

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN ve FİKİR DÜNYASINDA GENÇ KALEMLER DERGİSİ

Doktora Tezi

İSMAİL ARDA ODABAŞI

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN ve FİKİR DÜNYASINDA GENÇ KALEMLER DERGİSİ

Doktora Tezi

İSMAİL ARDA ODABAŞI

Danışman: DOÇ. DR. MEHMET CEM PEKMAN

İstanbul, 2006

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı Doktora
öğrencisi İSMAİL ARDA ODABAŞI'nın II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN VE FIKIR
DÜNYASINDA GENÇ KALEMLER DERGİSİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 13.07.2006 tarih ve 2006-7/12 sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından
Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 14.1.9.1.2006

- 1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. MEHMET CEM PEKMAN
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. NURÇAY TÜRKOĞLU
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. ÖZDEN CANKAYA
4) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET ŞAHİNKAYA
5) Jüri Üyesi : PROF. DR. YASEMİN İNCEOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ - İDARÎ/TEKNİK KADRO VE ÖZELLİKLER – İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ İLE İLİŞKİ

I. KURULUŞ.....	35
A. HÜSÜN VE ŞİİR.....	35
B. GENÇ KALEMLER’İN İLK KURULUŞU.....	48
C. GENÇ KALEMLER’İN İKİNCİ KURULUŞU.....	53
II. İDARÎ VE TEKNİK KADRO.....	61
III. İDARÎ VE TEKNİK ÖZELLİKLER.....	67
A. BİRİNCİ CİLT.....	68
B. İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ CİLTLER.....	74
IV. İÇERİK ÖZELLİKLERİ.....	90
A. BİRİNCİ CİLT.....	90
B. İKİNCİ CİLT.....	92
C. ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ CİLTLER.....	96
V. HEDEF KİTLE VE OKUR PROFİLİ.....	103
VI. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ İLE İLİŞKİ.....	111
A. MADDÎ İLİŞKİ.....	114
B. KADRO İLİŞKİSİ.....	116
C. PROGRAM VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ.....	137
D. MUHALEFETE KARŞI TUTUM.....	147
E. İTC - GK İLİŞKİSİNİ TESPİT EDENLER.....	154
VII. GENÇ KALEMLER’İN YAYIN HAYATININ SONU.....	162

İKİNCİ BÖLÜM
YAZAR KADROSU VE TAHRİR HEYETİ

I. YAZAR KADROSU.....	167
II. GENÇ KALEMLER TAHRİR HEYETİ.....	175
A. ALİ CANİP (YÖNTEM).....	185
B. ZİYA GÖKALP.....	198
C. ÖMER SEYFETTİN.....	221
D. MUSTAFA NERMİ.....	234
E. MEHMET ALİ TEVFİK (YÜKSELEN).....	245
F. KÂZİM NAMİ (DURU).....	250
G. SUPHİ ETHEM.....	263
H. AKA GÜNDÜZ.....	273
III. TAHRİR HEYETİ ÜYELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	285

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İÇERİK: PROGRAM VE İDEOLOJİ

I. YENİ HAYAT.....	287
A. İSTİBDAT REJİMİ VE 1908 DEVRİMİ.....	287
B. İÇTİMAÎ İNKILÂP VE YENİ HAYAT.....	292
II. MİLLİYETÇİLİK.....	330
A. BİRİNCİ DEVRE.....	332
B. İKİNCİ DEVRE.....	354
C. ÜÇÜNCÜ DEVRE.....	463
SONUÇ.....	575
EKLER.....	600
KAYNAKÇA.....	677

KISALTMALAR

AB	AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi
AKİBK	Atatürk Kitaplığı İstanbul Belediye Kütüphanesi
AKDTYK	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AEK	Atıf Efendi Kütüphanesi
EHTBEB	Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası
GK	Genç Kalemler
GKTH	Genç Kalemler Tahrir Heyeti
HTUK	Hakkı Tarık Us Kütüphanesi
HŞ	Hüsün ve Şiir
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MK	Milli Kütüphane
PYM	Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı zerine Makaleleri
TCTA	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
TT	Tarih ve Toplum
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY	Türk Yurdu
YT	Yakın Tarihimiz

GİRİŞ

Bu çalışmada, 1910-1912 tarih kesitinde Selanik'te yayınlanan “Genç Kalemler” dergisi incelenecektir.

Genç Kalemler, kendisinden çok sık söz edilmiş ve halen de edilen bir süreli yayındır. Genel Türk edebiyatı tarihlerinde¹, dil/edebiyat eksenli ama daha spesifik nitelikteki çalışmalarda² ve Türk milliyetçiliği konulu eserlerde³ üzerinde önemle durulan bir dergi olmuştur. Her ne kadar Türk basın tarihleri bu durumun çarpıcı bir istisnası⁴ olsa da dergicilik tarihine odaklanan az sayıdaki makale⁵, göze batan bu

¹ Örneğin bkz. Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri 1860-1923**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995, s. 167-168; Nihad Sâmî Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Târîhi II**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971, s. 1100-1102; İsmail Habib (Sevük), **Edebî Yeniliğimiz**, İstanbul: Remzi Kitabevi, (tarihsiz), s. 438-440; Hasan Âli Yücel, **Edebiyat Tarihimizden**, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989, s. 191-222; Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönemi**, 1. Basım, İstanbul: May Yayınları, Aralık 1976, s. 94-97; Rauf Mutluay, **100 Soruda Türk Edebiyatı**, 5. Basım, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Aralık 1981, s. 143-144; Rauf Mutluay, **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)**, 1. Basım, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Mayıs 1973, s. 84-85, 89-90; Hüseyin Tuncer, **Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1994, s. 240-249. Adı geçen kaynaklar için verilen sayfalar, bu çalışmalarda (Mutluay'ın zikredilen ikinci kitabı hariç) Genç Kalemler'in doğrudan ele alındığı kısımlardır. Bütün bu çalışmalarda, başka vesilelerle ve özellikle derginin yazarları hakkında başka kısımlarda ayrıca bilgi verilirken de Genç Kalemler'den söz edilmiştir. Dağınık atıflar içeren bu türden sayfalar bu dipnotta belirtilmemiştir.

² Örneğin bkz. Bilge Ercilasun, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit 1. Türkçü Tenkit**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1995; Ağâh Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 2. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 1960. s. 313-331, 350-351.

³ Örneğin bkz. Yusuf Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Kasım 1998, s. 174-175; Hüseyin Namık Orkun, **Türkçülüğün Tarihi**, İstanbul: Berkalp Kitabevi, 1944, s. 70-76; Hans Kohn, **Türk Milliyetçiliği**, Ali Çetinkaya (çev.), İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1944, s. 32-33; Ali Engin Oba, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ocak 1995, s. 210-225; Yusuf Sarımay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004, s. 113-118; Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2003, s. 141-153; Celalettin Vatandaş, **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu**, 1. Basım, İstanbul: Açılımkitap, Haziran 2004, s. 174-183; Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, 1. Basım, Ankara: Gündoğan Yayınları, Mayıs 1993, s. 129, 164-165, 169-171, 174, 177; Mehmet Karakaş, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, 1. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, Şubat 2000, s. 161, 209-215. Hatta çalışmasının zaman kapsamına girmediği için kısaca da olsa David Kushner, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)**, Şevket Serdar Türet - Rekin Ertem - Fahri Erdem (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kervan Yayınları, Ağustos 1979, s. 154. Genel edebiyat tarihleri için düştüğümüz (dağınık atıflara ilişkin) not, bu türden çalışmalar için de genellikle geçerlidir. Burada zikredilen Sadoğlu'nun çalışmasının Türk milliyetçiliğini dil ekseninde ele alarak diğer çalışmalardan biraz daha farklı bir rota izlediğini (dolayısıyla daha farklı bir sınıfa dâhil edilebileceğini) belirtmekte fayda vardır.

⁴ Aslında genel olarak dergilere pek önem verilmediği görülen genel Türk basın tarihi kategorisindeki çalışmaların çoğunda, Genç Kalemler'in adı bile geçmez. Bunlar dışında kalanlarda da ya sadece adının anılmasıyla ya da bir-iki cümleyi aşmayan tanıtımla yetinilir. Bu ikinci türden çalışmalara örnek olarak

aykırılığı, iletişim/basın tarihçiliği açısından da bir nebze olsun giderir gibidir.⁶ Bunlar dışında, Genç Kalemler konulu veya Genç Kalemler'i (ve Yeni Lisan hareketini⁷) de işleyen, azımsanmayacak sayıda makale literatüre girmiştir.⁸ Genç Kalemler kadrosunun önde gelen mensupları (Ali Canip Yöntem ve özellikle Ömer Seyfettin ile Ziya Gökalp) üzerine yazılmış hemen her metinde⁹ doğal olarak Genç Kalemler'den az veya çok bahsedilir. Derginin çevrimyazısının (transkripsiyonunun) büyük oranda yapılmış olması¹⁰, bu türden girişimlerin oldukça sınırlı olduğu hatırlanacak olursa,

bkz. Server R. İskit, **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, 1. Basım, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939, s. 135; Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**, Ankara: Güven Matbaası, 1971, s. 182-183; Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Kasım 2003, s. 84; Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Aralık 1994, s. 57; Hamza Çakır, **Osmanlı'da Basın - İktidar İlişkileri** (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın), Ankara: Siyasal Kitabevi, Haziran 2002, s. 125.

⁵ Bu tür çalışmalarda Genç Kalemler önem verilen bir süreli yayın olarak belirir. Bkz. Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** (bundan sonra TCTA) 1. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, (tarihsiz), s. 120, 122; Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri", TCTA 1. Cilt, s. 128-129; Zafer Toprak, "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı", **Türkiye'de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984)**, 1. Basım, İstanbul: Gelişim Yayınları, Ekim 1984, s. 24.

⁶ Cavit Orhan Tütengil'in 1960'larda yaptığı, "basın tarihimizin henüz yazılmamış" olduğu şeklindeki tespitin (bkz. Cavit Orhan Tütengil, "Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu", **Diyanbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, 1966, s. 40) bugün için de geçerli olmadığını iddia etmek güçtür. Türk basın tarihleri fazlasıyla geneldir; öyle ki süreli yayınların adlarının zikredilmesinin ötesine geçilebildiği pek söylenemez. Dergilerin ciddi şekilde ihmal edilmesi bir yana, bu türden çalışmalar daha çok birbirinin (daha doğrusu, kurucu babaların) tekrarı olmaktan ibarettir. Genel basın tarihlerini besleyecek monografik çalışmaların sayısı son yıllarda artsa da bunun istenilen nicelikte ve nitelikte olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

⁷ "Yeni Lisan", Genç Kalemler'in başlatıp yürüttüğü dil hareketine verilen addır.

⁸ Örneğin bkz. Ağâh Sırrı Levend, "Türkçülük ve Milli Edebiyat", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1961**, Ankara: TDK Yayınları, 1962, s. 177-183; Konur Ertop, "Dil Devrimine Yön Veren ve Ulusal Edebiyat Akımına Temel Oluşturan Yayın Organı: Genç Kalemler", **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı: 20 (15 Mart 1981), s. 18-20; İsmail Parlatur, "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985, s. 87-111; Hüseyin Çelik, "Genç Kalemler Dergisi Üzerine Yazılanlar ve Bazı Hatalar", **Türk Dili**, Sayı: 430 (Ekim 1987), s. 200-201; Masami Arai, "Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 1 Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 183-186; Arda Odabaşı, "Dilde Devrimcilik: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi", **Teori**, Sayı: 165 (Ekim 2003), s. 35-49; Cevat Özyurt, "Dilde ve Edebiyatta Uluslaşma: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl: 2 Sayı: 5 (Güz 2005), s. 53-79.

⁹ Örneğin 715, 780 ve 889 numaralı dipnotlardaki kaynaklara bkz.

¹⁰ Bkz. **Genç Kalemler Dergisi**, İsmail Parlatur-Nurullah Çetin (hızl.), Ankara: TDK Yayınları, 1999. "Büyük oranda" diyoruz çünkü öyle görünse de tamamı yapılmamıştır. Derginin dış kapakları ve iki cildin sonununda yer alan iki fihris, çevrimyazı metinde yer almaz. Bu eksikler hiç de önemsiz değildir. Buna dair uygun bir örnek vermek mümkündür. Derginin 2 numaralı nüshasının başmakalesinde bir dizgi hatası mevcuttur. Bu dizgi hatası çevrimyazı metinde de (doğal olarak) aynen tekrarlanmaktadır (bkz. s. 108). Ancak, derginin bir sonraki (3 numaralı) nüshasının arka kapağında yapılan açıklamayla bu yanlış düzeltilmiştir. Hâlbuki çevrimyazı metin, kapakları içermediği için bu düzeltmeden mahrumdur. Dolayısıyla, Genç Kalemler'i çevrimyazı metinden takip eden okur, bu dizgi hatasını kendi başına çözmek durumundadır. Bu hata ve düzeltme yazısı için 1556 numaralı dipnota bkz. Daha çarpıcı bir örnek

Genç Kalemler’e verilen önemin bir diğer işareti sayılabilir. Bu arada, ansiklopedi maddeleri de unutulmamalıdır.¹¹ Tüm bunlara bir de Genç Kalemler’in romanlara bile girebilmiş olduğu¹² eklenirse, tablo önemli ölçüde tamamlanmış gibi görünebilir. Ancak, hiç de öyle değildir.

Her şeyden evvel, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yeri geldikçe görüleceği gibi, Genç Kalemler’den az veya çok söz eden, yukarıdaki kategorilere dâhil edilebilecek veya edilemeyecek pek çok başka çalışma vardır.¹³ İkinci olarak, bizim burada belirli bir ad vererek, yukarıda zikredilen çalışmaların tümünden ayrı bir şekilde kategorize edeceğimiz bir kısım eser mevcuttur. Bu kategorinin ayırdedici vasfını belirleyebilmek için yukarıda sözü edilenlerinkini, daha doğrusu bu yeni kategori dışında kalanlarinkini ortaya koymak gerekecektir.

Yukarıda sınıflandırılan çalışmalar çoğunlukla ya ikincil kaynak konumundadırlar ya da Genç Kalemler’i yeterince kapsamlı bir şekilde ele almazlar. Ama bu iki özelliğe uymayanları da (yani hem birincil kaynak hem de dergiyi görece kapsamlı bir şekilde değerlendirenler de) vardır. Bizim çalışmamız açısından tüm bu eserlerin ortak diyebileceğimiz daha önemli bir özelliği, “Genç Kalemler kanonu”na aslı unsur olarak dâhil olmamalarıdır. Biz, sınıflandırmada pratik kolaylık sağlaması

vermek gerekirse, derginin dış kapaklarında “makale” muamelesi görmesi gereken bazı metinlerin bulunduğu belirtilmelidir. Önemsiz gibi görünen kimi ayrıntıların bir süreli yayını anlamada önemli olabileceği unutulmamalıdır.

¹¹ Örneğin bkz. F. T. (Fethi Tevetoğlu), “Genç Kalemler”, **Türk Ansiklopedisi** Cilt XVII, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1968/9, s. 254-256; Hüseyin Çelik, “Genç Kalemler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** Cilt 14, İstanbul: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 21-23; “Genç Kalemler”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** (bundan sonra **AB**) Cilt 13, İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994, s. 212-213; “Genç Kalemler”, **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi** 5. Cilt, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971, s. 97.

¹² Örneğin bkz. Yılmaz Gürbüz, **Balkan Acısı**, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1975, s. 320-336. Bu pek de tanınmayan romandan şu kaynak sayesinde haberdar oldum: Murat Koç, **Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908-2004)**, 1. Basım, İstanbul: Temel Yayınları, Şubat 2005, s. 584. “Ömer Seyfettin’in Don Kişot’u” diye anılan tamamlanmamış romanı “Efruz Bey”de II. Meşrutiyet döneminin mizahî bir panoraması verilmekten başka, Yeni Lisancılardan da söz edilmiştir. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, 11. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 2003, s. 105-112, 184-186, 216-217. “Efruz Bey”, II. Meşrutiyet dönemine ilişkin ayrıntılar açısından çok değerli bir kaynaktır. Çalışmamızda yer yer bu romana atıf yapıldığı görülecektir.

¹³ Burada, üzerinde çok az dursa da Genç Kalemler’e ilişkin özgün ve ufuk açıcı yorumlar getirdiği için birini özel olarak zikretmek ihtiyacı hissediyorum. Bkz. Niyazi Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Mayıs 1975, s. 61-62, 232-233; Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Ahmet Kuyaş (yay. hzl.), 3. Basım, İstanbul: YKY, Kasım 2002, s. 419, 421-422.

açısından, (bazılarına haksızlık yapmak pahasına) bu türden çalışmaların hepsine birden “ikincil kaynak” diyeceğiz. Şimdi, “birincil kaynaklar”dan söz edebiliriz.

“İkincil kaynaklar”ın çoğu için de geçerli olmak üzere, Genç Kalemler dergisi için kullanılan temel kaynaklar birkaç tanedir. Bunlar, doğal olarak, dergi üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmalardır ve “Genç Kalemler kanonu”nun aslı unsurları konumundadırlar. Biz bu çalışmaları “Genç Kalemler incelemesi” olarak adlandıracğız.

“Genç Kalemler incelemesi” kategorisi içinde yer alan çalışmalardan biri Masami Arai’ye aittir.¹⁴ II. Meşrutiyet dönemi Türk milliyetçiliğinin birkaç dergi ekseninde incelendiğı bu kitapta Genç Kalemler’e önemli bir yer ayrılmıştır. Daha evvel bu kapsamda ve milliyetçilik noktasından bir incelemenin yapılmamış olması ve çalışmanın orijinalinin İngilizce olması¹⁵ Arai’nin Genç Kalemler konusunda yabancı araştırmacılar için de ana kaynak konumunda olmasını sağlamıştır.¹⁶

“Genç Kalemler incelemesi” olarak niteleyebileceğimiz diğer çalışmalar Yusuf Ziya Öksüz’e ve Hüseyin Çelik’e aittir.¹⁷ Öksüz’ün kitabının ağırlıklı bölümü Genç Kalemler’e (daha doğrusu Yeni Lisan hareketine) ayrılırken, Çelik’in kitabı, sadece Genç Kalemler’in ele alındığı yayınlanmış tek müstakil çalışmadır.¹⁸

Genç Kalemler’in başından sonuna dek editörü konumunda olan Ali Canip Yöntem’in ikinci Ömer Seyfettin biyografisi¹⁹ Genç Kalemler hakkında ve tabii ki ilk ağızdan verdiği ayrıntılı bilgiyle Genç Kalemler kanonunun en önde gelen parçalarından biridir. Ancak, bir “Genç Kalemler incelemesi” olduğu söylenemez. Bu

¹⁴ Masami Arai, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliğı**, Tansel Demirel (çev.), 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 49-79, 150-159.

¹⁵ İlk Türkçe baskısı 1994’te yapılan kitabın İngilizce baskısı 1992 tarihli dir.

¹⁶ Örneğ in bkz. François Geor geon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Ali Berk tay (çev.), 1. Basım, İstanbul: YKY, Ocak 2006, s. 29.

¹⁷ Yusuf Ziya Öksüz, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, 1. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 1995, s. 77-153, 170-173; Hüseyin Çelik, **Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma**, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1995.

¹⁸ Sadece Genç Kalemler’in ele alındığı, bizim tespit edebildiğimiz, yayınlanmamış ve kanona dâhil olmamış iki yüksek lisans tezi mevcuttur. Bunlar için bkz. Mustafa Yeşildağ, “Genç Kalemler Dergisi’nin İncelenmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE, 1995); Eser Bölükoğlu, “Genç Kalemler’de Yayınlanan Şiirler ve Yeni Lisân Hareketinde Şiir Anlayışı” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 1998).

¹⁹ Ali Canib Yöntem, **Ömer Seyfeddin Hayatı - Eserleri**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1947.

biyografik çalışmada dergiye bir bölüm ayrılmıştır ve anlatılanlar daha ziyade “hatıra” niteliğindedir.

Tahir Alangu’nun Ömer Seyfettin biyografisi²⁰ de her ne kadar bir “Genç Kalemler incelemesi” olmasa da yine “Genç Kalemler kanonu” içindedir. Genç Kalemler’den söz eden en eski tarihli metinlerden biri olan bu kitap, bu dergiye ilişkin başka hiçbir yerde olmayan (daha doğrusu ilk kez dile getirilen) bazı bilgilerden başka, dergi kadrosu içinde yer almış kimselerin (yani birinci ağızların) anlatımlarını da içermektedir. Bu nedenle, birincil kaynak konumundaki Genç Kalemler incelemeleri için bile bir kaynak olmuştur.

İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin tarafından yapılmış olan çevrimyazı metnin başında yer alan “Sunuş” yazısını²¹ da bulunduğu “yer” dolayısıyla “Genç Kalemler incelemesi” kategorisine katmak yerinde olacaktır. Genç Kalemler’in çevrimyazı metni özellikle Osmanlıca okuyamayanlar için temel kaynak olduğundan, tanıtım nitelikli bu “sunuş” üzerinde özel olarak durmak, başka bir deyişle, “Genç Kalemler incelemesi” muamelesi yapmak gerekir.

Böylece, Genç Kalemler literatürü biraz daha aydınlanmış ve tablo biraz daha tamamlanmış olur. Görüldüğü üzere, Genç Kalemler kendisinden çok sık söz edilen ve önem verilen bir süreli yayın olmuştur.

Böylesine önem verilmesine ve kendisinden böylesine sık söz edilmesine karşın, Genç Kalemler üzerine tatmin edici kapsamda ve derinlikte bir çalışma yapılmış olduğunu söylemek güçtür. İkincil kaynaklar zaten çoğunlukla dergiyi ya kısaca ve yüzeysel olarak (özet şeklinde) ele alan ya da temel birkaç kaynaktan (Genç Kalemler incelemelerinden) beslenen çalışmalardır. Bu nedenle bu türden metinler “Genç Kalemler incelemesi” diye adlandırılan kategoriye dâhil edilmemiştir. Ayrıca, birincil kaynakların sadık birer hayrî’l halefî konumunda olan ikincil çalışmaların, temelde referans aldıkları kaynaklarına bağlı olarak daha başka handikaplar içerdikleri ileride görülecektir. Birincil kaynakların eleştirisi, dolaylı olarak, bu kaynakları kullanan

²⁰ Tahir Alangu, **Ömer Seyfeddin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, İstanbul: May Yayınları, 1968.

²¹ İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, “Sunuş”, **Genç Kalemler Dergisi**, s. XIX-XXVII.

ikincil kaynakların önemli bir kısmının da eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi sonucunu doğuracaktır.

“Genç Kalemler incelemeleri” dediğimiz birincil kaynakların durumu ise doğal olarak daha farklıdır ama “yetersizlik” nitelmesi başka açılardan bu çalışmalar için de geçerlidir. Bu kategorideki eserlerin genel bir eleştirisi, bizim çalışmamızın yöntemine ilişkin açıklamamıza da bir giriş yapmamızı sağlayacaktır.

Genç Kalemler incelemelerine (esas olarak, pek çok başka çalışmanın da kaynağı konumunda olan Arai, Öksüz ve Çelik’in eserlerine) birkaç temel eleştiri yöneltilebilir. Bu eleştirilerin bir grubu, “bütüncül bakıştan yoksunluk” olarak adlandıracağımız üst başlık altında toplanabilir. Bu çalışmalarda “bütüncül bakıştan yoksunluk” birkaç boyutludur. Bu boyutları açıklamadan evvel, bunların hepsinin iç içe ve birbiriyle bağıntılı olduğu özellikle belirtilmelidir.

İlk olarak, bu çalışmalarda odaklanılan ana nokta derginin içeriği, yani içinde yer alan yazılar; dolayısıyla taşıdığı ideoloji veya bağlı olduğu düşünce akımıdır. Akla gelebilecek diğer tüm hususlar içerikle bağıntılı olduğu kadar ve dolayısıyla oldukça sınırlı bir şekilde ele alınır. Örneğin, süreli yayının siyasî iktidar ile ilişkisi, finansmanı, hedef kitlesi, okur profili, teknik ve idarî yapısı ve hatta yazar kadrosu vs. gibi konular ihmal edilir. Süreli yayınlar üzerine yapılan çalışmaların genel diyebileceğimiz bu eksikliği, gerek derginin yayın hayatında olduğu dönem, gerekse dolaylı ve dolaysız olarak dergi ve çevresi hakkında daha kapsamlı bilgi edinebilmeyi engellediği gibi, kimi maddî hatalara da neden olabilmektedir.

Örneğin, Genç Kalemler dergisinin idarî ve teknik özellikleri, hedef kitlesi ve okur profili “dergi incelemeleri”nin ilgisini fazla çekememiştir. Bu ilgisizlik özellikle, derginin dış kapaklarına yönelik ilgisizlikle birlikte başgösterir. Hâlbuki bu dış kapaklar gerek döneme gerekse Genç Kalemler’e ilişkin çok değerli bilgiler içermektedir. Bu durumu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Genç Kalemler incelemelerinin hiçbirinden derginin fiyatı, abonelik koşulları, reklam alıp almadığı öğrenilemez. Öğrenilemeyecek bir diğer şey de bu derginin, dönemin basın dünyasında fiyatının konumudur. Başka bir deyişle, Genç Kalemler’in dönemine göre ucuz mu pahalı mı yoksa normal fiyatta bir

dergi mi olduğu bu çalışmaların gündeminde yer almaz. Bu ilgisizlik, hedef kitle ve okur profiline ilişkin ilgisizlikle ilintilidir. Çünkü bir derginin fiyat bilgisi ve dönemin diğer yayınlarıyla karşılaştırmalı konumu araştırmacıya derginin hedef kitlesi ve okur profili hakkında küçük de olsa bir ipucu verebilir.

Teknik detaylara ilgisizlik maddî hatalara da neden olabilmektedir. Buna da Genç Kalemler üzerinden bir örnek vermek gerekirse, en barizlerinden biri olarak dergi nşhalarının çıkış tarihlerine ilişkin yanlışlıklar verilebilir. Belirtilmesi gereken önemli bir husus, birincil kaynaklardaki maddî hataların, bu çalışmaları referans alan ikincil çalışmalarda da (doğal olarak) büyük oranda tekrar edilmiş olduğudur. Genç Kalemler'den söz edip de maddî yanlış içermeyen bir metin neredeyse yok gibidir.²²

İkinci boyut, dergi içeriği içinde de sadece belirli bir alana veya konuya odaklanılmasıdır. Tutulan bu yol, dergi içeriğinin önemli bir kısmının çalışma kapsamı dışında kalmasına neden olmaktadır. Genç Kalemler rneğinde odaklanılan ana konu “Yeni Lisan” ve “milli edebiyat” olmuştur. Böylece, okuyucuya, sanki derginin tümü bundan ibaretmiş ve/veya geri kalan kısım önemsizmiş izlenimi verilir. Hâlbuki Genç Kalemler dergisi dil/edebiyat alanı dışında kalan gerek nicelikçe gerekse nitelikçe önemli bir içeriğe sahiptir.

nc boyutsa, bir yönüyle ikinciyle de bağıntılı olarak, derginin belirli yazarlarına odaklanması ve diğerlerinin ihmal edilmesidir. Tarihe bugünün gözlükleriyle bakmaktan kaynaklanan bu ele alış tarzı, bugünün “nlleri”nin daha sonraki tarihsel kesitlerde ortaya çıkan nlerini tüm zamana ve dergi dönemine yayar. Bugün önemli olan o gün için de bugünkü kadar önemliymiş ve bugün önem verilmeyenler de o gün de önemsizmiş gibi sunulur. Genç Kalemler rneğinde

²² çalışmamızda birincil kaynaklardaki (Arai, ksz, elik, Alangu ve Parlatır-etin) nemli maddî hataları ayrıntısıyla göreceğiz. İkincil çalışmaların sayısı çok fazla olduğundan onlar için bu uygulamaya gidilmeyecektir. Bununla beraber, atıfta bulunduğumuz bazı ikincil çalışmaların maddî yanlışlar içerdiği yeri geldikçe ve ayrıntısına girilmeden belirtilecektir. Burada, bizim çalışmamızda kullanmadığımız ama Genç Kalemler'e ilişkin ciddi hatalar içeren bir ikincil çalışmayı, örnek olması bakımından zikretmekle yetiniyoruz. Bkz. Mustafa Gencer, **Jn Türk Modernizmi ve “Alman Ruhu”**, 1. Basım, İstanbül: İletişim Yayınları, 2003, s. 90. Birincil kaynakların yanlışlarını tekrar eden ikincil metinlere bizim eski tarihli bir çalışmamız da dâhildir. Bkz. Odabaşı, age.

odaklanılan isimler Ziya Gökalp ile Ömer Seyfettin olmuştur. Ali Canip Yöntem onlar kadar itibar görmese de geri kalan yazarlarla kıyaslandığında şanslı sayılmalıdır.²³

Görüldüğü üzere, ilk üç eleştiride temel sorun odaklanma veya odaklanılan değil, odaklanmama veya odaklanılmayandır. Bu ihmalcilik, “bütünsel bakıştan yoksunluk”la ilgilidir ve bu perspektifin temelinde de araştırmacının ilgisinin kitle iletişim aracına değil, onunla ilişkili başka herhangi bir konuya veya kişiye yönelik olması yatar. Süreli yayın salt bir araç veya taşıyıcı konumuna indirgenir. Böyle bir indirgeme ise kaçınılmaz olarak süreli yayının kendi bütünlüğü içinde ele alınmasını engeller. Belirli konular veya kişiler süreli yayının bütününe önüne geçer.

Kitle iletişim aracıyla ilintili belirli bir konuya veya kişiye ilgi ise çoğunlukla “bugün” tarafından belirlenir. Dolayısıyla “bugün için önemli olan” araştırmacının algılamasında ön plana çıkar Hâlbuki bir dergi incelemesi, sadece bugün için önemli olanı değil, derginin yayınlandığı dönemde dergi için önemli olanı da dikkate almak zorundadır. Aksi takdirde, inceleme nesnesinin önemli bir kısmı araştırma alanının sınırları dışında bırakılmış olur.

Dördüncü olarak belirtilmesi gereken, süreli yayının tarihsel ve toplumsal bağlamından kopararak, sanki tarih/toplum dışı veya üstü bir metin gibi ele alınmasıdır. Böylece, araştırmacının içinde bulunduğu tarihsel/toplumsal bağlam, sanki süreli yayının da tarihsel/toplumsal bağlamı haline gelir. Bu anakronik bağlamlaştırma, gerek dergi içeriğinin gerekse içerik dışı hususların yanlış bir çerçevede değerlendirilmesine sebep olabildiği gibi, özellikle dergi içeriğine yer yer nüfuz edilememesine ve içerikteki belirli yönelimlerin (sürekliliklerin ve kopuşların) görülememesine ve/veya açıklanamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, 1910-1912 döneminde yayın hayatında olan Genç Kalemler dergisini 1910-1912’nin tarihsel/toplumsal bağlamına yerleştirerek incelemek gerekmektedir. Bu da, bu dönemi layıkıyla kavramayı bir ön gereklilik haline getirir.

²³ Bugün çok tanınmayan ve önemli bulunmayan bazı kalemlerin kendi yaşadıkları dönemde ne kadar etkin ve önemli olabileceği konusunda bir fikir edinebilmek açısından faydalı bir makale için bkz. Y. Doğan Çetinkaya, “Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleselleşmesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 91-102. Bu makalenin, Türk milliyetçiliği literatürünün kimi önemli eksiklerine işaret ettiği belirtilmelidir.

Genç Kalemler incelemelerine, “bütüncül bakıştan yoksunluk” şemsiyesi altında yöneltilebilecek bu eleştiri demeti dışında kalan başka eleştiriler de yapılabilir. Bunların da yukarıdaki eleştirilerle bağıntılı olduğunu ve hatta bazılarının bu çerçevede de ele alınabileceğini belirtmekte fayda vardır.

Bunlardan biri (beşinci eleştiri), (herhalde) araştırmacının siyasî/ideolojik konumlanması ile de ilintilidir. “Bütüncül bakıştan yoksunluk” kategorisine de dâhil edebileceğimiz bu çizgi, özellikle, derginin dönemin siyasî iktidarıyla veya siyasî partilerle ilişkisi; daha doğrusu derginin siyasî/ideolojik konumlanması noktasında kendini belli eder. Genç Kalemler örneğinde somutlaştırırsak, Genç Kalemler’in dönemin önde gelen siyasî oluşumu (ve hatta siyasî iktidarı) İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan ilişkisi (Arai’nin çalışması hariç olmak üzere) çoğunlukla ihmal edilmiştir. Sadece İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan ilişki değil, (şayet varsa) diğer siyasî oluşumlara karşı tavrı da (buna Arai’nin çalışması da dâhildir) araştırmacıların gündemlerinin dışında kalmıştır. Meselenin bir diğer boyutu da şudur: Herhangi bir siyasî oluşumla ilişki (bu ilişkinin düzeyine bağlı olarak), o süreli yayının kadrosu, finansmanı, yayın çizgisi, yayın politikası ve ideolojisi açısından açıklayıcı olabileceği gibi, söz konusu siyasî oluşumun (Genç Kalemler örneğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin) politikası ve ideolojisi açısından da aydınlatıcı olabilir. Bu açıdan Genç Kalemler-İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkisi sadece Genç Kalemler üzerine yapılacak araştırmalar için değil, İttihat ve Terakki Cemiyeti literatürü için de önemlidir.²⁴

Altıncı eleştiri (ki bu da bir yönüyle dördüncü eleştiriyle ilintilidir) veya sorunsal, bir süreli yayının statik/sabit (değişmeyen) bir olguymuş gibi değerlendirilmesidir. Tarihsel/toplumsal bağlamın ve dolayısıyla bağlamdaki hareketliliğin/değişimin göz ardı edilmesi, yayındaki hareketliliğin/değişimin ıskalanması sonucunu doğurmaktadır. Değişim ancak, (Yeni Lisan hareketinde olduğu

²⁴ Genç Kalemler incelemelerindeki söz konusu durum, Akşin’in dile getirdiği, İttihat ve Terakki’nin çok kötülenmiş olması ve neredeyse hiç dostunun olmamasıyla ilgili gibidir. Bkz. Sina Akşin, “Önsöz”, Hikmet Çiçek, **Dr. Bahattin Şakir İttihat ve Terakki’den Teşkilatı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobenî**, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Temmuz 2004, s. 13-14. İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ile Genç Kalemler arasındaki ilişkiyi görmeme veya görmezden gelme tutumu yaygındır. Bunun güzel bir dışa vurumunu Gürbüz’ün romanında bulmaktayız. Roman kişilerinden biri ötekine Genç Kalemler’i şöyle tanıtır: “Bunlar ülkücü Türkler. Türkçü yazarların çıkardığı Genç Kalemler mecmuasında birleşmişler. ...

gibi) fazla (veya yeterince) vurgulu ve çarpıcıysa farkedilebilmektedir. Görece daha sessiz veya derindeki dönüşümlerse fark edilememekte veya ihmal edilmektedir. Genç Kalemler örneğinde bu statik algılama, derginin gerek teknik ve kadro gerekse içerik itibarıyla iki farklı dönemden (Yeni Lisan öncesi ve sonrası) ibaret olduğu şeklinde zuhur etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz, belirli bir konuya odaklanma çizgisi de statik algılamayı beslemektedir. Hâlbuki, çözümlemenin/tahlilin manifestolara ihtiyaç duymaması gerekir.

İçerik noktasında bir başka sorunsal (yedinci eleştiri), çoğunlukla, betimleme/tanıtma düzeyinin kolay kolay aşılammamasıdır. Öksüz ve Çelik bunun iyi bir örneğini verirler. Burada da Arai (kısmen de olsa) istisnadır. Betimleme düzeyi aşıp tahlil düzeyine geçildikten sonra da bu tahlilin derinliği ve doğruluğu ayrı bir konu teşkil etmektedir. Genç Kalemler düzleminde tahlilin derinliği açısından özellikle belirtilmesi gereken husus, odaklanılan Yeni Lisan konusunun dil meselesinin çok ötesinde bir içeriğe sahip olduğunun yeterince anlaşılamaması veya anlaşılmışsa da anlatılamamasıdır.

Üzerinde durulması gereken sekizinci husus, araştırmacının beslendiği bilimsel disiplinlere ilişkindir. Süreli yayınları, özellikle de II. Meşrutiyet yayınlarını tek bir disipline bağlı kalarak incelemek oldukça sınırlı sonuçlara varılmasına neden olacaktır. Çünkü bu yayınları kesin sınırlarla sınıflamak çoğu kez mümkün değildir. Bir dergi, örneğin bir edebiyat dergisi olsa da içerik itibarıyla pek çok başka alana girebilir. Genç Kalemler bunun iyi bir örneğidir. Bu nedenle, dergi içeriğinin incelenmesinde çok disiplinli ve disiplinlerarası bir yaklaşım geliştirmek ihtiyacı doğmaktadır. Genç Kalemler, (Öksüz ve Çelik örneğinde olduğu gibi) çoğunlukla edebiyatçılar tarafından incelenmiştir. Dergi içeriğinin belirli bir yönüne (dil ve edebiyata) odaklanması da bir yönüyle bununla bağlantılıdır. Arai, dergiyi milliyetçilik ekseninde ele almasıyla bu noktada da bir istisna oluşturur. Ancak, dergi içeriğinin odaklanılan kısmı bakımından o da kurala uyar.²⁵

Biraz ittihatçılara bulaşmasalar, başka bir kusurları yok.” Gürbüz, s. 321. Burada konuşanın romanın yazarı olduğundan şüphe etmek güçtür.

²⁵ Aslında burada sıralanan eleştirilerin önemli bir kısmı açısından tartışılması gereken daha genel bir mesele, iletişim/basın tarihi çalışmalarındaki yetersizliktir. Örneğin bir edebiyatçının bir süreli yayının

Dokuzuncu eleştiri “kaynakça”ya ilişkindir. Genç Kalemler incelemelerindeki kaynak yetersizliğine önemle işaret edilmelidir. Genç Kalemler üzerine çalışanlar aslında şanslıdır çünkü derginin kurucularından, başyazarı ve editörü olan Ali Canip Yöntem yıllar sonra çeşitli vesilelerle Genç Kalemler hakkında ciddi bir bilgi yığını bırakmıştır. Hâlbuki Genç Kalemler incelemelerinde bu ana kaynağın yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bu da söz konusu çalışmalarda bazı eksikliklere ve yanlışlara neden olmakta ve hatta yer yer “Amerika’yı yeniden keşfetmeye çalışma” pozisyonuna düşülmesine yol açmaktadır.

Ayrıca, Yöntem haricinde de bu çalışmaların kaynaklarının yeterince zengin olduğu söylenemez. Örneğin, Genç Kalemler’in merkezinde bulunduğu Yeni Hayat-Yeni Lisan hareketi (ve doğal olarak Genç Kalemler) üzerine, üstelik bu hareketin mensuplarından biri (Tekin Alp) tarafından yazılmış ilk geniş kapsamlı makale²⁶, sözü edilen çalışmaların kaynakçalarına girememiştir. Bu ilk ağızlar dışında, daha genel nitelikteki kaynaklar açısından da bir sığlık söz konusudur. Bu sonuncusu, özgün tarihsel/toplumsal bağlamın öneminin yeterince algılanmamasıyla yakından bağlantılı olsa gerektir.

“Kaynakça sorunsalı”nda mutlaka işaret edilmesi gereken bir diğer husus şudur: Bir dergi incelemesinin temel kaynağı, kuşku yok ki o derginin kendisidir. Orijinal dergi nüshaları iki katmanlı bir kaynaktır. Birincisi, genel olarak bilinen (ve kullanılan) anlamıyla, dergi, doğrudan bir inceleme nesnesidir. İkinci ve çoğunlukla

teknik özelliklerine ilgi duymaması olağan karşılanabilir. Bu noktada devreye iletişimcilerin girmesi beklenmelidir. Genç Kalemler’e (veya herhangi bir süreli yayına) dair yapılan ve sonra da ikincil çalışmalarda durmadan tekrar edilen yanlışların sorumluluğunun bir yönüyle (tarihi ve iletişim/basın tarihini ihmal ettiği görülen) iletişimcilere ait olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu kapsamlı ve çetrefilli konu burada tartışılacak değildir. İletişim ve tarih arasındaki ilişki üzerine genel ve kısa ama faydalı bir değerlendirme için bkz. Korkmaz Alemdar, “Tarih ve İletişim”, **İletişim ve Tarih**, 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Nisan 1996, s. 9-16.

²⁶ Bu makale için bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, Jacob M. Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 112-157. Tekin Alp’in (Moiz Kohen), önce bir Fransız dergisi olan “Mercure de France”da 16 Ağustos 1912’de “P. Risal” müstearıyla yayımlanan bu makalesinin tercümesi Türk Yurdu dergisinin 21-28 numaralı nüshalarında tefrika edilmiştir. (Türk Yurdu dergisinin tamamının çevrimyazısı yapılmıştır ve bizim çalışmamızda da bu çevrimyazı metin kullanılacaktır. Bkz. **Türk Yurdu**. Çevrimyazı basım. 1. Cilt (1-2) (1911-1912). Ankara: Tutibay Yayınları, 1998; **Türk Yurdu**. Çevrimyazı basım. 2. Cilt (3-4) (1912-1913). Ankara: Tutibay Yayınları, 1999). Tekin Alp’in makalesi için bkz. **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 350-353, 365-367, 384-385, 407-409; (çevrimyazı basım) 2. Cilt, s. 21-23, 42-45, 54-56, 68-70. Bizim çalışmamızda Tekin Alp’in makalesinin Landau’nun kitabındaki çevrimyazı metni kullanılmıştır.

gözden kaçan katman ise derginin içinde (örneğin satır aralarında) ve dış kapaklarında dergiye ilişkin çeşitli dolayimli bilginin içerilmesidir. Bu ikinci katman, şayet verimliyse, çeşitli açılardan oldukça aydınlatıcı olabilir. Genç Kalemler’e dair birincil kaynaklarda ise sözünü ettiğimiz bu katmanın hiç kullanılmadığı görülmektedir.

Genç Kalemler incelemelerine yöneltilebilecek temel eleştiriler bunlardır. Bu eleştirilerin değişik çalışmalar için farklı derecelerde geçerli olduğunu belirtmeye herhalde gerek yoktur. Ayrıca, bu eleştirilerin önemli bir kısmının, çoğu, birincil kaynakları tekrar eden ikincil çalışmalara yöneltilebileceği de daha yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabilir.

Tüm bu eleştiri başlıkları, bizim çalışmamızın yöntemini de büyük oranda ortaya koymaktadır.²⁷ Demek ki her şeyden evvel, “Genç Kalemler kanonu”na dâhil olan ve bu sayede Genç Kalemler dergisine dair içerdiği bilgiler büyük oranda kültleşmiş (sorgulanmadan tekrar edilen) metinlere şüpheyile yaklaşılacak, bunlar eleştirel bir perspektifle değerlendirilecektir.

Bizim çalışmamızda öncelikle, Genç Kalemler dergisi bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Dergi gerek teknik ve idarî özellikleri ve kadrosu, gerek hedef-kitlesi ve okur profili, gerekse içerik itibarıyla bir bütün olarak değerlendirilecektir. İçeriğe önem verilirken diğer hususlar göz ardı edilmeyecektir. İncelenen, herhangi bir konu veya kişi değil, bir süreli yayındır.

Dergi içeriği de bütünlüğü içinde ele alınacak; “Yeni Lisan” ve “milli edebiyat” konulu metinlerin incelenmesiyle yetinilmeyecek, bunlar dışında kalan metinlere de gerekli önem verilecektir. Başka bir deyişle, dergide neye ne kadar önem verilmişse, bu durum bizim çalışmamıza da yansıyacaktır. “Olan”ın neredeyse tümü değerlendirilecektir.

İçeriğin bütünlüğü içinde incelenmesi (betimlenmesi ve tahlili) noktasında özellikle belirtilmesi gereken husus, bu incelemeyi yaparken belirli bir başlığın ana

²⁷ Çalışmanın yönteminin belirlenmesinde Cavit Orhan Tütengil’in süreli yayınların incelenmesi için önerdiği soru listesinden de faydalanılmıştır. Bkz. Tütengil, “Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu”, s. 40-42.

eksen olarak kullanılmasının gerekliliğidir. Bir ana eksenin belirlenmesi, inceleme için pratik kolaylık sağlayacağı gibi, bu ana eksen, tanıtımın ve özellikle tahlilin sistematığı için bir omurga işlevi de görecektir. Bu çalışmada ana eksen olarak “milliyetçilik” seçilmiştir. Başka bir deyişle, dergi içeriği esas itibarıyla “milliyetçilik” açısından incelenecektir. Bu başlığın seçilme nedeni, Genç Kalemler yayını hem en kapsamlı hem de en derinlikli şekilde ele almayı sağlayabilecek nitelikte oluşudur. Ana eksenin belirlenmesinin ardından, bu ana ekseninin teorik çerçevesinin de ana hatlarıyla belirlenmesi gerekecektir. Bu nedenle, aşağıda milliyetçilik kuramları üzerinde ayrıca durulacaktır.

Derginin yazar kadrosu da benzer bir bakış açısıyla ele alınmış, çoğunlukla yapıldığı gibi, iki veya üç isimle ve onların yazılarıyla yetinilmemiştir. Dergide imzası yer alan kimseler değişik kategorilerde sınıflandırıldıktan sonra, derginin neredeyse yüzde doksanını dolduran ve aynı zamanda yazı kurulu üyesi olan kişilerin tamamı (bir kısmı bugün unutulmuş kimseler olsalar da) ayrı ayrı ve ayrıntılı şekilde biyografik bölümlerde ele alınmıştır. Ayrıca, içerik incelemesinde bu unutulmuş isimlerin yazıları da diğer yazılarla aynı muameleyi görmüştür. Buradaki iki ölçüt, bu yazarların dergi içindeki yazı performansları ile ana eksen olarak belirlediğimiz “milliyetçilik” olmuştur.

Kısacası, bu çalışmada, belirli bir/birkaç konu veya kişi değil, derginin bütünü incelenmiştir. Belirli bir (veya birkaç) konu veya kişinin ana inceleme malzemesinin (derginin) önüne geçmemesine özen gösterilmiştir. Bugün önem verilene değil, bir bütün olarak dergiye (ve derginin o gün önem verdiği) yoğunlaşmıştır.

Genç Kalemler dergisi yayınlandığı dönemin, II Meşrutiyet yıllarının (daha somut olarak, 1910-1912 tarih kesitinin) tarihsel/toplumsal bağlamından kopartılmamaya, bu bağlam içinde ele alınmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Dergi, dönemin kültürel, toplumsal ve siyasal atmosferi geri plana itilmeden; dergi ile tarihsel/toplumsal bağlam arasındaki diyalektik ilişki göz ardı edilmeden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Genç Kalemler’in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisi ayrıntılı olarak irdelenmekten başka, dönemin siyasî/toplumsal olaylarının dergiye nasıl yansıdığı ve nasıl yansıtıldığına dikkat edilmiştir.

Bir kitle iletişim aracı olarak Genç Kalemler dergisi, statik bir yayın olarak değil, değişim içindeki bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Gerek teknik ve kadro düzeyinde, gerekse içerik düzeyinde süreklilikler ve kopuşlar üzerinde önemle durulmuş, süreklilik ve kopuş noktalarına, tarihsel/toplumsal bağlamı ile ilişki içerisinde odaklanılmıştır.

Çalışmada ayrıca, betimleme düzeyinde kalınmamaya özen gösterilmiş, dergi içeriği sadece tanıtılmamış, aynı zamanda tahlil de edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız bir iletişim/basın tarihi çalışmasıdır. Bu çalışmada bir süreli yayına (Genç Kalemler dergisine) iletişimci gözüyle bakılmaktadır. Dolayısıyla, özellikle basın tarihinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte, çok disiplinli ve disiplinlerarası bir yaklaşım hedeflenmiştir. İletişimin disiplinlerarası niteliği bu açıdan bir avantaj sayılabileceği gibi, aynı zamanda bu türden bir beslenmeyi de zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal bilimlerin (özellikle tarih biliminin) bulgularından bolca yararlanılmıştır. Bu nedenle, dil/edebiyat tarihinden, siyaset (özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerine yapılmış çalışmalar) ve ekonomi tarihinden, düşünce tarihinden, milliyetçilik tarihinden ve milliyetçilik kuramlarından faydalanılmıştır. Dergi ele alınırken, bu alanların tümünden, biri ötekini gölgelemeyecek şekilde, denge içinde ve gerektiği oranda beslenilmeye çalışılmıştır.

“Kaynakça” mümkün olduğu kadar geniş tutulmuştur. Derginin incelenmesinde Türkiye’de değişik kütüphanelerde bulunan orijinal (Osmanlıca) dergi nüshaları temel alınmıştır.²⁸ Çevrimyazı metinden gerektiği yerlerde ve ölçüde faydalanılmıştır. Ayrıca, dergi ekibinin yayınladığı (bilinen) üç kitapçıktan ikisinin orijinal nüshaları kullanılmıştır.²⁹ Bunlar dışında, Genç Kalemler’e ilişkin hemen hemen

²⁸ Hakkı Tarık Us Kütüphanesi’ndeki (HTUK), Atatürk Kitaplığı İstanbul Belediye Kütüphanesi’ndeki (AKİBK) ve Atıf Efendi Kütüphanesi’ndeki (AEK) tüm Genç Kalemler ve Hüsün ve Şiir nüshaları CD formatında edinilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’ndaki Genç Kalemler takımı görülmüştür. Ankara Milli Kütüphane’deki (MK) Genç Kalemler takımının ise bir kısmı edinilmiştir. Neden değişik kütüphanelerdeki dergi takımlarının incelenmesine gerek duyulduğu, bu uygulamaya gitmeyen ve sadece HTUK’deki veya MK’deki takımla yetinen Genç Kalemler araştırmacılarının nasıl yanlışlara düştüğü, Birinci Bölüm’de ayrıntısıyla görülecektir.

²⁹ Bu kitapçıklardan sadece birine ulaşılammıştır. Erzurum’da Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’nde sadece bir kısmı (yani eksik halde) bulunan bu kitapçık, Öksüz’ün çalışmasında kapsamlı biçimde (ayrıca başka kaynaklarda da) ele alınmıştır. Bu kitapçık için bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Genç Kalemler’e ilişkin varolduğu biliniyor de ulaşamadığımız tek orijinal metin budur.

tüm literatüre ulaşılmıştır. “Genç Kalemler incelemeleri”nin tamamından başka, Genç Kalemler’den söz eden ikincil kaynakların önemli bir bölümü görülmüş ve değerlendirilmiştir.

Genç Kalemler hakkında çeşitli tarihlerde ve çeşitli yayınlarda (kitaplarda, gazetelerde ve dergilerde) önemli bir bilgi demeti bırakan, derginin kurucusu ve editörü (başyazarı) Ali Canip Yöntem’in Genç Kalemler’e ilişkin tüm anlatımı görülmüş, bunların önemli bir kısmı bu çalışmada kullanılmıştır. Ayrıca, dergi ekibi içinde ve dergi çevresinde bulunmuş kimselerin (yani birinci ağızların) verdiği bilgiler dikkatle değerlendirilmiştir.

Dönemin basın-yayın dünyası hakkında bilgi alınabilecek temel kaynakların (genel basın tarihleri, süreli yayınlar üzerine yapılmış monografiler, kataloglar ve hatıralar) hemen hemen tümünden beslenilmiştir. Derginin tarihsel/toplumsal bağlamı içinde değerlendirilmeye çalışılması, döneme ilişkin çeşitli kaynakların değerlendirilmesini de gerektirmiştir. Bunlar dışında, biyografik eserlerden, hatıralardan ve hatta roman gibi edebî ürünlerden faydalanılmıştır.

Çalışmanın kapsamı, Genç Kalemler dergisi ve bu derginin yayın hayatında olduğu 1910-1912 tarihsel kesitiyle sınırlıdır. Genç Kalemler’in öncülü olan Hüsün ve Şiir dergisi üzerinde de genel olarak durulmuştur.

Genç Kalemler dergisini, daha yukarıda da belirtildiği gibi, bütüncül bir bakışla ve özgün tarihsel/toplumsal bağlamı içine yerleştirerek incelemek amaçlanmaktadır. Bu sayede, hem dergi hakkındaki yanlış bilgiler büyük oranda düzeltilecek hem de literatüre yeni bilgiler eklenecektir. Çalışmanın aşağıda değinilecek üç ana bölümünde de Genç Kalemler dergisi değişik boyutlarıyla merkezde tutulmuş, dergi odaklı anlatımdaki sürekliliği bozmamak için, değinilmek istenen çevresel konular daha çok dipnotlarda verilmeye çalışılmıştır.

Selanik’te çıkan Genç Kalemler dergisi (Birinci Bölüm’de ayrıntısıyla görüleceği gibi) Hüsün ve Şiir dergisinin ardıdır. Hüsün ve Şiir dergisi 14 Nisan

1910’da yayın hayatına girmiştir.³⁰ Genç Kalemler’in son sayısı ise 15 Ekim 1912 tarihli dir. Ancak, derginin sonu olarak bu tarihi de ğ il, Balkan Savaşı sırasında Yunan birliklerinin Selanik’e girdi ğ i 9 Kasım 1912 tarihini kabul etmek daha do ğ ru olacaktır. Kasım 1912, çalışmanın tümünde son tarih sınırı olarak belirlenmiş se de başlangıç sınırı çalışmanın farklı bölümlerinde de ğ işiklikler göstermektedir.

Her şeyden evvel, II. Meşrutiyet dönemini bağlamsallaştırmada 1908 Jön Türk Devrimi’ni (Temmuz 1908) başlangıç noktası olarak belirlemek gerekir. Ayrıca, İkinci Bölüm’de yazarlar hakkında biyografik bilgi verilirken, başlangıç tarihi o yazarın doğum tarihidir. Dolayısıyla, bu bölümün kapsamı yazarın doğumundan Kasım 1912’ye kadar olan dönemdir.

Çalışmanın bir dizi ikincil varsayımı dışında iki temel varsayımı vardır ve bunlar, yukarıda sıralanan eleştirilerle yakından ilişkilidir. Temel varsayımlardan biri, Genç Kalemler’in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile organik bir ilişki içinde bulundu ğ u; derginin Cemiyet’in yarı-resmî veya gayri resmî yayın organı oldu ğ u ve dergiye ilişkin pek çok hususun (ve en başta da içeri ğ in) ancak bu bağlamda ve sayede açıklanabilecek olmasıdır.

Di ğ er temel varsayım, bir veya iki de ğ il, üç Genç Kalemler oldu ğ udur. Başka bir deyiş le, dergi, yayın hayatı içinde önemli de ğ işiklikler geçirmiştir. İlgili literatürdeki hâkim kanının aksine, Genç Kalemler bir veya iki de ğ il, üç farklı aşamadan geçmiştir ve bu farklılık dergiye ilişkin hemen her (teknik, yazar kadrosu, yayın çizgisi/içerik, ideoloji) düzeyde söz konusudur. Bu düzeylerden birindeki (ideoloji/milliyetçilik) dönüşümler, ileride görülece ğ i gibi, özellikle önemlidir. Bu meyanda, 1 ve 12 numaralı nüshaların Genç Kalemler için her anlamda dönüm noktaları oldu ğ u ileri sürülecektir. Demek ki “süreç”, süreklilikler kadar kopuşlar da içermektedir ve ikisi üzerine de odaklanmak gerekecektir.

Bu çalışma “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. “Giriş”in ardından gelen Birinci Bölüm’de öncelikle derginin kuruluşu ele alınmıştır. “Kuruluş” aşamasında, Genç Kalemler’in öncülü olan Hüsün ve Şiir

³⁰ Hüsün ve Şiir dergisinin çıkış tarihi, görebildi ğ imiz kadarıyla, ilk kez bizim çalışmamızda do ğ ru

dergisi genel olarak tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Hüsün ve Şiir’e ilişkin kısım, bu derginin şimdiye dek yapılmış en kapsamlı tanıtımıdır.

Kuruluş bahsinden sonra derginin idarî ve teknik kadrosu, bundan sonra, derginin akla gelebilecek her türlü teknik ve idarî özelliği ve daha sonra da derginin içerik (yayın) özellikleri ele alınmıştır. Derginin hedef kitlesi ve okur profili üzerine yapılan değerlendirmelerin ardından, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Genç Kalemler dergisi arasındaki ilişki değişik boyutlarda irdelenmiştir. Birinci Bölüm, Genç Kalemler’in yayın hayatının son bulmasının anlatımıyla tamamlanmaktadır.

Bu bölümde gerek Hüsün ve Şiir’e gerekse Genç Kalemler’e ilişkin kimi maddî hatalar düzeltildiği ve derginin (veya dergilerin) şimdiye dek bilinmeyen kimi özellikleri ortaya konulduğu gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Genç Kalemler arasındaki ilişki üzerinde de temel varsayımlardan biri olduğu için, Genç Kalemler literatüründe şimdiye dek yapılmadığı ölçüde kapsamlı bir şekilde durulmuştur.

İkinci Bölüm’de dergide imzası bulunan kimseler (dergiye katkılarının şekline ve miktarına bağlı olarak) farklı sınıflara ayrılmış ve derginin yazarları belirlenmiştir. Şimdiye dek kimlerden oluştuğu tam olarak bilinmeyen ve üzerine sadece bazı tahminlerde bulunan “Genç Kalemler Tahrir Heyeti”nin (derginin yazı kurulunun) kimlerden oluştuğu tespit edilmiş ve bu heyeti oluşturan sekiz kişi hakkında ayrıntılı biyografik bilgi verilmiştir. Bu biyografik bilgiye Genç Kalemler’deki yazı performansları da dâhildir.

Bu bölümde, şimdiye dek bilinmeyen “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” üyelerinin kimler olduğu tespit edildiği gibi, dergide imzası bulunanlar ile yazar kadrosu arasında bir ayrıma gidilerek, dergi yazarlarına ilişkin olarak çeşitli çalışmalarda görülen karışıklık da giderilmiştir.

Çalışmanın en hacimli kısmını oluşturan Üçüncü Bölüm, dergi içeriğinin tanıtımına ve tahliline ayrılmıştır. Dergi içeriği iki boyutta ele alınmıştır. İlk kısım dergi ekibinin ürettiği ve faaliyetlerinin kilidini oluşturan “Yeni Hayat” kavramı, ikinci

şekilde verilmiştir. Birinci Bölüm’de bu mesele tartışılmaktadır.

kısımsa “milliyetçilik” eksenlidir. İkinci kısım, çalışmada dergi içeriğinin kronolojik sırayla ele alındığı parçadır. Aynı zamanda, çalışmanın diğer temel varsayımının (derginin üç farklı aşamadan geçtiği) tartışıldığı ana parça olması nedeniyle, dergi içeriğindeki kopuşlara bağlı olarak üç ayrı alt bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Kopuş anları üzerinde özel olarak durulmuştur.

Çalışmanın metin bölümü, bulguların değerlendirildiği “Sonuç” kısmıyla son bulmaktadır.

“Ekler” kısmı beş parçadan oluşmaktadır. İlki, 1908 Temmuz’undan 1912 Kasım’ına kadarki tarih diliminin siyasî/toplumsal olaylar kronolojisidir. Çıkış tarihlerine göre dergi nüshaları ve dergi süreci için önemli sayılabilecek kimi gelişmeler bu kronoloji içinde yer almaktadır. Böylece hangi nüshanın hangi dönemde, hangi olaylar sırasında yayınlandığı, hangi gelişmenin hangi konjonktürde yaşandığı görülebilecektir.

İkinci Ek, Genç Kalemler’in teknik bir haritasını sunma niyetinin ürünüdür. Bu tabloda dergi ciltleri, sayıları, hem rumî hem miladî takvime göre çıkış tarihleri, sayfa adetleri, sayfa numaraları, hangi nüshaların özel sayı olduğu ve özel sayı olma nedeni görülebilecektir.

Üçüncü Ek, dergideki yazıların kronolojik fihristi, Dördüncü Ek ise yine dergide yer alan yazıların, bu sefer yazar adına göre fihristidir. Özellikle Üçüncü Ek’te dipnotlar vasıtasıyla bu yazılara ilişkin çeşitli ayrıntılar sunulmaya çalışılmıştır. Fihristlerin varlığı dolayısıyla (ve “Kaynakça”nın hacmini ciddi bir şekilde genişleteceği için) Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler içi metinler “Kaynakça”da tekrar edilmemiş, sadece bu iki derginin ismi zikredilmekle yetinilmiştir.

Son olarak, Beşinci Ek’te ise dergiden kimi örnekler sunulmuştur. Örnek seçiminde, literatürde şimdiye dek bilinmeyen kapak sayfalarına öncelik tanındığı gibi, derginin tümü hakkında dengeli bir izlenim verebilecek örneklerin seçilmesine dikkat edilmiştir.

Dergiden yapılan alıntılarının çevrimyazısı (transkripsiyonu) üzerine bazı açıklamalar yapmakta da fayda vardır. Çalışmada dergilerden alıntı yapılırken Osmanlıca (Arap harfli) metinlerin çevrimyazısında esas olarak günümüzdeki kullanıma bağlı kalınmıştır. Örneğin “numro” değil “numara”, “sahife” değil “sayfa”, “içün” değil “için”, “hidmet” değil “hizmet” şeklinde karşılanmıştır. Özel isimler için de aynı tutum benimsenmiştir. Örneğin “Seyfeddin” değil “Seyfettin”, “Abdülhamid” değil “Abdülhamit” şeklinde aktarılmıştır. Bunun dışında, ciddi bir anlam bozukluğu söz konusu olmadığı sürece, paragraflamaya, metinlerin imlasına ve bugün için yanlış bile olsa noktalama işaretlerine müdahale edilmemiştir. Herhangi bir kelimenin okunamadığı durumda çevrimyazı metinden faydalanılmış ve bu türden durumlar dipnot şeklinde belirtilmiştir.

Bugün karşılığı olmayan kelimeler için Ferit Devellioğlu’nun ansiklopedik sözlüğü referans alınmıştır.³¹ Bugün yaygın kullanımda olmadığı ve dolayısıyla genel olarak bilinmediği düşünülen kelimelerin anlamları, Devellioğlu’nun veya Mehmet Zeki Pakalın’ın³² eserlerinden yararlanılarak dipnotlarda verilmiştir.

Dergide yabancı özel isimler okunduğu gibi yazılmıştır. Metin aktarımları yapılırken bu duruma müdahale edilmemiş, dergide nasıl yazılmışsa olduğu gibi çevrimyazı yapılmıştır. Yabancı özel isimlerin orijinal yazımları ya ana metinde ya da Ek IV’te verilmiştir.

Dergide kullanılan takma adların veya kolektif imzaların kime ait olduğu biliniyorsa, dipnotlarda bunların yanında parantez içinde yazarın asıl ismi verilmiştir. Dergide yer alan kimi tercümelerde, metnin başında veya sonunda gerçek yazarın ismi verilmemiş, tercüme eden kişi “mütercim” (tercüme eden) olarak değil “muharrir” (yazar) olarak sunulmuştur. Metnin tercüme edildiği kesin olarak tespit edilmişse, dipnotlar ve fihristler dergiye göre değil, gerçek duruma göre düzenlenmiştir. Yani, dergide “muharrir” olarak sunulan ama gerçekte tercüme yapan kişi “mütercim”

³¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Sami Güneyçal (yay. hzl.), 18. Basım, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2001.

³² Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** 3 Cilt, 16. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 2004.

olarak gösterilmiş, şayet metnin asıl sahibi tespit edilmişse o da “yazar” olarak sunulmuştur.

Yukarıda, dergi içeriği tanıtılır ve tahlil edilirken “milliyetçilik” kavramının ana eksen olarak kullanılacağına değinilmişti. Şimdi bu ana eksenin teorik çerçevesi genel anlamda belirlenmeye çalışılacaktır. Bu belirleme ise “milliyetçilik kuramları” zemininde yapılacaktır. Kuşkusuz, gayet geniş ve zengin bir literatüre sahip olan milliyetçilik kuramları³³ burada bütünüyle ele alınacak değildir. Zaten buna gerek de yoktur. Burada sadece, bize çalışmamız için yol gösterecek teorik bir çerçeve çizebilmek amacıyla bir seçme yapılacaktır ve bazı yaklaşımlar üzerinde genel olarak durulacaktır.³⁴ Ama ondan önce, yine çalışma açısından faydalı olabilecek bir konuya, milliyetçilik ile basın arasındaki ilişkiye kısaca da olsa değinmekte fayda vardır.

Milliyetçilik ile genel olarak iletişim, özel olarak da basın arasındaki ilişki bazı araştırmacılar ve kuramcılar tarafından ele alınmış ve vurgulanmıştır. Mesela Avusturya Marksizmi’nin önde gelen isimlerinden Otto Bauer, mekânsal ayrılığın ortak bir ulusal karaktere engel oluşturmaktan çıkmasının basın-yayın ürünleri (gazeteler ve kitaplar) vasıtasıyla gerçekleşmiş olduğunu belirtir.³⁵ Josef Stalin de ulusal duyguların gelişiminde basının rolünü vurgulayan bir başka Marksist önderdir. Stalin, 1905’in anayasal rejim döneminde gazetelerin ve genel olarak yazının gelişmesinin, ulusal duyguların pekişmesine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.³⁶

³³ Milliyetçilik kuramlarına ilişkin genel bilgi için bkz. Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 1. Basım, İstanbul: Sarmal Yayınevi, Nisan 1999; Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 1997; Christophe Jaffrelot, “Bazı Ulus Teorileri”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Jean Leca (hızl.), Siren İdemen (çev.), 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, Eylül 1998, s. 54-65.

³⁴ Esas itibarıyla Batı (Anglosakson) menşeli olan milliyetçilik literatürü (bkz. Özkırımlı, s. 16-17) söz konusu olduğunda, Samir Amin’in uyarısını akıldan çıkarmamak gerekir. Amin’e göre Avrupamerkezcilik, ifadesini pratik olarak toplumsal düşüncenin bütün alanlarında bulur. Bu alanlardan biri de ulus kuramıdır. Bu alanda Avrupamerkezciliğin yaptığı şey, ulus-devlet-sınıflar eklemlenmesinin Avrupa’da izlediği özel yolu ya Avrupa dehasına özgü (dolayısıyla, becerilebilirse başkaları tarafından da izlenmesi gereken) bir model olarak sunmak ya da gecikmeyle de olsa, sonunda başka yerlerde de kendini kabul ettirecek bir yasa olarak görmektir. Bkz. Samir Amin, **Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi**, Mehmet Sert (çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Temmuz 1993, s. 185.

³⁵ Otto Bauer, “‘Ulus’ Konsepti”, **Avusturya Marksizmi**, Tom Bottomore - Patrick Goode (der.), Celal A. Kanat (Türkçe bas. der.), 1. Basım, İstanbul: Kavram Yayınları, Ocak 1992, s. 93-94.

³⁶ Josef Stalin, **Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu**, Muzaffer Erdost (çev.), 4. Basım, Ankara: Sol Yayınları, Kasım 1994, s. 8-9.

Milliyetçilik literatürünün kurucu babalarından³⁷ olan Carlton Hayes, milliyetçiliğin gelişiminde basının işlevini vurgulamış, sanayileşen toplumlarda kitlelerin okul eğitiminden geçmesiyle birlikte, “kitlelere dönük gazetecilik”in (ucuz ve kitlesele gazetecilik) gündeme geldiğine değinmiştir. Mümkün olan en fazla okura ulaşmayı hedefleyen bu gazetelerin dillerini ve içeriklerini kitlelere göre ayarladığını, bu rolüyle basının, ulusal devlet okullarını takviye eden bir işlev gördüğünü belirtmiştir.³⁸

Milliyetçilik kuramlarında “modernist yaklaşım”ın öncülerinden olan Karl Deutsch, ulus inşası (nation-building) sürecine odaklandığı ve temelinde modernleşme paradigması yatan kuramında³⁹ iletişime, kitle iletişim araçlarına ağırlıklı bir yer vermiş, ulusların, ulusal kimliklerin oluşumunda “toplumsal iletişim”in rolüne vurgu yapmış, kitle iletişiminin ulusların oluşumunu kolaylaştırdığına değinmiştir. Deutsch’a göre bir halkın birliği o halkı oluşturan bireyler arasındaki iletişimin tamamlayıcılığına veya verimine bağlıdır. İletişimdeki tamamlayıcılık ve verimlilik, halkı birleştiren toplumsal sıvayı oluşturur. Ulus aşamasına geçiş de iletişim kanallarının belirli bir gelişkinlik düzeyine varmasından sonra gerçekleşebilir. Bireyleri ortak ideallere inandırma görevi kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilir.⁴⁰

Araçsalcılığın önde gelen isimlerinden olan ve modelinde seçkinlerin rolüne vurgu yapan Paul R. Brass’a göre, etnik kimliklerin önem kazanmaya başladığı süreçte belirli kültürel imler seçilir ve bunlar bir grubu diğerlerinden ayırmak için kullanılır.

³⁷ Literatürün diğer kurucu babası ilk ürünlerini 1940’larda veren Hans Kohn’dur. Bkz. Özkırmılı, s. 10.

³⁸ Carlton J. H. Hayes, **Milliyetçilik: Bir Din**, Murat Çiftkaya (çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, s. 126-127.

³⁹ Bilim disiplinleri eksenli “sosyolojik”, “tarihsel” ve “hukuki” yaklaşımlar sınıflandırmasını esas alan Erözden, sosyolojik yaklaşımı iki alt kümede inceler. Bu alt kümelerden birine “çatışma kuramları” diğerine “iletişim kuramları” adını verir. İletişim kuramları başlığı altında ele aldığı isimler Karl Deutsch, Ernest Gellner ve Benedict Anderson’dır. Erözden’e göre, “iletişim kuramları” kümesi içinde yer alan kuramların ortak noktası, geniş anlamıyla (yani modernleşme paradigmasındaki anlamının ötesinde) modernleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak kültürel değerlerin yoğun biçimde aktarılması olgusunun ortaya çıktığı gözleminden hareket etmeleridir. Bu aktarım süreci toplumsal iletişim olgusunu doğurmuş ve toplumsal iletişim, ulusun oluşumunda ve ulusçuluğun ortaya çıkışında temel etken rolünü oynamıştır. Bu kümede toplanan kuramların öncüsü ise Deutsch’dur. Bkz. Erözden, s. 14. Ayrıca bkz. Özkırmılı, s. 58.

⁴⁰ Bkz. Karl W. Deutsch, **Nationalism and Social Communication An Inquiry Into the Foundations Of Nationality**, New York - Londra: The Technology Press of The Massachusetts Institute of Technology ve John Wiley & Sons, Inc. New York, Chapman & Hall, Ltd. London, 1953. Deutsch’un yaklaşımı için ayrıca bkz. Erözden, s. 14-15, 68.

Etnik dönüşüm sürecinin başlaması için (başka şeylerin yanı sıra), seçilen sembollerin etnik grup içindeki farklı toplumsal sınıflara aktarılmasını sağlayacak olanaklara sahip olunması, seçkinler ile toplumun geri kalan kısmı arasında iletişimi zorlaştıracak ya da engelleyecek derin sınıfsal farklılıkların ve çıkar çatışmalarının olmaması koşulları gerekmektedir. Artan okuma yazma oranı, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, yerel dillerin standartlaşması, yerel dillerde kitapların yayınlanması ve bu dillerin yerel kültürlerle birlikte öğretildiği okulların yaygınlaşması, sınıflar arası iletişimi kolaylaştıracak etkenlerdir.⁴¹

Milliyetçilik literatürünün en kapsamlı, en çok tartışılan ve en çok atıfta bulunulan kuramlarından birini, belki de birincisini ortaya atan Ernest Gellner, milliyetçiliğin modern çağa özgü, insan yapımı bir olgu olduğuna⁴² işaret ederken, modern sanayi toplumunda belli bir bilgi ve beceri birikiminin ve dolayısıyla kitlesel standart eğitimin ve kültürel türdeşliğin gerekliliğini vurgular. Kültürün kendi başına önemli hale geldiği bu toplumda iletişim ortama bağlı olmaktan çıkmak ve yaygınlaşmak zorundadır. Kültürün edinilebilmesi için herkes belli bir dili (aynı dili) konuşabilmelidir. Eğitim, toplumsal yaşam açısından geçmişte olduğundan çok daha önemlidir. Sanayileşmenin doğal sonuçlarından biri olan kültürel türdeşlik, uyulması gerekli bir norm haline gelmiştir.⁴³

Gellner'in aksine, milliyetçiliğin sanayi toplumundan önce ortaya çıktığını belirten Michael Mann'a göre, milliyetçiliğin doğuşundaki etkenlerden biri, ticaret kapitalizminin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan sınıf bilincidir. Bu bilincin topluma yayılmasında, 18. yüzyıldan itibaren önemli ölçüde gelişerek toplumdaki okuma-yazma oranını yükselten ve milliyetçiliğin ilintili olduğu evrenselci ve modernleşmeci akımların toplumsal katmanlar arasında dolaşımını sağlayan birtakım kurumlar ve araçlar temel etken olmuştur. Basın, edebî eserler, üniversiteler ve fikir kulüpleri bu kurum ve araçlardan bazılarıdır.⁴⁴

⁴¹ Milliyetçilik kuramlarında Araçsalcıların ve Brass'ın görüşleri için bkz. Özkırımlı, s. 129-135, 140, 147-148.

⁴² Bu yaklaşım şöyle özetlenebilir: Uluslar milliyetçiliği doğurmazlar, ulusları doğuran milliyetçiliktir. Ulus, kültürel türdeşliği ifade etmek üzere milliyetçilik tarafından yoktan varedilen bir kurgudur.

⁴³ Gellner'in görüşleri için bkz. Özkırımlı, s. 149-167; Erözden, s. 17-19, 68-69; Jaffrelot, s. 57-58.

⁴⁴ Mann'ın görüşleri için bkz. Erözden, s. 19-20.

Montserrat Guibernau'ya göre modern devlet, nüfusun homojenleştirilmesinde çok önemli olan kültürün yeniden üretilmesinde ve değişime uğratılmasındaki rolünden ötürü iki unsuru denetleme gücüne sahiptir. Bu unsurlar medya ve eğitimidir.⁴⁵

Neo-Marksist kuramcılardan Michael Hechter'in "kültürel işbölümü" ve "grup içi iletişim" kavramları da dikkat çekicidir. Hechter'in yaklaşımı⁴⁶, "iç sömürgecilik" kavramı etrafında şekillenmiştir. Buna göre, iç sömürgecilik (merkezin çevre bölgeleri ekonomik açıdan sömürmesi ve bu bölgeler üzerinde siyasî egemenlik kurması; buna bağlı olarak aynı ülkede gelişmiş ve daha az gelişmiş olmak üzere eşit olmayan iki kesimin oluşması), bir tür "kültürel işbölümü" yaratacaktır.

Kültürel işbölümü, bireylerin gruplarıyla özdeşleşmelerine yol açar ve etnik farklılıkları ön plana çıkarır. Grup içi dayanışmayı arttıran iki temel koşuldan biri, ezilen grubun üyeleri arasında yeterli düzeyde bir iletişimin bulunmasıdır. Topluluk içi iletişim arttıkça, ezilen topluluğun üyeleri arasındaki dayanışma artacak; topluluklar arası kültürel farklılıklar (dil-aksan, dini alışkanlıklar) arttıkça, ezilen topluluğun üyeleri arasındaki dayanışma da güçlenecektir.

Başka bir deyişle, kültürel farklılıklar ekonomik eşitsizlikle birleşip kültürel işbölümüne yol açtığı ve yeterli düzeyde grup içi iletişim olduğunda, ezilen grup kendi kültürünün merkez grubununkinden aşağı olmadığını, hatta ondan üstün olduğunu iddia etmeye başlayabilir. Bu da kendisini farklı bir ulus olarak algılamasına yol açar. Ayrıca belirli iş kollarında yoğunlaşma grup üyeleri arasındaki iletişimi ve dayanışmayı güçlendirir ve farklılıkların bilincine daha çabuk varılmasına yol açar.

Sosyal psikolog Michael Billig, milliyetçiliğin ve ulusun gündelik yaşamda yeniden üretimi noktasına yoğunlaşır. Billig'e göre ulusal semboller gündelik hayatın alışkanlıklarına siner. Örneğin günlük gazete logoları böyledir. Ulusal kimlik her gün sayısız küçük alışkanlıkla yeniden üretilir. Bu süreç öylesine doğal ve sıradan bir şekilde yaşanır ki dikkat çekmez. Billig, ulusların her gün yeniden üretilmelerini sağlayan bu ideolojik koşullandırmayı "banal milliyetçilik" olarak adlandırır. Milliyetin

⁴⁵ Montserrat Guibernau, **Milliyetçilikler** 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler, Neşe Nur Domaniç (çev.), 1. Basım, İstanbul: Sarmal Yayınevi, Mayıs 1997, s. 107.

⁴⁶ Hechter'in görüşleri için bkz. Özkırım, s. 113-122.

hiç unutulmamasının nedeni, ulusal kimliğin sürekli ama doğal ve tanıdık bir şekilde hatırlatılmasıdır. Billig, gazetelerin milliyetçiliği yeniden üretmeleri üzerinde durur. Gazeteler ulusa seslenir ve ulus adına konuşurlar. Başyazılarda ve köşe yazılarında çoğunlukla birinci çoğul şahıs (biz) kullanılır. Buradaki “biz”, okurları da kapsar. Yazarla okuru birleştiren, onları “biz” yapan ulusal kimliktir. Gazeteler sayfa düzenleriyle de ulusun hayal edilmesine katkıda bulunurlar. Örneğin iç haberler ile dış haberler birbirinden ayrılır.⁴⁷

John A. Hall’a göre, insanları ortak bir kader çevresinde birleştiren, etnik kimliği kitlelere yayan, dolayısıyla ulusal kimliğe dönüştüren gelişmeler (örneğin kitle iletişiminin yaygınlaşması, okuma-yazma oranlarının yükselmesi) modernleşmeyle birlikte gündeme gelmiştir.⁴⁸

Anthony Smith de geliştirdiği milliyetçilik yaklaşımında, başka pek çok şeyin yanısıra iletişim sistemlerinin gelişmesine ve kapitalizmin yayın sektörüne girişine pay ayırır. Etnik toplulukları “yatay” ve “dikey” olarak sınıflayan Smith’e göre yatay etnik toplulukların uluslaşma süreçlerinde, başka gelişmelere bağlı olarak, popüler iletişimde gözle görülür bir ilerleme sağlanmış, roman, gazete gibi kültürel ürünlerin sayısı ve çeşidinde patlama yaşanmıştır.⁴⁹

Son olarak, Marksist tarihçi Miroslav Hroch’un görüşlerine kısaca değinilmelidir.⁵⁰ Orta ve Doğu Avrupalı halklara odaklanan ve “milliyetçilik” ile “ulusal hareket” kavramları arasında bir ayrıma giden Hroch’a göre, klasik bir ulusal hareketin programında farklı hedefler dile getirilir. Bu hedeflerin içerdiği taleplerden biri, yerel dile dayalı bir ulusal kültür oluşturulması ve bu dilin eğitimde, yönetimde ve ekonomik hayatta kullanılmasıdır.

Hroch, ulusal hareketleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmek amacıyla ulusal hareketin gelişim sürecine ilişkin bir sınıflandırma yapar. Uluslaşma süreçlerini üç

⁴⁷ Billig’in görüşleri için bkz. Michael Billig, **Banal Milliyetçilik**, Cem Şişkolar (çev.), 1. Basım, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, Aralık 2002.

⁴⁸ Özkırımlı, s. 215.

⁴⁹ Özkırımlı, s. 206-208, 258. Ayrıca bkz. Anthony D. Smith, **Millî Kimlik**, Bahadır Sina Şener (çev.), 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

⁵⁰ Hroch’un yaklaşımı için bkz. Özkırımlı, s. 182-191; Erözden, s. 26-28, 71-73.

döneme (A, B, C) ayırarak inceler. İlk aşama olan A aşamasında bir grup entelektüel, mensubu olduklarını düşündükleri etnik grubun dili, kültürü ve tarihi üzerine araştırmalar yaparlar. Etnik topluluğun dilini, kültürel ve toplumsal özelliklerini, tarihten gelen farklılıklarını keşfetmeye ve bunları gruba yaymaya çalışırlar. B aşamasında A aşamasındaki akademik, entelektüel ilgi ve araştırmalar çeşitli kanallarla kitlesellik kazanmaya ve yurtseverlik duyguları toplumda yer etmeye başlar.

Hroch, geçmişten kalan mirası oluşturan unsurlardan özellikle üçünün 19. yüzyılın ulusal hareketleri açısından önemli olduğunu belirtir. Bunlardan biri, geçmişten kalma dildir. Geçmişten kalma dil, kendi edebiyatı olan modern bir dil yaratılmasını kolaylaştırmıştır. Geçmişten kalan miras ne olursa olsun, ulus inşası süreci etnik grubun tarihi, dili ve geleneklerine ilişkin bilgi toplayarak başlamıştır.

Hroch, kitlesel hareketin ortaya çıkışını kolaylaştıran dört koşul sıralar. Bunlardan biri, ileri düzeyde “toplumsal iletişim”dir. Buna yüksek okur-yazarlık ve okullaşma oranları da dâhil olmalıdır. Gelişmiş iletişim her zaman olmasa da genelde ulusal hareketin kitlelere yayılmasını kolaylaştırır. Ancak, kitlesel harekete geçişi açıklamak için toplumsal iletişim düzeyini incelemek yeterli değildir. Mesajların içeriğini de dikkate almak gerekir. Eylemcilerin ulusal programlarında dile getirdikleri hedefler, kullandıkları sloganlar halkın gündelik gereksinimleriyle uyuyorsa, C aşamasına kısa sürede geçilebilir.

B aşamasından C’ye geçişte önem kazanan etkenlerden biri, aynı siyasî yapı içindeki dilsel ve kültürel farklılıkların belli bir elit kitle için toplumsal geçişkenlik kanallarını tıkamasıdır. Bu olgu, söz konusu elit kesimin ulusal harekete aktif katılımını ortaya çıkarmaktadır. Bu aktif katılımı belirleyen bir diğer etken de bu kesimin kendi içindeki iletişim kanallarının gelişkinlik düzeyidir. Dilsel ve kültürel farklılıkların bulunduğu bir siyasî yapıda bu çıkar çatışmaları B’de kendisini gösterecek ve dilsel farklılıklar çerçevesinde ilk ifadesini bulacaktır.

Görüldüğü üzere, genel olarak iletişimin, özel olarak da basının milliyetçilik ve ulus-inşası süreciyle yakın ilişkisine ve bunun önemine pek çok kuramcı değinmiştir.⁵¹ Şimdi, bizim çalışmamızın milliyetçilik anlayışına (yukarıdaki değinmelerle birlikte) yol gösterecek genel bir teorik çerçeve oluşturabilmek amacıyla iki ismin görüşleri üzerinde durulacaktır. Bu isimlerden biri Eric Hobsbawm, diğeri ise Benedict Anderson'dır.⁵²

Bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husus, Osmanlı/Türk toplumunun ve milliyetçiliğinin özgün niteliğidir. Hobsbawm ile Anderson'ın yaklaşımları ise çok farklı toplumlar temel alınarak kurulmuştur ve bu nedenle Osmanlı/Türk toplumuna bire bir uydurulamazlar. Dahası, bu alandaki zenginliğe karşın, bir milliyetçilik modelinin/kuramının/tipolojisinin her milliyetçiliği açıklayamadığı da aşikârdır. Zaten burada, (yeterince faydalı olmayacağı düşünüldüğü için) Türk milliyetçiliğini tam anlamıyla açıklayabilecek bir kuram, model veya tipoloji aranmamakta, "milliyetçilik"ten genel hatlarıyla neyin anlaşılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁵³

⁵¹ Milliyetçilik kuramlarından beslenir ve iletişim/basın-milliyetçilik/ulus ilişkisinden söz etmişken, kitle iletişim kuramlarına ilişkin bir deyinmede bulunmakta fayda vardır. Schlesinger'in deyişiyle, kitle iletişim (medya) kuramlarında ulusal kimliği ya da ulusal kimliğin inşasında kültürel süreçlerin oynadığı rolü nasıl teorileştirmek gerektiği konusunda keşfedilebilecek pek az şey vardır. Ulusların nasıl karakterize edileceğine dair potansiyel olarak verimli bir soruşturma çizgisi, belirli bir grup içinde bütünleştirici ilke olarak iletişimin rolü üzerinde yoğunlaşan çizgidir ve bu yaklaşımın milliyetçilik çalışmalarında birçok seçkin temsilcisi vardır. Ancak, bu yaklaşım da iletişim çalışmalarıyla karşılıklı bir körlüğün damgasını taşır. İletişim çalışmalarında ulus-devletin kavramsallaştırılması güdük kalırken, milliyetçilik literatüründe kitle iletişim araçları genellikle teorileştirilmemiş bir halde bulunur. Bkz. Philip Schlesinger, **Medya, Devlet ve Ulus** Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler, Mehmet Küçük (çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Ağustos 1994, s. 237, 264-265. Schlesinger'in yanıldığını söylemek güçtür. Kitle iletişim kuramları için bkz. İrfan Erdoğan - Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram** Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Ankara: Erk, 2002. İletişim alanındaki teknolojik determinist yaklaşımın en ünlü temsilcisi Marshall McLuhan'ın bu ilişkiyi (nedenlerle sonuçları yine ters yüz ederek) yorumladığı görülmektedir. McLuhan'ın bu konudaki yorumu için bkz. Marshall McLuhan, **Gutenberg Galaksisi** Tipografik İnsanın Oluşumu, Gül Çağalı Güven (çev.), 1. Basım, İstanbul: YKY, Mayıs 2001, s. 279-280, 306-311, 330-334; Erdoğan - Alemdar, s. 180-181.

⁵² Özellikle Anderson'ın, yaklaşımında iletişime/basın-yayına belirleyici bir rol yüklediği aşağıda görülecektir. Kuramı burada ele alınacağı için, yukarıda, milliyetçilik-iletişim/basın-yayın ilişkisinden söz edilirken kendisine deyinilmemiştir.

⁵³ Türk milliyetçiliğini yeni kuramlardan birine (yukarıda kısaca bahsettiğimiz, Hroch'un yaklaşımına) göre konumlandırma girişimine yakın tarihli bir çalışmada rastlanmaktadır. Bkz. Erol Köroğlu, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 94-102. Bu girişimin yeterince verimli bir sonuç verdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, Türk milliyetçiliğini anlamada ve açıklamada milliyetçilik kuramlarından da beslenmenin faydalı olacağına şüphe yoktur. Bu noktada, bu çalışmada görüşlerinden söz edilen Hobsbawm, Anderson, Hroch ve Hatcher'dan başka, John Hutchinson'ın ve Partha Chatterjee'nin yaklaşımlarından faydalanılabilir. Ulusçuluk türlerini faaliyet alanlarına göre "kültürel" ve "siyasî" diye ayrımına tabi tutan Hutchinson'ın

Dolayısıyla, bu yaklaşımlardan, genel bir teorik çerçeve belirleniminde faydalanılacaktır.

Marksist tarihçi Hobsbawm'a göre⁵⁴ milliyetçilik 18. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Avrupa'da doğmuş ve şekillenmiştir. Hobsbawm, ulusların ve milliyetçiliğin tarihsel açıdan oldukça yeni (modern) olduğunu belirtir. Milliyetçilik uluslardan önce gelir. Uluslar devletleri ve milliyetçiliği yaratmazlar. Gerçekte yaşanan tam aksidir. Bir siyasî akım olarak milliyetçilik, toplumsal bölünmüşlüğü aşmak için ulus kavramını icat etmiştir. Milliyetçilik önceden var olan kültürleri alıp onları ulusa dönüştürmüş; ulusları icat etmiştir.

Hobsbawm'a göre ulus yalnızca devlet kurma arayışının ürünü değildir. Ulus ancak, teknolojik ve ekonomik gelişmenin belirli bir evresinde ortaya çıkabilir. Örneğin ulusal diller, matbaa icat edilmeden ve okuryazarlık toplumun geniş kesimlerine yayılmadan, yani eğitim kitleleşmeden gelişemez. Bu, milliyetçiliğin iki yönlü bir olgu olduğunu gösterir. Milliyetçilik bir yönüyle yukarıdan inşa edilen bir olgudur ama diğer yönü, yani aşağısının (sıradan insanların) çıkarları, ihtiyaçları, umutları ve özlemleri incelenmeden anlaşılamaz.

Hobsbawm'ın önemli bir tespiti, milliyetçiliğin zaman içinde değişik görünüm ve içerikler kazandığına ilişkindir. Milliyetçilik Batı Avrupa'da ilk ortaya çıktığında, yani 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında devrimci (ilerici) bir siyasî akımdır. Kavrayıcı ve bütünleştirici bir içeriğe sahiptir. 19. yüzyılın son çeyreğinde ise bütünleştirici niteliğini kaybetmiş, dışlayıcı ve parçalayıcı bir akım haline gelmiş, sağcı ve tutucu bir siyasî akıma dönüşmüştür. Milliyetçilik 1920'lerden sonra yine içerik

görüşleri için bkz. Erözden, s. 87-89, 98. Sömürge ve sömürge sonrası (post-kolonyal) milliyetçiliklere odaklanan ve Hindistan örneğinden yola çıkarak tüm sömürge ülkeler için geçerli bir milliyetçi düşünce modeli ileri süren Hintli Marksist Chatterjee'nin görüşleri için bkz. Partha Chatterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, Sami Oğuz (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, (özellikle s. 73-103, 127-132, 155-159, 245-247, 272, 309); Partha Chatterjee, **Ulus ve Parçaları** Kolonyal ve Post-Kolonyal Tarihler, İsmail Çekem (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, (özellikle s. 17-29, 54-55, 126-130).

⁵⁴ Hobsbawm'ın görüşleri için bkz. Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions", **The Invention of Tradition**, Eric Hobsbawm ve Terence Ranger (edit.), 11. Basım, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 1-14; Eric J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"**, Osman Akinhay (çev.), 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Nisan 1995.

değiştirmiş, anti-faşist ve anti-emperyalist bir anlam yüklenerek yeniden sol kesime yakın bir siyasî akım haline gelmiştir.⁵⁵

Hobsbawm'ın ön plana çıkardığı en önemli kavramlardan biri “geleneğin icadı”dır. Hobsbawm'a göre ulus ve milliyetçilik bir sosyal mühendislik ürünüdür. Bu süreçte araştırılması gereken en önemli olgu, icat edilmiş geleneklerdir. İcat edilmiş gelenek, törensel veya sembolik bir nitelik taşıyan ve açıkça veya örtülü bir şekilde kabul edilmiş kuralları olan bir dizi alışkanlık ve uygulamadır. Bunların sürekli tekrarlanması belirli değerlerin ve davranışların içselleştirilmesini sağlar. Bu durum, otomatik olarak geçmişle bugün arasında bir köprü, tarihsel geçmiş ile süreklilik kurulmasını getirir. Böylece bir süreklilik duygusu yaratılır.

Ulusal bilinç, icat edilmiş geleneklerin en somut ve en yaygın örneğidir. Bugünü “uygun” bir tarihsel geçmişe bağlayan bu gelenekler, toplumsal grupları oluşturan bireyler arasındaki birlik ve dayanışmayı arttırma amacı güder.

Hobsbawm'a göre, yeni koşullara uydurulmuş eski gelenekler ile icat edilmiş yeni gelenekler birbirinden farklıdır. İlki hemen hemen tüm toplumlarda görülürken, icat edilmiş gelenekler, özellikle modern toplumlarda, düzeni ve birliği sağlamanın öncelikli amaç olduğu hızlı toplumsal değişim dönemlerinde görülür. Buradan, amacı toplumsal bütünlüğü sağlamak olan ulusal topluluk düşüncesine varılır.

Hobsbawm'a göre, geniş çaplı bir siyasî hareketlenmenin görüldüğü, halk yığınlarının siyasete katıldığı ve bu katılımın düzeni tehdit ettiği (Avrupa'da) 1870-1914 yılları arasındaki dönem, en çok gelenek icat edilen tarihsel kesittir. Bu dönemde, özellikle Avrupa'da ve Amerika'da pek çok ulus yaratılmıştır. Yönetici seçkinler, alt sınıfların ve kadınların siyasete katılımının doğurduğu tehditle baş edebilmek için hızlı toplumsal değişimin sonuçlarını kontrol altında tutma arayışına girmiştir. En çok rağbet ettikleri yöntem ise, halk yığınlarının enerjisini toplu ritüellere, periyodik törenlere

⁵⁵ Lenin'in ezen-ezilen uluslar ve ezen-ezilen ulus milliyetçilikleri ayrımı Türk milliyetçiliği açısından önemlidir. Lenin'e göre, burjuva demokratik devrim, bütün dünyada ulusal hareketlerle birlikte gelişir. “Her ezilen ulusun burjuva milliyetçiliği, zulme karşı yönelmiş olan genel bir demokratik içerik taşır, ve bizim, ulusal ayrıcalıklar sağlama eğiliminden bunu kesin olarak ayırdederek;...*kayıtsız şartsız* desteklediğimiz işte bu içeriktir.” V. İ. Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Muzaffer Erdost (çev.), 8. Basım, Ankara: Sol Yayınları, Kasım 1992, s. 13, 64.

kanalize etmek ve alışkanlıklar yaratmak olmuştur. Halkı kontrol altında tutmanın ve sistemle kaynaştırmanın üç yolu vardı. Festivaller, spor ve sendikalar gibi yeni kurumlar oluşturmak; hiyerarşik eğitim sistemi veya kraliyet törenleri gibi yeni statü sistemleri icat etmek; ulus gibi, gerçek/yapay grupların bütünlüğünü belirleyen ve simgeleyen topluluklar yaratmak. Bunlardan özellikle sonuncusu yaygın ve önemli olmuştur. Çünkü milliyetçiliğin savunduğu şeyler hep bu geleneklere dayanır. Başka bir deyişle, milliyetçiliğin kendisi, icat edilmiş bir gelenektir. Ulus ve milliyetçilikle ilgili pek çok fenomen toplumsal mühendislik ürünüdür. Örneğin “Fransa” ve “Fransız” kavramları icat edilmiş, kurgulanmış kavramlardır. Modern ulusun bileşenlerinin büyük çoğunluğu bu tür kurgulardan oluşmaktadır. Dolayısıyla ulus, icat edilen gelenekler dikkate alınmadan çözümlenemez.

1870-1914 döneminde üç tür gelenek icat edilmiştir. Birincisi, somut ya da soyut topluluklara aidiyet duygusunu ve bu toplulukların içsel türdeşliğini kuran veya simgeleyen geleneklerdir. İkincisi, kurumları, statüleri ve otorite ilişkilerini kuran ya da meşrulaştıran geleneklerdir. Üçüncüsü ise toplumsallaştırmaya yönelik inanç ve değer sistemlerine ilişkindir. Hobsbawm’a göre bunların en dikkat çeken birincisidir. Bu gruba giren geleneklerle simgelenmeye çalışılan, ifade ve temsil edilen genel toplumsal kategori ulustur. Milliyetçilik toplumsal bütünlüğü korumaya yönelik bir siyasî akım, ulus da toplumsal bölünmüşlükleri aşmak için bu akımın icat ettiği bir kurgudur. Kısacası Hobsbawm, milliyetçilik ideolojisi tarafından çağlar boyunca ulusal mevcudiyetin ve birliğin simgesi olarak sunulan çeşitli kurum, gelenek ve toplulukların yeni tarihli icatlar ile oluşturulduğunu ve bunun da toplumsal bütünlüğü sağlamak için gerçekleştirildiğini söyler.

Uluslaşma sürecinde kitle iletişiminde ağırlıklı bir yer veren Benedict Anderson’a göre⁵⁶ ulus, hayal edilmiş (ama sahte olmayan) bir siyasî cemaattir. Çünkü bir ulusun üyeleri birbirlerini tanımasalar ve görmeseler de her birinin kafasında birlikteliklerinin hayali yaşamaya devam eder. Başka bir deyişle, ulus, kültürel bir yapıdır. Anderson’a göre milliyetçilik, 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır ve bir kez ortaya çıktıktan sonra kopyalanabilir. Yani farklı toplumlara uygulanabilir.

Anderson, hayalî bir cemaat olarak ulusu ortaya çıkaran koşullarda kültürel alanda yaşanan dönüşümlere öncelik tanır. Ulus kurgusunu hayal edilebilir kılan en önemli iki etkenden biri zaman kavrayışındaki dönüşüm, diğeri ise kapitalist yayıncılığın (“matbaa kapitalizmi”nin) ortaya çıkışıdır.

16. yüzyıla kadar dünyaya hâkim olan iki sistemden biri din, diğeri hanedanlıktır. Dinsel toplulukların önemlerini yitirmelerinin nedenlerinden biri, farklı hayat tarzlarının varolduğunun öğrenilmesini sağlayan coğrafi keşifler, diğeri ise kutsal dil olan Latince’nin önemini yitirmeye başlamasıdır. Latince Avrupalı aydınların dili olmaktan çıkmış ve böylece yerel dillerde daha çok kitap üretilmeye başlanmıştır.

Dinden kalan boşluk ulusla doldurulmuştur. Ancak, bu iki kutsal topluluğun gerilemesinin ardında çok daha önemli bir başka gelişme yatmaktadır. Bu gelişme, zaman anlayışında yaşanan devrimdir. Bu devrim dünyayı algılama biçimlerini kökünden değiştirmiş, ulusun hayal edilebilmesini mümkün kılmıştır.

Ortaçağın eşzamanlılık esasına dayanan (olayların eş zamanlı yaşandığı ve geçmiş-bugün-gelecek ayrımının olmadığı) zaman anlayışının yerini, “türdeş boş zaman” (homogeneous empty time) anlayışı almıştır. Saat ve takvimle ölçülebilen, geçmiş-bugün-gelecek ayrımını içeren bu anlayış (takvimsel bilinç) sayesinde, geçmişten gelerek geleceğe uzanan bir topluluğu (ulusu) hayal etmek mümkün hale gelmiştir.

Anderson, bu zaman anlayışındaki değişimi, en popüler iki kurgulama biçimi olan roman ve gazete düzleminde irdeler. Roman ve gazete, okurun kafasında, zaman içinde takvim yaprakları boyunca ilerleyen topluluk düşüncesini yaratır. Herhangi bir ulusa mensup olan bir kimse, sayıları milyonları bulan diğer mensuplarla hiç karşılaşmasa, onların isimlerini hiç bilmesa, onların neler yaptığından haberdar olmasa bile, yine de oralarda bir yerlerde olduklarından ve hep olacaklarından, kendisiyle aynı anda bir şeyler yaptıklarından emindir.

⁵⁶ Anderson’ın görüşleri için bkz. Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler** Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, İskender Savaşır (çev.), 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, Ağustos 1993.

Gazete belirli bir kurgu içerir. Bir gazetenin ilk sayfasında birbirinden bağımsız gibi görünen pek çok olay yer alır. Bu olayları birbirine bağlayan şey, hepsinin aynı gün yaşanmış olmasıdır. Gazetenin üstünde yer alan tarih, okura zamanın akmakta olduğunu hatırlatır. Gazeteyi önemli kılan bir diğer yönü, eşzamanlı ve kitlesel olarak tüketiliyor oluşudur. Bu bağlamda gazete, devasa miktarlarda satılan ve geçici popülerliği olan bir kitap veya bir günlük best-seller gibidir. Gazetenin o sayısının sabahın belirli saatlerinde ve yalnızca o gün yüz binlerce kişi tarafından okunduğu bilinir. Aslında bu, sessiz bir törendir. Okurun bu töreni başkalarıyla paylaştığından kuşkusu olmaz. Kendi gazetesinin çeşitli yerlerde tüketildiğine tanık olan bir okur, hayalî dünyanın gündelik hayattaki köklerinden emin olur. Kurgu sürekli biçimde ve sessizce gerçekliğe sızar ve ulusun ayırt edici özelliklerinden olan anonim topluluğa duyulan güveni yaratır.

Dinin ve krallıkların önemlerini yitirmesi ve zaman anlayışında yaşanan değişim, milliyetçiliğin içinde doğacağı kültürel ortamı hazırlar. Milliyetçiliğin oluşumuna büyük katkıda bulunacak bir diğer gelişme ise kapitalizmin yayıncılık alanına girmesidir.

Yayıncılık sektörünün ilk baştaki hedef kitlesi, sayısı az olan Latince bilen okurlardır. Bu dar piyasa yüz-yüz elli yılda doyuma ulaşmıştır. Oysa kapitalizmin kâra, yani daha çok sayıda okuyucuya ihtiyacı vardır. Bu kâr güdüsü, yayıncıları daha geniş bir okur/tüketici kitlesine ulaşabilmek için halk dillerinde kitaplar basmaya yöneltmiştir. Bu süreci hızlandıran ve ulusal bilincin oluşmasına katkıda bulunan üç gelişme söz konusudur. Birincisi Latincenin dinî ve gündelik dil olmaktan çıkmasıdır. İkinci gelişme, başarısını büyük ölçüde kapitalist yayıncılığa borçlu olan Reform hareketidir. Reform hareketi yeni yeni gelişmekte olan halk dillerindeki okuyucu piyasasını kendi amaçları doğrultusunda kullanmıştır. Üçüncü gelişme ise bazı yönetimlerin halk dillerinden idarî merkezileşmenin aracı olarak yararlanmaya başlamalarıdır. Bu üç gelişme Latinceyi tahtından etmiş ve halk dillerinde geniş bir okuyucu kitlesi yaratmıştır.

Bu yayın dilleri (yani kapitalist yayıncılık), ulusal bilincin temelini atar. Bunu üç şekilde yapar. İlk olarak Latincenin altında ama konuşulan halk dillerinin üstünde bir

iletişim alanı yaratır. İkincisi, kapitalist yayıncılık dile bir sabitlik kazandırır ve bu sabitlik, uzun vadede ulus düşüncesi açısından son derece önemli olan “eski çağlardan beri varolma” görünümünün oluşumuna katkıda bulunur. Üçüncüsü, kapitalist yayıncılık eski idarî halk dillerinden farklı iktidar dilleri yaratmıştır. Kısacası, kapitalizm ve yayın teknolojisinin insanın dil çeşitliliği ile birleşmesi yeni bir topluluk biçiminin hayal edilebilmesini mümkün kılmıştır. Böylece ulusun ortaya çıkışının zemini hazırlanmış olur. Demek ki Anderson, ulusun oluşumunda vurguyu “matbaa dili”ne yapmaktadır.

Anderson’ın en özgün ve en çok tartışılan iddialarından biri, milliyetçiliğin ilk kez Batı Avrupa’da değil, Latin Amerika’daki sömürgelerde doğmuş olduğu savıdır. Anderson buradaki milliyetçiliğin oluşumunu açıklarken vurguyu, “idarî hac”lar yapan memurlara yapar. İdarî görevleri nedeniyle bir bölgeden diğerine sürüklenen, bu yolculuklarda kendileriyle aynı kaderi paylaşan meslektaşlarıyla tanışan, birbirleriyle benzerliklerinin, dolayısıyla metropoldekilerle aralarındaki farklılıkların bilincine varan “criollo” (Avrupa kökenli Amerikalı) memurlar bu süreçte en önemli rolü oynamışlardır. Sömürge milliyetçiliklerinin oluşumunda criollo (kapitalist) yayıncılar da (özellikle de yerel gazeteler) önemli bir rol oynamış, ulusal bilinci şekillendirmişlerdir.

Avrupa kıtasındaki milliyetçilik için ulusal yayın dilleri, Latin Amerika’nın aksine merkezî öneme sahip olmuştur. Anderson, Avrupa’da milliyetçiliğin gelişimini ikiye ayırır. Klasik milliyetçi akımlarda küçük bir aydın sınıf, halk dilleri aracılığıyla geniş kitleleri harekete geçirmeyi başarır. Bu süreçte etkili olan gelişmeler; Avrupalılara dünyadaki tek uygarlığın kendilerinininki olmadığını gösteren coğrafi keşifler ile Avrupalıların dile bakışında yaşanan değişimdir.

18. yüzyıldan itibaren dil üzerine yapılan araştırmaların sayısında büyük artış olmuştur. Halk dilleri canlandırılmış, sözlükler ve dilbilgisi kitapları hazırlanmıştır. Bunun sonucunda eski kutsal diller (Latince, İbranice, Yunanca) üstünlüklerini yitirmeye başlamışlar ve bunlar halk dilleri ile aynı statüde sayılır olmuştur. Diller arasındaki eşitlenmenin en belirgin göstergesi iki dilli sözlüklerdir. Bu tür sözlükler iki dil arasında hiyerarşik bir ilişki olmadığını somut olarak teşhir etmişlerdir. Söz konusu

olan bir tür “sözlük devrimi”dir. Dile ilişkin üretilen eserler kapitalist yayın sektörü eliyle giderek genişleyen bir tüketici kitlesine ulaştırılmıştır. Okuma-yazma oranlarındaki genel artış, ticaret, sanayi ve iletişim alanlarında kaydedilen ilerlemelerle birleşmiş, dil birliğinin sağlanmasına yönelik arayışları körüklemiştir. Bu durum ise, kitle desteği peşindeki milliyetçilerin işini kolaylaştırmıştır.

Avrupa’da milliyetçiliğin ikinci gelişim biçimi bir tepki veya savunma şeklinde belirmiştir. 19. yüzyıl boyunca yaşanan bu gelişmeler krallıkları çok zor durumda bırakmış, hanedanlar ve aristokrasi dil birliğine dayalı hayalî topluluklardan soyutlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Gelişmelerin dışında kalmaktan ve yerlerini kaybetmekten korkan seçkinler, “resmî milliyetçilik”e sarılmış, halkın dilini ve kültürünü sahiplenmişlerdir. Milliyetçiliğin ikinci gelişme biçimi de bu “resmî milliyetçilik” olmuştur. Bu milliyetçilikler genelde daha muhafazakârdır ve Avrupa dışındaki seçkinler tarafından da kullanılmıştır.

Anderson, Asya ve Afrika’daki milliyetçilikleri “kopyalama” kavramıyla açıklar. Kopyalama, Batıdaki ulus ve milliyetçilik modellerinden uygun olanların seçilerek yerel koşullara uyarlanmasıdır. Avrupa’daki gelişmeler sömürgelerde de yankısını bulmuştur. Resmî milliyetçiliği benimseyen merkez yönetimler kültürlerini ve dillerini sömürgelere dayatmaya, kendilerine benzeyen kuşaklar yetiştirmeye çalışmışlardır. 19. yüzyıl imparatorlukları, çok karmaşık bir idarî yapıya sahiptirler ve tek bir merkezden etkin olarak yönetilemeyecek kadar genişlemişlerdir. Bu durum, sömürgelerde iyi eğitilmiş, egemen kültürü özümsemiş yerli bürokratik kadro yetiştirilmesini gerektirmiştir. Bunu sağlayabilecek eğitim kurumları ise merkezin denetimi altında olmuştur. Bu kurumlarda eğitilen yerlilerin merkezde yükselmelerine imkân yoktur. Bunlar, çoğunlukla kendi ülkelerine geri gönderilmişlerdir. Bu eğitim amaçlı yolculuklar, Latin Amerika’da olduğu gibi, yerlilerin farklılıklarının bilincine varmalarına yol açmıştır. İyi eğitilmiş bu grup, giderek kendini bir ulus olarak görmeye başlamıştır. Sömürge durumundaki ülkeleri bu bilinçlenmeye coğrafi bir zemin sağlamıştır.

Kısacası, sömürgeci devletin aşırı genişlemesiyle okullara ve idarî görevlere davet edilen yerliler, yükselmeleri belirli bir noktada engellenince ortada kalmışlardır.

İki dil konuşabilen bu yerli entelijansiya, gerek aldığı eğitim sayesinde gerekse çok amaçlı yolculukları sırasında ulus ve milliyetçilik modelleriyle karşılaşmıştır. Yapılması gereken, zaten denenmiş olan bu modellerden uygun olanını seçmekten ibarettir. İletişim alanında kaydedilen ilerleme, kitlesel destek sağlamayı kolaylaştırmıştır. Bu entelijansiyanın milliyetçiliği yaymak için (Avrupa’da olduğu kadar) yayın sektörüne ihtiyacı yoktur. Çünkü milliyetçiliğin hâkim olduğu 20. yüzyılda ulusu kurmak daha az bir çabayı gerektirmiştir.

Tüm bu anlatılanlardan, bizim çalışmamız için yol gösterici bazı genel sonuçlar çıkarmak mümkündür. Her şeyden önce, ulus ve milliyetçilik tarihsel kategorilerdir. Belirli koşullar altında (bu koşulların ürünü olarak) tarihin belirli bir döneminde ortaya çıkarlar. Ulus ve milliyetçilik modern çağın ürünüdürler ve doğumları kapitalist toplumsal formasyonun ortaya çıkışıyla yakından ilişkilidir. Bugünün uluslarının geçmişleri topu topu birkaç yüzyıldır. Milliyetçilik ulustan önce doğar. Ulus, milliyetçiliği yaratmaz. Aksine, milliyetçilik ulusu inşa eder. Bu inşa, geleneğin icadı ve belirli tipte bir toplumun imgelemde tahayyül edilmesiyle olur. Ulusun inşası, ulusal bilincin (bir ulusa ait olma bilincinin) verilmesi ve kazanılmasıdır. Milliyetçiliğin ve ulusun doğuş ve gelişme sürecinde iletişim/basın-yayın ve “matbaa dili” bu sürece olumlu yönde katkı yapıcı bir rol oynarlar. Basın-yayın, milliyetçiliğin ortaya çıkışında ve milliyetçiliğin kendi ulusunu inşasında önemli bir unsurdur. Ulusun inşasında “dil”, aslî bir konuma sahiptir; ulusal kimliğin en önemli bileşenlerinden biridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ - İDARÎ /TEKNİK KADRO VE ÖZELLİKLER - İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ İLE İLİŞKİ

I. KURULUŞ

Aşağıda ayrıntıları verilirken görüleceği gibi, Genç Kalemler dergisi, Hüsün ve Şiir dergisinin ardılı veya devamıdır. Ancak, Genç Kalemler'in gerek biçim ve içerik gerekse kadro bakımından köklü bir değişime uğrayıp bir dava dergisi haline geliş derginin ikinci cildinin ilk sayısı ile başlar. O nedenle Genç Kalemler'in kuruluşu derken, hem Hüsün ve Şiir dergisinin isim değişikliğini hem de Genç Kalemler'in ikinci cildinin çıkışını, yani Yeni Lisan hareketinin başlangıcını ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Başka bir deyişle, Genç Kalemler'in iki kez kurulmuş olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu kısımda Genç Kalemler dergisinin iki kuruluşu ayrı ayrı ele alınacaktır. Ancak, Genç Kalemler'in kuruluşundan söz etmeden evvel, bu derginin öncülü olan Hüsün ve Şiir dergisi üzerinde genel olarak durmak gerekmektedir.

A. HÜSÜN ve ŞİİR

Genç Kalemler dergisinin her iki kuruluşuna ilişkin en kapsamlı bilgi, derginin başyazarı ve en etkin mensuplarından biri olan Ali Canip Yöntem tarafından yıllar sonra çeşitli vesilelerle aktarılmıştır.

Yöntem'in verdiği bilgiye göre⁵⁷ 1910 yılında Selanik'te Hüsni ve Hamit adlı çocuk denecek yaşta iki genç "Hüsün ve Şiir"⁵⁸ adında bir dergi çıkarmaya

⁵⁷ Dergi ekibinden hayatta en uzun kalanlardan biri olan Ali Canip Yöntem, Genç Kalemler dergisine ilişkin bildiklerini ve anılarını kitaplarında, makalelerinde ve söyleşilerinde aktarmıştır. Yöntem'in Genç Kalemler'in ilk kuruluşuna (yani Hüsün ve Şiir dergisinin Genç Kalemler adını almasına) ilişkin verdiği bilgiler kronolojik sırayla aşağıda verilen kaynaklarda yer almaktadır. Yöntem'in çok sayıda yazısı yakın bir tarihte bir araya getirilip yayınlanmıştır; bkz. **Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı**

başlamışlardı. Yaşça onlardan büyük olan Ali Canip Bey o sırada İstanbul'daki Fecr-i Âtî edebî grubuna muhabir üye olmuştu ve Servet-i Fünun da dâhil olmak üzere çeşitli dergilerde manzumeleri ve makaleleri çıkmaktaydı. Matbuatta tanınmaya başlamış bir kimse olduğu için Hüsün ve Şiir'i çıkaran gençler dergilerinin birinci sayfasını Ali Canip Bey'e bırakmışlardı. Başka bir deyişle, derginin başyazarlığını ona vermişlerdi. Ali Canip Bey her hafta bu sayfada derginin başmakalelerini yazıyordu.⁵⁹

Burada Yöntem'in anlatımına ara verip, Genç Kalemler dergisinin öncülü olan Hüsün ve Şiir üzerinde genel olarak duralım. Toplam sekiz sayı çıkmış olan Hüsün ve Şiir dergisi yayın hayatına Manastır'da girmiştir. Bu dergiye ilişkin ilk sorun, tam olarak ne zaman (hangi tarihte) yayın hayatına girdiğidir. Bizim tespit ettiğimiz bir belge (kesin bir kanıt), bugüne dek açıklığa kavuşturulamamış olan bu sorunu nihayete erdirecek niteliktedir. Ancak, bundan önce, çok yaygın olduğu için bu konuda yapılmış hatalar üzerinde durulacaktır.⁶⁰

Genç Kalemler incelemelerinin hepsinde, ister istemez Hüsün ve Şiir'e de değinilmiştir ve bu çalışmaların çoğunda derginin ilk üç sayısının tarihsiz olduğu iddia edilir.⁶¹ Dahası, her nüshanın ilk sayfasında⁶² Hüsün ve Şiir klişesinin altına düşülen

Üzerine Makaleleri, Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hzl.), 2. Basım, Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005. (Bundan sonra **PYM** olarak geçecektir). Kitap hariç olmak üzere, aşağıda adı geçen tüm metinler bu çalışma içerisinde yer almaktadır. Biz çalışmamızda elimizde varsa birincil kaynakları, bunlar elimizde yoksa bu hacimli derlemeyi kullandık. Genç Kalemler'in ilk kuruluşu için bkz. Ali Canip Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O' ", **PYM**, s. 409; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9; Hasan Ali Yücel'in Ali Canip Yöntem ile 4 Eylül 1956 tarihinde yaptığı konuşma; bkz. Yücel, s. 197; Ali Canip Yöntem, "Devirlerden Hatıralar-Selânik'te Toplanan Gençler İstibdada Karşı Bir Fikir Hareketine Nasıl Başladı Bu Hareketi Nasıl Yürüttüler", **Yakın Tarihimiz**, Cilt 1 Sayı 1 (1 Mart 1962), s. 4. (Yakın Tarihimiz dergisi bundan sonra **YT** olarak geçecektir).

⁵⁸ "Hüsün", daha doğrusu "hüsn", "güzellik" anlamındadır. Bkz. Devellioğlu, s. 392. Bu derginin adı değişik kaynaklarda değişik şekillerde yazılmaktadır: "Hüsün ve Şiir", "Hüsn ü Şiir". Biz, bugünkü dilimize daha uygun olduğu için "Hüsün ve Şiir"i tercih ediyoruz.

⁵⁹ Yöntem'in verdiği bu bilgiye karşın, aşağıda göreceğimiz gibi, künyede derginin on beş günlük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Ali Canip Bey'in imzasını taşıyan hiçbir yazı, derginin ilk sayfasında yer almamaktadır. Ali Canip Bey'in Hüsün ve Şiir'de yayımlanan ilk yazısı derginin üçüncü sayısında yer almaktadır. Bu yazı için bkz. Ali Canip, "Bir Hatıra", **Hüsün ve Şiir**, Numara: 3, s. 5-7. (Hüsün ve Şiir bundan sonra **HŞ** olarak geçecektir). Çevrimyazısı için bkz. **PYM**, s. 680-682. Üçüncü sayıdan itibaren Ali Canip Bey'in her nüshada yazısı bulunmaktadır. İkinci Bölümde "Ali Canip" kısmına bkz.

⁶⁰ Bir yayının çıkış tarihleri o yayını çözümleme hususunda birincil önemde sayılması gereken unsurlardandır. Bir süreli yayın ele alınırken o yayının çıktığı toplumsal ve mekânsal çevre ile zaman göz ardı edilemez. Çünkü örneğin yanlış tarihlendirme dergi içeriğine ilişkin anlaşılabilirlikler ve yanlış yorumlar doğurabilir.

⁶¹ Hüsün ve Şiir üzerine yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlanmaz. Genç Kalemler incelemelerinde ise bu dergiden çok sınırlı olarak söz edilir. Öksüz, Yöntem'in verdiği bilgiyi aktarmakla (Öksüz, s. 78), Arai ve Parlatır-Çetin ise kısa deyinmelerle yetinir; Arai, s. 49-50; Parlatır-Çetin, s. XXI-XXII. Diğerlerine

“1325” kaydı veya derginin Hakkı Tarık Us Kütüphanesi’ndeki ilk sayısının üzerine elle yazılmış olan “10 Haziran 1325” tarihi⁶³ esas alınarak, derginin çıkış tarihi konusunda çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Bu spekülasyonlar ikincil çalışmalar tarafından tekrarlanır.

Şayet derginin çıkış tarihi kesin olarak tespit edilememişse (ki söz konusu çalışmaların tümünde durum budur), tüm nüshalarda yer aldığına göre, bu 1325 kaydının derginin kuruluşuna işaret ettiğini düşünmek makuldür. Ancak, bundan yola çıkarak ve bu tarihin rumî olduğunu dikkate almadan kesin sonuçlara varmak spekülasyon alanına kaymak anlamına gelir. Dergi üzerine elle yazılmış bir notu sorgulamadan esas almak da aynı şeydir. Nitekim kimi kaynaklarda neye dayandığı belli olmadan, bu derginin ilk sayısının 1909 yılının Haziran ayında çıktığı iddiası, bir tahmin olarak değil, kesin bir veriymiş gibi ileri sürülebilmektedir.⁶⁴

Kesin bir kanıt yokken dahi bu 1325 kaydından Haziran 1909 ve hatta 1909 gibi bir sonuca varmak mümkün değildir. Çünkü her şeyden evvel, rumî takvimdeki 1325 yılının aşağı yukarı ilk dokuz buçuk ayı 1909, son iki buçuk ayı ise 1910 yılına tekabül etmektedir.⁶⁵

göre Hüsün ve Şiir’den biraz daha fazla söz eden Çelik’in de tatmin edici olduğu söylenemez; Çelik, s. 11-15. Arai ve Çelik, Hüsün ve Şiir’in ilk üç sayısının tarihsiz olduğunu ileri sürerler. Arai, s. 50; Çelik, s. 11, 13. Öksüz ve Parlâtır-Çetin ise bu hususta hiçbir açıklamada bulunmazlar.

⁶² Gerek Hüsün ve Şiir’in gerekse Genç Kalemler’in hem iç hem dış kapağı olduğunu göreceğiz. Derginin ilk sayfası ilk sayfa numarasını alan bu iç kapağıdır. Başka bir deyişle, iç kapak veya ilk sayfa derken aynı şeyi kastetmiş oluyoruz.

⁶³ Derginin HTUK’de bulunan birinci sayısının ilk sayfası üzerine el yazısıyla ve mavi tükenmez kalemle “10 Hz 1325 ?” kaydı düşülmüştür. Bunun miladî karşılığı 23 Haziran 1909’dur. Bu tarihin kim tarafından yazıldığını bilemiyoruz. Hakkı Tarık Us tarafından olabilir ama bu da kesin değildir. Çelik, neye dayandığı belli olmadan, bu tarihin Us tarafından yazıldığını ileri sürmektedir; Çelik, s. 13. Us tarafından yazılmış olsa bile konulan soru işaretine dikkat edilmelidir.

⁶⁴ Çelik ve Parlâtır-Çetin “Haziran 1909”, Duman ise “1 Haziran 1325” (14 Haziran 1909) tarihlerini vermektedirler; bkz. Çelik, s. 11, 13; Çelik (İA), s. 21 (Bundan sonra, Çelik’in kitabına atıf yapılırken sadece “Çelik”, ansiklopedi maddesine atıf yapılırken “Çelik (İA)” diye geçecektir); Parlâtır-Çetin, s. XXI; Hasan Duman, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)** 1. Cilt, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000, s. 394.

⁶⁵ Rumî 1325 yılının son günü 28 Şubat 1325 Pazar’dır. Bunun miladî takvimde karşılığı 13 Mart 1910’dur (takvim çevrimleri için 69 numaralı dipnota bkz.). Demek ki derginin üzerinde yer alan 1325 tarihi, 1909 yılına olduğu gibi 1910 yılına da işaret ediyor olabilir. Hâlbuki örneğin Çelik, bu 1325 tarihine bakarak (çünkü yanlış bir şekilde derginin her sayısında “1909” tarihi olduğunu söylüyor), “derginin kuruluş yılının 1909 olduğu konusunda şüphe yoktur” diyebilmektedir; bkz. Çelik, s. 13. Hâlbuki derginin her sayısında Çelik’in dediği gibi 1909 tarihi değil, 1325 tarihi vardır. İkisi, yukarıda belirtildiği gibi, farklı şeylerdir.

Dahası, kesin tarihin olmadığı durumda bile, Hüsün ve Şiir'in tarihsiz olduğu öne sürülen ilk sayısının ve yine tarihsiz olduğu söylenen sonraki iki sayısının tam olarak ne zaman çıktığına ilişkin kimi ipuçlarına, bu nüshaların içinde yer alan kimi metinlerin altına düşülen tarihlerden ulaşılabilir. Metinlerin altına düşülmüş olan bu tarihler, kuvvetle muhtemelen o metnin yazarı tarafından konulmuştur ve söz konusu metnin yazılış (veya son noktasının konuluş) tarihidir.⁶⁶ Bu tarihlerin en geç olanı, mantiken o sayının geriye doğru tarih sınırını verir. Başka bir deyişle, bir dergi nüshası, o derginin içinde yer alan bir metnin yazıldığı tarihten önce çıkmış olamaz. Sonra çıkmış olması gerekir. Buna bağlı olarak, Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısının çıkış tarihlerine ilişkin genel bir kanı edinmeye çalışılabilir. Bu usul, her zaman değil ama çoğunlukla ve tabii ki kısmen verimli bir sonuç verebilir.⁶⁷

Hüsün ve Şiir'in birinci sayısında yer alan bu türden yedi farklı tarihin en geç olanı, Elif. Sad. (İ.S.-İsmail Suphi) imzalı, "Latin Tarih-i Edebiyatının Evamil-i Umumiyesi I" başlıklı makalenin sonuna düşülen 30 Kanunuevvel 325 tarihidir.⁶⁸ Bunun miladî takvimde karşılığı 12 Ocak 1910'dur.⁶⁹

Derginin ikinci sayısında yer alan Mim. Enver Perviz imzalı⁷⁰ "Saat" başlıklı şiire Kanunusani 1325, yani Ocak/Şubat 1910 tarihi düşülmüştür.⁷¹ Yine bu sayıda Elif. Naci imzalı "Sen ve Ben" başlıklı şiire de (muhtemelen) Mart 1326 tarihi düşülmüştür⁷² ki bu da Mart/Nisan 1910'da tekabül eder.

⁶⁶ Bu uygulamanın o dönemde gayet yaygın olduğu anlaşılmakta. Aynı uygulamayla Genç Kalemler'de de sık sık karşılaşıldığı ileride görülecektir.

⁶⁷ Bu usulü biz de burada Hüsün ve Şiir'in 3. sayısı, ileride ise Genç Kalemler'in çıkış tarihini bilmediğimiz nüshaları için uygulayacağız.

⁶⁸ HŞ, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 12.

⁶⁹ Rumî, hicrî ve miladî takvimleri birbirine çevirmede şu iki eser kullanılmıştır: Yücel Dağlı-Cumhure Üçer, **Tarih Çevirme Kılavuzu V. Cilt**, Ankara: TTK Yayınları, 1997; TTK, "Tarih Çevirme Kılavuzu", 2006, <http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp>. Tarihler her iki kaynaktan da kontrol edilmiştir. Eğer bir açıklama yapılmamışsa, bu, her iki kaynağın birbiriyle uyumlu olduğu, yani her ikisinde de aynı karşılığın verildiği anlamındadır. Çelişkilerse dipnotlarda belirtilmiştir.

⁷⁰ Ömer Seyfettin'in kullandığı bir müsteardır.

⁷¹ HŞ, Numara: 2 (15 Nisan 326), s. 7.

⁷² HŞ, Numara: 2 (15 Nisan 326), s. 6. "Muhtemelen" dememizin nedeni şudur: "Mart" olarak çevirdiğimiz kelime, "mim, elif, te" harfleriyle yazılmıştır. "Re" harfi herhalde bir dizgi hatası sonucu çıkmamıştır. Nitekim bu harflere en uygun ay Mart'tır. Aynı sayıda bir başka yazının altında (s. 5) 15 Kanunuevvel 326 tarihi bulunmaktadır. Miladî 28 Aralık 1910'a karşılık gelen bu tarihte de bir dizgi hatası olduğu kesindir. Çünkü ikinci sayının bu tarihten sonra çıkmış olması, göreceğimiz gibi, mümkün değildir. Buradaki yıl 325 (dolayısıyla 28 Aralık 1909) olmalıdır.

Bu tarihlere bakılacak olursa, Hüsün ve Şiir'in 1909 yılının Haziran ayında ve hatta 1909 yılında çıkmış olması imkânsızdır. Şayet ilk sayıda, son noktası 12 Ocak 1910 günü konulmuş bir yazı varsa, Hüsün ve Şiir'in "en erken" 1910 yılının Ocak ayı sonunda veya Şubat ayında yayın hayatına girdiği sonucuna varmak gerekir. Bu tarihten çok sonra da çıkmış olabilir ama önce çıkmış olamaz. Bu, aslında derginin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1325 ile de çelişmez.⁷³ Derginin 4. sayısının 23 Temmuz 1910 tarihli olduğu, ilk üç sayının künyesinde yer alan "şimdilik on beş günde bir neşrolunur" açıklaması ve tarih düşülmüş olan sayıların kaç gün aralıkla çıktığı dikkate alınacak olursa, Hüsün ve Şiir'in 1910 yılında yayın hayatına girmiş olduğu seçeneği daha da kuvvetli bir hal alır. Nitekim ilk sayısı Haziran 1909'da çıkmış olan on beş günlük bir derginin dördüncü sayısının 13 ay sonra yayınlanmış olması, söz konusu dergi düzensiz bir şekilde çıkıyor olsa bile, pek makul değildir. Ayrıca Hüsün ve Şiir konusunda birincil kaynak olan Yöntem, gerçi derginin çıkış tarihi hakkında ayrıntılı bir bilgi sunmaz ama çeşitli yazılarında yukarıda belirtilen, Hüsün ve Şiir'in 1910 yılında Selanik'te çıkmaya başladığı şeklindeki bilgiyi verir. Hiçbir yerde 1909 tarihini zikretmez.

Demek ki kesin tarih bilgisine sahip olunmasa bile, sadece yukarıda sözü edilen kimi ipuçlarından yararlanarak, derginin 1909 yılında yayın hayatına girmediği, 1910'da çıkmaya başladığı şeklinde çok daha sağlıklı (dayanaklı) bir hükme varmak mümkündür. Fakat böyle bir imkân varken, Hüsün ve Şiir'den söz eden çalışmaların hiçbirinde bu usul tatbik edilmemiş ve Haziran 1909 gibi mesnetsiz bir tarih sanki kesinmiş gibi ileri sürülebilmektedir.

Sonuç itibarıyla, kesin tarih bilgisine sahip olunmadığı durumda bile bazı ipuçlarından yararlanarak Hüsün ve Şiir'in 1909'da değil 1910 yılında çıktığına hükmedilebilir.

Ancak, bütün bu söylenenler derginin çıkış tarihini bilmeme durumu için geçerlidir. Hâlbuki bugüne kadar dergiden söz eden çalışmaların hemen tümünün ileri

⁷³ 65 numaralı dipnota bkz.

sürdüklerinin aksine, Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısı tarihsiz çıkmış değildir.⁷⁴ Sadece, araştırmacıların değerlendirdikleri Hüsün ve Şiir takımlarında (ki genellikle HTUK'deki ve kısmen de Ankara MK'deki takımlar kullanılır) yer alan nüshaların dış kapakları yoktur. Hüsün ve Şiir'in çıkış tarihine ilişkin bilgi ise derginin dış kapağında (dördüncü sayıdan itibaren iç kapağında/ilk sayfasında da) yer alır.

Atıf Efendi Kütüphanesi'nde yaptığımız çalışma sırasında, burada bulunan ve sadece 3. sayının eksik olduğu Hüsün ve Şiir takımındaki nüshaların tamamının dış kapakları olduğunu ve bu dış kapakların üzerinde tarih bulunduğunu gördük. Buna göre, Hüsün ve Şiir dergisinin birinci sayısı 1 Nisan 1326 tarihli (Ek V'e bkz.) ki bu da 14 Nisan 1910 Perşembe gününe tekabül eder. Başka bir deyişle, Hüsün ve Şiir'in yayın hayatı (çoğunlukla iddia edildiği gibi Haziran 1909'da değil) 14 Nisan 1910'da başlamıştır. Derginin ikinci nüshasının dış kapağının üzerindeki tarih ise 15 Nisan 1326'dır. Bu da miladî takvimde 28 Nisan 1910 Perşembe gününe karşılık gelir.

Hüsün ve Şiir'in Nisan 1910'da yayın hayatına girdiği kesin olduğuna göre, geriye, her nüshada görülen 1325 kaydının ne anlama geldiği kalmaktadır. Bizim tahminimiz şudur: Nisan ayı rumî takvimde yılın ikinci ayıdır. Yani derginin çıktığı 1 Nisan 1326'dan bir ay öncesi 1325 yılına girer. Herhalde, Hüsün ve Şiir kurucuları dergiyi kurma kararını 1325 yılının sonlarında almışlar ve hazırlıklara girişmişlerdir. Bir dergi çıkarmak için belirli bir hazırlık evresi gerekeceği muhakkaktır. Dergi yeni yılın ikinci ayının ilk günü çıkmıştır. 1325 kaydı da kararı alma ve hazırlıklara başlama anlamında derginin kuruluşuna işaret ediyor olsa gerektir. Çıkış tarihi olmadığı kesin

⁷⁴ Hüsün ve Şiir'in tarihsiz çıktığı, Genç Kalemler incelemeleri tarafından ileri sürülür. Bunun yanında, tarih veren başka türden çalışmalar vardır. Örneğin Hülya Argunşah'ın hazırladığı Ömer Seyfettin külliyyatında, Ömer Seyfettin'in Hüsün ve Şiir'de çıkmış olan makalelerinin ve şiirlerinin altında derginin ilgili sayıları için tarih verilmektedir. Bu tarihlerin neye göre verildiğine ilişkin bir açıklama yapılmamıştır. Buna göre derginin 2. sayısı 10 Haziran 1326 (23 Haziran 1910), 3. sayısı ise 25 Haziran 1326 (8 Temmuz 1910) tarihli; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, Hülya Argunşah (hzl.), 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Mart 2000, s. 67, 69; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, Hülya Argunşah (hzl.), 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 2001, s. 96, 98. Verilen bu tarihlerin yanlış olduğu az sonra görülecektir. Aynı durum, derginin üçüncü sayısı için hiçbir kaynak göstermeden 19 Teşrinievvel 1325 tarihini veren şu çalışma için de geçerlidir: Nazım H. Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, 1. Basım, İstanbul: Arma Yayınları, Kasım 1998, s. 65. Bu çalışmada (aynı yerde), tarihi belli olan beşinci sayı içinse 18 Teşrinisani 1325 gibi yine yanlış bir tarih verilmektedir. Dahası, söz konusu bu iki yanlış tarihin miladî takvime çevrimleri de yanlıştır. Bu son çalışmada Hüsün ve Şiir'e ve Genç Kalemler'e ilişkin daha başka yanlışların ve çelişkilerin bulunduğunu ve bu türden yanlışların sadece burada isimleri zikredilen eserlere özgü olmadığını belirtmekle yetinelim.

Hüsün ve Şiir'e ilişkin bir diğer problematik, derginin çıktığı yer konusundadır. Derginin ilk üç sayısının Manastır'da⁷⁸ çıktığı kesindir. İlk üç sayının Manastır'da çıktığı, gerek idarehaneden ve matbaadan gerekse abonelik şartlarından anlaşılmaktadır.⁷⁹ Sorun, daha sonraki sayılara ilişkindir. Son beş sayı ya yine Manastır'da ya da Selanik'te çıkmıştır.

Son beş sayının matbaasına bakılırsa derginin Manastır'da çıktığı hükmüne varmak gerekir. Ancak, idarehane Selanik'e nakledilmiştir. Bunun yanında, yukarıda, Yöntem'in de derginin Selanik'te çıktığını ifade ettiği görülmüştü. Genç Kalemler'in de Selanik'te çıktığı hatırlanacak olursa, son beş sayının Selanik'te çıkması daha muhtemel ve makul görünmektedir. En azından, derginin merkezinin (idarehanesinin) Selanik'e nakledildiği kesindir. Bu nedenle, baskısı Manastır'da yapılmış olsa bile son beş sayının Selanik'te çıktığını kabul etmek daha gerçekçi olur.⁸⁰

Hüsün ve Şiir'i çıkaran Hüsni ve Hamit adlı gençler, Alangu'nun verdiği bilgiye göre ünlü İttihatçılardan Dr. Nazım Bey'in yeğenleridirler ve Selanik Hukuk Mektebi talebesidirler.⁸¹ Bununla birlikte, her ne kadar Yöntem, Alangu ve onları referans alan başka araştırmacılar⁸², derginin Hüsni ve Hamit adlı gençler tarafından çıkarıldığını söylese de tüm Hüsün ve Şiir sayılarının künyesinde⁸³ "müessisleri" veya

ise 16 Recep 1328'e denk düşmektedir. Anlaşılan, buradaki hata dergiden/baskıdan kaynaklanmaktadır. On günlük bir kayma söz konusudur.

⁷⁸ Manastır hakkında genel bilgi için bkz. Bernard Lory-Alexandre Popovic, "Balkanlar'ın Kavşağındaki Manastır 1816-1918", **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, Paul Dumont-François Georgeon (edit.), Ali Berktaş (çev.), 2. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Şubat 1999, s. 60-78.

⁷⁹ Hüsün ve Şiir'in idarehanesinden, matbaasından ve abonelik şartlarından az ileride söz edilecektir.

⁸⁰ Arai, Çelik ve Parlatur-Çetin ilk üç sayının Manastır'da, sonraki dört sayının ise Selanik'te çıktığını ifade etmektedirler; Arai, s. 50; Çelik, s. 11; Çelik (İA), s. 21; Parlatur-Çetin, s. XXI. Filizok ilk üç sayının Manastır'da çıktığını, sonra derginin idarehanesinin Selanik'e nakledildiğini bildirir; Rıza Filizok, **Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2001, s. 38-39. Duman'ın katalogunda tüm sayılar için sadece Manastır kaydı düşülmüştür; Duman (1. Cilt), s. 394, 613. Alangu ise Selanik'ten hiç söz etmeden derginin Manastır'da çıktığını yazar; Alangu, s. 156-157.

⁸¹ Alangu, s. 156. Bu bilgi yalnız Alangu'nun çalışmasında yer almakta ve kimi kaynaklar da buradan aktarma yapmaktadır. Alangu ise buna ilişkin herhangi bir kaynak göstermemiştir. Yöntem'in anlatımlarından hiçbirinde bu yönde bir bilgi yer almamaktadır.

⁸² Örneğin bkz. Öksüz, s. 78; Ertop, s. 18; Parlatur, s. 94. Alangu'yu kaynak almakla birlikte kurucuların isimlerini vermeyişi, Arai'nin durumu fark ettiğinin bir işareti olsa gerektir ama bunun dışında o da Alangu'nun verdiği bilgiyi tekrarlar; bkz. Arai, s. 49.

⁸³ Gerek Hüsün ve Şiir'in gerekse Genç Kalemler'in künye bilgileri hem ön dış kapakta hem de ilk sayfada (iç kapakta) yer alır. Bazı bilgiler bunlardan sadece birinde bazıları ise her ikisinde birden bulunur.

“sahip ve müessisleri” olarak Ha. Hüsni (Hüseyin Hüsni) ve Elif. Suphi (İsmail Suphi) isimleri geçmektedir.⁸⁴

İlk üç sayıda sorumlu müdür (müdür-i mesul) İsmail Hakkı’dır. Dergi Neyyir-i Hakikat Matbaası’nda basılmaktadır ve idarehanesi de burasıdır. Nitekim ilk iki sayının (ve muhtemelen, göremediğimiz üçüncü sayının) ön kapağında en altta “Neyyir-i Hakikat Matbaası” yazmaktadır. İlk üç sayının iç kapaklarında/ilk sayfalarında ise “her husus için müessisleri namına ‘Neyyir-i Hakikat’ Matbaası’ndaki daire-i mahsusaya müracaat ediniz” denmektedir.⁸⁵ Yine bu üç sayının künyesinde (iç kapaklarda ve ilk iki sayının dış kapağında) “edebî, fennî, felsefî, içtimaî risaledir” ibaresi yer almaktadır. İç kapak künyelerinde verilen bilgiye göre, derginin nüshası 1 kuruştur. Abonelik şartı ise, “şimdilik” kaydıyla, Manastır için altı aylığı 12, diğer vilayetler içinse 15 kuruş olarak belirlenmiştir. Senelik aboneliğe ilişkin bir kayıt yoktur. Yukarıda da belirtildiği gibi, dergi “şimdilik” on beş günlüktür.

“Nüsha-yı Mefharet” (İftihar Sayısı)⁸⁶ olarak 1908 Devrimi’nin ikinci yıldönümünde (ilk sayfanın/iç kapağın en başında “10 Temmuz Osmanlılara Mübarek Olsun” denerek) çıkarılan dördüncü sayı, Hüsni ve Şiir’de değişikliklerin kendini gösterdiği bir sayı olmuştur. Bu değişikliklere geçmeden önce araştırmacıları yanıltmış ve yanıltabilecek olan bir hususa değinmek yerinde olur.

HTUK’deki Hüsni ve Şiir takımında, dördüncü sayının ön dış kapağı birinci sayının ön dış kapağıymış gibi ciltlenmiştir. Dördüncü sayının arka dış kapağı ise doğru yerdedir.⁸⁷ Diğer Genç Kalemler araştırmacılarına göre çalışmada Hüsni ve Şiir’e biraz daha fazla yer veren Çelik, anlaşılan, bu görüntüye aldanarak kitabının sonuna resmini koyduğu ve gerçekte dördüncü sayıya ait olan dış kapağın ve birinci sayının iç kapağının/ilk sayfasının altına, “Hüsni ve Şiir mecmuasının ilk sayısının kapağı”

⁸⁴ Çelik ve Parlâtır-Çetin’de kurucuların isimleri doğru verilir; bkz. Çelik, s. 11; Çelik (İA), s. 21; Parlâtır-Çetin, s. XXI. Bu isimlerin Dr. Nazım Bey’in yeğenleri ve Hukuk Mektebi talebesi oldukları ise kaynak gösterilmeden tekrar edilir. Yöntem’in ve Alangu’nun zikrettikleri Hamit isminin Genç Kalemler’de başka bir vesileyle geçtiğini aşağıda göreceğiz.

⁸⁵ Alangu ve Duman derginin Manastır’da Neyyir-i Hakikat Matbaası’nda basıldığını tespit etmişlerdir; Alangu, s. 157; Duman (1. Cilt), s. 394, 613.

⁸⁶ “Mefharet”, “iftihar duyma”, “övünme” anlamına gelmektedir; Devellioğlu, s. 600.

⁸⁷ Yine de bir karışıklık söz konusudur. 4 ve 5 numaralı nüshalar karışık bir şekilde dizilmiştir. Kısacası söz konusu olan gayet kötü bir ciltlemedir.

kaydını düşmüştür.⁸⁸ Hâlbuki üzerinde numara ve tarih (daha doğrusu hiçbir künye bilgisi) bulunmayan bu kapağın ilk sayının kapağı olmadığını açıkça ortaya koyan veya en azından bir araştırmacı için şüphe doğurması gereken bir özelliği vardır. Bu kapağın üstünde “Nüsha-yı Mefharet” yazmaktadır ve Hüsün ve Şiir’in tek “Nüsha-yı Mefharet”i 4. sayıdır. Söz konusu ibare bu sayının iç kapağında/ilk sayfasında da yer alır. Aslında bu bilgi dahi bu kapağın HTUK’de yanlış ciltleme nedeniyle birinci sayının kapağı gibi durduğunu, gerçekte ise dördüncü sayının kapağı olduğunu kanıtlar. Ancak, şayet yine de bir şüphe söz konusu ise AEK’de ilk sayının (ve ayrıca dördüncü sayının da) kapağının bulunduğunu hatırlatalım.

Dördüncü sayıdan itibaren iç kapak künyesine ayrıntılı (hem rumî hem hicrî) tarihle birlikte, “birinci cilt” ibaresi düşülmeye başlanmıştır.⁸⁹ “Fennî” niteliğinin yerini “siyasî” niteliği almış ve dergi, “edebî, siyasî, içtimaî, felsefî risale” olarak nitelenmiştir. “Sahip ve müessisleri” olarak yine Elif. Suphi ve Ha. Hüsnü adları yer almakla birlikte, sorumlu müdür olarak Abdullah Feyzi ismi görülür ve bundan sonraki tüm sayılarda da sürer. Derginin fiyatında bir değişiklik görülmez. Hüsün ve Şiir’in sekiz nüshası da 40 para, yani 1 kuruştur. Abonelik şartlarında kısmi bir değişiklik gözlenir. Dördüncü sayıdan itibaren derginin bir seneliği bir çeyrek lira, altı aylığı ise 15 kuruştur. Sonuna kadar da böyle gider.

Matbaa ve idarehane de değişmiştir. 4. sayıdan itibaren tüm sayıların son sayfalarının en altında, sorumlu müdürün ismiyle birlikte “ ‘Mithat Paşa’ Mekteb-i Sanayi Matbaası” kaydı düşülmüştür. 4. sayının arka kapağının en altında da aynı ibare bulunur. 7. sayının ön kapağının en altında ise “Mithat Paşa Mekteb-i Sanayi Matbaası’nda tab olunmuştur” kaydı yer alır. 4. ve 5. sayıların iç kapak künyelerinde “her husus için Rumeli Matbaası’nda müessisleri namına müracaat edilmelidir” denmektedir.⁹⁰ Son üç sayının (6, 7 ve 8. sayılar) dış kapağında, “İdarehanesi: Rumeli Matbaası’nda daire-i mahsusa” kaydı yer alır. Demek ki son beş sayıda dergi

⁸⁸ Çelik, s. 219.

⁸⁹ Bu ibarenin Genç Kalemler’de de sürdürüleceğini göreceğiz.

⁹⁰ Yukarıda belirtildiği gibi, matbaasının Manastır’da, idarehanesininse Selanik’te olması gibi bir durum söz konusudur. Hüsün ve Şiir’in basıldığı Neyyir-i Hakikat ve Mithat Paşa Mekteb-i Sanayi Matbaaları Manastır’da, 4. sayıdan itibaren dergi idarehanesi olan Rumeli Matbaası ise Selanik’tedir; bkz. Duman (2. Cilt), s. 1047-1048; Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**, 1. Basım, İstanbul: Literatür Yayınları, Eylül 2000, s. 149.

idarehanesi Rumeli Matbaası'dır. Derginin basıldığı matbaa ise Mithat Paşa Mekteb-i Sanayi Matbaası'dır.

5. sayıda derginin ismine “musavver” (resimli) sıfatı eklenir.⁹¹ Yani derginin ismi “Musavver Hüsün ve Şiir” olarak değiştirilir.⁹² Ancak son (8.) sayıda yine “Hüsün ve Şiir” olur. 5 numaralı nüshanın iç kapak künyesinde derginin niteliği, “edebî, siyasî, içtimaî, felsefî musavver risale” olarak verilir. Yani dergi resimlidir (musavverdir). Aslında ikinci sayıdan itibaren fotoğraf kullanılmaya başlanmıştır. 18.5x26.5 cm. boyutunda⁹³ ve siyah-beyaz⁹⁴ olan derginin ilk sayısından itibaren karakalem süslemeler, çizimler ve resimler yer alır. Dergi içi siyah-beyaz olmakla birlikte kapaklar renklidir. Altıncı sayıda derginin niteliği, “edebî, siyasî, içtimaî, felsefî musavver risale-i nimmahe” şeklinde verilir. Yani dergi on beş günlüktür.

Ön dış kapakların çoğunun ön yüzünde o sayıda yer alan yazılar ve yazarları verilir. Bazı yazıların ve yazarların ayrıca özel olarak sunulduğu da görülür. İkinci sayının dış kapağının ön yüzünde merhum Memduh Necdet Bey'in fotoğrafı yer alır. Dördüncü sayının ön ve arka kapaklarının dış yüzlerine reklam alınmıştır. Son üç sayının ön kapaklarının dış yüzlerinde bilmece ödülleri duyurulur. Arka kapakların dış yüzlerinde genellikle kitap tanıtımları ve bilmece sütunu bulunmaktadır. Kapakların iç yüzleri çoğunlukla boştur.

Hüsün ve Şiir'in sekiz sayısı da (dört sayfa olan dış kapaklar hariç olmak üzere) 16 sayfadır. Sayfa numaralandırılmasında ise yine dördüncü sayıda bir değişikliğe gidildiği görülmektedir. Derginin ilk üç sayısının her birinde sayfa numaralandırması 1'den başlar. Yani ilk üç sayının her biri 1-16 şeklinde numaralanmıştır. Dördüncü sayıda da aynı usul görülür. Yani bu sayının sayfaları da

⁹¹ II. Meşrutiyet döneminde resimli yayınlara olan ilgi artmıştır. Birçok gazete ve dergi adının başına “musavver” veya “resimli” kelimesini eklemiştir; bkz. Kabacalı, s. 136. Resimli gazeteler daha pahalı olmalarına karşın dergilerden daha popüler olmuşlardır; bkz. Palmira Brummett, **İkinci Meşrutiyet Basımında İmge ve Emperyalizm 1908-1911**, Ayşen Anadol (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 84.

⁹² “Musavver” sıfatı sadece dış kapaktaki isim klişesine eklenmiştir. İç kapakta yine eskisi gibi sadece “Hüsün ve Şiir” klişesi yer alır.

⁹³ Duman'ın kataloğunda boyutu 20x28 olarak verilmişse de [bkz. Duman (I. Cilt), s. 394, 613] bizim ölçümümüze göre biraz daha küçüktür. Derginin boyutu nüshadan nüshaya (1/2 cm. kadar) küçük değişiklikler gösterebilmektedir.

1'den başlar ve 16'da son bulur. Ancak, ilk kez “birinci cilt” ibaresinin konulduğu dördüncü sayıyla birlikte sayfa numaralandırmasında bir sürekliliğe gidilmiştir. 5. sayı, 4. sayının devamı olarak 17. sayfadan başlar ve 32. sayfada son bulur. Sonraki sayılar da bunu, 33-48, 49-64 ve 65-80 olarak takip eder. Derginin altıncı sayısının sonunda fazladan 2 sayfalık özel bir kısmın (Kısm-ı Mahsus)⁹⁵ yer aldığı görülmektedir. Fakat bunlara sayfa numarası verilmemiştir. Buna göre, Kısm-ı Mahsus (ve dörder sayfalık dış kapaklar) hariç olmak üzere, Hüsün ve Şiir'in tamamı 128 sayfadır. 2 sayfalık özel kısım ile birlikte toplam 130 sayfa eder. Derginin son sayfasının numarası 80'dir.

Hüsün ve Şiir'in “Birkaç Söz” başlıklı ve “güzide gençlere” hitaben yazılan çıkış yazısında derginin amacı şu şekilde özetlenmiştir: “ ‘Hüsün ve Şiir'in netice-i âmâlî⁹⁶, gaye-i efkârı iki noktada mündemidir. ‘Refah-ı vatan, terakki-yi millet. ...’⁹⁷

Daha çok bir edebiyat dergisi niteliği gösteren Hüsün ve Şiir'de edebî eserlere, şiirlere, edebî eleştirilere, kısa tercüme hikâyelere, tercüme şiirlere, yabancı ülke edebiyatlarına ağırlık verilmiştir. Esas itibarıyla bir edebiyat dergisi olmakla birlikte, Hüsün ve Şiir'de farklı alanlara ve mesela bilimsel, felsefî, siyasî metinlere de yer verilmiştir. 1. sayıda yayımlanan “Lui Böhner” (Ludwig Buchner) başlıklı M. Nermi imzalı şiir⁹⁸; sekiz sayının beşinde yer alan “Sosyoloji Nedir?” başlıklı makale serisi⁹⁹; 4. ve 5. sayılarda yayımlanan “Şarl Darwin'e Göre Tahvil Kanunları” başlıklı Mim. Nûn. (M. N. / Mustafa Nermi) imzalı Darwin'in Evrim Teorisi'ne giriş niteliğinde makale¹⁰⁰; 8. sayıda yayımlanan “Mebahis-i İctimaiye ve Felsefiyeden: Anarşizme

⁹⁴ Hurufat siyah, fotoğraflar da dâhil her tür resimleme siyah/beyaz, sayfalar ise sarımsı beyaz renktedir. Dış kapaklar renklidir ve her nüshanın kapağı farklı renktedir.

⁹⁵ Bir tür özel ek.

⁹⁶ Ümitler, dilekler, istekler. Devellioğlu, s. 30.

⁹⁷ Heyet-i Tahririye, “Birkaç Söz”, **HŞ**, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 1.

⁹⁸ Mim. Nermi, “Lui Böhner”, **HŞ**, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 3.

⁹⁹ “Sosyoloji Nedir?”, **HŞ**, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 13-14; “Sosyoloji Nedir?”, **HŞ**, Numara: 2 (15 Nisan 326), s. 14; Elif. Suphi, “Sosyoloji Nedir?”, **HŞ**, Numara: 3, s. 8-9; İsmail Suphi, “Sosyoloji Nedir-2”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326 Cumartesi), s. 12-14; İsmail Suphi, “Sosyoloji Nedir?-3”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), s. 44-46. Bu makale serisinin ilkine (Numara: 1, s. 13), en ziyade, “Se. Bogle”den (Fransız sosyolog Emile Bougle kastediliyor olsa gerektir) iktibas edildiğine dair bir dipnot düşülmüştür.

¹⁰⁰ Mim. Nûn., “Şarl Darwin'e Göre: Tahvil Kanunu I”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326 Cumartesi), s. 14-16; Mim. Nûn., “Şarl Darwin'e Göre: Tahvil Kanunları II”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 5 (1 Ağustos 326 Pazar), s. 28-32. “Tahvil” değişim, evrim anlamındadır. “Charles Darwin'e Göre Evrim Kanunları”. II. Meşrutiyet basınında Fransızca terimler (ve özel isimler) Osmanlıca okunuşuna göre

Dair” başlıklı Rasim Haşmet imzalı makale¹⁰¹; Aydın. Hikmet imzalı ve “Mirabo” (Mirabeau) başlıklı yazı¹⁰², ilgi çekici bazı örneklerdir.

Dergide döneme göre sade denebilecek bir dil kullanılsa da Hüsün ve Şiir’in, Genç Kalemler’in (ikinci cildinden itibaren) temsil edeceği sade ve ulusal halk (konuşma) dili (Yeni Lisan) ve milli edebiyat anlayışından oldukça uzak olduğu görülmektedir.

Hüsün ve Şiir, Alangu’nun belirttiği gibi, daha çok genç yazarların eserlerini basan bir dergidir.¹⁰³ Derginin başlıca yazarları; Ali Canip, Mustafa Nermi, Âkil Koyuncu, Kâzım Nami, Rasim Haşmet, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Hüseyin Hüsni ve İsmail Suphi Beylerdir. İsmail Suphi Bey haricinde, burada sayılan isimlerin hepsinin ve bu dergide yazan daha başkalarının (örneğin Muvaffak Galip, Mustafa Haluk) Genç Kalemler’in de yazar kadrosunda yer alacağını ileride göreceğiz.¹⁰⁴ Genç Kalemler’in özellikle birinci cildi, yazarlar açısından açık bir sürekliliğe işaret eder.

Genç Kalemler’de yazısı olmayan ama Hüsün ve Şiir’in 6. sayısında bir yazısına rastlanan önemli isimlerden biri Emine Semiye Hanım’dır.¹⁰⁵ İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin faal bir üyesi olan Emine Semiye Hanım, Devrim günlerinde sokak gösterilerine katılmış, 1908’de “Hizmet-i Nisvan Cemiyet-i Hayriyesi” adlı yardım cemiyetini kurmuştur. Aka Gündüz’ün çıkaracağı “Kadın” dergisinin de yazarları arasındadır.¹⁰⁶ Hüsün ve Şiir’deki yazısı dış kapakta özel olarak duyurulmuştur.

yazılıyordu. Brummett, s. 311. Dahası buradaki örneklerde görüldüğü üzere, başka dillerdeki (örneğin İngilizce veya Almanca) özel isimler de Fransızca okunuşuna göre yazılabilmektedir.

¹⁰¹ Rasim Haşmet, “Mebahis-i İçtimaiye ve Felsefiyeden: Anarşizme Dair”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 8 (21 Eylül Salı), s. 75-78.

¹⁰² Hüsün ve Şiir’in 6. sayısında verilen ve üzerinde sayfa numarası bulunmayan özel bölümde (“Kısm-ı Mahsus”da) yer almaktadır.

¹⁰³ Alangu, s. 127.

¹⁰⁴ Burada sayılan isimlerin önemli bir kısmının Hüsün ve Şiir’de yayımlanmış olan yazılarına İkinci Bölümde deyinilecektir.

¹⁰⁵ Emine Semiye, “ ‘Alattini Fabrikası Sahili’nde’ Temaşa-yı Gurup”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), s. 34-36. Çelik’in fihristinde yanlış bir şekilde “Emine Semih” olarak okunmuştur; Çelik, s. 194. Görebildiğimiz kadarıyla, ilgili çalışmalar arasında Emine Semiye Hanım’ın Hüsün ve Şiir’de yazdığını belirleyen tek kaynak şudur: F. T. (Fethi Tevetoğlu), s. 255.

¹⁰⁶ Şefika Kurnaz, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, 1. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1996, s. 71, 171, 194-195, 237. “Kadın” dergisi için İkinci Bölümde Aka Gündüz kısmına bkz.

Genç Kalemler’de karşılaşılan kimi sürekli bölümlere de önce Hüsün ve Şiir’de rastlanmaktadır. Hüsün ve Şiir’in beşinci sayısında başlayan ve sonraki sayılarında süren “Dün-Bugün” sütunlarıyla, özellikle Servet-i Fünun’un temsil ettiği eski (dün) ve Hüsün ve Şiir’in temsil ettiği yeni (bugün) tarz şiirlerin/şairlerin yan yana konarak okuyucuya mukayese etme imkânı verilmesine, ileride görüleceği gibi, Genç Kalemler’de de devam edilecektir.

Yine Genç Kalemler’de sürdürülecek olan bir sütun, dördüncü sayıda başlayan ve sonraki sayılarda da aralıksız süren “Siyasî Notlar” başlıklı ve “Rumeli Sermuharriri” imzalı bölümdür. Kâzım Nami Bey tarafından kaleme alınan bu sütunda siyasî gelişmelere ilişkin haberlere ve yorumlara yer verilmektedir.

Genç Kalemler’de sürdürülecek olan bir diğer bölüm de Ali Canip Bey’e ait olduğunu bildiğimiz “Kahkaha” müstearıyla¹⁰⁷ ilk kez beşinci sayıda yayımlanan ve sonraki sayılarda da süren; dergi çevresindeki kimselere ilişkin mizahî portrelerin çizildiği “Sahife-i Handekâr” sütunudur.¹⁰⁸

B. GENÇ KALEMLER’İN İLK KURULUŞU

Genç Kalemler dergisinin yayın hayatı, Hüsün ve Şiir dergisinin adının “Genç Kalemler” olarak değiştirilmesiyle başlar. Başka bir deyişle, Genç Kalemler, Hüsün ve Şiir’in devamıdır.

Bu değişikliğe ilişkin ayrıntıları Yöntem’den öğrenmekteyiz.¹⁰⁹ Buna göre, Ali Canip Bey derginin adını beğenmemektedir ve arkadaşlarına bu adı değiştirmeyi önerir. Yöntem’in daha farklı içerikte bir dergi tasarladığı, arkadaşlarına, “yalnız hüsün ve şiirden mi bahsedeceğiz? hiç ilmî makale yazmıyacak mıyız?”¹¹⁰ demesinden anlaşılmaktadır. Yine Yöntem’in deyişiyle, dergiyi “pek lenfatik ve çok Fecriâtîkârî”

¹⁰⁷ İkinci Bölümde “Ali Canip” kısmına bkz.

¹⁰⁸ “Handekâr”, gülen veya gülücü anlamındadır; Devellioğlu, s. 324.

¹⁰⁹ 57 numaralı dipnottaki kaynaklara bkz.

¹¹⁰ Yöntem, “Devirlerden Hatıralar”, YT, s. 4.

buldukları için Âkil Koyuncu ile de konuşup¹¹¹, adını “Genç Kalemler” olarak değiştirirler.¹¹²

Bu isim değişikliği, Genç Kalemler’in Hüsün ve Şiir’in devamı olduğu ve değişikliğin gerekçesi Genç Kalemler’in birinci cildinin 1-9 numaralı ilk sayısında (yani Genç Kalemler ismiyle ilk sayıda) “Müdüriyet” imzasıyla şöyle açıklanmıştır:

Sevgili karilerimize

Bugün birinci nüshasını okuduğunuz “Genç Kalemler” evvelce intişar eden “Hüsün ve Şiir”in bir şekl-i mütekâmilinden başka bir şey değildir; evet gazetemizin heyet-i tahrîriyesi sizin evvelce tanıdığınız gençlerdir. Onlar düşündüler ki, “Hüsün ve Şiir” namı yalnız ihtisasâta müteallik mevâdda taallûk ediyor, hâlbuki maksatları yalnız bu değildi; Hüsün ve Şiir’in şümûl-i manâsından maada mahsûlât-ı fikriye de gazetelerinde geniş bir mevkie haizdi. Binaenaleyh risalenin ismini değiştirdiler ona “Genç Kalemler” dediler.¹¹³

Demek ki Genç Kalemler, Hüsün ve Şiir’in olgunlaşmış şekli olmaktan ibarettir. Derginin yazı heyeti (yazarları) aynı gençlerden oluşmaktadır.¹¹⁴

Bu açıklama ile Yöntem’in yukarıda verdiği bilgiler bir araya getirildiğinde, isim değişikliğinin daha çok, derginin içeriği ile adını uyumlu hale getirmek için gerçekleştirildiği ve bir edebiyat/şiir dergisi olmaktan ziyade, daha geniş kapsamlı bir fikir dergisi olma isteği fark edilmektedir. Hüsün ve Şiir adı yalnızca belli bir uzmanlık alanına (güzellik/estetik ve şiir) ilişkin bulunduğu izlenimi vermektedir. Hâlbuki dergiyi

¹¹¹ Yücel, s. 197.

¹¹² Alangu, isim değişikliğine ilişkin daha farklı bir bilgi verir. Buna göre, “derginin adını ‘Genç Kalemler’ olarak değiştirmeyi Âkil Koyuncu teklif ve kabul ettirir.” Alangu, s. 157. Alangu kaynak olarak Yöntem’i (“Devirlerden Hatıralar”, **YT**) göstermekteyse de söz konusu kaynakta bu konuya ilişkin olarak Âkil Koyuncu Bey’in adı dahi geçmemektedir. Bu kaynakta Alangu’nun verdiği değil, yukarıda aktarılan bilgi mevcuttur. Yöntem, Âkil Koyuncu Bey’in isim değişikliğindeki rolünden Yücel’e, o da yine yukarıda aktarıldığı şekliyle, yani Alangu’nun söylediğinden çok farklı olarak söz etmiştir. Alangu’daki bu yanlış, ondan alıntı yapan bazı birincil kaynaklarda (örneğin Arai, s. 50; Çelik, s. 14; Çelik (İA), s. 21) hiç sorgulanmadan tekrar edilmektedir. İlginç bir husus, Âkil Koyuncu Bey’in Hüsün ve Şiir’in ilk sayısında bu ismin övüldüğü şiirin yazarı olduğu bilgisine, Alangu’yu tekrar eden Çelik’in sahip olmasıdır; Çelik, s. 15. Bu manzume için bkz. Âkil Koyuncu, “Hüsün Nedir?”, **HŞ**, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 2.

¹¹³ Müdüriyet, “Sevgili Karilerimize”, **Genç Kalemler**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 81-82. Genç Kalemler bundan sonra **GK** olarak geçecektir.

¹¹⁴ Burada kastedilen, belirli bir yazı kurulu olmaktan ziyade, genel anlamda derginin yazarları olsa gerektir. Yukarıda görüldüğü üzere, Hüsün ve Şiir’in yazarlarının önemli bir kısmı ve belli başlıları Genç Kalemler’in de yazar kadrosundadırlar. “Tahrir Heyeti” konusu İkinci Bölümde tartışılacaktır.

çıkaran gençlerin amacı bu olmamıştır. Nitekim fikir ürünleri de dergide geniş şekilde yer almıştır. Dolayısıyla derginin ismi değiştirilmiştir.

Hüsün ve Şiir başlığının terk edilmek istenmesinin nedeninin açığa çıktığı bu aşamada akla gelen ilk soru, nasıl ve neden “Genç Kalemler” gibi bir ismin seçildiğidir. Aynı açıklamadan, “Genç Kalemler” başlığının çok da yeni olmadığını, aynı çevre tarafından daha erken bir tarihte (1908 Devrimi’nin ardından) çıkarılması tasarlanan ama çıkarılamayan başka bir dergi için düşünüldüğünü öğrenmekteyiz. Bundan başka, bu ekibin “Genç Kalemler” isminden neyi anladığı ve kastettiği de anlaşılmaktadır.

“Genç Kalemler” esasen inkılâb-ı mesudumuzu müteakip neşrolunması mutasavver bir ceride-i¹¹⁵ üsbûiyyenin¹¹⁶ ismi idi; bu öyle bir unvan idi ki cidden genç Türkiye’nin genç erbâb-ı kalemine bir makes-i tahrîr ve tefekkür olmak dolayısıyla müsemâmîyle¹¹⁷ tamamen münasebettar idi. Heyhat ki her nasılsa buna muvaffak olunamadı. Ve o henüz intişar etmeden düşmân-ı şebâb olanların o kadar hakaretine duçar oldu idi ki şimdi muhterem karilerinin pîş-i hamiyetlerinde revnakyâb olmakla kendini mesut bilir ve o günleri unuttur.¹¹⁸

Demek ki daha önce Genç Kalemler adıyla çıkarılması tasarlanan dergi, “Genç Türkiye”nin genç kalem erbabının yazılarının ve düşüncelerinin aksedeceği bir kürsü olarak düşünülmüştür fakat bu dergi her nasılsa çıkarılamamıştır. Çıkarılması tasarlanan dergi daha çıkmazdan evvel “gençliğin düşmanlarının” hakaretlerine maruz kalmıştır. Bu dergi şimdi, okurlarının yurtseverliklerinin önderliğinde tazelik bulduğu (doğduğu) için mutludur ve geçmiş günleri unutmıştır.¹¹⁹

Çıkış yazısının gerek buraya kadar olan kısmından, gerekse aşağıda aktaracağımız geri kalan bölümünden (ve tabii tümünü ileride göreceğimiz; derginin içeriğinden, yazar kadrosundan, dergi eksenli etkinliklerden ve derginin siyasî/ideolojik konumlanışından) “Genç Kalemler” isminin, derginin hedef kitlesine yönelik bilinçli bir

¹¹⁵ Metinde “cedide” olarak geçse de bunun teknik bir hata olduğu anlaşılıyor. Çevrimyazıda da “ceride” olarak çevrilmiştir; bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 1.

¹¹⁶ Haftalık. Devellioğlu, s. 1129.

¹¹⁷ Adıyla. Devellioğlu, s. 740.

¹¹⁸ Müdüriyet, “Sevgili Karilerimize”, **GK**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 82.

seçim olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda “Hedef Kitle” kısmında bu husus ayrıca ele alınacaktır.¹²⁰

Genç Kalemler gibi bir ismin seçilmesinde kanımızca siyasî/ideolojik temayüller de rol oynamış olsa gerektir. Nitekim, yukarıdaki açıklamada “okurların yurtseverliklerine” atıf yapılması ilginç ve anlamlıdır. Böyle bir ismin, yarım asrı aşkın bir süredir “Jön (Fransızca Jeune, yani Genç) Türk” adıyla anılan Türk devrimci akımını çağrıştırmaması ne o dönem ne de bugün için düşünülebilir.

“Jön Türk” terimi oldukça erken bir tarihte Avrupalılar tarafından kullanılmaya başlanmış ve tüm Tanzimat dönemi boyunca da yaygın şekilde kullanılmıştır. Ama terime zaman içinde farklı anlamlar yüklenmiştir.¹²¹ 1860’larda ve sonrasında artık “Jeune”lük (“Genç”lik) feodaliteye ve mutlak monarşiye karşıtlık, milliyetçilik, meşrutiyet ve hatta cumhuriyet yanlısı olmak, Büyük Fransız İhtilali’nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine bağlılık anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti’ni özgürlükçü yollardan kaldırmak amacını güdenlere “Jön Türk” denir.¹²²

“Jön Türk” terimi Türk özgürlükçü/devrimci hareketinin kullanımına ilk kez, Mustafa Fazıl Paşa’nın Brüksel’de çıkan “Le Nord” gazetesinin 7 Şubat 1867 tarihli sayısında yayımlanan tezkibinde kendisini “büyük Genç Türkiye partisi”nin (grand parti de la Jeune Turquie) temsilcisi olarak nitelemesiyle girmiştir.

Fazıl Paşa’nın mektubunun, Ali Suavi’nin başyazarı olduğu “Muhbir” gazetesinin 21 Şubat 1867 tarihli sayısında çıkan tercümesinde, “Jeune Turquie” terimi karşılığı olarak “efkâr-ı cedide eshabı” (yeni düşüncelerin sahipleri) tabiri

¹¹⁹ Aynı ekip tarafından daha erken bir tarihte çıkarılması tasarlanan böyle bir dergiye ilişkin çalışmamız esnasında herhangi bir bilgiye rastlamadığımızı belirtelim. Bu konu, tahminimizce, Genç Kalemler’in İTC ile ilişkisiyle bağlantılıdır.

¹²⁰ Hedef kitle meselesinin de derginin İTC ile ilişkisiyle, yani ideolojik/siyasî çizgisiyle bağıntılı olduğunu ise “İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişki” kısmında ayrıntısıyla göreceğiz.

¹²¹ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform 1856-1876 1. Cilt**, Osman Akınhay (çev.), 1. Basım, İstanbul: Papirüs Yayınevi, Ocak 1997, s. 199-200. Mesela Jean Henri Ubicini 1855’te “II. Mahmut’un ve Abdülmecit’in Jön Türkleri”nden ve bunların birbirlerinden farklılıklarından söz eder. Kastettiği, mutlak monarşi ıslahatçılarıdır; bkz. J. H. A. Ubicini, **1855’de Türkiye 1. Cilt**, Ayda Düz (çev.), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Ocak 1977, s. 128-130.

¹²² Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi**, 4. Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, Eylül 2001, s. 29; Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, 2. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1998, s. 23.

kullanılmıştır. Namık Kemal ise 23 Şubat tarihli “Tasvir-i Efkar”da bu terimi “Türkistan’ın erbâb-ı şebâbı” (Türkistan’ın/Türkiye’nin genç erbabı) şeklinde karşılamıştır. Tam anlamı veremeseler de bunlar, “Jeune Turc” teriminin Türkçe’deki ilk karşılıkları olmuştur. Daha sonraları Ali Suavi, “Civan Türk” karşılığını da verecektir. Ama 1860-70’lerin muhalefeti kendisi için daha çok “Yeni Osmanlı” adını kullanacaktır.¹²³

Terimin daha yaygın kullanımı, Yeni Osmanlılar’ın devamı olup, II. Abdülhamit rejimine karşı 1889’dan beri mücadele veren ve sonunda 1908 Devrimi’ni gerçekleştiren muhalif özgürlükçü akım için geçerlidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise bu akımın ve 1908 Devrimi’nin başat aktörüdür.

Aşağıda Genç Kalemler dergisi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişki ayrıca tartışılacaktır. Burada söylemekle yetineceğimiz şey, Genç Kalemler’in gerek kadro/örgüt gerekse içerik/ideoloji açısından bu akımın bir parçası; bir başka deyişle, bir Jön/Genç Türk yayını olduğudur. Bu nedenle, II. Meşrutiyet ortamında “Genç Kalemler” gibi bir ismin seçilmesinin sadece bir rastlantı sayılması güçtür. Kuvvetle muhtemelen, bilinçli bir kimlik dışavurumu söz konusudur.

Siyasî/ideolojik temayül ile bağlantılı olarak, “Genç Kalemler” isminin yeni fikirlerin savunulacağıının bir alâmet-i fârikası olduğundan da söz edilmelidir. Nitekim Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Genç Kalemler’e gönderdiği mektubunda, “Genç Kalemler demekle genç fikirler kast etmiyor muyuz?” derken bu noktaya işaret eder.¹²⁴ Genç Kalemler yazarlarından Mustafa Haluk ise “genç kalemler” derken “genç yazarlar”ı kasteder.¹²⁵

¹²³ Yeni Osmanlılar ve “Jön Türk” teriminin kullanımı için bkz. Arda Odabaşı, “Tanzimatçılığa Karşı Yeni Osmanlılar”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı: 132 (Haziran 2005), s. 16-31.

C. GENÇ KALEMLER'İN İKİNCİ KURULUŞU

Hüsün ve Şiir'in adı "Genç Kalemler" olarak değiştirilmiştir ama Yöntem'in yerinde ifadesiyle, bu dergi, "gene dâva gazetesi değil"dir.¹²⁶ Aşağıda görüleceği gibi, Genç Kalemler bu haliyle altı sayı çıkmıştır. Bu altı sayı birinci cildi oluşturur. Derginin bir davanın yayın organına dönüşmesi ve buna bağlı olarak asıl ünlenişi ise ikinci cilt ile başlar. Bugün Genç Kalemler dergisinden söz edildiğinde çoğunlukla asıl kastedilen, derginin bu ikinci ve onu takip eden ciltleridir (3. ve 4. ciltler). Gerek biçim ve içerik gerekse kadro açısından köklü denebilecek bir değişim geçirdiği için, bu aşamaya Genç Kalemler'in ikinci kuruluşu demek yanlış olmaz.

Genç Kalemler'in bu yeni kuruluşunda, dergi ekibinin ve benimsenen davanın/misyonun çekirdeğini oluşturacak olan Ali Canip - Ömer Seyfettin - Ziya Gökalp¹²⁷ tanışması ve dostluğunun önemli bir yeri vardır.

Ali Canip Bey ile Genç Kalemler ekibinin en önemli mensuplarından biri olan Ömer Seyfettin Bey'in dostluklarının nasıl ve ne zaman başladığını yine Yöntem'den öğrenmekteyiz.¹²⁸ Buna göre, Ömer Seyfettin'in Catulle Mendés'ten tercüme ettiği bir parça, "Perviz" imzasıyla Yöntem'in hatırlayamadığı bir dergide yayımlanmış ve Selanik'te çıkan "Yeni Asır" gazetesinde Fazlı Necip Bey'in¹²⁹ kardeşi bu tercümeye yönelik "riyakârane bir yazı" neşretmiştir. Ali Canip Bey, o zamana kadar bir defa gördüğü fakat "Perviz"ın kendisi olduğunu bilmediği Ömer Seyfettin'i, yine bilmeyerek, savunmak için şiddetli bir makale kaleme alır. Ömer Seyfettin'in, Ali Canip

¹²⁴ Yunus Nadi, " 'Rumeli'nin Genç Kalemlerine", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 119. Genç Kalemler'in savunduğu "yeni fikirler" Üçüncü Bölümde değerlendirilecektir.

¹²⁵ Mustafa Haluk, "Üslup Meselesi", **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 166.

¹²⁶ Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 4.

¹²⁷ Ziya Gökalp "Gökalp" adını Genç Kalemler'in ilerleyen dönemlerinde alacaktır; İkinci Bölümde "Ziya Gökalp" kısmına bkz. Başka bir deyişle, şimdi anlatılacak olan dönemde henüz Gökalp değildir. Ancak, bu isimle kuvvetli bir şekilde özdeşleşmiş olduğu için, biz çalışmamızda kronolojik durumu dikkate almadan kendisi için Gökalp adını kullanacağız.

¹²⁸ Bkz. Yücel, s. 197.

¹²⁹ Rumeli'nin en önemli gazetelerinden biri olan "Asır"ı 1896'dan itibaren çıkaran Fazlı Necip Bey, 1909'da Matbuat Müdürü olmuştur. Bu görevinden 1912 yılının ortalarında (muhtemelen Temmuz ayında) ayrılmıştır. Yani, Hüsün ve Şiir'in tüm yayın döneminde ve Genç Kalemler'in yayın döneminin büyük kısmında Matbuat Müdürlüğü görevindeki kişidir. Hakkında bilgi için bkz. Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, 1943, s. 153-155; İbrahim Alâettin Gövsa, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, Yedigün Neşriyatı, (tarihsiz), s. 132-133.

Bey’e yazdığı ve “Perviz”in kendisi olduğunu belirttiği mektupla birlikte Ali Canip-Ömer Seyfettin dostluğu da başlar.

Yöntem’in bu anlatımından Ali Canip - Ömer Seyfettin dostluğunun (tanışıklığının değil)¹³⁰ ne zaman başladığına dair bir kaniya varılabilir. Ancak, Yöntem’in yukarıda aktarılan bilgiyi, Hüsün ve Şiir’in isminin değiştirilmesine değindikten sonra, “o aralık Ömer Seyfettin’in ... mütercem bir parçası çıktı” diyerek anlatması bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Çünkü bu ifadeden, söz konusu dostluğun başlangıcının Hüsün ve Şiir’in isminin değiştirildiği günlere (1910 yılının Ekim-Kasım aylarına) rastladığı izlenimi edinilmektedir. Halbuki Yöntem’in yukarıda verdiği bilgilere ilişkin tarihler, aşağıda görüleceği gibi, bu tarihle ciddi şekilde çelişmektedir.

Yöntem, “Perviz” imzalı tercümenin nerede yayımlandığını hatırlamadığını belirtmekte ve bu parçanın başlığını da vermemektedir. Ancak, tercüme parçanın konusuna ilişkin açıklayıcı bilgi verir. Yöntem’in verdiği bu bilgi dikkate alınacak olursa, daha sonraki yıllarda Ömer Seyfettin üzerine yapılan çalışmalar bu tercüme parçanın “Dörttnala” başlığıyla “Kadın” dergisinin 27 Teşrinievvel 1324 (9 Kasım 1908) tarihli 3. sayısında çıktığını ortaya koymuştur.¹³¹ Ali Canip Bey’in Perviz’i savunduğu “Sanat Hakkında” başlıklı yazısı ise “Bahçe” dergisinin 4 Teşrinisani 1324 (17 Kasım 1908) tarihli 16. sayısında yer almaktadır.¹³²

¹³⁰ Yöntem’in belirttiği gibi, tanışıklıklarının daha eskiye dayandığı görülmektedir. Yöntem’in verdiği bilgiye göre, mektuplaşmaları 1907 yılına kadar uzanır; bkz. Canip Yöntem, **Ömer Seyfeddin Hayatı ve Eserleri**, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1935, s. 11. Filizok, bu mektuplaşmanın müşterek dostları Aka Gündüz vasıtasıyla başladığının tahmin edilebileceğini ifade eder; Filizok, s. 64. Alangu, Yöntem’in daha önce sadece bir kez karşılaştıklarını ve “Perviz”in kim olduğunu bilmediğini söylemesine karşın, söz konusu mektuplaşmaya dayanarak dostluklarının da daha eskiye dayandığını, Yöntem’in kime ait olduğunu bildiği için yazıyı savunduğunu ileri sürmektedir; Alangu, s. 128. (Alangu’nun Yöntem’in kitabı için yanlış sayfa numarası verdiğini -11 yerine 9- ayrıca belirtelim.)

¹³¹ Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 2 - Tercümeler**, Hülya Argunşah (hızl.), 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 2001, s. 306-307. Alangu’nun bu konuya ilişkin olarak İsmail Hikmet’ten de aktararak verdiği bilgiler çelişkili ve yanlıştır; bkz. Alangu, s. 127, 148. Filizok da muhtemelen Alangu’dan (veya İsmail Hikmet’ten) aktararak, Ömer Seyfettin’in çevirdiği şiirin adını “Lades” olarak vermektedir; Filizok, s. 144 (75. dipnot). Ama diğerlerinin aksine, Filizok’un Ali Canip Bey’in yazısı için verdiği tarih doğrudur. Bir sonraki dipnota da bkz.

¹³² “San’at Hakkında” başlıklı yazısı için bkz. **PYM**, s. 5-6. Alangu bu yazıyı doğru tespit etmekle birlikte verdiği yayım tarihi yine yanlıştır; bkz. Alangu, s. 128, 148. Ali Canip Bey bu yazısında Ömer Seyfettin’in yazısının “Kadın” dergisinde çıktığını belirtir. Ayrıca yazının konusuna ilişkin verdiği bilgi de hatıralarındakiyle uyumludur.

Bu verilere bakarak, Ali Canip - Ömer Seyfettin tanışıklığının 1907 yılında, dostluğunun ise 1908 yılı sonları 1909 yılı başlarında, yani Hüsün ve Şiir'in çıkışından yaklaşık bir buçuk, adının Genç Kalemler olarak değiştirilmesinden yaklaşık iki yıl kadar önce başladığını söylememiz gerekir.¹³³

Her ne zaman başlamış olursa olsun, Ali Canip - Ömer Seyfettin dostluğu, aynı zamanda yeni Genç Kalemler'in başta gelen temellerinden birinin de atılması demektir. Genç Kalemler'in ikinci kuruluş sürecini de en kapsamlı şekilde yine Yöntem'den öğrenmekteyiz.¹³⁴

Ali Canip Bey ile Ömer Seyfettin mektuplaşmaktadırlar. O sırada Yakorit'te bulunan Ömer Seyfettin'in yazdığı 28 Ocak 1911 (15 Kânunusani 1326) tarihli mektup¹³⁵, Genç Kalemler'in misyon edineceği Yeni Lisan hareketinin başlangıcıdır. Ömer Seyfettin bu mektubunda Ali Canip Bey'e "edebiyatta, lisanında bir ihtilâl" yapma teklifinde bulunmaktadır.

Sevgili Canib Bey,

Cevabınızı almadan işte ben size yazıyorum. Size bir teklifim var.

Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanıyorum. Bakınız

¹³³ Yöntem'in konuya ilişkin hatıralarını olayların üstünden 45 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra anlattığı dikkate alınacak olursa, bu tür çelişkiler olağan karşılanmalıdır. Ama belki de bir çelişkiden söz etmek pek de doğru olmayabilir. Çünkü bu noktada dostluğun derecesi de önemlidir. Ali Canip - Ömer Seyfettin dostluğu 1908 sonları 1909 başlarında başlamış olabilir. Ama Ömer Seyfettin'in 28 Ocak 1911 tarihli mektubunda (bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin** [1947], s. 11, 155) arkadaşına halen "Canip Bey" diye hitap ettiği ve sizli-bizli konuştuğu görülmektedir. Hâlbuki daha ileriki yıllarda yazacağı mektuplarına (bkz. Yöntem, s. 26-27, 155-160) senli-benli bir ifade yerleşecek ve arkadaşına "Canibim", "Canibciğim" şeklinde hitap edecektir. Demek ki söz konusu dostluğun 1908 sonu 1909 başında başladığı kabul edilse bile, bu dostluğun pekişmesinin ve daha ileri bir aşamaya taşınmasının Genç Kalemler ile birlikte gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz.

¹³⁴ Bu sürece ilişkin Yöntem'in verdiği bilgi, yine kronolojik sırayla, şu kaynaklarda yer almaktadır: Ali Canip Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 389-390; Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 409-411; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9-13; Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 4.

¹³⁵ Bu tarih, başta Alangu olmak üzere pek çok çalışmada yanlış bir şekilde 28 Ocak 1910 (veya sadece 1910) olarak çevrilmektedir. Bu hatanın esas kaynağı Yöntem'dir. Çünkü Yöntem'in "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'" başlıklı yazısında bu tarihin yanına parantez içinde "1910" kaydı düşülmüştür. Kitaplarında bu mektubu aktarıırken ise sadece rumî tarihi vermekle yetinmiştir. Ama bu hatayı ciddi şekilde yaygınlaştıranın Alangu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kitabında bu tarihi defalarca yanlış vermiş, Yöntem'in 1947 tarihli kitabından bu mektubu aktarıırken orijinalde yer almamasına karşın rumî tarihin yanına parantez içinde yine bu yanlış tarihi koymuştur; Alangu, s. 110, 128, 157. Çelik ve Yücel de bu hatayı sürdürmüşlerdir; bkz. Çelik, s. 22; Yücel, s. 192. Öksüz ise rumî tarihi vermekle yetinmiştir; Öksüz, s. 83. Arai (s. 58) ve Parlatır-Çetin (s. XXII) doğru karşılığı verirler.

ne! Biraz izah edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmışım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız -her zaman düşündüğümüz gibi- berbad, perişan, fenne, mantika muhalif bir lisandır. Garp edebiyatını biraz tanıyan, mümkün değil bu nefretten kurtulamaz.

Bu lisanı zaman ve vakıfane bir sây tasfiye eder. ben işte edebiyattan vazgeçtikten sonra tettebbü edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken bu tasfiyeye yardım edeceğim. ‘.....’ ve ‘.....’ gibi, nura, hakikate muhtaç Türkleri Asya’nın karanlıklarına götürmeğe çalışmayacağım. Sâyimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: arapça, farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teshir edecek fikri yoksa onları çok kullanır. Eğer terkipler terkolunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?

Bunu yalnızca başaramam. Geliniz Canib Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah büyük fikir, sây, sebat ister.¹³⁶

Yöntem, bu mektuba derhal cevap vermiş ve bir yandan da Genç Kalemler’de “şekle ait bir kalem tecrübesi” kaydıyla Arapça ve Farsça terkip (tamlama) kullanmadan makaleler yazmaya başlamıştır.¹³⁷ Başka bir deyişle, hemen uygulamaya geçmiştir.

Ali Canip Bey’in, Genç Kalemler ekibinin bir diğer önemli ismi olan Ziya Bey (Gökalp) ile tanışıp dostluk kurması da bu döneme rastlar. Bu tanışma, Yöntem’in verdiği bilgiye göre, Ali Canip Bey’in Ömer Seyfettin’in mektubunu almasından bir ay kadar sonra gerçekleşmiştir.

Aşağıda tafsilatıyla söz edileceği gibi, Genç Kalemler’in sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi’nde kâtip olan Nesimi Sarım Bey’dir.¹³⁸ Nesimi Sarım Bey bir gün Ali Canip Bey’e, “Turan” başlıklı ve “Tevfik Sedat” imzalı bir manzume getirir. Ali Canip Bey’in, “mâna itibarıyla pek

¹³⁶ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 11, 155. Yöntem bu mektubu çeşitli makalelerinde ve diğer kitabında da aktarmıştır. Ayrıca, Genç Kalemler’e ve Ömer Seyfettin’e ilişkin hemen tüm kaynaklarda da mevcuttur. Arai’nin, mektubu yanlış okuduğu görülmektedir. Karş. Arai, s. 58.

¹³⁷ Ali Canip Bey’in “şekle ait bir kalem tecrübesi” kayıtlı makaleleri derginin birinci cildinin son iki sayısında yayımlanmıştır. Bu yazılar için bkz. Ali Canip, “Sanat ve Mahiyeti”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 144-145; Ali Canip, “Düne Nazaran Bugün”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 161-165. İlk yazıya düşülen kaydı Arai “üslup vadisinde bir kalem tecrübesi”, Çelik ise “üslup üzerine bir kalem denemesi” olarak yanlış bir şekilde verirler. Bkz. Arai, s. 59; Çelik, s. 23.

¹³⁸ “İdarî ve Teknik Kadro” kısmına bkz.

kuvvetli”, “harikulâde” bulduğu ve “gözlerimizin önünde çok geniş bir mânevi ufuk” açtığını söylediği 4 Şubat 1326 (17 Şubat 1911) tarihli bu şiirin sahibi, Merkez-i Umumi’ye yeni üye seçilmiş olan Ziya Bey’dir.¹³⁹ Nesimi Sarım Bey bu şiiri Genç Kalemler’de yayımlanmak üzere almıştır ama Ziya Bey kendi adıyla çıkmasını istememektedir. “Talat ve Canip’e” ithafı düşülmüş olan “Turan” manzumesi, Genç Kalemler’in birinci cildinin 6-14 numaralı son sayısında yayımlanır. Tarihini bilmediğimiz (yoksa tarihsiz çıkmış değildir) bu sayı, Yöntem’in verdiği bilgie göre 22 Şubat 1326 (7 Mart 1911) tarihli dir.¹⁴⁰

Birkaç gün sonra Ali Canip Bey, yine Nesimi Sarım Bey aracılığıyla Ziya Bey’le tanışır. Bir süre sonra da sıkı fıkı dost olurlar; Ali Canip Bey’in oturduğu Yalılar semtinde Ziya Bey’e bir ev tutar ve sürekli görüşmeye başlarlar. Yine böyle bir görüşme sırasında¹⁴¹ Ali Canip Bey, Ömer Seyfettin’in yukarıdaki mektubunu okur ve kendisinin “şekle ait bir kalem tecrübesi” kayıtlı makalelerini Ziya Bey’e gösterir. Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” namıyla, Arap ve Acem dillerinin kurallarından kurtulmuş bir yazı dili esasını savunmak üzere Genç Kalemler’i genişleterek, yeni bir şekilde çıkarmayı Ali Canip Bey’e teklif etmiştir. Bunu kendi maddî imkânlarıyla yapacaklardır. Ali Canip Bey Ziya Bey’e, Ömer Seyfettin ile birlikte maaşlarından para ayırarak yakında Genç Kalemler’i daha büyük boyda ve “Yeni Lisan Müdafii” başlığı altında yayımlayacaklarını, yakında işe esaslı bir şekilde başlayacaklarını, böyle bir mücadeleye başlamak üzere olduklarını söyler.

Bunun üzerine, bu düşünceleri beğenen ve benimseyen Ziya Bey, onlara katılmak, onlarla beraber çalışmak istediğini ifade eder ve Genç Kalemler’i büyük

¹³⁹ İkinci Bölümde “Ziya Gökalp” kısmına bkz.

¹⁴⁰ Genç Kalemler’in bu sayısının dış kapağını bulamadığımız için çıkış tarihini de kesin olarak bilmemekteyiz. 22 Şubat 1326 tarihi Yöntem tarafından verilmektedir ve bu tarihin yanına parantez içinde “1910” kaydı düşülmüştür; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9. Hâlbuki bu tarihin miladî karşılığı 7 Mart 1911’dir. Alangu da bu rumî tarihi ve tarih çevrim yanlışını aynen tekrarlamakta ama Yöntem’i değil, doğrudan doğruya dergiyi kaynak göstermektedir; Alangu, s. 158, 182. Aşağıda tartışılırken görüleceği gibi, 7 Mart 1911, bu sayı için makul bir çıkış tarihidir. Dergide yayımlanan “Turan” şiirinin altında ise 4 Şubat 1326 kaydı bulunmaktadır; bkz. Tefvîk Sedat, “Turan”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167. Yöntem, kitabında, bu rumî tarihi herhangi bir miladî tarih düşmeden vermiştir; Yöntem, age. Buna rağmen, Yöntem’in kitabından ilgili bölümü “aynen” alıntılaman Öksüz, Yöntem’de sanki böyle bir şey varmış gibi, söz konusu rumî tarihin yanına “1910” kaydını düşmüştür; bkz. Öksüz, s. 81. Yöntem’de böyle bir ibarenin olmayışı bir yana, 4 Şubat 1326’nın miladî karşılığı da 1910 değil, 17 Şubat 1911’dir.

¹⁴¹ Filizok bu görüşme için 22 yahut 23 Mart 1911 tarihini vermektedir; Filizok, s. 70.

boyda elbirliğiyle çıkarma ve işe hemen girişme önerisinde bulunur. Bu yönde karar alırlar.

Ziya Gökalp de yıllar sonra bu konudan bahsetmiştir. “Türkçülüğün Esasları” başlıklı başyapıtında 1910 Kongresi’nde Merkez-i Umumi üyeliğine seçildiği sıradaki siyasî duruma değindikten sonra şöyle yazar:

Bu sırada, Selanik’te *Genç Kalemler* adında bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın başyazarı Ali Canip Bey ile, bir gece, Beyaz Kule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana, mecmuanın dilde sâdeliğe doğru bir inkılâp yapmağa çalıştığını; Ömer Seyfeddin’in bu fikir savaşında, öncü olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin’in dil hakkındaki bu fikirleri tamamiyle benim kanaatlerime uyuyordu.

142

...

Ziya Bey ile yaptıkları bu görüşmeden birkaç gün sonra Ali Canip Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi’nden 12 Mart 1327 (25 Mart 1911) tarihli bir mektup ve bu mektuba bağlı bir kararname sureti alır. Söz konusu mektupta, Talebe-i Hariciye Encümeni genel sekreterliği ile Genç Kalemler mecmuası başyazarlığı görevlerinin yerine getirilmesi için kendisine aylık on lira tahsis edildiği bildirilmektedir. Mektup ve kararname sureti şöyledir:

Osmanlı İttihad ü Terakki Cemiyeti

Merkez-i Umumîsi

Aded 103

¹⁴² Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Mehmet Kaplan (hızl.), 2. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1990, s. 13. Gökalp anlatımına şöyle devam eder: “Hülâsa, on yedi-on sekiz yıldan beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini incelemek için harcadığım çalışmaların mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin çıkmasına ihtiyaç vardı. İşte, *Genç Kalemler*’de Ömer Seyfeddin’in başlamış olduğu fikir mücadelesi bu vesileyi hazırladı. Fakat ben dil meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden *Tûran* manzumesini yazarak *Genç Kalemler*’de neşrettim.” Gökalp s. 14. (Orijinal Osmanlıca metin ve buradaki tüm alıntılar için bkz. Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1339, s. 11-12). Görüldüğü üzere, bu anlatım Ali Canip Bey’inki ile bir noktada çelişmektedir. Gökalp’in verdiği bilgiye göre, “Turan”ın yayımlanmasından evvel tanışmışlardır. Gökalp, “Turan”ı iki arkadaşın tasarılarını öğrendikten sonra yayınlamıştır. Yöntem, Gökalp ile tanışmalarını birkaç farklı yerde ayrıntılı bir şekilde anlatmış, Gökalp’in anlatımına atıfta bulunmuş, ancak, bu çelişkiye hiç deyinmemiştir. Yöntem’in aynı bilgiyi çeşitli defalar (farklı tarihlerde ve farklı metinlerde) vermesi, anlatımındaki iç tutarlılık, verdiği bilginin oldukça ayrıntılı oluşu ve Gökalp’in anlatımından (ve dolayısıyla söz konusu çelişkiden) haberdar olmasına rağmen bu yolda bilgi vermeyi sürdürmesi nedeniyle onun anlatımının doğru kabul edilmesi

Talebe-i hâriciye encümeni kâtib-i umumisi Ali Canib Bey kardeşimize
Muhterem kardeşimiz

Talebe-i hâriciye encümeni hakkında itâ olunan karar sûreti leffen
gönderildi. Encümenin cem'iyile muâmelâta ibtidâr olunması recâ ve Genç kalemler
mecmuası sermuharirliği ile encümen-i mezkûr kâtib-i umûmîlik vazîfesinin îfâsı
için zât-ı birâderîlerine şehriye on lira tahsis kılındığı beyan olunur aziz kardeşimiz.

12 Mart 327

Merkez-i Umumî mühürü

Karar

Avrupa'nın mahall-i muhtelifesinde müteşekkil talebe cemiyetleriyle bil-
muhabere buradaki efkâr-ı selîme cereyanlarından onları haberdâr etmek ve
oradaki cemiyetlerde talebenin ne gibi şeylere muhtâç olduğunu anlayarak merkez-
i umûmîye bildirmek ve Avrupa'ya talebe göndermek için teşebbüsâtta bulunarak
teshîlât-ı lâzıma îfâsına vesâdet eylemek ve Avrupa'da muhtâc-ı muâvenet olan
talebeye mikdâr-ı kâfi muâvenet-i maddiyenin îfâsı esbâbına delâlet eylemek üzere
Dr. Nâzım, Ali Canib, Kâzım Nâmi, Talât, Hüseyin Hüsnü ve Hamid Beylerden bir
talebe-i hâriciye encümeni teşkîline ve Ali Canib Bey'in Genç kalemler mecmuası
sermuharirliği vazîfesine zamîmeten bu encümenin kâtib-i umûmîlik vâzifesine
ta'yînine karar verildi.

Merkez-i Umumî Mühürü¹⁴³

Bu kararı Merkez-i Umumi üyesi olan Ziya Bey çıkarttırmıştır. Yöntem'in
bundan sonraki gelişmelere ilişkin anlattıklarında ise ayrıntılara ilişkin kimi çelişkiler
mevcuttur.

Daha erken tarihli (1929) bir makalesinde¹⁴⁴ Ömer Seyfettin'le endişeye
kapıldıklarını ve bu endişelerini Ziya Bey'e aktardığını bildirir. Bu endişenin esasını

gerektiği kanaatindeyiz. Genç Kalemler incelemelerinin tümünde de Yöntem'in anlatımı esas alınmıştır.
Ancak, bunların hiçbirinde Yöntem ile Gökalp'in anlatımlarındaki çelişkiden söz edilmez.

¹⁴³ Sadeddin Nüzhet (Ergun), **Ali Canip Hayatı ve Eserleri**, İstanbul: Cumhuriyet Kitaphanesi, 1937, s.
9-10. Ayrıca bkz. Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 4; Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat
Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 411; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12. Bir
yazısında atanması için 1910 gibi yanlış bir tarih verir. Bkz. Ali Canip Yöntem, "Hızb-i Cedid", **YT** Cilt:
2 Sayı: 25 (16 Ağustos 1962), s. 354.

Merkez-i Umumi'nin herhangi bir mesele hakkında tesirde bulunmaya kalkışması oluşturur. Ziya Bey, böyle bir şeye katiyen meydan vermeyeceğini ve istediğini yayınlamakta serbest kalacağını ifade eder.

Bu makaleden 18 yıl sonra yayınladığı (1947) kitabında¹⁴⁵ ise bu mektubu aldığı günün ertesi akşamı Ziya Bey'e teşekkür ettiğini ve bir şartla bu kararı kabul edebileceğini söylediğini bildirir. Bu şart, derginin içeriğine Merkez-i Umumi üyelerinin müdahale etmemesi ve bilhassa Dr. Nazım Bey'in direktif vermeye kalkışmamasıdır.¹⁴⁶ Merkez-i Umumi'nin yardım kararını ve kendisinin ileri sürdüğü tek şartı Ömer Seyfettin'e yazar.

Bu iki anlatımın ayrıntılarındaki çelişkiler her ne olursa olsun, Ali Canip Bey'in esas kaygısının derginin içeriğine siyasi bir müdahalede bulunulmasına ilişkin olduğu ve bu kaygının Merkez-i Umumi üyesi Ziya Bey tarafından hemen giderildiği görülmektedir.

Bundan sonra hemen işe girilir. Ali Canip Bey, ilk teklifin kendisinden geldiğini, öyleyse ilk başmakaleyi de kendisinin yazması gerektiğini belirterek Ömer Seyfettin'den ilk nüshanın (yani ikinci cildin ilk sayısının) başmakalesini hazırlamasını ister. Bundan bir hafta sonra Ömer Seyfettin'den uzun bir mektup ve ünlü "Yeni Lisan" başlıklı makale gelir. İlk sayının başmakalesini, "İsanda ihtilâl beyânnâmesini 'Yeni Lisan' unvanı altında Ömer Seyfettin kaleme almıştı"r.¹⁴⁷

İkinci cildin ilk sayısının 1911 yılının Nisan ayında (kuvvetle muhtemelen 11 Nisan 1911'de) çıkmasıyla Genç Kalemler'in ikinci kuruluşu da tamamlanmış olur.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 390. Bu yazı, "Hayat" dergisinin 7 Mart 1929 tarihli 119. sayısının 282-284. sayfalarında çıkmıştır.

¹⁴⁵ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12.

¹⁴⁶ Yöntem'i kaynak alan Parlatır, Merkez-i Umumi'den Ali Canip Bey'e gönderilen yazıyı, derginin yayını konusunda en küçük bir müdahalenin yapılmayacağına dair alınmış sözün iletilmesi olarak yorumlamaktadır; Parlatır, s. 96. Aynı değerlendirme yine Yöntem kaynak gösterilerek, Parlatır-Çetin, s. XXIII'te de tekrarlanmıştır. Halbuki Yöntem'in anlatımından böyle bir sonuca varmak mümkün değildir. Çünkü Yöntem'in telaşı zaten bu mektuptan sonra başlamıştır. Ayrıca, zaten söz konusu mektupta ve karar metninde bu şekilde yorumlanabilecek hiçbir ifade yoktur.

¹⁴⁷ Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 411.

¹⁴⁸ Alangu'nun dergide yayımlanan bir yazıdan yola çıkarak, ikinci ciltle birlikte derginin "bir başka takımın eline geçtiği" şeklindeki iddiasının tümüyle dayanaksız olduğunu Filizok açıkça ortaya

II. İDARÎ ve TEKNİK KADRO

Hüsün ve Şiir'in sorumlu müdürünün ilk üç sayıda İsmail Hakkı, son beş sayıda ise Abdullah Feyzi olduğu yukarıda görülmüştü. Genç Kalemler dergisinin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi ise, başından sonuna dek Nesimi Sarım Bey olmuştur. 1-9 numaralı ilk sayının son sayfasında yer alan kısa açıklamada “sorumlu müdür” olarak Nesimi Sarım imzası yer almaktadır.¹⁴⁹ Bugüne kadar hiçbir Genç Kalemler incelemesinde değerlendirilmemiş olduğu görülen ve bizim AEK’de bulduğumuz 2-10 numaralı nüshanın ön kapağının en üstünde “Müdür-i Mesul ve Sahib-i İmtiyaz Nesimi Sarım” kaydı bulunmaktadır. 3-11 numaralı sayıdaki Sahife-i Handekâr sütununda da kendisinden “sahib-i imtiyazımız” diye söz edilmektedir.¹⁵⁰

İkinci cildin ikinci sayısından (Numara¹⁵¹: 2’den) itibaren künyede “sorumlu müdür ve imtiyaz sahibi” olarak Nesimi Sarım Bey’in ismi yer alır. Üçüncü cildin ilk sayısından (Numara: 13’ten) itibaren derginin son sayısına kadar da sadece “sorumlu müdür” olarak künyede yine Nesimi Sarım Bey’in adı geçer. Yöntem de hatıralarında Nesimi Sarım Bey’in derginin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi olduğu bilgisini vermektedir.¹⁵²

koymuştur; bkz. Alangu, s. 163-164; Filizok, s. 66-68. Bu nedenle söz konusu iddia burada tekrar tartışılmayacaktır.

¹⁴⁹ “Bugünün en kıymetli gençleri”nin bazı önemli edebiyatçıları hakkındaki görüşlerinin sunulduğu “Takazâ-yı Edebî” kısmına ilişkin olduğu anlaşılan bu özür notu şöyledir: “Daha bazı genç arkadaşlarımızın bu hususta mütalaalarını almıştık. Fakat müsveddeleri Hüsün ve Şiir’in müessis-i diğerinde kaldığı için kendilerine karşı pek mazur bir mevkide kaldık. İtizar ederiz. Müdür-i Mesul: Nesimî Sârim.” **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 96.

¹⁵⁰ 2-10 numaralı nüshanın ön kapağı için Ek V’e bkz. İlgili sütun için bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Sahife-i Handekâr- Nesimi Sarım”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 128. Aşağıda görüleceği üzere, bu mizahî tanıtımda Nesimi Sarım Bey’in pos bıyıklarından söz edilmektedir. “Lâkayt” imzasıyla yine Ali Canip Bey’in hazırladığı “Haftanın Hadisesi” sütununun ilk bölümünde de pos bıyıklı “sahib-i imtiyaz”dan (yani Nesimi Sarım Bey’den) söz edilmiştir: “Matbaada herkese bir vazife verdikleri zaman, sahib-i imtiyaz beni de çağırdı; pos bıyıklarını kımıldata kımıldata dedi ki: ‘Sen de haftanın hadisesini yazacaksın!’ ...” Bkz. Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 24. Başka bir deyişle, ikinci cildin ilk sayısında da imtiyaz sahibidir.

¹⁵¹ Hüsün ve Şiir’de de Genç Kalemler’de de “numro” şeklinde yazılır. Biz, bugünkü Türkçeye uygun olarak “numara” diyoruz.

¹⁵² Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 409; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9. Nesimi Sarım Bey’in sorumlu müdür ve imtiyaz sahibi, Ali Canip Bey’inse başyazar olduğu apaçıkken, Çelik ve (birinci cilt için) Arai, başyazar olarak Nesimi Sarım Bey’i göstermişlerdir; bkz. Arai, s. 59, 75; Çelik, s. 17; Çelik (İA), s. 21. Hâlbuki başyazarlık bir yana, Nesimi Sarım Bey’in dergide tek bir yazısı bile çıkmış değildir. Çelik ayrıca Nesimi Sarım Bey’i “sürekli yazı kadrosunda” da sayar. Çelik (İA), s. 21.

Nesimi Sarım Bey hakkında bildiklerimiz oldukça sınırlıdır.¹⁵³ Yöntem'in verdiği bilgiye göre¹⁵⁴ Nesimi Sarım Bey, Ali Canip Bey'in erken bir tarihten beri yakın arkadaşıdır¹⁵⁵ ve Abdülhamit döneminde siyasî mücadele içinde olan bir kimsedir. Nesimi Sarım Bey'in gayet aktif bir siyasî muhalif, bir İttihatçı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mimlidir. Öyle ki Selanik'te Polis Müdürü, Ali Canip Bey'i "bir kısım mimlilerle", özellikle de Nesimi Sarım Bey ile arkadaşlık etmesi nedeniyle uyarmıştır. Polis müdürü şöyle der:

Sen, Efendi Mehmed'in kıraathanesinde bir kısım mimlilerle, hele o Nesimî Sarım denilen adamla baş başa oturup konuşuyorsun. Başına bir kaza gelmek pek memuldür. Bu işten vazgeç!..¹⁵⁶

Nesimi Sarım Bey Abdülhamit döneminde sık sık tevkif edilir. Ali Canip Bey, birkaç arkadaşıyla, özellikle de Âkil Koyuncu Bey ile birlikte onun ziyaretine gider.

Nesimi Sarım Bey, gelecekte Genç Kalemler ekibi içinde yer alacak olan Aka Gündüz Bey ile de daha 1908 Devrimi'nden önce arkadaştır. Ünlü İttihatçılardan Ömer Naci ve Hüsrev Sami Beylerin 1907 Mart'ında Selanik'ten Paris'e kaçışları sırasında Aka Gündüz ile Nesimi Sarım Beyler onları uğurladıkları için birlikte hapsedilmişlerdir.¹⁵⁷

¹⁵³ Sorumlu müdür olduğu için Matbuat Kanunu'ndan bazı ipuçları edinilebilir. 29 Temmuz 1909'da kabul edilen Matbuat Kanunu'nun 1. maddesine göre her yayının bir sorumlu müdürü olması gerekir. 2. maddeye göre, Osmanlı uyruğundan 21 yaşını bitirip hacir altında olmayan, hukuku medeniyeden mahrum edilmemiş, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal gibi kötü ahlaka delalet eden işlerden biriyle mahkum olmamış her şahıs sorumlu müdür olabilir. Bunların yayının kullandığı dilde yazabilecek derecede yeteneği olması şarttır. 1909 Matbuat Kanunu'nun tam metni için bkz. Server R. İskit, **Türkiye'de Matbuat Rejimleri**, İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939, Arşiv Kısmı s. 707-715; Orhan Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, 1. Basım, İstanbul: BAS-HAŞ, Şubat 2005, s. 142-149. 2. madde 16 Mart 1912'de tadil edilmiştir. Bu tadilatla sorumlu müdür olabilme şartlarına, yüksek mektep mezunu olmak veya yedi senelik idadi mekteplerinden diploma almış olmak veya diğer mekteplerde bu derece tahsil görmek şartı eklenmiştir; bkz. İskit, s. 716.

¹⁵⁴ Bkz. Ali Canip Yöntem, "Selânîk'te 10 Temmuz Sabahı", **YT**, Cilt 2 Sayı: 22 (26 Temmuz 1962), s. 258.

¹⁵⁵ Ali Canip Bey Hüsün ve Şiir'de yayımlanan bir şiirini Nesimi Sarım Bey'e ithaf etmiştir; bkz. Ali Canip, "Jan Rişpen", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 1326), s. 9.

¹⁵⁶ Yöntem, "Selânîk'te 10 Temmuz Sabahı", **YT**, s. 258.

¹⁵⁷ Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz Hayatı-Hâtıraları-Eserleri**, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1959, s. 4. Yücebaş herhangi bir tarih belirtmemektedir. Ancak, Ömer Naci ile Hüsrev Sami Beylerin Selanik'ten Paris'e kaçış tarihinin Mart 1907 olduğunu biliyoruz; bkz. Ernest Edmondson Ramsaur, **Jön Türkler ve 1908 İhtilâli**, Nuran Yavuz (çev.), 2. Basım, İstanbul: Sander Yayınları, Şubat

Selanik'te Yalılar semtinde Ali Canip Bey'e yakın bir yerde oturan¹⁵⁸ Nesimi Sarım Bey, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi'nde kâtip (ve/veya başkâtip) olacaktır. Genç Kalemler'in sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibiyken de bu görevdedir. Yukarıda gördüğümüz gibi, Ziya Gökalp'in ünlü "Turan" şiirini Ali Canip Bey'e getiren ve Ali Canip Bey ile Ziya Gökalp'i tanıştıran da odur.¹⁵⁹

Nesimi Sarım Bey, II. Maşrutiyet yıllarında da (örneğin Genç Kalemler'de görev almadan altı ay kadar önce) militan politik çizgisini sürdürmüştür. Mesela ünlü muhaliflerden Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in 1910 yılı Mayıs ayında Selanik'te verdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhtarı konferansı düdüğü kullanarak sabote eden İttihatçıların başındadır.¹⁶⁰

Sonuç itibariyle ve aşağıda tartışılacağı gibi, Nesimi Sarım Bey'in Cemiyet ile Genç Kalemler arasındaki başta gelen bağlantı kanallarından biri olduğu hükmüne varmak yanlış olmayacaktır.

Derginin 3-11 numaralı nüshasının Sahife-i Handekâr sütununda Ali Canip Bey (Kahkaha takma adıyla) Nesimi Sarım Bey'den şöyle söz etmektedir:

Siyah ve kocaman bıyıklarının lerzişdar¹⁶¹ kıllarında daima bir nükhet-i hülya uçan sahib-i imtiyazımız öyle nazarî ve gayritabiî değil, amelî ve hakiki bir surette emektar paltosuyla, ihtiyar şemsiyesiyle cidden bir demokrat olduğunu ispat eder.

Yazın Beyaz Kule bahçesinin harî¹⁶² ve pürgarâm¹⁶³ âğuş-ı asaletinde¹⁶⁴ Ali Canip'le beraber oturdukları bir köşeye atf-ı lihâzâ-i nazar edecek olursanız

1982, s. 140-141; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 85; Fethi Tevetoğlu, **Ömer Nâci**, 2. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1992, s. 93.

¹⁵⁸ Ali Canip Yöntem, "Selânik'te Bir Edebiyat Çekişmesi", **YT** Cilt: 2 Sayı: 14 (31 Mayıs 1962), s. 4.

¹⁵⁹ Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 409; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9; Yöntem, "Selânik'te 10 Temmuz Sabahı", **YT**, s. 258. İlk iki kaynakta kâtip, üçüncü kaynakta ise başkâtip denmektedir.

¹⁶⁰ A.C.Y. (Ali Canip Yöntem), "Lütfi Fikri Beyin Başına Gelenler", **YT**, Cilt 1 Sayı: 13 (24 Mayıs 1962), s. 405. Aşağıda "Muhalefete Karşı Tutum" kısmına da bkz.

¹⁶¹ Titrek. Devellioğlu, s. 548.

¹⁶² Hararet, sıcaklık, sıcak; Devellioğlu, s. 332.

¹⁶³ Aşk dolu.

¹⁶⁴ Asalet kucağı.

görürsünüz ki “kriker”lerin¹⁶⁵ pîrâmen-i erguvânîsinde¹⁶⁶ levrekler mutlaka tevdî-i iştibâh etmektedirler.¹⁶⁷ Onların, evet levrek balıklarının öyle pürfusun¹⁶⁸ nazarları vardır ki Nesimi Sarım’ı teshir eder¹⁶⁹, arzu-yı visâl¹⁷⁰ ile “tik”lere duçar eyler!...

Her zaman bir lüce-i hulya içinde pûyândır¹⁷¹. Şimşirden minareler, kelebekten kadınlar tasavvur eder; bunun içindir ki Siret’in “Leyâl-i Girîzân”ını, Fikret’in Rübâb’ını her şeye tercih ederek, nüsha gibi ta kalbinin üstünde taşır; ve onu siyah, kocaman bıyıklarının lerzişdar kıllarını kımıldata kımıldata okur. Mamafih ciddi eserlere de nefreti yoktur: Ezcümle Ağustosun yedinci günü saat beşi çeyrek geçe aldığı Ruh-ül Cemaat’ten bugüne kadar tam üç yüz on üç buçuk kelime okudu!..¹⁷²

Burada dikkat çekici noktalardan biri, mizahî bir dille bile olsa, Nesimi Sarım Bey’in yaşam tarzındaki demokratiğine yapılan vurgudur. Bu tanıtımdan edebiyata (Edebiyat-ı Cedidecilere) meraklı olduğu da anlaşılmakla birlikte, Nesimi Sarım Bey’in dergide herhangi bir yazısına rastlanmaz. Başka bir deyişle, derginin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi olmakla birlikte, yazarı değildir. Sadece idarî görev yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Filizok, Ali Canip ve Ömer Naci Beylerle birlikte Nesimi Sarım Bey’in de Selanik’teki sanat ve fikir hareketlerinin daima merkezinde bulunduğu işaret etmiştir.¹⁷³

Derginin 2 Temmuz 1911 tarihli 5 numaralı nüshasının mizah (Haftanın Hadisesi) sütunundan Nesimi Sarım Bey’in o sıralar Rodos’ta olduğunu öğrenmekteyiz. Şöyle denmektedir:

¹⁶⁵ Ne anlama geldiğini bilmediğimiz bu kelimeyi çevrimyazı metinden aktarıyoruz. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 36.

¹⁶⁶ Erguvan rengine olanların çevresinde.

¹⁶⁷ Şüpheyi terk etmektedirler.

¹⁶⁸ Çok sihirli, büyü ile dolu. Devellioğlu, s. 869.

¹⁶⁹ Zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme. Devellioğlu, s. 1091.

¹⁷⁰ Kavuşma arzusu.

¹⁷¹ Dalmış, kendini kaptırmış. Devellioğlu, s. 869.

¹⁷² Kahkaha (Ali Canip), “Sahife-i Handekâr- Nesimi Sarım”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 128. Burada adı geçen kitaplar, Hüseyin Siret’in “Leyâl-i Girîzân”ı, Tevfik Fikret’in “Rübâb-ı Şikeste”si ve Köprülüzade Fuat Bey tarafından Gustave Le Bon’dan yapılmış bir tercüme olan “Ruh-ül Cemaat”tır.

¹⁷³ Filizok, s. 21.

Rodos'ta: Sârim bir kılıç gibi dimdik yürüyen ve cici İsmetçeğiz gibi pos bıyıklı ise de ondan bir arşın boylu olan esmer renkli bir zat nevbaharın nesîmiyle beraber bir aya kadar Selanik'e gelecekmiş!.¹⁷⁴

Derginin 29 Mayıs 1912 tarihli 21 numaralı nüshasının ilk sayfasında/iç kapağında Nesimi Sarım Bey'in bir fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğrafın altında "Mesul müdürümüz Nesimi Sarım Bey" denmekte ve bunun altında da şu açıklama yer almaktadır:

Vatanın en fedakâr evlatlarından olan Nesimi Sarım Bey bundan bir ay evvel İzmir'den Selanik'e gelirken râkib olduğu¹⁷⁵ Teksas vapuru bir torpile isabet ederek gark olduğundan saatlerce denizde kaldıktan sonra tahlis edilmiştir.¹⁷⁶

Başından sonuna dek dergi idaresinin başında bulunan ve dolayısıyla hukuken de dergiden sorumlu olan Nesimi Sarım Bey hakkında bildiklerimiz maalesef bundan ibarettir.

Genç Kalemler'in birinci cildinin ilk üç sayısının iç künyesinde, "gerek umûr-ı idareye gerek umûr-ı tahririyeye ait bilcümle evrak Hamit Bey namına gönderilmelidir" ibaresi yer almaktadır. Aynı ibare birinci cildin görebildiğimiz tek kapağında (2-10 numaralı nüshanın dış kapağında) da bulunmaktadır. Kapaklarını göremediğimiz son üç sayının iç kapak künyelerinde bu ibare yer almaz.

Bu açıklamaya karşın Hamit Bey'in tam anlamıyla idarî bir görevi olup olmadığını bilemiyoruz. Çünkü söz konusu açıklama, bu türden bir göreve işaret etmiyor da olabilir.

¹⁷⁴ Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 96. Ali Canip Bey bu mizah sütununda bahsettiği kişilerin isimlerini cümle arasında kelime anlamlarını kullanarak kodlar. Nitekim burada da "nesîm" (hafif rüzgar) ve "sârim" (keskin) kelimeleri sözlük anlamlarıyla kullanılmıştır. Burada sözü edilen "İsmetçeğiz" ise Ayın. İsmet Bey'dir.

¹⁷⁵ Bindîği. Devellioğlu, s. 875.

¹⁷⁶ **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 201. Ayrıca bkz. Ek V. Nesimi Sarım Bey'in İzmir'e neden ve ne zaman gittiğini, orada ne kadar kaldığını bilmesek de (eğer söz konusu olan aynı seyahatse) Mehmet Necip (Türkçü) Bey ile İzmir'de görüşüğünü, Necip Bey'in anlatımından bilmekteyiz. Bkz. Mehmet Necip, "İzmir'de Türklük...", **Anadolu**, No: 5968 (18 Temmuz 1934)'den akt. Ö. Faruk Huyugüzel, **Necip Türkçü**, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 135.

Hamit Bey hakkında bildiklerimiz de çok sınırlıdır. Yukarıda belirtildiği gibi, Yöntem, Hüsün ve Şiir'in Hüsni ve Hamit adlı gençler tarafından çıkarıldığı ve Alangu da Hüsni ve Hamit adlı gençlerin Dr. Nazım Bey'in yeğenleri¹⁷⁷ ve Selanik Hukuk Mektebi talebesi oldukları bilgisini verseler de bu derginin kurucularının Hüseyin Hüsni ve İsmail Suphi Beyler olduğu görülmüştü.¹⁷⁸

Hüseyin Hüsni ve İsmail Suphi Beyler aynı zamanda Hüsün ve Şiir'in yazarları arasındadırlar. Hüseyin Hüsni imzasına Genç Kalemler'de de rastlanmaktadır.¹⁷⁹ Hâlbuki ne Hüsün ve Şiir'de ne de Genç Kalemler'de Hamit Bey'e ait bir yazı yer almıştır. Ancak, Genç Kalemler'de Hamit Bey'in yazısı yoksa da ona ithaf edilmiş bir yazı mevcuttur.¹⁸⁰

Hamit Bey Ali Canip Bey'in arkadaşıdır. Nitekim Ali Canip Bey kendi mizahî portresinde Hamit Bey'i arkadaşları arasında sayar.¹⁸¹ Filizok da Hamit Bey'i Ali Canip Bey'in yakın arkadaşları arasında saymaktadır.¹⁸² Ayrıca, aynı Encümen'in üyesi oldukları da yukarıda görülmüştü. İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi'si'ne bağlı olarak kurulan ve Dr. Nazım, Ali Canip, Kâzım Nami Beylerin üyesi oldukları Talebe-i Hariciye Encümeni'nin bir diğer üyesi de Hamit Bey'dir.¹⁸³

İkinci cildin ikinci sayısından (Numara: 2'den), on altıncı sayısına kadar, "Her husus için Tahrir Heyeti'ne müracaat olunur"¹⁸⁴ ibaresi yer almaktadır. 16. sayıdan itibaren kalkan bu ibare 21. sayıdan itibaren yeniden künyede yer alır. Numara 24-25 hariç, sonraki tüm sayıların künyesine bu kayıt düşülmüştür.

¹⁷⁷ Mithat Şükrü Bleda'nın hatıratının sonunda birkaç fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflardan birinde Talat Paşa ile Dr. Nazım Bey'in yanındaki genç, fotoğrafın altındaki kayda göre, "Nâzım'ın yeğeni Hamit"tir. Bkz. Mithat Şükrü Bleda, **İmparatorluğun Çöküşü**, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1979.

¹⁷⁸ Burada akla ilk olarak, Hamit ile İsmail Suphi'nin aynı kişi olup olmadığı gelmekteyse de aynı kişi olduğuna ilişkin aydınlatıcı bir ipucuna rastlamış değiliz. Görünen, farklı kimseler olduklarıdır.

¹⁷⁹ İkinci Bölümde "Yazar Kadrosu" kısmına bkz.

¹⁸⁰ Bkz. Mustafa Haluk, "Böğürtlen Çiçekleri", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116.

¹⁸¹ Kahkaha (Ali Canip), *Sahife-i Handekâr: Ali Canip*, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 112.

¹⁸² Filizok, s. 61.

¹⁸³ Merkez-i Umumi tarafından Ali Canip Bey'e gönderilen ve yukarıda aktardığımız kararname suretine ve (Ergun), s. 10; Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 4'e bkz.

¹⁸⁴ 13. sayıdan itibaren "olunur" "edilir" olur.

İkinci Bölümde tafsilatıyla irdelenecek ve derginin daha çok yazı/yayın işleriyle ilgili olduğu görülecek olan “Genç Kalemler Tahrir Heyeti”nin (ve/veya Heyet’in kimi üyelerinin) dergi idaresinde ne kadar faal olduğunu belirlemek pek kolay olmasa da Tahrir Heyeti’nin başta gelen üyesi ve derginin başyazarı olan Ali Canip Bey’in, her ne kadar künyede ismi geçmese de idarede önemli bir rolü olduğu tahmin edilebilir. Künyede “Tahrir Heyeti” derken, daha çok Ali Canip Bey’i anlamak gerekir. Buna belki bir de Ömer Seyfettin ile Ziya Gökalp katılmalıdır.¹⁸⁵

Son olarak, derginin editörü konumunda olan Ali Canip Bey’in matbaa işleriyle de uğraştığını Genç Kalemler’in satır aralarından öğrenmekteyiz. 10 Mayıs 1912 tarihli 20 numaralı nüshada, “...matbaa işlerine de yalnız ben nezaret ettiğimden...” şeklinde bir ifadesi yer almaktadır.¹⁸⁶ Dergi idarehanesinde de daha çok Ali Canip Bey durmuş olsa gerektir.¹⁸⁷

III. İDARÎ ve TEKNİK ÖZELLİKLER

Görüldüğü gibi, Genç Kalemler dergisi ilkin Hüsün ve Şiir dergisinin adının “Genç Kalemler” olarak değiştirilmesiyle birinci defa, daha sonra ise derginin ikinci cildiyle birlikte her açıdan önemli değişiklikler geçirilmesiyle ikinci defa kurulmuştur. Bu iki kuruluşa bağlı olarak, derginin idarî ve teknik özelliklerini de iki ayrı bölümde ele almak doğru olacaktır. Birinci cilt, idarî-teknik açıdan ikinci ve sonraki ciltlerden önemli farklılıklar gösterir. Her ne kadar ikinci, üçüncü ve dördüncü ciltleri oluşturan nüshalar arasında da kimi farklılıklar olmakla birlikte, bunlar arasında esasta bir süreklilik olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu kısımda birinci cilt ile sonraki üç cilt ayrı ayrı ele alınmıştır.

¹⁸⁵ İkinci Bölümde “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” kısmına bkz.

¹⁸⁶ Ali Canip, “Kâzım Nami Bey’e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 199.

¹⁸⁷ İTC’nin dergi yayınına müdahale etmediğini anlatırken şöyle der: “Hiç birisi, ve bu meyanda merhum doktor Nâzım, idarehaneye bir defa bile uğramadılar.” Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12.

A. BİRİNCİ CİLT

Selanik'te¹⁸⁸ çıkan Genç Kalemler'in birinci cildi toplam altı sayıdan oluşmaktadır. İlk sayı "Numara: 1-9" şeklinde numaralandırılmıştır. Sonraki sayılara ise sırasıyla, 2-10, 3-11, 4-12, 5-13, 6-14 şeklinde numara düşülmüştür. Bu numaralandırma, Yöntem'in de söz ettiği gibi¹⁸⁹, bir yandan Genç Kalemler'in sekiz sayı çıkmış olan Hüsün ve Şiir'in devamı olduğuna işaret etmekte¹⁹⁰, diğer yandan isim değişikliğinde ifadesini bulan yeni bir başlangıcı vurgulamaktadır.¹⁹¹

Genç Kalemler incelemelerinde ve çoğunlukla bunları aktaran ikincil eserlerde Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısı için olduğu gibi, Genç Kalemler'in birinci cildini oluşturan altı sayının da tarihsiz olduğu ileri sürülmüş¹⁹² ve derginin ilk sayısının çıkış tarihine ilişkin bazı tahminlerde bulunulmuştur.¹⁹³

Ancak, yine Hüsün ve Şiir için söz konusu olduğu gibi, Genç Kalemler'in birinci cilt nüshaları da tarihsiz çıkmış değildir. Sadece, üzerinde tarih bulunan ön kapaklar çoğu kütüphanede (örneğin HTUK'de ve MK'de) bulunmamaktadır. Biz, AEK'de birinci cildin kapaklarından birini (2-10 numaralı nüshanın dış kapaklarını)

¹⁸⁸ Selanik, o dönemde Balkanlar'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hem ticarî ve ekonomik hem de kültürel/entelektüel ve siyasî düzlemde en dinamik kentlerinden biridir. Kentin düşünsel/kültürel atmosferi hem İttihatçıları hem de dergi ekibini ve dolayısıyla dergi yayını derinden etkilemiştir. Selanik için bkz. Gilles Veinstein (hızl.), **Selânik 1850-1918**, Cüneyt Akalın (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999; İlhan Tekeli-Selim İlkin, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selânik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", **Cumhuriyetin Harcı** 1. Kitap, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2003, s. 1-65.

¹⁸⁹ Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 409; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 9-10.

¹⁹⁰ 1-9 numaralı ilk nüshanın içeriği de Genç Kalemler'in Hüsün ve Şiir'in devamı olduğunu açıkça ortaya koyar. Bu sayıda Hüsün ve Şiir adı sık sık geçmektedir. Nitekim "Takazâ-yı Edebî" başlıklı soruşturma bölümü "Hüsün ve Şiir bu nüshadan itibaren pek yeni ve pek müfit bir çağır açıyor" diye başlar. Bu bölüm için cevap yazarların hemen hepsi cevaplarını Hüsün ve Şiir'e hitaben yazmışlardır. Bkz. "Takazâ-yı Edebî", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 86-87, 90-92.

¹⁹¹ Belki de birinci cildi bir kopuş/arayış süreci olarak değerlendirmek ve söz konusu numaralandırmanın da bunu dışavurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim ikinci ciltle kendini gösteren kesin farklılaşma, ileride göreceğimiz gibi, numaralandırmaya da yansımaktadır.

¹⁹² Örneğin bkz. Arai, s. 49; Çelik, s. 16.

¹⁹³ 196 numaralı dipnota bkz.

bulduk. Buna göre 2-10 numaralı ikinci nüshanın tarihi (aynen yazıldığı şekilde) “Salı: 30 Teşrinisani 326”dır. Bunun miladî karşılığı ise 13 Aralık 1910’dur.¹⁹⁴

Maalesef, diğer nüshaların kapaklarını bulmak ve dolayısıyla çıkış tarihlerini tespit etmek mümkün olmamıştır.¹⁹⁵ Bu nedenle geri kalan nüshaların tarihleri hakkında yukarıda sözü edilen “en geç tarih” usulüne göre tahminde bulunulmaya çalışılacaktır.

Hüsün ve Şiir’in son sayısı 4 Ekim 1910, Genç Kalemler’in 2-10 numaralı ikinci nüshası ise 13 Aralık 1910 tarihli olduğuna göre, Genç Kalemler’in 1-9 numaralı ilk nüshasının Ekim veya Kasım 1910 tarihli olduğu kesindir.¹⁹⁶ Bu tarih dilimini daha da daraltabilmek için zaman limiti usulü bu nüsha için faydalı değildir. Çünkü bu sayının içinde yer alan kimi metinlerin altına tarih düşülmüşse de bunlardan anlamlı bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Bu tarihlerin en geç olanı, “Takazâ-yı Edebî” bölümünde yer alan ve Rasim Haşmet imzalı kısa yazıya düşülen 22 Eylül 326 tarihidir¹⁹⁷ ki bunun miladî takvimdeki karşılığı 5 Ekim 1910’dur.

Daha anlamlı bir ipucu, Ali Canip Bey’in bu sayıda yaptığı bir açıklamadır. Buna göre Genç Kalemler “miadından epeyce geç intişara mecbur” kalmıştır.¹⁹⁸ Hüsün ve Şiir’in son sayısının 4 Ekim’de, Genç Kalemler’in ikinci sayısının 13 Aralık’ta çıktığı, yeni isimli dergi için kısa da olsa bir hazırlık devresinin gerekeceği ve Ali Canip Bey’in yaptığı bu açıklama dikkate alınacak olursa, Genç Kalemler’in ilk sayısı için söylenebilecek şey, bu nüshanın 1910 yılının Kasım ayında çıkmış olduğudur.¹⁹⁹

Genç Kalemler’in birinci cildinde yer alan diğer dört sayının da çıkış tarihlerini bilmiyoruz. Bu sayıların içinde yer alan kimi metinlerin altına da yine tarih düşülmüştür

¹⁹⁴ Bu dış kapak için Ek V’e bkz. 2-10 numaralı nüshanın ilk sayfasında ise, hemen künyenin altında, “Genç Kalemler karilerine îd-i said-i adhâbı tebrik eder” ibaresi yer almaktadır. Yani Genç Kalemler, okurlarının mübarek Kurban Bayramını kutlamaktadır.

¹⁹⁵ AEK’de Genç Kalemler’in birinci cildinden sadece 2-10 numaralı nüsha bulunmaktadır.

¹⁹⁶ Genellikle 1910 yılı sonlarında çıktığı kabul edilir; bkz. Arai, s. 50; Çelik, s. 16; Çelik (İA), s. 21.

¹⁹⁷ **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 91.

¹⁹⁸ Ali Canip imzalı “Edebiyat-ı Müstakbelemiz” başlıklı makalenin sonuna yine Ali Canip Bey tarafından düşülen notta (bkz. Ayın. Cim., “Hâmiş”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 85) yer alan, “Genç Kalemler ise miadından epeyce geç intişara mecbur kalmaktadır” ifadesinden, derginin tasarlanandan daha geç çıktığını öğrenmekteyiz.

¹⁹⁹ AnaBritannica Ansiklopedisi’nde ilk sayının çıkışı için 14 Kasım 1910 tarihi verilmektedir ki makuldür. Bkz. “Genç Kalemler”, **AB** Cilt 13, s. 212.

ve bu tarihler (daha doğrusu bizim açımızdan bir ipucu sağlayabilecek olan “en geç tarih”) ilk sayıya göre daha aydınlatıcı bir fikir verebilir.²⁰⁰

3 numaralı nüshanın tarihine ilişkin bir ipucu, Ahmet Şuayb’ın vefatıdır. 3-11 numaralı sayı “Şuayb” başlıklı imzasız kısa bir yazıyla başlar. Ahmet Şuayb’ın ve ünlü kitabı “Hayat ve Kitaplar”ın²⁰¹ övüldüğü; erken ölümünün büyük ve acı bir kayıp olduğunun ifade edildiği bu yazıda şöyle bir cümle yer almaktadır: “Son haftanın sütun-ı ceraidi bir hüzn-i elim ile ‘Şuayb’ın matem-i ufûlünü naklederken insan derin bir beht ve perişanî içinde âdeta inanmıyor, inanmak istemiyordu.”²⁰²

Burada, Şuayb’ın ölümünü nakleden son haftanın gazetelerinden söz edilmektedir. Buradan, Genç Kalemler’deki bu yazının Şuayb’ın ölümünden aşağı yukarı bir hafta-on gün kadar sonra yazılmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Apandisitten genç yaşta ölen Ahmet Şuayb’ın ölüm tarihini gün ve ay olarak tespit edemesek de 1910 yılında öldüğü kesindir. Bu tarih, bir diğer ipucuyla birleşince anlamlı bir hale gelecektir.

Bu sayıda yer alan bir diğer ipucu, yine dergi içinde yer alan metinlere düşülmüş olan tarihlerdir. Bunların en geç olanı, Ali Canip Bey’in “Âtî-i Edebîmiz” başlıklı yazısının altında yer alan ve miladî 26 Aralık 1910’a tekabül eden 13 Kanunuevvel 326 tarihidir.²⁰³ Tüm bunların yanında, bir önceki nüshanın da 13 Aralık 1910 tarihli olduğu dikkate alınacak olursa, üçüncü sayının en erken 1911 yılının Ocak ayı başlarında çıkmış olduğu tahmininde bulunulabilir.

²⁰⁰ Bir sağlama olmak üzere bu usul, tarihi bilinen 2-10 numaralı nüshaya tatbik edilebilir. Ali Canip Bey’in 2-10 numaralı sayıda yayımlanan “Bizde Edebiyat Dersleri” başlıklı yazısına, 9 Teşrinisani 1326 tarihi düşülmüştür [GK, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 101] ki bu, 22 Kasım 1910 tarihine denk gelir. Buna göre derginin ikinci sayısının, en erken Aralık ayı başlarında çıktığı tahmin edilebilir. Bu sayının 13 Aralık’ta çıktığı görülmüştü.

²⁰¹ Ahmet Şuayb, **Hayat ve Kitaplar** Tettebbuat-ı Edebiye ve Tarihiye, Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi, 1317. Yeni yapılmış olan çevrimyazısı için bkz. Ahmed Şuayb, **Hayat ve Kitaplar**, Erdoğan Erbay (hızl.), 1. Basım, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2005. Özet bir tanıtımı için bkz. Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 7. Basım, Ülken Yayınları, 2001, s. 150-156. Şuayb ve kitabı için yapılan bu övgülere karşın Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı ilk Yeni Lisan makalesinde Şuayb’ın bu kitabının ismiyle beraber tümüyle Gaston Descamps’dan intihal olduğu ve Şuayb’ın bu şekilde âlim şöhretini kazandığı da ileri sürülecektir. Bkz. ? (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, GK, İkinci Cilt Numara: 1, s. 3.

²⁰² “Şuayb”, GK, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 113.

²⁰³ GK, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 117.

4-12 numaralı nüshadaki en geç tarih, İsmail Neşat'ın "Niyaz" başlıklı yazısının altına düşülmüş olan 3 Kanunusani 326²⁰⁴, yani 16 Ocak 1911'dir. Buna göre dördüncü sayının da en erken 1911 yılının Ocak ayı sonlarında veya Şubat ayı başlarında çıktığı söylenebilir.

5-13 numaralı beşinci sayıdaki önemli bir ipucu, Ali Canip Bey'in, başına "şekle ait bir kalem tecrübesi" kaydı düşülmüş olan makalesidir.²⁰⁵ Bilindiği gibi Ali Canip Bey, Ömer Seyfettin'in 28 Ocak 1911 tarihli mektubundan sonra bu şekilde kayıt koyduğu makaleler yazdığını dile getirmiştir. Nitekim bunların ilki 5-13, ikincisi 6-14 numaralı nüshalarda yayımlanmıştır. Demek ki derginin 5-13 numaralı nüshasındaki bu yazı, 28 Ocak 1911'den önce yazılmış olamaz.

Bu sayıdaki ikinci bir ipucu, Ethem Hidayet Bey'in "Cereyan-ı Umumi" başlıklı makalesinin altında yer alan 19 Kanunusani 1326 tarihidir.²⁰⁶ Bu rumî tarih, miladî takvimde 1 Şubat 1911'e denk düşmektedir. Demek ki 5-13 numaralı nüsha 1911 yılının Şubat ayında çıkmıştır.

Birinci cildin son sayısı olan 6-14 numaralı nüshada aynı şekilde yer alan en geç tarih, Ali Canip imzalı "Düne Nazaran Bugün" başlıklı makaledir. Bu yazının sonuna düşülmüş olan 10 Şubat 1326 tarihi²⁰⁷ 23 Şubat 1911'e denk gelir ki buradan da 6-14 numaralı nüshanın en erken Mart ayı başlarında çıktığı tahmin edilebilir. Yöntem bu sayı için 22 Şubat 1326 (7 Mart 1911) tarihini vermektedir²⁰⁸ ki bu, makul bir tarihtir.

Böylece, Genç Kalemler'in birinci cildini oluşturup tarihi kesin olmayan beş sayının çıkış tarihleri kaba bir şekilde de olsa belirginleşir. Buna göre, 1-9 numaralı ilk nüsha 1910 yılının Kasım ayında; 3-11 numaralı nüsha 1911 yılının Ocak ayı başlarında; 4-12 numaralı nüsha Ocak ayı sonlarında veya Şubat ayı başlarında; 5-13

²⁰⁴ GK, Birinci Cilt Numara: 4-11, s. 142.

²⁰⁵ Ali Canip, "Sanat ve Mahiyeti", GK, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 144-145.

²⁰⁶ GK, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 158.

²⁰⁷ GK, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 165.

²⁰⁸ Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", PYM, s. 409; Yöntem, Ömer Seyfeddin, s. 9. Alangu, bu tarih için dergiyi kaynak göstermektedir; bkz. Alangu, s. 158, 182. Ancak, Alangu bu tarihin miladî karşılığını yine "1910" olarak yanlış vermektedir. Bu yanlışın

numaralı nüsha Şubat ayında; 6-14 numaralı nüsha ise Mart ayı başlarında (kuvvetle muhtemelen 7 Mart 1911’de) çıkmış olsa gerektir. Bu kaba tablo, ikinci cildin ilk sayısının 1911 yılının Nisan ayında çıktığı dikkate alınacak olursa, daha da makul görünür. Önemli değişiklikler içeren ikinci cilt için arada bir hazırlık devresi geçirildiği muhakkak gibidir.

Genç Kalemler’in 1-9 numaralı ilk nüshasının iç kapağında en üstte yer alan Osmanlıca “Genç Kalemler” klişesinin altında Latin harfleriyle “GUAINDJ-KALEMLAIR” ibaresi yer almaktadır. Bu klişe sadece bu nüshada kullanılmıştır.²⁰⁹ Osmanlıca başlık klişesi tüm cilt boyunca gerek iç kapakta gerekse görülebilen tek dış kapakta herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Derginin isim klişesinin altında yer alan iç kapak künyesinde, “Birinci Cilt” ve “‘edebî ilmî risale-i nîm mâhe” denmektedir. 2-10 numaralı nüshanın dış kapağında da aynı ibare yer alır. Yani dergi on beş günlük bir edebiyat ve bilim dergisidir. Birinci cildin tüm sayılarının iç kapaklarında/ilk sayfalarında bu açıklamayla birlikte, derginin cilt ve sayı numaraları yer almaktadır.

Genç Kalemler’in ilk cildi Hüsün ve Şiir ile aynı boyuttadır (18.5x26.5).²¹⁰ Birinci cildi oluşturan nüshalar, 4-12 numaralı sayı istisna (ve 4’er sayfalık dış kapaklar hariç) olmak üzere, 16 sayfadır.²¹¹ 1-9 numaralı nüshanın ilk sayfasında sayfa numarası

kaynağı ise muhtemelen Yöntem’dir çünkü Yöntem’in bu dipnotta adı geçen kitabında da “1910” tarihi yer almaktadır.

²⁰⁹ Ek V’e bkz. Bu, II. Meşrutiyet basınında rastlanan bir uygulamadır. Kimi yayınlar Osmanlıca ve Fransızca çift dilli başlıklarla çıkarılmıştır. Brummett, s. 310, 492. Örneğin ünlü (ve Genç Kalemler’in polemige tutuşacağı) Servet-i Fünun dergisinde Osmanlıca Servet-i Fünun adının altında Latin harfleriyle (ama Genç Kalemler’inkine nazaran daha küçük puntıyla) “SERVET I FUNOUN” ibaresi yer almaktaydı. Servet-i Fünun’da bu ibare hep yer almış olmakla birlikte Genç Kalemler’in sadece bu ilk sayısında vardır.

²¹⁰ Boyut konusunda Hüsün ve Şiir için yukarıda söylenenler Genç Kalemler’in ilk cildi için de geçerlidir. 93 numaralı dipnota bkz.

²¹¹ 4-12 numaralı nüshanın sayfalarında bir karışıklık mevcuttur. Bu sayının gerek HTUK’de gerekse AKİBK’de bulunan orijinal örneklerinde 137. sayfanın ardından gelen sayfada sayfa numarası yer almamaktadır. Bu numarasız sayfadan sonra gelen sayfanın numarası ise 142’dir. Sonraki sayfalar 142’nin devamı olarak düzgün bir şekilde devam etmektedir. İki kütüphanede bulunan her iki nüshada da aynı hata bulunduğu ve söz konusu sayfalarda içerik akışında herhangi bir sorun olmadığına göre, söz konusu sorun sayfa numarasına ilişkin bir dizgi hatası olmaktan ibaret olsa gerektir. Özellikle AKİBK’de bulunan takımın kondüsyonu gayet yüksektir ve bu takım ciltli haldedir. Ayrıca orijinal nüshalar ile derginin çevrimyazısını karşılaştırdığımızda da aynı sonuca varıyoruz. Bu sayının iki kütüphanede bulunan her iki örneği de toplam 12 sayfadır. Sayfa numaralarına bakılacak olursa, 15 sayfa olması gerekir. Dolayısıyla, Arai’nin ileri sürdüğü gibi (bkz. Arai, s. 52), bu sayının sayfalarının azlığı bu

yer almamakta, ikinci sayfadan itibaren sayfa numaralandırması başlamaktadır. Bu ikinci sayfanın numarası 82’dir. Başka bir deyişle, Genç Kalemler’in ilk sayfasının numarası 81’dir. Yani sayfa numarası, 80. sayfada son bulmuş olan Hüsün ve Şiir’i takip etmektedir. Bu cildi oluşturan sayıların sayfa numaralarında süreklilik söz konusudur. Birinci cildin son sayısı olan 6-14 numaralı nüshanın son sayfasının numarası 175’tir.

Hüsün ve Şiir’in basıldığı matbaanın değiştirildiği görülmektedir. Derginin ilk sayısı muhtemelen “Yordan Yarçaf ve Kumpanyası Matbaası”nda basılmıştır. Nitekim ilk sayının son sayfasında yer alan kısa açıklamada “Müdür-i Mesul: Nesimî Sarım” imzasının altında “Yordan Yarçaf ve Kumpanyası Matbaası” kaydı yer almaktadır.²¹²

İkinci (2-10 numaralı) nüshadan itibaren Rumeli Matbaası’na geçilmiş olabilir. Çünkü 2-10 numaralı nüshanın kapağında derginin idarehanesinin “Rumeli Matbaası’nda daire-i mahsusa” olduğu kaydı yer alır. Zaten ikinci cildin ikinci sayısından itibaren derginin matbaasının Rumeli Matbaası olduğu aşağıda görülecektir.²¹³

2-10 numaralı nüshanın dış kapağında yer alan bilgilere göre, derginin nüshası 1 kuruştur. Abonelik bedelleri altı aylık 15 kuruş, senelik bir çeyrek liradır (bir çeyrek lira 25 kuruştur). Dergi ilan almaktadır. Nitekim ön kapakta, “ilanat için matbaamıza müracaat ediniz” denmektedir. Arka kapakta ise “Rumeli Matbaası” başlığı altında bu matbaanın ilanı/reklâmı yapılmaktadır.

Birinci cildi oluşturan nüshaların diğer özellikleri şöyle özetlenebilir: Yazılar iç kapak sayfasında, künyenin hemen altından başlar. Sayfalar bir veya çoğunlukla iki sütun halinde düzenlenmiştir. Satır sayıları çoğunlukla sabit değildir. Sayfadan sayfaya ve sayıdan sayıya değişiklik gösterir. Dergi siyah-beyazdır ve illüstrasyonlar kullanılmıştır. Hepsi karakalem olmak üzere, bazı sayfalarda süs nitelikli kimi küçük boyutlu gravürler ve sayfa süslemeleri mevcuttur. Fotoğraf ve karikatür ise hiç

sayfaların kaybolmuş olmasından kaynaklanmaz. Ayrıca, yine Arai’nin iddiasında olduğu gibi, görüldüğü üzere, HTUK Türkiye’de birinci cildin bulunduğu tek yer değildir.

²¹² GK, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 96.

²¹³ 5-13 numaralı nüshada kağıt kalitesinde bir değişime gidildiği izlenimi edindik. 5-13 ve 6-14 numaralı nüshaların kağıdı öncekilerden daha ağırdır.

kullanılmamıştır. 2-10 numaralı nüshanınkinden anlaşıldığına göre, derginin arka kapaklarında ödüllü bilmece sütunu (bilmece sorusu, ödüller ve bilmece kuponu) bulunmaktadır.

B. İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ ve DÖRDÜNCÜ CİLTLER

Genç Kalemler ikinci cildiyle beraber bir dava dergisine dönüşür; başka bir deyişle, içeriği değişirken, öte yandan teknik ve idarî anlamda da bir dönüşüm geçirmiştir. Bu nedenle dergi, yeni cildiyle beraber yeni bir kimlik görünümü edinir.

Her şeyden evvel, derginin boyutu değişmiş, büyümüştür. İkinci cildi oluşturan nüshaların boyutları 20 ila 23 cm. en ile 30 ila 32 cm. boy arasında değişiklik gösterir. Yeni boyutu dergiyi dönemindeki benzer yayınlardan ayırmış ve daha nitelikli bir hava vermiştir.²¹⁴ Üçüncü cilt ile beraber ebad yine değişecek; dergi bu sefer küçülecek ve neredeyse birinci cildin ebadına dönülecektir. Üçüncü ve dördüncü ciltler ortalama 18x28 boyutundadır.²¹⁵

Görebildiğimiz tek birinci cilt kapağı olan 2-10 numaralı nüshanın dış kapağı ile ikinci ciltle beraber kullanılmaya başlanan dış kapak da kağıt kalitesi açısından oldukça farklıdır. 2-10 numaranın dış kapağı neredeyse sıradan bir dergi sayfası inceliğindeyken, ikinci ciltle birlikte kullanıma sokulan dış kapak daha kalın (kartonumsu) ve daha kalitelidir.²¹⁶

²¹⁴ 1917’de Ziya Gökalp’in çıkartacağı “Yeni Mecmua” dergisi Genç Kalemler’in bu cildini andırır.

²¹⁵ Genç Kalemler’den söz eden bazı yazarlar ikinci ciltle birlikte dergi boyutunun büyütüldüğünden söz ediyorlarsa da üçüncü ciltle beraber boyutun tekrar küçültüldüğünden nedense kimse söz etmez. Genç Kalemler’in en az iki ama aslında üç ebatı olmuşken, Duman’ın kataloğunda (20x30) şeklinde tek ebat verilmiş olması da bir eksikliktir. Bkz. Duman (1. Cilt), s. 312.

²¹⁶ Türk basın-yayın tarihinde 1890’lı yıllardan itibaren basım-yayın kalitesinde önemli bir gelişme görülür. Baskı ve dizgideki bu gelişme II. Meşrutiyet yıllarında da (1915 yılının sonlarına dek) artarak sürer. Öyle bir noktaya gelinmiştir ki “Şehbal” dergisi 1911’de Torino’daki (İtalya) bir yarışmada baskı güzelliğiyle dünya birinciliği madalyası almıştır. Bkz. Nazım H. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, 1. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005 s. 56-57. Aslında ve özellikle II. Meşrutiyet dönemi için her düzlemde bir gelişmeden söz edilebilir. “II. Meşrutiyet’in ilk yedi yılı basın açısından son derece hareketli bir dönem olmuştur. Büyük tirajlar sağlanmış, okuyucuya yeni şeyler verilmiş, haber gazeteciliğinde ve gazete tekniğinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Daha temiz baskıya geçilmiştir. Hattâ ilk kez gazetelerde telefon kullanılır olmuştur.” Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basım**, s. 58.

Kimi çalışmalarda Genç Kalemler'in ikinci cildinin ilk sayısının da tarihsiz çıktığı iddia edilmiştir.²¹⁷ Halbuki Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısı ile Genç Kalemler'in birinci cilt sayıları için geçerli olan durumun bu nüsha için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. İkinci cildin ilk sayısının dış kapağına hiçbir kütüphanede (veya kütüphane dışında) rastlamadığımız için, bu sayının çıkış tarihi konusunda kesin bir bilgi sahibi değiliz. Ancak, Yöntem bu sayının 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911)'de çıktığını bildirmektedir ki bu (en azından sadece Nisan 1911), söz konusu sayı için makul bir tarihtir.²¹⁸ İkinci cildin ikinci sayısından itibaren dergi kapakları mevcut olduğu için sonraki bütün sayıların tarih bilgisine sahibiz.²¹⁹ Dergide tarihlendirmede rumî takvim kullanılmıştır.²²⁰

İkinci ciltle birlikte derginin numaralandırması da değişir. İkinci cildin ilk sayısı sadece "Numara: 1" şeklinde numaralandırılır. Sonraki sayılar 2, 3, 4... şeklinde bunu takip eder. İkinci cilt toplam 12 sayıdan oluşur. Üçüncü cilt 13 numaralı nüshadan başlar ve 11 sayı sürer. Bu cildin son nüshasının numarası 23'tür. Son cilt olan dördüncü cilt ise 24-27 numaralı nüshaları kapsar. Yani sadece 4 sayıdan ibarettir. Sonuç olarak, Genç Kalemler, Hüsün ve Şiir'in sekiz sayısı hariç olmak üzere, toplam 33 sayı (4 cilt) çıkmıştır.²²¹ Dergi ciltlerinin genel portresi şöyledir:

Birinci Cilt: Toplam 6 sayı; Numara 1/9-6/14.

İkinci Cilt: Toplam 12 sayı; Numara: 1-12.

²¹⁷ Örneğin bkz. Arai, s. 50, 60. Arai, aynı sayfadaki dipnotunda, üçüncü cildin 7 Ocak 1912 tarihinde yayınlanmaya başladığını söylerken de yanılmaktadır. Üçüncü cildin ilk sayısı olan 13 numaralı nüsha 18 Aralık 1911'de (5 Kanunuevvel 1327) çıkmıştır.

²¹⁸ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 13; Yöntem, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve 'O'", **PYM**, s. 411. Yöntem bazı yazılarında sadece "Nisan 1911" der. Alangu bu sayı için 5 Nisan 1327 (18 Nisan 1911) tarihini vermektedir; Alangu, s. 160. İlginç olan, Alangu'nun, bir önceki ve bir sonraki cümleleri için Yöntem'in burada atıf yaptığımız kitabını kaynak gösteriyor olmasıdır. Öksüz ise, bir dipnotuna bu nüsha için, "8 Nisan-Cuma (1327/1911)" kaydını düşmüştür. Bunun miladî karşılığı 21 Nisan 1911 Cuma'dır. Bkz. Öksüz, s. 88 (2. dipnot).

²¹⁹ Tarihler için Ek II'ye bkz. Muhtemelen teknik bir hata nedeniyle 5 ve 6 numaralı nüshaların üzerinde aynı tarih (19 Haziran Cumartesi) yer almaktadır. 6 numaralı nüshanın gerçek tarihi farklı olsa gerektir. Ayrıca 19 Haziran 1327 günü Cumartesi'ye değil Pazar gününe tekabül eder.

²²⁰ II. Meşrutiyet dönemi süreli yayınlarında hem hicrî, hem rumî hem de miladî tarihlendirme görülmektedir. Hem hicrî hem de rumî takvime göre tarih veren Hüsün ve Şiir örneğinde olduğu gibi, bazı yayınlar iki takvim kullanmışlardır. Ancak, bu dönemde en yaygın kullanılan rumî takvimdir. Brummett, s. 492.

²²¹ Ek II'ye bkz.

Üçüncü Cilt: Toplam 11 sayı; Numara: 13-23.

Dördüncü Cilt: Toplam 4 sayı; Numara: 24-27.

Sayı numaralandırmasında olduğu gibi, sayfa numaralandırmasında da değişikliğe gidilmiştir. Derginin sayfa numaraları ikinci ciltten itibaren “1”den başlar. Her yeni ciltle birlikte sayfa numaralandırması yeniden 1’den başlatılmıştır. Aynı cilt içindeki sayılarda sayfa numaraları süreklilik gösterir.²²²

İkinci cildin ilk sayısı (4 sayfa olan dış kapak hariç) 24 sayfadır. Anlaşılan, bu nüsha özel bir sayı olarak düşünülmüştür. Çünkü ikinci nüshadan itibaren yeniden 16 sayfaya dönlür. İkinci cildin diğer tüm sayıları, birinci cilt gibi, (yine 4 sayfa olan dış kapak hariç) 16 sayfadır. Bunun tek istisnası 4 numaralı nüshadır. 4 numaralı nüsha Genç Kalemler’in ilk “mümtaz nüsha”sidir (özel sayı) ve 1 numaralı nüsha gibi 24 sayfadır. Sonuç itibarıyla ilk iki cilt döneminde dergi esas olarak 16 sayfadır. İki özel sayı ise 24’er sayfa olarak çıkmıştır.

Sayfa adedindeki değişiklik üçüncü cilt ile başlar. Ancak, bu değişimden sonra derginin sayfa adedinde bir tutarlılık görülmez. Üçüncü ve dördüncü ciltlerin sayfa adetlerinde bir istikrarsızlık söz konusudur. Kesin olarak söylenebilecek şey, üçüncü ciltle birlikte sayfa adedinin arttırılmasına karar verilmiş ve 24 sayfada karar kılınmış olduğudur. Bu cildin ilk sayısı olan 13 numaralı nüshanın ön kapağında şu açıklama yer almıştır:

Genç Kalemler bundan sonra daima yirmi dört sayfa olarak çıkacaktır.

Fakat bu nüshamız Ömer Seyfettin Bey’in “Türk Çocuğu” unvanlı hikâyesini havi olduğu için yirmi sekiz sayfa olarak neşredilmiştir. Fiyatı yine elli paradır.

Söz konusu ciltleri oluşturan nüshaların çoğu 24 sayfadır. Ayrıca 32 sayfa olarak çıkan 22 numaralı nüshanın dış kapağında “bu nüshamız 8 sayfa fazladır” açıklaması yer almaktadır.²²³ Yeni cildinde dergi 24 sayfa olarak tasarlanmış olmakla

²²² Ek II’ye bkz.

²²³ Son sayfasında yapılan açıklamada ise bu nüshanın dört forma olarak neşredildiği bildirilmektedir; bkz. “Karilerimize”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 256. Yani 8 sayfalık forma kullanılmaktadır. Karşılaştırma için bkz. Brummett, s. 73. Nitekim, derginin sayfa adedi (istisnalar hariç) hep sekizin katlarıdır. Ek II’ye bkz.

birlikte, bu iki ciltte 20, 28 ve 32 sayfa olarak çıkmış nüshalar mevcuttur. Bu iki cildin mümtaz nüshaları ise iki sayı bir arada olmak üzere 56 sayfa olarak çıkarılmıştır.²²⁴ Sonuç itibariyle son iki ciltte dergi esas olarak 24 sayfadır. 2 özel sayı ise 56 sayfa olarak çıkmıştır.²²⁵ Genç Kalemler’de, anlaşılan en baştan itibaren, sekiz sayfalık forma kullanılmıştır.²²⁶

Yazılar, birinci ciltte olduğu gibi, ilk sayfada/iç kapakta künyenin hemen altından başlar. Sayfalar bir veya iki sütun halinde düzenlenmiştir. İkinci cilt çoğunlukla iki, üçüncü ve dördüncü ciltler ise tek sütunludur. Satır sayıları çoğunlukla sabit değildir.

Dış kapakta Genç Kalemler klişesinin üstüne, yani sayfanın en üstüne “ ‘Yeni Lisan’ın tamimine hizmet eder” ibaresi yerleştirilmiştir. Bu ibare 14 numaralı nüshadan itibaren “Yeni Lisan ve Yeni Hayat Müdafidir” şekline dönüşür. 17-18 numaralı nüshada bulunmaz. 19 numaralı sayıdan itibaren yeniden “Yeni Lisan Müdafii” şekline dönüşür ve sonraki tüm nüshalarda bu şekilde geçer.

Künye bilgileri hem dış hem de iç kapakta yer alır. Dış kapak künyesi iç kapak/ilk sayfa künyesinden çoğunlukla daha tafsilatlıdır. Hemen hemen tüm sayılarda künyenin altında, derginin o sayısında yer alan yazılar yazarıyla birlikte verilmiştir. Kimi nüshalarda ise, yine aynı yerde “gelecek nüshamızda” denerek gelecek sayıda yer alacak yazılar hakkında bilgi verilmektedir. Bazı sayılarda kimi yazıların kapaktan özel olarak duyurulduğu görülmektedir.

Dış ön kapağın iç ve de özellikle arka kapağın iç ve dış yüzlerinde duyuru, açıklama, düzeltme, özür, dergi/kitap/risale tanıtımı, etkinlik duyurusu türünden kısa yazılar yer aldığı gibi; ödüllü bir bilmeceyi, bir önceki sayının bilmececeğinin cevabını, bu cevabı bilip ödül kazananların listesini, ödülleri ve bilmece için cevap kuponunu içeren bir bilmece sütunu da bulunur. Ayrıca, 5 numaralı nüshadan itibaren zaman zaman,

²²⁴ Üçüncü cildin mümtaz nüshası 17-18 numaralı sayıdır. Bu, “Yeni Sene, Mümtaz Nüsha”sidir. Dördüncü cildin mümtaz nüshası ise 24-25 numaralı sayıdır ve “10 Temmuz’a Mahsus Mümtaz Nüsha”dır.

²²⁵ Sayfa adetleri için Ek II’ye bkz. Bu hususta II. Meşrutiyet dönemindeki diğer yayınlara ilişkin genel bilgi için bkz. Brummett, s. 73.

²²⁶ 223 numaralı dipnota bkz. Burada verilen tüm sayfa adetlerinde 4 sayfalık dış kapaklar hariçtir.

derginin arka kapağında “Muhaberelerimiz” veya “Açık Muhaberelerimiz” başlıklı, derginin okurlarıyla, aboneleriyle, bayileriyle haberleşme kanalı olan, çoğunlukla abone bedelleri, dergi bedelleri gibi para işlerinin, abone ve dağıtım işlemlerinin mevzu bahis edildiği bir sütun yer alır.²²⁷

Tanıtım; örneğin kitap, dergi ve bir matbaanın tanıtımı²²⁸ yapılmakla birlikte, derginin düzenli olarak ücretli ilan/reklâm aldığına dair herhangi bir işaret yoktur.²²⁹ Tanıtımların dergiye doğrudan gelir elde etme amacıyla değil, siyasî/ideolojik niyetlerle yapıldığı anlaşılmaktadır ve bu durum II. Meşrutiyet devri basının genel eğilimiyle uyumludur. 1908’de gazetelerde reklamların ve ilanların görülmesi basının piyasa yönelimli olduğunu gösteriyorsa da Brummett’in ifade ettiği gibi; “II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınının başlıca kaygısı kârlılık değil, siyasî muhalefetti”r. Bu dönemin yazıları ve karikatürleri gazete başyazarlarının ve sahiplerinin siyasî eğilimlerini, kuşkululuğunu ve idealizmini yansıtır. Bu da yatırımcılara çoğu kez malî açıdan kâr değil, zarar getirir.²³⁰

Habermas’ın Batı Avrupa basın-yayın dünyası için ortaya koyduğu gelişim süreci Osmanlı/Türk toplumunun Batı Avrupa toplumlarından farklılığı nedeniyle Osmanlı/Türk basınının gelişimine birebir uymasa da genel olarak II. Meşrutiyet basını ve özel olarak da Genç Kalemler’i anlamada karşılaştırma imkânı sağladığı için faydalı olacaktır.²³¹

Genç Kalemler (ve II. Meşrutiyet dönemi yayınlarının önemli bir kısmı) Habermas’ın “muharrir gazetecilik” olarak adlandırıldığını söylediği “ikinci evre” yayınlarına benzer. Söz konusu olan, ekonomik etmene siyasal etmenin eklendiği “kanaat basını” ve “muharrir gazetecilik”tir. Bu aşamada gazete, kamuoyu

²²⁷ Bu sütun şu sayılarda yer almaktadır: 5, 6, 9, 11, 15.

²²⁸ Bu matbaa Osmaniye Matbaası’dır ve kapaklardan birinde değil, derginin içine eklenen ayrı bir sayfada tanıtımı yapılmıştır. Bu tanıtım aşağıda aktarılmıştır.

²²⁹ II. Meşrutiyet basınında ilan fiyatları konusunda iki ayrı uygulama görülür. Kimi yayınlar kesin fiyat ilan ederken, bir kısmı da pazarlıkla belirlerler; bkz. Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, s. 64-65. Genç Kalemler’in son üç cildinde ilanlara ve fiyatlarına ilişkin herhangi bir açıklama yer almaz.

²³⁰ Brummett, s. 30.

²³¹ Habermas’ın kamusallığın dönüşümünü tarihsel bağlamda irdelediği ünlü çalışması Batı Avrupa’da basın-yayının gelişimi konusunda aydınlatıcıdır ve ilginç ayrıntılarla doludur; bkz. Jürgen Habermas, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Tanıl Bora-Mithat Sancar (çev.), 5. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

yönlendiricisi ve parti politikalarının mücadele aracı oluşuyla belirginleşir. Böyle girişimlerin ticarî kâr amacı çoğu kez arka plana düşer. Hatta kârlılığın, verimliliğin bütün kurallarına ters düşen işlere girilir. Bu tür yayınlar kıta Avrupası'nda münferit tahsilli şahısların ve yazarların girişimleriyle doğar. Bu aşamada yayıncılar vasıtasıyla basına ticarî bir zemin sağlanmış olmakla birlikte, basın faaliyetinin kendisi ticarileşmemiştir. Salt haber taşıma organı olmaktan çıkmış ve henüz tüketici kültürünün aracı da olmamış olan bu basın tipolojisinin numuneleri, “En küçük siyasal ittifakların ve birliklerin bile gazetelerinin yerden biter gibi bittiği devrim zamanlarında, örneğin 1789 yılı” veya 1848 Paris’inde görülebilir.²³²

Habermas’ın betimlediği bu evre, uzun İstibdat yıllarının boğucu atmosferini kıran 1908 Devrimi’nin getirdiği basın patlamasını da kısmen açıklar gibidir. Söz konusu olan, “siyasal akıl üreten bir basın”dır ve “bir siyasal gazete çıkartmak ve onu savunup tutundurmak, kamu oyunun özgür bir hareket alanına kavuşması mücadelesinde... tavır almakla eşanlımlı”dır. “Hükümdarlık devletinin nizamnameleri”, basını yasaklara tabi basit bir ticarî işletme derekesine indirir. “Kanaat yayınlayan basın ise, tartışan kamusal topluluğun bir kurumu olarak, birincil düzeyde onun eleştirel işlevini savunmakla meşguldür; dolayısıyla işletme sermayesi ikincildir.”²³³

Genç Kalemler de benzer şekilde, başlıca kaygısı kârlılık olmayan, esas olarak siyasî/ideolojik itkilerin belirleyici olduğu II. Meşrutiyet yayınlarındandır.²³⁴ “Ticarî basın” kategorisinde değil, “kanaat yayınlayan basın” kategorisinde değerlendirilebilir.

²³² Fransız Devrimi basını ile Jön Türk Devrimi basınının karşılaştırmalı bir incelemesi sanırım çarpıcı benzerlikleri ortaya koyacak ve ilginç bulgular getirecektir. Fransız Devrimi dönemi basını hakkında kısa bilgi için bkz. Jean-Noel Jeanneney, **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, Esra Atuk (çev.), 1. Basım, İstanbul: YKY, Ocak 1998, s. 59-77. Ayrıca bkz. Frédéric Barbier – Catherine Bertho Lavenir, **Diderot’dan İnternete Medya Tarihi**, Kerem Eksen (çev.), 1. Basım, İstanbul: Okyanus Yayınları, Aralık 2001, s. 60-66. Jeanneney’nin dediği gibi, nasıl, bir basın patlaması getiren “Fransız Devrimi, gazetelerin oynadıkları rol incelenmeden anlaşılamaz” ve “eğer basın hak ettiği yere oturtulmazsa Devrim çözülmez”se, aynı tespit Jön Türk Devrimi ve basını için de geçerlidir.

²³³ Habermas, s. 310-313.

²³⁴ Genç Kalemler’in devrimci Jön Türk geleneği içinde yer aldığını unutmamak gerekir. Kushner’in daha evvelki dönemler için belirttiği gibi, “yazarların amaçları sadece tiraj arttırmak değildi. Eskiden yazarlar eğitim görmüş küçük, seçkin bir gruba hitap ederlerken şimdi, Avrupa edebî ekollerinin tesiriyle öğretmen ve reformcu olarak cemiyetteki rolünün şuuruna varan ve yalnız devletin ihtiyaç ve gerçekleriyle değil, halkın fikirleri ve arzularıyla da ilgilenen yeni bir yazar tipi ortaya çıkmıştı.” Bu tip yazarlar Jön Türk hareketiyle birleşmişti. Kushner, s. 89.

Ticarî reklâm alınmamasından başka, aşağıda değinilecek olan fiyat ve abonelik bedellerinde izlenen çizgi de bu noktayı daha bir belirginleştirecektir. Bununla birlikte, elbette Genç Kalemler ekibinin tiraj/satış diye bir sorunu vardır. Nitekim aboneliği teşvik etmek üzere kitapçık hediye edilmesi ve ödüllü bilmece sütunu gibi promosyon nitelikli faaliyetler bu kaygıyı bir yönüyle dışa vurur. Ancak, kuşku yok ki ticarî kaygı geri plandadır ve tiraj kaygısı kazançtan ziyade savunulan fikirlerin daha geniş bir kesime ulaşmasıyla (yani okur kitlesinin genişletilmesi ve okura nüfuz edilmesiyle) ilintili görünür.²³⁵

Birinci ciltten farklı olarak künyede, “On beşte bir Perşembe günleri intişar eder edebî, ilmî, mecmuadır” nitelemesi yer almaktadır. İkinci cildin ilk üç sayısında bulunan bu ibare 4 numaralı nüshada ortadan kalkar ve sonra 13 numaralı nüshadan itibaren “On beşte bir intişar eder edebî, ilmî, mecmuadır” şeklinde yeniden görünür. 22 numaralı nüsha hariç, sonraki tüm nüshaların künyesinde bu haliyle yer alır. Cilt ve sayı numaraları ile tarih, bazı istisnalar dışında tüm nüshaların künyesinde mevcuttur.²³⁶

Her ne kadar derginin on beş günlük olduğuna dair ibare düşülmüşse de (çıkış tarihlerine bakılacak olursa)²³⁷ Genç Kalemler’in bu hususta II. Meşrutiyet dönemi basın dünyasında bir istisna olmadığı açıktır. Bu dönemde yayınlarda belirtilen süreler derginin gerçekten o aralıklarla yayınlandığını değil, sadece niyetin bu olduğunu gösterir. Osmanlı yayıncılığı henüz, bir süreli yayının çıkış tarihinin statik ve öngörülebilir olmasını sağlayacak kadar sabit bir hale gelmiş değildir.²³⁸ “On beş günlük” olduğu belirtilen Genç Kalemler (daha Hüsün ve Şiir zamanından beri) bu periyodiğe uymamıştır.

²³⁵ Genç Kalemler ekibinin en önemlilerinden olan Ömer Seyfettin’in yakın dostu Ali Canip Bey’e yazdığı bir mektubunda dışa vurduğu zihniyet, genel olarak tüm ekip için geçerli olsa gerektir. Ömer Seyfettin için esas olan gelirinin büyüklüğü değil yazılarının ulaştığı kitlenin genişliğidir. Bu nedenle “Halka Doğru” gibi “küçük” bir dergiyi değil, Tanin gibi bir gazeteyi tercih etmektedir. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 156; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 330.

²³⁶ Yukarıda belirtildiği gibi, 1 numaralı nüshanın dış kapağına ulaşamadık. 24-25 numaralı nüshada ise cilt numarası yer almaz. Bununla birlikte 24-25 numaralı nüshanın dördüncü cildin ilk sayısı olduğunu 23 numaralı nüshanın ön kapağındaki “Gelecek nüshamızda” açıklamasından ve aynı nüshanın son sayfasında yer alan “Gelecek Nüshamız” ve “Fevkalade Nüshamız” başlıklı açıklamalardan öğrenmekteyiz; bkz. **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 280.

²³⁷ Ek II’ye bkz.

²³⁸ Brummett, s. 40, 68.

Künyede idarehaneye ilişkin bilgi de bulunur. Derginin idarehanesi ikinci cildin ilk sayısından itibaren, küçük bazı değişikliklerle²³⁹, Selanik'te rıhtımda Selimiye Caddesi'nde yeni apartmanlarda daire-i mahsusadır. 17-18 numaralı nüshada idarehane, "Selanik'te İttihat Bulvarı'nda" şeklinde verilir. 19 numaralı nüshada ise "Selanik'te Osmaniye Matbaası'nda" olarak değişir. Son sayıya kadar idarehanenin adresi bu şekilde kalır.

Yıllar sonra aktardığı anılarında Yöntem, Selanik'te İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nde kendilerine bir oda ayrılmış olduğunu da ifade etmiştir.²⁴⁰

2 numaralı nüshadan itibaren künyede derginin Rumeli Matbaası'nda basıldığı bildirilir. 5 numaralı nüshada matbaa değişir; dergi "Selanik'te Şems Matbaası'nda" basılmıştır. Üçüncü ciltle beraber matbaa yine değişir. 13 numaralı nüshadan itibaren derginin "Osmaniye Matbaası"nda basıldığı bildirilmektedir. 13 numaralı nüshanın arka kapağında yer alan açıklamada, bu sayının geç çıkmasının matbaa değişikliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir.²⁴¹ 21 numaralı nüshadan itibaren "Selanik Osmaniye Matbaası" şeklinde geçer. Kimi sayılarda "Selanik," veya "Selanik:" diye geçtiğine göre, bu, farklı bir matbaa değildir. Demek ki 13 numaralı nüshadan son sayıya kadar dergi Selanik'teki Osmaniye Matbaası'nda basılmıştır.

24-25 numaralı nüshada (HTUK'deki takımda 52. ve 53. sayfaların arasında)²⁴² bir ilave sayfa bulunmaktadır.²⁴³ Bu sayfada "Osmaniye Matbaası" başlıklı bir

²³⁹ Küçük ve önemsiz bazı değişimler görülür. Örneğin kimisinde "Selanik" denmez, kimisinde "yeni apartmanlar"dan söz edilmez.

²⁴⁰ Ali Canip Yöntem, "Mehmet Ali Tevfik Bey", YT, Cilt: 1 Sayı: 7 (12 Nisan 1962), s. 197. Yöntem, kendilerine ayrılan bu odada Ömer Seyfettin ile Mehmet Ali Tevfik Bey'i tanıştırdığını anlatır. Yöntem'in burada "biz" derken kastettiği Genç Kalemler ekibi olsa gerektir.

²⁴¹ 13 numaralı nüshanın arka kapağının dış yüzünde "İtizar ve İstirham" başlığı altında matbaa değişikliği nedeniyle bu nüshanın çok geç çıktığı belirtilerek özür dilenmekte ve bundan sonraki sayıların on beş günde bir çıkacağı vaat edilmektedir.

²⁴² Bunun aslında bir önemi yoktur. Herhangi bir kütüphane kullanıcısı bu ek sayfanın yerini değiştirebilir ve başka sayfaların arasına yeleştirebilir.

²⁴³ İlave bir sayfa olduğu anlaşılmaktadır. Arasına iliştiirildiği diğer dergi sayfalarından renk olarak değişik ve boyut olarak küçüktür. Sayfa numarası da yoktur. Sadece bir yüzünde yazı vardır. Öteki yüzü boştur.

tanıtım/ilan yazısı mevcuttur. Yazıda Osmaniye Matbaası'nın neden açıldığı belirtilmekte ve matbaanın reklâmı yapılmaktadır.²⁴⁴ Metin şöyledir:

Osmaniye Matbaası

Muhterem kardeşler:

Sevgili vatanımızda her açılan ticarethane milletin sermayesine servetine, yeniden doğmuş bir menbadır.

Milli saadet, efradın şahsi teşebbüsleriyle, efradın zenginliğiyle husule gelir. Milletin zengin olması, hükümetin kuvvetli olması demektir. Kuvvetli olanlar da en itibarlı bulunanlardır. Bu da sanayinin ilerlemesine bağlıdır. **“Osmaniye Matbaası”** bu fikir ile açılmış, son sistem hurufat makineleriyle yeni ve nefis hurufat ile süslenmiştir.

Fiyatlar gayet ehven. Tab edilen her şey güzel. Klişeler enfes kitap ve risale tab ettirmek için fırsattır. Kitap gazete resmi evrak, davetiyeler, tüccar varakaları, fatura, ilan ve sâire gayet nefis bir surette tab edilir. Her halde her yerden evvel **“Osmaniye Matbaası”**na teşrif ediniz. Arzunuz seri ve nefis bir surette meydana çıkacak, ve vereceğiniz para da bu suretle muâmelâtını tevsi edecek genç bir Osmanlı müessisine gidecektir.

Adres: Selanik Sabri Paşa Caddesi Merkez Eczahanesi sokağında.²⁴⁵

Künyede derginin fiyatına ve abone bedellerine ilişkin bilgi yer alır. İkinci sayıdan itibaren derginin nüshası 2 kuruştur. Üçüncü ciltle birlikte fiyat da değişir. Bu cildin ilk sayısı olan 13 numaralı nüshadan son sayıya dek derginin fiyatı 50 paradır.²⁴⁶ Bunun tek istisnası, 56'şar sayfa çıkan özel sayılardır. 17-18 ve 24-25 numaralı mümtaz nüshaların fiyatı 100 paradır.

İkinci cildin başından itibaren “iştirak şeraiti” (katılım şartı), yani abonelik bedeli, seneliği yarım Osmanlı lirası, altı aylığı ise 30 kuruştur. 8 numaralı sayıda

²⁴⁴ Bu matbaayı Genç Kalemler ekibinin kurduğu da öne sürülmüştür. Bu iddia için bkz. Bölükoğlu, s. 32-33. Ekibin Osmaniye Matbaası'nı kurduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Söz konusu duyuru da buna bir kanıt teşkil edecek nitelikte değildir. II. Meşrutiyet yıllarında matbaalar birçok yayıncının işlerini yapmışlardır. Kendi matbaasına sahip olan yayınlara nadiren rastlanır. Matbaa değiştirmek yaygındır. Yayıncılar malî durumlarına göre matbaa değiştirmişlerdir; Brummett, s. 72. Osmanlı dönemi yayıncılığı hakkında genel bilgi için bkz. Kabacalı, age.; Nuri Akbayar, “Osmanlı Yayıncılığı”, TCTA 6. Cilt, s. 1680-1696.

²⁴⁵ Bu metinde milli iktisat anlayışının izlerini görmek mümkündür.

²⁴⁶ 32 sayfa çıkan 22 numaralı nüshanın ön kapağında yapılan açıklamada bu nüshanın 8 sayfa fazla olduğu belirtildikten sonra yine de 50 para olduğu ifade edilmektedir.

seneliği yarım lira olarak sürmekle beraber, altı aylığı “mecidiye”²⁴⁷ ondokuzdan otuz kuruş” olarak değişir. İkinci ciltte abonelik bedelleri bu şekilde sürer. Üçüncü ciltten (13 numaralı nüshadan) itibaren abonelik bedelleri, Osmanlı memleketi için seneliği 30, altı aylığı 16 kuruş; ecnebi memleketler için seneliği 10, altı aylığı ise 6 frank olarak belirlenir.²⁴⁸ Dördüncü cilde kadar abonelik bedelleri bu şekilde sürer. 24-25 numaralı nüshada ise abonelik bedeli sadece, seneliği 30 kuruş, altı aylığı 16 kuruş olarak geçer. 26 numaralı nüshada Osmanlı memleketi için seneliği 30, altı aylığı 16 kuruştur. Ecnebi memleketler içinse seneliği 10, altı aylığı ise 7 frank olur. Son sayıda ecnebi memleketler için altı aylığı 6 franktır; diğer abonelik bedellerinin hepsi aynı kalmıştır.

Toparlanacak olursa, dergi ciltlerinin fiyat ve abonelik bedellerine dair genel portresi (fiyat, altı aylık ve yıllık abonelik sırasıyla, kuruş bazında ve sadece Osmanlı memleketi için) şöyledir:

HŞ ve GK Birinci Cilt: 1 kuruş; 15 kuruş; 25 kuruş.

GK İkinci Cilt: 2 kuruş; 30 kuruş; 50 kuruş.

GK Üçüncü ve Dördüncü Ciltler: 1 kuruş +10 para; 16 kuruş; 30 kuruş.

Derginin fiyat ve abonelik bedellerindeki hareket, yorumlanması gereken bir husustur. Üçüncü cilt ile beraber maliyeti arttırıcı bir etken olan sayfa sayısının arttırımı gerçekleştirilirken, aynı anda derginin fiyatının ve abonelik bedelinin neredeyse yarı yarıya düşürülmesi, ebatın küçültülmesiyle bir nebze açıklanabilir. Ancak, ilerleyen sayılarda fotoğraf kullanımı gibi malî açıdan dergiye yük bindirecek bir uygulama görülürken, derginin fiyatında ve abonelik bedelinde bir arttırmaya gidilmemesi dikkat çekicidir. 1 kuruş 40 paradır.²⁴⁹ Yani derginin büyük boy ikinci cildini oluşturan ve 16 sayfa olan nüshalar 80 para (2 kuruş) fiyatlıdır. Abonelik bedeli ise bir yıl için yarım lira (50 kuruş), altı ay için 30 kuruştur. Ebatı küçülmüş ama 24 sayfa ve önemli bir

²⁴⁷ 20 kuruş değerindeki gümüş para. Pakalın (II. Cilt), s. 428. Ayrıca bkz. 249. dipnot.

²⁴⁸ 1 kuruş 0.22 franktır. (249 numaralı dipnota bkz.) Yani 1 frank yaklaşık 5 kuruştur. 10 frank aşağı yukarı 50 kuruş, 6 frank ise aşağı yukarı 30 kuruş eder.

²⁴⁹ Altın lira = 100 kuruş; 1 mecidiye = 20 kuruş; 1 kuruş = 40 para; ikilik = 80 para; 1 kuruş = 0.22 frank. Bkz. Brummett, s. 76 (44. dipnot).

kısmı fotoğraflı olan (yani maliyeti artmış olan) üçüncü ve dördüncü cilt nüshalarının fiyatı ise 50 paradır. Abonelik bedeli ise senelik 30, altı aylık 16 kuruştur.

Bu paradoksal durum, veri yetersizliği nedeniyle bizim için hep bir problematik olarak kalacak olan derginin finansmanı meselesini daha bir ilginç kılmaktadır. Üstelik dergi idaresinin dağıtım ve abone (ve kitap)²⁵⁰ ödemeleri konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığı da görülmektedir. Örneğin ikinci cildin son sayısı olan 12 numaralı nüshanın arka kapağında “Bütün Kitapçılara ve Abonelerimize” başlığı altında şöyle bir duyuru yer alır:

Bu nüshamızla ikinci cildimiz bitiyor. Aldıkları gazetelerin bedellerini göndermeyen kitapçılarla abonelerimizin hemen hesaplarını kesmelerini, altı aylık abone olup da devamı arzu eden abonelerimizin birkaç güne kadar idarehanemize müracaat etmelerini ehemmiyetle ilan eyleriz.

Bir başka örnek, üçüncü cildin son sayısı olan 23 numaralı nüshanın son sayfasında “Fevkalade Nüshamız” başlığı altında yapılan açıklamadır. Burada şöyle denmektedir:

Gelecek nüshamız 10 Temmuz’da gayet mufassal ve birçok resimlerle müzeyyen olduğu halde dördüncü cildin birinci numarası olarak çıkacaktır. Abonelerimizden, ücretlerini göndermeyenlere artık gazete göndermeyeceğiz ve şimdiden sonra peşin para ile abone kaydedeceğiz.²⁵¹

II. Meşrutiyet basınına ilişkin en sıkıntılı hususlardan biri tirajlara ilişkin bilgidir mahrum olunmasıdır. Nitekim Genç Kalemler’in de basım ve satış rakamlarına ilişkin herhangi sağlıklı bir veriye rastlamış değiliz.²⁵² Ama örneğin Ömer Seyfettin’in

²⁵⁰ İkinci Bölümde görüleceği gibi, Genç Kalemler ekibi kitap, daha doğrusu kitapçık da çıkarmıştır.

²⁵¹ GK, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 280.

²⁵² Dergi çekirdeğinde yer alan isimlerden biri (yani derginin kaç sattığını bilmesi muhakkak) olan Ömer Seyfettin, Genç Kalemler’in yayın hayatının son bulmasından sekiz ay kadar sonra, 9 Temmuz 1913’te (26 Haziran 1329) Ali Canip Bey’e Nafliyon’dan yazdığı mektubunda şöyle der: “Düşün, bir yazı ‘Tanin’ de neşrolunursa ne kadar kişi okuyacak? En aşağı on beş bin kişi... Halbuki Türkiyede beş bin nüsha satacak mecmua yoktur.” Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 156; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 330. Hatıralarının 8 Kanunusani 1918 tarihini taşıyan kısmında kendisinin de yazarı olduğu Yeni Mecmua için, “Yeni Mecmua’nın satışı fena değil. Abonelerle beraber iki bin beş yüzü buluyor” der. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 257; Alangu, s. 379. Tarihsiz olan ama 1914’te veya 1914’ten sonra yazıldığı kesin olan bir mektubunda ise, Türk Yurdu’nun vaktiyle altı bin nüsha satılırken

“Bomba” adlı hikâyesinin yayımlandığı 9 numaralı nüshanın diğer sayılara göre hem daha çok hem de daha hızlı sattığını Yöntem bildirmektedir.²⁵³ Alangu da Bomba’nın Genç Kalemler’in bu sayısının kapışılmasına neden olduğunu belirtmiştir.²⁵⁴

Dergi satışı ve abonelik gibi, yeterli bilgi sahibi olmadığımız malî kaynaklar bir yana,²⁵⁵ derginin malî kaynaklarından birinin ve muhtemelen en önemlisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti olduğu hatırlanmalıdır. Yukarıda görüldüğü üzere, Genç Kalemler’in ikinci kuruluşu Cemiyet’in finanse etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu malî yardımın daha sonra sürdüğü de belirtilmelidir. Nitekim Yöntem, kendilerine “aylık” 10 lira tahsis edildiğini ifade etmiştir.²⁵⁶ Cemiyet’in ayrıca dolaylı yollardan da dergiyi finanse ettiği aşağıda görülecektir. Yukarıda sözü edilen paradoksun temel açıklaması da kanımızca bu destektir. Ayrıca, birinci ciltte ilan alınırken, sonraki ciltlerde alınmaması da Cemiyet’in devreye girişiyle açıklanabilir.

Ancak yine de 2 kuruş fiyatlı büyük boy Genç Kalemler’i, anlaşılan, mevcut piyasa koşulları kaldıramamış, üçüncü cilt ile beraber ebat küçültülerek derginin fiyatı da düşürülmüştür.²⁵⁷ 2 kuruş (80 para) olan bir dergi II. Meşrutiyet dönemi için pahalı sayılabilecek bir yayındır. Nitekim bu dönemin dergileri format itibarıyla Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler’in birinci cildine benzerken fiyatları da çoğunlukla 40 paradır.²⁵⁸ II.

şimdi altı yüz tane satılmadığını söyler. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 27; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 335. Tekin Alp, Türk Yurdu’nun Balkan Savaşı’ndan önce yüksek bir tiraja ulaştığını belirtir. Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 181. Yücel, (1909 yılı civarında) Servet-i Fünun’un 800 kadar basıldığını, Fecr-i Âtîciler dergiyi ele alınca 300-400 nüsha kadar arttığını belirtir; Yücel, s. 73. Genç Kalemler’in tirajına ilişkin tek açıklamaya Ertop’un makalesinde rastladık. Kaynakçasız ve dipnotsuz olan bu makalesinde Ertop, “Genç Kalemler’in baskı sayısı 2500’dü. Derginin yazarları bunun o günlerdeki koşullara göre iyice bir sayı olduğunu kabul ediyordu” demektedir. Ertop, s. 20. Görüldüğü üzere burada verilen bilgi, Ömer Seyfettin’in Yeni Mecmua için söyledikleriyle neredeyse tıpa tıp aynıdır. Ertop’un dergileri karıştırdığı anlaşılmaktadır. Gerçekte Genç Kalemler’in baskı adedine ve tirajına ilişkin hiçbir bilgiye sahip değiliz.

²⁵³ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

²⁵⁴ Alangu, s. 180.

²⁵⁵ Yukarıda belirtildiği gibi, derginin ilan/reklâm geliri yoktur. II. Meşrutiyet döneminde ise en azından büyük gazetelerin en belli başlı gelirinin ilanlar olduğuna işaret edilmelidir; Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, s. 64.

²⁵⁶ Yöntem, “Ömer Seyfettin İçin”, **PYM**, s. 389.

²⁵⁷ Kuşkusuz, piyasa koşullarının etkisi göz ardı edilemez. Brummet, benzer şekilde fiyatını 40 paradan 20 paraya düşüren “Papağan”ın durumunu “demek ki piyasa dört sayfalık bir gazetenin 40 para olmasını kaldırmamıştı” diye açıklar. Brummett, s. 83.

²⁵⁸ Örneğin (HTUK’deki nüshalarını incelediğimiz) aşağı yukarı aynı dönemde yine Selanik’te çıkan “Kadın”, “Muhit-i Mesai” ve İstanbul’da çıkan “Musavver Emel” dergileri (HTUK’de Hüsün ve Şiir ile burada adı geçen dergiler aynı cilttedirler [C. 70]).böyledir. Yani benzer formatta ve 40 para fiyatlıdır.

Meşrutiyet'in ilan edildiği sıralarda 4-8 sayfalık bir gazetenin ortalama fiyatı ise 10 paradır. Gazeteler için üst fiyat kademesinin 40 para (1 kuruş)²⁵⁹ ve dergiler için de olağan fiyatın 40 para olduğu II. Meşrutiyet'in ilk döneminde büyük boy da olsa 16 sayfalık ve fotoğrafsız bir yayının 80 para olması, mevcut basın-yayın piyasası için pahalı olduğu anlamına gelir. 24 sayfalık (ve ilerde fotoğraflı) bir derginin 50 para oluşu ise basın piyasası açısından çok daha makul ve hatta ucuzdur.

Genç Kalemler'in üç (daha doğrusu beş) sayısı "mümtaz nüsha", yani özel sayıdır. Bunlar ikinci ciltte 4, üçüncü ciltte 17-18 ve dördüncü ciltte 24-25 numaralı nüshalardır.

4 numaralı nüshanın özel sayı (mümtaz nüsha) olarak çıkmasının nedeni, Sultan Mehmet Reşat'ın Rumeli seyahati sırasında Selanik'i ziyaretidir.²⁶⁰ Bu sayı, "Padişahımızın Teşrifi Münasebetiyle: Mümtaz Nüsha"dır.²⁶¹ İlk sayfada Sultan Mehmet Reşat'ın bir fotoğrafı yer almakta ve fotoğrafın altında da Padişah'a hitaben kaleme alınmış Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzalı övücü bir yazı bulunmaktadır.²⁶²

"Muhit-i Mesai'nin sorumlu müdürünün Hüsün ve Şiir'in de sorumlu müdürlüğünü yapmış olan Abdullah Feyzi olduğunu belirtelim. Bu dergiler için ayrıca bkz. Duman (1. Cilt), s. 457, 604-605, 609.

²⁵⁹ Gerek bu bilgi gerekse 1908-1911 döneminde İstanbul'da çıkan 68 yayınlı kıyaslama imkânı için bkz. Brummett, s. 74-76, 82-84, 526-528. İskit ise II. Meşrutiyet devri gazetelerinin fiyatlarına ve sayfa miktarlarına ilişkin şu bilgiyi vermektedir: "1908 de meşrutiyet, devrin sayılı gazetelerini hep on paraya satılır buldu ve öyle devam etti. Yalnız Ebüzziyanın 8 sahife olarak dirilttiği (Tasviri Efkar) dır ki kendi sağlığında 20 para fiyatla satılmıştır. Bugüne kadar bu fiyatlarla çıkan gazetelerin hacimleri de 4, pek azında 8 sayfa idiler. Büyük harbin başlamasile gelen kâğıt kıtlığı gazetelerin fiyatını 10 paradan 20 paraya yükseltti, hacimlerini 4 sahifeden 2 sahifeye düşürdü." İskit, **Türkiye'de Matbuat Rejimleri**, "Tahlil ve Tarihçe" kısmı, s. 113.

²⁶⁰ Sultan Mehmet Reşat Selanik'e geldiği zaman Genç Kalemler'in başyazarı Ali Canip Bey ve diğer hocalar, başlarında Şemsi Hoca olmak üzere Sultan'ı ziyaret etmişlerdir; bkz. Ali Canip Yöntem, "Bizim Selânik'te Bir Gezinti", **YT**, Cilt: 1 Sayı: 11 (10 Mayıs 1962), s. 328. O dönemde sarayın başmabeyincisi olan ve padişahın Rumeli seyahatine katılan Lütfi Simavi Bey, hatıralarında, 26 Mayıs 1911 sabahı padişahın karaya çıktığını ve hükümet konağında çeşitli heyetlerin (ve bu arada ilim adamlarının) huzura kabul edildiğini bildirir; bkz. Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim**, 2. Basım, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004, s. 144-145. Lütfi Simavi Bey'in verdiği 26 Mayıs tarihi rumî takvime göre 26 Mayıs Perşembe günü; yani Sultan Mehmet Reşat'ın Selanik'e çıktığı gün intişar etmiştir.

²⁶¹ Dış kapağın ön yüzünde böyle yazılıdır.

²⁶² Genç Kalemler Tahrir Heyeti (bundan sonra GKTH), (başlıksız), **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 57. Bkz. Ek V. Bu sayının "Haftanın Hadisesi" sütununda da haftanın en önemli hadisesi olarak Padişahın teşrifi gösterilir. Bkz. Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80.

17-18 numaralı nüsha ise “Yeni Sene, Mümtaz Nüsha”ıdır.²⁶³ 1328 yılının ilk sayısı olarak yeni yıl münasebetiyle 17 ve 18 numaralı nüshalar birlikte özel sayı olarak çıkmıştır.

Yine iki sayının bir araya geldiği 24-25 numaralı nüsha ise, “On Temmuz’a Mahsus Mümtaz Nüsha”dır.²⁶⁴ 1908 Devrimi’nin dördüncü yıldönümü (1912) münasebetiyle özel sayı olarak çıkarılmıştır. Birinci sayfada “Vatandaşlarımıza bu mukaddes günü tebrik ederiz” denmektedir. Bu tebriğin altında bir fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafın altında, “İlk On Temmuz sabahı: Selanik Hukuk talebesi ahaliye nutuklar irad ederken” açıklaması verilmiştir.²⁶⁵

II. Meşrutiyet dönemi yayınlarında üç temel resimleme türü görülür: İllüstrasyon, fotoğraf ve karikatür.²⁶⁶ Genç Kalemler’de birinci ciltte olduğu gibi, 2-4. ciltlerin tüm nüshalarında da (özellikle şiir sayfalarında) illüstrasyon kullanılmıştır. Bunların çoğunu süs amaçlı motifler veya karakalem küçük resimler oluşturur.

6 numaralı nüshanın dış kapağında “Yeni Teşebbüslerimiz” başlığı altında Genç Kalemler’in gelecek (7 numaralı) nüshadan itibaren “resimli” olarak çıkacağı duyurulmuştur. Ancak, dergideki resimlemelerde 7 numaralı nüshadan itibaren herhangi belirgin bir değişiklik görülmez.

İllüstrasyon kadar olmamakla birlikte, Genç Kalemler’de fotoğraf da kullanılmıştır. Dergide bir fotoğrafın yer aldığı ilk sayı 4 numaralı mümtaz nüshadır ve kullanılan fotoğraf da yukarıda sözünü ettiğimiz, Padişah Mehmet Reşat’ın fotoğrafıdır. Bu uygulamanın o sırada Selanik’i ziyaret eden Padişah’a özel, istisnai bir durum

²⁶³ Dış kapağın ön yüzünde “1328 Mümtaz Nüsha”, ilk sayfada “Yeni Sene, Mümtaz Nüsha” yazmaktadır. Bir evvelki sayıda ise “Tahrir Heyeti” imzasıyla ve “Mümtaz Nüşamız” başlığıyla şu açıklama yapılmıştır: “Yeni sene münasebetiyle gelecek nüshamız ‘Fevkalade’ olarak intişar edecektir.. Bu ‘mümtaz’ nüshamızda bazı genç karilerimizin ve mekteplilerimizin arzu ve müracaatları üzerine lisaniyat, selikiyat, içtimaiyat ilimlerine nazaran Yeni Lisan’ın şiddetle lüzumunu ispata çalışacağız.” Tahrir Heyeti, “Mümtaz Nüşamız”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 74.

²⁶⁴ Dış kapakta “Mümtaz Nüsha 10 Temmuz 1328”, ilk sayfada “On Temmuz’a Mahsus Mümtaz Nüsha” yazmaktadır.

²⁶⁵ **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 1.

²⁶⁶ Brummett, s. 74.

olduğu anlaşılmaktadır çünkü ikinci cildin sonraki sayılarının hiçbirinde ve üçüncü cildin büyük bölümünde fotoğraf kullanılmamıştır.²⁶⁷

Dergide ikinci kez fotoğraf kullanımı üçüncü ciltte, 21 numaralı nüshadadır ve bu sayıda birkaç fotoğraf birden yer almıştır. Bu, aynı zamanda, fotoğraflı bir dergi çıkarmaya karar verildiğinin de işaretidir çünkü 21 numaralı nüshadan itibaren tüm sayılar istisnasız fotoğraflıdır.²⁶⁸ Dergide yer alan fotoğrafların ağırlıklı kısmı dergi yazarlarının fotoğraflarıdır.²⁶⁹

Genç Kalemler’de sadece tek bir karikatür yayımlanmıştır.²⁷⁰ O da bir Abdülhamit karikatürüdür. 10 Temmuz Mümtaz Nüshası’nda (24-25 numaralı nüsha) yayımlanan bu karikatürde, derginin siyasî/ideolojik çizgisine uygun olarak,²⁷¹ II. Abdülhamit bir direğe kısıkvrak bağlanmış halde çizilmiştir. Onu saran iplerin üzerinde Fransızca (Latin harfleriyle) “Liberte” (Hürriyet) ve Osmanlıca “Hürriyet”, “Adalet” yazılıdır.²⁷² Karikatürün altına Namık Kemal’in ünlü dizelerinden biri düşülmüştür: “Bir adaletgâh-ı vasiidir bu dar-ı imtihan/ Milleti kurban edenler millete kurban olurlar!”

Kenan Bey’in imzasını taşıyan bu karikatür daha önce “Bahçe” dergisinde yayımlanmıştır. Selanik’te çıkan bu derginin²⁷³, II. Abdülhamit’in tahttan indirilişinden

²⁶⁷ Bu uygulamaya, yani kural olarak fotoğrafsız bir yayında özel bir olayı kutlamak için ara sıra fotoğraf kullanılmasına II. Meşrutiyet basınında rastlanır; Brummett, s. 74.

²⁶⁸ II. Meşrutiyet döneminde fotoğraf, yayının maliyetini ciddi şekilde arttıran bir unsurdur. Fotoğraflı gazete ve dergiler pahalıdır; Brummett, s. 74, 83. Buna karşın, fotoğraf kullanımının başlamasıyla Genç Kalemler’in fiyatında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

²⁶⁹ Dergide çıkan yazar fotoğraflarına İkinci Bölümde değinilmiştir.

²⁷⁰ Ek V’e bkz. II. Meşrutiyet basınında mizah dergileri ve karikatür önemli bir yer tutar. Bu dönemin mizah basını ve karikatürleri için Brummett’in ve Çeviker’in kapsamlı çalışmalarına bakılmalıdır. Çeviker’in çalışması özellikle görsel malzeme bakımından çok zengindir. Bkz. Turgut Çeviker, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü II- Meşrutiyet Dönemi 1908-1918**, 1. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, Temmuz 1988. Özellikle “Karagöz”, “Kalem” ve “Cem” dergilerinin ele alındığı şu çalışma da faydalıdır: Tobias Heinzelmann, **Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914**, Türkis Noyan (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, Haziran 2004.

²⁷¹ “Karikatürler, daha ziyade, yer aldıkları gazete ve dergilerin güttüğü politikayı şu ya da bu derecede yansıttırlardı. ...karikatür temalarının yayıncının tercihleri ve olaylarla sınırlı olduğunu belirtmek istiyoruz.” Brummett, s. 77-78.

²⁷² Bu, II. Meşrutiyet karikatürünün başlıca konu başlıklarından biridir; bkz. Çeviker, s. 47.

²⁷³ “Bahçe” dergisi için 722 numaralı dipnota bkz.

az sonra çıkan 5 Mayıs 1909 tarihli 39. sayısında yer almaktadır.²⁷⁴ Genç Kalemler’e altındaki mısra ile birlikte aynen iktibas edilmiş olduğu görülmektedir.

Abdülhamit karikatürünün karşı sayfasında ise Namık Kemal’in bir resmi yer almaktadır. Bu resmin altına da yine Namık Kemal’in bir başka ünlü dizesi düşülmüştür: “Ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi/ Yazılsın seng-i kabrimde: vatan mahzun, ben mahzun!” Her iki sayfanın başına da “10 Temmuz münasebetiyle” kaydı düşülmüştür.²⁷⁵

Genç Kalemler’in ilk cildi gibi sonraki ciltleri de siyah-beyazdır. Derginin iç sayfaları (hurufat) ve tüm resimlemeler böyledir.²⁷⁶ Ancak kapaklar renklidir. Kapak rengi değişik sayılarda farklılaşır. Çoğunluğu kırmızı, pembemsi kırmızı ve açık veya koyu yeşil olmakla birlikte, gri ve sarımsı kapaklar da vardır.²⁷⁷

Derginin dağıtımına ilişkin detaylı bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Ancak, gerek “Bilmece”, “Muhaberelerimiz” ve “Açık Muhaberelerimiz” sütunlarından gerekse içerikten, derginin ulaştığı bazı yerler tespit edilebilmektedir. Bunlar, Rumeli (özellikle Selanik, Manastır, Üsküp, Kosova), İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Adana ve Mersin’dir.

İkinci ve üçüncü ciltlerin son sayfalarında o cildin (yani biten cildin) fihristi verilmiştir.²⁷⁸

Son olarak, 2, 3 ve 4. ciltlerin dillerinde “Yeni Lisan” anlayışına uygun olarak belirgin bir sadelik dikkat çeker. Ancak, bu durum tüm yazılar ve yazarlar için geçerli değildir.

²⁷⁴ Bkz. Çeviker, s. 303. Çeviker’in çalışmasında Bahçe’de yayımlanan karikatür aynen ve yazılarıyla beraber yer almaktadır. Karikatürcü Kenan Bey için yine bkz. Çeviker, s. 125. Aynı karikatür ve bilgi Çeviker’in bir başka çalışmasında da bulunabilir. Bkz. Turgut Çeviker, **Burun: Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi**, 1. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, Aralık 1988, s. 97.

²⁷⁵ **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 28-29. Ek V’e bkz.

²⁷⁶ Brummett’in işaret ettiği gibi, “siyah-beyaz” tabiri tam kelime anlamıyla alınmamalıdır çünkü mürekkep türü ve baskı tekniği dolayısıyla siyah renk farklılaşabilmektedir. “Beyaz” ise daha çok sarımsı bir renktir. Brummett, s. 79.

²⁷⁷ HTUK’deki takımda bazı nüshalar siyah-beyaz fotokopi olduğu için bu nüshaların kapakları değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

²⁷⁸ “İkinci Cildin Fihristi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (Cuma 18 Teşrinisani 1327), s. 208; “Üçüncü Cildin Fihristi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 280. Bu metinler çevrimyazı baskıda bulunmamaktadır.

IV. İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Genç Kalemler kadro ve hedef-kitle itibariyle gençlik²⁷⁹; nitelik itibariyle fikir (veya kanaat); alan/içerik itibariyle ise esas olarak bir dil ve edebiyat dergisidir. Edebiyat dergisi olma niteliğini en baştan (Hüsün ve Şiir'den) kapanışına kadar temelde sürdürmüş olmakla birlikte, süreç içinde bir değişim geçirdiği de açıktır. Bu nedenle, toplam olarak Genç Kalemler için bir dil/edebiyat, kültür ve bilim dergisi demek çok daha doğru olacaktır.²⁸⁰ İdeoloji itibariyle ise söz konusu olan milliyetçi (Türkçü) bir yayındır.

A. BİRİNCİ CİLT

Büyük oranda Hüsün ve Şiir'in devamı olan birinci cilt tipik bir edebiyat dergisi görüntüsü verir.²⁸¹ Edebiyat ve kısmen de dil konulu teorik makaleler ve edebî ürünler (şiir, mensur şiir ve küçük hikâye) içeriğin ağırlıklı kısmını oluşturur.²⁸² Bunlar arasında dikkat çekici olanları, Ali Canip Bey'in "Edebiyat-ı Müstakbelemiz" ve "Âtî-i Edebîmiz"²⁸³, Kâzım Nami Bey'in "Türkçe mi, Osmanlıca mı?"²⁸⁴ başlıklı makaleleri ve Gökâlp'in "Turan" başlıklı şiiridir.²⁸⁵

Kimi ünlü edebî şahsiyetler hakkında yapılan ankete genç yazarların verdiği cevaplar farklı bir tür olarak bu ciltte dikkat çeker.²⁸⁶ Ayrıca, müstakil şiirlerden başka, bu cildin her sayısında, okurun eski ve Genç Kalemler'in savunduğu yeni şiir anlayışını mukayese edebilmesini sağlamak için "Dün-Bugün" tasnifi altında yan yana iki şiir

²⁷⁹ Aşağıda "Hedef Kitle" kısmına ve İkinci Bölüme bkz.

²⁸⁰ "Dil"e bir kalkış/başlangıç noktası gözüyle baktıkları, hedefledikleri şeyin çok daha geniş kapsamlı olduğu, tüm toplumu ve yaşamın tüm alanlarını hedefledikleri Üçüncü Bölümde dergi içeriği tahlil edilirken görülecektir. "İçerik Özellikleri" kısmı özellikle Üçüncü Bölüm'le birlikte değerlendirilmelidir.

²⁸¹ Arai'nin bu ciltteki yazıları satır sayılarına göre sınıflayan tablosuna bkz.; Arai, s. 52.

²⁸² II. Meşrutiyet dönemi edebiyatında en çok ilgi gören edebî türler başta şiir, ondan sonra da mensur şiir ve hikâyedir; Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 53.

²⁸³ Ali Canip, "Edebiyat-ı Müstakbelemiz", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 84-85; Ali Canip, "Âtî-i Edebîmiz", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116-117.

²⁸⁴ Kâzım Nami, "Türkçe mi, Osmanlıca mı?", **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 132-133, 136.

²⁸⁵ Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), "Turan", **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.

²⁸⁶ "Takazâ-yı Edebî", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 86-87, 90-92.

yayımlanmıştır. “Dün” kısmında Servet-i Fünunculardan iktibas edilen²⁸⁷, “Bugün” kısmında ise Genç Kalemler çevresinden gençlerin yazdığı bir şiir yer alır. Bu ilk ciltte başta şiirler olmak üzere, edebî ürünlerin ağırlıklı teması kişisel duygular, özellikle de aşktır. Ali Canip Bey’in “Al Bayrağımıza”, “Asker!..” ve Gökalp’in “Turan” başlıklı şiirleri²⁸⁸ ise vatansever ve milliyetçi içerikleriyle istisnai bir grup oluştururlar.

Tüm bu dil/edebiyat yazılarının ve örneklerinin (dolayısıyla birinci cildin) temelini eski-yeni (dün-bugün) karşıtlığı oluşturur.²⁸⁹ Eski olanı temsil edenin (esas olarak Servet-i Fünun’un) karşısına, yeni olanı temsil eden konulmuş ve hararetle savunulmuştur.

Edebiyat dergisi niteliğine karşın edebiyat/sanat dışı konular da ilk cildin sayfalarında yer bulmuştur.²⁹⁰ Örneğin ilk üç sayının başmakaleleri siyasî niteliktedir ve “Siyasî Notlar” başlığını taşıyan bu yazılarda günlük ulusal ve uluslararası siyasetten eleştirel bir dille bahsedilmektedir.²⁹¹ Siyaset ilminin gelişimini Batı ile Doğu’yu karşılaştırarak ele alan Cemalettin Efendi’nin yazısı da bu kategoride değerlendirilebilir.²⁹²

Tarih yazıları bu ciltte dikkat çeken bir diğer kategoriye oluşturur.²⁹³ “Bismarck” (Prusya tarihi)²⁹⁴ ve bir eski çağ Mezopotamya kavmi olan Keldaniler’in dinî hayatları (din tarihi ve sosyolojisi) konulu²⁹⁵ tercümelerden başka, mevcut tarihçiliğin ve tarih kitaplarının eleştirildiği “Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?” başlıklı

²⁸⁷ İkinci Bölümde dergi yazarlarından ve yazar kategorisine dâhil olmasa da dergide eseri yer alan isimlerden bahsedilmektedir. “Dün” başlığı altındaki şiirler çoğunlukla 6. Gruba dahil olan kimselerin eserleridir. İkinci Bölümde “Yazar Kadrosu” kısmına bkz.

²⁸⁸ Ali Canip, “Al Bayrağımıza”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 104; Ali Canip, “Asker!..”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167; Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Turan”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.

²⁸⁹ Eski-yeni veya dün-bugün karşıtlığı ve “yeni”nin savunusu sadece birinci cildin değil, tüm Genç Kalemler yayınının temelini oluşturur.

²⁹⁰ Hüsün ve Şiir adının değiştirilmesinin nedeninin bu kapsam genişliği olduğu yukarıda görülmüştü.

²⁹¹ Rumeli Sermuharriri (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 82-84; Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 97-98; Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 114-115.

²⁹² Cemalettin, “Mücahidin-i İlm ü Din ve İstibdat”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 123-126.

²⁹³ II. Meşrutiyet basınında tarihî makaleler çok zengindir; Şapolyo, s. 183.

²⁹⁴ Henri Welschinger, “Bismarck -1- -1786’dan 1862’ye Prusya-”, Mehmet Şeref (müt.), **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 94-96.

²⁹⁵ Albert Mallet, “Keldânîler’in Hayât-ı Diniyeleri 1”, Mim. Nermi (müt.), **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 102-103, 106.

ve Kâzım Nami Bey'e ait makale²⁹⁶ de zikredilmelidir. Yukarıda sözü edilen “Al Bayrağımıza”, “Asker” ve “Turan” başlıklı şiirler de tarihî atıflar içerdikleri için bu kategoriye dâhil edilebilir.

Ali Canip Bey'in “Bizde Edebiyat Dersleri” başlıklı makalesi²⁹⁷ Osmanlı okullarındaki edebiyat eğitimi ve kitapları konusunu işlediği için “eğitim” başlığı altında değerlendirilebilecek bir yazıdır. “Âsâr-ı Cesîme Merakı” başlıklı kısa bir parça ise teknolojinin gelişimini konu edinmesiyle dergi içeriğinde istisnai bir yer tutar.²⁹⁸

Bir portre bölümü olan ve ilk cildin tamamında kesintisiz süren “Sahife-i Handekâr” bölümü ise bu cildin mizah sütunudur. Bu sütunda genelde dergi çevresindeki kimselerden mizahî bir dille bahsedilir.

B. İKİNCİ CİLT

İkinci cilt Genç Kalemler'in Genç Kalemler haline geldiği dönemeçtir. Bu ciltle birlikte dergi, teknik (format) ve idarî açıdan başka, içerik açısından da belirgin bir dönüşüm geçirir. Hem teknik hem de içerik açısından çok daha nitelikli bir yayın görünümü kazanır.²⁹⁹

İkinci cilde damgasını vuran konu “Yeni Lisan” davasıdır.³⁰⁰ Bu cildi oluşturan tüm sayıların başmakaleleri Yeni Lisan (dil) meselesine ayrılmıştır. Biri hariç tümü Ali Canip, Ziya ve Ömer Seyfettin Beyler tarafından kaleme alınan³⁰¹ bu başmakalelerin

²⁹⁶ Kâzım Nami, “Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 146-148.

²⁹⁷ Ali Canip, “Bizde Edebiyat Dersleri”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 99-101.

²⁹⁸ Mim. Zühtü, “Âsâr-ı Cesîme Merakı”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 122. Genç Kalemler'de terakki (ilerleme) meselesi ağırlıklı bir yer tutar ama bu kısa yazıdaki gibi doğrudan teknolojik yeniliklerden bahseden bir başka yazı yoktur. İstisnai oluşu bu açıdandır.

²⁹⁹ Sayfa sayısındaki artışın ve ebat büyütülmesinin bir yönüyle içeriği de etkilediğine kuşku yoktur.

³⁰⁰ Arai'nin yerinde deyişiyle, ikinci cildin amacı, Yeni Lisanın teorisini ve uygulamasını göstermektir. Arai, s. 60.

³⁰¹ 12 numaralı nüshanın başmakalesi Hamdullah Suphi Bey tarafından gönderilmiş Yeni Lisan konulu mektuptur. Arai, yine satır sayılarını esas alarak Ali Canip, Ziya ve Ömer Seyfettin Beylerin ikinci ciltteki yazı performanslarını değerlendirir; bkz. Arai, s. 68. Ancak, bu tablodaki sonuçların sağlıklı olduğunu söylemek güçtür. Sorun dergide kullanılan müstearlardan kaynaklanmaktadır.

özellikle ilk üçü ile yedincisi³⁰² önemlidir ve bunlar tüm Genç Kalemler yayınının en önemli metinleri arasında yer alırlar. 1 numaralı ilk nüshanın Ömer Seyfettin tarafından yazılan başmakalesi³⁰³, Yeni Lisan davasının (ve dolayısıyla Genç Kalemler'in) manifestosu olmuştur.

Yeni Lisan (dil) meselesi ile bağlantılı olarak “milli edebiyat” konusu da bu ciltte beraber dergi içeriğine yerleşir. Çoğunlukla yine Yeni Lisan ve milli edebiyatla ilgili makaleler, polemikler ve tenkit yazıları kendini gösterir. “Gençlik Kavgası” derginin polemik sütunudur. Yeni Lisan karşıtlarına bu sütundan sert cevaplar verilir. Bunlar arasında Ali Canip Bey tarafından Köprülüzade Mehmet Fuat Bey’e (Fuat Köprülü) karşı yazılan “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?” başlıklı makale özel olarak zikredilmelidir.³⁰⁴ “Gençlik Kavgası” sütunu gibi, “Sanat ve Edebiyat” sütununda da ağırlıklı olarak milli edebiyat ve sanat konusu işlenmiştir. Yine Ali Canip imzasını taşıyan “Milli Lisan ve Milli Edebiyat” ve “Milli Edebiyat Meselesi I” bu sütunda dikkat çeken parçalardır.³⁰⁵ Eleştiri yazıları için ayrıca bir sütun (“Tenkit”) da ayrılmıştır. Ali Canip Bey’in yazdığı ve bu sütunda yer alan “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret”³⁰⁶ çarpıcı bir örnektir. Bu ciltte başlayan “Eser ve Zat” başlıklı sütun da (en azından bu cilt için) belirli bir yazarı ve eserini/eserlerini eksen alan bir tür tenkit bölümüdür. Özetlenecek olursa, ikinci cildin asıl sorunsalı dil (Türkçe) ve milli edebiyat meselesidir.³⁰⁷ Dil/edebiyat yazılarında eğitim konusu da ele alınır. Örneğin ikinci Yeni Lisan başmakalesinin alt bölümlerinden biri, “Yeni Lisan’ın Mekteplere Tatbiki”dir.³⁰⁸

Edebî ürünler bu ciltte de önemli bir yer tutar. Şiir, mensur şiir ve hikâyeden başka roman türü de (tefrika olarak) bu ciltle birlikte kendine yer bulur. Tefrika edilen

³⁰² 1, 2, 3 ve 7 numaralı nüshaların baş (Yeni Lisan) makaleleri için Ek III’e bkz.

³⁰³ ? (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 1-7.

³⁰⁴ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 72-77.

³⁰⁵ Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 47, 50-52; Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi I”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 99-103.

³⁰⁶ Yekta Bahir (Ali Canip), “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 86-87, 90-92.

³⁰⁷ Arai’nin bu ciltteki yazıları satır sayılarına göre sınıflayan tablosuna bkz. Arai, s. 61.

ilk roman Anatole France'ın “Kırmızı Zambak”ıdır.³⁰⁹ Şiirde “Dün-Bugün” sütunu birinci ciltteki işleviyle bu ciltte de sürer. Ancak, 9 numaralı nüshadan itibaren bu sütuna bir daha rastlanmayacaktır. Edebî ürünlerde (özellikle şiir ve hikâyede) dikkat çeken husus, bunların önemli bir kısmının (ve ayrıca kimi makalelerin) “Yeni Lisan” öğretisine uygun bir şekilde yazılmış olması ve “Yeni Lisan’la” kaydıyla yayımlanmasıdır. Başka bir deyişle, özellikle başmakalelerde teorik düzeyde savunulan görüş pratiğe geçirilerek somut örnekleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Bu edebî ürünler arasında hikâyeler, özellikle de Ömer Seyfettin’inkiler dikkat çekicidir. Ömer Seyfettin’in dergide çıkan yedi hikâyesinin dördü ikinci ciltte yer alır.³¹⁰

Edebî ürünlerin içeriklerinde de bir farklılaşma kendini belli eder. Bir yandan aşk gibi kişisel konular varlığını sürdürürken, diğer yandan daha topluma dönük, toplumsal/siyasî içerikli (ağırlıklı olarak milliyetçi ve vatansever nitelikte) ürünlere daha sık rastlanmaya başlanır. Kâzım Nami (“Bir Kanlı Çarpışma”), Ali Canip (“Akdeniz’de”) ve Aka Gündüz (“Kayıkçı”) Beylerin hikâyelerinden³¹¹ başka; şiirde (ve mensur şiirde) Âkil Koyuncu Bey’in “Girit İçin”, Gökalp’in “Meşhed’e Doğru” ve “Altın Yurt”, Ali Canip Bey’in “Türklük”, Rasim Haşmet Bey’in “İrade” ve Kemal Nesrin’in “Şanlı Bayrağımıza”sı bu minvalde sayılabilir.³¹²

³⁰⁸ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 27. Sadece dil/edebiyat yazılarında değil, diğer türden metinlerde de eğitim bahsi yer yer geçmiştir. Mülazım Sadri’nin “Beden Terbiyesi” başlıklı yazısı buna örnek verilebilir.

³⁰⁹ 1, 2, 3, 4 ve 6 numaralı nüshalarda tefrika edilmiştir. Ek III ve Ek IV’e bkz. II. Meşrutiyet basınında gerek yerli gerekse tercüme roman tefrikaları yaygındır ve Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Halide Edip gibi romancılar yetişmiştir; Şapolyo, s. 183. Fransız romanları tahsil görmüş bir Osmanlının edebiyat kanonunun ayrılmaz bir parçasıdır. Erkekler kadar kadınlar da bu tür romanları okumaktadırlar ve Osmanlı okuru 20. yüzyıl başı Avrupa edebiyatını yakından tanımaktadır. II. Meşrutiyet dönemi edebiyat dergilerinin standart içeriğinin bir bölümünü Fransızcadan çevrilmiş romanlar, hikâyeler ve oyunlar, ayrıca edebiyat dışı metinler oluşturmaktadır. Dergiler Osmanlı kültürel faaliyetinde seçkin, Fransızca bilen okur kitlesinin taleplerini hem karşılamış hem de bu talebi pekiştirmiştir. Brummett, s. 308-311.

³¹⁰ İkinci Bölümde “Ömer Seyfettin” kısmına ve Ek IV’e bkz.

³¹¹ Kâzım Nami, “Bir Kanlı Çarpışma”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 125-127; Gök Alp (Ali Canip), “Akdeniz’de”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142; Aka Gündüz, “Kayıkçı”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 203-207.

³¹² Âkil Koyuncu, “Girit İçin”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 48; Demirtaş (Ziya Gökalp), “Meşhed’e Doğru”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 78; Demirtaş (Ziya Gökalp), “Altın Yurt”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 88; Gök Alp (Ali Canip), “Türklük”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 120; Rasim Haşmet, “İrade”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 152; Kemal Nesrin, “İtalya Trablus’u Çığnerken Şanlı Bayrağımıza”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (Cuma 18 Teşrinisani 1327), s. 201.

Batı (daha doğrusu Fransız) edebiyatından yapılan tercümelerin sayısındaki artış belirgindir. Ama daha dikkat çekici olanı, Fransız edebiyatı dışında bir edebiyata, Rus edebiyatına olan ilginin açık şekilde kendini göstermesidir. Maksim Gorki'den yapılmış bir tercümeden³¹³ başka, Leonid Andreyev'in romanı da bu ciltte tefrika edilmeye başlanır.³¹⁴

İkinci ciltle beraber derginin ilgi alanında bir genişleme göze çarpar. Bu ciltte tarih tercümeleri artarak sürer. Bu tefrikaların içeriğini Avrupa devrim tarihi (1830 ve kısmen 1848 Devrimleri)³¹⁵ ve Japon tarihi (Japonya'nın gelişimi)³¹⁶ oluşturur. Tarih yazılarına birinci ciltte hiç rastlanmayan felsefe yazıları eklenecektir. Çoğu, Ziya Gökalp'in kaleminden çıkan ve bu cildin yarısında (6 sayısında) görülen felsefe makalelerinin kuşkusuz en önemlisi yine Gökalp'in kaleminden çıkmış olan “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”dir.³¹⁷ Bu makale, tüm Genç Kalemler'in en önemli metinlerinden biridir.

İkinci ciltte en dikkat çekici gelişmelerden biri de “kadın”a olan ilgidir.³¹⁸ “Kadın Yazıları” sütunundan ve bu sütundaki yazıların bir kadın tarafından yazılmış gibi kadın imzasıyla verilmesinden³¹⁹ başka, kadın sorununu irdeleyen bir makale de³²⁰ (“İlim” sütununda) bu ciltte yer almıştır. Ayrıca, özellikle Ömer Seyfettin'in

³¹³ Maksim Gorki, “Çalar Saat”, Kaya Alp (müt.), **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 168-169.

³¹⁴ 11 numaralı nüshada başlayan tefrika, 12, 14, 15, 16 ve 23 numaralı nüshalarda sürer. Ek III'e ve Ek IV'e bkz.

³¹⁵ Fransız tarihçi Victor Duruy'dan tercüme edilerek tefrika edilen bu dizi 7, 10 ve 11 numaralı nüshalarda yayımlanmıştır. Ek III'e ve Ek IV'e bkz.

³¹⁶ Japon Baron Soyesaço'dan tercüme edilen “Japonya İmparatorluğu” başlıklı ve 5, 7, 8 numaralı nüshalarda yayımlanan üç parçadan oluşan bu tefrikanın her parçası “Yeni Hayat” alt başlığıyla verilmiştir. Ek III'e ve Ek IV'e bkz.

³¹⁷ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138-141.

³¹⁸ Bu aslında, II. Meşrutiyet döneminin genel bir özelliğidir. Bu dönemde kadınlara yönelik yayınların sayısında ciddi bir artış olduğu gibi, kadınlara ilişkin meseleler de süreli yayınlarda çok daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bu konuda genel bilgi için bkz. Kurnaz, age.

³¹⁹ 1 ve 2 numaralı nüshalarda yayımlanan kadın müstearlı bu iki yazı da Aka Gündüz Bey'e aittir. İkinci Bölümde “Aka Gündüz” kısmına bkz.

³²⁰ Selahattin Asım, “Kadının İçtimaî Hâkimiyeti”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 170-173.

hikâyelerinde kadınlar ve kadın sorunu ele alınır.³²¹ “Daha Küçüklerin Yazıları” başlığı altında ise en genç yazarların eserlerine yer verilmiştir.³²²

Bir önceki cildin mizah sütunu olan “Sahife-i Handekâr”, Yeni Lisan’a uygun şekilde “Handekâr Sahife” olarak değiştirilmiş halde bu ciltte de sürecektir; ancak, 12 numaralı son nüshada yayından kalkar. Bu ciltle birlikte başlayan yeni mizah sütunu ise “Haftanın Hadisesi”dir. Kimi şehirlerden küçük mizahî haberlerin aktarıldığı bu sütun³²³ da diğer mizah sütunuyla beraber yayından kalkacak ve 12 numaralı nüshadan itibaren Genç Kalemler’de mizah sütunu yer almayacaktır.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, ikinci ciltle birlikte göze çarpan bir değişiklik üst başlıklardır (sütunlar). Daha büyük puntuyla ve daha koyu yazılmış, dolayısıyla sayfaya bakınca hemen dikkati çeken bu üst başlıklar şunlardır: “Yeni Lisan”, “Tenkit”, “Sanat ve Edebiyat”, “Gençlik Kavgası”, “Haftanın Hadisesi”, “Handekâr Sahife”, “Felsefe”, “Şiir”, “İlim”, “Hikâye”, “Tarih”, “Eser ve Zat”.

Bunlar dışında, normal puntuyla ve normal koyulukta yazılmış ama süreklilik gösteren veya sonraki ciltlerde gösterecek olan, dolayısıyla bir tür üst başlık (yani sütun) olarak kabul edilebilecek olanlar da vardır. Bunlar; “Kadın Yazıları”, “Dün-Bugün”, “Tefrikamız”, “Daha Küçüklerin Yazıları” ve “Rus Edebiyatı”dır.

C. ÜÇÜNCÜ ve DÖRDÜNCÜ CİLTLER

İkinci ciltle beraber Genç Kalemler esas içerik yapısını kazanmış gibi görünür. Üçüncü ve dördüncü ciltler belirleyici bir dönüşümün görülmediği ama kimi önemli değişikliklerin de kendini farketttiği aşamalar olmuştur.

Üçüncü ve dördüncü ciltlerde de Yeni Lisan meselesi önemli bir yer tutar. Nitekim başmakalelerin büyük kısmı yine bu konuya ayrılmıştır. Ancak, üçüncü ciltle birlikte (ve zamanla) dil/edebiyat konusu ağırlığını yitirmeye başlamış gibidir. Son iki

³²¹ “Bahar ve Kelebekler” ve kısmen de “Pamuk İpliği” başlıklı hikâyeleri.

³²² Bazı eserleri bu başlık altında verilenler Kemal Nesrin ile Mim. Selahattin’dir. Ek IV’e bkz.

ciltte başmakaleler yine çoğunlukla bu konuya ayrılmakla birlikte, bunların ağırlıklı bölümü dergi ekibinin (yani hareketin kurucularının) kaleminden çıkmış değildir. Çoğu, derginin açtığı soruşturmaya gelen cevaplardır.³²⁴ Ayrıca, Şemsettin Sami Bey’in “Lisan ve Edebiyatımız” başlıklı makalesi³²⁵, (başyazı sayılamayacak kadar) kısa bir tebrik mektubu³²⁶ ve Mehmet Necip Bey’in bir yazısı³²⁷ da Yeni Lisan üst başlığı altında başmakale olarak sunulmuştur. 17-18 numaralı nüsha, ilk kez başmakalenin Yeni Lisan (dil) konusuna ayrılmadığı ve Yeni Lisan sütununun iç sayfalarda kullanıldığı sayıdır.³²⁸ 20 numaralı nüsha ise (birinci cilt hariç) “Yeni Lisan” sütununun hiç yer almadığı tek Genç Kalemler sayısındır. Giriş yazısı olarak yukarıda sözünü ettiğimiz kısa tebrik mektubunun yer aldığı 16 numaralı nüshada dil/edebiyat üzerine başka hiçbir yazı yer almaz. 24-25 numaralı nüshanın Yeni Lisan üst başlıklı başmakalesi ise doğrudan Yeni Lisan’dan bahsedilmeyen, daha genel kapsamlı bir metindir.³²⁹

Dil/edebiyat eksenli polemikler bu ciltlerde de sürer ve hatta ikinci cildin esas tartışma sütunu olan “Gençlik Kavgası” son iki ciltte sadece bir kez kullanılsa da dil/edebiyat noktasında ağırlık izahat yönelimli metinlerden tartışma yönelimlilere kayar. Denebilir ki Yeni Lisan konusu artık bir polemikten ibaret hale gelmiştir. Genç Kalemler ekibi tarafından kaleme alınan başmakalelerin hemen tamamı polemiktir. Başmakaleler (yani Yeni Lisan sütunu) dışında da bu türden yazılar yayımlanmıştır.

³²³ II. Meşrutiyet dönemi mizah basınında görülen uydurma ve komik telgraf “haber”lerine (bkz. Brummett, s. 486) Genç Kalemler’in bu mizah sütununda da rastlanmaktadır.

³²⁴ Şahabettin Süleyman, Doktor Ignacz Kunos, Raif Necdet ve İzzet Ulvi Beylerden gelen bu yazıların tümü Yeni Lisan hareketini esas itibarıyla destekler niteliktedir. Cevap yazısı ikinci cildin son sayısında yayımlanmış olan Hamdullah Suphi Bey de hareketi destekler.

³²⁵ Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 153-160.

³²⁶ Bakamoviç Salih, (başlıksız), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 73.

³²⁷ Mehmet Necip, “Mim. Nermi Bey’e”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 58-62.

³²⁸ Genç Kalemler’de başmakale çoğunlukla ilk yazı olarak çıkar. Ancak, bunun istisnaları vardır. Bunlar, 1-9, 3-11, 6-14, 11, 12 ve 22 numaralı nüshalardır.

³²⁹ GKTH, “Vatan Çocuklarına”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 2-3.

Tüm bu polemik yazıları arasında Köprülüzade Fuat Bey'e karşı yazılan³³⁰ "Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi", "Bir Tarize Cevap", "Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune"³³¹; Yakup Kadri Bey'e karşı yazılan "Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap"³³²; son sayının Cenap Şahabettin Bey'e karşı yazılan başmakalesi³³³; genel olarak Yeni Lisan muarızlarına karşı yazılan "Yeni Lisan İstilasına Karşısında" ve "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar"³³⁴ dikkat çekenlerdir ki çoğu, Genç Kalemler ekibinin kaleminden çıkmıştır. Ayrıca, sözü edilen dil/edebiyat yazılarının önemli bir kısmı milliyetçi açılımları olan veya daha doğrusu, temel ideolojik karakteri milliyetçi olan metinlerdir.

Ağırlıklı olarak Yeni Lisan anlayışına uygun şekilde kaleme alınan (ve/veya tercüme edilen) edebî ürünler (şiir, mensur şiir, hikâye ve roman) bu ciltte de kendine önemli bir yer bulur. Ancak, nesir örneklerindeki oransal azalma kendini belli eder. Daha belirgin olan husus ise, edebî ürünlerin (özellikle şiir ve hikâye) içeriklerindeki aşk gibi kişisel konulardan toplumsal ve siyasî konulara doğru gerçekleşen dönüşümün şiddetle kuvvetlenmesidir. Milliyetçi/vatansever ve kısmen de "Doğulu" bağlam ve retorik son iki ciltte iyice ağırlık kazanır ve (Trablusgarp Savaşı iklimi içinde) kültürel boyutu aşarak siyaset alanına taşar. Ömer Seyfettin'in "Primo Türk Çocuğu" başlıklı hikâyesi³³⁵, Aka Gündüz'ün hikâyeleri³³⁶, Gökalp'in "Altın Destan"³³⁷, Mehmet Ali

³³⁰ Arai, üçüncü ciltte Fuat Bey'in eleştirilmesinin "neredeyse derginin çıkış nedenlerinden biri haline" geldiğini ileri sürer (Arai, s. 70; Arai, "Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce** Cilt 1, s. 184) ki bizce bu, biraz abartılı bir yorumdur. Bu abartılı yorum, araştırmacının Yeni Lisan konusuna fazla odaklanıp derginin geri kalanını görememesinden kaynaklanıyor olsa gerektir. Bundan sonra, Arai'nin kitabına atıf yapılırken sadece "Arai", makalesine atıf yapılırken "Arai (MTSD)" denecektir.

³³¹ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 128-129, 132-139; "Bir Tarize Cevap", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 152; GKTH (Ali Canip), "Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 202-207.

³³² GKTH, "Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 200.

³³³ Ali Canip, "Cenap Şahabettin Bey'e", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 82-86.

³³⁴ Mim. Nermi, "Yeni Lisan İstilasına Karşısında", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 226-251; Perviz (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 39-43, 46-50.

³³⁵ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 3-11, 14-27.

³³⁶ "Nine ve Oğul" ile "Ukkaş Bin Mansur" başlıklı hikâyeleri.

³³⁷ Gök Alp (Ziya Gökalp), "Altın Destan", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 40-43.

Tevfik Bey'in "İntikam Şiirleri"³³⁸, Ali Canip Bey'in "Şark'ın Ufukları" ve "Cenk Türküsü" başlıklı şiirleri³³⁹ ilk göze çarpan örneklerdir.

Yabancı edebiyatlara karşı ilgi artarak ve genişleyerek sürer. Bu kategoride yabancı edebî metinlerin tercümeleri ve yabancı edebiyatların tanıtıldığı yerli telifler yer alır. Üçüncü ciltte "Ecnebi Edebiyatı" isimli yeni bir sütun görünür.³⁴⁰ Bir yandan Fransız edebiyatı kendini göstermeye devam ederken, diğer yandan Rus edebiyatı, gerek aynı isimli sütunda Andreyev'in romanının tefrika edilmesinin sürdürülmesiyle, gerekse (siyasî görüşleri bağlamında olsa bile) ünlü Rus romancı Dostoyevski'nin (olumsuz şekilde bile olsa) tanıtılmasıyla³⁴¹ yine başköşededir. Rus edebiyatına son iki ciltte Sırp ve Bulgar edebiyatları/edebiyatçıları ile Alman edebiyatı tarihi eklenir. Milliyetçi tondaki kuvvetlenme yabancı edebiyat kategorisinde de kendini belli eder. Bu, iki boyutta farkedilir. Birincisi, ele alınan yabancı edebiyatlar, ilgili ulusların (örneğin Bulgarların ve Almanların) milli edebiyatlarıdır. İkincisi, tercüme edilen edebî ürünlerin içeriği toplumsal ve millî veya vatansever niteliktedir. August Angellier'den ve René Maizeroy'dan yapılan tercümeler buna örnektir.³⁴²

Yukarıda belirtildiği gibi, "Gençlik Kavgası" sütunu üçüncü ve dördüncü ciltlerde neredeyse tümüyle terk edilirken, "Sanat ve Edebiyat" sütunu da benzer bir akıbete uğrar. İkinci ciltte dil/edebiyat/sanat sütunu olarak ortaya çıkan bu sütunların ilki son iki ciltte yalnız bir kez, ikincisi ise yalnız iki kez görünür. Bunun yanında sadece dil/edebiyat/sanat içerikli olmadığı anlaşılan, daha geniş kapsamlı (ve eskilerin yerini alan), başka sütunlar bu ciltlerde ön plana çıkar.³⁴³ Bunlardan biri, "Eser ve Zat"dır. Bu sütunda, Rıza Tevfik ve Descartes örneğinde olduğu gibi, felsefe; Dostoyevski örneğinde olduğu gibi, siyaset; Mehmet Fuat Bey örneğinde olduğu gibi,

³³⁸ Mehmet Ali Tevfik, "İntikam Şiirleri", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 121-126, 128.

³³⁹ Ali Canip, "Şark'ın Ufukları", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 213; Gök Alp (Ali Canip), "Cenk Türküsü", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), sayfa numarasız/ek sayfa.

³⁴⁰ Bir keresinde "Rus Edebiyatı" başlığı "Ecnebi Edebiyatı" sütununun altında verilir.

³⁴¹ Kaya Alp, "Türk Düşmanlarından: Dostoyevski", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 161-163.

³⁴² Ogust Anjeliye, "Kadîm Aydınlıklar İçinde -Vatanî Muhavereler'den: -Hatip ile Dostunun Muhaveresi-", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 140-151; Rinemezeroa, "Canlı Meşale", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 196-199.

³⁴³ Bu da derginin ilgi alanının genişlediğinin bir diğer işaretidir.

araştırmacılık/intihal; İvan Vazof örneğinde olduğu gibi yabancı edebiyat (Bulgar edebiyatı) konuları işlenebilmiştir.

Bilim ve felsefe yazıları (birlikte ele alınacak olursa) son iki ciltte belirgin bir artış gösterir.³⁴⁴ Bu alanda Suphi Ethem ve Mustafa Nermi Beylerin hacimli makaleleri göze çarpar. “Eser ve Zat” sütunu, yukarıda değinildiği gibi, bu türden yazılar için kullanılmıştır ve eski “Felsefe” ve özellikle “İlim” sütunları bu ciltlerde de genişleyerek sürer.³⁴⁵ Doğa bilimleri, kimya, antropoloji, sosyoloji ve tarih derginin yayın kapsamına giren alanlardır.³⁴⁶

“Kadın Yazıları” sütunu bu ciltlerde artık görünmese de kadın sorunu son iki ciltte de gündemdedir. Bu meseleye ilişkin Selahattin Asım Bey’e ait bir makale “İlim” sütununda çıkmıştır.³⁴⁷ Ömer Seyfettin’in “Aşk Dalgası” başlıklı hikâyesinin tüm teması Osmanlı/Türk kadınının durumudur.³⁴⁸ Yalnızca bir kez kullanılan “Fen” sütununda ise “Beden Terbiyesi” başlıklı spor/beden eğitimi konulu bir yazı yer almıştır.³⁴⁹

Son iki ciltte edebî ürünlerde kuvvetlendiği gözlemlenen milliyetçi/vatansever içerik ve retorik, makale türünden (dil/edebiyat dışı) yazılarda da belirgin bir artış gösterir. Bu durum sütunlara da yansımıştır. Üçüncü cildin yeni ve (sonraki ciltle birlikte) en sık görülen sütunlarından biri “Vatan Sesleri”dir. Her tür yazının (makale, mektup, hikâye, şiir) yer alabildiği bu serbest sütunda çıkan yazılardan Gökâlp’in “Altın

³⁴⁴ II. Meşrutiyet basınında bilimsel makalelerdeki zenginlik göze çarpar; Şapolyo, s. 183.

³⁴⁵ Aslında felsefede bir gerileme kendini belli eder. Bilimde ise durum tam aksidir. Burada belirtilmesi gereken husus bazı yazıları kategorize etmenin oldukça güç olduğudur. Nitekim bir yazı hem bilim hem de felsefe kategorisine ve aynı zamanda başka kategorilere dâhil edilebilir.

³⁴⁶ Doğaya ve doğa bilimlerine olan ilginin bir işareti de Fransız yazar Jules Renard’ın hayvan yaşamını konu alan 1896 tarihli ünlü “Histoires Naturelles” (Doğa Öyküleri) adlı kitabından yapılan ve “Tarih-i Tabii” üst başlığıyla yayımlanan kısa tercümelemler olabilir. Bkz. Jul Renar, “Hindiler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 84; Jul Renar, “Kuğu Kuşu”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 37. Renard bir başka açıdan da Yeni Lisanslar için dikkat çekici olmuş olabilir. Çünkü Renard her türlü gereksiz sözcükten arındırılmış yalın üslubuyla Fransız yazarları etkilemiştir. Jules Renard (1864-1910) için bkz. “Renard, Jules”, **AB** Cilt 26, s. 204.

³⁴⁷ Selahattin Asım, “Kadın ve Cemiyet Hayatı”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 174-176.

³⁴⁸ Ömer Seyfettin, “Aşk Dalgası”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 4-11, 14-15.

³⁴⁹ Mülazım Sadri, “Beden Terbiyesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 172-173.

Destan” başlıklı şiiri (ve lügati)³⁵⁰; Mustafa Nermi Bey’in “Ertuğrul’a Mektuplarım” başlıklı nasihat içerikli mektup formatındaki yazı serisi³⁵¹; Kaya Alp’in “Vatan” başlıklı makalesi³⁵² dikkat çekici olanlardır. Mehmet Ali Tevfik Bey’in “Manevi Yurt” başlıklı ve “Yeni Hayat” üst başlığı altında başmakale olarak verilen uzun konferans metni de milliyetçi içeriğiyle belirginleşir.³⁵³

Son iki ciltte “Tarih” sütunu yalnız bir kez, Mehmet Ali Tevfik Bey’in “Hindistan ve Türkler” başlıklı geniş konferans metni için kullanılır ki bu metin için de benzer bir ana tema söz konusudur.³⁵⁴ “Tarih” sütunundaki bu zayıflamaya karşın diğer metinlerde (ve özellikle milliyetçi tonu ağır basanlarda) tarihsel atıflarla sıkça karşılaşıldığı belirtilmelidir.

Son iki ciltte yer alan en ilginç metinlerden biri, “Paris Hayatı” üst başlığıyla verilen, Mustafa Nermi Bey’in kaleme aldığı “Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle” başlıklı yazıdır.³⁵⁵ Bu yazıda, Jean Jacques Rousseau’nun ikiyüzüncü doğum günü münasebetiyle Fransa’da yapılan etkinliklerden yola çıkarak bir ulusun geçmişine, tarihine, büyük adamlarına neden önem vermesi, neden onları unutmaması gerektiği ve bunun için neler yapılması gerektiği konusu işlenir. Tam anlamıyla milliyetçi nitelikte bir metindir.

Üçüncü ciltte sadece iki kez kullanılan “Kıl ü Kâl”³⁵⁶ isimli sütun ise yazarlar arasında haberleşme-tartışma platformu gibi kullanılmıştır.³⁵⁷

Sonuç itibarıyla, üçüncü ve dördüncü ciltlerde iki husus açıkça göze batar. Birincisi, derginin bir dil/edebiyat dergisi olmaktan tümüyle çıkmıştır. Daha geniş

³⁵⁰ Gök Alp (Ziya Gökalp), “Altın Destan”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 40-47.

³⁵¹ Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 51-53, 56-59; Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım 2: Aile, Vatan, İnsaniyet”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 62-68.

³⁵² Kaya Alp, “Vatan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32-35, 38.

³⁵³ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177-189.

³⁵⁴ Mehmet Ali Tevfik, “Hindistan ve Türkler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 97-127.

³⁵⁵ Mim. Nermi, “Paris Hayatı- Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 51-56.

³⁵⁶ “Dedikodu”, “çok konuşma” anlamındadır; Devellioğlu, s. 520.

³⁵⁷ Ethem Hidayet, “Muhterem Ali Canip Bey kardeşime”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 27-28; Ali Canip, “Kâzım Nami Bey’e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 199.

kapsamlı; dil/edebiyata verilen ağırlık varlığını sürdürmekle birlikte, farklı alanları da kapsayan, içerik itibariyle daha zengin bir yayına dönüşmüştür. Üçüncü ve dördüncü ciltler için dil/edebiyat, kültür ve felsefe/bilim dergisi nitelemesini yapmak yanlış olmayacaktır. Dergi içeriğinde siyasî açılımlar (örneğin Trablusgarp'a saldıran İtalya'ya yönelik aleni husumet) olmakla birlikte, günlük siyaset Genç Kalemler'in gündemine doğrudan girememiştir. Başka bir deyişle, Genç Kalemler tüm yayın hayatı boyunca gerçek anlamda siyasî bir dergi olmamıştır. Ancak bu, siyasî tonları olmadığı anlamına gelmez. Aksine, bu yönden oldukça siyasîdir.

İkinci husus ise milliyetçi muhtevanın (yani milliyetçilik ideolojisinin) ve retoriğin belirgin şekilde ve her aşamada (her türde ve alanda) kuvvetlenmesidir. Bu açıdan, derginin birinci cildi ile dördüncü cildi arasında ciddi bir ideolojik değişimin/gelişimin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aradaki sürenin topu topu bir buçuk-iki yıl olduğu hatırlanacak olursa bu dönüşümün oldukça hızlı olduğu anlaşılabılır.³⁵⁸

Sonuç itibariyle Genç Kalemler için yapılabilecek en geniş ve makul tanım, milliyetçi ve siyasî tonlar içeren bir dil/edebiyat, kültür ve felsefe/bilim dergisi olduğudur. Dergiyi çıkaranların hayatın her alanına uzanma, hayatın her köşesini kapsama niyetleri kendini her fırsatta belli etmektedir.³⁵⁹

Gelinen noktada toplu bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, Genç Kalemler'in gerek teknik-idarî gerekse yayın özellikleri itibariyle üç farklı aşamadan geçtiğini söylemek yanlış olmaz. Bu iki düzlemde ilk aşama birinci cilde, ikinci aşama ikinci cilde, üçüncü aşama ise üçüncü ve dördüncü ciltlere (aşağı yukarı) denk düşmektedir. Benzer bir farklılaşmanın (kopuşların) yazar kadrosu için de geçerli olduğu İkinci Bölümde görüleceği gibi, bu aşamalaşmanın en bariz şekilde (yukarıda bir nebze olsun değinildiği gibi) dergi içeriğinde kendini belli edeceği Üçüncü Bölümde görülecek ve orada daha ayrıntılı şekilde tartışılacaktır.

³⁵⁸ 1910 yılının sonları ve 1911 yılının başlarında çıkan ilk cild sayıları ile 1912 yılının sonlarında çıkan son cild sayılarını arka arkaya ve karşılaştırarak okumak açık bir fikir verecektir.

³⁵⁹ Derginin içerik yapısına ilişkin bu bölüm, Üçüncü Bölüm ile birlikte okunmalıdır. Bu konuya orada da değinilmiştir.

V. HEDEF KİTLE ve OKUR PROFİLİ

Yukarıda, dergi için “Genç Kalemler” gibi bir adın seçilmiş olmasının, derginin hedef kitlesine yönelik bilinçli bir seçim olduğu belirtilmişti. Nitekim çıkış yazısının yukarıda aktarılan kısmının işaret ettiği buydu. Bu yazının geri kalan bölümü de bu kanaati kuvvetlendirmektedir. Müdüriyet imzalı bu yazının kalan kısmında şöyle denmektedir:

Genç Kalemler evvelce olduğu gibi en muktedir gençlerimizin makaleleri, şiirleri ile tezyîn-i sahâif edeceğinden³⁶⁰ maada büsbütün başka bir çığır da açtı; bakınız nasıl:

Her türlü mesâil-i edebiye ve ilmiye hakkında en salâhiyettar gençlerimizin reyini toplayacak, onları tarih-i vürûdları³⁶¹ itibariyle enzâr-ı kâriîne³⁶² vaz’ edecektir. Bilhassa ittihaz ettiği bu “usul”ün ne kadar fâide-bahş olduğunu bu nüshasındaki ilk “tekazâ-yı edebî”yi okuyunca teslim edeceksiniz.

“Gelecek nüshadan itibaren diğer yeni bir çığır da açıyoruz; bakınız bu da nasıl: Aşağıda yazdığımız suale genç kariler içinde hangisi daha muvafık cevap verirse göndereceği makaleyi dercedeceğiz birinci sualimiz şudur: Sultan Selim-i Sâlis Hazretlerinin efkâr-ı ıslahatperverâneleri neticesi olarak bugüne kadar husule gelen tahavvülât-ı içtimaiyemiz³⁶³ nelerden ibarettir.³⁶⁴

Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere, Genç Kalemler ekibi, eli kalem tutan gençleri teşvik etmeye yönelik ve genç okuru yayın faaliyetinin içine katmaya çalışan bir yayın politikası izleme niyetiyle çıkmıştır. Yazarlarına, içeriğine ve etkinliklerine bakıldığı zaman bu çizgisini tüm yayın dönemi boyunca sürdürmeye çalıştığı görülür.

İlk sayıda “Takazâ-yı Edebî” başlığı altında gençlere Tevfik Fikret, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf gibi dönemin ünlü edebiyatçıları hakkındaki

³⁶⁰ Sayfaları süsleneceğinden.

³⁶¹ Geliş tarihleri.

³⁶² Okurların bakışlarına.

³⁶³ Toplumsal değişimler.

³⁶⁴ Müdüriyet, “Sevgili Karilerimize”, **GK**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 82.

fikirlerinin sorulması ve alınan cevapların yayımlanması³⁶⁵; Emin Bülent (Serdaroğlu) Bey gibi genç şairlerin ödüllendirilmesi³⁶⁶; genç yazarların eserleriyle birlikte fotoğraflarının da yayımlanması bu teşvikçi yaklaşımın örnekleri olarak gösterilebilir.

Dergi-okur ilişkisi bağlamında, derginin arka kapağında kendine yer bulan bilmece bölümünden ayrıca söz edilmelidir. II. Meşrutiyet basınında yaygın sayılabilecek sıklıkla kullanılan bilmece sütunu, Brummett'in deyişiyle, "basın ve okurları arasındaki basılı, doğrudan bir ilişkiydi." Bilmece sütunu, derginin okuruyla diyalog kurduğu bir kanaldı. "Okur edilgen olmaktan çıkıyor, bilgisi ya da zekâsı basın yoluyla ödüllendiriliyordu." Bilmece, gelişmekte olan basın-yayın sektörünün kendini ve okurunu ifade etmesinin önemli bir temsiliydi.³⁶⁷ Genç Kalemler'de de bir önceki sayının bilmecesini bilip, çekilen kurada ödül kazanan okurların (her bilmece için 20 kişilik) listesi ilan edilmiştir. Bu listelerde gençler (mesela öğrenciler) önemli bir yer tutar.³⁶⁸

³⁶⁵ "Takazâ-yı Edebî", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 86-87, 90-92.

³⁶⁶ Derginin 4 numaralı nüshasında "Emin Bülent Bey'e" hitaben yazılmış GKTH imzalı bir not yayımlanmıştır. Bu yazıda ve yazıya düşülen dipnotta, Tahrir Heyeti'nce, verdiği eserler dolayısıyla "ihtiram eseri olmak üzere" Emin Bülent Bey'e dört parçadan ibaret naçiz bir hediye gönderilmesinin kararlaştırıldığı; hediyein Rıfkı Necdet Bey tarafından on gün içinde İstanbul'a getirilip Emin Bülent Bey'e takdim edileceği bildirilmektedir. Bkz. GKTH, "Emin Bülent Bey'e", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69. Ortaç bu konuda biraz daha farklı ama daha ayrıntılı bilgi verir. Buna göre, Ali Canip, M. Nermi ve Küçük Talat Beyler Selanik'ten İstanbul'a gelirler. Ziyaretlerinin nedeni Emin Bülent Bey'e verilecek hediyedir. Bu hediye, dışı deri kaplı ince bir kutunun içinde koyu kırmızı kadifeye gömülmüş pek zarif bir altın saatle bir altın kordondur. Saatin kapağı içinde şöyle yazmaktadır: "Genç kalemlerden Kin şairine". Bkz. Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler**, 2. Basım, İstanbul: Akbaba Yayınevi, 1963, s. 101. Kâzım Nami Duru da şiiri Selanik'teki gençlikçe çok beğenilen Emin Bülent Bey'e armağan olarak bir altın saat gönderildiğini yazar. Bkz. Kâzım Nami Duru, **Ziya Gökalp**, 2. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965, s. III. Genç Kalemler'in 5 numaralı nüshasının mizah sütununda Ortaç'ın hediye kimin götürdüğüne ilişkin verdiği bilgi kısmen doğrulanır görünür. Şöyle yazılmıştır: "Bülent bir şaire naçiz bir hediye takdimi için İstanbul'a kadar giden nazik bir talat sahibi zat hayli müddet sahir ve bitap kalmış ise de Moda cihetlerinde istirahatten sonra yorgunluğunu atmıştır." Bkz. Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 96. Bu sütunda Ali Canip Bey'in bahsettiği kişileri nasıl kodladığına yukarıda değinilmişti. Anlaşılan hediye Küçük Talat Bey götürmüştür. Ali Canip Bey bir başka yazısında Emin Bülent Bey'in sanatı hakkındaki eleştirilerini ve GKTH'nin takdirini dile getirir; bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), "Üslup-Şahsiyet", **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 187. Emin Bülent Bey'in GKTH'nin takdirine mazhar olan "Hatif Diyor ki" ve "Kin" başlıklı şiirleri için bkz. Tuncer, s. 226-227.

³⁶⁷ Brummett, s. 95. II. Meşrutiyet basınında özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik süreli yayınlarda bulmacalara ve bilmecelere sıkça yer verilmiştir. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 57.

³⁶⁸ Milliyetçi hareketin en fazla militanı ve yandaşı gençler, özellikle de üniversite gençliği arasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 30.

Genç Kalemler, gençler tarafından çıkartılan/yönetilen ve yazar kadrosunu genç aydınların oluşturduğu bir dergidir. Derginin yönetim ve yazı kadrosunun büyük çoğunluğu 1880’li yıllarda doğmuştur. Yani çoğunlukla yirmili ve kısmen de otuzlu yaşların başında olan kimselerdir. Derginin çıkmaya başladığı 1910 yılında Genç Kalemler Tahrir Heyeti’nin en yaşlı üyesi 34, en genç üyesi ise 20 yaşındadır. Editör konumunda bulunan ve derginin en üretken yazarı olan Ali Canip Bey sadece 23 yaşındadır.³⁶⁹

Sadece derginin ismi, çıkış yazısı, yazar/yönetici kadrosu, genç yazarları teşvik etme/yayın faaliyetine katma çizgisi değil, derginin içeriği de esas hedef kitlenin gençler olduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.³⁷⁰ Bu konuda, satır aralarına sızılırsa çok sayıda örnek verilebilir. Satır aralarına girmeden belirgin birkaç örneği zikretmek yeterli olacaktır. Örneğin 4-12 numaralı sayının başyazısının başlığı “Gençler Ne Diyor?...”dur.³⁷¹ 5-13 numaralı sayıda “Gençler ve Edebiyat” başlıklı bir makale yayımlanmıştır.³⁷² Polemik yazılarının verildiği sütunun adı “Gençlik Kavgası”dır. 17-18 numaralı sayıda çıkan şiirlerden birinin başlığı “Türk Genci”dir.³⁷³ Mümtaz Nüsha olan bu sayı (17-18 numaralı nüsha) ön kapaktan “Yarının Gençlerine” ithaf edilmiştir.

Yeni Lisan makalelerindeki gençliğe çağrı açık ve dikkat çekecek kadar ajitatiftir. Genç Kalemler’in yürüttüğü dil davasının manifestosu olan ve ikinci cildin birinci sayısında yayımlanan ilk “Yeni Lisan” makalesinde, “Ey Gençler” hitabıyla gençlere açıkça çağrıda bulunulmakta; gençliğin, bütün dünyaca siyasî ve toplumsal varlığı silinmek istenen bir milleti kurtarma göreviyle karşı karşıya olduğu belirtilmekte; gençler “halâ uyuyor musunuz?” denerek vazifeye davet edilmektedir.³⁷⁴ İkinci Yeni Lisan makalesinde gençlere, Komünist Partisi Manifestosu’nu

³⁶⁹ Yazar kadrosu ve Tahrir Heyeti için İkinci Bölüme bkz.

³⁷⁰ Aynı durum Hüsün ve Şiir dergisi için de geçerlidir.

³⁷¹ Ali Canip, “Gençler Ne Diyor?...”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 129-131.

³⁷² Muvaffak Galip, “Gençler ve Edebiyat”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 149-150.

³⁷³ Mehmet Ali Tevfik, “İntikam Şiirleri: -2- Türk Genci”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 122.

³⁷⁴ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 6.

hatırlatırcasına, “birleşiniz; sizi ve vatanınızı kurtaracak Yeni Lisanı kabul ediniz” denmektedir.³⁷⁵

Genç Kalemler’in içeriğindeki gençlik teması aslında, derginin tüm içerik omurgasını oluşturduğu görülen eski-yeni, dün-bugün çelişkisiyle ve tüm bunlar da hedef kitle olarak gençliğin seçilmesiyle uyumludur.

Bir sonraki kısımda görüleceği gibi, dergi eksenli ama dergicilik dışı faaliyetlerde de ön planda olan gençlerdir. Ama daha önemlisi, derginin siyasî/ideolojik konumlanması ve ilişkileri ile hedef kitlesi arasındaki yakın ilişkidir. Hedef kitle olarak gençliğin, özellikle de aydın gençliğin seçilmesinde başta gelen etken, dergi ekibinin ideolojik/siyasî pozisyonu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisidir. Bu konuya, az ilerde sözü edilen ilişki tartışılırken de değinilecektir.

Sonuç itibariyle, Genç Kalemler’in esas hedef kitlesinin gençlik ve de özellikle tahsilli ve aydın (ehl-i kalem) gençlik olduğu görülmektedir. Gerek adı ve içeriği gerekse yazar kadrosu, çevresi ve hedef kitlesi göz önüne alınırsa, Genç Kalemler’in bir gençlik dergisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu olan, gençler tarafından çıkarılan ve doldurulan, gençleri hedefleyen ve içeriği ile etkinlikleri buna göre düzenlenen bir fikir dergisidir. Gençliğe ve özellikle tahsilli/aydın gençliğe yönelim, Hüsün ve Şiir’den itibaren tüm Genç Kalemler yayını boyunca değişmeden kalacaktır.

Kendini bariz şekilde dışavurduğu için tespiti görece kolay olan “aydın gençlik” belirlemesinden sonra, hedef-kitle meselesine ilişkin iki boyutun daha üzerinde durulmalıdır. Bunlardan biri toplumsal sınıf, diğeri ise cinsiyettir. Genç Kalemler için gençliğin bir üst başlık olduğu açık olduğuna göre, sıradaki soru bu üst başlığın toplumsal sınıfının ve cinsiyetinin ne olduğudur? Bunlara bir de din ve ulus (etnisite) kategorileri eklenmelidir.

³⁷⁵ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26. Bu makale Ali Canip ve Ziya Beyler tarafından birlikte yazılmıştır. Alıntı, Ali Canip Bey’in yazdığı kısımdan yapılmıştır. Bu tür metinlerde kelimenin gerçek anlamıyla gençliğe olduğu kadar, “Genç (Jön) Türkler”in devrimci yönünü ifade eden “genç”liğe (jönlüğe) de bir vurgu olduğu düşünülebilir ve Jön Türk akımının bir parçası olan Genç Kalemler’in devrimciliğe vurgu yapması olağandır. Gençlere çağrı, aynı zamanda devrimciliğe bir çağrıdır ve derginin ideolojik/siyasî çizgisiyle ilintilidir.

Toplumsal sınıf boyutunda belirtilmesi gereken husus, Genç Kalemler’de belirli bir toplumsal sınıfa yönelik bir yayın çizgisinin açıkça görülmediğidir. Üçüncü Bölümde daha ayrıntılı olarak işlenirken görüleceği gibi, derginin dünyayı algılayışında belirleyici olan kategori toplumsal sınıf değil, ulustur (kavim).³⁷⁶ Genç Kalemler ekibi toplumu sınıfsal ekseninde algılamadığı; ulus (kavim) şeklinde yekpare bir bütün olarak kabul ettiği (veya daha doğrusu öyle olmasını istediği ve buna çalıştığı), yani milliyetçi olduğu için hedef-kitle yöneliminde de belirleyici olan toplumsal sınıflar olmamıştır. Sınıfsal bir perspektif, birliği temenni edilen (daha doğrusu inşa edilmeye çalışılan) ve gereken ulus ile çelişecektir.³⁷⁷ Ulusun birliği gereklidir çünkü hem diğer Osmanlı unsurlar ulusal kimliklerini daha erken kazanmışlardır hem de parçalanma sürecindeki vatan ağır bir emperyalist kuşatma altındadır. Başka bir deyişle, dergi sınıfsal bir ayırım yapmadan tüm Türklere (esas olarak Osmanlı Türklerine) yöneliktir. Hedef-kitle Türkler, daha doğrusu Türk gençliğidir.

Genç Kalemler siyasî düzlemde Osmanlıcılığı, yani çok uluslu-çok dinli Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığını ve kendi tabirleriyle “Osmanlı milleti”ni kabul edip, yine kendi ifadeleriyle, bunu savunuyor olsalar da Türkler dışındaki unsurlar (hatta İslam olanlar) hiçbir zaman hedef-kitle olarak görünmezler. Genç Kalemler bir “kavmi”, Türkleri hedefler.

Toplumsal sınıflar esas alınmamakla birlikte, açıkça olmasa bile, dergide toplumun alt-orta katmanlarına yönelim kendini belli eder. Nitekim dergi ekibi de toplumun alt-orta sınıflarından gelmektedir.³⁷⁸ Nitelikli bir fikir dergisinin belirli bir eğitim seviyesini talep edeceği açıktır. Nitekim yukarıda derginin esas hedef kitlesinin tahsilli ve aydın gençlik olduğu belirtilmişti. Kuşkusuz, her zaman bire bir olmasa bile eğitim düzeyi ile gelir ve sınıfsal pozisyon arasında bir doğru orantı söz konusudur. Ayrıca söz konusu dönemde Genç Kalemler’in toplumun en alt katmanlarının bütçesine yük olabileceğine de işaret edilmelidir.³⁷⁹ Daha önemlisi, toplumun en alt katmanlarının

³⁷⁶ Buna belki tek istisna olarak Rasim Haşmet Bey’in şiiri gösterilebilir.

³⁷⁷ Söz konusu dönemde Türkler arasındaki sınıfsal farklılaşmanın yumuşaklığı veya belirsizliği hem dergi ekibinin böyle bir çizgi tutmasını kısmen açıklar hem de bu durum, Genç Kalemler’in de dâhil olduğu Türkçü akımın işini kolaylaştırmış bir faktördür.

³⁷⁸ İkinci Bölümde “Tahrir Heyeti Üyelerinin Genel Özellikleri” kısmına bkz.

³⁷⁹ İdeolojik düzlemde benzer çizgide ama toplumun daha alt katmanlarını hedefleyen bir yayınlı kıyaslama yapılabilir. Nisan 1913-Nisan 1914’te 8 sayfa olarak İstanbul’da çıkan “Halka Doğru”

(işçilerin ve nüfusun ağırlıklı bölümünü oluşturan köylülerin) sorunları dergide seslendirilmez. Bu noktada bir kayıtsızlıktan söz edilebilir.³⁸⁰ Genç Kalemler'in öncelikleri, ileride ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, daha farklıdır. Sonuç itibarıyla, dergide toplumun en alt sınıflarının (işçilerin ve köylülüğün) hedeflediğine dair bir işaret görünmez.

Ali Canip Bey'in dergide yer alan kimi görüşleri hem derginin hedef kitlesi konusunda bir fikir verir hem de dergi editörünün yönettiği dergiyi basın dünyası içinde nereye koyduğunu açıkça gösterir. Ali Canip Bey, 6-14 numaralı nüshanın başmakalesinde şöyle yazar:

Yevmî bir gazete muharriri için siyasî, içtimaî her meselede muvaffakiyet ve şöhret gayet kolaydır; vukuf istemez, mantık istemez; mensup olduğu “cumhur”un hodbinisini okşayacak desisekâr bir kalemle, biraz tabasbus³⁸¹, biraz riya kifayet eder; çünkü o “cumhur”un en mühim mizacı “hiddet ve tahakküre son derece kabiliyet”idir; Hülâsa o katiyen “*Raisonner*” nedir bilmez; bir “cumhur”u taraftar etmek için yevmî bir gazete muharririne en iyi vasıta “hissiyat” üzerine hücum etmek, saçma olsa bile gürültülü, sanki büyük manaları haizmiş gibi görünen cümleler yazmak, ve daima “hüsni niyet”ten bahsetmek ... bu kadar kâfidir!..

Fakat edebiyat için, edebiyat ile uğraşanlar için mesele büsbütün başkadır. Çünkü, edebî bir makale muharririnin karşısında “*impulsif*” ve cahil bir kitle yoktur; onun karileri münferiden düşünürler; vukuf isterler, ciddiyet isterler, kuru hüsni niyetlerden, Roşfokald'ın³⁸² dediği gibi bu “namevcut anane”lerden iğrenirler; hele dua hiç istemezler. Ve işte bunun için edebiyat sahnesine çıkan

dergisinin fiyatı 10 paradır. “Halka Doğru” dergisi için bkz. Arda Odabaşı, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Halkçılığı ve Halka Doğru Dergisi”, **Teori**, Sayı: 188 (Eylül 2005), s. 9-27. Bu konuda en kapsamlı (ama yayınlanmamış) çalışma için bkz. Mehmet Özden, “II. Meşrutiyet Devri Halkçılık Düşüncesi ve ‘Halka Doğru’ Dergisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Eylül 1985).

³⁸⁰ Bu noktada Genç Kalemler'in İTC'nin çizgisine aykırı düşmediği söylenebilir. Cemiyet'in işçi sınıfına ve köylülüğe karşı tutumu için bkz. Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Fatmagül Berktaş (Baltalı) (çev.), 3. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Mart 1996, s. 31-32, 37-38, 55-57, 61-82; Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Yavuz Alogan (çev.), 2. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Aralık 1999, s. 56-58.

³⁸¹ Yaltaklanma. Devellioğlu, s. 1010.

³⁸² 17. yüzyıl Fransız düşünürlerinden François de La Rochefoucauld (1613-1680) kastediliyor olsa gerektir. La Rochefoucauld için bkz. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi** Düşünürler Bölümü Cilt 1, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Aralık 2000, s. 338. Bu alıntıdaki Fransızca kelimeler dergide Latin harfleriyle verilmiştir.

acemi, biraz da histen mahrum amatörlerin hayatı bir çöp parçasının su üstünde
husule getirdiği mevcuden bile azdır!..³⁸³

Burada Ali Canip Bey günlük (yevmî) bir gazete ile bir edebiyat dergisi arasındaki farka değinirken, bu yayınların okur kitleleri üzerine de bir değerlendirmede bulunmuştur. Günlük gazete yazarı için başarı ve şöhret kolaydır çünkü hitabettiği kitle akla değil duygulara hitabedilerek kolayca kazanılabilen, “düşüncesizce hareket eden” (impulsif) ve “cahil” bir kitledir. Yani sıradan insanlardan oluşur. Hâlbuki bir edebiyat dergisinin okurları böyle değildir; “düşünen”, vukuf ve ciddiyet isteyen kimselerdir. Kısacası nitelikli veya seçkindirler. Demek ki (edebiyat ile uğraştığına göre) Genç Kalemler’in okur kitlesi de bu türden bir kitledir.

Aynı şekilde, derginin toplumun üst tabakalarını hedeflenmediği de açıktır. Her şeyden evvel, Abdülhamit’in şahsında ve 1908 Devrimi’ne açık destek verilerek eski Osmanlı hâkim sınıfları tümüyle dışarıda bırakılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, Genç Kalemler ekibi hem kendisi toplumun alt-orta sınıflarına dâhildir hem de bu sınıfların örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yayınıdır. Ama daha önemlisi, Üçüncü Bölümde göreceğimiz gibi, Genç Kalemler Türk Halkçılığı’nın temsilcilerinden olmuştur.

Cinsiyet boyutunda ise belki bir çeşit bulanıklıktan söz edilebilir. II. Meşrutiyet döneminde İstanbul’daki süreli yayınların başlıca okurlarının ve hedef kitlesinin “elit sınıf erkekleri” olduğu ifade edilmiştir. Basın esas olarak erkeği merkez almakta ve erkeklerce yönetilmektedir. Yayıncıların, yazarların ve karikatürcülerin hemen tamamı erkektir. Ev bütçesi de genellikle erkeklerin elinde olduğu için süreli yayın (satın alan anlamında) müşterileri de esas olarak erkeklerdir. Ancak, kadınlar da süreli yayınları tüketmektedirler. Nitekim daha 19. yüzyılda kadın dergileri yayın hayatına girdiği gibi, II. Meşrutiyet yayınlarının bazıları özellikle kadın okurları hedeflemekte; bazıları kadınlara da hitap etmekte; bazıları ise hem erkeği hem de kadını dikkate almaktadırlar.³⁸⁴

³⁸³ Ali Canip, “Düne Nazaran Bugün- Kavgalarım-Hüseyin Cahit-”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 161-162.

³⁸⁴ Brummett, s. 90-91. II. Meşrutiyet dönemi kadın dergileri için bkz. Kurnaz, s. 139-193.

Genç Kalemler de erkekler tarafından çıkarılan ve yönetilen bir dergidir. İkinci Bölümde görüleceği üzere, derginin hiç kadın yazarı yoktur. Dahası, dergide yazar kategorisine girmese de bir kadının kaleminden çıkmış hiçbir metne rastlanmaz. Ancak, bu durum Genç Kalemler'in kadına ve kadın sorununa ilgi duymadığını ve kadın okuru hedeflemediğini göstermez.

Her ne kadar derginin kadın yazarı yoksa da kadın müstearlı yazarı ve kadın sütunu vardır. Aka Gündüz, "Seniha Hikmet" ve "Ayşe Mebrure" takma adlarıyla "Kadın Yazıları" sütununda biri mensur olmak üzere iki şiir yazmıştır.³⁸⁵

II. Meşrutiyet döneminin kadın konusundaki kalem erbabından olan Selahattin Asım Bey'in "Kadının İçtimaî Hakimiyeti" ve "Kadın ve Cemiyet Hayatı" başlıklı iki makalesi dergide yayımlanmıştır.³⁸⁶ Bu makalelerde, en kaba şekliyle ifade edecek olursak, erkeğe karşı kadın (kadın-erkek eşitliği ve hatta kadının üstünlüğü) ve kadının toplum hayatında yer alması savunulmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, dergi ekibinin en önemli isimlerinden biri (ve Tahrir Heyeti üyesi) olan Ömer Seyfettin'in yazılarında (özellikle de hikâyelerinde) kadın meselesine ciddi bir yer ayırdığına işaret edilmelidir. Sonuç itibarıyla, çok açık ve ısrarcı olmasa bile, Genç Kalemler'in kadın okuru hedeflediği veya en azından hesaba kattığı söylenebilir.

Genç Kalemler dergisinin kaç adet sattığı, kaç abonesi olduğu, kimler, yani hangi toplumsal kesimler tarafından okunduğu veya takip edildiği, dağıtımı, satış/okunma dağılımının ülkenin değişik bölgeleri için ne şekilde olduğu konusunda maalesef yeterli bilgi sahibi değiliz.³⁸⁷ Veri yetersizliği nedeniyle derginin okur profili hakkında ancak, genel bir tahminde bulunmak mümkündür. Bu noktada zorunlu olarak

³⁸⁵ 20. yüzyıl başları Türkiyesinde kimi erkek yazarlar arasında kadın müstearı kullanma eğilimi vardır. Aka Gündüz'den başka örneğin Tahsin Nahit ve İbrahim Alaattin (Gövsâ) Beyler de kadın müstearı kullanmışlardır. Polat'ın bu eğilime ilişkin yorumu, böyle bir uygulamanın kadınları kültür hayatına katılmaya teşvik edeceği inancıyla yapılmış olabileceği şeklindedir. Bkz. Polat, **Rûbâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 42. Buna bir de (mesela Aka Gündüz örneğinde) "inandırıcı" olma arzusu eklenebilir.

³⁸⁶ Selahattin Asım, "Kadının İçtimaî Hâkimiyeti", **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 170-173; Selahattin Asım, "Kadın ve Cemiyet Hayatı", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 174-176.

³⁸⁷ Bu dönemde süreli yayınlar (özellikle gazeteler) elden ele dolaştığı, toplantılarda (örneğin kıraathanelerde) yüksek sesle okunduğu (dolayısıyla okuyazar olmayan okurlar da olduğu) ve duvarlara asıldığı için, bu türden verilerin olması bile gerçekçi bir tablo edinmek için yeterli olmayabilir. II. Meşrutiyet okuru üzerine genel ve faydalı bir tartışma için bkz. Brummett, s. 82, 84-94.

derginin içeriğine (dolayısıyla hedef-kitlesine)³⁸⁸ ve yetersiz bir kaynak olarak, kazanan okurların listesinin sunulduğu “Bilmece” sütunu ile “Muhaberelerimiz” ve “Açık Muhaberelerimiz” sütunlarına başvurmak gerekecektir. Derginin yöneldiği toplumsal kesimlere yukarıda zaten değinilmişti. “Bilmece” sütununda yer alan listelerden ve “Muhabere” sütunlarından anlaşılansa, derginin okur profilinin hedef kitle ile genel olarak uyumlu olduğudur. Genç ve tahsilli Türkler, çoğunlukla öğrenciler esas okur profilini oluşturuyor görünmektedir. Erkekler çoğunlukta olmakla birlikte, Genç Kalemler’in kadın okurları da vardır.

VI. İTTİHAT ve TERAKKİ CEMİYETİ ile İLİŞKİ

Bu çalışmanın temel varsayımlarından birisi, Genç Kalemler dergisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti³⁸⁹ ile organik bir ilişkisinin bulunduğu, Genç Kalemler’in Cemiyet’in yarı-resmî (gayrı-resmî) yayın organı, bir başka deyişle, II. Meşrutiyet döneminin başta gelen siyasî oluşumunun naşir-i efkârı olduğudur.

“Meşrutiyet senesi (1908) matbuat tarihimize altın harflerle yazılacak bir senedir.”³⁹⁰ 1908 Devrimi ve II. Meşrutiyet dönemi, başka alanlarda olduğu gibi, basın-yayın dünyasında da köklü denebilecek bir dönüşüm getirmiştir.³⁹¹ 1908 Devrimi’nin en

³⁸⁸ Brummet’in yerinde uyarısını bir not olarak düşmek gerekir: “II. Meşrutiyet basınının okur kitlesini saptamak, saymak ve tanımlamak zordur. Tanımlamanın büyük kısmını içerikten tahmin ederek yapıyoruz ki, bu da kesinlikle spekülasyon alanına kaymak demektir ve spekülasyon da kültür tarihçisinin kaçınılmaz av alanıdır.” Brummet, s. 84, 86.

³⁸⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti için bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt 3**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt 1**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 51-162; Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Nuran Yavuz (çev.), 4. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Ekim 1995.

³⁹⁰ Selim Nüzhet (Gerçek), **Türk Gazeteciliği**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s. 82.

³⁹¹ II. Meşrutiyet dönemi basın-yayın dünyası hakkında genel bilgi için bkz. İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, s. 141-201; İskit, **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, s. 130-152; Şapolyo, s. 170-191; Topuz, s. 82-97; Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, s. 53-60; Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**; Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi Birinci Kitap-Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**, (yer, yayınevi, tarih yok), s. 163-223; M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, 3. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1993, s. 305-336; Hülya Baykal, **Türk Basın Tarihi 1831-1923**, İstanbul: Afa Matbaacılık, 1990, s. 156-189; **Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl**, 1. Basım. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Eylül 1987, s. 27-38. Genel basın tarihlerinde dönemin dergilerine gerekli önemin verilmemesi şaşırtıcıdır. Dönemin dergileri için ayrıca bkz. Varlık, s. 116-125; Toprak, “II. Meşrutiyet’te Fikir Dergileri”, **TCTA 1. Cilt**, s. 126-132; Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, s. 20-30; Ercilasun, s. 49-57. Ayrıca, “Türkiye’de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984)” başlıklı derlemedeki diğer kimi

önemli sonuçlarından biri, Fransız Devrimi'ndekinden bile daha çarpıcı³⁹² bir “basın patlaması” olgusunun ortaya çıkışı ve basının toplum içindeki rolünün belirgin bir biçimde artması olmuştur. Hürriyet'in İlanı ile birlikte daha önceki dönemlerde görülmemiş biçimde ve sayıda gazete ve dergi yayın hayatına girmiştir. Koloğlu'nun deyişiyle, Sultan II. Abdülhamit'in 30 yıllık baskıcı rejiminin yarattığı suskunluğa³⁹³ bir tepki olan bu basın çılgınlığı, toplumun gerçekleri dinleme açlığına cevap vermiştir.³⁹⁴ Ancak, bu süreli yayınların büyük bir kısmı uzun süre yaşayamamıştır. Dönemin önemli yayıncılarından biri olan Servet-i Fünun sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'ün belirttiği gibi, tutunabilenlerin çoğu gücünü siyasî bir kaynaktan alanlar olmuştur.³⁹⁵

“Gazetenin dünyada en hâkim bir kuvvet olduğu”nun anlaşıldığı³⁹⁶ II. Meşrutiyet döneminin siyasî ve ideolojik mücadeleleri içinde kitle iletişim araçları, özellikle de süreli yayınlar başrolü oynamışlardır. II. Meşrutiyet devri basınının en belirgin özelliklerinden biri, basında siyasî partilere göre oluşan gruplaşmalardır. Yine

makalelere, döneme ilişkin oldukça sınırlı bilgi veriyor olsalar da bakılabilir. Son yıllarda yayınlanmış ve daha çok İstanbul'da çıkan mizah dergilerine yoğunlaşan Brummett'in çalışması, gerek kapsamı gerekse yöntemi bakımından istisnai ve dikkat çekicidir. Bkz. Brummett, age. Bizim çalışmamızda sık sık atıf yapılan Ali Canip Yöntem'in hatıralarında Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi basını hakkında pek çok ayrıntı mevcuttur.

³⁹² Brummett, s. 17.

³⁹³ Gerçek'in deyişiyle, gittikçe sertleşen sansür nedeniyle 1881-1908 dönemi Türk basın tarihinin en sönük, en cansız yıllarıdır. Meşrutiyetten az önce çıkan gazeteler gazeteden başka her şeye benzeyen varakalardır. Saçma sapan Avrupa haberleriyle ve tercüme romanlarla doludurlar. (Gerçek), s. 77-79. “Lâkin devr-i sabık efkâr-ı münevvere ashabını sükûta mahkûm etmişti. Sahib-i zaman olanlar, faaliyetden ürküyorlardı. Muharrirler susuyor, gazeteler ise ancak eltaf-ı hükümdarî ile selâmlık resm-i âlisini yazıyorlardı. Gazetecilik sanatı bir nevi hafıza oyununa inhisar etmişti: Matbuatın bahsedebileceği havadise muvafık basma kalıbı cümleleri çabuk bulmak, yahud her makam ve rütbeye has ve istimali lâ-yetegayyer elkab ve evsaf-ı âlâyını doğru tanzim etmek.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 139.

³⁹⁴ Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, s. 53-54. İstibdat Dönemi basın-yayın rejiminin baskın karakteri iki kelimeyle (sansür ve jurnal) özetlenebilir. Bu dönem basın yayın dünyası için yukarıda atıf yapılan basın tarihlerine bakılabilir. Bunların yanında şu eserler de faydalıdır; Cevdet Kudret, **Abdülhamit Devrinde Sansür**, 1. Basım, Milliyet Yayınları, Ocak 1977; Süleyman Kâni İrtem, **Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür**, Osman Selim Kocahanoğlu (yay. hzl.), İstanbul: Temel Yayınları, 1999; Asaf Tuğay, **İbret: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler**, İstanbul: Okat Yayınevi, (tarihsiz). Döneme ilişkin kimi hatıralar sansür rejimini tanımak açısından önemlidir. Örneğin bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, **Kırk Yıl**, Şemsettin Kutlu (hzl.), İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987. Ayrıca, Ahmet İhsan Tokgöz'ün bir sonraki dipnotta zikredilecek olan hatıralarına bkz. Uşaklıgil'in hatıraları basın ve edebiyat tarihi açısından da aydınlatıcıdır.

³⁹⁵ Ahmet İhsan Tokgöz, **Matbuat Hatıralarım**, Alpay Kabacalı (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Haziran 1993, s. 152-153, 171. (Tokgöz'ün hatıralarının, II. Meşrutiyet'in basın-yayın dünyası açısından çok değerli bir kaynak olduğunu belirtelim). “Yayıncılar bağımsız, çeşitli siyasî partilerle bağlantılı ya da o partilerin yayın organı olarak çalışabiliyorlardı. Siyasî veya edebî bir hedefi olan her muharririn bir gazeteyi tek başına çıkartacak kadar parası olamayacağı açıktı. Ortaklıklar ve çeşitli bağlantılarla bir yayıncı hem malî hem de siyasî ve fikrî destek bulabiliyordu.” Brummett, s. 67.

“Koloğlu’nun deyişiyile, bu dönemde basın genellikle İttihatçılar ile İttihatçılara karşı olanlar diye ikiye ayrılmıştır.”³⁹⁷

“1908 matbuatının bariz karakterini siyasî mücadele, şuura çıkmış veya çıkmamış iki kuvvetin faaliyetini tebarüz ettirmek teşkil eylemiştir. Politik sahada bu, İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilâf ve diğer fırkaların firmaları altında gözükmuştür.”³⁹⁸ “Parti gazeteleri bu dönemde aydın çevreleri kışkırtmada önemli rol oynamışlardır.”³⁹⁹

1908 Devrimi’nin baş mimarı ve II. Meşrutiyet dönemi siyasetinin baş aktörlerinden olan İttihat ve Terakki Cemiyeti basına özel bir önem vermiştir. Cemiyet, yurt içi ve yurt dışındaki muhaliflerine karşı siyasî mücadelesinde, aydın kesimler ile kitleleri (kamuoyunu) kazanma ve seferber etme davasında, kendi programını ve ideolojisini tüm ülkeye hâkim kılma çabasında ve örgütlenme faaliyetlerinde sürekli yayınları temel bir araç olarak görmüş ve faal bir şekilde kullanmıştır. Cemiyet’in dönemin kitle iletişim araçlarına bu özel bakışı ve verdiği büyük önem, “teşkilat ve neşriyat” formülüyle ifade edilebilir. Nitekim Cemiyet’in resmî yayın organı olan Şura-yı Ümmet’in 23 Haziran 1906 tarihli başmakalesinde “teşkilât ve neşriyatın lüzum ve faydası”ndan söz edilmekte ve makale şöyle neticelenmektedir: “Teşkilât ile neşriyat, selâmet-i vatan için ilk atılacak hatvedir; dense, sezadır.”⁴⁰⁰

³⁹⁶ (Gerçek), s. 82.

³⁹⁷ Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, s. 59.

³⁹⁸ İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, s. 192. İttihatçı basın ile muhalif basın arasındaki gerginlik ve mücadelenin en bariz örneklerinden biri 31 Mart Vakası’ndan önceki iki ayda (Kamil Paşa’nın 13 Şubat’ta güvenoyu alamayarak düşmesinden ayaklanmaya kadar olan dönemde) görülür. Bu gerginlik, muhalif kanattan “Serbesti” gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Bey’in 6 Nisan’da vurulmasıyla doruğuna ulaşacaktır. Söz konusu mücadelenin tarafları bize II. Meşrutiyet basını hakkında aydınlatıcı bir fikir verir. Çünkü İttihatçı basının karşısında sadece muhalefetin yayın organları değil, gayrimüslim (özellikle Rum) ve İngiliz gazeteleri de vardır. Bu iki aylık dönem için İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne ilişkin yukarıda zikredilen kaynaklarda ve basın tarihlerinde bilgi bulunabilir. Bunlara ek olarak, 31 Mart Vakası’nın en ayrıntılı incelemesi olan klasikleşmiş şu esere bkz. Sina Akşin, **Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı**, 3. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1994, s. 32-42. Akşin’in bu çalışması 31 Mart günleri basını için de temel bir kaynak niteliğindedir.

³⁹⁹ Topuz, s. 84.

⁴⁰⁰ Akt. Kâzım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**, 2. Basım, İstanbul: Emre Yayınları, Ocak 1995, s. 159-160. Şura-yı Ümmet’e ilişkin ilginç bir ayrıntı (gazetenin neşriyat programı) için bkz. Ahmed Bedevi Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**, İstanbul: Tan Matbaası, 1948, s. 217-218. Cemiyet’in 1908 Devrimi öncesinde basın-yayın organlarını kullanımına ilişkin olarak bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: I Kısım: I, 4. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 320-338. (Aynı bölüm, Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: II Kısım: IV, 3. Basım, Ankara:

II. Meşrutiyet yılları fikir dergiciliğinin hızlı gelişimine tanıklık etmiştir. Bir fikir dergisi olan Genç Kalemler de Cemiyet'in yakından ilişkili olduğu II. Meşrutiyet dönemi yayın organlarından biridir. Burada belirtmemiz gereken ve aşağıda ayrıntısına az da olsa gireceğimiz bir husus, Cemiyet'in süreli yayınlarla olan ilişkisinin duruma göre farklılaşabildiğidir. Cemiyet'e ait veya doğrudan bağlı yayınlar olduğu gibi, resmen bağlı veya ait olmayıp çeşitli derecelerde Cemiyet'in çizgisini izleyenler, destekleyenler veya eğilimli olanlar da vardır.⁴⁰¹ Cemiyet'in resmî organı olmasa da Genç Kalemler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gayrı-resmî diyebileceğimiz yayın organı; naşir-i efkârıdır. Genç Kalemler ile Cemiyet arasındaki ilişki birkaç boyutta irdelenebilir. Bu ilişki aşağıda üç boyutta ele alınmıştır: Maddî (malî ve diğer türden maddî destek), kadro (idare ve yazar kadrosu) ve içerik (program ve ideoloji).

A. MADDÎ İLİŞKİ

Öncelikle, Cemiyet ile Genç Kalemler arasında parasal/malî veya daha geniş anlamda maddî bir ilişki olduğu görülmektedir. Derginin malî kaynaklarından biri İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Genç Kalemler'in ikinci cildi, yukarıda da görüldüğü gibi, Cemiyet'in finanse etmesiyle çıkmıştır. Derginin başyazarı Ali Canip Bey'e başyazarlık görevinin ifası için Merkez-i Umumi tarafından 10 lira tahsis edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu yardım daha sonra da sürmüştür. Tahsis edilen 10 lira, aylıktır. Nitekim Ali Canip Bey derginin tüm yayını boyunca başyazarlık görevini sürdürdüğüne; kendisine hiçbir şekilde müdahalede bulunulmadığına (yani öne sürdüğü şart kabul edildiğine ve ihlal edilmediğine), hatıralarında bu yardımın bir daha yapılmadığından söz etmediğine ve tahsis edilen 10 liranın aylık olduğunu söylediğine göre, derginin tüm yayın dönemi boyunca sürmüş olmalıdır.

Cemiyet'in ayrıca dolaylı yollardan da dergiyi finanse ettiği görülmektedir. Örneğin dergi ekibinin en önemli mensuplarından biri olan Ömer Seyfettin'in

TTK Yayınları, 1991, s. 64-81'de de vardır.) Ayrıca, Jön Türk gazeteleri için 1043 numaralı dipnotta zikredilen kaynaklara bkz.

⁴⁰¹ Toplu bir değerlendirme için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 65-66. Yukarıda zikredilen basın tarihlerinde de bu konuya ilişkin dağınık bilgiler mevcuttur.

askerlikten ayrılma bedeli Ziya Bey'in araya girmesiyle Cemiyet tarafından karşılanmıştır.⁴⁰² Selanik'teki İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi binasında Genç Kalemler ekibi için bir oda ayrılmıştır.⁴⁰³ Aşağıda göreceğimiz gibi, Genç Kalemler ekibi ve çevresi İttihat ve Terakki kulüplerinde⁴⁰⁴, İttihat ve Terakki Mektebi'nde⁴⁰⁵ toplanmışlardır.⁴⁰⁶

Genç Kalemler'in basıldığı matbaaların Cemiyet ile ilişkisi de irdelenmesi gereken bir konudur. Yukarıda görüldüğü üzere, Genç Kalemler dergisi Selanik'te sırayla şu matbaalarda basılmıştır: Yordan Yarçaf ve Kumpanyası Matbaası, Rumeli Matbaası, Şems Matbaası ve Osmaniye Matbaası. Bu matbaalar arasında sadece Rumeli Matbaası üzerine bir değerlendirmede bulunmamız mümkün görünmektedir.⁴⁰⁷

Rumeli Matbaası kuvvetle muhtemelen Cemiyet'in matbaasıdır. Genç Kalemler ekibinden olan ve bir dönem "Rumeli" gazetesinin başyazarlığını yapan Kâzım Nami Duru, hatıralarında, Cemiyet'in Selanik'te bir matbaa kurduğunu ve "Rumeli" adıyla günlük bir gazete çıkarmaya başladığını yazar.⁴⁰⁸ "Rumeli" gazetesini doğrudan Cemiyet'e ait veya bağlı gazetelerden biridir.⁴⁰⁹ Cemiyet'in yayın organı olan

⁴⁰² Bu bilgi Mustafa Nermi Bey tarafından Alangu'ya aktarılmıştır; bkz. Alangu, s. 165.

⁴⁰³ Yöntem, "Mehmet Ali Tefik Bey", *YT*, s. 197. Oral, 1908 Devrimi'nden hemen sonra Cemiyet'in Olimpos Palas karşısındaki merkezinin bir odasının gazete idarehanesi olarak kullanılmaya başlandığını bildirir; Oral, s. 178. Demek ki Cemiyet merkezinde bu türden faaliyetlere yer ayrılabilir.

⁴⁰⁴ "İttihat ve Terakki kulüplerine özellikle işaret etmek gerekir, zira bunlar yalnız siyasal değil, her türlü kültürel, iktisadî, toplumsal ihtiyacı da karşılamak amacını güden, CHP'nin tek parti dönemindeki halkevlerini hatırlatan ve ihtimal onlardan çok daha canlı ve dayanışmalı kuruluşlardı." Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, s. 341-342.

⁴⁰⁵ 1910 Kongresi'nde alınan karara göre, Cemiyet'in himayesindeki okullara "İttihat ve Terakki Mektebi" unvanı verilecekti; bkz. Necdet Sakaoglu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Ekim 1993, s. 134. Selanik İttihat ve Terakki Mektebi Hürriyet'in İlanı'nın ardından Hamidiye Bulvarı'nın bitiminde yaptırılmıştı. İlk ve idadi bölümlerinden başka geniş bir konferans salonu da vardı; Alangu, s. 172.

⁴⁰⁶ Yöntem'in, hatıralarında "bizim İttihat ve Terakki Mektebi" şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir; Yöntem, "Bizim Selânik'te Bir Gezinti", *YT*, s. 328.

⁴⁰⁷ Maalesef, Osmaniye Matbaası hariç, diğer matbaalar hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur. Osmaniye Matbaası hakkında sahip olduğumuz bilgi de Cemiyet ile münasebetine ilişkin değildir.

⁴⁰⁸ Kâzım Nami Duru, *"İttihat ve Terakki" Hatıralarım*, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1957, s. 42.

⁴⁰⁹ Tunaya (Cilt 1), s. 65; Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s. 57. Gazeteciliğe "Rumeli'de başlayan Zekeriya Sertel hatıralarında şöyle yazar: "İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi fikirlerini yayınlayan bir organa muhtaçtı. ... Bu maksatla *Rumeli* adında gündelik bir gazete çıkarmaya başlamışlardı. Bu gazete küçük bir vilâyet gazetesiydi ama, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yayınladığı için ayrı bir önemi vardı. Ben gazeteciliğe ilk olarak bu küçük gazetede başladım. ... Bu kargaşalık içinde İttihat ve Terakki Cemiyeti gazetesiz kalamazdı. İşte *Rumeli* gazetesini böyle bir ihtiyaçtan doğmuştu. Gazetenin başına da İstanbul'dan Yunus Nadi getirilmişti. ... İstanbul'da da Hüseyin Cahit, edebiyatı bırakarak siyasete geçmiş ve *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamıştı. Böylece

Rumeli gazetesinin Genç Kalemler'in başlattığı Yeni Lisan davasının başta gelen destekçilerinden olduğunu da belirtmek gerekir.⁴¹⁰ Bu gazetenin basıldığı matbaa da "Rumeli Matbaası" olsa gerektir.⁴¹¹

B. KADRO İLİŞKİSİ

İkinci olarak, Cemiyet ile Genç Kalemler arasında bir kadro ilişkisi olduğu görülmektedir. Dergi ekibi ve çevresi Cemiyet efradından kimselerdir. Genç Kalemler'in idarî ve yazar kadrosuna bakılınca, bir "İhvan-ı Cemiyet"⁴¹² yayını görüntüsü edinilir.

Yukarıda görüldüğü üzere, derginin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Nesimi Sarım Bey 1908 Devrimi öncesinde mimli İttihatçılardan olduğu gibi, Genç Kalemler döneminde de Merkez-i Umumi kâtibidir. Meşrutiyet'ten önce de sonra da militan bir İttihatçıdır.

Derginin başyazarı (editörü) olan Ali Canip Bey'in Cemiyet ile ilişkisi, kendisinin bu özel konumu nedeniyle üzerinde ayrıntılı olarak durulması gereken bir husustur. Ali Canip Bey'in Cemiyet ile ilişkisini, kendisi üzerine en kapsamlı biyografik

İttihat ve Terakki, iki kavgacı başyazar kazanmıştı. Yunus Nadi her gün İttihat ve Terakki merkezine gider, oradan aldığı ilham üzerine gelip yazılarını yazardı. ..." Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2001, s. 31-33. Sertel, hatıralarında, o sırada gazetenin başyazarı olarak kendisine ve arkadaşı Nebizâde Ahmet Hamdi Bey'e iş veren ve Zekeriya Bey ile Ahmet Hamdi Bey'in çıkardığı "Yeni Felsefe Mecmuası"na da yazan Kâzım Nami Bey'den hiç söz etmezken, Duru, hatıralarında (s. 42), Berat İdadisi'nden talebesi olan Ahmet Hamdi ve onun arkadaşı Zekeriya Beyleri nasıl işe aldığını anlatmaktadır.

⁴¹⁰ "Rumeli"nin hızlı ve kati desteği gerek dergide Ömer Seyfettin ve Gökâlp tarafından yazılan makalelerde, gerekse Yöntem'in yıllar sonra Ömer Seyfettin üzerine yazdığı bir yazıda dile getirilmiştir; bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), "Beni Terket' Şiirine! Dair", **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 53; GKTH (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113-114; Ali Canip Yöntem, "Ömer Seyfettin'in 30. Ölüm Yıldönümü'nde", **PYM**, s. 401. " 'Rumeli' gazetesi Yeni Lisan'ı kabul ettiği günden beri iki misli satılmaya" başlamıştır; GKTH (Ziya Gökalp), s. 116. Tekin Alp de "İttihat ve Terakki Komitesi'nin nâsir-i efkârı olan *Rumeli*" gazetesinin bu durumuna işaret etmiştir; bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 122, 147.

⁴¹¹ Rumeli Matbaası'nın bir Selanik matbaası olduğu bilinmektedir; Duman (2. Cilt), s. 1048; Kabacalı, s. 149. Duman'ın katalogunda Rumeli gazetesi için matbaa bilgisi verilmemiştir; Duman (2. Cilt), s. 708.

⁴¹² İTC üyeleri ve daha çok da Cemiyet'in önemli üyeleri birbirlerini "ihvan-ı cemiyet" olarak adlandırıyorlardı. "İhvan", sadık, samimi, candan dostlar; tarikat arkadaşları anlamındadır; bkz. Devellioğlu, s. 422.

çalışmayı yapmış olan Filizok'un bu konudaki değerlendirmelerini eksen olarak tartışacağız.

Filizok, Ali Canip Bey'in 1906'da Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne doğrudan dâhil olmadığını ama Kâzım Nami ve Ömer Naci gibi kurucularla çok samimi arkadaş olduğunu ifade etmektedir.⁴¹³ Yine Filizok, Ali Canip Bey'in İstibdat döneminde de Meşrutiyet döneminde de bütün arkadaşları fiilen siyasetin içinde oldukları halde, günlük siyasetten mümkün olduğu kadar uzak kalmaya gayret gösterdiğini belirtir. Çok samimi olduğu ve hemen her gün görüştüğü Kâzım Nami, Nesimi Sarım gibi arkadaşları aktif olarak politikanın içinde oldukları halde, kendisi fiilî politikadan uzak yaşamıştır.⁴¹⁴

Yukarıda Genç Kalemler'in ikinci kuruluşu anlatılırken, Ali Canip Bey'in Merkez-i Umumi'nin dergiye müdahalesi konusunda ne kadar hassas bir tutum aldığı görülmüştü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden ilgili kararı alan Ali Canip Bey Gökalp'e kaygılarını dile getirirken, "biz politika adamı değiliz" der.⁴¹⁵ Nitekim derginin yayın çizgisini esas olarak Ali Canip Bey'in belirlediğini, Cemiyet'in herhangi bir müdahalede bulunmadığını Yöntem'in kendi açıklamalarından bilmekteyiz.⁴¹⁶ Filizok'un da belirttiği gibi, Genç Kalemler dergisi Ali Canip Bey tarafından, Cemiyet'in müdahalesi olmadan serbest bir şekilde idare edilmiştir. Filizok, Cemiyet'in maddî yardımını gören derginin bu durumunu, "bu husus basın tarihimizde benzeri az görülebilecek bir haldir" şeklinde yorumlar.⁴¹⁷ Az ileride Genç Kalemler'in bu konumu basın tarihi ekseninde tartışılacaktır. Ama önce Ali Canip Bey'in Cemiyet ile ilişkisine dair değerlendirmemizi tamamlayacağız.

Filizok'un belirttiği gibi, Ali Canip Bey günlük siyasetten hep uzak durmuştur. Kendi ifadesiyle, "politika adamı" değildir. Fakat kanımızca Ali Canip Bey'in Cemiyet

⁴¹³ Filizok, s. 14 (30. dipnot). Baştan belirtmek gerekir ki Filizok, Ali Canip Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğu seçeneğini tümüyle dışlamaz görünür. Nitekim sadece 1906'da kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne girmedikini yazmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmadığını söylemez.

⁴¹⁴ Filizok, s. 25-27, 71.

⁴¹⁵ Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 390.

⁴¹⁶ Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 390; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12.

⁴¹⁷ Filizok, s. 27.

üyesi olması kuvvetle muhtemel ve hatta kesindir.⁴¹⁸ Nitekim öncelikle, İkinci Bölümde kendisine ilişkin kısımda ayrıntılarıyla görüleceği üzere, Abdülhamit rejimine olan karşıtlığından, esas olarak İttihatçılardan, hem de en önemlilerinden oluşan arkadaş çevresinden ve devrim günlerindeki militan tutumundan söz etmek gerekir. Ancak, bu özellikler onun Cemiyet’e dâhil olduğunu kanıtlamaya yetmez. Sadece Cemiyet’e yakın durduğunu gösterir.⁴¹⁹

Çok daha kesin bir kanıt, Ali Canip Bey’in Cemiyet tarafından “emirle” belirli görevlere atanmış olmasıdır. Derginin kuruluşu anlatılırken görüldüğü üzere, Merkez-i Umumi tarafından kendisine bağlı bir organ olan Talebe-i Hariciye Encümeni’nin kâtib-i umumiliği görevine ve Genç Kalemler dergisi başyazarlığına 25 Mart 1911’de resmen tayin edilmiştir. Yöntem, hatıralarında söz konusu atama kararından “tayin emrim” diye söz eder.⁴²⁰ Bu atama kararının bildirildiği mektuptaki üslup da Ali Canip Bey’in bir İttihatçı sayılmasını gerektirecek niteliktedir.⁴²¹

Söz konusu mektup ve karar sureti, gerek Ali Canip Bey’in Cemiyet üyeliği, gerekse derginin Cemiyet ile organik bağı açısından başlı başına bir kanıt belge değerindedir.⁴²² Nitekim bir siyasî oluşumun (tehdit ve zapt etme gibi şiddet içeren bir yol dışında) herhangi bir kimseyi herhangi bir göreve ataması, üstüne üstlük bu atamayı kendisine ait olmayan bir kuruma (burada dergiye) yapması düşünülemez.⁴²³

⁴¹⁸ Politika adamı olmamak Cemiyet üyesi olunmayacağı anlamına gelmez. İTC üyesi olup günlük politikayla fazlaca ilgilenmeyen çok sayıda İttihatçı sayılabilir. Bunun belki de en çarpıcı örneği Genç Kalemler ekibi içinde yer alan ve Merkez-i Umumi üyesi olan Gökâlp’tir. İkinci Bölümde “Ziya Gökâlp” kısmına bkz.

⁴¹⁹ Yine de bu aşamada bile Tunaya’nın işaret ettiği “Cemiyet-i Mukaddese” olgusu hatırlanmalıdır: “Yapıcı ve devrimci mâzisi, hürriyetperverlerin toplandığı ocak ve hürriyetin sembolü olması dolayısıyla Cemiyet ‘halâskâr’ hattâ ‘mukaddes’ sayılmış, ona üye olmak bir vatan vazifesi ve şeref borcu bilinmiştir.” Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyet’in İlânı**, 2. Basım, İstanbul: Arba Yayınları, Ağustos 1996, s. 32.

⁴²⁰ “... Bu encümene tâyin emrime bakın, enteresandır...” Yöntem, “Devirlerden Hatıralar”, **YT**, s. 4.

⁴²¹ Alangu şu yorumu yapar: “Bu kararnâmedeki mason ağzı, o yıllardaki gizli dernek ve partilerin bağlantılarına, dikkati çekecek ölçüde işaret ediyor...”; Alangu, s. 159-160.

⁴²² Yücel’in deyişiyle, Ali Canip Bey’e gönderilen karar suretiyle dergi, “İttihat ve Terakki tarafından patrone ediliyor”du; Yücel, s. 191.

⁴²³ Ayrıca, Yöntem’in hatıralarından böyle bir durumun olmadığı da görülmektedir. Ali Canip Bey II. Meşrutiyet (Genç Kalemler) yıllarında da İttihatçı arkadaşlarıyla birliktedir. Siyasî açıdan en kritik günlerde dahi Cemiyet’in merkezindedir ve gelişmelerden yakından haberdardır. Buna örnek olarak, hatıralarında anlattığı “Hizb-i Cedit” olayı günleri gösterilebilir. Bkz. Yöntem, “Hizb-i Cedit”, **YT**, s. 354. Yöntem’in burada ima yoluyla kendisini olayları “içerden” gören bir kimse olarak sunması da anlamlıdır.

Bizatihi, başında bulunduğu tüm Genç Kalemler faaliyetini de Ali Canip Bey'in İttihatçı olduğunun bir işareti saymak gerekir.⁴²⁴ Dahası, Cemiyet'in siyasi/ideolojik çizgisiyle tüm yaşamı boyunca gösterdiği uyum, onun inanmış bir İttihatçı olduğunun bir başka kuvvetli kanıtıdır.⁴²⁵ Tüm bunlara karşın resmen üye olmadığı kabul edilse bile, "fiilen" üye olduğu kesindir.

Ali Canip Bey'in tam bir İttihatçı gibi hareket ettiği, ideolojik ve siyasi düzlemde Cemiyet'in çizgisinden ayrı bir duruşu olmadığı açıktır. Dahası, Genç Kalemler ekibinin ağırlıklı olarak İttihatçı veya Cemiyet çevresinden kimselerden oluştuğu; dergi ekibinin bir "ihvan-ı cemiyet" görüntüsüne sahip olduğu unutulmamalıdır. Nitekim Merkez-i Umumi'nin müdahalede bulunmayacağına söz veren Ziya Gökalp, aynı Merkez-i Umumi'nin ve Genç Kalemler Tahrir Heyeti'nin üyesidir. Dolayısıyla, Merkez-i Umumi mensubu Gökalp'in de yer aldığı bir ortamda⁴²⁶, Cemiyet'in Ali Canip Bey'e doğrudan bir müdahalede bulunmasına zaten hiç de gerek olmadığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Bu noktada, Filizok'un, Genç Kalemler'in durumunun basın tarihimizde benzeri az görülebilecek bir durum olduğu şeklindeki değerlendirmesine dönebiliriz. Genç Kalemler'in pozisyonunun ilginç olduğuna kuşku yoktur ancak bu ilginçlik Genç Kalemler'e özgü olmaktan ziyade İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne özgüdür. Nitekim Cemiyet'in benzer bir ilişki içinde olduğu başka yayın organları da vardır.⁴²⁷ En çarpıcı örnek, II. Meşrutiyet basınının en önemli ve ünlü gazetelerinden biri olan "Tanin"dir.

⁴²⁴ Burada tüm Genç Kalemler faaliyetini genel anlamda kastediyorsak da daha belirgin kimi örnekler de verilebilir. Örneğin Ali Canip Bey'in hazırladığı mizah sütunlarında Cemiyet'in muhaliflerine karşı sert ve alaycı bir tutum takınılmıştır. Aşağıda "Muhalefete Karşı Tutum" kısmına bkz.

⁴²⁵ Ali Canip Yöntem, örneğin bir Ömer Seyfettin'in aksine, Cemiyet ile hiçbir zaman ters düşmemiştir. Yöntem'in 1960'larda bile Cemiyet'i savunması ve ortaya koyduğu "İttihatçı duruşu" dikkat çekicidir. Örnek olarak şu yazılarına bkz. Ali Canip Yöntem, "Yakın Tarihten Sesler- Benim Bildiğim Talât Paşa", *YT*, Cilt: 1 Sayı: 6 (5 Nisan 1962), s. 161-162; Yöntem, "Hızb-i Cedid", *YT*, s. 353-355; Ali Canip Yöntem, "Bab-ı Âli Baskını'nın Bilinmeyen Tarafları", *YT* Cilt: 2 Sayı: 26 (23 Ağustos 1962), s. 387-389. Ayrıca, II. Abdülhamit'e ilişkin yazılarına (719. dipnot) bkz. Cemiyet'ten "o zamanın yegâne ilerici teşekkülü olan İttihat ve Terakki" diye söz ettiği "Hızb-i Cedid" başlıklı yazısında Atatürk'ün İTC'yi koruyan sözlerini aktarması da anlamlıdır.

⁴²⁶ Belki de Kurdakul'un dediği gibi, Gökalp İttihat ve Terakki Fırkası adına Genç Kalemler hareketini "denetliyor"du. Kurdakul, s. 86.

⁴²⁷ İTC, özellikle malî yardım politikasını yaygın şekilde kullanmıştır.

Genç Kalemler'in Cemiyet ile olan ilişkisiyle Tanin gazetesinin Cemiyet ile ilişkisi arasında kimi benzerlikler söz konusudur.⁴²⁸

Bilindiği gibi Tanin, koyu İttihatçı yayını olarak tanınır. Hâlbuki “bağımsız” bir gazetedir. Hüseyin Cahit, Hüseyin Kâzım Kadri ve Tevfik Fikret tarafından 1 Ağustos 1908’de yayın hayatına sokulan Tanin’in başyazarı ve gerçek yöneticisi Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey’dir. Gazetenin finansmanı ise Cemiyet üyesi olan Hüseyin Kâzım Kadri Bey tarafından sağlanmıştır.⁴²⁹

Cemiyet, parti organı bir gazete çıkarıncaya kadar görüş ve faaliyetlerini Tanin aracılığıyla (bildirilerini Tanin’de yayımlayarak) kamuoyuna duyurmak istemiş ve Cemiyet üyesi Hüseyin Kâzım Bey de bu talebi Hüseyin Cahit Bey’e iletmıştır. Hüseyin Cahit Bey’in ilk tepkisi Ali Canip Bey’in Merkez-i Umumi kararını aldığındakine benzer. Kimsenin gazetesi olmayacaklarını, bağımsız kalacaklarını dile getirir. Hüseyin Kâzım Bey de aslında farklı düşünmemektedir; o da aynı Gökalp’in yaptığı gibi, Tanin’in özgür ve bağımsız kalacağı konusunda güvence verir. Bunun üzerine gazetenin ilk sayısının üçüncü sayfasında, Şura-yı Ümmet çıkıncaya kadar Cemiyet’in bildirilerinin Tanin aracılığıyla duyurulacağına ve Tanin’de yayımlanmayan bildirilerin Cemiyet’e ait olmadığına dair bir ihtar yayımlanır.

Hüseyin Cahit Bey Tanin’in Cemiyet yayını olmaması, bağımsız kalması konusunda kararlıdır. Hatıralarında, “*Tanin*, bağımsız bir gazete olarak çıkıyordu ve benim elimde sonuna kadar da öyle kaldı”⁴³⁰ demesine karşın, kendisinin de kabul ettiği gibi Tanin, Cemiyet’in yayın organı olarak görülmüş ve fiilen de Cemiyet’in yayın organı olmuştur. Çünkü Hüseyin Cahit Bey, zaman zaman gazetesinde Cemiyet’i

⁴²⁸ Türk Basın Tarihi’nin olduğu gibi, Cemiyet’in de en önemli (yarı-resmî) yayın organlarından olan “Tanin”in Cemiyet ile olan ilişkisi için bkz. Hilmi Bengi, **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. 43-46; Hüseyin Cahit Yalçın, **Siyasal Anılar**, 2. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2000, s. 44-45; Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebiyat Anıları**, Rauf Mutluay (hızl.), 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 1999, s. 189-190; Tunaya (Cilt 1), s. 65. Tanin, yukarıda zikredilen tüm basın tarihlerinde Cemiyet’in organı veya yandaşı olarak nitelenmiştir.

⁴²⁹ Zamanla Cemiyet ile arası bozulacak olan Hüseyin Kâzım Bey ayrıca, Genç Kalemler’in yayın hayatında olduğu dönemin bir kısmında (1911 ve 1912 yılları içinde) Selanik valisidir. Bu döneme ilişkin anıları için bkz. Hüseyin Kâzım Kadri, **Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım**, İsmail Kara (hızl.), 2. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Haziran 2000, s. 112-133.

⁴³⁰ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 44.

eleştirse bile, İttihatçı olarak nitelenmesi gereken bir yayın çizgisi sürdürmüştür.⁴³¹ Üstelik, yine kendi ifadesiyle, “İttihat ve Terakkî hiçbir zaman gazeteye (Tanin) tesir etmek isteme”miştir.⁴³²

Bir başka önemli örnek olarak “Yeni Mecmua” verilebilir. Gökalp’in yönetiminde 1917’de yayın hayatına giren Yeni Mecmua da Genç Kalemler gibi Cemiyet tarafından finanse edilmiş ve desteklenmiş ama yayın politikasına doğrudan karışılmamıştır.⁴³³

Gelinen aşamada, söz konusu ilişkinin kadro boyutuna kısa bir ara verip, Yöntem’in hatıralarından yola çıkarak Genç Kalemler’in ikinci cildinden önce böyle bir ilişkinin varlığını tartışacağız. Yöntem hatıralarında Genç Kalemler’in kuruluşunu anlatırken, “Selânikte çıkan (Genç Kalemler) dergisinin evvelâ İttihadı Terakki ile ilgisi yoktu. (Hüsün ve Şiir) ismiyle çıkıyordu” demektedir⁴³⁴ ki bu cümlelerin mantıkî sonucu, daha sonra böyle bir ilişkinin kurulduğudur. Nitekim böyle bir ilişki ya kurulmuştur ya da daha muhtemelen zaten varolan ilişki daha üst bir aşamaya taşınarak yoğunlaştırılmıştır.

Çünkü Yöntem’in bu anlatımına karşın, Cemiyet’in Hüsün ve Şiir’le de bağlantılı olduğuna dair kimi işaretler mevcuttur. Her şeyden evvel, bu dergiyi çıkaran iki gencin, Cemiyet’in önde gelen üyelerinden Dr. Nazım Bey’in⁴³⁵ yeğenleri olduğu

⁴³¹ “...*Tanin*’in Cemiyet’in gazetesi olduğu üzerine bir kanı doğdu. *Tanin*’in İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne hiç sarsılmayan yandaşlığı ve içten bağlılığı bu kanıyı gittikçe kuvvetlendirdi.” Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 45.

⁴³² Akt. Bengi, s. 46. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Katib-i Umumisi olan Mithat Şükrü Bleda’nın hatıralarında yer alan ilginç bir anekdota da işaret edelim. Bleda’nın verdiği bilgiye göre, Cemiyet’e üye olma konusunu konuştukları sırada Hüseyin Cahit Bey kendisine şöyle demiştir: “...Ben müstakil kalmak isterim ve zannederim ki müstakil bir muharrir olacak cemiyetin lehine yazacağım makalelerin efkârı umumiye üzerinde etkisi cemiyete mensup bir gazetecinin yazılarından daha kuvvetli olacağı muhakkaktır.” Bleda, Hüseyin Cahit Bey’in bu cümlesinde gerçek payı olduğunu inkâr edemeyeceğini belirtir. Bkz. Bleda, s. 46.

⁴³³ Ercilasun, s. 51-52.

⁴³⁴ Yöntem, “Devirlerden Hatıralar”, **YT**, s. 4.

⁴³⁵ İTC’nin en önemli ve etkin mensuplarından biri olan Dr. Nazım Bey, 23 Temmuz 1909’dan 23 Temmuz 1910’a kadar Cemiyet’in genel kâtibidir. 23 Temmuz 1910’dan 30 Ekim 1918’e kadar ise Merkez-i Umumi üyesidir; bkz. Ahmet Eyicil, **Doktor Nazım Bey**, 1. Basım, Ankara: GünYayınçılık, Ekim 2004, s. 128. Görüldüğü üzere, Hüsün ve Şiir’in 4. (ve özel) sayısının çıktığı 23 Temmuz 1910 günü İTC Merkez-i Umumi üyeliğine gelmiştir. Başka bir deyişle, Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler’in yayınlandığı dönemde Nazım Bey önemli bir siyasî pozisyondaydı. Burada adı geçen biyografisinde yeğenlerine ve dergiye ilişkin bir bilgi bulunamamıştır.

öne sürülmüştür.⁴³⁶ İkinci olarak, Ali Canip Bey'in Genç Kalemler'in ikinci cildi çıkarılırken Merkez-i Umumi'nin ve de özellikle Dr. Nazım Bey'in müdahalesinin olmamasını istemesi, akla Hüsün ve Şiir ve Genç Kalemler'in ilk cildi üzerinde böyle bir müdahale olduğunu veya daha muhtemelen olabilme potansiyeli olduğunu getirmektedir.

Bir başka işaret, Hüsün ve Şiir'in basıldığı ilk matbaa ve derginin iki idarehanesidir. Yukarıda görüldüğü gibi Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısı Manastır'da Neyyir-i Hakikat Matbaası'nda basılmıştır. Derginin Manastır'daki idarehanesi yine Neyyir-i Hakikat Matbaası, Selanik'teki idarehanesi ise Rumeli Matbaası'dır. Yukarıda Rumeli Matbaası hakkında malumat verilmişti. Burada Neyyir-i Hakikat Matbaası üzerinde durulacaktır.

Neyyir-i Hakikat Matbaası da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin matbaasıdır. Duru'nun hatıralarında aktardığı bilgiye göre, Cemiyet'in Manastır Merkez Heyeti 1908 Devrimi öncesinde şapirografla "Neyyir-i Hakikat" adlı bir gazeteyi gizli olarak çıkarmıştır. Bu gazetenin bazı nüshaları Selanik'e de ulaşmıştır.⁴³⁷ Oral'ın verdiği bilgiye göre, II. Meşrutiyet döneminin ilk gazetesi, Manastır'da 14 Temmuz'da (miladî 27 Temmuz) şopoğraf ile çıkarılmaya başlanan Neyyir-i Hakikat'tir. Cemiyet'in Manastır şubesinin Hürriyet'in öncülüğü yanında basın öncülüğünü de ele alması Selanik'teki Merkez'in hoşuna gitmemişse de ses de çıkarılmamıştır. Neyyir-i Hakikat de diğer Cemiyet yayınları gibi muhaliflere karşı sert bir mücadele vermiştir.⁴³⁸ İskit'in II. Meşrutiyet dönemi için verdiği bilgiye göre ise, Manastır'da Cemiyet adına çıkan Neyyir-i Hakikat daha ziyade İTC Manastır Heyet-i Merkeziyesi'nindir ve Merkez-i Umumi'ye çatar.⁴³⁹ II. Meşrutiyet dönemi basını hakkında hatıralarında önemli malumat veren Ahmet Emin Yalman da II. Meşrutiyet döneminde gazetelerin iki düşman gruba ayrılmış olduklarını ve aralarında şiddetli bir düellonun yaşandığını belirtir. Manastır'da çıkan Neyyir-i Hakikat İttihatçı gazeteler arasındadır.⁴⁴⁰ Osmanlı İttihat ve Terakki

⁴³⁶ Arai, Hüsün ve Şiir'in Cemiyet üyelerince çıkarıldığını ifade eder; bkz. Arai (MTSD), s. 183.

⁴³⁷ Duru, "İttihat ve Terakki" Hatıralarım, s. 30.

⁴³⁸ Oral, s. 166, 180.

⁴³⁹ İskit, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, s. 147.

⁴⁴⁰ Ahmed Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 (1888-1922), Erol Şadi Erdiç (hızl.), 2. Basım, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997, s. 101. Şapolyo da Neyyir-i Hakikat'in İttihatçılar tarafından çıkarıldığını bildirir; Şapolyo, s. 172.

Cemiyeti'nin resmen yayımladığı Neyyir-i Hakikat gazetesi, Neyyir-i Hakikat Matbaası'nda basılmıştır.⁴⁴¹

Hüsün ve Şiir'den Genç Kalemler'e geçilirken⁴⁴² ve Genç Kalemler'in birinci cildi döneminde de Cemiyet ile bir bağlantı olduğuna ilişkin kimi işaretler mevcuttur. Nitekim Hüsün ve Şiir'in ismi "Genç Kalemler" olarak değiştirilirken imtiyaz sahipliğine ve sorumlu müdürlüğe Merkez-i Umumi kâtibi Nesimi Sarım Bey'in getirilmesi anlamlıdır. Nesimi Sarım Bey gibi kalem erbabı olmayan; daha da doğrusu, yazma-çizme işleriyle ilgisi olmayan ama koyu bir İttihatçı olan birinin derginin başına gelmesi de bir işaret sayılmalıdır.

Bir başka husus, Merkez-i Umumi üyesi Gökalp'in "Turan" başlıklı manzumesini, basılması için Merkez-i Umumi kâtibi (ve derginin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi) Nesimi Sarım Bey aracılığıyla Ali Canip Bey'e, yani Genç Kalemler'e göndermesidir. Tüm bunlar, Cemiyet ile Hüsün ve Şiir ve birinci cildi döneminde Genç Kalemler arasında bir bağ olduğunu göstermektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti - Genç Kalemler ilişkisinde kadro bağlantısı boyutuna geri dönecek olunursa, kuşkusuz mutlaka sözü edilmesi gereken kişi Ziya Gökalp'tir.⁴⁴³ Kanımızca, bu ilişkiyi kavramada tutulması gereken halka Gökalp ve Gökalp'in Cemiyet içindeki konumudur.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Duman (1. Cilt), s. 649. Kuran'ın verdiği bir bilgiyi de bu tabloya ekleyebiliriz. Buna göre, Neyyir-i Hakikat gazetesinin başyazarı olan Avukat Hasip Bey Resneli Niyazi Bey'in hatıratını yazmıştır ve Cemiyet mensubudur. Bkz. Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Nisan 2000, s. 369. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır örgütü hakkında, Neyyir-i Hakikat'ın Manastır merkezinin yayın organı olduğunu da belirten şu makaleye bkz. Mete Çetik, "Manastır'da İlan-ı Hürriyet'e Dair Bir Albüm Münasebetiyle İttihat ve Terakki Manastır Örgütü", **Tarih ve Toplum** (bundan sonra **TT**), Cilt: 30 Sayı: 178 (Ekim 1998), s. 17-22.

⁴⁴² Burada akla bir varsayım gelmektedir. Şayet Hüsün ve Şiir'in Cemiyet'in Manastır merkezi ile bir bağı varsa, Hüsün ve Şiir'den Genç Kalemler'e geçiş süreci acaba derginin, Manastır örgütünün kontrolünden Selanik örgütünün kontrolüne geçtiğine mi yorulmalıdır?

⁴⁴³ Burada verilen bilgiyle birlikte, İkinci Bölümde "Ziya Gökalp" kısmına da bkz.

⁴⁴⁴ Genç Kalemler merkezli etkinlikler içinde yer almış bir kimse olan Tekin Alp'e göre Yeni Hayat hareketinin "hakiki müdürü" "Filozof Ziya Bey"dir; P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 147. "Ziya Bey, önce çevresine, davasına kendilerini coşku ve istekle adanmış bir grup genç insan topladı. Bu gençler, Selânik'te ilk çıkışından başlayarak devrimci ve muhalif bir çizgi izleyen *Genç Kalemler* gazetesini kurdular." Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", Landau, s. 179. Benzer bir değerlendirme de şöyledir: "En evvel Türklüğü ve Türkçeyi yeni bir takım formüllerle ifade eden bu adam, etrafında birkaç genç alıp bunlarla birlikte 'Genç Kalemler' diye bir mecmua çıkardı ve bu mecmuada hem ameli, hem de nazari bir Türkçülük hareketi uyandırdı." Muhittin Birgen, **İttihat ve**

Derginin ikinci kuruluşunda Gökalp'in oynadığı belirleyici role yukarıda değinilmişti. Cemiyet'in maddî desteğini sağlayan da Ali Canip Bey'in "müdahale olmasın" şartına teminat veren de Gökalp'ti. Merkez-i Umumi üyesi Gökalp bir bakıma Genç Kalemler'i himaye eden kişi olmuştur. Daha doğrusu, Cemiyet'in himayesi onun kanalıyla sağlanmıştı. Ancak, Ali Canip Bey'e verdiği teminattan, olası ters düşmelerde dergiyi de Cemiyet'e karşı himaye ettiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Gökalp'in Genç Kalemler'e ne getirdiğini İsmail Habib Sevük özlü bir şekilde dile getirir. Sevük'ün ifadesiyle Gökalp, "kuvvetini iki noktadan alıyordu: Biri şahsından, diğeri İttihat ve Terakki Cemiyetinden." Dilde ve edebiyatta Türkçülüğün en kuvvetli sesinin evvela Selanik'ten duyulması, Cemiyet merkeziyle birlikte Gökalp'in de orada bulunmasından kaynaklanıyordu. Gökalp'in Genç Kalemler ekibine "iltihakı ve muzaheret, mecmuanın davasına cemiyetin kuvvetini de ilâve etmiş oldu." Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beyler, Cemiyet'in "bütün fikir ve ilim cephesini eline" alan Gökalp'in kendilerine katılmasıyla davalarının "sesini kuvvet ve kudretle işittirmeğe" başladılar. "Çünkü Ziya Gök Alp'in şahsiyetile, Genç Kalemlerin davasına iktidar mevkiini tutan cemiyetin siyasî kuvveti de inzımmam etmiş oluyordu."⁴⁴⁵

Gökalp - Genç Kalemler ilişkisini daha net kavrayabilmek için Gökalp'in İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki pozisyonuna ve görevine eğilmek gerekir.

Dergi kadrosunun en önemli isimlerinden biri olan Gökalp, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi üyesidir ve örgütün gençlik kolları sorumlusudur. Onun bu görevi ve "gençlik programı" (gençlik teşkilatında dikkate aldığı noktalar) üzerinde, Genç Kalemler açısından kilit önemde olduğu için, özel olarak durmak gerekir.

Ama ondan önce burada işaret edilmesi gereken önemli bir husus, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de en çok gençliğe önem vermiş olduğu gerçeğidir.⁴⁴⁶ Şimdiden belirtilmelidir ki tüm bu tablo; Cemiyet'in gençliğe verdiği büyük önem, Gökalp'in gençlik kollarından sorumlu oluşu ve gençlik programı, Genç Kalemler'in gerek ismi,

Terakki'de On Sene 1. Cilt: İttihat ve Terakki Neydi?, Zeki Arıkan (hızl.), 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, Mart 2006, s. 361.

⁴⁴⁵ (Sevük), s. 438, 443.

⁴⁴⁶ Tunaya (Cilt 3), s. 268. Talat Paşa 1914'te yaptığı bir konuşmada şöyle demekteydi: "Yirmi yaşında adam koca adamdır." Akt. Tunaya, age.

kadrosu ve içeriğiyle gerekse hedef kitlesiyle bir gençlik dergisi oluşu ve dergi ekibinin içinde yer aldığı tüm faaliyetler; tesadüflerin yaratamayacağı kadar uyumlu parçalardan oluşmaktadır.

Gökalp'in, gençlik teşkilatında dikkate aldığı noktalar, Şapolyo'nun ve Erişirgil'in aktardığına göre şöyledir:⁴⁴⁷

- Gençleri Türkçülük mefkûresiyle yetiştirmek.⁴⁴⁸
- Gençlere ferdî ve milli bir ahlak telkin etmek.
- Hayatlarını muayyen bir fikre hasrettirmek.
- Fikirde iş bölümü yapmak.
- Yetiştirilen ve özellikle fikrî kıymet taşıyan gençlere eğilimlerine göre iş bulmak.
- Gençleri, devlet adamı, muallim/misyoner ve/veya muharrir/müellif olarak yetiştirip matbuatın başına geçirmek.
- Gençler için fikir mabedi (kulüpler) yaratmak; fikir mabedi olan kulüplere her akşam devama teşvik etmek.
- Teşkilatçı gençleri Cemiyet teşkilatının başına geçirmek.
- Gençleri Avrupalı propagandacıların tesirlerinden, Avrupa'dan gelen zararlı fikirlerden korumak.

⁴⁴⁷ Gençlik teşkilatında göz önünde tuttuğu noktalar için bkz. Enver Behnan Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, İstanbul: Güven Basımevi, 1943, s. 78; Mehmet Emin Erişirgil, **Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp**, Aykut Kazancıgil-Cem Alpar (hızl.), 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1984, s. 68-69.

⁴⁴⁸ Tekin Alp'in deyişiyle, Merkez-i Umumi üyeliği görevini "kabul ederken Ziya Bey'in sabit düşüncesi, Türk ulusçuluğunun başarısı için sonuna dek uğraşmaktı. ... Ziya Bey, önce çevresine, davasına kendilerini coşku ve istekle adanmış bir grup genç insan topladı. Bu gençler, Selânik'te ilk çıkışından başlayarak devrimci ve muhalif bir çizgi izleyen *Genç Kalemler* gazetesini kurdular." Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 179.

- Teknik bilgiye müsteid gençleri Avrupa'ya tahsile göndermek. Zeki gençleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin parasıyla Avrupa'ya gönderip öğrenim yaptırmak ve sonra onları İttihat ve Terakki kulüplerinin başına geçirmek.

- Âlim olacak kabiliyette olanlara milli konularda araştırma yapma vasıtalarını sağlamak ve bunları Maarif Nezareti'ne tanıtarak öğretmen, profesör vb. olarak vazife görmelerini kolaylaştırmak.

Bu listede yer alan ilkelerin önemli bir kısmı, Genç Kalemler ekibinin faaliyetleri ve bu ekibin içinde yer aldığı faaliyetlerle dikkat çekici bir paralellik gösterir. Özellikle, Mustafa Nermi Bey'in Genç Kalemler çevresinin faaliyetleri konusunda verdiği bilgiler ile bu liste tam bir uyum içindedir. Genç Kalemler ekibinin en genci ve hayattan en son ayrılanı olan Mustafa Nermi Bey, Alangu'nun Aralık⁴⁴⁹ 1963'te kendisiyle yaptığı söyleşide Genç Kalemler ekibi ve çevresinin faaliyetleri, Cemiyet ile ilişkileri gibi konularda çok değerli ve aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Mustafa Nermi Bey'in verdiği bilgiler Genç Kalemler ekibinin sadece dergicilik yapmadığını, dergicilik dışı faaliyetleri de olduğunu ve dahası çok daha geniş kapsamlı bir programın/faaliyetin parçası olduklarını ortaya koyduğu gibi, Genç Kalemler'in bir İttihatçı yayını olduğunu da ilk ağızdan belgeler.

Mustafa Nermi Bey'in verdiği bilgiye göre⁴⁵⁰, dergi çevresinde toplanan gençler aralarında işbölümü yapmışlardır. Türk dili araştırmaları, dili sadeleştirmek için alınacak önlemler, aruz ile hece vezninin başlıca farkları gibi ilk hamlede ileri sürecekleri ve uygulamaya sokacakları konular üzerinde hazırlıkta bulunmuşlardır.⁴⁵¹ Vezinleri inceleme görevi Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beylere verilmiştir.

Genç Kalemler'in başlattığı Yeni Lisan hareketinin, Merkez-i Umumi'deki seminer mahiyetindeki toplantılar, İttihat ve Terakki Mektebi'nde gece dersleri ve konferansları, gençler arasında yapılan işbölümü ile araştırılmış, iyice örgütlenmiş bir

⁴⁴⁹ Tarih olarak hem 15 hem de 18 Aralık tarihleri verilmektedir; bkz. Alangu, s. 183 ve 446.

⁴⁵⁰ Akt. Alangu, s. 165-166, 192, 429-430.

⁴⁵¹ Genç Kalemler'de yayımlanan bir makalede şu tür ifadeler yer alır: “Yeni Lisan cereyanı üzerine heyetimize mensup gençlerin tetkike lüzum gördükleri selikiyat nazariyeleri... Biz evvela okuduk, sonra Yeni Lisan'ın doğru olduğuna kanaat getirdik...” Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 134-135.

hareket olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵² Kitaplar karıştırılmış, malzeme hazırlanmış, kampanya bilinçli bir şekilde açılmıştır.⁴⁵³

Gökalp'in çevresinde toplananlar, Genç Kalemler'in savunduğu Türkçe'yi yaymak için başka yollara da başvurmuşlardır. Bu konuda Enver Paşa'nın başkanlığında toplantılar yapılmış⁴⁵⁴, Batı klasiklerinin yeni lisanla Türkçeye çevrilmesi için listeler hazırlanmış ve harekete geçilmiştir. Bu çalışmalara katılan Mustafa Nermi Bey'e Pierre Janet'nin "Felsefe Tarihi"ni tercüme etme işi verilmiştir.⁴⁵⁵ Tekin Alp (Moiz Kohen-Muhlis Tekin Alp) de birçok felsefe kitabının tercüme edilmesi işini üzerine almıştır. Bu çalışmalara Kâzım Nami, Rasim Haşmet ve Âkil Koyuncu Beyler de katılmışlardır.⁴⁵⁶

⁴⁵² Ali Canip Bey derginin 17 Eylül 1911 tarihli nüshasının mizah sütununda şöyle yazmıştır: "Selanik'te: - Bu haftanın en mühim hadisesi onbeş günden beri devam eden 'Yeni Lisan Kongresi'nin son zamanlardaki hararetidir. Azanın ekserisi buram buram terliyor. ..." Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 160.

⁴⁵³ Berkes, Selanik'te bir grup gencin kurduğu fikir çevresinin Yeni Felsefe Mecmuası ve Genç Kalemler dergilerinde yeni fikirleri yaymaya başladığını belirttikten sonra, bunların aralarında toplantılar yaptıklarını, her toplantıda belirli bir reform konusunu ele aldıklarını, tartışmalarını ve onlardan beliren fikirleri yayınladıklarını ifade eder. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 61-62. Tekin Alp'in deyişiyle, "... Kitaplar, risaleler, gazeteler, konferanslar, her tarafa tohum ekiyor. Gençleri toplamak, yeni fikre rabt etmek üzere birtakım cemiyetler kuruluyor." P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 136.

⁴⁵⁴ Enver Paşa (Genç Kalemler'in yayın hayatında olduğu dönemde henüz Enver Bey) hakkında en kapsamlı biyografik çalışmanın sahibi olan Aydemir, onun böyle bir etkinliğinden söz etmez. Aydemir'e göre Enver Paşa ne Türkçü ne de Turancıdır. Osmanlıcı ve İslamcıdır. Ancak, Türk Ocağı'na ve Turancılara yardım etmiştir. Ayrıca Gökalp ile de olumlu bir ilişkisi vardır. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa** Cilt II 1908-1914, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971, s. 481-485.

⁴⁵⁵ Mustafa Nermi Bey (veya belki de Alangu) Fransız psikolog ve nörolog Pierre Janet (1859-1947) ile Fransız filozof Paul Janet'yi (1823-1899) karıştırıyor olsa gerektir. Paul Janet'nin "Felsefe Tarihi" adlı bir çalışması vardır. Ayrıca, dergide bir makalede, Genç Kalemler çevresi tarafından eserleri tercüme edilen yazarlar sıralanırken Paul Janet'nin ismi zikredilmiştir. Bu zikir için bir sonraki dipnota bkz. Pierre Janet için bkz. "Janet, Pierre", **AB** Cilt 17, s. 200. Paul Janet için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 281. Bu iki Janet'nin karıştırılması örneğin Baha Tevfik'te de görülür. Bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 235.

⁴⁵⁶ Mustafa Nermi Bey'in anlattıklarının büyük kısmı Genç Kalemler'de verilen bilgilerle doğrulanır. Örneğin Ali Canip Bey daha ikinci sayıda şöyle yazmıştır: "... İşte bu hakikatlere pek vakıf olan Selanik gençleri derhal birleştiler: Küçük bir encümen, bir tercüme encümeni teşkil ettiler; ve Yeni Lisan'ın kuvvetini, kudretini eserleriyle izah etmek için: Spenser'den, Föyye'den, Tain'den, Guyyo'den, Pol Jane'den kitaplar tercümeğe başladılar. Selanik İttihat ve Terakki Mektebi'ne ait yeni taba başlanılan bütün kitaplar bu lisanla kaleme alınıyor; yakında bir tasfiye sarfı da vücuda gelecektir. ..." Aynı makalenin devamını yazan Gökalp ise şöyle der: "Ve Yeni Lisancılar kuru bir terakki davasıyla kalmamak içindir ki Avrupa'nın edebî, felsefî, içtimâî, siyasî, hukukî en güzel eserlerini kendi lisanlarına nakletmek üzere bir heyet teşkil ettiler, çalışıyorlar..." Bkz. "?" (Ali Canip-Ziya Gökalp), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26, 29. Yine Gökalp bir başka makalesinde, "Selanik'te gençlerden içtimâî ve felsefî eserler tercüme etmek üzere teşekkül eden bir heyet'in "tercüme üslubu olarak Yeni Lisan'ı kabul" ettiğini yazar. Ayrıca, programında "istikbalin lisanı" olan ve İstanbul ile ekseri vilayetlerde muavinleri bulunan "Yeni Lisan Encümeni"nden bahseder. bkz. GKTH (Ziya

Yeni bir düşünce kalkınmasının temelini hazırlanmasına girişilmiştir. Genç Kalemler'in sonunu getiren Balkan Savaşı tüm bu projeleri bozacaktır. Ancak, en başta ele alınan bir çalışma hemen hayata geçirilebilmiştir. Bu, yeni lisanla ders kitaplarının hazırlanmasıdır. Maarif Nezareti tarafından kabul edilerek Selanik'te 1911'de bastırılan ve tüm okullarda okutulmaya başlanan bu kitaplardan dört tane okuma ve iki tane yeni imla kitabını Mustafa Nermi Bey hazırlamıştır.⁴⁵⁷

Bunların yanında, M. Nermi Bey tahsil için Paris'e gönderilmeden önce⁴⁵⁸, çeşitli başlıklar altında dil, tarih, politika ve eğitim konulu on (veya on sekiz)⁴⁵⁹ kadar propaganda broşürü Ömer Seyfettin tarafından hazırlanmıştır. Sadece Türklerin henüz bir millet olamadığı çokuluslu imparatorluk ortamında bunlar, "bir millet yaratma amacına yönelmiş risalelerdi"r.⁴⁶⁰

Mustafa Nermi Bey aynı konuşmasında Genç Kalemler'in Cemiyet ile ilişkisini açıklıkla ifade ettiği gibi, derginin varlık nedenini de ortaya koymuştur.

... Biz diyorduk ki, bir Osmanlı devleti var, ama desteği nedir? Nereye dayanıyor? Desteği olan, olması gereken bir halk var, ama maneviyât, imân, ideal bakımlarından ortada varlığı yok. İşte Genç Kalemler'in, kimselerin farkına

Gökalp), " 'Yeni Muhitül Maarif' Muhterem Heyeti'ne", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113-114, 117.

⁴⁵⁷ Bir evvelki dipnotta aktarılan Ali Canip Bey'in sözleri bu türden çalışmalara işaret eder: "Selanik İttihat ve Terakki Mektebi'ne ait yeni taba başlanılan bütün kitaplar bu lisanla kaleme alınıyor; yakında bir tasfiye sarfı da vücuda gelecektir. ..." Gökalp de bir başka makalesinde, yazmakta oldukları "Yeni Lisan Usulü: Türkçe Sarf" namındaki kitapdan söz eder. Bkz. GKTH (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan ve İmla", **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 145. Mehmet Ali Tevfik Bey de M. Nermi Bey'in "milli kıraat kitapları"ndan söz etmiştir. Bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı'nın Defteri**, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1330, s. 7. Mustafa Nermi Bey tarafından yazılan kitapların üçü "Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası"nda kayıtlıdır. Bunlardan birinin adı "İmla Öğreniyorum" diğer ikisinin adı ise "Kıraat Okuyorum"dur. Üçü de Selanik'te 1327'de (1911) basılmıştır. Okuma kitaplarında "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Mektepleri Kütüphanesi" kaydı bulunmaktadır. Bu üç kitabın kısım numaralarından, M. Nermi Bey'in dediği gibi, toplam 2 imla ve 4 kıraat kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. **Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası** (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986, Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık (yay. hzl.), İstanbul, 2001. (CD-ROM). Bundan sonra EHTBEB olarak geçecektir.

⁴⁵⁸ Mustafa Nermi Bey'in Cemiyet tarafından yurt dışına tahsile gönderilmesine ve oradaki faaliyetlerine İkinci Bölümde kendisine ilişkin biyografik kısımda deyinilecektir. Genç Kalemler'de yayımlanan ve daha yukarıda atıf yapılan yazıda şöyle denmektedir: "Biz evvela okuduk, sonra Yeni Lisan'ın doğru olduğuna kanaat getirdik ve bu kanaatle iktifa etmeyerek bir kısmımız da Avrupa Darülfünunlarında mütemadiyen bu mesele ile uğraşıyor." Kâzım Nami (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 135.

⁴⁵⁹ Alangu'nun kitabında bir sayfada on, diğer bir sayfada on sekiz denmekte; bkz. Alangu, s. 192, 429.

⁴⁶⁰ Akt. Alangu, s. 429. İkinci Bölümde Genç Kalemler'in çıkardığı kitapçıklardan söz edilecektir.

varmadığı, ama o sırada bizim başlıca meşgalemiz olan bir dâvâsı da, devletin istinâd edeceği milleti canlandırıp ortaya çıkarmaktı. Ona çağdaş milletler sırasında bir biçim vermeliydik. Her şey, dergi ve yeni lisân, edebiyat, bizi bu amaca götürecek vâsitalardı. Bu amaca nasıl varalım diye düşünüyorduk, münâkaşa ediyorduk. Âile hukuku üzerinde duralım diyoruz. Sakat bir âile yapısı ile sağlam bir millet kurulamazdı. Bu dâvâları, Selânik Merkezi Umumisi'nde Talât Paşa ile birlikte konuşuyoruz. Merkezi Umumî, ideolojik bir hazırlık hummâsı içindeydi. Ömer Seyfettin, kollarını sıvayıp broşürler işine böylece girişti.⁴⁶¹

Mustafa Nermi Bey'in verdiği bu çok değerli bilgiler, Genç Kalemler ekibi ve çevresinin sadece dergicilik yapmadığını, merkezinde derginin bulunduğu, bir kültür politikası oluşturmak ve uygulamaya sokmak (yeni bir hayat yaratmak), bu yolla bir ulus (ulusal kültür) inşa etmek gibi çok daha geniş kapsamlı bir faaliyet içinde olduğunu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile organik bir bağ içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dahası, Gökalp'in gençlik programı da dikkate alınacak olursa, Genç Kalemler'in sadece bir "düşünce" aracı değil, aynı zamanda bir örgütlenme aracı da olduğu anlaşılır.⁴⁶²

Gerek Mustafa Nermi Bey'in yukarıdaki anlatımından gerekse kendisinin verdiği otobiyografik bilgiden, bu etkinlikler (Yeni Hayat-Yeni Lisan grubu) içinde yer aldığını bildiğimiz⁴⁶³ Tekin Alp⁴⁶⁴ ise Gökalp'in "Yeni Hayat" programından söz ettikten sonra şöyle yazar:

⁴⁶¹ Alangu, s. 429-430.

⁴⁶² Lenin, gazetenin sadece bir fikir yayma aracı yani "kollektif bir propagandist ve kollektif bir ajitator" olmadığını, aynı zamanda bir örgütlenme aracı, "kollektif bir örgütleyici" de olduğunu söyler. Bkz. V. İ. Lenin, "Nereden Başlamalı?", **Seçme Eserler Cilt 2**, Saliha N. Kaya ve İsmail Yarkın (çev.), İstanbul: İnter Yayınları, 1993, s. 32.

⁴⁶³ Genç Kalemler incelemelerinde (bu çalışmaların hepsinde kaynak olarak kullanılan Alangu'nun kitabında buna dair M. Nermi Bey'in verdiği bilgi bulunmasına karşın) Tekin Alp'in adının dahi geçmemesi ilginçtir.

⁴⁶⁴ Osmanlı/Türk Yahudisi, İttihatçı ve Türkçü olan, Genç Kalemler'in çıktığı dönemde Selânik'te bulunan, Yeni Hayat-Yeni Lisan faaliyetlerine katılan ve Genç Kalemler/Yeni Hayat/Yeni Lisan konusunda yazılmış ilk kapsamlı makalenin sahibi olan Tekin Alp (Munis Tekin Alp) (Moiz Kohen) (1883-1961) için bkz. Landau, age. Tekin Alp kendi yazdığı "Hal Tercümesi"nde şöyle der: "Ziya Gök Alp'in ilham ve irşadile resmî makamların direktiflerini takip ederek hars ve kültür sahalarında mühim vazifeler der'uhte ve bu cümleden olarak millî intibahın ilk hamlesi olan Türkçülük, Yeni Hayat ve Yeni Lisan cereyanlarına büyük bir gayretle iştirak ettim." Tekin Alp "Hal Tercümesi", Landau, s. 369. Diğer bir "Hal Tercümesi"nde ise, "Selânik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içtimaî ve harsî faaliyetine pek yakından alakadar oldum. ... Selânik'te İttihat ve Terakki umumî merkezinde Ziya Gök Alp'in idaresi altında başlayan 'Türkçülük', 'Yeni Hayat' ve 'Yeni Lisan' cereyanlarına büyük bir gayretle iştirak ettim.

...Bunun için birçok neşriyat ile, mekteblerle, konferanslarla, kulüblerde sık sık vuku bulacak ictimalarla en derin ictimaî tabakalara varacak, seciyeleri işleyecek ve beyinleri yoğuracak vechile hususî (umumî ruh- Esprit public) neşri icab edecektir. ...⁴⁶⁵

Bir başka yazısında ise hareketin planlı-programlı olduğunu ve grubun dayanışmasını şöyle ifade etmiştir:

Ancak yeni edebiyatın da yaratılması gerekiyordu. Yeni bir dil oluşturmak için özenle bir program hazırlandı ve “Yeni Lisan” derneği kuruldu. ...

Hemen hemen tüm Selânik gençliği bu harekete katıldı. “Yeni Lisan” grubunu, yayın organı *Yeni Felsefe* olan “Yeni Hayat” grubu izledi.⁴⁶⁶ “Yeni Lisan” ve “Yeni Hayat” daha sonra birleşti. Bu yayın organlarında İstanbul gençliğine yönelik sert saldırılar yer alıyor ve küçük görür bir ifadeyle “Levanten”, “züppe” ve “ülkûleri olmayan, boş olduklarını gizlemek için Batı uygarlığından sırf tozlanmış bir cila ve hafîfmeşrep tavırlar alan kişiler” deniliyordu.

“Yeni Hayat”ın liderleri, siyasal düşüncelerine yakın buldukları...Batılı yazarlar aracılığıyla Batı edebiyatını tanımışlardı. ...bu yazarların kitaplarından yola çıkarak kendi kuramlarını geliştiriyorlardı...

Böylece Selânik gençliği, gürültülü ve heyecanlı tartışmalarla ve kendilerine karşı olan herkesle ağız kavgasına girerek birbirine cesaret ve esin verdi.⁴⁶⁷

Bütün bunlara ek olarak, Selanik’te Gökalp’in muhitinde yer alan Ali Haydar (Tanır) Bey’in verdiği bir bilgiyi de zikretmek gerekir. Buna göre, Gökalp Selanik’te

Ziya Gök Alp’in ilhamı ile ‘Türkçülük’ hakkındaki dağınık fikirleri ilk defa olarak sistemleyerek 1912 tarihinde ‘Türkler bir ruhu millî arıyorlar’ namı altında Paris’in en maruf mecmuası olan *Mercure de France* mecmuasında neşrettim” der. Tekin Alp “Hal Tercümesi (1939)”, Landau, s. 372-373. Tekin Alp’in kendisine dair verdiği bilgi, Cemiyet ile Genç Kalemler arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Makalesinde ise şu önemli ifade yer alır: “Bir nevi Musevî-Müslüman mezhebinin salikleri olan dönmelerle Yahudiler, yeni lisanın temellerini atmak hususunda Türklerle beraber faaliyetle çalışıyorlar.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 146. İttihatçı, Türkçü/Osmanlı ve dahası Türkçeci Osmanlı/Türk Yahudilerine ilişkin ilginç biyografik bir çalışma için bkz. Liz Behmoaras, **Kimsin Jak Samanon?**, 1. Basım, İstanbul: Sel Yayıncılık, 1997.

⁴⁶⁵ P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 147-148.

⁴⁶⁶ Burada kastedilen, “Yeni Felsefe Mecmuası”dır. Bu dergi hakkında İkinci Bölümde “Ziya Gökalp” kısmında bilgi verilmiştir.

⁴⁶⁷ Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 180-181.

sekiz-on formalık büyük bir mecmuanın neşrine hazırlanmıştı ama hazırlıklar epeyce ilerlediği halde harpler ve gaileler dolayısıyla bu mecmua neşredilemedi.⁴⁶⁸

Yeniden Gökâlp'e dönecek olursak, iki nokta üzerinde durmak gerekir. Birincisi, Gökâlp'in kitle iletişim araçlarına verdiği büyük önemdir. İkincisi ise Genç Kalemler'den beklentisi veya bu dergiye yüklediği işlevdir. Gökâlp'in kaleminden çıkmış olan iki metin, Gökâlp'in çağdaş kitle iletişim araçlarını nasıl algıladığı konusunda özlü bir fikir verir.

Gökâlp kendisini derinden etkileyen ve ömrünce unutmadığı üç kişinin nasihatini/vasiyetini hayatının sonlarına doğru Diyarbakır'da çıkardığı "Küçük Mecmua'da "Felsefî Vasiyetler" üst başlığı altında üç makale ("Babamın Vasiyeti", "Hocamın Vasiyeti", "Pîrimin Vasiyeti") halinde yazacaktır.

1898'de siyasî faaliyetleri nedeniyle tutuklanan ve bir yıl hapis yatan Gökâlp, hapisanede Naim Bey isimli eski bir devrimciyle tanışmış ve ondan derinden etkilenmiştir. "Pîr" dediği bu yaşlı devrimcinin vasiyetini "Pîrimin Vasiyeti" başlıklı yazısında anlatmıştır.⁴⁶⁹

Naim Bey'e göre gelecekte meşrutiyet rejimi tesis edilecektir ama halk buna hazır olmadığı için fazla uzun ömürlü olmayacak ve istibdat yeniden vücut bulacaktır. Bu geçici veya hakiki olmayan meşrutiyet devam ettikçe gençlerin kıymet vermesi gereken tek şey matbuat serbestisidir. Çünkü matbuat, genç aydınların hazırladıkları programlarını halka aktarma kanalı olacaktır. Hakiki olmayan meşrutiyete kadar çok çalışıp kendini yetiştirmesi gereken genç aydınlar, matbuatın serbestisi hâsıl olunca "derhal bir gazetenin yahut mecmuanın başına geçmeli", hazırlamış oldukları hedefleri, idealleri ve ilkeleri "hiç durmaksızın yazmalı ve neşretmeli"dir. Bu yazılanlar yazıldığı zamanda belki de okunmayacak veya okunacak ama anlaşılamayacak ve etkisiz kalacaktır ama elzem olan bu değildir. "Elzem olan, millî programın, millî mefkûrenin

⁴⁶⁸ Ali Haydar (Tanır), "Hatıralar", **Ziya Gökâlp Dergisi** Cilt: 1 Sayı: 1 (Kasım 1974), s. 96. Gökâlp, bir makalesinde "yakında" İstanbul'da " 'Yeni Lisan' unvanıyla aylık ve büyük bir mecmua intişar edecektir" der; bkz. GKTH (Ziya Gökâlp), " 'Yeni Muhîtlül Maarif' Muhterem Heyeti'ne", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 114. Böyle bir mecmua hiç yayınlanmamıştır.

bir kere matbu sahifeler haline geçmesidir. Tabolunan bir yazı asla imha edilemez. Millî mefkûreler ve umdeler bir kere tabı ve neşrolunduktan sonra, artık hiçbir şeyden” korkulmasına gerek kalmaz. Eğer ortaya konan program doğruysa bu yazılar ihtirasla okunacak, milleti gerçekten uyandıracaktır. Son ve hakiki meşrutiyet böylece tesis edilecektir.

Gökalp’in anlattığına göre, ihtiyar devrimci bunları söyledikten sonra vasiyetini tutacağına dair kendisinden söz almış, Gökalp de onu “pîr” saymıştır. Yani, vasiyete uymuştur.⁴⁷⁰

Gökalp’in sözünü ettiğimiz ikinci makalesinin başlığı “Yirminci Asrın En Mühim Müessesesi Gazetedir” şeklindedir.⁴⁷¹ McLuhanvari bir anlayışın (teknolojik determinizmin) kendini hissettirdiği bu yazısında gazetenin çağı karakterize edecek kadar büyük bir öneme sahip olmasının nedenlerini irdeler. Gazeteyle birlikte, “amme” adını alan yeni bir içtima tarzı doğmuştur. Her gün aynı gazeteyi okuyanlar, aynı surette duymaya, düşünmeye ve irade etmeye alışarak müşterek bir vicdana malik olurlar. Gazetenin kıymeti buradan gelir. Gazetenin zuhurundan sonra milyonlarca nüfuslu milletler aynı surette duyma, düşünme ve irade etme kabiliyeti kazanmıştır. Milli devlet ve vatan bundan sonra teşekkül edebilmiştir.⁴⁷² Yani, milliyetin ve çağdaş devletin doğması öncelikle gazete sayesinde gerçekleşmiştir. Gazetenin en büyük hizmeti, umumi bir öğretmen, canlı bir mektep olmasıdır. O halde bir ülkenin ihyası için ıslahata önce gazetelerden başlanmalıdır. Çağdaş bir millet olmak için vazifepere gazetelere malik olmak kâfidir. Gökalp’e göre 20. yüzyıl gazeteler asrıdır.

Bu iki metin Gökalp’in basın-yayın organlarına ne kadar önem verdiğini ortaya koymaya yeter. Naim Bey’in vasiyeti Genç Kalemler’den çok önce dile getirildiğine ve

⁴⁶⁹ “Pîrimin Vasiyeti” başlıklı yazısı için bkz. Ali Nüzhet Göksel, **Ziya Gökalp Hayatı Sanatı Eseri**, 4. Basım, İstanbul: Varlık Yayınları, Eylül 1963, s. 63-67; Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, s. 24-28.

⁴⁷⁰ Koloğlu’nun belirttiği gibi, sadece Gökalp değil, tüm devrimciler bu vasiyete uymuştur. 1908 Devrimi’nin getirdiği basın patlaması, “düşündüğünü topluma mal etmek ve geleceğe bırakmak isteyenlerin çabalarının ürünüdür.” Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, s. 22.

⁴⁷¹ 1924’te Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan “Yirminci Asrın En Mühim Müessesesi Gazetedir” başlıklı makalesi için bkz. Ziya Gökalp, **Makaleler IX**, Şevket Beysanoğlu (hızl.), 1. Basım, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 125-128; Göksel, s. 96-99.

⁴⁷² Gökalp’in bu görüşleri, Anderson’ın milliyetçilik yaklaşımını da çağrıştırmaktadır.

Gökalp de bu vasiyete hayatı boyunca uyduğunu belirttiğine göre, Genç Kalemler’e katılırken ne türden bir yaklaşımı olduğu anlaşılabilir.

“Pîr’in vasiyeti”, Gökalp’in Genç Kalemler’e katılımına ilişkin olarak “Türkçülüğün Esasları”nda yaptığı açıklamayla birlikte okunduğunda, tablo daha bir anlamlı hale gelmektedir. Genç Kalemler dergisi Gökalp için uzun yıllardır sürdürdüğü çalışmalarını ve fikirlerini ortaya koymanın bir aracı olmuştur.

Hülâsa, on yedi-on sekiz yıldan beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini incelemek için harcadığım çalışmaların mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin çıkmasına ihtiyaç vardı. İşte, *Genç Kalemler*’de Ömer Seyfeddin’in başlamış olduğu fikir mücadelesi bu vesileyi hazırladı. ...⁴⁷³

Erişirgil, Ali Canip Bey’in tasarılarını Ziya Bey’e aktarmasının ardından Gökalp’in durumunu şöyle betimler: “Ziya’nın gözü önünde bir ufuk açıldı. Bu hareket bütün genç ruhları toplayacak mahiyetteydi.”⁴⁷⁴ Şapolyo’ya göre Gökalp, Genç Kalemler’i “fikirlerinin nâşiri olarak himaye” etmiş, bu mecmuada yazarlara doğrudan doğruya âmil olmuştur.⁴⁷⁵

Selanik’te Gökalp ve Genç Kalemler çevresindeki gençlerden biri olan Zekeriya Sertel ise anılarında Gökalp, Genç Kalemler ve İTC ilişkisini şöyle değerlendirmiştir:

Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki’nin ideolojisini yapmaya ve yaymaya başlamıştı. İttihat ve Terakki, Büyük Fransız ihtilâlinin hürriyet, eşitlik, adalet ilkeleri ile ortaya çıkmıştı. ...

İttihat ve Terakki’nin ideolojisine bilimsel yoldan ilk biçim vermeye çalışan Ziya Gökalp olmuştur.

...

Ziya Gökalp kendi fikirlerini yaymak için bir organa muhtaçtı. Bu maksatla Selânik’te *Genç Kalemler* dergisini çıkardı. Burada Ömer Seyfettin, Aka

⁴⁷³ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 14.

⁴⁷⁴ Erişirgil, s. 71.

⁴⁷⁵ Şapolyo, *Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, s. 79.

Gündüz, Emin Bülent, Ali Canip ve başkaları onun çevresinde toplanmışlardı. Bu dergide bir yandan Ziya Gökalp teorilerini anlatıyor, bir yandan da Ömer Seyfettin, Ali Canip, Aka Gündüz ve arkadaşları sade halk diliyle yazılar, hikâyeler ve şiirler yazarak bu teorileri hayata geçiriyorlardı. Bilinçli bir biçimde sade halk diliyle yayın yapan ilk dergi *Genç Kalemler* olmuştur.⁴⁷⁶

Alangu'nun yorumuna göre, Cemiyet'in devrimci bir parti haline gelmesi için geniş bir gençlik kadrosuna ihtiyaç vardı.⁴⁷⁷ Gençleri bir araya toplayabilmek içinse bir ideal gerekliydi. Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan projesi, dilin düşünce akımlarında büyük bir rol oynadığını bilen Gökalp açısından, gençleri bir araya toplayabilmek için gerekli ve uygun bir yol olarak görünmüştü. Yeni Lisan düşüncesinden, gençliği saracak yeni bir harekete geçmek istediler. "İlk çekirdeğini Ziya Bey'in çevresinde kuran 'Yeni Hayat Kadrosu', yeni lisânın açtığı yoldan yavaş yavaş bir gençlik akımı hâline geliyordu."⁴⁷⁸

Selanik döneminde fikirlerini özellikle Genç Kalemler aracılığıyla neşretmiş olan Gökalp, kurucularından biri ve Tahrir Heyeti üyesi olarak derginin yayın çizgisi üzerinde kuvvetli bir biçimde etkin olmuştur. Genç Kalemler'in her anlamda hamiliğini yapmış, Genç Kalemler ekibi ve çevresinin gerek dergi gerekse dergicilik dışı çalışmalarını yönlendirmiştir.⁴⁷⁹

Genç Kalemler dergisini eksen alarak daha geniş kapsamlı hedeflere ulaşmaya, uzun vadeli bir programı gerçekleştirmeye yöneldiği ileride görülecektir. Gökalp, Yeni Lisan davasını da içeren "Yeni Hayat" grubunun ve faaliyetinin merkezindeki kişidir. Sonuç olarak, Merkez-i Umumi üyesi Gökalp'in Genç Kalemler ve çevresi faaliyetlerde gerek örgütsel ve yayımsal gerekse düşünsel/ideolojik anlamda belirleyici bir rol oynadığını belirtmek gerekir.

⁴⁷⁶ Sertel, *Hatırladıklarım*, s. 33, 35.

⁴⁷⁷ Aydın kadro yetersizliği gerçekten de II. Meşrutiyet döneminin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bkz. Tunaya, *Hürriyet'in İlânı*, s. 63-64.

⁴⁷⁸ Alangu, s. 169, 172.

⁴⁷⁹ Bu durumun Genç Kalemler'in özellikle ikinci devresi (cildi) için geçerli olduğu ilerleyen bölümlerde görülecektir. Birinci devrede (ciltte) bir etkisi olmadığı gibi, üçüncü devrede (üçüncü ve dördüncü ciltlerde) etkisi azalmıştır.

Genç Kalemler ekibinin en önemli isimlerinden bir diğeri olan Ömer Seyfettin'in askerlikten ayrılma bedelinin Gökalp aracılığıyla Cemiyet tarafından karşılandığına yukarıda değinilmişti. Ömer Seyfettin de İttihatçıdır.⁴⁸⁰

Derginin yazı kurulu (Tahrir Heyeti) üyelerinden Kâzım Nami Bey Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından biridir ve İttihatçıdır. Bir başka yazı kurulu üyesi Aka Gündüz de Cemiyet üyesidir ve Cemiyet'in önde gelen hatiplerindendir.⁴⁸¹

Bir diğeri yazı kurulu üyesi Mustafa Nermi Bey İttihat ve Terakki Mektebi'nde hocadır ve Genç Kalemler döneminde Cemiyet tarafından Avrupa'ya tahsile gönderilecek gençlerden biridir. Cemiyet üyesi olup olmadığını kesin olarak bilmiyorsak da Cemiyet'e çok yakın bir isim olduğu ve İttihat ve Terakki Kulübü'ne devam ettiği bilinmektedir. Kuvvetle muhtemelen o da İttihatçıdır.⁴⁸²

Yazı kurulu üyelerinden Mehmet Ali Tevfik Bey Merkez-i Umumi tarafından Selanik'e davet edilmiş, İttihat ve Terakki Kulübü'nde verdiği konferanslar⁴⁸³ Genç Kalemler'de yayımlanmış ve derginin tahrir heyetine dâhil olmuştur. O da Cemiyet üyesidir. Nitekim gelecekte, Cemiyet ile özdeşleşmiş bir örgütlenme olan Teşkilat-ı Mahsusa'da görev alacaktır.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ İkinci Bölümde "Ömer Seyfettin" kısmında kendisinin Cemiyet ile ilişkisi tartışılmıştır.

⁴⁸¹ İkinci Bölümde "Kâzım Nami (Duru)" ve "Aka Gündüz" kısımlarında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁴⁸² İTC Kulübü'ne devam, cemiyet üyesi olmanın kuvvetli ve hatta kesin bir kanıtı sayılmalıdır çünkü Cemiyet'in 1908 Devrimi'nden sonraki (25 Teşrinisani 1324 tarihli) ilk nizamnamesinin 102. maddesi şöyledir: "Efrad-ı cemiyetten olmayanların kulübe duhûlü kat'iyen memnudur." Ali Birinci, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet Sonrasındaki İlk Nizamnamesi", **Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992, s. 427. İkinci Bölümde "Mustafa Nermi" kısmına da bkz.

⁴⁸³ İTC 1911 Nizamnamesi Madde 62: "Her kulüp... vakit vakit konferanslar ve gece dersleri tertip ederek evlâd-ı vatanın iktisada, terakkiyat-ı ziraiyeye, hıfzısıhaya ve terbiye-i etfale, siyasiyet ve ahlâkiyata, kavanin ve nizam-ı mülkiye ve adliye ve askeriyeden umumun bilmesi lâzımgelen mevada dair ita-ı malûmat ile efradın tenvir-i efkâr ve tehzib-i ahlâkına hizmet edecek..." Tunaya (Cilt 1), s. 123-124. 1909 Nizamnamesi'nin 33. maddesinin ilgili kısmı da neredeyse tıpatıp aynıdır. Bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 104. 1911 Nizamnamesi'nin 64. maddesi de kulüplerin düzenleyeceği konferanslara ilişkindir. 1908 Nizamnamesi'nin 105. maddesi de buna ilişkindir. Bkz. Birinci, s. 427.

⁴⁸⁴ İkinci Bölümde "Mehmet Ali Tevfik (Yükselen)" kısmına bkz.

Hüsamettin Ertürk, Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyesi beş ismi Cemiyet'in "mühim şahsiyetleri" arasında sayar. Bu isimler Ziya Gökalp, Kâzım Nami, Aka Gündüz, Ömer Seyfettin ve Mehmet Ali Tevfik'tir.⁴⁸⁵

Derginin diğer yazarlarının önemli bir kısmının da Cemiyet ile ilişkileri vardır. Örneğin Celal Sahir (Erozan) Bey ilerleyen yıllarda Cemiyet'in çıkaracağı pek çok dergide yönetici konumunda olacak, her zaman İttihatçılar arasında yer alacaktır. Âkil Koyuncu Bey, Cemiyet'e yakın bir diğer isimdir. Hüseyin Hüsnü Bey, Mustafa Nermi Bey gibi, yurtdışına tahsile gönderilmiştir.⁴⁸⁶

Son olarak, Genç Kalemler kadrosunun tipik İttihatçı niteliklerine sahip olduğu da tespit edilmelidir. Akşin, tipik İttihatçıyı, a) Türk ve Türkçü, b) genç, c) yönetici, d) mektepli, e) burjuva zihniyetli olarak tanımlar.⁴⁸⁷ Bunlara bir de Ahmad'ın İttihatçıların "alt-orta sınıf olarak betimlenebilecek bir kesimden" geldikleri ve "taşra küçük burjuvazisinin temsilcileri" oldukları şeklindeki belirlemesi eklenmelidir.⁴⁸⁸ İttihatçılar, "Geleneksel seçkinlerden ayrı ve çıkarları onlarınkine ters olan ve Osmanlı toplumunda çok daha geniş bir temele sahip bulunan yeni bir sosyal sınıfın" özlemlerini dile getirmişlerdir. Bu sınıf esas olarak meslek sahibi kişilerden (öğretmenler, avukatlar, gazeteciler, doktorlar, küçük rütbeli subaylar, küçük memurlar, kentlerde buhran içindeki zanaatkârlar ile tüccarlar) oluşmaktadır. Cemiyet, (siyasal anlamda) "Türk

⁴⁸⁵ Hüsamettin Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, Samih Nafiz Tansu (hatıraları kaleme alan), 1. Basım, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996, s. 27.

⁴⁸⁶ Celal Sahir, Âkil Koyuncu ve Hüseyin Hüsnü Beyler'den İkinci Bölümde söz edilecektir.

⁴⁸⁷ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 108-113; Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s. 46-47. Ahmad'ın deyişiyle, "Aslında İttihatçılar, aralarında çok az kozmopolit unsur bulunan yerli bir hareketin ürünüydüler." Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, s. 196.

⁴⁸⁸ Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, s. 48; Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 39. II. Meşrutiyet döneminin sosyo-ekonomik ve sınıfsal bir analizi için bkz. Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, 4. Basım, Gerçek Yayınevi, 1993, s. 11-27. Boratav, Türkiye koşullarında burjuva devrimini "küçük burjuva aydınları"nın üstleneceğini ifade eder. 1908 Devrimi öncesi ve sırasındaki Jön Türk hareketini sınıfsal temellere oturtan, hareketi "temel"deki (altyapıdaki) gelişimle (kapitalist toplumsal formasyonun ve Türk burjuvazisinin doğuşu ve gelişimiyle) açıklamaya çalışan bir çalışma için bkz. Yuriy Aşatoviç Petrosyan, **Sovyet Gözüyle Jöntürkler**, Mazlum Beyhan ve Ayşe Hacıhasanoğlu (çev.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 1974, s. 144 vd.

burjuvazisinin öncü partisi”dir.⁴⁸⁹ İttihatçıların milli bir iktisat ve milli bir burjuvazi yaratma hedefi bu olgunun bir sonucudur.⁴⁹⁰

İkinci Bölümde Genç Kalemler’in ana kadrosundan tek tek söz edilirken ve bu kadronun genel özellikleri tespit edilirken, ekibin, sözü edilen tüm bu özelliklere hemen hemen tümüyle sahip olduğu görülecektir.⁴⁹¹

C. PROGRAM ve İDEOLOJİ İLİŞKİSİ

Üçüncü olarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Genç Kalemler arasında siyasî program ve ideoloji düzleminde bir paralellik olduğu görülmektedir. Genç Kalemler ile Cemiyet arasındaki programatik ve ideolojik bağıntıdan söz ederken, Genç Kalemler Tahrir Heyeti ve Merkez-i Umumi üyesi⁴⁹², yani hem derginin hem de Cemiyet’in lider takımından olan Gökâlp’in “Cemiyet’in tek ve vazgeçilmez ideoloğu”⁴⁹³ konumunda olduğu hatırlanmalıdır.⁴⁹⁴ Aslında sadece Gökâlp’in varlığı bile, dergi ile Cemiyet arasında fikir düzlemindeki ilişkiyi ortaya koymaya yeter.⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 8-10, 25.

⁴⁹⁰ İttihatçıların, esasını milli iktisat ve milli burjuvazinin yaratılmasının oluşturduğu toplumsal ve ekonomik politikaları için bkz. Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 25-60. Bu konuda geniş kapsamlı bir çalışma için bkz. Zafer Toprak, **Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)**, Ankara: Yurt Yayınları, 1982. Milli iktisat öğretisinin esas yayın organı ise 1915 yılı sonbaharında İTC’nin malî desteğiyle çıkarılan, 69 sayı yayınlanan ve Gökâlp ile Tekin Alp’in de kadrosunda yer aldığı “İktisadiyat Mecmuası”dır; bkz. Toprak, s. 26-27. Akçura’nın İttihatçıların ve İtilafçıların sınıfsal yapılarına ilişkin değerlendirmesi için bkz. Toprak, s. 419-421. Osmanlı İmparatorluğu’nun 1880-1913 dönemi genel ekonomik durumu için bkz. Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.

⁴⁹¹ İkinci Bölümde “Tahrir Heyeti Üyelerinin Genel Özellikleri” kısmına bkz.

⁴⁹² Merkez-i Umumi’nin Cemiyet içindeki belirleyici konumunu Ahmad şöyle ifade eder: “Sonuna kadar, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez Komitesi her şeyin üstünde tutulmuştur.” Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, s. 195.

⁴⁹³ Tunaya (Cilt 3), s. 371.

⁴⁹⁴ Tunaya’nın Türkçülük cereyanı bağlamındaki ifadesiyle, “İttihat ve Terakki’nin en yüksek yönetim organı Merkez-i Umumi’nin üyesi ve Firka’nın resmi ideologu olan Ziya Gökâlp Bey’in etkisi cereyanın gücünü artırıcı olmuştur.” Tunaya (Cilt 1), s. 42.

⁴⁹⁵ Bayur, Gökâlp’in 1913-1914’te Türk Yurdu dergisinde yayımlanan ve 1918’de “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” başlığıyla kitap olarak basılan makale serisinden yola çıkarak, Cemiyet’in 1913’ten itibaren izlediği siyaseti irdemiştir. Bayur’a göre “bu makalelerin önemi...hükûmlerde ve karar özündeki düşüncelerdedir; çünkü bunların pek çoğu o sıralardaki hükûmet icraatına ve hükûmet çevrelerinde egemen olan anlayışa çok uygundur, daha doğrusu onların bir açıklanmasını teşkil eder.” Bayur, söz konusu yazıları bu bakımdan inceleyip Bab-ı Âli baskınından (Ocak 1913) sonra Cemiyet’çe güdülen siyasetin ve tutulan yolun felsefesini anlamaya çalıştığını ifade eder. Bu yazı serisi, ileri gelen

II. Meşrutiyet yıllarına geçmeden evvel, konumuz açısından dikkat çekici ve önemli olduğu için 1908 Devrimi öncesine kısaca değinmekte fayda vardır. Bayur, İttihatçıların bazı mektuplarından yola çıkarak, 1906-1907 yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Türkçülük duygusunun rüşeym halinde de olsa varolduğunu; Türkçülük siyasasına başlanmış olduğunu veya hiç değilse başlanılmak istenildiğini belirtir.⁴⁹⁶

Bayur'un bu görüşüne temel oluşturan kimi mektuplar Genç Kalemler ve Yeni Lisan davası açısından oldukça ilginçtir. Örneğin Kafkas Müslümanlarına gönderilen 22 Eylül 1906 tarihli mektupta, maarife çok dikkat etmeleri, "İstanbul Türkçesi"ni kabul etmeleri, bu Türkçenin maarifte süratle ilerlemelerine hizmet edeceği, bunun gelecekte aynı millet efradının birliğine zemin hazırlayacağı ifade edilir. 23 Kasım 1906 tarihli bir diğer mektupta da okullarda ve yayınlarda yine Osmanlı Türkçesini kabul etmeleri tavsiye edilir.⁴⁹⁷

Cemiyet ileri gelenleri arasındaki mektuplaşmalar Cemiyet içinde Türkçülük düşüncesinin gelişmeye başladığını gösterir. Dr. Baha Şakir ve Nazım imzalı, Sezai Bey'e gönderilen 6 Ağustos 1906 tarihli mektupta Hüseyinzade Ali Bey'den söz edilir. Mektubu yazanlara göre Hüseyinzade Ali Bey'in bütün emeli Adriyatik Denizi'nden Çin'e kadar bir "Türk birliği" kurmaktır. Bu mukaddes emelin gerçekleşmesi için en evvel atılacak adımın "dil birliği" olduğunu kavramış olan bu gayretperver, Rusya'daki basın hürriyetinden istifade ederek düşüncelerini kendi vatandaşlarına kabul ettirmek için gazetesinde hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Eğer "Şura-yı Ümmet"⁴⁹⁸ onun milli düşüncesine katılacak olursa hem vatana hizmet etmiş hem de kendisini cesaretlendirmiş olur.⁴⁹⁹

İttihatçıların ortalama düşüncelerini kapsamaktadır ve önemi de buradan kaynaklanır; bkz. Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 322, 374. Bayur'un bu yöntemi, genel olarak Genç Kalemler'in tümü, özel olarak da Gökalp'in bu dergideki yazıları esas alınarak 1910-1912 dönemi için de uygulanabilir. Aslında bizim çalışmamızın bir boyutu da budur.

⁴⁹⁶ Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 92.

⁴⁹⁷ Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 93. Bayur'a göre çeşitli ülkeler Türklerine ve Müslümanlarına yazılmış olan bu mektuplar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin onlar karşısında İslamcılıktan çok Türkçülüğü ele almayı henüz düşünmediğini ama Türkçülüğe de hazırlandığını açığa vurur.

⁴⁹⁸ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmî yayın organı.

⁴⁹⁹ Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 94. Bayur haklı olarak, Hüseyinzade Ali Bey'den ilham alındığına, İttihat ve Terakki'de Türkçülük duygusunun uyanmasında onun payı olduğuna ve dil konusundaki görüşünün benimsendiğine işaret eder. Mardin, Şura-yı Ümmet'in milli kültür sorununu çok ciddiye almaya başlayan

Bu tabloda Genç Kalemler’i ve başlattığı Yeni Lisan davasını çağrıştıran noktalar vardır. Her şeyden evvel, ileride göreceğimiz gibi, Yeni Lisan hareketi de “İstanbul Türkçesini” savunmuştur.⁵⁰⁰ İkinci olarak, Genç Kalemler’de de yer yer bir dil Pantürkçülüğü görülür. Üçüncü olaraksa, Hüseyinzade Ali Bey’in kimi Genç Kalemler mensupları üzerinde doğrudan etkisi olduğu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görülecektir.⁵⁰¹

İttihat ve Terakki Cemiyeti için eğitim ve dil her zaman önemli konular olagelmıştır.⁵⁰² Zira söz konusu olan gelecek kuşakların nasıl yetiştirileceği sorunudur.⁵⁰³ Yukarıda Cemiyet’in gençliğe verdiği öneme değinilmişti.⁵⁰⁴ Toplumunu değiştirmeyi tasarlayan bir siyasî kuvvet eğitimi de ihmal edemezdi.⁵⁰⁵ Nitekim Cemiyet de mekteplerle uğraştığı gibi, bizzat kendisi iptidaiden sultaniye kadar masrafı kendine ait mektepler açarak mektepçilikle de uğraşmıştır.⁵⁰⁶

Dil ve onunla iç içe olan eğitim konusu daha II. Meşrutiyet döneminin başından itibaren ciddi bir tartışma maddesi haline gelmiştir. Bu konu dil/edebiyat düzleminde (Genç Kalemler örneğinde görüleceği üzere) tartışılacağı gibi, siyasetin de temel tartışma konularından biri olmuştur. Aslında bu tartışma 1908 Devrimi’nin hemen ardından ilk seçimlere gidilirken ve seçim programlarının ortaya çıkmasıyla birlikte (Ağustos 1908’de) başlamıştır. Cemiyet’in 6 Ekim 1908 tarihli Şura-yı Ümmet

ilk Jön Türk dergisi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, 6. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 268.

⁵⁰⁰ “İstanbul Türkçesi”nin esas alınması ilk kez Tanzimat döneminde ortaya atılmış bir görüştür ve Yeni Osmanlılara aittir. Ziya Paşa (Hürriyet’te yayımlanan “Şiir ve İnşa” başlıklı makalesinde) ve Ali Suavi (Muhbir’de ve Ulûm’da) bu görüşü savunmuşlardır. Bkz. Parlatır, s. 90-91, 103 (30. dipnot). Öksüz’e göre “İstanbul Şivesi” düşüncesi ve terimi Yeni Lisan hareketiyle ortaya çıkmıştır. Öksüz, s. 112, 170.

⁵⁰¹ Son mektubun imza sahiplerinden birinin Dr. Nazım Bey olması da ilginçtir. Onun Hüsün ve Şiir’i çıkaranlar ile akrabalık bağına daha yukarıda değinilmişti.

⁵⁰² “İttihat ve Terakki’nin okumuşluğa (okuma yazmaya), maarife, okul açmaya karşı tutkuları çok açıktır. Bunun için mektep açmak, milli bir eğitim politikası uygulamak, Avrupa’ya öğrenci göndermek gibi meseleler hemen her kongrede önemle ele alınmıştır.” Tunaya (Cilt 3), s. 268. İTC’nin denetleme iktidarı döneminde devrimci bir atılım yaptığı eğitim alanına ilişkin toplu bir özet ve değerlendirme için bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 346-348.

⁵⁰³ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 144.

⁵⁰⁴ Oy verme yaşı yirmibeş olmasına karşın, onsekizini bitiren her Osmanlı vatandaşının Cemiyet’e üye olabildiğine işaret edilmelidir. Bkz. Birinci, s. 411, 431.

⁵⁰⁵ Hasan Ali Koçer, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, İstanbul: MEB Yayınları, 1992, s. 181.

⁵⁰⁶ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi Cilt 3-4**, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s. 1280.

gazetesinde yayımlanan siyasal (seçim) programı daha yayımlanmadan birkaç ay evvel tartışılmaya başlanmış ve Hıristiyanların (özellikle Rumların) itirazlarına uğramıştır.⁵⁰⁷

Cemiyet'in 6 Ekim 1908 tarihli Şura-yı Ümmet gazetesinde yayımlanan ve muhtemelen Merkez-i Umumi'nin hazırladığı siyasal programında eğitim ve dil konusu ele alınmıştır.⁵⁰⁸ Buna göre, resmî dil Türkçe kalacak⁵⁰⁹, her türlü resmî haberleşme ve görüşme Türkçe yapılacaktır (7. madde). Resmî veya özel ilkokullarda dersler öğrencilerin anadilinde okutulacak ama bu dil Türkçe olmadığı takdirde zorunlu Türkçe dersleri bulunacaktır. Resmî orta ve yüksek öğretim kurumlarında ders dili Türkçe olacak, orta öğretimde yerel diller de okutulacaktır. Din eğitimi veren okullar için bu zorunluluklar yoktu (17. madde).

İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi iç teşkilatında da Türkçeye önem vermiştir. Nitekim Cemiyet'in 1908 Devrimi sonrasındaki ilk ve en ayrıntılı nizamnamesinin 12. maddesiyle Merkez-i Umumi üyeliği için Türkçe konuşma ve yazma koşulu getirilmiştir.⁵¹⁰

Haziran 1909'da Anayasa değişikliği gündeme gelince İttihatçılar dil/eğitim konusundaki düşüncelerini 17 Haziran 1909 tarihli Tanin'de tekrar açıklamışlardır.⁵¹¹ Buna göre, devletin ilkokullarında öğrenim Türkçeden başka, bölgede konuşulan dil ile yapılacaktır. Ortaöğretimde Türkçe zorunlu, bölge dili ise isteğe bağlı olarak öğretilecektir. Özel okulların açılması serbest olmakla birlikte bu okullardaki öğrenim

⁵⁰⁷ Seçim programının 6 Ekim'de kamuoyuna resmen duyurulmasından evvelki tartışmalar için bkz. Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, Ayda Erbal (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 222-226.

⁵⁰⁸ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 144-146; Kansu, s. 226-229. Programın tam metni için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 98-100.

⁵⁰⁹ Kanun-ı Esasî'nin 18. maddesine göre devletin resmî dili Türkçe idi: "Tebaa-i Osmaniyenin hidematı Devlette istihdam olunmak için Devletin lisanı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır." 68. maddeye göre ise Türkçe bilmeyenler mebus olamaz ve dört seneden sonra yapılacak seçimlerde mebus olmak için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak şart olacaktır. Bkz. Server Tanilli, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976, s. 27, 34. Bir anayasal hüküm olmasına karşın Cemiyet resmî dilin Türkçe kalacağını vurgulamıştır. Genç Kalemler'de de aynı vurgu görülür: "Siyasî Osmanlılığın resmî lisanı Türkçedir. (Osmanlıca değil!) Bu, 'Kanun-ı Esasî' ile temin edilmiştir." Perviz (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 43.

⁵¹⁰ Birinci, s. 413.

⁵¹¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Ankara: TTK Yayınları, 1996, s. 129.

devletin denetimi altında bulunacaktır.⁵¹² Bu tabloya, aynı yılın Kasım ayında Adliye Nezareti'nin mahkemelerde Türkçe kullanılmasına dair verdiği emir de eklenmelidir.⁵¹³

Cemiyet'in imparatorlukta Türkçeyi kuvvetlendirme gayretinde olduğu söylenebilir.⁵¹⁴ Lewis'in belirttiği gibi, "On yıllık Genç Türk yönetimi, sade Türkçenin gelişmesine büyük bir hız" vermiştir. Genç Kalemler de bu sürecin bir parçasıdır.⁵¹⁵ Georgeon'un ifadesiyle, Genç Kalemler yeni bir dilin, yalınlaşmış bir Türkçenin aranişi içinde olmuştur. Georgeon'a göre, "Tam da, İttihat ve Terakki Komitesi'nin, Selanik'ten başlayarak imparatorluğun bütün milliyetlerine Türkçenin kullanılmasını dayatmanın aranişi içinde olduğu bir dönemdi bu."⁵¹⁶ İmparatorluk okullarında ve mahkemelerinde kullanılması için Türkçeyi dayatırlar. "Bunu yaparken asıl güdüler, hiç kuşkusuz 'milliyetçilik'ten çok, merkezileştirme isteğidir."⁵¹⁷

Tunaya'nın belirttiği gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kısa ve uzun vadeli ideolojik programları, yapısal gelişmeleri ve güncel sorunlar karşısında takındığı tutumlar bakımından kongreleri önem taşır.⁵¹⁸ Genç Kalemler dergisinin yayın çizgisini anlamada, Cemiyet'in 1910 ve 1911 Kongreleri kanımızca belirleyici önemdedir. Ancak, 1908 ve 1909 Kongreleri de bazı ipuçları verebileceği için ele alınmalıdır.

⁵¹² Cemiyet'e yönelik "Türkleştirme" suçlaması da artık başlamıştır. Nitekim Tanin'de Hüseyin Cahit Bey Ağustos 1909'da bu suçlamaya karşı ilk cevabını verir. Bkz. Hasan Kayalı, **Jön Türkler ve Araplar**, Türkan Yöney (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ağustos 1998, s. 97-98.

⁵¹³ Kayalı, s. 103; Karal, s. 131.

⁵¹⁴ İttihatçıların dil ve eğitim politikaları daha en baştan özellikle gayrimüslim (ve ayrıca Müslim) unsurlar tarafından şiddetli itirazlara uğramış ve yine daha en baştan bir "Türkleştirme politikası" olarak yorumlanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir "Türkleştirme politikası" yürütüp yürütmediği bugün bile tartışması hararetle süren bir konudur. Burada bu tartışmanın ayrıntılarına girilmeyecektir. Ancak, böyle bir politikanın olmadığı görüşünün, olduğu görüşünden daha gerçekçi görüldüğü kanısındayız. Bu konuda şu değerlendirmelere bakılabilir: Kayalı, s. 92-107; Zafer Toprak, "Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların 'Türkleştirme Politikası'", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 146 (Şubat 2006), s. 14-22; Karal, s. 66-67, 130, 132. Kayalı'nın belirttiği gibi, bu meselenin en can alıcı noktası dil konusu (İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dile ilişkin tutumu) idi. Kayalı, s. 98, 101.

⁵¹⁵ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Metin Kırıatlı (çev.), 8. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 2000, s. 426.

⁵¹⁶ Paul Dumont - François Georgeon, **Bir İmparatorluğun Ölümü 1908-1923**, Server Tanilli (çev.), Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı, Ekim 1997, s. 33. (İlgili bölüm Georgeon tarafından kaleme alınmıştır.) Gerçekten de Kayalı'nın belirttiği gibi, Türkleştirme suçlamalarının ortaya çıkmasında Türkçü örgütlerin ve yayınların payı olmuştur. Genç Kalemler de bunlardan biridir. Bkz. Kayalı, s. 99-100. (Çalışmasında Arai'yi kaynak aldığı anlaşılan Kayalı'nın Genç Kalemler'e dair verdiği bilgide yanlışlar mevcuttur.)

⁵¹⁷ Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 32.

⁵¹⁸ Tunaya (Cilt 1), s. 59.

18 Ekim-8 Kasım 1908 tarihleri arasında Selanik'te gizli olarak toplanan Cemiyet kongresinde (1908/1324 Kongresi) yukarıda sözü edilen siyasal programa bazı yeni esaslar getirilmiştir. Yukarıda ayrıca Cemiyet'in basına verdiği öneme değinilmişti.⁵¹⁹ Kongrede bu tavrı ortaya koyan bir karar alınmıştır. Buna göre, her vilayet merkezinde Cemiyet'in bir gazete çıkarmaya çalışması kabul edilmiş ve bu gazetelerin hangi esaslara göre yayın yapacağı saptanmıştır (5. ve 7. maddeler).⁵²⁰ Bundan başka, Cemiyet'in her heyet-i merkeziyesinde birkaç kişinin kalkınma sorunlarıyla görevli olması kabul edilmiştir. Bu kişilerin yapacakları işler arasında, eğitimin önemini unutmamak, gece dersleri, okullar açmak, muktedir öğretmenler bulmak, yarışma açarak halkın anlayabileceği, yurttaşlık, eğitim ve kalkınma bilgileri veren kitaplar hazırlatmak, her meslek ve sanatta uzmanların yetişmesi için çalışmak, liyâkat gösterenleri Avrupa'ya ve diğer mahallere göndermek vardır (13. madde).⁵²¹

Yine Selanik'te ve yine gizli olarak toplanan 1909 (1325) Kongresi'nde halkın yükseltilmesi için Cemiyet'in kulüpleri aracılığıyla çalışacağı açıklanmıştır. Siyasal programda bazı değişiklikler yapılmıştır.⁵²² Ancak eğitim ve dil konularında önemli bir değişiklik görülmez.⁵²³ Ayrıca, Gökalp'in katıldığı ilk Cemiyet kongresi bu olmuştur. 1909 Nizamnamesi'nde kulüpler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.⁵²⁴

Selanik'te gizli olarak toplanan 1910 (1326) Kongresi'nin yayınladığı beyannamede, kongrede iki sorun üzerinde önemle durulduğu açıklanmıştır. Bunlardan

⁵¹⁹ Buna şunları eklemek faydalı olur: 1908 Nizamnamesi'nin 106. maddesine göre, "Kulüpler cemiyet gazetelerinin teshil-i revaç ve intişarına gayret edeceklerdir." Aynı belgenin 144 ve 145. maddelerinde Cemiyet efradının Cemiyet yayınlarına aboneliği düzenlenir. Bkz. Birinci, s. 427, 433-434.

⁵²⁰ Genç Kalemler açısından kilit önemde olduğunu düşündüğümüz 5. madde şöyledir: "Vilâyet merkezlerinde doğrudan doğruya ve müdür-ü mes'ule tâbi olarak, yani mes'uliyeti cemiyete ait olmamak, makalât ve mütalâatı cemiyetten sadır olmuş gibi telâkki edilmemek üzere vilâyet merkezlerinin muavenet-i maddiye ve maneviyesiyle birer gazete tesisine çalışılacaktır." 7. madde ise şöyledir: "Vilâyetlerde intişar edecek gazeteler hakkında bir meslek programı tertip olunmuştur." Tunaya (Cilt 1), s. 97. Cemiyet'in siyasî oluşumlar ve yayınlar konusunda teşkilatını bilgilendirdiğini de belirtmek gerekir. Merkez-i Umumi'nin 28 Kanunusani 1908'de şubelerine göndermiş olduğu böyle bir izahname için bkz. İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, s. 148-152.

⁵²¹ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 147-148; Tunaya (Cilt 3), s. 284-285. 1908 Kongresi kararlarının tam metni için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 96-98.

⁵²² Tunaya (Cilt 1), s. 60.

⁵²³ Tadilat metni için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 114-116. 10. madde eğitime ve eğitim diline, 16. madde resmî dile ve resmî yazışmalara ilişkindir. 8. madde basına ilişkindir: "Serbesti-i matbuat hakkında ahkâmı mahsusa vazolunacaktır. Fakat her halde matbuat kablettab sansür usulüne tâbi olmayacaktır."

⁵²⁴ 1909 Nizamnamesi için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 100-113. Aynı durum 1908 Nizamnamesi için de geçerlidir. Bu nizamname için bkz. Birinci, s. 412-437.

biri Cemiyet-Fırka ilişkisidir. İkincisi ve Genç Kalemler açısından önemli olanı ise maarif, yani milli eğitimidir. Kongre, Cemiyet'in maarife verdiği önemi perçinlemiştir. İttihat ve Terakki adını taşıyan okul sayısının artırılması kararlaştırılmış; yeni kuşağın ihtiyaçları yanında, kulüplerde eski kuşağa da gece dersleri verilmesi kabul edilmiştir.⁵²⁵

Bu kongreden kısa süre sonra Genç Kalemler ekibine ve Tahrir Heyeti'ne katılacak olan Ziya Gökalp'in Merkez-i Umumi üyeliğine 1910 Kongresi'nde seçildiğini ve örgütün gençlik kolundan sorumlu olduğunu burada tekrar hatırlatmakta fayda vardır.

Trablusgarp Savaşı'nın patlak verdiği günlerde Selanik'te ve gizli olarak toplanan 1911 (1327) Kongresi'nde kapitülasyonların kaldırılması konusu ele alınmış ve Cemiyet kapitülasyonlara cephe alma yoluna bu kongreyle girmiştir⁵²⁶ 1911 Kongresi'nden itibaren ayrıca Cemiyet'in ideolojik/programatik yöneliminde de önemli bir değişiklik ortaya çıkmıştır. Cemiyet Osmanlıcılığı ikinci planda bırakarak milliyetçi (Türkçü) ve İslamcı bir programa sahip olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1911'den itibaren Osmanlıcı programını Türkçüleştirmiştir. 1911 Kongresi Cemiyet'in Türkçülük akımının öncülüğünü yaptığı bir kongredir. Cemiyet özellikle 1911'den itibaren Türkçü akımın kuvvetli etkisi altındadır ve çizgisindeki milliyetçi ton koyulaşır. Cemiyet kongrelerinde alınan kararlar Türk unsurunun milli bilince sahip kılınması ve bunu sağlayacak çalışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. 1913'ten itibaren bu yoldaki çalışmalar ve hareketler hızlandırılacaktır.⁵²⁷

⁵²⁵ Tunaya, (Cilt 3) s. 286-287. 1 Aralık 1910'da (18 Teşrinisani 1326) Cemiyet tarafından yayınlanan beyannamenin 5. maddesi şöyledir: "Cemiyet mev'izeleriyle, ilmî müesseseleriyle, faideli neşriyat ve teşebbüsleriyle milletin siyasî ve içtimâî terbiyesine hizmette ve intihabatta efkârı umumiyyeye rehberlikte devam eder." Bkz. Ergin, s. 1280; Koçer, s. 181.

⁵²⁶ Tunaya (Cilt 3), s. 288. 1911 Siyasî Programı'nın 12. maddesi de bu yöndedir. Bkz. Mete Tuncay, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 Kongresi Belgeleri", **Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, s. 564. Genç Kalemler'in Yeni Lisan davası dilde/kültürde kapitülasyonların kaldırılmasını içermekteydi ve dergide pek çok kez tam da bu şekilde ifadesini bulmuştur.

⁵²⁷ Tunaya (Cilt 3), s. 287; Tunaya (Cilt 1), s. 43; Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 33, 50. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I**, Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı, Ocak 1999, s. 62.

1911 Kongresi'nde düzenlenen Nizamname'nin 3. maddesi de konumuz açısından dikkat çekicidir.⁵²⁸ Bu maddede mevcut nesil için gece dersleri düzenlemek, gelecek nesiller için okullar açmak, gazeteler ve faydalı kitaplar yayınlamak Cemiyet'in vazifesi olarak kabul edilmiştir. Bu metinde de kulüp örgütlenmesi ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.⁵²⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti çok uluslu imparatorluk bünyesinde Türk unsurun örgütüdür. Cemiyet'in hâkim ideolojisi/temel doktrini ise burjuva ideolojisi; Türkçülük, yani Türk milliyetçiliğidir. Daha 1860'larda kültürel düzlemde ortaya çıkmaya başlayan Türkçülüğün siyasal bir akıma dönüşmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gerçekleşmiştir. Türk milliyetçiliğini en fazla İttihatçılar geliştirmiş ve iktidar partisinin ideolojisi üretmişlerdir. Cemiyet Osmanlı ve İslamcı bir söylem kullanmış olsa bile, uygulamada düpedüz Türk milliyetçiliği davasını benimsemiştir.⁵³⁰ Cemiyet'in yapmak istediği Türklüğün korunması ve yükseltilmesi olmuştur. İttihatçılar gerçekte Türkçü olmakla birlikte, İmparatorluğun varlığını sürdürebilmesi için ihtiyatlı bir tutum almışlar ve Osmanlılık ile İslamcılığı benimsemiş görünmüşlerdir. Türkçülüklerini (hatta kendilerinden bile) gizlemeye çalışmışlardır.⁵³¹ Başka bir deyişle, Osmanlılık (ve İslamcılık) Cemiyet'in gerçek değil, içten olmayan resmî programıdır. Yani, devleti, Osmanlı birliğini korumak için kullanılan bir maskedir. Cemiyet'in Türkçülüğü olayların zorlamasıyla ve imparatorluğun gitgide küçülmesine paralel olarak zaman içinde yavaş yavaş gelişmiş ve alenilemiştir. Balkan Savaşları bu anlamda bir dönüm noktasıdır.⁵³²

Koloğlu'nun işaret ettiği gibi, imparatorluğu oluşturan ulusların hepsi kendi ulusal çıkarlarını savunan bir basına sahipken, Türk çıkarlarını savunan yaygın bir basın

⁵²⁸ 1911 Nizamnamesi için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 116-133. 3. madde için ayrıca bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 236. (Bu son kaynakta 13. madde olarak yanlış basılmıştır.)

⁵²⁹ 1911 Siyasî Programı'nın 18-22. maddelerinde de eğitim ve kültür meseleleri işlenir; Tuncay, s. 566-567.

⁵³⁰ Öyle ki Akşin, Cemiyet'in 1908 Devrimi'nden sonra da gizli kalmasının nedenlerinden birinin, Osmanlı programla Türkçü uygulama arasındaki aykırılığı gizlemeye çalışmak olabileceğini belirtir. Dahası, Cemiyet'in "anti-demokratik" uygulamalarının nedenlerinden biri de yine Türkçü ideolojisidir; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 220-224.

⁵³¹ Ancak, Tunaya'nın belirttiği gibi, "kimse İttihat ve Terakki'nin Osmanlıcılığına ve ittihad-ı anâsırcılığına inanmıyordu." Tunaya (Cilt 3), s. 376.

yoktur. Çünkü bu, Osmanlılığın temelini yıkmak anlamına gelecektir. Bu nedenle, bilimsel (tarihî, edebî) dergiler dışında Türk milliyetçiliği yapan bir basın belirmemiştir.⁵³³ Başka bir ifadeyle, Türk Milliyetçiliği, ifadesini daha ziyade kimi dergilerde bulmuştur.⁵³⁴ Tunaya'nın da belirttiği gibi, Türkçülük akımının gelişmesinde yayınlar çok büyük bir rol oynamıştır⁵³⁵ ve Cemiyet, "tüm basın yayın olanaklarıyla bu akımı desteklemiştir."⁵³⁶

Üçüncü Bölümde içeriği irdelenirken tafsilatıyla görüleceği gibi, Genç Kalemler dergisi Cemiyet'in ideolojisi olan Türkçülük akımının en önemli ve başarılı⁵³⁷ yayınlarından biri ve ilki olmuştur.⁵³⁸ Genç Kalemler, II. Meşrutiyet devrinde "dil ve

⁵³² İttihatçıların ideolojisine ilişkin değerlendirme için bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 108-113, 220, 222-225, 236-241, 272, 353-356; Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s. 58, 75-77, Tunaya (Cilt 1), s. 66-67; Tunaya (Cilt 3), s. 371-393.

⁵³³ Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, s. 59.

⁵³⁴ Bu durumun olumsuz yansımalarından söz edilebilir. Örneğin, Arai'nin belirttiği gibi, birinci cildi her şeyden önce bir edebiyat dergisi olduğu için, birçok tarihçi Genç Kalemler'in bu cildini göz ardı etmiştir; Arai, s. 51. Gerçekten de Genç Kalemler ağırlıklı olarak edebiyatçıların ilgi alanına girebilmiştir ve bu durum sadece birinci cilt için değil, birinci cilt kadar olmasa da diğer ciltler için de geçerlidir.

⁵³⁵ Kanımızca bu durum, Gökalp'in gazetelere yönelik yukarıda sözü edilen McLuhanvari bakışını büyük oranda açıklar.

⁵³⁶ Tunaya (Cilt 3), s. 382; Tunaya (Cilt 1), s. 43.

⁵³⁷ Belirtilmesi gereken bir husus, Genç Kalemler'in ideolojik/kültürel işlevini başarıyla yerine getirmiş olduğudur. Kuşkusuz, başarının ölçütleri tartışmalı olabilir. Ancak en azından aydınlar ve aydın olma yolundaki gençler arasında dergi yayınının büyük ses getirdiği, belirli kesimlerde ciddi rahatsızlık yarattığı ve tartışmalar doğurduğu kesindir. Hatta öyle ki Ahmet Mithat Efendi sırf Yeni Lisan hareketini başlatan gençleri görmek için kalkıp Selanik'e gelmiş ve onlara destek vermiştir; bkz. Ali Canip Yöntem, "Ahmet Midhat Efendi Selânik'te", **PYM**, s. 183-184; Kâzım Nami, "Merhumun Tercüme-i Hâli ve Menâkıbı", **TY**, (çevrimyazı basım) 2. Cilt, s. 105. Bu arada Genç Kalemler'de Ahmet Mithat Efendi'nin Ali Canip Bey tarafından daha ilk sayıda edebiyat cephesinden eleştirilmiş olduğu da bir not olarak düşünülmelidir. Bkz. Ali Canip, "Edebî İnkılâplar", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 10. Genç Kalemler'in başlattığı hareket Osmanlı sınırları ötesine de taşmış ve örneğin Azeri aydınları arasındaki dil/edebiyat tartışmalarına yeni boyutlar katıp, tartışmanın taraflarını etkilemiştir. Bkz. Tadeusz Swietochowski, **Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920**, Nuray Mert (çev.), 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayınları, Ağustos 1988, s. 91-92. Genç Kalemler'in Türk alemi ve Kuzey Türkleri arasındaki etkisine ve itibarına dergideki bir yazıda da deyinilir. Bkz. "Bir Tarize Cevap", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 152. Hareketin başarısına ilişkin bir değerlendirme için ayrıca bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 152-153; Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 181, 186, 188. Genç Kalemler bir II. Meşrutiyet devri yayını olarak, sadece basın bağlamında da başarılıdır. Bu dönemin süreli yayınlarının çoğu, kısa ömürlü olmuştur. Varlık'ın deyişiyle, "Her gün birkaç derginin çıkıp birkaçının kapandığı 'bozbulanık' bir ortama rağmen, nispeten uzun süre yaşayan, aradan 'sivrilen', açtığı tartışmalarla bugün bile önem taşıyan bazı dergiler olmuştur." Genç Kalemler de bunlardan biridir. "Dönemin önemli, önde gelen dergilerinden"dir; Varlık, s. 117, 120. Kanımızca Genç Kalemler'in başarısında Cemiyet ile olan organik bağı önde gelen etkenlerden biri olmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu hususa tekrar deyinilecektir.

⁵³⁸ Necati Mert'in Ömer Seyfettin için yaptığı şu yorumu Genç Kalemler'e genişletmek yerinde olacaktır: "Evet, *Ömer Seyfettin*, edebî arayışının sonunda kendine uygun bir çevre bulur. Fakat bu, İttihat ve Terakki'nin, yani politik milliyetçiliğin de kendi edebî sesini bulması demektir." Necati Mert, **Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar**, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, Nisan

edebiyatta Türkçülüğün en kuvvetli sesi”dir.⁵³⁹ II. Meşrutiyet dönemi Türkçülük akımını kronolojik olarak iki dönemde, teşekkül olarak ise Cemiyet dışı ve Cemiyet içi şeklinde iki ayrı düzlemde ele alan Bayur, birinci dönem için Genç Kalemler dergisini Cemiyet içi Türkçülük cereyanının kendini en çok gösterdiği yer olarak nitelerken önemli bir olguya işaret etmektedir.⁵⁴⁰

Bu noktada Gökalp’in Türkçülük akımının en başta gelen ideologlarından biri olduğu tekrar hatırlanmalıdır. Aydemir’in işaret ettiği gibi, Gökalp’in “Mefkûreci Türkçülük” alanındaki önderliği, onun Genç Kalemler’de yayımlanan “Turan” başlıklı ünlü manzumesi ile başlamıştır.⁵⁴¹

Bu ana yöneliminden başka, Genç Kalemler’in ideolojisinin (bağımsızlık/anti-emperyalizm, çağdaşlaşma, halkçılık, bilimcilik ve pozitivism/materyalizm gibi) diğer boyutlarının da Cemiyet’inki ile uyumlu olduğu Üçüncü Bölümde görülecektir.

Ahmad’ın belirttiği gibi, 1908-1914 döneminde Osmanlı İmparatorluğu her alanda kökten bir değişim geçirmiştir. 1908’in Osmanlı İmparatorluğu 1914’te tanınmayacak duruma gelecektir. İttihatçılar da kendilerini bu evrim içinde bir değişim aracı olarak görmüşlerdir.⁵⁴² Genç Kalemler ve benzeri yayın organları ise bu değişimde rol oynamışlardır.

Genç Kalemler yeni bir ideolojinin yayın organıdır.⁵⁴³ Genç Kalemler’in başlattığı Yeni Lisan, Yeni Hayat’ın dili ve Yeni Hayat’ın edebiyatının (milli edebiyat)

2004, s. 21. Eklenmesi gereken husus, bu sesin edebî sınırların çok ötesinde, çok daha kapsamlı olduğudur.

⁵³⁹ (Sevük), s. 438. Ayrıca yine Sevük’e göre, Meşrutiyet devrindeki Türkçülüğün asıl tesiri ve asıl feyizli eseri dilde ve edebiyatta görülmüştür.

⁵⁴⁰ Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 406-407. Dumont, Cemiyet’in milliyetçiliğe yönelmesi ile Genç Kalemler’in yayın hayatına girişi arasında dolaysız bir bağ kurar. Ancak, bu iddiasının kronolojik bağlamı tartışmaya oldukça açıktır. Bkz. Paul Dumont, - George Haupt, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler**, Tuğrul Artunkal (çev.), 1. Basım, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977, s. 52. Aynı makale ve dolayısıyla iddia şu çalışmada da bulunur: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, Mete Tuncay - Erik Jan Zürcher (der.), Mete Tuncay (çev.), 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 98.

⁵⁴¹ Aydemir, s. 474.

⁵⁴² Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, s. 185, 196.

⁵⁴³ Şapolyo’nun deyişiyle, “Genç Kalemler mecmuası, Meşrutiyetten sonra yeni kıymetlerin konulmasını ilk defa açıkça ve toplu olarak feryad eden bir mecmua olmuştur.” Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, s. 79.

aracıdır. Bu bağlamda, sadece bir başlangıçtır.⁵⁴⁴ Son hedef, hayatın tüm alanlarını kapsayacak toptan bir dönüşümdür. Yeni bir hayatın, yani yeni bir toplumun inşasıdır.

Genç Kalemler'in sadece bir dil ve edebiyat dergisi olmadığı, daha geniş anlamıyla yeni bir kültür yaratma ve bir ideolojiyi topluma hâkim kılma peşinde olduğu dikkate alınacak olursa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genç Kalemler'de kendi ideolojisinin ve kültür politikasının araçlarından birini bulduğu veya daha doğru olarak bu araçlardan birini yarattığı söylenebilir. Ömrü çok uzun sürmemiş olmakla beraber, II. Meşrutiyet döneminde tüm çevresel etkinlikleriyle birlikte Genç Kalemler dergisi de Türk Ocakları için söylendiği gibi⁵⁴⁵ kültür politikalarında önemli bir rol oynamıştır. Genç Kalemler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kültür/ideoloji araçlarının en önemlilerinden biri olmuştur. Bu nedenle Genç Kalemler'i irdelemek bize, II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinin en önemli siyasî oluşumunun ideolojisini, programını ve kültür politikasını açıklama imkânı da sağlayacaktır.

D. MUHALEFETE KARŞI TUTUM

İçerik düzleminde Cemiyet ile Genç Kalemler arasındaki ilişki konusunda belirtilmesi gereken bir diğer husus, her ne kadar Genç Kalemler kelimenin gerçek anlamıyla bir politika dergisi olmadığı için dergide büyük bir yer kaplamasa da Cemiyet'in siyasî muhaliflerine karşı takınılan olumsuz/eleştirel tutumdur. Aşağıda görüleceği üzere, bu tutum çoğunlukla tümüyle politiktir.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ “ ‘Genç Kalemler’ dergisinde toplanan gençler yeni dile ve edebiyata yönelirlerken, aslında yeni bir politikanın yollarını açıyorlardı.” Alangu, s. 177.

⁵⁴⁵ Hıfzı Topuz, **Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları**, 1. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, Ekim 1998, s. 53-54.

⁵⁴⁶ 1910 yılının başından itibaren İTC’ye karşı gitgide büyüyen bir muhalefetin kendini gösterdiğini belirtmek gerekir. (Bu konuda geniş bilgi için Tunaya’nın, Ahmad’ın, Akşin’in Bayur’un ve Karal’ın eserlerine bakılabilir). Genç Kalemler’in tüm yayın dönemi boyunca (Kasım 1910-Ekim 1912) Cemiyet ile muhalefet arasında sert bir mücadele yaşandığı ve bu mücadelede basının temel araçlardan biri olduğu unutulmamalıdır. İttihatçı-Muhallif saflaşmasının II. Meşrutiyet basınının temel niteliklerinden biri olduğu hatırlanacak olursa, bir yayın organında yer alan bu türden tavırların en küçüğünün bile anlamlı ve verimli olabileceği açıktır. Bu vesileyle, belirtilmesi gereken ilginç bir husus, II. Meşrutiyet basınında İttihatçılar ile muhaliflerin aynı yayında birlikte yazdıklarının görülebildiğidir; bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 33. Genç Kalemler’se bu açıdan büyük oranda homojendir.

Genç Kalemler'in 13 Aralık 1910 tarihli 2-10 numaralı nüshasının başmakalesinde⁵⁴⁷ (İttihatçı) Kâzım Nami Bey'in İbrahim Hakkı Paşa hükümeti ile meclisteki muhalefet arasındaki çatışmada⁵⁴⁸ saf tutuşu (ve tuttuğu saf) sözü edilen tavrın ilk örneğidir. Kazım Nami Bey bu başmakalesinde muhalefete karşı Hakkı Paşa hükümetini savunur.⁵⁴⁹ 12 Ocak 1910'da kurulan Hakkı Paşa hükümeti aslında bir tür İttihat ve Terakki hükümetidir ve bu niteliği nedeniyle daha güvenoylamasından itibaren meclis içindeki muhaliflerin hücumuna uğramıştır.⁵⁵⁰

Ayrıca, Kâzım Nami Bey muhalif mebusları eleştirdikten sonra bundan yararlanacak olanın yine “gençler” olduğunu söyler. Gençler olarak kendilerini yetiştirerek gelecekte birer mebus olurlarsa faydasız tartışmalardan ziyade milletin ihtiyacını temin etmeye çalışmaları gerektiğini ifade ederken, Arai'nin belirttiği gibi, “gençler” tanımlaması içinde Jön Türklerin de bulunduğu varsayılabilir.⁵⁵¹

Genç Kalemler'de muhalefetin⁵⁵² önde gelen kalem erbabı (muhalif basının en önemli isimleri) eleştirilmiş, kendileriyle alay edilmiştir. Örneğin II. Meşrutiyet devri siyaset arenasının en önemli isimlerinden biri ve önde gelen İttihat Terakki

⁵⁴⁷ Kaf. Nün. (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 97-98.

⁵⁴⁸ O sırada mabeyn başkâtipliği görevinde bulunan ve siyasî gelişmelere yakından tanık olan Uşaklıgil, II. Meşrutiyet Meclisini çok güzel özetler: “...Türk imparatorluğu nihayet bir çürümeye mahkûm bir teşekküldür. Bunu en açık şekilde görmek için meclisi mebusana gitmek kâfiydi. Orada her celse dâima patlamağa hazır bir fırtına denizi gibiydi.” Bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1981 s. 159.

⁵⁴⁹ Meclisteki tartışmalara deyinen Kâzım Nami Bey'e göre muhaliflerin hükümete hücumu kabineyi düşürmek içindi. Ama makale yazıldığı sırada kabine hâlâ yerindeydi. Üstelik kolayca yıkılmayacağı da anlaşılmaktaydı. Birkaç uzvu kırılabilirse de kütüğü sabit kalacaktır. Yazara göre, kabineye yapılan hücumlardan pek azı haklıydı. Geri kalanının önemi, hücum etmek için hazırlanmış fakat sağlamlığına güvenilmeyen bir mücadele zemininden başka bir şey değildi. Memleketin gerçek ihtiyaçları düşünülmüyordu. Mebuslar gezmek zorunda oldukları yerlerin hiçbir ihtiyacına tamamıyla nüfuz edememişlerdi. Bu yüzden yalnızca geçen ahvalden hesap sormaya bakıyorlardı çünkü bu kolaydı. Şöhret kazanmak ve milletin çıkarlarının düşünüldüğüne herkesi inandırabilmek için en iyi bir vasıta idi. Bulgar çeteleri bombalarla oynarken mebusların bazıları yurtsever (hamiyetli) bakanlara “külhanbeyi” diye hücum etmekten kendilerini alamamaktadırlar. Belki böyle çirkin sözleri söyleyenler kendilerini haklı görürler ama onlara katılmayı bir görev sayanlara cidden teessüf olunur. Hırs ve şöhret gözleri bağladı mı artık hak görünmez olur. Bkz. agm.

⁵⁵⁰ Tunaya (Cilt 3), s. 97-111; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 247-248; Karal, s. 122-123.

⁵⁵¹ Arai, s. 54. Arai burada “gençlerin çabalarının imparatorluğun yeniden inşası için birleştirileceğinin” yazıldığını söyler ve bunu ilgi çekici bulur. Ama makalede böyle bir ifade yer almamaktadır.

⁵⁵² 1908 Devrimi'nden kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti karşıtı muhalefet ortaya çıkmıştır. Farklı siyasî/ideolojik yönelimleri olan kimselerden ve gruplardan oluşan bu muhalefet 21 Kasım 1911'de kurulacak olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda toplanacaktır. II. Meşrutiyet devri muhalefetinin bu en

muhaliflerinden olan Lutfi Fikri Bey derginin mizah sütunlarında ima yoluyla ağır şekilde yerilmiştir. 8 Haziran 1911 tarihli 4 numaralı nüshanın Haftanın Hadisesi sütununda Ali Canip Bey Lutfi Fikri Bey için şöyle yazar:

İstanbul'da

Selanik'te İttihat Bahçesi'nde beynine çarpan düdüklerin sadmeleriyle kuduran “fikri” bozuk; “lutfu” yok bir adet adamcağız elinden hiç gelmeyeceği “tanzimat” a biraz çalıştıktan sonra “zühre”lere kadar yükselmek istemiş; fakat yüzükoyun düşerek ceplerinden fırlayan “adem-i merkeziyet” çekici “şehrah” zannıyla yüksek kaldırıma benzeyen bir “şehrah” da koşan ve vaktiyle Baba Tahir'in hakiki bir dostu olan zahirde “reşit” ve nazım, hakikatte müfsit ve muharip bir zata isabet etmiş ve maatteessüf şimdilik bir şey olmamıştır.⁵⁵³

5 Kasım 1911 tarihli 11 numaralı nüshanın Haftanın Hadisesi sütununda ise şöyle denmektedir:

İstanbul'da

— Bütün mukaddes kitapların mağribden zuhur edeceğini rivayet ettiği “dâbbet-ül-arz”⁵⁵⁴ nihayet “maşrık”tan görünmüştür. Bu garip hayvanın dört ayağı vardır. Gözleri boğazı sıkılmış canı gözleri gibi dışarıdadır. Badana fırçası kadar sert ve siyah bir sakalı bulunuyor. Herhalde “lutfi” olmayacağı derkâr ise de “fikri”nin de mefkudiyeti mervidir.⁵⁵⁵

Bu her iki parçada da Lutfi Fikri Bey'den söz edildiği açıktır.⁵⁵⁶ İsminin kodlanmasından başka; Selanik'te bir konferans veren ve Cemiyet'i eleştiren Lutfi Fikri Bey, Nesimi Sarım Bey'in başını çektiği İttihatçılar tarafından düdüklerle/ıslıklarla karşılanmış ve konuşturulmamıştır.⁵⁵⁷ “Tanzimat”, “Zühre” ve “Maşrık” onun çıkardığı

önemli örgütü için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 294-343; Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Nisan 1990.

⁵⁵³ Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80.

⁵⁵⁴ Kıyamet alametlerinden olmak üzere ortaya çıkacağı söylenen hayvan. Devellioğlu, s. 159. Kıyamet günü Deccal ile birlikte ortaya çıkacağına inanılan korkunç canavar.

⁵⁵⁵ Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 192.

⁵⁵⁶ Burada, bir yayın organının incelenmesinde “tarihsel bağlam”ın önemini iyi bir örneği söz konusudur.

⁵⁵⁷ Yukarıda bu eylemin yöneticisinin Nesimi Sarım Bey olduğuna deyinilmişti. Hatıralarında bu olaydan söz eden ve Nesimi Sarım Bey'in “düdük eylemi”nin başında olduğunu bildiren Ali Canip Bey'in anlatımına bakılırsa, Ali Canip Bey de oradadır ve dahası Nesimi Sarım Bey'le birlikte oturmaktadırlar.

ve yazdığı muhalif gazetelerdir.⁵⁵⁸ “Şehrah” da muhalefetin yayın organlarından⁵⁵⁹ Lütfi Fikri Bey’in gözleri çıkmıştır, sert ve siyah sakalı vardır. “Adem-i Merkeziyetçilik” ise, (bir de buna “şahsi teşebbüs” eklenirse) bilindiği üzere, özellikle Prens Sabahattin’in temsil ettiği, muhalefetin benimsediği (ve İttihatçıların reddettiği) politikadır.⁵⁶⁰

Genç Kalemler’in hedef tahtasına oturttuğu ve Lütfi Fikri Bey’e nazaran çok daha fazla ele aldığı isim, “Filozof” namıyla tanınan⁵⁶¹ ve yine muhalefetin önemli kalemlerinden biri olan Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Bey olmuştur.⁵⁶² Bir mizah sütunu Rıza Tevfik Bey’e ayrıldığı gibi, hakkında bir de makale neşredilmiştir. 10 numaralı nüshanın Ali Canip Bey tarafından yazılan Handekâr Sahife sütununda⁵⁶³ ve Ziya Gökalp tarafından yazılıp 15 numaralı nüshada yayımlanan “Rıza Tevfik’in Felsefesi” başlıklı makalede⁵⁶⁴ Rıza Tevfik Bey kuvvetli bir şekilde ve mizahî bir üslupla

Bkz. A.C.Y. (Ali Canip Yöntem), “Lütfi Fikri Beyin Başına Gelenler”, **YT**, s. 405. Lütfi Fikri Bey de bir konuşmasında bu olaydan söz eder; bkz. Tarık Zafer Tunaya, “Muhalefet Tarihinin Heyecanlı Siması: Lütfi Fikri Bey”, **Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü “Daima Muhalefet”**, Yücel Demirel (yay. hzl.), İstanbul: Arma Yayınları, Mayıs 1991, s. 7. Olaydan bahseden Kuran, Temmuz 1910 tarihini vermektedir ki Genç Kalemler’in ilgili nüshasının tarihine bakılacak olursa, bu imkânsızdır. Bkz. Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**, s. 263. Lütfi Fikri Bey’in “Selânikte Bir Konferans” adlı kitabının tanıtımı için bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 352-354.

⁵⁵⁸ Tunaya, agm. s. 6; (Mücellitoğlu Ali Çankaya, “Ömer Lütfi Fikri”, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. III, s. 450-454’ten akt), **Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü “Daima Muhalefet”**, s. 193.

⁵⁵⁹ 3 numaralı nüshanın Haftanın Hadisesi sütununda da yine muhalif yayınlar olan “İkdam” ve “Yeni Gazete” ile alay edilir. Bkz. Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 56. Muhalif; kurulmasının ardından Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın bünyesine giren ve Fırka’ya bağlı yayın organları için bkz. Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, s. 72-81; Tunaya (Cilt 1), s. 308-309. Türk Basın Tarihi açısından ilginç bir husus da kapatılma nedeniyle değişik adlarla yeniden çıkma rekoruna ilişkindir. Muhalefet gazetelerinden Şehrah ile Tanzimat bu hususta başı çekmektedirler. Bkz. Zafer Toprak, “Bir ‘Evrak-ı Muzır’: Şehrah Gazetesi”, **TT**, Sayı: 37 (Ocak 1987), s. 45-47; Uygur Kocabaşoğlu, “Bu Bir Rekor mudur?”, **TT**, Cilt: 11 Sayı: 64 (Nisan 1989), s. 21-23.

⁵⁶⁰ Bu iki örnek dışında, 10 numaralı nüshanın Haftanın Hadisesi sütununda da Lütfi Fikri Bey’e ve Şehrah’a dokundurma vardır. Bkz. Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 176.

⁵⁶¹ “Filozof sıfatını benimsemesi de o zaman yaygın olan bir âdete uymaktan ileri geliyordu: Derviş filan, muallim filan, doktor filan gibi ünvanlar aynı zamanda yazarın bağlı olduğu zümreyi ve dünya görüşünü de belirtiyordu.” Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 235.

⁵⁶² Rıza Tevfik Bey için bkz. Abdullah Uçman, **Rıza Tevfik’in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma**, İstanbul: Kitabevi, Ekim 2004; Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 256-267.

⁵⁶³ Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Rıza Tevfik- Bakon’un marifet şakirdi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 176.

⁵⁶⁴ Celal Sakıp (Ziya Gökalp), “Rıza Tevfik’in Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 60-71.

eleştirilir.⁵⁶⁵ Bunların dışında birçok makalede ve çeşitli sayıların Haftanın Hadisesi sütununda kendisine benzer nitelikte dokundurmalar yapılır.⁵⁶⁶

Ünlü İttihatçı düşmanlarından Mizancı Mehmet Murat ve Ali Kemal Beylere de benzer nitelikte atıflar yapılmıştır. Örneğin Ömer Seyfettin, “İkdam’daki meşhur Paris muhabirinin, mahut Ali Kemal’in edebî ve ilmî şekavetini yüzüne vurarak sükûta mahkûm etmiş” olduğu için Hüseyin Cahit Bey’i över.⁵⁶⁷ “İrtica Haberi”nin iki kahramanı 31 Mart günlerinde “alçak Murat Bey’in denî taassubundan” bahsederler.⁵⁶⁸ Ali Canip Bey, gençlerin Ali Kemallerin, Mizancıların siyasî belahetlerine (bönlük, alıklık, kalın kafalılık) aldandıklarını yazar.⁵⁶⁹ “Kendi şekavetini bir maharet haline koyabilmek için zavallı Anatol Frans’ı yalancı şahit” çıkaran Ali Kemal, “edebiyatın müthiş bir Çakırcası”dır.⁵⁷⁰ Yani, edebî eşkiyadır. Hüseyin Cahit Bey’in Ali Kemal’in onbeş sene evvelki intihallerini nasıl yüzüne çarptığından o da söz eder.⁵⁷¹

Tevfik Fikret de belki bu meyanda sayılabilir. Nitekim 1908 Devrimi’ni desteklemişse de kısa süre sonra Cemiyet ile arası açılan ve 1915’teki ölümüne dek Cemiyet’e karşı pasif bir muhalefet yürüten Tevfik Fikret hakkında çok ağır bir eleştiri

⁵⁶⁵ Rıza Tevfik Bey çeşitli kesimlerce iyi karşılanmamış ve (örneğin Baha Tevfik gibi kimseler tarafından) birçok vesileyle hırpalanmıştır. “Fakat en ağır tenkitler Selanik’te *Genç Kalemler* dergisi içinde Tevfik Sedat takma adıyla çıkan yazılarda görülmektedir.” Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 259. Ömer Seyfettin’in mizahî romanı “Efruz Bey”de Rıza Tevfik Bey sık sık hicvedilmiştir. Bkz. Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri 1 Efruz Bey*. “Efruz Bey”e ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Alangu, s. 474-507.

⁵⁶⁶ Rıza Tevfik Bey de Türk Yurdu’nun 11 Ocak 1912 (29 Kanunievvel 1327) tarihli sayısında çıkan bir yazısında *Genç Kalemler*’in başlattığı Yeni Lisan hareketini eleştirmiştir; bkz. Rıza Tevfik, “Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi”, *TY*, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 61-62. Uçman, her ne kadar Rıza Tevfik Bey lehine subjektif yorumlar getirse de *Genç Kalemler* ile Rıza Tevfik Bey arasındaki zıtlışmanın dil ve edebiyata ilişkin değil, Cemiyetle ve Cemiyet’in Türkçülüğü ile alakalı olarak siyasî ve ideolojik olduğunu söylerken haklıdır. Bkz. Abdullah Uçman, “Rıza Tevfik’e Mektuplar: V ‘Yeni Lisan’ Hareketi ve Ali Cânib”, *TT*, Sayı: 137 (Mayıs 1995), s. 5-7; Abdullah Uçman, “Ömer Seyfeddin - Rıza Tevfik”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984, s. 131-135, 147.

⁵⁶⁷ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, *GK*, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58.

⁵⁶⁸ Perviz (Ömer Seyfettin), “İrtica Haberi”, *GK*, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 106. Hikâyenin bu iki kahramanından biri Âkil Koyuncu Bey’dir. Diğeri de herhalde Ömer Seyfettin’in kendisidir.

⁵⁶⁹ Yekta Bahir (Ali Canip), “Millî Edebiyat Meselesi 1”, *GK*, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 101.

⁵⁷⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “İbtidaiyet Originalité”, *GK*, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 38.

⁵⁷¹ Celal Sakıp (Ali Canip), “Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey”, *GK*, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 193.

kaleme alınmış⁵⁷² ve kendisinden çeşitli yazılarda defalarca eleştirel bir dille söz edilmiştir. Ancak Tevfik Fikret’e karşı geliştirilen olumsuz/eleştirel tavır onun siyasî duruşundan ziyade edebî duruşuna ilişkindir. Başka bir deyişle, Edebiyat-ı Cedide’nin en önemli isimlerinden biri (şiirdeki en önemli ismi) olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁷³ Nitekim Hüseyin Cahit Bey gibi, siyasî olarak Cemiyet’in safında olan bir isim dahi dergide dil yönünden eleştirilmiştir. Ayrıca Tevfik Fikret’in Türkçü akıma karşı soğuk tutumu, başka bir deyişle Genç Kalemler’in eleştirdiği türden Batıcılığı da bu çerçevede hesaba katılmalıdır. Tevfik Fikret hususunda söylenebilecek şey, ona karşı tutumun daha çok edebî ve ideolojik duruşundan kaynaklandığı ve Cemiyet’e karşı (siyasî) duruşunun da bu eleştirinin dozunu arttırmış olabileceğidir.⁵⁷⁴

Benzer şekilde, Genç Kalemler ekibinin ağır bir polemige giriştiği Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey her ne kadar muhalefet (Hürriyet ve İtilaf) saflarında yer alacak olsa da başlangıçta ona yönelik hücumların da esasını Yeni Lisan karşıtlığı oluşturmuş görünür.⁵⁷⁵ Ancak herhalde siyasî duruşu da en azından tartışmanın şiddetlenmesinde bir etken olsa gerektir.⁵⁷⁶

Özetle, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kimi siyasî muhalifleri, Genç Kalemler’in hedef tahtasına oturttuğu kimselerdir ve bu kişiler sadece edebiyat düzleminden değil, edebiyat dışından da ağır bir dille yerilmiştir.

⁵⁷² Yekta Bahir (Ali Canip), “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 86-87, 90-92. Bu makalede Tevfik Fikret’in o sıralarda daha yeni çıkmış olan “Haluk’un Defteri” isimli ünlü şiir kitabı değerlendirilmiştir. Bkz. Tevfik Fikret, **Haluk’un Defteri**, İstanbul: Tanin Matbaası, 1327. Yayınlandığı dönemde büyük ilgi gören bu kitap hakkında genelde lehinde olmak üzere birçok eleştiri yazısı çıkmıştır. Ancak, Ali Canip Bey’inki kadar sert bir eleştiri yoktur; Filizok, s. 209.

⁵⁷³ Tevfik Fikret için bu çalışmada adı geçen genel edebiyat tarihlerine bakılabilir. Tevfik Fikret üzerine görebildiğimiz en kapsamlı çalışma içinse bkz. Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**, 2. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Şubat 1987. Ayrıca şu çalışma da faydalıdır: Sabiha Sertel, **İlericilik, Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret**, 3. Basım, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Ekim 1996.

⁵⁷⁴ Tevfik Fikret’in bu dönemin sıradan bir aydını olmadığı açıktır. Öyle ki onunla ilişkili kelimeler (örneğin “Aşyan” ve “Rübâb”), dergi adı olabilmıştır. Dolayısıyla, ona hücum etmek de pek sıradan bir iş değildir.

⁵⁷⁵ Yakup Kadri Bey için bu çalışmada adı geçen genel edebiyat tarihlerine bakılabilir. Bunlardan biri özellikle belirtilmelidir. Hasan Ali Yücel’in çalışmasında Türk edebiyat tarihi Yakup Kadri Karaosmanoğlu eksen alınarak geliştiği için aynı zamanda bir Yakup Kadri biyografisidir. Bkz. Yücel, *age*.

⁵⁷⁶ Nitekim, en azından Yakup Kadri Bey için mesele daha çok siyasîdir. “İTC-GK İlişisini Tespit Edenler” kısmına bkz.

Madalyonun diğer yüzü de dikkate değerdir. Dergide görülen, Rumeli’de çıkan en aşırı İttihatçı yayınlara yönelik desteğe işaret edilmelidir. Örneğin 3 ve 4 numaralı nüshaların Haftanın Hadisesi sütunlarında, gazetesinin ismiyle Silahçı Tahsin olarak tanınan Hasan Tahsin Bey’in Selanik’te çıkardığı “Silah” ve benzer nitelikteki “Süngü”, “Top”, “Kurşun”, “Hançer” gibi gürültücü gazetelerden⁵⁷⁷ mizahî bir üslupla bile olsa olumlu bir dille ve dahası Genç Kalemler’in destekçisi olarak söz edilmesi dikkat çekicidir. Bu sütunların ilkinde şöyle denmektedir:

Selanik’te

... Sopa, silahın, süngünün, topun, kurşunun öz kardeşidir. O kendini tanımayanlara yıldırımlar yaktıracak ve Genç Kalemler’in avukatı olacaktır. “Genç Kalemler” bu sayede saf ve masum (?)⁵⁷⁸ “Yeni Lisan”ın tamimiyle meşgul bulunacaktır.⁵⁷⁹

4 numaralı nüshanın sütununda ise şu ifade yer alır:

Her tarafta

Selanik’te “silah”a Manastır’da “süngü”ye ve diğer yerlerde topa, ve kurşuna refik olarak yakında çıkacak “sopa”dan evvel “siroz”da hançer ve İzmir’de “kılıç” zuhur edeceği mevsuken haber alınmıştır. Yine haber alınmıştır ki bütün bu ateşler: [Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir!] teranesiyle Bizanslaşmış paslı ruhlarla hep birden darbe vuracaklardır.⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ Bu gazeteler için bkz. İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, s. 161; İnuğur, s. 313, 326; Oral, s. 196-197. Selanik Valisi Hüseyin Kâzım Bey’in Silahçı Tahsin’e ilişkin olarak hatıralarında aktardığı bir anekdot için bkz. Hüseyin Kâzım Kadri, s. 129-130. Bayur bu süreli yayınların İttihatçılar ile muhalefet arasında yaşanan şiddetli bir mücadele ortamında (bir iç savaş havasında) çıktıklarına deyindir. Bayur’un verdiği bilgiye göre, adları verilmeyen bazı subyaların yazılarının yayımlandığı bu gazeteler saldırganlık bakımından bütün basını geride bırakmıştır; bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: II Kısım: I, 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 232.

⁵⁷⁸ Silik olduğu için buradaki bir kelime okunamamıştır. Çevrimyazı metinde de yoktur. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 143.

⁵⁷⁹ Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 56.

⁵⁸⁰ Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80. Bir yandan en aşırı İttihatçı yayınlara böyle bir destek varken, öte yandan, öldürülen muhalif bir gazeteci hakkında dergide hiçbir şey söylenmemesi de dikkate değer. Genç Kalemler’in yayın hayatında olduğu (ve bu tür konulardan bahsedilebilecek olan “Haftanın Hadisesi” sütununun olduğu) dönemde (10 Temmuz 1911’de) muhalif Şehrah gazetesi başyazarı (daha evvel Mizan’da ve Serbesti’de yazan) Zeki Bey öldürülmüştür. Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**, s. 180-181; İnuğur, s. 325-326; Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s. 90-91.

Görüldüğü üzere, İttihatçı olduğunu açıkça ilan etmeyen Genç Kalemler, satır aralarında, ima (kodlama) yoluyla, mizahî bir dille ve mizah kisvesi altında hangi safta yer aldığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bugünün okuru için pek de açık olmayan yukarıdaki türden kodlamaların II. Meşrutiyet dönemi siyaset ve basın dünyasına aşina olan dönemin gazete/dergi okuru için rahatlıkla çözümlenebildiği tahmin edilebilir.

E. İTC-GK İLİŞKİSİNİ TESPİT EDENLER

İTC ve Genç Kalemler karşıtları da dergi ile Cemiyet arasındaki ilişkiyi tespit etmişlerdir. Bunlardan biri Rıza Tevfik Bey'dir. Yöntem, hatıralarında, Gökalp'in kaleme aldığı "Rıza Tevfik'in Felsefesi" başlıklı makaleden söz ettikten sonra, Rıza Tevfik Bey'in bir dostuna şöyle dediğini yazar:

Vallahi bu ittihatçılar yaman şeyler... Ömrümde iki defa dayak yedim. Biri Gümülçine'de, sille tokat gitti. İkincisi Selânik'te çıkardıkları Genç Kalemler mecmuasında insafsız bir kalemle beni maskaraya çevirdiler.⁵⁸¹

Rıza Tevfik Bey, Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in kendisiyle yaptığı bir röportajda Genç Kalemler'in başlattığı hareketi "inkılâptan doğma" olarak niteler ve bu hareketin müstakil olmadığını vurgularken de Cemiyet ile olan ilişkiye işaret ediyor olsa gerektir.

...bazı gençler öyle millî bir bir edebiyat vücuda getirmek için çığır açmak istediler. Bu da memleketimizin geçirdiği, esas prensipleri pek belli olmayan birtakım inkılâplara bağlı ve ondan doğma bir şeydir. Yani pek müstakil bir cereyan değildir. ...⁵⁸²

⁵⁸¹ Ali Canip Yöntem, "Rıza Tevfik Selânik'te", *YT*, Cilt: 1 Sayı: 5 (29 Mart 1962), s. 130.

⁵⁸² Ruşen Eşref Ünaydın, *Diğerleri ki*, Şemseddin Kutlu (hızl.), 3. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 132. Rıza Tevfik Bey, Ömer Seyfettin'in "ısmarlama hikâye" yazdığını da söylemiştir. Ünaydın, s. 135.

Rıza Tevfik Bey'in Genç Kalemler'in Yeni Lisan anketine yanıt vermeme nedenleri arasında, Genç Kalemler'in Cemiyet'in yayın organı olması kuvvetle muhtemeldir.⁵⁸³

O dönemde Genç Kalemler ile sert bir tartışmaya tutuşan Yakup Kadri Karaosmanoğlu hatıralarında, “Ziya Gökalp’ın yöneticiliği altında çıkmakta” olduğunu söylediği Genç Kalemler’in kendi aleyhlerinde (Fecr-i Âtî aleyhinde) açtığı kampanyanın fikrî bir değeri olduğu kadar, ciddiye almaları gereken politik bir karakteri de olduğuna işaret eder.⁵⁸⁴ Yakup Kadri Bey, polemiğin şiddeti iyice artınca politik bir tehdit algılamıştır.

...Genç Kalemler’le Fecr-i Ati’nin organı olan Servet-i Fünun arasındaki polemikler çok çirkin bir şekil almıştı. ...onlarla bizim aramızda bir kördüğüşüdü alıp yürüyordu. Bereket versin ki, Fecr-i Ati’nin o zamanki başkanı Hamdullah Suphi’nin tavsiye ve telkinleriyle, çok sürmeden, Selânik’ten gelen ve nerde ise politik tehditler mahiyetini almak istidadını göstermekte olan sesleri cevapsız bırakmağa karar vermiştik.⁵⁸⁵

Yakup Kadri Bey’in bu politik tehdit algılamasında muhtemelen Genç Kalemler’in 22 numaralı nüshasının ilk sayfasından yapılan GKTH imzalı ve “Verdiğimiz Bir Karar” başlıklı şu açıklamanın payı vardır:

Yirmibeş otuz sene evvel Üstat Ekrem’in “Demdeme” sahibi tarafından duçar olduğu hakarete ve yine onun mecbur kaldığı mukabeleye bugün de Tahrir Heyetimiz duçar ve mecbur oluyor. Pervasızca yazılan fikirlere cevaptan aciz kalınca küfür ve rezaletle bizi susturacaklarını zannedenler bilmelidir ki Tahrir Heyetimiz böyle adiliklerden ürkerek mücahedesinden sarf-ı nazar etmez. Fakat küfre küfür ile mukabeleden teeddüp ederiz. Böylelerine karşı, Üstat Ekrem’in o zamanki mukabelesini meşk ittihaz etmeye karar verdik: Haysiyet ve namusa uzatılan elleri yalnız kanun kırmalıdır.

Servet-i Fünun sayfalarının birçok seneler pek muhterem kalemlere cevelân sahası olmasına hürmet ederek bugün aynı sayfaları telvis eden küfürleri,

⁵⁸³ Uçman, “Rıza Tevfik’e Mektuplar: V ‘Yeni Lisan’ Hareketi ve Ali Cânib”, **TT**, s. 6.

⁵⁸⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, Atilla Özkırımlı (bas. hzl.), 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s. 38.

onu yazana reddetmekle iktifa ediyoruz. Biz mukaddes ve mübeccel gayemize yine cesurane koşmakta devam ile beraber ikinci bir küfrün sudurunda kailini adalet pençesine teslim etmeye karar verdik.⁵⁸⁶

Bunun dışında, dergide Genç Kalemler ekibinin Cemiyet ile olan organik bağına atıf sayılabilecek ifadeler olduğu da belirtilmelidir. Örneğin derginin kurucusu ve başyazarı olan Ali Canip Bey, bir tartışma yazısında kendilerini, “kalpleri büyük bir ittihat, büyük bir terakki emeliyle çarpan ve bu emellerin uğrunda her zaman ölmeye hazır bulunan gençler” olarak tanımlamıştır.⁵⁸⁷ Bu türden zımnî ifadelerin (1911 yılında) Cemiyet dolayımı bir tehdit olarak algılanması mümkün görünmektedir.

Hiç şüphe yok ki II. Meşrutiyet yıllarında muhalefet saflarında yer tutacak olan Yakup Kadri Bey polemiğe tuttuğu Genç Kalemler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki organik bağın farkındaydı. Hatta, Yücel’in tespit ettiği gibi, Genç Kalemler’e ve Yeni Lisan davasına karşı takındığı olumsuz tavır da esas itibarıyla bu baği tespit etmiş olmasından kaynaklanıyordu. Bu durum sadece Yakup Kadri Bey’e özgü de değildi.⁵⁸⁸ Yakup Kadri Bey’in Genç Kalemler’e yönelik eleştirilerindeki haksızlığı tespit eden Yücel’in deyişle;

... Yakub’un yaptığı haksızlığın sebebi, Meşrutiyet inkılâbının kültür cephesinde, yine İttihat ve Terakki’den ve Selânik’ten gelen inkılâpçı sesi sevimli bulmaması ve bu yeni fikre objektif gözle bakmamasıydı. ...⁵⁸⁹

Servet-i Fünun grubunun önemli üyelerinden ve Genç Kalemler ile Yeni Lisan davasının en sert karşıtlarından biri olan Cenap Şahabettin Bey’in⁵⁹⁰ değerlendirmeleri üzerinde özellikle durmak gerekir. Ruşen Eşref Bey’in 1916-1918 yıllarında son

⁵⁸⁵ Karaosmanoğlu, s. 39.

⁵⁸⁶ GKTH, “Verdiğimiz Bir Karar”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 225.

⁵⁸⁷ Yekta Bahir (Ali Canip), “‘Plevne Tarih-i Harbi’ Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Talat Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 36.

⁵⁸⁸ “Aslında İstanbul’daki aydınlar, Selânik’ten siyasî bir hareketin ardından edebî bir hareketin gelmesini hoş karşılamamışlardı.” Filizok, s. 106.

⁵⁸⁹ Yücel, s. 208.

⁵⁹⁰ Cenap Şahabettin Bey için bkz. İnci Enginün, **Cenap Şahabettin**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989; Celâl Tarakçı, **Cenâb Şehabeddin’de Tenkid -Dil, Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri**, Samsun: Eser Matbaası, 1986. Ayrıca bu çalışmada adı geçen genel edebiyat tarihlerine bakılabilir.

edebiyat hareketlerine (milli edebiyat hareketine) ilişkin sorusuna Cenap Şahabettin Bey şu dikkat çekici yanıtı vermiştir:

Son edebiyat hareketleri, son cereyan...hesapla kitapla “Genç Kalemler”in Selânik’ten salıverdiği balondur. Bence edebî cereyanlar kendiliğinden doğar ve ortaya çıkar; yoksa durup dururken, bir hadise çıkarır gibi, ortalığa atılmaz. Bu son cereyan ise, bir hadise çıkarır gibi ortaya atmak şeklinde bile değil de adeta zorla, yangın çıkarır gibi çıkarıldı. Bunu son derece zorlamalı ve yapmacık bir hareket olarak görüyorum. Yaşamasını, devam etmesini de; bütün bu şekil zorlamalı ve yapmacık şeylerin alinyazıları olan kısa ömürlülükle ölçeceğim... Bence bu, sadece “propaganda” mahiyetinde bir harekettir. Belki tecrübesiz ve yeteri kadar yetişmemiş gençleri bir müddetçik kendine çeker: Çünkü resmî mekteplerin programlarına zorla sokturuldu; öğretmenler için bir terfî, bir ilerleme çaresi oldu. ...⁵⁹¹

Cenap Şahabettin Bey’in bu değerlendirmesinin esasını, Genç Kalemler’in başlattığı hareketin suni veya zorlama olduğu; daha çok propaganda mahiyetinde bir hareket olduğu şeklindeki yorumu oluşturmaktadır. Cenap Şahabettin Bey’in “propaganda” nitelemesinden ve resmî okulların programlarına zorla sokulduğu ifadesinden iktidar partisine işaret ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁹²

Nitekim Yöntem’in Ömer Seyfettin hakkında yaptığı bir değerlendirme Cenap Şahabettin Bey’in bu tespitleriyle uyuşur. Yöntem’e göre;

Ömer, sırf edebiyât adamı değildi; fikir adamıdır da.. Onun için, onun eserleri tedkik olunurken telkin ve propaganda cihetleri de etüd edilmelidir. Ömer aynı zamânda propagandacı idi; mutlaka bir fikir aşılandı. Hayât için, hayâtın ateşi için, hayâtın kudreti için ve inkılâbcılık için yazardı.⁵⁹³

⁵⁹¹ Ünaydın, s. 79-80.

⁵⁹² Cenap Şahabettin Bey’in Genç Kalemler döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yakın (İttihatçı) bir kimse olması bu görüşlerini bir yandan daha bir önemli hale getirir. Ancak, bu görüşlerini Cemiyet’e düşman olduktan sonra dillendirmesi de şüphe yaratır.

⁵⁹³ Hikmet Münir, “Ali Cânib Yedi Gün’e Anlatıyor” (C. XII., nu. 287, 5 Eylül 1938)’den akt. Fevziye Abdullah Tansel, “Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla Ömer Seyfeddin’in Hayât Çizgisi İlk Eser ve Şiirleri”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin** s. 71. Yöntem, benzer bir değerlendirmeyi “Primo Türk Çocuğu” başlıklı hikâyesi vesilesiyle de yapar. Ona göre bu hikâye, “usta bir propagandacı muharrir mahsulü” idi. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

Cenap Şahabettin Bey Genç Kalemler’e, Yeni Lisan’a ve bunların İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisine dair görüşlerini daha da açık bir biçimde bazı yazılarında dile getirmiştir. Ona göre bu cereyan (edebiyatta Türkçülük) Ziya Gökalp’in kafasından doğmuştur. Bu hareket “İttihad ve Tereakki fırıldaklarından biridir.” Milleti aldatmak, siyasî yarar sağlamak için ortaya sürülmüştür. İttihat ve Terakki siyasetinin çöküşü gibi, bu da yok olacaktır.⁵⁹⁴

Cenap Şahabettin Bey’e göre, Ziya Gökalp’in dergâhında çöreklenmiş bir cahiller halkası vardı. Bunlar İttihat’ın (Cemiyet’in) ileri gelenlerinin himayesiyle muhtelif mekteplere sıvışmışlardı ve tedris perdesi altında vatanın gençlerini doğru yoldan çıkarırlardı. Amaçları İttihat’ın menfaatine her aydınlığı söndürmek ve siyaset altında hiç bir parıltıya yayılma fırsatı bırakmamaktı. Aynı yazısında Cenap Şahabettin Bey Ali Canip Bey’e de şöyle diyordu: “Sen, Ali Canip Bey, o tekyenin en bön dervişisin.”⁵⁹⁵

Genç Kalemler’in eleştirilerinden nasibini almış bir diğer Edebiyat-ı Cedideci olan Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey daha farklı bir yorum yapar. Genç Kalemler’i veya milli edebiyatçıları açıkça zikretmese de kastettiği onlardır veya kastedilen içinde onlar da vardır.

...Edebiyat-ı Cedide’ye, doğrudan doğruya garbın tesiri altında kalmış; milliyetinden uzak düşerek Türk diliyle garbin kalbini, garbin fikrini taşımış iftirasını reva görenler, o zamanın idaresine karşı Edebiyat-ı Cedide’yi gözden düşürmeye çalışan ve onu üzerinde durulması gerekli bir tehlike gibi göstermeyi menfaatlarına uygun gören belli bir zümrenin siyasetinden ibaretti. Bu iftira, o zamandan bu zamana kadar...devam edegelmiş...⁵⁹⁶

Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus, Genç Kalemler’e karşı tavır alışın tek nedeninin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisi olmadığıdır. Bunun kadar önemli bir diğer neden, Genç Kalemler’in Türkçülüğü, Türk milliyetçisi oluşudur. Genç

⁵⁹⁴ Akt. Tarakçı, s. 154. Cenap Şahabettin Bey’in “Edebiyatta Türkçülük” başlıklı bu yazısı Şebâb’ın 5 Teşrinisani 1336 (5 Kasım 1920) tarihli 15 numaralı nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁹⁵ Akt. Tarakçı, s. 154-155. Cenap Şahabettin Bey’in Ali Canip Bey’e yazdığı bu açık mektubu Servet-i Fünun’un 14 Ağustos 1335 (14 Ağustos 1919) tarihli 1422 numaralı nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁹⁶ Ünaydın, s. 55.

Kalemler’e yönelik (örneğin Cenap Şahabettin Bey örneğinde açıkça görülen) küçümseyici bakış da bir yönüyle bununla ilgilidir. Tekin Alp’in deyişiyle;

...Türkçülük yani Türkleri Türkleştirmek cereyanı baş gösterdiği zaman zayıf ruhlu olanlar Türkçülerin hayal-ı muhal ile uğraştıkları zehabına düşmüşlerdi. Selânik’te çıkan *Genç Kalemler* o vakitki tabir-i mahsusile bugünkülerin dünkülerle mücadelesi cüce “David”in devasa Golyat’a hücumu hükmünde telakki olunmuştu.⁵⁹⁷

II. Meşrutiyet dönemi fikir ve basın dünyasının önde gelen simalarından olan Akçura da Genç Kalemler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki bağıntıya işaret etmiştir. “Türkçülüğün Tarihi” konulu çalışmasındaki “Genç Kalemler” başlıklı bölüm⁵⁹⁸ hem Genç Kalemler’e hem de Genç Kalemler dolayısıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yönelik bir tartışma ve imalı bir eleştiridir.⁵⁹⁹

Genç Kalemler merkezli etkinliklerde yer alan Tekin Alp, ihtiyatlı bir tutumu olduğunu belirttiği Cemiyet’in (hükümetin) Yeni Hayatçıların (“ıslahçıların”) “propagandasını iyi bir gözle takib eder gibi” göründüğünü ifade etmiştir. Gizli teveccühleri ile gerçek yardımını, gizli olmakla beraber, ulusal yenilikçilere yönlendirmiştir. Türk olmayan Osmanlı unsurlar kendi milliyetçiliklerini ortaya koydukça Merkez Komitesi Türk ulusal hareketiyle bağlantı kurmaya yönelmiştir. Osmanlıcılık düşüncesi taktik olarak henüz kesin bir yenilgiye uğramamışsa da “aslında yeni hareket, mümkün olan en büyük desteği” almıştır.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Landau, s. 285.

⁵⁹⁸ Akçura, s. 174-175. Akçura şöyle yazar: “...*Genç Kalemler*’in Türkçülük yapmasına, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin teşvikçi ve yardımcı olduğunu görüyoruz.”

⁵⁹⁹ Daha sonraki yıllarda eski Genç Kalemler ekibi ile Akçura arasında hiçbir zaman açıkça patlak vermeyen üstü örtülü bir gerilim söz konusu olacaktır. Tüm çalışması boyunca pek çok kişiden ve gruptan bahseden Akçura’nın sadece Genç Kalemler’den olumsuz bir tonda bahsetmesi ilginç ve anlamlıdır. Akçura’nın Genç Kalemler üzerine yaptığı değerlendirmelerin eleştirisi için bkz. (Ergun), s. 14-16.

⁶⁰⁰ P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 155; Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 181. Tüm bu tespitlere bir ek daha yapılabilir. Halide Edip (Adıvar) Hanım’ın 1912 yılında yayınlanan “Yeni Turan” adlı ütöpik romanında, roman kahramanı (anlatıcı) Asım, yirmi sene sonra Meşrutiyet yıllarından söz ederken şöyle der: “Türklüğü her noktada en büyük amaç edinen bugünkü toplumun dağınık ve birbirine bağlı görünmeyen başlangıçlarını, İttihat ve Terakki’nin uyandırdığı eğilim ve akımın sonuçları diye, kabul etmek pek doğru idi. O günün yeni dil akımı, ...İttihat ve Terakki’nin geniş ve ne olduğu belirsiz çevresinde yaşayıp kaynıyordu...” Halide Edib-Adıvar, **Yeni Turan**, 5. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları, tarihsiz, s. 14.

Cemiyet ile olan tüm bağlarına karşın Genç Kalemler ekibinin günlük politikadan büyük oranda uzak durduğunu belirtmek gerekir. Genç Kalemler'in, örneğin bir Tanin'e göre daha az Cemiyet organı görüntüsü vermesinin nedeni budur. Ayrıca, 1908 Kongresi'nde alınan ve yukarıda sözü edilen vilayet gazetelerine ilişkin karardan da (5. madde) anlaşılacağı üzere, bu türden bir görüntü (yani gerçekte ilişkisi olmasına karşın bazı yayın organlarının Cemiyet ile ilişkisi yokmuş görüntüsü) vermek, zaten Cemiyet'in politikasıdır. Hatırlanacağı üzere, 5. maddede vilâyet merkezlerinde doğrudan doğruya ve sorumlu müdüre tâbi olarak, yani sorumluluğu Cemiyet'e ait olmamak, içeriği ve fikirleri Cemiyet'ten çıkmış gibi telâkki edilmemek üzere (vilâyet merkezlerinin maddî ve manevî desteğiyle) birer gazete kurulmasına çalışılacağı belirtilmiştir. Yukarıdaki tablonun tümüne bakıldığında varılacak sonuç, Genç Kalemler için de benzer bir muamelenin uygun görülmüş olabileceğidir.

Bunun yanında, İttihatçı olduğu kesin olan Genç Kalemler'in Cemiyet ile olan ilişkisinde⁶⁰¹ nazik bir denge durumunu titizlikle muhafaza etmeye çalıştığını da belirlemek gerekir. Nitekim Ali Canip Bey'in yukarıda kuruluş süreci anlatılırken sözü edilen telaşı bunun ifadesidir. Kuşkusuz, bu dengeyi korumada Merkez-i Umumi üyesi Ziya Gökalp'in payı belirleyici olmuştur.

⁶⁰¹ Genç Kalemler ile Cemiyet arasındaki ilişkiye Genç Kalemler incelemelerinin çoğunda hiç değinilmez. Örneğin Çelik, Öksüz ve Parlatur-Çetin bu konudan hiç söz etmezler. Bu tutum herhalde bir yandan bu çalışmaların yöntemlerindeki sorundan, diğer yandan da bir tür "İTC alerjisi"nden kaynaklanıyor olsa gerektir. Arai ise çalışmasında bu ilişkiyi ayrı bir başlık altında ele almaya değer gören tek araştırmacıdır. Makalesinde de oransal olarak bu konuya önemli bir yer ayırır. Dahası, Cemiyet ile Hüsün ve Şiir arasında bir ilişki olduğundan açıkça söz eden tek kişi de odur. İTC - GK ilişkisi konusunda Arai'nin getirdiği en önemli açılımlar, Cemiyet'in resmî programlarıyla Genç Kalemler'in yayını ve Cemiyet ile Genç Kalemler'in halkçılıkları arasında bağlantı kurmasıdır. Bkz. Arai, s. 75-79; Arai (MTSD), s. 183, 185-186. Gerek bu nedenle gerekse daha ziyade salt edebî perspektifle değerlendirilen Genç Kalemler'i milliyetçilik açısından ele almaya çalıştığı için Arai'nin çalışmasını, Genç Kalemler incelemeleri arasında ayrı bir yere koymak gerekir. Çalışması her ne kadar doğrudan dergi üzerine olmasa da Genç Kalemler'e ilişkin temel bir referans olan Alangu da Genç Kalemler'in kuruluşunda ve sonrasında Cemiyet'in rolüne işaret etmiştir. Alangu, s. 427-428, 168-169. Daha yakın tarihli bir makalede Genç Kalemler ile Cemiyet arasındaki "yarı organik" ilişki ifade edilmiş ve bu açıdan Genç Kalemler'in Yeni Lisan programının Cemiyet'in dil politikasını yansıttığı öne sürülmüştür. Cemiyet'in gençlere verdiği önem ve Gökalp'e verdiği görev ile Genç Kalemler'e verdiği desteğin örtüştüğüne işaret edilmiştir. GKTH imzalı yazılarda söylenenlerin derginin görüşü ve zaman zaman da İttihatçıların görüşleri olarak sunulduğu belirtilmiştir. Bkz. Özyurt, s. 64-65.

Sonuç itibariyle, Genç Kalemler dergisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yarı resmî (gayrı-resmî) yayın organı, naşir-i efkârı, “ideolojik aygıtı”⁶⁰² olduğunu bir kez daha tekrarlamakta fayda vardır. Kazancıgil ve Alpar'a göre, “Genç Kalemler'den itibaren Türk Yurdu, Muallim, Yeni Mecmua, vd. gibi dergiler belirli bir fikri odağın yayın organları olmuşlardır. Böylece devletin resmi ideolojisi ve onun yayın organları modeli ortaya çıkmıştır.”⁶⁰³

Ercilasun'un işaret ettiği edebiyatçı dergicilerden ve siyasî iktidar ile edebiyat dünyası/aydınlar arasındaki ilişkiden de söz edilmelidir. Edebiyatçıların dergicilik yaptığı bu dönem için Ercilasun şu değerlendirmeyi yapar:

...hiçbir idare edebiyatçılara bu kadar dayanmamış, onların önderliğinde hareket etmemiştir. Fikir ve sanat adamlarıyla siyaset mensupları arasında görülen bu dayanışma, cumhuriyetin ilk yıllarında da devam edecektir.⁶⁰⁴

Söz konusu ilişki yeni bir toplumun inşa edilmesi sürecinin parçasıdır. Bu nedenle Genç Kalemler'in davası, yukarıda belirtildiği ve aşağıda görüleceği gibi, sadece bir dil ve edebiyat meselesi değildir. Ercilasun'un yerinde tespitiyle, “Böylece, yeni bir edebiyatla birlikte yeni bir millet de yaratılmış olacaktır.”⁶⁰⁵

Arai'nin isabetli deyişiyle;

Jön Türkler Osmanlı Devleti'nin politik hayatına derin ilgi duyuyor ve yön vermek istiyorlardı, *Genç Kalemler* de bu amaç için ellerinden gelen desteği sağladılar. ...

⁶⁰² Althusser'in kavramının kullanılmasından Althusser'in çizdiği tabloya atıf yapıldığı, başka bir deyişle devlet=İTC, devletin ideolojik aygıtı=GK gibi kaba bir analojiye gidildiği sonucu çıkarılmamalıdır. Ödünç alınan bu kavram sadece kelime manasıyla kullanılmıştır. Althusser'in iletişim kuramları açısından da önemli olan tartışması için bkz. Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Yusuf Alp/Mahmut Özışık (çev.), 4. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Ekim 1994.

⁶⁰³ Erişirgil, s. 69 (28. dipnot).

⁶⁰⁴ Ercilasun, s. 50, 57.

⁶⁰⁵ Ercilasun, s. 58.

... Osmanlı toplumundaki değişikliklerle ortaya çıkan yeni bir sınıf, kendi durumlarını doğrularken Osmanlı Devleti'ni yeniden inşaya çalışmıştır. *Genç Kalemler*, bu çalışmaların bir parçasıdır, onların durumunun bir yansımasıdır.⁶⁰⁶

Son olarak, belirtilmesi gereken önemli bir husus şudur: Tüm bu anlatılanlardan düz bir mantıkla yanlış bir sonuç çıkartılmamalıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Genç Kalemler dergisi arasında organik bir ilişki varolmakla; yani Genç Kalemler Cemiyet'in gayrı-resmî yayın organı olmakla birlikte, bu çalışmada, derginin doğrudan doğruya Cemiyet Merkezi tarafından talimatla yönetildiği ve/veya dergide her zaman parti çizgisinin birebir izlendiği ileri sürülmemektedir. Zaten yukarıda, Genç Kalemler'in Cemiyet karşısında bir denge durumunu muhafaza etmeye çalıştığına da değinilmiştir.

Örnek olarak, Genç Kalemler'in Cemiyet'in faal muhaliflerinden biri olan Abdullah Cevdet Bey'e ve ünlü dergisi "İctihad"a karşı gayet samimi ve olumlu tutumu gösterilebilir.⁶⁰⁷ Bir diğer örnek, Genç Kalemler'in en sert polemiklerden birine giriştiği ünlü Edebiyat-ı Ceddecilerden Cenap Şahabettin Bey'in bu dönemde halen bir İttihatçı olmasıdır.⁶⁰⁸ İttihatçı Hüseyin Cahit Bey'in eleştirilmesi de bunlara eklenmelidir. Demek ki İttihatçı Genç Kalemler dil/edebiyat konusunda başka İttihatçılarla kavgaya tutuşabildiği gibi, İttihatçı karşıtlarından da övgüyle söz edebilmektedir. Öyleyse Genç Kalemler'in Cemiyet ile olan organik bağını kaba bir şekilde yorumlamamak gerekir.

VII. GENÇ KALEMLER'İN YAYIN HAYATININ SONU

17 Ekim 1912'de Balkan Savaşı'nın başlamasının ardından, 9 Kasım'da⁶⁰⁹ Selanik'in Yunan birliklerinin eline geçmesiyle Genç Kalemler dergisinin yayın hayatı son bulmuştur. Derginin son sayısı olan 27 numaralı nüsha, 2 Teşrinievvel 1328 (15

⁶⁰⁶ Arai, s. 75, 79.

⁶⁰⁷ Genç Kalemler'de Abdullah Cevdet Bey'den ve ünlü dergisi İctihad'dan övgüyle söz edildiği Üçüncü Bölümde görülecektir.

⁶⁰⁸ Bkz. Polat, *Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, s. 32.

⁶⁰⁹ 9 Kasım Cumartesi günü öğleden sonra ilk Yunan birlikleri kente girer ve hükümet binasıyla kışlaları işgal eder. 10 Kasım Pazar günü ise Yunan Ordusu törenle kente girer. Bkz. Bernard Lory, "Yıl 1912, Yunanlılar Kente Girer", *Selânik 1850-1918*, s. 264.

Ekim 1912) tarihlidir. Yani son sayı, savaşın patlak verdiği günlerde çıkmıştır. Böylece, Hüsün ve Şiir’de dâhil edilirse, 41. sayısı, Genç Kalemler ismiyleyse 33. sayısı çıkan derginin yayın hayatı son bulmuştur. Genç Kalemler “Genç Kalemler” ismiyle yaklaşık 2 yıl (Kasım 1910-15 Ekim 1912), Hüsün ve Şiir’de dâhil edilirse 2.5 yıl (14 Nisan 1910-15 Ekim 1912) yayın hayatında kalmıştır. Bu süreler, süreli yayınların çoğunlukla kısa ömürlü olduğu II. Meşrutiyet devri basını için ortalamanın oldukça üzerindedir.⁶¹⁰

Son sayıda, patlak vermek üzere olan savaşa dair özel bir yazıya rastlanmamaktadır. Bunun tek istisnası, bu sayıda ayrı bir sayfa halinde ilave olarak verilen Gök Alp imzalı⁶¹¹ “Cenk Türküsü” başlıklı manzumedir. Bu numarasız sayfanın altına “Genç Kalemler ilavesi” ve “Osmaniye Matbaası” ibareleri düşülmüştür.⁶¹²

İçeriğine ve ayrı bir sayfada ilave olarak verildiğine bakılırsa, derginin daha önceden hazırlanıp tamamlandığı, savaş yakın bir tehdit halini alınca bu telaşla dergi ekibinin bu içerikte bir şiiri ayrıca ek olarak bastırdığı ve dergi sayfaları arasında verdiği tahmin edilebilir. “Türk Oğullarına” ithaf edilmiş olan “Cenk Türküsü”, o sırada nasıl bir düşünsel ve psikolojik atmosfer içinde bulunulduğunu kavramak açısından aydınlatıcıdır.⁶¹³ Üçüncü Bölümde daha ayrıntılı tartışılacak olan bu kısa manzume burada sadece aktarılacakla yetinilecektir.

Düşman yine öz yurduna el attı,
Mezarından atan kılıç uzattı,
Yürü, diyor, hakkı zulüm kanattı,
Atilla’nın oğlusun sen, unutma!

“Medeniyet!” deme; duymaz o sağır;
Taş üstünde taş kalmasın; durma, kır;

⁶¹⁰ Üstelik, derginin yayını bir dış zorunluluktan dolayı son bulmuştur. Öyleyse Genç Kalemler’in II. Meşrutiyet basınının kalıcı yayınlarından biri olduğunu belirtmek gerekir. Bu arada, Türk Basın Tarihinde “Genç Kalemler” ismiyle çıkmış bir başka dergiye de rastlanmaktadır. Duman’ın 1828-1928 dönemini kapsayan kataloguna göre, 1919’da (1335) Bursa’da “Genç Kalemler” adıyla haftalık bir dergi iki sayı çıkmıştır; bkz. Duman (1. Cilt), s. 311.

⁶¹¹ Yazarı (Ali Canip Bey mi yoksa Ziya Bey mi olduğu) tartışmalıdır. İkinci Bölümde bkz.

⁶¹² “Cenk Türküsü”nün yer aldığı ek sayfa bizim incelediğimiz kütüphanelerin takımlarında bulunmamaktadır. Bu sayfanın fotokopi baskısı şu eserde bulunmaktadır: Duman (3. Cilt Belgeler), s. 116. Manzumeyi bu kaynaktan aktaracağız.

Kafalarla düz yol olsun her bayır,
Atilla'nın oğlusun sen, unutma!

Koş! "Plevne" yine al bayrak taksın,
Gece gündüz Tuna suyu kan aksın,
Yaksın, kahrın bütün Balkan'ı yaksın,
Atilla'nın oğlusun sen, unutma!

Mustafa Nermi Bey'in verdiği bilgiye göre, Balkan Savaşı başlayınca derginin zaten dar olan yazar kadrosu büsbütün boşalmıştır. Kendisiyle Suphi Ethem Bey'den başka kimse kalmaz.⁶¹⁴ Yöntem'in verdiği bilgiye göre ise, dergi yayını Selanik'in işgali gününe kadar devam etmiştir.⁶¹⁵ Filizok'un verdiği bilgiye göre ise, Ali Canip Bey, Yunanlılar Selanik'e girinceye kadar şehirde kalmış ve dergiyi çıkarmayı sürdürmüştür.⁶¹⁶ Genç Kalemler sayfaları da editörün sonuna dek dergisinin başında kaldığını kanıtlar. Nitekim Ali Canip Bey'in yazdığı son başmakalenin sonuna "Yalılar, 25 Eylül 1328" kaydı düşülmüştür.⁶¹⁷ Başka bir deyişle, Ali Canip Bey 8 Ekim 1912 Salı günü hâlâ Selanik'tedir. Zaten bir hafta sonra da (15 Ekim'de) son sayı çıkacaktır.

Selanik'in kaybedilmesi ve Genç Kalemler'in yayınının son bulmasıyla, dergi ekibinin önemli bir kısmı İstanbul'a gelir. Subay olarak Balkan Savaşı'na katılmış olan Ömer Seyfettin, esir düşüp bir yıl kadar hapis kaldıktan sonra ancak 1913'te İstanbul'a dönebilecektir.

Ancak, Genç Kalemler ekibi dergilerini yeniden çıkarmayacaktır. Bu ekip, İstanbul'a geldikten sonra Türk Ocağı ve Akçura'nın yönetiminde çıkmakta olan Türk Yurdu dergisi etrafında toplanacaktır.⁶¹⁸ Türk Yurdu, 1913'te aydınların etrafında

⁶¹³ Selanik'in son günlerinden ve şehrin Yunan birlikleri tarafından ele geçirilmesinden Sertel hatıralarında söz eder; bkz. Sertel, **Hatırladıklarım**, s. 41-42.

⁶¹⁴ Alangu, s. 212.

⁶¹⁵ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12.

⁶¹⁶ Filizok, s. 28.

⁶¹⁷ Ali Canip, "Cenap Şahabettin Bey'e", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 82-86.

⁶¹⁸ Yöntem bu katılımı şöyle anlatır: "Balkan Harbi'nden sonra İstanbul'a geldik. Yusuf Akçura'nın (Türk Yurdu) çıkıyordu. Hepimiz; ben, Ziya Gökalp, Ömer, Mehmet Ali Tevfik oraya geçtik." Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 5. Akçura ise şöyle der: "İttihat ve Terakki Merkez Komitesi Selanik'i terk etmeye mecbur olup İstanbul'a geldikten sonra, Ziya Bey ve öğrencileri, *Genç Kalemler*'i çıkarmaya kalkışmamışlar ve hepsi *Türk Yurdu*'na katılarak, Yurt ve Ocak'ta beraber çalışmayı tercih etmişlerdi. Bu şekilde bütün Türkçülük kuvvetleri bir araya toplanmıştı." Akçura, s. 177.

toplandığı en önemli yayın organı konumundadır.⁶¹⁹ Suphi Ethem Bey hariç olmak üzere, Genç Kalemler Tahrir Heyeti (Ali Canip, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Mehmet Ali Tevfik, Kâzım Nami, Mustafa Nermi Beyler) Türk Yurdu'nda yazacaklardır.⁶²⁰ Ayrıca, Tahrir Heyeti üyesi olmayan bazı Genç Kalemler yazarları da Türk Yurdu'na katılacaktır. Bazıları ise zaten Genç Kalemler'in çıktığı dönemde de Türk Yurdu'nun da yazar kadrosundadırlar. Ayrıca, Genç Kalemler mensupları Türk Yurdu'ndan başka çeşitli dergilerin ve kuruluşların da içinde yer alacaklardır.

Ancak, Filizok'un da belirttiği gibi, Genç Kalemler ekibinin (daha doğrusu, bu ekibin ruhunu meydana getiren omurgasının) sonraki asıl etkinliği, 1917'de Gökalp'in önderliğinde Yeni Mecmua'nın kurulmasıyla başlayacaktır. "Yeni Mecmua, Genç Kalemler mensupları tarafından başlatılan hareketin yeni şartlarda devamı olarak tasavvur edilmişti. Öyle de oldu."⁶²¹ Toprak'ın deyişiyle, "*Genç Kalemler*'deki 'yeni hayat', *Yeni Mecmua*'da 'içtimaî halkçılık'a dönüşmüştür."⁶²²

Çok daha erken bir tarihte başlamış olmakla birlikte, II. Meşrutiyet devrinde Genç Kalemler'in başlattığı hareketle Türkçülük cereyanı dilde ve edebiyatta çeki düzen verilmiş ve muzaffer bir natika haline gelmiştir. " 'Yeni Mecmua' bu zaferin natikası, ve o natikanın da ayrı bir zaferi oldu ve bunun da başında yine Ziya Gök Alpı görüyoruz."⁶²³ Şapolyo'ya göre ise Genç Kalemler ve Yeni Mecmua ile milli benliğe dönüş başlamıştır.⁶²⁴

Yöntem'in hatıralarındaki şu ifade de Genç Kalemler - Yeni Mecmua bağıntısının dışavurumu olarak yorumlanabilir:

⁶¹⁹ Ercilasun, s. 111. Ahmet Temir'in Akçura biyografisinde Türk Yurdu ile Genç Kalemler'i karşılaştırarak yaptığı tespit konumuz açısından dikkate değer. Bu iki grubun ve yayının Türk milliyetçiliği ve dilin sadeleştirilmesi meselelerinde aynı yolda olduklarını söyledikten sonra Temir şu değerlendirmeyi yapar: "Ancak Ziya Gökalp'in 'İttihat ve Terakki' fırkası merkez heyeti azalarından olması dolayısıyla, Selânik'teki grup çok daha politik bir mahiyet taşıyordu." Ahmet Temir, **Yusuf Akçura**, 2. Basım, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1997, s. 45.

⁶²⁰ Bu isimlerin söz konusu dönemde Türk Yurdu'ndaki yazılarını için bkz. Hüseyin Tuncer, **Türk Yurdu Bibliyografyası**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1993, s. 28-31, 72, 78, 95, 108, 120, 124, 180, 183, 223, 254. Türk Yurdu dergisi için bkz. Hüseyin Tuncer, **Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990; Arai, s. 81-110, 159-190; Firdevs Gümüşoğlu, "Türk Yurdu", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik, s. 269-274.

⁶²¹ Filizok, s. 52, 70.

⁶²² Toprak, "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri", s. 129; Toprak, "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı", s. 24.

⁶²³ (Sevük), s. 440.

⁶²⁴ Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basım**, s. 182-183.

(Genç Kalemler) çıkmıyordu. İttihad-ı Terakki merkezi umumisi Küçük Talât'ın müdüriyetinde 'Yeni Mecmua'yı neşre başladı. Biz de Ömer Seyfettin filân oraya yazı yazmaya başladık. Ziya Gökalp en ehemmiyetli en kuvvetli makalelerini bu mecmuada yayınladı. ...⁶²⁵

Sonuç itibariyle, Genç Kalemler dergisinin gerçek ardılının Yeni Mecmua olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Selanik (Genç Kalemler) döneminde Gökalp'in çevresinde kümelenmeye başlayan ve İstanbul döneminde gelişen aydın kadro, Yeni Mecmua'da belli bir olgunluk seviyesine ulaşmış olacaktır.⁶²⁶

⁶²⁵ Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", YT, s. 5.

⁶²⁶ Genç Kalemler ile Yeni Mecmua'nın karşılaştırmalı bir incelemesi bize gerek bu ekibin gerekse İTC'nin ve Türk düşünce dünyasının (Türk milliyetçiliğinin) ne yönde ve nasıl bir değişim geçirdiği konusunda çok değerli fikirler verebilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

YAZAR KADROSU ve TAHRİR HEYETİ

I. YAZAR KADROSU

Genç Kalemler dergisinin yazarlarını, daha doğrusu bu dergide imzasına rastladığımız kimseleri yedi grupta toplayabiliriz.

1. grup, Genç Kalemler ekibinin esas önderliğini ve hareketin lokomotifini oluşturan “derginin nüvesi” veya “çekirdek üçlü” diyeceğimiz üç kişiden, yani Ali Canip, Ziya ve Ömer Seyfettin Beylerden oluşur. Dergideki yazıların ağırlıklı bölümü bu üç kişinin kaleminden çıkmıştır. Derginin yayın çizgisini asıl yönlendiren ve yürüten de bu birinci gruptur.

2. grup, aşağıda değerlendireceğimiz Tahrir Heyeti’nin geri kalan üyeleridir. Mustafa Nermi, Kâzım Nami, Mehmet Ali Tevfik, Aka Gündüz ve Suphi Ethem Beylerden oluşan bu grup, Tahrir Heyeti üyesi olmanın dışında, çekirdek üçlünden sonra dergide en çok ürün veren kesimdir. Derginin yayın çizgisi üzerinde etkili oldukları tahmin edilebilir. İlk iki grup, derginin esas ve sürekli yazı kadrosunu oluşturan, dergiyi başından sonuna kadar büyük oranda besleyen daimi yazarlardır.⁶²⁷

3. grup, Tahrir Heyeti üyesi olmayan ama dergi için birden fazla yazı yazmış; daimi olmasa da derginin yazarı olarak kabul edilmesi gereken kimselerden oluşur. Bunlar, ilk iki gruba göre dergiye daha az katkı yapmışlardır. Yazılarına düşülen yer/şehir adlarından, bir kısmının Selanik dışında (İstanbul, Manastır, İzmir, Edirne, Üsküp) olduğu veya olabileceği⁶²⁸ anlaşılmaktadır. Bu grupta yer alan isimler şunlardır:

⁶²⁷ Aşağıda bu sekiz isim ayrıntılı olarak tanıtılacaktır.

⁶²⁸ Aşağıda “takma şehir/yer”e ilişkin paragrafa bkz.

Mustafa Halûk⁶²⁹, M. Selahattin (Güngör)⁶³⁰, Hüseyin Hüsnü⁶³¹, Âkil Koyuncu⁶³², Hakkı Süha (Gezgin)⁶³³, Kemal Nesrin⁶³⁴, Hüseyin Naci⁶³⁵, Celal Sahir (Erozan)⁶³⁶, Cemal Mukbil⁶³⁷, Muvaffak Galip⁶³⁸, Ethem Hidayet⁶³⁹ ve Selahattin Asım.⁶⁴⁰

⁶²⁹ Derginin, 1-9, 2-10, 3-11, 4-12, 6-14 ve 1 numaralı nüshasında 1 makalesi, 1 küçük hikâyesi ve 6 mensur şiiri yayımlanmıştır. Görüldüğü üzere, derginin birinci cildinde aktiftir. Hüsün ve Şiir'in de yazarları arasındadır.

⁶³⁰ 7, 13, 16, 17-18, 24-25, 27 numaralı nüshalarda yayımlanan altı şiirinin ilki "Daha küçüklerin yazıları" üst başlığıyla verilmiştir. Ayrıca, Yöntem de M. Selahattin ve Hakkı Süha Beylerden "daha küçüklerimiz, henüz mektep sıralarında okuyan" diye söz etmiştir; bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 24. "Kadın ve Ateş" başlıklı şiirinin yanında imzalı fotoğrafı yer alır; bkz. **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 45 ve Ek V.

⁶³¹ Yukarıda kendisinden sıkça bahsettiğimiz, Hüsün ve Şiir kurucularından Hüseyin Hüsnü Bey, daha önce "Çocuk Bahçesi" dergisinin yazarlarından; bkz. Mehmet Azim, "Çocuk Bahçesi Dergileri", **Müteferrika**, Sayı: 19 (Yaz 2001), s. 144. Hüseyin Hüsnü Bey, anlaşılan, İTC'nin yurt dışına tahsile göndereceği gençlerden biridir. Yurt dışında örgütlenen Türk Yurtlarından Paris şubesinde aktif görev almıştır. Konuya ilişkin bilgi için "Mustafa Nermi" kısmına bkz. İTC Merkez-i Umumisi'ne bağlı Talebe-i Hariciye Encümeni üyesi olduğu da Birinci Bölümde görülmüştü. Hüseyin Hüsnü Bey'in Genç Kalemler'in 1-9, 2-10, 3-11, 5-13 ve 1 numaralı nüshalarında toplam 4 mensur şiiri ve 2 parça halinde 1 hikâyesi çıkmıştır. Görüldüğü gibi, derginin birinci cildinde aktiftir.

⁶³² Birinci Bölümde Hüsün ve Şiir isminin Genç Kalemler olarak değiştirilmesinde Âkil Koyuncu Bey'in de payı olduğuna deyinilmişti. Derginin 2 numaralı nüshasındaki Handekâr Sahife sütunu Âkil Koyuncu Bey'e ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), "Handekâr Sahife- Âkil Koyuncu", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 40. 24-25 numaralı sayıda yayımlanan "Fırtına" başlıklı şiiri, imzalı bir fotoğrafıyla birlikte verilmiştir; bkz. Âkil Koyuncu, "Fırtına", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 12 ve Ek V. Âkil Koyuncu Bey, Genç Kalemler'de "Aydın. Asfer" takma adını kullanmıştır; bkz. Filizok, s. 45; Yücel, s. 197. Alangu bu takma ad konusunda doğru bir tahminde bulunmuştur; Alangu, s. 140, 148 (32. dipnot). Çelik ise yanlış bir şekilde bu müstearın Rasim Haşmet Bey'e ait olduğunu ileri sürmektedir; Çelik, s. 190; Çelik (İA), s. 21. Hâlbuki hem Yöntem Yücel'e (A. Asgar olarak da olsa) bu bilgiyi vermiş hem de Ömer Seyfettin Genç Kalemler'de çıkan "İrtica Haberi" başlıklı hikâyesinde, Âkil isimli arkadaşının gazetesinde kullandığı müstearın "Asfer" olduğunu yazmıştır; bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), "İrtica Haberi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 103, 106. Âkil Koyuncu Bey'in Genç Kalemler'de (2-10, 2, 3 ve 24-25 numaralı nüshalarda) 4 şiiri ve (3 numaralı nüshada) bir tercümesi yayımlanmıştır. "Aydın. Asfer" takma adını tercümesinde kullanmıştır. Genç Kalemler döneminin önemli bir kısmında İzmir'de bulunan Âkil Koyuncu Bey'in sorumlu müdürü olduğu İzmir'de çıkan "Gençlik" adlı dergi (bkz. Duman (1. Cilt), s. 316) için Gökalp şöyle yazar: "Bu Yeni Lisan'ın tefhim ve tamimi için Selanik'te 'Genç Kalemler' İzmir'de 'Gençlik' namlarıyla iki mecmua intişara başladı." Bkz. GKTH (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113. Âkil Koyuncu Bey (1885-?) için ayrıca bkz. Nüzhet Haşim (Sinanoğlu), **Milli Edebiyata Doğru** Birinci Cilt, İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi, 1918, s. 99-105; Bölükoğlu, s. 57-59.

⁶³³ Derginin 9, 13, 17-18, 24-25 numaralı nüshalarında ikisi mensur olmak üzere toplam dört şiiri yayımlanmıştır. Hakkı Süha (Gezgin) Bey (1895-1963) için bkz. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, Beşir Ayvazoğlu (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, Temmuz 1997, s. 11-20 (hazırlayanın önsözü); (Sinanoğlu), s. 150-151; Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1970, s. 233-241; Behçet Necatigil, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, 12. Basım, İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1985, s. 146; Gövsa, s. 152. Ayrıca genel edebiyat tarihlerine (1 numaralı dipnot) bkz. Ali Canip Bey, İttihat ve Terakki Mektebi'nde Hakkı Süha Bey'in edebiyat hocasıdır; bkz. Gezgin, s. 56-57. Bir Genç Kalemler yazarı olan Gezgin'in yıllar sonra kaleme almış olduğu "Portreler"ine, birincil kaynak olması nedeniyle bizim çalışmamızda başvurulacaktır.

⁶³⁴ 6, 8, 12, 24-25 numaralı nüshalarda yayımlanan ve hepsi de mensur şiir türünde olan dört yazısının ilk ikisi "Daha küçüklerin yazıları" üst başlığıyla verilmiştir.

Bu ilk üç grup, Genç Kalemler dergisinin yazar kadrosunu oluşturmaktadır. Bundan sonraki dört grubu, bu grupları oluşturan kişilerin imzalarına dergide rastlansa da “derginin yazarı” olarak nitelemek güçtür.

4. grup, bir kısmı derginin düzenlediği ankete cevap veren veya dergiye mektup yazan, diğer kısmı telif bir ürün veren ama hepsinin de imzası yalnız bir kez geçen şu isimlerden oluşmaktadır: Rasim Haşmet⁶⁴¹, Mim. Zühtü, Cemalettin Efendi,

⁶³⁵ 5-13 ve 6-14 numaralı nüshalarda toplam 1 şiiri ve 2 makalesi yayımlanmıştır. Makalelerine düşülen nottan, Selanik’te Mekteb-i Sultanî muallimlerinden olduğunu öğrenmekteyiz. Görüldüğü gibi, birinci ciltte aktiftir.

⁶³⁶ “Kadın ve Doğa Şairi” olarak tanınan, Fecr-i Âti mensubu Celal Sahir (Erozan) Bey (1883-1935) için bkz. Nesrin Tağızade Karaca, **Celal Sahir Erozan**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992; Ortaç, **Portreler**, s. 69-74; Necatigil, s. 130; Gövsa, s. 81; Gezgin, s. 67-70. Ayrıca, genel edebiyat tarihlerine (1 numaralı dipnot) bkz. Derginin 11 numaralı nüshasındaki “Handekâr Sahife” sütunu Celal Sahir Bey’e ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Celal Sahir”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 192. Sanatındaki gelişim ve o sırada yeni çıkmış olan “Siyah Kitap” başlıklı, çoğunlukla şiirlerini içeren kitabı hakkında Tahsin Nahit Bey’in övücü bir makalesi Genç Kalemler’de çıkmıştır; bkz. Tahsin Nahit, “Siyah Kitap Münasebetiyle...”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 7-9. Bu kitap için bkz. Celal Sahir, **Siyah Kitap**, İstanbul: Muhtar Halit Kütüphanesi, 1328. (Tahsin Nahit Bey’in yazısının tarihine bakılacak olursa, Karaca’nın belirttiği gibi, kitabın üzerindeki 1328 tarihi yanlışlıkla basılmış olsa gerektir; bkz. Karaca, s. 31). 22 numaralı nüshanın kapağında ve ilk sayfasında (s. 225) Celal Sahir Bey’in imzalı bir fotoğrafı yer almaktadır. İlk sayfadaki fotoğrafının altına “Yeni Lisan mürevviçlerinden: Celal Sahir Bey” kaydı düşülmüştür. Bunun altında ise bir teşekkür notu vardır: “Yeni Lisan muarızlarına karşı haftalık ‘Hak’daki müdafaalarından dolayı Tahrir Heyetimiz genç ve kıymetli şairimize alenen teşekkür eder.” (Burada söz konusu olan, Celal Sahir Bey’in Yakup Kadri Bey’e karşı verdiği cevaptır). Derginin 4-12, 6-14 ve 11 numaralı nüshalarında toplam iki şiiri ve bir mensur şiiri yer alır. Ercilasun’un verdiği bilgiye göre, 1911’de Selanik’e giderek Genç Kalemler mensuplarıyla tanışmış ve İstanbul’a dönerek onların mümessilliğini yapmıştır; Ercilasun, s. 50. 1911 yılının muhtemelen Ekim ayında Yeni Lisancılarla görüşmek üzere Selanik’e geldiği, aralarında tartıştıkları ve sonunda anlaştıkları, kendisinden söz edilen “Handekâr Sahife” sütunundan ve 11 numaralı nüshada yayımlanan şiirinden de anlaşılmaktadır.

⁶³⁷ Derginin 4-12, 17-18 ve 27 numaralı nüshalarında toplam üç şiiri yayımlanmıştır. Hakkında bilgi için genel edebiyat tarihlerine (1 numaralı dipnot) bkz.

⁶³⁸ Hüsün ve Şiir’in de yazarları arasındadır. Genç Kalemler’de ise 5-13 ve 1 numaralı nüshalarda çıkan iki polemik yazısı bulunmaktadır.

⁶³⁹ 2 makalesi 5-13 ve 10 numaralı nüshalarda yayımlanmıştır. 13 numaralı nüshada ise ikinci makalesine yönelik olarak yapılan eleştiriye verdiği cevap yer alır.

⁶⁴⁰ Bu grubun içindeki en ilginç ve önemli isimlerden biridir. Hakkında bilgi için bkz. Kurnaz, s. 24-25, 34-35, 49, 65, 143-144, 177. Genç Kalemler’de ve daha başka dergilerde (özellikle, 1908’de çıkan ve aylık bir kadın dergisi olan “Mehâsin”de) kadın konusunda yazılar yazmıştır. Yeni Felsefe Mecmuası’nın da yazarıdır; bkz. Mehmet Ö. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet’te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, **Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan**, s. 404-405. “Türk Kadınlığının Tereddidi yahud Karışmak” adlı kitabı sadeleştirilerek, “Osmanlı’da Kadınlığın Durumu” başlığıyla çevrimyazı olarak basılmıştır; bkz. Salahaddin Asım, **Osmanlı’da Kadınlığın Durumu**, Metin Martı (hızl.), İstanbul: Arba Yayınları, Kasım 1989. Genç Kalemler’in 10 ve 19 numaralı nüshasında iki makalesi çıkmıştır.

⁶⁴¹ Derginin 3 numaralı nüshasının Handekâr Sahife sütunu Rasim Haşmet Bey’e ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Rasim Haşmet”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 56. Hüsün ve Şiir’in 5. sayısında (s. 32) bir fotoğrafı yer almaktadır. Genç Kalemler’in 9 numaralı nüshasında bir şiiri yayımlanmıştır. Sosyalizm yönelimiyle tanınan Rasim Haşmet Bey için bkz. Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), **Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı**, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,

Orhan Necip, İsmail Neşat, Rıfkı Necdet⁶⁴², Tevfik Fikret,⁶⁴³ Tahsin Nahit⁶⁴⁴, Fazıl Ahmet (Aykaç)⁶⁴⁵, Reşat Nuri⁶⁴⁶, Hüseyin Nahit, Mülazım Sadri, Aydın. İsmet⁶⁴⁷, Aydın. Kemalettin⁶⁴⁸, Şerif Yahya (Şerif Cemal Kısakürek)⁶⁴⁹, Yunus Nadi (Abalıoğlu),

Nisan 1994, s. 326-332; Mete Tuncay, **Türkiye’de Sol Akımlar-I (1908-1925)**, 2. Basım, İstanbul: BDS Yayınları, Ağustos 2000, s. 36; (Sinanoğlu), s. 106-109. “Tarih ve Toplum” dergisinde yayımlanan “Sendikalizme Dair” başlıklı yazısına ek olarak, hakkında Nüzhet Haşim tarafından verilen biyografik bilginin çevrimyazısı da mevcuttur; bkz. **TT**, Cilt: 12 Sayı: 67 (Temmuz 1989), s. 52. Burada zikrettiğimiz Handekâr Sahife sütununda Ali Canip Bey onun için, “sosyalizme karışır” demek, dimağının yarısının sosyalizm olduğunu ifade etmektedir.

⁶⁴² Rıfkı Necdet Bey’le ilgili olarak 366 ve 698 numaralı dipnotlara bkz.

⁶⁴³ 6. gruba da dâhil olduğunu göreceğimiz Tevfik Fikret’in bu durumu (iki gruba birden dâhil olması) istisnadır.

⁶⁴⁴ Genç Kalemler’in 6 numaralı nüshasındaki Handekâr Sahife sütunu Tahsin Nahit Bey’e ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Tahsin Nahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 112. Aynı kişi olup olmadığını bilemesek de Hüsün ve Şiir’de de “Tahsin” imzasına rastlanmaktadır. Genç Kalemler’in 1 numaralı nüshasında Tahsin Nahit Bey’in bir tenkit yazısı yer almaktadır; Tahsin Nahit, “Siyah Kitap Münasebetiyle...”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 7-9. Tahsin Nahit Bey oyun yazarıdır. “Jön Türk” adlı piyesi, Ozansoy’un deyişiyle, sanat bakımından değer taşımasa da 1908-1909’daki millî heyecana cevap vermiştir. Sade bir dille kaleme alınmış olan bu mühim eser halk üzerinde büyük etki bırakmıştır. Bu piyes için bkz. Tahsin Nahit ve Ruhsan Nevvâre, **Jön Türk Üç Perdelik Milli Temaşa, Dersaadet: Asodoryan Matbaası**, 1325. Çevrimyazı metin için bkz. Ayfer Yılmaz - Kâzım Çandır, **Tahsin Nâhid’in Piyesleri**, 1. Basım, Ankara: Ürün Yayınları, Nisan 2005, s. 105-134. Kadın konusunda da yazmıştır; bkz. Kurnaz, s. 23-25, 35, 42, 140-141, 177. 18 Ocak 1911’e dek İTC üyesi ve Fecr-i Âtî’nin önemli bir mensubu olan Tahsin Nahit Bey (1887-1919) için bkz. Yılmaz - Çandır, age.; Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1967, s. 247-252; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: 10, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. 1883-1884; Metin And, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)**, 1. Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1971, s. 106-107, 191; Metin And, “Tanzimat ve Meşrutiyet’te Tiyatro Yazarlığı”, **TCTA** 6. Cilt, s. 1626. Ayrıca, 1. dipnottaki genel edebiyat tarihlerine bkz.

⁶⁴⁵ Derginin 1 numaralı nüshasında bir denemesi yer almaktadır. Bir Fecr-i Âtî mensubu olan Fazıl Ahmet Aykaç (1884-1967) olsa gerektir. Nitekim Kurdakul ve Varlık, Aykaç’ı dergi yazarları arasında sayarlar; Kurdakul, s. 95; Varlık, s. 120. Aykaç hakkında bilgi için bkz. Necatigil, s. 58-59; Gövsa, s. 55-56; Gezgin, s. 107-109; Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, s. 62-65. Genel edebiyat tarihlerine de (1 numaralı dipnot) bakılabilir.

⁶⁴⁶ Derginin 8 numaralı nüshasında “Mehmet Rauf Bey” başlıklı bir tenkit yazısı çıkmıştır. Yayınlanmamış bir çalışmada hiçbir kaynak gösterilmeksizin ve açıklayıcı herhangi bir bilgi verilmeksizin bu Reşat Nuri’nin Reşat Nuri Darago (1891-1962) olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Yeşildağ, s. 233, 239. Darago için bkz. Necatigil, s. 105; Yeşildağ, s. 283.

⁶⁴⁷ 4-12 numaralı nüshanın Sahife-i Handekâr sütunu İsmet Efendi’ye ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Sahife-i Handekâr- Aydın. İsmet”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. ? (Sayfa numarasına ilişkin sorun için 211 numaralı dipnota bkz.). Dergide tek bir şiiri (20 numaralı nüshada s. 190’da yayımlanan “Makyevel’e” başlıklı şiir) yayımlanan İsmet Efendi’nin, Ali Canip Bey’in arkadaşlarından olduğunu, Ali Canip Bey’in kendi hakkında yazdığı mizahi portreden öğrenmekteyiz; bkz. Kahkaha (Ali Canip), Sahife-i Handekâr: Ali Canip”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 112. Derginin mizah sütunlarında kendisinden birkaç kez söz edilmiştir.

⁶⁴⁸ Kemalettin Bey’in “Saraylarda” başlıklı mensur şiirinin yer aldığı sayfada bir fotoğraf vardır. Herhangi bir açıklama veya imza bulunmasa da bu, Kemalettin Bey’in fotoğrafı olsa gerektir; bkz. **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 44 ve Ek V.

⁶⁴⁹ Dergide çıkan tek yazısı olan “Papatyalar” başlıklı mensur şiirinde ismine düşülen Tahrir Heyeti imzalı notta, henüz on üç on dört yaşlarında ve Selanik İttihat ve Terakki Mektebi altıncı sınıf öğrencisi olduğu belirtilen Şerif Yahya Bey’in o sırada Trablusgarp çöllerinde çarpışan Hatip Ömer Naci Bey “kardeşimizin biraderi” olduğu bildirilmektedir; bkz. **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 66. Şerif Cemal (Kısakürek) ile Ömer Naci Beyler üvey kardeşler; bkz. Tevetoğlu, s. 3.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver)⁶⁵⁰, Şahabettin Süleyman⁶⁵¹, Dr. Ignacz Kunos⁶⁵², Raif Necdet, Hersekli Bakamoviç Salih⁶⁵³, İzzet Ulvi (Aykurt)⁶⁵⁴, Mehmet Necip (Türkçü)⁶⁵⁵, Tıp Fakültesi'nden bir grup.⁶⁵⁶

5. grup, dergide yabancı yazarlardan tercümesi bulunan ama telif eseri olmayan kimselerdir: Mehmet Şeref, Aydın. Rıfat, Mim. Şekip ve Teodor Petrovik. Dergide yayımlanan yabancı eserlerin ağırlıklı kısmı Tahrir Heyeti üyeleri (Kâzım Nami, Mustafa Nermi, Gökalp, Ömer Seyfettin ve “Kaya Alp”⁶⁵⁷) tarafından tercüme edilmiştir. Tüm bu isimler dışında tercüme yapan tek kişi Âkil Koyuncu Bey'dir.

⁶⁵⁰ 12 numaralı nüshada, Genç Kalemler'in anketine verdiği cevap yazısı yayımlanmıştır. 23 numaralı nüshanın kapağında ve ilk sayfasında (s. 257) imzalı bir fotoğrafı yer almaktadır. İlk sayfadaki fotoğrafının altına “Yeni Lisan mürevvîçlerinden ve kıymetli genç şairlerimizden Hamdullah Suphi Bey” kaydı düşülmüştür.

⁶⁵¹ Başta Yeni Lisan davasını desteklemekle ve bu desteğini dergide yayımlanan yazısıyla göstermekle birlikte, sonradan Genç Kalemler ekibinin karşıtlarından biri olan Şahabettin Süleyman Bey için bkz. Nazım H. Polat, **Şahabeddin Süleyman**, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987. Genç Kalemler ile olan ilişkisi için bkz. age. s. 43.

⁶⁵² Budapeşte Şark Ticaret Mektebi Müdürü'dür. Budapeşte'den gönderilen Yeni Lisan konulu (hareketi destekleyici nitelikteki) mektubu 14 numaralı nüshanın ilk yazısı olarak “Yeni Lisan” üst başlığıyla yayımlanmıştır (bkz. s. 29-30). Aralık 1908'de İstanbul'da kurulan Türk Derneği'nin Budapeşte şubesinin başkanıdır; bkz. Arai, s. 27. 1414 ve 1816 numaralı dipnotlara bkz. Dönemin ünlü Türkologlarından.

⁶⁵³ Derginin 16 numaralı nüshasının ilk sayfasında (s. 73) GKTH'ye hitaben çok kısa bir teşekkür ve tebrik mektubu “Yeni Lisan” üst başlığıyla yayımlanmıştır. İmza, “Budapeşte Şark Ticaret Akademisi Müdavimi ve Macar Şark Gençleri Maarif Cemiyeti Reisi Hersekli Bakamoviç Salih” şeklindedir. Mektup Budapeşte'den yazılmıştır.

⁶⁵⁴ 23 numaralı nüshada, Genç Kalemler'in anketine verdiği cevap yazısı yayımlanmıştır. İzzet Ulvi Aykurt olsa gerekir; Aykurt için bkz. Gövs, s. 200.

⁶⁵⁵ 26 numaralı nüshada bir makalesi yayımlanan Mehmet Necip Bey için aşağıda “Ömer Seyfettin” kısmına bkz.

⁶⁵⁶ “Bir Tarize Cevap” başlıklı, Genç Kalemler'i savunan ve Köprülüzade Fuat Bey'e hitaben kaleme alınmış olan sert eleştiri yazısı, “Tıp Fakültesi'nden altmış efendi namına Mim. Ali, Elif. İrfan, Talat Doğan, Aydın. Ruhi, Tayyar Nezihi, Kâzım” şeklinde imzalanmıştır; bkz. **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 152.

⁶⁵⁷ Aşağıda Tahrir Heyeti üyeleri üzerinde durulacaktır. Dergide 10 tercümesi yer alan “Kaya Alp”, görüleceği üzere, Tahrir Heyeti üyeleri arasında sayılmaktadır. “Kaya Alp”in bir müstear olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kimin veya kimlerin kullandığı tespit edilebilmiş değildir. Buna ilişkin tek iddia Çelik'e aittir. Çelik'e göre “Kaya Alp” Ziya Gökalp'in müstearlarından biridir; Çelik, s. 190; Çelik (İA), s. 21. Ancak, Çelik, bu kaniya nasıl veya neye dayanarak vardığına ilişkin hiçbir açıklama yapmamakta, dolayısıyla bu iddia da havada kalmaktadır. Dahası, yukarıda görüldüğü gibi, Çelik'in müstearlar konusunda verdiği bilgiler yanlışlar da içermektedir. Eğer bir baskı hatası söz konusu değilse, bu müstearın kime ait olduğuna ilişkin olarak rastladığımız bir diğer tez Sarıнай'a aittir. Sarıнай'a göre “Kaya Alp” Ömer Seyfettin'e ait bir takma addır; bkz. Sarıнай, s. 114 (92 numaralı dipnot). Bu çalışmada da söz konusu iddiaya ilişkin yine hiçbir izahat verilmez. Kanımızca bu müstearın Ömer Seyfettin'e ait olması, Ziya Gökalp'e ait olmasından çok daha zayıf bir ihtimaldir. Filizok'un çalışmasında buna ilişkin herhangi bir bilgi verilmediğine göre, Filizok'un ortaya çıkardığı Yöntem tarafından tasrih edilmiş koleksiyonda da bu müsteara ilişkin bir ipucu yer almamaktadır.

6. grup, Genç Kalemler için yazmayan; başka bir deyişle, derginin yazarı olmayan ama çeşitli amaçlarla kimi eserleri başka yayınlardan aktararak dergide yayımlanan kimselerden oluşur.⁶⁵⁸ Bu isimlerin bir kısmının bir, diğer kısmının iki yazısı (çoğunlukla şiiri) dergide yer almış olmakla birlikte, bunlar da derginin yazarı sayılamazlar. Çoğunluğunu Edebiyat-ı Cedideciler'in (veya Servet-i Fünuncular'ın)⁶⁵⁹ oluşturduğu bu grupta yer alanlar şunlardır: Ömer Naci⁶⁶⁰, Fâik Ali, Süleyman Nesip, Hüseyin Siret (Özsever)⁶⁶¹, Tevfik Fikret, Hüseyin Suat (Yalçın), Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, Hüseyin Dâniş (Pedram) ve Şemsettin Sami Bey.⁶⁶²

7. grup, yine derginin yazarı diyemeyeceğimiz, eserleri tercüme edilip dergide yayımlanan yabancı yazarlardır. Bunlar: Albert Mallet, Clovis Hugues, Anatole France, Harald Höffding, Charles Green, Baron Soyessaço, Jean Victor Duruy, Fernand Gregh⁶⁶³, Maksim Gorki, Charles Letourneau, Leonid Nikolayeviç Andreyev, Jules

⁶⁵⁸ II. Meşrutiyet döneminde “telif hakkı” uygulaması mevcut olmadığı için bir yayın başka yayınlardan bir yazıyı veya resmi/karikatürü alıp olduğu gibi basabiliyordu; Brummet, s. 61, 77.

⁶⁵⁹ Genç Kalemler'in kendisine karşı mücadele vereceği Servet-i Fünun Edebiyatı'na ve mensuplarına ilişkin genel bilgi için, bu çalışmada adı zikredilen edebiyat tarihleri (1. dipnot) yanında bkz. Rauf Mutluay, **100 Soruda Tanzimat ve Servetifünun Edebiyatı (XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı)**, 2. Basım, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Ekim 1988, s. 159-221; Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Nisan 1981; Hüseyin Tuncer, **Servet-i Fünun Edebiyatı**, 1. Basım, İzmir: Akademi Kitabevi, Kasım 1992. Bu akımın farklı bir perspektiften eleştirisi için ayrıca bkz. Hikmet Kıvılcımlı, **Edebiyat-ı Cedide'nin Felsefesi**, Emin Karaca (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları, Ekim 1989.

⁶⁶⁰ Derginin 1-9 (s. 89) ve 4-12 (s. 135) numaralı nüshalarında “Dün” başlığı altında “Aydın. Naci” imzalı iki şiir yayımlanmıştır. Derginin çevrimyazısında “Aydın”, “A” olarak karşılanmış ve imza “A. Naci” olarak verilmiştir. Hâlbuki “Gözlerinin Karşısında” ve “Perî-i Seher” başlıklı ve daha önce Servet-i Fünun'da yayımlanmış bu iki şiirin yazarı Ömer Naci Bey'dir; bkz. Tevetoğlu, s. 32-33, 59. Aynı durum, Genç Kalemler'in 4 numaralı nüshasında Ömer Naci Bey'e ayrılmış Handekâr Sahife sütunu için de geçerlidir; bkz. Kakhaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife”- Aydın. Naci”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80. Ayrıca bkz. Tevetoğlu, s. 59-61. Kısacası “Aydın. Naci”, “A. Naci” değil, “Ö. Naci”dir. “A. Naci” yanlış, Ömer Naci Bey'in Ali Naci (Karacan) Bey ile karıştırılmaması açısından önemlidir. Nitekim Genç Kalemler'in çevrimyazısının yayınlanmasından çok evvel, Ali Naci Karacan'ın Genç Kalemler'in yazarı olduğu iddia edilebilmiştir. Bu yanlış iddia için bkz. Ertop, s. 20. Aynı yanlış için bkz. “Genç Kalemler”, **AB** Cilt 13, s. 213.

⁶⁶¹ Edebiyat-ı Cedidecilerden Hüseyin Siret (veya Siyret) (Özsever) Bey, 1912'de dört ay kadar (Ağustos-Kanunuevvel) Matbuat Müdürlüğü yapmıştır. Hakkında daha geniş bilgi için genel edebiyat tarihleri (1. dipnot) dışında bkz. İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, s. 164-167; Ozansoy, **Edebiyatçıların Çevremde**, s. 53-57; Gezgin, s. 150-152; Necatigil, s. 268; Gövsa, s. 306.

⁶⁶² Dilde sadeleşme ve uluslaşma akımının en önde gelen temsilcilerinden biri olan ve Genç Kalemler'in dil anlayışını derinden etkileyen Şemsettin Sami Bey (1850-1904) için bkz. Ağâh Sırrı Levend, **Şemsettin Sami**, Ankara: TDK Yayınları, 1969; Ömer Faruk Akün, “Şemsettin Sami”, **İslâm Ansiklopedisi** 11. Cilt, 2. Basım, İstanbul: MEB, s. 411-422; Dağlı Oğlu Hikmet Turhan, **Şemsettin Sami Hayatı ve Eserleri**, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934. Ayrıca, genel edebiyat tarihlerine ve Türk milliyetçiliği konulu çalışmalara da (1. ve 3. dipnotlar) bakılabilir.

⁶⁶³ Derginin 3 numaralı nüshasında Fernand Gregh imzasıyla çıkan “Son Saat” başlıklı yazı, gerçekte Ahmet Haşim'in aynı başlıklı şiirinin Ömer Seyfettin tarafından Yeni Lisan ile nesre çevrilmiş halidir.

Renard, Boran Veçik, René Maizeroy, Francis de Croisset, Auguste Angellier, “Henri Welschinger”, “Jean Louis Vodvaye”.⁶⁶⁴ 4. grupta da zikredilen Ignacz Kunos yabancı yazar olarak bu kategoriye de dâhil edilebilir. Ayrıca çeviriyi yapan kişinin (Uluğ Agan) imzasıyla, ismi belirtilmeyen bir Fransız yazara ait gezi notlarının tercümesi yayımlanmıştır.

Bu tablo derginin daimi yazar kadrosunun görünenin aksine hiç de kalabalık olmadığını ortaya koymaktadır. Derginin esas yazı kadrosunu, en başta Ali Canip - Ziya Gökalp - Ömer Seyfettin üçlüsü ve bu üçlü çekirdeğin ardından da diğer üyeleri olmak üzere Tahrir Heyeti oluşturmaktadır. Nitekim Yöntem, bu sınırlı yazı kadrosuna karşı imza çeşitliliği/zenginliği olsun diye takma adlar kullandıklarını ifade etmiştir.⁶⁶⁵

Takma adlardan başka, daha ileriki sayılarda GKTH imzasıyla çıkacak olan ilk Yeni Lisan makaleleri de başlarda imzasız, daha doğrusu büyükçe bir “?” imzasıyla yayımlanmıştır.⁶⁶⁶ Yöntem’in verdiği bilgiye göre, bu uygulama Ömer Seyfettin tarafından önerilmiştir ve bununla hem etkiyi azaltmamak, daha işin başında ihtirasları ve kinleri alevlendirmemek hem de davanın bir şahsın eseri olarak görünmemesi amaçlanmıştır.⁶⁶⁷

Ali Canip Bey, Ahmet Haşim’in sert tepkisini çeken bu yanlışlığı Servet-i Fünun’da çıkan bir yazısıyla açıklamıştır; bkz. Filizok, s. 44-45, 197-198. Ali Canip Bey’in bu cevabının çevrimyazısı için bkz. Ali Canip Yöntem, “Ahmet Hâşim Bey’e”, **PYM**, s. 310. Gregh’den nakledilen başka tercüme parçalar dergide yayımlanmıştır.

⁶⁶⁴ Kim olduklarından emin olamadığımız tırnak içine alınmış son iki isimden ilkinin çevrimyazı metinden aktarıyoruz. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 11. Bu isim dergide şu (okunduğu) şekilde yazılmıştır: Henri Velşinger. Diğer ismin soyadını dergide olduğu (okunduğu) şekilde (“Vodvaye” olarak) veriyoruz. Çelik de böyle okumuştur; bkz. Çelik, s. 204. Çevrimyazı basımda ise bu isim bir yerde “Vondoyer”, bir başka yerde ise “Vandoyer” diye geçmektedir. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. IX, 203. Filizok’ta ise “Rodvaye” şeklinde karşılanmıştır. Filizok, s. 45. Bu vesileyle, Genç Kalemler’in çevrimyazı metninde yabancı isimlerde çok sayıda yanlış yapılmış olduğunu belirtelim. Bunların bir kısmı bizim çalışmamızda düzeltilmeye çalışılmıştır.

⁶⁶⁵ Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 415. Takma ad (müstear) kullanımına II. Meşrutiyet basınında sıkça rastlanmaktadır.

⁶⁶⁶ İkinci cildin ilk beş sayısında olmak üzere “?” imzalı toplam 5 makale vardır. İkinci cildin sonunda yayımlanan “İkinci Cildin Fihristi”nde “?” imzalı tüm makalelerin yazarı olarak “Tahrir Heyeti” verilir. Bkz. “İkinci Cildin Fihristi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (Cuma 18 Teşrinisani 1327), s. 208.

⁶⁶⁷ Yöntem, “Ömer Seyfettin İçin”, **PYM**, s. 390; Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve O”, **PYM**, s. 411; Yöntem, “Genç Kalemlerin Yeni Dil Davası”, **YT**, Cilt 1 Sayı: 12 (17 Mayıs 1962), s. 371; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 13. Takma adların ve “?” türünden imzaların sıkça kullanılmış olmasının bir diğer nedeni de dergi ekibinin yaşı (gençliği) olabilir. Nitekim o dönemde gençler çocuk sayılır ve yapıp ettiklerine itibar edilmezdi. Örneğin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin iktidarı tam anlamıyla ele alamamasında kadrolarının genç oluşu bir etkendi. 1908 yılında henüz 20 yaşında genç bir gazeteci olan Ahmet Emin (Yalman) Bey, çalıştığı “Yeni Gazete”nin sahibi

Genç Kalemler’de takma adlar kullanıldığı gibi, yazılara “takma şehirler/yerler” de düşülmüştür. Örneğin, Gökalp’in “Altın Destan” başlıklı manzumesi için şu açıklama yapılmıştır: “Aşağıdaki Türk ananelerini havi satırları bugün Asya’nın sakin ve nihayetsiz çöllerinde dolaşan tahrir heyetimizden Gök Alp Bey orada, o ana yurdunda yazarak göndermiştir.” Şiirin altına da yer adı olarak “Kazvin” kaydı düşülmüştür.⁶⁶⁸ Hâlbuki söz konusu dönemde Ziya Gökalp Selanik’tedir ve dahası hayatı boyunca yurt dışına çıkmamıştır.

15 ve 20 numaralı nüshalarda yayımlanan “Celal Sakıp” imzalı yazılarda orada yazılmış gibi, “Berlin” ibaresiyle verilmiştir. Yöntem’in verdiği bilgiye göre “Celal Sakıp” Genç Kalemler’de hem Ali Canip Bey’in hem de Ziya Gökalp’in kullandığı bir takma addır. “Rıza Tevfik’in Felsefesi” başlıklı makale Ziya Gökalp, “Tettebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey” başlıklı makale ise Ali Canip Bey tarafından yazılmıştır.⁶⁶⁹ Her ikisi de Celal Sakıp imzalı olan bu makalelere “Berlin” ibaresi düşülmüştür.⁶⁷⁰ Hâlbuki söz konusu dönemlerde ne Gökalp ne de Ali Canip Bey Berlin’dedirler.

“Takma şehir/yer” uygulamasının da imza zenginliği hedefinin ve dergiyi (sınırları aşacak kadar) yaygın okunan bir yayın olarak sunma niyetinin bir parçası

Abdullah Zühtü’nün başyazılara imza atması teklifini şöyle reddetmiştir: “...Yazılarıma imza atarsam ve yirmi yaşında bir gencin başyazıları yazdığı belli olursa, gazete küçük düşer, itibarı kırılır. ...” bkz. Yalman, s. 74.

⁶⁶⁸ GK, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 40, 47.

⁶⁶⁹ Bkz. Cavit Orhan Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1964; s. 17-18; Yöntem, “Rıza Tevfik Selânik’te”, YT, s. 130; (Ergun), s. 11; Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, PYM, s. 413; Ali Canip Yöntem, “Bergson ve Ziya Gökalp”, PYM, s. 417. Filizok, “Celal Sakıp”ı Ali Canip Bey’in kullandığı imzalar arasında saymamakta ve bu makaleye de onun yazı bibliyografyasında yer vermemektedir. Hâlbuki “Celal Sakıp” müstearını Ali Canip Bey’in de kullandığı ve bu makaleyi de kendisinin yazdığı bizzat Yöntem tarafından yukarıdaki kaynakların ilk ikisinde aktarılmıştır. Ergun da bu müstearın Ali Canip Bey tarafından kullanıldığını ifade eder. Buna karşın Filizok, bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmaz. Gökalp bibliyografyalarında ise bu iki makale de yer almamaktadır. Bkz. Cavit Orhan Tütengil, **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisadiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1949, s. 14; İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu, **Doğumunun 95. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp Bibliyografyası Kitap-Makale**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971, s. 13-14. Ancak, Gökalp külliyyatında ilk makaleye yer verilmiştir; bkz. Ziya Gökalp, **Makaleler II**, Süleyman Hayri Bolay (hızl.), 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Şubat 1982, s. 60-73. İlk makalenin Gökalp’e ait olduğundan ve “Celal Sakıp”ın Gökalp’in takma adı olduğundan Ülken de bahsetmiştir; Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 311.

⁶⁷⁰ Celal Sakıp (Ziya Gökalp), “Rıza Tevfik’in Felsefesi”, GK, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 60; Celal Sakıp (Ali Canip), “Tettebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey”, GK, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 191.

olduğu tahmin edilebilir. Gökâlp’in şiiri için yapılan açıklamanınsa eserin etkisini arttırmaya yönelik olduğu düşünülebilir.

Son olarak, yazarlara ürünleri için herhangi bir ücret ödendiğine veya ödenmediğine dair gerek dergide gerekse hatıralarda ve diğer kaynaklarda hiçbir işarete rastlamadığımızı belirtelim.

Genç Kalemler dergisinin Ali Canip, Ziya Gökâlp ve Ömer Seyfettin dışında kalan yazı kadrosuna ve Tahrir Heyeti üyelerine çok az araştırmacı dikkat etmiş; biraz dikkat edenler de konu üzerinde fazla durmamışlardır. Genç Kalemler’den söz edilirken genellikle sadece bu üç kişinin adı geçmekte ve dahası yazarlar konusunda da önemli yanlışlar yapılmaktadır. Genç Kalemler konulu çalışmalarda dergi bir bütün halinde değerlendirilmediği için, derginin önemli yazarları (yani çekirdek üçlünün dışında kalan Tahrir Heyeti üyeleri) ve dolayısıyla onların ürünleri büyük oranda göz ardı edilmiştir. Aşağıda Genç Kalemler dergisinin Tahrir Heyeti ve bu kurulun üyeleri hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

II. GENÇ KALEMLER TAHRİR HEYETİ

Genç Kalemler dergisinin ikinci cildinin ikinci nüshasından (Numara: 2’den), on altıncı nüshasına kadar, “Her husus için Tahrir Heyeti’ne müracaat olunur”⁶⁷¹ denmektedir. 16 numaralı nüshadan itibaren kalkan bu ibare, 21 numaralı nüshadan itibaren yeniden künyede yer alır. Numara 24-25 hariç, sonraki tüm sayıların künyesine bu kayıt düşülmüştür.

“Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzasını taşıyan ilk metinlerse ikinci cildin 4 numaralı nüshasında görülür.⁶⁷² Sultan Reşat’ın Rumeli gezisi münasebetiyle padişaha hitaben yazılmış kısa bir methiye⁶⁷³ ve “Emin Bülent Bey’e” hitaben yazılan not⁶⁷⁴

⁶⁷¹ 13 numaralı nüshadan itibaren “olunur” “edilir” olur.

⁶⁷² Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği gibi, “İkinci Cildin Fihristi”nde, ilk beş sayının “?” imzalı başmakalelerinin yazarı olarak “Tahrir Heyeti” gösterilmiştir.

⁶⁷³ GK, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 57.

⁶⁷⁴ GK, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69.

“Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzasını taşır. Aynı sayıda Ali Canip Bey’in yazdığı bir makalede “Genç Kalemler Tahrir Heyeti’nin maksadı”ndan söz edilir.⁶⁷⁵

5 numaralı sayının arka kapağında yer alan “El Yazıları” başlıklı cevap yazısı⁶⁷⁶; 6, 7, 8, 9, 10, 11, 21 ve 24-25 numaralı nüshaların “Yeni Lisan” başlıklı başyazıları⁶⁷⁷; 20 numaralı nüshada yayımlanan “Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap” başlıklı polemik yazısı⁶⁷⁸; 22 numaralı nüshadaki “Verdiğimiz Bir Karar” başlıklı açıklama⁶⁷⁹; 24-25 numaralı nüshada yayımlanan “İvan Vazof” başlıklı makale⁶⁸⁰; “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzalı metinlerdir. 15 numaralı nüshada yer alan Şerif Yahya Bey’e ilişkin dipnota⁶⁸¹, 16 numaralı nüshada yer alan “Mümtez Nüşhamız” başlıklı gelecek sayıya ilişkin kısa açıklamaya⁶⁸² ve 22 numaralı nüshada M. Nermi Bey’in yazısına konan dipnota⁶⁸³ ise sadece “Tahrir Heyeti” imzası düşülmüştür. Tahrir Heyeti ve Genç Kalemler Tahrir Heyeti ibareleri derginin içinde başka yerlerde de çeşitli vesilelerle geçer. Ayrıca, pek çok sayının arka kapağında yer alan “Geçen Haftaki Bilmecemiz” veya “Geçen Nüşhamızdaki Bilmecemiz” sütununda, bir önceki sayının bilmecesini doğru yanıtlayanlar arasındaki kura çekimini, Tahrir Heyeti’nin yaptığı belirtilmektedir.

GKTH imzalı makalelerin önemli bir kısmının kimlerin kaleminden çıktığını Filizok’un ortaya çıkardığı bir belge sayesinde bilmekteyiz. Buna göre, 6.-11.

⁶⁷⁵ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 75.

⁶⁷⁶ GKTH, “El Yazıları”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), arka kapak iç yüz. Bu yazı, Ömer Seyfettin’in “Pamuk İpliği” başlıklı hikâyesi dolayısıyla derginin dil konusunda tutarlı bir çizgi izlemediği şeklinde özetlenebilecek bir eleştiriye verilen cevaptır. Konu ve üslup nedeniyle bu metnin Ömer Seyfettin tarafından kaleme alındığını sanıyoruz.

⁶⁷⁷ GKTH, “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 97-99; GKTH, “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113-117; GKTH, “Yeni Lisan: Kelime-Lâfız ve Lügat-Istılah”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 129-131; GKTH, “Yeni Lisan ve İmla”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 145-147; GKTH, “Osmanlı İmlasının Tarihi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 161-165; GKTH, “Osmanlı İmlasının Tarihi 2”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (23 Teşrinievvel 1327 Pazar), s. 178-180; GKTH, “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 202-207; GKTH, “Yeni Lisan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 2-3.

⁶⁷⁸ GKTH, “Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 200.

⁶⁷⁹ GKTH, “Verdiğimiz Bir Karar”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 225.

⁶⁸⁰ GKTH, “İvan Vazof”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 16-24. Bu makalenin ilk sayfasında Vazof’un, altında imzası olan bir fotoğrafı bulunmaktadır. Dergide yayımlanmış en büyük boyutlu fotoğraftır.

⁶⁸¹ **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 66.

⁶⁸² **GK**, Üçüncü Cilt Numara 16 (16 Şubat 1327), s. 74.

sayılardaki Yeni Lisan makaleleri Ziya Gökalp tarafından, 21. sayıdaki ise Ali Canip Bey tarafından kaleme alınmıştır.⁶⁸⁴ 24-25 numaralı nüshada yayımlanıp yine GKTH imzalı olan ve şimdiye dek kimin tarafından kaleme alındığı (Genç Kalemler çalışmalarında) bilinmeyen “İvan Vazof” başlıklı makalenin yazarı da Ali Canip Bey’dir.⁶⁸⁵

Az yukarıda da belirtildiği gibi, “İkinci Cildin Fihristi”nde, ikinci cildin ilk beş sayısının “?” imzalı Yeni Lisan makalelerinin yazarı olarak “Tahrir Heyeti” verilmektedir.⁶⁸⁶ Söz konusu “?” imzalı 5 makalenin, Ömer Seyfettin (3 makale), Ziya Gökalp (1 makale ve bir makalenin yarısı) ve Ali Canip Bey (bir makalenin yarısı) tarafından kaleme alınmış olduğu belirtilmelidir.⁶⁸⁷

Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasına, Genç Kalemler ekibinin dergicilik dışı faaliyetlerinde de rastlanmaktadır. Bu imzanın görüldüğü bir diğer yayın türü de Genç Kalemler ekibinin “Yeni Hayat Kitapları” üstbaşlığı altında çıkardıkları 10 para fiyatlı küçük kitapçıklardır⁶⁸⁸

⁶⁸³ GK, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328) s. 232.

⁶⁸⁴ Filizok, s. 45-46, 50. 6 ve 24-25 numaralı nüshaların GKTH imzalı Yeni Lisan makaleleri, Muzaffer Uyguner tarafından, hiçbir gerekçe gösterilmeden, kendisinin hazırladığı Ömer Seyfettin külliyyatına alınmıştır; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 13 Dil Konusunda Yazılar**, Muzaffer Uyguner (hızl.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 1989, s. 159-165. Bu arada, Öksüz’ün bu yazıların kimlere ait olduğuna ilişkin tahminlerinin biri hariç hepsinin doğru çıktığını da belirtmek gerekir. Bkz. Öksüz, s. 105, 107-108.

⁶⁸⁵ Bu makalenin Ali Canip Bey’e ait olduğunu Mehmet Ali Tevfik Bey’in “Turanlı’nın Defteri” başlıklı kitabında yer alan “Bulgar Şairi ve Türk Çocukları” başlıklı makalesine düşmüş olduğu bir dipnottan öğrenmekteyiz. Mehmet Ali Tevfik Bey burada şöyle yazar: “... Selanik’te intişar eden Genç Kalemler mecmuasının yorulmak bilmeyen müdürü muazzez arkadaşım Ali Canip, bütün kalbimle alkışladığım bir tecessüs-ü hüsnâ tâbi olarak milli Bulgar şairinin hayatını ve âsârını tefahhus etmiş ve onu bize de tanıttırmıştı. ‘Vazof’un tasviriyle âsârı hakkında birçok kıymetdar malumatı havi terceme-i hâli ‘Genç Kalemler’in 10 Temmuz 1328 tarihli nüshasında münderiçtir.” Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 83 (1. dipnot).

⁶⁸⁶ “İkinci Cildin Fihristi”, GK, İkinci Cilt Numara: 12 (Cuma 18 Teşrinisani 1327), s. 208.

⁶⁸⁷ Ömer Seyfettin 1, 3 ve 4 numaralı nüshaların başmakalelerinin yazarıdır. Gökalp, 5 numaralı nüshanın başmakalesinin ve 2 numaralı nüshanın başmakalesinin yarısının yazarıdır. Ali Canip Bey ise 2 numaralı nüshanın başmakalesinin diğer yarısını kaleme almıştır. Bkz. “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, GK, İkinci Cilt Numara: 1, s. 1-7; “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, GK, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 25-29; “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, GK, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 41-45; “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, GK, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58-61; “?” (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan’ın Güzelliği”, GK, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 81-86.

⁶⁸⁸ Bu kitap faaliyetinin amacını ve kitapları kimlerin yazacağını Gökalp şöyle ifade eder: “Yeni Hayat’a ait kıymet taslakları on paralık kitaplarla tamim olunacaktır. Bunlar hakiki kıymetlerin birer eksik taslağı olmakla beraber eski kıymetlere müreccah olduğu için kuvvetli bir surette takdir ve terviç edilecektir.

“Yeni Hayat Kitapları”ndan ilk kez, derginin 23 Ağustos 1911 tarihli 8 numaralı nüshasında söz edilmiştir. Bu ve bir sonraki (Numara: 9) sayıların ön kapaklarında “Teşebbüslerimiz” başlığı altında şu açıklama yer almaktadır: “Genç Kalemler’e abone olan zevata (Yeni Hayat Kitapları)nı parasız hediye edeceğiz.”

Yine 8 numaralı nüshanın arka kapağında ise “Hediyelerimiz” başlığı altında şu açıklama yapılmıştır:

Gayet iyi bir şey düşündük. Her şeyden, felsefeden, ilimden, fenden, edebiyattan, her şeyden bahsetmek üzere neşrine başladığımız (Yeni Hayat) kitaplarını Genç Kalemler’e abone olan zatlara hediye olarak parasız göndereceğiz. Birinci kitabımız Milli Jimnastik’tir. İşte bu nüshamızla beraber bütün abonelerimize takdim ediyoruz. Milli Jimnastik mühim, felsefi bir eserdir. İdmanın ne demek olduğunu anlatır.

Aynı yerdeki “Bilmecemiz” sütununda ise, bu sayının bilmecesini bilen dördüncüden sekizinci kadar olan kişilerin “Yeni Hayat kitaplarından Milli Jimnastik”i kazanacakları ilan edilmektedir.

17 Eylül 1911 tarihli 9 numaralı nüshanın arka kapağında “Yeni Hayat Kütüphanesi” başlığı altında iki kitap tanıtılmaktadır. Bunlardan birincisi ve yayınlanmış olduğu bildirileni “Milli Jimnastik”⁶⁸⁹, ikincisi ve basılmakta olanı (birkaç güne kadar çıkacağı bildirilmektedir) “Vatan! Yalnız Vatan....”dır.⁶⁹⁰

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, “Yeni Hayat Kütüphanesi” veya “Yeni Hayat Kitapları” bünyesinde bu iki kitapçık basılmıştır.⁶⁹¹ Her ikisi de “Genç Kalemler Tahrir

Yeni Hayat’a ait tetkikler en yeni amelî ve felsefî nazariyelere istinat edecek, mümkün olduğu derecede indî içtihatlardan içtinap olunacaktır. Yeni Hayat kitaplarını yazacak bütün münevver gençlerimizdir. İhtisası olduğu mebahslere dair birer kitapçık yazması her gençten rica olunacak ve her ferdin kanaati muhterem tutulacaktır.” Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 140.

⁶⁸⁹ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, **Milli Jimnastik**, (Yeni Hayat Kitapları Adet: 1), Selanik: Rumeli Matbaası (tarihsiz).

⁶⁹⁰ Genç Kalemler Tahrir Heyeti, **Vatan! Yalnız Vatan....**, (Yeni Hayat Kitapları Adet: 2), Selanik: Rumeli Matbaası (tarihsiz).

⁶⁹¹ 23 numaralı nüshanın arka kapağının dış yüzünde “Bizde Mütercem Eserler” başlıklı bir duyuru görülür. Şöyle denmektedir: “Tahrir Heyetimiz tarafından kaleme alınmakta olan bu kitabın mündericâtı şöyle hülâsa edile...: Bizde mütercem eserler – büyük hatalar – mütercimler – neler tercüme olunmalı, ve

Heyeti” imzasıyla çıkan bu kitapların ilki (“Milli Jimnastik”), Ömer Seyfettin, Mülazım Sadri Bey veya Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından yazılmış olabilir.⁶⁹² 25 sayfa olan kitabın basım tarihi bulunmamakla birlikte, ana metnin sonunda (24. sayfada) “Selanik: 26 Haziran 1327” kaydı yer almaktadır. Demek ki “Milli Jimnastik”in yazımı 9 Temmuz 1911’de tamamlanmıştır. 23 Ağustos 1911 tarihli 8 numaralı nüshayla birlikte abonelere hediye edildiği yukarıda görülmüştü. Demek ki ilk Yeni Hayat kitabı 1911 yılının Temmuz veya Ağustos ayında basılmıştır.

Yeni Hayat serisinin ikinci kitabı olan “Vatan! Yalnız Vatan....” da Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasını taşır. 34 sayfalık bu kitapçığın da basım tarihi bulunmaz ama ilki gibi, ana metnin sonuna (33. sayfa) “22 Temmuz 1327 Selanik” kaydı düşülmüştür ki bu da kitabın yazımının 4 Ağustos 1911’de tamamlandığını gösterir.

“Yeni Hayat Kütüphanesi” bünyesinde olmasa da yine Genç Kalemler ekibi tarafından hazırlanan, hareketin dil konusundaki görüşlerinin toplu bir şekilde açıklanmasından başka yedi sorudan meydana gelen bir soruşturma mektubunu da içeren “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” başlıklı broşür⁶⁹³ de GKTH imzasıyla basılmıştır.⁶⁹⁴

Bu soruşturma mektubuna verilen cevapların ilki (Hamdullah Suphi Bey’inki), dergide şu açıklama notuyla birlikte yayımlanmıştır:

kimler tercüme etmeli? – tavsiyeler.” Hakkında hiçbir kayda rastlamadığımız bu kitabın hiç yayınlanmamış olduğunu zannediyoruz.

⁶⁹² İstihkâm Yüzbaşı Selim Sırrı Bey de Cemiyet üyesidir. Kuvvetli bir hatip olarak Devrim’in ilk günlerinde İstanbul’da gösterilerin düzenlenmesine katılmıştır. Devrim’den sonra İsveç’e giderek orada Beden Terbiyesi Muallim Mektebi’nde ihtisas yapar. İsveç’ten döndükten sonra askerlikten istifa edip, yalnız jimnastikle/sporla meşgul olmuştur. Türkiye’de çağdaş anlamda beden eğitiminin kurucusudur; bkz. “Selim Sırrının İttihatçılığı”, **YT**, Cilt: 1 Sayı: 6 (5 Nisan 1962), s. 189; Karabekir, s. 307, 329; Gövsa, s. 376. 1911’de “Terbiye ve Oyun” adlı bir dergi çıkarmıştır; Ergun Hiçyılmaz. “Spor Dergiciliği”, **Türkiye’de Dergiler - Ansiklopediler (1849-1984)**, s. 205. “Milli Jimnastik” üzerine oldukça sınırlı bir değerlendirme için bkz. Y. Tolga Cora, “II. Meşrutiyet’te Beden Terbiyesi; Genç Kalemler’in ‘Milli Jimnastik’ (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar”, **Müteferrika**, Sayı: 29 (Yaz 2006/1), s. 177-192.

⁶⁹³ Bu kitapçık hakkında en kapsamlı bilgi için bkz. Öksüz, s. 93-102. Yöntem’in verdiği bilgi için bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 15-20; Ali Canip Yöntem, “Yazı Dili Münakaşaları”, **PYM**, s. 523-531.

⁶⁹⁴ Öksüz, s. 93. Öksüz’ün verdiği bilgiden, bu kitapçığın içeriğinin önemli bir kısmını 2, 5, 6 ve 7 numaralı nüshaların Yeni Lisan makalelerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kitapçığın büyük bölümü, Öksüz’ün belirttiği gibi, Ömer Seyfettin ve Gökâlp tarafından kaleme alınmış olsa gerektir. Öksüz, s. 95-96.

[Tahrir Heyetimizce birkaç ay evvel Yeni Lisan hakkındaki fikirlerini istimzac maksadıyla bütün Osmanlı muharrirlerine⁶⁹⁵ birer matbu anket gönderilmişti. Vürud edecek cevaplar senelik büyük ve musavver nüshamızda derc edilecektir. Trablus meselesinin tesiriyle⁶⁹⁶ olsa gerek ki bugüne kadar cevap alamadık. Yalnız Hamdullah Suphi Bey’le biraz sonra Raif Necdet ve Şehabettin Süleyman Beyler birer mektup gönderdiler ki kendilerine alenen teşekkür ve daha etraflı olarak yeniden bir istimzac kitabı kaleme almakta olduğumuzu beyan ederek lütfettikleri cevapları sırasıyla Genç Kalemler’e derc ediyoruz:]⁶⁹⁷

“Tahrir Heyeti” veya “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” ibaresine ilişkin akla ilk gelen, bununla genel olarak tüm dergi yazarlarının veya soyut anlamda derginin mi yoksa belirli sayıda kişiden oluşan somut bir kurulun mu ifade edilmek istendiği sorusudur. Aşağıda göreceğimiz gibi, altında “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” veya yalnızca “Tahrir Heyeti” imzası bulunan metinlere ve dergide yapılan kimi açıklamalara bakınca bunun, belirli isimlerden oluşan somut bir kurul olması daha muhtemel görünmektedir.⁶⁹⁸

⁶⁹⁵ Bu kitapçığın Rıza Tevfik Bey’e de gönderildiği, Ali Canip Bey’e ait olan ve Uçman’ın yayınladığı iki mektuptan anlaşılmaktadır. Bkz. Uçman, Rıza Tevfik’e Mektuplar: V ‘Yeni Lisan’ Hareketi ve Ali Cânib”, **TT**, s. 5-7.

⁶⁹⁶ Trablusgarp Savaşı kastedilmektedir.

⁶⁹⁷ “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 194. Hamdullah Suphi Bey’in mektubunun başına konulmuş imzasız açıklamadır. Bu açıklamada belirtildiği şekilde, cevaplar senelik büyük ve musavver bir nüshada toplu halde yayımlanmamış, ileriki sayılarda tek tek nüshalarda çıkmıştır. Ayrıca bildiğimiz kadarıyla, daha kapsamlı yeni bir soruşturma kitabı da yazılmamıştır.

⁶⁹⁸ Ancak, zaman zaman genel anlamda kullanıldığı izlenimi de uyanmaktadır. Örneğin 1-9 numaralı ilk sayıda yer alan çıkış yazısında derginin “heyet-i tahririyesi sizin evvelce tanıdığınız gençlerdir” denmektedir. Bkz. Müdüriyet, “Sevgili Karilerimize”, **GK**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 81. Bir diğer örnek, dergide yalnız bir şiiri yayımlanmış olan ve dergi ekibinden olmadığı anlaşılan Rıfkı Necdet Bey için, Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzalı bir metinde “heyetimiz azasından” diye söz edilebilmesidir. Bkz. GKTH, “Emin Bülent Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69. Şayet GKTH somut ve seçilmiş belirli üyelerden oluşmuş bir kurulsaydı, Rıfkı Necdet Bey’in bu heyetin üyesi olduğunu sanmıyoruz. Zaten bu, bu türden tek örnektir. Öyleyse, bu ibare burada genel anlamda kullanılmış olsa gerektir. İbarenin tüm dergiyi (dergi yazarlarını) kapsayacak şekilde genel anlamda kullanılmadığını gösteren örneklerden biri 22 numaralı nüshada (s. 225) derginin yazarı olan Celal Sahir Bey’e Tahrir Heyeti tarafından teşekkür edilmesidir. Tahrir Heyeti üyelerinin üyeliklerine her zaman işaret edilen dergide, dergi yazarı olan Celal Sahir Bey’in üyeliğinden bahsedilmeyip kendisine Tahrir Heyeti adına teşekkür edilmesi; başka bir deyişle, Tahrir Heyeti üyesi olmadığının anlaşılması, bu tabirle belirli bir heyetin kastedildiğine işaret eder. Bir başka ve daha kuvvetli bir örnek, 17-18 numaralı nüshanın arka kapağında yer alan “Karilerimize” başlıklı açıklamadır. Burada, az ileride göreceğimiz gibi, Tahrir Heyeti üyelerinin bazılarının isimleri (Tahrir Heyeti üyesi oldukları belirtilerek) derginin diğer bazı yazarlarından ayrı olarak sayılır. Hepsi de derginin yazarı olan Selahattin Asım, Mustafa Haluk ve Mülazım Sadri Beyler Tahrir Heyeti üyeleri arasında sayılmayanlardır.

Bu noktada, bu yazı kurulunun kimlerden oluştuğunu tespit etmek gerekmektedir.⁶⁹⁹ Öncelikle belirtilmesi gereken, dergide çeşitli vesilelerle ve satır aralarında Tahrir Heyeti üyelerinin isimlerinin verilmiş olduğudur.

11 numaralı nüshanın arka kapağında “Mektepli” dergisi tanıtılırken ve 12 numaralı nüshanın arka kapağında “Şiirimizin Abideleri” başlıklı kitabın yayınlanacağı bildirilirken, “Tahrir Heyetimiz’den Yekta Bahir Bey” denmektedir ki “Yekta Bahir”, aşağıda göreceğimiz gibi, Ali Canip Bey’in takma isimlerinden biridir. Kâzım Nami Bey’e hitaben Ali Canip Bey’in yazmış olduğu ve 20 numaralı nüshada yayımlanan kısa mektupta⁷⁰⁰ da Ali Canip Bey, kendisinin Tahrir Heyetinden olduğunu bildirir. Her ikisi de GKTH imzalı olan 21 numaralı nüshadaki Yeni Lisan ve 24-25 numaralı nüshadaki “İvan Vazof” makalelerinin de Ali Canip Bey’in kaleminden çıktığı yukarıda belirtilmişti. Zaten derginin başyazarı olan Ali Canip Bey’in derginin yazı kurulu üyelerinin başında gelmesi olağandır.

Dergi ekibinin en önemli mensuplarından olan Ömer Seyfettin’in de yazı kurulu üyesi olması doğaldır. Nitekim 17-18 numaralı nüshanın arka kapağında “Karilerimize” başlıklı açıklamada Ömer Seyfettin’in Tahrir Heyeti’nden olduğu ifade edilmiştir.

“Vatan! Yalnız Vatan...” başlıklı GKTH imzalı kitapçığın Ömer Seyfettin tarafından yazıldığı genel kabul görmektedir.⁷⁰¹ Bununla birlikte Yöntem, Ömer Seyfettin biyografisinde bu kitapçığın kolektif olarak yazıldığını ifade eder: “Genç

⁶⁹⁹ Genç Kalemler üzerine yapılmış çalışmalarda ne derginin tahrir heyetinin kimlerden oluştuğuna dair bir bilgi ne de bunu ortaya koymaya yönelik bir çaba görülmektedir. Kimi eserlerde ise sadece bazı tahminlerde bulunmaktadır. Örneğin Muzaffer Uyguner, “Genç Kalemler Tahrir Heyetinin, Ömer Seyfettin-Ziya Gökalp-Ali Canip Yöntem’den oluştuğu sanılmaktadır” demektedir; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, Muzaffer Uyguner (hızl.), 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002, s. 36. Aşağıda görüleceği gibi, bu, oldukça eksik bir sanıdır. Tahrir Heyeti’nin tam bir dökümüne, görünürde böyle bir niyeti olmamakla birlikte farkında olmadan en çok yaklaşan Sadettin Nüzhet Ergun olmuştur. Ali Canip biyografisinde Tahrir Heyeti üyesi olduklarından söz etmese de Tahrir Heyeti’ni neredeyse eksiksiz olarak (tek bir eksikle) zikretmiştir. Şöyle yazar: “Genç kalemler’de en çok Ali Canip’in yazısı görülüyordu. *Ömer Seyfeddin, Ziya Gök Alp, M. Nermi, Kâzım Nami* ve daha sonra *Mehmed Ali Tevfik, Suphi Edhem* gibi şahsiyetler mecmuanın belli başlı muharrirlerindendi.” (Ergun), s. 12.

⁷⁰⁰ Ali Canip, “Kıl ü Kâl-Kâzım Nami Bey’e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 199.

⁷⁰¹ Öyle ki bu kitapçık Ömer Seyfettin külliyatlarına girmiştir. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 141-159; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, s. 13-36.

Kalemler dergisinden başka on paralık broşürler de neşretmeyi düşünmüştük. Onlardan biri olarak kaleme aldığımız ‘Vatan, yalnız vatan’ adlı broşür...”⁷⁰² Hatıralarında da “Genç Kalemler, (Vatan, yalnız vatan) adlı bir broşür yayınladı” demekle yetinir.⁷⁰³

Yöntem’in bu ifadelerine karşılık Mustafa Nermi Bey, Genç Kalemler broşürlerinin Ömer Seyfettin tarafından kaleme alındığını ifade etmiştir.⁷⁰⁴

Yapılabilecek makul bir tahmin, GKTH imzalı bu kitapçığın Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip ve belki de diğer bazı Tahrir Heyeti üyeleri tarafından ortaklaşa tasarlandığı, son biçiminse Ömer Seyfettin tarafından verilmiş olduğudur.⁷⁰⁵

Ziya Gökalp de Tahrir Heyeti üyesidir. Gökalp’in 14 numaralı nüshada yayımlanan “Altın Destan” başlıklı şiiri için yapılan açıklamada “Tahrir Heyetimizden Gök Alp Bey” ifadesi yer almaktadır.⁷⁰⁶ Yine yukarıda, GKTH imzalı makalelerin çoğunu Ziya Gökalp’in yazdığını görmüştük. Dahası, Ali Canip ve Ömer Seyfettin gibi, Gökalp’in de derginin yazı kurulunda yer alması beklenmelidir.

17-18 numaralı nüshanın arka kapağında yer alan “Karilerimize” başlıklı açıklamada, tahrir heyeti üyeleri arasında, Ömer Seyfettin’ten başka, Suphi Ethem, M. Nermi ve Aka Gündüz Beyler’in de isimleri sayılmaktadır.⁷⁰⁷ 19 numaralı nüshanın arka kapağındaki “Kâzım Nami Bey” başlıklı açıklamada Kâzım Nami Bey’in Tahrir Heyeti üyesi olduğu belirtilmiştir. 21 ve 26 numaralı nüshaların arka kapaklarında “Tarih ve Müverrihler” başlıklı kitabı tanıtılan Suphi Ethem Bey’den her iki tanıtımda da “Tahrir Heyetimizden” diye söz edilir. 22 numaralı nüshanın ön kapağında o

Alangu da broşürün yazarının Ömer Seyfettin olduğunu ifade eder. Ancak, dipnotlarında bu broşürdeki imzayı, yanlış bir şekilde, “Ömer Seyfettin” olarak vermektedir; Alangu, s. 191, 193.

⁷⁰² Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

⁷⁰³ Yöntem, “Hızb-i Cedid”, **YT**, s. 354.

⁷⁰⁴ M. Nermi Bey’le yaptığı görüşmeden akt. Alangu, s. 192.

⁷⁰⁵ Ali Birinci de benzer bir değerlendirme yapar: “Ağlebi ihtimâlle Gökalp’in ve Yöntem’in de, fikirleriyle katkıda bulundukları risâle Ömer Seyfeddin tarafından kaleme alınmıştır. Bununla beraber risâlenin, her üçünün müşterek kanaatlerine tercüman olduğu unutulmamalıdır.” Ali Birinci, “Vatan! Yalnız Vatan Hakkında Birkaç Söz...”, **TT**, Cilt: 12 Sayı: 70 (Ekim 1989), s. 44/236. Diğer kimi Tahrir Heyeti üyelerinin katkısı olabileceği unutulmamalıdır. Kitapçığın çevrimyazısının Birinci’nin yazısıyla birlikte burada da verildiğini belirtelim. Bkz. GKTH, “Vatan! Yalnız Vatan”, **TT**, Cilt: 12 Sayı: 70 (Ekim 1989), s. 44-50.

⁷⁰⁶ **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kanunusani 1327), s. 40.

⁷⁰⁷ Sayılan isimlerden biri de “Kaya Alp”tir.

nüşhanın neden sekiz sayfa fazla çıktığı açıklanırken yine “Tahrir Heyetimizden Mim. Nermi Bey” denmektedir.

Yöntem, GKTH imzalı “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” başlıklı kitapçık için şöyle demektedir:

Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin ve derhal bize katışan M. Nermi, Kâzım Nâmi hemen her gün toplanıyor, çalışmalarımızı programlaştırıyorduk. Davamızda bir inhisar zehabı uyandırmak için ‘Yeni lisan ve bir istimzac’ adlı 36 sayfalık bir broşür kaleme aldık.⁷⁰⁸

Öksüz, bu kitapçığın Ömer Seyfettin ile Ziya Gökalp’in kaleminden çıkmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu, yerinde kanıtlar göstererek ileri sürmektedir.⁷⁰⁹

Yine Yöntem, başka bir yazısında kendisi, Gökalp ve Ömer Seyfettin’le birlikte Mustafa Nermi Bey’i de derginin idarecileri arasında sayar: “Gökalp, Ömer Seyfettin, Nermi ve ben gibi bu risaleyi idare eden arkadaşlarımız...”⁷¹⁰

Yukarıda sözünü ettiğimiz, 20 numaralı nüshada yayımlanan Ali Canip imzalı, Kâzım Nami Bey’e hitaben yazılmış mektupta, Ali Canip Bey kendisinden başka, Mehmet Ali Tevfik Bey’in de Tahrir Heyeti üyesi olduğunu bildirmektedir.⁷¹¹ Yine

⁷⁰⁸ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 15.

⁷⁰⁹ Öksüz’e katılıyoruz. 36 sayfa olduğunu Yöntem’den öğrendiğimiz ve bazı bölümleri dergide de yayımlanan bu broşürün bir kısmını (ilk 14 sayfasını) Öksüz, Erzurum’da Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bağışı Kitapları arasında bulmuştur. Tarihi kesin olarak belirlenememiş olmakla birlikte, 1911 yılının Nisan ayı sonu veya Mayıs ayı başında yayınlanmış olması Öksüz’e göre kuvvetle tahmin edilebilir; bkz. Öksüz, s. 93-96. Dergide kitapçığa yapılan bir atıf da Öksüz’ü doğrular görünür. 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912) tarihli 21. sayıda yer alan bir makalede kitapçığın “bir sene evvel bütün Osmanlı muharrirlerine” yollandığı bildirilir. Bkz. GKTH (Ali Canip), “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 202. Ali Birinci, bu kitapçık için “yine Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkmış olmalıdır” der; Birinci, “Vatan! Yalnız Vatan Hakkında Birkaç Söz...”, **TT**, s. 44 (11. dipnot). Ömer Seyfettin dergide ileride yayımlanan bir yazısında, “Bundan bir buçuk sene evvel ‘Yeni Lisan Tahrir Heyeti’ lisanımıza ait bir ‘istimzac’ kaleme aldılar” diye yazar; bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 46.

⁷¹⁰ Ali Canip Yöntem, “İki Münakaşacıya Bir Cevap”, **PYM**, s. 673.

⁷¹¹ Ali Canip Bey’in şu ifadesine bkz.: “... Bugün Selanik’te Tahrir Heyetimizden Mehmet Ali Tevfik Bey’le benden başka kimse bulunmadığı gibi...” Ali Canip, “Kıl ü Kâl-Kâzım Nami Bey’e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 199.

Yöntem, Mehmet Ali Tevfik Bey’e ilişkin yıllar sonra yazdığı anılarında da kendisini derginin yazı heyetine aldıklarını belirtmiştir.⁷¹²

Bütün bu verilere göre, Genç Kalemler Tahrir Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır: Ali Canip, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Mustafa Nermi, Kâzım Nami, Aka Gündüz, Suphi Ethem ve Mehmet Ali Tevfik Beyler.

Yukarıda verilen bilgilere göre, Tahrir Heyeti’nin ne zaman oluşturulduğuna dair bir değerlendirme yapmak mümkündür. Tahrir Heyeti ibaresinin, derginin ilk kez ikinci cildinin ikinci sayısında görüldüğü belirtilmişti. Hâlbuki derginin birinci cildinin ilk sayısında “Müdüriyet” imzası kullanılmıştır.⁷¹³ Demek ki Tahrir Heyeti adlı kurul başta yoktur. Daha sonra, muhtemelen ikinci ciltle birlikte kurulmuştur.

Ali Canip, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Kâzım Nami, Mustafa Nermi ve (diğerleri kadar kesin görünmese de) Aka Gündüz Beylerin en baştan (ikinci ciltten) itibaren Tahrir Heyeti’ne mensup oldukları, yine yukarıdaki anlatımdan ve aşağıda kendilerine ilişkin verilen bilgilerden anlaşılmaktadır.

Aşağıda kendileriyle ilgili biyografik bölümlerde görüleceği üzere, Mehmet Ali Tevfik Bey ile Suphi Ethem Bey’inse Heyet’e daha sonra dâhil oldukları anlaşılmaktadır. Mehmet Ali Tevfik Bey Trablusgarp Savaşı’nın çıktığı günlerde (Eylül 1911) Selanik’e gelip Genç Kalemler ekibine katılmıştır. Yani, Heyet’e dâhil oluşu 1911 yılının sonlarına doğrudur. Suphi Ethem Bey’in Genç Kalemler’de imzası ilk kez 26 Ocak 1912 tarihli 14 numaralı nüshada görülmüştür. Ancak, bu yazının yazılış tarihi 7 Aralık 1911’dir. Kendisinin Tahrir Heyeti üyesi olduğunun bildirildiği 17-18 numaralı nüsha ise Mart-Nisan 1912 tarihli dir.⁷¹⁴ Bunlara göre, Suphi Ethem Bey’in Tahrir Heyeti’ne girişinin 1911 yılının sonlarında veya 1912 yılının başlarında gerçekleştiğini kabul etmek pek de yanlış olmayacaktır.

⁷¹² Yöntem, “Mehmet Ali Tevfik Bey”, **YT**, s. 197.

⁷¹³ Müdüriyet, “Sevgili Karilerimize”, **GK**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 81-82.

⁷¹⁴ Genç Kalemler kapaklarında Suphi Ethem Bey’in kitapları daha önce de (11 ve 12 numaralı nüshalarda) tanıtılmış ama hiçbirinde Tahrir Heyeti üyesi olduğu belirtilmemiştir. Hâlbuki daha sonraki kitap tanıtımlarında (21 ve 26 numaralı nüshalarda) Tahrir Heyeti üyesi olduğu belirtilir.

Aşağıda, aynı zamanda Genç Kalemler dergisinin esas yazar kadrosunu da oluşturan Tahrir Heyeti üyeleri tek tek ele alınacak ve kendileri hakkında biyografik bilgi verilecektir.

A. ALİ CANİP (YÖNTEM) (1887-1967)

Ali Canip (Yöntem) Bey⁷¹⁵ Haziran 1887’de⁷¹⁶ Üsküdar’da (İstanbul) bir memur ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Aslen Kanlıcalı olan ailesinden pek çok kimse, Evkaf Nezareti memurluklarında bulunmuştur. Babası Evkaf Nezareti Cihat Kalemi hulefasından Halil Saib Bey, annesi Anapa Müftüsü İslâm Efendi’nin kızı Hafize Nuriye Hanım’dır.

Ali Canip Bey ilk tahsilini Üsküdar’da Gülfem Hatun Mektebi’nde yapmış, yine Üsküdar’daki Toptaşı Askerî Rüştîyesi’ni bitirdikten sonra, Selamsız’daki “Immaculée Conception” adlı Fransız okuluna iki yıl devam etmiştir. Gelecekteki iyi Fransızcasının temelleri burada atılır.

Babası, II. Abdülhamit’in 1902 yılındaki sürgün kasırgasında⁷¹⁷ Selanik’e sürülünce, o da ailesiyle birlikte Selanik’in Yalılar semtine yerleşir. Bu nedensiz ve “haksız” sürgünün⁷¹⁸ Ali Canip Bey üzerinde iz bıraktığı ve hayatı boyunca istibdat rejimine karşı durmasında etkili olduğu söylenebilir.⁷¹⁹

⁷¹⁵ Ali Canip Bey için bkz. Filizok, age.; (Ergun), age.; İbnülemin Mahmud Kemal İnâl, **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, s. 189-191; Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan, “Ali Cânip Yöntem’in Hayatı ve Eserleri”, **PYM**, s. XIII-XVII. Bu kaynakların yanında, Yöntem’in başta “Yakın Tarihimiz” dergisinde yayımlananlar olmak üzere hatıraları, çeşitli yazıları ve arkadaşlarının veya onu tanıyanların hakkında yazdıkları da sayılmalıdır. Aşağıda, yeri geldikçe bunlara atıfta bulunulacaktır. Ali Canip Bey üzerine yazılmış ilk geniş kapsamlı makale, yakın arkadaşı Ömer Seyfettin’e aittir; bkz. Ömer Seyfettin, “Ali Canip Bey ve Sanatı”, **Nevsâl-i Milli** 1330 Birinci Sene, T. Z. (düz.), İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası (Frat, Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi), 1330/1914, s. 299-312. Çevrimyazısı için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 286-302.

⁷¹⁶ Kendisi 1888 tarihini vermektedir; bkz. Ali Canip (Yöntem), **Türk Edebiyatı Antolojisi (Lise Kitapları: III: Sınıf)**, 2. Basım, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s. 422. Biz, konuyla ilgili aydınlatıcı açıklamada bulunan Filizok’un verdiği tarihi esas alıyoruz; bkz. Filizok, s. 17 (1. dipnot).

⁷¹⁷ Hakkında ufak bir kuşku duyulan binlerce kişi bu dönemde sürülmüştür. Bu sürgün kasırgası ve nedenleri için bkz. Bayur (Cilt: I Kısım: I), s. 261-264.

⁷¹⁸ Babasının sürgüne gönderilmesinin siyasî faaliyetlerden kaynaklanmadığını, hiç görüşmedikleri bir akrabalarının Şehzade Reşat Efendi’ye yakınlığından dolayı jurnal edilip sürüldüğünü Yöntem

Ali Canip Bey aynı yıl Selanik Mülkiye İdadisi'ne kaydolur. 1903-1904 yıllarında Türkçe ve edebiyat derslerine giren ve bir baba-oğul ilişkisi yaşadığı Muallim Cûdî Efendi'den derinden etkilenir.⁷²⁰ Edebiyata ilgisi bu etkiyle başlar. Bu yıllarda en çok okuduğu şair ise, onun sanat/şiir anlayışını derinden etkileyen Muallim Naci'dir. Yöntem, kendisine sade Türkçe ve milli edebiyat zevkini ilk aşılamanın Muallim Naci olduğunu ifade eder.⁷²¹ 26 Ocak 1905'te Selanik'te çıkmaya başlayan ve dikkat çekici polemiklere sahne olan dönemin önemli yayın organı "Çocuk Bahçesi" dergisini⁷²² de yakından takip etmektedir.⁷²³

1906 yılında idadının son sınıfındayken birkaç arkadaşıyla birlikte İstanbul'a gidip Hukuk Mektebi sınavını kazanır ve bu okula kaydolur. Fakat hafiyelerin takibine uğradığı için o yılın sonunda sınavlarını vererek Selanik'e geri döner ve Selanik'te açılan Hukuk Mektebi'ne kaydını yaptırır. Balkan Harbi'nde Selanik kaybedilinceye kadar, yani tüm Genç Kalemler döneminde bu okulda öğrencidir.⁷²⁴

hatıralarında anlatmaktadır; Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 3; Yöntem, "Selânik'te 10 Temmuz Sabahı", **YT**, s. 258.

⁷¹⁹ Filizok bu görüştedir; Filizok, s. 18. Yöntem'in II. Abdülhamit konusundaki, anlaşılabileceği üzere, olumsuz görüşleri için şu iki yazısına bkz. Ali Canip Yöntem, "Abdülhamit Nasıl Bir İnsandı?!", **YT**, Cilt: 3 Sayı: 27 (30 Ağustos 1962), s. 20-22; Ali Canip Yöntem, "Her Yönü ile Abdülhamid", **YT**, Cilt: 3 Sayı: 29 (13 Eylül 1962), s. 65-67.

⁷²⁰ Muallim Cûdî Efendi'yi tanıttığı ve ona ilişkin hatıralarını anlattığı makalesi için bkz. Ali Canip Yöntem, "Muallim Cûdî Efendi", **PYM**, s. 294-300.

⁷²¹ Bunu, Ergun'a verdiği bir varakada dile getirmiştir; bkz. (Ergun), s. 7. Görebildiğimiz kadarıyla, Ömer Seyfettin'den sonra hakkında en çok makale yazdığı kişi Muallim Naci'dir. Bu makaleleri için bkz. **PYM**, s. 210-262.

⁷²² Kimi kaynaklarda "Çocuk Bağçesi" olarak da geçmektedir. "Çocuk Bahçesi" dergisi için bkz. İsmet Kür, **Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, s. 168-201; Cüneyd Okay, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, İstanbul: Kitabevi, Şubat 1999, s. 95-98; Azim, s. 143-146. Kimi yazarlara göre "Çocuk Bahçesi" ve onun ardılı olan "Bahçe" Genç Kalemler'in öncülüdür. Örneğin Bezmi Nusret Kaygusuz'a göre "Bahçe" kapanınca "Selânik münevverleri 'Genç Kalemler' ismindeki dergi ile neşriyata devam ettiler." Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, 2. Basım, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Ekim 2002, s. 24. Filizok'un dikkat çekici değerlendirmesi ise şöyledir: "Selânik'te gelişen İttihat ve Terakki hareketi nasıl İstanbul'da merkezileşmiş olan siyasî iktidara ortak olmaya hazırlanıyorsa, edebiyatla meşgul olan gençler de edebiyatta İstanbul'a rakip olmaya hazırlanıyorlardı. Çocuk Bahçesi ile onun devamı olan Bahçe mecmuası Genç Kalemler mecmuasının tavrı olarak gerçek bir başlangıcı olmuştur." Filizok, s. 35.

⁷²³ Yöntem, hatıralarında "Çocuk Bahçesi"ndeki edebî tartışmaları anlatmıştır; bkz. Yöntem, "Selânik'te Bir Edebiyat Çekişmesi", **YT**, s. 3-4; Yücel, s. 196-197. Ömer Naci Bey'in mizahî portresinde de bundan ima yoluyla söz eder; bkz. Kahkaha (Ali Canip), "Handekâr Sahife- Ayn. Naci", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80.

⁷²⁴ Filizok, çok okuyan, kuvvetli bir hafızaya ve ansiklopedik malumata sahip olan Ali Canip Bey'in dağınık okul hayatının bir sonucu olarak, kendi kendisini yetiştiren bir aydın olduğunu yazar (Filizok, s. 71) ki bu tespitin hemen tüm Genç Kalemler ekibi ve hatta genel olarak dönemin aydınları için geçerli olduğu söylenebilir. Kâzım Nami Duru'nun benzer görüşleri için 1042 numaralı dipnota bkz.

Geniş bir çevreye sahip olup Selanik'in hemen bütün aydın muhitini tanıyan Ali Canip Bey'in 1908 Devrimi öncesinde (ve sonrasında) Selanik'teki yakın arkadaş grubunda Aka Gündüz, Âkil Koyuncu, Rasim Haşmet, Kâzım Nami, Nesimî Sarım, Mustafa Nermi, Hüseyin Hüsnü, Hamit, Yusuf Osman⁷²⁵, Yunus Nadi, Ömer Naci⁷²⁶ ve Talat Beyler vardır.⁷²⁷ Ömer Naci Bey vasıtasıyla o sırada Feyziye Mektebi Müdürü olan Cavit Bey ile de tanışır. Cavit Bey, gençlerin toplanabileceği uygun bir yer olmadığını görünce Ulahların Rumanya Mektebi'nde toplanmalarını ister. Ayrıca onlara ekonomi dersi ve konferanslar vermeye başlar.⁷²⁸

Bir yandan Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi isimlerin eserlerinden beslenen bu genç aydınlar, diğer yandan, o sırada Müşiriyet Yaveri olduğu için yabancı postanelerden yasak Jön Türk yayınlarını ve yabancı gazeteleri çekinmeden alabilen Yüzbaşı Kâzım Nami Bey sayesinde bu yayınları da okuyabilmektedirler.⁷²⁹

⁷²⁵ Genç Kalemler'in 5 numaralı nüshasının Handekâr Sahife sütunu Yusuf Osman Bey'e ayrılmıştır; bkz. Kahkaha (Ali Canip), "Handekâr Sahife- Yusuf Osman", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 96.

⁷²⁶ Ömer Naci Bey'i tanınması 1902'den önce İstanbul'dadır. Annesinin teyzesinin oğlu Hasan Nevres Bey Harbiye Mektebi'nde Fransızca hocasıdır. Ali Canip Bey on, onbir yaşlarındaiken Ömer Naci ve Mustafa Kemal (Atatürk) Beyler hocalarını ziyaret ederler. Ali Canip Bey onları ilk kez burada görmüştür; bkz. A.C.Y (Ali Canip Yöntem), " 'Yakın Tarihimiz'de Bilinmesi Gereken İki Hakikat", **YT**, Cilt: 3 Sayı: 28 (6 Eylül 1962), s. 55. Ali Canip Bey'in "Bahçe" dergisinde yayımlanan en eski tarihli şiiri (8 Eylül 1908 tarihli 6. sayısında yayımlanan "Nağme-i Dilhasta") Ömer Naci Bey'e ithaf edilmiştir; bkz. Filizok, s. 36, 75. Yukarıda görüldüğü gibi, Genç Kalemler'in 4 numaralı nüshasındaki Handekâr Sahife sütunu da Ömer Naci Bey'e ayrılmıştır.

⁷²⁷ Yakın arkadaş grubu için bkz. Filizok, s. 61. Atıfta bulunduğumuz hatıralarında Ali Canip Bey samimi arkadaşlarından sık sık söz etmiştir. Nitekim ileriki kısımlarda göreceğimiz gibi, Genç Kalemler'in diğer yazarları hakkındaki temel kaynaklardan biri de yine Yöntem'dir. Filizok bu isimleri topluca verdiği için ayrıca bu metinlere atıf yapılmayacaktır. Ancak, Filizok, hatıralarında Yöntem onu da yakın arkadaş çevresinden saysa ve anlattıklarından da böyle olduğu anlaşılrsa da Talat Bey'in adını zikretmemektedir. Yöntem, Talat Bey (Paşa) üzerine müstakil bir yazı yazıp böylesine önemli bir ismi yakın arkadaşlarından saymışken, Talat Bey'in zikredilmemesi şaşırtıcıdır ve Filizok'un çalışmasındaki ciddi bir eksikliktir. Bu nedenle, Yöntem'in bu hatırasına atıfta bulunulacaktır; bkz. Yöntem, "Benim Bildiğim Talât Paşa", **YT**, s. 161-162. Talat Paşa için bkz. Hasan Babacan, **Mehmed Talât Paşa 1874-1921**, Ankara: TTK Yayınları, 2005; Tevfik Çavdar, **Talât Paşa**, 4. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Temmuz 2001.

⁷²⁸ Ali Canip Bey, Hüsün ve Şiir'de yayımlanan ilk yazısında bundan söz eder ve bunun 1323 senesinin kış gecelerinde olduğunu yazar; bkz. Ali Canip, "Bir Hatıra", **HŞ**, Numara: 3, s. 5-7. Hatıralarında da bundan bahsetmiştir; bkz. Ali Canip Yöntem, "Tevfik Fikret'in Hiç Bilinmeyen Bir Şiiri", **YT**, Cilt: 1 Sayı: 4 (22 Mart 1962), s. 97. Cavit Bey'e ve II. Meşrutiyet döneminde kurucuları arasında yer aldığı (diğer kurucular Ahmet Şuayb ve Rıza Tevfik'tir) ünlü liberal dergi "Ulûm-ı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmuası"na ilişkin bir çalışma için bkz. Deniz Karaman, **Câvid Bey ve Ulûm-ı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmûası**, Ankara: Liberte Yayınları, 2001. Ayrıca bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 161-178.

⁷²⁹ Hem Yöntem hem de Duru hatıralarında bundan söz ederler; Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 3; Duru, **"İttihat ve Terakki" Hatıralarım**, s. 10, 13, 18. Bu yasak yayınların dağıtımını Çocuk

Yukarıda Nesimi Sarım Bey'den söz edilirken görüldüğü gibi, Ali Canip Bey, arkadaşları ve de özellikle Nesimi Sarım Bey gibi mimlileri yüzünden istibdat idaresinin takibatına uğramış ve 1908 Devrimi'nin hemen öncesinde polis müdürü tarafından uyarılmıştır.

Birinci Bölümde Ali Canip - Ömer Seyfettin tanışmasından ve bu iki ismin dostluklarının nasıl başladığından söz edilmişti. Hayatı boyunca Ömer Seyfettin'in en yakın arkadaşı ve Ömer Seyfettin'i en yakından tanıyan kişi Ali Canip Bey olmuştur.⁷³⁰ Ömer Seyfettin'i edebiyat dünyasına tanıtan ve bu dünyada onu ilk müdafaa eden de Ali Canip Bey'dir.

1908 Devrimi günlerinde Ali Canip Bey, Hukuk Mektebi'ndeki hocası ve 1909'da ilk İttihatçı nazır olarak Adliye Nezareti'ne gelecek olan Manyasizâde Refik Bey'in isteğiyle halka yönelik konuşmalar yapmıştır.⁷³¹ Bu faaliyetleri, Filizok'a göre, Cemiyet'in bir sözcüsü gibi görünmesine neden olmuştur. Daha önce Ali Canip Bey'i uyaran Polis Müdürü'nün kendi akıbetini merak ederek Ali Canip Bey'e başvurması da onun, hareketin ne kadar içinde algılandığını gösterir.⁷³²

Birinci Bölümde de görüldüğü üzere Filizok, Ali Canip Bey'in 1906'da Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne doğrudan dâhil olmadığını ama Kâzım Nami ve Ömer Naci gibi kurucularla çok samimi arkadaş olduğunu ifade etmektedir.⁷³³ Ali Canip Bey'in İstibdat döneminde de Meşrutiyet döneminde de bütün arkadaşları fiilen siyasetin içinde oldukları halde, günlük siyasetten mümkün olduğu kadar uzak kalmaya gayret gösterdiğini belirtir. Çok samimi olduğu ve hemen her gün görüştüğü Kâzım Nami, Nesimi Sarım gibi arkadaşları aktif olarak politikanın içinde oldukları halde, kendisi fiili politikadan uzak yaşamıştır.⁷³⁴

Bahçesi'nin imtiyaz sahibi olan Necip Necati ile Muallim Sâlim Beyler yürütmüşlerdir; bkz. Tevetoğlu, s. 7-9.

⁷³⁰ Filizok, s. 143-144; Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 392. Ömer Seyfettin üzerine ilk monografik çalışma da Yöntem'e aittir. Aşağıda, "Ömer Seyfettin" kısmına bkz.

⁷³¹ Yöntem'in bu bilgiyi de aktardığı Devrim günleri hatıraları için bkz. Yöntem, "Selânik'te 10 Temmuz Sabahı", **YT**, s. 257-259.

⁷³² Filizok, s. 24-25.

⁷³³ Filizok, s. 14 (30. dipnot).

⁷³⁴ Filizok, s. 25-27, 71.

Birinci Bölümde Cemiyet ile ilişkisini tartışırken, Ali Canip Bey'in Cemiyet üyesi (İttihatçı) olduğu kanaatinde olduğumuzu ifade etmiştik. Abdülhamit rejimine olan karşıtlığı; esas olarak İttihatçılardan, hem de en önemlilerinden oluşan arkadaş çevresi; devrim günlerindeki militan tutumu; 25 Mart 1911'de Talebe-i Hariciye Encümeni Kâtib-i Umumisi görevine ve Genç Kalemler başyazarlığına atanması; bu atama kararının bildirildiği mektuptaki üslup; bizatihi tüm Genç Kalemler faaliyeti ve Cemiyet'in siyasî/ideolojik çizgisiyle tüm yaşamı boyunca gösterdiği uyum, onun İttihat Terakki Cemiyeti'nin üyesi olduğunun kuvvetli işaretleridir.⁷³⁵

1908 Devrimi'nden Balkan Savaşı'na (1912 yılı sonlarına) kadar olan zaman dilimi Ali Canip Bey'in yaşamının en faal dönemlerinden biridir. Bu dönemde hem öğrenci hem de öğretmendir. Devrim'den sonra bir yandan Hukuk Mektebi'ne devam ederken, diğer yandan Talat Bey'in müdürü olduğu İttihat ve Terakki Mektebi'nde tarih ve edebiyat, Ziraat Mekteb-i Âlisi'nde kitabet-i resmiye ve hususiye, Romanya Mektebi'nde ise kitabet ve Türkçe dersleri verir.

Öğrencileri üzerinde derin bir etki bıraktığını, İttihat ve Terakki Mektebi'nde öğrencisi olan Genç Kalemler yazarlarından Hakkı Süha (Gezgin) Bey dile getirmiştir. Okul müdürü Talat Bey'in sınıfı yeni edebiyat hocalarıyla tanıştırmasını anlattıktan sonra şöyle yazar:

... O gün ilk defa olarak gerçek edebiyat, çağdaş estetikle karşılaştık. Ali Canip, konuşmağa başlayınca, büsbütün başka ve müessir bir adam oluyordu. Yepyeni şeyler söyleyerek, bütün bir saat, bizi, hayran hayran dinletti. ... Sınıfça edebiyat derslerini zevkle beklerdik. Kafamız değişiyor, görüş ve anlayış ufuklarımız genişliyordu. ... Yavaş yavaş devrin yasak ettiği coşkun şiirleri bize taşımağa başladı. Denebilir ki bize vatan ve milliyet aşkını ilk aşıl原因 o olmuştur. ...⁷³⁶

Daha çocuk yaştayken yazmaya başlamış olmakla birlikte, Ali Canip Bey'in edebiyat dünyasına gerçek anlamda girişi 1908 yılındadır. Hürriyet'in İlanı'ndan on gün sonra yayın hayatı başlayan ve Ali Canip Bey'in ilk yazılarını içeren “Bahçe”, “Aşıyan”

⁷³⁵ Birinci Bölümde “İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişki” kısmına bkz.

⁷³⁶ Gezgin, s. 56-57.

ve “Kadın” dergilerinin yazarları arasındadır.⁷³⁷ Bu dergilerde çıkan eserleri kendisine genç yaşta şöhret sağlar. İstanbul’da 1909 yılının Mart ayında kurulan Fecr-i Âtî topluluğu tarafından gruba katılmaya davet edilir.⁷³⁸ Fecr-i Âtîcilere katılan Ali Canip Bey topluluğun Selanik muhabir azası olur. Bununla birlikte, bu topluluğun edebî eğilimleriyle arasında daha en baştan mesafe olacaktır. Burada aradığını bulamaz. Öyle ki bir Fecr-i Âtî mensubu tarafından topluluğa yöneltilen ilk ağır eleştiri ona aittir.⁷³⁹

Ali Canip Bey 1910-1911’de “Servet-i Fünun” dergisine ve “Rumeli” gazetesine de yazmıştır.⁷⁴⁰ Tüm yazı hayatında dilde sadeliğe meyli dikkat çeker.

Birinci Bölümde Ali Canip Bey’in Hüsün ve Şiir dergisine nasıl katıldığına ilişkin bilgi verilmişti. Bu derginin 3. sayısında yazmaya başlayan⁷⁴¹ Ali Canip Bey’in, sonraki beş sayıda da imzası bulunmaktadır. Ali Canip Bey’in Hüsün ve Şiir’de şiirleri

⁷³⁷ Hüseyin Hilmi’nin gazetesi İştirak’in 26 Şubat 1909 tarihli birinci sayısında Ali Canip imzalı, “Sosyalizm” başlıklı ve sosyalizmi öven kısa bir yazı yer almaktadır. Üstelik bu yazı Rasim Haşmet’e ithaf edilmiştir. Bkz. İrfan Karakoç, “Osmanlı Basınında Öncü Bir Sosyalist Dergi: İştirak”, **Müteferrika**, Sayı: 15 (Yaz 1999-1), s. 101, 111; Fethi Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, 1. Basım, Ankara: (yayınevi yok), Şubat 1967, s. 58. Bu Ali Canip’in Genç Kalemler’in Ali Canip’i olup olmadığını tespit edebilmiş değiliz. Filizok’un çalışmasında buna ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dönemin matbuat alanında başka bir Ali Canip’e rastlamış değiliz. Ayrıca eserin Rasim Haşmet’e ithaf edilmesi de bir kanıt sayılabilir. Bu, bir müstear da olabilir.

⁷³⁸ Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünun) çizgisine ve II. Meşrutiyet’le kuvvetlenen siyasî/propandacı edebiyat ortamına karşı 1909’da ortaya çıkan Fecr-i Âtî grubu için edebiyat tarihlerine (1. dipnot) başvurulabilir. Fecr-i Âtî’nin temel sanat/edebiyat anlayışı “sanat sanat içindir” şeklinde özetlenebilir. “Sanat şahsî ve muhteremdir” temel düsturudur. Bireyci bir sanat anlayışını temsil eder. Genç Kalemler’in pek çok yazarının eski Fecr-i Âtîci olduğunu ve milli edebiyat akımının başta gelen temsilcisi Genç Kalemler’in en büyük kavgayı Fecr-i Âtîcilere karşı verdiğini ileride göreceğiz. Ercilasun’un belirttiği gibi, “Fecr-i Âtî topluluğu, bir bakıma Millî Edebiyat akımına hazırlık safhasını teşkil etmiştir. Toplulukta bulunan şahsiyetlerin büyük bir kısmı Millî Edebiyat akımı içinde önemli rol oynamışlardır (Ali Canip, Fuat Köprülü, Celâl Sahir, Yakup Kadri gibi).” Ercilasun, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit 1. Türkçü Tenkit**, s. 37.

⁷³⁹ Filizok, s. 194-197. 29 Nisan 1326 tarihli Servet-i Fünun’da (Numara: 988) yayımlanan “Fecr-i Âtî ve Muârizini” başlıklı bu makalesi için bkz. **PYM**, s. 307-309. Yöntem anılarında bundan ve Fecr-i Âtî ile ilişkisinden söz eder; bkz. Ali Canip Yöntem, “Yakın Fikir Tarihimizde: Servet-i Fünun’un Rolü...”, **YT**, Cilt: 1 Sayı: 13 (24 Mayıs 1962), s. 385-386. Daha Yeni Lisan davası başlamadan evvel, Genç Kalemler’in ilk sayısında yer alan “Takazâ-yı Edebî” bölümünde Yekta Bahir imzasıyla Servet-i Fünuncular hakkındaki görüşlerini ifade ettikten sonra, “Bir buçuk senedir bazı yeni sadalar işitmeye başladım, fakat bunlarda da pek ziyade arzu ettiğim bir feryad-ı saf ve hakikati henüz pek bulamıyorum” derken de Fecr-i Âtîcileri kastediyor olsa gerektir. Bkz. “Takazâ-yı Edebî”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 91.

⁷⁴⁰ Genç Kalemler’in 5 numaralı nüshasında çıkan “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret” başlıklı ve Yekta Bahir imzalı makaleye düşülen dipnotta, “Bir hafta evvel Rumeli’de intişar eden bu tenkit lüzumuna mebnî tafsil edilmiştir” denmektedir; bkz. **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 86.

⁷⁴¹ Ali Canip, “Bir Hatıra”, **HS**, Numara: 3, s. 5-7.

de dâhil olmak üzere toplam 14 yazısı yayımlanmıştır.⁷⁴² Bu dergideki en dikkat çekici yazısı, 7. sayıda yayımlanan ve gelecekte ön plana çıkacak genç yazarlara ilişkin isabetli öngörülerde bulunduğu “Bugünkü Gençlerimiz” başlıklı makalesidir.⁷⁴³

Kuruculardan olmamakla birlikte, bir evvelki bölümde de belirtildiği gibi, Hüsün ve Şiir’i asıl yönlendiren kişi, derginin başyazarı da olan Ali Canip Bey olmuştur. Sadece 6 sayıda imzasının tam 14 kez geçmesi de bu duruma işaret eder.

Genç Kalemler içinse, Ali Canip Bey’in dergisidir demek çok da abartı olmayacaktır.⁷⁴⁴ Orkun’un deyişiyle, “Genç Kalemler’in ruhu Ali Canip idi.”⁷⁴⁵ Selanik’teki sanat ve fikir hareketlerinin daima merkezinde bulunan Ali Canip Bey’in Genç Kalemler’in her iki kuruluşunda da başrolü oynadığı görülmüştü. Ali Canip Bey, Genç Kalemler’in her iki kuruluşunda da kuruculardan biri ve derginin başyazarı olmanın yanında, derginin en çok ürün veren yazarı, yazı kurulu üyesi, yönetici editörüdür.⁷⁴⁶ Dergide yayımlanacak yazıları o belirlediği gibi⁷⁴⁷, derginin yazı kadrosunu da onun kurduğu söylenebilir. Örneğin, aşağıda görüleceği üzere, Mehmet Ali Tevfik Bey’in Selanik’e gelmesinde ve dergi ekibine katılmasında önemli pay sahibidir. Yalnızca yazı işleri ile değil, teknik işlerle de meşgul olmuştur. Mesela matbaa işleriyle uğraşmıştır.⁷⁴⁸

⁷⁴² Bu yazıların listesi için bkz. Filizok, s. 40. Filizok’un listesinde bir hata vardır. “Sahife-i Handekâr: Rumeli Sermuharriri” başlıklı yazısı, bu listede verildiği gibi 5. sayının 32. sayfasında değil, 6. sayının 48. sayfasında yer almaktadır.

⁷⁴³ Örneğin, kuvvetli bir öngörüyle, Ömer Seyfettin’i geleceğin hikâyecisi olarak takdim etmiştir; bkz. Ali Canip, “Bugünkü Gençlerimiz”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 7 (3 Eylül 1326 Cuma), s. 50-52. Bu makalenin çevrimyazısı için bkz. **PYM**, s. 83-84.

⁷⁴⁴ “Ali Canip’in edebiyat tarihimiz açısından en önemli faaliyeti, Yeni Lisan hareketini hazırlayan ve Millî edebiyat akımına hız kazandıran Genç Kalemler mecmuasını idare etmesi ve bu mecmuada yeni edebî akımı şiddetle savunan makaleler neşretmesi, Servet-i Fünûncular ve Fecr-i Ati mensuplarıyla kuvvetli bir polemige girişmesi, ayrıca bu düşüncelerine uygun şiirler yazarak teorik düşüncelerinin pratikteki sonuçlarını gösterebilmesidir.” Filizok, s. 42-43, 229.

⁷⁴⁵ Orkun, s. 74.

⁷⁴⁶ Nüzhet Haşim, “Genç Kalemler’in müdürü” olduğunu yazar. Bkz. (Sinanoğlu), s. 69. Mehmet Ali Tevfik Bey, kendisinden, “Genç Kalemler mecmuasının yorulmak bilmeyen müdürü” diye söz eder. bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 83 (1. dipnot). Ali Canip Bey’in, Genç Kalemler’deki önder rolüne karşın, Ömer Seyfettin ile Gökalp’in gölgesinde kalmasıyla ilgili olarak bkz. Filizok, s. 61-62, 229-230.

⁷⁴⁷ Gökalp’in bir manzumesini öz Türkçe kelimeler içerdiği için yayımlamaması, Gökalp’in taraftar olmadığı bir üslupla yazdığı yazılarına Gökalp’in karışmaması dikkat çekicidir; bkz. Yöntem, “Ömer Seyfettin İçin”, **PYM**, s. 390.

⁷⁴⁸ Birinci Bölümde “İdari ve Teknik Kadro” kısmına ve Ali Canip, “Kıl ü Kâl-Kâzım Nami Bey’e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 199’a bkz.

Birinci Bölümde de görüldüğü üzere, Genç Kalemler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin himayesinde olan bir dergi olmasına karşın, derginin yayın çizgisini esas olarak Ali Canip Bey'in belirlediğini, Cemiyet'in herhangi bir müdahalede bulunmadığını Yöntem'in kendi açıklamalarından bilmekteyiz.⁷⁴⁹ Genç Kalemler dergisi esas olarak Ali Canip Bey tarafından, Cemiyet'in müdahalesi olmadan idare edilmiştir.

Bununla birlikte, Ali Canip Bey'in tam bir İttihatçı gibi hareket ettiğinden; ideolojik ve siyasî düzlemde Cemiyet'in çizgisinden ayrı bir duruşu olmadığından; dergi ekibinin “ihvan-ı cemiyet” niteliğinde olduğundan; Gökalp faktöründen; dolayısıyla, Cemiyet'in Ali Canip Bey'e doğrudan bir müdahalede bulunmasına hiç de gerek olmadığından Birinci Bölümde de söz edilmişti.

Ali Canip Bey, Genç Kalemler dergisinin başyazarı⁷⁵⁰ ve dahası en üretken yazarıdır. Genç Kalemler'de en çok ürün vermiş kişi odur.⁷⁵¹ Yazılarının önemli bir kısmına kendi ismiyle imza attığı gibi, çeşitli müstearlar da kullanmıştır. Yöntem üzerine bugüne dek yapılmış en kapsamlı çalışmanın sahibi olan Filizok, araştırmasında Genç Kalemler'de yayımlanan bazı imzasız ve ortak imzalı yazıların kimlere ait olduğunu ve Ali Canip Bey'in kullandığı imzaları ortaya koymuştur. Filizok'un Genç Kalemler araştırmaları açısından gayet önemli olan bu tespitlere ilişkin yaptığı açıklama şöyledir:

Genç Kalemler mecmuasındaki birçok yazı imzasızdır, bazı imzalar ise çeşitli sebeplerle ortak olarak kullanılmıştır. Genç Kalemler mensuplarının en uzun ömürlüsü olan⁷⁵² Ali Canip, çeşitli makalelerinde ve hatıralarında bu yazıların bazılarının kime ait olduğunu yeri geldikçe açıklamıştır. Ömer Seyfettin'in ve Ziya

⁷⁴⁹ Yöntem, “Ömer Seyfettin İçin”, **PYM**, s. 390; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12.

⁷⁵⁰ Hüsün ve Şiir'in de başyazarı olduğuna ve örneğin Gökalp'in “Turan” başlıklı şiirini Nesimi Sarım Bey yayınlansın diye ona getirdiğine göre, kesintisiz olarak başından sonuna dek Genç Kalemler'in başyazarı olduğu tahmin edilebilir. Bununla beraber, İTC Merkez-i Umumi'si'nin 25 Mart 1911 tarihli mektubuyla “resmen” başyazarlığa atandığını görmüştük. Buna göre, Ali Canip Bey birinci cildin son sayısından sonra ve ikinci cildin ilk sayısından önce bu göreve resmen tayin edilmiştir.

⁷⁵¹ Bir başyazarın (sermuharririn) o dönemde bu kadar üretken olması herhalde pek alışılmış bir durum değildir. 19 Kasım 1908'de “Kalem”de çıkan “Sermuharrir Ne Yapar?” başlıklı bir yazıdan dönemin başyazarları hakkında genel bir kanı edinmek mümkündür. Bkz. Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, s. 58.

⁷⁵² Filizok Genç Kalemler'in çekirdek üçlüsünden söz ediyor olsa gerektir. Çünkü Yöntem 80 yaşında vefat ederken, Mustafa Nermi Bey 81, Kâzım Nami Bey ise 90 veya 91 yaşında vefat etmiştir. Yani Yöntem, Genç Kalemler mensuplarının en uzun ömürlüsü değildir.

Gökalp’in bazı yazıları bu sayede doğru bir şekilde tespit edilebilmiştir. Fakat, Genç Kalemler mecmuasındaki birçok yazının kime ait olduğunu yine de bilmiyorduk. Değerlendirdiğimiz bir belge bu mecmuada neşredilmiş birçok yazının kime ait olduğunu ve Ali Canip’in kullandığı ve bilmediğimiz müstear adlarını açıklığa kavuşturdu: Ali Canip, Genç Kalemler mecmuasının bir koleksiyonu üzerinde bu mecmuada imzasız olarak neşrettiği ve kendisine ait yazıları bizzat imzalamış, birçok yazının da kime ait olduğunu el yazısıyla tasrih etmiştir. Genç Kalemler mecmuasının bu tasrih edilmiş koleksiyonunu rahmetli hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın kitaplığında bulduk. Ali Canip’in makale ve hatıralarında yaptığı açıklamalarla bu nüshadaki tasrihler ve imzalar tamamen birbirine uyuyordu. ...

Not: Ali Canip, Genç Kalemler mecmuasında beş ayrı imza kullanmıştır: Makale ve şiirlerinde “Ali Canip”, “Yekta Bahir”, “Gökalp”, “Haftanın Hadisesi” adlı mizahî sütunlarda “Lâkayd”, “Handekâr Sahife” adlı mizahî yazılarda “Kahkaha” müstearlarını kullanmıştır. ...⁷⁵³

Yukarıda sayılan takma adlar arasında tartışma konusu olanı “Gökalp” olmuştur. Çünkü Genç Kalemler’de hem Ali Canip Bey hem de Ziya Bey tarafından kullanılan bu imzayla yayımlanan yazıların hangisine ait olduğunun belirlenmesinde araştırmacılar açısından sorun yaşanmıştır. Bu imza Ziya Bey’den evvel Ali Canip Bey tarafından kullanılmıştır. Hâlbuki daha sonra Ziya Bey’e malolacağı ve onunla özdeşleşeceği için aslında Ali Canip Bey’e ait olan “Gök Alp” imzalı kimi metinler Ziya Gökalp’in sanılmış ve Gökalp bibliyografyalarına ve külliyatlarına girmiştir.

“Gökalp” imzalı yazılar arasında kime ait olduğu tartışma yaratanlar; 7 numaralı nüshada yayımlanan “Türklük” başlıklı şiir, 8 numaralı nüshada yayımlanan “Akdeniz’de” başlıklı hikâye ve 27 numaralı nüshada yayımlanan “Cenk Türküsü” başlıklı şiirdir.⁷⁵⁴ İlk iki yazının Ali Canip Bey’e ait olduğu bugün artık

⁷⁵³ Filizok, s. 43-44.

⁷⁵⁴ Gök Alp, “Türklük”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 120; Gök Alp, “Akdeniz’de”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142; Gök Alp imzalı “Cenk Türküsü” başlıklı şiir 27. sayıya ek olarak ayrı bir sayfa halinde basılmıştır. Altına “Genç Kalemler ilavesi” ve “Osmaniye Matbaası” ibareleri düşülmüştür.

kesinleşmiştir.⁷⁵⁵ “Cenk Türküsü” başlıklı şiirin kime ait olduğu ise oldukça tartışmalı kalmıştır.⁷⁵⁶

Genç Kalemler dergisinde ortaya çıkan ve önce Ali Canip Bey tarafından kullanılıp daha sonra Ziya Bey ile özdeşleşen bu ünlü “Gökalp” adını Ziya Bey’e veren de Ali Canip Bey olmuştur.⁷⁵⁷

Filizok’tan yapılan yukarıdaki alıntıda zikredilmemiş olmakla birlikte, aynı şekilde sorun yaratan bir diğer takma ad da “Celal Sakıp”tır. Yukarıda, bu imza ile yayımlanan yazıların kimlere ait olduğu belirtilmişti. Dergide bu imzayı taşıyan iki yazıdan birisi (“Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey” başlıklı makale) Ali Canip Bey tarafından kaleme alınmıştır.⁷⁵⁸

Tüm bu imzalardan başka, yine yukarıda görüldüğü gibi, “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” ve “?” imzalı kimi metinlerin de Ali Canip Bey’in kaleminden çıktığı bilinmektedir. 21 numaralı nüshadaki GKTH imzalı makale Ali Canip Bey’e aittir.⁷⁵⁹ 24-25 numaralı nüshada yayımlanan (ve şimdiye dek kendisine ait olduğu bilinmeyen) GKTH imzalı makalelerden birinin yazarı da Ali Canip Bey’dir.⁷⁶⁰ 2 numaralı nüshada “?” imzasıyla yayımlanan Yeni Lisan makalesinin yarısı Ali Canip Bey, diğer yarısı ise

⁷⁵⁵ Tütengil, Gökalp bibliyografyasında bu iki yazının Ali Canip Bey’e ait olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmiştir; Tütengil, s. 14. Binark ve Sefercioğlu’nun Gökalp bibliyografyasında bu iki yazı, Tütengil’in açıklamasıyla beraber yer alır; Binark-Sefercioğlu, s. 14. Tütengil, Gökalp üzerine daha sonraki çalışmalarında ise, Yöntem’den aldığı bilgiye dayanarak “Türklük” başlıklı şiirin Ali Canip Bey’e ait olduğunu kesin olarak belirtir; Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, s. 20-23. Tansel, “Türklük” başlıklı şiiri Gökalp külliyyatına almış ve sonraki baskılarda çıkarmamış olmakla birlikte, açıklama notunda bu eserin Ali Canip Bey’e ait olduğunu kabul etmiş gibidir. Yaptığı yorumda “Akdeniz’de” başlıklı hikâyenin de Ali Canip Bey’e ait olduğunu kabul eder; (Ziya Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, Fevziye Abdullah Tansel (arş. ve hzl.), 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 360-361. Filizok, Yöntem’in tasrih ettiği dergi koleksiyonuna (yani Yöntem’e) dayanarak her iki yazının da Ali Canip Bey’e ait olduğunu kesin olarak belirtir; Filizok, s. 45-46, 91. Bunlara karşın, “Akdeniz’de”, Gökalp külliyyatına alınmıştır; bkz. Gökalp, **Makaleler II**, s. 47-50.

⁷⁵⁶ Tütengil’in ve Binark-Sefercioğlu’nun bibliyografyalarında Gökalp’in sayılarak yer verilmiştir. Tansel bu şiiri Gökalp külliyyatına almıştır ve Gökalp’e ait olduğunu iddia etmektedir. Filizok, Ali Canip bibliyografyasında bu şiire yer vermez. Başka bir deyişle, Ali Canip Bey’e ait olduğunu kabul etmez. Karşı görüşteki tek kişi Tütengil’dir. Yöntem’in kendisine verdiği bilgiye dayanarak “Cenk Türküsü” adlı şiirin Ali Canip Bey’e ait olduğunu kesin olarak ileri sürer. Bir önceki dipnotta yer alan kaynaklara bkz.

⁷⁵⁷ Aşağıda “Ziya Gökalp” kısmına bkz.

⁷⁵⁸ 669 ve 670 numaralı dipnotlar ile bu dipnotların bağlı olduğu paragrafa bkz.

⁷⁵⁹ Filizok, s. 50, 243. GKTH (Ali Canip), “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara 21 (16 Mayıs 1328), s. 202-207.

⁷⁶⁰ Bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 83 (1. dipnot). Ayrıntı için 685 numaralı dipnota bkz.

Ziya Bey tarafından yazılmıştır.⁷⁶¹ 16 numaralı nüshada çıkan yine “?” imzalı hikâye de onundur.⁷⁶²

Tüm bunlar dâhil olmak üzere; Ali Canip Bey’in Genç Kalemler dergisinde, 28’i mizah sütunu olmak üzere 50 düzyazısı/makalesi, 23 şiiri⁷⁶³ ve 2 hikâyesi yayımlanmıştır. Bu da toplamda 75 ürün eder. 19, 22 ve 26 numaralı nüshalar hariç, derginin tüm sayılarında Ali Canip Bey’in gerçek imzası veya takma imzalarından biri yer alır. Bununla birlikte, 12 numaralı nüshadan itibaren yazı performansında dikkat çekici bir düşüş olduğu görülmektedir.⁷⁶⁴

Genç Kalemler ekibinin bir işbölümü içinde olduğu görülmektedir. Nitekim hareketin ilmî ve içtimaî cephesini Gökalp’in, tenkit cephesini Ali Canip Bey’in, bedîî cephesini ise Ömer Seyfettin’in temsil ve idare ettiği ifade edilmiştir.⁷⁶⁵ Genç Kalemler’in tenkit ve polemik cephesini idare eden Ali Canip Bey olmuş, Yeni Lisan ve milli edebiyat karşıtlarıyla tartışmalara girişmiştir.⁷⁶⁶ Köprülüzade Mehmet Fuat (Fuat

⁷⁶¹ Hangi kısmın kendisine, hangi kısmın Gökalp’e ait olduğunu Yöntem belirtmiştir; bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 13; Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 411; Filizok, s. 44.

⁷⁶² Filizok, s. 93, 243. Bkz. “?” (Ali Canip), “Eski Yunan Hayatından Bir Masal- Filozofla Şair”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 93-94.

⁷⁶³ İleriki yıllarda yayımlayacağı şiir kitabı esas olarak Genç Kalemler’deki şiirlerinden oluşacaktır. Bu kitapta yer alan 17 şiirden 14’ü Genç Kalemler’de yayımlanmış şiirleridir. Bkz. Ali Canip (Yöntem), **Geçtiğim Yol**, Ahmediye Matbaacılık Şirketi, 1918/1334. Kitabın üzerinde basım tarihi olarak 1918 yazsa da 1919’da piyasaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bkz. Filizok, s. 86-87.

⁷⁶⁴ Yazılarının ayrıntılı listesi için Ek IV’e bkz. Filizok da Ali Canip Bey’in eserlerinin bibliyografyasını ve bunun içinde de Genç Kalemler’deki yazılarını vermiştir; bkz. Filizok, s. 44-51, 240-244. Filizok, bu bibliyografyaya, Ali Canip Bey’in derginin yaptığı ankete verdiği ve 1-9 numaralı ilk sayıda yayımlanan kısa cevabı da eklemektedir. Müstakil bir metin olmadığını düşündüğümüz için bu kısa yazı bizim listemize dâhil edilmemiştir. Filizok’un bibliyografyasında yer almayan Celal Sakıp imzalı “Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey” başlıklı makale ve Gök Alp imzalı “Cenk Türküsü” başlıklı şiir ise bizim listemize dâhil edilmiştir. Dahası, Filizok’un çalışmasında çok önemli bir eksik, derginin birinci cildinin beş sayısının incelenmemiş oluşudur. Anlaşılan, Filizok, Genç Kalemler’in Ankara Milli Kütüphane’deki koleksiyonu üzerinde çalışmıştır. Çelik’in tespit ettiği gibi, Genç Kalemler’in MK’deki nüshaları üzerine çalışanlar bu kütüphanedeki koleksiyonun mağduru olmuşlardır. Çünkü bu kütüphanede Genç Kalemler’in birinci cildinin son beş sayısı yoktur ve 1-9 numaralı ilk sayı da ikinci cilt ile birleştirilmiş ve birinci cildin diğer sayıları yok farzedilmiştir. Bu da araştırmacıları yanıltmaktadır. Bkz. Çelik, “Genç Kalemler Dergisi Üzerine Yazılanlar ve Bazı Hatalar”, **Türk Dili**, s. 201. Dolayısıyla, Filizok’un bibliyografyasında, Ali Canip Bey’in 2-10, 3-11, 4-12, 5-13 ve 6-14 numaralı Genç Kalemler nüshalarındaki yazıları bulunmamaktadır. Bu sayılarda Ali Canip Bey’in, değişik türlerde olmak üzere toplam 17 yazısı vardır. Bu rakam, Filizok’un bibliyografyasında ciddi bir açığın bulunduğu anlamına gelir. Ali Canip Bey’in Genç Kalemler’de yayımlanan makalelerinin on beşi “Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri” başlıklı derlemede yer almaktadır.

⁷⁶⁵ (Sevük), s. 448.

⁷⁶⁶ Genç Kalemler ekibinin bir işbölümü yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim Ali Canip Bey’in bu pozisyonu dergideki yazılarından anlaşılabilirliği gibi, kendisi de bunu ilk polemik yazılarından birinde ifade

Köprülü), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve Cenap Şahabettin, onun sert kalem kavgalarına girdiği önemli isimlerdir.⁷⁶⁷

Ali Canip Bey'in, devrinin önde gelen münekkidlerinden biri olduğu kabul edilir. II. Meşrutiyet devri edebî tenkitçiliğinin ağırlık noktasını Türkçü tenkit oluşturur. Devrin hâkim görüşü olan Türkçü tenkidi en çok Ali Canip Bey temsil eder.⁷⁶⁸ Ali Canip Bey'in Genç Kalemler'de dil ve edebiyat üzerine çok sayıda eleştiri makalesi yayımlanmıştır. Yeni Lisan davasını, karşıtları tarafından dogmatik olmakla suçlanacak kadar şiddetle savunmuştur.⁷⁶⁹

Ali Canip Bey bir yandan Yeni Lisan'ı karşıtlarına karşı teorik düzlemde savunurken, öte yandan, özellikle "Yeni Lisanla" kaydı düşülen şiirleri ve makaleleriyle Genç Kalemler ekibinin dil anlayışının somut örneklerini vermiştir.⁷⁷⁰ Edebiyatta da

etmiştir. Emekli Miralay Mahmut Talat Bey'e karşı şöyle yazar: "Ben esasen size cevap vermeyecektim; fakat arkadaşlarım Yeni Lisan'ın müdafaası için ettiğimiz ahdi ihtar edince naçar kaldım; ve artık başlıyorum." Yekta Bahir (Ali Canip), "Plevne Tarih-i Harbi' Müellifi Müttekâid Miralay Mahmut Talat Bey'e", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 36. Bununla birlikte, söz konusu işbölümünün çok katı olduğu da sanılmamalıdır. Nitekim derginin diğer yazarları da özellikle Yeni Lisan karşıtlarıyla polemiklere girişmişlerdir. Örneğin Ömer Seyfettin böyle bir polemiginde şöyle yazar: "Beni Terket!'i ancak şimdi izahımın sebebi, arkadaşlarımla beraber, onun, Yeni Lisan'ın esaslarını hazırlamakla meşgul olduğumdandır. Fakat nasıl olursa olsun 'Yeni Lisan'a ait hücumları yıkmaya ahdedtiğimizden işte şimdi boş vakit bularak bunları yazıyorum: ..." Bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), "Beni Terket' Şiirine! Dair", **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 54.

⁷⁶⁷ Tekin Alp, Ali Canip Bey'in bu pozisyonunu şöyle ifade eder: "Genç Kalemler, şiirde daha ziyade seçi' davranıyorlar. Köhne kalıbları kırıyor ve mülâyim, canlı bir şiir vucuda getirmeğe çalışıyorlar. Genç bir şiddetle, bütün fuzulî şöhretlere savlet ediyor, balonlar şişiriyor ve büyük davullar patlatıyorlar. Mecmuanın başmuharriri olan Ali Canib, eski mektebin bütün muharrirlerine karşı şiddetli bir hücumda bulunuyor. Hayatda olan şairlerin Abdülhak Hamid'den sonra en büyüğü Tevfik Fikret'i bile esirgemiyor. Eski çıkırın bütün tarafdarlarına topdan (dünkiler) derken, Yeni Hayat gençlerine (bugünkiler) diyorlar." P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 146. Genç Kalemler'de tenkit türünde yazılar önemli bir yer tutmaktadır. Genç Kalemler'i tenkit yazıları açısından inceleyen bir çalışma olarak bkz. Yeşildağ, age. II. Meşrutiyet devrinin Türkçü tenkitçiliği için, Ercilasun'un Genç Kalemler'e ağırlık verdiği kapsamlı çalışmasına bakılmalıdır. Bkz. Ercilasun, age. Çalışmasında Genç Kalemler'e geniş yer ayıran ve bu konuda esas olarak Öksüz'ün çalışmasına dayanan Ercilasun'un Genç Kalemler'e dair verdiği bilgilerin önemli yanlışlar içerdiği belirtilmelidir.

⁷⁶⁸ Ercilasun, s. VIII.

⁷⁶⁹ Ali Canip Bey'in üstlendiği bu görevin hiç de kolay olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Çünkü dönemin aydın tabakasına Servet-i Fünun anlayışı hâkimdir ve Yeni Lisan kuvvetli itirazlara maruz kalmıştır. Yani, hâkim görüşe karşı mücadele vermek gerekmektedir. Dahası, henüz yirmili yaşlarının başlarında olan Ali Canip Bey, Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif gibi üstat sayılan, devrin en kuvvetli kalemleriyle kavgaya tutuşmuştur. "Ali Canib bu sulta sahibi kudretlere karşı yeni kalemile yeni davanın avukatlığını yaptı: Onun asıl unutulamayacak himmeti buradadır." (Sevük), s. 451.

⁷⁷⁰ Örneğin Gezgin, terkipsiz yazılan "Şark'ın Ufukları" başlıklı şiiri için şöyle der: "Yeni Lisan bununla çok kuvvetli bir bedîî şahide kavuşmuş, ona söylenecek söz, edilecek bühtan kalmamıştı." Gezgin, s. 58.

daha çok milliyetçi ve realist bir yönelim izlemiştir. “Millî Edebiyat” kavramını ilk ortaya atan da odur.⁷⁷¹

Ali Canip Bey’in gerek düzyazıları gerekse şiirleriyle gayet etkin olduğu görülmektedir.⁷⁷² Nitekim Genç Kalemler’de yayımlanan şiirlerinin etkisi için Gezgin şöyle der: “İnce duygulu şiirleri, *Genç kalemler’de* çıkar çıkmaz dudaklarda gezer, gönüllerin tesellisi, hafızaların süsü olurdu.”⁷⁷³

21 numaralı nüshada yayımlanan “Şark’ın Ufukları”⁷⁷⁴ başlıklı şiiri bu açıdan başlı başına dikkate değer. Uyanması, karanlıklardan kurtulması için Şark’a seslenilen bu eser, Ali Canip Bey’in toplumsal içerikli şiirlerinin en meşhur olanıdır. Bu şiiri, Gezgin’in ifadesiyle;

...etrafta bir ruh zelzelesi uyandırdı. *Genç Kalemler’den* bütün İstanbul gazeteleri onu alıp bastılar. Ortalık fikir kıvılcımları içinde kaldı. Eski, yeni davası yeni baştan tazelendi. ... Ali Canip, eğer başka hiçbir şey yapmamış olsaydı, yine yalnız bu şiiri ve neticeleriyle tarihe geçmek hakkını alacaktı.⁷⁷⁵

Dergide, “Şark’ın Ufukları” şiirinin yer aldığı sayfanın yanındaki sayfada (s. 212; bkz. Ek V) Ali Canip Bey’in tam boy bir fotoğrafı da verilmiştir.

Ali Canip Bey’in Genç Kalemler’de yeni türler denediği de görülmektedir. Örneğin “Akdeniz’de” başlıklı hikâyesi⁷⁷⁶, Türklerin gelecekteki bilimsel ve ekonomik başarılarını anlatan bir “gelecek zaman hikâyesi” veya bir “ütopya”dır ve bu türün Türkçedeki ilk örneklerinden biridir.

Ali Canip Bey aynı zamanda derginin mizah yazarıdır. Genç Kalemler’in iki mizah sütununu, “Handekâr Sahife” (önceleri “Sahife-i Handekâr”) ile “Haftanın

⁷⁷¹ Ercilasun, s. 121.

⁷⁷² Nüzhet Haşim, Yeni Lisânı yayarak ve savunarak (yani Genç Kalemler döneminde) şöhret aldığını belirtir. (Sinanoğlu), s. 70.

⁷⁷³ Gezgin, s. 58. Ozansoy ise şu yorumu yapmıştır: “... ‘Şarkın Ufukları’ nı da içerisine alan en güzel aruz şiirleri, Arap ve Fars dilleri kurallarını atan (Genç kalemler) dergisinde çıkanlardır. ...” Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, s. 60.

⁷⁷⁴ Ali Canip, “Şark’ın Ufukları”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 213. Bu şiiri (Ergun), s. 30’da bulunmaktadır.

⁷⁷⁵ Gezgin, s. 58.

⁷⁷⁶ Gök Alp (Ali Canip), “Akdeniz’de”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142.

Hadisesi”ni müstearlar kullanarak o hazırlamıştır. “Handekâr Sahife”de dikkat çekici mizahi portreler çizmiştir.⁷⁷⁷ İlginç noktalardan biri, derginin 2-10 numaralı nüshasında bu sütunun kendisine ayrılmış olmasıdır.⁷⁷⁸

Ali Canip Bey’in genel bir portresini çizmek gerekirse; milliyetçiliği, çağdaşlaşma yanlılığı, araştırmacı kişiliği ve bilime verdiği büyük önem⁷⁷⁹, Batı hakkında geniş malumat sahibi oluşu ve Batı’nın aynen taklit edilmesine şiddetle karşı çıkışı; göze batan ve en başta belirtilmesi gereken önemli özellikleridir.

Genç Kalemler’in başyazarı olarak Ali Canip Bey, sonuna dek dergiyi çıkarmayı sürdürmüştür. Yunan birlikleri Selanik’e girdiğinde (Kasım 1912) Ali Canip Bey halen şehirdedir. Selanik kaybedilince arkadaşlarıyla birlikte o da İstanbul’a geçer.

B. ZİYA GÖKALP (1876-1924)

Mehmet Ziya Efendi⁷⁸⁰ 23 Mart 1876’da Diyarbakır’da, devlet kesiminde başarılı görevler almış orta halli bir memur ailesinin çocuğu olarak doğmuştur.⁷⁸¹

⁷⁷⁷ Bu portreler, görüldüğü ve görüleceği üzere, bizim çalışmamız için de başlı başına bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

⁷⁷⁸ Kahkaha (Ali Canip), Sahife-i Handekâr- Ali Canip”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 112.

⁷⁷⁹ Filizok, zamandan tasarruf etmek için sınırlı maaşından ayırdığı parayla araştırmacı tutarak araştırmalar yaptıracak kadar bilime bağlı olduğuna işaret eder. İbnülemin de araştırmacı ve bilim yanlısı kişiliğine deyinmiştir; bkz. Filizok, s. 71, 136; İnal, s. 190. Gezgin, “Hocamın değer cephelerinden biri de geniş tettebbüdüdür. Herkesin zevk ve safa ile geçirdiği gençliğini o, kitaba gömmek büyüklüğünü gösterdi. Loş havalı nemli kubbeler altında yıllar geçirerek tetkiklerde bulundu” diye yazar; Gezgin, s. 58-59.

⁷⁸⁰ Gökalp üzerine geniş bir külliyat oluşmuştur. Her şeyden önce kendi hakkında yazdıkları vardır. “Küçük Mecmua”da yayımladığı “Felsefi Vasiyetler” üstbaşlıklı makale üçlüsü kendisi hakkında çok değerli biyografik bilgiler içerir. Bu üç makale Göksel’in (s. 58-67) ve Şapolyo’nun (**Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, s. 18-28) kitaplarında yer almaktadır. **Ziya Gökalp’in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, Ali Nüzhet Göksel (hızl.), İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1956, s. 73-74’te Gökalp’in 1910’da İttihat ve Terakki İdadisi’nde “İlm-i İçtima” (toplumbilim) dersi hocalığına başlarken yazıp Maarif Müdürlüğü’ne verdiği hâl tercümesi yer almaktadır. Bunlar dışında Gökalp hakkında yapılmış şu belli başlı çalışmalardan yararlanılmıştır: **Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi**, İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1956 (özellikle, Kırzioğlu M. Fahrettin’in hazırladığı “Ziya Gökalp Müzesi Kılavuzu, Gökalp Ailesi Kütüğü, Ziya Gökalp’in Kronolojisi ve Gökalp Albümü” başlıklı bölümden [s. 148-240]. Resmî hâl tercümesi burada da yer almaktadır); Uriel Heyd, **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Kadir Günay (çev.), 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Eylül 1979; Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, Erişirgil, age.; Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm**, 4. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001; Tansel, “Ziya Gökalp’in Şiirleri ve Halk Masalları-Giriş” ve “Notlar”,

Babası Müftüzâde Tevfik Efendi evrak, matbaa ve nüfus müdürlüklerinde bulunmuş, resmî vilayet gazetesi “Diyarbakır”ı yönetmiş ve Diyarbakır Salnamesi’ni (resmî yıllık) hazırlamıştır. Annesi Zeliha Hanım Diyarbakır eşrafından aydın bir ailenin kızıdır.

Hayatı boyunca Gökalp’i⁷⁸² derinden etkileyen kimselerden ilki babası olmuştur.⁷⁸³ I. Meşrutiyet döneminde yayımladığı makalelerle vatansever ve ilerici görüşlerini açıkça dile getirmiş olan Tevfik Efendi, oğlunun eğitiminde çağdaş ve geleneksel değerlerin, Batı ile Doğu’nun bilgisinin kaynaşmasına çalışmıştır.⁷⁸⁴ Okumaya ve edebiyata ilgisi küçük yaşlarda başlamış olan Gökalp’e, okuma zevkinden ve eleştirel okuma yapma alışkanlığından başka, Namık Kemal’in temsil ettiği hürriyetçi ve vatansever fikirleri, mücadeleyi simgeleyen Namık Kemal örneğini ilk aşıl原因an kişi olmuştur.⁷⁸⁵

Mahalle Mektebi’ni bitiren Gökalp 1886’da Diyarbakır Askerî Rüştîyesi’ne başlar. “Fikir ve hissimin ilk mehd-i terbiyesi” olarak nitelediği⁷⁸⁶ bu okulun müdürü olan Kolağası İsmail Hakkı Bey, öğrencilere istibdat rejiminin fenalıklarına ilişkin görüşlerini ve hürriyetçi fikirler telkin etmektedir. Bu telkinler Gökalp üzerinde etkili

(Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. XIII-XL, 327-382. Ayrıca yararlanılan kaynaklara aşağıda yeri geldikçe atıfta bulunulacaktır.

⁷⁸¹ Ailesine ilişkin geniş malumat için bkz. Kırzioğlu, s. 161-191. Gökalp’in etnik kökeni (Türk asıllı mı, Kürt asıllı mı yoksa karışık mı olduğu) tartışmalıdır ve bu mesele özellikle siyasî hasımları tarafından ona karşı (Kürt olduğu şeklinde) bir silah olarak kullanılmıştır. Gökalp’in etnik kökenine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Heyd, s. 25-27; Parla, s. 31-32; Kırzioğlu, s. 177; Şapolyo, s. 9; Erişirgil, s. 53.

⁷⁸² Aşağıda göreceğimiz gibi, Gökalp adını yıllar sonra Genç Kalemler’de alacaktır. Ancak, bu adla özdeşleşmiş olduğu için, biz en baştan itibaren Gökalp adını kullanmayı tercih ettik.

⁷⁸³ Gökalp kendisini derinden etkileyen ve ömrünce unutmadığı üç kişinin nasihatini/vasiyetini hayatının sonlarına doğru Diyarbakır’da çıkardığı Küçük Mecmua’da “Felsefî Vasiyetler” üst başlığı altında üç makale (“Babamın Vasiyeti”, “Hocamın Vasiyeti”, “Pîrimin Vasiyeti”) halinde yazacaktır. Bunlar için bkz. Göksel, s. 58-67; Şapolyo, s. 18-28.

⁷⁸⁴ Babasının vasiyeti özetle budur: “Gençlerimiz bir taraftan Fransızca’yı, diğer taraftan Arabî ve Farisî’yi iyi öğrenmeli! Ondan sonra, hem garp ilimlerine, hem şark bilgilerine mükemmelen vâkıf olmalı! Sonra da, bunların mukayese ve telifiyle milletimizin muhtaç olduğu büyük hakikatleri meydana çıkarmalıdır.” Göksel, s. 59; Şapolyo, s. 20.

⁷⁸⁵ Tevfik Efendi’nin tipik bir “Yeni Osmanlı” olduğu söylenebilir. Yeni Osmanlılar için bkz. Odabaşı, “Tanzimâtçılığa karşı Yeni Osmanlılar”. Gökalp’in “Babamın Vasiyeti” başlıklı yazısında verdiği bilgiye göre, Namık Kemal’in öldüğü günlerde (Aralık 1888’de ölmüştür) babası kendisine şöyle der: “Babam bana onun mücahedelerini, gayelerini, uğradığı zulümleri, gösterdiği kahramanca mukavemetleri müteessir ve mahzun bir lisanla anlattı ve dedi ki: ‘İşte, sen bu adamın arkasından gideceksin. Onun gibi vatanperver, onun kadar hürriyetperver olacaksın!’ ...o andan itibaren şuurlu bir hürriyetperver, uyanık bir vatanperver gibi düşünmeye, hürriyet, vatan, millet mefkûrelerini herşeyin fevkinde görmeye başladım.” Göksel, s. 59; Şapolyo, s. 19.

⁷⁸⁶ Ziya Gökalp, **Makaleler I**, Şevket Beysanoğlu (hızl.), 1. Basım, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s. 8.

olacaktır. Gökâlp Rüştîye'den babasının ölümünden az sonra, Mayıs 1890'da mezun olur. Bir yıl kadar amcasından özel ders alır. İyi bir Doğu kültürü alma imkânına en başta amcası sayesinde sahip olmuştur. Amcası Müderris Hacı Hasip Efendi ona Arapça ve Farsça öğretmiş, İslam âlimlerini ve mutasavvıfları tanıtmıştır.⁷⁸⁷

1891'de dört yıl devam edeceği Mülkiye İdadisi'ne girer. Verdiği imtihan sonucu bu okula ikinci sınıftan başlamıştır. İdadi yılları Gökâlp'in yaşamında önemli bir dönemdir. Bu okuldayken millet, vatan, hürriyet ve eşitlik fikirleri zihninde belirmeye başlayacaktır. Burada öğrenmeye başladığı Fransızcasını kendi gayretleriyle zamanla geliştirecektir. Küçük çaplı ilk başkaldırıları da bu okulda başlar.⁷⁸⁸

Dahası, burada bir yandan kelâm (din) dersleri diğer yandan doğa bilimleri dersleri alması ve bu dersler arasındaki çelişkiler onun kafasında şüphelerin doğmasına neden olacak ve bu süreç, başka etmenlerin de katılımıyla en sonunda şiddetli bir fikrî buhran geçirmesine neden olacaktır.

İdadide, babasından sonra kendisini derinden etkileyecek olan ikinci kişiyle tanışır. Bu kişi, doğa tarihi hocası Rum Doktor Yorgi'dir (Yorgaki). Avrupa felsefesine ve Fransız edebiyatına vakıf, Türk edebiyatının yeni devresini de tetkik etmiş olan bu Tıbbiye mezunu, geniş malumatlı “filozof muallim”in akılcı ve materyalist görüşleri, her sözü, Gökâlp için yeni bir düşünce ufku açacaktır. Dahası, onun düşüncelerindeki çatışmanın derinleşmesine neden olacaktır.

⁷⁸⁷ Bunlardan biri olan Muhyiddin-i Arabî üzerine Gökâlp'in Genç Kalemler'de bir makalesi yayımlanacaktır.

⁷⁸⁸ Böyle iki olay vardır. Kendisinin anlattığı birincisi, bir arkadaşına mubassır tarafından değnek vurulması üzerine, mubassırların ve muavinlerin tümünün değneklerini kırıp, bir daha hiçbir idarecinin değnek taşımamalarını idare heyetine tebliğ etmeleridir. Kendi ağzından çocukluk ve okul hayatı için bkz. Şapolyo, s. 12-15. İkincisi, günlük mektep merasimi sırasında (1894'te) “padişahım çok yaşa!” yerine “millet çok yaşa!” diye bağırılmasıdır; bkz. Göksel s. 5; Kırzioğlu, s. 218; Tütengil, s. 5-6. Yıllar sonra Cumhuriyet gazetesine yazdığı “Mektepte ‘Cumhuriyet’ İlânı” başlıklı yazıda, olayı hikâye formunda tüm teferruatıyla anlatır; bkz. Gökâlp, **Makaleler IX**, s. 187-196. Bu ikinci tavır tipik bir Jön Türk devrimcisi tavrıdır ve Gökâlp üzerindeki Abdullah Cevdet etkisini ortaya koyar. Jön Türklerin en önemli merkezi olan Mekteb-i Tıbbiye'de öğrencilere en zor gelen husus, törenlerde “padişahım çok yaşa” şeklinde bağırma. Çok sayıda olayın çıkmasına neden olan bu hareket, Hanioğlu'nun deyişiyle, soyut ideallere bağlanan kimselerin kişiye bağlılık fikrine karşı duydukları tepkiyi gösterir. Bkz. M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz, s. 63.

İleride “İttihat ve Terakki Cemiyeti” adını alacak olan “İttihad-ı Osmani Cemiyeti”nin kurucularından Dr. Abdullah Cevdet Bey’in Gökalp üzerindeki etkisi de önemlidir.⁷⁸⁹ Gökalp, kolera salgını nedeniyle 1894 yılının sonlarında Diyarbakır’a geçici görevle gönderilen Dr. Abdullah Cevdet Bey’in de aralarında bulunduğu aydınlarla ilişki kurmuştur. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci gibi ilerici hareketin önderlerinin yapıtlarını okuma fırsatı elde ettiği gibi, birkaç arkadaşıyla birlikte Avrupa’dan devrimci Türk yayınlarını da getirtmişlerdir. Heyd’in ifadesiyle, “Gökalp’in gizli örgüt ile ilişkileri...Abdullah Cevdet’in Diyarbakır’a gelmesi ile daha da” yoğunlaşmıştır. “Abdullah Cevdet’in Gökalp’i daha o zaman gizli örgüte dahil etmiş olması olanak dışı sayılma”z.⁷⁹⁰

Amcasının yasaklamasına karşın Gökalp, Abdullah Cevdet Bey ile olan arkadaşlığını sürdürür. Gökalp’i, Herbert Spencer, Gustave Le Bon, Ernst Haeckel, Ludwig Buchner gibi isimlerin temsil ettiği materyalist felsefeyle ve Fransız sosyolojisiyle tanıştıran Abdullah Cevdet Bey olmuştur.⁷⁹¹

Bu ortamın ve düşüncelerin etkisi altında Gökalp devrimci ve vatansever şiirler yazar. Bu şiirler halkı müstebit rejime karşı ayaklanmaya ve ülkeyi kurtarmaya çağırmaktadır. Gökalp’in basılan ilk yazısı, Ali Şefkati Bey’in Londra’da çıkardığı “İstikbal” gazetesinin 23 Eylül 1895 tarihli son (31.) sayısında yayımlanan (1893’te yazılmış) bir manzumedir.⁷⁹²

⁷⁸⁹ Abdullah Cevdet Bey için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, tarihsiz; Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 246-256. Yöntem de Abdullah Cevdet etkisine işaret etmiştir. Ona göre Gökalp’i uyandıranlardan biri Abdullah Cevdet, diğeri ise Hüseyinzâde Ali Bey’dir; bkz. Ali Canip Yöntem, “Ziya Gökalp’e Türkçülüğü Aşılayan Adam”, **YT**, Cilt: 1 Sayı: 9 (26 Nisan 1962), s. 259-260.

⁷⁹⁰ Heyd, s. 29. Gökalp’in daha bu dönemde Abdullah Cevdet Bey tarafından İTC’ye kaydedildiği genel kabul görür. Bu konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz. Tütengil, s. 8; Şapolyo, s. 50; Parla, s. 34; Erişirgil, s. 43, 44 (hazırlayanların notu); Hanioğlu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, s. 29. Hanioğlu’na göre Cemiyet’in Diyarbakır şubesinin tohumları Abdullah Cevdet tarafından atılmıştır; Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, s. 292.

⁷⁹¹ Genç Kalemler’de Abdullah Cevdet Bey ve ünlü dergisi “İçtihat” hakkında yapılan olumlu değerlendirmelere ileride deyinilecektir. Bununla beraber, Abdullah Cevdet Bey ile Genç Kalemler ekibinin de dâhil olduğu İttihatçılar arasında ileride gerilim yaşanacaktır. Gökalp’in daha ileriki yıllarda Abdullah Cevdet Bey’e ve İçtihad’a hangi gözle baktığını anlamada faydalı ve ilginç bir yorum için bkz. Erişirgil, s. 36.

⁷⁹² Gökalp’in “İhtilâl Şarkısı” olarak adlandırdığı bu devrimci içerikli manzume için bkz. Tütengil, s. 60-61; (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 235-236. Jön Türk hareketi

1894 yılının sonlarında Gökalp, başarısız bir intihar girişimiyle sonuçlanan şiddetli bir fikrî/psikolojik bunalım geçirir. Dr. Abdullah Cevdet Bey'in de aralarında bulunduğu üç doktor tarafından ameliyatla kurtarılırsa da hayatının sonuna kadar kafasına saplanan kurşunla yaşayacaktır.

Gökalp bu bunalımını, hayatın kendisi için manevi değerini kaybetmesiyle, düşüncesindeki çelişkilerle ve mefkûresizlikle açıklamıştır.⁷⁹³ İdadide ortaya çıkan ve özellikle hocası Dr. Yorgi'nin aşıladığı akılcı/materyalist görüşlerle İslamî eğilimli aile büyüklerinden edindiği geleneksel düşünceler arasındaki çelişkinin bu bunalımda etken olduğu anlaşılmaktadır. O dönemde, inanmış Müslümanlar olan ailesi ve arkadaşları onun dinsel kuşkuları karşısında şaşırılmışlar ve kendisini dinsizlikle suçlamışlardır.

Olayın toplumsal/siyasî boyutu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu bunalım, İstibdat rejiminin sürdüğü ve Gökalp'in duyarlılık gösterdiği pek çok toplumsal sorunun ağırlaşarak yaşandığı bir dönemde, belli bir düşünsel ve siyasal dayanak arayışı içinde ortaya çıkmıştır. Genç devrimcinin dönemin yaygın bezginlik veya umutsuzluk atmosferine kapıldığı anlaşılmaktadır. Ailesiyle yaşadığı gerginlikler de tüm bunlara eklenmelidir.⁷⁹⁴

İntihar olayından sonra okulundan tasdiknâme ile ayrılan Gökalp, kendi ifadesiyle, millet ve hürriyet mefkûrelerinin âlâsına çalışmak için⁷⁹⁵ 1895 yılı sonu veya 1896 yılı başında İstanbul'a gider ve parasız yatılı okuyabileceği tek okul olan Mülkiye

inde önemli bir yeri olan Ali Şefkati Bey ve ünlü gazetesi "İstikbal" için bkz. Cavit Orhan Tütengil, **"Yeni Osmanlılar"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, 2. Basım, İstanbul: Belge Yayınları, Şubat 1985, s. 79-83. Tütengil, Gökalp'in basılan ilk yazısına ilişkin bilgiyi, bu son kaynakta da vermektedir. Gökalp'in bu yazısının klişesi içinse bkz. Tütengil, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, s. 67.

⁷⁹³ "Uzvi hiçbir hastalığım, içtimâî hiçbir sıkıntım yoktu. Bütün ızdıraplarımın menbaî felsefî düşüncelerimdi. O zaman 'hakikatî kübra' adını verdiğim büyük hakikatî bulabilsem, hiçbir derdim kalmayacağına emindim. Fakat bunu hangi semtte aramalıydı? ...büyük hakikat mefkûreden ibaretti. En büyük mefkûre de, millet ve hürriyet mefkûreleriydi." Göksel, s. 61-62; Şapolyo, s. 23. Daha ileriki yıllarda Küçük Mecmua'da yazacağı "Refah mı, Saadet mi" başlıklı makalesinde genel olarak intiharı (ve dolayısıyla özel olarak kendi intiharını) mefkûresizlikle açıklamıştır. Bu makalesi için bkz. Göksel, s. 43-45; Şapolyo, s. 31-34. Ayrıca, kendisine bu olayı soran damadı Ali Nüzhet Göksel'e, hayatın manevi değerinin nazarında düştüğünü söylemiştir; bkz. Şapolyo, s. 30-31.

⁷⁹⁴ Geçirdiği bunalımın ve intiharının nedenlerine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Parla, s. 34-35; Şapolyo, s. 29-31; Heyd, s. 30-32; Erişirgil, s. 34-39; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 304; Kırzioğlu, s. 195, 219; Duru, **Ziya Gökalp**, s. 30-31.

⁷⁹⁵ Şapolyo, s. 23; Göksel, s. 62.

Baytar Mekteb-i Âlisi'nin sınavını kazanarak, siyasî faaliyetleri nedeniyle bitiremeyeceği bu okulu kaydolur.

İstanbul günleri Gökâlp için hem siyasî hem de düşünsel açıdan bir gelişme dönemi olacaktır. İstanbul'da Abdullah Cevdet Bey aracılığıyla İbrahim Temo ve İshak Sükûti⁷⁹⁶ gibi İttihat ve Terakki kurucularıyla tanışır ve Cemiyet'e resmen üye olur.⁷⁹⁷ Kendisi Cemiyet'e katılımını şöyle anlatır: "... İstanbul'a geldim. O zaman, İstanbul'da tıbbiyelilerin teşkil etmiş olduğu gizli bir cemiyet vardı. Onlarla beraber çalışmaya başladım."⁷⁹⁸ İbrahim Temo anılarında, Gökâlp'in bu dönemine ilişkin olarak şunları yazmıştır:

... Ziya Gökâlp'in bana karşı gösterdiği sevgi, zannedersem cemiyetin ilk teşekkülü sırasında İstanbul'a geldiğinde kendisini Baytar Maktebine İshak Sükûti ile sokmuştuk ve sonradan da cemiyete almıştık. ...⁷⁹⁹

İstanbul dönemi aynı zamanda, Gökâlp için milliyetçi görüşlerinin geliştiği ve gelişmekte olan Türkçü hareketle ilişki kurduğu dönemdir.⁸⁰⁰ Gökâlp'te milliyetçi eğilimler, kendi verdiği bilgiye göre, on beş yaşındayken⁸⁰¹ okuduğu iki kitapla uyanmıştır. Bunlardan biri Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmani"si, diğeri ise

⁷⁹⁶ Gökâlp'in kardeşi Nihat Gökâlp'in verdiği bilgiye göre, Diyarbakırlı olan İshak Sükûti Bey de Gökâlp gibi, Diyarbakır Askerî Rüştiyesi Müdürü İsmail Hakkı Bey'in "idaresinden çok feyz almış"tı. Nihat Gökâlp, "Merhum Ziya Gökâlp Bey'in Doğumu ve Ölümü II", **Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökâlp ve Açılan Ziya Gökâlp Müzesi**, s. 115.

⁷⁹⁷ 1889'da kurulan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, muhtemelen 1895 yılında "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını almıştır. Bu tarihe kadar eyleme geçmeyen Cemiyet, Ermeni olaylarının tırmanması ile ilk iki beyannamesini 1895 yılının sonlarında dağıtmış ve böylece ilk kez eyleme geçip açıkça muhalefete başlamıştır. Cemiyet'in 1896 ve 1897 yıllarında tasarladığı iki darbe girişimi de açığa çıkarılmıştır. Bu süreçte Saray'ın baskısı giderek artmıştır; bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 26-34, 37-39. Demek ki Gökâlp siyasî açıdan gayet hareketli ve tehlikeli bir dönemde İstanbul'dadır ve bir Cemiyet üyesi olarak çalışacaktır.

⁷⁹⁸ Göksel, s. 62; Şapolyo, s. 23.

⁷⁹⁹ (İbrahim Temo), **İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları**, İstanbul: Arba Yayınları, 1987, s. 212-213. Gerek Temo'nun gerekse Gökâlp'in ifadelerinden, Gökâlp'in İstanbul'a gelir gelmez Cemiyet ile ilişkiye geçtiği ve Baytar Mektebi'ne de Cemiyet aracılığıyla girdiği anlaşılmaktadır.

⁸⁰⁰ O zamana dek kendisini Türk hissedenden Gökâlp'in bu dönemde milliyet (Türklük-Kürtlük) meselesini incelemeye başlayıp Türkçülüğe yönelmesinde, ilişkiye geçtiği kimseler kadar, İstanbul'da karşılaştığı "etnik dışlama"nın da etkili olduğunu, kendisinin yıllar sonra Küçük Mecmua'da yazacağı "Millet Nedir?" başlıklı makalesinden öğrenmekteyiz. Bu makale için bkz. (Ziya Gökâlp), **Ziya Gökâlp Diyor ki...**, Ali Nüzhet Göksel (hızl.), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950, s. 65-69.

⁸⁰¹ İdadi döneminin başları olsa gerektir.

Süleyman Paşa'nın "Tarih-i Alem"idir. Payitahta geldiğinde aldığı ilk kitap, Leon Cahun'un "Asya Tarihi'ne Giriş"idir.⁸⁰²

Gökalp İstanbul'da, eski doğa tarihi hocası Dr. Yorgi ile de görüşüp, onun taklitçilik karşıtı ve milliyetçi fikirlerinden etkilenir. Bu görüşmeden itibaren Türk milletin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik edebilmek için, öncelikle bu ilimlerin genel esaslarını öğrenmeye başlar.⁸⁰³ Görüşleri kendisini çok derinden etkileyen Hüseyinzâde Ali (Turan) Bey ile bu dönemde temas ve dostluk kurar.⁸⁰⁴ Bunlara karşın, Gökalp'in milliyetçiliği tam anlamıyla benimseyişi ve milliyetçi bir kuramcı olarak ortaya çıkışı ancak Selanik döneminde gerçekleşecektir. Bundan önce, Cemiyet'in politik çizgisine uygun olarak Osmanlıcı yönü hep ağır basmıştır.

Gökalp, Cemiyet üyelerinin baskı altında olduğu bir ortamda istibdat karşıtı siyasî faaliyetleri nedeniyle okulunu tamamlayamayacaktır. Diyarbakır'daki hürriyetçi arkadaşlarının müstebit Vali Halit Bey ile takışmaları ve o sırada memleketine yaz tatiline (1898) giden Gökalp'in onlara katılması nazik bir durum yaratmıştır. Gökalp, Vali'yi şiddetli telgraflarla İstanbul'a şikâyet eder.⁸⁰⁵ Arkadaşlarının evlerinde yapılan

⁸⁰² Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 13. Bu isimlerin ve eserlerin hepsi, Türk milliyetçiliğinin doğuşunda önemli pay sahibidir. Türk milliyetçiliğinin doğuşu ve gelişimine ilişkin genel bilgi için 3 numaralı dipnottaki tüm kaynaklara bakılabilir. Bunlar arasından özellikle bkz. Akçura, age. ve Kushner, age.

⁸⁰³ Dr. Yorgi'nin (Hocanın) vasiyeti özetle şudur: "...inkılâp, taklitle olmaz. Türkiye'deki inkılâp, Türk milletin içtimaî hayatına, millî ruhuna uygun olmalı! ..İçtimaî bünyesine tevafuk etmeli! ... İyi bir kanun-ı esasî yapabilmek için evvel emirde Türk milletin psikolojisini ve sosyolojisini tetkik etmek lâzım!..." Göksel, s. 62; Şapolyo, s. 24.

⁸⁰⁴ Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 13-14. Hüseyinzâde Ali Bey için bkz. Ali Haydar Bayat, **Hüseyinzâde Ali Bey**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 217-218, 267-276, 326; Akçura, s. 140-146, 156-157. Ayrıca, 3 numaralı dipnottaki diğer kaynaklara bkz. Gökalp'in Cemiyet ile olan bağlantısı ile Hüseyinzâde Ali Bey ile olan teması arasında yakın bir ilişki olduğuna kuşku yoktur. Ali Bey, genellikle ileri sürüldüğü gibi İttihat-ı Osmanî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almasa da erken bir dönemde Cemiyet'e katılmıştır. Pek çok kaynaktaki kurucular arasında gösterilmesine karşın, Ubeydullah Efendi'nin ölümü üzerine 4-7 Mart 1938'de Tan gazetesinde tefrika edilen yazısından kurucular arasında olmadığı anlaşılmaktadır. Mart 1938'de "Kırk altı sene kadar evvel" dediğine göre, Cemiyet'e giriş tarihi 1891 olsa gerektir; bkz. Hüseyinzâde Ali Turan, "İttihat ve Terakki Nasıl Kuruldu? Ubeydullah Efendi'nin Oynadığı Roller", Bayat, age. içinde, s. 333-342. Hanioglu'nun verdiği bilgi de bu yöndedir; bkz. Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, s. 175.

⁸⁰⁵ Kırzioğlu'nun verdiği bilgiye göre, bu sırada Diyarbakır'da Cemiyet'in şubesini kurmuş ve şapigrafla "Bahâr" adlı gizli bir gazete çıkarmıştır; Kırzioğlu, s. 196, 221.

aramalarda yasak yayınlar bulununca bazı arkadaşlarıyla birlikte Temmuz 1898’de tutuklanır.⁸⁰⁶

Gökalp bir süre sonra salınınca sonbaharda İstanbul’a döner. Fakat Diyarbakır’daki hadiseler Mabeyn’e ve okul idaresine jurnal edilmiştir. Gökalp önce okuldan uzaklaştırılır. Artık hafiyeler tarafından da belenmiştir. Bu arada Diyarbakır’daki (aynı zamanda akrabası da olan) arkadaşına yazdığı ve istibdat aleyhtarı fikirlerini yansıtan mektubu da ele geçmiştir. Gökalp, Mart 1899’da tutuklanarak bir yıl hapisle ve hapis cezasının ardından Diyarbakır’da polis nezaretinde yaşama zorunluluğuyla (yani sürgünle) cezalandırılır. Taşkışla’da on ay, Mehterhâne’de ve Zaptiye Tevkifhanesi’ne iki ay hapis yatacaktır.

Hapishane de Gökalp için değerli bir deneyim olur. Bu dönemde ruhsal buhranlarından sonsuza dek sıyrılır. Mahkûmiyeti sırasında kendisine başka hiçbir kitap verilmediğinden Kuran’ı etraflıca inceleme olanağı bulur.

Gökalp, Zaptiye Tevkifhanesi’nde Naim Bey isimli eski bir devrimciyle tanışır ve ondan derinden etkilenir. Anılarında, babası ve doğa tarihi hocasından sonra, “Pîr” dediği bu yaşlı devrimciyi üçüncü öğretmenini olarak tanımlamış; onun önerilerini “vasiyet” saymıştır. Bu “vasiyet”in esasını, 1876 Anayasası yeniden hayata geçecek olsa bile, başka nedenlerin yanında, özellikle halk özgürlüğe ve gelişmeye hazırlıklı olmadığı için fazla uzun ömürlü olamayacağı; demokratik bir düzeni getirecek olan asıl devrime ancak uzun bir düşünsel hazırlık devresinden sonra olanak bulunacağı; bu nedenle aydınların halkı aydınlatmasının ve onları kendi kendini idare etmeye alıştırmalarının gerekliliği; bunun için de önce aydınların yetişmesinin zorunluluğu oluşturmaktadır.⁸⁰⁷

Bir yıllık hapis cezasından sonra Gökalp, 1900’de memleketi Diyarbakır’a sürgün olarak gelir. Burada yeğeni Vecihe Hanım ile evlenecek, bu evlilikten beşi

⁸⁰⁶ Bu, aynı zamanda, Cemiyet’in Diyarbakır teşkilatının ortaya çıkartılması anlamına geliyordu. Böyle bir darbe sonucunda Cemiyet’in bölgedeki faaliyetleri son derece zayıflamıştır; bkz. Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, s. 292.

⁸⁰⁷ Heyd, “Gökalp 1922 yılında anılarını yazdığı zaman, yaşlı öğretmenin bütün dileklerini yerine getirdiğini rahatlıkla ileri sürebilirdi” değerlendirmesini yapmaktadır; Heyd, s. 35. Gökalp ise hayatı boyunca her üç vasiyete de uyduğunu belirtir; bkz. Göksel, s. 59-60, 63, 66-67; Şapolyo, s. 20, 24, 28.

Diyarbakır’da biri Selanik’te, biri de İstanbul’da olmak üzere yedi çocuğu olacak, iki kızı ve iki oğlu⁸⁰⁸ küçük yaşta öleceklerdir. Gökalp, on yıla yakın bir süre kalacağı Diyarbakır’da zamanının büyük kısmını okumaya, araştırmaya ayıracaktır. Batı ve özellikle de Fransız felsefesini, psikolojisini, toplumbilimini yoğun bir şekilde inceler.

17 Kasım 1903’te (4 Teşrinisani 1319) Ticaret Odası Kitabeti’ne, 26 Temmuz 1905’te (13 Temmuz 1321) Meclis-i İdare-i Vilayet Başkatip Refakati’ne ve Mülkiye Mustantıklığı’na atanır.⁸⁰⁹ Parla’nın işaret ettiği gibi, yerel yönetimin eşrafın denetiminde olduğu bir dönemde Gökalp’in bu ilk kitabet görevini alması önemli bir göstergedir. Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Anadolu eşrafiyla yakın ilişkilere girdiği bir döneme denk düşmektedir.⁸¹⁰

Gökalp’in yazı hayatı da gerçek anlamıyla bu dönemde başlar. Bir zamanlar babasının yönettiği resmî vilayet gazetesi “Diyarbakır”, Gökalp’in yazı hayatındaki ilk gazete olmuştur. 1904’ten itibaren (1908’e kadar) yazdığı “Diyarbakır”de, şiirleri (köylülerin içinde bulunduğu kötü durumu dile getirenleri dikkat çekicidir) ve çeşitli konularda makaleleri yayımlanmıştır. 1903’te Ticaret Odası’nda çalışmaya başladığı dikkate alınırsa, 1904’te başladığı gazete makalelerinde başka şeylerin yanında, iktisat ve ticaret konularıyla da ilgilenmesi anlamlıdır. Kasım 1908’de bu gazetenin başmuharrirliğine getirilecektir.⁸¹¹

Gökalp, göz hapsinde olmasına karşın, siyasî hadiselerle karışmaktan geri durmaz. Aşiret reisi İbrahim Paşa’nın idaresindeki Hamidiye Alayları’nın yöre halkı

⁸⁰⁸ Oğullarından birinin adı Sedat’tır. İki yaşındayken ölen oğlunun ve babasının adlarını birleştirerek Genç Kalemler’de de kullanacağı “Tevfik Sedat” takma adını üretmiştir; Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, s. 16. Kırzioğlu ise, oğlunun adının Tevfik Sedat olduğunu ve bu adı takma ad olarak kullandığını bildirmektedir; Kırzioğlu, s. 222.

⁸⁰⁹ Bu, Gökalp’in kendisinin verdiği bilgidir; bkz. (Ziya Gökalp), **Ziya Gökalp’in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, s. 74. Parla, 1904’te Vilayet Meclisi kâtipliğine getirildiğini, 1907’de de Ticaret Odası Başkâtipliği’ne geçtiğini yazar; Parla, s. 36.

⁸¹⁰ Parla, s. 36. Parla, bu konunun yeterince araştırılmadığını da belirtmiştir.

⁸¹¹ “Diyarbakır” gazetesi ve bu gazetede tespit edilebilen makaleleri için bkz. Gökalp, **Makaleler I**, s. 1-41, 116-118; Tütengil, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, s. 9-10, 52-53. Bu gazetede yayımlanan şiirleri için bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 242-248. Kendisi muharrirliğe getirildiğini yazsa da (**Ziya Gökalp’in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, s. 74) kastettiği başmuharrirlik olsa gerektir. Çünkü zaten birkaç yıldır gazetenin muharriridir. “Diyarbakır” gibi vilayet gazetelerine ilişkin genel bilgi için bkz. Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihi’nde Yerel Gazetecilik**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2001, s. 83-91; Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, s. 20-24.

üzerinde kurduğu baskıya karşı halk, önce Temmuz 1905'te, sonra da Kasım 1907'de özellikle Gökalp ve çevresinin önderliğinde ayaklanır.⁸¹² İlk eylemde Telgrafhane işgal edilip İstanbul'a telgraflar çekilir ama ayaklananlar geçirtilir ve olumlu bir sonuç alınamaz. 1907'de ise Telgrafhane on bir gün işgal edilir ve gönderilen çok sayıda telgrafla⁸¹³ hükümetin duruma acilen el koyması talep edilir.⁸¹⁴ Talepler kabul edilir.⁸¹⁵ Gökalp'in bu olaylardaki rolü onun bütün ilde tanınmasını sağlar.⁸¹⁶ Erişirgil'in deyişiyle, "İbrahim Paşa olayı, onun için, fiili bir ihtilalcilik stajı" olmuştur.⁸¹⁷

Gökalp, tüm bu olayları ve köylülüğün ağılık düzeni tarafından sömürölüp ezildiğini 1908 Devrimi'nden hemen sonra yazdığı ve aynı yıl basılan "Şakî İbrahim Destanı" başlıklı eserinde anlatır. Bu destan, bir nevi, 1906-1908 isyanlarının ve Devrim'in destanıdır. Bu, aynı zamanda, Gökalp'in basılan ilk kitabıdır.⁸¹⁸

23-24 Temmuz 1908'de Gökalp Diyarbakır'dadır. Haberleri coşkuyla karşılamış, Cemiyet'in Diyarbakır Şubesi gibi hareket etmiş ve örgütleyicisi olarak ön saflarında katıldığı gösterilerle yeni düzeni desteklemiştir.⁸¹⁹ Kısa bir süre sonra da arkadaşlarıyla beraber Cemiyet'in Diyarbakır Şubesi'ni resmen kurar ve mesul

⁸¹² Bu ayaklanmalar sadece Diyarbakır'a özgü değildir. 1906-1908 döneminde bir devrimci kabarış ortaya çıkmış ve Anadolu'nun pek çok şehrinde benzer ayaklanmalar patlak vermiştir. Bu kitlesel eylemlerin 1908 Devrimi'ni müjdelediği veya başka bir deyişle, onun öncülü oldukları söylenebilir. Yukarıda verilen Gökalp kaynaklarında (özellikle Tansel, "Notlar", (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 359, 370-375'de) konuya ilişkin ayrıntılı bilgi bulunabilir. Bunlar dışında, hem 1906-1908 ayaklanmaları hem de Diyarbakır ayaklanmalarında Gökalp'in rolü için bkz. H. Zafer Kars, **1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği**, 2. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Haziran 1997, s. 24-26, 145-147; Kansu, s. 35-95; Petrosyan, s. 234-242.

⁸¹³ Gökalp'in kaleminden çıktığı kuvvetle muhtemel olan bu telgraflardan ikisi için bkz. Ziya Gökalp, **Şakî İbrahim Destanı**, İstanbul: İstanbul Yayınları, 1953, s. 22-24.

⁸¹⁴ Diyarbakır Telgrafhanesi sıradan bir telgrafhane değildir. Avrupa'yı Hindistan, Çin ve Avustralya'ya bağlayan telgraf hattı Diyarbakır'dan geçtiği ve on bir günlük işgal tüm haberleşmeyi kestiği için mesele diplomasi alanına taşınmış, Avrupa devletleri Babiâli'yi sıkıştırmışlardır; Kars, s. 26; Gökalp, **Şakî İbrahim Destanı**, (Cavit Orhan Tütengil'in yazdığı "Önsöz"), s. 4-5.

⁸¹⁵ Yine de tam bir sonuç alınmayacak ve Abdülhamit'in koruduğu İbrahim Paşa'yı ancak Meşrutiyet/Jön Türk rejimi tasfiye edebilecektir.

⁸¹⁶ Hem İbrahim Paşa hem de ayaklanmanın elebaşları, II. Abdülhamit tarafından affedilmiştir; Kars, s. 26. Şapolyo, bu olaydan sonra Gökalp'in istibdada karşı daha yoğun bir mücadeleye giriştiğini yazar; Şapolyo, s. 43.

⁸¹⁷ Erişirgil, s. 56.

⁸¹⁸ "Şakî İbrahim Destanı" için bkz. Gökalp, **Şakî İbrahim Destanı**, s. 6-19; (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı - 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 299-311. Duru, Gökalp'in kendisine bu olaylardaki önder rolünü anlattığını yazar; Duru, **Ziya Gökalp**, s. I (2. dipnot). Tansel, Gökalp'in "Şakî İbrahim Destanı"nda İTC propagandası da yaptığını belirtmiştir. Nitekim bu eser, Cemiyet'in Diyarbakır Merkezi menfaatine basılmıştır; Tansel, s. XV, 374.

murahhası (sorumlu temsilcisi) olur.⁸²⁰ Bu görevini 1909 sonbaharına kadar sürdürecektir. Aralık 1908’de İtihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi Gökalp’i Diyarbakır, Van ve Bitlis parti örgütlerinin müfettişliğine memur eder. Bunun üzerine “Diyarbekir” gazetesi yazarlığından ve kitabet görevlerinden ayrılır.

Cemiyet’in 7 Ocak 1909’da biten Viranşehir Kongresi’nde müfettiş olarak bulunur. Hazırladığı “Viranşehir Havalisi’nin Temin-i Umrânı”na ait 14 maddelik lâyiha, Merkez tarafından çok önemli bulunarak Kabine üyelerine ve mebuslara bildirilir. Ayrıca kendisine bir teşekkürnâme yollanır.⁸²¹

31 Mart Vakası’nın yarattığı hava Diyarbakır’a ulaşmakta gecikmeyecek ve tutucu kesimlerin Gökalp gibi devrimci elebaşları karşısında cesaretlenmesine ve gösteriler düzenlemelerine neden olacaktır. Diyarbakır gibi merkezden uzak ve tutucu öğelerin halen güçlü olduğu bir kentte Gökalp ve arkadaşları, ancak 31 Mart karşı-devrim hareketinin bastırılmasının ve II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinin ardından daha rahat hareket edebilecekleri bir ortama kavuşabilmişlerdir.

“Diyarbekir” gazetesinden sonra, Gökalp’in yazdığı yayın organı “Peyman” adlı yerel gazete olmuştur.⁸²² Diyarbakır’da çıkan ilk özel gazete olan Peyman, Gökalp’in teşviki ve desteğiyle 28 Haziran 1909’da yayın hayatına girmiştir. Gökalp’in 1909 yılının Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında Peyman’da çeşitli konularda makaleleri yayımlanmıştır.⁸²³

⁸¹⁹ Tüm bunlara ilişkin bir hikâyelendirme için bkz. Erişirgil, s. 57-58. Hazım (Tepeyran) Bey tarafından yapılmış daha farklı bir anlatım için bkz. Karabekir, s. 391-392.

⁸²⁰ 1908 Devrimi sonrasında ilk seçimlerde Gökalp kendisine Merkez tarafından yapılan adaylık önerisini kabul etmeyince, onun yerine dayısı Mehmet Arif Efendi İTC listesinden Diyarbakır mebusu seçilecektir. 1909 yılının Mart ayında mebusken ölmüştür; Kırzioğlu, s. 174, 207.

⁸²¹ Bu teşekkür yazısı için bkz. (Ziya Gökalp), **Ziya Gökalp’in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, s. 75-76.

⁸²² Derviş Vahdeti’nin çıkardığı “Volkan” gazetesinin 12 Ocak 1909 tarihli 19. sayısında, “Diyarbekir’den” kenar başlığı altında Gökalp’in bir yazısı yayımlanmıştır. Volkan gazetesinin tıpkıbasım çevrimyazısı yapılmıştır; bkz. **Volkan Gazetesi 1908-1909 Derviş Vahdeti**, M. Ertuğrul Düzdağ (hzl.) İstanbul: İz Yayıncılık, 1992. Gökalp’in yazısı için bkz. age. s. 81-82 ve Gökalp, **Makaleler I**, s. 113-115. 1910’da yayın hayatına giren “Dicle” gazetesinde de yazdığı çeşitli kaynaklarda ileri sürülmüştür. Tütengil, bu gazetede yaptığı inceleme sonunda, doğrudan bu gazete için yazmış olduğu herhangi bir yazıya rastlamadığını, başka gazete ve dergilerden alınarak yeniden yayımlanan manzumeleri olduğunu belirtmektedir; Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, s. 13-14.

⁸²³ “Peyman” gazetesi ve bu gazetede yazıları için bkz. Gökalp, **Makaleler I**, s. 45-109, 119-121; Tütengil, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, s. 10-11, 53-54. Bu yazılarda daha çok çeşitli

Şehrin ve Cemiyet'in Diyarbakır şubesinin saygın önderleri arasında olan Gökalp, 1909 yılının Eylül ayında Selanik'te düzenlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresi'ne Diyarbakır delegesi olarak katılmak üzere Selanik'e gelir. Kongrenin umumî katipliğine seçilmiş olan Tevfik Rüştü (Aras) Bey, bir-iki toplantıdan sonra herkesin dikkatini çeken üç kişiden birinin Gökalp olduğunu belirtmiştir.⁸²⁴

Kongre'nin ardından Gökalp İstanbul'u ziyaret eder.⁸²⁵ Darülfünun'un Ulûm-i Dîniye-i Âliye (ilahiyat) ve Edebiyat Şubeleri ilm-i ruh (psikoloji) muallimliği vekaleti görevini kabul etmez ve bir süre sonra Diyarbakır'a döner. Temmuz 1910'da Diyarbakır Vilayeti Maarif Müfettişi olacaktır.

“Kabe-i Hürriyet”⁸²⁶ o dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasî karargâhı konumundadır. Gökalp'ın asıl Selanik dönemi de 1910'un sonlarında başlayacaktır. 1910'da Selanik'e bir kez daha gelmiş ve Cemiyet'in 1910 Kongresi'nde Merkez-i Umumi üyeliğine seçilmiştir.⁸²⁷ Gökalp, 1918'de İttihat ve Terakki Cemiyeti resmen fesholuncaya kadar bu önemli görevde kalacaktır. Bu, aynı zamanda Gökalp'ın yaşamında yeni bir çığırın açılması anlamına gelir. 1911 yılının ilkbaharında ailesi de Selanik'e gelir.

mahalli sorunların ele alındığı ve çözümler önerildiği; bu arada Cemiyet'in çizgisine uygun olarak 1908 Devrimi'nin ilkelerinin ve Osmanlıcılık siyasetinin savunulduğu görülmektedir.

⁸²⁴ Diğer iki kişi, Kara Kemal ve Mustafa Kemal (Atatürk) Beylerdir. Aras'ın bu hatırası için bkz. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, 1969, s. 58-59. Pek çok kaynakta Gökalp'ın katıldığı 1909 ve 1910 kongreleri karıştırılmakta; yanlış şekilde, 1909 Kongresi'nde Merkez-i Umumi'ye seçildiği ifade edilmektedir. Bunlardan biri olan Erişirgil, kongrede Gökalp'ın gençlerin Cemiyet'e nasıl bağlanabileceği konusundaki görüşleriyle dikkat çektiğini yazar; Erişirgil, s. 67.

⁸²⁵ Erişirgil, İstanbul'da devam ettiği İttihat ve Terakki Kulübü'nde Akçura ile ilk kez karşılaşmasını hikâye eder; Erişirgil, s. 62-66.

⁸²⁶ O dönemde devrimciler için Selanik “Kâbe-i Hürriyet”, İstanbul ise “Kahpe Bizans”dır; bkz. Bleda, s. 53. Genç Kalemler'de “Bizans” tabirinin bu yönde kullanımına örnek olarak bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 77; Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80; Yekta Bahir (Ali Canip), “Haluk'un Defteri ve Bugünkü Fikret”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 90; Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 102. Ahmad'ın (İttihatçılar için) deyişiyle, “tıpkı daha sonraki Kemalistler gibi, onlar da ‘Kozmopolit İstanbul’a karşı güvensizdiler.” Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 39.

⁸²⁷ 1910 Kongresi'nde Merkez-i Umumi üyelerinin sayısı üçten yediye çıkarılmıştır. Kongre gizli olmakla birlikte seçilenlerin isimleri açıkça ilan edilmiştir. Bu isimler; Hacı Adil, Hayri, Dr. Nazım, Mithat Şükrü, Eyüp Sabri, Ömer Naci ve Ziya Beylerdir; Tunaya (Cilt 3), s. 283, 286-287, 298-299. Gökalp'ın Merkez-i Umumi'ye alınmasına ilişkin bir yorum için bkz. Erişirgil, age. içinde hazırlayanların dipnotu s. 67-68 (27. dipnot). Duru'nun Gökalp'ten de söz ettiği, bu kongreye ilişkin hatıraları için bkz. Duru, **“İttihat ve Terakki” Hatıralarım**, s. 45.

Müfettişlik görevinden ayrılan ve Selanik'e yerleşen Gökalp burada gerek Türk gerekse Avrupalı ilerici çevrelerle ilişki kurar ve geniş bir çevre edinir. Talat Bey yakın arkadaşdır. Diğer Jön Türkler ve Genç Kalemler mensupları gibi, Gökalp'in siyasal/ideolojik tutumu da Selanik'in havasından etkilenmiştir. Balkanlar'ın milliyetçi atmosferi ve yeni çevresi Gökalp'in düşünceleri üzerinde büyük bir etki yapar. Gökalp'teki milliyetçiliğin ilk belirtilerine bu dönemdeki yazılarında rastlanır. Nitekim Türkçülüğe ait (daha doğrusu Türkçü) ilk yazıları Genç Kalemler'de görülecektir.⁸²⁸

Gökalp, Batı'ya olabildiğince açık bu kozmopolit ortamda çağdaş (özellikle Fransız) felsefe ve toplumbilimiyle artan bir merakla ilgilenir. Gabriel Tarde, Gustave Le Bon ve de özellikle Alfred Fouillée⁸²⁹ gibi Fransız toplumbilimcilerini ve düşünürlerini inceler. Sonradan en beğendiği düşünür ve esas esin kaynağı durumuna gelen Emile Durkheim'ın yapıtlarıyla da Selanik döneminde tanışmış ve etkilenmiştir.⁸³⁰ Gökalp'te Immanuel Kant ve Jean Jacques Rousseau etkisi de görülür.

Gökalp, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gençlik kolunun yönetimini üstlenmiştir. Merkez-i Umumi üyesi olarak esas görevi de bu olmuştur. Birinci Bölümün ilgili kısmında Gökalp'in üstlendiği bu görevin dergi açısından kilit önemde olduğuna değinilmiştir.

1911-1912'de Selanik İttihat ve Terakki Mektebi'ne (İdadi) felsefe ve toplumbilim hocası olarak atanacaktır.⁸³¹ Böylece, bir Türk okulunun müfredatına

⁸²⁸ Ülken, ilk devre yazılarında "Osmanlı milliyetçisi" olduğunu söylediği Gökalp'in Selanik'te "şiddetli bir ruhi/manevi dönüş" geçirdiğini ifade eder. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 304-305, 310.

⁸²⁹ İdealist ve dayanışmacı eğilimli Fransız filozof Fouillée, bir dönem en çok okuduğu ve derslerinde konu edindiği düşünürdür; Parla, s. 37. Fouillée üzerine Höffding'den yaptığı bir tercüme Genç Kalemler'de yayımlanmıştır. Genç Kalemler'in içeriğindeki Fouillée etkisini ilerde göreceğiz.

⁸³⁰ Gökalp'in Genç Kalemler'de Durkheim'dan söz ettiği (ve aynı zamanda dergide Durkheim'dan söz edilen) ilk yazı, 9 numaralı nüshanın başmakalesidir; bkz. GKTH (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan: Yeni Lisan ve İmla", **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 146. Genç Kalemler'in içeriğindeki Durkheim etkisini ilerde göreceğiz. Selanik döneminde Gökalp'te Durkheim etkisi olmadığı şeklinde yaygın bir yanlış söz konusudur. Bkz. Heyd, s. 39; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 179, 310. Bu yanlış Alkan tarafından da Yeni Felsefe Mecmuası üzerinden tespit edilmiştir. Bkz. Alkan, "Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası", s. 379 (8. dipnot).

⁸³¹ Öğrencisi olan Hakkı Süha (Gezgin) Bey portrelerinde Gökalp'le bu okuldaki ilk karşılaşmasını anlatır; bkz. Gezgin, s. 334-335.

toplumbilim dersi ilk kez girmiş olur ve bunda da Gökâlp'in çabalarının önemli bir payı vardır.⁸³²

Bir “kaht-ı ricâl”⁸³³ ortamında; yeni rejimin aydın, kadro ve kitle desteği ihtiyacı içinde olduğu bir ortamda Gökâlp, başta eğitimleri olmak üzere gençlere ilişkin her konuyla yakından ilgilenir. Dersleri büyük ilgi görür ve özellikle gençler üzerindeki etkisi giderek artar. Çevresinde aydın gençlerden bir grup oluşur.

Gökâlp'in Selanik gençleri arasında gayet etkin ve nüfuzlu olduğu hemen tüm kaynaklarda, Selanik gençlerinin onun etrafında pervane veya peyk oldukları da kimi kaynaklarda ifade edilmiştir.⁸³⁴ Bu, kimi zaman abartılı olduğu anlaşılan söyleme, Erişirgil'in çalışması dolayısıyla yöneltlen en dikkat çekici eleştiri, bu gençlerden biri olan Yöntem'den gelmiştir. Yöntem'in Genç Kalemeler çevresini anlamak açısından da önemli olan değerlendirmesi şöyledir:

... İlme hürmetleri pek aşırı olmakla beraber, kimsenin etrafını kuşatmak şanlarından olmadığını yakinen bildiğim Selânikli ve Selânik'teki gençler, Ziya'yı hemen yakalamış olmadıkları gibi, onun mülâhazalarına bîgâne kalacak derecede gafil de değildiler: Yusuf Osman, Âkil Koyuncu, Rasim Haşmet biyoloji, Darwinizm, sosyalizm gibi bilgilerle çoktan mücehhezdiler.⁸³⁵ M. Nermi gibi bazıları ise, Şark âlimlerine, hattâ Arapçaya âşına, tasavvufu müdrik gençlerdi. Bunlar, bilhassa Fransız edebiyatıyla daima uğraşmakta idiler. Hemen hepsi fakir, çok çalışmağa muhtaç oldukları için, bilâkis öyle geceli gündüzlü Ziya'nın etrafında pervane olamamışlardır.⁸³⁶

⁸³² 1912'de İstanbul'a döndükten sonra Gökâlp Darülfünun'a ilk toplumbilim profesörü olarak girecek ve toplumbilim bölümü başkanlığını yürütecektir. Türkiye'de toplumbilimin doğuşuna (ve dolayısıyla Gökâlp'in rolüne) ilişkin daha geniş kapsamlı bilgi için bkz. Zafer Toprak, “Osmanlı'da Toplumbilimin Doğuşu”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce** Cilt 1 s. 310-327; Niyazi Berkes, “Türkiye'de Toplumbilimin Başlangıcı”, **Felsefe ve Toplumbilim Yazıları**, 1. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, Şubat 1985, s. 135-144.

⁸³³ II. Meşrutiyet döneminde çok kullanılan bu deyim, seçkinlerin olmayışı anlamına gelir.

⁸³⁴ Örneğin bkz. (Tanır), s. 95; Şapolyo, s. 74-78; Erişirgil, s. 69.

⁸³⁵ Ali Canip Bey, Âkil Koyuncu Bey hakkındaki mizahi portresinde de onun Darwin'e olan ilgisine deyinmiştir. Şöyle yazar: “... Âkil Darwin'iyle zeminin siyah ve dümdüz sahralarına indi. ...” Bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Âkil Koyuncu”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 40.

⁸³⁶ Ali Canip Yöntem, “ ‘Milliyetperverlik’ Cereyanının En Büyük ve Kuvvetli Şahsiyeti Ziya Gökâlp”, **YT**, Cilt: 3 Sayı: 38 (15 Kasım 1962), s. 353.

Kimi yazarların abartmalarına karşı gösterdiği tepkide Yöntem haklı bile olsa, Gökâlp'in Selanik'te gençler arasında gayet etkin olduğu ve çevresinde bir genç aydın grubunun oluştuğu da bir gerçektir.⁸³⁷

İttihat ve Terakki yöneticileri de Gökâlp'in, hareketin düşünce gücünün en önemli unsurlarından biri olduğunu veya olabileceğini farketmişlerdir. Gökâlp, Cemiyet önderlerinin saygısını kazanır, tanınan ve sevilen bir kimse olur. Bu prestijli konumuna karşın, günlük politikaya karışmamış ve yapılan tekliflere karşın hükümette görev almamıştır.⁸³⁸ Siyasetçi kimliğini, düşünür, araştırmacı ve eğitimci kimliğiyle hiçbir zaman karıştırmayacak, kelimenin dar anlamıyla hiçbir zaman siyasetçi olmayacaktır. Siyaset ile bilimsel çalışmaların titizlikle ayrılması gerektiği inancına bağlı kalarak, yalnızca kuramsal çalışmalarla ilgilenmiştir.

Bunun yanında, koyu bir İttihatçı olduğu kesindir. Nitekim İttihatçı olmayanları sevmediği bilinmektedir. Örneğin Abdullah Cevdet Bey, Gökâlp için, "İttihad ve Terakki cemiyetine dâhil ve hadim olmayanların hakkı hayatını katiyen tanımazdı" demektedir.⁸³⁹

Ziya Gökâlp, Bayur'un deyişiyle, hem İttihat ve Terakki'yi hem de Türkçülüğü birlikte temsil edenlerin başında gelir.⁸⁴⁰ 1908 Devrimi'nin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önde gelen kuramcısı ve ideologu olmuştur.⁸⁴¹ Gökâlp'in döneminin aydınlarına göre önemli bir farkı, sistematik bir kuramsal yapıya zaman içinde

⁸³⁷ Gökâlp'in çevresindekiler üzerindeki etkisine dair ilginç bir hatıra Ali Haydar Tanır tarafından Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e ilişkin olarak aktarılır; bkz. (Tanır), s. 96-97. Bir dönem Türkçü akım içinde yer alan Aydemir, kendisinin de dahil olduğu kuşak üzerindeki Gökâlp etkisini şöyle ifade eder: "...bu idealizm, Turan ve Türkçülük alanında bir genç neslin, meselâ benim neslimin o zaman baş döndürücü, sürükleyici gücüydü. Ve Ziya Gökâlp, muhakkak ki, bir fikir lideriydi." Aydemir, s. 475. Gökâlp'in etkilediği kimselere ilişkin derli toplu bir özet için bkz. Ercilasun, s. 68-71.

⁸³⁸ 1912'de (mebusluğu sırasında) kendisine Maarif Nazırlığı teklif edilmesine karşın kabul etmemiştir; Kırzioğlu, s. 224.

⁸³⁹ Akt. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: XI, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1970, s. 2016. Abdullah Cevdet Bey'in abarttığına şüphe yoktur. Şapolyo da İttihatçı olmayanları sevmediğini yazar; Şapolyo, s. 94. Abdullah Cevdet Bey, Gökâlp'in İTC'nin "harekât ve icraatına hâkimi mutlak" olduğunu ileri sürer ki bu da abartılı bir yorumdur; İnal, age.

⁸⁴⁰ Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 378.

⁸⁴¹ Tunaya'nın deyişiyle, "Cemiyet'in tek ve vazgeçilmez ideoloğu"dur; Tunaya (Cilt 3), s. 371. Aynı zamanda Türkçülük cereyanının Meşrutiyet dönemindeki lideridir. Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I**, s. 107.

ulaşılabilecek olmasıdır. Selanik veya Genç Kalemler dönemi bu noktaya ulaşmasında önemli bir aşama olmuştur.⁸⁴²

Gökalp Selanik'te yoğun bir yayıncılık faaliyeti sürdürmüştür. Dönemin Gökalp çevresindeki Selanik gençlerinden olan Mehmet Zekeriya (Sertel) ve Nebizâde Ahmet Hamdi Beyler, Gökalp'ten aldıkları ilhamla 28 Ağustos 1911'de (15 Ağustos 1327) "Yeni Felsefe Mecmuası"nı çıkarmaya başlarlar.⁸⁴³ Yeni Felsefe Mecmuası, Genç Kalemler'in bir nevi partneridir; onunla paralel diyebileceğimiz (ama "Yeni Lisan" değil, "Yeni Hayat" konusunda yoğunlaşan ve tabiyki milliyetçi) bir yayın çizgisi sürdürmüştür.⁸⁴⁴ Kâzım Nami, Suphi Ethem, Selahattin Asım ve Rasim Haşmet gibi Genç Kalemler yazarları, aynı zamanda bu dergiye de yazmışlardır.⁸⁴⁵ Genç Kalemler'in 9 numaralı nüshasının arka kapağının dış yüzünde bu derginin çıkışı şöyle duyurulmuştur:

Yeni Felsefe Mecmuası

Evvelce şehrimizde intişar eden (Muhit-i Mesai) risalesinin yerine kaim olmak üzere çalışkan ve zeki gençlerimizden Hamdi ve Zekeriya Beyler tarafından neşre başlanmıştır. Sahiplerini tebrik ve karilerimize tavsiye ederiz.

⁸⁴² Parla'nın ifadesiyle, aralarında birçok açıdan önemli ayrılıklar olmasına karşın, "Gökalp, İttihatçılar'ın resmi, Kemalistler'inse gayri-resmi ideologu"dur. 1908-1918 döneminde, kültürel ve eğitsel konularda partinin en saygın ideologu olmasına karşın hiçbir zaman parti politikasını belirleyenler arasında yer almamıştır. Yekpare bir örgüt olmayan İTC içindeki adalar arasında bir adadır; Parla, s. 40-41. Şapolyo'nun ifadesiyle, Gökalp, "bu ihtilâlcî partinin gayelerini çizdi." Fikirleriyle, İTC'nin "programına başlıca âmil olmuştur. Bu suretle Ziya Gökalp İttihat ve Terakki Cemiyeti tarihine karışmış oldu." "O, İttihat ve Terakkinin bir velisi haline gelmişti." Şapolyo, s. 69, 94.

⁸⁴³ 17 sayı çıkabilen Yeni Felsefe Mecmuası için bkz. Alkan, "Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası", s. 377-407; Sertel, **Hatırladıklarım**, s. 35-37; Yıldız Sertel, **Babam Gazeteci Zekeriya Sertel: Susmayan Adam**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Ekim 2002, s. 19-35. Gökalp etkisi için ayrıca bkz. (Tanır), s. 96.

⁸⁴⁴ Zekeriya Sertel'in deyişiyle, "Bir taraftan *Genç Kalemler*'in, öte yandan *Yeni Felsefe*'nin açtığı yayılım ateşi, fikir ve sanat hayatında bir bomba gibi patlamıştı. İstanbul'da ve memleketin başka köşelerinde bulunan aydınların dikkati Selânik'e çevrilmişti. *Genç Kalemler* edebiyat dünyasında fırtına koparmıştı." Sertel, **Hatırladıklarım**, s. 36. Yıldız Sertel bu dergi için şu tespitte bulunur: "Yeni Felsefe dergisi, birtakım acemi gençlerin çıkardığı önemsiz bir dergi değildi. İttihat ve Terakki'nin çıkardığı, Genç Kalemler dergisine paralel olarak çıkan ve Ziya Gökalp'in, Selanik'te II. Meşrutiyet devriminden sonra ortaya attığı, 'Yeni Hayat' görüşünü geliştiren bir dergiydi." Yıldız Sertel, s. 20. Tekin Alp'in değerlendirmesi için bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Milli Arıyorlar", s. 147; Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 180.

⁸⁴⁵ Suphi Ethem Bey haricindeki isimleri, Alkan'ın makalesinde dergide yayımlanmış yazılara yapılan atıflardan edindik. Suphi Ethem Bey'in derginin yazarı olduğu bilgisi ise yine Alkan tarafından ama bir başka makalesinde verilmektedir. Aşağıda "Suphi Ethem Bey" kısmına bkz.

11 numaralı nüshasının arka kapağının iç kısmında ise Yeni Felsefe Mecmuası şöyle tanıtılmaktadır:

Yeni Felsefe

Şehrimizde çıkan ve Genç Kalemler’le birlikte Yeni Lisan ve Yeni Hayat’ı müdafaa eden bu kıymetli mecmuayı bütün karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz. On beş günde bir çıkan her nefis numarası bir kuruştur. Seneliği yirmi dört, altı aylığı on üç kuruştur. İdarehanesi Selanik’te Rumeli matbaasındadır.⁸⁴⁶

Genç Kalemler’in 2 numaralı nüshasının ön kapağının iç kısmında Ahmet Hamdi ve Zekeriya Beylerin 1911’de basılan kitapları “Hayat ve Şebab”⁸⁴⁷ ise şöyle tanıtılmıştır:

Hayat ve Şebab

Hayat ve Şebab intişar etti. Bu eseri her genç okumalıdır. Fiyatı sekiz kuruştur.

Genç Kalemler’in 20 numaralı nüshasının arka kapağının dış yüzünde daha da ilginç bir tanıtım yer almaktadır. Bu nasihatli tanıtım, Genç Kalemler ekibinin hangi yayınları kendine daha yakın gördüğünü ortaya koyması açısından değerlidir. Bu kısa ama gayet özlü tanıtım (şekil itibariyle de olmak üzere) aynen şöyledir:

Türk Yurdu

İstanbul’da

Yeni Felsefe

Selanik’te

İçtiha

İstanbul’da

Genç Kalemler’in her kariî mutlaka bunları okumalıdır.

Kuşkusuz, Gökalp’in Selanik döneminde esas yayın organı Genç Kalemler’dir. Genç Kalemler dergisi Gökalp için uzun yıllardır sürdürdüğü çalışmalarını ve fikirlerini ortaya koymanın bir vesilesi ve aracı olmuştur. Gökalp, “Türkçülüğün Esasları”nda bu durumu şöyle açıklar:

⁸⁴⁶ Dergi idarehanesinin Genç Kalemler’inki ile aynı olduğuna dikkat edilsin.

⁸⁴⁷ Ahmet Hamdi - Mim. Zekeriya, **Hayat ve Şebab**, Selanik: Rumeli Matbaası, 1327. Kitabın kısa bir tanıtımı için bkz. Yıldız Sertel, s. 38-41. Zekeriya Sertel’in hatıralarındaki kısa deyinme için bkz. Sertel, **Hatırladıklarım**, s. 37.

Bu sırada, Selanik'te *Genç Kalemler* adında bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın başyazarı Ali Canip Bey ile, bir gece, Beyaz Kule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana, mecmuanın dilde sâdeliğe doğru bir inkılâp yapmağa çalıştığını; Ömer Seyfeddin'in bu fikir savaşında, öncü olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin'in dil hakkındaki bu fikirleri tamamiyle benim kanaatlerime uyuyordu. ...

Hülâsa, on yedi-on sekiz yıldan beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini incelemek için harcadığım çalışmaların mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin çıkmasına ihtiyaç vardı. İşte, *Genç Kalemler*'de Ömer Seyfeddin'in başlamış olduğu fikir mücadelesi bu vesileyi hazırladı. ...⁸⁴⁸

Gerçekten de Gökâlp, *Genç Kalemler*'in en üretken yazarlarından biri, *Genç Kalemler* de Gökâlp'in fikirlerinin taşıyıcısı olmuştur. Fakat *Genç Kalemler*'de Ziya veya Mehmet Ziya imzasına hiç rastlanmaz.⁸⁴⁹ Kendi ismini kullanmayan Ziya Bey'in bu dergideki bazı yazılarına ya “?” ya da GKTH imzası düşülmüştür. 2 numaralı nüshada yayımlanan “?” imzalı başmakalenin yarısı⁸⁵⁰ ve 5 numaralı nüshada yayımlanan yine “?” imzalı başmakale⁸⁵¹ Gökâlp'in kaleminden çıkmıştır. Yukarıda görüldüğü gibi, 6-11 numaralı nüshalardaki GKTH imzalı 6 başmakale de ona aittir.⁸⁵²

Bunlar dışında, Gökâlp takma adlar kullanmıştır. *Genç Kalemler*'de kullandığı takma adlar şunlardır: Tevfik Sedat, Demirtaş, Celal Sakıp ve Gök Alp.⁸⁵³

⁸⁴⁸ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları* s. 13-14.

⁸⁴⁹ Çok sayıda değişik imza ve takma ad kullanmasının nedenleri için bkz. Tütengil, *Ziya Gökâlp Üstüne Notlar*, s. 19.

⁸⁵⁰ “?” (Ali Canip-Ziya Gökâlp), “Yeni Lisan”, *GK*, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 25-29. Yukarıda bu makalenin bir kısmının Ali Canip, diğer kısmının Ziya Bey tarafından yazıldığı belirtilmişti. Külliyyatında da kendi yazdığı bölüme yer verilmiştir; bkz. Gökâlp, *Makaleler II*, s. 22-28.

⁸⁵¹ “?” (Ziya Gökâlp), “Yeni Lisan'ın Güzelliği”, *GK*, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 81-86. Yöntem bu makalenin Gökâlp'e ait olduğunu belirtmiştir; bkz. Yöntem, “Ziya Gökâlp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü *Genç Kalemler* ve ‘O’”, *PYM*, s. 414; Filizok, s. 45. Bu makale Gökâlp külliyyatında yer almaktadır; bkz. Gökâlp, *Makaleler II*, s. 29-39.

⁸⁵² Filizok, s. 45-46.

⁸⁵³ Takma adlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Tütengil, s. 15-20. *Genç Kalemler*'de sıkça geçen “Kaya Alp” müstearının da ona ait olduğu Çelik tarafından iddia edilmiştir; bkz. Çelik, *Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma*, s. 190; Çelik (İA), s. 21. Ancak, daha yukarıda da belirtildiği gibi, buna ilişkin herhangi bir kanıt sunulmamaktadır. Hakkında geniş bir külliyyat oluşmuş olan Gökâlp için, belli başlıları burada kullanılmış olan çalışmaların hiçbirinde böyle bir iddia yer almamaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Genç Kalemler’de “Celal Sakıp” ve “Gök Alp” imzalarını hem Ali Canip Bey hem de Ziya Bey kullanmıştır. Yukarıda, Celal Sakıp imzalı iki makaleden birinin (“Rıza Tevfik’in Felsefesi” başlıklı makale⁸⁵⁴) Ziya Bey’e ait olduğu belirtilmişti. Ziya Bey’e ait olduğu sanılan ama gerçekte Ali Canip Bey’in kaleminden çıkmış olan “Gök Alp” imzalı üç yazıdan da söz edilmişti.⁸⁵⁵

Ziya Bey’in Genç Kalemler’de “Gök Alp” imzalı ilk ve tek eseri, 26 Ocak 1912 tarihli 14 numaralı nüshada yayımlanan “Altın Destan” başlıklı şiiridir.⁸⁵⁶ İstanbul’a yerleştikten sonra bütün makalelerinde ve kitaplarında “Ziya Gökalp” imzasını kullanacaktır.⁸⁵⁷ Ziya Bey’e bütün hayatı boyunca kullanacağı “Gökalp” adını veren Ali Canip Bey olmuştur. Başka bir deyişle, ünlü “Gökalp” adını Selanik’te Genç Kalemler’de almıştır. Yöntem hatıralarında, Ziya Bey’in bu adı alışını şöyle anlatır:

... *Genç Kalemler*’de yazı yazarlar pek mahdûttu: Ziyâ, ben, Ömer Seyfettin, nâdiren Mehmet Ali Tevfik ve M. Nermi... İmza tenevvuu olsun diye bazı yazılarımızı müstear isimlerle neşrediyorduk. Ömer ara sıra Perviz diye imza atıyor, ben Yekta Bâhir, Gökalp adlarıyla yazı yazıyordum. Zaten ismiyle makale yazmayan Ziyâ, evvelki Tevfik Sedat yerine sonradan Demirtaş müstearını kullanmağa başlamıştı. Ben bunu gençlik, niçin, şimdi tahlil edemeyeceğim, beğenmedim. Demirtaş’ı sildim, Gökalp’i yazdım. Böyle teferruatla asla uğraşmayan Ziyâ, bunu memnuniyetle kabul etti. Artık Gökalp kaldı.⁸⁵⁸

Gökalp’in Genç Kalemler’de çıkan ilk yazısı, birinci cildin son (6-14 numaralı) sayısında yayımlanan “Turan” başlıklı ve “Tevfik Sedat” imzalı ünlü şiiridir.⁸⁵⁹ “Turan”, Gökalp’in düşüncesindeki dönüm noktalarını işaretleyen eserlerinden biridir.⁸⁶⁰ Aşağıdaki alıntıda da görüleceği gibi, kendisi de bu şiirini bir “program”

⁸⁵⁴ Celal Sakıp (Ziya Gökalp), “Rıza Tevfik’in Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 60-71.

⁸⁵⁵ 754, 755 ve 756 numaralı dipnotlara ve ilgili paragrafa bkz.

⁸⁵⁶ Gök Alp (Ziya Gökalp), “Altın Destan”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 40-47. “Altın Destan”, şiirde geçen öz Türkçe kelimelere ilişkin bir lügatle birlikte verilmiştir.

⁸⁵⁷ Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, s. 18.

⁸⁵⁸ Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 415. Duru’nun bu konuya ilişkin verdiği bilgiler için bkz. Duru, **Ziya Gökalp**, s. IV, 29.

⁸⁵⁹ Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Turan”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.

⁸⁶⁰ Tütengil, böyle 5 şiir sayar; bkz. Tütengil, **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**, s. 41-45.

olarak nitelemiştir.⁸⁶¹ “Turan”, Heyd’in işaret ettiği gibi, “tam anlamıyla Türkçülüğün simgesidir”⁸⁶² ve yayımlandığı dönemde ve sonrasında büyük yankı bulmuştur.⁸⁶³

2 numaralı Genç Kalemler nüshasında “Tevfik Sedat” imzalı “Bugünkü Felsefe”⁸⁶⁴, 4 numaralı nüshada yine aynı imzalı “Muhyiddin-i Arabî”⁸⁶⁵ başlıklı makaleleri; yine aynı sayıda “Demirtaş” imzalı “Meşhed’e Doğru” başlıklı şiiri⁸⁶⁶ ve 5 numaralı nüshada da yine aynı imzalı “Altın Yurt” başlıklı şiiri⁸⁶⁷ yayımlanmıştır.

8 numaralı nüshada yayımlanan “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” başlıklı makalesi⁸⁶⁸ üzerinde, “Yeni Hayat” programının ve “içtimaî inkılâp”ın manifestosu olması dolayısıyla son bölümde özel olarak durulacaktır.

Derginin 17-18 numaralı nüshasında çıkan “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı polemik yazısında, muharrir olarak “Kâzım Nami” ismi yer almaktadır.⁸⁶⁹ Daha sonra dergide bu yazıya yapılan atıflarda da yazarı olarak Kâzım Nami Bey’in adı zikredilmiştir. Fakat Filizok’un verdiği bilgiye göre, Yöntem tarafından tasrih edilmiş Genç Kalemler koleksiyonunda “Kâzım Nâmi” ismi çizilmiş

⁸⁶¹ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 14.

⁸⁶² Heyd, s. 40. “...o zaman bu şiir bezgin ruhlara canlı bir tazelik vermişti. Bu şiir, gözlerimizi Kâbe’den alıp Türk yurduna çevirdi. Bu şiirden sonra Türk san’at ve edebiyatında ve nihayet Türk düşünce hayatında yeni bir istikamet belirdi: Milliyetçilik. Milliyetçilik tarihimizde hiçbir devir, bu manzume ile başlayan zaman zarfında uyanan millî şuurun kurtarıcı neticelerini kaydetmemiştir. Bundan sonradır ki, milliyetçilik, şiir ve san’at havası içinde artan bir hızla serpilme ve gürbüzleşme yolunu tuttu.” Göksel, s. 12. “...Manzumede önemli olan, tarihe milliyetçi bir bakıştır. ...Turan’ın en önemli kısmı, şüphe yok ki, son iki mısraıdır: ... İşte bunlar yeni sözlerdir. Yeni bir görüşür. ... Selânik’te Beyaz Kule’de Türkçülük, artık sadece dil sadeleşmesi demek olmayan unsurlar bulmuştur. Daha doğrusu bir ülküye ad ve yön vermiştir. ...” Aydemir, s. 464-465.

⁸⁶³ “Nihayet Ziya Gök Alpin 1910 da ‘Turan’ namındaki manzumesi, matbuat hayatımızda, tepeden inme bir ses gibi, gürledi. ... ‘Turan’ manzumesi; İstanbul matbuatına dahi bir bomba gibi in’ikâs etti.” (Sevük), s. 433, 443.

⁸⁶⁴ Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Bugünkü Felsefe”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29-31, 34.

⁸⁶⁵ Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Muhyiddin-i Arabî”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 61-64.

⁸⁶⁶ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Meşhed’e Doğru”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 78.

⁸⁶⁷ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Altın Yurt”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 88.

⁸⁶⁸ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138-141.

⁸⁶⁹ Kâzım Nami, “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 128-129, 132-139.

ve yanına “Ziya Gökalp” yazılmıştır.⁸⁷⁰ Başka bir deyişle, Yöntem’e göre bu makalenin yazarı Kâzım Nami Bey değil, Gökalp’tir.⁸⁷¹

Bu tasrihin dışında, aslında Yöntem, bir makalesinde değişik bir şekilde bunu ifade de etmiştir. Ancak görünen o ki bu işaret, Genç Kalemler/Gökalp/Yöntem araştırmacılarının dikkatlerden kaçmıştır.

Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik” başlıklı makalesinde, Gökalp’in Mehmet Ali Tevfik Bey’i kastederek, “Yeni lisan, içtimâî Türklükte, manevî yurt mefkûresinde büyük bir yardımcı buldu” dediğini yazmıştır.⁸⁷² Yöntem’in Gökalp’e ait olduğunu belirttiği bu cümle, “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı makalenin son paragrafının ilk cümlesidir.

Gökalp tercüme de yapmıştır. 3 numaralı nüshada yayımlanan Harald Höffding’in⁸⁷³ “Alfred Fouillée’nin Tekamülcü Felsefesi” başlıklı makalesinin⁸⁷⁴ mütercimi dergide belirtilmemişse de bu makale, Yöntem’in verdiği bilgiye göre Gökalp tarafından çevrilmiş⁸⁷⁵; çevirmeni olarak iki Gökalp bibliyografyasına da Gökalp külliyyatına da girmiştir.⁸⁷⁶

⁸⁷⁰ Filizok, s. 46.

⁸⁷¹ Filizok’un verdiği bilgiye göre aynı durum, aynı sayıda çıkan bir tercüme için de söz konusudur. Bu yazı için bkz. Ogust Anjeliye, “Kadim Aydınliklar İçinde”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 140-151. (Sayfa numarası Filizok’ta yanlış verilmiştir.) Verilen bilgiye göre, bu tercümede “Kâzım Nami” adı çizilmiş ve yanına “Ziya Gökalp” yazılmıştır; Filizok, s. 46. Derginin orijinal nüshasında ise bu yazının muharriri olarak “Ogust Anjeliye” imzası yer almakta ancak kim tarafından tercüme edildiğine (mütercime) ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Muharrir olarak Angellier ismi geçtiğine ve mütercimin veya başka birinin adı verilmediğine göre, Filizok’un verdiği bilgi şüpheli bir hâl almaktadır. Çünkü orijinal nüshada üzeri çizilecek bir “Kâzım Nami” imzası yoktur.

⁸⁷² Ali Canip Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **PYM**, s. 425.

⁸⁷³ Danimarkalı pozitivist düşünür ve felsefe tarihçisi Harald Höffding (1843-1931) için bkz. Haçerlioğlu (Cilt 1), s. 249-250; Gökalp, **Makaleler II**, (Süleyman Hayri Bolay’ın açıklama notu), s. 110. Bu nüshanın ön kapağında ve makalenin başında Höffding, “Kopenhag Darülfünunu muallimlerinden ve Fransa Enstitüsü muhabir azasından” şeklinde tanıtılmıştır.

⁸⁷⁴ Harald Höffding, “Alfred Föyve’nin Tekamülcü Felsefesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 45-47.

⁸⁷⁵ Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 413.

⁸⁷⁶ Gökalp külliyyatının ilgili kısmını hazırlayan Süleyman Hayri Bolay, Gökalp’in Fouillée ile bir hayli meşgul olup bir dönem ondan etkilenmesinin ve tercümedeki üslubun, bu tercümenin Gökalp tarafından yapıldığı kanaatini verdiğini belirtir; bkz. Gökalp, **Makaleler II**, s. 95.

Tüm bunlara göre, Gökalp'in Genç Kalemler'de (tespit edilebildiği kadarıyla) 13 makalesi, 4 şiiri⁸⁷⁷ ve 1 tercümesi yayımlanmıştır.⁸⁷⁸

Birinci Bölümde Gökalp'in Genç Kalemler ile olan ilişkisinden söz edilmiş; gayet etkili olduğuna değinilmişti. Gerçekten de derginin en verimli ve etkili yazarlarından biri olarak, bu dönemde fikirlerini özellikle Genç Kalemler aracılığıyla neşretmiştir.⁸⁷⁹ Yeni Lisan davasının en kuvvetli teşvikçisi ve kuramcısı olmuştur.⁸⁸⁰ Dergi kurucularından biri ve Tahrir Heyeti üyesi olarak derginin yayın çizgisi üzerinde, kuvvetli bir biçimde etkin olmuştur. Genç Kalemler'in her anlamda hamiliğini yapmış, Genç Kalemler ekibi ve çevresinin gerek dergi gerekse dergicilik dışı çalışmalarını yönlendirmiştir.

Özellikle, Genç Kalemler dergisini eksen alarak daha geniş kapsamlı hedeflere ulaşmaya, uzun vadeli bir programı gerçekleştirmeye yönelmiştir. Genç Kalemler'in başlattığı dil hareketini genişletip, ona daha toplumsal bir nitelik kazandıran kişinin başta Gökalp olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Nitekim kendisi de bunu dile getirmiştir:

Fakat ben dil meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün

⁸⁷⁷ Genç Kalemler'de çıkan şiirleri 1914'te yayınlayacağı "Kızılelma" adlı ilk şiir kitabında yer almıştır. Bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 5, 69-78; Ziya Gökalp, **Kızılelma**, Hikmet Tanyu (hızl.), 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

⁸⁷⁸ Toplam 18 parça eder. Demek ki Gökalp bibliyografyaları ve külliyyatları halen çok eksiktir. Her iki bibliyografyada ve makale külliyyatında, "Türklük", "Akdeniz'de" ve "Cenk Türküsü" başlıklı yazılar hariç, 8 telifi ve 1 tercümesi (toplam 9 parça) yer alır; bkz. Tütengil, **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, s. 14; Binark-Sefercioğlu, s. 13-14; Gökalp, **Makaleler II**, s. 1-73.

⁸⁷⁹ Genç Kalemler'deki yazıları için Gezgin şöyle der: "Selânik'te *Genç Kalemler* mecmuasında çıkanlar ise, İstanbul muhitini allak bullak etmişti. Herkes hayretle soruyordu: - Bu kadar az zamanda Selânik nasıl olup da böyle bir sosyolog ve lisanîyatçı yetiştirdi?" Gezgin, s. 336.

⁸⁸⁰ Gökalp'in dil konusundaki görüşlerine ve Yeni Lisan hareketi içindeki yerine yukarıdaki hemen tüm Gökalp kaynaklarında ve diğer kimi edebiyat ve milliyetçilik çalışmalarında deyinilmiştir. Bunların dışında kısa bir özet için bkz. Faruk K. Timurtaş, **Dil Dâvası ve Ziya Gökalp**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1965, s. 27-39. Bunlardan başka, Gökalp'in hayatı boyunca dil konusunda yazdığı veya bu konudan bahsettiği çok sayıda yazısı vardır. Bunlardan biri "Lisân" başlıklı manzumesidir ki burada, dil konusundaki görüşleri özlü bir şekilde formüle edilmiştir. Bu manzumesi için bkz. Ziya Gökalp, **Yeni Hayat**, Yeni Mecmua (naşiri), İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1918, (sayfa numarasız/dokuzuncu manzume). Çevrimyazısı için bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 106-107 (ayrıca bkz. 343-344). Yine bu şiir kitabında (onaltıncı sırada) yer alan "Sanat" başlıklı manzumesi ise edebiyat konusundaki görüşlerinin özetidir. Çevrimyazısı için bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 111-112.

bu fikirleri ihtiva eden *Tûran* manzumesini yazarak *Genç Kalemler*'de neşrettim. Bu manzûme, tam zamanında intişar etmişti.

Çünkü Osmanlıcılıktan da, İslâm Birliği fikrinden de memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar, kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Tûran manzûmesi, bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra mütemadiyen, bu manzûmedeki esasları açıklamak ve tefsir etmekle uğraştım.⁸⁸¹

Yeni Lisan davasının Yeni Hayat ve/veya Türkçülük davasına doğru genişletilmesinin teorik temelleri onun tarafından atılmıştır.⁸⁸² Gökalp, Yeni Lisan davasını da içeren “Yeni Hayat” grubunun ve faaliyetinin merkezindeki kişidir.⁸⁸³ Türkçü hareketin başta gelen önderlerinden ve kuramcılarından biri olmuş; etkisi Cumhuriyet dönemine ve hatta bugünlere dek uzanmıştır.

Sonuç olarak, Genç Kalemler dergisi açısından, Ali Canip Bey'in ve Ömer Seyfettin'in paylarını küçümsemeksizin, Gökalp'in Genç Kalemler ve çevresi faaliyetlerde gerek örgütsel ve yayınsal gerekse düşünsel/ideolojik anlamda belirleyici bir rol oynadığını belirtmek gerekir.

Gökalp'in İstanbul'a, diğer pek çok Genç Kalemler mensubu gibi, Ekim 1912'de Balkan Savaşı'nın patlamasıyla Cemiyet Merkezi'nin İstanbul'a nakli sırasında geldiği, Gökalp'e ilişkin kaynakların hemen hepsinde kabul görür. Fakat İstanbul'a daha erken bir tarihte gelmiş görünmektedir.⁸⁸⁴

Kırzioğlu'nun verdiği bilgiye göre, 1912 yılının ilk üç ayında yapılan seçimlerde Gökalp, Ergani Madeni Sancağı'ndan mebusluğa adaylığını koymuştur. Şubat 1912'de Selanik'ten Diyarbakır'a gelir. Seçimler Mart ayında tamamlanmış ve

⁸⁸¹ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 14.

⁸⁸² Yeni Lisan ve Yeni Hayat konuları Üçüncü Bölümde tartışılacaktır.

⁸⁸³ Daha önce de belirtildiği gibi, Tekin Alp'e göre Yeni Hayat hareketinin “hakiki müdürü” “Filozof Ziya Bey”dir; P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 147. “Ziya Bey, önce çevresine, davasına kendilerini coşku ve istekle adanmış bir grup genç insan topladı. Bu gençler, Selânik'te ilk çıkışından başlayarak devrimci ve muhalif bir çizgi izleyen *Genç Kalemler* gazetesini kurdular.” Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 179.

⁸⁸⁴ Örneğin Ömer Seyfettin Ali Canip Bey'e yazdığı bir mektubunda muharebeden (yani Balkan Savaşı'ndan) evvel Ziya Bey'e yazdığından söz eder. Bkz. Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s. 157; Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, s. 331. Savaş başlamadan önce Ömer Seyfettin Selanik'te olduğuna ve Ziya Bey'e bir mektup yazdığına göre, herhalde Ziya Bey Selanik'te değildir.

Gökalp mebus seçilmiştir. 18 Nisan günü Meclis-i Mebusan'ın açılışında, yani İstanbul'dadır. Ailesiyle birlikte İstanbul'a taşınır.⁸⁸⁵

Genç Kalemler'deki yazı performansı da bu bilgiyi doğrulamaktadır. O zamana dek gayet üretken olduğu görülen Gökalp'in yazı performansında 1 Aralık 1911 tarihli 12 numaralı nüshadan itibaren bir düşüş fark edilir.⁸⁸⁶ Dergideki son yazısı, Yöntem'in verdiği bilgiyi doğru kabul edersek⁸⁸⁷, Mart/Nisan 1912 tarihli 17-18 numaralı nüshada; doğru kabul etmezsek, 14 Şubat 1912 tarihli 15 numaralı nüshada çıkmıştır. Her halükârda, Gökalp'in genelde sanıldığından daha erken bir tarihte Selanik'ten (ve belki Genç Kalemler'den) ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu ayrılma en geç, 1912 yılının Nisan ayındadır. Gökalp, Genç Kalemler'in son dokuz sayısında, en azından yazar olarak, yoktur.

Gökalp bundan sonra faaliyetlerini İstanbul'da sürdürecektir. Genç Kalemler'in gerçek ardılı sayabileceğimiz “Yeni Mecmua”, dört buçuk yıl kadar bir süre sonra (1917'de) Gökalp'in yönetiminde çıkacaktır.⁸⁸⁸ Genç Kalemler, neredeyse bir asırdır Türk düşünce ve siyaset tarihine damgasını vurmuş kimselerin önde gelenlerinden biri olan Gökalp için bir kalkış veya başlangıç noktası olmuştur denebilir.

C. ÖMER SEYFETTİN (1884-1920)

Ömer Seyfettin Bey⁸⁸⁹ 11 Mart 1884'de Balıkesir'in Gönen ilçesinde bir asker ailesinin çocuğu olarak doğmuştur. Babası, alaydan yetişme bir subay olan Ömer Şevki

⁸⁸⁵ Kırzioğlu, s. 207-208, 224.

⁸⁸⁶ Aynı durumun Ali Canip Bey için de geçerli olduğunu görmüştük. Genç Kalemler açısından gayet önemli olan bu konu, Üçüncü Bölümde açıklanmaya çalışılacaktır.

⁸⁸⁷ “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı yazının ona ait olduğu bilgisi.

⁸⁸⁸ Birinci Bölümde “Genç Kalemler'in Yayın Hayatının Sonu” kısmına bkz.

⁸⁸⁹ Ömer Seyfettin için bkz. Alangu, age.; Yöntem, **Ömer Seyfeddin** (1947); Yöntem, **Ömer Seyfeddin** (1935); **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**; **Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfeddin**; Mert, age. Yöntem, ölümünden sonra eski dostu için tek başına bir külliyyat yaratmıştır. Hakkında iki kitap ve çok sayıda makale yazmıştır. Sadece Ömer Seyfettin'e ayrılmış olan bu eserlerden başka, çok sayıda yazısında da ondan söz etmiştir. Bu makalelerin belli başlılarının listesi için bkz. Filizok, s. 144 (77. dipnot). Başlığında Ömer Seyfettin adının geçtiği 11 makalesi için bkz. **PYM**, s. 361-401. Ömer Seyfettin'in hikâyeleri de kendisine ilişkin biyografik notlar içermektedir. Alangu, çalışmasında, Ömer Seyfettin'in hikâyelerini bu açıdan bolca ve hatta bilimsellik ölçütlerine de uymayarak kullanmıştır. Ömer Seyfettin konusunda yararlanılan diğer kaynaklara aşağıda yeri geldikçe atıf yapılacaktır.

Efendi'dir.⁸⁹⁰ Ömer Seyfettin doğduğunda yüzbaşı olan Ömer Şevki Efendi ancak binbaşılığa kadar yükselebilecek, 1908 Devrimi'nin ardından alaylıların tasfiyesi sırasında ordudan ayrılacaktır.⁸⁹¹ Annesi Fatma Hanım ise İstanbullu aydın bir ailedendir.

Gönen'de dört yaşlarında Mahalle Mektebi'ne başlayan Ömer Seyfettin bir süre sonra Ayancık'ta Sıbyan Mektebi'ne girer. Yedi yaşına geldiğinde ailesiyle Gönen'den ayrılır ve İstanbul'da yeni usulde eğitim veren özel bir okul olan Mekteb-i Osmani'ye 1892'de yazdırılır. 1893'te Eyüpsultan Askerî Baytar Rüştîyesi'nde subay çocukları için ayrılan "Sınıf-ı Mahsus" şubesine yerleştirilir. Aka Gündüz ile burada arkadaş olacaktır. 1896'da bu okuldan mezun olan Ömer Seyfettin, Edirne Askerî İdadisi'ne geçer. Arkadaşı Enis Avni (Aka Gündüz) de daha sonra bu okula gelecektir. Okumaya meraklı bir çocuk olan Ömer Seyfettin'in yazma ve spor merakı da idadi yıllarında başlar. 14 Temmuz 1898'de "Pul Mecmuası"nda ilk yazısı ("Lâne-i Garâm" başlıklı şiiri) "M. Enver" müstearıyla yayımlanır.⁸⁹²

1900'de Edirne Askerî İdadisi'nden mezun olan Ömer Seyfettin İstanbul'a dönüp, yine Aka Gündüz'le birlikte Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye başlar.⁸⁹³ Ağustos 1903'te Balkanlar'ın karıştığı günlerde mensup olduğu devre "sınıf-ı müstâcele" (acil sınıf) sayılır ve sınavsız mezun edilir.

İstanbul döneminde (1900-Ağustos 1903) en çok "Mecmua-i Edebiye"de olmak üzere, "Malumat", "İrtika" ve "Sabah" gibi yayınlarda yazıları (daha çok şiirleri)

⁸⁹⁰ Gökalp gibi Ömer Seyfettin'in de etnik kökeni (Çerkez mi yoksa Türk mü olduğu) tartışma konusu olmuş ve yine Gökalp gibi, bu mesele siyasî hasımları tarafından kullanılmıştır. Ömer Seyfettin'in etnik kökenine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Alangu, s. 22-23, 28, 31, 42-45, 125; Yöntem, **Ömer Seyfeddin** (1947), s. 8; Ali Canip Yöntem, "Ömer Seyfettin ve Değeri", **PYM**, s. 395; Mert, s. 11. Yöntem başka makalelerinde de bu konuya deyinmiştir; tekrar olduğu için buraya almayı gerekli görmüyoruz.

⁸⁹¹ Orduda eskiden beri süregelen mektepli-alaylı çatışması 1908 Devrimi ile daha üst bir aşamaya taşınmış ve Devrim'in ardından alaylı subayların tasfiyesine girişilmiştir. Bu tasfiye 31 Mart Vakası'ndan sonra da sürmüştür; bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 97, 137, 169-170, 198, 206-207. İlginç olan, Ömer Seyfettin'in babası alaylı, kendisi ise mektepli idi.

⁸⁹² Bu şiiri için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 21. İlk müstearı olan "M. Enver"i Genç Kalemler'de de kullanacaktır.

⁸⁹³ Alangu, Harbiye'nin ilk sınıflarındayken şiir ve edebiyata karşı büyük bir düşkünlük gösterdiğini yazar. Bu, o dönemin genel bir niteliğidir. "O devir askerî okullarından yetişen ünlü kişilerin çoğunda bu niteliklerin belirdiğini görüyoruz." Alangu, s. 83.

yayımlanır. İleride hikâyeleriyle ünlenecek olan Ömer Seyfettin'in ilk hikâyesi olan "Tenezzüh", 13 Nisan 1902'de Sabah gazetesinde yayımlanmıştır.⁸⁹⁴

Piyade sınıfında ve mülazım-ı sani rütbesiyle mezun olan Ömer Seyfettin'in ilk görev yeri İzmir Redif Tümeni'nin Kuşadası Redif Taburu'dur. Bu tümen, merkezi Selanik'te bulunan 3. Ordu'ya bağlıdır ve 1903 Ağustos ayında başlayan Bulgar isyanını (İlinden Ayaklanması)⁸⁹⁵ bastırmak üzere Rumeli'ne gönderilmiştir. Dolayısıyla Ömer Seyfettin askerliğe fiilen Balkanlarda, büyük bir isyan sırasında başlar. Taburu Kuşadası'na Eylül 1904'te dönecektir.

Kuşadası ve civarında 1907 Temmuz'una kadar kalan Ömer Seyfettin, dayısı olan İzmir Askerî Hastanesi Baştabibi Faik Paşa'nın nüfuzuyla bu tarihte İzmir'e gelir ve yeni açılan Jandarma Okulu'nda öğretmenliğe başlar. Jandarma örgütünün İzmir'deki kuruluş çalışmalarına katılır. Hürriyet'in İlanı sırasında İzmir'dedir.

1909 yılı başlarına kadar sürecektir olan İzmir dönemi⁸⁹⁶ onun düşünsel, sanatsal gelişimi açısından önemlidir. İzmir'in aydın çevresi içinde yer alır. Baha Tevfik, Mehmet Necip (Türkçü), Şahabettin Süleyman, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Bezmi Nusret (Kaygusuz), daha sonra çıkaracağı gazetesinin ismiyle İştirakçi Hilmi veya Sosyalist Hilmi olarak tanınan Hüseyin Hilmi gibi kimselerle tanışır. Gördes'te bulunan Hakkı Tarık (Us) Bey ile mektuplaşır. Bu isimler arasında özellikle Mehmet Necip ve Baha Tevfik Beylerden etkilenecek, o da çevresini etkileyecektir. II. Meşrutiyet öncesinde İzmir'deki dil hareketinin önderlerinden olan Necip Bey'in dil konusundaki (dilde sadelik ve Türkçülük; millî edebiyat) fikirlerinden derinden etkilenmiş⁸⁹⁷, yakın

⁸⁹⁴ İmzasız yayımlanan bu ilk hikâyesi için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Hikâyeler 1**, s. 15-17.

⁸⁹⁵ 1903 İlinden Ayaklanması için bkz. İlhan Tekeli, "Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması", **Cumhuriyetin Harcı** 1. Kitap, s. 76-77. Bu ayaklanmanın önderliğini "Makedonya İç Devrimci Örgütü" (IMRO) yapmıştır. Makedonya'da görevli genç Türk subaylarının dağlarda çarpıştıkları Balkan komitacılarından etkilendikleri bilinen bir olgudur. 1893'te kurulan ve diğer çoğu Balkan komitasından daha solda duran IMRO da Türk aydınlarının ve de özellikle Jön Türklerin/İttihatçıların fikirleri üzerinde etkili olmuştur. Eserlerinde Balkan/Bulgar etkisi açıkça gözlemlenebilen Ömer Seyfettin de bunlardan biridir. Yöntem de hatıralarında 1903 İlinden Ayaklanması'ndan ve bu ayaklanma sırasında nasıl ölüm tehlikesi atlattığından söz etmiştir; bkz. Yöntem, "Bizim Selânik'te Bir Gezinti", **YT**, s. 329-330.

⁸⁹⁶ Kuşadası ve İzmir dönemi için özellikle, pek çok yanlış bilginin düzeltildiği şu kaynağa bkz. Ö. Faruk Huyugüzel, "Ömer Seyfeddin'in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler", **Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfeddin**, s. 79-98.

⁸⁹⁷ Dil alanındaki fikirleriyle Ömer Seyfettin'i etkileyen ve dolayısıyla Yeni Lisan hareketi üzerinde de etkisi olan; Genç Kalemler'de de bir mektubu yayımlanan Mehmet Necip (Türkçü) Bey için bkz.

arkadaşı olan Baha Tevfik tarafından Batı edebiyatına ve düşüncesine, Fransızca öğrenmeye yönlendirilmiştir.⁸⁹⁸

İzmir devresini Ömer Seyfettin için bir edebî hazırlık, yazarlıkta olgunlaşma devresi saymak yanlış olmayacaktır. Bu dönemde askerlikten ziyade düşünsel ve sanatsal meselelerle meşgul olmuş, Fransızcasını geliştirmiştir.

Kuşadası-İzmir döneminde (Ağustos 1903-Ocak1909) “İzmir”, “Haftalık İzmir”, “Haftalık Serbest İzmir”, “Edebi Serbest İzmir”, “Serbest İzmir”, “11 Temmuz”⁸⁹⁹, “Âşîyan”, “Çocuk Bahçesi”, “Kadın” ve “İrtika” gibi dergi ve gazetelerde yazar. Hüseyin Hilmi’nin dönemin önemli yayınlarından olan ve Ömer Seyfettin’in de asıl faaliyet gösterdiği “Haftalık Serbest İzmir” gazetesinde 1908’de kısa bir süre (iki sayı) yazı işleri müdürlüğü de yapmıştır.⁹⁰⁰

1909 yılı başlarında, bağlı olduğu 3. Ordu’nun merkezi olan Selanik’e gönderilir ama görevi gereği Selanik’te kalmaz ve hep yer değiştirir. Mustafa Nermi Bey ile tanıştığı Köprülü ve Ali Canip Bey’e ünlü mektubunu yazacağı Yakorit görev yerlerinin sadece ikisidir. Bu arada Köprülü’de üsteğmenliğe terfi etmiştir.

Huyugüzel, **Necip Türkçü**; İbrahim Olgun, **Necip Türkçü**, Ankara: TDK Yayınları, 1971. Necip Bey’in Ömer Seyfettin üzerindeki etkisi ve II. Meşrutiyet öncesinde İzmir’de başlayan dil hareketinin Genç Kalemler’in Yeni Lisan davasıyla ilişkisi tartışma konusu olmuş, Yeni Lisan hareketinin İzmir’den ilham alarak ortaya çıktığı, başka bir deyişle, bu hareketin kökünün İzmir olduğu iddia edilmiştir. Bu konuya Ali Canip Bey de yıllar sonra (1927’de) deyinacaktır. Bkz. Ali Canip Yöntem, “Edebî Lisanda İnkılâp Mes’esi”, **PYM**, s. 460-462. Bu hususta faydalı bir değerlendirme için bkz. Filizok, s. 177-179.

⁸⁹⁸ Kaygusuz’a göre Ömer Seyfettin’i yetiştiren Baha Tevfik’tir ve üslubuna kendisinin de etkisi olmuştur; Kaygusuz, s. 25. Alangu da Ömer Seyfettin üzerindeki Baha Tevfik etkisine işaret etmiştir; Alangu, s. 145. Ömer Seyfettin “11 Temmuz” gazetesinin 25 Ağustos 1908 tarihli sayısına yazdığı “Mebus Kimi İntihab Edelim” başlıklı makalesinde adını vermeden (çok büyük bir ihtimalle) Baha Tevfik’i mebusluğa aday gösterecektir. Bu makalesi için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 84-89. Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, 167-174. Baha Tevfik dışındaki ihtimaller için bkz. Polat, s. 62-63. Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Baha Tevfik için bkz. Rıza Bağcı, **Baha Tevfik’in Hayatı Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, İzmir: Kaynak Yayınları, 1996; Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 233-246. Baha Tevfik’in, Genç Kalemler’in başlatacağı Yeni Lisan davasına ilişkin görüşü ve tutumu için ise bkz. Bağcı, s. 126-139. Gökalp, Genç Kalemler’de yayımlanan bir başmakalesinde, “İstanbul’da felsefeye dair iki kitap Yeni Lisan’la tercüme edilerek tab edildi. ... İstanbul’da iki genç tarafından Yeni Lisan’da yapılan tercüme - mevzular hususiliğine rağmen binlerce satılıyor” der; bkz. GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 114, 116. Bu kitapları tercüme edenlerden biri Baha Tevfik’tir. 1689 numaralı dipnota bkz.

⁸⁹⁹ Baha Tevfik’in İzmir’de 20 Ağustos 1908’de çıkarmaya başladığı gazetedir; Bağcı, s. 21.

⁹⁰⁰ Kaygusuz’un yukarıda atıf yapılan hatıraları (“Bir Roman Gibi”) İstibdat ve Meşrutiyet dönemleri (özellikle İzmir) matbuatı açısından çok değerli bilgiler içermektedir. İzmir basını hakkında genel bilgi

Sınır boylarındaki görevi sırasında yöreyi yakından tanıma fırsatı bulan Ömer Seyfettin, Balkanlar'ın siyasî ve ideolojik atmosferinden derinden etkilenecektir. Yöre, bu dönemde milliyetçi, devrimci ve bağımsızlıkçı hareketlerin, komitacılığın yuvasıdır ve diğer pek çok genç mektepli subay gibi, Ömer Seyfettin'in de düşüncelerinin bu yönde gelişmesinde etken olur.⁹⁰¹ Balkan deneyimlerini ileride hikâyelerine yansıatacaktır. Ömer Seyfettin, tüm bu dönem boyunca en namüsaî şartlarda bile okuma faaliyetini sürdürmüştür.

Ömer Seyfettin de İttihatçıdır. Ama Cemiyet ile ilişkisinin tam olarak ne zaman başladığı belirsizdir. Alangu, Ömer Seyfettin'in Cemiyet ile daha gizli bir dernek aşamasındayken (yani 1908 Devrimi'nden önce) ilişkisi bulunduğunu arkadaşlarından öğrendiğini yazmışsa da bu konuda başka herhangi bir açıklama yapmaz.⁹⁰²

Ömer Seyfettin'in devrim günlerinde Cemiyet taraftarı olduğu kesindir. “Haftalık Serbest İzmir” gazetesinin 1 Ağustos 1908 tarihli 46. sayısında çıkan “Hedm-i İstibdat!” başlıklı makalesinde, bir kısım eski devlet ricalini “millet haini”, “hafiye” ve “alçak”tan başka, “İttihat ve Terakki düşmanı” olarak da nitelemiştir. Polat'ın ifadesiyle, bu suçlama, Ömer Seyfettin'in bir İttihat ve Terakki taraftarı olduğunu göstermektedir. Ancak, fiilî politikaya yönelik bu ilgisi çok kısa sürmüştür⁹⁰³ ve taraftar olması örgütlü olduğu anlamına gelmez.

Ömer Seyfettin'in Cemiyet ile organik ilişkisinin 1909 yılının ilk aylarında, yani Rumeli döneminde başlamış olması daha muhtemel görünmektedir.⁹⁰⁴ Bağlı olduğu 3. Ordu'nun Cemiyet'in en kuvvetli mevzilerinden biri ve belki de birincisi

için ayrıca bkz. Zeki Arıkan, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, **TCTA** 1. Cilt, s. 103-111.

⁹⁰¹ Polat, Ömer Seyfettin'in “milliyet ilkesi”ne ve “Türk birliği ülküsü”ne dayanan dil anlayışını Gökalp'in “Turan” manzumesine bağlar ki bu, oldukça indirgemeci bir yaklaşımdır. Bkz. Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, s. 38-42.

⁹⁰² Alangu, 427. Hüsamettin Ertürk de ayrıntılı bilgi vermeden onu önemli Cemiyet üyeleri arasında saymakla yetinir; bkz. Ertürk, s. 27.

⁹⁰³ Polat, çok partili hayata geçilmesiyle beraber Ömer Seyfettin'in fiilî politika ile bu derece alâkadar olmayacağını ve İttihatçılık adına konuşmayacağını ifade eder; bkz. Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, s. 60. Ömer Seyfettin'in burada sözü edilen makalesi için bkz. Polat, s. 175-179; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 80-83.

⁹⁰⁴ Mert'in, Mustafa Nermi Bey'in verdiği bilgiye dayanarak yaptığı tahmine göre bu ilişki İzmir'den Rumeli'ne gelir gelmez, yani 1909 yılının ilk aylarında başlamış olsa gerektir; Mert, s. 19. Bu tahmin makul görünmektedir.

olduğu, 3. Ordu subaylarının önemli bir bölümünün İttihatçı olduğu da malumdur.⁹⁰⁵ Bu arada, Nisan 1909'da patlak veren 31 Mart Vakası'nı bastırmak üzere Rumeli'de oluşturulan Hareket Ordusu'na subay olarak katılmış ve birkaç ay kalacağı İstanbul'a gelmiştir. Hareket Ordusu mensupluğu, onun Cemiyet'e resmen girdiğinin bir kanıtı olmasa da düşüncesinin ve sempatisinin hangi tarafta olduğunun bir işareti sayılabilir.

Aynı şekilde, 1911'de Genç Kalemler'de yayımlanacak olan ve 31 Mart'ın Rumeli'de duyulmasının konu edildiği ünlü hikâyesi "İrtica Haberi"nin içeriği de Ömer Seyfettin'in tuttuğu safı dışa vurur. Eğer Alangu'nun bilimsel olmayan yöntemi izlenerek bu edebî metin otobiyografik bir metin olarak okunursa, bu dönemde İttihatçı çevrenin içinde olduğu sonucuna buradan da varılabilir.⁹⁰⁶

Daha kesin bir kanıt, Mustafa Nermi Bey'in verdiği bilgidir. Mustafa Nermi Bey, Köprülü'de 1909'da tanıştığı Ömer Seyfettin'le birlikte İttihat ve Terakki Kulübü'ne devam ettiklerini Alangu'ya anlatmıştır.⁹⁰⁷ "İnkılâp yeni yapılmıştı" demesinden, bu görüşmelerin 1909 yılı başlarında olduğu anlaşılmaktadır.

Bunların yanında, Ömer Seyfettin'in Mütareke yıllarına dek Merkez-i Umumi serkâtipliği yaptığını biliyorsak da bu göreve ne zaman başladığı da belirsizdir.⁹⁰⁸ Muhtemelen İstanbul döneminde, yani Genç Kalemler'den sonra başlamıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, Ömer Seyfettin'in ordudan ayrılma bedeli, Gökalp'in aracılığıyla, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi tarafından ödenmiştir.⁹⁰⁹ Serkâtiplik görevinin Cemiyet'in eski ve güvenilir üyelerine verildiği⁹¹⁰, Ömer Seyfettin'in Gökalp

⁹⁰⁵ "Üçüncü Ordu bizim ana kuvvetimizi teşkil ediyordu. ... Hemen bütün zabitleri de cemiyete alınmış olduğundan..." Karabekir, s. 202.

⁹⁰⁶ "İrtica Haberi" Ömer Seyfettin'in safını dışavurmakla birlikte, Alangu'nun da tespit ettiği gibi, onun sektör bir İttihatçı olmaktan çok, olaylara uzaktan katılan ve politikadan çok sanat ve kültür konularıyla ilgilenen bir kimse olduğunu da hissettirir; bkz. Alangu, s. 141.

⁹⁰⁷ Alangu, s. 112-113. Cemiyet-kulüp ilişkisi için Birinci Bölümde "İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişki" kısmının dipnotlarına bakılabilir. Ayrıca, Ahmad'ın deyişiyle, "...küçük rütbeli subayların çoğu siyasetle ilgiliydi; çoğu İTK'ye ya da kulüplere girmişti ve bu kuruluşlara bağlıydı." Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, s. 51.

⁹⁰⁸ Bu bilgi de Kabataş Lisesi'nden (yani İstanbul döneminden) arkadaşı Süreyya Saltuğ tarafından Alangu'ya aktarılmıştır; bkz. Alangu, s. 431-432

⁹⁰⁹ Alangu, s. 165.

⁹¹⁰ Alangu, s. 431.

ile yakınlığı⁹¹¹ ve Genç Kalemler eksenli faaliyetlerin, özünde bir İttihatçı faaliyeti olduğu da hatırlanacak olursa, sonuç itibariyle, Ömer Seyfettin'in en azından Genç Kalemler döneminde (1911-1912) bir İttihatçı olduğu açıktır. Esirlik döneminde arkadaşı Ali Canip Bey'e Nafliyon'dan yazdığı 9 Temmuz 1913 (26 Haziran 1329) tarihli mektup da onun Genç Kalemler yıllarında bir İttihatçı olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Döndükten sonra geçimini nasıl sağlayacağından söz ettiği bu mektubunda, önce Cemiyet'in ünlü gazetesi "Tanin"e yazmayı tasarladığını, eğer o olmazsa, Cemiyet'in vilayetlerdeki gazetelerine başmuharrir olmaktan başka seçeneği olmadığını, bunun için de Gökalp'in delâletine müracaatın lazım geldiğini, kendisinin daha muharebeden evvel Gökalp'ten böyle bir ricası olduğunu ifade eder. Ali Canip Bey'den bu ricasını tekrar iletmesini ister.⁹¹²

Ömer Seyfettin bir Cemiyet üyesi olmakla ve Cemiyet'in ideallerine bağlı kalmakla birlikte, günlük aktif politikaya karışmamış ve klasik anlamda siyasetçi olmamıştır. Sekter bir İttihatçı olmayan Ömer Seyfettin, kendini daha çok edebî ve kültürel çalışmalara vermiştir. Cemiyetin ileri gelenleriyle yakın ve (üst düzey bir görevi olmamasına karşın) Cemiyet içinde itibarlı olmasına, başka bir deyişle, sıradan bir partili olmamasına karşın, Cemiyet ile esas ilişkisi parti ideolojisinin ve kültür politikalarının üretilmesi ve uygulanması çerçevesiyle sınırlı kalmıştır. Alangu'nun deyişiyle;

O, cemiyetin sanat ve kültür adamlarına açtığı yollardan yürüdü, başından sonuna kadar, ülkelerine uygun bir kültür politikası güttüğünden dolayı parti ile olan ilişkilerini, bu ölçüye bağlanarak sürdürdü.⁹¹³

⁹¹¹ Esirlik günlerinde Nafliyon'dan Ali Canip Bey'e yazdığı 27 Kasım 1913 (14 Teşrinisani 1329) tarihli mektubunda Gökalp'i ne kadar sevdiğini ifade eder. Bu mektup için bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 157-160; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 331-334.

⁹¹² Bu mektubu için bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 25, 155-157; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 329-331. Bunun yanında, yukarıda atıfta bulunulan 27 Kasım 1913 tarihli mektubunda ima yoluyla kastettiği kişiler Merkez-i Umumi üyeleri veya Cemiyet'in önde gelen isimleriyse, Cemiyet'e daha bu dönemde bir soğukluk duyduğu da kesindir.

⁹¹³ Alangu, s. 142. Ömer Seyfettin hakkında yapılmış biyografik çalışmalarda Cemiyet üyesi olduğu belirtilirse de ayrıntılarına pek girilmez. Örneğin bkz. Müjgan Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, s. 10; Huyugüzel, "Ömer Seyfeddin'in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler", s. 87. Cemiyet ile ilişkisini en kapsamlı şekilde işleyen, ilgili

Her ne kadar Yöntem, Ömer Seyfettin'in ordudan ayrılıp Selanik'e gelişi için 1910 tarihini verse de⁹¹⁴ Alangu haklı olarak bu iddiaya karşı çıkmıştır. Nitekim Yeni Lisan hareketini başlatan 28 Ocak 1911 tarihli ünlü mektubunu Ali Canip Bey'e Yakorit'ten yazar. Yeni Lisan hareketinin manifestosu olan “?” imzalı ilk Yeni Lisan başmakalesini kaleme aldığı ve bu başmakalenin yayımlandığı ikinci cildin ilk sayısı çıktığında (1911 yılının Nisan ayında) hâlâ Yakorit'tedir. Başka bir deyişle, Ömer Seyfettin 1911 yılının Nisan/Mayıs ayından önce Selanik'e gelmiş olamaz.

Alangu'nun verdiği bilgiye göre, Selanik'e geldikten sonra yayımladığı ilk hikâyesi “Primo Türk Çocuğu”dur. Yani, bir önceki hikâyesi olan “Bomba” yayımlandığında henüz Selanik'e gelmiş değildir. “Primo Türk Çocuğu”, Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgal edildiği haberinin alındığı ve buna karşı gösterilerin düzenlendiği günlerde Selanik'te yazılmıştır.⁹¹⁵

“Bomba”, 17 Eylül 1911 tarihli 9 numaralı nüshada, “Primo Türk Çocuğu” ise 18 Aralık 1911 tarihli 13 numaralı nüshada yayımlanmıştır. Trablusgarp Savaşı 29 Eylül 1911'de başlamış, 4 Ekim'de Trablusgarp İtalya tarafından işgal edilmiştir. Buna göre Ömer Seyfettin Selanik'e 1911 yılının Eylül ayı sonlarında veya Ekim ayı başlarında gelmiş olmalıdır.⁹¹⁶

Fakat Ömer Seyfettin'in Selanik'e geliş tarihine ilişkin daha kesin bir kanıt, Ali Canip Bey'in Servet-i Fünun dergisinde çıkan bir yazısında bulunmaktadır. Servet-i Fünun'un 4 Ağustos 1327 tarihli sayısında çıkan ve 26 Temmuz 1327 (8 Ağustos 1911) tarihini taşıyan bu yazısında Ali Canip Bey, Ömer Seyfettin'in bir ay evvel Selanik'e

bölümde Ömer Seyfettin'in arkadaşlarından edindiği bilgilerden yararlanan Alangu olmuştur; bkz. Alangu, s. 141-142, 427-445. Fakat bunun da yeterli olduğu söylenemez.

⁹¹⁴ Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, (1935), s. 6; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, (1947), s. 9. Ömer Seyfettin konulu çalışmaların bir kısmında da aynı tarih verilmektedir.

⁹¹⁵ Alangu, s. 180-181, 187-188.

⁹¹⁶ Mert, askerlikten ayrılıp Selanik'e gelişinin Ocak 1912'den sonra olduğunu yazar. İlginç olan, kaynak olarak Alangu'yu göstermesidir; bkz. Mert, s. 21. Halbuki Alangu, yukarıda aktardığımız bilgiyi vermektedir.

geldiğini yazar. Bu yazı 8 Ağustos 1911’de yazıldığına göre, Ömer Seyfettin 1911 yılının Temmuz ayında Selanik’e gelmiş olmalıdır.⁹¹⁷

Ömer Seyfettin’in en yakın arkadaşlarından biri, yıllarca okul arkadaşı olan Aka Gündüz’dür. Ama dostluklarının kurulmasından sonra hayatı boyunca Ömer Seyfettin’in en yakınındaki kişi Ali Canip Bey olmuştur. Birinci Bölümde Ali Canip - Ömer Seyfettin dostluğunun nasıl başladığı anlatılmıştı. Genç Kalemler dönemi bu dostluğun mücadele içinde pekiştiği bir devre olmuştur. Ali Canip - Ömer Seyfettin dostluğunun boyutunu en güzel, her ikisinin de arkadaşı olan Ozansoy dile getirmiştir. Hatıralarında Yöntem’den söz ederken şöyle yazar:

... Üstelik, onu Ömer Seyfettin’den de ayıramazdım. Yan yana yapışık iki fotoğraf gibi görürdüm ikisini de... O kadar beraber, o kadar can - ciğer iki dosttular. Birini düşünürken ötekini de hatırlardım⁹¹⁸

Ömer Seyfettin üzerindeki Gökalt etkisine özellikle değinilmelidir. Selanik döneminde Ömer Seyfettin’i en çok etkileyen kişi Gökalt olmuştur. İzmir dönemindeki Baha Tevfik’in yerini Selanik döneminde Gökalt almış gibidir. Alangu’nun deyişile, “Ömer Seyfettin, bütün düşünceleri ve eserleriyle Ziya Gökalt’i yansıtan bir ayna olacaktı”r.⁹¹⁹ Ömer Seyfettin’i etkileyen isimlerden söz ederken, kendisinin yıllar sonra, kendisini etkileyenler arasında başta Namık Kemal’i saydığı da belirtilmelidir.⁹²⁰

Edebiyat düzleminde başta Edebiyat-ı Cedide, özellikle de Tevfik Fikret’in etkisinde olan Ömer Seyfettin, Genç Kalemler’de dilde sadeleşmenin ve milli edebiyat akımının en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Yabancı yazarlardan Guy de Maupassant ve Emile Zola’dan etkilenmiştir.

1909 Şubat’ından Balkan Savaşı’na dek yazıları Selanik, Manastır, İstanbul ve Diyarbakır’da çıkan çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Bunlar; “Bahçe”,

⁹¹⁷ Ali Canip Bey’in bu yazısı için bkz. Ali Canip, “Ahmet Hâşim Bey’e”, **PYM**, s. 310. Yazının altına düşülen tarih Filizok tarafından verilmiş ve Filizok da Ali Canip Bey’in verdiği bilgiyi tespit ve doğru kabul etmiştir; bkz. Filizok, s. 27.

⁹¹⁸ Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, s. 58.

⁹¹⁹ Alangu, s. 171. Ömer Seyfettin’in Gökalt’e olan sevgisine az yukarıda değinilmişti.

⁹²⁰ Ünaydın, s. 219-220.

“Kadın”, “Teşvik”, “Tenkit”⁹²¹, “Pişano”, “Düşünüyorum”, “Yirminci Asırda Zekâ”⁹²², “Zaman”, “Musavver Hale”, “Hıyaban”, “Türk Yurdu” ve “Dicle”dir.⁹²³

Ömer Seyfettin, geleceğin Genç Kalemler ekibi içinde, Genç Kalemler döneminden önce en çok yazan ve ayrıca en çok sayıda dergiye yazan kişidir. Dolayısıyla, Genç Kalemler’in diğer daimi yazarlarına göre, yazma konusunda çok daha deneyimli olduğu söylenebilir.⁹²⁴

Ömer Seyfettin, yukarıda sayılan yayınlardan başka, Genç Kalemler’in öncülü Hüsün ve Şiir dergisinin de yazarlarındandır.⁹²⁵ 2. sayıda “Sâat”, 3. sayıda “Terâne-i Giryedâr”, 6. sayıda “Bir Nâle-i Hicrân-ı Muvakkat”, 8. sayıda “Oh, Sus!” başlıklı şiirleri; 2. sayıda “Maarif ve Kadınlar”, 3. sayıda “Kadınlar ve Maarif” başlıklı makaleleri yayımlanmıştır. 5. sayıda ise Guy de Maupassant’ın “Evailde” başlıklı hikâyesinin Ömer Seyfettin tarafından yapılmış tercümesi çıkmıştır.⁹²⁶

Hüsün ve Şiir’in yazarı olan Ömer Seyfettin, kesintisiz olarak Genç Kalemler’in yazar kadrosuna geçmiştir. Genç Kalemler’de kendi ismi dışında takma adlar kullandığı gibi, imzasız yazılar da yazmıştır. Genç Kalemler’de kullandığı takma adlar daha önceki bazı yazılarında da kullanmış olduğu “M. Enver” ve “Perviz”dir. Ayrıca “?” imzalı başmakalelerin bazıları da ona aittir.

⁹²¹ Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey’in II. Meşrutiyet sonrasında (20 Mart 1326’da) İstanbul’da çıkardığı dergidir. Daha geniş bilgi için bkz. Kaygusuz, s. 44-47.

⁹²² “Pişano” (22 Ağustos 1910) ve onun devamı olan “Düşünüyorum” (2 Ocak 1911) Baha Tevfik’in İstanbul’da çıkardığı dergilerdir. Baha Tevfik, “Yirminci Asırda Zekâ”nın da başyazarıdır. Bağcı, s. 25, 29, 33.

⁹²³ Diyarbakır’da çıkan ve Gökalp’le ilişkili olan “Dicle”ye onun aracılığıyla yazmış olsa gerektir. Dicle gazetesinin 17 Ağustos 1911 tarihli sayısında yayımlanan “Yeni Lisan” başlıklı makalesi için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 136-140; Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, 111-117.

⁹²⁴ Genç Kalemler döneminden önce en çok yazan ve en çok sayıda dergiye yazan diğer kişinin, onun yakın arkadaşı Aka Gündüz olduğu aşağıda görülecektir.

⁹²⁵ Alangu, Ömer Seyfettin’in Manastır’dayken Hüsün ve Şiir’e katılmış olabileceğini söyler; Alangu, s. 182 (6. dipnot).

⁹²⁶ Mim. Enver Perviz, “Saat”, **HŞ**, Numara: 2 (15 Nisan 326), s. 7; (İmzasız), “Maarif ve Kadınlar”, **HŞ**, Numara: 2 (15 Nisan 326), s. 3-4, 7-8; Mim. Enver Perviz, “Terâne-i Giryedâr”, **HŞ**, Numara: 3, s. 8; (İmzasız), “Kadınlar ve Maarif”, **HŞ**, Numara: 3, s. 9-10; Guy dö Mupasan, “Avilde”, Ömer Seyfettin (müt.), **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 5 (1 Ağustos 326 Pazar), s. 21-23, 25-26; Mim. Enver, “Bir Nâle-i Hicrân-ı Muvakkat”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), Kısım-ı Mahsus; Ömer Seyfettin, “Oh, Sus!”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 8 (21 Eylül Salı), s. 72. Bütün bu yazıların çevrimyazıları, Argunşah tarafından hazırlanan **Bütün Eserleri**’nde bulunmaktadır.

Dergideki ilk yazısı, 1-9 numaralı ilk nüshada yayımlanan “M. Enver” imzalı, “Telhî-i Ââmâl” başlıklı şiiridir.⁹²⁷ 4-12 numaralı nüshada yine aynı imzayla “Ânât-ı Mülhime” adlı şiiri çıkmıştır.⁹²⁸ Bir sonraki sayının (5-13 numaralı nüsha) Sahife-i Handekâr sütunu Ömer Seyfettin’e ayrılmıştır.⁹²⁹

Genç Kalemler’in ikinci cildinin ilk nüshası, tam anlamıyla bir Ömer Seyfettin sayısıdır. Bu sayının başmakalesi ve aynı zamanda Yeni Lisan hareketinin manifestosu olan “?” imzalı ünlü makale ona aittir.⁹³⁰ Yeni Lisan davasının teorik çerçevesinin çizildiği bu makaleden başka, yine aynı sayıda, “Yeni Lisan’la” kaydı düşülerek bu hareketin uygulamaya geçirildiği bir hikâyesi (Bahar ve Kelebekler)⁹³¹ ve bir şiiri (Kış Hisleri) yayımlanmıştır.⁹³²

3 ve 4 numaralı nüshaların “?” imzalı başmakaleleri (Yeni Lisan makaleleri)⁹³³ de Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkmıştır.⁹³⁴ Bunlar dışında, iki polemik yazısı, 3 ve 24-25 numaralı nüshalarda “Gençlik Kavgası” sütununda yayımlanmıştır.⁹³⁵ 4 numaralı nüshada “Ey Aşk!”, 15 numaralı nüshada “Ayrılık” ve 23 numaralı nüshada “Yıkık Han” başlıklı şiirleri yer almıştır.⁹³⁶

⁹²⁷ Mim. Enver, “Telhî-i Ââmâl”, **GK**, Birinci Cilt Numara 1-9, s. 88.

⁹²⁸ Mim. Enver, “Ânât-ı Mülhime”, **GK**, Birinci Cilt Numara 4-12, s. ? (Sayfa numarasına ilişkin sorun için 211 numaralı dipnota bkz.). M. Enver imzasını taşımasına karşın bu şiir Argunşah tarafından hazırlanan külliyata alınmamıştır. Uyguner tarafından hazırlanan külliyatta ise ne bu ne de bir önceki şiiri bulunmaktadır; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 12 Doğduğum Yer**, Muzaffer Uyguner (hızl.), 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 17 Yaşasın Dolap**, Muzaffer Uyguner (hızl.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002, s. 141-145.

⁹²⁹ Kahkaha (Ali Canip), “Sahife-i Handekâr- Ömer Seyfettin”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 159.

⁹³⁰ “?”, “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 1-7. Bu makalenin Ömer Seyfettin’e ait olduğu Yöntem tarafından ifade edilmiş (Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 12-13; Yöntem, “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalemler ve ‘O’”, **PYM**, s. 411; Yöntem, “Devirlerden Hatıralar”, **YT**, s. 4; Filizok, s. 44) ve bu makale Ömer Seyfettin külliyatlarında yerini almıştır; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 102-113; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 13 Dil Konusunda Yazılar**, s. 20-32.

⁹³¹ Ömer Seyfettin, “Bahar ve Kelebekler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 14-20.

⁹³² Perviz, “Kış Hisleri”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 13.

⁹³³ “?”, “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 41-45; “?”, “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58-61.

⁹³⁴ Filizok, s. 44-45. Bu makaleler Argunşah külliyatında yer alır, Uyguner külliyatında yoktur.

⁹³⁵ Perviz, “‘Beni Terket’ Şiirine! Dair”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 52-55; Perviz, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 39-43, 46-50.

⁹³⁶ Ömer Seyfettin, “Ey Aşk!”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 68; Ömer Seyfettin, “Ayrılık”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 55; Ömer Seyfettin, “Yıkık Han”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 269.

Bugün de esas olarak küçük hikâyeleriyle tanınan Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler'de yayımlanan ilk hikâyesi, yukarıda görüldüğü gibi, 1 numaralı nüshada çıkan "Bahar ve Kelebekler"dir. Bu hikâye, Ömer Seyfettin'in ilk edebî başarısı olmuştur. Hikâyeci Ömer Seyfettin'in gerçek doğuşunun "Bahar ve Kelebekler" ile olduğu söylenir.⁹³⁷

4 numaralı nüshada yayımlanan "Pamuk İpliği"⁹³⁸ ise yeni bir edebiyat anlayışının, yani "milli edebiyat" akımının öncü hikâyesi olarak kabul edilir.⁹³⁹ 31 Mart Vakası'nın Rumeli'de duyuluşunun ve Hareket Ordusu'nun hazırlanışının konu edinildiği "İrtica Haberi" 6 numaralı nüshada yayımlanmıştır.⁹⁴⁰

Ömer Seyfettin'in en tanınmış ve en çarpıcı hikâyelerinden biri, Genç Kalemler'in 9 numaralı nüshasında yayımlanan "Bomba"dır.⁹⁴¹ Bu hikâyesi hem Ömer Seyfettin'e hem de Genç Kalemler'e ve Yeni Lisan davasına büyük başarı getirmiştir. "Bomba" sayesinde Genç Kalemler'in tirajı artmıştır.⁹⁴²

13 numaralı nüshada yayımlanan "Primo Türk Çocuğu" başlıklı hikâyesi⁹⁴³ Trablusgarp Savaşı'nın getirdiği atmosfer içinde yazılmıştır. Milliyetçi, anti-emperyalist motifleri ve Masonluk karşıtlığıyla belirginleşir. Genç Kalemler'de yayımlanan en uzun metinlerden biri⁹⁴⁴ olmaktan başka, ileride göreceğimiz gibi, en önemlilerden biridir de. Ömer Seyfettin'in bu hikâyesi de "Bomba" gibi büyük yankı uyandırmıştır. Yöntem'in deyişiyle, Masonluğun yaygın olduğu Selanik muhitinde top gibi patlamış, Masonluk cereyanını sarsmış ve nihayet söndürmüştür.⁹⁴⁵

Ömer Seyfettin'in Gönen'deki çocukluk günlerinin hikâye edildiği "Ant" 19 numaralı nüshada çıkmıştır. Genç Kalemler'deki son hikâyesi ise 24-25 numaralı

⁹³⁷ Alangu, s. 165; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 21.

⁹³⁸ Ömer Seyfettin, "Pamuk İpliği", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 64-67, 70-72.

⁹³⁹ Alangu, s. 178. Alangu'ya göre, "Bu hikâye ile edebiyat, bir dâvânın hizmetinde, bir ülkünün yayılmasında araç olarak kullanılmaya başlıyordu." Alangu, s. 179.

⁹⁴⁰ Perviz, "İrtica Haberi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 103, 106-110.

⁹⁴¹ Ömer Seyfettin, "Bomba", **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 147-151, 154-159.

⁹⁴² Yukarıda görüldüğü gibi, Yöntem bu sayının çok ve hızlı sattığını belirtmiştir. Onun deyişiyle, gençler bu hikâye ile büyümüş, Yeni Lisan bu hikâye sayesinde yayılmıştır; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

⁹⁴³ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 3-11, 14-27.

⁹⁴⁴ Bu nedenle 13 numaralı nüsha dört sayfa fazla (28 sayfa olarak) çıkmıştır.

⁹⁴⁵ Yöntem, "Hızb-i Cedid", **YT**, s. 354.

nüshada yayımlanan “Aşk Dalgası”dır.⁹⁴⁶ Bu son hikâyesinin ilk sayfasında Ömer Seyfettin’in bir de fotoğrafı yer almıştır (Ek V’e bkz.).

Filizok’un Yöntem’in tasrih ettiği dergi koleksiyonuna dayanarak verdiği bilgiye göre, dergide tercümeleri de yer almıştır. Jean Louis Vodvaye’nin 6 numaralı nüshada çıkan “Bahçelerde” ve Fernand Gregh’in 7 numaralı nüshada yayımlanan “Alaca Karanlıkta” başlıklı kısa yazıları⁹⁴⁷ Ömer Seyfettin tarafından tercüme edilmiştir.⁹⁴⁸

Tüm bunlara göre, Ömer Seyfettin’in Genç Kalemler’de 7 hikâyesi⁹⁴⁹, 5 makalesi, 6 şiiri ve 2 tercümesi yayımlanmıştır.⁹⁵⁰ Bu performansıya, Ali Canip ve Ziya Beyler’le birlikte derginin en üretken yazarlarından biri olmuştur. Ömer Seyfettin ayrıca, Ali Canip ve Mustafa Nermi Beyler’le birlikte, en başından (yani birinci cildin ilk sayısından) neredeyse en sonuna dek⁹⁵¹ Genç Kalemler’de yazarlık yapan tek kişidir. Tahrir Heyeti üyesi ve dahası, çekirdek üçlünün bir mensubu olarak, Genç Kalemler ekibinin en önemli isimlerinden biridir.

Bugün Türk hikâyeciliğinin babası sayılan Ömer Seyfettin, Yeni Lisan hareketinin teorik temellerinin kurulduğu makaleleri ama ondan da çok Yeni Lisan düşüncesinin somut örnekleri olarak şekillenen hikâyeleriyle etkili olmuştur.⁹⁵² Bugün

⁹⁴⁶ Ömer Seyfettin, “Ant”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 166-171; Ömer Seyfettin, “Aşk Dalgası”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 4-11, 14-15.

⁹⁴⁷ Jan Lui Vodvaye, “Bahçelerde”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 104; Fernan Greg, “Alaca Karanlıkta”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 120. Orijinal nüshalarda tercüme edene ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır.

⁹⁴⁸ Filizok, s. 45-46. Bu iki tercüme de ne Argunşah ne de Uyguner külliyatlarında bulunmaktadır; bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 2- Tercümeler**, s. 269-436; Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 17 Yaşasın Dolap**, s. 147-153.

⁹⁴⁹ Alangu’da yanlış olarak 6 hikâyesi yayımlandı denmekte ama doğru şekilde 7 hikâyesi sayılmaktadır; Alangu, s. 177-181.

⁹⁵⁰ Genç Kalemler’de yayımlanan şiirlerinin çevrimyazısı için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 75-76, 78-82; makalelerinin çevrimyazısı için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 102-126, 130-135, 168-179; hikâyelerinin çevrimyazısı için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Hikâyeler 1**, s. 115-205.

⁹⁵¹ “Neredeyse”; çünkü yaklaşan Balkan Savaşı nedeniyle Eylül 1912’de orduya katılır. Bu nedenle derginin Eylül ve Ekim aylarında çıkan son iki sayısında yoktur.

⁹⁵² Sevük’ün’in isabetli değerlendirmesine göre, “Ömer Seyfeddin bu millete başlıca iki nevi hizmette bulundu: Biri lisan mücahadesi, diğeri küçük hikâyeciliğidir.” (Sevük), s. 449. Betin’in ifade ettiği gibi, “(Genç Kalemler’in) asıl edebiyat örneği (Ömer Seyfettin) merhumda idi. ...onu ilk defa (Genç Kalemler) gösterdi. (Genç Kalemler’in) programı ve gayesi de böyle, muhitinin, asıl hayatının benliğini şuurla ve vakıya göre görüp gösterecek, mefkûreci ve (realist) muharriirlere muhtaçtı. ...” Saffet Ürfi (Betin), **Ziya**

de yaygın olarak okunan hikâyeleri, gayet sade dilleriyle, gerçekçi yapılarıyla, milliyetçi ve halkçı ideolojik örgüleriyle dikkat çeker.⁹⁵³

Ömer Seyfettin ayrıca, Genç Kalemler ekibinin dergi dışı faaliyetlerinde de aktif bir rol oynamıştır. Yukarıda görüldüğü gibi, 10 kadar olduğu söylenen Genç Kalemler broşürlerinin tümünün Ömer Seyfettin'in kaleminden çıktığı ileri sürülmüştür.⁹⁵⁴

Ömer Seyfettin Balkan Savaşı'nın yaklaştığı günlerde orduya çağrılır ve Eylül 1912'de üsteğmen rütbesiyle tekrar orduya katılır. Ocak 1913'te Yanya'da Yunanlara esir düşecektir. Bir yıllık esaretten sonra o da diğer arkadaşları gibi İstanbul gider.

D. MUSTAFA NERMİ (1890-1971)

Genç Kalemler ekibinin en genç mensubu olan Mustafa Nermi Bey hakkında bildiklerimiz, bu ekip içinden en uzun yaşayan ikinci kişi olmasına karşın, oldukça sınırlıdır.⁹⁵⁵ Dahası, Genç Kalemler'in çekirdek üçlüsünden sonra bu dergiye en çok katkıda bulunan kimse olmasına ve yazılarının dikkat çekici hacmine karşın, Genç Kalemler üzerine yapılmış çalışmalarda ve atıflarda kendisinden neredeyse hiç söz edilmemesi şaşırtıcıdır.

2 Kasım 1890'da (21 Teşrinievvel 1306) Köprülü'de (Rumeli) doğan Mustafa Nermi Bey, aslen Leskofçalı olan bir memur ailesinin çocuğudur. Babası Ali Sabri

Gökalp ve Mefkûre Arasındaki Münasebet Vesilesiyle Bir Tetkik Tecrübesi, İkbâl Kütüphanesi (naşiri), Dersaadet: Tanin Matbaası, 1923, s. 12.

⁹⁵³ Hikâyelerine ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. İnci Enginün, "Ömer Seyfeddin'in Hikâyeleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, s. 37-49.

⁹⁵⁴ Alangu, s. 190-192.

⁹⁵⁵ Mustafa Nermi Bey hakkında müstakil bir çalışmaya rastlamadığımız gibi, ne kendisinin anı türünden bir eserini bulduk ne de taradığımız ansiklopedilerde kendisine ilişkin bir madde bulabildik. Mustafa Nermi Bey hakkında bilgi içeren (bizim tespit edebildiğimiz) tek kaynak, Nüzhet Haşim Sinanoğlu'nun milli edebiyat akımı içinde yer alan bazı isimleri eserlerinden örnekler vererek kısaca tanıttığı kitabıdır. Bkz. (Sinanoğlu), s. 122-123. Burada derlediğimiz bilgiler, Sinanoğlu dışında, doğrudan Mustafa Nermi Bey ile ilgili olmayıp onun hakkında küçük bilgiler veren (başta Alangu olmak üzere) çeşitli kaynaklardan edinilmiştir.

Efendi zabıta memurudur. Mustafa Nermi Bey rüştiye tahsilini Selanik'te Selimiye Mektebi'nde, idadi tahsilini Üsküp'te tamamlamıştır. 1908 Devrimi'nin ardından Selanik'e gelerek burada Hukuk Mektebi'ne girer. Aynı zamanda “Kadın” dergisinde çalışır. 1909'da öğrenciyken Köprülü'de Ömer Seyfettin ile tanışır. Köprülü'de İttihat ve Terakki Kulübü'ne devam eder.⁹⁵⁶ Hukuk Mektebi'nde yakın arkadaşı Ali Canip Bey ile birlikte okumaktadır. Aka Gündüz de samimi arkadaşları arasındadır. Ömer Seyfettin'le de bu ortak arkadaş çevresi vesilesiyle tanışmış olsa gerektir.⁹⁵⁷

1908 Devrimi öncesinde Selanik'te, içinde Ali Canip, Aka Gündüz, Rasim Haşmet ve Talat Beyler'in yer aldığı arkadaş grubuna onun da dâhil olduğu görülmektedir.⁹⁵⁸

Mustafa Nermi Bey öğretmenlik de yapmıştır. Kendi verdiği bilgiye göre, Gökalp'in toplumbilim dersi verdiği İttihat ve Terakki Mektebi'nde dilbilgisi ve Fransızca dersleri okutmuştur.⁹⁵⁹ Nüzhet Haşim'in verdiği bilgiye göre ise, 1326'da (1910/1911) Selanik İttihat ve Terakki İdadisi'nin Türkçe ve tarih derslerini üstlenmiştir.⁹⁶⁰

Mustafa Nermi Bey'in yazarlığa ilk kez ne zaman ve nerede başladığını tespit etmek mümkün olmadı. Bunun dışında, Aka Gündüz'ün (M. Nermi Bey'in bu dergide çalıştığına değinilmişti) “Kadın” dergisine (diğer pek çok Genç Kalemler yazarı gibi) yazdığını veya en azından bir yazısının burada çıktığını bilmekteyiz.⁹⁶¹ Nüzhet Haşim de Mustafa Nermi Bey'in “Bahçe” ve “Kadın” dergilerinde manzumeleri bulunduğunu bildirir.⁹⁶²

⁹⁵⁶ Bu bilgilerin bir kısmını Mustafa Nermi Bey'in kendisi, Alangu ile 18 Aralık 1963'te yaptığı görüşmede vermiştir; bkz. Alangu, s. 112-113. Ayrıca bir kısmı da Nüzhet Haşim'in kitabından alınmıştır. Bkz. (Sinanoğlu), s. 122.

⁹⁵⁷ Filizok, s. 66.

⁹⁵⁸ Yöntem, “Yakın Tarihten Sesler- Benim Bildiğim Talât Paşa”, YT, s. 161-162.

⁹⁵⁹ Alangu, s. 171.

⁹⁶⁰ (Sinanoğlu), s. 122.

⁹⁶¹ Bu yazı Aka Gündüz'ün yazdığı ve 1909'da sahnelenen “Aşk ve İstibdat” adlı tiyatro oyunu üzerinedir. Bkz. And, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)**, s. 191.

⁹⁶² (Sinanoğlu), s. 123.

Bunun dışında, Mustafa Nermi Bey daha ilk sayısından itibaren Hüsün ve Şiir'in yazarları arasındadır. 1. sayıda "Lui Bühner" (Ludwig Buchner) başlıklı şiiri⁹⁶³, 4. sayıda "Alfons Dude"⁹⁶⁴ (Alphonse Daudet), 4. ve 5. sayılarda "Şarl Darwin'e (Charles Darwin) Göre: Tahvil Kanunu"⁹⁶⁵, 6. sayıda "Hollanda Edebiyatı'ndan: Jak Jan Kramer"⁹⁶⁶ (Jean Jacques Cramer), 7. ve 8. sayılarda "Çin Edebiyatı"⁹⁶⁷ başlıklı makaleleri yayımlanmıştır.

Genç Kalemler ve İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi çevresinde toplanan gençlerin bazıları, Cemiyet tarafından ve Cemiyet hesabına Avrupa'ya okumaya gönderilmiştir. Nitekim daha evvel görüldüğü üzere, Cemiyet'in gençlik kolunu yöneten Gökalp'in programında, zeki ve yetenekli gençleri Cemiyet'in malî imkânlarıyla Avrupa'ya öğrenime göndermek yer alıyordu.⁹⁶⁸

Mustafa Nermi Bey de Cemiyet tarafından Avrupa'ya tahsile gönderilen gençlerden biridir.⁹⁶⁹ Nüzhet Haşim, Mustafa Nermi Bey'in 1327'de (1911/1912) Paris'e gittiğini bildirir.⁹⁷⁰ Bunun dışında tam olarak hangi tarihte yurtdışına gönderildiğine ilişkin bir bilgiye rastlayamasak da Genç Kalemler'de çıkan bazı yazılardan ve onun dergide yayımlanan yazılarına düşülen kayıtlardan bir fikir edinmek mümkündür.

Genç Kalemler'in 1-9 numaralı ilk sayısı çıktığında Mustafa Nermi Bey Selanik'tedir. Nitekim bu sayıda yer alan "Takazâ-yı Edebî" bölümüne verdiği cevap

⁹⁶³ Mim. Nermi, "Lui Bühner", **HŞ**, Numara: 1 (1 Nisan 326), s. 3.

⁹⁶⁴ Mim. Nermi, "Alfons Dude I", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326 Cumartesi), s. 8, 10-12.

⁹⁶⁵ Mim. Nün., "Şarl Darwin'e Göre: Tahvil Kanunu I", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326 Cumartesi), s. 14-16; Mim. Nun., "Şarl Darwin'e Göre: Tahvil Kanunları II", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 5 (1 Ağustos 326 Pazar), s. 28-32.

⁹⁶⁶ Mim. Nermi, "Hollanda Edebiyatı'ndan: Jak Jan Kramer", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), s. 36-39, 42-44.

⁹⁶⁷ Mim. Nermi, "Çin Edebiyatı", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 7 (3 Eylül 326 Cuma), s. 54-58; Mim. Nermi, "Çin Edebiyatı", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 8 (21 Eylül Salı), s. 67-72.

⁹⁶⁸ "İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişki" ve "Ziya Gökalp" kısımlarına bkz. Cemiyet eğitim konusuna büyük önem vermiştir. Bunun bir parçası olan Avrupa'ya öğrenci gönderme meselesi, diğer eğitim meseleleri gibi, hemen her Cemiyet kongresinde önemle ele alınmıştır; bkz. Tunaya (Cilt 3), s. 268. Avrupa'ya öğrenci gönderme politikası Tanzimat Dönemi'nden beri uygulanmaktaydı. Fakat İTC ilk defa lise ve üniversite mezunu yüzlerce genci belirli bir program dâhilinde yüksek öğrenim veya lisans üstü çalışmaları için önce Fransa'ya; 1915'ten sonra da Almanya'ya göndermiştir; bkz. Erişirgil age. içinde s. 70 (hazırlayanların dipnotu).

⁹⁶⁹ Alangu, s. 169.

⁹⁷⁰ (Sinanoğlu), s. 122.

“Selanik’ten” cevap yazanlar bölümünde yer almıştır.⁹⁷¹ Tarihini kesin olarak bilmediğimiz bu sayının 1910 yılının muhtemelen Kasım ayında çıktığı daha önce görülmüştü.

1911 yılının Ağustos ayı başlarında henüz Selanik’te olduğu, 9 Ağustos 1911 tarihli 7 numaralı nüshanın “Haftanın Hadisesi” sütunundan anlaşılmaktadır.⁹⁷²

Mustafa Nermi Bey’in daha sonraki yazılarına düşülen “Paris” kaydından, pek çok yazısını Paris’te yazıp oradan gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu ibare ayrıca tarih de içerdiği için onun hangi dönemde yurt dışında olduğu konusunda bir fikir edinmek mümkündür.

Bu türden ilk yazısı, 1 Aralık 1911 tarihli 12 numaralı nüshada yayımlanan makalesidir. Bu makaleye “Paris: 7 Teşrinievvel 1911” kaydı düşülmüştür.⁹⁷³ Bu kaydın düşüldüğü son yazısı ise 6 Eylül 1912 tarihli 26 numaralı nüshada yayımlanan mektubudur. Buna da “Paris: 9 Mart 1912” kaydı düşülmüştür.⁹⁷⁴ Ayrıca, 5 Kasım 1911 tarihli 11 numaralı nüshanın “Haftanın Hadisesi” bölümünde de ima yoluyla Mustafa Nermi Bey’den ve onun Paris’te olduğundan söz edilmektedir.⁹⁷⁵

Genç Kalemler’den edinilen bu verilere göre, Mustafa Nermi Bey’in 1911 yılının Ağustos ayı başlarında henüz Selanik’te; Ekim 1911 ile Mart 1912 arasında ise Paris’te bulunduğu hükmedilebilir. 1911’in Ağustos ayı sonlarında veya Eylül ayında Paris’e gitmiş olsa gerektir. Aşağıda alıntılatacağımız, 23 Ağustos 1911 tarihli 8 numaralı nüshada yayımlanan kendisi hakkındaki “Handekâr Sahife” sütunu da bu kanaati kuvvetlendirmektedir. Bu olasılık ayrıca, Nüzhet Haşim’in verdiği 1327 tarihi ile de çelişmez.

Genç Kalemler’dekilerin dışında, Türk Yurdu dergisinden edindiğimiz kimi veriler Mustafa Nermi Bey’in Paris’te bulunduğu sürenin daha geniş olduğunu ortaya

⁹⁷¹ GK, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 90.

⁹⁷² Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, GK, İkinci Cilt Numara 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 128. Selanik’ten verilen haberlerde kendisinden ima yoluyla söz edilmektedir.

⁹⁷³ GK, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 197.

⁹⁷⁴ GK, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 62. Aralarda 15, 19, 21, 22 ve 24-25 numaralı nüshalardaki yazıları da “Paris” ibarelidir.

koymaktadır. Nitekim Türk Yurdu'nun 22 Şubat 1912 (9 Şubat 1327) tarihli 7. sayısında “Türklüğe Âit Eserler” başlıklı sütunda “Paris’te tahsilde bulunan Türk gençlerinin, tarihini seven, milletini düşünen ve iyi çalışanlardan M. Nermi Bey, Fransa Millî Kütüphanesi’nde bulduğu Türklüğe âit iki Fransızca eski eser isimlerini yazıp ‘Türk Yurdu’na gönderdiler” denmekte; kendisine teşekkür edilmekte ve söz konusu eserlerin künyelerini verilmektedir.⁹⁷⁶

Yine Türk Yurdu'nun 13 Haziran 1912 (31 Mayıs 1328) tarihli 15. sayısında çıkan “M. Nermi” imzalı ve “Cengiz Han’a Dair 1” başlıklı kısa makalesine düşülen ve kendisinden “Paris’te tahsilde bulunan çalışkan gençlerimizden M. Nermi Bey” diye söz edilen açıklamadan da o sırada Paris’te olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷⁷

Tüm bunlara göre söylenebilecek şey, 1911 yılının Ağustos ayı başlarında henüz Selanik’te bulunan; 1911’in Ağustos ayı sonlarında veya Eylül ayında İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Paris’e okumaya gönderilen Mustafa Nermi Bey’in, 1911 yılının Ekim ayından 1912 yılının Temmuz ayına kadar Paris’te bulunduğudur.

Bunun yanında, Mustafa Nermi Bey’in kendi anlatımından, Balkan Savaşı’nın çıktığı günlerde (Ekim 1912) Köprülü’de olduğunu bilmekteyiz. Ömer Seyfettin Balkan Harbi’ne giderken iki arkadaş Köprülü’de görüşmüşlerdir. Ayrıca Selanik’e geçtiği de anlaşılmaktadır. Mustafa Nermi Bey Alangu’ya, Balkan Savaşı başlayınca derginin zaten dar olan yazar kadrosunun büsbütün boşaldığını ve kendisiyle Suphi Ethem Bey’den başka kimsenin kalmadığını söylemiştir.⁹⁷⁸ Saffet Ürfi Betin’in verdiği bilgiye göre, Balkan Savaşı’nın daha ilerleyen (İstanbul’a hicret) günlerinde Mustafa Nermi Bey İstanbul’dadır. Betin, idadiden arkadaşı olan Mustafa Nermi Bey’le İstanbul’da karşılaşmasını anlatır. Mustafa Nermi Bey’in yanında Ziya Gökalp de vardır. Gökalp’le de ilk kez tanışan Betin’in M. Nermi Bey’e İstanbul’daki, M. Nermi Bey’in de Betin’e Selanik’teki havadisi ve gidişi anlatmasından anlaşılan, Mustafa Nermi Bey Selanik’ten

⁹⁷⁵ Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 192.

⁹⁷⁶ **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 120.

⁹⁷⁷ **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 252.

⁹⁷⁸ Alangu, s. 212.

yeni gelmiştir.⁹⁷⁹ Fakat uzun süre Türkiye’de kalmayıp yeniden Paris’e döndüğü kesindir. Çünkü ülke dışında kurulan Türk Yurtlarında 1913’te aktif olduğu bilinmektedir.

Avrupa ülkelerine eğitim amacıyla giden Türk gençlerinin Trablusgarp Savaşı’nın kuvvetlendirdiği milliyetçi dalga içinde (Nisan 1911’den itibaren) Türkçülük esası üzerine kurdukları bu dernekler Lozan, Cenevre, Nöşatel, Paris ve Berlin gibi şehirlerde örgütlenmişlerdir.⁹⁸⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti, İstanbul’daki Türk Yurdu ve Türk Ocağı ile paralel çalışmalar yürüttükleri ve Türk Ocağı’nın yurt dışı şubeleri şeklinde çalıştıkları gibi, birbirleriyle de işbirliği halinde bulunmuşlardır.⁹⁸¹

Yurt dışı Türk Yurtlarının en önemli kongresi Mart 1913’te Cenevre’de toplanmıştır. Gökalp’in “Turan” şiirinin ünlü son mısraları ile açılan ve Gökalp’in görüşlerinin egemen olduğu bu kongreye, henüz birkaç ay önce (1913 yılının başında) açılmış olan Paris Türk Yurdu temsilcilerinden biri olarak “Köprülülü M. Nermi” de katılmıştır.⁹⁸²

Sonuç itibariyle söylenmesi gereken şey, Genç Kalemler döneminin önemli bir kısmında Mustafa Nermi Bey’in Paris’te bulunduğudur.⁹⁸³ Bu duruma karşın, yukarıda görüldüğü gibi, Mustafa Nermi Bey Tahrir Heyeti üyesidir. Dahası, yurt dışında olmasına karşın, aşağıda görüleceği gibi, Türk Yurdu’nda kendisi için yapılan

⁹⁷⁹ (Betin), s. 14. Betin’in anlatımından o sırada (yani 1912 yılının sonu 1913 yılının başında) Ziya Gökalp’in henüz tanınmış veya meşhur bir kimse olmadığını da öğrenmekteyiz. Bkz. (Betin), s. 17.

⁹⁸⁰ Genç Kalemler’in 14 Şubat 1912 tarihli 15 numaralı nüshasının arka kapağında “Lozan’da Türk Talebesi Derneği” başlıklı ve “Lozan Türk Yurdu” imzalı bir duyuru yer almaktadır. Bu duyuruda 1 Nisan 1912 Pazar günü Lozan’da toplanacak olan “Türk Talebesi Derneği”ne Türk talebeleri davet edilmekte; derneğin gayesi açıklanmakta ve katılım şartları sayılmaktadır. Bu metnin aynısı, Türk Yurdu dergisinde de yayımlanmıştır; bkz. **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 120.

⁹⁸¹ Yurt dışı Türk Yurtları için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 519-524; Orkun, s. 93-99; Sarıay, s. 118-123. Türk Yurtlarının ne anlama geldiğini ve Mustafa Nermi Bey’in bu hareket içindeki önemli pozisyonunu Tunaya şöyle ifade etmiştir: “Bu eylemin Türk Ocağı ile İttihat ve Terakki ideolojisinin ülke dışına taşınması olduğunda kuşku yoktur. Zâten, Yurtçular, İstanbul’daki Türkçü kesimle sürekli ilişki halinde bulunmuşlardır. Ve Turancılık fikrine inanmışlardır. Kongrelerde başta Hamdullah Suphi, M. Nermi Beyler olmak üzere İstanbul grubunun seçkinleri bulunmuştur.” Tunaya (Cilt 1), s. 520.

⁹⁸² Tunaya (Cilt 1), s. 524; Orkun, s. 97. Bu katılımcılardan bir diğerrinin adı “Manastırlı H. Hüsnü”dür; bkz. age.ler. İsimlerinin yanına düşülen kayıtlardan, her ikisinin de “içtimaiyat” (toplumbilim) okudukları anlaşılmaktadır; bkz. Tunaya, age. Bununla birlikte, Nüzhet Haşim’in Mustafa Nermi Bey’in yurtdışı tahsiline ilişkin olarak verdiği (aşağıda deyineneğimiz) bilgiye bkz.

⁹⁸³ Mustafa Nermi Bey’in daha sonra Berlin’de de öğrenim görmüş olduğunu bilmekteyiz; (Sinanoğlu), s. 122-123. Mete Tuncay’ın Mustafa Nermi Bey hakkında verdiği kısa bilgi için bkz. **TT**, Cilt: 11 Sayı: 65

“çalışkan” değerlendirmesini haklı çıkarırcasına derginin en üretken yazarlarından biri olmuştur.

Mustafa Nermi Bey’in yurtdışı faaliyetleri söz konusu olunca, yukarıda yapılan bir alıntıya yeniden işaret etmekte fayda vardır. Gökalp bir makalesinde, Yeni Lisan’ın doğru olduğuna kanaat getirdikten sonra bu kanaatle yetinmeyerek aralarından bir kısmının da Avrupa üniversitelerinde mütemadiyen bu mesele ile uğraştıklarını ifade eder.⁹⁸⁴ Mustafa Nermi Bey Paris’ten gönderdiği bir makalesinde bu türden bir faaliyet içinde olduğunu ortaya koymuştur. Şöyle yazar:

Bundan birkaç ay evveldi, Paris “Şark Dilleri Mektebi” Türkçe muallimi Mösyö Jan Deni ile görüşmüştüm. Kendisine edebiyatımız, dilimiz hakkında birçok şeyler sordum. Tabî böyle bir muallimin lisanımız hakkındaki tetkikleri bence pek faydalıydı. ...

...

Ve ben Yeni Lisan cereyanlarını kendisine uzun uzadıya anlattım. Birkaç saat güzelce görüştük. ...⁹⁸⁵

Mustafa Nermi Bey’in yurtdışı tahsiline ilişkin kimi ayrıntıları yine Nüzhet Haşim’den öğrenmekteyiz. Buna göre, 1327’de Paris’e gittiğinde Sorbonne Üniversitesi’nin felsefe bölümüne kaydolmuştur. Burada Lévy-Bruhl’ün, Durkheim’in, Gustave Lanson’un, Bergson’un derslerini takip etmiştir. Lévy-Bruhl’ün⁹⁸⁶ nezareti altında “Malebranche”⁹⁸⁷ hakkında doktorasını hazırlamakla meşgulken Dünya Savaşı başlamış, o da İstanbul’a dönmüştür.⁹⁸⁸

(Mayıs 1989), s. 50. Ayrıca bkz. Zafer Toprak, “Mustafa Nermi ve Fransız İhtilâl-i Kebiri”, **TT**, Cilt: 12 Sayı: 67 (Temmuz 1989), s. 59.

⁹⁸⁴ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 135.

⁹⁸⁵ Mim. Nermi, “Yeni Lisan İstilası Karşısında”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 240-241. Bundan başka, Yeni Lisancıların Gustave Le Bon, Alfred Fouillée gibi Avrupalı düşünürlerle bazı meselelere dair (dil konusunda) mektuplar yazdıklarını ve cevaplar aldıklarını Ömer Seyfettin’in bir makalesinden öğrenmekteyiz. Bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 46. Böyle bir girişime dair başka hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

⁹⁸⁶ Fransız filozof, sosyolog ve antropolog Lucien Lévy-Bruhl (1857-1939) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 361-362.

⁹⁸⁷ Kartezyen okula bağlı Fransız filozof Nicolas de Malebranche (1638-1715) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 2), s. 12.

⁹⁸⁸ (Sinanoğlu), s. 122.

Ali Canip Bey, Genç Kalemler'in mizah sütununda Mustafa Nermi Bey'i şöyle tanıtmaktadır:

Küçük ve yumuşak bir vücuda mini mini bir başı ilave ediniz. Sonra toparlak bir çehre tahayyül ediniz ki üzerinde yarım daireler teşkil eden tebessüm hatları katiyen eksik olmasın; işte Mim. Nermi meydana çıktı demektir. Eğer bu tahayyül bir sene evvel olsaydı bütün bu şeylere siyah klasik bir şemsiye ilave etmeden tasvir nakıs kalırdı. Geçen hafta Genç Kalemler'in "Haftanın Hadisesi" muharriri "Lâkayt" Nermi'nin (Klerikalizm ve Sabık Şemsiyem) unvanlı büyük bir eser kaleme aldığını haber veriyordu.⁹⁸⁹ Bu havadis tashihe muhtaçtır; çünkü tam bir sene oluyor ki Nermi şemsiyesini Pastacı Filoka'ya hibe etti. Ve şimdi şemsiye yerine koltuğunun altında iki kitap taşıyor. Biri Ten'in⁹⁹⁰ (Zekâ) unvanlı meşhur kitabı, öteki (Kara Davut)tur. Tahmin edildiğine nazaran Şark ve Garp felsefelerini birleştirecek, kendine mahsus bir meslek meydana getirecektir. Hatta geçenlerde arkadaşlarından birine gönderdiği meşhur (Hayber Kalesi) nam kitap da bunu teyit ediyor.

Nermi'yi muktedir bir kimyager bir bardak suyun içine atarak tahlil etse vücudunun yarısını pastalardan mürekkep bulur. Geçenlerde Paris'te arkadaşlarından birine yazdığı bir mektubu bulduk. Şunları yazmıştı: (Azizim yakında Paris'e geliyorum. Oranın en meşhur pastacı dükkânlarından birine beni abone kaydet. Günde üç okka pasta isterim. Bunun bir okkası mutlaka fıstıklı olmalıdır.)⁹⁹¹

Bu mizahî portredeki dikkat çekici noktalardan biri, M. Nermi Bey'in Batı ve Doğu felsefelerini birleştirerek özgün bir doktrin meydana getirmesine ilişkin olandır. Yıllar sonra Yöntem, M. Nermi Bey'in Şark âlimlerine ve Arapçaya aşına, tasavvufu müdrik olduğunu, Fransız edebiyatıyla uğraşmakta olduğunu yazacaktır.⁹⁹² Mustafa Nermi Bey ayrıca, aşağıda göreceğimiz bir diğer Genç Kalemler mensubu Suphi Ethem

⁹⁸⁹ Bir önceki sayının "Lâkayt" imzalı "Haftanın Hadisesi" bölümünde şöyle yazmaktadır: "Çehresindeki nısf-ı kürelerle, midesindeki namütenahi pastaları pek 'nerm' ve rengin olan bir zat 'Klerikalizm ve Sabık Şemsiyem' unvanlı büyük ve ilmî bir eser kaleme almış ve yakında neşredeceği 'Pastacı Meşhur Filoka' mahfelinde işitilmiştir." Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 128.

⁹⁹⁰ Taine.

⁹⁹¹ Kahkaha (Ali Canip), "Handekâr Sahife- Mim. Nermi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 144.

⁹⁹² Yöntem, " 'Milliyetperverlik' Cereyanının En Büyük ve Kuvvetli Şahsiyeti Ziya Gökalp", **YT**, s. 353.

Bey gibi materyalist çevredendir.⁹⁹³ Yukarıda zikredilen Hüsün ve Şiir yazıları ile aşağıda zikredilecek olan Genç Kalemler yazılarında bu özelliği görülebilir. Nitekim Suphi Ethem Bey, Mustafa Nermi Bey’i materyalistleri, evrimcileri okutmak, anlatmak için çırpınanlar arasında sayar.⁹⁹⁴ Aşağıda görüleceği gibi, Genç Kalemler’in bilim ve felsefe yazarlarından biri olmuştur.

Nüzhet Haşim’in verdiği bilgiye göre, Mustafa Nermi Bey’in fazla manzumesi yoktur ve olanlar da bir arada yayınlanmamıştır. Şimdiye (1918’e) dek Avrupa’da yaşadığı ve henüz memleketine dönmediği için matbuat sahasında meşhur değildir. En çok toplumbilim ve felsefe ile uğraşmış, şiiri kendine meslek edinmemiştir.⁹⁹⁵

Genç Kalemler üçlüsünden (Ali Canip-Ziya Gökalp-Ömer Seyfettin) sonra bu dergide imzası en çok görünen kişi Mustafa Nermi Bey’dir. Genç Kalemler’de 3 şiiri, 1 hikâyesi, 4 makalesi, 2 mektup formatlı yazısı ve 1 tercümesi yayımlanmıştır. Yazılarında hiç takma ad kullanmamış⁹⁹⁶, her zaman “M. Nermi” imzasını atmıştır.

Genç Kalemler’de Mustafa Nermi imzasına ilk kez 2-10 numaralı nüshada bir tercümede rastlanır.⁹⁹⁷ Mustafa Nermi Bey tarafından yapılmış olan bu Albert Mallet tercümesi, onun, kuvvetle muhtemelen Fransızca’yı (veya başka bir Avrupa dilini) o sırada, yani daha Avrupa’ya tahsile gitmeden önce bildiğini gösterir.⁹⁹⁸

Mustafa Nermi Bey’in Genç Kalemler’deki ilk telif eseri ise 4 numaralı nüshada yayımlanan “Kalbin” başlıklı şiiridir⁹⁹⁹ 6 numaralı nüshada “Mektubunu

⁹⁹³ Mehmet Ö. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, **Felsefe Dergisi**, Sayı: 29 (89/3), s. 51.

⁹⁹⁴ Suphi Ethem, “‘Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 31. Mustafa Nermi Bey de Suphi Ethem Bey’e atıfta bulunmuştur. Bir makalesinde şöyle yazar: “Fazla malumat almak isteyenler, Suphi Ethem Bey kardeşimizin ‘Darvinizm’ namındaki eserini okusunlar.” Bkz. Mim. Nermi, “Alfred Föyye’ye Göre Ferte Hayatî Veraset ve Terbiye”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 198.

⁹⁹⁵ (Sinanoğlu), s. 123.

⁹⁹⁶ Bir kez buna yeltendiği ve kendisi için “Alp Arslan” müstearını seçtiği görülmektedir. 1003 numaralı dipnota bkz.

⁹⁹⁷ Alber Male, “Keldânîlerin Hayat-ı Diniyeleri 1”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 1326), s. 102-103, 106.

⁹⁹⁸ Hüsün ve Şiir’deki yazılarının içerikleri de bunun kanıtı sayılabilir.

⁹⁹⁹ Mim. Nermi, “Kalbin”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 68.

Okurken”, 19 numaralı nüshada ise “Alan Goya” başlıklı şiirleri yayımlanmıştır.¹⁰⁰⁰ 15 ve 26 numaralı sayılarda “Ertuğrul’a Mektuplarım” başlıklı mektup formatlı yazıları yer alır.¹⁰⁰¹

12 numaralı nüshada “Alfred Föyye’ye Göre Fertte Hayatı Veraset ve Terbiye” başlıklı makalesi¹⁰⁰² yayımlanmıştır. Derginin 21 numaralı nüshasından itibaren tüm sayılarda Mustafa Nermi Bey’in yazısı bulunmaktadır. Hatta bazı sayılarda iki yazısı birden olduğu görülmektedir.

22 numaralı nüshada çıkan “Yeni Lisan İstilasına Karşısında” başlıklı makalesi¹⁰⁰³ Genç Kalemler’de tek parça halinde yayımlanan en hacimli makalelerden biridir. Dolu dolu 26 dergi sayfasıdır. Zaten bu nüsha, GKTH imzalı “Verdiğimiz Bir Karar” başlıklı kısa bir açıklama yazısı ile Aka Gündüz’ün bir hikâyesinden ve M. Nermi Bey’in bu makalesinden ibarettir. Mustafa Nermi Bey’in yazısı öylesine uzundur ki sırf bu yazı için derginin sayfa adedi arttırılmıştır. Bu nüshanın ön kapağında şöyle bir açıklama yer alır:

Bu Nüşamız: sekiz sayfa fazladır, çünkü Tahrir Heyetimizden Mim. Nermi Bey’in lisanımıza dair mühim ve mufassal bir makalesi vardır. Bu nüshamız yine elli paradır.

¹⁰⁰⁰ Mim. Nermi, “Mektubunu Okurken”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 104; Mim. Nermi, “Alan Goya”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 164-165. Kitabında, tanıttığı isimlerin manzumelerinden örnekler de veren Nüzhet Haşim, Mustafa Nermi Bey için bu son şiiri seçmiştir. Bkz. (Sinanoğlu), s. 123-126.

¹⁰⁰¹ Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 51-53, 56-59; Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım 2: Aile, Vatan, İnsaniyet ”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 62-68.

¹⁰⁰² Mim. Nermi, “Alfred Föyye’ye Göre Fertte Hayatı Veraset ve Terbiye”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 197-199, 202-203. Burada söz konusu olan kişi, o dönem Türk aydınları arasında çok revaçta olan Fransız düşünürlerinden Alfred Fouillée’dir (Föyye okunur ve dergide de okunduğu gibi yazılmıştır). Çevrimyazıda bazen “Faguet” bazen de “Fouget” gibi yanlış ve kendi içinde çelişkili bir çeviri yapılmıştır; bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 303-307. Faguet adlı bir Fransız yazarı vardır ama ilk ismi Alfred değil Emile’dir. Çelik’in fihristinde doğru verilmiştir. Ama onda da bu yazı için verilen sayfalarda yanlışlık vardır; bkz. Çelik, s. 207.

¹⁰⁰³ Mim. Nermi, “Yeni Lisan İstilasına Karşısında”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 226-251. Bu yazının altına şöyle bir not düşülmüştür (s. 226): “Mim. Nermi Bey bu makalesine ‘Alp Arslan’ imzasını atmıştı. Şöhret arzusuyla bunalmayan adamlar, araya müstear nam da kullanırlar. Fakat bunu korkaklığa hamletmek garabetini gösterenler olduğu için kıymetli arkadaşımızın iznini almaksızın asıl ismini yazdık.”

Derginin son sayfasında ise “Karilerimize” başlığı altında şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Mim. Nermi Bey’in Yeni Lisan’ı iyice izah eden mufassal makalesinden dolayı bu nüshamızı dört forma olarak neşrettik. ...”¹⁰⁰⁴

Mustafa Nermi Bey’in 24-25 numaralı nüshada “Paris Hayatı- Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle” başlıklı makalesi¹⁰⁰⁵, 27. yani son sayıda “Bir Şehidin Kitabesi” başlıklı hikâyesi¹⁰⁰⁶ yayımlanmıştır.

21, 23, 26 ve 27 numaralı nüshalarda yayımlanan ama tamamlanmamış olduğu görülen “Ölüm ve Hayat” üstbaşlıklı uzun makale serisi¹⁰⁰⁷ de Mustafa Nermi Bey’e aittir. Bu serinin ilk makalesi Mustafa Nermi Bey’in imzalı bir fotoğrafıyla birlikte verilmiştir.¹⁰⁰⁸ Genç Kalemler bu serinin son makalesiyle son bulur. Yani Genç Kalemler’in son yazısı Mustafa Nermi Bey’e aittir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Genç Kalemler’in kapandığı dönemde (Ekim-Kasım 1912) Mustafa Nermi Bey Selanik’tedir. 8 Kasım 1912’de kaybedilmesiyle birlikte şehri terk etmiş ve İstanbul’a gitmiştir.

¹⁰⁰⁴ “Karilerimize”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 256.

¹⁰⁰⁵ Mim. Nermi, “Paris Hayatı- Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 51-56. Buradaki Russo, Jean Jacques Rousseau’dur.

¹⁰⁰⁶ Mim. Nermi, “Bir Şehidin Kitâbesi”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 87-90.

¹⁰⁰⁷ Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Muhtelif Irklarda Ölüm ve Ölümden Sonra Hayat Fikrinin Tenemmüv ve Tekamülü Hakkında İçtimai Tetkikler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 220-224; Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Ölümden Sonra Hayat Fikrinin Tekamülü Hakkında İçtimai Tetkikler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 270-279; Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberilerin Dinleri 3”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 72-80; Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberilerin Dinleri 3”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 95-100. Bu serinin süreceği anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu son nüsha Genç Kalemler’in son sayısı olmuştur.

¹⁰⁰⁸ **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 220. Ayrıca bkz. Ek V. Mustafa Nermi Bey’in bir başka (Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beyler ile birlikte Genç Kalemler günlerinde çekilmiş) fotoğrafı için

E. MEHMET ALİ TEVFİK (YÜKSELEN) (1889-1941)

Mehmet Ali Tevfik (Yükselen) Bey¹⁰⁰⁹, 1889'da Çanakkale'de doğmuştur. Babası, Çanakkale Tahrirat Müdürü Mustafa Tevfik Bey'dir. Mehmet Ali Tevfik Bey, orta tahsilini Dedeoğlu ve İstanbul'da Mercan İdadilerinde, yüksek öğrenimini ise Selanik Hukuk Mektebi'nde yapmıştır.

Yazarlığa 1908 Devrimi'nden sonra "Basiret" gazetesinde başlar.¹⁰¹⁰ Genç Kalemler'den başka Selanik'te "Rumeli", İstanbul'da "Tanin" ve Fransızca "Hilal" gazetelerinde yazmıştır.

Mehmet Ali Tevfik Bey, Türk Ocağı'nın kuruluş sürecinde yer almıştır. Milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurmak için harekete geçen Tıbbiyelilerin çağrıda bulunduğu kimselerden biri de odur. Haziran 1911'de Ağaoğlu Ahmet Bey'in evinde yapılan ve Türk Ocağı'nın fiilen kurulduğu toplantıya Tıbbiyelilerin davet ettiği Mehmet Ali Tevfik Bey de katılmıştır. O gün belirlenen Geçici İdare Heyeti'ne kâtip olarak seçilir.¹⁰¹¹ Mart 1912'deki resmî kuruluşla birlikte ilk yönetim kurulunda umumi kâtip olarak yer alır.¹⁰¹² Yani Türk Ocağı'nın ilk genel sekreteridir.

Mehmet Ali Tevfik Bey, Hüseyinzâde Ali (Turan) Bey ile Ali Canip Bey'in tavsiyeleri ve metihleri üzerine¹⁰¹³, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi

bkz. Alangu, s. 167. Aynı fotoğraf şu kaynakta da vardır: Ali Canip Yöntem, "Gençliğimizde Gönül İşleri", **YT**, Cilt: 1 Sayı: 8 (19 Nisan 1962), s. 226.

¹⁰⁰⁹ Mehmet Ali Tevfik Bey için bkz. (Yöntem), **Türk Edebiyatı Antolojisi**, s. 401-405; Yöntem, "Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik", **PYM**, s. 424-426; Yöntem, "Mehmet Ali Tevfik Bey", **YT**, s. 197-198; Gövsa, s. 408-409.

¹⁰¹⁰ Gazetesinin ismiyle ("Basiretçi" olarak) anılan Ali Efendi tarafından çıkarılan ve Türk Basın Tarihi'nin önemli yayınlarından olan Basiret gazetesi için bkz. İlhan Yerlikaya, **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi**, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1994. Ayrıca, zikredilen basın tarihlerine bakılabilir. Yöntem, Basiretçi Ali Efendi'yi tanıttığı yazısında Mehmet Ali Tevfik Bey'in Basiret'te başyazarlık yaptığını bildirir: "Ali Efendi, çok yaşamış, Meşrutiyeti müteakip gazetesini yeniden çıkarmıştır. Hattâ o zaman pek genç bir yazar olan değerli arkadaşım Mehmet Ali Tevfik, ona başyazarlık etmiştir." Bkz. Ali Canip Yöntem, "Zamanın Meşhur Gazetecisi Basiretçi Ali Efendi", **YT**, Cilt: 3 Sayı: 23 (2 Ağustos 1962), s. 293.

¹⁰¹¹ Akçura, s. 172-173; Orkun, s. 91; Sarıay, s. 140-141.

¹⁰¹² Tunaya (Cilt 1), s. 458; Gövsa, s. 409; Sarıay, s. 141.

¹⁰¹³ Gökaltp gibi Mehmet Ali Tevfik Bey'in de Selanik'te özellikle 1911-1912 kışında verdiği konferanslarla gayet etkin olduğu anlaşılan Hüseyinzâde Ali Bey'den etkilendiği görülmektedir. Dergide yayımlanan "Hindistan ve Türkler" başlıklı ilk yazısında Türklerin Hindistan'daki saltanatından bir sene evveline kadar haberdar olmadığını, bunu ilk kez, "fazıl ve muhterem üstadım" dediği Hüseyinzâde Ali Bey'den öğrendiğini belirtir; bkz. Mehmet Ali Tevfik, "Hindistan ve Türkler", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 101. 12 Mart 1329 (25 Mart 1913) tarihli yazısında, "üstadım" dediği Ali

tarafından Selanik’e özellikle davet edilmiş ve Trablusgarp Savaşı’nın başladığı günlerde (Eylül 1911) geldiği Selanik’te konferanslar verip Genç Kalemler ekibine katılmıştır.¹⁰¹⁴

İlk konferansında dinleyicilere hitaben yaptığı giriş konuşması, bu konferansın nasıl tertip edildiği konusunda bir fikir verir. Ayrıca, kendisinden önce aynı yerde kimlerin konferans verdiğini de bildirir.

Sizinle musahabe etmemi teklif ettikleri zaman büyük bir tereddüt içinde kaldım. Mehmet Cavit’in, Ömer Naci’nin yüksek, vakur ve sehhar nutuklarını ekseriya işiten bir maşer için benim, çocuk heceleyişlerine benzeyecek naçiz makalem zaid bir külfet teşkil etmez miydi? Kendi kendime irat ettiğim bu sual karşısında düşünürken muhitimdeki müşfik biraderlerini teşci ettiler. “Milli duygulardan, milli düşüncelerden bahset! İnsan bütün kalbini dolduran düşize hisleri söylerken mutlaka belîğ olur.” dediler. Bu mülâhaza üzerine Cavit ve Ömer Naci’den, Hüseyinzâde Ali Bey’den sonra size hitabetmek gibi muhataralı bir teşebbüste bulunmaya razı oldum.¹⁰¹⁵

Mehmet Ali Tevfik Bey’in Yeni Lisan davasını benimseyişi de yine bu tarihlerde dergide yayımlanan bir makalede şöyle anlatılır:

Yeni Lisan’ın nasıl bir sihri, nasıl kendine mahsus bir güzelliği, bir hususiyeti olduğunu mesela onu tecrübî bir kanaatle kabul eden Mehmet Ali Tevfik Bey’e sormalı; o diyor ki: “Lisanımızda şimdiye kadar ecnebi terkiplerin pek fena bir rolü varmış. Bunu şimdi hissediyorum. O terkipler insanı manaya nüfuz

Bey’in Selanik’te 1327 yılı kışında (1911 Aralık veya 1912 Ocak-Şubat) bir topluluk önünde yaptığı konuşmada, altı asırdan beri beklenen sözleri söylediğini, Türklere yeni bir ufuk gösterdiğini, onlardan kahredici kaderi alarak, yerine zinde bir umut kaidesi diktığını ifade etmektedir; bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 43. “Turanlı’nın Defteri” Mehmet Ali Tevfik Bey’in yayımlanmış ikinci kitabıdır ve makalelerinin derlenmesinden oluşmuştur. Gövsa’nın verdiği bilgiye göre, hazırlanmış ama basılmamış 7 eseri daha vardır (Gövsa, age.) Gövsa, bunların ne zaman hazırlandığı konusunda bir bilgi vermese de Genç Kalemler döneminden sonra olduğu tahmin edilebilir. Mehmet Ali Tevfik Bey “Manevi Yurt” başlıklı konferansında “Türk duygularını tehyî edecek bir kıraat kitabı” yazacağını ifade etmiştir; bkz. Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 186.

¹⁰¹⁴ Filizok, Mehmet Ali Tevfik Bey’in derginin yazı heyetine girmek üzere Merkez-i Umumi tarafından getirtildiğini yazar; bkz. Filizok, s. 70.

¹⁰¹⁵ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177-178.

ettirmeyen ve dolu gibi görünen boşluklar husule getirmekten başka bir şey yapmıyormuş!”¹⁰¹⁶

Mehmet Ali Tevfik Bey Cemiyet’in 1911 Kongresi’nde bulunmuş ve Kâzım Nami Bey ile de burada tanışmıştır. Kâzım Nami Duru, yıllar sonra yazdığı hatıralarında İttihat ve Terakki kongresi sıralarında Merkez-i Umumi’de birkaç kıymetli genç gördüğünü ve onlarla tanışmak zevkini elde ettiğini belirtir. Bu gençlerden biri de Mehmet Ali Tevfik Bey’dir.¹⁰¹⁷

Yöntem’in ifadesiyle, Mehmet Ali Tevfik Bey “hâlis bir milliyetçi idi. Her hâlis milliyetçi gibi o da şahsî davalardan uzak, mütevazı, gösterişsiz; fakat mütetebbi bir adamdı.”¹⁰¹⁸ Gerçekten de milliyetçi çizgisi, Genç Kalemler’deki yazılarında da kolayca takip edilebilir. İlk konferansına, “Genç, ihtiyar hepinizin benim gibi Türk mefkûre (ideal) sini bir zevce, bir perestîde gibi sevdiğinizi bilirim” diyerek başlamıştır.¹⁰¹⁹

Bu nitelikleri, onun 30 Eylül’de başlayan 1911 Kongresi’ne katılımını daha bir anlamlı hale getirmektedir. Nitekim Cemiyetin dördüncü kongresi olan 1911 Kongresi, Hüseyinzâde Ali Bey’in Merkez-i Umumi üyeliğine seçildiği ve Cemiyet’in Türkçülük akımının öncülüğünü yaptığı bir kongre olmuştur.¹⁰²⁰

Trablusgarp Savaşı ortamında toplanan bu kongrede alınan İtalya karşıtı kararlar ve ardından yürütülen faaliyetlerle Mehmet Ali Tevfik Bey’in Genç Kalemler’de yayımlanan (ve aşağıda değineceğimiz) yazıları (özellikle şiirleri) arasındaki paralellik açıktır.

¹⁰¹⁶ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 135. Mehmet Ali Tevfik Bey’in bir Yeni Lisan tanıtımı ve savunusu için bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 73-75. “Tanin”de çıkmış makalelerinden oluşan bu kitabının başka sayfalarında da Yeni Lisan’a ve Yeni Lisancılara yer yer atıf yaptığı görülmektedir.

¹⁰¹⁷ Duru, “**İttihat ve Terakki**” **Hatıralarım**, s. 45. Duru burada 1910 Kongresi’ni kastediyorsa da doğrusu 1911 Kongresi olsa gerektir. Çünkü Mehmet Ali Tevfik Bey Selanik’e 1911 Kongresi sırasında gelmiştir.

¹⁰¹⁸ Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **PYM**, s. 426.

¹⁰¹⁹ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 178. Tüm konuşması milliyetçi karakterdedir.

¹⁰²⁰ 1911 Kongresi için bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 61; Tunaya (Cilt 3), s. 287-289, 299; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 270. Birinci Bölümde ilgili kısma da bakılabilir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, Mehmet Ali Tevfik Bey de İttihatçıdır.¹⁰²¹ Nitekim ileride, I. Dünya Savaşı yıllarında Teşkilat-ı Mahsusa'da da görev alacaktır.¹⁰²²

Mehmet Ali Tevfik Bey'i Ömer Seyfettin'le Ali Canip Bey tanıştırmış; Mehmet Ali Tevfik Bey gayet mustalah (ağdalı) konuştuğundan Ömer Seyfettin'in alaycı bir eleştirisine uğradığı için biraz bozulmuşsa da bir süre sonra yakın dost olmuşlardır. Selanik'e gelip Genç Kalemler ekibine katıldığında henüz 21-22 yaşlarında olan Mehmet Ali Tevfik Bey, derginin Tahrir Heyeti'ne alınmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, Ali Canip Bey kendisinden Tahrir Heyeti üyesi olarak söz etmektedir.¹⁰²³ Mustafa Nermi Bey'den sonra Tahrir Heyeti'nin en genç üyesi Mehmet Ali Tevfik Bey'dir.

Hafızası çok güçlü bir kimse olan, Fransızca'yı mükemmel bilen ve Türkçe'yi güzel konuşan Mehmet Ali Tevfik Bey, Selanik'e gelir gelmez rıhtımdaki Selanik İttihat ve Terakki Kulübü'nde iki önemli konferans vermiştir. Bu konferansların metinleri daha sonra Genç Kalemler'de yayımlanmıştır.

Söz konusu konferansların ilki 18 Ocak 1912 (5 Kânunusani 1327) Perşembe akşamı verilen "Manevi Yurt" başlıklı konferanstır.¹⁰²⁴ Yöntem'in ifadesiyle bu, "zamanına göre çok yeni fikirleri bir araya toplayan güzel bir konferans" olmuştur. Bu konferansta söylenenler, "henüz milliyet hissi ve davası bugünkü gibi yaygın olmayan- o devirlerde pek mühim ve yeni"dir. Yaşından beklenmeyen bir olgunlukla verdiği bu konferansı, kulübün büyük salonunda binlerce kişi dinleyip alkışlamıştır.¹⁰²⁵

¹⁰²¹ Ertürk, Mehmet Ali Tevfik Bey'i önemli Cemiyet üyeleri arasında sayar; Ertürk, s. 27.

¹⁰²² Gövsa, s. 409. Alangu, Ömer Seyfettin'in de Teşkilat-ı Mahsusa'ya mensup olduğunu söyleyenlere rastladığını belirtir. Ancak, hiçbir kanıt olmayan bu iddiaya ihtimal vermediği anlaşılmaktadır. Bkz. Alangu, s. 427. İTC ile özdeşleşmiş bir örgüt olan Teşkilat-ı Mahsusa için bkz. Tunaya (Cilt 3), s. 337-359. Bu çalışmada hatıralarından yararlandığımız Hüsamettin Ertürk, Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanlığını yürütmüştür.

¹⁰²³ "Genç Kalemler Tahrir Heyeti" kısmına bkz.

¹⁰²⁴ Yöntem 18 Ocak 1911 tarihini vermektedir (Yöntem, "Mehmet Ali Tevfik Bey", YT, s. 197) ki yanlıştır. Doğrusu, konferansın dergide yayımlanan metnin altına 5 Kânunusani 1327 şeklinde dipnot olarak düşülmüştür ki bu da 18 Ocak 1912'ye tekabül eder. Zaten Yöntem'in verdiği tarih, Trablusgarp Savaşı'nın başlama (29 Eylül 1911), dolayısıyla Mehmet Ali Tevfik Bey'in Selanik'e geliş tarihiyle de gelişmektedir.

¹⁰²⁵ Yöntem, "Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik", PYM, s. 424-425; Yöntem, "Mehmet Ali Tevfik Bey", YT, s. 197.

Bu konferansların ikincisi ise 22 Şubat 1912 (9 Şubat 1327) Perşembe gecesi verilen “Hindistan ve Türkler” başlıklı konferanstır.¹⁰²⁶ Yöntem’e göre, uzun bir araştırmanın ürünü olan bu konferansı Selanik’in aydın tabakasını kendine hayran bırakmıştır. İlkinden daha mühim olan bu konferansın “Türkçülük tarihinde mühim bir mevkii vardır.”¹⁰²⁷

Genç Kalemler’de Mehmet Ali Tevfik Bey’in imzası ilk kez Mart 1328 (Mart/Nisan 1912) tarihli 17-18 numaralı nüshada “Hindistan ve Türkler” başlıklı konferans metniyle görünür.¹⁰²⁸ Genç Kalemler’de tek parça halinde çıkmış en uzun metinlerden biri de budur. 20 numaralı nüshada ise ilk konferansı olan “Manevi Yurt” yayımlanacaktır.¹⁰²⁹ Genç Kalemler’de bu iki konferansı ve 7 şiiri¹⁰³⁰ yer almıştır. Bu dokuz metnin tümü de 17-18 ve 20 numaralı nüshalardadır.

Mehmet Ali Tevfik Bey’in “İntikam Şiirleri” başlıklı 7 şiiri Trablusgarp Savaşı ortamında yazılmıştır ve bu savaşın yarattığı atmosferin derin izlerini taşır.¹⁰³¹ Tümü 17-18 numaralı nüshada yayımlanan “İntikam Şiirleri”, Yöntem’in verdiği bilgiye göre, “bilhassa Selânîk mekteplerinde muallimlerin ve talebenin ağızlarında yaşa”mıştır.¹⁰³² Ozansoy, Mehmet Ali Tevfik Bey’in İntikam Şiirleri ile tanındığını belirtirken¹⁰³³,

¹⁰²⁶ Yöntem 23 Şubat 1911 tarihini vermektedir (Yöntem, “Mehmet Ali Tevfik Bey”, **YT**, s. 197) ki yine yanlıştır. Doğrusu konferansın dergide yayımlanan metnin altına 9 Şubat 1327 şeklinde dipnot olarak düşülmüştür ki bu da 22 Şubat 1912’ye tekabül eder. Zaten Yöntem’in verdiği tarih Trablusgarp Savaşı’nın başlama (29 Eylül 1911), dolayısıyla Mehmet Ali Tevfik Bey’in Selanik’e geliş tarihiyle de çelişmektedir.

¹⁰²⁷ Yöntem, “Mehmet Ali Tevfik Bey”, **YT**, s. 197; Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **PYM**, s. 424-425; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 23 (yıldız dipnot). Yöntem son kaynakta bundan ilk konferans diye söz etmektedir. Hâlbuki bu dipnotta verilen ilk iki kaynakta verdiği sıralama doğrudur.

¹⁰²⁸ Mehmet Ali Tevfik, “Hindistan ve Türkler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 97-127. İkinci konferansı olmasına karşın dergide birinci konferansından daha evvel yayımlanmıştır.

¹⁰²⁹ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177-189.

¹⁰³⁰ Mehmet Ali Tevfik, “İntikam Şiirleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 121-126, 128.

¹⁰³¹ Yöntem bu şiirleri Genç Kalemler’de yayınlamaktan başka küçük bir risale halinde ayrıca bastırdığını bildirir; Yöntem, “Mehmet Ali Tevfik Bey”, **YT**, s. 197; Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **PYM**, s. 425. Gövsa da aynı bilgiyi vermektedir; Gövsa, s. 409. Bu bilginin doğruluğu EHTBEB’deki kayıttan ve Rübâb dergisindeki bir tanıtımdan da anlaşılmaktadır; bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 265. Mehmet Ali Tevfik Bey’in basılı ilk kitabı budur. EHTBEB’deki kayda göre 7 sayfalık bu küçük kitapçık İstanbul’da Osmaniye Matbaası’nda 1328’de (1912) basılmıştır.

¹⁰³² Yöntem, “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **PYM**, s. 425.

¹⁰³³ Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, s. 131.

Gövsâ da bu şiirleriyle pek ziyade dikkat çektiğini ifade eder.¹⁰³⁴ Yücel'e göre ise, "Mehmet Ali Tevfik'in bu şiirleri, bugün bile güzeldir, tazedir ve yenidir."¹⁰³⁵

Mehmet Ali Tevfik Bey Genç Kalemler'de yayımlanan yazılarında takma isim kullanmamıştır. Ya açık olarak "Mehmet Ali Tevfik" veya "Mim. Ayın. Te." imzasını atmıştır.

Dergide yayımlanan konferansları ve şiirleriyle gayet etkili olan Mehmet Ali Tevfik Bey, genç yaşına ve ekibe geç bir tarihte katılmasına karşın Genç Kalemler'in yürüttüğü davanın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Nitekim Yöntem şöyle yazar:

Otuz yıl önce biz Selânik'te *Genç Kalemler*'i çıkarırken oraya gelmiş, bize katılmıştı, yeni lisan, millî edebiyat ve Türkçülük mücadelesinde başta Ziyâ Gökâlp olmak üzere hepimiz onun şahsında kuvvetli bir yardımcı bulduğumuzu derhal anlamıştık.¹⁰³⁶

Ziya Gökâlp de Mehmet Ali Tevfik Bey'i kastederek, "Yeni lisan, içtimâî Türklükte, manevî yurt mefkûresinde büyük bir yardımcı buldu" demiştir.¹⁰³⁷

Tekin Alp ise, "Ruhu sevinçle dolu genç bir yazar olan Mehmet Ali Tevfik Bey, *Tanin* gazetesinde çıkan 'Bir Turanlı'nın Defteri' başlıklı bir dizi yazıda halkının ruhunu en iyi anlayan kişi olduğunu gösterdi" yorumunu yapar.¹⁰³⁸

F. KÂZIM NAMÎ (DURU) (1876/7-1967)

Kâzım Nami (Duru) Bey¹⁰³⁹ 1876'da veya 1877'de Üsküdar'da (İstanbul) doğmuştur. Bir asker ailesinin çocuğudur. Babası Mustafa Bey'in Askerî Hastane

¹⁰³⁴ Gövsâ, s. 408.

¹⁰³⁵ Yücel, s. 202. Aydemir de dil ve edebiyat alanında Türkçülük bahsinde Mehmet Ali Tevfik'in şiirlerini sayar; Aydemir, s. 474.

¹⁰³⁶ Yöntem, "Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik", **PYM**, s. 424.

¹⁰³⁷ Akt. Yöntem, "Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik", **PYM**, s. 425. Bu cümlemin, "Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi" başlıklı makaleden alındığına yukarıda deyinilmişti; "Ziya Gökâlp" kısmına bkz.

Eczacıbaşıllığı'na tayini nedeniyle iki yıl kadar ikamet ettikleri ve babasının yine askerî hastanede görevli olduğu Edirne'den, ailesiyle birlikte Selanik'e gelmiştir. Edirne'de Askerî Rüştîye'ye giden Kâzım Nami Bey, Selanik Askerî Rüştîyesi'nden 13 yaşında (1889 civarında) mezun olur. Manastır Askerî İdadisi'ni bitirdikten sonra, Ocak 1897'de ise Harbiye Mektebi'nden piyade subayı olarak mezun olmuştur.

Daha Manastır Askerî İdadisi'ndeyken Namık Kemal okuyan ve hürriyetçi, vatansever fikirlerle tanışan Kâzım Nami Bey, 1895'te girdiği Harbiye'de siyasetle ilgilenmeye başlar. Son sınıftayken Paris'te bir ihtilal cemiyeti (İttihat ve Terakki Cemiyeti) olduğunu öğrenir. Tam Cemiyet'e girecekken, onu Cemiyet'e alacak olan arkadaşı bunu yapamadan yakalanır.

Harbiye'den mezun olduktan sonra mülazım-ı sani (asteğmen) rütbesiyle Tiran Redif Taburu'na gönderilmiştir. Burada 1898'de bir subay arkadaşı tarafından İşkodra'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti sekizinci şubesine 8/31 numarasıyla (8. şubenin 31. üyesi olarak) kaydedilir. Tiran'ın görece serbest ortamında örgütlenme faaliyetlerinde bulunur. Tiran'da Cemiyet'in 9. şubesini kuranlar arasında yer alır.

1898'den 1902'ye kadar Tiran ve Berat (Arnavutluk) rüştîyelerinde öğretmen olarak görev yapar.¹⁰⁴⁰ Berat'ta Fransızca öğrenmeye başlar. 1902 Şubat'ında Kâzım Nami Bey'in taburu, Bulgar komitalarıyla çarpışmak üzere silah altına alınır ve Tiran'dan ayrılır.

¹⁰³⁸ Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 186. Bu yazı dizisi için bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı'nın Defteri**.

¹⁰³⁹ Kâzım Nami Bey'e ilişkin biyografik bilgileri, esas olarak kendi hatıralarından alıyoruz; bkz. Duru, **"İttihat ve Terakki" Hatıralarım**. Duru'nun, yukarıda atıf yapılan "Ziya Gökalp" başlıklı çalışmasında da çok sınırlı da olsa bazı bilgiler mevcuttur. Ayrıca bkz. "Duru, Kâzım Nami", **AB**, Cilt 10, s. 429; "Kâzım Nami Bey", **Nevsâl-i Millî**, s. 72; (Sinanoğlu), s. 93-98. İstanbul döneminde (1912-1913'te) Kâzım Nami Bey'in aile dostlarından olan Naciye Neyyal Hanım'ın hatıralarında da kendisi, ailesi ve çevresi hakkında bilgi bulunur; bkz. (Naciye Neyyal), **Ressam Naciye Neyyal'ın Mutlakîyet, Meşrutîyet ve Cumhuriyet Hatıraları**, Fatma Rezan Hürmen (hızl.), 1. Basım, İstanbul: Pınar Yayınları, Mart 2000, s. 303-336. Doğumu için 1876 tarihi AB tarafından verilmektedir. Tunaya ise 1877 tarihini vermektedir; bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 54. Nevsâl-i Millî'de Hicrî 1293 yılı verilmektedir ki 1876 veya 1877'ye tekabül eder. Nüzhet Haşım ise Hicrî 1292 tarihini verir. Bu da 1875 veya 1876'ya karşılık gelir.

¹⁰⁴⁰ EHTBEB'de Kâzım Nami Bey'in yaptığı ve 1900 yılında yayınlanan bir tercüme listelidir. G. Sariç adlı yazardan "Makâlât-ı Nezihe" başlığıyla tercüme edilen bu kitap 1900'de (hicrî 1317) İstanbul'da İkdâm Matbaası'nda basılmıştır.

Kâzım Nami Bey 1903 yılının sonlarında Selanik'te 3. Ordu Müşiriyet Yaveri olarak görevlendirilir. Artık evvel mülazımdır (üsteğmen). O da Selanik'te Yalılar semtinde oturmaktadır.¹⁰⁴¹ Aynı zamanda Selanik İdadisi ile Hamidiye Sanayi Mektebi'nde fizik ve coğrafya dersleri okutur. 1905'te yüzbaşılığa terfi eden Kâzım Nami Bey, bu yılın sonlarında "Mission Laique Française"nin lisesine Türkçe öğretmeni olur. Pedagoji ve psikolojiyle ilgilenir.¹⁰⁴² "Alliance Française pour la Diffusion de la langue Française" cemiyetine üye olarak alınır. Arnavutluk'ta ortaya çıkan Çerçiş Çetesi ve civardaki Arnavutlar hakkında bilgi edinmek üzere 1906'da bu bölgeye gitmeye memur edilir. Bir süre sonra yeniden Selanik'e döner.

Kâzım Nami Bey bir yandan da rejim karşıtı faaliyetlerini sürdürmektedir. Yukarıda Ali Canip Bey'in de içinde yer aldığı arkadaş grubundan söz ederken, Yüzbaşı Kâzım Nami Bey'in, müşiriyet yaveri olduğu için, Fransız postanesinden o zaman ülkeye sokulması yasak olan "Meşveret", "Kanun-ı Esasî", "Osmanlı" gibi Jön Türk gazeteleriyle¹⁰⁴³ Fransızca ve İngilizce gazeteleri tereddütsüzce alıp arkadaş grubuna getirdiğinden söz edilmişti.¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴¹ Kâzım Nami Bey dışında, Genç Kalemler ekibinin kimi mensupları (Ali Canip, Nesimi Sarım, Ziya Gökalp) ve bazı önde gelen İttihatçılar (İsmail Canbolat, Mithat Şükrü [Bleda]) bu semtte oturmaktadırlar. Duru'ya göre Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Bleda'nın Yalılar'daki evinde kurulmuştur; bkz. Duru, "**İttihat ve Terakki**" **Hatıralarım**, s. 13. Bleda ise cemiyetin Beş Çınar bahçesinde kurulduğunu söyler; bkz. Bleda, s. 21-22. Karabekir, "Cemiyetin tahlif yeri de Yalılar'da tuğla fabrikası civarında daha müsait bir yahudi eviydi" der; Karabekir, s. 177-178. Bleda ise merasimlerin onun evinde yapıldığını bildirir; Bleda, s. 22-23. Genç Kalemler'in en önemli karşıtlarından Cenap Şahabettin Bey'in Yeni Lisan için "Yalılar argosu" demesi (bkz. Tarakçı, s. 30) boşuna değildir.

¹⁰⁴² Duru, kendilerinin otodidakt olduğunu söyler; Duru, "**İttihat ve Terakki**" **Hatıralarım**, s. 12. Cumhuriyet yıllarında yazdığı "Ziya Gökalp" adlı kitabında, o dönemde pedagojiyle çok ilgilendiğini fakat Gökalp'i tanıdıktan sonra bir pedagoji meraklısının sosyoloji de öğrenmesi gerektiğini anladığını ve ilk okuduğu sosyoloji kitabının da Gökalp'in öğüdü üzerine Durkheim olduğunu yazacaktır; Duru, **Ziya Gökalp**, s. V. Duru'nun söz konusu kitabının yarısından fazlasının Gökalp'in eğitime ilişkin düşüncelerine ayrılmış olduğunu belirtelim.

¹⁰⁴³ Jön Türk basını için bkz. M. Şükrü Hanioglu, "Jön Türk Basını", **TCTA** 3. Cilt, s. 844-850; M. Şükrü Hanioglu, "Jön Türklerin Yabancı Dilde Yayınladıkları Dergilerde İşledikleri Temalar", **Türkiye'de Yabancı Dilde Basım**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1985, s. 95-108; Dündar Akunal, "Jön Türk Gazeteleri", **TCTA** 3. Cilt, s. 850-856; Erdal Yavuz, "Jön Türk Basını", **İletişim**, 1981/2, 197-218; Selim Nüzhet Gerçek, "Jön Türk Gazeteleri" / "Jön Türk Neşriyatı", **Türk Matbuatı**, Ali Birinci (der.), Ankara: Gezgin Kitabevi, s. 137-150. Sadece İsviçre'yi ve 1889-1902 dönemini kapsamakla beraber, bu sınırlar içinde ayrıntılı bir çalışma için bkz. Muammer Göçmen, **İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri**, 1. Basım, İstanbul: Kitabevi, Temmuz 1995. Ayrıca bkz. Tütengil, "Yeni Osmanlılar'dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)". Genel basın tarihlerine de bakılabilir.

¹⁰⁴⁴ 729. dipnota bkz.

Eylül 1906'da Selanik'te kurulan ve 1908 Devrimi'nin baş mimarı olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin on kurucusundan biri de Kâzım Nami Bey'dir.¹⁰⁴⁵ Cemiyet'in kuruluşunun ardından örgütlenme faaliyetlerinde bulunur.¹⁰⁴⁶

Kâzım Nami Bey Masondur.¹⁰⁴⁷ Ne zaman Mason olduğuna dair bir bilgi vermese de hatıralarındaki kronolojik anlatımından Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra ve 1908 Devrimi'nden önce, yani 1906 ile 1908 arasında Mason olduğu sonucuna varıyoruz.¹⁰⁴⁸ Hatıralarında bu konuya ilişkin yazdıkları, Mason locasını daha çok siyasî mücadele için bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir¹⁰⁴⁹:

Önceleri, Mason locası, toplantılarımızı gizlemeğe vesile oluyordu; fakat bu toplantılarda daha çok idareyi tenkid ediyor, şayet bizi dinleyenler olursa, onları bu tenkitlere iştirak ettiriyorduk. Bu suretle Türk olmayan masonlar arasında da

¹⁰⁴⁵ Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları şunlardır: Bursalı Mehmet Tahir Bey, Naki (Yücekök) Bey, Edip Servet (Tör) Bey, Kâzım Nami (Duru) Bey, Ömer Naci Bey, İsmail Canbulat Bey, Hakkı Baha Bey, Mehmet Talât (Paşa) Bey, Rahmi (Aslan) Bey, Mithat Şükrü (Bleda) Bey. Bkz. Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 13; Bleda, s. 21-22; Tunaya (Cilt 1), s. 53-54; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 82. Bayur (Cilt: I Kısım: I), s. 320; (Cilt: II Kısım: IV), s. 63.

¹⁰⁴⁶ Duru, ilginç bilgiler vermektedir. Mesela, birkaç arkadaşının da yaptığı gibi, eşini de Cemiyet'e sokmak mecburiyetinde kaldığını, çünkü Cemiyet'e yeni girenlere evlerinde yemin ettirdiklerini yazar; Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 32. Naciye Neyyal Hanım, Kâzım Nami Bey'in eşi Mehlika Hanım hakkında bilgi verir. Naciye Neyyal Hanım'ın yukarıda zikredilen hatıralarına bkz. Şapolyo'nun verdiği bilgiye göre, Cemiyet'in tahlif merasiminde yeni üye adayına Ömer Naci ve Kâzım Nami Beylerin müşterek yazdıkları vatanî bir nutuk okunmaktadır; Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, s. 61. Verdiği bilgiye göre, Cemiyet'in Manastır şubesinin kurucularından ve önde gelen üyelerinden olan Kâzım (Karabekir) Bey, pek uzun buldukları tahlif nutkunu ezberlenebilecek kadar kısa ve açık hale getirir. Manastır (ve daha sonra İstanbul) tahliflerinde, Enver Bey'in (ve Talat Bey'in) de onayladığı bu yeni metin okunur; Karabekir, s. 174, 184, 255.

¹⁰⁴⁷ Mason olduğunu hatıralarından anlamaktayız; bkz. Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 14. İttihatçıların Masonlukla ilişkisini ele alan Koloğlu, Tunaya (ve ayrıca Şapolyo) da Kâzım Nami Bey'in mason olduğunu belirtmişlerdir; bkz. Orhan Koloğlu, **İttihatçılar ve Masonlar**, 2. Basım, İstanbul: Eylül Yayınları, Nisan 2002, s. 44; Tunaya (Cilt 1), s. 412; Şapolyo, **Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, s. 60. Tunaya, Kâzım Nami Bey'in, Mason İttihatçıların çoğunun mensup olduğu, asıl İttihatçı locası olan İtalyan "Macedonia Risorta" (Yeniden Dirilen Makedonya) locasına mensup olduğu bilgisini vermekten de bu locanın üye listesinde Kâzım Nami Bey'in adı (en azından Kâzım Nami olarak) geçmemektedir; bkz. Angelo Iacovella, **Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk**, Tülin Altınova (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 1998, s. 60. Fransız localarından birine (Macedonia Risorta'dan sonra İttihatçıların en etkin olduğu loca olan "Veritas"a veya "Doğu'nun Geleceği"ne) bağlı da olabilir. Ancak, Dumont'un Selanik'teki Fransız localarına odaklanan çalışmasında da (tam bir liste verilmemekle birlikte), verilen az sayıdaki isim arasında Kâzım Nami Bey'in adı geçmemektedir; bkz. Paul Dumont, **Osmanlılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**, Ali Berktaş (çev.), 1. Basım, İstanbul: YKY, Ekim 2002, s. 63-86. Tüm bunların yanında, Mason İttihatçıların birkaç locaya birden üye olabildikleri de bilinmektedir.

¹⁰⁴⁸ Cemiyet'in 10 kurucusunun Cemiyet'in kuruluşundan önce locada örgütlendikleri şeklinde Hazım Tepeyran'a ait farklı bir görüş için bkz. Karabekir, s. 174-176.

¹⁰⁴⁹ Bu konuda faydalı bir değerlendirme için bkz. Ramsaur, s. 122-128.

kendimize sempati sağlayarak, icabında onlardan yararlanıp yararlanmayacağımızı anlamaya çalışıyorduk.¹⁰⁵⁰

Kâzım Nami Bey, içinde bulunulan inkılâp devrinin tarihini yazmayı amaçlayan bir yazı kurulunu iki arkadaşıyla birlikte kurmuş, kendi payına düşen “zamanımız” kısmını yazmış ve Meşrutiyet’in ilanından kısa bir süre sonra bu metin “Terbiye-i Vataniye’de İlk Adım” başlığıyla küçük bir broşür halinde yayımlanmıştır.¹⁰⁵¹

Cemiyet’in kuruluşunu ve çalışma usullerini, Hürriyet’in İlanı için Rumeli’de yapılan çalışmaları anlatan bir piyes¹⁰⁵² yazmaya başlamış ve Meşrutiyet’in ilanından az önce iki perdesini tamamlamıştır. Meşrutiyet ilan edilince aceleyle üçüncü perdeyi yazacak ve “Nasıl Oldu?” başlığıyla kitap halinde bastıracaktır. Bu piyes, Selanik’te ve İstanbul’da sahnelenecektir.¹⁰⁵³

Dr. Nazım Bey’in 1907 yılının sonlarına doğru kılık değiştirerek gizlice İzmir’e gitmesi için, Nazım Bey’in kullanacağı takma isim olan “Tütüncü Yakup Efendi” adına mürur tezkeresi çıkartma görevi Kâzım Nami Bey’e düşer. Kendisi yaver olduğu ve valinin yaverini de tanıdığı için bu işi Vilayette kolayca halleder. Dr. Nazım

¹⁰⁵⁰ Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 14.

¹⁰⁵¹ Bu kitabın Kâzım Nami Bey’in söylediğinden farklı olarak daha geç bir tarihte yayınlandığı EHTBEB’deki kayıttan anlaşılmaktadır. Buradaki kayda göre bu kitap 1911’de (rumî 1327) Selanik’te Asır Matbaası’nda basılmıştır. Kâzım Nami Bey’in Genç Kalemler’de çıkan “Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?” başlıklı makalesini ileride göreceğiz.

¹⁰⁵² Oyunun kısa bir özeti için bkz. And, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)**, s. 188.

¹⁰⁵³ EHTBEB’deki kayda göre 1910’da (rumî 1326) Selanik’te basılmıştır. Duru, bu piyesin İstanbul’da birçok arkadaşı tarafından yüzlerce kez oynandığını bildirir; Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 17. Ali Canip Bey, Hüsün ve Şiir’de yazdığı Handekâr Sahife sütununda bu piyesten söz eder. Aşağıda bu sütun aktarılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, Kâzım Nami Bey’inki de dâhil olmak üzere, 1908 Devrimi’nin hazırlanışını ve Devrim’i ele alan siyasî oyunlara ve Kâzım Nami Bey gibi, olaylara bizzat katılıp kendi yaşantılarını oyunlaştırmış Jön Türklere sıkça rastlanır; bkz. And, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)**, s. 113-114; And, “Tanzimat ve Meşrutiyet’te Tiyatro Yazarlığı”, **TCTA** 6. Cilt, s. 1628. Kâzım Nami Bey’in yine 1910 yılında yayınlanan bir tercümesi ile bir telif eseri olduğu da görülmektedir. G. Saviç adlı yazarın “Rus İhtilâl Cemiyeti’ne Mensub Bir Kadının Hayatı” başlıklı, tercümesi Kâzım Nami Bey tarafından yapılmış ve Selanik’te 1326/1910’da basılmış olan kitap EHTBEB’de listelenmiştir. Aynı kaynaktan yer alan telif kitabı ise “Şarika” başlığını taşımaktadır ve Selanik’te 1326/1910’da basılmıştır.

Bey bu tezkereyle İzmir'e gidebilmiştir.¹⁰⁵⁴ Kâzım Nami Bey ayrıca, müşir yaveri olarak istihbarat da toplamaktadır.¹⁰⁵⁵

Hürriyet'in ilan edildiği günlerde Selanik'te göstericiler arasındadır. Halka konuşma yapanlardan biri de odur. Merkez-i Umumi'de duvar afişleri hazırlanmasına katılır.

1908 Devrimi'nin ertesinde gayet faaldır; yöneticilik, öğretmenlik ve organizatörlük faaliyetlerinde bulunur. İttihat ve Terakki 1. Kulübü'nün başkanlığına seçilir. Bu kulübün himayesine alınan ve Kâzım Nami Bey'in daha önce alfabe hocalığı yaptığı Ravzai Sıbyan Mektebi'nin idaresi için kurulan heyetin de başkanı olur. Osmanlı Fes Boykotu'ndan¹⁰⁵⁶ sonraki Avusturya-Macaristan seyahatine katılır; bu seyahatin Selanik'teki tertipçilerinden biridir. Selanik'te Askerî Rüştîye'de Fransızca dersi vermeye başlar.

Duru'nun verdiği bilgiye göre, Cemiyet 1909'da Selanik'te bir matbaa kurmuş ve "Rumeli" adlı günlük bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Kâzım Nami Bey de bu gazetenin bir süre başyazarlığını yapmıştır.¹⁰⁵⁷ Nitekim Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler'de görülen "Rumeli Sermuharriri" imzası ona aittir.

Ali Canip Bey Hüsün ve Şiir'in Sahife-i Handekâr sütununda "Rumeli Sermuharriri" olarak Kâzım Nami Bey'in bir portresini çizmiştir. Onun başyazarlığını şöyle tanıtır:

Ona ne zaman tesadüf etseniz, parlak bir çift gözlüğün altındaki raksân ve handan gözler size bir nazire-i istifsâr âtîf eder; mutlaka o günkü gazetesi için "nasıl oldu" demek ister..

¹⁰⁵⁴ Nazım Bey'in İzmir'e gidişi ve oradaki faaliyetleri için bkz. Eyicil, s. 75-90.

¹⁰⁵⁵ Duru'nun verdiği bilgiye göre, Atatürk "Nutuk"ta bundan söz etmiştir; Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 28.

¹⁰⁵⁶ 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve 6 Ekim'de de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı üzerine Avusturya ve Bulgar mallarına karşı bir boykot başlamıştır. Ana hedefi Avusturya malları olan boykotu esas olarak, perde arkasından İTC yönlendiriyordu. Hareketin simgesi, Avusturya'dan ithal edilmekte olan fes olduğu için, "Osmanlı Fes Boykotu" olarak bilinir. 1908'in Ekim ayında başlayan boykot, 26 Şubat 1909'da son bulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Y. Doğan Çetinkaya, **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004. Duru'nun verdiği bilgiye göre, bu seyahat, Türklerin kırıgın gönlünü yapmak için Avusturya tarafından istenmişti; Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 37.

Bilhassa masa başında şayan-ı dikkattir: sermuaharrirliğin düş gayretine tahmil ettiği bir azîm altında, meslekten her zaman memnun, yazar, siyasî, içtimaî, idarî yazar, yazar ve sonra birden yandâkilere seslenir:

-Çocuklar! Okuyorum dinleyiniz: ve başlar.. Okuduğu bitince etrafındâkilerin mütalaasını dinlemek ister:

“Nasıl oldu?..”

Ötekiler hiç şüphe yok ki:

“İyi!” derler; o zaman mürettip çağırılır; diğer mündericatin suret-i tertibi sorulur:

“Nasıl oldu?”

Mürettip “hepsi tamam, yalnız baş makale lazım!” der ve artık tertibe başlanılır. Artık akşam olur, sermuaharrir ikaz edilir; derler ki: saat dokuz oldu, o mutlaka dalgındır: gözlüklerinin altından bir müddet bakar ve der ki:

Nasıl oldu? ...¹⁰⁵⁸

Kâzım Nami Bey bir yandan Rumeli gazetesinin başyazarlığını sürdürürken, diğer yandan 1910 yılının Temmuz ayında Selanik Vilayeti Maarif Müfettişliği görevine atanır. Ağustos ayında, yüzbaşı rütbesindeyken askerlikten istifası kabul edilir.

Rumeli gazetesinde Arnavutça’nın Arnavut milliyetçilerinin istediği gibi Arnavut harfleriyle yazılmasını¹⁰⁵⁹ savunup, bu fikrinde ısrar edince, Cemiyet onun yerine İstanbul’dan başyazar olarak Yunus Nadi Bey’i getirtmiş; bunun üzerine Kâzım Nami Bey de gazeteden ayrılarak kendini tümüyle müfettişlik (maarif mesleğine) işine vermiştir.¹⁰⁶⁰ Halen bir İttihatçı olmakla birlikte, zamanla siyasî hayata olan ilgisini kaybetmiştir.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁷ Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 42.

¹⁰⁵⁸ Kahkaha (Ali Canip), “Sahife-i Handekâr: 2- Rumeli Sermuaharriri”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), s. 48.

¹⁰⁵⁹ II. Meşrutiyet döneminde geçen Arnavut alfabesi tartışmaları için bkz. Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, 1. Basım, İstanbul: Buke Kitapları, Ağustos 2004, s. 273-303. Burada zikredilen çalışmada Genç Kalemler’in Latin harflerini savunduğu ileri sürülür (s. 338) ki yanlıştır.

¹⁰⁶⁰ Ömer Seyfettin “İrtica Haberi” başlıklı hikâyesinde Arnavutça’nın Latin hurufatiyle yazılması fikrinde bulunan yüzbaşısından söz eder. Arnavut olduğu anlaşılan bu yüzbaşının 31 Mart Vakası’na karşı ilk tepkisi şöyle olur: “Ah bu hocalar, dedi, bizim harflere de mani olan onlar değil mi ya..” Perviz, “İrtica Haberi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 108.

¹⁰⁶¹ Yine de 1912-1913 dönemi için Naciye Neyyal Hanım’ın kendisinden “Cemiyetin mühim âzâlarından” diye söz ettiği belirtilmelidir. Bkz. (Naciye Neyyal), s. 303.

Cemiyet ile zaman zaman ters düşmüşse de¹⁰⁶² hep bir İttihatçı olarak kalmıştır. Öyle ki 1913'te Babiâli Baskını'na katılacak; on yıllar sonra bile (Ali Canip Yöntem gibi) Cemiyet'i savunacaktır. Bir dergide tefrika ettiği İttihat ve Terakki hatıralarını, Cemiyet'e karşı artan hücumlar karşısında yedi yıl kadar sonra (1957'de) kitap halinde bastıracaktır.¹⁰⁶³

Rumeli gazetesinden ayrılış tarihi üzerine, hem Hüsün ve Şiir'de hem de Genç Kalemler'de "Siyasî Notlar" başlıklı sütununda kullandığı "Rumeli Sermuharriri" imzasını takip ederek bir değerlendirme yapmak mümkün olabilir. Hüsün ve Şiir'in 4. sayısında görülmeye başlanan bu imza, kesintisiz şekilde Genç Kalemler'in 2-10 numaralı ikinci nüshasına kadar sürer. Hüsün ve Şiir'in 4. sayısı 10 Temmuz 1326 (23 Temmuz 1910) tarihini taşır. "Rumeli Sermuharriri" imzasının görüldüğü son nüsha ise Genç Kalemler'in 1-9 numaralı ilk nüshasıdır. Bu sayı, muhtemelen 1910 yılının Kasım ayında çıkmıştır. "Rumeli Sermuharriri" imzasının yerini K. N. (Kaf. Nûn.) imzasının aldığı 2-10 numaralı nüsha ise 30 Teşrinisani 1326 (13 Aralık 1910) tarihlidir. Tüm bunlara göre, Kâzım Nami Bey'in Rumeli gazetesinin başyazarlığından 1910 yılının Kasım ayı sonlarında ayrıldığı kanaatine varmak makuldür.

Nitekim tarih verilmemiş de olsa, Duru'nun hatıralarındaki kronolojik akış da bu tarihe uygun düşmektedir. Başyazarlıktan ayrılışını, Temmuz 1910'da üstlendiği müfettişlik görevinden ve Ağustos ayında askerlikten ayrılmasından sonra zikretmiştir.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁶² Ali Canip Bey bir yazısında bu hususu ima etmiştir; bkz. Ali Canip, "Cenab Şahabeddin Bey'e... VI", **PYM**, s. 648.

¹⁰⁶³ Hatıralarının "Önsöz"ünde bunu açıkça beyan etmektedir; bkz. Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 3-4.

¹⁰⁶⁴ Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 42-43. Kâzım Nami Bey'in yerine atanan Yunus Nadi Bey'e ilişkin kaynaklarda çoğunlukla, ay belirtilmeden kendisinin 1910 yılında Rumeli gazetesinin başyazarı olduğu bildirilmektedir. Örneğin bkz. Gövsa, s. 406; M. Nuri İnuğur, **Türk Basımında 'İz' Birakanlar**, 2. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1999, s. 106. Görebildiğimiz bir istisna, **AnaBritannica**'nın ilgili maddesidir (Cilt 1, s. 7). Burada, bu göreve 1910 yılının Şubat ayında başladığı bildirilmektedir ki doğru olması çok zayıf bir ihtimaldir.

Kâzım Nami Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi'ne bağlı olarak kurulan ve 1910'da Ali Canip Bey'in umumi kâtibi olduğu Talebe-i Hariciye Encümeni'nin de üyesidir.¹⁰⁶⁵

Kâzım Nami Bey, kendisini derinden etkileyecek olan ve hatta yıllar sonra hakkında bir de kitap yazacağı Ziya Gökalp ile 1910'da Cemiyet'in kongresi sırasında tanışmıştır.¹⁰⁶⁶ Gökalp'in Selanik döneminde geliştirdiği Türkçü görüşlerinden derinden etkilenmiş ve Türkçülük akımının mensuplarından biri olmuştur.¹⁰⁶⁷ Ali Canip Bey gibi Tunaya da Kâzım Nami Bey'in Türkçülük cereyanının belli başlı temsilcilerinden olduğunu ifade eder.¹⁰⁶⁸ Nüzhet Haşım isee onun için "eski bir Türkçü" ifadesini kullanır.¹⁰⁶⁹

Duru'nun deyişiyle, Gökalp Selanik'te kendini göstermeye başlayan Türkçülük cereyanını hemen ele alıp ona önderlik etmeye başlamıştır. Türkçülüğün ilmî önderi sayılan Gökalp, Genç Kalemler'in savunduğu Yeni Lisan tezini de ele almış, Yeni Lisan'ın kaidelerini tespit etmekle uğraşmıştır. Onun Yeni Lisan akımına katılması, bu akımın kuvvetlenmesini sağlamıştır. Yeni Lisan davası Selanik'in eli kalem tutan bütün gençlerini derinden derine ilgilendirmiştir. El birliği yapmışlar ve haftanın belli gecelerinde Gökalp'in başkanlığında İttihat ve Terakki Mektebi'nde gece toplantıları düzenleyip Yeni Lisan meselesini ve Türkçe'yi konuşmuşlardır.¹⁰⁷⁰

Duru, içinde yer aldığı Yeni Lisan/Yeni Hayat hareketinin Gökalp ile ilişkisi için şu değerlendirmeyi yapar:

¹⁰⁶⁵ 143 numaralı dipnota ve bu dipnotun bağlı olduğu alıntıya bkz.

¹⁰⁶⁶ Duru, **Ziya Gökalp**, s. I, 30; Duru, **"İttihat ve Terakki" Hatıralarım**, s. 45. Yukarıda deyinildiği gibi, Mehmet Ali Tevfik Bey ile de bu kongre sırasında tanıştığını yazsa da bu, doğru olmasa gerektir. Veya, Mehmet Ali Tevfik Bey 1910 Kongresi'nde de bulunmuştur ve bu sırada tanışmışlardır. Hâlbuki Mehmet Ali Tevfik Bey'in 1910'da Selanik'e geldiğine dair hiçbir kayda rastlamış değiliz.

¹⁰⁶⁷ Gökalp'ten "peygamber" diye söz eden Kâzım Nami Bey bir gün Naciye Neyyal Hanım'a şöyle der: "Ben onu tanımadan evvel bir hiçtim, bu adam fikirlerini bana anlattı ve bana adeta yeniden hayat vermiş oldu..." Bkz. (Naciye Neyyal), s. 318-319.

¹⁰⁶⁸ Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 74-75; Ali Canip, "Cenab Şahabeddin Bey'e... VI", **PYM**, s. 648.

¹⁰⁶⁹ (Sinanoğlu), s. 94.

¹⁰⁷⁰ Duru, **"İttihat ve Terakki" Hatıralarım**, s. 45, 56; Duru, **Ziya Gökalp**, s. II-III. Aynı bilgiyi başkaları, örneğin Yöntem de verir. İT Mektebi'nin büyük salonunda geceleri toplandıklarını, edebiyata ve bilhassa Yeni Lisan'a dair müzakereler, münakaşalar yaptıklarını söyler; Yöntem, "Ahmet Midhat Efendi Selânik'te", **PYM**, s. 184.

Ancak Meşrutiyetin ikinci senesinde, Selânik'te bir (Yeni Lisan) meselesi başladı. ...Ziya Bey, Merkezî Umumî azası olarak Selânik'te kalınca, oradaki bütün gençleri yavaş yavaş çevresine topladı. ...Ziya, Selânik'te yeni lisancılarla birleşerek onlara önder oldu.¹⁰⁷¹

Kâzım Nami Bey 1911'de Selanik, Edirne, Kosova vilayetleri maarif müfettişliğine tayin edilir. Bu bölgede teftiş amaçlı geziler yapar. Aynı yıl, o sırada Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi tarafından Lahey'de toplanacak olan Milletlerarası Ahlak Terbiyesi Kongresi'ne katılmak üzere görevlendirilir. Fakat az sonra Emrullah Efendi nazırlıktan çekilecektir. Duru, hatıralarında bu konuda başka bir bilgi vermez. Buradan, söz konusu kongreye katılmadığı sonucuna varmak gerekir. Ancak, Genç Kalemler'in 24 Nisan 1912 tarihli 19 numaralı nüshasının ön dış kapağının iç yüzünde şu açıklama yapılmaktadır:

Kâzım Nami Bey

Tahrir Heyetimizden Kâzım Nami Bey Lahey'de teşkil edecek beynelmilel "Ahlaki Terbiye Konferansı"na izamı takarrür eden heyete memur edilmiştir. Bugün bizden uzaklarda bulunan sevgili kardeşimiz için muvaffakiyetler temenni ederiz.

Daha başka yerlerde de (İstanbul, Çatalca, İzmit, Karasu, Biga) müfettişlik görevini sürdüren Kâzım Nami Bey'in yazı hayatı 1908 Devrimi'nden önce başlar. Meşrutiyet'ten önce "Bahçe" dergisinde terbiye-i etfal (pedagoji) yazıları yazmış; Meşrutiyet'in ilanından sonra "Zaman" gazetesi için başyazılar kaleme almış; yukarıda gördüğümüz gibi, "Rumeli" gazetesinin bir süre başyazarlığını yapmış; "Yeni Felsefe Mecmuası"nın¹⁰⁷² yazarları arasında yer almıştır.

Duru, hatıralarında, kendisinin Meşrutiyet döneminin ilk matbuat mahkûmu olduğunu ifade eder. Nisan 1909'da II. Abdülhamit'in tahttan indirilip Beşinci Mehmet Reşat'ın tahta çıkmasına İstanbul gazetelerinin övgüler yağdırması üzerine, Meşrutiyet'in ilanından sonra avukat Ahmet Hikmet tarafından çıkartılan günlük

¹⁰⁷¹ Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, s. 60.

¹⁰⁷² Burada "Yeni Ahlâk" başlıklı üç makale yazdığı görülmektedir; bkz. Alkan, "Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası", s. 393-394.

“Zaman” gazetesine yazdığı “Riyakâr Olmayalım” başlıklı yazısı nedeniyle bir hafta hapse mahkûm edilmiş; bu bir haftayı gündüzleri mektepte, geceleri ise evde geçirmiştir.¹⁰⁷³

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Kâzım Nami Bey “Hüsün ve Şiir” ile “Genç Kalemler” dergilerinin yazarları arasında yer almıştır. “Rumeli Sermuharriri” imzalı ve “Siyasî Notlar” başlıklı makaleleri, Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler arasında süreklilik gösterir. Hüsün ve Şiir’in son beş sayısında yer alan “Siyasi Notlar” başlıklı makaleler¹⁰⁷⁴, Genç Kalemler’in birinci cildinin ilk üç sayısında da sürmüştür. Bunların ilki “Rumeli Sermuharriri”, diğer ikisi ise Kaf. Nûn. imzalıdır.¹⁰⁷⁵

4-12 numaralı nüshada “Kâzım Nami” imzalı “Türkçe mi, Osmanlıca mı?” başlıklı makalesi yer almaktadır.¹⁰⁷⁶ Arai’nin belirttiği gibi, “dilde milliyetçiliğin organı diye tanınan *Genç Kalemler*’de Türk dili üzerine yayınlanan ilk yazı budur.”¹⁰⁷⁷ 5-13 numaralı nüshada ise “Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?” başlıklı makalesi yayımlanmıştır.¹⁰⁷⁸

Birinci ciltte gayet üretken olduğu görülen (6 sayıda 5 yazısı vardır) Kâzım Nami Bey’in performansı, ikinci cilt ile beraber farklı bir yönelim gösterecektir. Bu cildin ilk sayısından itibaren tercümeleri çıkmaya başlar. Anatole France’ın ünlü romanı “Kırmızı Zambak”ın Kâzım Nami Bey tarafından yapılan tercümesinin tefrikası ilk sayıda başlar; 2, 3, 4 ve 6 numaralı nüshalarda devam eder. 1 ve 6 numaralı nüshalarda

¹⁰⁷³ Duru, “**İttihat ve Terakki**” **Hatıralarım**, s. 42. Duru’nun burada sözünü ettiği “Zaman” gazetesi, “Rumeli” gazetesinin devamı olan “Zaman” gazetesi ile karıştırılmamalıdır. İlk 76 sayısında “Rumeli” olarak çıkan ve önce Kâzım Nami Bey’in sonra da Yunus Nadi Bey’in başyazarlığını yaptığı gazete, 77. sayıdan itibaren isim değiştirerek “Zaman” olmuştur. Duru’nun burada sözünü ettiği “Zaman”, İbrahim Hikmet (Duru, Ahmet Hikmet diyor) tarafından 1908’de yine Selanik’te günlük olarak çıkartılmaya başlanan ve yayın hayatını (bilindiği kadarıyla) 16 Temmuz 1910’a kadar sürdüren gazetedir. “Zaman” adlı başka gazeteler de çıkmıştır. Bkz. Duman (2. Cilt), s. 708, 962-964.

¹⁰⁷⁴ Bu makaleler yayımlandıkları sayıların ilk yazılarıdır. Bkz. Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326 Cumartesi), s. 1-2; Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 5 (1 Ağustos 326 Pazar), s. 17-18; Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 6 (16 Ağustos 326 Pazartesi), s. 33-34; Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 7 (3 Eylül 326 Cuma), s. 49-50; Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 8 (21 Eylül Salı), s. 65-66.

¹⁰⁷⁵ Rumeli Sermuharriri, “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 82-84; Kaf. Nûn., “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 97-98; Kaf. Nûn., “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 114-115.

¹⁰⁷⁶ Kâzım Nami, “Türkçe mi, Osmanlıca mı?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 132-133, 136.

¹⁰⁷⁷ Arai, s. 56; Arai (MTSD), s. 183.

mütercim belirtilmemiştir. Diğerlerinde ise mütercim olarak Kâzım Nami Bey'in ismi verilir. Romanın tamamının yayımlanmadığı, tefrikanın romanın daha başlarındaiken kesildiği görülmektedir.¹⁰⁷⁹

5-13 numaralı nüshadaki makalesinden sonra ilk telif yazısı, ikinci cildin 7 numaralı nüshasında yer alan “Bir Kanlı Çarpışma” başlıklı hikâyesidir.¹⁰⁸⁰

Bundan sonra uzunca bir süre imzasına rastlamadığımız Kâzım Nami Bey'in Genç Kalemler'deki son imzası ise üçüncü cildin 17-18 numaralı mümtaz nüshasında yayımlanan “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantiğin Psikolojisi” başlıklı makalede görülür.¹⁰⁸¹ Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, bu makalenin yazarı, Yöntem'in verdiği bilgiye göre Kâzım Nami Bey değil Gökâlp'tir.¹⁰⁸² Gerçekten de gerek şekli ve üslubu gerekse içeriği, bu metnin Kâzım Nami Bey'inkinden ziyade Gökâlp'in kaleminden çıktığı izlenimini uyandırmaktadır.

Toplam olarak, Kâzım Nami Bey'in Genç Kalemler'de beşi makale, biri hikâye olmak üzere 6 parça telif eseri ve 5 parça tercümesi yayımlanmıştır.

Demek ki Kâzım Nami Bey'in dergiye yazar ve tercüman olarak (en azından somut olarak görülebilen) katkısı oldukça erken bir tarihte son bulmuştur. Bunda, sürekli seyahate çıkmasını gerektiren müfettişlik görevinin önemli bir payı olsa gerektir.¹⁰⁸³ Yazısının yayımlandığı son sayı olan 7 numaralı nüshanın çıkış tarihi 9

¹⁰⁷⁸ Kâzım Nami, “Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 146-148.

¹⁰⁷⁹ 6 numaralı nüshada yayımlanan parça cümlelerin yarısında son bulmuş ve “mabadi var” kaydı düşülmüştür. Ama arkası gelmemiştir. Tefrika edilen kısım orijinal romanın çok kısa bir bölümünü oluşturur. 34 bölümlük romanın birinci bölümü bile tamamlanmış değildir. Tefrika edilen kısım, Türkçe tercümesi (Anatole France, **Kırmızı Zambak**, İsmail Yerguz (çev.), 1. Basım, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2002) 278 sayfa olan romanın sadece 14 sayfasına tekabül etmektedir. Karşılaştırınız: Numara: 1'de yayımlanan bölüm ile adı geçen tercümede s. 7-11; ve aynı şekilde Numara: 2 ile s. 11-15; Numara: 3 ile s. 15-16; Numara: 4 ile s. 16-18; Numara: 6 ile s. 19-20, 18 (bu son bölümde bir karışıklık olduğu görülmektedir; başta olması gereken kısım sonda basılmıştır; karşılaştırınız). Aslında dergide yayımlanan kısım da biraz özetlenmiş bir tercümedir.

¹⁰⁸⁰ Kâzım Nami, “Bir Kanlı Çarpışma”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 125-127.

¹⁰⁸¹ Kâzım Nami (Ziya Gökâlp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantiğin Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 128-129, 132-139.

¹⁰⁸² Yukarıda, Filizok'un başka bir yazı için de benzer bir durum olduğundan söz ettiği görülmüştü. Tüm bunlar için 869, 870 ve 871 numaralı dipnotlara ve bağlı oldukları paragrafa bkz.

¹⁰⁸³ Yine de entelektüel faaliyetleri tümüyle bırakmadığı belirtilmelidir. Örneğin tercüme yapmayı sürdürmektedir. EHTBEB'de Kâzım Nami Bey'in yaptığı ve 1913 (rumî 1329) yılında basılan bir tercüme listelidir. Jules Payot adlı yazardan “Mektebde Ahlâk” başlığıyla tercüme edilen bu kitap Selanik'te Şems Matbaası'nda basılmıştır.

Ağustos 1911'dir. Selanik, Edirne, Kosova vilayetleri maarif müfettişliğine de bu sıralarda tayin edilmiş olsa gerektir. Fakat 19 numaralı nüshada bile kendisinden Tahrir Heyeti üyesi olarak söz edildiği unutulmamalıdır.¹⁰⁸⁴ Demek ki zaman zaman gevşese de dergi ile bağı hiç kopmamıştır.¹⁰⁸⁵

Ali Canip Bey'in Genç Kalemler'in mizah sütununda çizdiği portrenin satır aralarında Kâzım Nami Bey'e ilişkin kimi ipuçları vardır. Bu sütunda kendisi şöyle tanıtılmaktadır:

Fotoğrafisini görmeden onu tanımak ister misiniz? Pek kolaydır. Sokaktan geçenlerde şu şartları arayınız:

- 1- Yürüyor mu, yoksa hoplayıp zıplıyor mu, belli olmasın.
 - 2- Elbisesinin kolları ancak şahadet ve başparmaklarının tırnakları görünecek derecede uzun olsun.
 - 3- Koltuklarının altında, ceplerinde bir kucak kitap taşısın; ve bu kitapların nısıfı mutlaka Kapus'un¹⁰⁸⁶, Mendes'in, Labich'in¹⁰⁸⁷ temeşaları olsun.
 - 4- O dakikada hiçbir yerde umur-ı hayriyeye maarife dair "komisyon" inikat etmemiş olsun.
 - 5- Yine o dakika içinde hiçbir yerde "merasim" filan icra edilecek olmasın.
 - 6- Gözünde gözlüğü olsun.
- İşte bu şartların hepsini cami bir zata tesadüf ederseniz hiç tereddüt etmeyiniz. Kâzım Nami'dir.

¹⁰⁸⁴ Tekin Alp, Genç Kalemler/Yeni Hayat makalesinde Kâzım Nami Bey'den özel olarak söz etmiştir: "Yeni lisanın müşevvikleri arasında, yukarda isimleri geçen Ömer Seyfeddin ve Ali Canib'den ayrı olarak, muktedir muharrir ve konferansçı Kâzım Namî'yi zikretmek lâzımdır." P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 146. Kâzım Nami Bey'in Türk Yurdu'nun 17 Ekim 1912 tarihli 24 numaralı nüshasında (Yeni Lisan'a da kısaca deyindiği) bir makalesi yayımlanmıştır. Bkz. Kâzım Nami, "Türkçe Sarfın Mucidi", TY, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 396-399. Makalenin sonuna "Nur-ı Osmaniye: 17 Temmuz 1328" kaydı düşülmüştür. Demek ki Kâzım Nami Bey Balkan Savaşı başlamadan birkaç ay evvel İstanbul'dadır.

¹⁰⁸⁵ Veya ya koparılmak istenmemiş ya da kopmamış gösterilmek istenmiştir. Kâzım Nami Bey'in Cemiyet ile ilişkisi dikkate alınınca, burada akla kaçınılmaz olarak siyasi bir neden (Cemiyet'in bir müdahalesi) olup olmadığı gelir. Hiçbir tutarlı kanıt veya işaret olmadığı için, bu konuda yorum yapmak spekülasyon sınırlarını aşamayacaktır. Nüzhet Haşim, Ziya, Ömer Seyfettin ve Ali Canip Beyler Genç Kalemler'de Yeni Lisan için çalışmaya başladıkları zaman Kâzım Nami Bey'in kendilerine "kıymetli bir refik olarak iltihak" ettiğini ve bu husustaki gayretinin ve başarısının belirtilmeye değer olduğunu söyler. (Sinanoğlu), s. 94.

¹⁰⁸⁶ Capus.

¹⁰⁸⁷ Tam okuyamadığımız bu ismi derginin çevrimyazısından alıyoruz; bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 225.

O inkılâbımızın akabinde bir temaşa kaleme aldı; “iyi mi oldu, fena mı oldu?” diye soramazsınız, çünkü ismi “İyi Oldu!” “Fena Oldu!” değildir, “Nasıl Oldu?”dur.

Dün kendisine rast geldim: “Kâzım, dedim, senin boyun, posun, bıyıkların hatta sözlerin ve hatta makalelerin bile kısa iken niçin elbisenin kolları uzun?” Durdu, gözlüklerinin üstünden baktı. Ve sonra dedi ki: “Terzi uzun kesmiş, giydikten sonra çıkarmaya üşendim, fakat böyle uzun kollarla galiba biraz da Buharalılara benziyorum.” Yanında Rasim¹⁰⁸⁸ vardı: “Hâşâ, dedi. Bizce Turan mukaddestir.” O aralık gözlerime yerde bir gazete parçası ilişti; okudum: “Demirtaş’ın imzasıyla neşredilen eserler tamamıyla bizi Karakurum’a...” devam edemedim, çünkü alt tarafı çamurlanmıştı!..¹⁰⁸⁹

G. SUPHÎ ETHEM (1880’ler-1922/1923)

Genç Kalemler ekibi içinden, hakkında bildiklerimiz çok sınırlı olan bir diğer isim de Suphi Ethem Bey’dir.¹⁰⁹⁰ Çapanoğlu, Suphi Ethem Bey’in Almanya’da veremden 1919’da veya 1920’de genç yaşta öldüğü bilgisini vermekte ve öldüğünde daha otuzlarında olduğunu söylemektedir. Buna göre 1880’lerde doğmuş olması gerekir.

Suphi Ethem Bey’in ölüm tarihine ilişkin daha kesin bir kanıt, hakkında yazılmış olan bir vefat yazısıdır.¹⁰⁹¹ Ölümünün ardından İbrahim Nâmî Bey adlı bir arkadaşı, “Merhûm Subhî Edhem Bey” başlığını taşıyan kısa bir vefat yazısı

¹⁰⁸⁸ Kastedilen Rasim Haşmet Bey olsa gerektir.

¹⁰⁸⁹ Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Kâzım Nami”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 128.

¹⁰⁹⁰ Görebildiğimiz kadarıyla, Suphi Ethem Bey üzerine yazılmış iki müstakil makale vardır: Mehmet Ö. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, **Felsefe Dergisi**, s. 50-58; Remzi Demir, “Subhi Edhem Bey’in Bilim Tarihi ve Bilim Felsefesi Bilinci”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı: 139 (Ocak 2006), s. 52-57. Nadir de olsa kimi çalışmalarda küçük bilgi parçacıkları mevcuttur: bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 177, 206-207, 234-235, 243, 301-302, 375; Ekrem Işın, “Osmanlı Materyalizmi”, **TCTA** 2. Cilt, s. 370; Münir Süleyman Çapanoğlu, **Türkiye’de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi**, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964, s. 90 (1. dipnot). Suphi Ethem Bey’in de aralarında yer aldığı materyalist çevrenin ve bu arada Suphi Ethem Bey’in kimi görüşleri için şu çalışmaya da bakılabilir; Süleyman Hayri Bolay, **Türkiye’de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi**, 2. Basım, İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 1979. Demir’in belirttiği gibi, Suphi Ethem Bey “unutulmuş aydınlarımızdan biridir.” Ülken’in kitabında Mustafa Suphi Bey ile Suphi Ethem Bey’in karıştırıldığı görülmektedir.

yayımlamış ve burada onun bazı özelliklerinden ve eserlerinden söz etmiştir. Bu yazı “Askerî Tıbb-ı Baytarî Mecmuası”nın Ağustos 1339 tarihli 5. sayısında yayımlandığına göre, Suphi Ethem Bey’in 1923 yılında vefat ettiğini kabul etmek gerekir.¹⁰⁹² Kesin olan, 1923 yılının Ağustos ayında hayatta olmadığıdır.

Demir de 1919’da Almanya’ya gittiğini ve burada felsefe çalışmaları yaptığını belirtmiştir.

Doğumuna ve çocukluğuna ilişkin bir bilgi edinemediğimiz Suphi Ethem Bey subaydır; baytar yüzbaşısıdır. Veteriner olduğunu söyleyen ama subay oluşuna değinmeyen Çapanoğlu, tahsilini Almanya’da tamamladığını bildirir. Demir’in verdiği bilgiye göre ise, 1908 yılında Askerî Baytar Mektebi’nden mezun olduktan sonra, çeşitli askerî birliklerde görevler almış ve doğa bilginlerinden parazitoloji muallimi İsmail Hakkı Bey’in muavinliğine getirildiği yıllarda botanik dersleri vermiştir.

İbrahim Nâmî Bey’in vefat yazısında verdiği bilgiye göre¹⁰⁹³, Suphi Ethem Bey’in hocalarından İsmail Hakkı (Çelebi) ve Osman Nuri (Eralp) Beyler onun bilimsel kişiliğinin oluşumuna çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Fransızca ve Almancayı çok iyi düzeyde öğrendiği anlaşılan Suphi Ethem Bey, tam bir bilim tutkunudur ve bilimlerin her dalıyla ve her çeşidiyle yoğun bir şekilde ilgilenmiştir. Öyle ki, bilimlere olan bu bağlılığı nedeniyle muntazam bir kariyer sahibi olamamıştır. Suphi Ethem Bey filolojiyle de ilgilenmiştir.¹⁰⁹⁴ Laboratuvar alanında iyi bir araştırmacı olamayan Suphi Ethem Bey, bütün bu gayretlerinin sonunda doğa bilimleri ve yaşam bilimleriyle ilgilenenlerin aradıkları bir yazar haline gelmiş ve üstadı İsmail Hakkı Bey’in yüksek bir lisanla öğrettiği metin ve çetin kuramsal bilgileri, vulgarize ederek herkese seve seve okutmuştur.

¹⁰⁹¹ Bu vefat yazısı için bkz. Demir, agm.

¹⁰⁹² Demir, ölümü için “?” kaydıyla beraber 1922 tarihini düşmüştür; Demir, s. 53.

¹⁰⁹³ Akt. Demir, s. 53.

¹⁰⁹⁴ İbrahim Nâmî Bey, filoloji alanındaki kudreti nedeniyle “İstılâhât-ı İlmiye Encümeni” üyeliğine seçildiğini söylese de Demir, son dönemde yapılan bazı araştırmaların bu bilginin doğru olmadığını gösterdiğini yazar. Demir’in verdiği bilgiye göre, Suphi Ethem Bey, bilindiği kadarıyla, 1913 tarihinde Maarif Nâzırı Şükrü Bey’in öncülüğünde yabancı bilim ve felsefe terimlerinin Türkçe karşılıklarını belirlemek amacıyla kurulmuş olan İstılâhât-ı ‘İlmiyye Encümeni’nin (Bilimsel Terimler Akademisi) üyesi değildir ama bu dönemdeki terim bulma çalışmalarına aktif bir biçimde iştirak ettiği anlaşılmaktadır; Demir, s. 53-54, 57. Terim bulma işiyle uğraştığı, Baha Tevfik’in kendisi hakkında yaptığı ve aşağıda aktardığımız değerlendirmeden de anlaşılmaktadır.

Alkan'ın verdiği bilgiye göre, Suphi Ethem Bey Manastır Askerî İdadisi, İstanbul Rehber-i İttihad-ı Osmanî Lisesi ve Askerî Baytar Mektebi gibi okullarda “tabiyyat” (doğal bilimler) ve “tarih-i tabî” (doğa tarihi) hocalığı yapmıştır. Işın'ın verdiği bilgiye göre, doğa tarihi dersi verdiği Manastır Askerî İdadisi'nden düşünceleri sakıncalı bulunarak uzaklaştırılmıştır.

Öğretmenliğin yanında yoğun bir yayıncılık faaliyeti olduğu görülür. Kitaplar, dergilere yazılar yazmış, dergi çıkarmıştır. Suphi Ethem Bey eserlerinde daha çok Evrim Kuramı ve kuramcıları, doğa bilimleri ve bilimcileri, Batı felsefesi ve tarihi, bilim tarihi, Türk ve İslam doğa bilimleri ve tarihi üzerinde durmuştur. Edebiyat ve siyaset yazıları da yazmıştır.

Genç Kalemler'den başka “Muhit-i Mesaî”, “Yeni Felsefe Mecmuası”, “Felsefe Mecmuası”, “Büyük Duygu” ve “Servet-i Fünûn” dergilerinde yazıları yayımlanmıştır. Alkan, Suphi Ethem Bey'in yazdığı dergiler arasında Hüsün ve Şiir'i de sayıyorsa da biz bu dergide Suphi Ethem imzalı bir yazıya rastlamadık.¹⁰⁹⁵

Suphi Ethem Bey 23 Temmuz 1911'de (10 Temmuz 1327) İstanbul'da “Tabiat” adlı aylık bir dergi çıkartmaya başlamıştır. Derginin künyesi şöyledir: “Senede oniki defa neşrolunan mükemmel bir tettebbu zübdesidir. Müessisi: Subhi Edhem. Mes'ûl Müdürü: Râif Hikmet. İstanbul.”¹⁰⁹⁶ Genç Kalemler'de yayımlanan bir makalesinde verdiği bilgiye göre, bu dergi “İnsaniyat” (Antropoloji) adlı Fransız dergisinin bir benzeridir veya benzeri olarak tasarlanmıştır: “Bundan başka, Mart'tan sonra intişar edecek olan ‘Tabiat’ gazetesi de Fransa'da çıkan bu mecmuanın küçük bir nümunesi olmaya çalışacaktır.”¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁵ Alkan, “II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 51. Bu yanlışlık Hüsün ve Şiir'de sıkça görülen “Elif. Suphi” imzasından kaynaklanmış olsa gerektir. Alkan ayrıca, Hüsün ve Şiir'in 3. sayısında (s. 13) “Ernst Haeckel” başlıklı bir yazı varmış gibi dipnot düşmüştür (bkz. Alkan, s. 57, 20. dipnot). Hüsün ve Şiir'de böyle bir yazı yoktur. Söz konusu olan Haeckel'in bir fotoğrafı ve bu fotoğrafın alt yazısıdır; başlı başına bir yazı değil.

¹⁰⁹⁶ Duman (2. Cilt), s. 798. “Tabiat” dergisinin kaç sayı çıktığını bilemiyoruz. Duman'ın verdiği bilgiye göre HTUK'de 10 Temmuz 1327 tarihli ilk sayısı mevcuttur. Bu dergi İstanbul'da Temmuz 1911'de çıkmaya başlamış olmakla beraber, Suphi Ethem Bey'in o sırada nerede olduğunu da bilemiyoruz. Aşağıda göreceğimiz gibi, Kasım-Aralık 1911'de Manastır'dadır.

¹⁰⁹⁷ Suphi Ethem, “‘Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 83 (1 numaralı dipnotta). Aynı yerde, “İnsaniyat” dergisinden topladığı birçok bilimsel bilgiyi bir araya toplayarak bir “Antropoloji” kitabı yazmak üzere olduğunu bildirir. Aynı makalenin sonunda ise (s. 87)

Yine 1327'de (1911) “Darvinizm”¹⁰⁹⁸, “Ulûm-u Tabiiye Lûgati”¹⁰⁹⁹ ve “Sosyoloji”,¹¹⁰⁰ 1328'de (1912) ise “Tarih ve Müverrihler”¹¹⁰¹ başlıklı kitapları basılmıştır.¹¹⁰²

Suphi Ethem Bey'in bu kitapları yayınlandıkları dönemde ilgiyle karşılanmışlardır. Genç Kalemler'in 5 Kasım 1911 tarihli 11 numaralı nüshasının arka kapağının iç kısmında, “Darvinizm” ve yazarı şöyle tanıtılmaktadır:

Darvinizm

Vatanımızın en çalışkan, en zeki, ve en mütetebbi gençlerinden Suphi Ethem Bey kardeşimiz tarafından kaleme alınan bu eseri yirminci asrın bütün

ileride Darwinizm ile ilgili “Menşe-i Beşer” namı altında makaleler yazacağını belirtir. Burada Tabiat dergisine ilişkin bir meseleye deyinmek gerekir. Kanımızca Tabiat birkaç veya daha muhtemelen tek bir sayı çıkmış, sonra yayını durmuştur. Suphi Ethem Bey dergiyi yeniden çıkarmayı tasarlamıştır. Ama muhtemelen bu tasarısını hayata geçirememiştir. Böyle bir kaniya varmamızın nedeni şudur: Tabiat dergisinin birinci sayısı 23 Temmuz 1911 tarihli ve bilinen başka bir sayısı yoktur. Suphi Ethem Bey 26 Ocak 1912 tarihli 14 numaralı Genç Kalemler'de yayımlanan “Antropoloji Dersleri” başlıklı makalesinde Ayın. Rıfat Bey'in Tabiat'ta Haeckel'i tanıttığından söz eder; bkz. Suphi Ethem, “‘Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 31. Suphi Ethem Bey bu yazısına 24 Teşrinisani 1327, yani 7 Aralık 1911 tarihini düşmüştür. Ancak, Suphi Ethem Bey, “Antropoloji Dersleri” dizisinin 29 Şubat 1912 tarihli 16 numaralı Genç Kalemler'de yayımlanan ikinci bölümünde yukarıda görüldüğü gibi, “Mart'tan sonra intişar edecek olan ‘Tabiat’ gazetesi”nden söz etmektedir.

¹⁰⁹⁸ Manastır: Beyn-el-milel Ticaret Matbaası, 1327 [Ulûm-u Tabiiye ve İctimâiye Kütüphanesi Adet: 2]; Alkan, “II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 51. Suphi Ethem Bey'in tüm kitapları için EHTBEB'ye bakılabilir.

¹⁰⁹⁹ Manastır: Beyn-el-milel Ticaret Matbaası, 1327 [Ulûm-u Tabiiye ve İctimâiye Kütüphanesi Adet: 1]; Alkan, “II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 51. Bu iki kitabın basım tarihi olan 1327'nin 1911'e tekabül ettiği, Genç Kalemler'de bu iki kitabın tanıtıldığı nüshaların tarihlerinden anlaşılmaktadır. Bu tanıtımlar aşağıda aktarılmıştır. Demir de bu iki eser için 1911 tarihini vermektedir; Demir, s. 53.

¹¹⁰⁰ Manastır: Beyn-el-milel Ticaret Matbaası, 1327; Alkan, “II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 51. 1327 tarihi ya 1911 ya da 1912 yılına karşılık gelmektedir. Demir de bu eseri için 1911 tarihini vermektedir; Demir, s. 53. Ülken'e göre bu kitapta “organist” (organiciste) ve “biyolojist” (biologiste) sosyoloji görüşünü savunmaktadır. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 178.

¹¹⁰¹ Selanik: Osmaniye Matbaası, 1328 [Ulûm-u Tabiiye ve İctimâiye Kütüphanesi Adet: 4]; Alkan, “II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 51. Rumi takvimdeki 1328 yılının miladî karşılığının büyük kısmı 1912'ye küçük kısmı ise 1913'e denk düşer. Ancak, Kasım 1912'de Selanik Yunanistan'ın eline geçtiğine ve bu kitap da Selanik'te basıldığına göre, bu 1328'in 1913'e karşılık gelmesi çok zayıf bir ihtimaldir. O nedenle bu kitabın 1912 yılında basıldığına hükmedilebilir. Demir de 1912 tarihini vermektedir; Demir, s. 53. Daha kesin bir kanıt, bu kitabın Genç Kalemler'de yapılmış olan (ve az sonra aktaracağımız) tanıtımıdır. 29 Mayıs 1912 tarihli 21 numaralı nüshada yapılan tanıtımda eserin “bu hafta”, yani Mayıs 1912'de çıktığı bildirilmektedir.

¹¹⁰² Demir'in verdiği bilgiye göre, EHTBEB'de (bu kaynağı biz de kontrol ettik) “Subhi Edhem” adına kayıtlı başka kitaplar da bulunmaktadır ama bu eserlerin bu Suphi Ethem Bey'e ait olduğuna dair bir kanıt yoktur; Demir, s. 53.

gençlerine tavsiye ederiz. Yaşadığımız devir ilim ve felsefe devridir. Her kitapçada bulunur. İki yüz sayfalık bir kitap olan Darwinizm’in fiyatı yalnız yedi kuruştur.¹¹⁰³

Doğa bilimleri açısından en değerli eserlerinden biri ve Türkçe’de ilk geniş kapsamlı ansiklopedik bilim sözlüğü olan “Ulûm-u Tabiyye Lûgatı”¹¹⁰⁴ ise 1 Aralık 1911 tarihli 12 numaralı nüshanın arka kapağının iç kısmında şöyle tanıtılmaktadır:

Ulûm-u Tabiyye Lûgatı

Genç ve muktedir muharrirlerimizden Suphi Ethem Bey’in “Ulûm-u Tabiyye Lûgatı” unvanıyla neşrettiği eser forma forma çıkıyor. Bütün karilerimize tavsiye ederiz.

“Tarih ve Müverrihler”in (benzeri 26 numaralı nüshanın arka kapağının dış yüzünde de yer alan) 21 numaralı nüshanın arka kapağının dış yüzündeki tanıtımı ise şöyledir:

Tarih ve Müverrihler¹¹⁰⁵

Tahrir Heyetimizden Suphi Ethem Bey’in bu nam altında yazdığı son derecede mühim eserinin birinci kısmıdır. Bu hafta çıktı fiyatı yalnız üç buçuk kuruştur. Manastır’da Hürriyet Kütüphanesi’ne müracaat ediniz.

Suphi Ethem Bey, “Darvinizm” başlıklı kitabını Manastır Askerî İdadisi’nde “tarih-i tabîi” derslerini izleyen öğrencilerinin Evrim Kuramı’na gösterdikleri ilgi üzerine yazmıştır. Kitabı da bu öğrencilerine ithaf etmiştir. Işın’ın verdiği bilgiye göre, bu kitap ders notlarının kitaplaştırılmış halidir.

“Darvinizm”, Türkçe’de Darwin ve Evrim Kuramı’na ilişkin ilk geniş kapsamlı eserdir. Kitabın bölümleri şöyledir: “İcmâl-i Tarihî” (Tarihsel Özet), “Menşe-i Envâî (Türlerin Kökeni), “Tahvil Kanunları” (Değişim/Evrim Kanunları), “Mübareze-i Hayat”

¹¹⁰³ Daha yukarıda görüldüğü üzere, Mustafa Nermi Bey de bir makalesinde, “Fazla malumat almak isteyenler, Suphi Ethem Bey kardeşimizin ‘Darvinizm’ namındaki eserini okusunlar” diyerek bu kitaba atıfta bulunmuştur; bkz. Mim. Nermi, “Alfred Föyye’ye Göre Ferte Hayatı Veraset ve Terbiye”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 198.

¹¹⁰⁴ Bu eserini sonradan birçok sıkıntıya katlanarak geliştirmiş ve birinci cildini 1917’de İstanbul’da yeniden yayımlamıştır. Erken ölümü nedeniyle yarım kalan bu çalışma, İbrahim Nâmî Bey’e göre, şayet tamamlanmış olsaydı, Türk Bilim Tarihi’nde kendisine gerçekten de seçkin bir yer edinmeyi başarmış olacaktı; bkz. Demir, s. 53.

¹¹⁰⁵ Başlık büyük puntıyla verilmiştir.

(Yaşam Savaşı/Mücadelesi), “İstıfa” (Ayıklanma/Seleksiyon), “Veraset” (Kalıtım), “Tasallub” (Çaprazlama).¹¹⁰⁶

Suphi Ethem Bey felsefî düzlemde materyalizmin savunuculuğunu yapmıştır. Lamarck, Darwin, Haeckel ve Buchner¹¹⁰⁷ gibi materyalist doğa bilimcilerini ve onların kuramlarını tanıtmaya yönelik yoğun bir yayın etkinliği yürüten aydınlardan biridir.¹¹⁰⁸

Suphi Ethem Bey, anlaşılacağı üzere, Darwincidir. Darwin’in kuramının muğlak, belirsiz, açıklanmaya muhtaç yönleri olduğuna işaret etmekle birlikte, esasının hiçbir zaman sarsılmadığını ve sarsılmayacağını belirtir. Darwin, evrim felsefesini o gün ulaştığı düzeye getirmiş, hurafeleri sarsmıştır.

Bir Darwinci/evrimci olan Suphi Ethem Bey, Baha Tevfik’in çevresindendir. Genç Kalemler’de de “hemfikiri” Baha Tevfik’e atıf yapar: “Daha etraflı malumat almak isteyenler hemfikirlerimizden Baha Tevfik ve Ahmet Nebil Beyefendilerin ‘Vahdet-i Mevcut’ kitabını okusunlar.”¹¹⁰⁹ Yakın dostu Baha Tevfik’e göre ise Suphi Ethem Bey memlekete Batı felsefesini nakleden kişilerden, felsefeye ciddi bir surette hizmet eden az sayıdaki gençten biridir. Baha Tevfik, kendisinin bir felsefe dili meydana getirme çabasında daha başkalarıyla birlikte Suphi Ethem Bey’in de yardımlarından söz eder.¹¹¹⁰

Suphi Ethem Bey için bilimin ayrıcalıklı bir konumu vardır. Onun için bilim, özellikle de doğa bilimleri en ön plandadır. Çalışmalarıyla çağdaş bilimlerin Türkiye’de tanınmasına katkıda bulunmuştur. Bilim tarihiyle de ilgilenmiştir. Demir’e göre, Türkiye’de bilim tarihi bilincinin uyanmasında ve bilim tarihi çalışmalarının gelişmesinde pay sahibi olan Suphi Ethem Bey’i bir bilim tarihçisi olarak nitelendirmek

¹¹⁰⁶ Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 53.

¹¹⁰⁷ Lamarck (1744-1829), Darwin (1809-1882), Haeckel (1834-1919) ve Buchner (1824-1899) için bkz. Haçerlioğlu (Cilt 1), s. 88, 115-116, 211-212, 329.

¹¹⁰⁸ Bunların bir diğeri, Alkan’ın da belirttiği gibi, Mustafa Nermi Bey’dir. Suphi Ethem Bey de Genç Kalemler’de çıkan ilk yazısında (Antropoloji Dersleri) bundan söz eder. “Mustafa Nermi” kısmına bkz.

¹¹⁰⁹ Suphi Ethem, “‘Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 87 (yıldız dipnot).

¹¹¹⁰ Bağcı, s. 163, 166, 184; Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 235, 243. Suphi Ethem Bey, vefatı dolayısıyla dostu Baha Tevfik üzerine en kapsamlı yazıyı yazmış kişidir. Onun bu yazısı, Baha Tevfik konusundaki başlıca kaynaklardan biri olagelmıştır. Bağcı, age.ye bkz.

gerekir. Bilim tarihi ve bilimsel yöntem bilincinin önemini göstermiş ve kavratmaya çalışmıştır.

Bilime verdiği bu kesin öncelik ve materyalist/evrimci dünya görüşünü benimseyişi, dinsel dünya görüşünün yadsınmasını içermektedir. “Darvinizm”de şöyle yazar:

...bugün ‘kuvvet ve madde’ fikri ortaya çıktıktan sonra bir kudret-i fâtıranın (hakkın yaratma kudreti) kendi iradesiyle bir maddeyi hatta bir zerreyi yaratabilmesi düşüncesi çoktan çürümüş, atılmıştır...

... ben de derim ki bugün mevcut olan nev’iler en iptidâî basit bir noktadan çıkub türemiş, dünyada bütün uzvîler hepsi bir nev’iden çoğalmıştır. Yoksa, tarih-i mukaddes’in zannettiği gibi tabiat ne bir Adem ne bir Havva ne de müstâkil bir secere-i aslî yaratmamıştır. İşte son söz.¹¹¹¹

Ancak, Suphi Ethem Bey dönemin pek çok materyalistinin ve milliyetçisinin yaptığı gibi din ile doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Tekin Alp’in deyişiyle, “Ulusçular ‘İslamcı’yla mücadele ettiler, fakat akıllıca davranarak dine karşı gözükmemeye özen gösterdiler.”¹¹¹²

Suphi Ethem Bey çağdaşlaşmacıdır. Darvinizm’e yazdığı önsözde, eski geleneklerden kurtulma ve cihan medeniyetine ulaşma zorunluluğunu önemle belirtmiştir. Ona göre ilerlemenin vazgeçilmez koşulu ilimdir: “... her şeyde her hususda boş olan bir millete bizce sanattan fazla ilm, fen daha müfid daha elzemdir...”¹¹¹³

Suphi Ethem Bey’e göre tarih de bir bilim dalıdır ve bu konumuna uygun bir şekilde ele alınmalıdır: “... tarih sanatkârların değil, âlimlerin, feylesofların eseridir.”¹¹¹⁴ Doğrudan tarih bilimini ve tarihçileri ele aldığı “Tarih ve Müverrihler” adlı kitabı, Suphi Ethem Bey’in tarih anlayışını sergilemek ve modern tarih biliminin doğuşunu

¹¹¹¹ Suphi Ethem, **Darvinizm**, s. 180, 199’dan akt. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 53.

¹¹¹² Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 190.

¹¹¹³ “Kar’ilerimize”, **Tabiat**, No: 1 (10 Temmuz 1327), s. 1’den akt. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 54. Bu kanısı dikkate alınacak olursa, Genç Kalemler’in Tahrir Heyeti üyeleri arasında edebî bir ürün vermeyen tek isim olmasına şaşırılmamak gerekir.

¹¹¹⁴ Suphi Ethem, **Tarih ve Müverrihler**, s. 8’den akt. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 54.

hazırlayan büyük tarihçileri tanıtmak maksadıyla tasarlanmış bir seri çalışmanın birinci kitabıdır.¹¹¹⁵ Bu kitabın konuları; “Tarih”, “Fustel de Coulanges”, “Guizot”, “Saint Simon”, “Thiers”, “Montesquieu”, “İbn-i Haldun” ve “Cevdet Paşa”dır.¹¹¹⁶

Suphi Ethem Bey çalışmasında geleneksel (vakanüvis) tarihçiliği ve Osmanlı tarihçilerini eleştirmiştir. Mesela Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Ekrem Bey ve Abdurrahman Şeref Efendi gibi tarih yazarlarını nesnel olmamakla, keyfi olmakla eleştirir. Geleneksel tarih öğrenimi için “... Tarih’in ileri sürdüğü bir sürü vakıaları ezberlemekten hiç bir faide te’min olunamaz. Çünkü vakıanın kıymeti zabt’da değildir” der. Suphi Ethem Bey’e göre;

... bir tarih kitabında en ziyade göze çarpacak şey, hurafeler, ahlakın derecesi, mahallî ve merkezî hükümetlerin idareleri, mezhepleri idare eden mercilerin halk üzerindeki nüfuzu, hükümetle münasebeti, aile teşkilatı, zanaat, tahayyül tarzları, terbiye ve tahsil-i içtimai kabiliyeti... gibi hususlar tahlil, telfik ve tenkid edilmelidir...

... hâlâ mekteplerde tarih okutanlar talebenin zihinlerini, vakıâ silsilesi ile hazm olunamayacak bir derecede dolduruyorlar. Ezberleyemeyenler hakkında tekdipler, cezalar veriyorlar...¹¹¹⁷

Suphi Ethem Bey, tarih konusunda evrimci Herbert Spencer’den etkilenmiştir.

... ben, Spencer ile birlikte tarihin, cemiyetin tarih-i tabîisi olması itikadındayım. Çünkü bugün bize lazım olan bir milletin inkişâf, te’sis ve tekâmülünde mühim rol i’fa eden hadiseleri tedkiktir...¹¹¹⁸

¹¹¹⁵ Demir’in verdiği bilgiye göre, bazı kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında, yanlışlıkla bu eserin Fransız tarihçisi Numa-Denys Fustel de Coulanges (1830-1889) tarafından yazıldığı ve Suphi Ethem Bey tarafından Türkçeye tercüme edildiği kaydedilmiştir. (Gerçekten de örneğin EHTBEB’de böyledir). Oysa “Tarih ve Müverrihler”, Suphi Ethem Bey’in tarih anlayışını sergilemek ve modern tarih biliminin doğuşunu hazırlayan büyük tarihçileri (ki bunlardan ilki, de Coulanges’dır) tanıtmak maksadıyla tasarlanmış çok ciltli bir çalışmanın birinci kitabıdır; Demir, s. 57. Bu arada, Suphi Ethem Bey’in önem verdiği Fransız tarihçi Fustel de Coulanges (pozitivizme eleştiriler getirse de) pozitivist bir tarihçidir ve milliyetçilik tartışmalarında (kuramlarında) da yeri olan bir kimsedir. Bkz. Léon - E. Halkın, **Tarih Tenkidinin Unsurları**, Bahaeddin Yediyıldız (çev.), Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 99-102; “Fustel de Coulanges, Numa Denis”, **AB**, Cilt 13, s. 49; Özkırımlı, s. 52-53; Erözden, s. 93-94, 96; Jaffrelot, s. 54.

¹¹¹⁶ Alkan, görebildiği kadarıyla, bu kitabın “Tarih” ve “F. de Goulanges”ı konu alan birinci kısmının yayınlandığını söylemektedir; Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 58 (34. dipnot).

¹¹¹⁷ Akt. Alkan, “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar”, s. 55.

Bu yaklaşım, Suphi Ethem Bey'in tarih bilimine ne türden bir işlev yüklediğini de ortaya koymaktadır. Nitekim Suphi Ethem Bey felsefî düzlemde materyalizmin savunuculuğunu yapmanın yanı sıra, Alkan'ın da belirttiği üzere, siyasî düzlemde de Türk milliyetçiliğinin savunuculuğunu yapmıştır. Başta Genç Kalemler olmak üzere çoğunlukla milliyetçi dergilerde yazmıştır. Genç Kalemler'de yayımlanan "Alman Edebiyat Tarihine Umumi Bir Nazar" başlıklı makalesi şöyle son bulur:

... Yazıklar olsun ki, senelerden beri ensemize inen tedib sillelerinden Türk gençleri hâlâ mütenebbih olamıyorlar!...

Her gün kafasında bombalar patlayan, her gün bir uzvu yaralanan Türk gençliği bakalım ne vakit aklını başına alacak da milli bir ittihat ile lisanını, edebiyatını, felsefesini, bilhassa düşünce ve menfaatini birleştirecek? Zannedersem bu zaman geldi de geçiyor bile.. ...¹¹¹⁹

Ülken ise, Dr. Suphi Ethem Bey'in Marksizm'e yaklaştığını, sosyalist olduğunu belirtir. Aralarında Suphi Ethem Bey'in de yer aldığı materyalistler, materyalizmi Batı felsefesinin yeni bir çıkışı halinde yaymışlardır.¹¹²⁰

Suphi Ethem Bey, Genç Kalemler dergisinin yazı kurulu üyesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Mart 1328 (Mart/Nisan 1912) tarihli 17-18 numaralı nüshadaki "Karilerimize" başlıklı açıklamada, tahrir heyeti üyeleri arasında sayılmaktadır.

Genç Kalemler'de Suphi Ethem imzasına ilk kez, 26 Ocak 1912 tarihli 14 numaralı nüshada "Antropoloji Dersleri" başlıklı makalede rastlanır.¹¹²¹ Manastır'da yazıldığı anlaşılan (ve Suphi Ethem Bey'in o sırada Manastır'da olduğunu belli eden) bu makalenin "İki Söz" başlıklı girişinin altına "-Salataş, 24 Teşrinisani 327-" (7 Aralık 1911) kaydı düşülmüştür.

¹¹¹⁸ Akt. Alkan, "II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar", s. 55.

¹¹¹⁹ Suphi Ethem, "Alman Edebiyat Tarihine Umumi Bir Nazar", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 220.

¹¹²⁰ Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 177 (94. dipnot), 206. Ülken, Suphi Ethem Bey'den, "erken ölümü kendinden beklenen daha önemli eserleri vermesine imkân bırakmayan bu gayretli yazar" diye söz eder. Ülken, s. 375.

¹¹²¹ Suphi Ethem, "'Antropoloji' Dersleri", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 31-35. Bir evvelki (13 numaralı) nüshanın ön kapağında, gelecek nüshada Suphi Ethem Bey'in "pek mühim felsefî bir makalesi"nin yer alacağı duyurulmuştur.

21 numaralı nüshada yayımlanan makalesinin altında da “-Manastır, 5 Teşrinisani, 327-” (18 Kasım 1911) kaydı vardır. Anlaşılan, Genç Kalemler döneminin önemli bir kısmında Suphi Ethem Bey Manastır’dadır. Mustafa Nermi Bey’in verdiği bilgiye göre ise, Genç Kalemler’in son günlerinde Selanik’te birlikte dirler.¹¹²²

Suphi Ethem Bey’in Genç Kalemler’de toplam 6 makalesi yayımlanmıştır. 14 numaralı nüshada çıkan ve yukarıda zikrettiğimiz “Antropoloji Dersleri”nden başka, 16 numaralı nüshada “Dekart ve Felsefesi”¹¹²³ ile yine “Antropoloji Dersleri”¹¹²⁴; 21 numaralı nüshada “Alman Edebiyat Tarihine Umumi Bir Nazar”¹¹²⁵; 24-25 numaralı nüshada “Kimyada Tekâmül”¹¹²⁶ ve 26 numaralı nüshada “İslamların Ulûm-ı Tabiiyyeye Hizmetleri”¹¹²⁷ başlıklı makaleleri yayımlanmıştır. Makaleleri adet itibarıyla az görünse de hacim itibarıyla Suphi Ethem Bey’i Genç Kalemler’in en üretken yazarlarından biri saymayı gerektirir.

Görüldüğü üzere, Suphi Ethem Bey Genç Kalemler’de kapsamlı bilim ve felsefe yazıları (ve bir de sanat/edebiyat tarihi yazısı)¹¹²⁸ yazmıştır. Nitekim onun için derginin “bilim/felsefe yazarı” demek yanlış olmaz. Genç Kalemler ekibinin bilime verdiği önemin en açık ifadelerinden biri bizzat Suphi Ethem Bey olmuştur. Tahrir Heyeti üyeleri arasında edebî bir ürün vermeyen tek ismin Suphi Ethem Bey olduğuna da tek ve dikkat çekici bir istisna olduğu için işaret edilmelidir.

Suphi Ethem Bey’e ilişkin olarak belirtilmesi gereken önemli bir husus da onun en karmaşık konuları anlaşılır bir şekilde vermeye çalışması; bir nevi popüler

¹¹²² Alangu, s. 212.

¹¹²³ Suphi Ethem, “Dekart ve Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 74-75, 78-80.

¹¹²⁴ Suphi Ethem, “‘Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 81-83, 86-87.

¹¹²⁵ Suphi Ethem, “Alman Edebiyat Tarihine Umumi Bir Nazar”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 207-211, 214-220.

¹¹²⁶ Suphi Ethem, “Kimyada Tekâmül”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 25-27, 30-31. Bu makalesine düştüğü bir dipnotta (s. 27), maddenin sakınımı yasasıyla ilgili olarak “İyon Nedir?” adlı bir makale yazacağını bildirir. Yazısını, “Gelecek makalemde bu hususları bütün ferleriyle birlikte izah edeceğim” diyerek bitirmesine karşın bu seriyi tamamlayamamıştır.

¹¹²⁷ Suphi Ethem, “İslamların ‘Ulûm-ı Tabiiyye’ye Hizmetleri”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 68-71.

¹¹²⁸ “Alman Edebiyat Tarihine Umumi Bir Nazar” başlıklı bu makalesine düştüğü bir dipnotta, Goethe ve Schiller’in hayatlarına ve kitaplarına ilişkin küçük bir eseri Mim. Şevket Bey ile birlikte telif etmekte olduklarını ve bu eserin pek yakında basılacağını bildirmektedir; bkz. Suphi Ethem, “Alman Edebiyat

bilim yayıncılığı yapmasıdır. Bu nedenle arkadaşı İbrahim Nâmî Bey onun doğa bilimleri ve yaşam bilimleri ile ilgilenenlerin aradıkları bir yazar haline gelmiş olduğunu; metin ve çetin kuramsal bilgileri vulgarize ederek herkese seve seve okuttuğunu yazabilmiştir.

Suphi Ethem Bey'in bilim tarihi ve farklı bilim disiplinlerindeki çalışmaları da bir yönüyle bu anlaşılabilir gayretinin bir sonucudur. Nitekim Genç Kalemler'deki "Antropoloji Dersleri"ne başlama gerekçesi olarak, materyalist/evrimci kuramların daha iyi anlaşılmasını göstermiştir. Çok çeşitli alanlarda çalıştığı ve yazdığı gibi, yukarıda görüldüğü üzere kitaplarının başına da konuya ilişkin tarihsel özetler koymuştur. Onun bu çizgisi, hakkında yapılan "sosyalist" değerlendirmesi de hatırlanacak olursa, halkçılığının bir belirtisi sayılabilir.

H. AKA GÜNDÜZ (1885-1958)

Hüseyin Avni, bilinen ismiyle Aka Gündüz¹¹²⁹, Manastır'a bağlı Alasonya ile Katerina arasındaki bir dağ köyünde 1885 yılında doğmuş, daha sonra Selanik nüfusuna kaydettirilmiştir. Bir asker ailesinin çocuğudur. Babası Rizeli Binbaşı İbrahim Kadri Bey, annesi Sapanca'nın Kırkpınar köyünden Hüseyin Kur Bey'in kızı Melek Hanım'dır.

Aka Gündüz'ün gerçek adı Hüseyin Avni'dir. Askerî okul yıllarında, o zamanlar meşhur bir kimse olan Hüseyin Avni Paşa ile karışmaması için ismi Enis

Tarihine Umumî Bir Nazar", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 216. Anlaşılan, bu kitap basılmamıştır; bkz. Alkan, "II. Meşrutiyet'te Doğa Felsefesi ya da Subhi Edhem Üzerine Notlar", s. 52.

¹¹²⁹ Aka Gündüz için bkz. Yücebaş, age; Abide Doğan, **Aka Gündüz**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989; Murad Uraz, **Aka Gündüz Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar**, İstanbul: Sühulet Kitabevi, 1938; (Yöntem), **Türk Edebiyatı Antolojisi**, s. 445-458; Gövsa, s. 28. Ayrıca, aşağıda atıf yapılan kaynaklara bkz. Bunların arasında Aka Gündüz'e dair en önemlisi, Alangu'nun Ömer Seyfettin biyografisidir. Aka Gündüz ile yüzyüze yapılan görüşmeyi ve buna bağlı olarak önemli bilgiler içermesi açısından bu çalışmayı da bir "Aka Gündüz" kaynağı olarak kabul etmek gerekir.

Avni'ye çevrilecek; daha sonra da Aka Gündüz adını alacak ve asıl bu son ismiyle ünlenecektir.¹¹³⁰

Aka Gündüz'ün çocukluğu Balkanlarda geçmiştir. İlk tahsiline Serez'de başlamış, Selanik'te bitirmiştir. Sonra Selanik'te Askerî Rüştîye'ye girer. 1896-1897 yıllarında Yunan Harbi sırasında babası savaşa gidince, Eğrikapı'daki rüştîyeye nakledilir.¹¹³¹ Üvey annesinin onu okula göndermek istememesi üzerine İstanbul'daki amcalarının yanına kaçar. Sultan Abdülhamit'in yakın adamlarından olan amcası Kadri Bey sayesinde Galatasaray'ın idadi kısmına yazılır. Bir süre sonra da, babaları savaşta olan asker çocuklarının devam ettiği Eyüp'teki İplikhâne-i Askerî Sınıf-ı Mahsûsu'na (Eyüp Baytar Rüştîyesi) leylî (yatılı) öğrenci olarak başlar. İsmi Enis Avni olarak bu dönemde değiştirilir.

Aka Gündüz aynı okulda öğrenci olan Ömer Seyfettin ile tanışır ve yakın arkadaş olurlar.¹¹³² 1896'da¹¹³³ bu okuldan birlikte mezun olduktan sonra Aka Gündüz önce Kuleli'ye başlar ama oradan ayrılıp Ömer Seyfettin'in gittiği Edirne Askerî İdadisi'ne nakil olur.¹¹³⁴ Ömer Seyfettin Edirne'de Aka Gündüz'e aruzu öğretir.¹¹³⁵ Aka Gündüz, Ömer Seyfettin'le birlikte 1900'de¹¹³⁶ Edirne Askerî İdadisi'nden mezun olduktan sonra yine Ömer Seyfettin'le birlikte Harbiye'ye başlamışsa da ikinci sınıfta hastalanarak okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır.

Okuldan ayrılmak zorunda kalmasının (belki de ihraç edilmesinin) daha gerçekçi görünen nedeni, okulda bir hafiye teşkilatı kuran bakkallara karşı Ömer

¹¹³⁰ Çelik, yanlış bir şekilde, asıl isminin Aka Gündüz, müstear ismininse Enis Avni olduğunu ileri sürer. Çelik, s. 190; Çelik (İA), s. 21. Hâlbuki doğrusu tam tersidir.

¹¹³¹ Yücebaş, s. 3. Diğer kaynaklarda böyle bir bilgi yer almaz.

¹¹³² Alangu, s. 60-61, 179; Doğan, s. 2. Alangu bu bilgileri, 7 Ağustos 1953'te Ankara Keçiören'de Aka Gündüz ile yüzyüze yaptığı görüşmeden aktarmaktadır.

¹¹³³ Alangu, s. 64.

¹¹³⁴ Alangu, s. 64. Aka Gündüz'ün Alangu'ya verdiği bu bilgiye karşın, yukarıda verilen Aka Gündüz'e ilişkin üç kaynaktan da anlatım tam tersidir. Buna göre Aka Gündüz önce Edirne'ye gider, oradan Kuleli'ye nakledilir ve buradan mezun olur; bkz. Doğan, s. 2; Yücebaş, s. 3; Uraz, s. 3.

¹¹³⁵ Alangu, s. 68.

¹¹³⁶ Alangu, s. 69, 75.

Seyfettin'in de dâhil olduğu arkadaşlarıyla birlikte bir gösteri ve boykot düzenlenmesini öncülük etmesidir. Olayın elebaşlarından biri olarak Divan- Harp'te yargılanmıştır.¹¹³⁷

Böylece askerlik hayatı sona eren Aka Gündüz güzel sanatlar ve hukuk öğrenimi için Paris'e gider¹¹³⁸ ama iki buçuk yıl sonra hiçbirini bitirmeden İstanbul'a geri döner. Yusuf Ziya Ortaç'ın verdiği bilgiye göre, yurda dönünce, yani daha Hürriyet'in İlanı'ndan önce, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir.¹¹³⁹ Hariciye Gümrüğü'nde memuriyete atanır ama bu görevi de fazla uzun sürmez. Selanik'te ikamete mecbur edilir, yani sürülür.¹¹⁴⁰

Aka Gündüz'ün, Selanik'teki aktif İttihatçılardan ve gelecekte Genç Kalemler'in imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü olan Nesimi Sarım Bey'in yakın arkadaşı olduğuna; ünlü İttihatçılardan Ömer Naci ve Hüsrev Sami Beylerin 1907 Mart'ında Selanik'ten Paris'e kaçışları sırasında onları uğurladıkları için ikisinin birlikte hapsedildiklerine yukarıda değinilmiştir.¹¹⁴¹ Aka Gündüz Selanik'te de bir İttihatçı olarak siyasî mücadele içinde yer almıştır.¹¹⁴²

Aka Gündüz'ün 1908 Devrimi öncesinde Selanik'teki arkadaş çevresinde hepsi de ileride Genç Kalemler'e yazacak olan Ali Canip, Rasim Haşmet, Âkil Koyuncu ve

¹¹³⁷ Aka Gündüz'e ilişkin kaynaklarda bu konuya ilişkin belirsizliği ve çelişkileri Alangu çözmektedir. Alangu'nun verdiği bilgiye göre, bu olaydaki liderliğine başka serkeşlikleri de katılınca ikinci sınıftan ayrılmak zorunda kalmıştır. O sırada amcasının Harbiye Hastanesi'nde sertabip olması sayesinde, hastalığından dolayı maaşla ihraç olunmuştur; Alangu, s. 81, 83.

¹¹³⁸ Uraz'ın çalışmasında Paris'e gidişi için 1910 tarihi geçmektedir (Uraz, s. 3) ki yanlıştır. Daha doğrusu bir baskı hatası söz konusu olsa gerektir çünkü bu bilgi birkaç satır aşağıda yazılanlarla çelişmektedir. Diğer kaynaklar tarih vermezler. 1901 olması muhtemeldir.

¹¹³⁹ Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, İstanbul: Akbaba Yayınları, 1966, s. 326. Ertürk de Aka Gündüz'ü önemli Cemiyet üyeleri arasında saymaktadır; Ertürk, s. 27.

¹¹⁴⁰ Yücebaş bu sürgünün nedenine ilişkin bir açıklama yapmaz (Yücebaş, s. 4); Doğan, “memleket meseleleriyle yakından ilgilendiği için” gibi geniş bir ifade kullanır (Doğan, s. 3); Uraz bundan hiç söz etmez; Evrimer sadece, Paris dönüşünde II. Abdülhamit'in “bu açık sözlü, tok gözlü genci” Selanik'e sürdüğünü yazar (Rifat Necdet Evrimer, “Kaybettiğimiz Bir Değer”, Yücebaş, age içinde, s. 60). Aka Gündüz'ün II. Abdülhamit döneminde bir İTC üyesi olduğu, dolayısıyla siyasî faaliyetlere girişmiş olduğu için sürüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Gövsa da “siyasî sürgün olarak” Selanik'e gönderildiğini yazar (Gövs, s. 28). Az sonra görüleceği gibi Selanik'te de siyasî faaliyetlerini sürdürecektir. Yücebaş (ve onu aktardığı anlaşılan Doğan) bu sürgün için 1910 gibi mümkün olmayan bir tarih vermektedirler. Sürgün tarihi en geç 1907 yılının başları olabilir. Çünkü az ileride görüleceği gibi 1907 yılının Mart ayında Selanik'te olduğu kesindir.

¹¹⁴¹ Birinci Bölümde “İdarî ve Teknik Kadro” kısmına bkz. Bu bilgi, sürgün tarihinin 1910 olamayacağını da gösterir.

¹¹⁴² Selanik Valisi Rauf Paşa'nın “Sen bu işlerle bilerek mi, yoksa bilmeyerek mi meşgul oluyorsun?” sorusuna karşılık Aka Gündüz, tereddütsüz, “ben budala değilim Paşa hazretleri!” cevabını vermiştir; Yücebaş, s. 5.

Mustafa Mermi Beylerden başka, Talat Bey (Paşa) de vardır. Yöntem, Sultan Abdülhamit'e "Keloğlan" adını takan Aka Gündüz'ün Talat Bey'e, Meşrutiyet'in ilanına az bir zaman kala "Talât, Keloğlan'ı devireceğiz ve muhakkak da Sadrazam olacaksın" dediğini anlatır.¹¹⁴³ Ali Canip Bey ile Ömer Seyfettin'in 1907 yılında başlayan mektuplaşmaları da muhtemelen müşterek dostları Aka Gündüz vasıtasıyla gerçekleşmiştir.¹¹⁴⁴

Aka Gündüz'ün 1908 Devrimi'ne hatip olarak aktif şekilde katıldığı görülmektedir. 31 Mart Vakası sırasında ise Hareket Ordusu'nda gönüllüdür. Adana'daki Türk-Ermeni çatışması üzerine 1909 yılı Ağustos ayı ortalarında oraya vali olarak atanan Cemal Bey (Paşa)¹¹⁴⁵ maiyetindeki heyette Adana Vilayeti İdare Meclisi Başkâtipliği yapmış, bu görevi bir yıl kadar sürdürdükten sonra (muhtemelen 1910'da¹¹⁴⁶) istifa ederek, hayatının bundan sonraki kısmında kendini daha ziyade yazarlığa vermiştir.

Aka Gündüz güçlü bir hatiptir. 1908 Devrimi günlerinde Taksim'de halka yönelik konuşmalar yapmıştır. Ünlü İttihatçı hatip Ömer Naci Bey'den sonra mitinglerin belli başlı kahramanlarından biridir. 7 Ekim 1912'de Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, oğlu Mahmut Muhtar Paşa ile birlikte Darülfünun'daki savaş yanlısı gösterileri teskine çalışırken, Aka Gündüz İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin heyecanlı hatibi olarak müşire karşı sert bir konuşma yapmıştır.¹¹⁴⁷ 23 Ocak 1913 tarihli Babîlî

¹¹⁴³ Yöntem, "Devirlerden Hatıralar", **YT**, s. 3; Yöntem, "Tevfik Fikret'in Hiç Bilinmeyen Bir Şiiri", **YT**, s. 97; Yöntem, "Benim Bildiğim Talât Paşa", **YT**, s. 161-162. Bleda da hatıralarında Aka Gündüz ile Talat Bey'in dostluklarına deyindir; Bleda, s. 86.

¹¹⁴⁴ Filizok, s. 64.

¹¹⁴⁵ Atanma tarihini Cemal Paşa'nın anılarından alıyoruz; bkz. Cemal Paşa, **Hatıralar**, Alpay Kabacalı (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2001, s. 390.

¹¹⁴⁶ Uraz, 1910'dan beri gazeteciliği ve yazarlığı meslek edindiğini ve başka memuriyet almadığını belirtir; Uraz, s. 3. Ali Canip Bey, Hüsün ve Şiir'de yayımlanan ilk makalesinde Enis Avni'nin o sırada Adana'da olduğunu yazar; Ali Canip, "Bir Hatıra", **HŞ**, Numara: 3, s. 7. Derginin bu sayısının 1910 yılının Mayıs ayında çıktığını tahmin ettiğimizi yukarıda belirtmiştik.

¹¹⁴⁷ Genç Kalemiler'in yazarlarından olan Hakkı Süha Gezgin, Balkan Harbi'nde Büyük Kabine'nin hişmine uğrayıp hapse atıldığını söylemektedir; bkz. Gezgin, s. 50. Aynı olaydan Kuran da söz eder. Bkz. Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**, s. 279. Dönemin tanıklarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1910-1913 devresinin siyasî çatışmalarını anlattığı "siyasî roman"ı "Hüküm Gecesi"nde bu olaydan söz eder. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hüküm Gecesi**, Atilla Özkırımlı (yay. hzl.), 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 196-197. Osmanlıca baskı için bkz. Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**, İstanbul: Milliyet Matbaası, 1927.

Baskını'nda da ünlü hatip Ömer Naci Bey ile birlikte, "sesleri kısılincaya kadar milleti sürüklemek için haykırmışlar ve muvaffak olmuşlardı."¹¹⁴⁸

Aka Gündüz ayrıca, II. Meşrutiyet döneminde Selanik'te partinin yeniden örgütlenmesinde aktif bir rol oynamıştır.¹¹⁴⁹

Aka Gündüz'ün yazarlığı küçük yaşta başlar. Genç Kalemler'den başka çok sayıda dergi ve gazetede yazmıştır. 28 Mart 1901 tarihli¹¹⁵⁰ sayısında ilk şiirinin yayınlandığı (ve Ömer Seyfettin'in de bir yazısının ilk kez yayınlanacağı¹¹⁵¹) "Mecmuai Edebiye", "Malumat", "Sabah", "İrtika", "Terakki", "Servet", "İzmir", "Selanik", "Adana", "Çocuk Bahçesi", "Bahçe", "Zaman", "Hüsün ve Şiir"¹¹⁵² ve "Tanin"¹¹⁵³ bunların bazılarıdır. Selanik'te çıkan ("Çocuk Bahçesi", "Kadın", "Hüsün ve Şiir", "Genç Kalemler" gibi) dergilerdeki yazılarıyla tanınmaya başlamıştır.

Aka Gündüz, 1908 Devrimi'nden sonra, 26 Ekim 1908'de (13 Teşrinievvel 1324) Selanik'te "Kadın" adlı haftalık mecmuayı çıkarmıştır.¹¹⁵⁴ İstanbul dışında yayınlanan ilk kadın dergisi olan "Kadın"ın imtiyaz sahibi Mustafa İbrahim, müdürü ise Enis Avni yani Aka Gündüz'dür. Aka Gündüz'ün yazılarının önemli bir yer tuttuğu ve

¹¹⁴⁸ Taha Toros, "Hatip Aka Gündüz", Yücebaş, age. içinde s. 33. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya karşı yaptığı konuşma için de aynı yere bkz. Bu kaynakta (s. 32) ve bundan aynen alıntıl原因an Doğan'da (s. 11) Babiâli Baskını için 23 Ocak 1912 tarihi verilmektedir ki yanlıştır. Doğrusu 23 Ocak 1913'tür. Yusuf Ziya Ortaç, Peyami Safa ve Rıfat Necdet Evrim, Aka Gündüz'ü böyle konuşmalar yaparken tanıdıklarını yazarlar; bkz. Ortaç, **Bizim Yokuş**, s. 325; Peyami Safa, "Aka Gündüz", Yücebaş, age içinde, s. 54; Rıfat Necdet Evrim, "Kaybettiğimiz Bir Değer", Yücebaş, age içinde, s. 60. Gezgini ve M. Necmeddin Deliorman de Aka Gündüz'ün hatipliğinden söz ederler; Gezgini, s. 50; M. Necmeddin Deliorman, "Büyük Edibe Dair Hatıralar", Yücebaş, age içinde, s. 42.

¹¹⁴⁹ Alangu, s. 179.

¹¹⁵⁰ Bu tarih Doğan (s. 8) tarafından verilmektedir. Aka Gündüz'ün kendisi Mayıs 1316 tarihini verir (Mecdi Sadrettin, "Aka Gündüz ile Konuşmalar", Yücebaş, age içinde s. 20) ki bu tarih 1900 yılının Mayıs-Haziran aylarına denk düşer.

¹¹⁵¹ Alangu, s. 69.

¹¹⁵² Hüsün ve Şiir'de iki şiiri yayımlanmıştır; bkz. Enis Avni, "Sabah-ı Şita", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 4 (10 Temmuz 326), s. 2; Enis Avni, "Bayram Akşamı", **HŞ**, Birinci Cilt Numara: 5 (1 Ağustos 326), s. 25.

¹¹⁵³ Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, Aka Gündüz'ün Tanin'de yazmaya başlamasını hatıralarında şöyle anlatır: "Aka Gündüz imzasına ise kimsenin uyarısına gerek kalmadı, ben kendim dikkat ettim. Muhittin'e bir hatırlatma daha: Tercüman'da Aka Gündüz diye bir imza görüyorum. Bunun bir takma ad olduğu belli. Ama o genç kimse onu bul ve Tanin'e al! Tanin için bir kazanç daha." Yalçın, **Edebiyat Anıları**, s. 191-192.

¹¹⁵⁴ "Kadın" dergisi için bkz. Kurnaz, s. 170-173; Duman (1. Cilt), s. 457. Yücebaş (s. 5), Yöntem ("Yakın Fikir Tarihimizde: Servet-i Fünun'un Rolü", **YT**, s. 386) ve Alangu (s. 173) bu derginin Aka Gündüz tarafından çıkarıldığını belirtirler. Aka Gündüz bu dergideki kadınlarla ilgili yazılarında "Seniha Hikmet" müstearını kullanmıştır; Doğan, s. 11; Yücebaş, s. 5. Bu müstearı Genç Kalemler'de de kullandığını göreceğiz.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden teşvik gören¹¹⁵⁵ “Kadın”, meşrutiyet rejiminin, kadın haklarının ve hürriyetlerinin, kadınların her yönden ilerlemesinin, kadın-erkek eşitliğinin, kadın örgütlenmelerinin ve Batı kaynaklı zararlı alışkanlıklar karşıtlığının ateşli bir savunucusu olmuştur. Derginin müdürü olan Aka Gündüz'den başka, Ali Canip, Âkil Koyuncu¹¹⁵⁶, Ömer Seyfettin, M. Nermi ve Celal Sahir (Erozan) gibi Genç Kalemler yazarları bu derginin de yazar kadrosundadırlar. “Kadın”, Genç Kalemler için bir diğer hazırlık aşaması olmuştur denebilir.¹¹⁵⁷

Yukarıda Aka Gündüz'ün Hareket Ordusu mensubu olarak İstanbul'a geldiğine değinilmişti. Nitekim “Kadın” da 31 Mart Vakası nedeniyle yayınına üç ay ara vermiştir. 30 sayı çıktıktan sonra 7 Haziran 1909'da (25 Mayıs 1325) derginin yayını son bulur.

1908 Devrimi'nden sonra, dönemin devrimci atmosferi içinde Aka Gündüz tiyatro oyunu da yazmış, üstelik sahneye bile çıkmıştır. “Aşk ve İstibdat” adlı ilk oyunu 15 Nisan 1909'da (2 Nisan 1325) Selanik'te Eden Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Başrolü (vatansever, devrimci bir genç rolünü) Aka Gündüz bizzat oynamıştır. “Aşk ve İstibdat”ın bir kısmı “Kadın”da yayımlanmıştır.¹¹⁵⁸

¹¹⁵⁵ Kurnaz, s. 170. Yücebaş şöyle demektedir: “ ‘İttihat ve Terakki Cemiyeti’ nin himayesi altında bir gazete çıkarmış ve ‘Kadın’ mecmuasını tamamen kendisi neşretmiştir.” Yücebaş, s. 5. Sanıyoruz ki burada Yücebaş'ın sözünü ettiği iki ayrı yayın organı değil sadece “Kadın” dergisidir. “Kadın” İTC'nin himayesinde çıkmıştır. Aslında sadece, İttihatçı Aka Gündüz'ün bu derginin müdürü olması bile, bu dergiyle Cemiyet arasındaki organik bağa işaret eder. Bunun yanında, Mustafa Nermi Bey'in Alangu'ya aktardığına göre, Cemiyet, (Selanikli dönmler meselesinde olduğu gibi) kendi politikasına uygun düşmediğinde derginin yayını durdurabilmiştir; bkz. Alangu, s. 173-174.

¹¹⁵⁶ Ali Canip ve Âkil Koyuncu Beyler'in bu mecmuanın yazarı olduğu bilgisini ve Ali Canip Bey'in burada yayımlanan yazılarını Filizok vermektedir; Filizok, s. 37. Alangu ise Âkil Koyuncu ile Rasim Haşmet Beyler'in bu derginin yazarı olduklarını belirtir; Alangu, s. 173. Bağcı, Baha Tevfik'in de bu mecmuaya yazı verdiğini söyler; Bağcı, s. 23. Ayrıca, yukarıda M. Nermi Bey'in de “Kadın” a yazdığı görülmüştü.

¹¹⁵⁷ “Bu mecmua etrafında toplanan gençler, daha sonra Genç Kalemler mecmuası etrafında bir araya gelmişlerdir. Bahçe mecmuasından sonra Kadın mecmuası Selânikli gençler için ikinci önemli hazırlık safhasını teşkil eder.” Filizok, s. 37. Format itibarıyla de benzerlik dikkat çeker. “Kadın” dergisinin HTUK'de görebildiğimiz ilk 30 sayısı format itibarıyla Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler'in birinci cildine çok benzemektedir.

¹¹⁵⁸ And, **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)**, s. 110, 191; And, “Tanzimat ve Meşrutiyet'te Tiyatro Yazarlığı”, **TCTA** 6. Cilt, s. 1627. Oyunun kısa özeti için ilk kaynağa bkz.

Enis Avni, “Aka Gündüz” adını 1908’den sonra Selanik’te Abdülkerim Paşa’nın telkiniyle alacaktır.¹¹⁵⁹ O dönemde ve de Genç Kalemler dergisinde müstear ad kullanılması çok yaygın olduğundan, bu davranışın nedenlerinden biri hakkında fikir verebileceği için, ilgili anekdotu Aka Gündüz’ün ağzından aktarmakta fayda vardır.

...bir de Enis Avnilikten Aka Gündüzlüğe geçişimi söyleyeyim. Selânik’te idim. Merhum Abdülkerim Paşa ile pek dost idim. Bir gün Olempos Palâs’ta bana dedi ki:

Hazret, evlât! Sen bazı çok güzel şeyler yazıyorsun. Fakat herkes, hepimiz okuyoruz ve diyoruz ki; adam sen de bizim Enis Avni yazmış. Ve ağzınla kuş tutsan “bizim Enis yazmış” diye yazıların ehemmiyetini kaybediyor. Gel, kendine bir Arapça nam-ı müstear bul, arkasına saklan, ondan sonra bana hayır dua et.

İşte şimdi şu dakikada ona hem hayır dua ediyorum, hem gani gani rahmet diliyorum.¹¹⁶⁰

Bundan sonra, Arapça değil ama Türkçe “Aka Gündüz” adını kullanacak ve bu adla tanınacaktır. Bununla birlikte Enis Avni adını da tümüyle bırakmış değildir. Yazılarında çeşitli müstear adlar kullandığı gibi Enis Avni imzasını da kullanmıştır.¹¹⁶¹

Genç Kalemler’de “Enis Avni” ve “Aka Gündüz”den başka, “Seniha Hikmet” ve “Ayşe Mebrûre” imzalarını da kullanmıştır. “Seniha Hikmet” müstearını Kadın dergisinde kullandığına yukarıda değinilmişti. Genç Kalemler’de bir kez görülen “Ayşe Mebrûre” müstearı da ona aittir.¹¹⁶²

¹¹⁵⁹ Genç Kalemler’deki imzalarını ve zikirleri dikkate alacak olursak, “Aka Gündüz” adını derginin 2. cildinden önce (yani Nisan 1911’den önce) almadığı tahmin edilebilir. Genç Kalemler’de “Aka Gündüz” imzası ilk kez 1 Aralık 1911 tarihli 12 numaralı nüshada görülür.

¹¹⁶⁰ Mecdi Sadrettin, “Aka Gündüz ile Konuşmalar”, Yücebaş, age. içinde, s. 22. Ayrıca bkz. Yücebaş, s. 5.

¹¹⁶¹ Gezgin, şiirlerinde Enis Avni imzasını kullandığını söyler; Gezgin, s. 50. Aşağıda görüleceği gibi, Genç Kalemler’de yayımlanan eserlerinden sadece bir şiiri “Enis Avni” imzasını taşır. Kullandığı müstear adlar için bkz. Doğan, s. 11; Uraz, s. 4.

¹¹⁶² Parlatır-Çetin tarafından hazırlanan çevrimyazı basımda bu bilgi verilmektedir. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 113.

Genç Kalemler'in ikinci cildinin ilk sayısında "Handekâr Sahife" bölümü Aka Gündüz'e ayrılmıştır.¹¹⁶³ Aynı sayıda "muharriresi" denerek "Seniha Hikmet" imzasıyla ve "Kadın Yazıları" üst başlığıyla ilk şiiri yayımlanmıştır.¹¹⁶⁴ 2 numaralı nüshada ise "Enis Avni" imzasıyla bir şiiri, "Ayşe Mebrûre" imzasıyla ve yine "Kadın Yazıları" üst başlığıyla bir mensur şiiri yer alır.¹¹⁶⁵ Şiirin altına "Manastır", mensur şiirinin altına ise "Büyükada, 6 Nisan 1327" kaydı düşülmüştür.

2 Temmuz 1911 tarihli 5 numaralı nüshanın mizah sütunundan, o sırada Aka Gündüz'ün Paris'te olduğunu öğrenmekteyiz. Şöyle denmektedir:

Paris'te: - Vefasız bir enis, tembel bir şair, yaramaz mektepli olan etine dolgun bir gadir efendi yakında Hakkın avniyle Selanik'ten geçeceği için kulaklarını çekmek üzere şimdiden hazırlanılması emrini havi buradan telefona edilmiştir.¹¹⁶⁶

Aka Gündüz'ün 20 numaralı nüshada yer alan "Rüyamın Masalı" başlıklı mensur şiiri "Vatan Sesleri" üst başlığı ile verilmiştir.¹¹⁶⁷ Genç Kalemler'de çıkan ilk hikâyesi 12 numaralı nüshada yayımlanan "Kayıkçı"dır.¹¹⁶⁸ Bu hikâyesine "Yeni Lisanla Milli Hikâye" kaydı düşülmüştür.¹¹⁶⁹ 16 numaralı nüshada yayımlanan "Nine ve Oğul" başlıklı hikâyesi ise şu şekilde sunulmuştur:

[Birkaç güne kadar 'Türk Kalbi' unvanlı küçük hikâyeleri intişar edecek olan Kafkasyalı genç edip Aka Gündüz Bey'in kitabının içindeki eserlerinden birini numune olarak karilerimize takdim ediyoruz.]¹¹⁷⁰

¹¹⁶³ Kahkaha (Ali Canip), "Handekâr Sahife- Enis Avni", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 24. Mizahî yönü ağır basan bu metni, Aka Gündüz hakkında bildiklerimize bir katkı sağlamadığı için buraya nakletmiyoruz.

¹¹⁶⁴ Seniha Hikmet (Aka Gündüz), "Kedim", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 12. Bu şiirin başında bir kedi motifi yer almaktadır.

¹¹⁶⁵ Enis Avni, "Şitânın İlhamı", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 32. Bu şiir Yücebaş, s. 64'te bulunmaktadır. Ayşe Mebrûre (Aka Gündüz), "Ben ve Gölge", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 32.

¹¹⁶⁶ Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 96.

¹¹⁶⁷ Aka Gündüz, "Rüyamın Masalı", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 194-196.

¹¹⁶⁸ Aka Gündüz, "Kayıkçı", **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 203-207.

¹¹⁶⁹ "Milli Hikâye" kaydına II. Meşrutîyet basınında rastlanır. Brummett, s. 314.

¹¹⁷⁰ Aka Gündüz, "Nine ve Oğul", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 88-92.

22 numaralı nüshada yayımlanan “Ukkaş Bin Mansur” başlıklı hikâyesi içinse; “Aka Gündüz Bey’in ‘Türk Kalbi’ unvanlı kitabından alınmıştır. Bu münasebetle bütün karilerimize bu kıymetli kitabı tekrar tavsiye ederiz” denmektedir. Hikâyenin ilk sayfasında Aka Gündüz’ün bir de tam boy fotoğrafı bulunmaktadır.¹¹⁷¹

Demek ki Aka Gündüz’ün Genç Kalemler’de ikisi mensur olmak üzere 4 şiiri ve 3 hikâyesi yayımlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Aka Gündüz, Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyesidir. 17-18 numaralı nüshanın arka kapağında “Karilerimize” başlıklı açıklamada bu husus belirtilmektedir.

1912 yılının Mart ayında (1327) yayımlanan “Türk Kalbi”, Aka Gündüz’ün ilk kitabıdır ve ilk hikâyelerinden oluşur.¹¹⁷² Bu kitap ve yazarı Genç Kalemler’de, yukarıda aktarılanların dışında, 11, 12 ve 17-18 numaralı nüshaların arka kapaklarının iç yüzlerinde de tanıtılmış ve önemle tavsiye edilmiştir. Bu tanıtımlar sırayla şöyledir:

Türk Kalbi

Tercüman-ı Hakikat’te, Rumeli’de pek kıymetli eserleri intişar eden, Kafkasyalı genç Türk ediplerinden Aka Gündüz Efendi’nin yakında “Türk Kalbi” unvanlı bir kitabı çıkacaktır. Aka Gündüz Efendi eserlerinde hakiki bir Türk kalbi yaşatır. Bu kitap bizim asil, necip ırkımıza ait hakiki hikâyelerle dolu olacaktır. Şimdiden bütün karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz.

¹¹⁷¹ Aka Gündüz, “Ukkaş Bin Mansur”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 252-256. Ek V’e bkz.

¹¹⁷² Aka Gündüz, **Türk Kalbi**, 1. Basım, İstanbul: Matbaa-i Hukukiye, 1327. Bu kitap hakkında bilgi için bkz. Doğan, s. 33-34. Genç Kalemler’in 16 numaralı nüshasında yer alan (yukarıda aktarılmış olan) açıklamadan, “Türk Kalbi”nin o sırada henüz yayınlanmamış olduğu anlaşılmaktadır. 16 numaralı nüshanın tarihi 16 Şubat 1327 yani 29 Şubat 1912’dir ve bu sayıda kitabın birkaç güne kadar intişar edeceği bildirilmektedir. Mart 1328 (Mart/Nisan 1912) tarihli 17-18 numaralı nüshada yapılan (ve az sonra aktarılacak olan) tanıtımda ise bu kitabın “geçen gün” intişar ettiği bildirilmektedir. Demek ki kesin olarak söylenebilecek şey, Türk Kalbi’nin 29 Şubat 1912’den muhtemelen çok kısa bir süre sonra, kuvvetle muhtemelen Mart 1912’de yayınlanmış olduğudur. Yani kitabın yayın tarihi 1912’dir. Hâlbuki Aka Gündüz’e ilişkin kaynakların hemen tümünde (ve EHTBEB’de) rumî 1327 tarihine karşılık olmak üzere kitabın 1911’de basıldığı bilgisi yer almaktadır (Doğan, s. 13, 33, 186; Yücebaş, s. 6. Uraz, 913 tarihini vermektedir; Uraz, s. 3-4. Yöntem ve Gövsa tarih belirtmemişlerdir. Fikret Adil 1328 gibi yanlış bir tarih vermekten başka bu kitaptan bir de ilk romanı diye söz eder; Yücebaş, age içinde s. 28). Rumî 1327 yılının son günü olan 29 Şubat 1327, miladî takvimde 13 Mart 1912’ye tekabül etmektedir. Başka bir deyişle, 1327 yılının bir kısmı (iki buçuk ayı) 1912 yılına denk gelir. 29 Şubat 1912 tarihli 16 numaralı nüshada birkaç gün sonra intişar edeceği bildirildiğine ve kitapta basım tarihi olarak 1327 tarihi

Türk Kalbi

Bir hikâyesini numune olarak bu nüshamızda derc ettiğimiz Kafkasyalı genç edip Aka Gündüz Bey'in yakında "Türk Kalbi" unvanlı ve milli hikâyeleri havi kıymetli bir eseri çıkacaktır. Her Osmanlı okumalıdır.

Türk Kalbi

Kaç zamandır karilerimize tavsiye ettiğimiz Türk Kalbi geçen gün intişar etmiştir. Bütün karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz. Gelecek nüshamızda Türk Kalbi'ne dair Yekta Bahir Bey'in tenkidi bulunacaktır.¹¹⁷³ "Türk kal ve olmayanları sev" diyen bu nefis eseri okumak her Türk genci için bir vazifedir.

Türk Kalbi, yayınlandığı dönemde büyük ilgi görmüştür. Genç Kalemler'de olduğu gibi, dönemin önemli yayınlarından bir diğeri olan Türk Yurdu dergisinde de kitaptan övgüyle söz edilmiştir.¹¹⁷⁴

Yukarıda görüldüğü üzere, Aka Gündüz'ün dergide yayımlanan iki hikâyesinin ("Nine ve Oğul" ile "Ukkaş Bin Mansur"un) Türk Kalbi başlıklı kitabından alındığı bildirilmektedir. Genç Kalemler'de "Nine ve Oğul" başlığıyla yer alan hikâye, kitapta "Türk Kalbi" başlığıyla yer alır. Genç Kalemler'de herhangi bir açıklama yapılmadan yayımlanan "Kayıkçı" adlı hikâyesi de bu kitapta bulunmaktadır.

Daha çok Trablusgarp Savaşı ile ilgili hikâyelerden oluşan bu kitapta yer alan hikâyelerin başlıkları şöyledir: "Türk Kalbi", "Ültimeatom", "Haber", "Trablusgarp", "Bombardıman", "Cennet Kapısı", "Şukka-i Senaveri", "İki Bayram", "Kayıkçı", "Ukkaş Bin Mansur", "Ali Fizani", "Burak Reis", "Yolda"¹¹⁷⁵, "Atanaş'ın Üç Günü (1., 2., 3. Gün)", "Yumurcak", "Mahkemede" ve "En Büyük Cinayet".

Olayların çoğunlukla 1911-1912'de geçtiği bu hikâyelerde Türklük bilinci ve gururu, Trablusgarp Savaşı, İnebahtı Savaşı, Osmanlı-Rus Savaşı, Türklerin imparatorluktan kopan topraklarda maruz kaldıkları zulüm, komitacılarla mücadeleleri,

verildiğine göre, Türk Kalbi 1912 yılının Mart ayında çıkmıştır. Dolayısıyla Aka Gündüz'e ilişkin kaynakların tümünde kitabın yayınlanma tarihi (1911 veya 1913 şeklinde) yanlış verilmektedir.

¹¹⁷³ Dergide böyle bir yazı çıkmamıştır.

¹¹⁷⁴ Doğan, s. 33. Tekin Alp bu kitabın pek ziyade satıldığını belirtir; P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 156.

¹¹⁷⁵ Bu hikâyenin başlığı, kitabın sonundaki fihristte "Veliaht" şeklinde geçmektedir.

azınlıklara davranışları, yozlaşmaya başlamış İstanbul sokaklarında meydana gelen çirkin olaylar işlenir.

Trablusgarp Savaşı'nın heyecanı içinde yazılmış olan bu hikâyelerle okuyucuya Türklük bilinci ve gururu, vatanseverlik bilinci ve duygusu, vatan-millet ideali, vatan-millet için kendini feda etme anlayışının aşılarmaya çalışıldığı görölmektedir. Yazar, Türkleri övüp yücelterek bir ulus bilinci ve özgüveni vermeye çalışmıştır.

Aka Gündüz erken sayılabilecek bir tarihten itibaren Türk milliyetçisidir. Balkanlardaki yaşam deneyiminin (bir Bulgar kızına âşık oluşunun) onu daha 12 yaşındayken nasıl milliyetçi yaptığını şöyle anlatır:

Beni milliyetçi eden bu güzel Bulgar kızıdır. Ben onun sayesinde milliyetçi bir muharrir, has Türkçe yazmaya uğraşan bir insan oldum.

Bir gün herkes çay kenarına toplanmış havaya bakıyordu. Sevgilimle beraber biz de gittik. Ne var? dedik. Gündüz havada bir yıldız görünüyor, dediler. Güzel Bulgar kızı ellerini çırparak oh, oh; diye sevindi. Neye seviniyorsun, dedim?

Ben mi, dedi. Ne zaman güpegündüz havada bir yıldız görünmüşse, çok sürmez Türklerin başına bir felaket gelir. Ona seviniyorum...

O anda o yıldız bütün cüssesiyle, bütün ateşten savleti ile beynime indi, ve o saniyeden itibaren Osmanlıktan Türklüğe avdet ettim.¹¹⁷⁶

Milliyetçiliği ve vatanseverliği eserlerinin en belirgin özelliklerinden birini oluşturur. Hikâyelerinde savaş içindeki Türk toplumunun durumu, Türk olma bilinci ve gururu işlenmiştir. Vatanseverlik duygusu aşılarmaya çalışılmıştır. Akıcı, süsten uzak, kolay anlaşılır bir Türkçe ile yazılmış gerçekçi hikâyeleri yayımlandıkları dönemde ilgi görmüştür. Gerçekçi eserleri estetik açıdan fazla değer taşımasa da “sosyal ve tarihî bakımdan, yazıldıkları devri çok canlı tanımamıza hizmet” eder.¹¹⁷⁷

¹¹⁷⁶ Mecdi Sadrettin, “Aka Gündüz ile Konuşmalar”, Yücebaş, age. içinde, s. 19. Aka Gündüz başından geçen bu olayı Ömer Seyfettin’e anlatmış, o da bunu esas alarak yıllar sonra “Nakarat” adlı hikâyesini yazmıştır; Alangu, s. 119-124. Ekim 1918’de Yeni Mecmua’da yayımlanan “Nakarat” için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Hikâyeler 3**, Hülya Argunşah (hzl.), 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Kasım 1999, s. 17-34.

¹¹⁷⁷ Ercilasun, s. 45.

Aka Gündüz’ü diğer Genç Kalemler yazarlarından ayıran önemli bir özelliği, dergide yayımlanan üç hikâyesindeki milliyetçi damarın dinî (İslamî) motiflerle iç içe geçmişliğidir. Aka Gündüz, dinî motifleri milliyetçi duyguları kuvvetlendirme amacıyla kullanmış görünür. İslamî söylemin bu şekilde kullanımı Genç Kalemler için istisnai bir durumdur.

Aka Gündüz’ün aruz veznini bırakıp hece veznine geçişi¹¹⁷⁸ ve sade bir Türkçe ile yazması, Genç Kalemler’e girişi ile başlar. Aka Gündüz, Ortaç’ın da belirttiği gibi, dilde milliyetçiliğin, milli edebiyatın ilk örneklerini veren kimselerdendir.¹¹⁷⁹ Bu bağlamda, onun Genç Kalemler’deki pozisyonu Ömer Seyfettin’e benzer.

Aka Gündüz’ün halkçı yönü onu tanıyanlar ve araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır¹¹⁸⁰: “Amacı, halka okuma zevki aşılama”dır.

Zira o, edebiyatta, sanatta, hayatın bütün işlerinde halka faydalı olmak fikrine inanmıştır. Edebî ölçülerin ikinci derecede kalmasına aldırmadan, okuyanın, okuduğunun zevkini, tadını duymasına daha fazla önem vermiştir. Bu düşünce, ona göre millî bir vazifedir.¹¹⁸¹

Aka Gündüz’ü yakından tanıyan Ali Canip Bey, kendisinden (sanatı telakki noktasından) “ikinci Namık Kemal” diye söz eder ve halkçılığını vurgular:

Aka Gündüz, daha Selânik’te iken halk ile ve halk gibi konuşmaktan, halka hutbeler okumaktan, onların argolarına kıymet vermekten, yazılarında bu tuhaf tabirleri kullanmaktan ne derin bir zevk alırdı. ... O...halk mürididir...Genç muharrirde sanat endişesi asla yoktur... O, selikasına tâbi, nasıl olursa olsun halkı tehyî etmeği düşünür bir şair, bir ikinci Namık Kemal’dir.¹¹⁸²

¹¹⁷⁸ Duru, anılarında şöyle yazar: “Selânik’te iken Aka Gündüz imzasıyla şiirler yazmaya başlayan Enis Avni hece veznini iyi kullananların başında gelirdi.” Duru, “**İttihat ve Terakki**” Hatıralarım, s. 60.

¹¹⁷⁹ Ortaç, bu konumuna rağmen Aka Gündüz’ün unutulmuşluğuna (1960’larda) hayıflanır. Ortaç, **Bizim Yokuş**, s. 324.

¹¹⁸⁰ Örneğin Mehmet Behçet Yazar’ın (akt. Doğan, s. 13); Rıza Ruşen Yücer’in (Rıza Ruşen Yücer, “Aka Gündüz”, Yücebaş, age içinde, s. 10-11); Ahmet Muhip Dıranas’ın (Ahmet Muhip Dıranas, “Aka Gündüz’e Dair”, Yücebaş, age içinde, s. 57-59) değerlendirmelerine bkz.

¹¹⁸¹ Doğan, s. 14.

III. TAHRİR HEYETİ ÜYELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Görüldüğü üzere, Genç Kalemler Tahrir Heyeti'ni oluşturan sekiz kişi, neredeyse derginin tümünü doldurmuştur. Dolayısıyla, Genç Kalemler deyince, başta çekirdek üçlü olmak üzere bu sekiz kişiyi anlamak gerekir. Tahrir Heyeti'ni oluşturan bu isimlerin belirgin ortak özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özelliklerin çoğunun derginin diğer yazarları için de geçerli olduğu tahmin edilebilir.¹¹⁸³ İstisnaları olduğu muhakkak olan bu özellikler şöyle sıralanabilir:

1) Balkanlar'da doğmuş ve/veya yaşamlarının önemli bir bölümünü Balkanlar'da geçirmiş olmaları. Başta Selanik¹¹⁸⁴ olmak üzere Balkan muhitiinin kuvvetli etkisi altında kalmaları ve bu muhitin izlerini taşımaları.¹¹⁸⁵

2) Küçük/orta rütbeli asker veya memur ailesi çocuğu olmaları. Küçük/orta rütbeli mektepli subay, öğretmen veya öğrenci olmaları. Toplumun alt-orta sınıflarına mensubiyetleri.

3) Çoğunlukla 1880'li yıllarda doğmuş; yani çocukluklarını ve ilk gençliklerini II. Abdülhamit (İstibdat) döneminde geçirmiş olmaları. İstibdat devrinde yetişmeleri. Genç Kalemler döneminde yaşça genç; çoğu 20'li yaşların başlarında olmak üzere 20-34 yaşları arasında olmaları.

4) Batı tarzı eğitim almış (mektepli) ve Batı (özellikle Fransız) fikir dünyasından besleniyor olmaları. Yabancı dil (özellikle Fransızca) bilmeleri.¹¹⁸⁶

¹¹⁸² Ali Canip, "Tedkik-i Edebî- Türk'ün Kitabı İçin", **TY**, (çevrimyazı basım) 2. Cilt, s. 410-411. Aynı makale, **PYM**, s. 607-612'de de bulunmaktadır.

¹¹⁸³ Daha zengin bir bakış edinmek için 1885-1890 kuşağından gelmiş edebiyatçıların ortak özellikleri üzerine yapılmış bir değerlendirmeye de bkz. Mutluay, **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)**, s. 224-226.

¹¹⁸⁴ Sadece polemığe tutuştukları İstanbul aydınları değil, bizzat kendileri de kendilerini "Selanik gençliği" olarak adlandırmışlardır. Mehmet Ali Tevfik Bey şöyle yazar: "Türkçenin yarınki istikametini tayin eden 'Yeni Lisan' esasları Selanik'te vaz' ve tedvîn olundu; bu lisanî mezhebi en evvel, tesadüfün orada topladığı diğer Türk gençleriyle beraber, Selanik gençliği kabul etti." Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı'nın Defteri**, s. 43.

¹¹⁸⁵ Diyarbakır'da doğup büyüyen Gökalp dolayısıyla Heyd'in dile getirdiği şu tespit ilginçtir: "Genel kural olarak, 'sınır boylarında yetişenlerin genellikle kavgacı bir ulusçuluk anlayışını benimsedikleri' kabul edilir." Heyd, Atatürk'ün de bir diğer sınır boyu olan Makedonya'dan geldiğine işaret eder; Heyd, s. 25.

- 5) Hayatlarının bir döneminde öğretmenlik yapmış olmaları. Eğitimle ilişkileri.
- 6) Yayıncılık (daha çok dergicilik) faaliyetleriyle uğraşıyor olmaları. Birden çok yayın organında yazarlık yapmaları.
- 7) Şu veya bu düzeyde II. Abdülhamit rejimine karşı siyasî mücadeleye atılmış olmaları. Jön Türk geleneği içinde yer almaları. Çoğunlukla resmen İttihatçı veya Cemiyet'e çok yakın kimseler olmaları.
- 8) Açık siyasî duruşlarına karşın çoğunun günlük siyasetten uzak durması. Daha çok kültür/edebiyat ve felsefe/bilim düzlemlerinde faaliyet gösteriyor oluşları.
- 9) Burjuva zihniyetli ve çağdaşlaşmacı olmaları.
- 10) Türk¹¹⁸⁷ ve Türk milliyetçisi (Türkçü) olmaları.¹¹⁸⁸

¹¹⁸⁶ Brummett'in belirttiği gibi, Fransızca, Osmanlıların Batı dünyasıyla ilişkisinin başlıca aracıydı. Brummett, s. 308.

¹¹⁸⁷ Burada kastedilen etnik anlamda Türk olmaları değil, kendilerini Türk olarak hissetmeleri ve öyle tanımlamalarıdır. Ayrıca, etnik olarak da çoğu Türk'tür.

¹¹⁸⁸ Georgeon'un deyişiyle, "Derginin yazarları, Osmanlı Devleti'nin yazgısına bağlı, ama kendi kimliklerini araştırmanın kaygısını duyan yurtseverlerdi." Dumont - Georgeon, s. 33. Yukarıda ortaya konan tüm özellikler tablosu ile Genç Kalemler'in dil milliyetçiliği birlikte hatırlanacak olursa, Hobsbawm'ın 1870-1918 dönemi Avrupası için sarfettiği şu sözler üzerinde dikkatle durulmalıdır: "Yazılı anadilin resmi kullanımıyla yükselen ya da düşen sınıflar, toplumsal bakımdan gösterişsiz ama eğitilmiş orta katmanlardı. Bunlar, eğitim gerektiren, kafa emeğine dayalı işleri yürütmeleri sayesinde alt orta sınıf statüsüne erişen kimselerdi. 'Küçük burjuva' öneki olmadan 'milliyetçilik' sözünü ağızlarına çok ender alan dönemin sosyalistleri, neden söz ettiklerini biliyorlardı. Dilsel milliyetçiliğin cephe hattında taşra gazetecileri, öğretmenler ve gözü yüksekte olan alt rütbeli subaylar vardı." Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, s. 142-143.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇERİK: PROGRAM ve İDEOLOJİ

I. YENİ HAYAT

A. İSTİBDAT REJİMİ ve 1908 DEVRİMİ

Genç Kalemler, 1908 Devrimi'nin ve Devrim'in getirdiği yeni rejimin destekçisi ve savunucusu; dolayısıyla II. Abdülhamit'in istibdat rejiminin muarızı olmuş bir dergidir. Genç Kalemler'de II. Abdülhamit rejimini ve Jön Türk Devrimi'ni doğrudan ele alan müstakil bir metne rastlanmamakla birlikte, bu dergide yazarlar, satır aralarında yaptıkları atıflarla istibdat ve meşrutiyet rejimleri karşısındaki siyasî/ideolojik konumlanışlarını ve 1908 Devrimi'nden ne anladıklarını ortaya koymuşlardır.

Makalelerdeki bu satır arası atıflarından başka, edebî ürünlerde de İstibdat Rejimi'ne, 1908 Devrimi'ne, Meşrutiyet dönemine ve Jön Türklere-İttihatçılara değinmeler vardır. Örneğin Mustafa Haluk'un "Bir Hâile-i Siyah" başlıklı kısa hikâyesinde Jön Türkler'den söz edilir.¹¹⁸⁹ Ömer Seyfettin'in "Bahar ve Kelebekler"inde meşrutiyetin ilan edildiği ilk günlerin coşkusu dile getirilir.¹¹⁹⁰ "İrtica Haberi" 31 Mart Vakası'nın Rumeli'de İttihatçılar tarafından haber alınışı ve Hareket Ordusu'nun hazırlanışı üzerinedir. Hikâyede "ismi dış gıcırtiları arasında" geçen Sultan Hamit'e ve İstibdada yönelik düşmanca değinmeler yer alır.¹¹⁹¹ Kâzım Nami Bey'in "Bir Kanlı Çarpışma"sında istibdat rejiminin tüm Osmanlı unsurları için geçerli olan kötülüklerinden ve Balkan komitacılığından söz edilir.¹¹⁹² Ali Canip Bey'in "Akdeniz'de" başlıklı hikâyesinde meşrutiyetin ilk yıllarından bahsedilir.¹¹⁹³ Ömer Seyfettin'in Balkan komitacılığının zulmünü işlediği "Bomba" adlı hikâyesinin

¹¹⁸⁹ Mustafa Haluk, "Bir Hâile-i Siyah", **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 137.

¹¹⁹⁰ Ömer Seyfettin, "Bahar ve Kelebekler", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 14-20.

¹¹⁹¹ Perviz (Ömer Seyfettin), "İrtica Haberi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 103, 106-110.

¹¹⁹² Kâzım Nami, "Bir Kanlı Çarpışma", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 125-127.

başkahramanlarından biri, Meşrutiyet'in ilanı ile dağdan inip silahını hükümete teslim eden sosyalist bir Bulgar gencidir.¹¹⁹⁴ Yine Ömer Seyfettin'in "Primo Türk Çocuğu" başlıklı hikâyesinde Reval Mülâkatı, Jön Türk (İttihatçı) iktidarına karşı Avrupa'nın düşmanca tutumu ve Muhalefetle işbirliği, Trablusgarp Savaşı günleri olayları ve İttihatçıların bugünlerdeki faaliyetleri konu edilir.¹¹⁹⁵

Genç Kalemler'de II. Abdülhamit'in istibdat rejimi kesin olarak mahkûm edilmiştir. "O günler mürtecilerin muzafferiyeti, ikbali"dir."¹¹⁹⁶ "Milleti köreltmeye çalışan" alçak/aşağılık (leîm) bir devirdir.¹¹⁹⁷ Bu "belâ-yı istibdat" "mevcudiyetimizi tehlike uçurumuna takrib eden bir afet" olmuştur.¹¹⁹⁸ "Abdülhamit'in sayesinde siyaset ve ciddiyetle iştilal külliye lağv" olunmuştur.¹¹⁹⁹ "İstibdadın zalim ve katı elleri o zamanki genç dimağları hemen şöyle ezivermiş, yüksek bir ses çıkarmaya kudret bırakmamış, ve üstlerine... kalın ve siyah bir perde" örtmüştür. Öyle ki bundan Servet-i Fünûn gibi hasta bir nesil doğmuş, edebiyat da "onların elinde öksürüklü bir hastaya, iğrenç bir veremliye" dönmüştür.¹²⁰⁰ Meşrutiyet padişahı Sultan Mehmet Reşat bile, "yıllarca istibdadın katı tırnakları altında" umutsuz ve rahatsız yaşayıp, binlerce elem görmüştür.¹²⁰¹

İstibdat, Türklere düşmanlık etmiş, edebiyatlarını ezmiştir. Senelerin tahakkümü ve istibdadı altında ezilen edebiyatın mevcudiyetinden ve geleceğinden umut kesilmiştir.¹²⁰² İstibdadına manevi ve ruhani bir süs veren "Abdülhamit'in en

¹¹⁹³ Gök Alp (Ali Canip), "Akdeniz'de", **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142.

¹¹⁹⁴ Ömer Seyfettin, "Bomba", **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 147-151, 154-159. Boris karakteri için "sosyalist" demek tam doğru olmayabilir. Çünkü "sosyalistlerin hayali"nin gerçekleşeceğine inanmayan bir sosyalisttir o.

¹¹⁹⁵ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 3-11, 14-27.

¹¹⁹⁶ "?" (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58.

¹¹⁹⁷ Ethem Hidayet, "Cereyan-ı Umumi", **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156.

¹¹⁹⁸ Yunus Nadi, "Rumeli'nin Genç Kalemlerine", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 118.

¹¹⁹⁹ "?" (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 2.

¹²⁰⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), "Haluk'un Defteri ve Bugünkü Fikret", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 90.

¹²⁰¹ GKTH, (başlıksız), **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 57.

¹²⁰² Ethem Hidayet, "Cereyan-ı Umumi", **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156.

büyük düşmanlığı Türklere, Türk kavmiyetine olduğundan” diğer vatandaşlara edebiyatta verdiği “nesebî” (soya, nesle ait) izni Türklerden esirgemiştir.¹²⁰³

İstibdada karşı mücadele verenler Genç Kalemler için övgüye layıktır. Nitekim Hüseyin Cahit Bey, “eski devrin en korkunç, en kudurmuş zamanlarında irticaya, zulmete, maziye, taassuba, cehalete hücum etmeye cesaret göstermiş” olduğu için övülür.¹²⁰⁴

İstibdat, vatanseverleri ve “vatan” mefhumunu da ezmiştir. 10 Temmuz’a kadar, mukaddes ve yüce “vatan” kelimesini “alenen telaffuza cesaret eden diller burulur, ağızlar koparılırdı. Hatta fikir ve zihindeki irtisamların bir fotoğrafı ile keşfi kabil olsa o fikirler, dimağlarda ezilir, parçalanırdı.” “Vatan” kelimesi istibdatı isteyenler için en haşin, en korkunç ve en çirkin bir söz konumundadır. “Onu kaleme değil, kâle almak bir cinayet, istibdada karşı müthiş bir ihanet” olmuştur.¹²⁰⁵

Abdülhamit rejimi Genç Kalemler’de, meşrutiyet döneminde de süren sorunların kaynağı olarak tespit edilir. Örneğin Girit’te ve Bulgaristan’da ezilen dindaşların feci durumu karşısında kan ağlamaktan başka bir şey yapılamaması “Abdülhamit’in kakhâr pençesi”nin milleti aşırı zebun (düşkün, zayıf) etmesindendir.¹²⁰⁶

Genç Kalemler’de Abdülhamit’in istibdat rejimi kesin olarak mahkûm edilirken, bu rejimi yıkan 1908 Devrimi coşkuyla ele alınır ve desteklenir. Genç Kalemler, istisnasız, 1908 Devrimcilerinin yayın organıdır.

İstibdat yıllarının kötülüklerinin ardından nihayet “On Temmuz güneşi bütün şaşasıyla tulû etmiş”¹²⁰⁷, “inkılab-ı mesudumuz” husule gelmiştir. Bu “inkılâb-ı siyasî”nin gerçekleşmesi çok tabîî bir hadisedir çünkü millet yıkılmaya başlayan istibdat altında daha fazla kalacak durumda değildir ve nitekim kalmamış, onu üstünden atmış,

¹²⁰³ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58.

¹²⁰⁴ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58.

¹²⁰⁵ Kaya Alp, “Vatan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32.

¹²⁰⁶ Rumeli Sermuharriri (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 83.

¹²⁰⁷ Ali Canip, “Âtî-i Edebîmiz”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116.

kurtulmuştur.¹²⁰⁸ “İhtilal-i siyasîmiz”, milleti köreltmeye çalışan alçak istibdat devrine son susturucu ve kökten yıkıcı darbeyi indirmiştir.¹²⁰⁹ “Büyük 10 Temmuz’umuzla” yaşamaya layık olduğumuz gösterilmiştir.¹²¹⁰ “10 Temmuz bütün o kara günleri, o muzlim ve korkunç ufukları hürriyet ve serbestî nuruyla” aydınlatmıştır.¹²¹¹

Sultan Mehmet Reşat, “istibdadın katı tırnakları altında” binlerce elem gördükten sonra, “Meşrutiyetin yüksek ve altın kanatları üstünde milletine” kavuşmuştur; “hürriyetin en saf, en hayat verici havasını teneffüs için” Rumeli’ni şereflemiştir.¹²¹²

Genç Kalemler’de Kaya Alp’in “Vatan” başlıklı makalesinde görüldüğü üzere, “Büyük 10 Temmuz gününe” ithaf edilmiş bir yazı¹²¹³ olduğu gibi, derginin 24-25 numaralı nüshası da Devrim’in dördüncü yıldönümü münasebetiyle “10 Temmuz’a Mahsus Mümtaz Nüsha”dır.¹²¹⁴ Fransız tarihçi Victor Duruy’dan yapılan Avrupa devrim tarihi (1830 Devrimi) çevirileri¹²¹⁵, 1908 Devrimcilerinin başka ülkelerdeki yoldaşlarına ve uluslararası kaynaklarına olan ilgilerine; ideolojik bağıntılarına işaret etmesi bakımından önemli sayılmalıdır.¹²¹⁶ 12 numaralı nüshanın arka kapağının iç kısmında yer alan şu ilan da bu minvalde ele alınabilir...

¹²⁰⁸ Ali Canip, “Edebiyat-ı Müstakbelemiz”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 85.

¹²⁰⁹ Ethem Hidayet, “Cereyan-ı Umumi”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156.

¹²¹⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 102.

¹²¹¹ Kaya Alp, “Vatan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32.

¹²¹² GKTH, (başlıksız), **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 57.

¹²¹³ Kaya Alp, “Vatan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32.

¹²¹⁴ II. Meşrutiyet basınında yeni rejimi destekleyen yayınlarda Devrim’in yıldönümü münasebetiyle özel sayılar çıkarmak yaygındır. Yukarıda Hüsün ve Şiir’in 4. sayısının da bu türden bir özel sayı olduğu görülmüştü.

¹²¹⁵ II. Meşrutiyet devrinde tercüme faaliyetinde de canlanma görülür. Bu dönemde özellikle tarih ve felsefe çevirileri yapılmıştır. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul: Ülken Yayınları, 1997, s. 333 vd.

¹²¹⁶ Çelik’e göre, dünyadaki ihtilal hareketlerinin ve bunların nedenlerinin göz önüne serildiği bu makalelerle 10 Temmuz İhtilali meşrulaştırılmaya çalışılmıştır; Çelik, s. 169. Bu da bu türden bir tercümenin seçilmesinde bir etken sayılabilir ancak en başta gelen ve daha önemlisi, tek neden değildir. Devrimci bir kuşağın kendi devriminin benzerlerine ilgi duyacağı, bu benzerleri, ulusal düzlemde köklerini aradığı gibi, uluslararası düzlemde de araması ve bu örneklerden siyasî/ideolojik olarak beslenmesi olağandır.

1905 Rus İhtilali Tarihi

Tahrir Heyetimizden Kaya Alp Bey'in tercüme etmekte olduğu bu mühim eser yakında intişar edecektir. Şimdiden bütün karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz. “1905 Rus İhtilal Tarihi”ni okuyacak olan karilerimiz, bilhassa mektepli gençlerimiz pek çok istifade edeceklerdir.¹²¹⁷

1908 Devrimi'nin doğurduğu büyük umudun Genç Kalemler sayfalarına yansımaları görmek mümkündür. 10 Temmuz herkese, senelerce unutturulmuş benliğini hatırlatmıştır ve bu hareket yürümüş, her şeye ilerlemiştir.¹²¹⁸ Senelerin tahakkümü ve istibdadı altında ezilip, mevcudiyetinden ve geleceğinden umut kesilen edebiyat “inkılab-ı siyasimizin” gerçekleşmesiyle yeniden doğmuştur. “İhtilal-i siyasî” milleti köreltmeye çalışan alçak istibdat devrine son darbeyi indirince ilim, fen ve edebiyatın geleceği için de umut doğmuştur.¹²¹⁹ Eski lisan, yüzyıllar boyunca geçirdiği bütün sarsıntılara direnebilmesine karşın, 10 Temmuz bu acze bir son vermiştir çünkü dimağlarda tefekkür şartlarını değiştirmiştir. Osmanlılık kendini hissetmiş ve aramaya başlamıştır.¹²²⁰

Meşrutiyet rejimine ve onun temel kurumu ve simgesi olan Mebusan Meclisi'ne olan inancın tam olduğu, dergi sayfalarında ifade edilmiştir. Meşrutiyet rejimi sayesinde pek çok sorun bir daha nüksetmeyecek şekilde dağlanacak ve geleceğe daha iyi bir surette bakılabilecektir. Milletin bakışları milli meclise yönelmiştir ve herkesin ümidi Meclis-i Mebusan'dadır. Bunca senelik yaraları meclis kapatacaktır. Meclisten milli ilerlemeyi temin edecek kanunlar çıkarması beklenmektedir. Bu büyük meclise karşı fevkalade bir hürmet beslenmektedir.¹²²¹

¹²¹⁷ Bu tercüme hakkında hiçbir bilgi edinemedik. EHTBEB'de böyle bir kitaba ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Fakat aynı kaynaktan, yukarıda “Kâzım Nami (Duru)” kısmında işaret ettiğimiz, G. Saviç adlı yazarın “Rus İhtilâl Cemiyeti'ne Mensub Bir Kadının Hayatı” başlıklı, tercümesi Kâzım Nami Bey tarafından yapılmış ve Selanik'te 1326/1910'da basılmış bir kitap listelenmiştir.

¹²¹⁸ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 44.

¹²¹⁹ Ethem Hidayet, “Cereyan-ı Umumi”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156.

¹²²⁰ Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 50.

¹²²¹ Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 115. Bu övgüye karşın, bu yazı da dahil olmak üzere Meclis zaman zaman eleştirilecektir de.

B. İÇTİMAÎ İNKILÂP ve YENİ HAYAT

1908 Devrimi istibdat rejimini yıkmış ve geleceğe ilişkin büyük umutlar doğurmuştur. Ancak, Genç Kalemler 1908'in (siyasî devrimin) sağlayabilecekleri konusunda hayalci değildir. "Hürriyet ilan edildi, kurtulduk.." sanılmamalıdır.¹²²² Siyasî inkılâp milletin ruhundaki tevarüsâtı (kalıtımı, mirası) doğal olarak hemen silmemiştir. Çünkü avam kitlesini idare eden hissiyat hızlı bir dönüşüme tutulmuş olmaktan pek uzaktır.¹²²³

Fransız İnkılâbı'nı kalemler doğurmuştur. Osmanlı İnkılâbı'nda kaleme ayrılacak şan ve övünç hissesi yok değildir.¹²²⁴ Şakırdayan kılıçları, patlayan topraklar tüfekleri, "anlayan kafalar tahrik etmiş"tir. Dolayısıyla 1908 için "irfan-ı milli mahsulü" demek yanlış olmaz. Ancak, bu irfan bütünüyle kendi hükmü ve iradesi hâkim ve amil olacak kadar açık değildir. İstibdada karşı gerçekleşen ayaklanmada, zulmün canlara dokunması ve vatanın yok edilmeye hazırlanılması gibi çeşitli sebepler etken olmuştur. Bu çekişme içinde geçen hayatın her günü bir inkılâbın tecelli sahnesidir. Osmanlılık artık bir "istihale-i inkılâbiye devresine yeni girmiş sayılabilir." Bu dönüşümün desteklenmesi, beslenmesi zorunludur. Edebiyat ve sanat da bu hedefe koşulmalıdır.¹²²⁵

Siyasî devrim, hayatî sorunların çözülmesinde ve nihai hedeflere varılmasında zorunlu koşuldur ama yeterli değildir. İstibdadı yıkan 1908 Devrimi, yani siyasî devrim ancak bir ilk adım/aşama sayılabilir. Genç Kalemler'e göre¹²²⁶, istibdat rejimi yerine meşrutî rejimi getiren siyasî devrimden sonra yapılması gereken bir toplumsal devrim (içtimaî inkılâp)¹²²⁷ ve bu devrim vasıtasıyla yaratılması gereken bir "Yeni Hayat"

¹²²² Mim. Nermi, "Ertuğrul'a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 59.

¹²²³ Ali Canip, "Edebiyat-ı Müstakbelemiz", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 85.

¹²²⁴ II. Meşrutîyet basınında Fransız Devrimi'ne olan ilgi yoğunudur ve Fransız Devrimi ile Jön Türk Devrimi sık sık kıyaslanır. Bu hususla ilgili olarak özellikle Brummett'in çalışmasına (özellikle s. 137-165) bkz. Fransız Devrimi, Yeni Osmanlılar ile başlayıp Jön Türkler/İTC ve Kemalistler ile süren Türk Devrimi ve devrimcileri için temel bir model olmuştur. Bu konuda örneğin bkz. Feroz Ahmad, "Jön Türkler Döneminde Savaş ve Toplum 1908-1918", **TT**, Cilt: 11 Sayı: 64 (Nisan 1989), s. 47-56.

¹²²⁵ Yunus Nadi, "Rumeli'nin Genç Kalemlerine", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 118.

¹²²⁶ Bu çalışmadaki özneyi kolektifleştirici anlatım hiçbir şekilde tüm Genç Kalemler mensuplarının her konuda fikir birliği içinde oldukları anlamında alınmamalıdır. Aksine, aralarında fikir farklılıkları vardır. Burada söz konusu olan, Genç Kalemler'deki hâkim görüştür. Genç Kalemler'in anaakımıdır.

¹²²⁷ "İçtimaî inkılâp" fikri o dönemde sadece Genç Kalemler'e özgü değildir. Dönemin aydınlarının ve fikir cereyanlarının genel bir özlemidir. Ancak bunun muhtevası akımlara göre değişmektedir. Bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 160.

vardır. Bu nedenle merkezinde Genç Kalemler'in yer aldığı hareket ve bu hareketin taraftarları, hem kendileri hem de başkaları tarafından, “Yeni Lisancılar” olarak adlandırdıkları gibi, “Yeni Hayatçılar” olarak da adlandırılmışlardır.

Genç Kalemler’de “İçtimaî İnkılâp” ve “Yeni Hayat” konusuna sıkça değinilir ama iki makale vardır ki Genç Kalemler ekibinin bu husustaki görüşlerini tafsilatlı şekilde ortaya koyar. Kronolojik olarak bunlardan ilki, Ali Canip Bey’in yazdığı ve 4 numaralı nüshada yayımlanan “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”¹²²⁸, ikincisi ise 8 numaralı nüshada yayımlanan ve Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmış olan “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”dir.¹²²⁹ Bu metinler, aydınlatıcı bulduğumuz diğer değinmelerle birlikte, aşağıda ayrıntısıyla ele alınacaktır.¹²³⁰ Ancak, bundan önce, “İçtimaî İnkılâp” ve “Yeni Hayat” kavramlarının Genç Kalemler dergisi ve bu dergiyi kavrama açısından önemine değinilmelidir.

Dergi ekseninde bu kavramlar iki açıdan önemlidir.¹²³¹ Her şeyden evvel, Genç Kalemler’in yayın çizgisini anlamak açısından gereklidir. Çünkü (aynı Yeni Lisan hareketinde olduğu gibi), Genç Kalemler’de bir yandan “Yeni Hayat”ın teorisi yapılmış, diğer yandan da verilen gerek edebî gerekse makale gibi daha didaktik formatlı ürünlerle bu düşünce somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, örneğin dergide yayımlanmış bir hikâyenin veya şiirin tahlilinde; derginin genel yayın seyrinin dışında kalıyormuş izlenimi bırakan yazıları çözümlemeye, Yeni Hayat belirleyici kavram olabilmektedir. Dahası, aynı durum Yeni Lisan için de geçerlidir.

İkinci (ve ilkiyle bağıntılı) olarak, Genç Kalemler’in inşa etmeye çalışıp savunduğu programın ve ideolojinin temel taşı, “İçtimaî İnkılâp” ve “Yeni Hayat” kavramlarında yatar. Yeni Lisan da dâhil olmak üzere diğer tüm unsurlar Yeni Hayat’ın

¹²²⁸ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 72-77.

¹²²⁹ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138-141.

¹²³⁰ “Yeni Hayat” meselesi söz konusu olunca, bu iki makalenin ikincisinden doğal olarak sıkça söz edilir. Çünkü “Yeni Hayat”ın ve Yeni Hayatçıların manifestosudur. Ali Canip Bey’in makalesi de unutulmuş bir metin sayılmaz. Bu yazıya da sıkça atıf yapılır. Ancak, Ali Canip Bey’in makalesi hep dil ve edebiyat noktası eksen alınarak irdelenir. Hâlbuki bu yazı, temel “Yeni Hayat” metinlerinden biri olarak da okunabilir ve okunmalıdır.

¹²³¹ Bu söylediğimizin esas olarak ikinci, üçüncü ve dördüncü ciltler (devreler) için geçerli olduğunu belirtelim. Genç Kalemler’de bu kavramlar özellikle ikinci devrede ön plandadır.

alt başlıklarıdır. Tekin Alp'in ifadesiyle, "lisan ıslahı, (Yeni Hayat) programının ufak bir kısmını arz eder."¹²³² Genç Kalemler'de de bu, açıkça ifade edilmiştir: "Yeni Lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden evvel...bir hayat meselesidir."¹²³³ Dolayısıyla, Genç Kalemler'i kavramada tutulması gereken temel halka, "İçtimaî İnkılâp" ve "Yeni Hayat"tır. Öksüz'ün yerinde tespitiyle, Yeni Lisan hareketi edebî olmaktan çok "fıkrî ve sosyal bir harekettir; bu hareketin esası, millî kültürü aramaktır."¹²³⁴

Genç Kalemler'in amacı içtimaî inkılâbı gerçekleştirmek, yeni bir hayat kurmak, yeni bir hayatı ve toplumu inşa etmektir. Tüm dergi yayını, bu hayatın unsurlarını (yani bu hayatın nasıl bir hayat olacağını) belirlemek, bu hedefe ulaşmanın vasıtalarını bulmak ve yaratmak olarak özetlemek yanlış olmaz. Bu çerçevede içinde Yeni Lisan (dil) konusunun en önemli yeri tutması, Genç Kalemler ekibinin dil konusunu hayatî bir mesele olarak algılamasından ve dili Yeni Hayat'a açılan kapının kilidi olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.¹²³⁵ Yeni Lisan, Yeni Hayat'ın parçalarından biridir.

¹²³² P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 147.

¹²³³ "?" (Ali Canip-Ziya Gökalp), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26.

¹²³⁴ Öksüz, s. 77, 112, 170. Böylesine isabetli bir tespitte bulunmasına karşın, Öksüz de çalışmasının Genç Kalemler'e ilişkin kısmının tamamında esas itibarıyla dil/edebiyat alanına sıkışıp kalmıştır. Hâlbuki Ülken'in Servet-i Fünun için yaptığı değerlendirme aslında Genç Kalemler için de geçerlidir: "...ona herşeyden önce bir fikir hareketi demek gerekirken...bu yeni dergiyi ve onun açtığı çıkışı edebiyatçıları kendilerine mal ederek yalnız bir edebiyat akımı gibi göstermektedirler." Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 140.

¹²³⁵ Kuşku yok ki bunda, dergi kurucularından Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beylerin esas ilgi alanının dil ve edebiyat olması rol oynamıştır. Uzun bir zaman dilimini kapsayan II. Abdülhamit döneminden kalma alışkanlıklara da dikkat edilmelidir. II. Abdülhamit istibdadının siyaset için nefes alacak alan bırakmamasının (sansürün ve jurnalın) en önemli sonuçlarından biri, fikir hareketlerinin ve tartışmaların büyük oranda kültür ve de özellikle dil/edebiyat alanına sıkışması olmuştur. Görünüşte siyasî/ideolojik olmayan dil/edebiyat tartışmaları siyasî/ideolojik imalarla yüklüdür. Dil tartışmalarının ardında bir "millî kimlik" sorunu da vardır. Türkçülük yapmanın tehlikeleri, 1880'lerde bu akımın dilbilim kisvesine girmesini getirmiş ve dilbilim içinden siyaset yapmasını zorunlu kılmıştır. "Dil" politik bir silah haline gelmiştir. Bkz. Kushner, s. 21, 37; Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, s. 114. Dil/edebiyat alanında, gerçekte bu alanı çok aşan, çok daha geniş kapsamlı fikir hareketlerinin ve tartışmaların izleri bulunabilir. Bununla bağlantılı bir başka yorum, Genç Kalemler ile paralel denebilecek bir yayın sürdüren Yeni Felsefe Mecmuası ile kaba bir kıyaslama yapılarak getirilebilir. Yeni Felsefe Mecmuası Yeni Hayat konusunu Genç Kalemler'e göre çok daha fazla işlemiştir. Ancak, asıl ses getiren yayın Yeni Felsefe Mecmuası değil, ağırlığı Yeni Lisan'a ve millî edebiyat konusuna veren Genç Kalemler olmuştur. Bu olgunun nedenleri daha ayrıntılı irdelenmelidir. Ancak, kanımızca, bu daha popüler olma hali esas fikir hareketlerinin hâlâ dil/edebiyat alanında hayat bulmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ilgili bir çalışmada verilen bilgiye göre, Dünya Savaşı döneminde bile en hararetli tartışmalar dil/edebiyat alanında yaşanmıştır. Bkz. Köroğlu, s. 51. Cenap Şahabettin'in deyişiyle, "Dünya Harbi biter ve belki iktisadi harpler de biter; fakat edebî harb bitmez. Hele ki bizde!.." Ünaydın, s. 81-82. Bunun yanında, Tekin Alp'in hareketin başarısına ilişkin olarak yapmış olduğu iki yoruma dikkat edilmelidir. İlk yorumu, aydın kesimin temel aracı olan "dil"in durumuna ilişkindir. Tekin Alp'e

Yeni Hayat, aşağıda görüleceği üzere, sadece dili değil; siyaseti, ekonomiyi, aileyi, kadını, ahlâkı, bilimi, felsefeyi, hukuku, sanatı; özetle tüm yaşamı ve toplumu kapsar. Yani, çok daha şümullüdür.¹²³⁶

Alkan'ın belirttiği gibi, “Yeni Hayat” kavramı Selanik’te ortaya atılmıştır ve içtimaî inkılâp ile varılacak olan “Yeni Hayat”, burada yayımlanan iki dergide tanıtılmaya, açıklanmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Bu dergiler, Genç Kalemler ve Yeni Felsefe Mecmuası’dır.¹²³⁷

Berkes de Selanik’te bir grup gencin kurduğu fikir çevresinin Yeni Felsefe Mecmuası ve Genç Kalemler dergilerinde yeni fikirleri yaymaya başladığını belirttiikten

göre Yeni Hayatçılar “Yakında ahlâkı idare edecekleri gibi şimdi lisanı idare etmektedirler; pek ziyade hissedilmekte olan bir intizam ve inzibat ihtiyacını tatmin ediyorlar.” Yeni Felsefe Mecmuası’nda ise dil konusu talî bir konudur. Tekin Alp’in ikinci yorumu daha da ilginçtir. Ona göre bu hareket terakki ve tekâmül ilkeleri ile milli ananeleri bir arada götürmektedir. Bir yandan ilerleme (yenilik) yanlısıdır ve bu sayede mütefekkirlerin desteğini kazanmıştır. Diğer yandan ananecidir. Bu sayede de halkın gerileyen unsurlarının teveccühünü, en azından tarafsızlığını kazanmaktadır. “Bütün Türk muhitlerindeki seri muvaffakiyeti bundan ileri” gelmektedir. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 146, 152. Hâlbuki Yeni Felsefe Mecmuası, (din ve milliyetçilik noktalarında) 6. sayısı dergi idaresi tarafından toplatılacak ve 7. sayıda okurlardan özür dilenecek kadar sert (radikal) bir başlangıç yapmıştır. Bkz. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet’te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 382, 390. Bir diğer etken, hiç kuşkusuz, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin resmî düzlemde sürdürdüğü (sürdürmek zorunda olduğu) Osmanlıcılık politikasıdır. Genç Kalemler siyasî milliyetçilikten ziyade kültürel milliyetçilik yapmıştır. Bunun başta gelen unsuru ise “dil”dir.

¹²³⁶ Yeni Hayat konusu Genç Kalemler incelemelerinin tümünde ıskalanmıştır. Yeni Lisan, tüm çalışmaların odak noktası olmuştur ve bu aşırı odaklanma derginin başka ve çok önemli yönlerini perdelemiş görünmektedir. Hâlbuki Genç Kalemler yayını, bu yayında dil konusu en ön planda olsa bile, dil/edebiyat eksenine sıkıştırmak, bütüncül bir portreye ulaşılmasını imkânsız kılmaktadır. (Yeni Hayat meselesi, dergiyi milliyetçilik açısından inceleyen Arai’nin de dikkatini veya ilgisini pek çekmiş görünmez). Yeni Hayat konusundan bugüne dek çok az söz edilmiştir ve bunlar da “Genç Kalemler incelemeleri” diye kategorize ettiğimiz çalışmalar değildir. Burada Ercilasun’un çalışmasını özel olarak zikretmek gerekir. Tenkit (yani esas itibarıyla dil/edebiyat) eksenli bu çalışmada Yeni Hayat konusu ele alınmıştır. Bkz. Ercilasun, s. 155-163. Yeni Hayat konusundan ilk söz eden, Yeni Lisan hareketinden ve Genç Kalemler’den de ilk söz eden kişi olan Tekin Alp’tir. Bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 144-157; Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 179-188. Tunaya ve Berkes de çalışmalarında Yeni Hayat ve Yeni Hayatçılar konusuna deyinmişlerdir. Bkz. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 61-63, 229-237; Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s. 419, 421-422; Tunaya (Cilt 3), s. 387-389; Tunaya, **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I**, s. 107, 109. Alkan konuyu, “Yeni Felsefe Mecmuası” ekseninde en geniş kapsamlı şekilde irdeleyen kimsedir. Bkz. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet’te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 377-407.

¹²³⁷ Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet’te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 378. Alkan’ın verdiği bilgiye göre, Yeni Felsefe Mecmuası başlığında “felsefe” ibaresi bulunan ilk felsefe dergisidir. Genç Kalemler’den sonra “Yeni Hayat” isimli üç dergi yayınlanmıştır. Bunlar, Aralık 1913’te İzmir’de, 1920’de Antalya’da ve Mart 1922’de Ankara’da çıkmaya başlamışlardır; Duman (2. Cilt), s. 937. Bunlardan “Yeni Lisan Müdafii” olarak çıkan ve Ali

sonra, bunların aralarında toplantılar yaptıklarını, her toplantıda belirli bir reform konusunu ele aldıklarını, tartışmalarını ve onlardan beliren fikirleri yayınladıklarını ifade eder. Bunların tartışmalarından yavaş yavaş “Yeni Hayat” adını taktıkları bir akım belirmeye başlamıştır.¹²³⁸

Genç Kalemler, Yeni Hayat hareketinin amiral gemisi olmuştur denebilir.¹²³⁹ Nitekim Tekin Alp’in ifade ettiği gibi, “Bâtıl fikirlerin teşkil ettikleri eski istihkâma karşı olan hücumu...(Genç Kalemler) mecmuası sevk ve idare” etmiştir.¹²⁴⁰

“Yeni Hayat” ibaresini Genç Kalemler’de kullanan ilk kişi Kâzım Nami Bey olmakla birlikte¹²⁴¹, bu kavramı Yeni Hayatçıların kastettiği anlama daha yakın ve “içtimaî inkılâp” kavramıyla birlikte ele alan ilk isim Ömer Seyfettin olmuştur. Genç Kalemler’in başlattığı dil davasının manifestosu olan ilk Yeni Lisan makalesinde, yani ikinci cildin ilk sayısının başmakalesinde¹²⁴² Türklerin “yeni bir hayata” girmekte olduklarından söz eder. “Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabîî bir lisan, kendi lisanları lazımdır.” Kolektif imza (“?” imzası)¹²⁴³ vasıtasıyla Genç Kalemler ekibinin görüşünü dillendiren yazara göre, “Siyasî ve içtimaî inkılâplarda, ihtilallerde iş başına, en öne nasıl gençler, nasıl küçük rütbeli, yahut hiç rütbesiz gençler geçiyorsa ilmî ve edebî ihtilallerde de yine öyleleri geçmelidir.”¹²⁴⁴

Canip Bey’in de bir yazısının bulunduğu ilki için bkz. Ercilasun, s. 112-113. Ali Canip Bey’in bu yazısı için bkz. Ali Canip Yöntem, “İki Münakaşacıya Bir Cevap”, **PYM**, s. 672-673.

¹²³⁸ Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 61-62.

¹²³⁹ Yeni Felsefe Mecmuası ise ikinci gemidir. Yeni Lisan muarızlarının amiral gemisi Servet-i Fünun, ikinci gemisi ise Rübâb dergisidir. Rübâb dergisine ilişkin kapsamlı bir çalışma olarak bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutîyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**.

¹²⁴⁰ P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 144.

¹²⁴¹ “Âsûdegî-i tam yoksa da bu yeni hayatta ilerlemek için lazım gelen müsaadat vardır.” Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), “Siyasî Notlar”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 115.

¹²⁴² Demek ki henüz çok kaba halde olsa bile Yeni Hayat davası Yeni Lisan davasıyla birlikte başlamıştır. Buna ek olarak, 2 numaralı nüshanın başyazısında yine bu konuya değinildiğine; Yeni Hayat konusunu ele alan ilk kapsamlı yazı derginin 4 numaralı nüshasında yayımlandığına ve bu yazının sahibi de Ali Canip Bey olduğuna göre, kimi çalışmalarda iddia edildiği gibi, Yeni Hayat ilk kez Ziya Gökalp tarafından (en azından yayın düzeyinde) başlatılmış veya açıklanmış değildir. Gökalp’in daha sonra bu fikri geliştirdiği ve baş kuramcısı konumuna geldiği söylenebilir.

¹²⁴³ Bu imzanın daha sonra GKTH imzasına dönüştürüldüğüne ve cilt fihristinde “?” imzalı yazılar için yazar olarak GKTH’nin gösterildiğine İkinci Bölümde deyinilmiştir.

¹²⁴⁴ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 3, 5. Bu son sözlerde Jön Türklere/İttihatçılara işaret edildiği söylenebilir. Ömer Seyfettin’in bu nüshada yer alan şiirinde de “Yeni Hayat” dillendirilir. Köy yaşamında kış işlendikten sonra, bahar gelir: “Her yer yeşillenir ve güler bir yeni hayat! / Yoktur tabiata ezeli bir elem, memat...” Perviz (Ömer Seyfettin), “Kış Hisleri”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 13.

Yine Ömer Seyfettin, derginin daha ileriki sayılarında siyasî inkılâp ile uyanan gençliğin ruhunu değiştirdiğini yazacaktır. Gençlik, “içtimaî sefalet”in “içtimaî serserilik”in farkına varmıştır. Siyasî inkılâp ile beraber uyanmış ve varlığını duymuştur. Dahası, varolmaya niyetlenmiştir.¹²⁴⁵

Ali Canip ve Ziya Beyler tarafından kaleme alınan ve yine “?” imzasıyla (yani dergi ekibinin ortak görüşü olarak verilen) ikinci Yeni Lisan başmakalesinde konu daha ayrıntılandırılır. “Yeni Lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden evvel...bir hayat meselesidir.”¹²⁴⁶ İhtilali yapan kılıçtır. Ama bu ihtilalin ardından bir inkılâp doğuracak olan ancak “kalem”dir. Milletimiz, 10 Temmuz’la yaşamaya nasıl büyük bir hakkı olduğunu göstermişse de henüz bir şey olmamıştır. Anadolu, bu zavallı toprak hâlâ haraptır. Hâlâ maarif nedir, bilmemektedir. “Siyasî bir inkılâbın matla’ı¹²⁴⁷ olan Selanik içtimaî bir inkılâbın da menşesidir.”¹²⁴⁸

Bir yaratma devrinde geçmişle alakayı kesmek, yenilik zamanında eski kıymetleri öfkeyle, hınçla baltalamak gerekir. Bu, feyizli bir sarhoşluk halidir ki geçicidir. “Her ihtilalin, her inkılâbın, her teceddüdün bu zaruri yıkıcılık safhasından mürûru tabîidir.” Bundan korkulmamalıdır çünkü marazî (hastalıklı) değil garîzîdir (doğal, yaratılıştan). “Yapmak için yıkmak dünyada en meşru bir keyfiyettir.”¹²⁴⁹

Kıymetler birer “kuvvet-fikir”dir (idéforce). Bu kuvvet-fikirler en önce zihinsel, sonra ruhî, en sonunda da haricî gerçeklik haline gelirler. Haricî veya dâhilî mevcudiyetin gelişiminin gayesini tayin eden tasarlanmış en yüksek değerler birer “mefkûre”dir (idéâl). Evrimsel gelişme esasına dayanmayan, iradenin akdi tasavvurlarından doğan gayeler birer “mevhume”dir (fiction). Felsefe, yaratacağı kıymetlere olumlu bir esas vermek için bilimle ve metafizikle (mâ-ba’d-et-tabîiyye)¹²⁵⁰

¹²⁴⁵ Perviz (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 40.

¹²⁴⁶ Genç Kalemler’in yürüttüğü tüm Yeni Lisan davasının özeti bundan ibarettir.

¹²⁴⁷ Doğduğu yer.

¹²⁴⁸ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26. Bu paragraf, makalenin Ali Canip Bey’in yazdığı kısmında yer alan fikirlerden oluşmaktadır. Selanik üzerine Tekin Alp’in benzer ifadesi için bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 144.

¹²⁴⁹ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29. Bu paragraf, makalenin Ziya Gökalp’in yazdığı kısmında yer alan fikirlerden oluşmaktadır.

¹²⁵⁰ Devellioğlu, s. 558.

çelişmemek ve onlarla uyumlu mefkûrelere kıymet vermek zorundadır. Bugün felsefe de içtimaî hayatı “idare eden siyâsî, hukukî, ahlâkî kıymetlerin takdiri”, insanlığı yükseltecek “yeni kıymetlerin” yaratılması vazifesiyle uğraşmaya başlamıştır.¹²⁵¹

Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ne göre, “Genç Türkler, ananeleri yıkan, taklitlerden nefret eden zinde ve kuvvetli bir hayata” özlem duymaktadırlar.¹²⁵²

Genç Kalemler dergisinde “İçtimaî İnkılap” ve “Yeni Hayat” konusundan etraflıca söz edilen ilk metin, Ali Canip Bey’in kaleme aldığı “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?” başlıklı makaledir.¹²⁵³ Gökalp’in ünlü “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” makalesinden sonra, dergide konunun en kapsamlı işlendiği yazı budur. Köprülüzade Fuat Bey’e karşı yazılan ve “Gençlik Kavgası” sütununda yayımlanan bu kapsamlı ve sert polemik, kuşkusuz, Genç Kalemler dergisinde yayımlanmış en önemli metinlerden biridir. Genç Kalemler ekibinin “Yeni Hayat”tan ne anladığını tespit edebilmek için birincil bir malzemedir.

Genç Kalemler’in başyazarına göre¹²⁵⁴, bir içtimaî (toplumsal) hayatta birtakım belirsiz temayüller (eğilimler) vardır ki onlardan “hayalî gayeler” (neticeler değil) çıkararak bu temayüllere “kıymet” vermek lazımdır. “Yeni Hayat bu ‘hayalî gaye’lere kıymet vermekle başlar.”

Kavimlerin (ulusların)¹²⁵⁵ sabit ve değişmez ruhları yoktur. Aksine, bu belirsiz temayüllerden alınan “hayalî gaye”lerde olgun ve hareketli bir ruhiyet görülür. Bu

¹²⁵¹ Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Bugünkü Felsefe”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 31, 34. Bu makalesinde Gökalp ilk kez kendi türettiği ünlü “mekûre” terimini kullanmıştır. Heyd, Gökalp’in bu makalesinde Renouvier, Boutroux ve Fouillée gibi Fransız düşünürlerinin etkisinin gözlemlendiğini bildirir. Heyd, s. 51-52. Ayrıca bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 307-308.

¹²⁵² GKTH, “Emin Bülent Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69.

¹²⁵³ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 72-77.

¹²⁵⁴ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 75-77.

¹²⁵⁵ Genç Kalemler’de “ulus” karşılığı olarak çoğunlukla “kavim” kelimesi kullanılmış veya daha doğrusu kullanılmaya çalışılmıştır. “Millet” ise daha ziyade vatandaşlık bağına işaret eder anlamıyla “Osmanlı milleti” şeklinde kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak, “millet” kelimesinin sık sık “ulus/kavim” anlamında kullanıldığı da görülür. Hatta öyle ki bir cümleye “kavim”le başlanıp, “kavim” anlamında “millet” kelimesinin kullanılmasıyla bitirildiği olur. Bu terminolojik karışıklık sadece II. Meşrutiyet dönemine ve Genç Kalemler’e özgü değildir. Bu konuda II. Abdülhamit dönemine ilişkin bir anlatım için bkz. Kushner, s. 29-39.

gayeler hakikat olarak ortaya çıkmamış fakat belirsiz bir temayül halinde mevcut olmakla beraber “şuurlu” bir şekle girdikten sonra “kuvvet-fikir”ler mahiyetini edindikleri için hakikat olarak ortaya çıkmaya başlamış “ruhî halet”lerdir. İçtimaî hayatın en esaslı özelliklerini gösteren bu temayüllere kıymet vermek, bu belirsiz gayeleri açıkça belirtmek ve desteklemek edebiyat için bir mevzudur. Ondan bu kuvveti kimse alamaz.

Söz konusu olan, “eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden bir inkılâp devresi”dir. “Eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden bir inkılâp devresinde, edebiyat bu tahavvüllere yabancı” kalamaz. “Bu yeni kıymetlerin idrak ve tervicinden ibaret olan ‘Yeni Hayat’ı mevzuları sahasından” dışarı atamaz.

Genç Kalemler yeni neslin yeni özlemlerine “Türk Ruhu” demektedir. Bu belirsiz özlemlerin “gayelerine verilen kıymetler bizde bir ‘Yeni Hayat’ yaşatacaktır.” Genç Kalemler “bu yeni hayata ‘Türk Hayatı’ namını” vermektedir. Bu hayatı henüz gerçekleşmemiş fakat gerçekleşebilir bir tarih suretinde hikâyeye edecek eserlere ise “Türk Edebiyatı” denecektir.

Genç Kalemler’e göre “Türklük ‘laik laique’ bir idealdir ki ‘yenilik’ tabirinin” eşanlamlısıdır. Avrupa’da Rönesans “bir ‘Yeni Hayat’ yaşamaktan başka bir şey” olmamıştır.

Genç Kalemler, “her tarafı Bizanslaşmış olan” memleketin, bir kısmı geriye bakan, diğer kısmı ise “Garba ait -iyi, kötü!- her şeyin maymun gibi” taklitçisi olan “kozmpolit” halkını “içtimaî tekâmülünün hedefine”, o belirsiz temayüllerinin gayelerine davet edecek ve gençlere de diyecektir ki:

[Sizin, yeni kıymetlere ve bunların muhassılası olan bir yeni hayata iştियakınız var. Bunları arayınız, bulunuz, “kuvvet-fikirler” haline getiriniz. İstikbalin bânisi olmak için bu yolda çalışmanız lazımdır. Gençliğin vazifesi budur. Gençlik dünyacılık, vatansızlık -Bekir Fahri Bey’in¹²⁵⁶ tabirine göre!-

¹²⁵⁶ Dergide daha sonra da bahsi geçecek olan bu Bekir Fahri Bey, bugün daha çok “Jönler” adlı romanıyla [bkz. Bekir Fahri, **Jönler**, Atilla Özkırımlı (bas. hzl.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985] tanınan, Rübâb yazarlarından Bekir Fahri İdiz olabilir. İdiz için, romanı baskıya hazırlayan

“âlemşümûl”lük¹²⁵⁷ değildir. Gençlik yenilikler yaratmak, içtimaî hayatın müteharrik bünyesinden yeni kıymetler çıkarmak, yeni hayatın temayüllerini kurmaktır. İşte bugünün genç edebiyatı da, gençliğin bu feyizli ruhundan nasip almalıdır ve alacaktır!..]¹²⁵⁸

Genç Kalemler “yalnız Yeni Lisan ve Yeni Hayat’a kıymet” verir. “Kavmî edebiyat” derken de “bu Yeni Lisan’la, Yeni Hayat’ın sanat eserlerinde tecellisini” kasteder. Genç Kalemler nezdinde “âlemşümullerin en büyük cürmü On Temmuz’dan sonra Türk namı altında yaşadıkları halde kavmiyetlerini tanınamalarıdır!”

Genç Kalemler hem eski olan her şeyi yıkmaya, hem de onun “milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin!” teranesiyle arkadaşı olan herzevekillerini¹²⁵⁹ boğmaya, onlara katiyen nefes aldırılmamaya azmetmiştir.

Kavimlerin sabit ruhları yoktur. Kavimlerin ruhları toplumsal hayatlarında ortaya çıkan belirsiz eğilimlerden, özlemlerden ve bunların bilinçli bir hale gelmesinden doğan “mefkûre”lerden¹²⁶⁰ ibarettir. İlerlemeyi, maymun gibi taklitçi olmakla izah etmek bir hezeyandır. Bugünküler ancak dünkülerini beğenmeyerek, taklit etmeyerek yükselebilir. Almanlar, Ruslar ve Japonlar¹²⁶¹ başkalarını taklit etmeyip yaratıcı oldukları için ilerleyebilmişlerdir.

Dünyada Şarklılardan başka bütün kavimler diğer kavimleri beğenmemek, istihkâr etmek hisleriyle kavmî gururlarını muhafaza ve bu gururlarla manevî kuvvetlerini idâme ettikleri halde biz Şarkîler bu kavmî gururdan mahrumuz.¹²⁶²

Kırımlı’nın “Sunu”suna ve Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 53, 110’a bkz.

¹²⁵⁷ “Dünyacılık”, daha doğrusu “kozmopolitlik”, “vatansız, gayri milli olmak” anlamındadır.

¹²⁵⁸ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 75.

¹²⁵⁹ Burada daha çok Tefik Fikret gibi Edebiyat-ı Cedideciler kastedilmektedir.

¹²⁶⁰ Burada, Ziya Gökalp’in türetip, zamanla işleyip geliştireceği ve düşüncesinin temel kavramlarından biri olacak olan “mefkûre” kavramını Ali Canip Bey’de de bulmaktayız. Bu terimi Genç Kalemler’de ilk kullananın Gökalp olduğu yukarıda belirtilmişti. Bkz. Tefik Sedat (Ziya Gökalp), “Bugünkü Felsefe”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29-31, 34.

¹²⁶¹ Alman, Rus ve Japon örnekleri, burada ifade edildiği gibi, daha çok Fransız modelinden beslenen Genç Kalemler’in ilgisini çeken örnekler olmuştur.

¹²⁶² Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 76.

Anglosaksonlar, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar, Ruslar, Japonlar ve Fransızlardan başka, Osmanlı İmparatorluğu içinde bile Rumlar, Ermeniler, Araplar ve Arnavutlar bu kavmî gurura sahipken, biz kendi kavmimizi hor görür, aşağılarız.

Genç Kalemler, Batının bütün hazinelerini topladıktan sonra, bunları kendi idealimize göre birleştirme (bir sentez haline getirme) ve “kendimize göre yeni ve hususi bir âlem” yaratma yanlısıdır. Ürünlerimizin unsurları derlenmiş olmakla beraber birleşimleri/sentezleri (terkipleri) bize ait olmalıdır. Çeşitli taklitler birleştirilerek icatlar yapılmalıdır. Çünkü yenilik, “kendi muhitimizi taklit etmek olmadığı gibi başka muhitleri taklit etmek de değildir. Yenilik ilmin, sanatın, felsefenin ruhlarda işgal ettiği yeni idealleri” açık açık söylemek ve yaymaktır (terviç etmek). İçtimaî malumat, ilmî, iktisadî ve âdâbî sahalarda benzer tipler ortaya çıkarabilir fakat şahsî olan sanat ve ahlâk sahalarında “kozmopolit” örnekler çıkaramaz. Fikirler ve işler taklit vasıtasıyla intikal edebilir ama hisler ve telakkiler intikal etmiş (nakledilmiş) olamaz. Nakledilse bile “gölge-hisler” halinde intikal edebilir. Nitekim Fransız şairlerinin sönük taklitlerinden ibaret olan şiirimizde canlı hisler yoktur. “Kuvvet-his” (Sentiment-force) ler yoktur (veya kayıptır). Kelimeler, papağanın taklit ettiği kelimeler gibi histen yoksundur çünkü şahsiyetten mahrumdur. Bir şiirde şahsiyet varsa onda kavmiyet de var demektir. Taklitlerde ne şahsiyet ne de kavmiyet bulunur. Gölgeden başka şey bulunmaz.

“Kozmopolit” enmuzeçte¹²⁶³ bulunan şairler, edipler, “Bizans”ta tevellüt edebilir, fakat onun haricinde yaşayamaz; çünkü Bizans gençlerinde “dünyacılık” fikri hâkim bulunduğu halde taşradaki gençler “vatancılık” hissiyle müteharriktir ve “kavmiyet” onlarca, taşra gençlerince en mukaddes bir perestîdedir. Kavmiyetin ehemmiyetini anlamak için orada, hiçbir yere benzemeyen Beyoğlu âlemlerinde değil burada, bu muhitte dolaşmalıdır. Makedonya’da bir tek adamı Rum, Bulgar, Sırp, Ulah yapmak için birçok liralara feda ediliyor.¹²⁶⁴

Her unsur kendi kavmiyetini yükseltmeye çalıştığı, soyluluğu ve gururu kavminde aradığı bir sırada Türk gençleri onu yıkmamalıdır.

¹²⁶³ Örnek, tip. Devellioğlu, s. 225.

¹²⁶⁴ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 77.

Bu asırda “kavmiyet” lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mahiyettir. Türk olmak¹²⁶⁵ için “Ben Türküm!” demek kâfidir. Nasıl ki Osmanlı olmak için de (Ben Osmanlıyım!) deyivermek kifayet eder.¹²⁶⁶

“Kavim”, “millet”, “ümme”, “vatan”, “devlet”, “meşrutiyet”, “hürriyet”, kişilerin vicdanlarında yaşayan birer “kuvvet-fikir”den başka bir şey değildir. Bu “kuvvet-fikirler”e olumlu kıymetler verilmelidir ki “zihni mevcudiyet”ten “harici ve hakiki mevcudiyet”e geçebilsinler. Bunlardaki kıymetleri sürmek, toplumsal hayatın en esaslı bağlantılarını cenin halindeyken öldürmek, yani büyük bir cinayet işlemek demektir.

Bugün Rumeli ve Anadolu¹²⁶⁷ gençleri “Türk” kelimesini “Yeni İnsan” yahut “Üstün İnsan” (Fevka’l İnsan) kelimesinin eşanlamlısı addetmektedirler. Geçmişin en kahraman kavmi olan Türkler geleceğin de en gelişmiş/olgun (mütakâmil) milleti olacaktır. Türk olmak için mutlaka Moğol kanına sahip olmak gerekli değildir. Birçok Çerkez, Kürt, Arnavut ve melez vardır ki Türklüğü ıslaha çalışmaktadır.

...çünkü biliyorlar ki Şark kavimlerini Garbın istibdat ve ihtikârından kurtaracak ancak Türklüktür. Asya’nın yüz milyon Türkü içtimaî adaletle beraber beynelmilel adaletin fatih ve müessisi ve naşiri olacaktır.¹²⁶⁸

Ali Canip Bey bir başka yazısında ise, Türklerin, yirminci asrın felsefesinden, sanatından yükselen büyük sesleri dinleyerek yaratma kuvvetini arttırmaları gerektiğini ifade eder. Fakat yaratılacak olan nedir? O, bilinemez.

Çünkü hiçbir Yeni Hayat’ın hiçbir müessisi neyi ibdâ edeceğini bilmiyordu; çünkü o kendi kendine “muayyeniyet”¹²⁶⁹ şeklini alır. Biz yalnız

¹²⁶⁵ Dergide “olmak” kelimesi yanlışlıkla iki kez basılmıştır.

¹²⁶⁶ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 77.

¹²⁶⁷ “Rumeli ve Anadolu”nun Genç Kalemler’in esas “vatan” (“ulusal uzam”) saydığı toprak parçası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İlerledikçe görüleceği gibi, Genç Kalemler’de temel alınan ve atıf yapılan hep Rumeli ve Anadolu’dur.

¹²⁶⁸ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 77.

¹²⁶⁹ Orijinal metinde yanlış yazıldığı anlaşılan bu kelime için şu kaynaklar kontrol edilmiş ve kelime bu kaynaklarda geçtiği şekliyle (“muayyeniyet” olarak) verilmiştir. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 197; **PYM**, s. 341.

“müphem temayüller”den “hayalî gayeler” çıkararak bunlara “kıymet” vereceğiz; ve işte yaşayacağımız Yeni Hayat bu gayelere verilen kıymetten doğacaktır.¹²⁷⁰

Görüldüğü üzere, Yeni Hayat konusunda fikirlerini ayrıntılı olarak neşreden ve hatta Yeni Hayat’ın teorisini kurmaya girişen ilk kişi Ali Canip Bey olmuştur denebilir. Ancak, içtimaî inkılâp ve Yeni Hayat meselesini çok daha ayrıntılı şekilde ele alıp, onun teorisini tam anlamıyla yapmaya girişen ve Yeni Hayat’ın manifestosunu yaratan kişi Ziya Gökalp’tir. Genç Kalemler’in 8 numaralı nüshasında “Demirtaş” imzasıyla yayımlanan “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” bu konuda yazılmış en önemli metindir.¹²⁷¹

Gökalp’e göre 1908 Devrimi “siyasî inkılâp”tır. Siyasî inkılâptan sonra ikinci bir vazifeyle karşı karşıya kalınmıştır. Bu vazife, “içtimaî inkılâbı hazırlamak”tır. Siyasî inkılâp, meşrutiyet mekanizmasının hükümete tatbik edilmesinden (yani meşrutî bir rejimin kurulmasından) ibaret olduğu için hayata geçirilmesi pek kolay olmuştur. Oysa içtimaî inkılâp, mekanik (mihanikî) bir fiille değil, ancak canlı/organik (uzvî) bir tekâmülle (evrimle) gerçekleşebileceği için gayet zordur.

Siyasî inkılâbın yapılması için “hürriyet, eşitlik, kardeşlik” gibi, meşrutiyetin ruhunu temsil eden “kuvvet-fikirler”in yayılması, yaygınlaşması yeterli olmuştur. Hâlbuki içtimaî inkılâp, “kuvvet-hisler”in meydana çıkmasına ve yükselmesine bağlıdır. Fikirlerin kabulü ve reddedilmesi zihnin iradesine bağlıdır. Hisler ise, asırlarca süren içtimaî alışkanlıkların izleri olduklarından kolayca değişemez. O halde içtimaî inkılâp bundan sonra bütün kuvvetimizle çalışacağımız en zor ve en uzun bir mücadeledir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Müslüman olmayan unsurları eskiden beri siyasî hayattan uzak bulundukları için yalnız iktisadî bir hayat yaşamışlardır. Hükümet her unsuru kendi cemaat teşkilatında serbest bıraktığı için bu özel teşekküller içtimaî teşebbüslerin anası olmuş, böylece gayrimüslim vatandaşlarda eskiden beri iktisadî teşebbüslere, içtimaî şekillenmelere yönelik büyük bir kabiliyet ortaya çıkmıştır.

¹²⁷⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 103.

¹²⁷¹ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138-141.

1908 Siyasî İnkılâbı'nın ardından, içtimaî bir inkılâbın gerekliliği herkes tarafından hissedildiği zaman, gayrimüslim vatandaşlar iktisadî ve içtimaî hayatlar itibariyle müsait bir duruma sahiptirler. Hâlbuki siyasî meşguliyetler Müslimleri iktisadî ve içtimaî hayatlar itibariyle pek zayıf bırakmıştır.

Gökalp, “içtimaî inkılâp ne demektir?” diye sorar ve tanımını verir: “Eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat ibdâ etmek...” Ardından, Yeni Hayat'ı tanımlar. Genel anlamıyla hayat kelimesi, iktisadî, ailevî, bedîî, felsefî, ahlâkî, hukukî, siyasî bütün hayatları kapsar.

Yeni Hayat demek (yeni iktisat, yeni aile, yeni bedâet, yeni felsefe, yeni ahlâk, yeni hukuk, yeni siyaset) demektir.

Eski hayatı değiştirmek, iktisadî, ailevî, bedîî, felsefî, ahlâkî, hukukî, siyasî hususiyetleriyle yeni bir yaşayış yaratmakla kabil olabilir.¹²⁷²

Bir hayatın mahiyetini belirleyen âmiller (etkenler), onun desteklediği/beğendiği (terviç ettiği) kıymetlerdir. Eski hayatın da kendine mahsus iktisadî, ailevî, bedîî, felsefî, ahlâkî, hukukî ve siyasî kıymetleri vardır. Eski hayatı beğenmemek, bu kıymetleri takdir etmemek ve onları desteklememek demektir. Yeni bir hayatın yaratılmasına çalışmak, sözü edilen alanların her birine ait gerçek kıymetleri aramak ve onların benimsenmesini, yayılmasını sağlamak zorundadır. Yeni Hayat'ı amaç edinenler bunu yapmalıdır. Yeni Hayat'ı amaç edinenler bu gerçek kıymetleri arayan gençlerdir. Yeni Hayat'ın anlaşılması için evvela bu gerçek kıymetlerin bilinmesi lazımdır.

Peki, acaba bu kıymetler malum mudur? Bu soruya kesin bir cevap verilemez. Çünkü bir kıymet idrak olunduğu an takdir olunur. Takdir olunduğunda ise benimsenir ve o andan itibaren hüküm sürmeye başlar. Öyleyse hakiki kıymetlerin şimdiden bilinmesi onların şimdiki hayatta hâkim olduğu anlamına gelir. Böyle bir şey farzedildiğinde ise, mantıken içtimaî inkılâba, yeni hayata ve yeni kıymetlere gerek kalmaz çünkü eski hayatın kıymetleri en doğru kıymetlerdir sonucu çıkar.

¹²⁷² Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138.

Eski hayat ve eski kıymetler beğenilmiyor, yeni bir hayat ve yeni kıymetler de istenmiyorsa, henüz tanınmayan birçok kıymetler var demektir. Yeni bir hayat vardır ki değil henüz yaşanmak, tasavvur dahi edilmemiştir. Yaşanmamış ve hatta henüz tasavvur bile edilmemiş muammalı bir hayatın anlamsız, bu hayatı terkip eden kıymetleri düşünmenin faydasız olduğu şeklinde bir itiraz yapılabilir ve bu itiraz biraz mantıklıdır fakat psikolojik (ruhî) değildir.

İnsaniyeti yükselten yegâne âmil “mefkûre”lerdir (ideal). Mefkûreler belirsiz ve meçhul birtakım gayelerdir ki insanları ancak belirsizliklerindeki cazibeyle, meçhuliyetlerindeki sihirle sürüklemişler, terakkiye doğru götürmüşlerdir. Hatta bazen bu gayeler aranılmayan, akla gelmeyen başarılar doğurmuştur. Simyayı arayanların kimyayı bulmaları; sosyalizm, feminizm gibi belirsiz gayelerin sosyal adaletin, sosyal hürriyetin yerleşmesine hizmet etmeleri gibi...

“Yeni Hayatçılar”, mevhumeler (fiction) arkasında koşan sosyalist ve feminist kuramcılar gibi hayalî bir cennet tasavvur etmeyecek, belirli bir programla açık bir gayeye doğru gitmeyecektir. Yeni Hayat, belirsiz ve dalgalı/karasız (mütemevviç) bir harekettir. Hareketin bizi hangi hedefe ulaştıracağı, ne gibi sonuçlar doğuracağı şimdiden bilinemez ve kestirilemez. Yeni Hayat’ın gayesi malum değildir ve programı da yoktur ama (bilimlerin olduğu gibi) muntazam bir usulü (yöntemi) vardır.

Bu usul, Gökalp’in makalesinde “Yeni Hayat’ın Usulü” başlığıyla izah edilir. Buna göre, başta Yeni Hayatçılar faaliyetlerini bölecek, bir işbölümüne gideceklerdir. Hayatın her safhasına ait kıymetler ayrı ayrı araştırmacılar tarafından hususî eserlerde, monografilerde incelenecektir. Ancak, hiçbir araştırmacı kendi fikirlerini Yeni Hayat’ın kesin gerçekleri olarak ileri sürmeyecektir. Yeni kıymetler geçici ve gelişmeye açık olacaktır. “Katî kıymetler iddia etmemek (Yeni Hayat)ın en mühim düsturudur.”

Yeni Hayat’a ait kıymet taslakları on paralık kitaplarla yayılacaktır. Bunlar gerçek kıymetlerin birer eksik taslağı olmakla beraber, eski kıymetlere üstün olup tercih edildiği için, kuvvetli bir şekilde takdir edilecek ve desteklenecek (terviç edilecek)tir.

Yeni Hayat’a dair araştırmalar en yeni pratik ve felsefî kuramlara dayanacak, mümkün olduğu kadar öznel (indî) düşüncelerden sakınılacaktır. Yeni Hayat kitaplarını

yazacak olanlar bütün aydın gençlerdir. İhtisası olduğu konulara dair birer kitapçık yazması her gençten rica olunacak ve her ferdin kanaatine saygı gösterilecektir.¹²⁷³

Yeni Hayatçılar bugünkü insaniyeti milliyet mefhumunda mütecelli gördükleri için, Doktor Isnard'ın “her şey ilimledir ve insaniyet içindir” düsturunu “her tekâmül ilimledir ve vatan içindir” şekline dönüştürmüşlerdir. Yeni Hayatçıların birinci vazifesi edebiyat, ilim ve felsefe vasıtalarıyla Osmanlılığın kuvvetlenmesini ve yükselmesini temin etmektir. “Yeni Hayat dehrî¹²⁷⁴ bir yaşayış değil, milli bir yaşayıştır.”

İktisadî ve içtimaî alanlarda tecrübeli olan gayrimüslim vatandaşlar yeni hayatı uzun uzadıya aramaya ihtiyaç duymamışlardır çünkü Avrupa milletlerinin medenî hayatı onlara uygun gelmiştir. Rumların, Ermenilerin ve Bulgarların çoğu, derhal Avrupalıların bütün medenî âdetlerini, içtimaî mizaclarını kabul etmişlerdir. Bu, onlar için mümkün (müsaadeli bir hâl) olmuştur. Hâlbuki (biz) İslamlar hayatlarındaki hususiyetten dolayı medeniyetin bu hazır kaidelerini, basmakalıp yaşamlarını taklit edemezlerdi. Bizim için, ısmarlama bir elbise gibi, ölçümüze tam uygun yaşamlar, kurallar lazımdı. Gayrimüslim vatandaşlar ise eski hayatı terk eder etmez Avrupa hayatını örnek almışlardır. Biz ayrı bir ümmet olduğumuz için bu örneği kopya etmeye meyletmedik. Kendi tabiatımızdan (karîhamızdan) “yeni bir medeniyet” yaratmaya lüzum gördük “ve bu lüzumun sevkiyledir ki (Yeni Hayat)ı tasavvur ettik.”

Yeni Hayat ibdâ edilecek bir hayat olacaktır. Yeni kıymetler Osmanlılığın ruhundan doğacak iktisadî, ailevî, bedîî, felsefî, ahlâkî, hukukî, siyasî kıymetlerdir. Osmanlılık yeni bir medeniyet ibda edebilmek için yeni bir iktisat, yeni bir aileviyet, yeni bir bedâet, yeni bir felsefe, yeni bir ahlâk, yeni bir hukuk, yeni bir

¹²⁷³ İkinci Bölümde görüldüğü üzere Genç Kalemler bu işe girişmiş ve “Yeni Hayat Kitapları” başlığı altında 10 paralık iki kitapçık basmıştır. Bu kitapların tanıtıldığı ilk sayı, Gökalp'in bu makalesinin yer aldığı 8 numaralı nüshadır. Bu kitapçıklardan iki tanesini biliyoruz. Bu ikisi dışında başka kitapçıklar da olduğu ileri sürülmüştür ancak bu iddiayı kanıtlayacak bir bulgu, en azından henüz, yoktur. Yeni Felsefe Mecmuası'nda bu iki kitaptan şöyle söz edilir: “...hususî Yeni Hayat kitabları neşre başlandı. Bugüne kadar bu kitablardan ‘*Millî Jimnastik*’ ve ‘*Vatan! Yalnız Vatan*’ neşr edildi. Bu kitablarda Milliyet cereyanı dehşetli bir surette mahsusdur.” Akt. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 384.

¹²⁷⁴ Dehr, dünya demektir. Devellioğlu, s. 172. Dehrî, dünyacı, gayrimillî anlamında kullanılmıştır.

siyaset içtihat edecektir. Bu milli irfanlar sayesinde Osmanlılığın milli medeniyeti Avrupa medeniyetlerine gıptalar ilham edecektir.¹²⁷⁵

Gayrimüslim vatandaşların iktisadî ve içtimaî hayatlar itibariyle daha uygun bir durumda oldukları fikri de aslında tam anlamıyla doğru değildir. Onlar ancak yeni hayata ait iktisatta ve içtimaiyatta daha kabiliyetlidirler. Biz yeni hayata girmek için yeni bilimlerin ve yeni felsefenin meşalelerine (aydınlatıcılığına) başvuracağımız için hayatın bütün safhalarında kabul edeceğimiz doktrinler/yollar (meslekler) daha çağdaş/modern olacaktır.

Mesela iktisatta küçük sanatlara tenezzül etmeyecek, doğrudan doğruya fabrikacılığa girişeceğiz. Denizlere hâkim olmak için ticaret gemilerinin en mükemmellerine sahip olacağız. Toplumsal hayatımız cemaat esasına dayanmayacak, hür iradelerin ürünü olan yardımlaşma (tevün) ve dayanışma (teâdud/teâzud) esaslarına dayanacaktır.¹²⁷⁶ Medeni hayatın her safhasında en yeni kuramlardan, hakikatlerden yararlanacağız. Onlar (gayrimüslimler) ise Avrupa hayatının tereddütsüz taklitçileridirler.

“Biz ... yeni bir medeniyet hayatı ibdâ edeceğiz.” Gerçek kıymetleri arayacak, bulacak ve yaygınlaştıracacağız. O halde içtimaiyatta öteki (gayrimüslim) vatandaşlarımızın bizden daha müsait bir durumda bulunduğu “yalancı bir hakikat”tir. Yeni Hayat, başkalarını parlak, bizi sönük gösteren bu gibi yalancı hakikatlerin foyasını ortaya çıkaracaktır. Ayrıca;

Gösterecek ki Avrupa medeniyetleri çürük, hasta, müteaffin¹²⁷⁷ esaslar üzerine istinat etmiştir. Bu medeniyetler inkıraz, izmihlâle mahkûmdur.¹²⁷⁸ Hakiki medeniyet ancak Yeni Hayatın inkişafıyla başlayacak Türk medeniyetidir. Türk ırkı

¹²⁷⁵ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 140.

¹²⁷⁶ Gökalp’in bu sözlerinde günümüzde “devletçilik” olarak adlandırılan görüşün ilk ışıklarına rastlandığı ifade edilmiştir. Bkz. Osman Tolga, **Ziya Gökalp ve İktisadî Fikirleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1949, s. 5. Ali Canip Bey’in ileride değerlendireceğimiz “Akdeniz’de” başlıklı hikâyesi için de benzer bir değerlendirmede bulunmak mümkündür.

¹²⁷⁷ Kokmuş, çürük. Devellioğlu, s. 758.

¹²⁷⁸ İnkıraz, tükenme, bitme; izmihlâl ise yok olma, yok olup bitme anlamındadır. Devellioğlu, s. 439, 473.

diğer ırklar gibi ispiro ile, sefahatle bozulmamıştır. Türk kanı şanlı muharebelerde çeliklenmiş, gençleşmiştir.

Türk zekâsı başka zekâlar gibi tefessühe¹²⁷⁹ başlamamış, Türk hassasiyeti başka hassasiyetler gibi kadınlaşmamış, Türk iradesi başka iradeler gibi zayıflamamıştır. İstikbalin hâkimiyeti Türk şekîmesine mevuddur.¹²⁸⁰

Alman filozofu Niçe'nin¹²⁸¹ tahayyül ettiği fevkalbeşerler Türklerdir. Türkler her asrın (Yeni İnsanları)dır. Bundan dolayıdır ki Yeni Hayat bütün gençliklerin anası olan Türklükten doğacaktır.¹²⁸²

Bir başka makalesinde¹²⁸³ Gökâlp'e göre İslam geleneğindeki tasavvuf, genel anlamıyla “mefkûrecilik” (idéalisme) demektir. İslam düşünürleri içinde bugünkü felsefeye en yakın kişi, tasavvufla felsefeyi uzlaştıran bir yenilikçi olan Muhyiddin-i Arabî'dir. Muhyiddin-i Arabî, Fouillée'den çok zaman evvel mefkûrenin gelişimde yaratıcı âmil olduğunu kanıtlayarak bugünkü felsefeyi daha o zaman kurmuştur.¹²⁸⁴

Gökâlp bir diğer makalesinde Rıza Tevfik Bey'i egotist/solipsist (eneiyye)¹²⁸⁵ olarak nitelerken mefkûre konusunu yine ele alır.¹²⁸⁶ Gökâlp'e göre egotizm toplumlar için müthiş bir afettir. Manevi yozlaşmanın ürünüdür. Manevi yozlaşma, bir mefkûre hastalığıdır ve manevi hastalıkları ancak içtimaiyat ilmi (toplumbilim) açıklayabilir.

Toplumbilimin gerçek kurucusu olan Durkheim'a göre bireyler cemaat haline gelince bireysel vicdanların kaynaşmasından tümüyle yeni (farklı) bir ruhiyet (içtimaî ruh) ortaya çıkar. Mefkûreler buhran zamanlarındaki galeyanlı topluluklardan doğar. Bu mefkûreleri içinde barındıran içtimaî varlıklara “kıymet” denir. Bireysel vicdan ne

¹²⁷⁹ Çürüme, bozulma. Devellioğlu, s. 1058.

¹²⁸⁰ Şekîme, dayanma; mevud, vaad olunmuş, söz verilmiş, vadeli, zamanı belli, anlamındadır. Devellioğlu, s. 637, 987.

¹²⁸¹ Friedrich Nietzsche (1844-1900) için bkz. Afşar Timuçin, **Düşünce Tarihi** Üçüncü Cilt, 3. Basım, İstanbul: Bulut Yayınları, 2001, s. 172-175; Hançerlioğlu (Cilt 2), s. 99-101.

¹²⁸² Demirtaş (Ziya Gökâlp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141.

¹²⁸³ Tevfik Sedat, “Muhyiddin-i Arabî”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 61-64.

¹²⁸⁴ Muhyiddin-i Arabî (1162-1240) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 2), s. 78.

¹²⁸⁵ Gökâlp “égoisme” teriminden farklı olduğunu özellikle belirttiği “égotiste” karşılığı olarak “eneiyye” kelimesini kullanır. Devellioğlu'nun lûgatında “eneiyye” kelimesi “tekbencilik” (solipsizm) olarak tanımlanmaktadır. Devellioğlu, s. 223. Genç Kalemler'de Tevfik Fikret de aynı şekilde, “égotiste” olarak nitelenmiştir. Bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), “Haluk'un Defteri ve Bugünkü Fikret”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 92.

¹²⁸⁶ Celal Sakıp (Ziya Gökâlp), “Rıza Tevfik'in Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 68-70.

kadar zengin ve kuvvetli olursa olsun ne bir mefkûre ne de bir kıymet yaratabilir. Bireyler ancak toplumsal bir hayat yaşamakla içtimaî vicdanın tanrısal ilhamları altında kalarak mefkûreci ve kıymetçi olabilirler. Mefkûreler içtimaî vicdandan doğarak bireylerde “irade” şeklinde ortaya çıkarlar.

Gökalp’in bir başka yazısında¹²⁸⁷ yaptığı Tanzimat değerlendirmesi de konumuz açısından önemlidir. Gökalp’e göre Tanzimat ruhu Osmanlılığın çehresine resmî bir Avrupa peçesi takarak, Avrupalıların teveccühünü kazanmak ve bu sayede “hasta adam”a daha bir müddet hayat kazandırmak istemiştir. Osmanlılığın yenileşmesi milletin ruhî yükselmesinde değil, şeklî olgunlaşmasında aranmıştır. Avrupa’nın medeni şekilleri kabul edilince bütün hastalıkların şifa bulacağı zannedilmiştir. Bu durum aynen, İbrahim Şinasi Efendi’nin lisanında da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Hükümeti Tanzimat ilkelerini siyaset düzleminde tatbik ettiği zaman, bu yenilik dil ve edebiyat alanında “Şinasi hareketi”ni doğurmuştur. Tanzimat dili olan Şinasi’nin dili Tanzimat ruhundan ayrılmamıştır.

Nasıl Tanzimat ruhundan doğan siyasî ve içtimaî hareketlerin dil ve edebiyatta yansması olmuşsa, inkılâbın, yani 1908 Devrimi’nin de bu alanda akisleri görülmüştür. Tanzimat’ın esası “haricî intibak” olduğu için dilde ve edebiyatta da Fransızca’yı taklit dışında bir yenilik getirememiştir. 1908 İnkılâbı ise “dâhilî intibak”ı gaye edindiği için, inkılâp lisanında ve edebiyatında da halka yönelik (enâmî) temayüller, kavmî özlemler görünmesi kaçınılmaz ve doğaldır.

Ali Canip ve Ziya Beyler dışında kalan Genç Kalemler mensupları da Yeni Hayat’a atıfta bulunmuşlardır. Örneğin Mustafa Nermi Bey’e göre, Hürriyet’in İlanı ile kurtulunmamıştır. “Kurtulmak; çalışmakla bir medeniyet göstermekle olur.” Bunlar ise yalnız fenle (bilimle) bulunabilir.¹²⁸⁸ Mucizeler, yoktan var etmeler beklenmemelidir. Selanik gençliği, yeni lisan gibi, yeni fikirlerin ve yeni hayatın da muhitin ihtisaslarına,

¹²⁸⁷ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 137.

¹²⁸⁸ Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 59.

ihtiyaçlarına, bünyesine müracaat etmesinin zorunlu olduğunu bilir. Sorun, bu müracaatın nasıl olabileceğidir ve gençliğin düşündüğü de budur.¹²⁸⁹

Suphi Ethem Bey’e göre ise, eski zamanlarda savaşçı olduğu kadar çok bilgili (kümmelîn-i efâzıldan) de sayılan Türklüğün uykudan henüz uyanmak üzere olan gençliğinin içtihad (fikir) meydanında daha metin adımlarla yürümesini temin için her çalışkan gencin hissesine bir şey düşmektedir. Suphi Ethem Bey de payına düşen vazifeyi yerine getirmek amacıyla Batıda yetişip Türklerce meçhul kalmış (Descartes gibi) simaları tanıtacaktır.¹²⁹⁰

Yeni Hayat’a dair makalelerde görülen bu atıflar dışında, Genç Kalemler’de “Japonya İmparatorluğu” başlıklı tercüme yazı dizisi “Yeni Hayat” alt başlığı ile yayımlanır.¹²⁹¹ 4 numaralı (yani dizinin yayınlanmaya başlamasından bir önceki) nüshanın arka kapağının dış yüzünde bu yazı dizisi şöyle tanıtılmaktadır:

Yeni Japonya

Muhterem bir arkadaşımız tarafından Genç Kalemler’e hediye edilen “Yeni Japonya” unvanlı makaleler yakında (Yeni Hayat) umumi serlevhası altında neşre başlayacağımızı karilerimize beyan ederiz.

Yine bu başlıkla (ama bu sefer üst başlık olarak) çıkan bir başka yazı, Mehmet Ali Tevfik Bey’in “Manevi Yurt” başlıklı konferans metnidir.¹²⁹²

Dergide yer alan edebî ürünlerde de “Yeni Hayat” konusuna doğrudan değinildiği görülmektedir. Kâzım Nami Bey’in “Bir Kanlı Çarpışma”sında İslam-Hıristiyan tüm vatandaşlara yeni bir hayatın verilmesinden söz edilir.¹²⁹³ Ali Canip Bey’in “Akdeniz’de” başlıklı ütöpik hikâyesinde, “Yeni Hayat”ın içinden geçmişe (1908 ve sonraki yıllara) bakılır.¹²⁹⁴ Rasim Haşmet Bey’in “İrade” başlıklı şiiri, “Yeni Hayat’a fakir köylülük, ezilenler açısından bakmasıyla dergide yer almış istisnai bir

¹²⁸⁹ Mim. Nermi, “Yeni Lisan İstilasını Karşısında”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 229.

¹²⁹⁰ Suphi Ethem, “Dekart ve Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 75.

¹²⁹¹ Baron Soyeseço’dan tercüme edilen bu yazı dizisi için Ek III’e ve Ek IV’e bkz.

¹²⁹² Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177-189.

¹²⁹³ Kâzım Nami, “Bir Kanlı Çarpışma”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 125-127.

¹²⁹⁴ Gök Alp (Ali Canip), “Akdeniz’de”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142.

metindir.¹²⁹⁵ Ömer Seyfettin’in hikâyelerinin çoğu “Yeni Hayat”la ilintilidir. Mesela “Primo Türk Çocuğu” başlıklı ünlü hikâyesinin finalinde, Kenan Bey, oğlu Primo’ya bakınca “büyük Türk Ruhu’nun yeni nesilde, yeni hayatta tekrar doğduğunu” anlar.¹²⁹⁶

Demek ki Genç Kalemler (yani Yeni Hayatçılar/Yeni Lisancılar) cephesini “eski” olana veya “dün”e/“dünküler”e dönmüştür. Bu “eski”yi örneğin siyaset düzleminde II. Abdülhamit’in istibdat rejimi; dil düzleminde “Osmanlıca” olarak adlandırılan ve ezici çoğunluk için anlaşılabilir olan yazı dili; edebiyat düzleminde Edebiyat-ı Cedideciler ve onların Meşrutiyet dönemindeki ardılları olan Fecr-i Âtîciler temsil eder.

Genç Kalemler siyasî dönüşümün bir toplum için yeterli olmadığına farkındadır. Bu durum coşkuyla desteklediği 1908 Devrimi için de geçerlidir. Hürriyet’in İlanı ne iç ne de dış sorunları çözebilmiştir. Bilakis bu yapısal sorunların gelişimi kısa bir dönem yavaşlamış görünse bile ilk fırsatlarda ivme kazanabilmiştir.¹²⁹⁷ Dolayısıyla, kesin çözümler için siyasî dönüşümden sonra bir de toplumsal dönüşüm, yani bir içtimaî inkılâp gerekmektedir. Siyasî inkılâp içtimaî inkılâpla tamamlanmalıdır. İçtimaî inkılâp yoluyla ise “Yeni Hayat”’a ve “Yeni İnsan”’a ulaşılacaktır.

Meselenin bu şekilde algılanışı, Genç Kalemler için kaçınılmaz iki sorunsalı gündeme getirmiş olmalıdır. Bunların ilki içtimaî inkılâbın nasıl gerçekleştirileceği, yani “Yeni Hayat”ın nasıl kurulacağıdır. İkincisi ise, bu “Yeni Hayat”ın ne olacağı, ne türden bir hayat olacağıdır. “Yeni İnsan” kimdir? Bu iki soru, yani Yeni Hayat’ın iki temel sorunsalı, “Yeni Hayat nasıl ve ne olacak?” şeklinde formüle edilebilir.¹²⁹⁸

Aslında bu soruların sırası burada Genç Kalemler’e göre düzenlenmiştir. Gerçekte, ne olacağı sorusu mantıken nasıl olacağından önce gelmek zorundadır. Çünkü nasıl olacağı kaçınılmaz olarak “neyin” bilgisini (neyin nasıl olacağını) gerektirir. Genç

¹²⁹⁵ Rasim Haşmet, “İrade”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 152.

¹²⁹⁶ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 26.

¹²⁹⁷ Tunaya, 1908 Devrimi’nin getirdiği büyük ümidi ve bunun ardından yaşanan hayal kırıklığını çalışmalarında dile getirir. Örneğin bkz. Tunaya, **Hürriyet’in İlânı**, s. 53-66. İçtimaî inkılâp olmadan siyasî inkılâbın da her zaman tehlikede olacağını herhalde 31 Mart Vakası İttihatçılara ve dolayısıyla Genç Kalemler ekibine göstermiş olmalıdır.

Kalemler ve de özellikle Gökâlp ilgili makalelerinde ne olacağının bilinemeyeceğini belirttikleri için biz de soruları bu şekilde sıralıyoruz. Ancak, pratikte (en azından temel hatlarıyla) ne olacağını bilmeden nasıl olacağını söylemek mümkün değildir. O nedenle, her ne kadar Genç Kalemler bunun bilinemeyeceğini ifade etmişse de tüm yayınıyla bunun, en azından ana çizgileri bakımından ne olduğunu basbayağı bildiğini göstermiştir.

Aslında Genç Kalemler ekibinin nasıl bir toplum istediğini temel hatlarıyla bildiğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Ama bunun açıkça dile getirilmesinin ve savunulmasının önünde çok uluslu İmparatorluk yapısı (Osmanlıcılık), dinin toplumdaki gücü (dinsel düşüncenin yaygın ve etkin olması) gibi bazı engeller olduğu kesindir. Ayrıca, ayrıntılarda düşüncelerinde belirsizlikler olduğu ve kimi zaman ortaya karmaşık kavramlar ve fikirler attıkları da açıktır. Çok uluslu imparatorluğu koruma isteği ile bu imparatorluğun bir (üstelik hâkim) unsuruna milli (ulusal) benlik kazandırma niyeti; gelişme, çağdaşlaşma hedefi ve bunun için Batı'yı model olarak görme ile emperyalist Batı'ya bağımlılıktan kurtulma arzusu; bilime ve ilerlemeye olan kesin inanç ile toplumun dinî hassasiyetinin farkında olma şeklinde başlıklandırılabilir olan çelişkiler, Genç Kalemler'in bu hassas hususlarda gergin ve kimi zaman ikircikli bir düşünsel pozisyonda kalmasına neden olmuş görünür.¹²⁹⁹ Ayrıca, II. Meşrutiyet döneminin siyasi/ideolojik cereyanlarının karmaşık bir ideoloji yumağı görüntüsü verdiği de unutulmamalıdır.

Genç Kalemler'de Yeni Hayat konusu doğrudan ele alınırken bu iki ama özellikle ilk sorunsal üzerinde yoğunlaşmış izlenimi edinilir. Yeni Hayat'tan doğrudan bahsedilmeyen çoğu metin ise aslında bu Yeni Hayat'ın ne olduğuna, nasıl bir hayat olduğuna ilişkindir. İkinci sorunsalın çözümü daha güç görünse ve bunun cevabının belirsiz olduğu ilan edilmiş olsa da Genç Kalemler'de, çoğunlukla doğrudan Yeni Hayat

¹²⁹⁸ Ali Canip Bey bunu bir yazısında “neyi, nasıl yaratacağız?” şeklinde koyar. Bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 99-103. Bu makale ilerde ayrıntılı şekilde değerlendirilecektir.

¹²⁹⁹ Osmanlıcılık-Türkçülük, Batıyı model alarak çağdaşlaşma-emperyalist Batı'nın tahakkümünden kurtulma ve bilim/materyalizm-din şeklinde ifade edilebilecek bu temel gerginlik noktaları aslında sadece Genç Kalemler'e özgü değildir; tüm Türk devrim hareketinin temel çelişkileridir.

diye söz etmeden bu Yeni Hayat'ın unsurlarının belirlenmesine geçilmiştir.¹³⁰⁰ Bu bölümün bundan sonraki ("Milliyetçilik" başlıklı) kısmında söz konusu unsurlar, yani tasarlanan ve kurulmasına girilen hayat kendini önemli ölçüde gösterecektir. Bu kısmın geri kalan bölümünde ise daha çok, Genç Kalemler'in ilk soruya verdiği yanıt üzerinde yoğunlaşılacak, Yeni Hayat'ın kavramsal ve teorik temelleri (araçları), görece açık ana damarları üzerinde durulacaktır.¹³⁰¹ Bu aşamanın sorusu şudur: "Yeni Hayat" nasıl, hangi yolla ve hangi araçlarla kurulacaktır?

İçtimaî inkılâp, dergide her zaman bu açıklıkla ifade edilmese de esas olarak "halk"a ilişkindir ve Genç Kalemler için de aslında temelde böyle algılanır görünür.¹³⁰² Genç Kalemler'deki toplum ve içtimaiyat (toplumbilim) ilgisi de kısmen bunla açıklanabilir. Yeni Hayatçılar "milletin ruhu"nda geçmişten kalan ve siyasî inkılâbın silemediği "kalıntılar"ı silmek istemektedirler. Siyasî rejim değişmiştir ama onun temeli olması gereken halk henüz değişmemiştir. Hâlbuki değişebilir çünkü Genç Kalemler'e göre kavimlerin (ulusların) sabit, değişmez ruhları yoktur. Demek ki en geniş anlamıyla halk, içtimaî inkılâp yoluyla dönüşebilir. Genç Kalemler'in temel hedefi de halkın değişmesidir; toplumsal bir dönüşümdür. Kitle psikolojisi üzerine çalışmalarıyla tanınan

¹³⁰⁰ Yeni Hayatçıların ideallerini şimdiden belirlemekten çekindiklerini; Yeni Hayat'ın mütereddit kaldığını ve nereye varacağını şimdiden görüp anlamamanın mümkün olmadığını ifade eden Tekin Alp şöyle yazar: "Bununla beraber, bazı uknumlar, büyük bir vuzuhla kendilerini gösteriyorlar. Evvelâ millî muhafazakârlık. Türk olmak istemeli ve ta büyük babalarımıza kadar yükselmek, mefkureci bir hayatın ihamını ta ırkın beşiğinde arayıp bulmağa gitmek için cesaret sahibi olmalıdır. ... Mazi ihya olunacak ve ondan millî hayatın kaidesi çıkarılacaktır. ... Netice olarak (*Yeni Hayat*) insanîyet fikirlerini reddediyor. ..." P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 149-150.

¹³⁰¹ Hiç kuşku yok ki bu iki alanı tümüyle birbirinden yalıtmak mümkün değildir. İki sorunun cevapları çok kez aynı olabilmektedir. Dolayısıyla, bu kısımla sonrakini bir arada değerlendirmek en sağlıklı yol olacaktır.

¹³⁰² Genç Kalemler'in çıktığı kısa zaman dilimi içinde aydınlardan önemli bir kısım kazanılmış olsa da hareketin halka inebildiği söylenemez. Tekin Alp'in deyişiyle, "Şübhesiz, şimdiye kadar yalnız mümtaz kısım, mütefekkirler alayı elde edilebilmiştir. Avam kütlesi henüz uzak ve kayıtsız görünüyor. Bu hareketin saiklerinin askersiz bir erkân-ı harb hey'eti gibi olduğu söylendi. Lâkin bir erkân-ı harb heyeti vücuda getirmek bile çok bir iş yapmaktır. Kadroların dolması gecikmeyecektir. Halk, mektebler, cemiyetler, gazeteler, risaleler ve konferanslarla yavaş yavaş elde edilecektir." P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 153. "Küçük bir grup entelektüel öncünün Türk ulusçuluğunun düşünce ve ilkelerini özümsemiş bir çevre yaratmak için gösterdiği çabalar başarılı oldu. Ancak toplumsal devrim gerçekleşmedi. Halk, basın ve klasik yazarlar hâlâ kayıtsızdı ve yeni hareketin farkına bile varamadılar. Ancak zemin yaratılmış, tohum ekilmişti ve yakında meyve vermeye başlayacaktı." Tekin Alp'e göre nihai zafere (ulusal uyanışa) Balkan Savaşı sırasında ve sonrasında ulaşıldı. Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 181, 184-186, 214-215. Aslında Genç Kalemler'in ilk plandaki hedefi de bir "erkân-ı harb heyeti" yaratmak olarak görünür.

Gustave Le Bon'a bu dönemde Jön Türkler (ve Genç Kalemler) tarafından gösterilen ilginin nedenlerinden biri bu yöndeki düşünce olsa gerektir.¹³⁰³

Yeni Hayatçılar içtimaî inkılâbın (toplumsal dönüşümün) kolay olmadığının ve uzun zaman alacağını farkındadırlar. Bu hayata canlı bir evrimle ulaşılabileceği için Yeni Hayat'ın kurulması zordur ve uzun zaman gerektirir.

Yeni Hayatçılar içtimai inkılâbın “kalem”le (yani yayın ve eğitimle) doğacağını düşünmektedirler. Bu idealist ve voluntarist perspektif Alfred Fouillée'nin düşünsel etkisiyle bir nebze açıklanabilir.¹³⁰⁴ Örneğin Gökâlp, Gustave Le Bon, Gabriel Tarde ve daha başka Batılı düşünürleri bilse de Emile Durkheim'dan önce kendisini etkileyenler fazla olmamıştır. Alfred Fouillée'nin voluntarist idealizmi ise, Durkheim'ın pozitivist idealizmini keşfetmesine kadar ilgisini çekebilmiştir.¹³⁰⁵

Sözü edilen idealist/volontarist perspektifin aydınlara ve tahsilli gençlere belirleyici bir rol yüklemesi kaçınılmazdır. Zaten “Yeni Hayat”ı yaratma görevi de gençlere düşmektedir. Yeni Hayat'ın kurucuları gençler olacaktır. Burada kastedilen, genç aydınlar ve tahsilli gençlerdir. Yeni Hayat projesi bu türden kimselere görev yüklemektedir. Nitekim Yeni Hayat kitaplarını aydın gençler yazacaktır. İhtisası olduğu konulara dair birer kitapçık yazması her gençten rica olunacaktır. Siyasî inkılâbın merkezi olan Selanik içtimaî inkılâbın da kaynağı olurken, bunda Selanik gençliği

¹³⁰³ Gustave Le Bon'un (1841-1931) görüşleri için bkz. Nurettin Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968, s. 312-313; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 250-256.

¹³⁰⁴ Fouillée'den ilk bahseden, pozitivist-evrimci akım içindeki yerini belirleyen ve “fikir-kuvvet” felsefesini açıklayan kişi Ahmet Şuayb olmuştur. Satı da Fouillée'den söz etmiştir. Baha Tevfik ve Ahmet Nebil Beyler ise Fouillée'nin “Felsefe Tarihi” adlı kitabını özetleyerek tercüme etmişlerdir. Selanik gençlerinin bu yayınlardan haberdar olduğu tahmin edilebilir; Erişirgil, s. 75 (hazırlayanların notu). Ayrıca bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 151, 155 (30. dipnot), 245. Önemli bir kısmı Fransızca bilen bu aydınların Fouillée'yi kendi dilinden okudukları da kuvvetle muhtemeldir. Genç Kalemler'de vefatı dolayısıyla yazılan bir yazıda Şuayb'tan övgüyle söz edildiğine Birinci Bölümde deyinilmişti. Bir okurun Türkçeye tercüme edilen felsefî ve ilmî eserler tavsiye etmeleri isteği üzerine Genç Kalemler'in 15 numaralı nüshasının arka kapağının iç yüzünde “Açık Muhaberelerimiz” başlığı altında tavsiye edilen tercümelerden biri de Baha Tevfik Bey'in Fouillée'den tercüme ettiği “Felsefe Tarihi”dir.

¹³⁰⁵ Parla, s. 51. Gökâlp'in Fouillée'den Durkheim'a yönelişinin nedenine ilişkin, bizim de katıldığımız bir yorum için bkz. Heyd, s. 53-54. Yeni Felsefe Mecmuası'nda da Yeni Hayat anlayışı önceleri Fouillée'nin etkisindeyken sonradan Durkheim etkisi kendini belli etmeye başlayacaktır; Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 382.

(Genç Kalemler çevresi) mühim bir rol oynayacaktır. Genç Kalemler dergisinde gençlere/gençliğe yapılan atıf onlarca ve hatta yüzlercedir.

Bir ucunda halkın, diğer ucunda genç aydınların bulunduğu içtimaî inkılâp denklemine dil konusu kaçınılmaz şekilde belirleyici bir sorun olarak ortaya çıkacaktır.¹³⁰⁶ Burada “Yeni Lisan” meselesinin “Yeni Hayat”ı arzulayan Genç Kalemler açısından iki boyutu kendini belli eder. Yeni Lisan hem Yeni Hayat’ın bir parçası (Yeni Hayat’ın dili) hem de Yeni Hayat’a ulaşmanın araçlarından biri, belki de birincisi ve en önemlisidir. Çünkü Yeni Hayat içtimaî inkılâp kanalıyla hayata geçirilebilecektir ve içtimaî inkılâp da esas olarak “halk”a ilişkindir. Halkın dönüşümünü ifade eder. Demek ki dönüşmesi istenen halka yönelmek gerekecektir. Dahası bu dönüşüm “kalem”le ve genç aydınlar eliyle olacaktır. Halka yönelebilenin ve “kalem”in etkin şekilde kullanılabilmesinin temel şartı ise genç aydınlar ile halk arasındaki uygun iletişim kanallarının açık bulunmasıdır. Bunun için de en başta uygun bir dil gereklidir. Demek ki aydınların kalem aracılığıyla halkı dönüştürebilmesi için gereken olmazsa olmaz şart, onlar tarafından anlaşılabilir olmalarıdır. Bunun gerçekleşmesi içinse uygun dilin, yani halkın anlayabileceği dilin kullanılması gerekir. Demek ki dil sorunu, Genç Kalemler’in tüm düşünce örüntüsünün merkezinde yer almak zorundadır.¹³⁰⁷ Aktarılabilecek olan şey için her şeyden evvel neyle aktarılacağı (araç) önemlidir. Sonuç itibarıyla, Yeni Lisan hem hedefin bir parçası olarak hem de o hedefe ulaşmanın temel aracı olarak, bir dava organı olan Genç Kalemler için belirleyici bir unsurdur.

¹³⁰⁶ Benzer devrim ortamlarında dil konusunun ön plana çıktığı ve bir mücadele alanına dönüştüğü görülmektedir. Fransız Devrimi örneği için bkz. Arda Odabaşı, “Fransız Devrimi’nin Dil Politikaları (1789-1794)”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı: 115 (Ocak 2004), s. 18-23. Yukarıda da ifade edildiği gibi, dil, daha II. Abdülhamit döneminde politik bir silah haline gelmiştir ve bu durum Avrupa için de geçerlidir; Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, s. 114-115. “Geçmişteki devrimlerde olduğu gibi, Osmanlı devrimi sırasında da aydınlar değişen duruma uygun yeni ve değişik bir dil geliştirmekle uğraşıyorlardı. İngiliz mizahını inceleyen David Nokes’un ileri sürdüğüne göre, devrim dönemlerindeki nesrin önemli bir özelliği ‘yeni, artırılmış bir kelime dağarı ve gramer oluşturmakla uğraşmasıdır. Bu yeni dil, yozlaşmış toplumun dilinde içkin olan varsayımlar birikiminden temizlenmelidir.’ ” Brummett, s. 314.

¹³⁰⁷ Türk Devrim Tarihi’ni (Türk milli demokratik devrim sürecini) İbrahim Şinasi Efendi’den (1860’lardan) başlatırsak, dil sorununun tüm Türk devrim tarihi için temel eksenlerden biri olduğu görülür.

Ayrıca, bu halka yönelme çizgisiyle Genç Kalemler, II. Meşrutiyet dönemi halkçı akımının kalkış noktalarından biri olmuştur.¹³⁰⁸ Bir sonraki kısımda Genç Kalemler'in milliyetçiliği ele alınırken, bu milliyetçilik ile iç içe geçmiş olan halkçılığı da açıkça görülecektir. Burada kimi genel belirlemelerde bulunmakla yetinilecektir.

Türk Halkçılığının kökleri 1860'lara, Tanpınar'ın "her şey onunla başlar" dediği¹³⁰⁹ İbrahim Şinasi Efendi'ye kadar götürülebilir.¹³¹⁰ Bu, aynı zamanda, Türk Halkçılığı ile Türk Milliyetçiliği arasındaki bağının daha en baştan kurulmuş olduğunu gösterir.¹³¹¹ Gerçekten de Türkçülük içinde halkçı bir damar hep varolacaktır.¹³¹² Ancak, Türk Halkçılığı bir akım olarak ancak 1908 Devrimi'nin ardından tam anlamıyla ortaya çıkacaktır ve bu ortaya çıkışta Genç Kalemler'in belirleyici diyebileceğimiz bir payı vardır.¹³¹³

Türk halkçılığının düşünsel kaynaklarından biri Rus Narodnizmi olmuş¹³¹⁴, Türkçüler Rus halkçılığından etkilenmişlerdir.¹³¹⁵ Halkçılık konusuyla ilgilenen ender

¹³⁰⁸ Genç Kalemler'in halkçılığını eserlerinde en çok vurgulayan kişi Berkes'tir. Özellikle bkz. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 61-63, 229-237; Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 419, 421-422.

¹³⁰⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 9. Basım, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001, s. 159.

¹³¹⁰ Köprülü'nün deyişiyle, feodal klâsik edebiyata karşı, başını Şinasi Efendi'nin çektiği mektep, "vatan, millet, halkçılık mefkûrelerine hizmet eden...yeni bir burjuvazi edebiyatı yaratmak" istemiştir. Bkz. Fuat Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları**, 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 299-300. Gerçekten de Şinasi Efendi daha Tercüman-ı Ahval'in 21 Ekim 1860 tarihli birinci sayısına yazdığı "mukaddime"de; halkın yükümlülükleri varsa, fikirlerini bildirme hakkının da olacağını ve gazetede umum halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dille yazmak gerektiğini, yani "halk için yazmak" fikrini savunmuştur. Bkz. Şinasi, **Makaleler (Külliyat IV)**, Fevziye Abdullah Tansel (bas. hzl.), Ankara: Dün-Bugün Yayınevi, 1960, s. 2-4.

¹³¹¹ Milliyetçiliğin "halkçı" bir ideoloji olduğu da öne sürülmüştür. Bkz. Sina Akşin, "Türk Ulusçuluğu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** 7. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1941-1942.

¹³¹² Georgeon, halkçılığın Türk milliyetçiliği ile olan bağlarına, milliyetçilik ile halkçılığın atbaşı gittiklerine işaret eder. Bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 34-35. Georgeon'un deyişiyle, "milliyetçi hareketin önderleri aynı zamanda 'halkçılık'ın da Türkiye'deki öncüleri"dirler. François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, Alev Er (çev.), 3. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Aralık 1999, s. 108.

¹³¹³ Türk Halkçılığı konusunda bkz. Zafer Toprak, "Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm", **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, Sabahattin Şen (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayınları, Temmuz 1995, s. 39-81; İlhan Tekeli - Gencay Şaylan, "Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 5-6 (1978), s. 44-110; Zafer Toprak, "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları", **Tarih ve Demokrasi-Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, 1. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 41-65; Zafer Toprak, "Osmanlı Narodnikleri: 'Halka Doğru' Gidenler", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24 (Kış 1984), s. 69-81; İlhan Tekeli, "Türkiye'de Halkçılık", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** 7. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1929-1935; Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 34-35.

¹³¹⁴ Narodnizm için bkz. Andrzej Walicki, **Rus Düşünce Tarihi 1760-1900, Aydınlanmadan Marksizme**, Alâeddin Şenel (çev.), 1. Basım, Ankara: V Yayınları, Şubat 1987, s. 149-238, 277-313, 365-400; Paul Taggart, **Popülizm**, B. Yıldırım (çev.), 1. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları,

isimlerden olan Berkes, Türk aydınlarının narodnik fikirlerin bir serpintisine uğradığını, Narodnizm'in Türk aydınları arasına üç kanaldan aktığını söyler.¹³¹⁶ Bunlardan biri, Balkan ve özellikle de Bulgar aydınlarıdır. Makedonya'da görevli genç Türk subaylarının dağlarda çarpıştıkları Balkan komitacılarından etkilendikleri bilinen bir olgudur. Ayrıntılarını tespit etmek güç olsa da 1893'te kurulan ve diğer çoğu Balkan komitasından daha solda duran "Makedonya İç İhtilalci Örgütü"nün (IMRO) Türk aydınlarının ve de özellikle Jön Türklerin/İttihatçıların narodnik fikirler ile temasında önemli bir kaynak olduğu söylenebilir.¹³¹⁷

Bu kanal, aynı zamanda, Balkanlı/Selanikli Genç Kalemler'in halkçılığının da kaynaklarından biridir. Nitekim Türk halkçılığının öncü isimlerinden Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler'deki eserlerinde (örneğin bir sonraki kısımda ele alacağımız "Bomba" adlı hikâyesinde) bu Balkan/Bulgar etkisi açıkça gözlemlenebilir.¹³¹⁸

Ekim 2004, s. 59-74; Eric J. Hobsbawm, **Sermaye Çağı 1848-1875**, Bahadır Sina Şener (çev.), 1. Basım, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 1998, s. 179-184; **Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi**, 2. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Mayıs 1997, s. 15-22, 26-29, 33. Rus Narodnizmi, Hobsbawm'ın deyişiyle, "yirminci yüzyılın geri ülkelerindeki önemli bir hareket türünün... atasıdır" ve "yirminci yüzyıl ortalarında Üçüncü Dünya'nın devrimci hareketleriyle ilgili pek çok şeyi aydınlatmaktadır." Hobsbawm, s. 180, 182. Toprak'ın ifadesiyle, Batı yazınında pek bilinmese de "20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında bağımsızlığını kazanmış birçok ülkenin entelektüel ve siyasal kesitlerinde görülen popülizm geleneğinin ilk örneklerinden biri bizim Halkçılığımızdır." Türkiye'de de özellikle 20. yüzyılın başından itibaren halkçılık için uygun bir sosyoekonomik ortam oluşmuştur. Bu benzer toplumsal koşullar nedeniyle, "Osmanlı popülizmi ile Rus popülizmi benzer çizgileri paylaşabil"miştir. Toprak, "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları", **Tarih ve Demokrasi**, s. 41, 53.

¹³¹⁵ Narodnizm'in Türk Halkçılığı üzerindeki etkisine, bu akımın önderleri de işaret etmişlerdir. Örneğin II. Meşrutiyet dönemi halkçılık akımının önde gelen simalarından biri olan Akçura'ya göre, Türk aydınlarını "halkçılığın klasik vatani olan Rusya" etkilemiştir. "Halka gitmek"... müsavatperver, şefkatperver, idealist, Rus dehasının bir ibda-i mahsusası"dır. "Garp memleketlerinde buna müşabih bir hareket" yoktur. 1908 Devrimi'nden beri "Türkler arasında da 'halka doğru' bir hareket" başlamıştır. İstanbul Darülfünun müderrislerinden merhum M. Esat Efendi, Kazan'da verdiği bir nutukta "bu hareketin Rusya'dan Türkiye'ye sirayet ettiğini" söylemiştir. Akçura'nın Sovyet diplomat Frunze onuruna verilen bir resepsiyonda yapmış olduğu bu konuşma için bkz. (Yusuf Akçura), başlıksız, **Hakimiyet-i Milliye**, Numara: 395 (4 Ocak 1922), s. 1-2. Çevrimyazı metin için bkz. Yusuf Akçura, "Halka Doğru" ve Tolstoy", **Teori**, Sayı: 188 (Eylül 2005), s. 49-52.

¹³¹⁶ Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 231-232.

¹³¹⁷ Bkz. Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 391-392; Tekeli - Şaylan, s. 57-58; İlhan Tekeli, "Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması", **Cumhuriyetin Harcı** 1. Kitap, s. 76-77; Tunaya (Cilt 1), s. 549-550. Berkes'in sözünü ettiği kanalların bir diğeri, öğrenimlerini Fransa'da yapmış Kafkasyalı Ermeni aydınlarca narodnik fikirlerin güçlü etkisi altında 1887'de kurulan Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisi'dir. Genç Kalemler'in halkçılığı üzerinde bu kanalın doğrudan etkili olduğunu sanmıyoruz.

¹³¹⁸ Genç Kalemler/Yeni Lisan karşıtlarından Süleyman Nazif Bey'in, alay etmek için kendisinden "Ömer Basit Bey" diye söz etmesi (bkz. Alangu, s. 387) oldukça anlamlı ve açıklayıcıdır. Genç Kalemler'i destekleyen Hamdullah Suphi Bey bile Ömer Seyfettin için, "düşüncesinde, tarzında bazan sokağa veya kahveye inen bir umumilik, bir âdilik var" diyebilmiştir. Ünaydın, s. 181. Berkes'e göre Ömer Seyfettin,

Narodnizm'in Türk aydınları arasına aktığı bir diğer kanal ise, Rusya'dan gelen Türkçü aydınlardır. Rusya'da milliyetçi, panslavist, narodnik ve sosyalist fikirlerle tanışmış olan bu aydınların önde gelenleri Hüseyinzâde Ali, Akçuraoglu Yusuf ve Ağaoğlu Ahmet Beyler'dir.

Söz konusu kanallardan hangisinin daha etkin olduğunu belirlemek güç olsa da Georgeon'un da belirttiği gibi, narodnik etkilerin başta gelen giriş kanalının Rusya'dan gelen göçmenler olduğu, gerçeğe daha yakın bir görüştür.¹³¹⁹

Bu kanal (özellikle yukarıda sayılan isimlerden biri dolayısıyla) Genç Kalemler açısından da önemlidir. Çarlık Rusya'sından gelen Türk aydınları arasında, halkçı fikirlerin tanıtılması ve yayılması konusunda, gerek genel olarak gerekse Genç Kalemler özelinde Hüseyinzâde Ali Bey'in ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 Kongresi'nde Merkez-i Umumi üyeliğine seçilen¹³²⁰ Hüseyinzade Ali Bey'in Genç Kalemler ekibinden bazı kimseler üzerinde kuvvetli bir etki bıraktığına yukarıda da değinilmişti. Türk milliyetçi-halkçı hareketinin ve Genç Kalemler'in önde gelen siması Gökalp'e göre Hüseyinzâde Ali Bey, "bu sessiz, sedasız inkılâpçı", "memleketimizdeki Türkçülükle halkçılığın bir mürşidi" idi.

"bizde ilk gerçek halkçı aydın"dır. Berkes, "Batı Düşününde ve Türkiye Tarihinde Aydınlanma Kavramı", **Felsefe ve Toplumbilim Yazıları**, s. 256. Gökalp ise Ömer Seyfettin için şöyle der: "Yepyeni bir cereyanın tâ başında bir inkılâpçı idi. O, bu cereyanın dallanarak genişlemesine, Türkçülük, halka doğruculuk, millî kültür hareketlerinin doğmasına sebep oldu." Akt. Ortaç, **Portreler**, s. 122. Yöntem'de bu alıntı şöyledir: "Yeni Lisan cereyanı dallanarak budaklanarak Türkçülük, halka doğruculuk, millî hars hareketlerinin doğmasına sebep oldu; işte bütün bu fikrî ceryanların başlangıcı, Ömer Seyfettin'in saf, masûm ruhunda fevriyen eden sârî, müstevlî bir iman sıtmasıydı." Bkz. Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 389.

¹³¹⁹ Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 109. Bununla birlikte, özellikle Balkan/Bulgar etkisinin, hiç de küçümsenmemesi gerektiği belirtilmelidir. Bulgar etkisi konusunda ayrıca bkz. Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, s. 44-45.

¹³²⁰ Bu kongrede alınan kararların bazıları üzerinde durmaya değer. Cemiyetin kapitülasyonlara karşı açıktan cephe alması ilk kez bu kongrede gerçekleşmiş olmaktan başka, tüm kongre çalışmalarının köylüyü hedeflemiş olması da dikkati çekmektedir. Kongrede topraksız köylü sorunu ele alınmış, gayrimenkul mülkiyet hakkının köylüye zarar vermeyecek şekilde ayarlanması benimsenmiş, zirai ilişkilerin düzenlenmesi, zirai kredilerin arttırılması ele alınmıştır. Aşiretlerin yerleşik kılınması tedbirlerinin yanı sıra, çiftçiler, orakçılar, aylıkçılar ve yarıcılar arasındaki ilişkileri düzenleyecek ve saptayacak bir kanun yapılması önerilmiştir. Kongrede alınan bu kararlar ile yine bu kongrede Merkez-i Umumi'ye seçilen Ali Bey arasında ne tür bir ilişki olabileceği irdelenmesi gereken bir konudur. 1911 Kongresi için bkz. Tunaya (Cilt: 3), s. 287-289.

Ali Bey, Petersburg Darülfünununda iki tesir altında kalmıştı: Panslavizm, sosyalizm. Ali Bey Panslavizmden, ‘pantürkizm’ mefkûresini çıkardığı gibi, sosyalizmden de ‘halkçılık’ ahlâkını aldı.¹³²¹

Berkes’in de belirttiği gibi, Türk aydınları belki de ilk kez, daha II. Abdülhamit zamanında, Hüzeyinzâde Ali Bey gibi kimselerden Rusya’daki üniversite ve jimnazyum öğrencileri arasında çok yaygın olan narodnik akım üzerine dolaylı olarak bilgi edinmişlerdi.¹³²²

Hüzeyinzâde Ali Bey’in halkçılık anlayışının özeti, onun daha ileriki yıllarda yaptığı bir konuşmasından çıkarılabilir. Aşağıdaki alıntıda görülen zihniyet Genç Kalemler’i hatırlatmaktadır. Ali Bey’e göre, önce, “aşağılara inmek lazım idi”:

Edebiyat da böyledir. Halka inmedikçe yükselmez. Evvelce halka, kentliye, fehleye, umumiyetle büyük kütleye kadar inmek, sonra bunlarla beraber yükselmeye çalışmak lazımdır. Büyük edipler, büyük âlimler, filozoflar çokluk içinden çıkabilir, yoksa tek-tük yükselmez. Gerek bütün millet en aşağı tabakalarına kadar bütünlükle yükselsin ki, içinden edipler, şairler, sanatkârlar, büyük büyük millet kadimleri çıksın!¹³²³

Son olarak, önemli bir ayrıntıya değinilmelidir. II. Meşrutiyet döneminin temel akımlarından olan “halkçılık”ın isim babası Ziya Gökalp’tir. “Halkçılık” terimini ilk kez, Yeni Mecmua’nın 14 Şubat 1918 tarihli sayısında yer alan “Halkçılık” başlıklı makalesinde kullanmıştır.¹³²⁴

Bu noktada Arai’nin temel tezlerinden biri üzerinde durmakta fayda vardır. Çalışmalarında Türk milliyetçiliği içindeki iki grup (Osmanlı Türkçüleri ile Rusya’dan göçmüş Türkçüler) arasındaki farklılığı vurgulayan Arai¹³²⁵, Genç Kalemler’in kurucu

¹³²¹ Ziya Gökalp, “Türkçülük Nasıl Doğdu?”, **Yeni Mecmua**, İkinci Cilt Sayı: 40 (18 Nisan 1918), s. 263.

¹³²² Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 231.

¹³²³ 1926’da Bakü’de Azerbaycan Edebiyat Cemiyeti’nde verdiği konferansta dile getirdiği bu sözler için bkz. Bayat, s. 30. Azeri şiveli bu metni Türkiye Türkçesine biz uyarladık.

¹³²⁴ Terimin ilk kullanımına ilişkin bu bilgiyi Toprak (“Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm”, **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, s. 40) vermektedir. Söz konusu makale için bkz. Ziya Gökalp, “Halkçılık”, **Yeni Mecmua**, İkinci Cilt Sayı: 32 (14 Şubat 1918), s. 102-104.

¹³²⁵ Arai’nin bu iddiasına temkinli yaklaşmakta fayda vardır. Georgeon’un da işaret ettiği gibi [bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 29], Arai’nin öne sürdüğü kadar kesin bir ayırım söz konusu değildir. Farklılıklar olduğu gibi, benzerlikler ve iç içe geçmişlikler de vardır.

üyelerinin o günkü halka önem verdiklerini ve bu hususun can alıcı önemde olduğunu söylerken haklıdır. Ancak, daha ileride göreceğimiz gibi, Arai'nin iddiasının¹³²⁶ aksine, Genç Kalemler Türk milletinin uzun ve eski tarihine de önem vermiştir. Öz Türkçe kelimeler alınmasına karşı çıkmaları ve mevcut halkın konuşma dilini esas almaları; o günkü halka önem vermeleri ile Türk milletinin tarihine önem vermek birbirini dışlamadığı gibi, aksine, Genç Kalemler'de birbirini destekler bir görünümüdür.¹³²⁷

Yeniden Yeni Lisan noktasına dönülecek olursa, demek ki Yeni Lisan davası dil sorununun çok ötesinde bir içeriğe sahiptir.¹³²⁸ İctimaî inkılâp eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat yaratmaktır. “Yeni Hayat” demek yeni iktisat, yeni aile, yeni sanat/estetik, yeni felsefe, yeni ahlâk, yeni hukuk, yeni siyaset demektir. Başka bir deyişle, hayatın tüm alanlarını kapsar. Her hayatın kıymetleri vardır. Yeni bir hayatın yaratılmasına çalışmak, sözü edilen alanların her birine ait gerçek kıymetleri aramak ve onların benimsenmesini, yayılmasını sağlamak zorundadır. Yeni Hayat'ın anlaşılması için evvela bu gerçek kıymetlerin bilinmesi lazımdır.

Böylesine kapsamlı sorulara ve sorunlara sadece dil/edebiyat ekseninde kalınarak tatmin edici çözümler getirilemeyeceği açıktır. Nitekim Birinci Bölümde derginin içerik özellikleri ele alınırken görüldüğü gibi, derginin yayın seyri zaman içinde dil/edebiyat odaklaşmasından uzaklaşacaktır.¹³²⁹ Balkan Savaşları ile dergi yayınının sona ermiş olması bu evrimin yönelimini tam anlamıyla tespit edilmesini engellediği için bir talihsizlik sayılmalıdır.¹³³⁰

¹³²⁶ Arai, s. 62-63; Arai (MTSD), s. 184.

¹³²⁷ Bizce Arai'nin yanlışı iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlki, Türk milliyetçiliği içindeki iki grubun farklılığını vurgulama isteğinin fazla ön plana çıkmasıdır. İkinci neden ise derginin ikinci cildine (devresine) odaklanması ve sonraki ciltlerin (üçüncü devrenin) ihmal edilmesidir.

¹³²⁸ Bu nedenle, Berkes'in, Selanik grubunun sorunu sadece bir dil sorunuymuş gibi koymakla en baştan yanlış olmuş oldukları şeklindeki değerlendirmesine katılmak mümkün değildir. Bkz. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 62. Tekin Alp'in deyişiyle, “*Genç Kalemler*, yeni bir dilin, edebiyatın ve saf bir Türk uygarlığının temelini atıldığını müjdeledi. ...tümüyle eski Türk geleneklerine dayanan yeni bir edebiyatın ve uygarlığın doğuşunu ilan etti.” Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 179.

¹³²⁹ Sadece dil çerçevesinde kalındığında dahi çok geniş kapsamlı bir perspektif getirildiği unutulmamalıdır. Örneğin Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınan ilk Yeni Lisan makalesi hiçbir şekilde sadece dil konulu bir yazıya indirgenemez. Çok daha kapsamlıdır.

¹³³⁰ Genç Kalemler'in yayını son bulduktan sonra büyük oranda Türk Yurdu etrafında kümelenen Genç Kalemler ekibinin bu dergideki etkinlikleri üzerine (“Halka Doğru” ve “Türk Sözü” dergileri de eklenerek) ayrıca bir çalışma yapılmalıdır. Ancak, her ne kadar bu dergi etrafında toplanmış da olsalar Türk Yurdu döneminde Genç Kalemler ekibinin kimliği belirsizleşir ve Türk Yurdu'nun oturmuş yayını

Bununla birlikte, hâlihazırda bile açılım kolaylıkla gözlenebilmektedir. Her şeyden evvel, bir dil/edebiyat dergisi olan Genç Kalemler'in kendini dil ve edebiyat alanlarıyla sınırlamadığını, sadece dilden söz ederken bile dergi ekibinin kafasında çok daha geniş kapsamlı bir proje olduğunu tespit etmek güç değildir. Genç Kalemler'in en temel tasası yeni bir hayatın, başka bir deyişle yeni bir toplumun ve tabîî bu arada yeni bir insanın yaratılması, inşa edilmesidir. Bu nedenle de toplumu bir bütün olarak ele almaya niyetlenmişlerdir.¹³³¹ Ama hiçbir şekilde yeni bir devletin (ulus-devlet) inşasını konu edinmemiş ve hatta ima dahi etmemişlerdir.

Yeni Hayat'ın en önemli unsurlarından biri de bilimdir. Yeni Lisan gibi, ama biraz daha farklı bir açıdan, bilim de aynı zamanda bu hayata ulaşmanın araçlarından. Bilim, Yeni Hayat'ın ne olacağını ortaya koyacak bir yol haritasıdır. Genç Kalemler'in düsturu, “her tekâmül ilimledir ve vatan içindir” şeklindedir. Her gelişme bilimle olacaktır. Yeni Hayatçıların birinci vazifesi edebiyat, ilim ve felsefe vasıtalarıyla Osmanlılığın kuvvetlenmesini ve yükselmesini temin etmektir. Yeni Hayatçılar kendi usullerini tespit ederken bilimlerin yöntemciliğinden esinlenir. Hayatın her safhasına ait kıymetler ayrı ayrı araştırmacılar tarafından hususî eserlerde incelenecektir. Yeni Hayat'a dair araştırmalar en yeni pratik ve felsefî kuramlara dayanacak, mümkün olduğu kadar öznel düşüncelerden sakınılacaktır. Yeni Hayat kitaplarını yazacak olanlar aydın gençlerdir ve ihtisası olduğu konulara dair birer kitapçık yazması her gençten rica olunacaktır.

Hiçbir zaman açıkça telaffuz edilmemiş olsa bile, tüm dergi yayını bilimin Genç Kalemler için en yüksek değerlerden biri olduğunu ve kesinlikle dinden üstün tutulduğunu ortaya koyar. Sonraki ilgili kısımda görüleceği üzere, Genç Kalemler tam anlamıyla “bilimperest”¹³³² ve “laik” bir yayın çizgisi sürdürmüştür. Tüm ekibe laik ve

çizgisi içinde kendilerinden bir “grup” olarak söz etmek güçtür. Daha yukarıda belirtildiği gibi, bizce böyle bir çabada daha iyi sonuçlar alınabilecek olan yayın Yeni Mecmua olacaktır. Üstelik araya giren yaklaşık beş yıl (üstelik Balkan Savaşı'nın ve Dünya Savaşı'nın geçirildiği, yani zamanın daha bir hızla aktığı bir beş yıldır bu) dönüşüm hakkında daha sarıh bir tablo sunabilir.

¹³³¹ Genç Kalemler'in bu niteliğinin o dönem de farkedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Feyzullah Sacit Bey Rübâb'daki bir yazısında, Türk Yurdu'na ve Genç Kalemler'e yöneltilen, bu dergilerin hedefinin edebî olmaktan ziyade toplumsal olduğu itirazından söz eder. Bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 242.

¹³³² Alkan, II. Meşrutiyet döneminde bilimsellik niteliğini en çok Türkçülüğün hak ettiğini söyler ki haklıdır. Bu akımın bir süre için de olsa “bilimsel Türkçülük” olarak adlandırılabilirliğini de ifade eder.

bilimci bir perspektif hâkimdir. Topluma ve yaşamın her alanına bu perspektifle bakılır. Satır aralarında sözü edildiği zaman dinin kendisi dahi bu laik/bilimci perspektifle ele alınır. Hiçbir zaman açıkça telaffuz edilmese bile din hep ikinci plandadır; önemsizdir. Tasarlanan Yeni Hayat'ta dine (herhalde vicdanlar dışında) fazla bir yer yok gibidir.

Genç Kalemler'in Yeni Hayat anlayışının kavramsal temellerinin bir kısmı Fransız düşünür Alfred Fouillée'nin (1838-1912) öğretisinden alınmıştır. “Kuvvet-fikir” ve “kuvvet-his” idealist ve voluntarist Fouillée'nin terminolojisine ait kavramlardır. Doktrini “kuvvet-fikir” kavramı üzerine kurulmuştur.¹³³³ Ruhbilime “kuvvet-fikir” (veya “fikir-güç”) kavramını getiren Fouillée'ye göre, fikirler etkin, gerçekleştirici güçlerdir. Fouillée, “ülküyü kavramak ve istemek gerçekleştirmeye başlamaktır” der. Ona göre, dünyada idealin/ülkünün belirleyici bir anlamı vardır. Umut da ilerleme de kendilerine inanıldığı, kendileri istendiği ölçüde varolabilecektir.¹³³⁴

Genç Kalemler'in bir diğer düşünsel kaynağı ise ünlü toplumbilimci Emile Durkheim'dır. Durkheim, bilindiği gibi, Türkçü hareketi özellikle Gökalp vasıtasıyla zamanla derinden etkileyecektir.¹³³⁵ İlk etkilerse Genç Kalemler'de görülmeye başlanır.¹³³⁶ Bunlara Nietzsche'den alınan “üstün (veya üst) insan” (“über-mensch”) kavramı¹³³⁷ (“fevka'l insan” “fevkalbeşer”) eklenmelidir.¹³³⁸

Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 395.

¹³³³ Bugün kendisinden pek de bahsedilmeyen Alfred Fouillée, o dönemde Fransa'da en revaçta olan düşünürlerden biridir; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 310. Fouillée için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 170; Gökalp, **Makaleler II**, (Süleyman Hayri Bolay'ın açıklama notu), s. 107-108. Fouillée'ye dergide sık sık atıf yapıldığı gibi, bir de görüşlerinin tanıtıldığı bir tercüme makale yayımlanmıştır. Bkz. Harald Höffding, “Alfred Föyve'nin Tekamülcü Felsefesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 45-47.

¹³³⁴ Timuçin, s. 242.

¹³³⁵ Ülken'e göre, zihinci ve eklektik olan Fouillée (doğrudan toplumbilime dair eseri olmasa da) zaten pek çok eserinde toplumbilim ile ilgili olduğu için, ondan Durkheim toplumbilimine geçmek kolay olmuştur. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 310.

¹³³⁶ Yeni Felsefe Mecmuası'ndaki Durkheim etkisi için bkz. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 394-400.

¹³³⁷ Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 308. Ülken'in Gökalp için dediği gibi, tam Nietzscheci değillerdir. Bu ancak, Nietzsche'yi çok beğenen Fouillée'nin gözlüğü ile görülmüş, yani zihnileştirilmiş bir Nietzsche'dir. Ülken, s. 310.

¹³³⁸ Dil konusunda ise özellikle Max Müller'den etkilendikleri, Yeni Lisan makalelerinin ele alınacağı bir sonraki kısımda görülecektir. Genç Kalemler'in dil programını Ömer Seyfettin üzerinden kuvvetli bir şekilde etkileyen bir diğer isminse Antoine Albalat olduğu anlaşılmaktadır; bkz. Filizok, s. 180.

Gökalp'in Genç Kalemler'de Durkheim'dan söz ettiği (ve aynı zamanda dergide Durkheim'dan söz edilen) ilk yazı, 9 numaralı nüshanın başmakalesidir.¹³³⁹ “Yeni Lisan ve İmla” başlıklı bu yazıda da belirtildiği gibi, Genç Kalemler toplumbilimde Durkheim mektebinin en doğru şekilde uyguladığı “objektif yöntem”i dile uygulamaya çalışmıştır.

Genç Kalemler'e göre dil gibi imla da içtimaî bir müessesedir. Genç Kalemler dilbilgisi kurallarını (sarf) ve tecvidi incelerken, içtimaiyatta (sociologie) yegâne doğru yol olan “şeyî” (objectif) usulü uygulamaya çalışmıştır. Yazmakta oldukları “Yeni Lisan Usulü: Türkçe Sarf” adlı kitapta¹³⁴⁰ da bu usul takip edilmektedir. Dilin bu kısımlarını incelemeye çalışırken imla meselesini de ihmal etmemişlerdir. Aynı usulü uygulayarak imlanın tarihî gelişimiyle içtimaî durumu hakkında da incelemeler yapmışlardır. İmlaya objektif bir gözle bakmak, yalnız yeni bir hareket değil, aynı zamanda gayet zor bir yoldur. Bu nedenle, doğru sonuçlara varmak için yavaş ama sağlam adımlar atmayı daha uygun görmüşlerdir. Şimdiye dek imla konusunda suskun kalmaları bundan ileri gelmektedir. Bu makalede “Yeni Lisan” usulünün imlamıza nasıl uygulanabileceği açıklanacaktır. İşte Genç Kalemler'in de benimsediği “objektif yöntem”i toplumbilimde en doğru şekilde uygulayan, Durkheim mektebidir.

Dergide içtimaiyata (toplumbilim), toplumsal (içtimaî) olana verilen büyük önem, gösterilen büyük ilgi; içtimaî olanla olmayanın ayrılması; taklidin reddi, özgünlüğe ve yaratıcılığa yapılan vurgu¹³⁴¹, toplumda normal olan ile marazî (patalojik) olanı ayırma ve marazî olanı temizleme çabası ile bu çabada toplumbilimin kullanılması vb. hep Durkheim etkisiyle açıklanabilir.¹³⁴²

¹³³⁹ GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve İmla”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 145-146.

¹³⁴⁰ Bu kitap, bilindiği kadarıyla, hiç basılmamıştır. Tasarı olarak kalmış veya başlanmış ama bitirilmemiş olsa gerektir.

¹³⁴¹ Alkan'ın işaret ettiği gibi, Yeni Hayatçılar taklidi Tarde gibi değil Durkheim'ın anladığı gibi ele alırlar. Alkan, “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, s. 398. Georgeon da (“Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”deki görüşlerine atıfla) Gökalp'in, taklidi toplumsal evrimin temeli olarak gören Tarde'nin düşüncelerini bu dönemde reddettiğini tespit eder. Bkz. François Georgeon, “Müslüman ve Dönme Selânik”, **Selânik 1850-1918**, s. 124. Fransız düşünür Gabriel Tarde (1843-1904) için bkz. Kösemihal, s. 138-141; Haçerlioğlu (Cilt 2), s. 310-311.

¹³⁴² Emile Durkheim (1858-1917) ve görüşleri için bkz. Kösemihal, s. 181-204, 294-297, 312; Nurettin Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Ekim 1971; Raymond Aron,

II. Meşrutiyet döneminin yoğun şekilde ilgi çeken ve üzerinde odaklanılan konularından biri “ilm-i içtima” veya “içtimaiyat” (toplumbilim) olmuştur. Bu dönem, eli kalem tutan herkesin “içtimaiyat”tan söz ettiği, “içtimaiyat”ın çözüm önermediği sorunun neredeyse olmadığı, bir ders olarak müfredata girdiği, Darülfünun’da kürsüsünün kurulduğu, isimlerinde bu kelimenin geçtiği dergilerin çıktığı ve dergilerde “içtimaiyat” sütunlarının ayrı bir yeri olduğu bir dönemdir. Ama bu “içtimaiyat”, anlaşılacağı üzere, bugünkü toplumbilimden çok daha geniş kapsamlıdır. Halka, topluma olan ilgi toplumbilime olan ilgiyi de körüklemiştir ve tersi de doğrudur. “Halk”, II. Meşrutiyet toplumbiliminin anahtar kelimesidir.¹³⁴³ Toplumbilim (özellikle de Fransız toplumbilimi), Türk aydınları tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünün ve Avrupa emperyalizmlerinin baskısının getirdiği sorunları çözümleyebilecek yeni bir bilim olarak görülmüştür.¹³⁴⁴

Toplumbilim ve Durkheim toplumbilimi Genç Kalemler’in de özel önem verdiği bir alandır. Bu önem, dergi içeriğinde (makalelerde) rahatlıkla tespit edilebildiği gibi, kitap tanıtımlarında da görülebilir. Nitekim derginin 12 numaralı nüshasının arka kapağının iç yüzünde şu tanıtım yer alır.

Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Korkmaz Alemdar (çev.), 4. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Ekim 2000, s. 255-323.

¹³⁴³ Toprak, “Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm”, s. 40-41. Konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Toprak, “Osmanlı’da Toplumbilimin Doğuşu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 1, s. 310-327; Berkes, “Türkiye’de Toplumbilimin Başlangıcı”, **Felsefe ve Toplumbilim Yazıları**, s. 135-144. Genç Kalemler mensubu Gökalp’in, toplumbilim üzerine 1913 tarihli ilk telif eserin (“İlm-i İçtima”) yazarı, Darülfünun’da toplumbilim kürsüsünün kurucusu ve dahası, Berkes’in ifadesiyle, “Türk toplumbilim akımının gerçek önderi” olmasına işaret edilmelidir. II. Meşrutiyet’in içtimaiyat dalgasına Gökalp’in verdiği Durkheim tonu gitgide koyulaşacaktır. Özellikle Dünya Savaşı yıllarından itibaren Türk Halkçılığı’nın beslendiği bir diğer kaynağın, toplumbilimin bir kolu olarak gelişen Fransız solidarizmi (tesanütçülük/dayanışmacılık) olduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet toplumbiliminin en gözde kavramları arasında “tesanüt” ve “tesanütçülük” de yerini alacaktır. Bkz. Toprak, “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, s. 54; Tekeli-Şaylan, s. 59; Tekeli, “Türkiye’de Halkçılık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** Cilt 7, s. 1929. Berkes bu yönelimi, “Marksist sosyalizmden” “Durkheim’in sosyolojizmine” diye niteler. Bkz. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 237; Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s. 422.

¹³⁴⁴ “Onlar genellikle ‘hasta adam’ın toplumsal bir hastalığa yakalandığını ve teşhisi koyup tedaviyi yapmanın toplum bilimine (‘ilm-i içtima’) düştüğünü kabul ediyorlardı.” Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 94. Hobsbawm’ın deyişiyle, 1875-1914 döneminde Avrupa’da toplumbilim, toplum bilimlerinin en özgün ürünüdür ve tarihsel dönüşümlerle uğraşmayı hedefleyen en önemli girişimdir. Hobsbawm bunun nedenlerine de eğilir. Bkz. Eric J. Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, Vedat Aslan (çev.), 2. Basım, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Temmuz 2003, s. 296-298.

İlm-i İctimaî

En son Fransız içtimaiyatçılarından “Bogle”nin bu namdaki kitabı Mustafa Suphi Bey tarafından tercüme edilmiştir. Fenne, felsefeye iştihakı olan, bu vatanın yükselmesini isteyen her vatandaş okumalıdır. Bütün kitapçı dükkânlarında bulunur.

Fransız toplumbilimci Emile Bougle’nin toplumbilim kitabı, “İlm-i İctimaî Nedir?” başlığıyla Mustafa Suphi Bey tarafından Türkçeye çevrilmiştir ve bu kitap Türkçe’deki ilk çeviri toplumbilim kitabıdır. 1912’de (1328) yayımlanmıştır (Dersaadet; Mürettibin-i Osmaniye Matbaası). Bougle’nin kitabı Durkheim toplumbilimini Türklere, Türk aydınına tanıtan ilk eser olmuştur.¹³⁴⁵ Görüldüğü üzere, Bougle’nin kitabı içtimaiyatla haşır neşir olan Genç Kalemler tarafından ilgiyle karşılanmıştır.¹³⁴⁶

Aslında Genç Kalemler’in temel referansı Batı ve esas olarak da Fransız bilimi, felsefesi, toplumbilimi ve edebiyatı olmuştur.¹³⁴⁷ Batılı, bilhassa Fransız kaynaklara yapılan her türden atıf dergide yüzlerce dir.¹³⁴⁸ Genç Kalemler’in temel toplum modeli, Batı Avrupa’da olabilecek en yetkin örneklerinin bulunduğu, ulus düzleminde

¹³⁴⁵ Toprak, “Osmanlı’da Toplumbilimin Doğuşu”, s. 311-312, 326. Ülken’in çalışmalarında bu Mustafa Suphi Bey ile Genç Kalemler ekibinden olan Suphi Ethem Bey’in karıştırıldığı görülmektedir. Bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 302, 375; Ülken, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, s. 336.

¹³⁴⁶ 12 numaralı nüshadaki (yukarıda aktarılan) tanıtım dışında; bir okurun Türkçeye tercüme edilen felsefî ve ilmî eserler tavsiye etmeleri isteği üzerine Genç Kalemler’in 15 numaralı nüshasının arka kapağının iç yüzünde “Açık Muhaberelerimiz” başlığı altında tavsiye edilen tercümelerden biri de Mustafa Suphi Bey’in Bougle’den yaptığı bu tercümedir.

¹³⁴⁷ Tekin Alp’e göre “insanîyet” (kozmpolitizm anlamında) fikirlerinin reddedilmesinde Yeni Hayatçıların üstadı Gustave Le Bon’dur. Alfred Fouillée ise silahlarını tedarik etmektedir. Tekin Alp “zamanımızın fikir üstadları” dediği bu düşünürlerden ilgili alıntılar da yapar. Bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 150-151. Bir başka yazısında Yeni Hayat liderlerinin Alfred Fouillée, Gustave Le Bon, Henri Bergson, Emile Durkheim, Gobineau ve Nietzsche gibi yazarlar aracılığıyla Batı edebiyatını tanıdıklarını; bu sayılan isimleri siyasal düşüncelerine yakın bulduklarını ve bu yazarların kitaplarından yola çıkarak kendi kuramlarını geliştirdiklerini belirtir. Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 180. Aynı isimleri zikri için ayrıca bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 133.

¹³⁴⁸ “Batılı kaynaklara yapılan her türden atıf” derken, bu ifadeyi olabilecek en geniş anlamda kullanıyoruz. Fransızca bir kitap, Batı edebiyatından yapılan çeviri veya bir Batılı düşünürün görüşleri söz konusu olabileceği gibi, örneğin Fransızca terimler kullanılması veya Fransız edebiyatındaki tartışmalara yapılan atıflar da buna dâhildir. Brummett’in belirttiği gibi, II. Meşrutiyet yıllarında yabancı (özellikle Fransızca) kelimeler kamusal ve özel alanı istila etmiş durumdadır. Osmanlı okuru 20. yüzyıl başı Avrupa edebiyatını yakından tanıyordu ve bu yakınlık dolayısıyla Osmanlı metinlerinde Fransızca terimler, atıflar ve imalar kullanılıyordu. II. Meşrutiyet basınında Fransızca çok yaygındı. Çift dilli gazetelere ya da gazete eklerine, çift dilli başlıklara rastlanıyordu. Brummett, s. 308-310.

örgütlenen burjuva toplumdur.¹³⁴⁹ Yeni Hayat'ın bir örneği Avrupa'da vardır: "Rönesans". Rönesans Avrupa Yeni Hayatı'nın başlangıcına işaret eder.

Buna karşın, Genç Kalemler Batı karşısında çok hassas bir duruş göstermiş ve Batı'ya karşı çok dikkatli bir tutum geliştirmeye çalışmıştır. Berkes'in belirttiği gibi, Genç Kalemler'in merkezinde olduğu Yeni Hayat grubunun Batı anlayışları Namık Kemal (Yeni Osmanlılar) ve Edebiyat-ı Cedide aydınlarının anlayışından çok ileridedir.¹³⁵⁰ Türkçüler Batı'dan iktibas bazı koşullara bağlamışlardır.¹³⁵¹ Aşağıda görüleceği gibi, körü körüne taklidi şiddetle reddetmişler ve Batı'dan iktibası tümüyle reddetmemekle birlikte özgünlüğü ve yaratıcılığı ön plana çıkarmışlardır.¹³⁵²

Yeni Hayat programının temel kavramları "kıymet", "kuvvet-fikir", "kuvvet-his" ve "mefkûre"dir. Kimi zaman karmaşık bir şekilde birbirlerinin yerine kullanıldığı görülen ve içeriklerini her zaman tam olarak belirlemenin güç olduğu bu belirsiz terimlerden en uzun ömürlüsü ve etkini, Gökalp'in zamanla geliştireceği "mefkûre" (ideal) olacaktır.¹³⁵³ Eski hayatın kıymetleri, yenilerini yapmak için, yıkılacak; Yeni Hayat'ın temelini yeni kıymetler oluşturacaktır. Yeni Hayat bu yeni kıymetlerin toplum tarafından benimsenmesinden ibarettir. Mefkûre, toplumun sosyal hayatında ortaya çıkan belirsiz eğilimlerin ve özlemlerin bilinçli bir hale gelmesinden oluşur. Kavimlerin ruhları da bu eğilimlerden, özlemlerden ve mefkûrelerden ibarettir. Kısacası, yeni değerleri, yeni idealleri olan bir toplum tasarlanmaktadır. Mefkûreler buhran zamanlarındaki galeyanlı topluluklardan doğar. Bu mefkûreleri içinde barındıran içtimaî varlıklara "kıymet" denir. Bireyler ancak toplumsal bir hayat yaşamakla içtimaî

¹³⁴⁹ Yeni Felsefe Mecmuası için Alkan da aynı tespiti yapar: "Yeni Hayat'ın toplumsal dönüşümle oluşturulmasını istediği, tanımını yaptığı toplum ise, hiç kuşku yok ki bir sanayi - kapitalist- toplumdur." Alkan, "Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası", s. 407.

¹³⁵⁰ Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 232.

¹³⁵¹ Tunaya (Cilt 3), s. 387. Tekin Alp'in bu konudaki değerlendirmesi için bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 151-152.

¹³⁵² Bu bir tür senteze ulaşma çabası Genç Kalemler sonrasında Gökalp'te "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" şeklinde formüle edilecektir. Gökalp'in önce 1913-1914'te Türk Yurdu'nda çıkan bu makale serisi 1918'de kitap olarak da yayınlanmıştır. Bkz. Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**, İbrahim Kutluk (hızl.), 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

¹³⁵³ "Mütevazı bir mecmua, 'Genç Kalemler' mecmuası şu mefkûre yolunun ilk konağıdır. Burada 'Genç Kalemler'le' ateşli gençler çalışıyordu; fakat onların başlıca ruh ve hararet aldıkları çekingen, münzevi bir adam vardı, o adam işte o idi: Ziya Gök Alp! ..." (Betin), s. 6. Betin'in de (daha yukarıda Yöntem'in eleştirdiği tavır içinde) Genç Kalemler ve Selanik gençleri üzerindeki Gökalp etkisine biraz fazla vurgu yaptığı görülmektedir. Bkz. (Betin), s. 6, 12-13.

vicdanın tanrısal ilhamları altında kalarak mefkûreci ve kıymetçi olabilirler. Mefkûreler içtimaî vicdandan doğarak bireylerde “irade” şeklinde ortaya çıkar.

Ancak, Yeni Hayat’ın kıymetleri şimdiden bilinemez. Hareketin hangi hedefe ulaşacağı, ne gibi sonuçlar doğuracağı şimdiden kestirilemez. Yeni Hayat’ın gayesi malum değildir ve programı da yoktur ama (bilimlerin olduğu gibi) muntazam bir usulü (yöntemi) vardır. Yeni Hayatçılar başlangıçta bir işbölümüne gideceklerdir. Hayatın her safhasına ait kıymetler ayrı ayrı araştırmacılar tarafından hususî eserlerde incelenecektir. Ancak, hiçbir araştırmacı kendi fikirlerini Yeni Hayat’ın kesin gerçekleri olarak ileri sürmeyecektir. Yeni kıymetler geçici ve gelişmeye açık olacaktır. Katî kıymetler iddia etmemek Yeni Hayat’ın en mühim düsturudur. Demek ki dogmatik olmayan, esnek bir anlayış hâkim olacaktır.

“Terakki” de (özellikle bilim ile ilintili olarak) Genç Kalemler’in ve dolayısıyla Yeni Hayat programının temel kavramlarından biridir.¹³⁵⁴ Türkler ilerleyecek, yeni hayatlarıyla gerek Avrupa’yı gerekse Avrupa’yı taklit eden gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını geride bırakacaktır. Öyle ki Osmanlılığın milli medeniyeti Avrupa medeniyetlerine gıptalar ilham edecek, Avrupa medeniyetlerinin çürük ve hasta temellere dayandığını gösterecektir. Hakiki medeniyet ancak yeni hayatın inkişafıyla başlayacak Türk medeniyeti olacaktır.

Yeni Hayat’ın taklit ve Yeni Hayatçıların da taklitçi olmaması en önemli hususlardan biridir.¹³⁵⁵ Ne eski Osmanlı/Türk toplumu ne de Batı taklit edilecektir. Taklit, Genç Kalemler tarafından her durumda şiddetle reddedilir. Bu nedenle hem Tanzimat’ın hem de gayrimüslim Osmanlıların tuttıkları yol eleştirisinin hedefi

¹³⁵⁴ Arai de bu tespiti yapmıştır; Arai, s. 69. Yine Arai’nin de belirttiği gibi, dergide Prusya’nın ve Japonya’nın gelişimine ilişkin tercümeler, bu ülkelerin hızlı ilerlemesine olan ilgiden kaynaklanmıştır. “Terakki” (ilerleme) kavramıyla birlikte “tekâmül” (evrim) kavramı da Genç Kalemler zihniyetinde önemli bir yer tutmaktadır. Aslında bu iki kavram Genç Kalemler’e özgü değildir ve Meşrutiyet dönemi fikir dünyasında çok yaygındır. “Meşrutiyet yılları (1908-1914) adeta ‘tekâmül’ ve ‘terakki’ kelimelerinin kötüye kullanılacak derecede gündelik basına yayıldığı bir devre idi. Toplumsal sorulara Batı düşüncesi açısından cevap vermeye kalkan yazarlar bu kelimeleri bütün kördüğünleri çözen bir sihirli anahtar gibi kullanıyorlardı. O derecede ki, hiçbir felsefi tenkide ve tartışmaya tâbi tutmadan her şeyin bu evrim ve ilerleme kanunlarına bağlı olduğu bir postüla gibi kabul ediliyordu. Ayrıca evrimden anlaşılan şey, yalnız Darwin tesiri ile gelişen ve 20. yüzyıl başında hüküm sürmüş olan Spencer evrimciliği idi.” Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 303.

¹³⁵⁵ “Taklit-taklitçilik” karşıtlığı da II. Meşrutiyet fikir hayatının temel unsurlarından biridir. Bkz. Tunaya, **Hürriyet’in İlânı**, 59-60.

olmuştur. Ayrı bir “ümme” oluş nedeniyle zaten Batı kopya edilemez. Batının hazineleri alınacaktır ama özgün olan yaratılacaktır. Yeni Hayat yaratılacak bir hayat olacaktır. Yeni kıymetler Osmanlılığın ruhundan doğacaktır. Demek ki “yaratıcılık ve özgünlük” temel düsturlardandır. “Türkçüler yaratıcı olmayı en önemli varlık şartı kabul edeceklerdir.”¹³⁵⁶

Burada beliren soru, bu özgünlüğün temel karakterinin ne olacağıdır. Tasarlanan “Yeni Hayat”ın, retorikteki kimi Osmanlıcı sapmalara karşın, sadece Türkler için öngörüldüğüne şüphe etmek güçtür. Retorikteki sapsmalar kuşkusuz, Osmanlıcılığın 1911-1912 döneminde halen gayet kuvvetli bir cereyan olmasından ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bu dönemde ağırlıklı olarak Osmanlıcı bir siyaset gütmekten kaynaklanmaktadır. Yeni kıymetlerin Osmanlılığın ruhundan doğacağı, Osmanlılığın “milli medeniyeti”nin Avrupa’ya gıptalar ilham edeceği, Yeni Hayat’ın “milli bir yaşayış” olduğu türünden ifadeler görülmekle birlikte, Türklüğe yapılan atıfların ağırlığı ve netliği, buralarda da “Osmanlı” ve/veya “milli” derken aslında bilinçli veya bilinçsiz Türklüğün ve “ulus”un kastedildiği izlenimi uyandırmaktadır.¹³⁵⁷

Yeni Hayat’ın Türkler için öngörüldüğünün en belirgin kanıtlarından biri, gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının tasarlanan bu Yeni Hayat’ın dışında ele alınması ve dahası bir rakip olarak değerlendirilmesidir. Onların bu hayata ihtiyaçları yoktur çünkü zaten yeni hayatlarını kurmuşlardır. Yeni bir hayatı uzun uzun aramamış, kendilerine uygun gelen Avrupa’yı taklit etmişlerdir. Bu, onlar için Hristiyan ümmetine dâhil oldukları için mümkün olabilmiştir. Hâlbuki İslamlar hayatlarındaki hususiyetten dolayı Avrupa medeniyetini taklit edemezler. Kendi hususi hayatlarını yaratmalıdırlar.

Her ne kadar Osmanlılıktan söz ediliyorsa da Genç Kalemler’in Yeni Hayat anlayışı Avrupa ile olduğu gibi gayrimüslimlerle de bir rekabeti içerir. Türklerin

¹³⁵⁶ Tunaya (Cilt 3), s. 387.

¹³⁵⁷ Arai’nin belirttiği gibi, Genç Kalemler’de “Türklük” ve “Osmanlılık” sık sık birbirinin yerine kullanılabilmiştir. Arai, haklı olarak, bunun üzerinde dikkatlice durmak gerektiğini belirtir. Çünkü ona göre bu, Genç Kalemler’in ve Osmanlı Türk milliyetçilerinin görüşlerinin belirleyici niteliklerinden biridir. Osmanlı Devleti’nin varlığını verili bir durum olarak kabul eden bu milliyetçilik, Osmanlı Türkleri için, Rusya göçmenlerinin milliyetçiliğinden daha kolay benimsenebilir niteliktedir. Arai, s. 72-75; Arai (MTSD), s. 185.

gayrimüslim Osmanlıları da Avrupalıları da medeniyet yarışında geçeceği iddiasında bulunulur.

“Yeni Hayat” gerçekte bir “ulus”un hayatıdır. Mehmet Ali Tevfik Bey’in “Manevi Yurt” başlıklı açık milliyetçi nitelikli metninin “Yeni Hayat” üst başlığıyla verilmesi boşuna değildir. Yeni Hayat kozmopolit, dünyacı, vatansız, gayrimilli veya Avrupalı olmayacaktır.¹³⁵⁸ Toplumsal dönüşüm Türklerin ulusal benliklerini kazanmaları sürecini ifade eder. Genç Kalemler tasarlanan yeni hayatı “Türk Hayatı”, (“Osmanlı Hayatı” değil) yeni özlemleri “Türk Ruhu” (“Osmanlı Ruhu” değil) olarak adlandırır. Bu hayatın edebiyatı da “Türk Edebiyatı”dır. “Yeni İnsan” ve “Üstün İnsan” ise Türk’tür.

Tekin Alp’in esas olarak Yeni Hayat hareketini ele alan makalesine verdiği “Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar” başlığı¹³⁵⁹ Genç Kalemler yayınıni özetler gibidir. Tunaya’nın deyişle, “Yeni Hayat yeni doğan milli idealin egemenliği ve denetimi altında önce Osmanlı İmparatorluğu için Türkçü prensiplere dayanarak düşünülen yaşam biçimidir.”¹³⁶⁰

Bununla beraber, gerek Genç Kalemler’in gerekse dönemin tüm Türkçü akımının ideolojisinin gelişimini tamamlamış olmadığı, yukarıda sözü edilen “ideoloji yumağı” halinin Genç Kalemler’de de görüldüğü mutlaka belirtilmelidir. Milliyetçi çizgisi açıkça belli olan Genç Kalemler’in (tüm yayın dönemi boyunca) Osmanlıcılıktan bütünüyle arınmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Kökleri Şinasi Efendi’ye ve Yeni Osmanlılara kadar götürülebilecek olan Türkçü akım, Osmanlı ve İslamî

¹³⁵⁸ Çalışma ilerledikçe de görüleceği gibi, Genç Kalemler’in savaş açtığı ana başlıklardan biri “kozmpolitizm” olmuştur. Dumont’un verdiği bilgiye göre, kozmpolitizm o sırada çok yaygın ve revaçtaydı. Bkz. Dumont - Haupt, s. 52; **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, s. 98. Tunaya’nın bir belirlemesine dayanarak bu kozmpolitizm karşıtlığının bir yönüyle (bilinçli veya bilinçsiz olarak) zımni bir Osmanlıcılık karşıtlığı olduğu düşünülebilir. Tunaya, Osmanlıcılığın bir politika ve kavram olarak “kozmpolitliğin siyasal formülü” olduğunu ve muhalifleri tarafından İttihatçılara karşı bir kalkan olarak kullanıldığını ifade eder. Tunaya (Cilt 3), s. 219.

¹³⁵⁹ P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 112-157. Tekin Alp’in bu makalesinin Gökalp’ten ilham alınarak yazıldığına daha yukarıda değinilmişti.

¹³⁶⁰ Tunaya (Cilt 3), s. 387. Tunaya’nın belirttiği gibi, Yeni Hayat yalnız siyasal değil aynı zamanda sosyal bir değişim olacaktır ve çeşitli yeniliklere ve reformlara dayanması gerekecektir.

renklerden zaman içinde gittikçe arınan, devrimci-milliyetçi karakteri gittikçe belirginleşen bir seyir izlemiştir.¹³⁶¹

Tüm bu anlatılanlar Yeni Hayat'ın içeriğinin ne olduğu, arzulanan toplumun nasıl bir toplum olacağı konusunda bazı ipuçları verir. Ancak, bunun açmılandırılması gerekmektedir. Genç Kalemler'e göre Yeni Hayat nasıl bir hayat olacaktır?

Erişirgil'e göre Abdülhamit zamanında ve Meşrutiyet'in ilk yıllarında “yeni hayat” sözünün sihirli bir anlamı vardır. Bu söz, aydınlar için başlı başına bir ufuk açar. Abdülhamit devrinin bilgili geçinen gençlerine göre “yeni hayat” ülke dışında (ve herhalde Batı ülkelerinde) yaşamaktan ibarettir çünkü bu kimselere göre Osmanlı ülkesinde yeni bir hayat doğamaz. Meşrutiyet ilan edilince Yeni Hayat'ın doğduğuna inanmışlardır ama bu inanç da çok sürmez. Özellikle 31 Mart Vakası sonrasında koşullarında yine Yeni Hayat'ın bu memlekette doğamayacağına inanılır olmuştur.¹³⁶²

Kendi tasarladıkları hayata inançları tam olan Genç Kalemler mensuplarının “Yeni Hayat” anlayışları bu eski “yeni hayat” anlayışından oldukça farklıdır. Bu hayatın temel niteliği “ulusal” oluşudur.¹³⁶³ Bu nedenle, aşağıdaki kısımda Genç Kalemler'in milliyetçiliği ele alınacaktır. Daha doğrusu, tüm dergi içeriği, kronolojik olarak (üç devrede) milliyetçilik ekseninde değerlendirilecektir.

II. MİLLİYETÇİLİK

Genç Kalemler'in bir yandan tasarlayıp diğer yandan da inşasına giriştiği Yeni Hayat, esas itibariyle ulusal bir hayattır. Başka bir deyişle, sözü edilen hayat, bir ulusun

¹³⁶¹ Doğu Perinçek, **Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet**, 3. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Kasım 1991, s. 113.

¹³⁶² Erişirgil, s. 74.

¹³⁶³ “Artık Türk de dar bir milliyetperverliğe iltica mecburiyetinde kalmışdı. ... Yeni bir hayat ihdas etmek istedi. Hem de şiddetle istedi. Kavmin güzideleri ecdadın an'anesinden bir idealin unsurlarını bulub çıkarmaya ve o ideali ırkın saf ruhuna yavaş yavaş infaz etmeye karar verdiler. Bu adamlar, millete taze hayat vermek büyük işi için teşkilât-ı lâzimeyi de yaptılar. ... Öyle ise, kahrolsun tatsız insaniyetçilik, korkak beynelmileliyet, mürâî Masonluk! Vatan ve millet! İşte yeni hayatın şiarı (döviz) budur. Her şey vatan için!” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 129, 151.

hayatı ve milliyetçi bir hayattır.¹³⁶⁴ Söz konusu yeni hayatın tüm alt başlıkları bu “ulusal olma” üst başlığının alt maddeleridirler. Dolayısıyla, Genç Kalemler’in nasıl bir ulus ve ulus inşası tasarladığını, başka bir deyişle Genç Kalemler’in milliyetçiliğini ortaya koymak bu derginin incelenmesinde kavranması gereken ana halkadır. Bu ana halka sayesinde Genç Kalemler’in ideolojisinin diğer unsurları da ortaya çıkacaktır. Diğer bir deyişle, Genç Kalemler’in içeriğini milliyetçilik ekseninde incelemek, dergi içeriğini bir bütün halinde kavrama imkânı sunacaktır. Bu sayede yeni veya ulusal hayatın (yani Genç Kalemler milliyetçiliğinin) halkçı, bağımsızlıkçı (anti-emperyalist), çağdaşlaşmacı/Batılılaşmacı, laik ve bilimci/materyalist nitelikleri de kendini belli edecektir.

Bu çalışmanın temel varsayımlarından biri, Genç Kalemler dergisinde tek bir değil, üç ayrı milliyetçiliğin ortaya çıkmış olduğudur. Daha doğru bir ifadeyle, Genç Kalemler dergisi ve milliyetçiliği üç farklı aşamadan geçmiştir. Bu nedenle aşağıda Genç Kalemler’in milliyetçiliği, çoğunlukla yapıldığı gibi, Yeni Lisan konusu veya dergi ciltleri esas alınarak değil, derginin geçirdiği farklı aşamalar temel alınarak üç devrede incelenmiştir. Bu açıdan bakılınca denebilir ki üç farklı Genç Kalemler dergisi vardır. Aşağıda, Genç Kalemler içeriğinin tamamı, bu üçlü aşamaya göre ve kronolojik akışa uygun olarak ele alınacaktır.

Dergiyi bu yoldan incelemeye girişmeden evvel, “aşama” derken neyin kastedildiğini veya başka bir deyişle, bu aşamaların neye göre belirlendiğini açmak gerekir. Her şeyden evvel, yukarıda belirtildiği gibi, aşamaları belirleyen temel unsur Genç Kalemler’in milliyetçilik anlayışında görülen belirgin ve bir sonraki aşamaya kadar kalıcı olan dönüşümdür. Bu ana halkaya yakından bağlı olan ikinci unsur, dergi içeriğindeki “yayın çizgisi” bağlamındaki dönüşümdür. Üçüncü unsur, derginin yazar kadrosundaki ve teknik özelliklerindeki değişikliklerdir. Dördüncü bir unsur olarak toplumsal/tarihsel bağlamdaki değişim sayılabilir. Bunların hepsinin birbiriyle iç içe geçmiş olduğunu ve birbirlerine bağlı olduklarını herhalde belirtmeye gerek yoktur.

¹³⁶⁴ “...Türkçüler Osmanlı insanlarına bir ‘Yeni Hayat’ vaadediyorlardı. Bu kurtuluş reçetesinin dayandığı fikir ve eylem temeli Türk milliyetçiliği olacaktı.” Tunaya (Cilt 1), s. 43.

A. BİRİNCİ DEVRE

Genç Kalemler'in birinci devresi veya Genç Kalemler milliyetçiliğinin birinci aşaması derginin ilk cildini, yani ilk altı sayıyı kapsar. Bu da aşağı yukarı Kasım 1910-Mart 1911 tarih dilimine tekabül eder.¹³⁶⁵ İkinci aşamanın ilk işaretlerine 5-13 numaralı nüshada rastlanmakla ve Gökalp'in "Turan" başlıklı manzumesi 6-14 numaralı nüshada yayımlanmış olmakla birlikte, bu devrenin temel nitelikleri ilk cildin bütün sayılarına hâkimdir. İlk devrenin genel niteliğinin veya ortalamasının tek kesin istisnası, aşağıda ele alacağımız, Gökalp'in "Turan" başlıklı manzumesidir.

Genç Kalemler'in birinci cildini oluşturan ilk altı sayısında ağırlıklı olarak bir Osmanlı vatanseverliği (Osmanlıcılık) göze çarpar. Bunun en tipik örneği olarak Ali Canip Bey'in "Al Bayrağımıza" başlıklı şiiri gösterilebilir.¹³⁶⁶ Tevfik Fikret'in "Ferdâ..." başlıklı manzumesi de benzer bir içeriğe sahiptir.¹³⁶⁷ Kâzım Nami Bey'in "Siyasî Notlar"ında da bir Osmanlı vatanseverinin bakış açısı kolaylıkla tespit edilebilir.¹³⁶⁸

Ali Canip Bey'in 1-9 numaralı ilk sayıda yer alan ve Genç Kalemler'de çıkan edebiyat konulu ilk yazı olan "Edebiyat-ı Müstakbelemiz" başlıklı makalesi¹³⁶⁹ Osmanlıcı bir görünüm sergiler. Ali Canip Bey'in bir nüsha sonraki (3-11 numaralı nüshadaki) makalesinde Türk milliyetçiliğinin izleri açıkça görülebileceği ve bu iki yazıda da aynı konu işlendiği için, bir kıyaslama yapabilmek açısından Genç Kalemler'deki bu ilk makalesini değerlendirmekte fayda vardır.

¹³⁶⁵ Bu tarih dilimi içinde veya yakınında dikkat çeken olaylar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1910 Kongresi, Yemen'deki ve Arnavutluk'taki ayaklanmalardır. Ek I'e bkz.

¹³⁶⁶ Ali Canip, "Al Bayrağımıza", **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 104.

¹³⁶⁷ Tevfik Fikret, "Ferdâ...", **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 151. Tevfik Fikret'in bu şiiri "bugünün gençlerine" ithaf edilmiştir.

¹³⁶⁸ Rumeli Sermuharriri (Kâzım Nami), "Siyasî Notlar", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 82-84; Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), "Siyasî Notlar", **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 97-98; Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), "Siyasî Notlar", **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 114-115. Kâzım Nami Bey'in (Girit sorunu vesilesiyle) "İslam kardeşlerimiz"den söz etmesi zikredilmeye değer. Ayrıca Yunanlara bakışı da ilginçtir. Yunanistan'da Venizelos kabinesinin kurulduğundan söz ederken, "bu eski kahramanlar memleketinin zavallı" alın yazısına acımaktan kendini alamadığını dile getirir. Yunanlar bizim felaketimizi isteyen düşmanlarımız olduğu halde, "insan olmaları haysiyetiyle" özellikle de "komşuluk yüzünden" aramızda onların felaketine neden olacak bir karışıklık doğmaması emeliyle bugünkü milli keşmekeşlerine acıdığını ve "daha beter olsunlar!" gibi bir temennide bulunmadığını ifade eder. Bkz. Rumeli Sermuharriri (Kâzım Nami), "Siyasî Notlar", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 83.

¹³⁶⁹ Ali Canip, "Edebiyat-ı Müstakbelemiz", **GK**, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 84-85.

Genç Kalemler'in başyazarına göre birçok aşamadan geçen sanat, geldiği bugünkü mevkiinde “beşerin ruhundan ibaret”tir. Taparcasına sevenleri, sanatın “şahıs için” olduğuna karar vermişlerdir. Bu gelişim bizim edebiyat tarihimiz için de geçerlidir.

İkisi (Fuzuli ve Nedim) hariç eskiler dua kitaplarından başka bir şey vücuda getirememişlerdir. Milletin genel ruhunda (ruh-ı umumî-i millet) ilk ilerleme uyanışını ortaya çıkaran Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun¹³⁷⁰ ilanından sonra edebiyatımız taze bir hayat bulmaya, başka bir şekilde görünmeye başlamış, sanatımızda yeni bir ses duyulur olmuştur. Fakat bu ses büsbütün “beşerî” olmamıştır. Nihayet Tevfik Fikretler, Cenap Şahabettinler, Halit Ziyalar (yani Edebiyat-ı Cedideciler) yetişmiştir. Bunlarla görülmüştür ki “Osmanlılar da ‘işte bizim de teessüs etmek üzere bulunan bir edebiyatımız vardır’ diyebileceklerdir.” Ancak, işitilen bütün bu sesler beşerî, insanî de olsa, “şahsi ve vicdani” olmamış, umumî olmuştur. Hatta o kadar umumidir ki doğrudan doğruya Batıdan geldiğine inanılır.

Yazara göre nihayet “inkılâb-ı mesudumuz” gerçekleşmiş ve henüz herkes tarafından görülemese de edebiyatımızda da bir inkılâp başlamıştır. Bugün gençler şiir ve edebiyatın vicdani olmasını istemektedir.

Görüldüğü üzere, Ali Canip Bey yazısında Türklükten/Türklerden veya milli/ulusal bir edebiyattan hiç söz etmez; Osmanlılardan ve yeni bir edebiyattan söz eder ama “Osmanlılar” derken tam olarak kimi kastettiğine ve bu yeni edebiyatın niteliğine ilişkin çok aydınlatıcı bir açıklama getirmez. “Millet” kelimesine tam olarak hangi anlamı yüklediği de belirsizdir.¹³⁷¹ Ayrıca, “şahsi ve vicdanî” nitelemesi çok farklı şekillerde yorumlanabilir. Ancak, bununla daha ziyade Fecr-i Âtîci bir sanat anlayışının dışa vurulduğuna şüphe etmek güçtür.¹³⁷² Bu yazıda Tanzimat'a olumlu bir paye biçildiğine de dikkat edilmelidir.

¹³⁷⁰ 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı.

¹³⁷¹ Bu halleriyle, “Osmanlı milleti”nin ve tüm Osmanlıların kastedildiği hükmüne varmak gerekir. Ama bu türden bir hükme varmak için acele de edilmemelidir.

¹³⁷² Ali Canip Bey'in o sırada bir Fecr-i Âtîci olduğu ve Fecr-i Âtî'nin sloganının da “sanat şahsî ve muhteremdir” olduğu hatırlanmalıdır.

Bunların yanında, yazarın tasarladığı edebiyata ilişkin önemli bir ipucu verilmiştir. Bu yazısında çok açık bir şekilde ifade etmese de ilerde tüm Genç Kalemler yayının ana temalarından biri olacak olan taklit/taklitçilik, özellikle de Batı taklitçiliği karşılığı, bu yazıda da kendini gösterir. Edebiyat-ı Cedide'nin sesi insanî olsa da “şahsi ve vicdani” olmamış, “umumî” kalmıştır. Hatta o kadar umumdur ki doğrudan doğruya Batıdan geldiğine inanılır. Başka bir deyişle, doğrudan Batı edebiyatından aktarılmış, Batı edebiyatı taklit edilmiştir. İlerde görüleceği üzere, Genç Kalemler Batı taklitçiliğini (ve bu arada bununla suçladığı Edebiyat-ı Cedidecileri) kesin olarak mahkûm edecektir.

Batının taklit edilmesine karşı olmak tek başına yazarın milliyetçiliği konusunda kesin bir fikir veremez çünkü hem taklit karşıtı olup hem de milliyetçi olunmayabilir. Batı'nın taklit edilmesine karşı çıkan bir Osmanlıcı, bir İslamcı, bir sosyalist olabilir. Kesin olan, Genç Kalemler başyazarının edebiyatta farklılığa yaptığı vurgudur.

Sonuç itibariyle, Ali Canip Bey'in bu ilk yazısı “milliyetçilik” noktasından oldukça belirsizdir. Burada kastedilen Osmanlıların tüm Osmanlı uyruklular mı, Osmanlı uyrukluların bir kısmı (örneğin Müslüman Osmanlılar) mı yoksa yalnızca Türkler mi olduğu; “millet” ile Osmanlı unsurlarının toplamının mı yoksa Türk ulusunun mu kastedildiği; sözü edilen yeni edebiyatın ulusal karakterde mi, yoksa başka türden bir edebiyat mı olacağı belirsizdir. Genel eğilim dikkate alınarak bu yazının esas itibariyle (sadece Türkleri hedeflememek şeklinde en gevşek anlamıyla) Osmanlıcı bir metin olduğu söylenebilir.¹³⁷³

Ali Canip Bey'in ikinci sayıdaki (2-10 numaralı nüshadaki) yazısı da benzer bir izlenim verir. “Bizde Edebiyat Dersleri”¹³⁷⁴ başlıklı bu makalenin sonunda, edebiyat

¹³⁷³ Arai, Ali Canip Bey'in tasarladığı edebiyatın “şahsi” niteliğinden yola çıkarak, Ali Canip Bey'in gelecek edebiyattan ayırt edici bir bilinç beklediğini ifade eder. Ona göre, “bu da Ali Canip'in bahsettiği bilincin Türklerin bilinci olduğunu varsaymamızı olanaklı kılar.” Ancak, Arai hemen bir iki satır sonra, yeni edebiyatı esinleyecek ruh ve bilincin Osmanlılara mı, Osmanlı Türklerine mi, yoksa bütün Türklere mi ait olduğu sorusunun cevabının belirsiz olduğunu söyler. Arai, s. 51, 53. Bu yazı için yaptığı ikinci değerlendirmesi, belirsizliğe yaptığı vurgu açısından, daha gerçekçidir ama bu makaleden “bütün Türkler” gibi bir seçenek çıkarmak hiçbir şekilde mümkün değildir. Tüm bunların dışında, şayet Arai, Ali Canip Bey'in az sonra ele alacağımız “Âtî-i Edebimiz” başlıklı yazısını da değerlendirmiş olsaydı “Edebiyat-ı Müstakbelemiz”deki bağlam da daha anlaşılır bir hale gelirdi kanısındayız.

¹³⁷⁴ Ali Canip, “Bizde Edebiyat Dersleri”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 101.

öğretmenlerinin çok önemli bir görevinden söz edilir. Bu görev, genel edebiyat tarihine, buna zaman ve imkân yoksa hiç olmazsa “kendi milletimizin tarih-i edebiyatına” dair bilgi vermektir. Buradaki temel sorun, şimdiye kadar belli başlı bir edebiyat tarihi yazılmamış¹³⁷⁵ ve edebî devirler tasnif edilmemiş olduğu için herkesin kendi fikrini yürütmesidir. Hâlbuki çağdaş bilim, keyfî tasnif ve taksimlere artık son vermiştir.¹³⁷⁶ Ali Canip Bey, Akif Paşa’ya kadar olan dönemi “Asya Mektebi”, ondan itibaren olan dönemi ise “Avrupa Mektebi” olarak tasnif etmeyi uygun bulur.¹³⁷⁷ Ali Canip Bey’e göre bir genç kendi “milletinin” edebî hareketlerinden haberdar olmazsa bir işe yaramaz.

Görüldüğü üzere, bu yazıda da ilk makalede olduğu gibi bir belirsizlik hükmü sürer. Burada da “millet” kelimesinin tam olarak hangi kategoriye anlattığı açık değildir.¹³⁷⁸ Ancak, Ali Canip Bey’in 3-11 numaralı nüshada yayımlanan makalesi değerlendirilecek olursa (1.5-2 ay içinde fikrîsel bir sıçrama yaşamadığı takdirde), ilk iki makalesinde neyi kastettiği rahatça anlaşılabilir.

Genç Kalemler’in birinci devresinin temel karakteri Osmanlılık ve Osmanlı vatanseverliği olmakla birlikte, Türk milliyetçiliği daha ilk ciltte kendini belli etmeye başlamıştır. Ancak, bu Türk milliyetçiliği Osmanlılıkla sıkı bir şekilde iç içedir. Yine Ali Canip Bey’in kaleme aldığı “Âtî-i Edebîmiz” başlıklı makale bunun iyi bir örneğini verir.¹³⁷⁹ Yazara göre, bir “milletin” şöyle veya böyle düşünmesi, şu veya bu şekilde bir edebiyata sahip olması tesadüfî değil, zaruridir.

Yazının devamından Ali Canip Bey’in burada “millet” kavramını bugünkü “ulus” anlamında kullandığı anlaşılmaktadır. Bu kısımda ilerledikçe görülecektir ki Genç Kalemler’de “millet”, “milliyet”, “millî”, “kavim”, “kavmiyet”, “kavmî”

¹³⁷⁵ Ali Canip Bey son zamanlarda yazılan Süleyman Fehmi Bey’in kitabını “yokluk içinde bir mevcudiyet” olarak değerlendirir ve bu kitabın yetersizliklerini üzerinde durur. Söz konusu kitap için bkz. Süleyman Fehmi, **Edebiyat**, 3. Basım, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1328.

¹³⁷⁶ Bilime yapılan bu atıfta Genç Kalemler’de şiddetle göreceğimiz “bilimcilik” anlayışının ilk ve çok şiddetli olmayan örneklerinden biri görülmekte.

¹³⁷⁷ “Geçenki makalemde de izah ettiğim gibi” diyerek ilk makalesine atıfta bulunur.

¹³⁷⁸ Benzer örnekler çoğaltılabilir. Örneğin Kâzım Nami Bey’in “Siyasî Notlar”ında ve daha başka metinlerde bu türden belirsiz tabirlere rastlanır. Mesela Ahmet Şuayb’ın ölümü vesilesiyle 3-11 numaralı nüshada yer verilen imzasız anma yazısında, “Osmanlı gençliği” (şebab-ı Osmanî), “Osmanlı milleti” (millet-i Osmanîye) tabirleri geçer. Bkz. “Şuayb”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 113.

kavramlarının kullanımında (bilinçli veya bilinçsiz) bir karışıklık söz konusudur. Bunlar farklı anlamlarda kullanılabildiği gibi, aynı anlamda da kullanılabilmektedir. Sadece farklı metinlerde ve aynı metin içinde farklı yerlerde değil, hatta aynı cümle içinde bile bu kelimeler birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir.

Bir başka sorun da “Osmanlı” kavramının hem tüm Osmanlı unsurlarını kapsayacak biçimde geniş anlamıyla hem de sadece “Türk” anlamında kullanılabilmesi; bazen de tam olarak hangi anlamda kullanıldığının belirsiz kalmasıdır. Ali Canip Bey’in sözünü ettiğimiz yazısı bunun da yetkin bir örneğini vermektedir.

Yeniden Ali Canip Bey’in yazısına dönecek olursak, yazara göre Asya’dan gelip Anadolu’ya giren Türklerin fende Arapları, edebiyatta Acemleri taklit etmeleri bir takım nedenlerin zaruri neticesi olmuştur. Bilimin Araplarda, şiirin İran’da gelişmiş olduğunu gören “Türkler” çaresiz (ister istemez) bütün bunları kabul etmişler; Arapça düşünmüş, Acemce hissetmişlerdir. Zaman (III. Mustafa, III. Selim ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu) geçtikten sonra yenilik arayan dikkatler Batıya dönmüştür. O zaman Frenkçe düşünmeye ve hissedilmeye başlanmıştır ve bu his zamanımıza kadar hâkim olmuştur.¹³⁸⁰

Yazının buraya kadar olan kısmında Türklerden bahsettiği açık olan yazar, 1908 Devrimi aşamasına gelince birden Osmanlılığı dönüş yapar. “Osmanlılar” beklenmeyen bir hayat mutluluğuna mazhar olmuşlardır. 10 Temmuz (1908 Devrimi) güneşi bütün ihtişamıyla doğunca “Osmanlılar”, bir “Osmanlılık” olduğunu hissetmişlerdir. Bu andan itibaren bir grup gencin vicdanından bir temenninin seçkin esintisi yükselmeye başlamıştır. Gençler, bizim milli bir edebiyatımız (“edebiyat-ı

¹³⁷⁹ Ali Canip, “Âtî-i Edebîmiz”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116-117. Bu makale birinci cildin en önemli metinlerinden biridir.

¹³⁸⁰ Ali Canip Bey burada “taklit”i bir zorunluluk ve dolayısıyla kabul edilebilir bir olgu olarak görme eğilimindedir. Taklit konusunda bu türden bir ılımlılık Genç Kalemler’de tam bir istisnadır. Ali Canip Bey için de böyledir. Ali Canip Bey bu makaleden sonraki iki yazısında da “taklit” konusunu işler. Bir sonraki makalesinde bugünkü gençlerin gerçek bir edebiyatın taklit olmadığını söylediklerini belirtir. Bkz. Ali Canip, “Gençler Ne Diyor?...”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 130. Bundan sonraki, genel anlamda sanatın içeriği ve tanımı üzerinde durduğu yazısında ise sanatın sadece taklit olmadığı noktasına odaklanır. Bkz. Ali Canip, “Sanat ve Mahiyeti”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 144-145. Sözünü ettiğimiz ılımlı bakışın temelinde, bilime olan kesin bağlılık (bilimde üstün olana tabi olma) yatıyor olabilir.

milliye”) olmadığını, bunun bir ihtiyaç olduğunu ve mazhar olunmazsa çok yazık olacağını ifade etmişlerdir.¹³⁸¹

Son estetik/sanat kitaplarından öğrendikleri kuramlar da gençleri cesaretlendirmiştir. Bu kuramlar şiirin ve sanatın artık vicdani ve samimi olacağını açıklamakta ve kanıtlamaktadır. Vicdani ve samimi eserler tamamen sahibinin malı demektir. Bu, sonuç itibariyle, “inkılâplarının” (1908 Devrimi’nin) ruhlarının derinliğinde ortaya çıkardığı hayali gaye ile bir “milli edebiyat” (edebiyat-ı milliye) kurulması arzusuyla birleşmiştir.

Makalenin buraya kadar olan kısmından yazarın bir Osmanlı edebiyatını mı yoksa ulusal bir Türk edebiyatını mı kastettiği tam açık değildir. Daha çok söz konusu olanın ulusal olmayan bir Osmanlı edebiyatı olduğu izlenimi edinilmektedir. Ancak, yazının devamından söz edilenin bir Osmanlı edebiyatı olmadığı, bahsi geçen Osmanlı gençlerinin de Türk gençleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Genç Kalemler’in başyazarına göre, Osmanlı gençleri bir milli edebiyat istemektedirler ve bu onların en kutsal arzusudur. Mademki geleceğe gençler hâkimdir, bu mutlaka olacaktır. Gençlerin (örneğin Refik Halit’in, Yakup Kadri’nin) samimi ve vicdani, sahte olmayan eserleri bunun şahididir. Bu genç ediplerin eserleri süslü değil, sadedir; fakat alınlarında “Türklük güneşi parlamaktadır.”

Ali Canip Bey makalesini, edebî bir zafere olan büyük umudunu dile getirerek, gençlerin, eserleriyle yarınki edebiyatın ilk temel taşlarını vazettiklerini bildirerek sonlandırır.

“Türklük güneşinin parladığı eserler”den söz edildiğine göre, burada “milli edebiyat” derken söz konusu olan ulusal bir Türk edebiyatıdır. Demek ki Ali Canip Bey’in yazısında Türk milliyetçiliği ile Osmanlılık iç içe olsa da asıl yönelim Türk milliyetçiliğine doğrudur. Metnin esası milliyetçidir.

¹³⁸¹ Böylece Genç Kalemler’de ilk kez “milli edebiyat” tabiri kullanılmış olur. Demek ki “edebiyatta millileşme” düşüncesinin ilk kaynağı (veya Genç Kalemler’de ilk kaynağı), iddia edildiği gibi (bu iddia için bkz. Parlatır, s. 98) Ömer Seyfettin değildir. Ancak, milli edebiyatın esaslarını ilk kez ortaya koyanın (ilk Yeni Lisan makalesinde) Ömer Seyfettin olduğu da bir gerçektir. Bkz. Parlatır, s. 103.

Görüldüğü gibi Genç Kalemler’de milli (ulusal) edebiyat konusu daha ilk ciltte ele alınmış ve savunulmaya başlanmıştır. Genç Kalemler’in birinci cildi edebiyat düzleminde “Fecr-i Âtî’den Milli Edebiyata geçiş aşaması” olarak nitelenebilir. Gerçekten de ilk cilt daha çok bir Fecr-i Âtî yayını görüntüsü verir¹³⁸² ama bunun içinden Milli Edebiyat akımının doğmakta olduğu da gözlenebilmektedir. Genç Kalemler’in sonraki ciltlerinin içeriği ise Milli Edebiyat akımının baş yayın organı karşısında olunduğunu ortaya koyacaktır. Cumhuriyet yıllarına ve bugünlere uzanan Milli Edebiyat akımının/hareketinin (gerek kavramı ilk kez bu anlamda kullanarak gerekse böyle bir edebiyatı kurma işine girilerek) ilk organı Genç Kalemler dergisi olmuştur ve “milli edebiyat” kavramını ilk ortaya atan da Ali Canip Bey’dir.¹³⁸³

Genç Kalemler’in ilk devresinde edebiyat konusuna ağırlık verilmiş ve hatta “milli edebiyat” savunulmuşken, “dil” konusu çok az ele alınmıştır. Kâzım Nami Bey’in 4-12 numaralı nüshada çıkan “Türkçe mi Osmanlıca mı?” başlıklı makalesi¹³⁸⁴ Genç Kalemler’in birinci cildinde dil konusunun doğrudan ele alındığı ilk ve tek metindir.

Bu makale de Genç Kalemler’deki milliyetçilik anlayışı yönünden ele alınmaya değer bir metindir. Yukarıda değerlendirilen metinlere nazaran Kâzım Nami Bey’in makalesi kavramsallaştırma açısından çok daha berraktır. Metne, siyaset düzlemine geçmemeye ve o düzlemde Osmanlıcı kalmaya dikkat eden bir kültür/dil milliyetçiliği hâkimdir. Bu kültür/dil milliyetçiliği Yeni Lisan hareketinin milliyetçiliği

¹³⁸² Örneğin şu makalelerde Fecr-i Âtîci perspektif açıktır: Muvaffak Galip, “Gençler ve Edebiyat”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 149-150; Hüseyin Naci, “Ver Libr İçin”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 153-155; Ethem Hidayet, “Cereyan-ı Umumi”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156-158; Mustafa Haluk, “Üslup Meselesi”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 166, 169-170; Hüseyin Naci, “Ver Libr İçin”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 171-174. Bu makalelerin biri (aşağıda deyiyeceğimiz Muvaffak Galip’inki) hariç hiçbirinde “milli edebiyat” kavramının geçmediğini de belirtmek gerekir.

¹³⁸³ Ercilasun, 77, 121; Akyüz, s. 167; Tuncer, **Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı**, s. 240; Mutluay, **100 Soruda Türk Edebiyatı**, s. 143. Kuşkusuz, milliyetçi bilinç edebiyatta daha erken bir tarihte, özellikle Mehmet Emin Bey’in şiirleriyle görülmüştür. Fakat bir akım haline dönüşmesi ancak Meşrutiyet’ten sonra gerçekleşmiştir. Bkz. Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 172-174. Cevdet Kudret, Yeni Lisan manifestosunun yayınlandığı 1911 yılını Milli Edebiyat akımının olduğu kadar, “20. Yüzyıl Edebiyatı”nın da başlangıç tarihi sayar. Cevdet Kudret, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı”, **TCTA 2. Cilt**, s. 404.

¹³⁸⁴ Kâzım Nami, “Türkçe mi, Osmanlıca mı?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 132-133, 136. Arai bu makaleyi esas alarak 4-12 numaralı nüshanın Genç Kalemler için bir dönüm noktası (dönüm sayısı) olduğunu öne sürer. Bu nedenle, bu makaleye çalışmasında önemli bir yer ayırır. Bkz. Arai, s. 56-58; Arai (MTSD), s. 183. Ortalama nitelikte bir yazıya bakarak bu sayıyı bir “dönüm sayısı” veya “dönüm noktası” olarak nitelemek abartılıdır. Arai ayrıca, bu makalenin o sayıya kadar ki giriş yazısı olan “Siyasi

kadar radikal olmasa ve dil sorununa yeni bir bakış açısı getirmese de II. Abdülhamit dönemi Türkçeciliğinin bir uzantısı olarak önemlidir.

Kâzım Nami Bey'in makalesinde, söylenen dilin Osmanlıca mı yoksa Türkçe mi olarak adlandırılması gerektiği sorusuna yanıt aranır.¹³⁸⁵ Yazar bunu anlamak için dilimizin aslını aramamız gerektiğini ifade eder.

Kazım Nami Bey'e göre dilimiz, kimilerinin (yani Osmanlıcılarının) iddia ettiği gibi, Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşmuş karma bir dil değildir. "Dilimizin aslı Türkçedir." Osmanlı harici Türkler ile Osmanlı Türklerinin konuştuğu dil arasında dikkat çekici farklar varsa da bunlar dilin aslına tesir edecek mahiyette değildir. Osmanlı Türkleri büyük Turan ailesindendirler. "Bu kavmin, ırki ve lisani" karışma (ihtilâlat) ile muhtelif kısımlar göstermesi hiçbir zaman asıllarını büsbütün kaybedecek kadar diğerinden ayrılmış olmalarını gerektirmez.

Kâzım Nami Bey dili "Türkçe" olarak adlandırırken yeni bir şey söylemiş olmaz. Şemsettin Sami Bey'den beri dil/kültür milliyetçilerinin savunduğu temel görüşü yineler. Türklerin "Osmanlı Türkleri" ve "Osmanlı dışı Türkler" şeklinde tasnif edilmesi, başka bir deyişle, Osmanlı dışı Türklere bu şekilde atıf yapılması ve Osmanlı Türklerinin Turan ailesine mensup olduklarının ifade edilmesi ise, yine yeni bir görüş olmamakla birlikte¹³⁸⁶, Genç Kalemler'de bir ilktir.

Pantürkizm (tüm Türklerin birliği)¹³⁸⁷ yazarın geldiği noktadan pek de uzak değildir ama Kâzım Nami Bey'in makalesinde hiçbir şekilde Pantürkçülük yapılmaz. Yazar için Osmanlı Türklerinin Turan ailesine mensup oluşu, dillerinin Türkçe olarak

Notlar"ın "yerine" yayımlandığını söyler (Arai, s. 56; Arai [MTSD], s. 183) ki yanlıştır. Bu sayının giriş yazısı (ve başmakalesi) Ali Canip Bey'in "Gençler Ne Diyor?..." başlıklı makalesidir.

¹³⁸⁵ Daha evvel bu soruya kesin Türkçü yanıtı getiren kişi, bu dili "Türkçe" olarak adlandıran Şemsettin Sami Bey olmuştur. Kâzım Nami Bey'in yazısında Şemsettin Sami etkisi açıktır.

¹³⁸⁶ II. Abdülhamit döneminde dış Türklere bakış için bkz. Kushner, s. 63-75.

¹³⁸⁷ Pantürkizm konusu için 3 numaralı dipnottaki kaynaklara bakılabilir. Ayrıca, Türk milliyetçiliğinin Pantürkist boyutuna odaklanan şu çalışmalara bkz. Jacob M. Landau, **Pantürkizm**, Mesut Akın (çev.), 1. Basım, İstanbul: Sarmal Yayınevi, Aralık 1999, s. 9-84; Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 5-7, 31-32, 77-86. Georgeon'un Pantürkizme ilişkin en önemli tespiti, Pantürkizmin diğer (Batılı) "pan" hareketlerden bazı önemli noktalarda ayrıldığı, "ilerici bir içeriğin taşıyıcısı" olduğudur. "20. yüzyıl başının Türkiye'sinin siyasi yelpazesinde pantürkizm tartışmasız bir biçimde 'solda' yer alıyordu. Ancak Rus Devrimi'nden ve Mustafa Kemal'in kendisini mahkûm etmesinden sonra, pantürkizm 'sağa' çark etmiştir." Georgeon, s. 7.

adlandırılmasının gerekçelerinden biri olmaktan ibarettir ve zaten dış Türkler bahsi de bu değinmenin ardından hemen son bulur.¹³⁸⁸

Yazara göre Osmanlı Türkleri Küçük Asya'nın ortaçağ medeniyeti ile temas ederek, diğer “hem-nesillerinden” daha çok aydınlanmış (gelişmiş) olan Batı Asya Türklerindendir.¹³⁸⁹ Şiddetli Moğol istilasını yüzünden batıya göç etmek zorunda kaldıkları halde, âdetlerini ve dillerini de beraber getirmişlerdir. Kendilerinden önce Anadolu'ya yayılmış olan Selçuk Türklerinden daha sağlam bir varlık gösterebilmeleri ve onları da temsil edebilmeleri âdetleri ve dilleri sayesinde gerçekleşmiştir.

Osmanlı Türkleri Söğüt yöresinde yerleştikten sonra, zaten bağlı oldukları dinin ve medeniyetin sevkiyle Arapça ve Acemceye verdikleri önemi genişletmişlerdir. Bundan dolayı uleması (âlimleri) ve üdebası (edipleri/yazarları) Arap ve Acem dilinde kitaplar ve divanlar yazmıştır. Bununla beraber, Türkler kendi dillerini unutmamışlardır. Ama Arapçaya ve Acemceye aşırı eğilimleri nedeniyle bu dillerin birçok kelimesini Türkçeye kabullenmişlerdir. O zamana kadar kuralları düzenlenmemiş (tedvin olunmamış) Türkçeyi Arapça ve Farsça kurallarına göre kullanmaya başlamışlardır. Bugünkü dilimizin üç lisandan oluşuyor sayılmasının nedeni de budur.

Hâlbuki atalarımızın lisanımıza aldıkları kelimelerin büyük kısmında, asıllarındaki mefhumdan başka bir mefhum gösterecek surette anlam başkalaşımı meydana gelmiştir. Şive yavaş yavaş incelmış ve zarafet kazanmış ise de Türkçe kelimeler asli ahenklerini kaybetmemiştir. Özellikle dilin (kelâmın) asli temeli olan fiiller ve kipler bağımsızlıklarını tümüyle korumuşlardır. Sözdizimi (terkib-i kelâm) ise ne Arapçadan ne de Acemceden etkilenmiştir. Yazara göre, şu halde denebilir ki

¹³⁸⁸ Kâzım Nami Bey'in “Siyasî Notlar”da Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere hiç deyinmemiş olduğu da belirtilmelidir. Arai de bunu tespit etmiştir. Bkz. Arai, s. 54.

¹³⁸⁹ Yazarın buradaki yaklaşımına dikkat edilmelidir. Kâzım Nami Bey Batı (Osmanlı) Türklerini diğer Türklerden gelişmiş/ilerde saymaktadır. Bu anlayışın örneklerine Genç Kalemler'de daha ileride de rastlayacak ve bunun Genç Kalemler milliyetçiliğinin temel boyutlarından biri olduğunu göreceğiz. Hâlbuki Rusya'dan gelmiş Türkçü aydınlar (özellikle Yusuf Akçura) tam aksi bir görüş içinde olmuşlardır. Başta Gökâlp olmak üzere Genç Kalemler-Akçura gerginliğinde bu ayrılığın önemli bir payı olduğunu tespit etmek gerekir. Bu konuda bkz. Erişirgil, s. 66, 99; Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 71-72; Yahya Kemal (Beyatlı), **Siyâsî ve Edebî Portreler**, 3. Basım, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, s. 127. Ömer Seyfettin “Efruz Bey”de Akçura'yı bu noktada ağır bir şekilde hicveder. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 63-68, 92.

“İsanimızın aslı Türkçedir.” Arapça ve Farsça kelimeler, alışılmış iseler, avam arasında bile anlaşılabilir kadar Türkçeleşmiştir.

Kâzım Nami Bey burada bir yandan Türkçeyi savunur ve hatta Osmanlı Türklerinin Arapça ve Acemceye aşırı eğilimlerinden bir an eleştirel bir üslupla söz ederken, diğer yandan yabancı etkisini yumuşatıcı ve dolayısıyla normalleştirici bir tonda konuşur. Yabancı kelimeler gibi, yabancı kuralları da kabul edilebilir bulur çünkü bunlar ona göre Türkçenin aslını bozmamaktadır. Bu noktada, yabancı etkisine ve de özellikle yabancı dilbilgisi kurallarına şiddetle karşı çıkan Yeni Lisan radikalizminden ayrılmaktadır. Kâzım Nami Bey’in mevcudu normalleştirici (ve dolayısıyla bir tasfiye hareketinin gereksiz olduğunu ister istemez düşündürten) söylemi, dili “Türkçe” olarak adlandırmak gerektiğini her ne şekilde olursa olsun kanıtlama arzusundan kaynaklanır görünür. “Türkçe” adlandırmasını savunmak adına (Yeni Lisan hareketine göre) “tutucu/muhafazakâr” denebilecek¹³⁹⁰ bir konuma sürüklenebilmiştir. İleride görüleceği gibi, Yeni Lisan hareketi bu noktada çok daha etkin bir denge kurabilecektir. Bu kısmi muhafazakâr duruşuna karşın, yine Yeni Lisan kadar olmasa da aşağıda görüleceği üzere, Kâzım Nami Bey de dilde sadeleşmeyi savunur. Daha önemlisi, Genç Kalemler’in ileride sıkça yapacağı gibi, dil-eğitim bağına işaret eder.

Yazara göre, edebî lisan denilen ve ahenklerindeki cazibe nedeniyle Arapça/Farsça kelimelerden oluşturulan yazı dilinin halk tarafından anlaşılabilmesi olağandır. Zaten bu, bir garabet mahsulü (zâde-i garabet) olmaktan başka bir şey değildir. Mümkün olduğu kadar sade yazarları iptidâî (ilkokul) tahsili görmüş olanlar bile anlamaktadır. Bunun üstünde ağdalı (bol terimli, mustalah) bir ibare yazmak, fikrin ve hissin inceliklerini yalnız anlayanlara anlatabilmek emelinden ileri gelmiş olsa bile takdir edilecek bir şey değildir. Bu nedenle dilimizi ne kendimiz iyi öğrenebilmekte ne de bilmeyenlere kolayca öğretebilmekteyiz. Fakat ne olursa olsun, dilimizde ne kadar Arapça ve Farsça kelime olursa olsun, bunlar dilin aslını etkilemez ve onu Türkçe olmaktan çıkarıp üç dilden oluşan tuhaf bir alaşım haline koymaz.

¹³⁹⁰ Bu tabir çeşitli araştırmacılar tarafından haklı olarak kullanılmıştır. Bkz. Arai, s. 56-57; Arai (MTSD), s. 183; Çelik, s. 21; Sadoğlu, s. 143.

Kâzım Nami Bey bundan sonra, daha yakıcı ve sorunlu bir alana, Türkçenin Osmanlı İmparatorluğu içindeki durumuna ve “Osmanlılık” karşısındaki konumuna geçer. Ona göre;

Osmanlılık, her ne kadar Türkler tarafından tesis edilmiş bir keyfiyet-i içtimaîye ve siyasîye ise de, bu vatanda yaşayan her unsura ait bir sıfattır. Hâlbuki yalnız gayrimüslim değil, hatta Müslimler arasında bulunan anasır-ı muhtelifenin kendilerine mahsus bir lisanı hatta, eski yeni bir edebiyatı vardır.¹³⁹¹

Bu sözleri, yazarın dil/edebiyat konusunda daha cüretkâr bir değerlendirmeye doğru gidiyor izlenimi doğursa da o yeniden dilin adlandırılması noktasına döner. Osmanlıların yaşadığı bu muazzez vatana hemen her lisanda “Türkiye” denmektedir. Buraya “Türkiye” veya “Osmanlı memleketi” demekte hiçbir fark yoktur. Herkesin kabul etmiş olduğu ilk tabiri bizim kabulde tereddüt göstermemiz ne kadar gülünçse, dilimize de Türkçe yerine Osmanlıca demek o kadar tuhaf olur. Kâzım Nami Bey’e göre, meseleye yüzeysel olarak bakılırsa dile Türkçe veya Osmanlıca demekte bir sakınca görülmebilir. Ancak, dilbilim açısından bakılacak olursa “bir Osmanlı dili yoktur.”

Geldiği aşamada (belki de dil milliyetçiliğinde biraz fazla ileri gittiğini düşünen) Kâzım Nami Bey’in Osmanlıcı duruşu kendini belli eder. Yazar, milliyetçiliğinin dil sınırlarını aşmamasına özen gösterir. Siyasî bir fikre göre hareket etmediğini temin ederek şöyle der:

Bizim nazarımızda Türklük, Osmanlılık namına her vakit feda edilir. Bir unsurperest olmaktan ziyade bir milliyetperver olmayı şeref biliriz. Zaten sırf ilmi bir nokta-i nazardan dermiyân ettiğimiz fikirde bir siyaset kokusu aramak beyhudedir.¹³⁹²

¹³⁹¹ Kâzım Nami, “Türkçe mi, Osmanlıca mı?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 133.

¹³⁹² Kâzım Nami, “Türkçe mi, Osmanlıca mı?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 133. Özyurt’a göre bu temkinlilik, Genç Kalemler’de hep korunacak bir özelliktir. Özyurt, s. 61. Bu tespit ancak kısmen doğrudur. İleride göreceğimiz gibi, Genç Kalemler’in ikinci ve üçüncü devrelerinde temkinlilik hiç bir zaman bu şiddette olmayacak, zaman zaman oldukça gevşeyecek ve hatta elden bırakılacaktır. Bu nedenle, Arai’nin, Kâzım Nami Bey’in “bakış açısında, Osmanlı Türklerinin Türk milliyetçiliğinin esas niteliğini bulabiliriz” şelindeki iddiasına da şüpheyile yaklaşmak gerekir. Arai’nin bakışı oldukça statiktir. Belirli bir âna odaklanmakta ve o ânın özelliğini tüm sürecin özelliği gibi kavramaktadır. Halbuki II.

Bu, aynı zamanda kültür (Türk) milliyetçisi olan bir Osmanlı vatanseverinin tipik ve hatta biraz da muhafazakâr denebilecek sözleridir. Yazar, siyasî düzlemde Osmanlıcıdır. Hatta ona göre bu düzlemde Türklük Osmanlılık adına feda edilebilir.¹³⁹³ Bununla birlikte, makale boyunca dil/kültür düzleminde Türk milliyetçiliği yapılmıştır. Örneğin dilin adı konusunda feda edilen Türklük (Türkçe) değil, Osmanlılık (Osmanlıca) olmuştur.

Kâzım Nami Bey dilin sadeleştirilmesi yanlısıdır. Ona göre, çoğunlukla sanıldığı gibi, Türkçe, öğrenilmesi zor bir dil değildir. Zor görünmesi imlasının ve bazı kurallarının düzen altına alınmamasındandır. Yeni Lisan'ın şiddetle reddedeceği yabancı kurallara göre yapılan terkipler (tamlamalar) Kâzım Nami Bey'in ağızından, daha ilk ciltte olumsuzlanmıştır. Ona göre Arapça/Farsça kurallara göre yapılan ve lisanımızı zenginleştirdiği iddia edilen tamlamalar, aksine, onu daha zor bir hale getirmektedir.

Dilde sadeleşmenin gereğine değinen yazar için bunun acil siyasî bir işlevinin de olduğu, yukarıda aktarılanların ardından gelen şu cümleden anlaşılır: “Hâlbuki biz, otuz milyon Osmanlıya dili bu az zamanda öğretmek mecburiyetindeyiz.” Bu ifadede de Osmanlıcı niyet görülür. Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî dili Türkçedir ve her Osmanlı vatandaşının, Osmanlı birliği için bu resmî dili bilmesi gerekmektedir. Demek ki dil/kültür milliyetçiliğinin temel aracı olan dil/Türkçe, siyaset düzleminde Osmanlıcılık politikası için de zorunlu ve temel bir araçtır.¹³⁹⁴ Bu durum siyasî Osmanlıcılık ile kültürel Türkçülük arasındaki temel geçiş kanalı olduğu gibi, bu iki düzlemin birbirine karışmasında (ve karıştırılmasında) da esas işlevi görecektir.¹³⁹⁵

Meşrutiyet yılları, başka şeylerin yanı sıra Türk milliyetçileri için de tarihin olağandan daha hızlı aktığı ve değişimin normal bir tarihsel kesitten çok daha hızlı olduğu bir tarih dilimidir.

¹³⁹³ Ayrıca, Kâzım Nami Bey'in burada “milliyetperver” kelimesini hangi anlamda kullandığına dikkat edilmelidir. Buradaki millet Osmanlı milleti, milliyetperverlik de Osmanlı milliyetperverliğidir.

¹³⁹⁴ Diğer yandan, bu ifadenin İmparatorluk içinde yürütülecek bir Türkleştirme politikası arzusunun dışı vurumu olduğu düşünülebilir. Ancak, metnin genel bağlamına bakıldığında buradaki niyetin Osmanlıcı olduğu açıktır. Nitekim çok daha erken bir tarihte Namık Kemal de bu görüşü savunduğu gibi, Aralık 1908'de kurulan Türk Derneği'nin de temel hedefi bu olmuştur. Bkz. Sarımay, s. 111.

¹³⁹⁵ Gerçekten de Türkçe, Türk edebiyatı veya Türk kültürü hakkında konuşulduğunda, aynı anda kültür Türkçülüğü, Osmanlıcılık, Turancılık veya Türk milliyetçiliği düşüncelerinin sözcüsü durumuna gelinebilmektedir. Özyurt, s. 61-62.

Yazara göre, şayet sadeleştirilebilirse, dilin Türkçeliği daha açık bir biçimde ortaya çıkacak, ona “Osmanlıca” diyenlerin de cesareti kırılacaktır. Sonuç itibariyle, dilimiz Türkçedir ve (örneğin Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi gibi) diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırıldığı zaman buna “Osmanlı Türkçesi” denir.

Kâzım Nami Bey’in “Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?” başlıklı makalesinde¹³⁹⁶ yazılamadığı söylenen (ve bunun nedenleri üzerinde durulan) tarih, “Osmanlı Tarihi”dir. Bu makalede Türklere veya Türk tarihine herhangi bir atıfta bulunulmaz. Söz konusu olan sadece Osmanlıların tarihidir. Bununla beraber, yazarın Osmanlı tarihine eleştirel ve kapsamlı bir bakış getirilmesini istediği belirtilmelidir.¹³⁹⁷

Görüldüğü üzere Türklük bilincine sahip olan ve dilde Türkçülüğü savunan yazar, siyaset düzleminde Osmanlıcılığa kesin olarak bağlıdır. Kâzım Nami Bey’in bu iki makalesi Osmanlıcılık ile Türkçülüğün nasıl iç içe geçebildiğini gösterir ve Genç Kalemler’in birinci cildindeki durum da tam olarak budur. Ancak, birinci devrede/ciltte Osmanlıcı ton kesin olarak ağır basmaktadır.¹³⁹⁸ Sonraki devrelerde Türkçü tonun ağır basacağı ve milliyetçiliğin yer yer kültür alanının dışına taşacağı görülecektir.

Birinci devrede “milli edebiyat” kavramı Ali Canip Bey’den sonra Muvaffak Galip tarafından da kullanılmıştır. Ancak, buradaki “milli”nin içerik itibariyle Osmanlıcı mı yoksa Türkçü mü olduğu belirsizdir. Muvaffak Galip tarafından İbrahim Necmi Bey’e karşı yazılan (Fecr-i Âti yanlısı, Edebiyat-ı Cedide karşıtı) bu eleştiride, Yakup Kadri ve Refik Halit Beyler bizde milli edebiyatın kuruluşunun başlangıcını müjdeleyenler (“bizde edebiyat-ı milliyenin mukaddeme-i teessüsünü tebşir eden”) olarak değerlendirilir.¹³⁹⁹

Ali Canip Bey’in “Düne Nazaran Bugün” başlıklı makalesinde¹⁴⁰⁰ de açıkça Türk milliyetçisi izler görülebilir. “Dün”e (eskiye) karşı “bugün”ün (yeninin)

¹³⁹⁶ Kâzım Nami, “Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 146-148.

¹³⁹⁷ Bizimkine benzer bir değerlendirme için bkz. Arai, s. 57.

¹³⁹⁸ Bu söylediğimiz Kâzım Nami Bey’in ilk makalesi için geçerli değildir. Özyurt’un belirttiği gibi, bu yazıda odaklanılan nokta Osmanlıcılık değil, kültürel Türkçülüktür. Özyurt, s. 62.

¹³⁹⁹ Muvaffak Galip, “Gençler ve Edebiyat”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 150. Muvaffak Galip’in İbrahim Necmi Bey ile giriştiği bu polemik daha sonra da sürmüştür. Bkz. Muvaffak Galip, “Muhit-i Mesai’ye Cevap”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 20-21.

¹⁴⁰⁰ Ali Canip, “Düne Nazaran Bugün”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 161-165.

savunulduğu bu yazısında da yazar yine “milli edebiyat”tan söz eder. Ona göre gençlere itiraz edenleri (dünkücüler) büsbütün şaşkınlığa sürükleyen şey, milli bir edebiyatın nasıl olup da kurulabileceğidir. Buna bir türlü akıl erdirememektedirler.

Dünkü edebiyat tamamıyla “kozmopolit” ve vatansızdır. Dünün hikâyeleri incelenip, bu hikâyelerdeki “başına fes giymekten başka Türklükle münasebeti olmayan bütün o kuklaların yüzlerindeki maskeler” çıkarılırsa, “bir Fransızdan başka bir şey” görülmez ve işte “kozmopolitlik” budur. Yoksa Batının bütün edebî cereyanlarını günü gününe takip eden zekâlar, o medeniyetin ilerlemesine göz yummak, ekilmeksizin kendiliğinden biten (hudâyî-nâbit) bir edebiyat yaratmak istememektedirler. “Bugünküler”in gözü her zaman Batıdadır. Batıyı incelemekte ve dinlemektedirler fakat vücuda getirdikleri eserler Batının değil Doğunundur.

Ali Canip Bey bir kez daha “milli edebiyat”tan söz ettiği bu makalesinde savunduğu edebiyat anlayışının karşısını (dünkü edebiyatı) yine “taklit” noktasından eleştirir. Ama bu sefer eleştirisi daha derinleşmiş ve genişlemiş görünür. Dünkü edebiyatın ortaya koyduğu tipler, başına fes takılmış Fransızlardan başka bir şey değildir. Türklükle münasebetleri de bu feslerden ibarettir. Başka bir deyişle, eski edebiyatın Türklük ile bir ilgisi yoktur. Bu edebiyat, kozmopolit ve vatansızdır. Demek ki Genç Kalemler başyazarı, kozmopolit ve vatansız olmayan, Batı edebiyatlarını taklit etmeyen; özgün, ulusal, Türklüğe has, vatanı olan ve vatansever bir edebiyat istemektedir.

Batı karşısında Genç Kalemler’in sonraki ciltlerde geliştireceği hassas tavır da kendini ilk kez bu yazıda belli etmeye başlamıştır. Bugünküler Batı’dan beslenmektedir; Batı’yı incelemekte ve dinlemektedirler, gözleri Batı’dadır. Ancak Batı’dan beslenseler de ortaya koyacakları eser Batının değil, Doğunun, kendilerinin olacaktır. Batı karşısındaki bu ikili duruş, zaman içinde Gökalp’in geliştireceği “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” formülüne kadar uzanacaktır.¹⁴⁰¹

Ali Canip Bey’in bu başmakalesinin yayımladığı nüsha, Genç Kalemler’in birinci cildinin 6-14 numaralı son sayısıdır ve bu sayı Türk milliyetçiliğinin tarihî

¹⁴⁰¹ Bkz. Gökalp, **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**.

gelişimi açısından çok önemli ve ünlü bir manzumeyi de içerir. Bu manzume, Ziya Gökalp'in bugün bile (özellikle son iki dizesi) popüler olan “Turan” başlıklı şiiridir.¹⁴⁰² Kuşku yok ki Genç Kalemler'in birinci devresinin milliyetçi doruğu Gökalp'in “Turan”ıdır. Bu, Gökalp'in Genç Kalemler'deki ilk yazısıdır. Altına “Beyazkule, 4 Şubat 1326” (17 Şubat 1911) kaydı düşülmüş, “Talat ve Canip'e” ithaf edilmiş, “Tevfik Sedat” imzalı bu manzume şöyledir:

Turan

Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir; ben sahifelerde değil,
Güzide, şanlı, necip ırkımın uzak ve yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tanîninde,
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcîl..

Sahifelerde değil; çünkü “Atilla”, “Cengiz”
Zaferle ırkımı tetvic eden bu nâsiyeler
O paslı çerçevelerde, o iftira-âmîz
Muhit içinde görünmekte kirli, şermende!
Fakat, şerefle nümâyân “Sezar” ve “İskender”!..

Nabızlarımda, evet, çünkü ilim için müphem
Kalan “Oğuz Han”ı kalbim tanır tamamiyle;
Damarlarında yaşar şân ve ihtişamıyla!..
“Oğuz Han”.. İşte budur gönlümü eden mülhem:
Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan,

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!..¹⁴⁰³

Gökalp, bu şiirin doğuşunu, ne tür bir anlamla/mesajla yüklü olduğunu, dönemin ideolojik atmosferinde ne tür bir düşünsel işlev gördüğünü ve kendi düşünce gelişimindeki konumunu yıllar sonra şöyle anlatmıştır:

¹⁴⁰² Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “Turan”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.

¹⁴⁰³ “Turan”ı Genç Kalemler'de yayımlandığı şekliyle aynen aktarıyoruz. Burada son iki dize değil, sadece son dize ayrı durur. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 5'teki ve

Hülâsa, on yedi-on sekiz yıldan beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini incelemek için harcadığım çalışmaların mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin çıkmasına ihtiyaç vardı. İşte, *Genç Kalemler*'de Ömer Seyfeddin'in başlamış olduğu fikir mücadelesi bu vesileyi hazırladı. Fakat ben dil meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla¹⁴⁰⁴ ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden *Tûran* manzumesini yazarak *Genç Kalemler*'de neşrettim. Bu manzûme, tam zamanında intişar etmişti.

Çünkü Osmanlıcılıktan da, İslâm Birliği fikrinden de memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar, kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Tûran manzûmesi, bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra mütemadiyen, bu manzûmedeki esasları açıklamak ve tefsir etmekle uğraştım.¹⁴⁰⁵

Gerçekten de “Turan” *Genç Kalemler*'in 7 Mart 1911 (22 Şubat 1326) tarihli nüshasında yayımlanmasıyla büyük ses getirmiş, dönemin aydınlarını derinden etkilemiş ve Türkçülük akımı açısından bir dönüm noktası olmuştur.¹⁴⁰⁶

“Turan”da en başta dikkat çeken özelliklerden biri, Osmanlılığın yok oluşu ve sadece Osmanlı öncesi (ve daha çok da İslamiyet öncesi) Türklere atıfta bulunulmasıdır. Tanpınar'ın şiirsel deyişiyle, bu şiirde “unutulmuş bir ecdat dinine döner gibi keskin bir eda vardır.”¹⁴⁰⁷ Yazar için asıl birleştirici bağ Osmanlılık veya İslam değil, Türklüktür.¹⁴⁰⁸ Şiire tümüyle ulusal Türk bilincini duyus hâkimdir.

Gökalp, **Kızılalma**, s. 5'teki ile karşılaştırınız. Ayrıca, başka farklılıklar da görülmektedir. Bu şiirin (Hikmet Tanyu tarafından) sadeleştirilmiş hali için bkz. Gökalp, **Kızılalma**, s. 164.

¹⁴⁰⁴ Tansel, bunun çok müphem bir program olduğunu söyler. Bkz. Tansel, s. XXI.

¹⁴⁰⁵ Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 14.

¹⁴⁰⁶ “Turan”a ilişkin olarak İkinci Bölümde “Ziya Gökalp” kısmındaki değerlendirmelere bkz. Ayrıca, bu şiiri (henüz dergide çıkmadan) ilk okuyanlardan biri olan Ali Canip Bey'in onu “mâna itibariyle pek kuvvetli”, “harikulâde” bulduğunu ve gözlerinin “önünde çok geniş bir mânevi ufuk” açtığını söylediğini Birinci Bölümde görmüştük. Tekin Alp'e göre, “Bu dizelerde Ziya Bey, okumuş Türklerin duygularının gerçek tercümanı olduğunu kanıtlar.” Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 185. Mehmet Ali Tevfik Bey'e göre ise, bu şiirin ünlü son dizesi, “Milli mefkûrenin, eğer tabir-i caizse, velâdet tezkiresi yani vesika-i neş'eti”dir. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı'nın Defteri**, s. 44.

¹⁴⁰⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Zeynep Kerman (hızl.), 5. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 1998, s. 107.

¹⁴⁰⁸ Georgeon'un deyişiyle, İslam, Türk milliyetçiliğinin saflarını dolduran gençlerin gözünde artık aşılıp bir formeldür. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 14. Bu tespitin *Genç Kalemler*'e tümüyle uyduğunu ileride göreceğiz.

İkinci dikkat çekici yön, Batının düşünsel tahakkümüne yönelik kuvvetli tepkidir. “Turan”ın önemli bir kısmını Avrupa-merkezci bilimin/tarihçiliğin yergisi oluşturur. Yazar, “güzide, şanlı, necip ırkı”nın “uzak ve yakın bütün zaferlerini” “sayfalarda” değil, kalbinin titreşiminde, “nabızlarında okur, anlar” ve yüceltir. Çünkü Sezarlar, İskenderler aynı yerde şerefli görünürken; Atillalar, Cengizler¹⁴⁰⁹; yazarın ırkını zaferle taçlandıran bu unutulmuşlar, o “paslı çerçevelerde”, o iftiracı “muhit içinde”, kirli ve mahcup görünmektedir. Yazar, Oğuz Han’ı da kalbiyle tanır çünkü o, “ilim” için belirsiz/bilinmez kalmıştır. Onlar sayfalarda unutulmuş da olsa yazarın (Türklerin) kalbinde, nabızlarında, damarlarındadır.¹⁴¹⁰

Hüseyinzade Ali Bey’in etkisi görülen¹⁴¹¹ “Turan” şiirinde dikkat çekici dördüncü husus, tabî ki bu eserin “Turancılık”ıdır. Bu şiirin ve de özellikle son iki dizesinin “Turan” kavramını yaygınlaştırdığına şüphe yoktur. Yazara göre Türklerin vatanı Türkiye de Türkistan da değildir; büyük ve müebbet (ebedî/sonsuz) bir ülke olan “Turan”dır. Bu, bir yönüyle Osmanlıcı vatan anlayışından (dolayısıyla Osmanlıcılıktan)

¹⁴⁰⁹ Ülken’in deyişiyle, İslamcıların Türkçülere hücumlarının sebepleri arasında, İslama zarar vermiş Cengiz gibi paganist hükümdarları kendilerine lider gibi göstermeleri de vardır. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 203, 210.

¹⁴¹⁰ Gökalp’in (ve genel olarak Genç Kalemler’in) Avrupa-merkezci bilime/tarihçiliğe yönelik bu tepkisinin haklılığı su götürmez. 19. yüzyılda Batı’da gelişen tarih ve Türkoloji çalışmaları büyük Batılı devletlerin emperyalist politikalarıyla iç içedir. Oryantalist Avrupa tarihçiliğinin Avrupa dışı bölgelerin tarihini sömürgeleştiren Avrupa-merkezçiliği ile emperyalizmin o bölgeleri fiilen sömürgeleştirmeye yönelik siyasî-askerî hamlesi arasında genel bir paralellik söz konusudur. Konuyla ilgili olarak bkz. Halil Berktaş, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Mayıs 1983, s. 14-23.

¹⁴¹¹ Hüseyinzade Ali Bey’e ve onun Gökalp’in düşünsel gelişimindeki derin etkisine İkinci Bölümün “Ziya Gökalp” kısmında ve Üçüncü Bölümde “halkçılık”tan söz ederken deyinilmiştir. Bir diğer Genç Kalemler mensubu olan Mehmet Ali Tevfik Bey üzerindeki etkisi de kendisine ilişkin biyografik kısımda ele alınmıştır. Bunlar anlatılırken Hüseyinzade Ali Bey’in Ali Canip Bey ile temas halinde olduğu da görülmüştü. 1911-1912 kışında Hüseyinzade Ali Bey’in Selanik’te verdiği konferanslarla Genç Kalemler çevresinde etkin olduğu belirtilmiştir. Kısacası Hüseyinzade Ali Bey, Genç Kalemler’in en önemli mensupları ve Genç Kalemler çevresi üzerindeki etkisi açısından önemli bir isim olmuştur. Bu tablo akla ister istemez, Samet Ağaoğlu’nun Hüseyinzade Ali Bey-İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkisi için yaptığı değerlendirmenin Hüseyinzade Ali Bey-Genç Kalemler ilişkisi için de geçerli olup olamayacağını getirmektedir. Ağaoğlu’nun deyişiyle Hüseyinzade Ali Bey, “perde arkasındaki adam”dır. Bkz. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 2. Basım, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, (tarihsiz), s. 82-85. Hüseyinzade Ali Bey’in Gökalp ile teması çok daha erken bir tarihtedir (1896-1898). Hüseyinzade Ali Bey’in Gökalp’in “Turan” başlıklı şiirinden çok evvel “Turan” içerikli (ama hiç yayınlanmamış) bir şiir yazdığı bilinmektedir. Bkz. Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 141. Gökalp’in bu şiirden haberdar olması muhtemeldir. Herhalde “Turan” fikrini de ilk kez Hüseyinzade Ali Bey’den almıştır. Akçura şöyle yazar: “Hüseyinzade Ali Bey, Müslüman Türkler arasında ‘ilk Turani’, yani ‘Panturanist’ tir, dersek hata etmiş olmayız, zannındayım. Fakat şunu da eklemeliyiz ki, daima hayatta anlaşma ve sükûn arayan Ali Bey, Turaniliğini şiddet, kesinlik ve ısrarla savunmuş değildir. Bununla beraber onun şairane Turancılığı, 1908’den sonra, İstanbul’da diğer Turancıları, başlıca Gökalp Ziya’yı yaratmıştır.” Akçura, s. 141-142.

bir kopuşu ifade eder. Ancak, sözü edilen “Turan”ın yazar için tam olarak ne anlama geldiği, söz konusu olanın sadece coğrafi bir atıf mı olduğu, başka bir deyişle sadece somut bir toprak parçasına mı işaret edildiği üzerinde durulmalıdır. Bunun içinse “Turan” kavramı ve “Turancılık” akımı üzerinde kısaca durmakta fayda vardır.¹⁴¹²

Etimolojik kökü İran mitolojisine, İran efsanesi “Avesta”ya kadar uzanan “Turan” kelimesi, 19. yüzyılın ikinci yarısında, dönemin uluslararası siyasetindeki gelişime bağlı olarak, yaygın bir kullanım alanı bulmuş ve bir yandan coğrafi anlamını korurken öte yandan giderek dilsel ve etnik bir kategoriye işaret etmeye başlamıştır.¹⁴¹³ 19. yüzyılın ikinci yarısında yükselen Macar milliyetçiliği tarafından 1890’lardan ve 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren coğrafi anlamlandırmanın sınırları aşılıp, daha çok belirli halkların akrabalığı şeklinde yeniden anlamlandırılmış ve siyasî bir milliyetçi hareket olarak ortaya çıkmıştır. Macar Turancılığı homojen bir görünüm sergilemese de ister ırk, isterse kültür temelinde olsun, bir Turan halkının varlığının kabulüne dayanır. Bu akım, kökenleri Turan’a dayanan Macar, Fin, Türk, Slavlaşmamış Bulgar, Japon, Moğol vb. kavimlerin akrabalığını savunur.¹⁴¹⁴

Gökalp’in “Turan” şiirinin bu türden bir Turancılık içerdiğini söylemek mümkün değildir. Gökalp bu şiirde kelimenin klasik anlamıyla Turancılık yapmamaktadır.¹⁴¹⁵ Atfı, siyasî veya Macar Turancılarının söz ettiği türden bir halk

¹⁴¹² “Turan” kavramı ve Turancılık akımı için bkz. Nizam Önen, **İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005; Tarık Demirkan, **Macar Turancıları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Haziran 2000.

¹⁴¹³ Kavramın içeriğinin böyle bir değişikliğe uğramasında Avrupalı üç dilbilimcinin etkisi olmuştur. Bunlardan biri Friedrich Max Müller’dir. Bkz. Önen, s. 40. Müller’in Genç Kalemler’in dil anlayışı üzerindeki etkisine aşağıda değinilecektir.

¹⁴¹⁴ Macar Turancıları II. Meşrutiyet yıllarında Türk milliyetçileri ile temas halindedirler. Nitekim 1908’de kurulan Türk Derneği’nin tek yabancı şubesi, Macar Türkolojisinin önemli isimlerinden Ignacz Kunos’un öncülüğünde Budapeşte’de açılmıştır; Önen, s. 57. Genç Kalemler’le de bir temasın olduğu görülmektedir. Nitekim Genç Kalemler Kunos’a Türkçenin sadeleştirilmesi (Yeni Lisan) hakkında bir mektup yazmış (daha doğrusu İstimzac’ı göndermiş), Kunos’un buna cevabı da derginin 14 numaralı nüshasında övücü bir sunuşla birlikte yayımlanmıştır. Bu sunuş şöyledir: “[En muktedir müsteşriklerden ve kıymetli muhiplerimizden Budapeşte Şark Ticaret Mektebi Müdürü Mösyö Doktor Kunoş İknaz’ın Yeni Lisan hakkında gönderdiği mektubu büyük bir hürmet ve muhabbetle aynen derç ediyoruz:]” Bu sunuş ve Kunos’un yazısı için bkz. **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 29-30. Ayrıca, 16 numaralı nüshada da Budapeşte Şark Ticaret Akademisi Müdavimi ve Macar Şark Gençleri Maarif Cemiyeti Reisi Hersekli Bakamoviç Salih’in Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ne hitaben yazdığı kısa bir tebrik ve övgü mektubu vardır. Bkz. **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 73.

¹⁴¹⁵ Gökalp’in “Turan” şiirinin Macar Turancılığından etkilenip etkilenmediği ve etkilendiyse bunun ne düzeyde olduğu ayrı bir problematiktir. Görünürde ve en azından içerik itibarıyla doğrudan bir etki yok görünür. Ancak, Gökalp’in “Turan”ı yazdığı ve yayımladığı yıl (yani 1910’da) Macar Turancılığının

akrabalığına yönelik ve hatta (bir köken coğrafyası olarak) coğrafi olmaktan uzaktır. Yazar aslında Atılları, Cengizleri, Oğuz Hanları kalbinde, nabızlarında, damarlarında, yani gönlünde ve bilincinde duyar. Başka bir deyişle, Gökalp'in "Turan"ı somut değil, soyut bir ülkedir. Bir ideal, yani bir mefkûredir. İdeal (mefkûrevî) bir vatandır. Gökalp'in amacı bütün Turanî halkları birleştirmek ve onlar için somut bir ülke belirlemek (yani bir tür irredantizm)¹⁴¹⁶ değil, "hayal âleminde bir ideal yaratmak" yoluyla Osmanlı Türkleri için "öncelikle aydınları ve dolaylı olarak da toplumu millî düşünceye davettir." Değil Macar Turancılığının Turan kavramının içine aldığı tüm kavimler¹⁴¹⁷, Gökalp'in burada bütün (pan) Türkleri kastettiği (yani Pantürkçülük yaptığı) bile tartışmalıdır.¹⁴¹⁸ Gökalp, halkın manevi gücünü arttırmak, birlik ve dayanışmasını güçlendirmek için ulusal kültürü idealleştirmiştir. Gökalp (ve ileride göreceğimiz gibi tüm Genç Kalemler yayını) dışarıdan çok içeriyle, Osmanlı Türk toplumuyla, "Türk toplumunu Türk milleti haline getirmekle ilgilidir."¹⁴¹⁹

"Turan" manzumesi, Turancı akımı güçlendirmek (belki daha doğrusu yaratmak) için değil, Osmanlı Türk gençlerinde Osmanlılık ve İslamcılık dışı, Türkçü bir mefkûrenin ilk kıvılcımı, Türk milliyetçiliğini harekete geçirici bir araç olarak tasarlanmıştır. Bunu da gerçekleştirmiştir.

adeta manifestosu olarak ün kazanan "Turan Şarkıları" başlıklı şiir kitabının Macaristan'da yayınlandığını ve yazarı şair Arpad Zemleni'yi Turancılığın peygamberi mertebesine yükselttiğini bir not olarak düşmek gerekir. Yine aynı yılın sonunda Macaristan'da "Turan Cemiyeti" kurulmuştur. Bu vesileyle, 19. yüzyılın son çeyreğinde Macaristan'da Türklerle akrabalık hakkında geliştirilen tezlerin büyük ölçüde dil üzerinden yürütülmüş olduğuna da işaret edilmelidir. Bkz. Önen, s. 51, 57-58, 126. Belki sadece bir ihtimal olarak, Macar Turancılığının yükselişinin Gökalp'i genel anlamda etkilediği tahmini yapılabilir. Ancak, "Turan" konusunda Gökalp'i asıl etkileyen, yukarıda belirtildiği gibi, Hüseyinzade Ali Bey olmuştur.

¹⁴¹⁶ İrredantizm (yayılmacılık) olarak da yorumlanabilmiştir. Örneğin bkz. Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**, s. 262-263. Kuran'a göre, İTC için Osmanlı toprakları kâfi bir ülke addedilmiyordu.

¹⁴¹⁷ Zaten bu, Macar ve Türk Turancılıkları arasındaki temel farktır. Osmanlı ülkesindeki Turancılık veya Pantürkçülük Macar Turancılığında olduğu gibi, Türk olmayan halkları kapsayacak kadar genişletilmemiştir. Bunun tek istisnası Hüseyinzade Ali Bey'in şiirinde görülür. Gerçekte Osmanlı/Türk Turancılığı Pantürkizm ile eş anlamlıdır. Bkz. Önen, s. 112-115.

¹⁴¹⁸ Georgeon'un Pantürkçülük için yaptığı "stratejik - romantik" tasnifi ve Gökalp'i (ve şiirini) ikinci sınıfa dâhil etmesi belki daha açıklayıcıdır. Bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 31-32.

¹⁴¹⁹ Köroğlu, s. 126-128; Parla, s. 72-73. Gökalp'in 1910-1914 arasında yazdığı (ve Genç Kalemler'de de yayımlananların da dahil olduğu) şiirlerine ilişkin olarak Parla'nın yaptığı bir uyarıya işaret etmek yerinde olur. Parla'ya göre Gökalp'in şiirlerinde yer verdiği Türkçü ve Turancı mitleri, masalları, sloganları ve metaforları sözlük anlamıyla almamak gerekir. Gökalp'in milliyetçiliği ırkçı ve irredantist değil, bir dil ve kültür milliyetçiliğidir. Parla, age.

Genç Kalemler’de “Turan” kadar açık Türkçü bir metne daha önce rastlanmaz. Bu yönüyle Gökâlp’in manzumesi bir ilktir. Bu şiirin nasıl bir dalga yarattığı, yukarıda, bu dalgayı bizzat yaşayan bazı kimselerin ağzından ifade edilmişti.¹⁴²⁰ “Turan”ın doğurduğu ideolojik sarsıntıyı tahayyül edebilmek için, aynı sayfada onun hemen altında yer alan ve Genç Kalemler’in o güne kadar ki “ideolojik ortalaması”nı aşağı yukarı veren şiirle bir karşılaştırma yapmak ilginç olabilir.

“Turan”ın hemen altında Ali Canip Bey’in “Asker!..” başlıklı manzumesi yer alır.¹⁴²¹ “Turan”, “Talat ve Canip’e” ithaf edilmiştir. Anlaşılan, “Asker!..”in “Tevfik Sedat ve Talat’a” ithaf edilmesi bu jسته verilmiş bir karşılıktır. Ama bu ithafın sonradan yapılmış olması gerekir çünkü Ali Canip Bey’in manzumesi Gökâlp’inkinden 3 gün önce yazılmıştır. Altına “Yahılar: 1 Şubat 1326” kaydı düşülmüştür. Herhalde Ali Canip Bey, “Turan”ın Talat Bey ile birlikte kendisine de ithaf edildiğini görünce, o da kendi şiirini, yine Talat Bey’le birlikte “Turan”ın yazarı “Tevfik Sedat”a, yani Ziya Gökâlp’e ithaf etmiştir.

Çarpıcı nokta, Türkçü bir metin olan “Turan”dan sadece üç gün önce yazılmış olan “Asker!..”deki Osmanlıcı ton; daha doğrusu “Turan”ın kesin Türkçü rengi ile “Asker!..”in Osmanlı vatanseveri rengi arasındaki belirgin açıklılıktır.

Şiir, “Asker”e hitaben yazılmıştır. Burada da vatandan, kandan, zaferlerden, atalardan söz edilir ama bu atalar, Fatihler, Yavuzlardır. “Asker” de onların evladıdır. “Asker”den “şu altı asırlık” azameti düşünmesi istenir. Altı asırlık azamet, altıyüz yıllık (altı asırlık) Osmanlı Devleti’dir. Şiirde Türklüğe hiçbir atıf yapılmaz. Demek ki Ali Canip Bey’in bu şiirindeki bütün vurgusu Osmanlılığı, Osmanlı vatanseverliğine yapılmıştır.

¹⁴²⁰ Saffet Ürfi Betin şöyle yazar: “Selanik’te ‘Genç Kalemler’ risalesi doğdu. Bir gün baktık ki orada Turan’dan gelmiş manzumeler var.” (Betin), s. 5.

¹⁴²¹ Ali Canip, “Asker!..”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.

Osmanlıcılığın halen gayet kuvvetli olduğu bir düşünsel ortamda, “Turan” gibi Türkçülüğü gayet köşeli bir eserin nasıl bir sarsıntı yaratmış olacağı tahmin edilebilir. Ali Canip Bey’in şiiri bununla bağlantılı olabilir.¹⁴²²

Genç Kalemler’in ilk devresini sonlandırmadan önce birinci ciltte yer alan kendi türündeki tek ve gayet önemli bir yazıya işaret edilmelidir. Bu makale, Albert Mallet’den (Mustafa Nermi Bey tarafından) yapılmış “Keldanîlerin Hayat-ı Diniyeleri 1” başlıklı tercümedir.¹⁴²³ 2-10 numaralı nüshada yayımlanan bu tercüme “1” kaydı düşülmüş olmakla birlikte devamı gelmemiştir.

Bir eski çağ Mezopotamya kavmi olan Keldanîlerin dinî inançlarının ele alındığı bu yazıda, Keldanîlerin dini inançlarının ortaya çıkmasında doğanın belirleyici olduğu; inançlarının, tanrıların kendileri (insan) tarafından korunma güdüsüyle (menfaat hissiyle) yaratıldığı tespitlerinde bulunulur.

Bir eski çağ kavmi örneğinde dinin ve tanrıların insanın zayıflığından, korkularından doğduğunun, bir başka deyişle insan tarafından yaratıldığının belirtildiği bir yazının Genç Kalemler’de yer bulması anlamlıdır.¹⁴²⁴

Tüm bu anlatılanlardan Genç Kalemler’in ilk devre milliyetçiliğinin bir portresi çıkartılabilir. Özetleyecek olursak, Genç Kalemler’in birinci cildinde Osmanlıcılık ile Türkçülük iç içe geçmiş bir durumdadır. Ancak, ağır basan ton Osmanlıcılık/Osmanlı vatanseverliğidir. Birinci ciltte bu durumun tek kesin istisnası

¹⁴²² Ali Canip Bey’in şiirine ilişkin tümüyle öznel bir düşüncemizi ifade edelim. Daha önceki yazılarında açıkça kültür düzleminde Türkçülük yapan Ali Canip Bey’in yalnızca Osmanlılığa atıf yaptığı bir şiirini dergi editörü olarak “Turan”ın hemen altında ve “Turan” yazarına ithafla vermesi bizde, “Turan”ın bir açığını kapamak, onu tamamlamak veya “aşırılığını” törpülemek istediği izlenimi uyandırdı. Zira yukarıda görüldüğü üzere, “Turan”ın en büyük “eksisi” Osmanlılıktı. Bu iki şiiri aynı sayfada alt alta vererek Ali Canip Bey bunu dengelemek istemiş olabilir.

¹⁴²³ Alber Male, “Keldanîlerin Hayât-ı Diniyeleri 1”, Mim. Nermi (ter.), **GK**, Birinci Cilt Numara: 2-10 (Salı: 30 Teşrinisani 326), s. 102-103, 106.

¹⁴²⁴ Derginin ileriki sayılarında bu türden başka yazıların yer aldığını ve bunların önemli bir kısmında yine Mustafa Nermi Bey’in imzası olduğunu göreceğiz.

Gökalp'in "Turan" başlıklı manzumesidir. İkinci devrede başka şeylerle birlikte bu tonlamanın da değişeceği görülecektir.¹⁴²⁵

Birinci devrede görülen Türkçülük iki yönden tecrit edilmiş bir haldedir. Öncelikle, yazarlar itibariyle böyledir. Sadece iki kişinin (Ali Canip ve Kâzım Nami Beyler'in) yazılarında Türkçü açılımlara rastlanır. İkinci olarak, alan itibariyle de tecrit olmuş durumdadır. Türkçülük siyaset düzlemine hiçbir şekilde geçemediği gibi, kültür düzleminin tamamına yayıldığı da söylenemez. Özetle, söz konusu olan, sadece iki yazarda (onların da bütün yazılarında değil) ifadesini bulan ama o da zayıf veya ürkek nitelikte bir kültür milliyetçiliğidir. Yine de Türkçenin ve daha önemlisi ulusal/milli bir edebiyatın savunulmuş olması dönemin edebiyat ortamı göz önüne alınırsa önemlidir.

Birinci devrede "İslamcı" olarak nitelenebilecek en ufak bir yönelim görülmez. Hatta dinsel düşünceyle çelişen bir perspektifle kaleme alınmış olduğunu söyleyebileceğimiz (yukarıda değinilen) bir makale dergide kendine yer bulabilmiştir. Bilime önem verildiği ve bilimin ön planda tutulduğu açıktır. Çağdaşlaşma/Batılılaşma yanlılığı görülür ama her türden taklitçilik ve özellikle Batı taklitçiliği red ve mahkûm edilir. Batı karşısında hassas bir denge oluşturulmaya çalışılır. Değinildiği tek yerde Tanzimat'a olumlu bir paye verilmiş olmasını bir not olarak düşmek gerekir.

Son olarak, daha önce ilk cildin yayın çizgisinin özelliklerinden bahsedilirken ifade edildiği gibi, birinci devrede kişisel konuların ve de özellikle aşk konusunun (özellikle manzumelerde) hatırı sayılır bir yer tuttuğunu hatırdan çıkarmamak gerekir.

Özetlenecek olursa, birinci devresinde Genç Kalemler, Türk milliyetçiliğinin kimi naif işaretlerinin görüldüğü ama hâkim çizgisi itibariyle Osmanlıcı olan bir edebiyat dergisidir.

¹⁴²⁵ Bu ideolojik niteliği, Genç Kalemler'in birinci cildinin dönemin basın-yayın dünyasında sıradan bir yayın olduğu anlamına gelir. Derginin ilk cildine çoğu araştırmacının gösterdiği ilgisizliğin nedenlerinden biri de bu ve bunun getirdiği kimi özellikler olsa gerektir.

B. İKİNCİ DEVRE

II. Meşrutiyet devri basın ve fikir dünyasında ilk cildiyle sıradan/ortalama bir dergi görünümü veren Genç Kalemler'in asıl sıçraması ikinci ciltle birlikte olmuş; Genç Kalemler dönemin hem basın hem de fikir dünyasında sivriliş, önemli bir yayın organı haline gelmiştir.¹⁴²⁶

Bu sıçramanın, kuşkusuz, birbirine sıkı sıkıya bağlı birkaç ateşleyicisi olmuştur. Bunlar arasında, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kurulan organik bağı ve Cemiyet'in desteğini en başlarda saymak gerekir. Derginin yazar kadrosundaki nitelikçe gelişme (Ziya Gökalp'in katılımı ve Ömer Seyfettin'in dergi yazarı olarak gerçek anlamda faal hale gelmesi), dergi yayınına yönlendiren bir çekirdek kadronun (ortak aklın) oluşumu (Ali Canip, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp) ve derginin biçimsel değişimi de (biçim itibariyle daha albenili, daha kaliteli bir yayın haline gelmesi) hesaba katılması gereken unsurlardır.

Bütün bunların yanında özellikle belirtilmesi gereken husus, derginin içeriğindeki, yayın çizgisindeki değişim/gelişimdir. Bu değişimi birbiriyle iç içe geçmiş iki temel odakta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, girişilen dil davası, yani Yeni Lisan hareketi, diğeri ise Türkçülüktür. Genç Kalemler, ikinci cildiyle beraber Yeni Lisan davasına soyunup sert bir mücadeleye giriştiği ve Türkçü tonu hem nicelikçe hem de nitelikçe bariz şekilde yükseldiği/koyulaştığı için sivrilebilmiş ve ses getirebilmiş; Türk fikir, edebiyat ve basın tarihine esas itibariyle bu sayede adını yazdırabilmiştir.

Genç Kalemler'in ikinci devresine ilişkin değerlendirmeyi sürdürmeden evvel, gelinen aşamada, Türk milliyetçiliği ile dil meselesinin kesiştiği noktaya bir projektör tutmakta fayda vardır.

Genç Kalemler'in de II. Meşrutiyet döneminde önemli bir temsilcisi olduğu¹⁴²⁷ Türk milliyetçiliğinin (Türkçülük¹⁴²⁸) Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dizi iç ve dış

¹⁴²⁶ İkinci devre Nisan-Kasım 1911 dönemine karşılık gelmektedir.

¹⁴²⁷ Georgeon, II. Meşrutiyet döneminde Türk milliyetçi hareketine katkı sağlayan üç ayrı unsuru ayırt etmek gerektiğini söyler. Bunlardan biri, Abdülhamit döneminden kalma (Veled Çelebi, Necip Asım, Mehmet Emin gibi) eski Türkçülerdir. Bir diğeri, Rusya'dan göçen (Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Bey gibi) Türklerdir. Sonuncusu ise 1908 Devrimi'nden sonra Selanik'te oluşan ve Jön

ekonomik, toplumsal, siyasî, kültürel, askerî nedenin sonucu olarak¹⁴²⁹ doğuşu, 19. yüzyılın ikinci yarısına, esas olarak da 1860'lara rastlar. 1860'larda ilk işaretlerini vermeye başlayıp, zaman içinde, çoğunlukla sunulduğunun aksine, çizgisel olmayan (zigzaglı/mücadeleli) bir gelişme gösteren bu süreçte¹⁴³⁰, konumuz açısından, iki husus üzerinde durmakta fayda vardır.

Bunlardan ilki, Türk milliyetçiliğinin, başka yerlerde olduğu gibi¹⁴³¹, bir dil/kültür hareketi olarak başlaması¹⁴³², daha sonraki gelişiminin de daha çok bu düzlem üzerinden gerçekleşmesi ve hareketin daha kapsamlı bir hal almasından, özellikle de siyasî bir nitelik kazanmaya başlamasından¹⁴³³ sonra bile dil/edebiyat/kültür cephesinin her zaman önemli bir yere ve paya sahip olmasıdır. Başka bir deyişle, Türk milliyetçiliği, ilk işaretlerini vermesinden itibaren, dilde sadeleşme akımıyla el ele gitmiş; dil konusu Türk milliyetçiliği için her zaman bir dinamo işlevi görmüştür.¹⁴³⁴

Türklere bağlı olan milliyetçi çevrelerdir. “*Genç Kalemler* dergisinin çevresinde toplanan Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ali Canib gibi kişiler edebiyat ve dil alanında milliyetçiliğe yönelmişlerdi.” Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 61.

¹⁴²⁸ Türk milliyetçiliğine, özellikle de II. Meşrutiyet dönemi Türk milliyetçi akımına “Türkçülük” denilmektedir. Bkz. Şükrü Hanioglu, “Türkçülük”, **TCTA** 5. Cilt, s. 1394; Sarıay, s. 25.

¹⁴²⁹ Türk milliyetçiliğinin doğuşunu hazırlayan nedenlerin önemli bir kısmının derli toplu ve kapsamlı bir sunumu için bkz. Sarıay, s. 25-72. Ayrıca, Türk milliyetçiliği konulu diğer çalışmalara (3. dipnot) da bakılabilir.

¹⁴³⁰ Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 91. Türk milliyetçiliği çoğunlukla çizgisel bir gelişim içinde ve salt bir düşünce tarihi gibi anlatılır. Türk milliyetçiliğinin doğuş ve *Genç Kalemler*’e kadar olan gelişim süreci için bkz. Akçura, s. 17-167; Sarıay, 73-112; Oba, s. 141-210; Orkun, s. 46-69, 85-87. Ayrıca, özellikle 1876-1908 dönemine odaklanan (ama önceki ve sonraki dönemlere de kısaca değinen) nitelikli bir çalışma için bkz. Kushner, age.

¹⁴³¹ Bkz. Kohn, s. 11, 38.

¹⁴³² “Milliyet fikrinin etkisi altına girmeye başlayan bir kavim, derhal bu fikri realitede tamamıyla gerçekleştirmeye kalkışmaz, kalkışamaz; gayeye erinceye kadar geçilecek bir hayli merhale, yapılacak birçok iş vardır. Milliyet fikri aşılanmış bir kavim, kendi milletiyle ilgili kültürel olaylara büyük bir değer vermeye başlar. Kültürel olayların en önemlisi, dildir. Kendi dilinin ciddi incelemeleriyle uğraşan, kendi dilinin bağımsızlığı ve gelişmesine usulüyle çalışan kavimlerde milliyet fikrinin varlığına, hiç olmazsa milliyet duygusunun pek kuvvetli olduğuna hükmedebiliriz.” Akçura, s. 19.

¹⁴³³ Akçura’nın Mısır’da yayınlanan “Türk” gazetesine 1904 yılında yazdığı “Üç Tarz-ı Siyaset” başlıklı makalesi, siyasî Türkçülüğün başlangıcı olarak kabul edilir. Bu makale için bkz. Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, 4. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1998, s. 19-36. Bu makaleye ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 37-50. Ancak, bu sadece bir başlangıçtır. Yoksa siyasî Türkçülük ancak II. Meşrutiyet sonrasında tam anlamıyla ortaya çıkabilecektir. *Genç Kalemler* bu süreçteki önemli aşamalardan biridir.

¹⁴³⁴ Dil, genel olarak milliyetçilik ideolojisi için önemli olmuştur. Bir insan topluluğunun “ulus” oluşturabilmesi için dil birliğine sahip olması gerektiği, birçok milliyetçi düşünür ve akım tarafından savunulmuş ve neredeyse genel bir kanı haline gelmiştir. 18. yüzyıldan itibaren dil, ulusu karakterize eden en önemli unsur olarak görülmüştür. Sadoğlu, s. 27. Avrupa’da 1880-1914 dönemi milliyetçiliğinin kendinden önceki dönemin milliyetçiliğinden farklılıklarından biri, etnik köken ile özellikle dilin potansiyel ulus olmanın merkezi, giderek belirleyici hatta tek kriteri haline gelmesi, başka bir deyişle, ulusu bunlara (özellikle dile) göre tanımlama eğilimidir. Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve**

Türkçülük ile dilde sadeleşme/dilde uluslaşma (ve sonra da “milli edebiyat”) birbirinden ayrı düşünölemeyecek kadar iç içedir. Dil ve edebiyat alanında başlattığı hareket (Yeni Lisan ve milli edebiyat) nedeniyle bu husus Genç Kalemler açısından dikkat edilmesi gereken bir noktadır.

İkinci husus, basının gelişmesi ile Türk milliyetçiliği ve dilde sadeleşme/uluslaşma hareketi arasındaki yakın ilişkidir.¹⁴³⁵ Türkçü akımın ve Yeni Lisan olarak adlandırdığı bir dil hareketinin (ve ayrıca milli edebiyat akımının) temsilcisi olan Genç Kalemler’in II. Meşrutiyet’in ilk yıllarının en önemli süreli yayınlarından biri olduğu dikkate alınırsa, bu nokta da belirtilmeye değerdir.¹⁴³⁶

Yukarıda belirtildiği gibi, Türkçülük, dilde sadeleşme akımı ile beraber ortaya çıkmıştır. Çünkü dilde sadeleşme olgusunun özünü, başta çok belirgin olmasa da halkın diline yönelme, dilde uluslaşma oluşturur. Başka bir deyişle, dilde sadeleşmenin savunusu, Türkçülüğün de savunusu olmuştur; tersi de doğrudur. Gerçekte, söz konusu olan, iki ayrı akım değil, tek bir akımdır. Bu nedenle, dilde sadeleşmenin önde gelen savunucuları aynı zamanda başta kültürel karakterde olan Türk milliyetçiliğinin de önde gelen temsilcileri olmuşlardır. Türkçülük ideolojisi zaman içinde gelişirken, kapsamına aldığı alanlar da giderek genişlemiştir. Ancak, dil/edebiyat hiçbir zaman ilgi alanından çıkmamış, her zaman en önde gelen meselelerinden biri olarak kalmıştır. “Nesnel bir

Milliyetçilik, s. 126; Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, s. 161. Milliyetçiliğin oluşturduğu ulus kurgusunda dil birliği gerçekleştirilmesi öngörölen bir projedir. Dil, genel olarak milliyetçilerin üzerinde en çok durdukları kültürel öge olagelmıştır.

¹⁴³⁵ Türk milliyetçiliğini basın ekseninde ele alan müstakil bir çalışmaya rastlanmaz. Ancak, sözü edilen yakın ilişki nedeniyle Türk milliyetçiliğini konu edinen çalışmalarda basın da ister istemez gündeme girer. Bu çalışmaların bazılarında (örneğin Kushner, Sarıay, Sadoğlu) ise basının rolü ayrı bir başlık altında ele alınır. Dil konusu ve basın, Rusya Türkleri arasında gelişen Türk milliyetçiliği için de belirleyici bir önem taşımıştır. Bkz. Landau, **Pantürkizm**, s. 19-25.

¹⁴³⁶ 1860’larda İstanbul’da gazete artık bir ihtiyaç haline gelmiştir. Şinasi Efendi’nin, dönemine göre açık ve sade Türkçesi gazete tiryakilerinin sayısını arttırmıştır. Böylece bir “edebî okur” kitlesi doğal bir şekilde oluşmaya başlamış, bu da “dilin kimlik oluşturucu rolü”nü ön plana çıkarmıştır. Edebî dilin bu şekilde oluşması, bir yandan edebiyatı daha geniş bir okumuşlar kitlesini etkiler duruma getirirken, diğer yandan başkentte “Türklük” konusunu 1890’lardan itibaren gündeme sokmuştur. Kültürel Türkçülüğün göröldüğü “İkdam” gazetesi 1894’te yayın hayatına girmiştir. Şerif Mardin, “19. yy’da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, **TCTA** 2. Cilt, s. 349. II. Abdülhamit basını ile Türk milli duygusu arasındaki ilişki için ayrıca bkz. Kushner, s. 20-27. Kushner’in belirttiği gibi, düzenli gazete okuma alışkanlığının bu devirde kazanıldığı düşünülebilir. Kushner, s. 21. İlk Türkçülerin en önemli yanı, onların özellikle milliyetçilik sorunsalını Osmanlı İmparatorluğu içindeki okuyuculara aşına kılmalarında yatar. Landau, **Pantürkizm**, s. 49. II. Meşrutiyet yıllarında Türk Derneği, Genç Kalemler ve Türk Yurdu dergileri milli kültür, dil, edebiyat ve tarih konularına ilgi duyan ve çoğunluğu gençlerden oluşan bir okur kitlesinin oluşumunda önemli bir rol oynamışlardır. Köroğlu, s. 111.

farklılaştırıcı unsur” olarak dil, “Türk milliyetçiliğinde çok önemli bir yer işgal eder.”¹⁴³⁷

Bu genel belirlemelerden sonra, Genç Kalemler’in başlattığı dil (Yeni Lisan) hareketinin köklerine deyinmekte fayda vardır. II. Meşrutiyet Türkçülüğünün yayın organlarından biri olan Genç Kalemler’in ideolojik kökleri doğal olarak 1860’lara uzanır. Türkçülük ideolojisine bağlı olarak, derginin dil anlayışının, başka bir deyişle Genç Kalemler ekibinin başlattığı Yeni Lisan hareketinin kökleri de Tanzimat dönemine; daha somut olarak İbrahim Şinasi Efendi’ye kadar götürülebilir.¹⁴³⁸ Dilde sadeleşme süreci her ne kadar Tanzimat döneminden daha evveline götürülebilecek olsa da Şinasi Efendi bu meyanda bir dönüm ve gerçek anlamda başlangıç noktası olmuştur denebilir. Çağdaş anlamıyla dilde sadeleşmenin ve ulusal bir dil yaratma çabasının (dilde Türkçülüğün) ilk bilinçli işaretleri Şinasi Efendi’de bulunabilir.¹⁴³⁹

II. Meşrutiyet yıllarına uzanan ve basının da belirleyici bir rol oynadığı¹⁴⁴⁰ bu sadeleşme/uluslaşma sürecinde, Genç Kalemler’i etkileme bakımından Şemsettin Sami

¹⁴³⁷ Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 3.

¹⁴³⁸ Şinasi Efendi için bkz. Ziyad Ebüzziya, **Şinasi**, Hüseyin Çelik (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997; İsmail Parlatır, **Şinasi**, 1. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004; Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 159, 183-215; Ömer Faruk Akün, “Şinasi”, **İslam Ansiklopedisi 11. Cilt**, (2. Basım) s. 545-560; Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s. 260-267, 276-283. Ayrıca, edebiyat ve basın tarihleri ile Türk milliyetçiliği konulu çalışmalara bakılabilir.

¹⁴³⁹ Dilde sadeleşme/uluslaşma konusu için klasikleşmiş olan şu çalışmaya bakılabilir: Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**. Ayrıca, Tanzimat’tan Genç Kalemler’e kadar olan dönemde dilde sadeleşme için bkz. Öksüz, s. 13-75; Sadoğlu, s. 47-141; Enver Ziya Karal, “Tanzimat’tan Sonra Türk Dili Sorunu”, **TCTA 2. Cilt**, s. 314-332; Konur Ertop, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Dil Sadeleşmesi”, **TCTA 2. Cilt**, s. 333-339. 1831-1939 döneminde yazı dilindeki dönüşümü süreli yayınlar ekseninde ve bu yayınlardan örneklerle ele alan bir çalışma için ayrıca bkz. Ragıp Özdem, “Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz”, **Tanzimat 2**, 2. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1999, s. 859-931.

¹⁴⁴⁰ Gerek genel olarak çağdaşlaşma gerekse özel olarak eğitimde çağdaşlaşma süreci dil alanında bir sadeleşmeyi zaten gerektirmişse de Berkes’in deyişiyle, bu alanda asıl etkili ve çığır açan şey basın olmuştur; Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s. 260. Yazı dilinin sadeleşmesinde süreli yayınların hizmeti çok büyüktür. Öyle ki bir “gazeteci lisanı” doğmuş, hatta bu isimle bir de kitap yazılmıştır; bkz. Sait Paşa, **Gazeteci Lisanı**, Dersaadet: Sabah Matbaası, 1327. Gazetelerin halk tarafından okunması, fikirlerin kolayca yayılabilmesi ve bir kamuoyu yaratılabilmesi için herkesin kolaylıkla anlayabileceği sade bir dil gerekmiştir. Bu süreci 1831’de yayın hayatına giren (ve çoğunlukla Türk basını tarihinin başlangıcı sayılan) Takvim-i Vakayi’ye kadar götürmek mümkünse de basın dilinin gelişmesinde, dolayısıyla dil alanındaki yenileşmede (Ruzname’siyle birlikte Ceride-i Havadis’in özel katkısı unutulmadan) ilk önemli rolü oynayan kişi, “Tercüman-ı Ahval” (1860) ve “Tasvir-i Efkâr”daki (1862) gazeteciliğiyle Şinasi Efendi olmuştur. Dilin sadeleşmesinde basının rolü için bkz. Sadoğlu, s. 81-86; Öksüz, s. 15-17, 35-38; Kushner, s. 89-90, 94; Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 82-83.

Bey özel olarak zikredilmesi gereken isimdir.¹⁴⁴¹ Genç Kalemler, Şemsettin Sami Bey'in dil konusundaki düşüncelerini neredeyse aynen benimsemiştir. Kendi dil yaklaşımı üzerindeki Şemsettin Sami etkisini bizzat Genç Kalemler dile getirmiş olmaktan başka, derginin 19 numaralı nüshasının başmakalesi de Şemsettin Sami Bey'in dil konusundaki en önemli makalelerinden birine ayrılmıştır.¹⁴⁴²

“1905 Edebî Hareketi” olarak adlandırılan akıma da Genç Kalemler ile bağlantısı dolayısıyla özel olarak işaret etmekte fayda vardır. Daha yukarıda, “Çocuk Bahçesi” ve daha sonra çıkan “Bahçe” dergilerinin Genç Kalemler ile olan düşünsel ve kadro bağlantısına, Selanik'in aydın gençlerinin bu dergiler etrafında toplandıklarına değinilmiştir.¹⁴⁴³

“1905 Edebî Hareketi” 1904'te yayın hayatına giren Çocuk Bahçesi dergisi etrafında kendini göstermiştir. Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'in bu dergide 17. sayıdan itibaren her sayı yayımlanan “Türkçe Şiirler”i, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahit ve Ömer Naci Beyler'in karıştığı ve en sonunda derginin II. Abdülhamit idaresi tarafından kapatılmasına neden olacak kadar hararetli dil tartışmalarına yol açmıştır.¹⁴⁴⁴ 1908 sonrasında ortaya çıkan Türkçeci hareketin temeli, bir açıdan burada atılmıştır denebilir.¹⁴⁴⁵

Bir yönüyle Tanzimat'tan beri gelişen dilde sadeleşme ve uluslaşma akımının uzantısı olan Yeni Lisan hareketi, diğer bir yönüyle bu süreçten ayrılır veya daha

¹⁴⁴¹ Şemsettin Sami Bey, bir önceki dönemin (II. Abdülhamit döneminin) dil tartışmalarındaki en önemli isimlerden biridir. Genç Kalemler'i derinden etkileyen dil ve edebiyat üzerine düşüncelerinin özet bir sunumu için bkz. Levend, **Şemsettin Sami**, s. 108-112.

¹⁴⁴² Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 153-160. Bu makale Levend, **Şemsettin Sami**, s. 161-171'de bulunabilir. Şemsettin Sami Bey'in Genç Kalemler üzerindeki etkisinin sadece dil alanıyla sınırlı kaldığını düşünmek güçtür. En genel anlamıyla milliyetçilik noktasından etkili olduğu söylenebilir. Şemsettin Sami Bey, II. Abdülhamit döneminin en önemli ve nitelikli aydınlarından biridir ve dönemin hemen tüm tartışmalarında boy gösteren bir isimdir. Geniş bilgi için bkz. Kushner, age.

¹⁴⁴³ Bu dergilerden birinde veya ikisinde birden yazan Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyeleri şunlardır: Ali Canip, Ömer Seyfettin, Kâzım Nami ve Aka Gündüz Beyler. Hüseyin Hüsni, Âkil Koyuncu, Rasim Haşmet ve Celal Sahir gibi Genç Kalemler yazarları da bunlara eklenmelidir. Son üç ismin Çocuk Bahçesi'nde yazdığına ilişkin bilgi için bkz. Yücel, s. 197; Parlatur, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 93.

¹⁴⁴⁴ “1905 Edebî Hareketi” için bkz. Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 282-288; Öksüz, s. 56-57. Yöntem, hatıralarında, yakından takibettiği “Çocuk Bahçesi”ndeki edebî tartışmaları anlatır; bkz. Yöntem, “Selânik'te Bir Edebiyat Çekişmesi”, **YT**, s. 3-4; Yücel, s. 196-197.

¹⁴⁴⁵ Parlatur, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 93; Ercilasun, s. 93; Öksüz, s. 87.

doğrusu, bu süreçteki bir sıçrama/kırılma noktası olarak belirir. Genç Kalemler'in başlattığı dil hareketinin farklılıkları üzerinde durulmalıdır.

II. Meşrutiyet yılları Türkçülük akımının asıl büyük atılımını yapacağı dönemdir.¹⁴⁴⁶ Buna bağlı olarak, Türkçenin sadeleşmesine ve ulusallaşması yönelik hareket de asıl büyük sıçramasını II. Meşrutiyet'le ve özellikle Genç Kalemler'le birlikte yapmıştır. Onyıllardır gelişerek sürmekte olan bu hareket, Yeni Lisan davasıyla beraber başka bir mecraya girmiştir. Kurdakul'un deyişiyle, Türkçenin sadeleşmesi mücadelesinde hazırlık evresi görünümü veren evvelki hareketlerden sonra Genç Kalemler, sorunu bir cephe hareketi durumuna getirmeyi başaracaktır.¹⁴⁴⁷

Öncelikle, o güne dek dilde sadeleşme ve ulusallaşma konusunda teorik düzlemde pek çok şey dile getirilmiş olmasına karşın, uygulamaya tam anlamıyla geçilebildiği söylenemez. Bazı örnekler (örneğin Mehmet Emin Bey'in şiirleri gibi) görünse de savunulan dil ve edebiyat anlayışı tam anlamıyla kullanılamamıştır. Başka bir deyişle, somut sonuç alınamamıştır. Hâlbuki Genç Kalemler'de, savunulan dil programının somut örnekleri hiç durmaksızın verilmiştir.¹⁴⁴⁸

İkinci olarak, Yeni Lisan hareketi öncesinde bu akım hep tek tek aydınlar tarafından savunulmuştur. Verilen kimi örnekler de bireyseldir. Genç Kalemler'de ise birlikte hareket eden bir dergi ekibi ve çevresi (bir kolektif) vardır. Bu kolektif,

¹⁴⁴⁶ Jön Türk Devrimi (1908) ile Birinci Dünya Savaşı (1914) arasındaki altı yıllık dönem, Türk milliyetçiliğinin kaderi açısından belirleyici bir önem taşır. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 24.

¹⁴⁴⁷ Kurdakul, s. 94. Yöntem, kendilerinin dilde sadeleşmeciliğinin farkını şöyle açıklar: "Türk edebiyatı içinde şahsî heves sâikasıyla sade yazanlara pek eski zamanlardan itibaren tesadüf edilir; fakat bu sade yazmanın bir prensip olarak kabul edilmesi, bilhassa muayyen esaslara göre bu uğurda çalışılması ve cereyan açılması, Meşrutiyetin ilânından biraz sonra, yani Balkan Harbi'nden biraz evvel başlar." Ali Canip Yöntem, "Türkçe'ye Dâir", **PYM**, s. 435.

¹⁴⁴⁸ Hareketin başarısını özellikle bu niteliğine bağlama eğilimi yaygındır. Örneğin, hareketin başındaki kişilerden biri olduğu için düşüncesi ayrıca önemli olan Yöntem bu görüştedir. Yöntem'e göre, Genç Kalemler'den çok önce, onların ileri sürdükleri gerçekleri parça parça ileri süren, Şemsettin Sami Bey gibi, kimseler olmuştur. Ancak, Şemsettin Sami Bey de dâhil olmak üzere, bu kimseler söz konusu gerçekleri tatbikat sahasına geçirememişlerdir. "İşte Genç Kalem'cilerin rolleri bu noktadadır. Onlar 'Türkçeye Türk sarfı hâkim olmalıdır' demişler ve bu hükümlerini yazılarında derhal tatbik etmişlerdir. Biz, 29 Mart 1327'de çıkan bir sayılı Genç Kalemler'den sonra nesrimizde, nazmımızda millî sarftan asla ayrılmadık." Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 14-15. Yöntem, "Yazı Dili Münakaşaları", **PYM**, s. 523. Ayrıca bkz. Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 392.

sistematik bir biçimde ve işbölümü içinde hem teorik çerçeveyi çizmekte hem de bu çerçeveye uygun ürün vermektedir.¹⁴⁴⁹

Bunlara, o sırada bir “denetleme iktidarı” sürdüren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin desteğini de eklemek gerekir.¹⁴⁵⁰ Dilde sadeleşme ve uluslaşma akımı ilk kez arkasına tam teşekküllü bir siyasî örgütü almış, ilk kez siyasal iktidardan ciddi bir destek görmüştür ve Yeni Lisan hareketinin etkisi ve başarısında bu unsur belirleyici olmuştur.¹⁴⁵¹

Ayrıca, Yeni Lisancılar o güne dek hiç ileri sürülmediği kadar sistemli bir dil görüşü ortaya koymuşlardır. Görece sağlam bir teorik çerçeve oluşturmuş, fikirlerini kararlı ve ısrarcı (ve hatta hırçın) bir şekilde savunmuş¹⁴⁵² ve somut örneklerle hayata geçirmişlerdir.¹⁴⁵³ Dahası, dil konusundaki önerileri esas itibariyle gerçekçidir.¹⁴⁵⁴ Tüm

¹⁴⁴⁹ “Hiç kimse halkaları birleştirip devamlı bir zincir yapamadı: ‘Genç Kalemler’in ‘Yeni Lisan’ davası işte bu zinciri vücuda getirmek noktasından mühim ve yenidir.” (Sevük), s. 439.

¹⁴⁵⁰ Bu aşamada Gökalp’in rolünü hatırlamak gerekir. “Çünkü Ziya Gökalp’in şahsiyetile, Genç Kalemlerin davasına iktidar mevkiini tutan cemiyetin siyasî kuvveti de inzımmam etmiş oluyordu.” (Sevük), s. 443.

¹⁴⁵¹ Genç Kalemler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki organik bağ genellikle göz ardı edildiği veya bu bağ önemsenmediği için, Yeni Lisan hareketinin büyük ses getirmesindeki ve başarısındaki bu etken de bir türlü tespit edilememiş veya tespit edilmiş ama ifade edilmemiştir. Genç Kalemler’in başlattığı dil/edebiyat hareketini kendisinden önceki tüm benzer hareketlerinden ayıran ve kesin başarısını sağlayan unsur, ne dil konusundaki (hiç de yeni olmayan) görüşleri ne de bu dil anlayışının (zaten Genç Kalemler dışında da kimi örnekleri görülen) somut örneklerini vermesidir; siyasî iktidarın bu hareketin arkasında oluşudur. Başarının diğer unsurları hem bu unsura bağlıdır hem de ancak bu unsurla beraber etkin olabilmişlerdir. Ancak, bu tespitten, Genç Kalemler’in iktidarın gücüyle her şeyi yapabildiği ve bu sayede önünün engelsiz biçimde açık olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bu noktada, Polat’ın dile getirdiği bir gerçeği unutmamak gerekir. Daha önceki dönemlerden farklı olarak, II. Meşrutiyet döneminde siyasî iktidarla sürekli çatışan kimseler de en az iktidar tarafındakiler kadar edebiyat hayatının yönlendiricileri arasında olmuşlardır. II. Meşrutiyet devri ediplerinin hemen hepsi Türkiye’deki siyasî hayatın içindedir ve bunların tamamına yakını II. Meşrutiyet’in ilanını takip eden dönemde İttihatçı iken, sonraları çoğu, Cemiyet’in karşısında saf tutmuştur. Bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 26-27. Bununla beraber, Tunaya’nın belirttiği gibi, Türkçülük cereyanının gücü iktidar partisinin ideolojisi ile bütünleşmesinden ileri gelmiştir. Tunaya (Cilt 1), s. 42.

¹⁴⁵² Tekin Alp Türkçülükten bahsederken şöyle der: “İş ağır ve müşkilce, manialarla doludur. Lâkin Yeni Hayatın işçileri bütün maniaları iktihâm etmeğe karar vermiş görünüyorlar.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 156.

¹⁴⁵³ Filizok’un şu değerlendirmesi önemlidir: “Genç Kalemler hareketinin en dikkate değer husûsiyetlerinden birisi, dili, sadece lengüistik açıdan ele almamaları, dile ‘Stylistique -selikiyât-’, sosyoloji ve estetik açılardan da bakmış olmalarıdır. Meseleleri dört komşu disiplin çerçevesinde ele almaları kültür tarihimizde ilk defa vuku buluyordu ve Cenap Şehabeddin, Yakup Kadri, Fuad Köprülü gibi güçlü kalemlerin eski dilin müdafaasında etkisiz kalmalarının asıl sebebi bu idi.” Filizok, s. 109.

¹⁴⁵⁴ Tekin Alp’in deyişiyle, “(Yeni Hayat) mensubları asla hayalci (ütopist) değildirler; imkânı olmayan işlerde bulunmağa çalışmıyorlar.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 145.

bu etkenler hareketin etkisinin yaygınlığını, dolayısıyla başarısını getirmiştir. Kısacası, “Dava yeni değildi; fakat sesin tarzı ve kuvveti yeni idi.”¹⁴⁵⁵

Tüm bunların ötesinde, Genç Kalemler’in başlattığı dil hareketinin özellikle belirtilmesi gereken bir yönü söz konusudur. Yeni Lisan hareketinin dikkat edilmesi gereken yönü, sadece bir dil (ve edebiyat) hareketi olmayıp kültürel, ideolojik ve siyasî boyutlarının da bulunması, bu nitelikte atıflar içermesi ve dahası dönemin okur çevresi tarafından da kuvvetle muhtemelen böyle algılanmasıdır.

Aslında Türk basın tarihinin Kasım-Aralık 1864’te Tasvir-i Efkar (Şinasi Efendi) ile Ruzname-i Ceride-i Havadis (Sait Efendi)¹⁴⁵⁶ arasında yaşanan ilk dil polemiklerinden (“mesele-i mebhûsetün anha”)¹⁴⁵⁷ beri dil tartışmaları tüm topluma yönelik ideolojik ve siyasî imalarla (mesajlarla) yüklü olmuştur. Tartışmanın tarafları, belirli ideolojik perspektiflerin temsilcileri olarak, dilden söz ederken bile aslında daha genel toplumsal sorunlara göndermelerde bulunmuşlardır. Başta küçük bir azınlık

¹⁴⁵⁵ (Sevük), s. 439. Genç Kalemler’den çok önce ve Genç Kalemler’den daha bilimsel olarak, milli dil ve edebiyat akımının ilkelerini ortaya koyan Türkçü Mehmet Necip Bey dolayısıyla Mutluay’ın yaptığı yoruma dikkat edilmelidir: “Ne var ki dil üzerindeki en doğru düşünce bile bir edebiyat eserinin zaferiyle desteklenmezse yeterince güçlü olmaz. Bu bakımdan Ömer Seyfettin’in kendinden önce...başlayan dil sadeleşmesi hareketini...canlandırması; Ziya Gökalp’ın bunu ulusçuluk akımının başlangıcı yapması... çağdaş edebiyatımızın bugün zaferlerle sonuçlanmış en önemli akımıdır.” Mutluay, **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)**, s. 73.

¹⁴⁵⁶ Geleceğin Sadrazam Küçük Sait Paşa’sı ve “Gazeteci Lisanı”nın yazarı. Sait Efendi tartışma sırasında adını açıklamamış olmasına karşın, Şinasi Efendi ile tartışan kimsenin Sait Efendi olduğu herkesçe malumdu. Z. Ebüzziya, s. 233.

¹⁴⁵⁷ Bu tartışmaya ilişkin bilgi için bkz. Z. Ebüzziya, s. 216-224; Parlatur, **Şinasi**, s. 24, 74; Akün, s. 557. Tartışmanın esasını o dönemin yazı ve edebiyat dünyasında kullanılan üç deyim nasıl kullanılması/yazılması gerektiği, bunların doğru kullanımının ne olduğu oluşturuyordu. Bu deyimlerden biri, bu tartışmaya esas olan ve bu nedenle ona adını da veren, “sözü edilen konu/söz konusu olan” anlamındaki “mebhûsetün anha” tamlamasıydı. Böylece ilk edebî basın polemik tarihi “mesele-i mebhûsetün anha” olarak geçti. Bu tartışma Yeni Lisan hareketinin ve onunla beraber başlayan tartışmaların ilk büyük habercisidir. Şinasi Efendi’nin savunduğu şey, Arapça veya Farsça’dan dilimize girmiş kelimelerin, kendi lisanlarında olduğu gibi ve o dillerin kurallarına göre kullanmaya mecbur olunmadığı; şayet bunlar kullanılacaksa Türk dilinin esaslarına uydurulmaları gerektiği ve ancak böylelikle dilin bağımsızlığının korunmasının mümkün olabileceğiydi. Türkçedeki yabancı kelimeleri azaltma yanlısı olan Şinasi Efendi, bu tartışmada Köprülü’nün değişiyse, “neticede Türkçe’nin istiklali dâvasını müdâfaa ediyordu.” Köprülü, s. 302; Z. Ebüzziya, s. 220; Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 214. Şinasi Efendi’nin savunduğu, yabancı dillerden alınan kelimelerin kendi dilimizin kurallarına uydurulması gerektiği ilkesinin, Yeni Lisan hareketinin asli ilkelerinden biri olduğu aşağıda görülecektir. Yine Genç Kalemler ile ilişkilendirilebilecek bir husus, bu tartışmanın diğer bir önemli yönünün eleştiri fikrini uyandırması ve nitelikli eleştiri örneğinin verilmesidir. Akün, s. 557; Z. Ebüzziya, s. 221.

durumunda olan ama zamanla genişleyen süreli yayın okuru da bunun bilinçli veya bilinçsiz farkındalığı içindedir.¹⁴⁵⁸

II. Abdülhamit döneminin kuvvetli sansürü karşısında dil konusu topluma ilişkin tasarımların dışavurumunun bir aracı, kanalı olmuştur. Diğer türden tartışmalar yasak olduğu için, süreli yayınlarda tarihî ve kültürel konular büyük önem kazanmıştır. Özellikle dil ve edebiyat, görünüşte siyasî olmayan fakat gizlice siyasî içerikle yüklü tartışmalara sahne olmuştur.¹⁴⁵⁹ Siyasetin yapılamadığı bir ortamda dil üzerinden siyaset yapılmış, dil politik bir silah haline gelmiştir. Siyasî ve toplumsal görüşlerini açıkça ortaya koyamayanlar (özellikle Türkçüler) bilinçli veya bilinçsiz şekilde tasarımlarını dil kisvesinde sunmuşlardır. Dil/kültür tartışmalarının siyasî imalarla yüklü olduğu II. Abdülhamit rejimi tarafından da fark edildiği içindir ki bu devrin sonlarına doğru bu türden tartışmalar yasaklanmıştır. Sansürün gevşediği kısa zaman kesitlerinde ise bu konular yazarları ve gazetecileri diğer konulardan çok daha fazla meşgul etmiştir. Çünkü dil tartışmalarının ardında bir “milli kimlik” sorunu söz konusu olmuştur. Bu tarihî ve kültürel tartışmaların ardında Türk milli duygusu ifadesini bulmuştur.¹⁴⁶⁰ Dahası, aynı durum edebî ürünler için de geçerlidir. Edebî ürünler giderek siyasallaşmış, giderek daha çok topluma ve siyasete örtük bir biçimde atıflar yapılır olmuştur.

Jön Türkler, daha II. Abdülhamit döneminde “dil konusunun kuvvetli bir kültürel silah olduğunu” ve “kültürün milli birliği sağlama yolunda bir silah olarak” kullanılabileceğini keşfetmişlerdir. Bu nedenle kültürü siyasî bir araç saymış, “neşr-i lisan” üzerinde ısrarla durmuşlardır.¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁸ Daha ilk tartışmada görülen tiraj hareketliliği bunun bir kanıtı sayılabilir. Dilde klasik biçimi savunanlara karşı verdiği sadeleşme yanlısı mücadele, Tasvir-i Efkâr’a büyük itibar kazandırmış, bu gazeteye olan ilgiyi iyice arttırmıştır. Öyle ki Tasvir-i Efkâr’ın tirajı artmıştır.

¹⁴⁵⁹ Bu durum II. Abdülhamit öncesi devir için de geçerlidir. “Memleket dahilinde çalışmak isteyen müceddidler, yaşayabilmek için görünmemeye, mütevazı davranmaya mecbur idiler. Faaliyetlerini edebiyat ve lisaniyat sahasına hasretdiler, fûnunu ta’min etmek, şiiri herkes anlayabilecek hâle getirmek, avamı sanayi-i nefiseden zevk alacak vechile yükseltmek üzere uğraşdılar. ...” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 138.

¹⁴⁶⁰ Kushner, s. 21, 37; Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, s. 114.

¹⁴⁶¹ Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, s. 264. II. Abdülhamit devrinde dil sorunu ve tartışmaları üzerine kapsamlı bir anlatım için bkz. Kushner, s. 87-125, 141-149.

II. Meşrutiyet döneminde dil ve edebiyatın siyasallaşma düzeyindeki artış sürmüştür. Dolayısıyla, dönemin okuru ve edebiyat okuru, edebî bir ürünü okurken, edebiyatın ötesinde birşey okuduğunun farkındadır. Edebiyatçılar kişilikleri, siyasî ve ideolojik duruşlarıyla, edebiyat hakkındaki görüşleri ve biçim-içerik tercihleriyle kamusal alana müdahale etmişlerdir.¹⁴⁶²

Genç Kalemler, her ne kadar bu iktidar bir “denetleme iktidarı” olsa da iktidar partisinin (İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin) yarı resmî yayın organı olduğu için, siyaseten serbest bir yayın sürdürmüştür. Başka bir deyişle, ana hatlarıyla Cemiyet’in görüşlerini savunduğundan siyasal bir baskıya ve kısıtlamaya maruz kalmadığı için, dergi ekibi, fikirlerini açıkça ifade edebilecek durumdadır. Ancak, Genç Kalemler için ideolojik bir kısıtlanma durumu söz konusudur. Cemiyet’in (ve dergi ekibinin) mevcut koşullar nedeniyle kendisi tarafından kendisi için bilinçli veya bilinçsiz olarak getirdiği kısıtlamalar Genç Kalemler yayınına da belirlemiştir. Bu husus özellikle Osmanlıcılık/Türkçülük ve din/bilim konularında görülür. Bu nedenle Genç Kalemler’de, dilden/edebiyattan söz edilirken söylenen kadar, söylenemeyip ima edilen de önemlidir.

Genç Kalemler’in başlattığı dil/edebiyat hareketi aslında toplumun yapısal dönüşümüne ilişkin bir gelişmedir. Gramsci’nin deyişiyle, “dil sorunu şu ya da bu biçimde öne çıktığında, bu her zaman, bir dizi başka sorunun doğmak üzere olduğuna...yani kültürel egemenliğin yeniden örgütlenmesi gereğine işaret eder.”¹⁴⁶³

Yukarıda değinildiği gibi, Yeni Lisan hem Yeni Hayat’ın bir parçası hem de ona ulaşmanın temel vasıtasıdır.¹⁴⁶⁴ Bu nedenle Genç Kalemler için özellikle önemlidir. Nitekim dergide dil konusu en geniş anlamıyla değerlendirilmiştir. Genç Kalemler’in başlattığı hareket dil/edebiyat eksenli düşünsel ve toplumsal bir hareket olmuştur.

¹⁴⁶² Köroğlu, s. 254.

¹⁴⁶³ Akt. Paulo Freire ve Donaldo Macedo, **Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma**, Serap Ayhan (çev.), 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Haziran 1998, s. 33. Tanpınar, dil ile “medeniyet değişimi” arasındaki bağa işaret eder. Ona göre modern Türk edebiyatı bir “medeniyet krizi” ile başlar ve medeniyet değişiminin gerçek bir kriz halini aldığı saha da dildir. Tanpınar, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, s. 101-103.

¹⁴⁶⁴ “...unutulmamalıdır ki sade ve hür lisan milli mefkûre şuurunun binasının ilk kaidesidir...” (Betin), s. 73.

Yeni Lisancılar dili tek başına değil, edebî, sosyal, fikrî ve siyâsî boyutlarıyla ele almışlardır. ... Onlara göre dil, milleti yenileşmeye götürecek olan bir hareket noktasıdır.¹⁴⁶⁵

Gerçekten de Genç Kalemler için dil, bir başlangıç, kalkış noktası olarak algılanmış ve bu şekilde ele alınmıştır. “Yeni Lisan Türkler için...bir hayat meselesidir.” Vatanı “kurtarmak için her şeyden evvel, yeni bir lisan lazımdır.” Yeni Lisan hem gençleri hem de vatanı kurtaracaktır.¹⁴⁶⁶ Bu, dili bir kalkış noktası olarak kabul etme ve buna göre hareket etme durumu, Genç Kalemler’in ayırıcı vasıflarındandır.¹⁴⁶⁷

Genç Kalemler, kendi döneminde, başlattığı Yeni Lisan davasıyla ses getiren ve bugün de en çok bu hareketle tanınan bir yayındır.¹⁴⁶⁸ Derginin ikinci devresinde Yeni Lisan konusu ağırlıklı bir yer tutar.

Genç Kalemler’in milliyetçilik anlayışının ayrıntıları hem Yeni Lisan ve milli edebiyat konulu teorik yazılarda, hem savunulan dil/edebiyat anlayışına uygun olarak verilen edebî ürünlerde hem de dergide çıkan (bu kategorilere girmeyen) diğer metinlerde bulunabilir. Aşağıda dergi içeriği milliyetçilik eksen alınarak incelenirken Yeni Lisan ve milli edebiyat konusu da ele alınmış olacaktır.¹⁴⁶⁹ Bu bağlamda, iki noktaya değinmekte fayda vardır.

İlk olarak; aslında daha II. Meşrutiyet’ten önce bile, sadece dil meselesini ele almak dahi kaçınılmaz olarak milliyetçi bir konumlanışı gerektirmiştir. Mardin’in II. Abdülhamit devri Jön Türkleri için söyledikleri Genç Kalemler için de geçerlidir. Bir Osmanlı kültürü yaratma niyeti ölü doğmuş bir çocuktur çünkü yaygınlaştırılabilecek

¹⁴⁶⁵ Ercilasun, s. 114.

¹⁴⁶⁶ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26.

¹⁴⁶⁷ Brummett’in Genç Kalemler’e birebir uyan ifadesiyle, “yeni Osmanlı toplumunun nasıl bir şey olacağının ortaya konmasında dilin hayati önemi vardı.” Brummett, s. 312.

¹⁴⁶⁸ Bu nedenle derginin birinci cildi pek önemsenmez. Genç Kalemler’in ele alındığı pek çok çalışmada ya araştırmacı birinci ciltten habersizdir ya da birinci cildi hiç ele almaz. Birinci cilt kadar olmasa da benzer bir durum üçüncü ve dördüncü ciltler için de söz konusudur. Çünkü Genç Kalemler’de Yeni Lisan’ın asıl yoğunlaştığı kesit ikinci devredir.

¹⁴⁶⁹ Yeni Lisan ve Milli Edebiyat konusunu ayrı bir başlık altında ele almayı gerekli görmüyoruz. Çünkü Genç Kalemler’in milliyetçiliği, daha doğrusu Genç Kalemler zaten bu konular işlenmeden ele alınmaz. Ayrı bir dil/edebiyat bölümü kaçınılmaz olarak ciddi boyutta bir tekrara neden olacağı için tercih edilmemiştir.

bir Osmanlı dili yoktur. Bu dil zorunlu olarak Türkçe olacaktır. Böylece Osmanlıcılık ideali derhal bir tek unsurun lehine bir faaliyet şeklini almıştır.¹⁴⁷⁰ O nedenle, Genç Kalemler’de görülen Osmanlıcılık/Türkçülük karışımına bu açıdan da bakmak gerekecektir.

İkinci olarak; Genç Kalemler, Türkçülük akımının/ideolojisinin dil/edebiyat veya daha genel olarak kültür alanından siyaset alanına geçiş aşamasını temsil eder. Bu “dil/edebiyat dergisi”nde siyasî tonların nasıl kullanılabildiği ve dergide yapılan milliyetçiliğin nasıl kültür sahasından siyaset sahasına taşıdığı aşağıda ilerledikçe görülecektir.

Genç Kalemler’de açıkça görüldüğü üzere, milliyetçilik ideolojisi için “dil”in nasıl birkaç farklı boyuta sahip olduğuna da kısaca işaret edilmelidir. Daha evvel de belirtildiği gibi, bu boyutlardan biri, dilin kitlelere ulaşma aracı olarak işlevidir. Kazanılmak ve dönüştürülmek istenen kitlelere ulaşmanın temel şartı anlaşılmaya uygun ortak dildir. Başka bir deyişle dil, öncelikle bir iletişim aracı olarak önemlidir. İkinci olarak, dil, ulus kurgusunda ortak kimliğin ve “biz”lik bilincinin (ve “öteki”nden farklılaşmanın) en temel unsurlarından biri ve hatta belki de birincisidir. Diğer bir deyişle, bir kolektif kimlik unsurudur. Dolayısıyla ulusal kimliğin ve ulus inşasının vazgeçilmez bir ögesidir. Bir uluslaştırma aracıdır. Ulusal kültürler için dil, vazgeçilmez bir öneme sahiptir çünkü onun temel unsurudur.¹⁴⁷¹

Birinci Bölümde belirtildiği gibi, ikinci cildi her anlamda Genç Kalemler’in yeni kuruluşu olmuştur. Bu ciltle birlikte kendini ortaya koyan Türk milliyetçiliği, birinci cildin, Osmanlıcılığın altında ezilen naif milliyetçiliğinden farklıdır. Her şeyden evvel milliyetçi söylemdeki niceliksel artışa işaret edilmelidir. Birinci devrenin satır arası değinmeleri ikinci devreyle birlikte başat unsura dönüşmüştür. İkinci olarak, çok daha sistemli bir milliyetçi perspektifin derginin omurgasına yerleştirildiği dikkat çeker. Artık, ne yaptığını çok daha iyi bilen ve planlı hareket eden bir ekibin ürünü olduğu

¹⁴⁷⁰ Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, s. 268.

¹⁴⁷¹ Sadoğlu, s. 1, 3, 26-27. Dil, milliyetçilik açısından, politik müdahale nesnesi niteliğinde olan diğer kültürel unsurlardan daha farklı bir yere sahiptir. Hem milliyetçi projenin yürütüleceği iletişim ortamıdır, hem tarihselliği ile bu projenin kavramsal çerçevesini belirler, hem de kendisi bu süreçte dönüşüme uğrar. M. Berk Balçık, “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*, s. 777.

anlaşılan bir yayınlı karşılaşılmaktadır. Üçüncü olarak, birinci devrenin (“Turan” manzumesi hariç olmak üzere) kültür alanını bile bütünüyle dolduramayan, sadece edebiyat ve dil alanlarında (o da kısmen) varlığını sürdüren ama bu alanların dışına hiçbir şekilde çıkmayan ve hatta oralarda bile çekingen duran tecrit edilmiş milliyetçiliğinin, şimdi, kültür alanını doldurması; dil/edebiyat/kültür alanlarının sınırlarını zorlaması ve hatta zaman zaman bu alanların dışına (bilinçli-bilinçsiz) taşmasıdır.

Genç Kalemler, ikinci devresinde “Fecr-i Âtici edebiyat dergisi” görünümünden sıyrılır. Bu sıyrılış iki düzlemde yaşanan gelişmeyle sağlanır. İlk olarak, konu bağlamında bir genişleme gözlenir. Birinci devrede kişisel (çoğunlukla aşk gibi) konuların dergide önemli bir yer tuttuğu görülmüştü. İkinci devrede Genç Kalemler “toplumsallaşır”; çok daha toplumsal içerikli bir yayın haline gelir. Buna bağlı olarak ilgi alanı da genişlemiştir. Dil ve edebiyattan başka, tarih, kadın, bilim, felsefe vs. dergi içeriğinde yerini bulur.

Bu arada Genç Kalemler’in ikinci devrede ilk devreye göre çok daha “sosyal faydacı” bir edebiyat anlayışına kaydığı söylenebilir. Genç Kalemler sanata/edebiyata “toplum hayatını yönlendirme” görevi veren, sanatı toplumun faydasına sunan, sanattan sosyal fayda uman bir anlayışın temsilcisidir.¹⁴⁷²

İkinci olarak, bu yeni alanlarda da Türkçülük yapılmaya başlanır. Dil ve edebiyat alanlarındaki ulusal duruşu artık açık olan Genç Kalemler, yaşamın başka alanlarına da aynı duruşla girer. Örneğin “tarih”, daha doğrusu Osmanlı ve İslam öncesi “Türk tarihi” artık Genç Kalemler’in gündemindedir ve tarih milliyetçi bir perspektifle ele alınır.¹⁴⁷³ Ayrıca, yürütülen kültür milliyetçiliği artık siyasî tonlar ve imalar da edinir.¹⁴⁷⁴ Demek ki ikinci devre iki temel açıdan ilk devreden ayrılır: Toplumsallaşma ve Türkçüleşme.

¹⁴⁷² Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 34-35.

¹⁴⁷³ Karşılaştırma yapma imkânıyla aydınlatıcı olabilecek Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemi tarihçiliği için bkz. Kushner, s. 41-61.

¹⁴⁷⁴ Genç Kalemler’in kültür milliyetçiliğinin siyasî alana taşması ikinci devrede başlayacak ve üçüncü devrede bu taşma şiddetlenecektir. Genç Kalemler’in üzerinde fazla durulmayan bu önemli özelliği kimi araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Örneğin Sarıay’a göre ağırlık dile ve edebiyata verilmekle

Sonuç itibariyle, Türk milliyetçiliği artık yeni bir hayatın temeli, neredeyse tüm yaşamı kapsayacak bir toplum projesi olarak belirirken; önceki devrin sıradan edebiyat dergisi Genç Kalemler de artık ulusal bilinç aşlamaya çalışan bir yayın haline gelmekte, bir ulus-inşası aygıtı olarak boy göstermektedir. Hâkim çizgi itibariyle birinci devreden ikinci devreye geçiş şu şekilde formüle edilebilir: Osmanlıcı bir edebiyat dergisinden Türkçü bir kültür/fikir dergisine...

Bu aşamada iki noktaya dikkat çekmek gerekir. İlki, Genç Kalemler’de Osmanlıcılığın hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmamış olduğu ve Türk milliyetçiliği ile Osmanlıcılığın her zaman bir arada gittiğidir. Devleti (imparatorluğu) koruma/kurtarma kaygısı, genel olarak tüm Osmanlı Türkçülerinde olduğu gibi, Genç Kalemler’in de Osmanlıcılıktan tümüyle vazgeçememesini getirmiştir.¹⁴⁷⁵ Ancak, ilk devreden farklı olarak artık roller değişmiştir. Osmanlıcı ton zayıflamış, Türkçü ton koyulaşmıştır. Şimdi tecrit durumunda olan ve sadece bir alana (siyaset alanına) hapsedilen Osmanlıcılıktır. Hatta Türk milliyetçiliği yer yer bu alana da el uzatmaktadır. Genç Kalemler’in kültür milliyetçiliği siyasî imalar ve atıflarla yüklüdür.¹⁴⁷⁶ Öyle ki siyasî Osmanlıcılığının zaman zaman inandırıcılığını yitirdiği bile söylenebilir. Genç Kalemler’de, girilmemeye çalışılan ama sık sık da tecavüze uğrayan siyaset dışında, yaşamın her alanında Türkçülük hâkimdir.

Başka bir deyişle, Genç Kalemler’in Türkçülüğünün “saf” olmadığı ifade edilebilir. Aslında bu, dönemin genel denebilecek bir özeliğidir. II. Meşrutiyet döneminin hâkim fikir cereyanlarının Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük

birlikte Genç Kalemler’deki birçok makalede milliyetçilik yapma dil akımının dışına taşmıştır. Sarıay, s. 115. Köroğlu’na göre, Genç Kalemler çizgisinin başarıya ulaşması ve edebiyat gündemini belirlemesinde sadece dille sınırlı kalmayıp siyasî tonlar da içeren bir kültür milliyetçiliği yapması etkili olmuştur. Hareketin kültürel Türkçülükle siyasal Osmanlıcılığı yan yana götüren ikircimli görünüm sergilediği söylenebilir. Ancak, 1912 sonrasının temel çizgileri, en baştan itibaren dergide görülebilmektedir. Köroğlu, s. 109. Genç Kalemler’i kavrama açısından bu can alıcı tespitleri yapan Sarıay’ın ve Köroğlu’nun çalışmalarında Genç Kalemler’e ilişkin verilen bilgilerde bazı yanlışlar olduğunu belirtelim. Bkz. Sarıay, s. 113-114; Köroğlu, s. 51, 108-109.

¹⁴⁷⁵ Türk milliyetçiliğinin ayırıcı vasfının “devlet sorunu” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkçüler, Türk etnisitesinden çok, devlet çıkarlarına göre düşünmüşlerdir. İç ayrılıkçılığa ve Avrupa sömürgeciliğine karşı devletin (toprakların, ahalinin) korunması en ön sırada yer almıştır. Bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 5, 17-19.

¹⁴⁷⁶ Bu nedenle Genç Kalemler’in milliyetçiliğini kısa yoldan, “kültür milliyetçiliğinin Osmanlı versiyonu” veya “edebî/romantik Türkçülük” olarak nitelemek (bir örnek için bkz. Suavi Aydın, s. 129, 164, 169, 177) oldukça indirgemeci sayılabilecek bir tasniftir.

olduğu bilinir.¹⁴⁷⁷ Bu akımları birbirinden kesin hatlarla ayırmak gerçekte pek de mümkün değildir. Bir iç içe geçmişlik söz konusudur. Genç Kalemler örneğine bakılacak olursa, bu dergide Türkçülük, Osmanlıcılık ve Batıcılık açık biçimde ve bir arada (birbiriyle iç içe geçmiş bir halde) bulunur. Dolayısıyla, ancak, bir tonlama farklılaşmasından söz etmek mümkündür. Ama önemle dikkat edilmesi gereken bir husus, bu ton farklılaşmasının unsurdan (bir kişi, yayın veya örgüt vs.) unsura değiştiği gibi aynı unsurdan da dönemsel (tarihsel) olarak değişebildiğidir. Genç Kalemler buna da güzel bir örnektir. Derginin ilk devresinde koyuluğuna göre (en çoktan en aza) tonlama Osmanlıcı-Batıcı-Türkçü iken ikinci devresinde Türkçü-Batıcı-Osmanlıcı'dır. İleride görüleceği gibi, üçüncü devrede de bu sıra (Türkçülüğün daha da şiddetlenmesiyle) sürecek ve hatta çok az ve diğerleriyle kıyaslanamayacak oranda da olsa (dördüncü sırada) İslamcılık da ortaya çıkacaktır. Öyleyse, ikinci devre için özellikle vurgulanması gereken özellik, Türkçü tonun kesin olarak ön plana çıkışıdır.

İkinci hususa geçmeden evvel Arai'nin dikkat çekici bir değerlendirmesi üzerinde durmakta fayda vardır. Arai, "Haftanın Hadisesi" sütununu "haber sütunu" olarak niteler ve bu sütunda Osmanlı İmparatorluğu dışında meydana gelen olaylara hiç değinilmediğini belirtir. Habere konu olan olaylar (İstanbul, Selanik, İzmir gibi) imparatorluğun en önemli şehirlerinde geçmiştir. Bu belirlemelerin ardından Arai önemli bir iddiada bulunur. Bu iddia şöyledir: "Birinci ciltteki 'Siyasî Notlar'da görüldüğü gibi, *Türk Yurdu*'nun tersine, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere ilgisizlik, *Genç Kalemler*'in belli başlı özelliklerinden biridir."¹⁴⁷⁸

Her şeyden evvel, bu iddiaya temel dayanak olarak "Haftanın Hadisesi" sütununu seçmek pek uygun bir seçim sayılmaz. Bu, hacim itibarıyla küçük ve sadece 11 sayı (1-11 numaralı nüshalarda) sürmüş olan sütun, Arai'nin sunduğu gibi klasik bir "haber sütunu" değildir. Esas itibarıyla bir "mizah sütunu"dur. Çoğunlukla dergi çevresindeki kimselere ilişkin anlatımlar, dönemin basınına atıflar ve muhaliflere sataşmalar içerir ve tüm bunlar mizahî niteliktedir. Burada verilen "haberler" belirli

¹⁴⁷⁷ İlk üçü hakkında genel bilgi için bkz. Şükrü Hanioğlu, "Batıcılık", *TCTA* 5. Cilt, s. 1382-1388; Şükrü Hanioğlu, "Osmanlıcılık", *TCTA* 5. Cilt, s. 1389-1393; Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 201-208; Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2003.

¹⁴⁷⁸ Arai, s. 69-70.

yerlere (Osmanlı İmparatorluğu içi veya dışı) veya topluluklara (Osmanlı dışı-içi Türkler) bağlı değildir. Başka bir deyişle, bu sütuna bakarak, yazarının veya derginin şu veya bu coğrafyaya, şu veya bu topluluğa ilgili olduğu veya olmadığı söylenemez. Örneğin Rodos'tan “haber” verilmiş olmasının nedeni Nesimi Sarım Bey'in orada bulunmasıdır ve “haber” de bir aya kadar Selanik'e döneceğidir. Veya Paris'ten verilen “haber” orada bulunan Mustafa Nermi Bey'in çok pasta yemesiyle ilgilidir. Bu şekilde İstanbul'dan, Selanik'ten, İzmir'den, Rodos'tan, Paris'ten, Yakorit'ten, “Her taraf”tan, “vatanın her yeri”nden “haberler” söz konusudur. Ayrıca bu sütun, Genç Kalemli'ın sadece ikinci devresinde yayındadır. Dolayısıyla derginin üçüncü devresi (ve tabî ki geneli) üzerine belirlemelerde bulunmada bu açıdan da sorunludur. Sonuç itibarıyla, “Haftanın Hadisesi” gibi, adı ciddi, içeriği ise mizahî ve serbest, aynı zamanda derginin ancak bir aşamasına denk düşen bir sütundan yola çıkarak büyük belirlemelerde bulunmak yanıltıcı olabilir.

“Haftanın Hadisesi” sütununu bir yana bırakıp, Arai'nin iddiası üzerinde durursak, bu iddianın kısmen doğru olduğunu belirtmek gerekir. Genç Kalemli'ın sadece bir veya iki sütununa değil, tüm dergiye bakıldığında söylenmesi gereken şey şudur: Şayet Türk Yurdu ile kıyaslanırsa, Genç Kalemli'ın Türk Yurdu'na göre Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere çok daha ilgisiz olduğu doğrudur. Ancak, buradan, hiç ilgisiz olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Türk Yurdu kadar olmasa da Genç Kalemli'ın de Osmanlı dışı Türklere ilgisi görülür. Hatta yer yer kültürel/dilsel Pantürkçülük söz konusudur.¹⁴⁷⁹ Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere ilgisizliğin Genç Kalemli'ın belli başlı özelliklerinden biri olduğu şeklindeki iddiaya biraz temkinli yaklaşmakta fayda vardır.¹⁴⁸⁰ Buradaki ilgisizliğin göreceli olduğu unutulmamalıdır. Açıkça ilgisiz olunan anlar (yazılar) olduğu gibi, ilgili olanları da vardır.

¹⁴⁷⁹ Bunların örneklerini burada vermeyi gerekli görmüyoruz. Derginin ikinci ve üçüncü devrelerine ilişkin aşağıdaki anlatımda bunlar görülecektir. Yalnız, belirtilmesi gereken bir şey, birinci devre (cilt) için Arai'nin iddiasının kesin olarak doğru olduğudur. Yukarıda yaptığımız değerlendirme ikinci ve üçüncü devreler için geçerlidir. Genç Kalemli ve çevresinde Pantürkçülük yapıldığını hareketin içinden bir kimse olan Tekin Alp'in anlatımında görmek de mümkündür; bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 144.

¹⁴⁸⁰ Georgeon'un Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin gelişiminin Pantürkizmden ayrı tutulamayacağı şeklindeki yorumunun aksini iddia etmek pek de kolay görünmemektedir. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 5.

Yeni devrenin niteliklerine dönülecek olursa, belirtilmesi gereken ikinci husus, ikinci cildinin ilk 11 sayısında Genç Kalemler'in bir "Yeni Lisan" (dil) ve "Milli Edebiyat" (edebiyat) dergisi olduğu; ifade edilmek, yapılmak istenen her ne varsa esas itibariyle bu kanallardan dışa vurulduğudur. Dolayısıyla Genç Kalemler'in milliyetçiliğini de bu bağlamda ele almak kaçınılmazdır.¹⁴⁸¹ Genç Kalemler bu devrede esas olarak Yeni Lisan davası üzerinden Türk milliyetçiliği yapacak ve onu yayacaktır. Bununla beraber, akıldan çıkarılmaması gereken noktayı Hobsbawm özlü bir şekilde dile getirmiştir: "Dildeki milliyetçiliğin özünde iletişim, hatta kültür sorunları değil, iktidar, statü, politika ve ideoloji sorunları yatar."¹⁴⁸²

Genç Kalemler'in ikinci devresine kelimenin gerçek anlamıyla damgasını vuran şey, Yeni Lisan davası olmuştur.¹⁴⁸³ Bu devrede özellikle, Yeni Lisan teorisi açıklanmış, tartışılmış ve bu teori verilen somut örneklerle hayata geçirilmiştir.

Birinci Bölümde görüldüğü üzere, Yeni Lisan davasının asıl başlatıcısı Ömer Seyfettin olmuştur. Onun, arkadaşı Ali Canip Bey'e yazdığı 28 Ocak 1911 tarihli mektup, "edebiyatta, lisanda bir ihtilâl" için birlikte çalışma teklifini içermektedir. Bu teklifle birlikte süreç başlamış ve yine Ömer Seyfettin'in yazdığı ilk Yeni Lisan makalesiyle ve bu makalenin yayımlandığı 1 numaralı nüsha ile birlikte dava ortaya atılmıştır.

Her ne kadar Ömer Seyfettin'in mektubunda zikrettiği "ihtilal" dil ve edebiyat için öngörülmüşse de ilk Yeni Lisan makalesi (Yeni Lisan hareketinin manifestosu) sadece dil ve edebiyat açısından değil, yeni bir fikir ve ideoloji hareketinin bir tür beyannamesi, bir kültür hareketinin kıvılcımı olarak da önemlidir.¹⁴⁸⁴ Bu nedenle, bu önemli makale üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

¹⁴⁸¹ Daha yukarıda da belirtildiği gibi, "Yeni Lisan" ve "Milli Edebiyat" konularını ayrı bir başlıkta ele almamamızın nedeni budur. Genç Kalemler'in milliyetçiliği değerlendirilirken kaçınılmaz olarak bu konularda tüm ayrıntılarıyla ortaya çıkacaktır.

¹⁴⁸² Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, s. 135.

¹⁴⁸³ Öyle ki bu nedenle Genç Kalemler'in 2. ve 3. ciltlerine "ilk Türkçe dil dergisi" demenin mümkün olduğu ileri sürülmüştür. Özyurt, s. 65.

¹⁴⁸⁴ Çelik, s. 24; Polat, **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**, s. 35.

Yeni Lisan'ın manifestosu¹⁴⁸⁵ karşıtın tanımlanmasıyla başlar. İlk dikkat çeken husus, karşıtın “eski” olarak nitelenmesidir.¹⁴⁸⁶ Karşıt, “Eski Lisan” olarak adlandırılır. “Eski Lisan nedir?” Genç Kalemler’e göre “Eski Lisan”, asla konuşulmayan, yalnız kendisiyle meşgul olanların anladığı ve zevk aldığı bir dildir. Demek ki söz konusu olan, küçük bir azınlığın yazı dilidir.¹⁴⁸⁷

Yazara göre “biz”, Türklerdir. Türkler (“biz”)¹⁴⁸⁸ Asya’dan Batı’ya, Anadolu’ya göç etmişlerdir. Din ve edebiyat onlara (“bize”) Arapça ve Farsça öğretmiştir. İlk zamanlarda Arapça ve Farsça birçok kelime dillerine (“lisanımıza”) girmiştir. Genç Kalemler’e göre bunun (yani dile yabancı kelimelerin girmesinin) kesinlikle bir zararı yoktur. Fakat edebiyat, sanat ve dolayısıyla süsleme fikri Arapça ve Farsça kuralları da getirmiştir. Böylece Türkçe (Osmanlıca değil) dengesini kaybetmiş, tabiata aykırı ve son derece suni bir hal almıştır.¹⁴⁸⁹ Ancak, nasılsa, yine aslını, esası olan fiillerin ve kiplerin (sîga) bağımsızlığını muhafaza etmiştir. Bu bağımsızlık (“bize”) Türkçeyi tekrar eski saflığına, kullanışlılığına ve doğallığına geri döndürme ümidini vermektedir.

Yazının “Edebiyatımız” başlıklı kısmında, edebiyat da “tabiata muhalif” olarak nitelenir. Doğaya aykırı edebiyatımızın birbirinden farklı devreler geçirdiğini iddia etmek anlamsızdır. Edebiyatımızın tarihini yazanlar tabii olmaktan ziyade sürmekte olan (sârî) ve geçmişten kalan (irsî) bir tasnif veya taklit alışkanlığına (sâikasına) mağlup olarak bunu yapmışlardır. Demek ki Genç Kalemler’e göre, kendilerine dek

¹⁴⁸⁵ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 1-7.

¹⁴⁸⁶ “Eski-yeni”, “dün-bugün” karşıtlığının ve çatışmasının dergi yayınının temeli olduğuna ve Genç Kalemler’in kendisini her zaman ikinci tarafa (yeni-bugün) yerleştirdiğine daha önce deyinilmiştir.

¹⁴⁸⁷ “Kendimize bir kere daha, tartışma yaratan unsurun *yazılı* dil, yani *kamusal amaçlarla* konuşulan dil olduğunu hatırlatalım. Özel iletişim alanı içerisinde konuşulan dil(ler), kamusal dillerle yan yana var oldukları durumlarda bile ciddi problemlere yol açmazlar.” Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, s. 138. “Dilsel milliyetçilik, konuşan değil, okuyup yazan insanların yarattığı bir şeydi; ve içinde uluslarının temel karakterini keşfettikleri ‘ulusal diller’...insan yapısı şeylerdi.” Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, s. 164.

¹⁴⁸⁸ Ömer Seyfettin burada “biz” der. Kastettiği Asya’dan Batı’ya göç eden Türklerdir.

¹⁴⁸⁹ İlgili makalesinde dil konusuna önemli bir yer ayıran ve Yeni Lisancıların görüşünü savunan Tekin Alp’e göre, “Türk edebiyatı, Arabca ve Acemce doludur. Bu edebiyat...Türklüğünü pek çabuk gaib itmiştir. ...en çok okunan bir gazetenin kullandığı kelimeler bile yüzde yetmiş Arabcadır. Bu kelimeler, kendi kaidelerince eğilib bükülürler, kendi kaidelerince birbirlerine eklenirler. Türk edebiyatında Arab kelimeleri muhtariyet-i idareye malikdirler.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 131-132.

edebiyat nitelikçe tektir; bir süreklilik gösterir. Genç Kalemler kendini, edebiyatta yeni bir dönemi başlatan bir dönüm noktası olarak algılamakta ve sunmaktadır.

Yazara göre eğer mutlaka devrelere ayrılacaksa geçmiş edebiyatta sadece iki devre vardır. İlki “Şarka doğru: İran’a”, ikincisi “Garba doğru: Fransa’ya” devresidir. Genç Kalemler için bu iki devre arasında nitelikçe bir fark yoktur. Vaktiyle “Şark’a/İran’a doğru gidenler” bugünkü “Garba doğru gidenler”e benzetilebilir. İlk gruba mensup olanların sözde Türkçe yazdıkları dîvânların yanına şöhretlerini ve iktidarlarını teyit ve takviye etmek için Farsça dîvân yapmayı ihmal etmemeleri gibi, şimdiki gençler de Fransızca manzumeler ve piyesler yazarak bunlarla iftihar etmektedirler. Demek ki Genç Kalemler’e göre, kendisinden önceki nitelikçe tek olan edebiyatın¹⁴⁹⁰ ayırıcı vasfı taklitçiliği, özgün olmayışıdır. Belirleyici olan taklit, özgün olmama olgusudur; yoksa neyin/nerenin taklit edildiği değil. Bu, Batı’ya karşı duruş açısından önemli bir noktadır.

“Milli Edebiyatımız” başlıklı kısımda, milli bir edebiyatın halen olmadığı belirtildikten sonra, bunun nedeni izah edilir. Edebiyat eski nazariyeye göre “şiiir ve hayal sanatı”dır. Şiirlerse çoğunlukla aşk ve sevişme hikâyeleridir.¹⁴⁹¹ Aşk, sevişmek ise bizde dolaylı olarak yasaktır.

Sevilecek olan 15 yaşlarında bir kızı akrabaları dışında hiçbir erkek göremez. “Tesettür” buna engeldir. Evli ve dul kadınlar da aynı nedenle görülemezler.¹⁴⁹² Demek

¹⁴⁹⁰ “Bilindiği gibi edebiyatta yeni bir hareket ortaya çıkarken kendisini savunmak ve kabul ettirebilmek için genellikle bir önceki edebî anlayışı hedef alır, tepkisini onun üzerine yoğunlaştırır. Bunun en açık örneğini Genç Kalemler, daha doğrusu Ömer Seyfettin sergiler.” Parlatır, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 101.

¹⁴⁹¹ Söz konusu dönem için gerçekten de böyledir. Örneğin Genç Kalemler’de yayımlanmış şiiir ve mensur şiiirlerin önemli bir kısmı aşk temalıdır.

¹⁴⁹² Ömer Seyfettin’in “Aşk Dalgası” başlıklı hikâyesinde de tesettür meselesine ağırlık verdiğini göreceğiz. Kadın sorununda “tesettür”, II. Meşrutiyet’in en hararetli ve tükenmez tartışma başlıklarından biri olmuştur. Örnek olarak bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 43-44. Yöntem hatıralarında o dönem Selanik’te bile tesettürün Türkler arasında ne kadar kuvvetli olduğunu anlatır. Bkz. Yöntem, “Gençliğimizde Gönül İşleri”, **YT**, s. 225-226. Ayrıca, II. Meşrutiyet döneminde cinsi ahlâka karşı şiddetli bir tepki de göze çarpmaktadır. Bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 231.

ki Genç Kalemler’e göre dinin toplumsal yaşama getirdiği kimi kurallar (tesettür) milli bir edebiyatın oluşumuna engel olmuştur.¹⁴⁹³

Ama hemen sonra yazar, bu durumun bugün için geçerli olamayacağını özellikle belirtir. Sevişme ihtimalinin tümüyle menedilmesi durumunu bugün için edebî ve toplumsal ilerlemeye engel saymak bir ukalalık, büyük bir hatadır. Hatta bunun olumlu bir yönü bile söz konusudur. Bu yasak bizi, ilerleyen her kavmin içine düştüğü o müthiş zaaf ve zevk girdabına düşürmeyecek, başımızda duygusal sersemlik fırtınaları koparmayacak, bizi maddî ve menfaatle dolu yollarına sevk etmeyecektir.¹⁴⁹⁴

Makalenin “Şark’a Doğru” kısmında Araplarla kıyaslama yapılarak bu bahse devam edilir. Araplar “bedeviyet” sayesinde kadınlarla sevişebilmişler, bu sayede gerçekten etkili ve yakıcı şiirler vücuda getirebilmişlerdir. “Bizim medenî İslamiyet’imiz kadınlarla erkekleri şiddetle birbirinden ayırdığından hakiki ve marîz aşklara meydan kalmamış. Hakiki aşklar olmayınca şairler hayalleriyle muaşakaya başlamışlardır.” Başka bir deyişle, dinî kurallar nedeniyle gerçekte yaşayamadıklarını hayallerinde suni bir şekilde kurgulamışlardır. Samimi davrananlar, gerçeği yazmak isteyenlerse ahlâksız eserler ortaya koymuşlardır. Başka bir deyişle, eşcinsel temalar işlemişlerdir. “Yüzlerini Şark’a doğru çevirerek yazan şairlerin hitaplarını, ahlarını, ohlarını, gazellerini, gözyaşlarını umumiyetle kadınlar için zannedenler bir sünnet çocuğu kadar masumdurlar.” Yazar, buna örnek olarak Nedim, Fazıl, Vehbi ve Rahmi gibi şairlerin eserlerini sayar. Muallim Naci de bunlara dâhildir.

Demek ki Genç Kalemler’e göre İslam dini kadın ile erkeğin temasını yasaklarken, sadece milli bir edebiyatın doğmasına engel olmuş olmaz; eşcinselliği (daha doğrusu eşcinsel aşk temalı şiiri) de doğurur veya besler. Eskiler (Şark’a doğru gidenler) gerçekten aşk yaşayamadıkları için gerçek bir milli edebiyat ortaya

¹⁴⁹³ Ömer Seyfettin bu görüşlerini “Aşk Dalgası” başlıklı, ileride değerlendireceğimiz hikâyesinde daha ayrıntılı olarak ortaya koyacaktır. Dine yönelik bu olumsuz bakış, Genç Kalemler’de hiçbir zaman açıkça ifade edilmese de hep varolacaktır.

¹⁴⁹⁴ Burada Batılı toplumlara atıf yapıldığı açıktır.

koyamadıkları gibi, bu grubun dürüst olanları (yani yaşadıkları gerçek eşcinsel ilişkileri eserlerine yansıtanları) da ahlâksız (eşcinsel) içerikli ürünler vermişlerdir.¹⁴⁹⁵

Din noktasında görüldüğü (ve ileride de görüleceği) gibi, Genç Kalemler edebiyattaki ve toplumsal yaşamdaki olumlu veya olumsuz gelişmeleri üst yapı kurumlarıyla (örneğin İslam diniyle) açıklamaktadır ve İslam’a yüklenen rol hiç de olumlu değildir.¹⁴⁹⁶ Felsefe/bilim düzleminde pozitivist/materyalist bir çizgisi olduğunu göreceğimiz Genç Kalemler’de toplumsal alan söz konusu olunca açık bir “idealizm” hüküm sürer. Dergide örneğin iktisada (ekonomik konulara) neredeyse hiç ilgi gösterilmemesinin (veya önem verilmemesinin) temel nedenlerinden biri de burada aranmalıdır.¹⁴⁹⁷

“Garb’a Doğru” kısmı, Muallim Naci’den¹⁴⁹⁸ sonra Şark devresini hakkıyla koruyacak kimsenin kalmadığı belirlemesiyle başlar. Akif Paşa’dan¹⁴⁹⁹ itibaren kurulmaya başlanan “Avrupa mektebi” meydan almıştır. II. Abdülhamit sayesinde

¹⁴⁹⁵ Dine yönelik bu dolaysız hücumdan başka, eski edebiyata yönelik eleştiriler de aslında bir yönüyle dine yönelik eleştiriyi içinde barındırır. Çünkü Divan Edebiyatı, esas olarak İslam dinine dayanan, bu dinin esaslarından esinlenen, İslam toplumunun hayatını yansıtan bir edebiyattır. Divan Edebiyatı’na ilişkin bu değerlendirme için bkz. Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 157. II. Abdülhamit dönemi dil tartışmalarının nasıl dinî renklere büründüğünü görmek için bkz. Kushner, s. 104-108.

¹⁴⁹⁶ Az ileride göreceğimiz gibi, bu makalede (ve genel olarak Genç Kalemler’de) pozitivist/materyalist bir anlayış savunulmaktadır. Bilindiği üzere Jön Türkler pozitivistlikten çok etkilenmişlerdir ve belli bir noktaya kadar dinin yerini bilimin alması gerektiğine inanırlar. Çoğu, dinden kopmuştur. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 15. Bu belirlemelerin Genç Kalemler için fazlasıyla geçerli olduğunu göreceğiz. Yine Georgeon, Avrupa milliyetçilikleri ile Türk milliyetçiliğini karşılaştırarak şu tespitte bulunur: “Türk örneğinde, milliyetçilik ulusal gelenekleri sürdürmüş bir ruhban kesiminden ya da bir kiliseden destek alamamıştır; *tam tersine, Türk milliyetçiliği bir ölçüde dine ve özellikle de ulemanın Müslüman ümmetinin birliğini sürdürme iddiasına karşı çıkarak şekillenmek zorunda kalmıştır.*” Ayrıca Georgeon, Türk milliyetçiliğinin ana cephesini Batıya değil, İslama karşı açtığını öne sürer. Georgeon, s. 4, 10.

¹⁴⁹⁷ II. meşruiyet yıllarının ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey’in, Hürriyet’in İlanı’ndan evvel aralarında Ali Canip Bey’in de bulunduğu gençlere ekonomi dersi verdiğine daha önce değinilmişti. Buna karşın Genç Kalemler editörünün ve Genç Kalemler’in ekonomi konusuna gayet ilgisiz olduğu görülmektedir.

¹⁴⁹⁸ Ali Canip Bey’in Muallim Naci’ye verdiği değer ile Ömer Seyfettin’in buradaki olumsuz değerlendirmesi arasındaki tezat dikkat çekicidir. Bu vesileyle, Genç Kalemler’in çekirdek üçlüsünün temellerde ortak hareket etmekle birlikte ayrıntılarda farklı düşünebildiklerine işaret etmek yerinde olacaktır.

¹⁴⁹⁹ 1835’te Hariciye Nazırı olan, resmî ve özel yazışmalarında yeni bir dil ve üslup kullanan Akif Paşa (1787-1845), bürokrasideki sade yazı dilinin öncülerinden biriydi. Torunu için yazdığı şiir halk edebiyatının etkilerini taşıyordu. Bkz. Nevzat Gözaydın, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Halk Edebiyatı Etkileri”, **TCTA** 2. Cilt, s. 441; Karal, “Tanzimat’tan Sonra Türk Dili Sorunu”, s. 316; Ertop, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Dil Sadeleşmesi”, s. 334; Sadoğlu, s. 67; Öksüz, s. 11. Akif Paşa’ya Genç Kalemler’de daha sonra da olumlu atıflar yapılacaktır. Örneğin Ali Canip Bey’e göre Akif Paşa “bütün bir başkalık, mazi ile hiçbir alakası olmayan bir yenilik” göstermiştir. Bkz. Ali Canip, “Garp Mektebinin Amilleri”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 35.

siyasetle ve ciddi işlerle uğraşma imkânı tümüyle ortadan kalkmış olduğu için, kendilerine bugün “dünküler” denilen eski Servet-i Fünun grubu ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰⁰ Bu gruptan Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin gerçekten güzel ama “milliyetimize”, hissimize, zevkimize son derece muhalif Fransızca şiirler yazmışlardır. Halit Ziya Fransız romanlarını sayfa sayfa nakletmiş, Tevfik Fikret kitabına kendiliğinden bir isim bile bulamayıp bu ismi Fransızcadan aşırıya mecbur kalmıştır.¹⁵⁰¹ Hiçbirisi esaslı ve önemli bir yenilik gösterememiştir. “Yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar, eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşırıya mecbur kalmıştır.”

Otuz beş sene evvel başlayan sadeliği de onlar öldürmüştür. Konuşma diliyle yazı dilini, yani tabîî dille suni dili değil birleştirmek, aksine kilometrelerle birbirinden ayırmışlardır. Onların öyle mısraları ve cümleleri vardır ki içinde Türkçe hiç bulunmaz. “Eski Lisan”ın fenalıklarından hiçbirini değiştirememişler, yalnız eski biçimleri bırakıp yerlerine sahte sonelerden oluşan tatsız ve üstelik eskilerden daha anlamsız çalıntı bir “salon edebiyatı” koymuşlardır.

Böylece Genç Kalem’lerin baş hedefi/düşmanı da ortaya çıkar: Servet-i Fünuncular, yani Edebiyat-ı Cedide. Burada yazarın yönelttiği eleştirinin dozu dikkat çekici bir radikalliktedir ve bu eleştirinin iki boyutu olduğu görülmektedir. Yazar, bu grubu, milliyetimize, yani Türklüğe gayet aykırı, gerçekte Fransız (Türk olmayan) eserler verdiği için eleştirmektedir. Birinci ciltte de görülen “taklit” eleştirisi burada

¹⁵⁰⁰ Bu tasnifin oldukça kaba ve basitleştirici olduğuna kuşku yoktur. Örneğin en çok Şinasi Efendi, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın temsil ettiği Tanzimat dönemi (Servet-i Fünun öncesi) edebiyatçıları atlanmıştır. Buradaki anlatımdan tam anlaşılmasa da yazar tarafından herhalde “Avrupa mektebi”ne dâhil edilmektedirler. Nitekim ileride başka yazılarda Şinasi Efendi’nin ve Ziya Paşa’nın yukarıdaki tasnifteki ikinci gruba dâhil edildiği görülecektir. Örneğin bkz. Ali Canip, “Garp Mektebinin Amilleri”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 35. Ali Canip Bey bu makalesinde onlardan olumsuz bir dille söz etmiş, kendilerini ilerici/yenilikçi saflarda saymıştır. Aynı şey, aşağıda ele alınacak olan Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkma üçüncü Yeni Lisan makalesi için de geçerlidir. Ancak, Şinasi-Namık Kemal-Ziya Paşa’nın temsil ettikleri edebiyatın gerçekte Servet-i Fünun edebiyatı ile ciddi farklılıkları olduğuna şüphe yoktur. Hâlbuki bu makalede kendilerinden hiç bahsedilmez. Bu, belki yazarın onlara karşı nasıl bir tutum geliştireceği konusundaki kararsızlığından, belki de sessizlikle geçiştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Genç Kalem’de, eski edebiyata, Servet-i Fünun’a ve Fecr-i Âtî’ye karşı tavır açıkken, Tanzimat edebiyatçıları karşısındaki suskunluk, üstelik dil/edebiyat konusunda onlardan beslenmeleri de mümkünken, dikkat çeker. Nitekim Levend’in belirttiği gibi, eğer duygu ve düşünce ölçü olarak alınırsa, Tanzimat edebiyatını, kucaklayıcı bir şefkatle millete seslenmesi ve millet için yararlı olmaya çalışması bakımından milli ruhu aksettirmeyen, milliyet duygusunu söndüren Servet-i Fünun’dan daha milliyetçi saymak gerekir. Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 170-171.

¹⁵⁰¹ Ömer Seyfettin, Tevfik Fikret’in ünlü şiir kitabı “Rübâb-ı Şikeste”yi kastetmektedir. Bundan, daha sonra ve daha açık biçimde bahseder. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 126.

şiddetlenerek “çalma” suçlamasına dönüşür. Hiçbiri gerçek ve önemli bir yenilik getirmemiştir, sadece Fransızcadan çalmışlardır. Demek ki karşıta yöneltilen eleştirinin ilk boyutunu “Türkçü” veya daha doğrusu “Türkler için” bir edebiyat yapmamaları oluşturmaktadır. Eleştiri sadece biçime değil, içeriğe yöneliktir de...

Ama Servet-i Fünuncular bununla da yetinmemiş, dilde sadeliği de öldürmüşlerdir.¹⁵⁰² Konuşma dili (doğal dil) ile yazı dilini (yapay dil) birbirinden daha çok uzaklaştırmışlar, üstelik eskilerinkinden daha anlamsız ve çalıntı bir “salon edebiyatı” getirmişlerdir. Demek ki Servet-i Fünunculara yöneltilen eleştirinin ikinci boyutu, bu hareketin halka uzak oluşu, “halkçı” olmamasıdır.¹⁵⁰³ Dil düzleminde, halkın ağızındaki doğal konuşma diliyle, ancak dar seçkin bir grubun kullanabildiği yapay yazı dili arasındaki farkı açarlarken, edebiyat düzleminde de halktan uzak, yine dar bir seçkin grubun anladığı (yani anlamsız ve üstelik çalıntı) bir “salon edebiyatı” getirmişlerdir. Genç Kalemler milliyetçiliğinin halkçı karakteri bu eleştirilerde açıkça dışa vurulmuştur.¹⁵⁰⁴

Makalenin sonraki kısmı “Bugünküler”e yani Fecr-i Âtîcilere ayrılmıştır. Bu grubun yegâne meziyeti “dünküler” dedikleri eski Servet-i Fünun grubunun mahiyetini tamamıyla değilse bile kısmen anlamış olmalarıdır. Ama henüz kendileri de yeni bir şey yapmamışlar, beğenmedikleri dünkülerin suni eserlerini sayfa sayfa tekrar etmişlerdir. Bugünkülerin (Fecr-i Âtîcilerin) taklit etmediği tek münasebetsizlik, dünkülerin (Servet-

¹⁵⁰² “Otuz beş sene evvel” derken, yazısını yazdığı andan (1911’den) otuz beş sene evvelini mi (buna göre 1876 civarını kastetmiş olur) yoksa 1895’te başlayan Servet-i Fünun’dan otuz beş sene evvelini mi (buna göre 1860 civarını kastetmiş olur) kastettiği açık değildir. İkincisi olsa gerektir. Çünkü yukarıda görüldüğü üzere gerçek anlamda bir sadeleşme 1860’ların başında başlar ve Levend’in belirttiği gibi, Servet-i Fünun edebiyatı dilde Tanzimatçılardan daha geriye gitmiştir. Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 171.

¹⁵⁰³ “Bir anlamda *Servet-i Fünun* grubu ve kendilerine verdikleri adla *Edebiyat-ı Cedide*, muhafazacı, hattâ gerici idi. Daha önceki dönemde ortaya çıkmış olan dilin sadeleştirilmesi yönündeki eğilimleri reddederek, bilgince Fars ve Arap sözcükleri ve deyimleriyle yüklü ve sadece yüksek derecede eğitilmiş bir elit’e hitap eden, özellikle ağdalı ve anlaşılmasız bir üslûpla yazdılar.” Lewis, s. 190.

¹⁵⁰⁴ Halk-aydın uçurumuna karşı çıkış Genç Kalemler halkçılığının temel özelliklerinden biridir. Avcıoğlu’nun deyişiyle, Gökalp grubu, Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âtî’nin Türk halkı veya milletiyle ilgisi kalmamış alafaranga ve kozmopolit aydınından tiksinimektedir. Halk ile aydın arasındaki ilk engelse dildir. Sade dil akımı bu engeli kaldırma amacıyla gelişmiştir. Sade dil, halkçılık hareketinin bir parçasıdır. Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 1969, s. 126.

i Fünuncuların) en kullanılmayan kelimeleri eski sözlükler içinde bularak bir başarıymış gibi dile katmaya çalışmaları¹⁵⁰⁵ olmuştur.

Fecr-i Âtîciler merhum Ahmet Şuayb'ın Gaston Descamps'ın kitabını ismiyle beraber, kendisi incelemiş ve araştırmış gibi Türkçeye geçirip âlim şöhreti kazanmasına¹⁵⁰⁶ imrenip aceleyle rekabete kalkışmışlardır. Ama hiçbirisi Ahmet Şuayp kadar Fransızca bilmediği için anlamadan tercümeler yapmaya başlamışlardır. Yazdıkları, daha doğrusu tercüme ettikleri metinler hatalarla doludur.¹⁵⁰⁷

Fecr-i Âtîciler'e yönelik bu eleştirinin görece yumuşaklığının nedeni az sonra ortaya çıkar. Bütün bu hatalarına karşın, “vatanın bütün ümidi yine onlardadır.” Yani, gençlerdedir. Çalışacaklar, kendilerini geliştireceklerdir. Milli bir edebiyattan mahrum kalmamıza neden olan eski ve yapay dili terk edecek olan onlardır.

Aslında eskilerin, dünkülerin hepsi ölmüştür. Ama dilleri yaşamaktadır ve bugün Eski Lisan'ı yaşatan bugünkülerdir.¹⁵⁰⁸ Onlar dünkülerini taklit etmekten vazgeçtikleri an gerçek bir doğuş (fecr)¹⁵⁰⁹ olacak, onların sayesinde yeni bir lisanla söylenen milli bir edebiyat doğacaktır.

Anlaşılmaktadır ki entelijansiya içinde Genç Kalemler'in hedeflediği (kazanmaya niyetlendiği) asıl kesim Fecr-i Âtîciler, yani genç aydınlardır.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁵ Ömer Seyfettin'in sözlüklerden kelime bulma tutumunu ve terkipçiliği nasıl alaya aldığını görmek için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 106, 109-112.

¹⁵⁰⁶ Ahmet Şuayb'ın vefatı dolayısıyla dergide yer alan anma yazısındaki övgüyle (bkz. “Şuayb”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 113) buradaki sert yergi (intihal suçlaması) arasındaki tezat dikkat çekicidir. Aynı yergi bir yazıda daha görülür. Bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 101. Ömer Seyfettin bu meseleyle “Efruz Bey”de de mizahî bir üslupla deyir. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 106.

¹⁵⁰⁷ İkinci Bölümde, 23 numaralı nüshanın arka kapağının dış yüzünde yer alan bir duyurudan söz edilmişti. Bu duyuruda, “Bizde Mütercem Eserler” başlıklı (ve herhalde hiç yayınlanmayan) kitabın Tahrir Heyeti tarafından kaleme alınmakta olduğu bildirilmektedir.

¹⁵⁰⁸ Gerçekten de bu dönemde Refik Halit (Karay) Bey dışında genç kuşağın hemen hepsi bir evvelki kuşağın edebî dilini kullanıyordu; Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 310.

¹⁵⁰⁹ “Fecr” veya “Fecir” sabaha karşı, tan zamanı anlamındadır. “Fecr-i Âtî” kelime anlamıyla “geleceğin tanı” anlamına gelir. Devellioğlu, s. 254. Burada Fecr-i Âtîcilere yönelik bir kelime oyunu yapılmaktadır.

¹⁵¹⁰ Daha yukarıda Genç Kalemler'in esas hedef kitlesinin gençler ve özellikle de tahsilli ve aydın gençler olduğu görülmüştü. Birinci Bölümde “Hedef Kitle ve Okur Profili” kısmına bkz.

Dolayısıyla onlara yönelik eleştiriler de daha ılımlı bir tonda ve onları kazanmaya yöneliktir.¹⁵¹¹

“Hastalıklar” başlıklı bir sonraki kısım, kısa bir özetle başlar. Anlatılanlardan anlaşılmıştır ki şimdiye dek milli bir edebiyat vücuda getirilmemiştir. Eskiler yüzlerini İran’a dönmüş, dünküler ise kendileri için yeni bir lisan yaratmak yerine, mümkün olduğunca da bozarak hep eskilerin lisanını kullanmışlardır. Bu kısa özetten sonra, tüm manifestonun özü diyebileceğimiz şu sözler gelir:

Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabî bir lisan, kendi lisanları lazımdır. Milli bir edebiyat vücuda getirmek için evvela milli bir lisan ister. Eski Lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve ecnebi kaidelerdir.¹⁵¹²

Her şeyden evvel, Genç Kalemler’e göre Yeni Hayat başlamaktadır. Yeni bir hayata, bir uyanma devrine girenlerse, Osmanlılar değil, Türklerdir ve Türklere de kendi lisanları gereklidir. Milli (ulusal) edebiyatı yaratabilmek için temel şart, milli (ulusal) bir dile (Yeni Lisan) sahip olmaktır. Eski Lisan’ın hastalığı gereksiz yabancı kurallar içeriyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Dilimiz, içinde Arapça ve Farsça kurallara göre yapılan çoğullar ve tamlamalar yaşadıkça, saf ve milli addolunamaz. Bu dili kimse anlamaz ve çoğunluk da bu dile kayıtsız kalır. Dolayısıyla kitaplar satılmaz, “vatanda” inceleme/okuma ve araştırma merakı ortaya çıkmaz. Otuz milyonluk bir memleketin en büyük ve en meşhur gazetesi otuz bin nüsha satılmaz. En mükemmel ve faydalı kitabın satışı nadiren bini aşar.

Demek ki Genç Kalemler’e göre ulusal dilin temel ve olmazsa olmaz şartı, bu dile kendi kurallarının hâkim olmasıdır. Aksi durumda bu dili kimse anlamaz ve çoğunluk da bu dile kayıtsız kalır. Açıkça anlaşılmaktadır ki yazar “çoğunluk”a yani “halk”a (Türk halkına) ilişkin bir kaygı beslemektedir. Anlayamadığı bir dile doğal

¹⁵¹¹ Genç Kalemler’in propagandaya önem verdiğini ve yazılarında (özellikle Fecr-i Âtîciler açısından) bu hususu hesaba kattığını Yöntem’den öğrenmekteyiz. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 18; Yöntem, “Yazı Dili Münakaşaları”, **PYM**, s. 528.

¹⁵¹² “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 3.

olarak çoğunluk kayıtsız kalacaktır. Öyleyse herkesin anlayacağı bir dile sahip olmak, halka ulaşmanın temel kanalının da açık tutulması anlamına gelecektir.

Halka yönelik ilginin bilime ve eğitime yönelik ilgiyle birleşmesi, ileride de göreceğimiz gibi, Genç Kalemler'in belirgin vasıflarındandır. Kimsenin anlayamadığı bir dil söz konusuysa doğal olarak basılı ürünler satılmayacak, halk arasında okuma, inceleme ve araştırma merakı doğmayacaktır.

İlk Yeni Lisan başmakalesinin “Tasfiye” başlıklı sonraki kısmında Genç Kalemler, dilde sadeleşme/uluslaşma akımının “tasfiyecisi” olarak adlandırılan sekter kanadından kendisini açıkça ayırır. Türk Derneği'nin¹⁵¹³ peşine takılıp verimsiz geçmişe, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan, on iki asır evvelki günleri yaşayan Buhara'daki “kavimdaşlarımızın” yanına gitmek “bir intihardır.” Bu, modern silahları bırakıp, yerlerine, düşmanlarımız gelince üzerlerine atacağımız suları kaynatmaya mahsus çay semaverlerini koymaya benzer.

Beş asırdan beri konuşulan Arapça ve Farsça kelimelerin terk edilmesi mümkün değildir. Hele aruz veznini atıp Mehmet Emin Bey'in hece veznini hiçbir şair kabul etmez. “Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabî bir lisandır.” Klişeleşmiş tamlamalar dışında, gereksiz süsler konuşma diline asla girmemelidir. “Yazı lisanıyla, konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya, yahut icat etmiş olacağız.” Bu

¹⁵¹³ Akçura'nın başlattığı girişimle İstanbul'da Aralık 1908'de kurulan ve Türk milliyetçiliği esasına dayanan ilk örgüt olan Türk Derneği kuruluşundan itibaren “tasfiyecisi” hükmünü yemiştir. Gerçekte ise dil ve diğer konularda farklı görüşlere sahip kimseleri (ve bu arada Fuat Raif [veya Köseraif] Bey gibi tasfiyecileri de) bünyesinde barındıran ve bu yönüyle homojen olmayan bir oluşumdur. Dil konusuna ağırlık verdiği ama etkili olmadığı görülen Türk Derneği, Derneğin 1911'de çıkmaya başlayan yayın organı “Türk Derneği Dergisi” ve Derneğin dil konusundaki tutumu için bkz. Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 165-167; Arai, s. 23-48, 148-150; Fusun Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 15-42; Sadoğlu, s. 127-141; Sarıay, 104-112; Öksüz, s. 60-67; Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 300-304, 310. Ziya Gökalp, Fuat Raif Bey'in yanlış bulduğu tasfiyeciliğini, Türkçülük akımına zarar verdiği gerekçesiyle daha sonra da eleştirmiştir. Türk Derneği dergisinin rağbet görmemesinin nedenlerinden biri olarak da dilde tasfiyeciliğe kapılmasını gösterir. Bkz. Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 10-12. Ömer Seyfettin'in tasfiyecileri nasıl hicvettiğini görmek için bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 105-109. Tekin Alp'in değerlendirmesi için bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 139-141. Genç Kalemler ile eleştirdiği Türk Derneği arasında bir bağ yoktur. Derneğin bilinen 42 üyesinin hiçbiri Genç Kalemler ekibinden değildir (üye listesi için bkz. Arai, s. 27-28, Öksüz, s. 60-61). Yalnızca, Türk Derneği'nden olan Celal Sahir Bey ile M. (Mustafa) Zühüd'nün ve Derneğin Budapeşte şubesinin başkanı olan Ignacz Kunos'un Genç Kalemler'de yazıları yer alır. Daha önce görüldüğü üzere, bu isimlerden (Genç Kalemler'de birer yazısı çıkmış olan) son ikisini Genç Kalemler yazarı kategorisine dâhil etmek mümkün değildir.

sayede beceriyi, sanatı ve zekâyı yalnız beş-on kişilik bir edip kümesi takdir etmeyecek; anlayan, takdir eden, alkışlayan ve ödüllendiren bir çoğunluk bulunacaktır.

Bu ifadeler bir yönüyle, Genç Kalemler'in dilde tasfiyeciliği (kısmen) reddettiğini ortaya koyar. Arapça ve Farsça kelimeler tasfiye edilmeyecektir. Ama tasfiye edilmeyecek olan yabancı kelimelerin Türkçeye, yani halkın diline yerleşmiş bulunanlar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü terk edilmeyeceği söylenen Arapça ve Farsça kelimeler, "beş asırdan beri konuşulan" (dikkat edilirse yazılan değil) kelimelerdir. Demek ki böyle bir sınırlama getirdikten sonra, Genç Kalemler'in tasfiyeyi de düşündüğü anlaşılır. Önemli olan tasfiyenin kapsamı ve usulüdür.

Yukarıdaki sözler bir yönüyle Genç Kalemler'in "sekte tasfiyecilik"¹⁵¹⁴ karşı olumsuz tutumunu ortaya koyar. Ama bu ifadelerde asıl dikkat çekici ve anlam yüklü yön tasfiyeciliğe (Türk Derneği'ne) yüklenen "gerici" içerik; daha doğrusu, bu "gericilik" vasfının "Buhara'daki kavimdaşlar"ın ilkeliliği üzerinden yükleniyor oluşudur. Bu çizgi, "Osmanlı Türkleri" için bir intihar olarak nitelenmiştir.

Yazar için esas olanın Osmanlı Türkleri olduğu açıktır ve Osmanlı dışı Türklere yönelik ilgisizlik de belirgindir. Dahası, Kâzım Nami Bey için olduğu gibi, Yeni Lisan manifestosunun yazarı için de Doğu Türkleri, Batı (Osmanlı) Türklerine göre geridir ve dolayısıyla örnek alınamaz. Osmanlı Türkleri karşısında Osmanlı dışı Türklerin küçümsenmesi, Genç Kalemler'in genel diyebileceğimiz tutumudur.¹⁵¹⁵

Genç Kalemler'in savunduğu dil konuşulan dildir. Birden fazla konuşulan dil olduğuna göre bunun hangisi olduğunun da belirlenmesi gerekecektir. Nitekim yazara göre bu, en doğal dil olan "İstanbul Türkçesi"dir. Klişeleşmiş, yani dile yerleşmiş tamlamalar dışında, gereksiz süsler konuşma diline asla girmemelidir. Yazı diliyle konuşma dili birleştirilirse Türk edebiyatı ihya veya "icat edilmiş" olacaktır. Başka bir

¹⁵¹⁴ Bu tabiri Genç Kalemler'in bu konudaki tutumunu açıklayabilmek için biz uydurduk. Çünkü gerçek tasfiyecilere katılmamakla birlikte Genç Kalemler de bir tür tasfiyeyi savunmuştur. Bu nedenle başta Fuat Raif Bey'in temsil ettiği gerçek tasfiyecilere "sekte tasfiyeciler" diyoruz.

¹⁵¹⁵ Tekin Alp'se şöyle yazar: "Kuzey Türkleri gerçekten de Osmanlı Türkleri'nden üstün değildir, fakat bu yüzden onlara hak ettikleri değeri vermemek yanlış olur; onlar ulus bilincine Osmanlı Türkleri'nden de önce varma onurunu taşırlar." Tekin Alp, "Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü", s. 233.

deyişle, Genç Kalemler’e göre ulusal bir edebiyat henüz yoktur ve Genç Kalemler de bu edebiyatı icat/inşa etme işine soyunmuştur.¹⁵¹⁶

Dilde birlik (yazı dili ile konuşma dilinin aynı olması) sayesinde becerinin, sanatın ve zekânın yalnız beş-on kişilik bir edip kümesinin takdir alanından çıkacağını; anlayan, takdir eden, alkışlayan ve ödüllendiren bir çoğunluk olacağını ifade ederken Ömer Seyfettin, anti-elitist ve halkçı yaklaşımını bir kez daha dışa vurur.

Mehmet Emin Bey’in 1897’de yazdığı “Türkçe Şiirler”de¹⁵¹⁷ kullandığı ve en yetkin örneğini verdiği “hece vezni” burada reddedilir ve eski aruz vezni savunulur. Hâlbuki II. Meşrutiyet yılları içinde yakın bir zamanda hece vezni milli edebiyatın temel unsurlarından biri olarak kabul edilecektir. Burada ve başlangıçta reddedilse de zaman içinde hece vezninin Genç Kalemler tarafından da savunulacağını göreceğiz.¹⁵¹⁸ Ancak, Genç Kalemler hiçbir zaman aruz veznini tümüyle tasfiye etme taraftarı olmamıştır.

Makalenin “Nasıl?” başlıklı bir sonraki kısmında, bu programın nasıl uygulanacağı üzerinde durulur.¹⁵¹⁹ Genç Kalemler’e göre bu iş pek kolaydır. Öyle ki biraz fedakârlıkla (zahmetle değil) herkes yapabilir. Arapçanın ve Farsçanın kurallarına göre (süsleme amacıyla) yapılan tamlamalardan vazgeçilecek, tamlamalar Türkçenin kurallarına göre yapılacaktır. Yazar, vurguyu içeriğe yapar. Lafza tapılmamalı, fikre, duyguya önem verilmelidir. Yazılarımız sade, ebediyete aday abideler olmalıdır.

¹⁵¹⁶ Benzer bir icat örneği (ulusal Yunan edebiyatının icadı) için bkz. Gregory Jusdanis, **Geçikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, Tuncay Birkan (çev.), 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, Mayıs 1998. Ulusal Yunan ve Türk edebiyatlarının (ve başka ulusal edebiyatların da) icadının karşılaştırmalı bir incelemesi bu konuda çok daha aydınlatıcı açılımlar getirilmesini sağlayacaktır.

¹⁵¹⁷ Mehmet Emin Bey ve eserlerinden örnekler için bkz. **Mehmet Emin Yurdakul**, Muzaffer Uyguner (der.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Mayıs 1992.

¹⁵¹⁸ Örneğin hemen bir sonraki sayıda Âkil Koyuncu Bey’in hece vezniyle yazılmış ve “hece vezniyle” kaydı düşülmüş bir şiiri yayımlanmıştır. Bkz. Âkil Koyuncu, “Sevgi Yurdu”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 32. Ama Genç Kalemler’in hece veznini asıl ve “resmen” kabulü 3. devrede gerçekleşecektir. Başlangıçta hece veznine karşı çıkılmış olması kuvvetli gelenekle/alışkanlıkla açıklanabilir. Aruz vezni bütün şaşalı ve haşmetli örnekleriyle ortadadır. Nitekim Mehmet Emin Bey bile bu vezinle şiir yazarken başta ürkektir. Kendinden, tuttuğu bu yolun geleceğinden o kadar emin değildir. Bkz. (Sevük), s. 424.

¹⁵¹⁹ Makalenin buradan itibaren önemli bir kısmı (“Nasıl?”, “Milliyete Doğru”, “Tasfiye Sarfı”, “İsimler ve Sıfatlar”, “İmlâ” başlıklı kısımlar) Yeni Lisan programına ayrılmıştır.

İhtiyarlar, dünküler bunu yapamazlar çünkü hiçbir ölü mezarını kendisi kazmaz. “Yeni” onların en büyük düşmanıdır.

“Milliyete Doğru” başlıklı kısım, artık hareket zamanının geldiğinin ve hatta geçtiğinin (geç kalındığının) tespitiyle başlar. Tekrar tekrar düşünmeli ve kesin karar verilmelidir. Dilimizi böyle dağınık, meçhul, dayanaksız bırakan Arapça ve Farsça kelimeler değildir. Bunlardan bir ihtiyaç sonucu girenler, imlalarını korumakla birlikte “Türk” olmuşlardır. Sırf süs için; kafiye, Arapça/Farsça çoğul, tamlama yapmak için girenlerse bu sebep ortadan kalkınca doğal olarak savuşurlar. Gerekli olan, düzgün ve mazbut olmak şartıyla engin bir dildir.

Genç Kalemler’deki Türkçe hayranlığı ve övgüsü en üst düzeydedir.¹⁵²⁰ “Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabî bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmalıyız.” Arapça ve Farsça edatlar asla kullanılmamalı; özellikle tamlamalar mutlaka Türkçe’nin kurallarına göre yapılmalıdır. O zaman lüzumsuz bazı Arapça ve Farsça kelimelerin de kendi kendilerine savuştukları görülecektir.¹⁵²¹

“Tasfiye Sarfı” kısa, sade ama kati olacaktır. Kural olarak Arapça ve Farsça tamlamalar atılacaktır. Ama bu birden bire ve toptan olmaz. Yabancı tamlamaların bazıları başta müstesna olacaktır. İlmî, fennî ve edebî terimlere “şimdilik” dokunulamaz. Yeni kurulan “Muhitü’l Maarif Heyeti”¹⁵²² bütün terimlere kesin bir şekil verecek ve bunlar, kendilerine tamlama gözüyle bakılmayarak bir kelime gibi kabul edilecektir. Bundan başka;

¹⁵²⁰ Şemsettin Sami Bey’den Genç Kalemler’e uzanan süreçte Türk milliyetçiliğinin nasıl kuvvetlendiğini göstermesi bakımından bu nokta bir işaret sayılabilir. Şemsettin Sami Bey’e göre “lisan-ı millimiz olan Türkçe, dünyanın en güzel lisanı değil ise hele en güzel lisanlarından biri olduğunda asla şüphe yoktur.” Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 156.

¹⁵²¹ Gerçekten de böyle olmuştur. Sevük’ün deyişiyle, yabancı kuralların yazı dilinden atılmasıyla on binlerce kelime de kendiliğinden tasfiye olmuştur. Çünkü yazı dilindeki yabancı kelimelerin önemli bir bölümü bu yabancı kurallar sayesinde varlıklarını sürdürebilmekteydiler. Kendi başlarına yaşayamazlardı. İsmail Habib Sevük, **Dil Davası**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1949, s. 17.

¹⁵²² Bu heyetin aynı isimli bir de gazetesi (Yeni Muhit-ül Maarif Gazetesi) vardır. Bkz. Duman (2. Cilt), s. 944-945.

1) “Fevkalade”, “hıfzussıhha”, “darb-ı mesel”, “sevk-i tabî” gibi klişe olmuşlar hariç Arapça/Farsça kurallarla yapılan tüm tamlamalar terkedilecektir.

2) “Kâinat”, “inşaat”, “ahlâk”, “Müslüman” gibi klişe olmuşlar hariç yabancı çoğul edatları kesinlikle kullanılmayacaktır. “İhtimalât” yerine “ihtimaller”, “mekâtîp” yerine “mektepler”, “memurîn” yerine “memurlar”, “hastegân” yerine “hastalar” yazılacaktır.

3) Diğer Arapça ve Farsça edatlar da atılacaktır. Sadece, konuşma diline geçmiş ve tamamıyla Türkçeleşmiş olan “ama”, “şayet”, “şey”, “keşke”, “lakin”, “nâşi”, “hemen”, “hem”, “henüz”, “bari”, “yani” gibileri kullanılabilecektir. Terk olunması istenen bu edatlar kullanılsa bile, tamlama kuralları gibi, dilin konuşmaya giren “sanatkar” gibi kelimeleri serbestçe söylenip yazılabilir.

Makalenin “İsimler ve Sıfatlar” başlıklı kısmında Genç Kalemler’in temel prensibi tekrar edilir: Türkçede yalnızca Türkçenin kuralları hüküm sürecektir. “Türkçenin mekanizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz. Anlamayacağız bu adım katî olacak.”¹⁵²³

Genç Kalemler’in en önemli başarılarından biri olan, dile ve edebiyata ilişkin teorik görüşlerin somut örneklerinin verilmesi; başka bir deyişle, savunulan programın hayata geçirilmesi ilkesine ilk Yeni Lisan makalesinde değinilir: “Yeni Lisan’a ilmî, fennî edebî yazılar yazacağız, hikâyeler telif, şiirler tanzim edeceğiz...”¹⁵²⁴

¹⁵²³ Bugünlere bakıldığı zaman, bu temenninin kesin olarak gerçekleşmiş olduğuna şüphe yoktur.

¹⁵²⁴ Bu işe hemen bu sayıda girişmişlerdir. Başmakalenin ardından gelen yazıların bir kısmı “Yeni Lisan’la” yazılmıştır. Örneğin Ömer Seyfettin’in Genç Kalemler’deki ilk hikâyesi de bu nüshada yayımlanmıştır. “Bahar ve Kelebekler” adlı bu hikâyesi hem biçim hem de içerik açısından Yeni Lisan makalesinde öne sürülen görüşlere uygundur. Başka bir deyişle, programın hayata geçirilmiş halidir. “Bahar ve Kelebekler” milliyetçilik noktasından da önemlidir. Bu hikâyenin temelini “kadın sorunu” oluşturur. Ama bu “kadın sorunu”, “Osmanlı kadını”na değil, yalnızca “Türk kadını”na ilişkindir. Yani, Yöntem’in deyişiyle, “mevzu: milli bir mesele”dir; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 219. Hikâyede eski ve yeni nesil Türk kadını arasındaki çelişki ve bunların her ikisinin de çözümsüzlüğe mahkûm oluşu işlenir. Eski neslin temsilcisi olan yaşlı kadın “eski edebiyat”ı, yeni neslin temsilcisi olan genç kız ise Servet-i Fünun edebiyatını simgeler gibidir. Bkz. Ömer Seyfettin, “Bahar ve Kelebekler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 14-20. Bu hikâyenin bir tahlili için bkz. Mehmet Kaplan, “Bahar ve Kelebekler’in Tahlili”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**, s. 41-50. Yöntem, Ömer Seyfettin’in Yeni Lisanla yazmış olduğu bu ilk hikâyesinin Türkçenin umumileşmediği zamanlarda hayli itirazlara uğradığını bildirir. Bkz. Ali Canip Yöntem, “Bahar ve Kelebekler’e Dair”, **PYM**, s. 602. Ama aynı zamanda, üstelik Yeni Lisan karşıtlarından büyük bir ilgi gördüğünü ve beğeni ile karşılandığını da ifade eder. Bkz. Yöntem, **Ömer**

Yeni Lisan'ın uygulamaya sokulması dolaylı kimi pratik sonuçlar da doğuracaktır. Bu sayede dünkülerin dilini kullanmakla itham edilmekten kurtulunacaktır. Yeni Lisan dünkülerin lisanı değildir, başka bir şeydir, saf ve doğaldır. Şüphesiz, varlıklarını muhafaza etme hissine mağlup olacak olan ihtiyarlar bu teşebbüse düşman kalacaklardır.

“İmla” başlıklı kısımda Arapça ve Farsça kelimelerin imlalarının şiddetle muhafaza edileceği, Türkçe kelimeler içinse, şimdilik, makul ve ılımlı bir tarzda “huruf-ı imla”nın kullanılacağı bildirilir. İmla konusunda ılımlı bir yol tuttuğu görülen Genç Kalemler’e göre imla meselesini esas olarak zaman halledecektir.

Genç Kalemler’e göre bütün bu davayı yürütecek olan; dilde ihtilal misyonunun sahibi, gençlerdir. Çünkü Encümen-i Danişlerin üyeleri hep ihtiyar olacak ve onlar da dil meselesini halledemeyeceklerdir. Hükümetin dil ve edebiyatla ilişkili olan kısmı, yani resmî âlimler dünkülere buluşa ermemiş çocuklar gözüyle bakacaktır. O nedenle gençler, onları ve dört elle sarıldıkları eskiyi terk ederek kendileri çalışmalıdırlar.

Siyasî ve içtimaî inkılâplarda, ihtilallerde iş başına, en öne nasıl gençler, nasıl küçük rütbeli, yahut hiç rütbesiz gençler geçiyorsa ilmî ve edebî ihtilallerde de yine öyleleri geçmelidir. Fenalığını hiç kimsenin inkâr edemediği Eski Lisanı ancak gençler esassından değiştirecek ve bir yenilik husule getireceklerdir.¹⁵²⁵

“Gaye” kısmında her şeyin hükümetten beklenmemesi gerektiği belirtilir ve bu “irsi hastalığı”n tedavisi için çağrıda bulunulur. “Artık lisanımızın ıslah ve tasfiyesini de hükümete, maarif nezaretine bırakır ve beklersek vay halimize!” Bundan sonra, Maarif Nazırı Emrullah Efendi önce saygıyla övülür ama bu muhterem zatın (yaşı gereği) yeni fikirlere, yeni felsefeye, yeni bilim hareketlerine, bilimin yeni kuramlarına yabancı olduğu ifade edilir. Yeni bilimleri bilen ve bunlarla düşünen sadece gençlerdir. Ömürlerini geçmişe adanmış, daima geleceğe, bilime, aydınlığa ve gerçeğe koşan da onlardır. İhtiyarlarla ihtiyar gençler artık hiçbir zaman çoğunluğu teşkil edemeyecekleri

Seyfeddin, s. 21. Parlatır, Genç Kalemler’de “Yeni Lisanla” kaydının düşülmesi geleneğinin bu hikâye ile başladığını söylerken (bkz. Parlatır, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 106) yanılmaktadır. Ek III’e bkz.

için Maarif Nazırı'nın başkanlığında toplananların ilmî ve edebî (siyasî değil) fikirleri yalnız kendilerine, yani geçmişe münhasır kalacaktır.

Burada Genç Kalemler'in tüm yayınına yansıyacak iki temel vurgusu açıkça görülür: Gençlik/yenilik ve bilim. Demek ki davayı hükümetler veya kimi kurumlar değil, çağdaş bilime vakıf olan ilerici, aydın gençler yürütecektir. Bu kısmın son cümlesinde Genç Kalemler'in temel hedefi dile getirilir: “Biz, bütün karanlıklardan uzak, hür ve müstakil, ilim ve edebiyat için çalışacağız. Gayemiz milli bir lisan, milli bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır.”

Genç Kalemler'de gençlere sık sık açık ajitatif çağrılar yapılacaktır. Bunun tipik örneklerinden biri ilk Yeni Lisan makalesinde görülür. Bir sonraki kısmın başlığı “Ey Gençler”dir. Bu ve sonraki kısımda doğrudan gençlere hitabedilir. Aşağıdaki bölüm Genç Kalemler'in zihniyetini ve milliyetçiliğini ortaya koyması açısından çok değerlidir.

Genç Kalemler'e göre gençleri çok ağır görevler beklemektedir. Gençler bütün dünya tarafından siyasî ve toplumsal varlığı silinmek istenen bir milleti kurtarma göreviyle karşı karşıyadırlar. Sadece Avrupalılar ve Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükümetleri değil, Osmanlı ülkesindeki (Osmanlı tebaası) Rumlar, Bulgarlar ve Sırlar da bu türden bir faaliyet içindedirler. Ama Genç Kalemler'in listesi burada son bulmaz. Kendilerinden diğerleri kadar ağır bir tonda söz edilmese de Araplar ve Arnavutlar'daki milliyetçi ve ayrılıkçı yönelim de tespit edilir. Siyonizmin emellerinin Türkler için zararlı görüldüğü de dile getirilmiştir.

Böylece Genç Kalemler'in “biz”i (ve bu yazıda “millet” derken neyin kastedildiği) de bütün açıklığıyla ortaya çıkmış olur. Dahası, bu “biz”in adı az sonra açıkça dile de getirilecektir. Osmanlı tebaası gayrimüslimler bu “biz”in dışındadır.¹⁵²⁶ Osmanlı tebaası Araplar ve Arnavutlar (yani Türk olmayan Müslüman Osmanlı tebaası) da bu kategorinin dışında bırakılmaktadır. Osmanlı toprakları dışındaki Türkler ise

¹⁵²⁵ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 5.

¹⁵²⁶ “Hristiyan/Müslüman zıtlığı Türk kimliğinin temel bir unsurudur.” Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 2.

hatıra bile gelmiş değildir.¹⁵²⁷ Genç Kalemler'in "biz"i, sadece "Osmanlı Türklüğü"dür. Burada ne Osmanlılık ne İslam birliği (Panislamizm) ve ne de bütün Türklerin birliği (Pantürkizm) söz konusudur. Dava Osmanlı Türklerinin davasıdır.¹⁵²⁸

Demek ki Osmanlı Türklüğü hem dışardan hem de içerden büyük, hayatî bir tehdit altındadır. Söz konusu olan bütün dünya tarafından siyasî ve toplumsal varlığı silinmek istenen Türk milletidir. "Yirminci asırdaki vâsi ve müthiş 'ehl-i salip teşkilâtı' silahsız ve medenî hücumlarını zavallı yetim hilale, bizim üzerimize, Osmanlı Türklüğüne" yöneltmiştir. Osmanlı Türk gençlerine yönelik hitap, "ve siz, ey gençler, hâlâ uyuyor musunuz?" diye sonlandırılır.

Genç Kalemler'in manifestosu bir "Netice" ile sona erer. Gençlere, yani Osmanlı Türk gençlerine "uyanma" çağrısı yapılır. Yazara göre, düşmanı tanımak gerekir. Bu asırda savaşları yine ordular yapsa da muzafferiyeti asla ordular kazanamaz. "Muzafferiyet intizam ve terakkinindir..." Bu formülasyonda yazarın pozitivistliği açıktır. "İntizam ve terakki" (düzen ve ilerleme) bilindiği üzere Auguste Comte'un, yani pozitivistliğin temel düsturudur.¹⁵²⁹ "İlerleme" (terakki) tüm Genç Kalemler içeriğinin (üç devrenin de) ana damarlarından biri olmuştur.¹⁵³⁰

Genç Kalemler'in Orta/Uzak Asya Türklerine ilgisizliği "Turanîler"den söz edilirken bile kendini belli eder. Genç Kalemler'in ilgi alanı Osmanlı topraklarını kapsar. Osmanlı sınırlarının ötesine geçmez. Nitekim yazara göre İşkodra'dan (Arnavutluk), Bağdat'a kadar Osmanlı memleketini işgal eden Turanî ailesi, yani Türkler ancak kuvvetli ve ciddi bir terakki ile egemenliklerini, varlıklarını

¹⁵²⁷ Hatıra geldiklerinde ise "tasfiye" bahsinde olduğu gibi ne kadar "geri" oldukları ifade edilmiştir.

¹⁵²⁸ Arai'nin, vatansever de olsa bu yazıda milliyetçi duyguların pek açık bir biçimde ifade edilmediği şeklindeki değerlendirmesi sadece bir yönüyle doğrudur. Arai, s. 64. Çok açık olmasa da ifade edilmiştir.

¹⁵²⁹ Pozitivistizm ve Türk düşünce tarihindeki yeri için bkz. Murtaza Korlaelçi, **Pozitivistliğin Türkiye'ye Girişi**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986; Ekrem Işın, "Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivistizm", **TCTA 2**, Cilt, s. 352-362; Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 139 vd.; Murtaza Korlaelçi, "Pozitivist Düşüncenin İthali", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce** Cilt 1, s. 214-222. Hobsbawm'ın verdiği bilgiye göre pozitivistizm, Avrupa dışındaki ülkelerde hiçbir zaman, 19. yüzyılın son kısmında olduğu kadar etkili olmamıştır. Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, s. 307.

¹⁵³⁰ "İlerleme" sık sık "yenilik" ile birlikte kullanılır. Örneğin Ali Canip Bey'in yine bu sayıda yer alan yazısı şöyle başlar: "Her zaman hayatta iki zıt ruh vardır: Eskilik, yenilik; bunu şöyle de anlatabiliriz: Anane, terakki... Bu iki ruhun mutlaka evvelki harap olmaya, ölmeye mahkûm hatta müstahaktır; çünkü o nazarlarını maziye dikmiştir; terakki istemez." Ali Canip, "Edebî İnkılâplar", **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 9. Bu yazısında ayrıca, bugünün gençlerinin eserlerinde "Türklük"ün görünmeyecek gibi olmadığını da ifade etmiştir (bkz. s. 10).

koruyabilirler. Terakki ise ilmin, fennin ve edebiyatın herkes arasında yayılmasına bağlıdır.

Ve bunları neşir için evvela lazım olan milli ve umumi bir lisandır. Milli ve tabiî bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat yine bugünkü gibi bir muamma halinde kalacaktır. Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır.¹⁵³¹

Burada “Genç Kalemler zinciri” diye adlandırılabilir mantık kendini gösterir. Yeni Lisan, bilimin ve edebiyatın herkese yayılması için şarttır. Bilimin ve edebiyatın herkes arasında yayılması ise ilerlemenin şartıdır. Türklerin varlıklarını ve egemenliklerini koruyabilmeleri, yani kurtulmaları içinse kuvvetli ve ciddi bir ilerleme gereklidir. Çünkü çağ, bir ilerleme ve mücadele çağıdır.¹⁵³² Dolayısıyla, Yeni Lisan davası basit bir dil davası değil, bir hayat, bir kurtuluş, bir varlık, bir bağımsızlık davasıdır.¹⁵³³

İşte bu nedenle, “beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkülerin lisanı” terk edilmelidir. Aksi, Türkler için bir intihar olacaktır. Yazar, esaslarıyla, kurallarıyla yaşayacak olan “Türkçemizi” yazalım çağrısında bulunur. Eski ve dünkü edebiyatın içeriğini Acemistan ve Fransa’dan çalıntı şeyler oluşturur. Bunlara

¹⁵³¹ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 1, s. 6.

¹⁵³² “Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır” ifadesinde, dönemin yaygın düşünce akımı Sosyal Darwinizm açık bir şekilde görünmektedir ve Genç Kalemler’de Sosyal Darwinist bakış açısına daha ileride de rastlanacağı belirtilmelidir. Bu noktada beslendikleri kaynaklar (dergide yapılan atıflara göre) doğrudan Darwin dışında, Herbert Spencer ve Hippolyte Taine olmalıdır. Spencer ve Taine, var olma mücadelesini toplum ve tarih alanlarında da geçerli saymışlardır. Temel düsturu “hayat mücadeledir” olan Sosyal Darwinizm hakkında gerek genel gerekse Türkiye özelinde bilgi için bkz. Hasan Ünder, “Türkiye’de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik, s. 427-437. Genel bilgi için ayrıca bkz. Alâeddin Şenel, **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, 2. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, Kasım 1993, s. 59-64. Spencer ve Taine için ayrıca bkz. 1539. dipnot. Sosyal Darwinizm konusunda iki noktaya işaret etmek yerinde olacaktır. Öncelikle, doğada ve toplumda mücadeleyi bir olgu olarak tespit etmekle ahlâkî bir norm olarak benimsemek arasında bir ayrıma gidilmelidir. İkinci olarak, Batı’daki Sosyal Darwinizm ile Osmanlı/Türk aydınlarında görülen arasında da bir ayrım yapmak gerekmektedir. Bkz. Ünder, agm. Bu bağlamda, genel olarak dönemin Türk aydınlarında özel olarak Genç Kalemler’de görülen Sosyal Darwinizm düşüncesinin saldırgan, yayılmacı ve ırkçı olduğunu söylemek güçtür. Daha ziyade, savunmacı bir içeriktir ve kendine dönüktür. Beka kaygısından kaynaklanmaktadır. Akçura’nın Sosyal Darwinizmine işaret eden Georgeon’un deyişiyle, “19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında birçok Osmanlı ya da İslam aydını sömürgecilğe ve Avrupa emperyalizmine karşı direnişi Darwinci terimlerle açıklamaya çalışmıştı.” Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 33.

¹⁵³³ Burada, Genç Kalemler’in milliyetçiliğinin dil/edebiyat alanının dışına taşıdığı ve bu arada siyasî bir ton da edindiği açıktır.

kesinlikle önem verilmemelidir. “Edebiyatımız, hakikatte bizim tarihimiz ve milliyetimiz için bir şân değil, bir şeyndir.”

Gençlere, Yeni Lisanı ihyaya ve icada çalışmaları; zekâlarını, becerilerini dünküleri körü körüne taklide değil, Yeni Lisanı vaaza ve tesise sarf etmeleri öğütlenir. Diğer yandan, Yeni Lisan’ın kendi kişisel çıkarları için de gerekli olduğu özellikle belirtilir. Yazdıklarını herkes anlarsa, severse kitapları çok satılacak, kendileri zengin olacak, emeklerinin karşılığını göreceklerdir. Dünküleri taklitte devam ederlerse, bir gün yine onlar gibi yazmaya tövbe edecek, otuz milyonun dili diye telif ettikleri kitaplarının beşyüz tane satılmadığını, kâğıt parasını bile çıkaramadığını görüp üzüleceklerdir. Gençler tutuculuk yaptıkça, yani geçmişe sadık kaldıkça kişisel çıkarları zarar görmekten başka, yüksek, muhterem ve büyük bir menfaat, yani milli menfaat de kaybolacaktır. Bu yüzden gençler sorumludurlar. Gayeleri mevcut an ve geçmiş olan, yüzeysel ve ilkel düşünen eskiler ve dünküler idraklerinde sınırlı ve dolayısıyla masumdurlar. Hâlbuki gençlerin gayesi “gelecek”tir. Şimdiki gençlikten sonra gelecek olan nesil, idrakine rağmen şimdiki gençliğin muhafazakâr ve geçmişsever kaldığını görürse onlara ebedi lanetler yağdıracaktır.

Başında Cenap Şehabettin Bey’in sözleri¹⁵³⁴ yer alan ikinci Yeni Lisan başmakalesine¹⁵³⁵, esas hedef kitlenin (Fecr-i Âtîcilerin) eleştirisiyle başlanır. Genç ediplerin (yani Fecr-i Âtîcilerin) en önde gelen emellerinin dünden ayrılmak olduğu ama buna rağmen bir buçuk iki senedir yazdıkları eserlerde geçmişten, “yalancı bir süs lisanı olan dünkülerin dilinden” çok da ayrılamadıkları ifade edilir. Şiir dilini incelediklerine şüphe yoktur fakat üsluplarının esası yine Tevfik Fikretlerin, Halit Ziyaların (yani eleştirdikleri Edebiyat-ı Cedidecilerin) olmaktan pek kurtulamamıştır.

İçlerinden en güzel yazanlardan olduğunu söylediği Emin Bülent Bey’in bir şiirini örnek veren yazar, “Türk ruhuna hitap eden” bu şiirde Acem lisanına yakışan

¹⁵³⁴ “Eski şeylerle ancak güzel bir harabe yapılır. Bâ-husus edebiyatta eski bir şey yıkılmaksızın yeni bir şey yapılamaz.” Burada kendisinden alıntı yapılan Cenap Şahabettin Bey’in Genç Kalemler’in (Yeni Lisan’ın) en önde gelen karşıtlarından biri olacağı ileride görülecektir.

¹⁵³⁵ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 25-29. Bu makalenin ilk kısmının Ali Canip Bey, ikinci kısmının ise Gökalp tarafından kaleme alındığına daha önce değinilmişti. Arai, bu ilk kısmı Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkmış gibi sunarken yanılmaktadır. Bkz. Arai (MTSD), s. 184.

kelimelerin varlığına sinirlenmemenin elden gelmediğini ifade eder. Ona göre bu durum, dünkülerin lisanını bütünüyle terk etmemekten kaynaklanmaktadır. Genç Kalemler pek iyi bilmektedir ki “asıl” (öz) ile “şekil”, “fikir” ile “üslup” birbirinden katiyen ayrılmaz. Eğer düne asıl itibariyle benzememek isteniyorsa mutlaka şekil itibariyle de benzememelidir. Cenap Şahabettin Bey’in yazının başında verilen deyişini tekrarlayan yazar, genç şairlerin bazen çok kuvvetli bir “dün lisanı” kullandıklarına ve bu lisanı çözebilmek için okurun ciddi bir zaman harcadığına işaret eder. Ahmet Haşım Bey’in bir şiirini buna örnek verir. Ona göre, böylesine ince hayallere malik şairlerin Yeni Lisanı kabul etmesiyle haşmetli bir edebiyatın esasları da kurulmuş olacaktır.

Bundan sonra Ali Canip Bey Yeni Lisan konusunun özüne girer. Burada dile getirdikleri, Genç Kalemler’in perspektifini anlamak açısından gayet faydalıdır.

Fakat Yeni Lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden evvel bir lisan, bir hayat meselesidir. Şüphesiz ki kılıç bir ihtilâl yapar; o ihtilalin arkasından bir inkılâp doğuran ancak “kalem”dir. On Temmuzla yaşamaya nasıl büyük bir hakkı olduğunu gösteren milletimiz, henüz bir şey olmamıştır; Anadolu, bu zavallı toprak hâlâ haraptır, hâlâ maarif nedir bilmiyor; çünkü lisansa onu kurtaramaz; çünkü ona yabancısıdır, ve yabancı kalacaktır. Aynı zamanda milli kütüphanemiz de bomboş duruyor; iki köhne telifle üç tercüme otuz milyon halkı tatmin edemez.¹⁵³⁶

Yeni Lisan’ın (dil meselesinin) neden Genç Kalemler için bu kadar önemli olduğu burada bir kez daha ortaya konmuş olur. Dil, Genç Kalemler’e göre bir hayat, varlık, kurtuluş meselesidir. Siyasî devrim kesin çözüm, yani yolun sonu değil, sadece başıdır. Nitekim “milletimiz” henüz önemli bir ilerleme göstermemiştir. Bu alıntıda Genç Kalemler halkçılığı da (Anadolucu bir esintiyle beraber) ifadesini bulur. Zavallı Anadolu harap, eğitimsiz bir haldedir.¹⁵³⁷ Eski lisan ise onu kurtaramaz çünkü ona yabancısıdır.¹⁵³⁸

¹⁵³⁶ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26.

¹⁵³⁷ Ali Canip Bey burada Anadolu’nun durumuna ilişkin önemli bir gerçeği dile getirmiş olur. 1909-1914 dönemi Anadolusuna ilişkin birinci elden ve gayet ayrıntılı bir tanıklık için bkz. Ahmet Şerif, **Anadolu’da Tanîn** I. Cilt, Mehmed Çetin Börekçi (hızl.), Ankara: TTK Yayınları, 1999.

¹⁵³⁸ II. Meşrutiyet döneminde ilginin odaklanacağı şeylerden biri Anadolu’dur. Uzun bir dönem boyunca hakir görülen Anadolu’ya II. Abdülhamit dönemi Türkçülüğüyle başlayan ilgi (bkz. Kushner, s. 77-85),

Bundan sonra Genç Kalemler çevresindeki faaliyetlerden söz edilir. İşte yukarıda sayılan bütün bu gerçekleri iyi bilen Selanik gençleri derhal birleşmiş ve bir tercüme encümeni oluşturmuşlardır. Yeni Lisan'ın kuvvetini ve kudretini eserleriyle (somut örneklerle) izah etmek için; çeşitli yabancı yazarların, düşünürlerin kitaplarını tercümeğe başlamışlardır.¹⁵³⁹ Yazar, Selanik İttihat ve Terakki Mektebi'ne ait basılmasına yeni başlanan bütün kitapların bu lisanla kaleme alındığını bildirir. Ayrıca, yakında bir “tasfiye sarfı” da hazırlanacaktır. “Demek oluyor ki siyasî bir inkılâbın matlaı olan Selanik içtimaî bir inkılâbın da menşeidir.”¹⁵⁴⁰

Bununla beraber, Yeni Lisan yalnızca Selanik'le sınırlı kalmış da değildir. Yakında İzmir'de çıkacak olan bir mecmuanın bu mukaddes fikrin yayılmasına hizmet edeceği bildirilir.¹⁵⁴¹ Genç Kalemler zeki ve kuvvetli olduğuna emin olduğu gençliğin birleşeceğini, hiçbir yerde Yeni Lisan'dan ayrılmış bir genç görülmeyeceğini umut etmektedir. Şayet edebiyat uğruna uğraşan gençler için amaç güzellik ise ve bu güzellik mutlaka yenilikte bulunuyorsa, Yeni Lisan onlara kucağını açmakta ve şöyle demektedir:

II. Meşrutiyet yıllarında güçlenerek sürmüştür. Anadolu, artık yüceltilenler arasındadır. Halka ve Anadolu'ya yönelik ilgi köylüye olan ilgi anlamına gelir. “Köycülük” de bu dönemde başlar. “Halka doğru” hareketinden doğmuştur. Toprak, “Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm”, s. 45, 47; Toprak, “Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları”, s. 61. Genç Kalemler'de de Anadolu'ya bir ilgi görülür ama salt bir Anadoluçuluk yapılmaz. Bunun herhalde temel nedenlerinden biri, İmparatorluğun hâlâ üç kıtada varlığını sürdürüyor olması ve daha önemlisi Genç Kalemler ekibinin Balkanlı kimliğidir. Rumeli ve Anadolu birlikte, Genç Kalemler'in esas “vatan” saydığı toprak parçasıdır. Genç Kalemler için esas olan hep “Rumeli ve Anadolu” olacaktır. İmparatorluk içindeki Türk nüfusun önemli bölümünün bu bölgelerde yaşaması bu tutumda belirleyici olsa gerektir. Türklere yalnızca Anadolu'da toplu halde rastlandığını belirten Tekin Alp'e göre, “Anadolu yeni fikirlerle en az nasıblanmış bir kıt'adır. ... Yeni Hayat nüfuzunun oraya girebilmesi için seneler lâzımdır.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 155.

¹⁵³⁹ Burada ismi zikredilen yabancı yazarlar Herbert Spencer, Alfred Fouillée, Hippolyte Taine, Jean Marie Guyau ve Paul Janet'dir. Bu, aynı zamanda, Genç Kalemler'in ilgili olduğu ve beslendiği Batılı düşünürlerin bir kısmının listesidir. Spencer (1820-1903) için bkz. Timuçin, s. 248-255; Hançerlioğlu (Cilt 2), s. 275-277; Taine (1828-1893) için bkz. Halkın, s. 93-96; Hançerlioğlu (Cilt 2), s. 308-309; Guyau (1854-1888) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 209. Janet için 455, Fouillée için 1333 numaralı dipnotlara bkz.

¹⁵⁴⁰ Genç Kalemler'in Selanik'e (burada görüldüğü gibi) verdiği önem hiç eksilmeyecektir. 1908 Devrimi'nin beşiği Selanik, Genç Kalemler için siyasî, toplumsal ve ideolojik bir merkez değerine sahiptir. Genç Kalemler'in “İttihatçı” olduğu hatırlanacak olursa, Selanik'e verilen bu önem ve değer daha iyi anlaşılabilir. Selanik'in İttihatçılar için önemini izini süren bir çalışma olarak bkz. Erol Üyepazarcı, “İttihatçıların Anılarından Çıkmayan Kent: 'Kâbe-i Hürriyet' Selânik ve Kısa Süren Saltanatı I-II”, *TT*, Cilt 30 Sayı 177 (Eylül 1998), s. 23-32; Cilt 30 Sayı 178 (Ekim 1998), s. 26-35.

¹⁵⁴¹ Burada kastedilen, Âkil Koyuncu Bey'in İzmir'de çıkaracağı “Gençlik” adlı dergi olsa gerektir. 632 numaralı dipnota bkz.

Koşunuz gençler, bana koşunuz; her şey bendedir, ümit, hayat, güzellik, her şey... Benimle yazı yazmaya başladığınız dakikada şiirinizin şekli ve ruhu o kadar değişecek ki bu inkılâbın karşısında hiçbir muteriz duramayacak, ve dünkülüğün tamamıyla öldüğünü teslim edecektir!.. Ve siz bu vatanın bu temiz, bu necip annenin öz evlatları değil misiniz? Onu kurtarmak için her şeyden evvel, yeni bir lisan, lazımdır. Yeni bir lisan ki her anlamak isteyen elini uzatsın;... İstemez misiniz ki bugün sizi tanıyanlar beş on kişi iken binleri, milyonları bulsun?. İstemez misiniz ki kütüphanelerin camlı dolaplarında birer yetim gibi unutulmuş, kitapçı dükkânlarında birer bîgünah gibi ipe çekilmiş eserleriniz satılsın; ve nihayet istemez misiniz ki sizin bu saadetlerinizle bu vatan mesut olsun, yükselsin; istersiniz değil mi?, Öyle ise birleşiniz; sizi ve vatanınızı kurtaracak Yeni Lisanı kabul ediniz. Çünkü yaşamak isteyen bir millet içinde maziye merbut kalmak kadar büyük bir cürüm, büyük bir cinayet olamaz.¹⁵⁴²

Her şeyin, bütün olumlulukların Yeni Lisan'a yüklenmesi, Genç Kalemler'in Yeni Lisan derken aslında dilden, Türkçeden ve milli edebiyattan çok daha fazla bir şeyi anladığının ve anlatmaya çalıştığının dışavurumu olmalıdır. Yeni Lisan burada (ve başka yerlerde de) daha çok bir simge işlevi görür gibidir. Bu dil programının arkasında bir ideoloji, bir hayat felsefesi vardır. Nitekim az sonra, Yeni Lisan'ın vatani (anneyi) kurtarmanın gereği olduğu dile getirilir. Bu kurtarıcının can alıcı noktası, herkes (aslında halk) tarafından anlaşılabilir olmaktır.

İlk başmakalede yapıldığı gibi, genel ulusal çıkar ile özel kişisel çıkarın uyumluluğunun gençler için özellikle vurgulanmasını, Komünist Partisi Manifestosu'nu hatırlatan, gençliğe yönelik şu sloganvari çağrı takip eder: "Birleşiniz; sizi ve vatanınızı kurtaracak Yeni Lisanı kabul ediniz."

İkinci Yeni Lisan makalesinin bundan sonraki bölümü Ziya Gökalp'in kaleminden çıkmıştır. Üst başlığı "Eskiliğin Mukavemeti"dir. Yazar, eski lisan ve eski fikir taraftarlarının mantığına bir örnek olarak Bekir Fahri Bey isimli bir gencin

¹⁵⁴² "?" (Ali Canip-Ziya Gökalp), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 26.

eleştirilerini ele alır.¹⁵⁴³ Bu eleştirilerin eleştirisi üzerinden Genç Kalemler'in Yeni Lisan anlayışını geliştirir.

İlk ele alınan “Muhite Nüfuz” meselesidir. Yeni Lisancıların muhite nüfuz edemedikleri iddiası karşısında Genç Kalemler'in yanıtı, Osmanlı muhitinde halkla temas edilirse hemen herkesin Yeni Lisan'la konuştuğunun görüleceği şeklindedir.¹⁵⁴⁴ Bu durum yeni de değildir; Yeni Lisan hareketinden sonra başlamamıştır. Lisanın selîkasını¹⁵⁴⁵ “âlemşümuller”den daha iyi bilen halk, zaten eskiden beri Arapça/Farsça kelimeleri almakla beraber Arapça/Farsça tamlamaları ve çoğulları almamıştır.¹⁵⁴⁶ Dahası, henüz Yeni Lisan'a açık bir eğilim göstermeyen genç ediplerin eserlerinin çoğu Yeni Lisan'ın istediği şekilden pek az farklıdır.¹⁵⁴⁷ Gazeteler de gittikçe Yeni Lisan'a yaklaşmaktadır. Bunlar hep, muhitteki gözle görünmez hareketlerin sonucudur. Bu nedenle Yeni Lisan taraftarlarının muhite nüfuz edemedikleri iddia edilemez.

Uluslararası muhit için de durum çok farklı değildir. Başka bir dilden tamlamalar ve çoğullar, başka bir deyişle kurallar almış hiçbir Avrupa dili gösterilemez. Bir milletin toplumsal muhitine başka milletlere mensup fertler girebilir ama hiçbir millet yabancı fertlerin kendi kanunlarıyla idare olunmalarına izin vermez. Tıpkı bunun gibi, bir dil başka dillerden kelimeler alabilir ama hiçbir dil bu yabancı kelimelerin kendi dilbilgisi ve sentaks (sözdizimi, “nahiv”) kurallarını da beraber getirmesine razı olmaz. “Kapitülasyonlar milletin ‘siyasî istiklali’ için bir nakîse¹⁵⁴⁸ olduğu gibi lisanın ‘sarfi’ muhtariyeti için de bir lekedir.”

Bu anlatımdan anlaşılmaktadır ki Genç Kalemler'in savunduğu şey, Türk halkın konuştuğu dildir. “Osmanlı muhiti”nden kasıt Türklerdir. Burada, Genç Kalemler'de sık sık yapıldığı gibi, “Osmanlı” tabiri “Türk” tabirinin yerine

¹⁵⁴³ Yöntem, “bu kısımda, yeni lisan davasına ilk defa itiraz eden bir zata cevap” verildiğini, Yeni Lisan'a ilk itiraz eden bu kişinin kendilerini Çağataycayı ve benzer lehçeleri Osmanlı lehçesine sokmakla ithama kalkıştığını yazar. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 13. Demek ki Bekir Fahri Bey Yeni Lisan'a ilk itiraz eden kişidir. Bekir Fahri Bey için 1256 numaralı dipnota bkz.

¹⁵⁴⁴ Burada verdiği, kışladaki askerlerin konuşma tarzlarına dair örneği Gökalp başyapıtında da kullanır. Bkz. Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 13.

¹⁵⁴⁵ Güzel söyleme ve yazma istidâdı. Devellioğlu, s. 932.

¹⁵⁴⁶ Makalenin burasında Genç Kalemler'in klişe haline gelmiş tamlamaların korunması taraftarı olduğu belirtilir.

¹⁵⁴⁷ Örnek olarak verilen isimler Refik Halit, Yakup Kadri, Emin Bülent, Hamdullah Suphi, Celal Sahir, Tahsin Nahit ve Yeni Lisan'dan önceki Ömer Seyfettin ile Ali Canip Beylerdir.

kullanılmıştır. Kozmopolit seçkinler (âlemşümuller) karşısında halkın üstün tutulması Genç Kalemler'deki halkçılık anlayışı bakımından dikkate değer bir noktadır. Halk, dili bu kozmopolit aydınlardan daha iyi bilmektedir. Zaten konuşma düzleminde yeni bir şey olmayan Yeni Lisan, yazı düzleminde de gerek genç yazarların eserlerinde gerekse gazetelerde kuvvetlenmektedir.

Genç Kalemler için “bağımsızlık” meselesinin önemi burada kendini belli eder. Nasıl her millet (burada ve yazının geri kalanında “millet”, “ulus” anlamında kullanılmaktadır) ve dışarıdan gelip o millete girenler o milletin kanunlarıyla idare olunursa, dil de yabancı kelime alabilir ama yabancı kural alamaz. Bir dile ancak kendi kuralları hâkim olabilir.

Yeni Lisancıların dil konusundaki duruşunu açıklamak için dilin dışına taşan bu örnekleme bir sonraki cümlede açıkça siyasî bir mesaja dönüşür. Kapitülasyonlara net bir şekilde hücum edilir ve siyasî bağımsızlık savunulur. Kapitülasyonlar bir milletin “siyasî bağımsızlığı” için bir ayıp, bir kabahattir. Aynı şey dilin bağımsızlığı, dil kapitülasyonları için de geçerlidir. Burada artık Genç Kalemler'in milliyetçiliği bir kez daha siyaset alanına geçmiştir.

“Yeni Lisan'ın Mekteplere Tatbiki” konusunun ele alındığı sonraki kısımda eğitimin hangi aşamasında hangi alanlara ağırlık verileceği üzerinde durulduktan sonra, burada yapılan açıklamaların Yeni Lisan'a bir tekel (inhisar) şekli verilmediğini ve yapay bir dil yaratmaya çalışılmadığını kanıtlamaya yeteceği vurgulanır.

“Yeni Lisan'a Tesahup¹⁵⁴⁹” kısmında Genç Kalemler'in Yeni Lisan'ın tarihini yazmadığı ve dolayısıyla ilk cereyanı vermek isteyenlerin kimler olduğunu da arayıp ilan etmediği bildirilir. Çünkü Genç Kalemler'in gözünde;

Yeni Lisanın mucidi “içtimaî tekellümümüz”dür. Yeni Lisancılar milletin ruhundan doğan bu teceddüdü terviç edenlerdir.¹⁵⁵⁰ “Yeni Lisan”a takarrüp¹⁵⁵¹

¹⁵⁴⁸ Eksiklik, kusur, kabahat, ayıp. Devellioğlu, s. 802.

¹⁵⁴⁹ Arkadaşlık etme, sahip çıkma, koruma. Devellioğlu, s. 1088.

¹⁵⁵⁰ Yücel'e göre Yeni Lisancıların en kuvvetli yanları dil hareketini içtimai gelişmeye bağlamalarıydı. Kendilerinin bu sosyal varlığın gelişimine bir devresinde hizmet ettiklerini biliyorlardı. Yücel, s. 211.

¹⁵⁵¹ Yaklaşma, yanaşma. Devellioğlu, s. 1024.

ettikleri için bu mürevviçlerin miktarı pek külliyyetlidir. “Genç Kalemler”in vazifesi bu mühim cereyana sarıh ve usulî bir şekil vermekten başka bir şey değildir. Yeni Lisan “Çağatay” Türkçesini, yahut Anadolu lehçelerini tervice çalışmıyor, geriye, maziye dönmüyor, İstanbul’da konuşulan en mütekâmil Türk lehçesini bütün incelikleriyle meydana çıkararak bütün Türklere tamim etmek istiyor. Milletin en hakiki nâtıkası¹⁵⁵² olduğu için Yeni Lisandan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğimize emin olabilirsiniz ...¹⁵⁵³

Demek ki Genç Kalemler dil meselesini toplumsal gelişmenin bir parçası olarak ele almaktadır. Kendileri sadece, milletin (yani Türklerin) ruhundan doğan bu yeniliği yaymaya çalışanlardır. Genç Kalemler’in görevi de bu arada tanımlanır: Bu önemli akıma açık ve yöntemsel (sistematik) bir şekil vermek.

İlginç noktalardan biri, ilk başmakaledeki geri-en gelişmiş tasnifinin neredeyse aynen yinelenmesidir. Burada “geri” olarak nitelenen Çağatay Türkçesi olmalıdır. İstanbul’da konuşulan Türkçe ise “en gelişmiş” Türk lehçesidir. Genç Kalemler işte bu Türk lehçesini bütün incelikleriyle ortaya çıkararak “bütün Türklere” yaymak istemektedir. Buradaki “bütün Türkler”in kapsamının ne olduğu belirsizdir. Doğu Türkleri de bu kapsama dâhil midir? Yazarın burada tam olarak neyi kastettiğini tespit etmek mümkün değildir.

Makalenin bir sonraki kısmının başlığı, “Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet”dir ve burada Genç Kalemler’in için en sıkıntılı konulardan biri olan kavramsallaştırma sorunu ele alınır. Bu kısma geçmeden evvel makalenin buraya kadar olan bölümünde “millet” kelimesinin “ulus” anlamında kullanıldığını ve söz konusu edilenin de “Türk ulusu” olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Şimdi değerlendirilecek olan kısımdaki tanımlamalar bu fiilî kullanımla çelişecektir.

Yazara göre bilim “uluslararası” bir içeriğe, siyaset “millî” bir kıymete, dil/edebiyat ise “kavmî” bir özelliğe sahiptir. Bilim, genel ve insanlığa özgüdür. Bu alana milliyet ve kavmiyet kavramları giremez. Siyasî hayatta ise durum farklıdır. Bir İngiliz, bir Fransız, bir Alman farklı siyasî topluluklara mensupturlar. Her birinin özel

¹⁵⁵² Düşünüp söyleme hassası/kuvveti, düzgün, dokunaklı söz söyleme. Devellioğlu, s. 810.

bir vatani vardır. “Onlar gibi biz de bir Osmanlı milletine, bir Osmanlı vatanına mensubuz.” Siyasî hayatta uluslararasılık yoktur. Her siyasî kuvvetin nüfuzu yalnız bir milletin fertleri için geçerlidir. Bu nedenle, siyasette milli bir yol izlemek zorunludur.¹⁵⁵⁴

Yazar, “milli” tabirini kimileri gibi “kavim” anlamında kullanmadığını özellikle belirtir.¹⁵⁵⁵ Ona göre “millet siyasî, yani bir ‘devlet kuvveti’ne malik bir cemaattir. Binaenaleyh ‘Osmanlılık’ mutlaka bir millettir.” Türk, Rum, Kürt, Arnavut, Bulgar, Ermeni unsurları gibi Osmanlı milletinin sosyal bünyesine dâhil gruplar ise birer millet değil, kavimdir. “Osmanlı siyaseti bir milli siyasettir; kavmiyet esasına müstenit bir siyaset takibi bir cürüm, bir cinayettir.”

Dil ve edebiyat ise ancak kavmî olabilir. “Osmanlı lisanı ‘Türk lisanı’dır. Osmanlı edebiyatı ‘Türk edebiyatı’dır. Fakat Osmanlı milleti ‘Türk milleti’ değildir.” Osmanlı milleti, “Türk milleti”nin de dâhil olduğu birçok kavimden oluşur. Bir Türk siyasî hayat itibarıyla Osmanlıdır fakat sosyal hayat itibarıyla Türk’tür.¹⁵⁵⁶

Edebiyat uluslararası da milli de olamaz, ancak kavmî olabilir. Osmanlı ülkesinde her unsurun kendi edebiyatı (Türk, Arap, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları) vardır. Türk edebiyatı siyasî bir değere sahip olduğu için “Osmanlı edebiyatı” adını alması gerekmez.

¹⁵⁵³ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 27-28.

¹⁵⁵⁴ “Bağımsızlık” temasının burada da işlenmiş olduğuna dikkat edilmelidir. Yazar, Osmanlı (milleti) vatandaşları için yalnızca Osmanlı idaresinin geçerliliğini savunarak, Osmanlı İmparatorluğu’nun bağımsızlığını savunur. Demek ki özellikle gayrimüslim vatandaşlar için/adına yapılan yabancı müdahaleler ve onlara imtiyaz sağlayan kapitülasyonlar kabul edilemez.

¹⁵⁵⁵ Hâlbuki makalenin buraya kadar olan bölümünde tam da bu anlamda kullanılmaktadır.

¹⁵⁵⁶ Bu cümlede bir dizgi hatası söz konusudur. Tam olarak şöyledir: “Osmanlı milleti Türk milleti de dâhil olduğu halde bir çok kavimleri müstemildir. Bir Türk siyasî hayat itibarıyla Osmanlıdır; fakat içtimaî hayat itibarıyla Osmanlıdır; içtimaî hayat itibarıyla Rum’dur, Arnavut’tur Arap’tır, Ermeni’dir.” Bkz. “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 28. Bu yanlış, 3 numaralı nüshanın arka kapağının dış kısmında “Tashih İtizar” başlığıyla düzeltilmiştir. Burada şu açıklama yer almaktadır: “Geçen nüshamızdaki ‘Yeni Lisan’ makalesinin 28’inci sayfaya tesadüf eden bir yerde ‘Osmanlı milleti, Türk kavmi de dâhil olduğu halde birçok kavimleri müstemildir. Bir Türk siyasî hayat itibarıyla Osmanlıdır, fakat içtimaî hayat itibarıyla Türk’tür; nasıl ki bir Rum, bir Arnavut, bir Arap, bir Ermeni siyasî hayat itibarıyla Osmanlıdır; içtimaî hayat itibarıyla Rum’dur, Arnavut’tur, Arap’tır, Ermeni’dir. Denecek yerde biraz yanlış dizilmiş olmakla tashih ve itizarımızı beyan ederiz.” Asıl metin ile düzeltme arasında, kullanılan “millet” ve “kavim” kelimelerindeki farklılık dikkat çekicidir. Düzeltmen, “millet”in “kavim” yerine kullanılmasından doğan çelişkiyi fark etmiştir.

Bu ifadeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun birliğini koruma kaygısının Türk milliyetçileri için nasıl bir sıkıntı ve çelişkiler yarattığını; siyaset ile kültür düzlemlerini nasıl birbirinden ayrı tutmaya ve kültür düzleminde Türkçü bir yol izlerken siyaset düzleminde Osmanlıcı bir yol izlemeye ve bunu da jargonlarına yansıtmaya çalışmalarına neden olduğunu gösterir. Türkçü olup ve Türkçülük yapıp aynı zamanda Osmanlıcılık da yapmak, daha doğrusu Türkçülüğü belirli bir alanın dışına taşırmamaya özen göstermeye çalışmak, Genç Kalemler için hep sıkıntı doğuracak ve çelişkiye düşmesine neden olacaktır.¹⁵⁵⁷

“Kavim-millet”, “kavmî-millî” ayrımı öylesine bir zorlamadır ki yazarın kendisi bile, bunlar arasındaki farkı belirledikten sonra bu ayrıma uymaz veya uyamaz. “Türk milleti” demeyi sürdürerek kendi tanımlamasını fiilen inkâr etmiş olur. Dahası, doğal olarak gerçek bir Osmanlı dili ve bir Osmanlı edebiyatı olmadığı için bunları “Türk dili” ve “Türk edebiyatı” olarak adlandırmak zorunda kalır ve burada da “Osmanlı” ile “Türk” tabirlerini birbirleri yerine kullanmak zorunda kalarak, bu konumlanışta kaçınılması imkânsız olan çelişkiye düşer.¹⁵⁵⁸

Bu uzlaşmaz çelişki, siyaset düzleminde Osmanlıcılık yapılmaya ve diğer unsurlara da bu düzlemde Osmanlıcılık kabul ettirilmeye çalışılırken, toplumsal ve kültürel düzlemde Türk milliyetçiliği yapılmasından kaynaklanır. Siyaset düzleminde yapılan milliyetçilik doğal olarak bir suç olarak kabul edilir çünkü çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun içten çözülüşünü getirecektir. Siyaset dışında, kültür alanında yapılan milliyetçiliğin ise sakıncası yoktur.

Türkler hiçbir kavme lisan ve edebiyatlarından vazgeçmeyi teklif etmiyor.. Yalnız siyasî hayatta Osmanlı olmalarını istiyor, ve bu onların hakkıdır. İçtimaî hayatlarında, içtimaî lisan ve edebiyatlarında bütün Osmanlı kavimlerini serbest bırakıyor. Her cemaatin hususi bir mezhebi, her unsurun kavmî bir lisanı,

¹⁵⁵⁷ Genç Kalemler'den söz eden çalışmalarda üzerinde pek durulmayan Genç Kalemler'in düştüğü bu terim-kavram çelişkilerine, ilgili iki eserinde (özellikle ikincisinde) Levend'in işaret ettiğini belirtelim. Bkz. Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 315; Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 178, 180-181. Bu vesileyle Levend'in Genç Kalemler'e bakışına ilişkin bir iki söz söylemek yerinde olacaktır. Her iki eserinden de Levend'in Genç Kalemler'e (ve Yeni Lisan programına) yönelik “olumsuz” diyebileceğimiz bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Genç Kalemler'in yanlışlarını, eksikliklerini, tutarsızlıklarını ön plana çıkarmakta, vurguyu bu noktalara yapmaktadır.

kavmî bir edebiyatı var. Türkler bu içtimaî mevcudiyetten, bu kavmî hayattan niçin mahrum olsunlar? Türkler bir devlet tesis ettikleri için kavmî lisanlarını, kavmî edebiyatlarını terk mi etsinler?..¹⁵⁵⁹

Demek ki Genç Kalemler diğer Osmanlı unsurlarından sadece Osmanlı birliğine sadık kalmalarını istemektedir. Onun dışında milliyetçilik yapmalarında, kendi ulusal hayatlarını yaşamalarında hiçbir sakınca yoktur. Başka bir deyişle, Genç Kalemler, bir Türkleştirme (asimilasyon) politikasını savunmaz; sadece siyasî erke sadakat beklemektedir..¹⁵⁶⁰

Aynı şey Türkler için de geçerlidir. Dahası, diğer unsurlara göre Türklerin uluslaşma sürecinde geç kalmışlığının bilincinde olarak, Türklerin bu husustaki hakkı özel olarak vurgulanır. Dikkat edilirse bu hakkın kaynağı Türklerin “millet-i hâkime” olmaları veya başka herhangi bir şey değil, tüm unsurların ulusal bilinçlerini hâlihazırda kazanmış oldukları bir ortamda, uluslaşmada geç kalmış olmalarıdır.

Bundan sonra yazarın ilgisi tekrar asıl hedefine; Türklere, Türklüğe döner. “Türk kavmi”, “Türk lisanı”, “Türk edebiyatı”, Osmanlılardan, Selçuklulardan ve hatta Oğuz Han’dan önce de mevcuttur. Az önce Osmanlılıktan söz edilen yazıda birden Pantürkçü denebilecek bir açılım görülür.

Türkçe bugün yüz milyon Türkün konuşmakta olduğu bir lisandır. Bu yüz milyon kan kardeşinin yegâne rabitası olan lisanına kendi ismini vermek günah mıdır?.. Türkçe Osmanlı milletinin resmî lisanı olmakla içtimaî ve kavmî mahiyetinden tecrit olunamaz!.. Katiyen olunamaz!..¹⁵⁶¹

Bu sözlerde, bir dile kendi ismini vermenin ötesinde imaların yüklü olduğuna şüphe yoktur. “Yüz milyon Türk” Osmanlı Türkleri dışındaki Türkleri de kapsar ve Türkçe bu “yüz milyon kan kardeşi”nin tek bağı olarak nitelenmektedir. Türkçe resmî

¹⁵⁵⁸ “Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet” başlıklı kısmın makalenin en uzun bölümü olması, herhalde durumun çetrefilliğinden, dolayısıyla daha çok izahat gerektirmesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁵⁵⁹ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 28.

¹⁵⁶⁰ Derginin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile organik bağı nedeniyle bu husus özellikle önemlidir. Yarı resmî yayın organında böyle bir tutumun ortaya konmasını, Cemiyet’in Türkleştirme politikası gütmeyeceği seçeneğini kuvvetlendiren bir kanıt olarak değerlendirmek gerekir.

¹⁵⁶¹ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 28.

lisan olsa da ulusal bir içeriğe sahiptir.¹⁵⁶² Bu ifadede zayıf da olsa bir dil/kültür Pantürkçülüğünün varlığından söz edilebilir.¹⁵⁶³

Bu Pantürkist esinti vesileyle genel bir belirlemede bulunulabilir. Her şeyden evvel, Genç Kalemler’de, şimdiye kadar gördüğümüz ve bundan sonra da göreceğimiz gibi, Pantürkçülük hiçbir zaman çok kuvvetli olmamıştır.¹⁵⁶⁴ Pantürkçülüğün Genç Kalemler’in milliyetçiliğinin aslî bir unsuru olduğunu söylemek o kadar kolay değildir. Bununla birlikte, bu yazıda olduğu gibi, Pantürkçü denebilecek kimi açılımlar mevcuttur. Ancak, bunlar hiçbir şekilde siyasî değildir. Genç Kalemler’de nadir görünen Pantürkçülük, görüldüğü anlarda da sadece dilsel veya kültürelidir.¹⁵⁶⁵

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise Türkçenin Osmanlı milletinin resmî dili olmakla “içtimaî ve kavmî mahiyet”inden tecrit olunamayacağı görüşüne ilişkindir. Bu ifadeyi, “Türkçe’yi imparatorluktaki diğer etnik gruplara zorla kabul ettirmek bu noktadan yalnızca bir adım uzaktadır” şeklinde yorumlamak¹⁵⁶⁶ herhangi bir dayanaktan yoksun görünmektedir. Burada, bir ileriye çıkış (Türkçeyi anadili Türkçe olmayanlara dayatma) değil, aksine, bir savunma; Osmanlıcılığa ve Türklüğün Osmanlılık içinde erimesine yönelik bir tepki (Osmanlılığa karşı Türklüğü koruma kaygısı) söz konusudur.

Makalenin “Dünkülerin Kıymeti” başlıklı son bölümünde Genç Kalemler’in dünküleri değersiz göstermeye, tarihe karışmış değerlerini yok etmeye çalışmadığı ifade edilir. Genç Kalemler yalnızca, onların bugünkü kalemlere örnek olamayacağını, olmaması gerektiğini söylemektedir. Çünkü gençler dünkü eserleri örnek aldıkları takdirde yaratıcılığın yerini sonunda taklit alacaktır. Gençler “ideal”lerinden başka bir

¹⁵⁶² “Bu yazı, ne Osmanlı Devleti’ne, ne de bu devletin sınırlarını aşan Türk milletine ilgi duymaktan geri duramayan Osmanlı Türk milliyetçilerinin ayırdedici özelliğini açıkça göstermektedir.” Arai, s. 66.

¹⁵⁶³ “Beynelmileliyet, Milliyet, Kavmiyet” başlıklı kısım “terakki”nin her şeyin bir amaca doğru çoğalması, bir olgunluğa doğru yürümesi olduğu; bir “kaos” olmadığı belirlenmesiyle son bulmuştur.

¹⁵⁶⁴ Burada söz konusu olan ikinci ve üçüncü devrelerdir. Yoksa birinci devrede (Gökâlp’in “Turan” manzumesi hariç tutulursa) hiçbir Pantürkist açılım görünmez.

¹⁵⁶⁵ Aslında bütün Türkleri birleştirme amacı, siyasal bir Pantürkçülüğün uygulanmasının olanaksızlığı görüldüğünden, tüm Türk milliyetçiliği için bu dönemde kültürel düzeyle sınırlı kalmıştır. Önen, s. 111.

¹⁵⁶⁶ Bu yorum için bkz. Arai, s. 65; Arai (MTSD), s. 184.

örnek kabul ettikleri an yenileşmenin çarkları durur, edebiyat yerinde saymaya başlar.¹⁵⁶⁷

Genç Kalemler dünkülerin “edebiyat müzesindeki” yerlerine taarruz etmeyecek, yalnızca, gençliğin hareketine hiçbir engel bırakmamak, yeniliğin saflığını ve samimiyetini korumak maksadıyla dünkülerini “bugün için” beğenmeyecektir. Yoksa dünkü değerlere bir şey dendiği yoktur. Onlar, edebiyat tarihinde kendilerinden evvelkiler gibi, ebedî uykularına dalmışlardır.

Eskiye yönelik bu reddediş, Genç Kalemler tarafından daha genel ve devrimci bir perspektifle açılır. Buna göre, bir yaratma/kurma devrinde geçmişle alakayı kesmek, yenilik zamanında eski kıymetleri öfkeyle, hınçla baltalamak gerekir. Bu, feyizli bir sarhoşluk halidir ki geçicidir. “Her ihtilalin, her inkılâbın, her teceddüdün bu zaruri yıkıcılık safhasından mürûru tabîdir.” Bundan korkulmamalıdır çünkü marazî (hastalıklı/patalojik) değil garîzîdir (doğal, yaratılıştan). “Yapmak için yıkmak dünyada en meşru bir keyfiyettir.”¹⁵⁶⁸

Makalenin sonunda Yeni Lisan’ın Türk edebiyatına katacağı olumluluklardan ve Genç Kalemler çevresinin etkinliklerinden söz edilir. Yazara göre, yakın zamanda Türk edebiyatına Yeni Lisan’la bütün güzel şeyler girecektir. Yeni Lisan ayrıca mutaassıp da değildir. Yeni Lisancılar kuru bir “terakki” davasıyla kalmamak için Avrupa’nın edebî, felsefî, toplumsal, siyasî, hukukî en güzel eserlerini kendi dillerine aktarmak amacıyla bir heyet oluşturmuş çalışmaktadırlar.

İkinci Yeni Lisan makalesi, dilde bağımsızlığa ve Türk dili ile Türk edebiyatı arasındaki ilişkiye yapılan vurguyla son bulur.

Yakında kapitülasyonlardan azade, ıstılahlarıyla, yeni kelimeleriyle, gayet zengin bir ‘Türk lisanı’ göreceksiniz. Hakiki Türk edebiyatı bu samimi ve büyük lisanın metin ve zarif zemini üzerinde yükselecektir.¹⁵⁶⁹

¹⁵⁶⁷ Gökalp’in, yine bu nüshada çıkan “Bugünkü Felsefe” başlıklı makalesinde “mefkûre” terimini ilk kez kullanıp tanımladığına “İçtimai İnkılâp ve Yeni Hayat” kısmında değinilmişti. Bkz. Tefik Sedat (Ziya Gökalp), “Bugünkü Felsefe”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29-31, 34.

¹⁵⁶⁸ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29.

¹⁵⁶⁹ “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 29.

Genç Kalemler'in yine 2 numaralı nüshasında Ali Canip Bey tarafından kaleme alınan bir tartışma yazısı¹⁵⁷⁰ da üzerinde durulmaya değerdir. Bu makalede Emekli Miralay Mahmut Talat Bey'in eleştirilerine yanıt verilir. “Şanlı ordumuzun” zamanında esaret de çekmiş eski bir subayını “terakki ve teceddüt” aleyhinde görmek Genç Kalemler'in başyazarını üzmüştür. “Milletin mücahit çocukları” (yani, Genç Kalemler) bir düşmanın, “milletin etrafını saran cehalet namındaki zalimin üzerine hücum” etmektedir. İlanları “al ve beyaz renkli”dir.

Yazar, Mahmut Talat Bey'in kendisi ile “umum”u Yeni Lisan karşıtlığında bir göstermesi karşısında bu ikisini birbirinden ayırır. Ona göre “umum”, yeni fikirler ile hiçbir alakası olmayan Mahmut Talat Bey'den “çok uzak ve çok yüksek” düşünmektedir. Genç Kalemler başyazarının bundan sonraki sözleri dil meselesinin Genç Kalemler için hangi anlama geldiğini bir kez daha ortaya koyar:

Yeni Lisan nedir, bilir misiniz?.. Bu sevgili vatanın halasçısı, bu büyük millete ait istikbalin habercisidir; o mukaddestir; ona el uzatmak cürümdür...

...asıl cehalet kendi kavminin kıymet ve lisanını muhafaza etmesindeki hakkını idrak edemeyecek kadar biçare olanların söz söylemeye yeltenmesidir...¹⁵⁷¹

Yeni Lisan için tek bir cümle içinde yapılmış bu nitelemeler (“vatanın kurtarıcısı”, “milletin geleceğinin habercisi”, “kutsal”), kaçınılmaz olarak ona el uzatmayı bir suç saymayı gerektirecektir.¹⁵⁷² Genç Kalemler açısından dil konusu, vatana ve millete ilişkin hayatî bir konu olduğu için, Genç Kalemler'in milliyetçiliğinin de (her ne kadar bunun için uğraşmış görünseler de) dil/edebiyat/kültür sınırları içinde kalması her zaman mümkün olmayacaktır. Nitekim ya zaman zaman bu sınırlar açıkça aşılacak ya da (ve çoğunlukla) görünürde bu sınırlar içinde kalınırken, hep bu sınırlar ötesine yönelik imalarda bulunulacaktır.

Genç Kalemler'in kavramsallaştırma sıkıntısı bu yazıda, geline nokta kadar görünmez çünkü yazar bunu umursamamış veya belki de daha muhtemelen unutmuştur.

¹⁵⁷⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “‘Plevne Tarih-i Harbi’ Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Talat Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 35-38.

¹⁵⁷¹ Yekta Bahir (Ali Canip), “‘Plevne Tarih-i Harbi’ Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Talat Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 36.

Dikkat edilecek olursa bu yazıda da hem “millet” hem de “kavim” kelimeleri birlikte, üstelik aynı anlamda (“ulus” anlamında) kullanılabilmektedir. Ancak, yazarın önemsemediği kavram çelişkisinin ardındaki asıl mesele, aşağıda görüleceği gibi, yine belirleyicidir. Ve asıl meselenin tartışmacının önüne gelmesiyle birlikte “kavim” kelimesinin kullanımı da birden sıklaşır.

Başyazara göre emekli miralayın Türkler ile Araplar arasında “dil birliği” fikri komiktir. Ama şayet Mahmut Talat Bey Genç Kalemler’e zımnen “Arapları sevmiyorsunuz” gibi “feci bir iftira” yöneltiyorsa, bunu söylemek tam bir “cinayettir”. Ali Canip Bey’in bundan sonra kurduğu cümle çarpıcıdır ve yan anlamlarla yüklüdür. Genç Kalemler’in kurucusu ve başyazarı kendilerini aynen şöyle tanımlar: “Kalpleri büyük bir ittihat, büyük bir terakki emeliyle çarpan ve bu emellerin uğrunda her zaman ölmeye hazır bulunan gençler”. Bu cümlede İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kodlanmadığını düşünmek güçtür.¹⁵⁷³ Bu (herhalde bilinçli) tanımlama Genç Kalemler ekibinin İttihatçı (veya Cemiyet’e çok yakın) olduğunu açıkça dışa vurur kanısındayız.

Yazara göre, Türkler ile Araplar siyaseten birbirinden kesinlikle ayrılmaz iki öz kardeşirler. Hatta öyle ki reisi Türk olan hükümetin harbiye ve maarif nazırları Araptır.¹⁵⁷⁴ Ancak, her iki “kavmin” iki ayrı dili vardır ve bu diller sadece sahiplerinin malıdır. Hiçbiri anadillerini terk etmezler. “Ederlerse mensup oldukları kavmin vefasız evlatları olurlar.” Araplar ve her “kavim” başka lisanlardan kelime alabilir ama o kelimenin ait olduğu dilin kurallarını asla kabul etmez.

¹⁵⁷² “Madem ki Cemiyet, Türklüğün teşkilâtıdır, o halde... İttihatçılara muhalefet Türklüğü, yurdu düşmana satmak anlamını taşır.” Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 241.

¹⁵⁷³ O dönem okuyucusunda böyle bir ifadenin ne türden çağrışımlar yaptığını bilmek ilginç olurdu. Acaba bizim anladığımız gibi mi anlamışlardır? Muhtemelen öyledir. Eğer böyle ise, bir başka soru daha akla gelir. Şayet Ali Canip Bey böyle bir kodlamayı bilinçli olarak yaptıysa amacı neydi? Belki de üstü örtülü bir siyasî tehdit söz konusuydu. Nitekim Birinci Bölümde Yakup Kadri Bey’in Genç Kalemler’den nasıl siyasî bir tehdit algıladığı görülmüştü.

¹⁵⁷⁴ Ali Canip Bey’in yazısı 5 Mayıs 1911 (22 Nisan 1327) tarihlidir ve yayımlandığı nüshanın tarihi de 10 Mayıs (27 Nisan 1327) 1911’dir. Bu tarihte II. Meşrutiyet’in üçüncü hükümeti olan İbrahim Hakkı Paşa kabinesi iktidardadır. Ek I’e bkz. Hükümetin reisi (sadrızam) İbrahim Hakkı Paşa, harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa’dır. Ali Canip Bey’in burada kastettiği maarif nazırı ise Abdurrahman Şeref Efendi olsa gerektir. Abdurrahman Şeref Efendi 28 Nisan 1327’de Maarif Nazırı olmuş 30 Kanunuevvel 1327’ye kadar bu görevde kalmıştır. Bkz. Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 247-249; Tunaya (Cilt 3), s. 97-111; **Son Vak’anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi** II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Önal (hızl.), Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. XIII (hazırlayanların “Giriş” yazısı).

Türkler bu umumi usulden niçin hariç kalsınlar? Sebep nedir? Yoksa Türk olmak günah mı?. Turan'ın evlatları diğer kavimler kadar bir şerefe malik değil mi?. Hayır, onların haiz oldukları şeref pek büyük, pek yüksektir...¹⁵⁷⁵

Bunun kanıtı olarak yazar, İbn-i Sina, Farabî, Uluğ Bey gibi büyük âlimlerin Türk oluşlarını gösterir.

...Arap medeniyetinin Arap maarifinin terakkisine hizmet eden dahilerin çoğu Türk'tür; fakat onlar ana lisanlarını ihmal ettikleri için yalnız Araplar şeref kazanıyor ve kendilerinin mensup oldukları kavim, Türklük Avrupalılar tarafından zorba, serseri, barbar zannediliyor. Bütün bu ithamlar cetlerimizin bu garip hareketlerinin, Türklüklerini unutmalarının neticesidir; fakat artık biz, o büyük Turan'ın hakiki evlatları bu yanlış yoldan gitmeyeceğiz, bağıracağız ki: "Türkler vardır: ve barbar değil, medeniyetin en büyük hadimidir, işte tarih!"¹⁵⁷⁶

Sırayla gidilecek olursa, burada dikkat çeken hususlardan ilki, Araplar ile Türkler arasındaki ilişkinin konuluş tarzıdır. Araplar ile Türkler arasında herhalde akla ilk (veya en azından Osmanlılıktan sonra ikinci) gelmesi gereken bağ, Genç Kalemler başyazarı tarafından değil ifade edilmek, ima dahi edilmemiştir. Bu, din bağı, İslam'dır. Yazar için önemli olan Araplar ile Türklerin "din kardeşliği" değil, "siyaset kardeşliği", yani Osmanlılıklarıdır. Demek ki Genç Kalemler'in başyazarı kendini ve Arapları öncelikle Müslüman olarak değil Türk ve Arap olarak görmektedir. Dahası onun için dinin/İslam'ın birleştirici bir işlevi söz konusu değildir. Ali Canip Bey'in bu yaklaşımının, Genç Kalemler'in din konusundaki genel yaklaşımı ile uyumlu olduğuna kuşku yoktur.

Yazara göre siyaseten kardeş olan Araplar ile Türklerin kardeşliği bundan (siyasî aidiyetten) ibarettir. Bunun dışında söz konusu olan iki farklı dile sahip iki farklı ulus veya kavimdir.

Hemen ardından Ali Canip Bey, "Turan'ın evlatları"nın büyük bir şerefe haiz olduklarını göstermek için "şanlı geçmiş"lerine göndermede bulunur. İşin çarpıcı yönü,

¹⁵⁷⁵ Yekta Bahir (Ali Canip), "'Plevne Tarih-i Harbi' Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Talat Bey'e", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 36.

yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, Ali Canip Bey sanki, Mahmut Talat Bey'in "Arapları sevmeme" suçlamasını, şiddetle reddettiği bu suçlamayı haklı çıkarır gibidir.¹⁵⁷⁷ Öyle ki Arap medeniyetinin büyük oranda Türkler tarafından yaratıldığını ima eder. Bu medeniyeti yaratanların çoğu Türktür. Ama onlar anadillerini ihmal ettikleri için bütün şan ve şeref Araplara kalmış, Türkler de Avrupalılarca barbar zannedilmiştir. Bütün ithamlar, atalarımızın Türklüklerini unutmalarından (bu garip hareketlerinden) kaynaklanmaktadır. Bu tipik milliyetçi akıl yürütme (tarihsel olan ulusal kategorileri tüm tarihe yayma/milliyetçi anakronizm; ulusal bilincin bir dönem unutulduğu teması; şanlı/şerefli ulusal geçmiş) aynı hataların bir daha tekrar edilmeyeceği hükmüyle tamamlanır. "Turan'ın hakiki evlatları" bu yanlış yoldan gitmeyeceklerdir.

Son olarak, buradaki "Turan" söylemi ile Turancılık veya Pantürkçülük yapıldığını söylemek de güçtür. Ali Canip Bey de "Turan" kavramını milliyetçi çağrışımla yüklü belirsiz bir simge, bir ideal gibi kullanmaktadır. "Turan'ın evlatları" derken sadece Türkleri kastetmekte; Türklere ilişkin ulusal olan unsura vurgu yapmaktadır. Şayet salt bu kelimenin kullanılması bile doğrudan böyle bir çağrışım yapıyorsa, ancak bu kadar bir Turancılıktan/Pantürkizmden söz edilebilir.¹⁵⁷⁸

Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı¹⁵⁷⁹ üçüncü Yeni Lisan makalesinin¹⁵⁸⁰ ilk başlığı, "Yeni Lisan En Tabii¹⁵⁸¹ Lisandır" şeklindedir. Yazar, Türkçe övgüsüyle ve dil-eğitim bağlantısına yaptığı vurguyla yazısına başlar. Acemce ve Arapçadan kelime almakla yetinmeyip kural da alan Eski Lisan tabiata tümüyle karşıt bir ucubedir ve dünyada bir eşi daha yoktur. En büyük filoloji (elsine) uzmanlarının "en mükemmel bir

¹⁵⁷⁶ Yekta Bahir (Ali Canip), "'Plevne Tarih-i Harbi' Müellifi Mütakâid Miralay Mahmut Talat Bey'e", **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 37.

¹⁵⁷⁷ Mahmut Talat Bey'in bu eleştirisi bizce ciddiye alınmaya değerdir. Zira 1908 Devrimi'nde (ve dolayısıyla Jön Türkler'de) Arap karşıtı bir özellik vardır. Türkler ile Araplar arasındaki farklılaşmanın ana unsuru da (nesnel bir farklılaştırıcı unsur olarak) dildir. Bu dikkate değer tespitler için bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 3, 25. Bir Arap aydınının genel gerekse dile ilişkin yakınmaları için bkz. Karal, **Osmanlı Tarihi IX**, Cilt, s. 131-132; Kayalı, s. 98.

¹⁵⁷⁸ Makalenin bundan sonraki kısmı konumuz açısından ilgi çekici değildir. Ali Canip Bey'in Talat Bey'in edebî bilgi yanlışlarını teşhirinden ibarettir.

¹⁵⁷⁹ Öksüz'ün bu makalenin Ömer Seyfettin'e ait olduğu şeklindeki tahmini (Öksüz, s. 105) doğrudur.

¹⁵⁸⁰ "?" (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan", **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 41-45.

¹⁵⁸¹ Genç Kalemler'de dil için söz konusu olan "tabii" (doğal) tabiri, "konuşulan" anlamındadır. Yani, kastedilen konuşma dilidir.

lisan olarak kabul ettikleri Türkçeyi tedris ve tahsil edilmez, hatta anlaşılabilir bir şekilde sokmuştur.”

Bundan sonra, Eski Lisanın neden tabiata aykırı olduğu üzerinde durulur. Yazara göre, her kavmin fizyonomisi gibi fizyolojisi de ayrıdır. Çehreler kadar dimağlar da değişiktir ve bu değişiklik en çok lisanla görülür. Kavimlerin lisanlarındaki farklılık yalnız kelimelerde değildir; cümlelerde, tamlamalarda ve tüm bunların intibalarında, yani zihinde bıraktığı izlerdedir. Örneğin Türkler önce sıfatı sonra belirtileni söylerler (“beyaz at” gibi). Ama Farsça kaideye göre durum tam tersidir. Bu, Türk dimağına ters düşen bir haldir. Avam, Türk dimağına muhalif bu hali asla kabul etmediği için Farsça ve Arapça kuralları bozmaktadır.

Sözü edilen Farsça kaide sadece Türk dimağına değil, tabiata ve bilime de aykırıdır. Türkçede kelimelerin, cümlelerin, fiillerin, failerin yerleri hep tabii ve Türklere (bize) mahsustur.

“Yabancı Kaideler Tekellüm ve Tahrir Lisanımızı Ayırıyor” başlıklı kısma, dilimize alabildiğine uzak ve kesinlikle yabancı olan Arapça/Farsça kelimelerin yerlerinin ve tamlamaların mantıklarının başka ve lisanımıza, lisanımızın dimağıımızdaki intiba hususiyetine aykırı olduğunun belirtilmesiyle başlanır. Bu karşıtlık Türkçeyi gittikçe zayıflatmaktadır. Görünüşte cicili bicili, gerçekte ise boş ve saçma tamlamalar çoğalmasına rağmen, halk asırlardır bunları kabul etmemekte ısrar etmektedir. Konuşma dili ile yazı dili arasında sürekli derinleşen bir uçurum ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda yazarın dil ile düşünce arasında bağ kurması ve kavimler arasındaki farklılıkta dil ile birlikte (dille ilişkili olarak) düşünce farklılığına da işaret etmesi dikkat çeker. Halk, dimağına ters düştüğü içindir ki yabancı kuralları reddetmekte ve bozmaktadır. Demek ki kavimler arasındaki fark sadece bir dil farkı değildir. Dil ile ilişkili olarak düşünce farkı da söz konusudur.

“Bu İftiraktan Çıkarılan Neticeler” kısmında Genç Kalemler, Eski Lisan’ın konuşma dili ile yazı dilini birbirinden ebediyen ayırmasından iki sonuç çıkarmıştır. Birincisi, Yeni Lisan’ı, Türklere kazandırmak isteyen bir grup genç icat etmemiştir; o

zaten vardır. O gençler de Yeni Lisan'ın esasen varolduğunu göstermek istemektedirler. Bu durum böylesine açıkken Yeni Lisan'ı yoktan varolacak zannetmek hiçbir şey bilmemezliktir.

Çıkarılan ikinci sonuç, konuşma dili ile yazı dilinin birbirinden böyle ayrı olmasının eğitimin Türklerde yayılamamasına neden olmuş ve olmakta olduğudur. Bu sonuç, Genç Kalemler'e göre en büyük zarardır. 20. yüzyıl bizden dev adımlar beklemektedir ve bulunduğumuz muhit ile takip etmemiz gereken siyaset de bu adımların mümkün olduğu kadar çabuk atılmasını zorunlu kılmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için konuşma ve yazı dillerini birleştirmek, eğitimi Türklere yaymak lazımdır. Bu da Genç Kalemler'in dil programının kabulüne bağlıdır.

Burada görüldüğü ve daha yukarıda belirtildiği üzere, Genç Kalemler için dil toplumsal bir varlıktır ve eğitim ile yakından ilintilidir. Dil meselesi Türkler için (Osmanlılar için değil) aynı zamanda bir eğitim sorunu olarak konulur. Eğitimin Türkler arasında yayılamamasının (cehaletin) nedeni eski dildir ki bu da en büyük bir zarardır. Demek ki Genç Kalemler için Yeni Lisan aynı zamanda, eğitimi Türklere yaymanın aracı; bir eğitim reformu olacaktır.

Sonraki kısım, “Yeni Lisan Her Milletin Aradığı Şeylere Maliktir” başlıklıdır. Genç Kalemler'e göre, milliyetimizi düşünmeyerek, benliğimizi tahkir edenler tarafından icat edilmiş sahipsiz ve milletsiz, önüne gelen kelimeyi ve kuralı alan eski dilin garabeti saymakla bitmez. Tamlamalar, yabancı tamlama kuralları verdikleri zarardan başka, şekilleri ve kelimelerin yerleri itibarıyla dimağımızın intiba faaliyetine, hissimizin mekanizmasına aykırıdır. Yabancı kurallarla yapılan çoğullar daha da kötüdür. Batının lisan âlimleri kendi dillerindeki hiçbir anlamı olmayan dişilik-erkeklikten şikâyetçidir. Bu, sebebi anlaşılamayan anlamsızlık bizim öz dilimizde, yeni lisanımızda yoktur. Türkçe bu doğal özelliğiyle her milletin aradığı şeylere sahiptir. Ancak, Arapça çoğul kuralları atılmazsa bu bela bizim başımıza da gelecektir. Hâlbuki Türkçede çoğul kuralı öylesine kısa ve katidir ki başka dillerde sadeliğe bu kadar uygun bir şey bulmak mümkün değildir. Türkçede çoğul yapmak için kelimelerin sonlarına “ler/lar” edatını eklemek yeterlidir. Zaten bu dişilik-erkeklik kuralına bizim dimağımız, dimağımızın telakkisi de yabancıdır.

Dünyadaki bütün dil bilginleri kendi dillerini sadeleştirmeye, doğallaştırmaya, kurallarını azaltmaya çalışırken bizim, kurallarının doğallığı, sadeliği, azlığı ile meşhur olan öz dilimizi karmaşıktatırmamıza ve tahrip etmemize ve bu garabetten zevk almamıza bir anlam verilemez.

Eski dilin yazar tarafından “milliyetimizi düşünmeyenler”, “benliğimizi tahkir edenler” tarafından icat edildiği ve bu dilin “milletsiz” olduğu şeklindeki belirlemeleri, Yeni Lisan’ın ulusal bir dil olacağını ortaya koyar. Eski dil Türklerin sadece düşünce yapısına değil, duygularına da aykırıdır. Gerçek Türkçenin diğer dillerden çok daha üstün olduğu bir kez daha vurgulanır.

“Yüz milyon Türk birbirini tanımıyor? Niçin?. Dillerini kaybetmişler; ondan!..” ifadesi, Genç Kalemler’de dış Türklere yapılan atıflardan bir diğeridir ve Pantürkist bir niyet içerip içermediğini söylemek güç olsa da yine böyle Pantürkist bir çağrışım bırakmaktadır. Bu cümlenin ardından, “Yeni Lisanı kabul, daha doğrusu öz dilimizi ihya etmek büyük ve mukaddes bir vazifedir” denir.

Yazının “Yeni Lisan Hem Bir İlim, Hem Bir Sanat Lisanıdır” kısmında, “Yeni Lisan bilim dili olabilir ama asla sanat dili olamaz” iddiası üzerinde durulur. Genç Kalemler’e göre bu bir hata, kocaman bir saçmadır. Öncelikle, dünyada iki dile sahip, bilimsel kitaplarını biriyle, edebî kitaplarını diğeriyle yazan bir kavim mevcut değildir. Ayrıca, Yeni Lisan’la henüz çok sayıda manzume yazılmadığı için onun bir sanat dili olup olmadığı da henüz ortaya çıkmış değildir.

Genç Kalemler’e göre saf ve doğal bir akım, yani Yeni Lisan hareketi doğduğuna göre, arasıra rastgelinecek itirazların hiçbir hükmü olamaz; “çünkü her yenilik kuvvetli bir seldir ki nihayet ananeleri kıramadığına, ortadan kaldıramadığına dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman hiçbir misal gösterilemez.”

Yeni Lisan’ın sanat dili olamayacağını iddia edenler “estetik”in (“bedaet” veya “bedaat”) yeni kuramlarından habersiz olanlardır. “Estetik”, sanatta güzelliği temin eden şartların ilkinin şekilde yenilik olduğunu kanıtlamaktadır. Şekilde (biçimde) yeni olan şey mutlaka esasta (öz) da yeni olacaktır çünkü her yeni şekil, yeni bir anlam doğurur. Bunlar birbirinden katiyen ayrılamaz. Genç şairlerin Yeni Lisan’ı kabulüyle bu

pek doğal şekil pek samimi bir edebiyat yaratacaktır. İki senelik Meşrutiyet tarihinin eserleri incelenirse, bütün dünden ayrılma ihtiyacına rağmen yine geçmişe bağlı olmaktan büsbütün kurtulunmadığı görülür. Bu durum Eski Lisanı büsbütün terk edememekten kaynaklanmaktadır. Her dil ve her dilin kelimeleri fanidir; doğar, yaşar ve ölür. Kokmaya başlayan kelimeleri zorla yenilemek mümkün değildir. Bundan sonra yazar, yeni şeklin yeni anlam doğurduğunu Fransız edebiyatından verdiği örneklerle kanıtlamaya girişir.

“Eski ve Yeni Lisancılar” başlıklı son kısımda, Dünyanın hiçbir yerinde bizim eski lisanımız gibi bir garibe bulunmadığı tekrarlanır. Katiyen bilim dili başka, sanat dili başka olamaz. Tabiata aykırı her şey gibi bizim “kozmopolit” eski lisanımız da ölecektir.

Genç Kalemler, “dile dışardan müdahale” eleştirilerine de yanıt verir. Buna göre hiçbir lisan tesis edilemez. O da bir (toplumsal) varlıktır ve kendi kendine oluşur. Genç Kalemler Yeni Lisan’ı tesis etmek istememektedir. Sadece ihtiyaç Genç Kalemler’i buna sevk etmektedir.

Kısacası, Genç Kalemler’e göre tek bir ulusal dil olacaktır. Yazı dili ile konuşma dili ayrı olmayacaktır. Bu dil aynı zamanda hem bilim hem de sanat dilidir. Eski dilin kozmopolit olmasına karşın bu dil ulusaldır. Dahası bu, Yeni Lisancıların yoktan vrettiği bir şey değildir. Toplumsal gelişim ve ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır ve Genç Kalemler de bu toplumsal ihtiyaca yanıt vermektedir.

Bundan sonra yazar, öne sürdüğü fikirlerin Fouillée’nin görüşlerine dayanan¹⁵⁸² felsefî temelini getirir. Böylece “dile müdahale” konusuna diyalektik denebilecek bir bakışla yaklaşır. Ona göre, kainatta yalnız kuru bir determinizm yoktur. Birtakım “kuvvet-fikir”ler vardır ve bunlar da sebepsiz vücuda gelmiş değildir. Tasfiye fikrine zihin yoranlarla yormayanlar arasında hayata önem verenlerle vermeyenler arasındaki fark kadar büyük bir fark vardır.¹⁵⁸³ “Eski Lisan ortadan kalkmalıdır, çünkü

¹⁵⁸² Aynı sayıda Alfred Fouillée’nin fikirlerinin tanıtıldığı bir tercümenin yer aldığını hatırlatalım. Bkz. Harald Höffding, “Alfred Föyve’nin Tekamülcü Felsefesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 45-47.

¹⁵⁸³ Dil konusu Genç Kalemler için tam da bir “hayata önem verme/vermeme”, yani bir “hayat” meselesidir.

vatanı yoktur” fikri nedensiz doğmuş değildir. 10 Temmuz herkese, senelerce unutturulmuş benliğini hatırlatmıştır ve bu, hareket edip yürümüş, her şeye, edebiyata kadar ilerlemiştir. “Türklere milli bir lisan, milli bir edebiyat lazımdır” fikri uyanmıştır. İşte Yeni Lisan taraftarı gençler böyle doğal bir şekilde doğmuş bir fikri taşımaktadırlar. Bu gençler ihtiyacı hissedince bu ihtiyaç nihayet bir kuvvet-fikir ortaya çıkarmış ve o kuvvet-fikir de bütün bu yazıları yazdırmıştır.

Diğerleri (eskiye bağlı kalanlar) yalnız maddî bir determinizme inanmış, dâhili varlığı tanımaz bir şekilde lisanın kendi kendine kurulacağı ve gelişeceği, eski tarzda devam etme (yani müdahalede hiç bulunmama) fikrindedir. Bunların bilmediği, lisanları ıslah edenlerin, ıslah etmeye azmedenlerin yine (Voltaireler, Danteler, Şinasiler gibi) insanlar olduğudur. “Yaparım” diyenle “yapamam” diyen arasında bir uçurum vardır.

Sonuç itibariyle, Genç Kalemler’in “dile müdahale” konusundaki yaklaşımı, önce toplumsal gelişimin kendiliğinden doğurduğu bir ihtiyaç, sonra, bu ihtiyacın kendini belli etmesinin (duyurmasının) ardından sürece müdahale etmek olarak özetlenebilir.¹⁵⁸⁴

Ali Canip Bey’in aynı sayıda yer alan makalesinin başlığı “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”tır.¹⁵⁸⁵ Bu tabirlerin bir makalenin başlığına çıkarılmasının ilk örneği olduğu için bu metnin ilgili kısımları üzerinde durmakta fayda vardır.¹⁵⁸⁶

Genç Kalemler’in başyazarı, eski dilin, muhiti ile uyumsuz olduğu için hırpalandığını, düzeltilmeye çalışıldığını ama kuvvetli bir saygınlığa sahip olduğu için yakın bir zamana dek tüm bunlara direnebildiğini belirtir. Yaşadığı muhit onu yıkacak kudrete sahip olamamıştır.

Bu durum 1908 Devrimi’ne dek sürmüştür. 10 Temmuz buna bir son vermiştir çünkü “dimağlarda tefekkür şartları” değişmiştir. “Osmanlılık” kendisini hissetmiş ve aramaya başlamıştır. “Ecnebilikten, mevcudiyetini tanımayıştan” uzaklaşmıştır. “

¹⁵⁸⁴ Bu makalede de “kavim” ile “millet” kelimelerinin birlikte ve aynı anlamda (ulus anlamında) kullanıldığına işaret edelim.

¹⁵⁸⁵ Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 47, 50-52.

¹⁵⁸⁶ Bu makale ayrıca, Genç Kalemler’in en ünlü metinlerinden biri olduğu ve (ileride deyineneğimiz) ciddi tartışmalara yol açtığı için de ele alınmaya değerdir.

‘Vatanım diyordu, benim de vatanım var’ ve bunu her milletten biraz daha kuvvetle söylüyordu.” Yeni eserlerde “vatansız eski lisandan” uzaklaşmıştır. Artık eleştiri (muâheze) başlamıştır. Genç Kalemler yeni lisan ihtiyacını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi, buraya kadar olan kısımda söz konusu olan bir Osmanlı vatanseverliğidir. Ancak Genç Kalemler’de “Osmanlı” tabirinin çoğunlukla “Türk” anlamında kullanıldığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Nitekim yazının ilerleyen bölümlerinde, “eski lisanın eski beyinli pürüzleri”nin¹⁵⁸⁷ “milli edebiyat olmaz” iddiaları üzerinde durulurken, sözü edilen Osmanlılığın içeriği de ortaya çıkar:

Türkler, vatanlarını kaybetmemek için şimdiye kadar unuttur gibi oldukları benliklerinden bir dakika ayrılmamak lüzumunu hissediyorlar. Ve işte bunun için “milli lisan, milli edebiyat” gibi temenniler, kuru arzular değil, meşru ve tabîî iştiyaklardır.¹⁵⁸⁸

Ali Canip Bey’in, eleştirdiklerini, “biraz Rum, biraz Bulgar, biraz Ermeni hatta biraz Fransız, biraz İngiliz olan abur cubur ‘dogmatik’ tipler” olarak tanımlayarak onların kozmopolitliğini vurgulaması da anlamlıdır. Dahası burada açıkça Osmanlının gayrimüslim unsurları “onlar” kategorisine dâhil edilmiştir. Demek ki Genç Kalemler başyazarının “Osmanlılık” derken kastettiği de aslında “Türklük”tür. Türklerin şimdiye dek unuttuğu milli benlikleri vatani kaybetmemek, kurtarmak için gereklidir.

Eski lisanın vatansızlığını, bir milletin iki dili olamayacağını dile getiren Ali Canip Bey, “milli edebiyat meselesi”nin yanlış anlaşıldığını ve bunu anlatamamaktan korktuğunu belirtir. Ona göre, edebiyat deyince yalnız şiiri anlamamak gerekir.¹⁵⁸⁹ Bu meselenin kavranması için hikâye (düzyazı)¹⁵⁹⁰ kısmına bakmak lazımdır.

¹⁵⁸⁷ Yazara göre bunların en büyük inanışları “yirminci asrın fennî ve tecrübî ayakları” altında ezilen köhne kıyaslarıdır.

¹⁵⁸⁸ Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 51.

¹⁵⁸⁹ Gerçekten de bu dönemde edebiyat denince asıl anlaşılan şey şiirdir. 1910-1918 döneminde şiir edebiyatın en itibarlı kolu ve pek çok edebî kavganın temel referans noktasıdır. Edebî tartışmalarda saf tutanların önemli bir kısmı da şairdir. Ancak, dönemin edebî ve kültürel alanlarda ürün veren yazarları zaten edebiyatın hemen her türünde ürün vermektedirler. Buna rağmen, yazarlar bu dönemde, temelde “nâsir” (düzyazı yazarı) ve “şair” olmak üzere iki ana gruba ayrılmış, üretimlerinin çoğunluğu şiir dışında kalan yazarlar, nâsir olarak nitelenmiştir. Bkz. Köroğlu, s. 258-259, 333. 282 numaralı dipnota da bkz.

¹⁵⁹⁰ “Hikâye” derken herhalde bunu genel anlamda, düzyazıyı kastederek kullanmış olsa gerektir çünkü hemen sonra verdiği örnek bir romandır.

Aşk-ı Memnu’da yaşar gibi görünen şeyler bu muhitin adamları değildir; hele “Bravo Mayestro” ve “Mösyö Kanguru” gibi mevzuların Türk edebiyatıyla hiçbir münasebeti yoktur.¹⁵⁹¹ Bunlar “kozmpolit” bir edebiyatın malıdır. Teessüs edecek milli edebiyatı derk edebilmek için mesela Refik Halit’in “Hakk-ı Sükut”unu, “Nebbaş”ını okumalıdır. Bunların kahramanları içimizde yaşıyor; Türk’tür, halis Türk’tür. Biraz Fransız, biraz İngiliz, biraz bilmem ne değildir.¹⁵⁹² Eğer milli bir edebiyat bizce yalnız şeklen teceddütte olsaydı, Türkçe Şiirler sahibi Emin Bey’in eserleri kozmpolit değil, en büyük Türk şiirleri diye iddia ederdik!..¹⁵⁹³

Demek ki Ali Canip Bey “milli edebiyat” derken Türklerin ulusal edebiyatından bahsetmektedir. Bu edebiyat sadece şekil (dil) itibariyle değil, içerik itibariyle de ulusal olmalıdır. Ali Canip Bey’in makalesi, “milli edebiyat” konusu daha fazla açıklanmadan¹⁵⁹⁴ sonlanır.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹¹ Bunların tümü Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey’in eserleridir. “Aşk-ı Memnu” en ünlü romanlarından. Bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, **Aşk-ı Memnu** Bütün Eserleri Romanlar: 1, Muharrem Kaya (yay. hzl.), 1. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları, Eylül 2001. Diğer ikisi hikâye türündedir. Bu iki hikâyenin kişileri Türk değildir. Uşaklıgil hatıralarında bu hikâyelerine yöneltilen “efrencperestlik” (Frenk-sever) eleştirisinden söz eder. Bkz. Uşaklıgil, **Kırk Yıl**, s. 537-538. Kendisiyle yapılan bir röportajda Servet-i Fünun’a yöneltilen (ve Genç Kalemler’in de yönelttiği) eleştirilere yanıt vermiş, dil/edebiyatta Türkçü akım hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Bkz. Ünaydın, s. 53-68. Ercilasun’un değerlendirmesine dikkat edilmelidir: “Millî edebiyatçılar edebiyatta millîlik ve milliyetçilik konularını zaman zaman birbirine karıştırmışlardır. Hatta bu kavramları tam olarak netleştiremediklerini de söyleyebiliriz. Onlar millî muhtevayı işlemeyen eserleri millî değil diye tenkit etmişlerdir. Bunun için de her zaman gösterdikleri iki örnek vardır. Bunlar Halit Ziya’nın **Mösyö Kanguru** ile **Bravo Maestro** adlı hikâyeleridir.” Ercilasun, s. 284.

¹⁵⁹² Safa’nın deyişiyle, Türkçülerin programının ana başlıklarından biri olan milli edebiyat, “Halka inmekle hulâsa edilebilir.” Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Kanaat Kitabevi, 1938, s. 49.

¹⁵⁹³ Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 52.

¹⁵⁹⁴ Ercilasun’un dediği gibi, Ali Canip Bey burada “milli edebiyat”ı açıkça tarif etmez. Ne demek istediğini daha çok örneklerle belirtmeye çalışır. Ercilasun, s. 123. Yukarıda görüldüğü üzere, bütün kavram kargaşasına karşın, kastettiği şey aslında açıktır. Bu kargaşa belki de Özyurt’un dediği gibi (Özyurt, s. 60) kasıtlı olarak yapılmıştır. Nitekim aşağıda görüleceği gibi, “milli edebiyat” kavramına yönelik tepki kendini hemen (Köprülüzade Fuat Bey’in kaleminden) gösterecektir.

¹⁵⁹⁵ Makalenin ilginç bir yönü, Mehmet Emin Bey’in eserlerine ilişkin değerlendirmedir. Ali Canip Bey’e göre, eğer milli edebiyat şekil yeniliğinde olsaydı, Emin Bey’in eserlerinin kozmpolit değil, en büyük Türk şiirleri olduğunu iddia edeceklerdir. Başka bir deyişle, Ali Canip Bey’e göre Mehmet Emin Bey’in eserleri biçim itibariyle Türk, içerik itibariyle kozmpolitittir. Ali Canip Bey’in bu değerlendirmesini yorumlamak pek de kolay değildir. Ercilasun’un dediği gibi, Mehmet Emin Bey’in sanat endişesinden uzak oluşuna işaret ediyor olabilir. Ercilasun, s. 123-124. Özyurt’un yorumuna göre, Genç Kalemler’de Mehmet Emin Bey’e konulan bu rezervin nedeni, o sıralarda şairin, tasfiyecilik politikasını savunduğu için kitleler tarafından kabul görmeyen Türk Derneği çevresinde yer alması olabilir. Özyurt, s. 59.

Bu nüshanın polemik yazısı Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınmış olan “‘Beni Terket!’ Şiirine Dair” başlıklı makaledir.¹⁵⁹⁶ Bu makalede Muhittin Bey isimli, anlaşılan Ali Canip Bey’i ve derginin 6-14 numaralı nüshasında yayımlanmış olan “Beni Terket!..” başlıklı şiirini¹⁵⁹⁷ eleştiren bir kimseye cevap verilir.

Yazarın ifadesine göre, Muhittin Bey’in hücum ettiği şair (yani Ali Canip Bey) “bütün sanatını, edebî mizacını milliyetine, vatanına feda etmeye” hazırlanmakta; Yeni Lisan’ı¹⁵⁹⁸ “neşretmek ve edebî bir lisan haline koymak, ilim ve edebiyatı bütün Türklere, bütün vatana tamim etmek” istemektedir.

“Beni Terket!..” şiirinin Yeni Lisanla yazıldığını belirten¹⁵⁹⁹ Ömer Seyfettin, çünkü lisanın (eski ve yeni edebiyatın lisanının) Türkçe olmadığını söyler.

... Birkaç yüz sene evvel kendi milliyetlerini takdir etmeyen şairlerimiz, ediplerimiz, esasen ve aslen lisanımıza son derece yabancı olan Arapça ve Acemceden kaideler almışlar; dünyanın en kısa ve en mükemmel sarfına malik olan lisanımızı berbat etmişlerdir. ...¹⁶⁰⁰

İşte bugün birkaç genç, Ali Canip ve arkadaşları Türkçeyi berbat eden...kapitülasyonları atmak istiyorlar. Yalnız Türkçenin sarfını bütün kelimelere hâkim, kılmaya bu suretle Arabî ve Farisî kelimeleri tedricen Türkçeletirmeye çalışıyorlar. Ve muvaffak oluyorlar.¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁶ Perviz (Ömer Seyfettin), “‘Beni Terket’ Şiirine! Dair”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 52-55.

¹⁵⁹⁷ Ali Canip, “Beni Terket!..”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 160. Yöntem, hatıralarında bu aşk şiirini hangi vesileyle yazdığından söz eder. Bkz. Yöntem, “Gençliğimizde Gönül İşleri”, **YT**, s. 225-226. Aynı yerde sözünü ettiği, İrma adlı kıza yazdığı şiir içinse bkz. Ali Canip, “Git!..”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 105.

¹⁵⁹⁸ Ömer Seyfettin burada Yeni Lisan ile şu tabirleri eş anlamda arka arkaya kullanır: “Tabîî lisan”, “konuşulan ana lisan”, “İstanbul Türkçesi”.

¹⁵⁹⁹ Demek ki Yeni Lisan’la yazılmış ilk örnekler ikinci ciltle başlamamıştır. Bu durum Yeni Lisan hareketinin başlangıcını yeniden sorgulamayı gerektirir ve bu açıdan birinci cildin son iki sayısının önemini artırır. Birinci Bölümde görüldüğü gibi, Ömer Seyfettin’in 28 Ocak 1911 tarihli mektubundan sonra Ali Canip Bey “şekle ait bir kalem tecrübesi” kaydıyla Arapça ve Farsça tamlama kullanmadan makaleler yazmaya başlamıştır. Bkz. Ali Canip, “Sanat ve Mahiyeti”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 144-145; Ali Canip, “Düne Nazaran Bugün”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 161-165. Bu iki makale ve burada sözü edilen şiiri 5-13 ve 6-14 numaralı nüshalarda yayımlanmıştır. Özetle, gerek düzyazıda gerekse manzume türünde Yeni Lisan’ın uygulamasına birinci ciltte (5-13 numaralı nüshada) geçilmiştir. Bu durum, birinci cilde gerekli önemi vermeyen veya veremeyen ama tümüyle Yeni Lisan hareketine odaklanan Genç Kalemler çalışmaları için ayrıca bir eksiklik kaynağıdır.

¹⁶⁰⁰ Yazısının bu kısmında Ömer Seyfettin Hüseyin Cahit Bey’i eleştirir.

¹⁶⁰¹ Başarının kanıtı olarak “Rumeli” gazetesinin Yeni Lisan’a uygun olarak kaleme alınan başyazıları gösterilir.

...milli bir edebiyat ancak annelerimizin konuştuğu lisanla, İstanbul Türkçesiyle hani birbirimizle her gün konuştuğumuz bir lisanla vücuda gelebilecektir. İşte vatanlarını, milliyetlerini seven gençler buna çalışıyorlar. ...¹⁶⁰²

Birkaç yüz sene evvel milliyetlerini takdir edemeyen ediplerden söz edilerek milliyetçi anakronizmine düşülen bu anlatımda Genç Kalemler'in temel hedeflerinden bazıları ortaya konmaktadır: Dil kapitülasyonlarını kaldırmak (Türkçeyi Türkçeleştirmek); milli edebiyatı yaratabilmek için yeni (milli) lisanı temel almak; Yeni Lisan'ı (ulusal dili), bilimi ve milli edebiyatı bütün Türklere, bütün vatana yaymak.

Yazar daha evvel Ali Canip Bey'i ve sonra da bu sayılanları hayata geçirmek için çalışanları (yani Genç Kalemler ekibini) “vatansever ve milliyetsever gençler” olarak nitelemiştir ki bu tabirin “Türk milliyetçisi” olma anlamını da içerdiğinden şüphelenmek için fazla bir neden yoktur.¹⁶⁰³

Genç Kalemler'in 4 numaralı nüshası¹⁶⁰⁴ o sırada Rumeli seyahatinde olan ve bu arada Selanik'i de ziyaret eden padişaha kısa bir hitapla başlar.¹⁶⁰⁵ Padişaha yönelik bu övücü hitabın altında ilk kez “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzası kullanılır. Bu kısa yazıda iki nokta dikkat çekicidir.

İlki, padişaha yüklenen niteliklerdir: “Bütün Osmanlıların padişahı, bütün İslamların halifesi ve bütün Türklerin hakanı olan büyük sultanımız.” Daha aşağıda “ey büyük hakanımız” denerek son nitelik bir kez daha tekrarlanır. Osmanlı Devleti'nin başı için ilk iki tanımlama olağandır ancak iki kez yinelenen üçüncüsü diğerlerinin yanında oldukça paradoksal durmaktadır ve diğerlerinin aksine nesnel bir temelden de yoksundur. Bu sadece, Genç Kalemler'in kendi milliyetçi perspektifinden çıkabilecek

¹⁶⁰² Perviz (Ömer Seyfettin), “‘Beni Terket’ Şiirine! Dair”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 53-54.

¹⁶⁰³ Yazının bundan sonraki kısmında, bir şiirin güzelliği ile o şiirin boyutu arasında bir ilişki olup olmadığı örnekler verilerek tartışılır. Yukarıda sözü edilen yazılardan başka, 3 numaralı nüshada çıkan bir şiire de deyinilmelidir. Âkil Koyuncu Bey'in “Yeni Lisan'dan evvel” kaydıyla yine bu sayıda yayımlanan, 7 Ağustos 1326 (20 Ağustos 1910) tarihi düşülmüş “Girit İçin” başlıklı şiiri, kuvvetli İslami tonları olan Osmanlıcı bir metindir. Bkz. Âkil Koyuncu, “Girit İçin”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 48.

¹⁶⁰⁴ 4 numaralı nüsha Genç Kalemler'in içerik itibarıyla en yüklü ve nitelikli sayılarından biridir. Bu nedenle üzerinde özellikle durmak gerekir.

¹⁶⁰⁵ GKTH, (başlıksız), **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 57. Bu nüshanın ön kapağında bu yazı, “Padişahımıza şükran ve mahmudet takdimesi” şeklinde verilmiştir.

bir kurgudur.¹⁶⁰⁶ Ayrıca, buradaki “bütün Türkler”in kapsamının tam olarak ne olduğu da belli değildir.

Yazıda dikkat çeken ikinci ve ilkiyle ilişkili nokta, Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ne yüklenen nitelikler. “ ‘Genç Kalemler Tahrir Heyeti’, büyük Turan’ın öz evlatları olan bu kendi çocukların” ifadesi, “Türklerin hakani” belirlemesi ile uyum gösterir ve Genç Kalemler ekibinin kendini ulusal kimliği ile tanımladığını ve bu kimliği vurgulamak istediğini ortaya koyar. Başka bir deyişle, Osmanlı ve İslam kimlikleri ancak ikinci ve üçüncü plandadır.

Buna karşın hitap, “Milletinle, büyük ve bahtiyar Osmanlılıkla yaşa ve mesut ol” denerek, Osmanlıcı (veya Osmanlılık terimi Türklük ile eşanlamli kullanılabildiğine göre belki Türkçü ve belki de her ikisini de içerir) bir havayla sonlanır.¹⁶⁰⁷

Bu nüshanın başmakalesi “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit” başlığını taşır.¹⁶⁰⁸ Yazıya Hüseyin Cahit Bey’in son onbeş yılda, edebiyat, siyaset ve bilim alanlarında verdiği mücadelenin, çalışkanlığının ve yenilik hareketine yaptığı katkının övgüsüyle başlanır. Servet-i Fünuncu arkadaşlarının aksine, intihale (aşırmaya/çalmaya/taklide) hiçbir zaman tenezzül etmeyişi, “ruhuyla, hissiyle, fikriyle bizim içimizde, kendi vatanımızda” çalışması özellikle belirtilir.¹⁶⁰⁹

¹⁶⁰⁶ Arai’ye göre, bu “methiye de Osmanlı Türklerinin Türk milliyetçiliğini ortaya koymaktadır.” “Turan”, “Han” ve “Osmanlılık” terimlerinin birlikte kullanılması, “Osmanlı Türk milliyetçilerinin karmaşık tutumunu açıkça göstermektedir.” Arai, s. 66-67.

¹⁶⁰⁷ Aynı sayının “Haftanın Hadisesi” sütununda padişahın ziyaretinden söz edilirken, Yunan karşıtı söylem ve Osmanlılığın Türklük ile aynı anlamda kullanılması dikkat çeker. “Bu haftanın en mühim hadisesi büyük padişahımızın teşrifleridir. Her taraf nurlarla, handelerle, saadetlerle dolu... Bütün şehre hâkim olan renk kırmızı ve beyazdır. Bir zamanlar hülyalar içinde soluk soluk çapaklı gözlerini kırıştıran maî renklerden hemen eser kalmadı. Mevhum Aşılların bu malûl boyaları şimdi cesur Osmanlıların kahraman kırmızılıklarıyla örtündü.” Bkz. Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80.

¹⁶⁰⁸ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 58-61.

¹⁶⁰⁹ Ömer Seyfettin Hüseyin Cahit Bey’in romanı “Hayal İçinde”den özellikle bahseder. Bkz. Hüseyin Cahit, **Hayal İçinde**, 1. Basım, İstanbul: Ulum Matbaası, Mart 1317. Ona göre, bunun kadar mükemmel ve doğal bir eserimiz daha yoktur. Orada İstanbul’un kısır (akim) gençliği çok güzel tasvir edilmiştir. Hayal içinde geçen intizamsız, programsız, gayesiz bir gençliğin neticesizliğini, bu neticesizlik içinde neticesizliği bu kadar sanatsal ve gerçekçi bir surette hiçbir kalem gösteremez. Bu kitap, şuradan buradan aşırı tasvir ve tahlil koleksiyonu, edebî bir not defteri değil, mükemmel bir romandır. Ömer Seyfettin’in bu kitaba dair daha sonraki bir övgüsü için bkz. Ünaydın, s. 220.

İstibdadına manevi ve ruhani bir süs veren “Abdülhamit’in en büyük düşmanlığı Türklere, Türk kavmiyetine olduğundan” diğer vatandaşlara edebiyatta verdiği “nesebî” (soya, nesle ait) izni Türklerden esirgemiştir. Bu dönemde her türlü yenilik karşısında ortaya çıkan “boş kafalar”, “her şey Arapçada vardır. Medeniyet şarkıdır. ... Arabiyat, Arabiyat” diye haykırırlarken, Hüseyin Cahit Bey gibi bir kahraman çıkıp, “Arapçadan bir şey öğrenemeyiz. Arapçada mevcut olmasını sayıkladığınız şeylerin mükemmelleri garptadır” diyebilmiştir.¹⁶¹⁰ “Unutulan, kâle bile alınmayan zavallı Türklüğü, hakiki bir tealiye muhtaç olan Türk kavmiyetini” hissettirmiştir. Genç dimağlarda bir uyanmaya yol açan Hüseyin Cahit Bey, kimi mutaasıplar gibi neslini inkar etmeyip, aksine, yüceltmiş ve kendi kavmiyetini her şeye tercih etmiştir. En uygunsuz zamanlarda bile milliyetine muhabbetini göstermiştir.¹⁶¹¹

Demek ki Genç Kalemler için Abdülhamit ve devri Türklüğe düşmandır ve Hüseyin Cahit Bey, başka vasıflarının yanı sıra, unutulan ve ciddiye alınmayan Türklüğü, Türk kavmiyetini gençlere hissettirmesiyle; kendi ulusunu (kavmiyetini-milliyetini) hem sevip hem yüceltmesiyle ve milli eserler vermesiyle de övgüye layıktır.

Makalenin bundan sonraki kısmı Hüseyin Cahit Bey’in eleştirisidir. O, dil konusundaki bütün gerçekleri bilmesine, eski lisanın yanlışlarının ve ölmeye mahkum olduğunun farkında olmasına ve ayrıca bunları dile getirmesine¹⁶¹² karşın, düşüncelerinin zıddına hareket etmiş, edebî kapitülasyonları def etme kararını alamamıştır. Üstelik böyle bir lisanın yaşayamayacağını iddia ve ispat etmiş olmasına karşın, ilmî düşüncesine taban tabana zıt bir işe, eski lisanı yaşatma, onu mükemmel bir hale getirme işine girişmiştir. Eski harabeleri yıkacak yerde onları takviye etmiştir.¹⁶¹³

¹⁶¹⁰ Çelik, bu ifadelerin, II. Meşrutiyet sonrası Türkçülük hareketinin Batıcı cephesini ortaya koyduğunu söyler. Bkz. Çelik, s. 47.

¹⁶¹¹ Bu paragrafta “kavmiyet” ile “milliyet” kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığına işaret edelim.

¹⁶¹² Hüseyin Cahit Bey’in ilgili kitabının 300 ve 307. sayfalarından alıntılar yapılmıştır. Bkz. Hüseyin Cahit, **Kavgalarım**, Tanin Matbaası, 1326.

¹⁶¹³ Hüseyin Cahit Bey yıllar sonra kendisiyle yapılan bir röportajda bu eleştiriyi (kısmen) kabul eder. Sadeleşme tezini bütün ruhuyla savunduğu halde terkipli yazdığını belirtir. Kendi deyişiyle, asırların onun kalemi üzerinde bıraktığı bir terkip yükü vardır ve ruhu bu yükü enikonu anlaşıp, bağdaşmıştır. Bu alışkanlıktan yavaş yavaş silkinmeye çalıştığını ifade eder. Bkz. Ünaydın, s. 95. Yöntem ise Hüseyin Cahit Bey’in bu çelişkili tutumunu, Taine’in determinizm kuramını (bütün Edebiyat-ı Cedideciler gibi) fatalizm anlamında almasına bağlar. Bu nedenle, gördüğü gerçeğe karşın, bir adım ileri gidememiş, adetâ “ne çare kaderimiz böyle imiş” deyip hareketsiz kalmıştır. Yöntem bu değerlendirmesini 26 Nisan 1932’de başlayan ve Hüseyin Cahit Bey’in de bulunduğu Türk Dili Tetkik Cemiyeti Birinci

Biz gençler, işte ilim ve fen karşısında pek çirkin, pek tehlikeli, pek münasebetsiz duran bu harabeleri yıkacağız. ... Milli sarfımızın mükemmel ve saf sarfımızın “tamamiyet”ini temine çalışacağız. Milli sarfımızın tamamiyeti...lüzumsuz kelimeleri bize unutturacak! Yalnız cidden muhtaç olduğumuz manalı kelimeler kalacak ve Türkçeleşecek. ... İlmî ve fennî ıstıhlara, tekellüm lisanına girmiş, klişe olmuş terkiplere şimdilik bir kelime gibi bakacağız. Lakin mustakbelde bu klişeleri de bozacağız. Milli sarfımızın tamamiyetini temin, muzafferiyetini kazandıktan, muhafazakârlara, maziye muhip kalanlara, ilmin ve fennin sadasını inkâr eden ihtiyar gençlere galebe çaldıktan sonra imlamızla, harflerimizin şekil ve tabiatlarıyla uğraşacağız. Gayemiz: Sadeliğe, güzelliğe, tabiata, tekamüle doğru durmadan bıkmadan yürümek olacak...¹⁶¹⁴

Genç Kalemler’in dil programının o sırada henüz tüm yönleriyle ortaya konulmadığı, bu alıntıdan anlaşılmaktadır. Yeni Lisancılar aşama aşama ilerleme yanlısıdır. Temel hedef, ulusal dilbilgisinin yayılmasıdır. Böylece gereksiz kelimeler unutulacak, yalnız gerçekten gerekli olanlar kalacak ve bunlar da Türkçeleşecektir. Klişeleşmiş tamlamalara ve bilimsel terimlere sadece şimdilik dokunulmayacak, ilerde onlar da bozulacaktır. Ulusal dilbilgisi kuralları yerleştikten sonra imla ve harfler ile uğraşılacaktır. Demek ki Genç Kalemler’in gelecek gündeminde şu an kabul ettiği klişeleşmiş tamlamaların tasfiyesi ile imla ve harfler de vardır.¹⁶¹⁵

Yukarıdaki alıntının ilk cümlesi, Genç Kalemler’in temel izleklerinden üçünü içerir: Gençlik, bilimcilik ve eskiye karşı yeninin savunusu (yenilikçilik). Bu izlekler aslında tüm metne hâkim durumdadır.

Yine “kavim/kavmiyet”, “milli/millet/milliyet” tabirlerinin birlikte ve aynı anlamda (ulus/ulusal) kullanıldığı bu makalede de Arapça ve Farsçanın “ecnebi lisan”lar, Türkçeye girmiş Arapça ve Farsça kuralların “edebî ve hain kapitülasyonlar” ve “her lisanın kendine mahsus...milliyeti” olduğuna işaret edilir; diğer bir deyişle,

Kurultayı’nda yapmıştır. Bkz. Ali Canip Yöntem, “Türk Dili Cemiyetinin İlk Kurultayı”, **YT**, Cilt: 2 Sayı: 16 (14 Haziran 1962), s. 70.

¹⁶¹⁴ “?” (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 60.

¹⁶¹⁵ Harflerin şekillerinin ve tabiatının ele alınacağından söz edilmesi akla Genç Kalemler ekibinin bir alfabe reformu tasarladığı düşüncesini getirmektedir. Ancak, dergide bunun içeriğine dair başka herhangi bir deyinme bulunmaz.

vurgu, ulusal ve bağımsız dile yapılır. Basit ve sade dilimize yabancı kuralların sokulması “milliyeti beğenmeme” olarak nitelenir. Genç Kalemler’in emelinin, “milli sarfımızın tamamıyetini temin, saf ve milli bir edebiyat tesis etmek” olduğu belirtilir.

Osmanlıcılığa hiç rastlanmayan ve Türkçülüğünden şüphe edilemeyecek olan bu metnin dikkat çekici bir yönü, Genç Kalemler’e daha önce yöneltildiğini gördüğümüz “Arapları sevmeme” suçlamasını doğrular bir tona sahip olmasıdır. II. Abdülhamit döneminde yeniliklere karşı çıkanların argümanlarının veriliş tarzı (“her şey Arapçada vardır. Medeniyet şarkıdır. ... Arabiyat, Arabiyat” şeklindeki haykırışlar); bu kesimlere karşı Batılılaşmadan yana alınan açık tavır; Türkçeye girmiş Arapça ve Farsça kuralların “hain kapitülasyonlar” olarak nitelenmesinden başka, Arapça ve Farsçanın “ecnebi” (yabancı) diller olduğunun özellikle vurgulanması bu açıdan dikkat edilmesi gereken kilit noktalardır.¹⁶¹⁶

Daha yukarıda görüldüğü üzere, Yeni Lisan’a yönelik eleştiriler oldukça erken bir tarihte (ilk Yeni Lisan makalesinin yayımlanmasının ardından ve hatta daha bile önce) başlamış¹⁶¹⁷, 2 ve 3 numaralı nüshalarda bu ilk eleştirilere yanıtlar da verilmiştir.¹⁶¹⁸

Ancak, Yeni Lisan/milli edebiyat tartışmalarının¹⁶¹⁹ genişlemesi (özellikle İstanbul’a uzanması), şiddetlenmesi ve popülerleşmesi Köprülüzade Mehmet Fuat

¹⁶¹⁶ Bu makalenin yazarı olan Ömer Seyfettin’in bu sayıda bir de “Pamuk İpliği” adlı hikâyesi yayımlanmıştır. Türkçü tonlar görülen ve milli edebiyatın öncüsü sayılan bu hikâyenin temel sorununu evlilik kurumu oluşturur. Bkz. Ömer Seyfettin, “Pamuk İpliği”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 64-67, 70-72.

¹⁶¹⁷ Dolayısıyla, iddia edildiği gibi (bkz. Ercilasun, s. 96) Yeni Lisancıların görüşlerine ilk itiraz, Köprülüzade Mehmet Fuat Bey’den gelmemiştir.

¹⁶¹⁸ İlk yanıtlar için bkz. “?” (Ali Canip-Ziya Gökalp), “Yeni Lisan”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 25-29; Yekta Bahir (Ali Canip), “‘Plevne Tarih-i Harbi’ Müellifi Müttekâid Miralay Mahmut Talat Bey’e”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 2 (27 Nisan Çarşamba), s. 35-38. Yeni Lisan tartışmalarının ilk Yeni Lisan makalesinden bile önce başladığını, Ali Canip Bey’in 6-14 numaralı nüshada yayımlanan ve Yeni Lisanla yazılmış olan şiirine yönelik eleştiriden ve Genç Kalemler’in 3 numaralı nüshasında bu eleştiriye verilen cevaptan anlamaktayız. Bu son yazı için bkz. Perviz (Ömer Seyfettin), “‘Beni Terket’ Şiirine! Dair”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 52-55. Aslında Genç Kalemler’in birinci cildinde Fecr-i Âtîci ton ağırlıklı olduğundan ve bu hareket de Servet-i Fünun eleştirisine dayandığı için daha 1-9 numaralı ilk nüshadan itibaren Genç Kalemler’de tartışmacı, eleştirel bir üslup dikkat çekmektedir. İlk cildinde Genç Kalemler, eleştiri ağırlıklı bir edebiyat dergisi görüntüsü verir. Dolayısıyla Genç Kalemler’in daha en baştan bir eleştiri dergisi olarak çıktığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

¹⁶¹⁹ Genç Kalemler’in en başından yayınının son bulmasına dek süren Yeni Lisan/milli edebiyat tartışmalarına ilişkin en kapsamlı özet için bkz. Öksüz, s. 113-132. Ayrıca şu kaynaklara da bakılabilir:

Bey'in¹⁶²⁰ Servet-i Fünun dergisinin 18 Mayıs 1911 (5 Mayıs 1327) tarihli 1041 numaralı nüshasında çıkan "Edebiyat-ı Milliye" başlıklı makalesiyle başlar.¹⁶²¹

Fuat Bey'in bu eleştirisine 8 Haziran 1911 tarihli 4 numaralı Genç Kalemler'de Ali Canip Bey tarafından karşılık verilir. Bu sert cevap, "Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?" başlıklıdır.¹⁶²²

Yazara göre Genç Kalemler bilimin uluslararası, siyasetin milli ve dil ile edebiyatın da kavmî olduğunu; ülkede "Turan edebiyatı"ndan¹⁶²³ başka Arap, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da olduğunu daha önce (ikinci nüshada) dile getirmiştir. Ancak, "Genç Kalemler'in esaslı maksadı 'Yeni Lisan'ın tamimi olduğu" ve "kavmî edebiyat" tabiri de dilin kavmî mahiyetinden kaynaklanan bir mesele olduğu için, bunun yorumu ve açıklaması sonraya bırakılarak yalnız Yeni Lisan'a yönelik hücumların defedilmesiyle yetinilmiştir.

Genç Kalemler bir yandan dilbilimin¹⁶²⁴ diğer yandan Meşrutiyet hayatının büyük bir ısrarla gerektirdiği Yeni Lisan'ı yaymak istemiştir. Karşıtları önce Arapça/Farsça tamlamaların terk edilemeyeceğini, sonra Yeni Lisan'ın sanat dili olamayacağını ileri sürmüş, Genç Kalemler bu itirazlara cevap vermiş ve söz konusu

Ercilasun, s. 96-105 (esas olarak Öksüz'den yararlanmıştır); Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 320-330; Yöntem, "Yazı Dili Münakaşaları", **PYM**, s. 531-535.

¹⁶²⁰ II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin önemli ve tanınmış siması Fuat Köprülü için bkz. Berktaş, age.; Orhan F. Köprülü, **Fuat Köprülü**, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

¹⁶²¹ Bu, Yeni Lisan hareketine İstanbul'dan yapılan ilk itiraz olmuştur; Öksüz, s. 115. Fuat Bey'in bu makalesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 6 numaralı Genç Kalemler'de Ali Canip Bey, Fuat Bey'in yanlış telakkisinden cesaret alan herzevekillerin ortaya çıkma küstahlığını gösterdiklerini yazar. Dahası aynı yazıda "milli edebiyat" tabirinin kullanımından vazgeçilmesi de bir yönüyle böyle yorumlanabilir. Bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), "Milli Edebiyat Meselesi 1", **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 99-100.

¹⁶²² Yekta Bahir (Ali Canip), "Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?", **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 72-77. Bu makale Genç Kalemler'in milliyetçilik anlayışını en açık biçimde ortaya koyan en önemli metinlerden biridir.

¹⁶²³ Burada "Turan" kelimesi, daha yukarıda olduğu gibi, tamamen "Türk" anlamında kullanılmaktadır. "Ülkede"ki (Osmanlı İmparatorluğu'ndaki) "Turan edebiyatı", "Türk edebiyatı"ndan başka bir şey değildir. Bu vesileyle, Rübâb dergisinde Emin Necdet Bey'in "edebiyat nedir?" sorusuna çeşitli kesimlere göre verdiği cevaba deyinelim. Emin Necdet Bey'in deyişiyle, Genç Kalemler'e göre edebiyat "Turan"dır. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 683.

¹⁶²⁴ Genç Kalemler mensuplarının dilbilimden yararlansalar da dilbilimci veya dilci olmadıklarını belirtmek gerekir. Filizok, s. 178. Hatta, Parlatır'ın deyişiyle, onlar, hiçbir zaman konuya filolojik açıdan bakmamışlardır. Hareket noktaları edebiyat dilinin konuşma diline yaklaştırılması ve anlaşılır olması üzerinde yoğunlaşmıştır. Parlatır, "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", s. 109.

iddiaların aksini ispat etmiştir. Şimdi de edebiyatın uluslararası bir mahiyete sahip olduğu rivayeti ileri sürülmektedir.

Genç Kalemler’e göre edebiyat kavmiyetten soyutlanamaz çünkü ancak kavmi bir niteliğe sahip olan bir dil vasıtasıyla ortaya çıkabilir. Başka bir deyişle, dil kavmi (ulusal) olduğu için edebiyat da kavmi (ulusal) olacaktır. Ne zaman ki “Esperanto” gibi genel bir dil kabul edilip kavmi bir dile ihtiyaç kalmazsa, o zaman edebiyat da belki uluslararası olabilir.

Dilbilim, Türkçenin yabancı kurallar içerdikçe “paradoksal” bir halde kalacağını kanıtlamaktadır. Meşrutiyet hayatı, unsurları içtimaî bir müsabakaya zorladığı bir sırada “Türkçenin demokratik bir şekle girmesini”¹⁶²⁵ de gerektirirse, edebiyat, bu ihtiyaca bir müstebit gibi karşı çıkamaz. Dil, edebiyatın temelidir. Edebiyat, dildeki gelişime uymak zorundadır.¹⁶²⁶

Bunlar itiraz edilemeyecek gerçekler olduğu içindir ki Mehmet Fuat Bey (eski dile eğilimi olduğu anlaşılmakla birlikte) Genç Kalemler’e açıkça itiraz edememekte, mugalata¹⁶²⁷ yollarına saparak “ırkların psikolojisi”nden söz etmektedir.

Tartışmaya “ırkların psikolojisi” bahsini sokan Fuat Bey’e bu hususta verilen cevap, Genç Kalemler’in milliyetçilik anlayışının kimi önemli özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Genç Kalemler’in başyazarı bu konuda şöyle der:

Biz “ırk”tan bahsetmedik. “Kavim”i nazara aldık. Kavim bizce “lisanî bir cemaat”ten başka bir şey değildir. Bir lisanla tekellüm edenlerin mecmuu bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu fertlerin bir ırktan neşet etmesi icap etmez. Kavimden maksudumuz “Gustav Lö Bon”un tavsif ettiği tarihî ırklar değildir.¹⁶²⁸ Fuat Bey henüz intisabına çalışmakta olduğu “içtima” ilminin¹⁶²⁹

¹⁶²⁵ “Türkçenin demokratik bir şekle girmesi” ifadesinden, Türkçenin (daha doğrusu yazı Türkçesinin) elitist karakterinden sıyrılmasını ve halkın konuştuğu dile yaklaşmasını (“dilde halkçılık”) anlamak gerekir. Ayrıca, “demokratik” kelimesinin Genç Kalemler’de ilk kullanımı da budur.

¹⁶²⁶ Filizok’un deyişiyle, çağdaş dilbilimin ve retorik’in üzerinde ısrarla durduğu, dilin edebiyatın temelinde yer aldığı fikri, Genç Kalemler’in tartışma alanına getirdiği en önemli görüşlerden biriydi ve muarızlarının çürütemediği bir fikir olarak kaldı. Filizok, s. 187.

¹⁶²⁷ Yanılmak için, yanılacak yolda söz söyleme, ağız kalabalığı. Devellioğlu, s. 663.

¹⁶²⁸ Burada Gustave Le Bon’un en ünlü eseri olan “Kitlelerin Psikolojisi” adlı kitabındaki görüşlerinden söz edilmektedir. Le Bon’un bu ünlü kitabı için bkz. Gustave Le Bon, **Kitleler Psikolojisi**, 1. Basım, İstanbul: Hayat Yayınları, Kasım 1997. Bu kitabın Abdullah Cevdet Bey tarafından “Ruh-ül Akvam”

istilzam ettiği bir gözle tetkik etsin. Görecektir ki memleketimizde ne tabîî, ne de tarihî ırklar mevcuttur. “Osmanlı unsurları” namını verdiği kitleler “mezhebî cemaat”lerle “lisanî cemaat”lerden ibarettir. Lisanî cemaatlere “kavim” namını veriyoruz, mezhebî cemaatlere de “ümme” kelimesinin hususiyetine mebnî “mezhebiyet” diyebiliriz. Bunların hepsini hukukî bir devlet nüfuzu altında tutan bir de “Osmanlılık” vardır ki buna da “millet” ismini vermekteyiz.

Türk kavmi, Türk ırkı demek değildir. Irkın nesebî müessiriyetini kabul etmekle beraber bu mefhumu “Yeni Lisan” bahsinden hariç tutarız. ...¹⁶³⁰

Görüldüğü üzere, Genç Kalemler’in gündeminde ve ideolojisinde “ırk” yoktur. Çünkü ülkede (Osmanlı İmparatorluğu’nda) ne doğal ne de tarihî ırklar mevcuttur. Genç Kalemler’in temel aldığı kategori “ırk” değil “kavim”, yani “ulus”tur. Bir “kavim/ulus” olabilmek için bu topluluğu oluşturan fertlerin aynı ırktan olması gerekmez. “Kavim/ulus” dilsel bir topluluktur. Başka bir deyişle, dilsel topluluklara “kavim/ulus” denir. Aynı dili konuşanların toplamı “kavim”dir. Demek ki Genç Kalemler için ulus olmanın temel şartı “dil”dir, “dil birliği”dir; “ırk” hiç değildir. “Türk kavmi” de “Türk ırkı” demek değildir. Buna göre “Türk kavmi/ulusu”, aynı dili (Türkçe) konuşanların toplamıdır.¹⁶³¹

Genç Kalemler’in milliyetçiliği, “ırk” kelimesi dergide kullanılacak da olsa, burada da görüldüğü üzere hiçbir zaman “ırkçı” olmayacaktır.¹⁶³² Aslında Fuat Bey ile

adıyla Türkçeye çevrilmesinden (bkz. Gustave Le Bon, **Ruh-ül Akvam**, Doktor Abdullah Cevdet (müt.), 2. Basım, İstanbul: Matbaa-i İctihad, 1913) sonra çok okunduğunu ve tenkide uğradığını bildiren Ülken’in deyişiyle, Le Bon burada bir ırkçı gibi konuşmaktadır. Irk anlayışı Fransız antropolojik görüşüne bağlanmaktadır. Bu noktada adeta Almanya’da yayılan “üstün ırk” teorisinin Fransa’daki savunucusu rolünü oynamıştır. Bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 255-256. Görüldüğü üzere Ali Canip Bey bu ırkçı anlayışı reddeder. Bir okurun Türkçeye tercüme edilen felsefî ve ilmî eserler tavsiye etmeleri isteği üzerine Genç Kalemler’in 15 numaralı nüshasının arka kapağının iç yüzünde “Açık Muhaberelerimiz” başlığı altında tavsiye edilen tercümelerden biri de Doktor Abdullah Cevdet Bey’in Gustave Le Bon’dan çevirdiği ve burada zikredilen “Ruh-ül Akvam”dır. Yaptığı çevirilerle Türk okuruna Le Bon’u tanıtan kişi Abdullah Cevdet Bey olmuştur. “O derecede ki, Abdullah Cevdet’in adı işitilince G. Le Bon hatıra geliyordu.” Ülken, s. 250.

¹⁶²⁹ “Toplumbilim/Sosyoloji” karşılığı olarak kullanılmıştır. Yazının ilerleyen bölümlerinde “ilm-i içtima” tabiri de kullanılacaktır.

¹⁶³⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “Millî, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 74.

¹⁶³¹ Bu alıntıda ayrıca, “siyasî aidiyet”in, yani “Osmanlılık”ın yine “millet” şeklinde adlandırıldığını da gözden kaçırmamak gerekir.

¹⁶³² Bu durum aslında II. Meşrutiyet Türkçülüğü için genel olarak geçerlidir. İlk kuşak Türkçülüğü temsil eden Gökâlp, Akçura ve Ağaoğlu gibi yazarlar millet kavramını ırk temelinde değil, kültür temelinde

olan tartışmanın özü de bundan ibarettir. Fuat Bey Genç Kalemler’i ırkçılık ile itham etmeye çalışmıştır. Hâlbuki Genç Kalemler’in milliyetçiliğinin temel unsuru “dil”dir. Mesele bu şekilde kendini ortaya koyunca, milliyetçi/Türkçü Genç Kalemler’in neden bir dil davasına giriştiği daha açık bir hale gelmektedir. Genç Kalemler ekibi bir ulus inşa etme işine girişmiştir ve ulusun temel unsurunun dil olduğunu düşündüğü için de asıl bu noktaya odaklanmıştır denebilir.¹⁶³³

Fuat Bey’e dil/edebiyat konusunda bazı sorular (yedi soru) yönelttikten ve bunlara cevap istedikten sonra Ali Canip Bey, “bize göre kavmî edebiyat dört esasa istinat edebilir” diyerek Genç Kalemler’in bu konudaki görüşünü açıklar. Buna göre;

1) Dil, edebiyatın temelidir ve edebiyat dile bağlıdır; onun toplumsal ve bilimsel gelişimine engel olamaz.

2) Dil, hadsî¹⁶³⁴ bir edebiyat olduğundan, edebî bir ruha, estetik bir yeteneğe, şiiri birçok karaktere sahiptir. Edebiyat, dilin bu gizli ve yayılan (müstevlî) güzelliğinden yoksun kalamaz.

3) Kavimler için, bir taklit devresini takip eden bir yaratıcılık devresi vardır. Yaratıcı bir kavmin özel bir şahsiyeti ve özel bir üslubu bulunur.

4) Edebiyat, konusunu uzaklarda arayabildiği gibi, bir kavmin samimi hayatında da arayabilir. Bu hayatı, bu hayatın esaslı özelemlerini toplumsal dilin edebî ruhuna göre yaratıcı bir üslupla tasvir etmek, kavmî edebiyatı kabul etmekten başka bir şey değildir.

Fuat Bey de dâhil olmak üzere genç ediplerin çoğunun bu akımı sönük bir şekilde takip ettiklerini belirten Genç Kalemler başyazarı, felsefî temellere döner.¹⁶³⁵

değerlendirmişlerdir. Bkz. Emre Arslan, “Türkiye’de Irkçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik, s. 410.

¹⁶³³ “Osmanlı Türkçesi...yabancı zenginliklerle ezilib boğulmuştur. Osmanlıca hayatsız, a’sâbsız, intizamsız bir yığındır. Hiçbir nevi benliği yoktur. ... Acılarını haykırmak için bir dili bile olmayan Türk ruhunun kaygulu perişanlığı, faaliyet-i fikriyenin, şiddetli hissiyat-ı milliyetperveranenin boşluğu Türkiye’de efkârı bugün cidden meşgul ediyor. Gençlik milletini asırlarca süren uykusundan uyandırmak, milletine kendisini hatırlatmak için çalışmaya karar verdi.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 132.

¹⁶³⁴ Zan ve tahminle ilgili, sezgili. Devellioğlu, s. 310. Burada bir tür “ön edebiyat” anlamında kullanılmıştır.

Bir içtimaî hayatta birtakım belirsiz temayüller vardır ki onlardan “hayalî gayeler” çıkararak bu temayüllere “kıymet” vermek lazımdır. “Yeni Hayat” bu “hayalî gaye”lere kıymet vermekle başlayacaktır.

Kavimlerin sabit ve değişmez ruhları yoktur. Aksine, bu belirsiz temayüllerden alınan “hayalî gaye”lerde olgun ve hareketli bir ruhiyet görülür. Bu gayeler hakikat olarak ortaya çıkmamış fakat belirsiz bir temayül halinde mevcut olmakla beraber “şuurlu” bir şekle girdikten sonra “kuvvet-fikir”ler mahiyetini edindikleri için hakikat olarak ortaya çıkmaya başlamış “ruhî halet”lerdir. İçtimaî hayatın en esaslı özelliklerini gösteren bu temayüllere kıymet vermek, bu belirsiz gayeleri açıkça belirtmek ve desteklemek edebiyat için bir mevzudur. Ondan bu kuvveti kimse alamaz.

Söz konusu olan, eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler yaratan bir inkılâp devresidir. Böyle bir inkılâp devresinde, edebiyat bu dönüşümlere yabancı kalmaz. “Bu yeni kıymetlerin idrak ve tervicinden ibaret olan ‘Yeni Hayat’ı mevzuları sahasından” dışarı atamaz.

Ali Canip Bey’in kavimlerin/ulusların değişmez ruhları olmadığı, bunların değişebilecekleri belirlemesi, Genç Kalemler milliyetçiliğinin, “biyolojik değişmezlikler”i esas alan ırkçı yaklaşımlardan¹⁶³⁶ uzak oluşunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Değişebilirliğe yapılan vurgu, yeni bir toplum, bir ulus yaratma işine girişme niyeti ve çabasıyla da uyumludur.

Yazarın ifadesiyle, Genç Kalemler yeni neslin yeni özlemlerine “Türk Ruhu” demektedir. Bu belirsiz özlemlerin “gayelerine verilen kıymetler bizde bir ‘Yeni Hayat’ yaşatacaktır.” Genç Kalemler bu yeni hayata “Türk Hayatı” adını vermektedir. Bu

¹⁶³⁵ Makalenin geri kalan bölümü bir evvelki kısımda büyük oranda özetlenmişti. “İçtimaî İnkılâp ve Yeni Hayat” kısmına bkz. Önemi ve milliyetçilik bahsiyle ilgisi dolayısıyla burada bazı kısımlar tekrar edilecektir.

¹⁶³⁶ Irkçılık hakkında genel bilgi için bkz. Şenel, age. Burada, UNESCO’nun “ırkçılık” tanımını esas alıyoruz. Bkz. Şenel, s. 126. Irkçılık için ayrıca bkz. Arslan, s. 409-410.

hayatı henüz gerçekleşmemiş fakat gerçekleşebilir bir tarih suretinde hikâye edecek eserlere ise “Türk Edebiyatı” denecektir.¹⁶³⁷

Bu son paragrafta, yorum gerektirmeyecek kadar açık bir şekilde, tüm Genç Kalemler etkinliği özetlenmiş gibidir. Ulusal bilince (“Türk ruhuna”) sahip Türklerin ulusal bir hayat (“Türk hayatı”) yaşaması ve ulusal bir edebiyat (“Türk edebiyatı”) yapmaları...

Ancak, yazar, Genç Kalemler’in genel eğilimine uyarak, burada söz konusu olan Türklüğün ve Türkçülüğün “gerici”, gözlerini Orta Asya’ya çevirmiş bir akım olmadığını belirtir. Söz konusu olan, Avrupa tarzı bir Rönesans’tır. Genç Kalemler’e göre Türklük “laik” bir idealdir ki “yenilik” tabirinin eşanlamlısıdır. Avrupa tarihinde buna tekabül eden şey Rönesans’tır. O nedenle, Fuat Bey’in korkmasına gerek yoktur. Yeni Lisancılar kendisini Karakurum’a (Orta Asya’ya) götürmeyecek, kendisine bir Oğuz Han hayatı yaşatmayacak ve kendisinden Altınordu’nun eski kahramanları gibi olması istenmeyecektir.

Genç Kalemler, “her tarafı Bizanslaşmış olan” memleketin, bir kısmı geriye bakan, diğer kısmı ise “Garba ait -iyi, kötü!- her şeyin maymun gibi” taklitçisi olan “kozmpolit” halkını “içtimaî tekâmülünün hedefine”, o belirsiz temayüllerinin gayelerine davet edecektir. Yeni Hayat’a özlem duyan gençleri yeni kıymetleri arayıp bulmaya ve bunları “kuvvet-fikirler” haline getirmeye çağıracaktır.

Gençliğin vazifesi de budur; yoksa gençlik demek “dünyacılık”, “vatansızlık”, “âlemşümûllük” demek değildir. Gençlik yenilikler yaratmak, içtimaî hayatın hareketli bünyesinden yeni kıymetler çıkarmak, yeni hayatın temayüllerini kurmaktır. İşte bugünün genç edebiyatı da gençliğin bu feyizli ruhundan nasip almalıdır ve alacaktır.

Demek ki Orta Asya’ya dönülmeyeceği gibi, geriye (eski Osmanlı’ya) da dönülmeyecek ve dahası Batı maymun gibi taklit edilmeyecek; “kozmpolit”, “vatansız” olunmayacaktır.

¹⁶³⁷ Özyurt, “açıkça belirtilmese de, Osmanlılığın sona erdiği ve Türk döneminin başladığı düşüncesi işleniyor” derken haklıdır. Özyurt, s. 70. Arai’ye göre bu yazıda da “Osmanlı Türk milliyetçiliğinin çapraşık niteliği görülebilir.” Arai, s. 72.

“Zannederim ki (Genç Kalemler Tahrir Heyeti)nin maksadını artık iyice izah edebildim” diyen¹⁶³⁸ Ali Canip Bey, Genç Kalemler’in yalnız Yeni Lisan’a ve Yeni Hayat’a değer vermekte olduğunu dile getirir. “Kavmî edebiyat” derken de bu Yeni Lisan’la Yeni Hayat’ın sanat eserlerinde tecellisini kastetmektedir.

Sözü edilenin ulusal bir edebiyat olduğu açıktır.¹⁶³⁹ Aslında, “Milli Edebiyat” derken de kastedilen hiçbir zaman bundan başka bir şey değildir. Genç Kalemler için kültür düzleminde Osmanlıcılık hiçbir şekilde söz konusu değildir; Osmanlıcılık, siyasî düzlemde, o da zorunlu olarak ve muhtemelen gönülsüzce (imparatorluğu koruma kaygısı nedeniyle) kabul edilmiş veya kabul edilmek zorunda kalınmıştır.

Yazara göre, Genç Kalemler nezdinde âlemşümûlların en büyük suçu, On Temmuz’dan sonra Türk adı altında yaşadıkları halde kavmiyetlerini tanımamalarıdır. Her ne kadar Fuat Bey onları “dokuma şalvar giyip su başında yanık destanlar söyleyecekler” diye alaya alsa da¹⁶⁴⁰ Genç Kalemler hem eski olan her şeyi yıkmaya, hem de onun “milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin!” teranesiyle arkadaşı olan herzevekillerini boğmaya, katiyen nefes aldırmamaya azmetmiştir.

Ali Canip Bey kavimlerin sabit ruhları olmadığını bir kez daha tekrarlar. Ona göre kavimlerin ruhları toplumsal hayatlarında ortaya çıkan belirsiz eğilimlerden, özlemlerden ve bunların bilinçli bir hale gelmesinden doğan “mefkûre”lerden ibarettir.¹⁶⁴¹

Bundan sonra, vurguyu, taklit etmemeye ve ulusal bilincin bir parçası olarak “ulusal gurur”a yapar. İlerlemeyi maymun gibi taklitçi olmakla izah etmek bir hezeyandır. Bugünküler ancak dünkülerini beğenmeyerek, taklit etmeyerek yükselirler. Almanlar, Ruslar ve Japonlar başkalarını taklit etmeyip yaratıcı oldukları için

¹⁶³⁸ Bu makale Yekta Bahir imzasını taşır. Ama yazarın bu ifadesinden sadece kendi şahsı adına konuşmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁶³⁹ Bu yazısında da milli edebiyatın açık ve net bir tarifini yapmaz. Ercilasun, s. 126. Ama kastettiği şeyin ulusal bir Türk edebiyatı olduğu kesindir.

¹⁶⁴⁰ Bir sonraki nüshanın “Haftanın Hadisesi” sütununda şöyle yazar: “...Köprülü bir sosyolog da ‘milli edebiyat’ı ‘şalvarlı edebiyat’ ile bir zannetmiş ise de ‘Genç Kalemler’in acı mualeceleri aklını başına getirmiştir.” Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 96.

ilerleyebilmişlerdir. Dünyada Şarklılardan başka bütün kavimler diğer kavimleri beğenmemek, hor görmek hisleriyle kavmî gururlarını korudukları ve bu gururla manevî kuvvetlerini sürdürdükleri halde “biz Şarklılar” bu kavmî gururdan mahrumumuzdur. Batılılardan başka, Osmanlı İmparatorluğu içinde bile Rumlar, Ermeniler, Araplar ve Arnavutlar bu kavmî gurura sahipken, Türkler kendi kavimlerini hor görür ve aşağılarlar.

Ali Canip Bey, yine “taklit” konusu üzerinden Genç Kalemler’in Batı karşısında takındığı dengeli duruşu özlü bir şekilde ortaya koyar. Ona göre, “edebiyat kavmî olsun” demek, başka kavimlerin edebiyatlarına kapanmak, onları reddetmek demek değildir. Aksine, Genç Kalemler’in söylediği şey, Batının bütün hazinelerini topladıktan sonra, bunları kendi idealimize göre birleştirme (bir sentez haline getirme) ve “kendimize göre yeni ve hususi bir âlem” yaratmaktır. Ürünlerimizin unsurları derlenmiş olmakla beraber birleşimleri/sentezleri (terkipleri) bize ait olmalıdır. Çeşitli taklitler birleştirilerek icatlar yapılmalıdır. Çünkü yenilik kendi muhitimizi taklit etmek olmadığı gibi başka muhitleri taklit etmek de değildir. Yenilik bilimin, sanatın, felsefenin ruhlarda işgal ettiği yeni idealleri bildirmek ve yaymaktır. İçtimaî malumat, ilmî, iktisadî ve âdâbî sahalarda benzer tipler ortaya çıkarabilir fakat şahsî olan sanat¹⁶⁴² ve ahlâk sahalarında “kozmopolit” örnekler çıkaramaz. Fikirler ve işler taklit vasıtasıyla intikal edebilir ama hisler ve telakkiler intikal etmiş (nakledilmiş) olamaz. Nakledilse bile “gölge-hisler” halinde intikal edebilir. Nitekim Fransız şairlerinin sönük taklitlerinden ibaret olan şiirimizde canlı hisler, “kuvvet-his”ler yoktur. Kelimeler, papağanın taklit ettiği kelimeler gibi histen yoksundur çünkü şahsiyetten mahrumdur. Bir şiirde şahsiyet varsa onda kavmiyet de var demektir. Taklitlerde ne şahsiyet ne de kavmiyet bulunur.¹⁶⁴³

Bundan sonra, Genç Kalemler’in ideolojik haritasının coğrafi haritaya yansıtılışı ortaya konur. Başyazara göre kozmopolit edipler Bizans’ta (İstanbul’da)

¹⁶⁴¹ Bu nüshada Gökâlp’in “mefkûrecilik” konusunu işlediği bir felsefe yazısının da yayımlandığını bu vesileyle hatırlatalım. Bkz. Tefik Sedat, “Muhyiddin-i Arabî”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 61-64.

¹⁶⁴² Fecr-i Âtî’nin sloganının “sanat şahsî ve muhteremdir” olduğunu hatırlatalım.

¹⁶⁴³ Paragrafın son iki cümlesine özellikle dikkat edilmelidir. Bütün mesele bu son iki cümlede ifadesini bulmuştur.

doğabilir fakat onun haricinde yaşayamaz; çünkü Bizans gençlerinde¹⁶⁴⁴ kozmopolitlik fikri hâkim bulunurken taşradaki gençler (mesela Selanik gençliği, Genç Kalemler çevresi) vatancılık hissiyle hareket etmektedir.¹⁶⁴⁵ Kavmiyet, taşra gençleri için en mukaddes bir sevgilidir. Kavmiyetin önemini anlamak için, hiçbir yere benzemeyen Beyoğlu âlemlerinde değil, bir tek adamı Rum, Bulgar, Sırp, Ulah yapmak için birçok liralara feda edildiği Makedonya’da dolaşmalıdır.¹⁶⁴⁶ Bir yandan diğer kavimler para veya tehditle birbirlerinden parçaları kendi içlerine katmaya çalışırken, “Bizans sakinleri” ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan Türklere Laz, Kürt, Arnavut, Arap adını vermektedir. Eski zamanlara gidilecek olunursa, İstanbul halkının “Türk” kelimesini hakaret anlamında kullandığı ve kendisine “şehrî” dediği görülür. “Şehrî”, kozmopolit bir tiptir ki Osmanlılığın düşmesine neden olmuştur. Bu düşüşe direnmek gerekir. Her unsur kendi kavmiyetini yükseltmeye çalıştığı, soyluluğu ve gururu kavminde aradığı bir sırada Türk gençleri onu yıkmamalıdır.

Bu asırda “kavmiyet” lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mahiyettir.
Türk olmak için “Ben Türküm!” demek kâfîdir. Nasıl ki Osmanlı olmak için de
(Ben Osmanlıyım!) deyivermek kifayet eder.¹⁶⁴⁷

Genç Kalemler’in milliyetçilik anlayışını ortaya koymak bakımından bundan daha açık ifadeler aramaya herhalde gerek yoktur. “Taşralı” (“İstanbulu”/“kozmpolit” olmayan) Genç Kalemler vatansever, milliyetsever ve milliyetçidir. Ona göre aksi tutum, Osmanlı örneğinde olduğu gibi düşmeye, yıkılmaya sebep olmuştur ve olacaktır. Türk gençliği, (Osmanlılığı değil) kavmiyetini, yani Türklüğünü yükseltmeye çalışmalı,

¹⁶⁴⁴ Ali Canip Bey’in “Bizans gençleri” hakkındaki düşüncesi daha açık bir şekilde aynı nüshanın “Haftanın Hadisesi” sütununda bulunabilir. Şöyle yazmıştır: “Selanik’te ‘Silah’a Manastır’da ‘Süngü’ye ve diğer yerlerde Top’a, ve Kurşun’a refik olarak yakında çıkacak ‘Sopa’dan evvel ‘Siroz’da Hançer ve İzmir’de ‘Kılıç’ zuhur edeceği mevzuken haber alınmıştır. Yine haber alınmıştır ki bütün bu ateşler: [Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir!] teranesiyle Bizanslanmış paslı ruhlara hep birden darbe vuracaklardır.” Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 80. Burada yapılan alıntıdaki son iki kelime (“darbe vuracaklardır”) bir baskı hatası olduğu anlaşılmaktadır. Doğrusu burada yazıldığı gibi olsa gerektir. Çevrimyazı metinde de böyle karşılanmıştır. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 170.

¹⁶⁴⁵ Georgeon’un belirttiği gibi, Makedonya’da başlayan Jön Türk Devrimi başkentin kozmopolitizmine taşranın tepkisidir. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 24. Genç Kalemler’de bu çizginin sürdüğü görülür. Taşra-Payitaht ayrımı köklerini II. Abdülhamit devri Jön Türklerinde bulur; bkz. Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**, s. 64, 70.

¹⁶⁴⁶ İkinci Bölümde belirtilen, Genç Kalemler ekibi ve milliyetçiliği üzerindeki Balkan etkisini burada hatırlamakta fayda vardır.

(Osmanlılığıyla değil) Türklüğüyle gurur duymalıdır. Burada artık, Osmanlıcılığa terkedilmiş siyaset düzleminin zorlandığına, bu alana girildiğine şüphe yoktur. Genç Kalemler'in Türkçülüğü Osmanlıcılığını taciz etmektedir.

Genç Kalemler'in ulus anlayışı da bir kez daha ifadesini bulmuştur. Kavmiyet ile en temel unsur olarak dil arasındaki bağa işaret edilir. Dahası, kavmiyet “vicdanda” yaşar. Türk olmak için, “Türküm” demek yeterlidir. Öyleyse ulusu, ırk, etnik köken veya siyasî aidiyet değil, dil ve vicdan (düşünce ve duygu) yaratır. Mesele kafada (düşüncede) ve düşünceyle yakından bağıntılı olan dilde biter.

Nitekim yazara göre, “kavim”, “millet”, “ümme”, “vatan”, “devlet”, “meşrutiyet”, “hürriyet” kişilerin vicdanlarında yaşayan birer “kuvvet-fikir”den başka bir şey değildir. Bu “kuvvet-fikirler”e olumlu kıymetler verilmelidir ki “zihni mevcudiyet”ten “haricî ve hakiki mevcudiyet”e geçebilsinler. Bunlardaki kıymetleri sürmek, toplumsal hayatın en esaslı bağlantılarını cenin halindeyken öldürmek, yani büyük bir cinayet işlemek demektir.

Ali Canip Bey son sözleriyle bir yandan yukarıdaki görüşleri teyit ederken, diğer yandan yeni açılımlar getirir. Genç Kalemler başyazarına göre bugün Rumeli ve Anadolu (yani taşra) gençleri “Türk” kelimesini (“Osmanlı” kelimesini değil) “Yeni İnsan” yahut “Üstün İnsan” (“Fevka’l İnsan”) kelimesinin eşanlamlısı addetmektedirler. Geçmişin en kahraman kavmi olan Türkler geleceğin de en gelişmiş/olgun (mütakâmil) milleti olacaktır. Türk olmak için mutlaka Moğol kanına sahip olmak gerekli değildir. Birçok Çerkez, Kürt, Arnavut ve melez vardır ki Türklüğü ıslaha çalışmaktadır. Çünkü Doğu kavimlerini Batının istibdat ve ihtikârından kurtaracak olanın ancak Türklük olacağını bilmektedirler. “Asya’nın yüz milyon Türkü içtimaî adaletle beraber beynelmilel adaletin fatih ve müessisi ve naşiri olacaktır.”

Türklerin “fevka’l insan” olarak nitelenmesi, Türklerin (Osmanlıların değil) tarihiyle duyulan gurur (“en kahraman kavim”) ve Türklerin (Osmanlıların değil) geleceğine yönelik olarak duyulan inanç (“en gelişmiş millet”)¹⁶⁴⁸, ulusal bilinç ve

¹⁶⁴⁷ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 77.

¹⁶⁴⁸ Burada da aynı cümle içinde “kavim” ve “millet” kelimeleri birlikte “ulus” anlamında kullanılmıştır.

onunla birlikte ulusal gurur ve özgüven yaratma çabası olarak değerlendirilebilir. Türk olmanın “kan” ile ilgili olmadığı tekrar vurgulanmıştır. Etnik köken itibarıyla Türk olmayıp Türklük için çalışanlara¹⁶⁴⁹ işaret edilmesi ilginç ve anlamlıdır.

Yine siyasî bir ton taşıyan son cümle, milliyetçiliğin kapsamını da aşan bir içeriğe sahiptir. Burada artık “anti-emperyalist”, “ulusal kurtuluşçu” denebilecek bir çizgi belirir.¹⁶⁵⁰ Türklerse (Osmanlılar değil) bu hareketin başındaki önder olarak sunulur. Doğu uluslarını Batının istibdadından, hakaretinden ve hor görmesinden Türklük kurtaracaktır.¹⁶⁵¹ Bu tablo, hatta siyasî bir ton da barındıran Pantürkist bir açılımla tamamlanır. Asya’nın yüz milyon Türkü toplumsal adaletle beraber uluslararası adaletin fatihi, kurucusu ve yayıcısı olacaktır.

Ziya Gökalp’in bir diğer ünlü şiiri olan “Meşhed’e Doğru” da Genç Kalemler’in 4 numaralı nüshasında yayımlanmıştır.¹⁶⁵² “Demirtaş” imzasını kullanan Gökalp’in bu ikinci milliyetçi şiiri, Sultan Mehmet Reşat’ın Rumeli gezisi nedeniyle kaleme alınmıştır.¹⁶⁵³

Burada şair, “yüz milyonluk bir soy”dan (bütün Türklerden) söz eder. Bu soy, varlığını hissetmekte ve eski-yeni şanlarını aramaktadır. “Türk Hakanı” (Padişah V. Mehmet Reşat) bir ordu, bir donanma ve bir “milletle” gelmiş (Rumeli gezisi ve Kosova

¹⁶⁴⁹ Gökalp’in Kürt, Ömer Seyfettin’inse Çerkez olduğuna ilişkin iddiaları burada hatırlamak gerekir. Bu hatırlatmadan, Ali Canip Bey’in bu satırları yazarken onları düşündüğü şeklinde bir yorumda bulunduğumuz sanılmamalıdır.

¹⁶⁵⁰ “Ezilen Dünya’daki Devrimci Milliyetçilik...emperyalizme ve feodalizme karşı” bir konumlanışa sahiptir. “‘Ulusal kültür’, Ezilen Dünya ülkelerinde, emperyalizme karşı bağımsızlığı ve feodalizme karşı ekonomik bütünlüğü sağlayan ve savunan ideolojik içeriğiyle olumlu işlev” görmüştür. Emperyalist kültüre karşı oluşturduğu barajla Ezilen Dünya ülkelerinde devrimci ve ilerici bir rol oynar. Doğu Perinçek, **Aydın ve Kültür**, 2. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Mart 2002, s. 89-90, 98. Türk milliyetçiliği Avrupa dışındaki halkların Avrupa egemenliğine karşı isyanıyla bağlantılıdır; “ezilen halkların isyanının habercisidir.” “Anti-emperyalizm, Türk gençliğinin ve aydınlarının en gözde izleklerinden biri”dir. “Türk milliyetçiliği, hem Türk ulusal kimliğinin keşfiyle, hem de Avrupa hegemonyası ve sömürgeleştirilme tehlikesine karşı tepkiyle kendini açığa vurmuştur.” Ancak, Türk milliyetçiliği sadece Üçüncü Dünyacı türde bir isyana da indirgenemez. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 8-11.

¹⁶⁵¹ Genç Kalemler’in de bağlı olduğu Jön Türk/İttihatçı geleneğinde anti-emperyalist ve “Asya dayanışması” yanlısı bir damar hep varolmuştur. Bkz. Petrosyan, s. 288-290, 294.

¹⁶⁵² Demirtaş (Ziya Gökalp), “Meşhed’e Doğru”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 78.

¹⁶⁵³ Sultan Mehmet Reşat Rumeli gezisi sırasında Kosova’ya da gidecek ve Murat Hüdavendigâr’ın türbesini ziyaret edecektir. Bkz. Bayur (Cilt II Kısım: I), s. 38; Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 145. “Meşhed” şahadet yeri, şehit olunan yer anlamına gelir. Gökalp’in şiirinde söz konusu olan “meşhed”, savaş meydanında (Kosova Ovası’nda) şehit olan eski Osmanlı padişahı Murat Hüdavendigâr’ın Kosova’daki türbesidir.

ziyareti), “meşhed”i (Sultan Murat’ın türbesi) şanlamakta ve herkes, tarihin yeni bir devir açtığını anlamaktadır. Şaire göre, Avrupa’daki birinci temelimiz (Türklerin temeli) bu “meşhed” ve burada yatan “ebedî nöbetçi”dir.

“Türk ili”nin bu ebedî nöbetçisi Anadolu’nun “Türk Yurdu”, karşı yakanın (Rumeli’nin) ise “Türk ili” olduğunu ifade eder. Türklere asılsız türediler olmadıklarını, onlardaki kanların hakanlarından kalma “büyük emel”i taşıdığını ve ruhlarında “Turan benim malım” diyen Oğuz Han olduğunu söyler.

“Meşhed’e Doğru”nun “Turan”dan en önemli farkı Osmanlıya atıf yapılması ve bir ölçüde de İslamî bir tona sahip olmasıdır. Bunun dışındaki izlekler (“varlığını hissetmek”, “yüz milyonluk soy”, “şanlı geçmiş”, “Turan”, “Oğuz Han”) benzerdir. Kuşkusuz, Gökalp’in bu şiiri oldukça konjonktürel; padişahın Rumeli gezisi vesilesiyle kaleme alınmıştır. Bu nedenle Osmanlıcı ve İslamî atıflar içermesi anlaşılabilir. Belki de daha ilginç olan yön, şiirin bu özelliğinin zayıflığıdır¹⁶⁵⁴ çünkü eserin ağırlık merkezi kesin olarak Türk milliyetçiliğindedir ve hatta kültürel bir Pantürkçülük de söz konusudur. Üstelik (şehit düşmüş bir Osmanlı padişahının ağzından) Osmanlılık Türklüğe eklenmiş (yani Türkleştirilmiş), Türklüğün bir parçası haline sokulmuştur. Şehit düşmüş Osmanlı padişahının ağzından açık bir şekilde Türkçülük yapılmıştır. Osmanlı padişahının “Türk Hakanı”, Anadolu’nun “Türk Yurdu”, Rumeli’nin “Türk ili” olarak adlandırılması dikkat çekicidir.¹⁶⁵⁵ “Meşhed’e Doğru” da “Turan” gibi milliyetçi nitelikte bir şiirdir ve bu tür (milliyetçi/vatansever) duygulara hitabeder veya bu türden bir bilinç yaratmaya yöneliktir.

Genç Kalemler’in en yüklü ve nitelikli sayılarından biri olan 4 numaralı nüsha hakkında genel bir değerlendirmede bulunmak faydalı olacaktır. Her şeyden evvel bu

¹⁶⁵⁴ Padişahın Rumeli gezisi İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından birbiriyle bağlantılı iki temel amaca yönelik olarak düzenlenmişti. İlki, Meşrutiyet’in ilanından sonra (o günlere dek) üç kez ayaklanan (son ayaklanma Mart 1911’de başlamış ve daha yeni, Haziran ayında bastırılmıştı) Arnavutları kazanmak; ikincisi ise genel olarak Rumeli halkı üzerinde etki yaparak Osmanlı birliği (ittihad-ı anasır) yolunda olumlu bir sonuç elde etmektir. Bkz. Karal, **Osmanlı Tarihi** IX. Cilt, s. 145; Bayur (Cilt II Kısım: I), s. 38. Arnavut ayaklanmaları için ayrıca bkz. Bilgin Çelik, s. 356 vd. Bu çerçevede, Genç Kalemler’in konumunda olan bir dergiden Osmanlıcı ve İslamcı mesajların ağırlıklı olduğu bir yayın beklemek olağandır. Ancak, hiç de öyle olmamıştır.

¹⁶⁵⁵ Burada bir kez daha, Rumeli ve Anadolu’nun Genç Kalemler’in “vatan” saydığı toprak parçası olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

nüsha, “Padişahımızın teşrifi münasebetiyle: Mümtaz nüsha”dır. Genç Kalemler’in ilk özel sayısıdır ve 24 sayfadır.

Padişahın Rumeli gezisi ve bu sayının da bu gezi münasebetiyle “mümtaz nüsha” olarak çıkması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü Sultan Mehmet Reşat’ın İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından düzenlenmiş olan gezisi siyasî hedefleri olan bir etkinliktir. Bu siyasî hedefler kısaca, “Osmanlı birliğini kuvvetlendirmek” olarak özetlenebilir.¹⁶⁵⁶ Başka bir deyişle, temelinde Osmanlılık yatan bir etkinlik söz konusudur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yarı-resmî yayın organı olduğu ileri sürülen bir dergiden bu konjonktür içinde, sözü edilen gezinin temel amaçlarına en azından aşağı yukarı uygun düşen bir yayın yapması beklenebilir. Ancak, Genç Kalemler’de hiç de böyle bir yayın çizgisi görülmez. 4 numaralı nüshanın bazı yazılarında (örneğin padişaha hitapta ve Gökâlp’in şiirinde) “birleştirici” (Osmanlıcı ve İslamcı) bir yan varsa da gerek bu metinlerde gerekse yukarıda değerlendirilen yazılarda¹⁶⁵⁷ Türkçülük, bu “birleştirici” unsurları ezecek kadar net ve vurguludur. Üstelik bu Türkçülük sık sık kültür düzleminden siyasî düzleme taşmakta, bol bol siyasî imalar ve kültürel (ve hayal meyal de olsa siyasî) Pantürkçü mesajlar içermektedir. Bir yandan, İslam olanlar da dâhil olmak üzere diğer Osmanlı unsurlarının esamesi bile okunmazken, diğer yandan (bir yazıda görüldüğü gibi) Araplara yönelik bir “sevgisizlik”in görülmesi çarpıcıdır.

Konjonktür gereği Genç Kalemler’den normalden daha Osmanlıcı (ve belki İslamî) bir ton beklerken, aksine, milliyetçi retoriğin kuvvetlenmesini açıklamak pek de kolay değildir. Ancak bazı tahminler yürütülebilir.

Söylenebilecek ilk şey, bu durumun, Genç Kalemler’in, organik bağına karşın Cemiyet karşısındaki görece özerk konumundan kaynaklanıyor olduğudur. Daha önce de belirtildiği gibi, Genç Kalemler yayınının doğrudan doğruya Cemiyet tarafından

¹⁶⁵⁶ 1654 numaralı dipnota bkz.

¹⁶⁵⁷ Yukarıda değerlendirilen metinler dışında kısa bir yazıya da deyinmekte fayda vardır. Bu sayıda çıkan ve GKTH imzalı bu yazıda “Genç Türkler, ananeleri yıkan, taklitlerden nefret eden zinde ve kuvvetli bir hayata müştaktırlar” (özlem duymaktadırlar) denir. Emin Bülent Bey’in eserlerinde “Türklüğün istikbal ruhunu terennüm ettiği” belirtilir. Kendisine bu nedenle bir hediye gönderilecektir. Bkz. GKTH, “Emin Bülent Bey’e, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69.

yönlendirildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Aradaki ilişki, ayrıntıları çok da iyi bilinmeyen bir karmaşıklıktır.

Dahası, pratik nedenlerle “Cemiyet” deyip geçtiğimiz (ve dolayısıyla istemeden yekpare bir bütün olduğu izlenimi verdiğimiz) siyasî yapının hiç de homojen bir bütün olmadığı akıldan çıkarılmamalıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde daha Osmanlıcı, daha İslamcı, daha Batıcı ve daha Türkçü kesimler ve kimseler olduğuna şüphe yoktur.¹⁶⁵⁸ Genç Kalemler’in bu karmaşık tablo içindeki konumu (daha Türkçü olanlardan olduğuna şüphe olmamakla birlikte) yeterli açıklığa sahip değildir.

Akla gelebilecek bir başka seçenek, Genç Kalemler yayınının Cemiyet’in çizgisi ile aslında uyumlu olduğudur. Bu seçenek İttihatçıların Osmanlıcı/İslamcı söylemlerinde samimi olmadıkları iddiasına dayanır. Görünürde Osmanlıcı bir eylem içinde olan Cemiyet’in el altından (ve örneğin Genç Kalemler gibi yayınlar vasıtasıyla) Türkçülüğünü sürdürdüğü ileri sürülebilir.¹⁶⁵⁹

Kuşkusuz, durumun bu söylenenlerle hiçbir alakası olmadığı, söz konusu yayının belki de sadece tasadüfler sonucu ortaya çıktığı da düşünülebilir.¹⁶⁶⁰ Her ne olursa olsun, 4 numaralı nüsha Genç Kalemler’in en önemli ve milliyeçilik anlayışını en açık biçimde ortaya koyduğu sayılardan biridir. Bu nedenle, Genç Kalemler çalışmalarında ayrı bir yere sahip olmalıdır.

¹⁶⁵⁸ II. Meşrutiyet dönemi fikir akımları başlarda siyasî partilere iyice karışık halde karışmış bulunuyordu. Billurlaşma zaman içinde gerçekleşecektir. Bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 201.

¹⁶⁵⁹ Çok da makul görünmeyen bu seçeneği kuvvetlendirebilecek bir olaya işaret edelim. Her ikisi de Rumeli seyahatine katılan başmabeyinci Lütfi Simavi ve mabeyn başkâtibi Halit Ziya Beylerin verdiği bilgiye göre, Kosova’da Sadrazam Hakkı Paşa, Padişah adına Arnavutlara bir demeç vermiştir. Fakat Sadrazam’ın yanında bulunan ve demecin Arnavutçaya çevrilmesi için İstanbul’dan Padişah’ın beraberinde gelmiş olan Ayan Meclisi üyesi Manastırlı İsmail Hakkı Efendi’nin Arnavutça bilmediği hayretle öğrenilir. Karal’ın verdiği bilgiye göre bu olay, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin her ne pahasına olursa olsun Türkçeyi hâkim dil yapmak politikası ile ilgili görülmüştür. Bkz. Lütfi Simavi, s. 150; Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**, s. 280; Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 146; Bayur (Cilt: II Kısım: I), s. 38-39. Bizce bu seçeneği gerçekten kuvvetlendiren bir başka şey, Merkez-i Umumi üyesi Gökalp’in yazdığı “Meşhed’e Doğru” başlıklı şiirin, yukarıda değerlendirdiğimiz içeriğidir.

¹⁶⁶⁰ Bu “tesadüf” seçeneği de aslında pek mantıklı görünmez. Çünkü Genç Kalemler, Padişah’ın Rumeli seyahatine büyük önem vermiş, bunun için özel hazırlık yapmıştır. Derginin bu sayısı, Padişah’ın Selanik’e ayak bastığı gün “mümtaz nüsha” olarak çıkmış, fotoğrafsız Genç Kalemler’de ilk kez bir fotoğraf (Sultan Mehmet Reşat’ın fotoğrafı) ilk sayfada yer almış, Padişah’a hitaben kaleme alınmış bir yazı yine derginin ilk sayfasında yayımlanmış, bu geziyle ilintili bir şiir dergide yer almış, “Haftanın Hadisesi” sütununda Padişah’ın Selanik’e gelişi “bu haftanın en mühim hadisesi” diye ilan edilmiş, derginin başyazarı Ali Canip Bey Padişah’ı ziyaret eden bir heyete katılmıştır.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan beşinci başmakalenin başlığı “Yeni Lisan’ın Güzelliği”dir.¹⁶⁶¹ Evvelki Yeni Lisan makaleleri ile temelde aynı görüşlerin savunulduğu ama dil konusunda daha teknik detaylara girilen ve bol örnek verilen bu yazıda, aydınların dili ile halkın dili arasındaki kopukluk (ikilikler) üzerinde önemle durulur. “Yeni Türkçe” ukalâ aydınlardan değil, halkın dilinden (kullanışlarından) doğmuştur. Ancak, dilin güzelliği “milli şairler tarafından tayin edilir.”

Açıkça, halkçı denebilecek (halkın dilinden yana ve aydınlara karşı) bir tutum gösterilen yazıda “Yeni Lisan” tabiri yerine ve onunla birlikte “Yeni Türkçe” tabirinin kullanılması dikkat çeker.¹⁶⁶² Ayrıca, Yeni Türkçenin sadece Arapça ve Acemceden değil, Selçukçadan, Çağataycadan, Türkmenceden ve Avrupa lisanlarından da kurallar, ahenkler, (istisnaları olmakla birlikte) kelimeler alamayacağını belirtmesi; Yeni Lisan’ın Türkçenin ahengine uygun olmayan bir kelimeyi aslı Türkçe olsa bile Türkçe saymayacağını ve başka dillerden alındığı halde Türkçeye uydurulmuş kelimeyi “halis Türkçe” sayacağını belirtmesi önemlidir. Yazı, “İstikbal Yeni Lisanındır!” denerek sonlandırılmıştır.

Daha yukarıda Genç Kalemler’in dil konusundaki görüşünü etkileyen en önemli isimlerden birinin (belki de birincisinin) Friedrich Max Müller olduğuna değinilmişti.¹⁶⁶³ Gerek Gökalp’in bu makalesinde gerekse dergide yer alan başka yazılarda sık sık Müller’e atıfta bulunulmuş, bu yazıda olduğu gibi, onun “dil kendi

¹⁶⁶¹ “?” (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan’ın Güzelliği”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 81-86.

¹⁶⁶² Genç Kalemler’in başlattığı dil hareketine yöneltilen temel eleştirilerden biri “Yeni Lisan” adlandırmasına yönelik olmuştur. Gökalp’in buradaki kullanımı muhtemelen bu eleştiriye karşı bir hamledir.

¹⁶⁶³ “Turan” kavramının içeriğinin değişikliğe uğramasında etkili olduğunu belirttiğimiz, dilbilim, mitoloji ve din araştırmalarıyla tanınan Alman asıllı İngiliz oryantalist ve dilbilimci Friedrich Max Müller (1823-1900) 1855 tarihli eserinde ilk kez “Turan dil ailesi” kavramını ortaya atmıştır. Dil ailesi kategorisinin ötesine geçerek, bir Turan halkları ya da ırkları tanımlaması da yapmıştır. Onun ve daha başka Avrupalı dilbilimcilerin çalışmaları sonucunda Turan halkları dilsel ve kültürel olarak tanımlanmışlardır. Müller için bkz. Önen, s. 40-43, 73; Şenel, s. 76-77; Demirkan, s. 22-23. Demirkan’ın çalışmasında yanlış bir şekilde “Miksa Müller” diye söz edilen kişinin Max Müller olduğunu Önen bildirmektedir.

köklerinden değil, kendi tasarruflarından oluşur”¹⁶⁶⁴ görüşü benimsenmiş ve tasfiyecilere karşı öne sürülmüştür.¹⁶⁶⁵

Ali Canip Bey’in kaleme aldığı “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret” başlıklı makalede¹⁶⁶⁶ Tefik Fikret ve son şiir kitabı olan “Haluk’un Defteri” çok sert bir şekilde eleştirilir.

Yazara göre, Tefik Fikret’in kafasına “kuvvetten şikâyet” fikri saplanıp kalmıştır. O, hayatın “Bizans’ın ruhu” gibi suskun ve hareketsiz kalmasını istemektedir. Hâlbuki o hayat, kanla, ateşle yükselecektir. “Genç Türkiye’nin genç evlatları” vücutlarını karaların, denizlerin kumbaralarından, bombalarından hiç saklamayacaklardır çünkü onlar bilmektedirler ki “ ‘her millet fertlerinin fedakârlığıyla yaşar’ ve fedakârlığın yerini ne zekâ, ne servet tutar.” Vatanını unutan, vatani için didişmeyi bir türlü göze alamayan, vatani için bir kalem bile kıramayan, milleti için lekelenmeye rıza gösteremeyen Tefik Fikret, sanıldığı gibi ihtilalci bir şair değildir. Yazdıkları, “Turan’ın yavrularına”, “yarınki kuvvetli Türk”e muzırdır. Çünkü artık onlara karanlıklar, boğuk ve müzlim şikayetler, fena görüşler değil, aydınlıklar, yüksek ve pervasız hitaplar lazımdır; bunlarsa onda yoktur. Türklüğün gelecekteki hayatına en yabancı şey (Tefik Fikret’in yaptığı) hayattan korkmak olacaktır. “Vatanım toprak, milletim nev-i beşer” fikrine değer vermek Türkler için bir felakettir. “Turan’ın evlatları” şimdiye dek hep bu saçma fikirden zarar görmüştür.

Görüldüğü üzere Ali Canip Bey’in eleştirisi, Tefik Fikret’in devrimci, yeterince vatansever ve iyimser olmadığı ve bu duruşuyla Türklüğe zarar verdiği

¹⁶⁶⁴ Gökalp’in ifadesiyle, “bir lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir.” Bkz. “?” (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan’ın Güzelliği”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 85.

¹⁶⁶⁵ Genç Kalemler’in Müller’den etkilendiğini Yöntem de hatıralarında ve eserlerinde dile getirmiştir. Bkz. Yöntem, “Genç Kalemlerin Yeni Dil Davası”, **YT**, s. 371-373; Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 16-17. Genç Kalemler’in temel ilkelerinden biri olan “bir dil başka dillerden ihtiyacı olan kelimeleri alabilir ama kural alamaz” ilkesinin temel kaynağının da Müller olduğunu yine Yöntem’in bu yazısından öğrenmekteyiz.

¹⁶⁶⁶ Yekta Bahir (Ali Canip), “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 86-87, 90-92.

noktasında odaklanmaktadır.¹⁶⁶⁷ Genç Kalemler Türk aydınlarından devrimci ve milliyetçi bir coşku beklemekte ve talep etmektedir.

Gökalp'in Genç Kalemler'deki üçüncü şiiri olan "Altın¹⁶⁶⁸ Yurt" "Türk Tarihinden" üst başlığı ile verilmiştir.¹⁶⁶⁹ Gerçekten de şiir tümüyle tarihî bir içeriğe sahiptir.¹⁶⁷⁰ Bu milliyetçi manzumenin iki özelliği dikkate çarpar. Öncelikle, "Meşhed'e Doğru"nun aksine ve "Turan"daki gibi, yine Osmanlılığa hiç atıf yapılmaz. Esas odaklanılan İslamiyet öncesi Türklerdir.¹⁶⁷¹ İkinci olarak ve daha önemlisi, "Altın Yurt" önceki iki şiirden çok daha açık bir Pantürkist içeriğe sahiptir.¹⁶⁷² Bu şiirin belki de Genç Kalemler'de yayımlanmış, Pantürkizmi açıkça savunan ilk metin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buradaki "Turan" da daha çok coğrafi bir anlamla yüklü gibidir.

Bunlar dışında şiirde, "ulusal bilinci (Türklük bilincini) kazanmak"; "şanlı mazi"; "Türklerin uykudan uyanışı", "vatan", "Türklerin hâkimiyeti", "Oğuz Han", "Timuçin", "Cengiz Han" gibi milliyetçi izlekler görülür.

Genç Kalemler'in 5 numaralı nüshasında yeni bir tefrikaya başlanır. "Japonya İmparatorluğu"¹⁶⁷³ başlıklı ve Baron Soyesaço'dan¹⁶⁷⁴ yapılan bu tercüme, her şeyden evvel, Genç Kalemler'in "terakki" (ilerleme) kavramına verdiği önem için iyi bir örnektir çünkü bu yazı serisinde, 20. yüzyılın başlarında Türk aydınları için oldukça

¹⁶⁶⁷ 1325'te Selanik'te bulunan ve Ali Canip Bey'in şiirlerini kendi ağzından dinleyen Saffet Ürfi, bu şiirlerin hep Fikret taklidi şeylerden ibaret olduklarını söyler. Verdiği bilgiye göre, Ali Canip Bey o sırada Fikret'i çok methetmektedir. Ona hayrandır. Eserlerinde de onun etkisi altındadır. Onun gibi yazmak istemektedir. Hâlbuki bir sene sonra tümüyle değişmiştir. (Betin), s. 11. Bu vesileyle, Saffet Ürfi'nin Hüsün ve Şiir'de bir şiirinin yayımlandığını ve bu şiirin altına "Selanik: 12 Teşrinisani 325" kaydının düşülmüş olduğunu belirtelim. Bu tarih, 25 Kasım 1909'a karşılık gelmektedir. Bkz. Saffet Ürfi, "İhtiyaç Bana", **HŞ**, Numara: 3, s. 6.

¹⁶⁶⁸ "Vav" harfiyle yazıldığı için "Altın Yurt" diye okumak daha doğrudur ve bazı çalışmalarda da [örneğin bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 69-71] böyle geçer. Biz bugünkü Türkçeye uygun olarak "Altın Yurt" diyoruz. Bazı çalışmalarda da böylesi tercih edilmiştir. Bkz. Gökalp, **Kızılalma**, s. 97.

¹⁶⁶⁹ Demirtaş (Ziya Gökalp), "Altın Yurt", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 88.

¹⁶⁷⁰ Gökalp'in diğer şiirleri için de aynı şey söylenebilir ama "Altın Yurt" derecesinde değil.

¹⁶⁷¹ Bu aslında, Genç Kalemler'in genel tavrı olmuştur. Bu tavra olumsuz bir anlam yüklediği görülen Çelik, şu yorumu yapar: " '*Genç Kalemler*'...tıpkı Cumhuriyet sonrasında olduğu gibi, İslâmî Türk mazisi karşısında inkarcı ve reddedici bir tavır takınmıştır. Bu tamamen ideolojik bir tavidir..." Çelik, s. 215.

¹⁶⁷² Örneğin şu ifadeler: "Bütün Türkler birleşsin" veya "Ey oymaklar, alaylar birleşelim Türk bir soy / Olduğunu herkese, her tarafa anlatsın".

¹⁶⁷³ "Japonya İmparatorluğu", **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), s. 93-95.

çekici bir örnek/model haline gelen Japonya'nın gelişimi anlatılmıştır. Başka bir deyişle, söz konusu olan Japon tarihidir.¹⁶⁷⁵

Kim olduğunu tespit edemediğimiz “Kaya Alp” müstearlı yazar, tercümesini yaptığı bu yazı serisinin bu nüshada yayımlanan ilk bölümünün başında yaptığı açıklamada, “Türklüğümüzün, büyük ve misilsiz kavmimizin” eski komşusu olan Japonların ilerleme aşamalarını tanımanın ve öğrenmenin çok önemli olduğunu belirtmiştir.

5 numaralı nüshanın arka kapağının iç yüzünde, dış kapakta olduğu için şimdiye dek Genç Kalemler literatürüne giremeyen¹⁶⁷⁶ bir sayfalık bir yazı mevcuttur.¹⁶⁷⁷ Yazının başlığı “El Yazıları”dır ve altındaki imza da “Genç Kalemler Tahrir Heyeti”dir.¹⁶⁷⁸ Mim. Elif. Bey’e hitaben yazılmış olan bu yazı, bu şahsın Ömer Seyfettin’in “Pamuk İpliği” başlıklı hikâyesine yönelik eleştirilerine verilmiş bir cevaptır. Özetle, Mim. Elif. Bey bu hikâyede yabancı kelimeler kullanılmasını eleştirmekte ve Genç Kalemler’i, bir yandan Yeni Lisan’ı savunurken diğer yandan bu türden yabancı kelimeler kullanarak bindiği dalı kesmekle suçlamaktadır. Verilen sert sayılabilecek cevabın özünü ise; bu yabancı kelimelerin hikâyenin yazarı tarafından değil, Levanten hikâye kahramanları tarafından kullanılıyor olması; Levanten kahramanların lisanlarında, ahlâklarında olduğu gibi, Garplılık olacağı; yazarın gerçekçi bir tutumla Levanten kahramanların gerçek konuşmalarına sadık kaldığı oluşturur. “Bir romanda, bir hikâyede kahramanların telaffuz ettiği kelimeler muharririn değil o kahramanıdır.” Cani ve vicdansız bir kahramanın her kötülüğünden nasıl yazar sorumlu değilse dilinden de sorumlu değildir.

¹⁶⁷⁴ Bu isim hakkında bilgi edinemediğimiz için, dergide Osmanlıca olarak yazıldığı şekilde aktarıyoruz.

¹⁶⁷⁵ Bir zamanlar geleneksel bir Asyalı güç iken başarıyla modernleşmiş, geleneksel ile modern kaynaştırabilmiş, güçlü bir Avrupa devleti olan Çarlık Rusyası’nı 1905’te savaşta yenmiş olan Japonya’nın idealize edilmesi, II. Meşrutiyet basının genel bir özelliğidir. Bkz. Brummett, s. 193, 195.

¹⁶⁷⁶ Ne Genç Kalemler incelemelerinde bu yazıdan bahsedilir ne de çevrimyazı basımda yer almaktadır. Tam anlamıyla kaybolmuş bir metindir. Hâlbuki, görüleceği üzere, hiç de önemsiz değildir.

¹⁶⁷⁷ GKTH, “El Yazıları”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 5 (19 Haziran Cumartesi), arka kapak iç yüzü.

¹⁶⁷⁸ Bu cevap yazısının, gerek konusu gerekse üslubu nedeniyle Ömer Seyfettin tarafından kaleme alındığını zannediyoruz.

Yazının sonlarına doğru bir “büyük emel”den bahsedilir. Bu “büyük emel” için şöyle denir: “Biz yeni başlayan hakiki ve büyük Türk hayatına hiçbir şeyde Garp rengi vermeyeceğiz. Şarka ve Şarklılığa hizmet edeceğiz.”

6 numaralı nüshanın Yeni Lisan makalesi, 5 numaralı nüshanın başmakalesinin devamı niteliğindedir ve “Yeni Lisan- Türkçe Terkiplerin Güzelliği” başlığını taşır.¹⁶⁷⁹ Şimdiye kadarki en kısa Yeni Lisan makalesi olan ve Gökaltp tarafından kaleme alınan bu yazıda önce Türkçe tamlamaların Arapça ve Acemce tamlamalardan daha güzel olduğu ispatlanmaya girişilir. Daha sonra çoğullar ve edatlar üzerinde durulur. Yazının sonunda tüm metnin ana fikri özetlenir. Arapça ve Acemceden alınan kelimeler o dillerin tamlamalarından, çoğullarından ve edatlarından kurtarıldığı surette yavaş yavaş Türkçeleştirilmiş olur ki bu, şüphesiz lazımdır. Makale, bir önceki makalede olduğu gibi, gelecekteki lisanımızın bu Yeni Lisan olacağı iddiasıyla sonlanır.

Bu nüshanın bizce en önemli yazısı ise Başyazar Ali Canip Bey tarafından kaleme alınmış olan “Milli Edebiyat Meselesi I” başlıklı makaledir.¹⁶⁸⁰ Yazar, “milli edebiyat” tabirinin layıkıyla anlaşılamadığını belirtir. Bu tabir iki tipi şaşalatmıştır. İlki, sanat kuramlarını doğru düzgün bilmeyenler, ikincisi ise nasıl olursa olsun “milliyet”ten ürkenlerdir. Yazar iyice düşünmüş, ne yaparsa yapsın onların “milli edebiyat”ı “şalvarlı edebiyat”la bir görmekten vazgeçmeyecekleri ve yine “milli edebiyat olmaz” diye bağıracakları hükmüne varmıştır. Bu nedenle Genç Kalemler bir karar almıştır.

Ve işte bunun için bu manası anlaşılmamaya¹⁶⁸¹ ahdedilmiş olan iki kelimeyi Genç Kalemler’den silmeye karar verdik. Bunun yerine fikrimizi daha güzel izah edeceği şüphesiz bulunan “ibdaî edebiyat” terkiibini kullanacağız. İhtimal yine anlamak istemeyenler olacaktır.¹⁶⁸²

¹⁶⁷⁹ GKTH (Ziya Gökaltp), “Yeni Lisan- Türkçe Terkiplerin Güzelliği”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 97-99.

¹⁶⁸⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi I”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 99-103.

¹⁶⁸¹ Bu kelimedede bir yanlış baskı söz konusudur. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 194.

¹⁶⁸² Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi I”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 100. Bu tavra ilişkin ilginç ve oldukça subjektif bir yorum şöyledir: “Nihayet, ‘Osmanlı milleti’, ‘kavmî edebiyat’, ‘millî edebiyat’ deyimleri üzerinde düştükleri çelişmeleri kendileri de anlamışlar ve ‘milli edebiyat’ deyimini kullanmaktan vazgeçmişlerdir.” Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, s. 180.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti adına muarızlara karşı yapılan bir meydan okumanın ardından yazar, şimdiye dek “milli” tabiriyle anlatmak istedikleri “ibdaî edebiyat”ın ne olduğunu izaha girişir.

Sanatın en esaslı unsuru taklittir. Milletlerin (örneğin Almanların, Fransızların, İngilizlerin) edebiyat tarihleri gösterir ki her türlü hadise gibi edebî hadiseler de tabiatın sabit kanunlarına esirdir. Hiçbir edebiyat sebepsiz doğmamış, her edebiyat birbirini taklit etmiştir. Fakat birbirini taklit eden bu edebiyatlar yaratıcılık da göstermişlerdir. Bununla beraber, yaratım da bağımsız değildir. Onun da sabit kanunları vardır. Fakat yazar yalnız maddî bir determinizme (belirliliğe) inanmış değildir. Fouillée’ye dayanarak zihnî mevcudiyetin de bir varlık olduğunu iddia eder. Başka bir deyişle, fikirler de sebeptir. “Yaratırım” diyenle “yaratamam” diyen arasında yaşam ile ölüm arasındaki kadar fark vardır.

Edebiyatımızda Şark mektebini oluşturan şairlerin en seçkinleri maymun gibi taklitçi olmaktan kurtulamamışlardır. Garp mektebi de yine gözünü yalnız dışarıya dikmiş, içlerinden en dâhisi bile klasikleri, romantikleri soyup soğana çevirmiştir ve bu akım her gün şiddetini arttırmaktadır. Öyle ki edebiyatımız tozlu bir aynadan görünen bir Fransız çehresinden başka bir şey değildir. Bu taklitçilik Edebiyat-ı Cedideciler için söz konusu olduğu gibi, şimdiki gençler (Fecr-i Âtîciler) için de geçerlidir.

Yüz seneye yakın bir zamandır daima Fransızlara bakmış gözler, başka hiçbir şey görmemektedir. Fransızlar bir gölgeden daha sadık bir şekilde ve acz ile yerlerde sürünerek takip edilmektedir. Yazara göre bu taklitçilik bir millet için büyük bir felakettir. “Hülâsa bir asırdan beri kuvvetli bir maymunlukla malulüz; bu bir kavim için ne felakettir.” Hâlbuki Genç Kalemler’in kavmiyetten ürken muarızları bir kere Fransızları inceleseler, onların bile kendi kendilerini taklit etmekten bıktıklarını göreceklerdir.

Fransız edebiyatından verdiği örneklerle bu görüşünü açıklayan yazar, bizde taklidin ne kadar kuvvetli olduğu üzerinde yeniden durur. Verdiği bir örnek ilginçtir. “Büyük 10 Temmuz’umuzla” yaşamaya layık olduğumuzu gösterdikten sonra ağlamanın hiçbir gereği yokken, henüz aşka temas etmedikleri eserlerinden anlaşılan

bazı gençler sebepsiz, yalancı gözyaşları dökmektedir. Başka bir deyişle, 1870'ten sonra en büyük hakkı ağlamak olan Fransızlar taklit edilmektedir.

Genç Kalemler dergisinin editörünün basın ve edebiyatın (daha genel olarak kültür ürünlerinin) ne kadar etkili olabileceğinin farkında olması önemli ve anlamlıdır. Ona göre hayat şiiri yaptığı gibi, artık şiir de belki daha da ziyade hayatı yapmaktadır. Burada verdiği örneklerden, “şiir” tabirini geniş anlamıyla, “kültürel ürün” anlamında kullandığı anlaşılmaktadır. Kültürel ürünler artık kamuoyunu yönlendirmektedir. Batının koskoca kamuoyu zavallı Türkiye'nin aleyhine çevrilebilmekte, Yunan'a bağımsızlığını kazandırmakta, bütün dünya modasını belirlemektedir. Tevfik Fikret'in bir şiiri (“Sis”) İstanbul'a ebediyen “köhne Bizans” damgasını vururken, üç perdelik bir oyun her yerde dehşetli cereyanlar başlatmaya kâfi gelebilmektedir.

Şiirin hayata böylesine hâkim olduğu bir devirde “zinde hislerimizle” güçlü bir edebiyat yaşatabilmek mümkün, daha doğrusu zaruri iken, yalancı gözyaşlarının, gerçek şahsiyetimizi bir türlü gösteremeyen bitmez tükenmez kederlerin varlığı ancak tek bir şeyle, taklitle açıklanabilir. Yazara göre “sanat şahıs içindir” ve bu yalancı gözyaşları hiçbir şekilde bizim şahsiyetimizi açıklayamaz çünkü bizim değildir. Ali Canip Bey, elinde olsa, her şeyin maymun gibi taklitçisi olmaktan başka bir şey yapmayan köhne Bizans muhitine hiçbir Türk gencini sokmayacağını söyler.

Taklidin reddinden sonra gündeme, nasıl ve neyin yaratılacağı soruları gelir. “Nasıl?”ın cevabı kolaydır. Bu, yine Batının bize akıttığı sanat, felsefe ve bilim hazinelerinin ruhlarımızda doğurduğu yeni ideallerle yapılacaktır. 20. yüzyılın felsefesinden, sanatından yükselen büyük sesleri dinleyerek yaratma kuvvetimizi arttırmamız gerektiği belirtilir.

Peki, “ne yaratılacaktır?” Yazara göre, işte o bilinemez. Çünkü hiçbir Yeni Hayat'ın hiçbir kurucusu neyi yaratacağını bilmiyordu. O, kendi kendine bir şekil alacaktır. Yapılacak şey yalnızca, belirsiz eğilimlerden “hayalî gayeler” çıkararak bunlara “kıymet” vermektir ve işte yaşanacak Yeni Hayat da bu gayelere verilen

kıymetten doğacaktır. “İşte bizim bugüne kadar ‘milli edebiyat’ dediğimiz şey!” Buna karşı itirazlarsa sadece, yeniliği istememekten kaynaklanmaktadır.¹⁶⁸³

Ömer Seyfettin’in en ünlü hikâyelerinden biri olan “İrtica Haberi” de Genç Kalemler’in 6 numaralı nüshasında yayımlanmıştır.¹⁶⁸⁴ “İrtica Haberi”nin anlatıcısı (herhalde Ömer Seyfettin) 31 Mart’ı duyunca gözlerinin önüne dumanlı bir Balkan haritası gelir. “Türkiye’nin parçalandığını”, bu haritanın kırmızı ve ateşten sınırlarının gizli ve çirkin bir el ile bozulduğunu, değiştirildiğini görür gibi olur. 31 Mart Vakası dolayısıyla yapılan mitingde kürsüye çıkan kaza kaymakamı ile süvari alay kumandanının konuşmaları Osmanlıcı mesajlarla yüklüdür.

Ömer Seyfettin’in bu hikâyesinde açık bir Türkçülük yapıldığını söylemek mümkün görünmez. Bu hikâyeden çıkarılabilecek ilk sonuç, 31 Mart Vakası döneminde (yani 1909 Nisanında) Osmanlıcılığın halen oldukça kuvvetli olduğudur ve bu durum özellikle İttihatçılar için geçerlidir.

İkinci dikkat çeken yön, 31 Mart Vakası ile “Balkan sınırları” ve “sınırları değiştiren gizli ve çirkin el” arasında kurulan bağıdır. Bu bağ ile yazar herhalde emperyalist Avrupalı devletler ile 31 Mart Vakası arasındaki ilişkiye dikkat çekmek istemiş olsa gerektir.¹⁶⁸⁵

Genç Kalemler’in Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan¹⁶⁸⁶ yedinci başmakalesi, “Yeni Muhitül-Maarif Heyeti’ne” hitaben yazılmıştır.¹⁶⁸⁷ Yeni Lisan

¹⁶⁸³ Bu yazısının içinde yer alan bir dipnotta Ali Canip Bey, bu haftaki Muhit-i Mesai’ye Genç Kalemler aleyhinde yazı yazan meçhul bir zatın “bizi Oğuz Han’a ait ananelerle Karakurum’a götürüyorsunuz” diye “pek cahilane ve saçma sözler” sarfettiğini söyler ve “Herhalde Gençlik Kavgasını beklesin!” diyerek, buna karşı bir polemik yazısı kaleme alacağını ima eder. Bkz. Yekta Bahir (Ali Canip), “Milli Edebiyat Meselesi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 101. Aynı sayının “Haftanın Hadisesi” sütununda ise bundan şöyle bahsedilir: “Mesailer muhitine hiç tanınmayan bir müstear uzun bir makale yazarak ‘milli edebiyat olmaz!’ demiş ve mutad olduğu üzere bu tabirden küçücük beyniyle ‘şalvarlı edebiyat’ maksut olduğunu zannederek kendi budalalıklarına şiddetle hücum eylemiş ise de makalesinin bitmesiyle beraber Yekta Bahir tarafından edebî bir şehitlik şerbeti nûş (!) ettirileceği derkârdır.” Lâkayt (Ali Canip), “Haftanın Hadisesi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 112.

¹⁶⁸⁴ Perviz (Ömer Seyfettin), “İrtica Haberi”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 6 (19 Haziran Cumartesi), s. 103, 106-110.

¹⁶⁸⁵ Gerçekten de 31 Mart Vakası’nda İngiltere belirleyici bir rol oynamıştır. Bu konuda bkz. Akşin, **Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı**; Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 130-159.

¹⁶⁸⁶ Öksüz’ün tahmininin aksine (bkz. Öksüz, s. 107), bu makale Ömer Seyfettin tarafından yazılmış değildir.

programının topluca ortaya konulduğu bu makaledeki dil konusundaki görüşler, şimdiye dek ele alınan Yeni Lisan makalelerinde görüldüğü için burada tekrar edilmeyecektir. Bunun dışında önemli bulunan noktalar üzerinde durulacaktır. Bu vesileyle, bu makalenin en ilginç ve özgün Yeni Lisan makalelerinden biri olduğunu özellikle belirtmek yerinde olacaktır.

7 numaralı nüshanın başmakalesi, Yeni Lisan'ın o sırada hangi çevreler ve yayınlar tarafından kabul edildiğini (ne kadar ve nerelere yayıldığını) isim vererek topluca ortaya koyması açısından önemlidir. Verilen bilgiye göre, Selanik gençleri ile İstanbul'un ve İzmir'in bazı gençleri geleceğin Türkçesinin alacağı şekli sezerek, "Yeni Lisan" adı altında hem kurallarını göstermeye hem de örneklerini sunmaya başlamışlardır. Yeni Lisan'ı anlatmak ve yaymak için Selanik'te "Genç Kalem", İzmir'de "Gençlik" adlı iki dergi yayına başlamıştır.

Selanik'in en önemli gazetesi olan "Rumeli", Yeni Lisan'ı kesin olarak kabul etmiştir. Gündelik "Yeni Asır" gazetesinin başmakaleleri de Yeni Lisan ile yazılmaktadır.¹⁶⁸⁸ Selanik Belediye Hastanesi tarafından kurulan "Tıp Kitapları Tercüme Heyeti" Yeni Lisan'ın tıp terimlerini bulmakta büyük kolaylıklar sağladığını tecrübe ile anlayarak bu harekete katılmıştır. Yine Selanik'te gençlerden toplumsal ve felsefî eserler tercüme etmek için kurulan bir heyet de tercüme üslubu olarak Yeni Lisan'ı kabul etmiştir. İstanbul'da felsefeye dair iki kitap Yeni Lisan'la tercüme edilerek basılmıştır.¹⁶⁸⁹ Yakında İstanbul'da "Yeni Lisan" adlı aylık ve büyük bir dergi

¹⁶⁸⁷ GKTH (Ziya Gökalp), "Yeni Lisan -'Yeni Muhîtlü Maarif' Muhterem Heyeti'ne", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113-117. Bu nüshanın ön dış kapağının iç yüzünde Selanik Maarif Müdüriyeti'nden yapılmış bir duyuru yer almaktadır. Selanik vilayeti öğretmenlerine yönelik bu duyuruda eğitime (ve bu arada dile de) ilişkin bir dizi konunun görüşülmesi için umumi bir encümen oluşturulacağı bildirilmekte ve okullarının temsilcisi olarak öğretmenler bu toplantıya davet edilmektedir. Katılacak öğretmenlerin önceden bildirilmesi de istenmiştir. "Selanik Maarif Müdürü" imzalı bu bir sayfalık yazının sonunda, "Tahrir Heyetimizce Ali Canip Bey intihap edilmiştir" kaydı yer almaktadır.

¹⁶⁸⁸ Genç Kalem çevresindeki kimselerden olan Tekin Alp, Yeni Asır'ın yazarıdır. Bkz. Tekin Alp, "Hal Tercümesi", s. 369; Tekin Alp, "Hal Tercümesi (1939)", s. 372; Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**, s. 15, 24. "Şimdiki hâlde dava kazanılmıştır. Yeni lisanda birçok eserler neşrolunmuşdur" diyen Tekin Alp de Yeni Lisan'ı kabul eden yayınlar hakkında bilgi verir. Bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 147.

¹⁶⁸⁹ Sözü edilen bu iki kitap herhalde, Baha Tevfik ile Ahmet Nebil Beylerin birlikte tercüme edip 1911'de arka arkaya yayınladıkları, Ernst Haeckel'in "Vahdet-i Vücut-Bir Tabiat Âliminin Dini" ve Ludwig Buchner'in ünlü "Madde ve Kuvvet" adlı kitapları olsa gerektir. Her iki kitap da Yeni Lisan'la tercüme edilmiş ve her ikisinin önsözünde de Yeni Lisan'la tercüme edildiği özellikle belirtilmiştir. Dahası, bu önsözlerde Yeni Lisan övücü bir şekilde tanıtılmıştır da. Bkz. Bağcı, s. 127-128. Osmanlı

yayınlanacaktır.¹⁶⁹⁰ Ayrıca, makalenin sonunda yazar kendilerini kastederek, bir “Yeni Lisan Encümeni”nden ve bu Encümen’in İstanbul’da ve çoğu vilayette muavinleri bulunduğundan söz eder.

Bunun dışında, makalenin halkçı ve bağımsızlıkçı tonu dikkat çekecek belirginliktedir. Ayrıca, “demokrat idare”, “demokratik memleket”, “demokratik millet” gibi tabirler Genç Kalemler’de ilk kez bu makalede kullanılmıştır.

Genç Kalemler’e göre hâkim olan bir millet hâkim olmak zorundadır ve “demokrat bir idare” bilim ve marifetin de demokratize edilmesini gerektirir. Avam ile havasın dilleri ayrıdır ve Yeni Lisan, bilgileri memnun etmeyecektir. Çünkü onlar geleneklerinden, alışkanlıklarından vazgeçemezler. Fakat demokratik bir memlekette çoğunluk hâkim olduğundan, doğallık yapaylığa nihayet galebe çalacaktır. Siyasî kapitülasyonların kaldırılmasını en kutsal gaye bilen “Osmanlı milleti”, “lisanî kapitülasyonlar”ı da bugünden yok edecektir. Bir milleti oluşturan fertler eşit hukuka tabi olduğu gibi bir dil de eşit yetkiye sahip kelimelerden oluşur. Hâlbuki eski lisanda Arapça ve Acemce kelimeler Türkçe kelimelere göre imtiyazlıdır. Meşrutiyet bütün imtiyazları ortadan kaldırırken Türkçede bu tabiatsız imtiyazlar kalamazdı. Yeni Lisan bu imtiyazları ortadan kaldırmakla beraber, halkın anlayacağı bir dil de olduğu için iki açıdan demokratiktir. Aristokratik bir yönetimde havas için ayrı, avam için ayrı dil bulunabilir ama demokratik bir millette yalnız bir dil olabilir ki o da ahalinin dilidir. Gerçek “encümen-i danış” halkın zevkidir. Buna kafa tutanlar mağluptur.

Bu makalenin belirgin halkçı/demokrat ve bağımsızlıkçı niteliği dışında üzerinde durulması gereken bazı özellikleri vardır. Öncelikle, burada “millet” ve “Osmanlı milleti” denirken kastedilen açıkça “Türk milleti”dir.¹⁶⁹¹ İkinci olarak, makale siyasî yan anlamlarla yüklüdür veya başka bir deyişle, metne bir siyaset kokusu

materyalizminin etkilendiği en önemli kaynak Buchner’in felsefesi olmuştur. Işın, “Osmanlı Materyalizmi”, s. 364. Evrimci/biyolojik materyalizmin önemli isimlerinin önemli eserlerinin materyalistler tarafından Yeni Lisan’la tercüme edilmesi, Genç Kalemler’in de materyalizmi temel aldığı (materyalist olduğu) düşünülürse anlamlıdır.

¹⁶⁹⁰ Yazının ileriki bölümünde “Rumeli” gazetesinin Yeni Lisan’ı kabul ettiği günden beri iki misli satılmaya başladığı, İstanbul’da iki genç tarafından Yeni Lisan’da yapılan tercümelerin, konuların hususiliğine rağmen, binlerce sattığı bildirilir.

¹⁶⁹¹ Ancak “Osmanlı milleti” tabirinden sonraki “millet” kelimeleri “Osmanlı milleti” anlamına gelebilir. Ondan öncekilerin “Türk ulusu” anlamında kullanıldığına şüphe yoktur.

sinmiştir. “Demokrat idare”den ve onun yapması gerekenlerden, “demokratik memleket”ten ve onun niteliğinden, “Osmanlı/Türk milleti”nin siyasî kapitülasyonları kaldırmayı “en kutsal gaye” bilmesinden, milleti oluşturan fertlerin hukukî eşitliğinden, Meşrutiyet rejiminin bütün imtiyazları kaldırdığından, demokrat(ik) bir yönetimde/millette yalnız tek bir dil olabileceğinden söz edilmesi bu minvalde sayılabilir.

Bu ilginç Yeni Lisan başmakalesinin bir diğer önemli (ve yine siyasî denebilecek) yönü, Yeni Lisan’ı (Türkçeyi) gelecekte bütün Osmanlıların ve bütün Türklerin “tek okuma-yazma dili” olarak sunmasıdır. Genç Kalemler’e göre Yeni Lisan, özel bir isimle adlandırılmadan, kuralları düzenlenip ilan edilmeden önce kendi kendine kurulmaya ve yayılmaya başlamıştır. Bugün gençler tarafından tutulan Yeni Lisan, yarın “bütün Osmanlıların” ve “umum Türkler”in tek okuma-yazma dili olacaktır. Metinde tam olarak şöyle denmektedir: “Yeni Lisan... Bugün gençler tarafından terviç ediliyor. Yarın bütün Osmanlılar ve umum Türkler yalnız bu lisanda yazacak, bu lisanda okuyacaktır.”¹⁶⁹²

Bu son ifadenin, bütün Türkler için tek bir okuma-yazma dili öngörmesiyle, kültürel bir Pantürkçülük içerdiğine şüphe edilemez. Aynı zamanda tüm Osmanlılar (yani anadili Türkçe olmayan Osmanlı unsurlar) için de aynı öngörünün yapılması, zaten hâlihazırda resmî dil olan Türkçenin tek eğitim dili olarak düşünüldüğünü de dışa vurur. Bu ifade, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin “Türkleştirme politikası”nın bir kanıtı olarak yorumlanabilecek niteliktedir.

Bu görüşün, Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzalı, üstelik bir kuruma (Muhitül-Maarif Heyeti’ne) gönderilen ve dergide de başmakale olarak yayımlanan bir metinde yer alması önemlidir. Dahası, makalenin yazarının, Tahrir Heyeti üyesi olmaktan başka, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi’nin önemli üyelerinden biri olan Ziya Gökalp olması da bu önemi iyice arttırır. Ayrıca, “dil”in Genç Kalemler’in “ulus” tanımının temel unsuru olduğu da hatırlanmalıdır.

¹⁶⁹² GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan -‘Yeni Muhitül Maarif’ Muhterem Heyeti’ne”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 116.

Bununla birlikte, öncelikle, Genç Kalemler’de bu türden başka bir ifadeye rastlanmadığı (ama aksi ifadelere rastlandığı) belirtilmelidir. İkinci olarak, Cemiyet’in “Türkleştirme” politikasının bir kanıtı olarak yorumlanabilecek bu ifadeler, “Osmanlıcı” (ittihad-ı anasırı) ve “merkeziyetçi” bir yorumla da okunabilir. Üçüncü olarak (ve ikinci maddeyi destekler şekilde), söz konusu edilenin yalnızca “okuma-yazma” için öngörüldüğü, “konuşma”ya ilişkin bir imada bulunulmadığına da işaret edilmelidir.¹⁶⁹³

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin gayriresmî yayın organı Genç Kalemler’in bir “Türkleştirme politikası” güttüğünü söylemek (hiçbir devresi için) mümkün değildir. Daha doğrusu, Genç Kalemler’in “Türkleştirme politikası” Türklerin Türkleştirilmesinden ibarettir.

Bu sayıda başlayan bir yazı dizisi de Genç Kalemler’in ikinci devre milliyetçiliğini anlamak açısından önemlidir. Fransız Metodik Okulu mensubu (pozitivist) tarihçi Victor Duruy’dan¹⁶⁹⁴ tercüme edilen ve 7 numaralı nüshada tefrika edilmeye başlanan “1830 Devrimleri” konulu yazı serisi¹⁶⁹⁵, hem Duruy’nun tarihe pozitivist yaklaşımı¹⁶⁹⁶, hem de Avrupa devrimci pratiğinin önemli bir aşaması olan 1830 Devrimi’nin birçok Avrupa ülkesinde milliyetçi akımların doğuşunun ve burjuvazinin aristokrasiyi kesin bir yenilgiye uğratmasının işareti olması¹⁶⁹⁷ dolayısıyla, Genç Kalemler’in ilgisinin nerelere yönelik olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

¹⁶⁹³ Bu yazıda dikkat çeken bir diğer husus, Şinasi Efendi’nin dilde sadeleşme hareketi içindeki konumunun, kendisinden söz edilen önceki yazılardaki belirsizliğin aksine, açıklığa kavuşturulmuş olmasıdır. Gökalp’e göre Şinasi Efendi gittikçe tabiata aykırı bir şekle girmiş olan Türkçeyi bu halinden kurtarmak için cihat açmış fakat kati ve esaslı bir yeniliğe zamanı uygun görmemiştir. Radikal bir yenilikçi olsaydı Arapça/Acemce tamlamalarla çoğulları Türkçeden kati bir surette kovacaktı. Fakat gelişimin aşama aşama ilerleme (tedric) kanununa tabi olması böyle bir radikal yenilikçiliğe engel olmuştur. “Şinasi lisanı” “Nergisi lisanı” ile “istikbal Türkçesi” arasında mütevassıt bir şekilden başka bir şey değildir. GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan -‘Yeni Muhîtlül Maarif’ Muhterem Heyeti’ne”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 113.

¹⁶⁹⁴ Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih** Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 35, 61.

¹⁶⁹⁵ Bu sayıda yayımlanan ilk bölümü için bkz. “1830 Avrupa’da İhtilâl” -Duriyu’dan Mütercem, Kaya Alp (müt.), **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 117-119, 122-123.

¹⁶⁹⁶ Bkz. Ersanlı, age.

¹⁶⁹⁷ Eric J. Hobsbawm, **Devrim Çağı: 1789-1848**, Jülide Ergüder-Alâeddin Şenel (çev.), 1. Basım, Ankara: V Yayınları, Aralık 1989, s. 202-204.

Bu yazı vesileyle, Genç Kalemler'in ikinci devresinde "tarih" konusunun belirgin bir şekilde ön plana çıktığını özellikle söylemek gerekir. Bu yoğun ilgi, hem yabancı ülkelerin (Avrupa ve Japonya¹⁶⁹⁸) tarihlerine, hem de Türklerin Osmanlı ve hatta İslam öncesi tarihlerine yöneliktir. Yabancı ülkelerin tarihlerine yönelik ilginin ve seçimin daha çok, "ilerleme/gelişme", "milliyetçilik" ve "devrimcilik" merkezli olduğu görülür.

Yabancı tarihlerle birlikte ve ondan da çok Türk tarihine, üstelik özellikle İslam öncesi Türk tarihine (Gökalp'in yazılarında görüldüğü gibi) odaklanması ise hiç şüphesiz, Genç Kalemler'in yükselen milliyetçiliği ile alakalıdır. Tarih, aynı, dil gibi, milliyetçi hareketlerin ifadesini bulduğu en önemli kategorilerden biri olmuştur. Ulusal bilincin-kimliğin ve ulusun inşasında "tarih" boyutu belirleyici bir etkidir.

Genç Kalemler'in ikinci devresinde şimdiye dek değerlendirilen metinlerde olduğu gibi, bundan sonrakilerde de tarihsel atıfların önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Bunun bir örneği yine 7 numaralı nüshadadır.

Genellikle Ziya Gökalp'e ait sanılan, gerçekte ise Ali Canip Bey tarafından yazılmış olan¹⁶⁹⁹ "Gök Alp" imzalı "Türklük" başlıklı manzume¹⁷⁰⁰ "Türedilere" ithaf edilmiştir ve Ziya Gökalp'inkiler dışında Genç Kalemler'de yayımlanan, milliyetçi bir ideolojiyle örülü ilk şiiirdir.

Türk milliyetçiliği (ve Genç Kalemler) için "Batı" meselesinin ne kadar önemli olduğunu vurgularcasına şiir, Batı'ya atıfla başlar. Oğuz Han'ın evladı, hem Garbın sesini dinler hem de Garba sesler dinletir. Demek ki Batı'yı dinleyecek, oradan beslenecektir. Ama asla "Turan" adını ve "Turan" denen yurdu (kendi öz benliğini) unutmayacaktır.

¹⁶⁹⁸ "Japonya İmparatorluğu" başlıklı yazı dizisinin ikinci bölümü de bu sayıda yayımlanmıştır. Bkz. "Japonya İmparatorluğu", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 123-124.

¹⁶⁹⁹ Bu şiir ile 2 numaralı nüshada yayımlanan Ali Canip Bey'e ait polemik karşılaştırılırsa argümanlardaki benzerlik açıkça tespit edilebilir.

¹⁷⁰⁰ Gök Alp (Ali Canip), "Türklük", **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 120.

“Türklüğün düşmanı”na seslenerek, Farabilerin, Uluğ Beylerin, İbn-i Sînâların, Atillaların Türk olduğu hatırlatılır. Yani, Türklerin övülmeye ve gurur duyulmaya değer, askerî, düşünsel, kültürel, idarî bir geçmişleri (tarihleri) vardır.

“Terakki”ye ve yenilikçiliğe vurgu bu şiirde de yerini bulmuştur. Türk hiç geriye gitmez ve gericilik nedir bilmez. Ama büyük kalbinden “Altın Devri” de hiç silmez. Kısacası, hep ilerlenecek ama Türklük de hiç unutulmayacaktır. Demek ki bir yandan ilerlenir, ilerlenirken de Batıdan beslenirken, diğer yandan ulusal benlik, Türk olma bilinci de her zaman muhafaza edilecektir.

Şiirdeki en ilginç ifadelerden biri şudur: “Türkler bugün bir kavim, lâkin yarın bir millet,/Ona uymayanlara benden bir lanet!.” Yazarın bu sözlerinin yorumlanması çok da kolay değildir. Daha doğrusu, bu ifade çok farklı şekillerde yorumlanabilir.

Eski bir asker olan Kâzım Nami Bey’in yazdığı “Bir Kanlı Çarpışma” başlıklı hikâye¹⁷⁰¹ ise, bir Türk müfreze subayının II. Abdülhamit devrinde Makedonya’da çetelerle (komitacılarla) çarpışması üzerine kuruludur. Bu subay bir ikilem içindedir. Ortadan kaldırmaya azmettiği çeteciler, bu vatanda asırlarca beraber yaşadıkları vatandaşlarıdır. Subay, onlarla anlaşabilmeyi, daha mazlum ve daha mutsuz olanların şimdi kendilerini düşman gibi kovalayanlar (Türkler) olduğunu onlara anlatabilmeyi istemektedir. Ancak, karşısındakiler böyle şeylerin anlatılabileceği kimseler değildir. Gizlice kan döken bu çeteciler, Sofya’dan ve Atina’dan gelen emirlere körükörüne uymaktan ve o emirleri verenlerin keyifleri uğruna bilmeyerek ölmekten başka bir şeye akıl erdiremeyen kimselerdir. Onların Makedonya’yı Bulgaristan’a ve Yunanistan’a vermekten ve böylece kendi kilise ve millet tarihlerinde şanlı bir isim bırakmaktan başka bir emelleri yoktur. Böyle parlak hayaller arkasında ölümü göze alanlara gerçekler etki etmeyecektir.

Türk subayı da hükümetin zalim, idarenin bozuk olduğunu, toprak ağalarının (mütegallibenin) zayıfları ezdiğini, rüşvetin her kapıyı açtığını bilmektedir. Bu zulmü kırmak, bu mütegallibeyi ortadan kaldırmak, İslam-Hıristiyan bütün vatandaşlara parlak bir ufuk, yeni ve namuslu bir hayat vermek gereklidir. Fakat bu gerekliliği anlayanlar

¹⁷⁰¹ Kâzım Nami, “Bir Kanlı Çarpışma”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 7 (27 Temmuz Çarşamba), s. 125-127.

çok sınırlı sayıdadır ve dağınık bir haldedirler. Bunları bir araya toplamak, sonra bu çetelere karşı değil, o zulme karşı yürüyerek onu bir daha dirilemeyecek surette öldürmek, sonra da çetecilere, “işte size bir kardeş kucağı! Buraya sarılın da beraberce bu vatani yükseltelim!” demek imkânsızdır.

Ancak, bu çeteleri ezmek de gerekmektedir çünkü onların galibiyeti vatanın sonsuza dek mahvı anlamına gelmektedir. Onlar galip gelirse Makedonya Yunanistan’ın ve Bulgaristan’ın olacaktır. Hâlbuki burada yüzyıllardır yaşayan “bir Türk, bir Osmanlı ruhu” vardır. Bu toprakların her adımında atalarının kanı bulunmaktadır. Türk subayı, hükümeti sevmemesine, öldüreceği vatandaşlarına acımasına karşın kardeş kanı dökmeye mecburdur. Acı görevi, vatanını kurtarmak için şaşkın vatandaşlarını öldürmektir. Vücudu yaşatmak için bazı uzuvların kesilmesi gerekecektir ve uzuvlara acındığı için bu görevden vazgeçilemez.

Türk komutan komitacılarla çarpışmaya giderken böyle düşünmektedir. Çarpışma başladığında karşı karşıya bulunanlar artık bir vatanın evlatları değil, birbirinin kanına susamış düşmanlardır. Çetecilerin ölümden korkmadıkları, ölüme seve seve gittikleri görülmektedir. Bir emel için ölünceye kadar dövüşmek, yazara göre şüphesiz, bir kahramanlıktır. Yazar, bu kuvvetin (çeteciler) böyle boşu boşuna heder olacağına, kendi üzerine yürüyen kuvvetle (Türklerle) birleşerek asıl kendilerini birbirine düşüren zulme doğru yürümedikleri için hayıflanır.

Bu hikâyesi, Kâzım Nami Bey gibi “Türklük” bilincine sahip bir kimsenin (ve dolayısıyla Genç Kalemler’in bir kısmının) düşüncesindeki Osmanlıcı özlemin halen ne kadar kuvvetli olduğunu ortaya koyması açısından değerlidir. Fakat öte yandan, Osmanlıcılığın veya “ittihad-ı anasır”ın imkânsızlığının da artık görülmüş olduğunu ortaya koyar. Aslında söz konusu olan, İmparatorluktan (dolayısıyla çok ulusluluktan) vazgeçemeyen Türkçü akımın çıkmazı ve hayıflanmasıdır.

Sadece siyasî ve idarî değil, aynı zamanda toplumsal yönden de eleştirilen II. Abdülhamit rejimine (ortak düşmana) karşı birlikte hareket etme arzusu, gayrimüslim Osmanlı unsurlarına yaklaşımdaki sıcaklık ve samimiyet ve hatta komitacılara yönelik

saygı ve övgü¹⁷⁰², hikâyenin dikkat çekici çizgileridir. Bununla birlikte, kendi ulusal benliklerini kazanmış olduklarının farkında olunan bu unsurlara bağlı komitacıların vatanı kurtarmak için tepelenmeleri gerektiği konusundaki kararlılık da açıktır.

Yine Gökalp tarafından yazılan sekizinci Yeni Lisan makalesinde¹⁷⁰³ “kelime” ile “lafız” ve “lûgat” ile “ıstılah” terimlerinin anlamları, Genç Kalemler’in Yeni Lisan incelemelerinde takip ettiği “içtimaî usul”e uygun olarak incelenir.

O güne dek kullanıldığı anlamdan farklı olarak, Genç Kalemler burada “kelime”yi herkesin bildiği, halka mal olmuş tabirler için, “lafız”ı ise bazı kimselerin (âlimlerin) bildiği, halka yabancı tabirler için kullanır. Benzer şekilde, kelimelerin herkesçe bilinen içtimaî anlamına “lûgat manası”, herkesçe bilinmeyen ferdî anlamına ise “ıstılah manası” denir.

Yeni Lisan kelimelere ve bunların en çok lûgat anlamlarına kıymet vermekle “içtimaî ruhumuzun” ortaya çıkmasına hizmet etmiştir. Lafızlar ve ıstılahlar “içtimaî vicdan”ın niteliklerini tayin edemezler. Edebî eserlerde şimdiye kadar “milli bir samimiyet” görülememesi lafız ve ıstılahların çok kullanılmasındandır. Bu yüzden edebiyatımız, “içtimaî fikirler” ve “milli hisler” yerine “yabancı mefhumlar”ı tasvir ve tayin ile uğraşmıştır. Ne ruhu ne de dili bizim olan ecnebi bir memur gibi içimizde yaşamıştır. Hür ve büyük müstakbel edebiyatımız bunun tam aksi olacak, bizi “içtimaî fikirler ve milli hisler” dairesinde tutacaktır.

Makale, “Yeni Lisan içtimaî vicdanımızın hakiki bir aynası olacaktır” sözleriyle son bulur.¹⁷⁰⁴

Görüldüğü gibi burada da aydınlar ile halk arasındaki uçurum eksen alınmış ve halktan yana bir tutum benimsenmiştir. Yazının Gökalp tarafından kaleme alındığı,

¹⁷⁰² İstibdat devrinde subay Jön Türklerin dağlarda çarpıştıkları Balkan komitacılarına gizli bir saygı ve hayranlık beslediklerine daha yukarıda deyinilmişti. Bu hikâyede de böyle bir saygı sezilmektedir.

¹⁷⁰³ GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan- Kelime-Lâfız ve Lûgat-Istılah”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 129-131.

¹⁷⁰⁴ Bu makalede yer alan bir dipnotta Genç Kalemler ekibinin çalışmalarına ilişkin şöyle bir bilgi de verilmektedir: “Tahrir Heyetimiz bu dakikada Yeni Lisan’ın sarfiyla kamusunu tanzim etmekle meşguldür.” GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan- Kelime-Lâfız ve Lûgat-Istılah”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 130.

“içtimaî” olana bu kadar vurgu yapılmasından da anlaşılmaktadır. Ayrıca, makalede “millî” kelimesi “ulusal” anlamında kullanılmıştır.

Bu nüshanın başmakalesinden başka, en önemli (ve ünlü) makalesi de Gökâlp’in kaleminden çıkmıştır. Bir önceki kısımda geniş şekilde ele aldığımız “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”¹⁷⁰⁵ başlıklı makalede yer yer Osmanlıcı bir söyleme rastlansa bile, metnin temel örgüsünü milliyetçi bir bakışın oluşturduğu görülmüştü. Tasarlanan “Yeni Hayat”ın, retorikteki Osmanlıcı sapmalara karşın, sadece Türkler için öngörülmüş olduğuna şüphe etmek güçtür. Nitekim gayrimüslim vatandaşların Genç Kalemler’in tasarladığı Yeni Hayat’ın dışında bırakıldığına ve hatta onlara yönelik rekabetçi bir yaklaşımın metne hâkim olduğuna yukarıda değinilmişti. Her ne kadar Osmanlılıktan söz ediliyorsa da Genç Kalemler’in Yeni Hayat anlayışı Avrupa ile olduğu gibi gayrimüslimlerle de rekabeti içermektedir. Gayrimüslim Osmanlıların Avrupa’yı taklit etmeleri eleştirilmekten başka, bu vatandaşlar ile Türkler arasındaki din farkının vurgulanması da anlamlıdır.¹⁷⁰⁶

Ayrıca, Yeni Hayatçıların birinci vazifesinin Osmanlılığın kuvvetlenmesini ve yükselmesini temin etmek olduğu, yeni kıymetlerin Osmanlılığın ruhundan doğacağı, Osmanlılığın yeni bir medeniyet yaratacağı, Osmanlılığın “millî medeniyeti”nin Avrupa’ya gıptalar ilham edeceği, Yeni Hayat’ın “millî bir yaşayış” olduğu söylenirken bile, (yazıda gayrimüslim Osmanlıların dışlanması ve Türklüğe yapılan atıfların ağırlığı ve netliği dikkate alınacak olursa) “Osmanlı” ve “millî” derken aslında Türklüğün ve “ulusal” olanın kastedildiği açıktır.¹⁷⁰⁷

“Yeni Hayat” gerçekte bir “ulus”un, Türk ulusunun hayatıdır. Kozmopolit, vatansız, gayrimillî veya Avrupalı olmayacaktır. “Toplumsal dönüşüm” Türklerin ulusal benliklerini kazanmaları sürecini ifade eder. Genç Kalemler tasarlanan yeni hayatı “Türk Hayatı”, (“Osmanlı Hayatı” değil) yeni özlemleri “Türk Ruhu” olarak adlandırır.

¹⁷⁰⁵ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 138-141.

¹⁷⁰⁶ Din temasının Genç Kalemler’deki zayıflığı ve tecrit edilmişliği hatırlanacak olursa, bir istisna olmak itibarıyla bu makaledeki görüşler önemlidir.

¹⁷⁰⁷ Daha önce belirttiğimiz ve Arai’nin de işaret ettiği [bkz. Arai, s. 72-74; Arai (MTSD), s. 185] gibi, “Türklük” ve “Osmanlılık” Genç Kalemler’de sık sık birbirinin yerine kullanılabilmiştir.

Bu hayatın edebiyatı da “Türk Edebiyatı”dır. Hakiki medeniyet ancak yeni hayatın meydana çıkmasıyla başlayacak Türk medeniyetidir.

“Yeni İnsan” ve/veya “Üstün İnsan” ise Türk’tür. Türkler her asrın “Yeni İnsanları”dır. Bundan dolayıdır ki Yeni Hayat bütün gençliklerin anası olan Türklerden doğacaktır. Türk ırkı¹⁷⁰⁸ diğer ırklar gibi ispiro ile sefahatle bozulmamıştır. Türk kanı şanlı muharebelerde çelikleşmiş, gençleşmiştir. Türk zekâsı başka zekâlar gibi çürümeye başlamamış, Türk hassasiyeti başka hassasiyetler gibi kadınlaşmamış, Türk iradesi başka iradeler gibi zayıflamamıştır.

Görüldüğü gibi, yazarın bu metinde esas aldığı Türk ulusudur ve tasarladığı Yeni Hayat da Türk ulusunun ulusal hayatıdır. Bununla ilintili olarak, makalenin bir diğer çarpıcı yönü ise Avrupa/Batı karşısında alınan sert tutumdur. Yazara göre, Avrupa medeniyetleri çürük ve hasta esaslar üzerine kuruludur. Bu medeniyetler tükenmeye, yok olmaya mahkûmdur. Hakiki medeniyet ancak yeni hayatının meydana çıkmasıyla başlayacak olan Türk medeniyeti olacaktır.

Ali Canip Bey’in Genç Kalemler’de yayımlanan ilk hikâyesi olan “Akdeniz’de”¹⁷⁰⁹ ütöpik bir hikâyedir. Olay, (1908’den) 20 sene sonraki Türkiye’de geçer.¹⁷¹⁰ 20 sene evvel “İttihat-ı Seyr-i Sefain Anonim Şirket-i Osmaniyesi” adıyla kurulan, şimdi “Türk Şirketi” adını alan bütün Akdeniz’e hâkim büyük kumpanyanın “Turan” adlı vapuru, şirketin Selanikli genç idare müdürünü Selanik’e, “büyük

¹⁷⁰⁸ Burada kullanılan “ırk” kelimesine karşın, II. Meşrutiyet döneminde “ırk” kelimesinin bugünkünden farklı bir anlamda, çoğunlukla (Akçura örneğinde olduğu gibi) “ulus” (daha doğrusu “etnisite” ve/veya “Türklük”) anlamında kullanıldığı hatırlanmalıdır. Bu dönemde “saf ırk” veya “üstün ırk” düşüncesi fazla yandaş toplayamamıştır. Bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 98, 84; Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, s. 42-44. Genç Kalemler’in genel yayın çizgisi dikkate alınacak olursa, burada da “ırkçılık” yapıldığı söylenemez. “Türk ırkı” derken kastedilen “Türk ulusu” veya “Türk etnisitesi”dir. Zaten, dönemin Türkçülerinin hemen hepsinde “ırk” kelimesi ile anlatılmak istenen, dilsel yakınlık olmuştur. Önen, s. 120. Genç Kalemler’de de ırk ya dil/kültür üzerinden tanımlanmış veya bütünüyle reddedilmiştir.

¹⁷⁰⁹ Gök Alp (Ali Canip), “Akdeniz’de”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 141-142.

¹⁷¹⁰ 23 Ağustos 1911 tarihli 8 numaralı nüshada yer alan bu hikâyeye, Halide Edip (Adıvar) Hanım’ın ilk kez 1912’de yayınlanan “Yeni Turan” başlıklı romanının esin kaynağı olabilir. Bkz. Adıvar, age. Bu roman da ütöpiktir ve yazılışından yirmi sene sonraki Türkiye’de geçer. Bu vesileyle, Halide Edip (o sırada henüz Halide Salih) Hanım’ın ilk baskısı 1910’da yapılan “Harap Mabretler” başlıklı kitabından (bkz. Halide Edib, **Harap Mabretler**, 2. Basım, Orhaniye Matbaası, 1342-1924) Genç Kalemler’de övgüyle söz edildiğini belirtelim. Bkz. Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 3 (6 Mayıs Cuma), s. 51.

Türkiye”nin bu en gelişmiş beldesine götürmektedir. Çalışkan Selanik, her gün attığı dev adımlarla o günden beri çok büyümüş ve zenginleşmiştir.

Müdür henüz ondört yaşındayken “milli bir teşebbüs”ten bahseden, yani bu şirketin kurulduğuna dair ilanı gazetede görmüş, bir liraya bir hisse satın almıştır. Şimdi en büyük hissedarı olduğu bu kumpanyaya o zaman böyle bir tesadüfle katılmıştır.

Kırmızı-beyaz çubuklu fanilalar giymiş ciddi ve azimkâr tayfaları, bütün sandalyeleri kırmızı kadife ile donanmış büyük salonu ile “Turan” gemisi, yüksek bir teknolojiye sahiptir. Ama Türk Şirketi’nin Japonya ve Amerika hatlarına tahsis edeceği “Uluğ Bey” ve “Oğuz Han” vapurlarıyla bu açıdan karşılaştırılmaz bile.

Sabah kahvaltısı sırasındaki sohbette eski kumpanyanın kurucularından ihtiyar bir zat, idare müdürüne ve geminin süvarisine nereden nereye geldiklerini anlatır. Eski şirket kurulduğu zaman genç bir kimse olan bu zat, siyasî inkılâptan sonra her şeyi olmuş bitmiş zanneden vatandaşlara henüz hiçbir şey olmadığını, aksine, her şeyin bundan sonra başlayacağını her fırsatta anlattıklarını söyler. Bugün muazzam bir kuruluş olan kumpanyayı, o zaman satın aldıkları tek bir vapurla kurmuşlardır. Ülkenin bütün sahillerini dolaşmış, çırpınmış, bağırılmış ve zavallı cahil halka doğru yolu göstermişlerdir. O zamanın köhne beyinli kötümser kafaları kendileriyle eğlense ve yabancı kumpanyalarla rekabet edemeyeceklerini, nihayet dağılacaklarını iddia etse ve karşılarına pek çok engel çıkarsa da onlar kararlılıklarından hiç vazgeçmemişlerdir. O kararlılığın ödülünü bugün almaktadırlar.

Yaşlı zat o zaman başlarında bir de Yunanistan olduğunu, her tarafta gemiler işleten Yunanistan’ın ticarî eşkıyalığının vatani epeyce sarstığını söyler. Bugün Türk kumpanyasının vapurlarıyla dolan Akdeniz o zaman adeta Yunanların deniz ticareti için bir geçim yeri olmuştur. Ama Türklerin kararlılığı ve ısrarı Yunanistan’ın ticaret hayatını öldürmüştür. Girit’e göz dikmesi ise zaten pek lüzumsuz olan vücudunu büsbütün ortadan kaldırmıştır.

Görüldüğü üzere, bu hikâyede hayali kurulan gelecek yaşam (Yeni Hayat) Türklerin yaşamıdır; Osmanlıların değil. Dahası, bu gelecekte Türkler çok farklı, çok gelişmiş, ilerlemiş ve gerek teknolojik ve ekonomik gerekse askerî açıdan büyük bir güç

haline gelmişlerdir. Hikâyenin temel izlekleri “ulusal/yeni hayat”, “terakki”, “bilim/teknoloji”, “sanayileşme”, “ekonomik güç olma” ve “güçlükler ve tutucular/gericiler karşısında azim”dir. Siyasî inkılâbın yetersizliğinin, bundan başka bir de toplumsal inkılâbın gerekliliğinin vurgulanması önemlidir. Yunanistan’ın “zaten lüzumsuz” olduğu söylenen vücudunun büsbütün ortadan kalktığı kurgusu da kaydedilmeye değer.

Dergide tefrika edilen “Japonya İmparatorluğu” başlıklı yazı dizisinin son parçası 8 numaralı nüshada yayımlanmıştır. Yazının bitiminde makaleyi tercüme eden Kaya Alp’in kısa bir açıklaması yer alır¹⁷¹¹ ki buradaki yaklaşım Genç Kalemler’in “Batı sorunu”nu nasıl ele aldığını göstermesi açısından önemlidir.

Mütercime göre bu makale serisinden ibret alınacak çok şey vardır. Bunlardan biri, Avrupa’ya gitmek, Batı’nın gelişmelerini görmek, memleketimizde uygulanabilecekleri aramak, bulmak ve almaktır. Ancak, üzüntüyle görülmektedir ki Avrupa’ya gidince memleketimizde uygulanmak şöyle dursun, aksine, memlekete zarar getirecek şeyler aranıp bulunmaktadır. Demek ki Batı’dan her şeyi almamak, sadece doğru şeyleri almak gerekmektedir.

Mütercime göre en ibretlik husus ise, Avrupa’nın yeni milletlerin çalışmasına karşı gösterdiği hoşnutsuzluktur. Bu, bizim memleketimiz için de hissedilmekte ve görülmektedir. Fakat Japonlar gibi çalışırsak, onlar gibi kuvvetle birbirimize sarılırsak Avrupa’nın hoşnutsuzluğu bir laftan ibaret kalır. Demek ki Kaya Alp’e göre Avrupa Türkiye’nin gelişmesinden hoşnutsuzdur ve herhalde bu gelişmeyi engellemeye çalışacaktır. Fakat Türkler Japonlar gibi çok çalışır ve birbirine sıkı sıkıya kenetlenip birlik olursa bu hoşnutsuzluk etkisiz kalacaktır.

Genç Kalemler’in 9 numaralı nüshasında¹⁷¹² milliyetçilik açısından değerlendirilmesi gereken en önemli metin, Ömer Seyfettin’ün ünlü hikâyesi “Bomba”dır.¹⁷¹³

¹⁷¹¹ “Japonya İmparatorluğu”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 143.

¹⁷¹² Bu nüshanın Yeni Lisan makalesinden bir önceki kısımda söz edilmişti. İmla konusunun irdelendiği bu yazıda milliyetçilik noktasından özellikle ele alınması gereken bir yön yoktur. Bir evvelki kısımda

“Bomba”nın ilk dikkat çeken yönü, bu hikâyede hiç Türk karakterin bulunmamasıdır. Olaylar II. Meşrutiyet yıllarında Makedonya’da bir Bulgar köyünde geçer.¹⁷¹⁴ Hikâyenin başkahramanları genç bir Bulgar çifttir. Önce köyünde Sofya’dan gelen öğretmenden ders alan, sonra papazın delaletiyle gidip Sofya’da okuyan Boris, Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte arkadaşlarıyla dağdan inip silahını hükümete teslim eden sosyalist bir Bulgar gencidir. Babası bir Bulgar köylüsüdür. Boris’in eşi Magda da Sofya’da eğitim görmüş, Boris ile evlenmeden önce köyün okulunda öğretmenlik yapmıştır ve o da kocası gibi sosyalisttir.

Yazar, bu karakterleri olumlu (iyi) tipler olarak sunar. Hikâyenin olumsuz (kötü) tipleri ise milliyetçi Bulgar komitacılarıdır. “İhtilal Komitesi”nin Boris’e gönderdiği tehdit mektubunda, “Ey dinsiz Boris!...vaktiyle dağlarda neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeye başladın. Hainsin. Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile vücudundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz” denmekte, alternatif olarak da onlara katılması, onlarla beraber dağa çıkması, “büyük vatan” için çalışması teklif edilmektedir. Bu tehdit mektubu üzerine Boris, ne komitenin ne eşkıyanın ne vahşetin ne de cinayetin olduğu, geceleri boğazlanma korkusunun olmadığı bir yere, Amerika’ya göçmek için hazırlıklara başlamıştır. Bir dakikalarının korkusuz geçmediği kanla lekelenmiş bu “yamyamlar memleketinden”, yani Makedonya’dan (Balkanlar’dan) kaçacaklardır.

görüldüğü üzere, bu başmakale, Genç Kalemler’deki (ve Gökalp’teki) Durkheim (toplumbilim) etkisini görmek ve Genç Kalemler’in dil çalışmalarında izlediği yöntemi tanımak açısından önemlidir. Bu hususlara ise bir önceki kısımda değinilmişti; “İçtimai İnkılâp ve Yeni Hayat” kısmına bkz. Bu nüshada yayımlanan ilginç bir metinse, Rasim Haşmet Bey’in “İrade” başlıklı şiiridir. Bkz. Rasim Haşmet, “İrade”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 152. Bir evvelki kısımda “irade” kavramının Genç Kalemler’in düşünce yapısındaki önemi kendini göstermişti. “İrade”ye yapılan vurgu bir yana, bu manzumenin asıl çarpıcı yönü, ezilenlerin ve de özellikle fakir köylülüğün ön plana çıkarılması, onlardan yana bir tutum alınması ve Yeni Hayat’a da bu kesimler açısından bakılmasıdır. Yazarının “toplumsal faydacı” bir edebiyat anlayışına sahip olduğunu ortaya koyan bu şiir, bir tür “ezilenlerden yana sınıf edebiyatı” örneği sayılabilir.

¹⁷¹³ Ömer Seyfettin, “Bomba”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 147-151, 154-159. Hikâye uzundur ve bu nüshanın önemli bir kısmını doldurmaktadır. “Bomba”, yukarıda görüldüğü gibi, bu sayının satışını arttırması, yani çok okunmuş olması açısından ayrıca önemlidir.

¹⁷¹⁴ “Bomba”, bu sayıdaki yazıların verildiği ve ön kapakta yer alan “Bu Nüshamızda” kısmında “Bulgar hayatına ait hikâye” şeklinde sunulmuştur.

Hikâyenin bundan sonrasında, onların kaçma planlarından her nasılsa haberdar olmuş en gaddar ve kanlı milliyetçi Bulgar komitacılarının, bu Bulgar sosyalist köylülerine zulmü anlatılır. Sürpriz finalde Boris feci şekilde öldürülmüştür.

Ömer Seyfettin'in tipik milliyetçi bir tutum göstermeyerek Bulgarları homojen bir bütün olarak sunmaması; “iyi” (mazlum) ve “kötü” (zalim) Bulgarlar arasındaki çelişkileri vurgulaması ve bunu da ideolojik temellere bağlaması dikkat çekici bir noktadır. Milliyetçi Bulgar komitacılığının zulmü, kendi ideolojisinden olmayan (sosyalist) masum Bulgarları, sıradan Bulgar köylüsünü de ezmektedir. Bulgar da olsa sosyalistlerin ve sıradan köylünün böylesine olumlu bir imajla verilmesi, yazarın halkçı bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğunu ve belki de sol/sosyalist görüşlere sempati duyduğunu ortaya koyar gibidir. Sonuç itibariyle, bir Türk milliyetçisi olarak Ömer Seyfettin'in bu hikâyesinde ortaya gayet olgun ve bilinçli bir perspektif koyduğu söylenebilir.¹⁷¹⁵

Bir önceki başmakalenin devamı niteliğinde olan onuncu Yeni Lisan makalesi “Osmanlı İmlası'nın Tarihi 1” başlıklıdır.¹⁷¹⁶ Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabelerden (Türk yazısının tarihinden) söz edildikten sonra, Arap alfabesinin kabulüyle başlayan Osmanlı imlasının tarihi incelenecektir. Ancak, yazar (Ziya Gökalp) daha çok Türk dilinin tarihi üzerinde durur.

Yazara göre, Gazne hükümdarı Sultan Mahmut Türk hakanlarının yolunu tutacağına Samanîlerin gidişine uymuş, İran edebiyatını ihyaya çalışmıştır. Sultan Mahmut Türklüğünü o kadar unutmuştur ki “Hakan” unvanını almak istememiş, İslam hükümdarları içinde ilk defa “Sultan” unvanını kabul etmiştir. Acem tarihini, edebiyatını, milliyetini ihya eden bu zavallı Türk, Türklüğe hiç hizmet edememiştir. İlk Selçuklular (Buğu Tuğrul, Çakır, Alp Arslan) Türk isimlerini ve yasasını muhafaza etmişlerdir. Fakat önce Alp Arslan'a, ondan sonra da Melikşah'a vezir olan Nizamülmülk Acemceyi resmî dil olarak kabul ettirmiş ve bundan sonra da Selçuk

¹⁷¹⁵ Bu nüshanın Handekâr Sahife sütunu Dr. Ali Cezmi Ağâh Bey'e ayrılmıştır. Bkz. Kahkaha (Ali Canip), “Handekâr Sahife- Doktor Ali Cezmi Ağâh”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 160. Dr. Ağâh Bey, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'e Paris'te Ziya Gökalp'ten ilk kez bahseden kişidir. Bkz. (Beyatlı), **Siyâsî ve Edebî Portreler**, s. 11.

¹⁷¹⁶ GKTH (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan: Osmanlı İmlasının Tarihi 1”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 161-165.

hükümeti eski İran saltanatının uzantısı şekline girmiştir. Anadolu Selçukluları, Oğuzlardan ve Türkmenlerden oluşan bir memlekette egemen oldukları halde (Keyhüsrev, Keykubat gibi) Acem isimleri almışlardır. Gıyaseddin Keyhüsrev İran isimleri ve âdetleriyle de yetinmeyerek Acem alametini kendi sikkelerine vurdurmaya başlamıştır. Selçuk devrinin en büyük şairi Mevlana Celalettin büyük eserini Türkçe değil Acemce yazmıştır. Ayrıca, Rum lisaniyla da şiirleri vardır. Böylece Selçuk hükümetinin hükümdarları, âlimleri, şairleri tamamıyla Acemleşmişlerdir. Hâlbuki millet Türklüğünü şiddetle korumuş; milli şarkılar, destanlar, masallarla Türklüğü sürdürmeye çalışmıştır.

Karamanlı Mehmet Bey Gıyaseddin Siyavuş'u Selçuk tahtına oturtup, Selçuk memleketinin manevi hâkimi olduktan sonra, milletin Türkçeye ve Türklüğe olan muhabbetini göstermiştir. Resmî muhaberelelerin ve emirlerin Türkçe yazılması kuralını getirmiş, başka dillerle konuşmayı ve yazmayı yasaklamıştır.

Karamanlı Mehmet Bey'den sonra Türkçeye önem verenler Osmanlı hükümdarları olmuştur. Milletin ruhuyla dolu olan bu zatlar Türklüğe kuvvetli bağlarla bağlı kalmışlardır. Türkçeye ve Türkçenin sade yazılmasına özen göstermişlerdir. Selçuklularda sarayın Acem taklitçiliği yapmasının aksine, Osmanlılarda Türkçeye ve Türkçenin sadeleştirilmesine önem veren, saray ile saray çevresi olmuştur.

Anadolu'nun Türk beyleri milletin beraber Türklüğü ve Türkçeyi korumaya çalıştığı halde, Acem terbiyesi almış şairler ve edipler Türkçe yazdıkları eserleri bile Arapça/Acemce tamlamalarla, Acem destanına ait benzetmeler ve anıştırmalarla doldurmuşlardır. Bu eserlerde Türkçe kelimeler o kadar azdır ki bunların Arap ve Acem imlalarından ayrı bir imlaları olacağı akla bile gelmemiştir.

Görüldüğü üzere bu makalenin en belirgin özelliği, bir tarihsel kategori ve modern bir olgu olan “ulus”u, “ulusal bilinç”i ve “ulusal dil”i milliyetçi bir anlayışla tüm tarihe yaymasıdır. Bu bakış açısı kaçınılmaz olarak, böyle bir kategorinin varolmadığı tarih dönemleri için bile, “Türklüğe önem verenler ve vermeyenler” ayrımını yaratmaktadır. Böyle bir ayrımın nesnel bir temeli olmadığına şüphe yoktur.

Bu nüshada yayımlanmış olan bir tercüme de Genç Kalemler'in yönelimlerini yakalamak açısından üzerinde durulmaya değerdir.¹⁷¹⁷ Söz konusu tercümenin adı "Çalar Saat"tir¹⁷¹⁸ ve yazarı da ünlü Rus edebiyatçı Maksim Gorki'dir.¹⁷¹⁹ Bu yazı, bir önceki (9 numaralı) nüshanın ön kapağında, "Gelecek Nüşamızda: Rusya'nın en büyük edibi, Maksim Gorki'nin ateşli, kıymetli bir eserini okuyunuz" denerek duyurulmuştur.

19. yüzyılda yeni doğan güçlü bir edebiyat tüm dünyanın dikkatini üzerine çekmiştir. Bu, Rus edebiyatıdır.¹⁷²⁰ Berkes, uyanma halindeki toplumların aydınlarının Rus edebiyatına karşı büyük ilgi gösterdiklerine işaret eder¹⁷²¹ ki bu tespit, Genç Kalemler için de geçerlidir. 1908 Devrimi ertesinde Genç Kalemler'in başı çektiği milli edebiyat akımı hızla gelişirken, diğer yandan da başta bu akımın olmak üzere, uzun süredir etkisinde olunan Fransız edebiyatı dışındaki edebiyatlara ve özellikle de Rus edebiyatına yönelik yoğun bir ilgi gelişmiştir. Milli edebiyatçıların en çok ilgilendikleri, Rus edebiyatı olmuştur.¹⁷²²

Genç Kalemler'de Rus edebiyatından ilk tercüme Kaya Alp tarafından Maksim Gorki'den yapılmıştır. Bu yazı "Rus Edebiyatı" üst başlığıyla verilmiştir. İlerleyen sayılarda ise Leonid Nikolayeviç Andreyev'den tercümeler dergide yer alacaktır.¹⁷²³

10 numaralı nüshanın en dikkate değer metinlerinden biri, Selahattin Asım Bey tarafından kaleme alınan ve "kadın" konusunun dergide ilk defa müstakil olarak incelendiği "Kadının İçtimaî Hâkimiyeti" başlıklı makaledir.¹⁷²⁴

¹⁷¹⁷ Bu nüshada yayımlanan bir diğer tercüme, Duruy'dan yapılan ve ilk bölümü 7 numaralı nüshada yayımlanan yazı dizisinin ikinci bölümüdür. Bkz. "1830 Vakaları ve Neticeleri" -Duriyu'dan", Kaya Alp (müt.), **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 173-175.

¹⁷¹⁸ Maksim Gorki, "Çalar Saat", **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 168-169.

¹⁷¹⁹ Maksim Gorki için bkz. Nina Goorfinkel, **Gorki: Hayatı, Yazıları ve Konuşmaları**, Hüseyin Portakal (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Aralık 1992.

¹⁷²⁰ Timuçin, s. 203.

¹⁷²¹ Berkes, "Batı Düşününde ve Türkiye Tarihinde Aydınlanma Kavramı", **Felsefe ve Toplumbilim Yazıları**, s. 250.

¹⁷²² Ercilasun, s. 286. Ali Canip Bey'in Genç Kalemler'deki bir yazısında Ruslardan ve Rus edebiyatından şöyle söz edilir: "Nihayet yine bugün işte en yakın komşumuz olan Ruslar kimyada, ruhiyatta, içtimaiyatta, edebiyatta harikalar gösteriyor." Yekta Bahir (Ali Canip), "İbtidaiyet Originalité", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 38.

¹⁷²³ Leonid Nikolayeviç Andreyev (1871-1919), Maksim Gorki'nin desteğiyle yazmış ve onun yakın arkadaşı olmuştur. Bir dönem, gerçekçi edebiyatta Gorki'nin yerine geçecek bir yazar olarak görülmüştür. 20. yünyılın ilk yıllarında ünlü bir romancı haline gelmiştir. Zamanla ünü sönecektir. Andreyev için bkz. "Andreyev, Leonid Nikolayeviç", **AB**, Cilt 2, s. 277.

II. Meşrutiyet döneminde kadın sorunu ile en çok ilgilenen aydınlardan biri olan Selahattin Asım Bey makalesine, tabiatta, toplumsal hayat için, kadınların hâkimiyetine doğru bir gelişme cereyanı olduğunu söyleyerek başlar. Yüzyıllardır gerçeğe ve tabiata uygun olmayan bir mecrada ortaya çıkan kadın-erkek mücadelesi şimdi aslî ve doğal yolunu, varlığını, gelişimini kazanma kuvvetini göstermeye başlamıştır. Kadınla erkeğin ebedî meselesi “hâkimiyet”tir. Bu zamana kadar erkekler kuvvetleri sayesinde bu en büyük “hayat mabudu”nu kendi taraflarına kazanmayı başarmışlardır. Fakat bu yüzyılda doğal ve toplumsal kanunların, ilim ve fennin keşifleri, insanları esaslı gelişmelere sevkedecek toplumsal hâkimiyetin asıl sahibini ispat etmiştir. Şimdi bütün doğal ve toplumsal gelişmeler bu gayeye doğru yürümektedir.

Yazar bundan sonra, meseleyi esastan halletmek için kadının anatomik, fizyolojik ve psikolojik mevcudiyetlerinin böyle bir hâkimiyete müsait olup olmadığı sorusuna yanıt arar. Bunun için de konuyu, “yirminci asrın en büyük mütefekkir ve mütefennin bir sosyoloğu” dediği Gustave Le Bon’un fikirlerinden yararlanarak ele alır.¹⁷²⁵ “Fennen” vardığı sonuç şudur: Kadınla erkeğin medenî ve toplumsal hayatlardaki görevleri ve hakları eşit olmak şartıyla, düşünsel uğraşları (dimağî iştigalleri) nicelik ve nitelikçe gerçek bir aynılığa (tıpkılığa) sahip olursa, iki cins arasında dimağın bütün özellikleri itibarıyla hiçbir fark ve ihtilaf mevcut olamaz.

Başka bir deyişle, bilim ispat etmektedir ki kadın ve erkek dimağ olarak aynı gelişimi yaşamaktadır. Dolayısıyla dimağı tam ve düzgün olan bir kız çocuğu erkek çocuklar kadar bilimsel bir eğitime, terbiyeye ve düşünsel faaliyete tâbi tutulursa bir erkek çocuk kadar başarılı olur. Kadın dimağının şimdiki aşağı/geri olma hali uzvî (doğal) olmayıp, belki toplumsal nedenlerin ve etkenlerin dimağ üzerindeki tesadüfî ve patolojik bir etki bırakmasından kaynaklanmaktadır. Varlık (mevcudiyet) felsefesine göre, kadınlara da gerçek ve doğal bir medenî, toplumsal, ilmî ve fennî muhit sağlanırsa, iki cins arasında mevcut olan bütün farklar ve ihtilaflar kesinlikle ortadan kalkacaktır. Yazara göre, dimağ kuvvetlerinin gelişimlerinin maddî-manevî

¹⁷²⁴ Selahattin Asım, “Kadının İçtimaî Hâkimiyeti”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 170-173.

meşguliyetlere, toplumun bütün muhitlerine tâbi olduğunu bilimin ispatladığı düşünülürse, bu, çok doğaldır.

“Ambriyojeni” açısından dimağın oluşumu noktasında erkek ve kız cenin arasında bir fark yoktur. Burada annenin uzviyeti (organizması) her iki cins için de aynı görevi yerine getirir. Bu aşamada hâkimiyet kadındadır. Anne, ister kız ister erkek olsun, çocuğun anatomik varlığını meydana getirir. Buna dayanan fizyolojik mevcudiyet de annenin işlevsel (vazifeî) ve hayatî uzviyetinden oluşur. Annenin bu çeşitli vazifeleri (işlevleri), özel nitelikleri, iki cins çocuk üzerinde de aynı şekilde cereyan eder. Her iki çocuk da aslında “anne” demektir. Babanın hayatî gerekliliği burada ikincil derecededir. Onun görevi “asabî”dir. Erkeğin bu hayatî etkisi iki cins çocukta da aynıdır. Ancak, bu cereyanı maddî, uzvî (organik) bir surette besleyen ve takviye eden annedir.

Sonuç itibariyle, insanlığın anatomik ve fizyolojik mevcudiyetlerinde doğal ve gerçek hâkimiyete sahip olan kadındır. Psikoloji de fizyolojiden doğduğu için bunda da kadının hâkimiyeti doğaldır. Demek ki doğa, insanlığın üç temel mevcudiyetinde kadını hâkim tayin etmiştir. İnsanın bütün mevcudiyetlerinin, ilerlemesinin, gelişiminin, keşiflerin, medeniyetin, eğitimin dayandığı bu üç esasın idaresinin kadına verilmesi, onda, “idareye” dair uzvî, hayatî, maddî ve doğal bir meylin ve kabiliyetin mevcut olduğunu kanıtlar.

Kadında maddiyet ve uzviyetten başlayan bir idarî meyil ve gelişme silsilesi vardır çünkü insanlığın bütün mevcudiyetlerini idare ve temine daha lâayık olan kadındır. Öyleyse, toplumsal hayatın bütün mevcudiyetlerinde (vazife, hak, kanun, emek, ilerleme, gelişme vs.), bütün hallerinde kadının bir “idarî hâkimiyeti” olması doğal ve zorunludur. Zaten kadının idaresini ele aldığı her şeyde erkekten daha başarılı olduğu somut ve açıktır.

Kısacası, Selahattin Asım Bey’e göre, fiziksel veya biyolojik düzlemde üstün ve hâkim durumda olan kadın, toplumsal düzlemde de üstün ve hâkim durumda olmalıdır. Selahattin Asım Bey’in makalesinin bundan sonraki kısmında kadının

¹⁷²⁵ Burada Le Bon’un ünlü kitabı “Kavimlerin Ruhı”ndan (“Kitleler Psikolojisi”) yararlanılır. 1628.

toplumsal alandaki bu hâkimiyeti ve bu hâkimiyetin olumlu yönleri (avantajları) üzerinde durulur.

Kadın, buraya kadar anlatılan durumu gereği, bir “dimağî karakter”e, bir “ruhî tip”e sahiptir. Böylece, insanlığın doğal ve gerçek hâkimi kadın olursa, düşünsel (dimağî), toplumsal, medenî gelişmeleri doğru ve mutlu bir doğal mecraya çekmeyi başaran kadın, psikolojik mevcudiyeti itibariyle erkeğe göre, faziletlere, iyiliklere ve doğruluklara daha çok, rezilliklere (alçaklıklara) daha az sahip olduğundan, hâkimiyetiyle insanlığın (kişisel, genel, neslî, toplumsal) hayatının bütün safhalarında, mevcudiyetlerinde ve özelliklerinde gayritabiî ve patolojik etkiler yaratan dimağî, ruhî ve ahlâkî sosyal nedenleri, gerçeğe ve doğaya, esasa ve sıhhiliğe döndürür. Mesela kadının kişisel, ailev ve toplumsal iffet ve namusu, müthiş sefaleti nedeniyle insanlık için en büyük bir hayat tehlikesi halini alan fuhuşun yok edilmesi için en esaslı ve doğal bir toplumsal etken görevini yerine getirir. Erkek kendi hâkimiyetine dayanarak fuhuşa ilişkin maddî, manevî ve toplumsal birçok hileleri ve zorlamaları sürdürdüğünden, kadın hâkim olursa, bu sefalete sebep olan bütün hastalıklı durumlar hükümsüz ve önemsiz hale gelecektir.

Psikolojisinin kozmopolit (umumî) olması, gayritabiî bir milliyet ihtirasına sahip olmaması, insanlığa ve onun bütün mevcudiyetlerine azamî olarak sahip olması nedeniyle kadın, hâkimiyeti sayesinde savaş gibi vahşet facialarını durdurmayı başaracaktır.¹⁷²⁶

Bu gibi esaslar altında, insanlığın bütün toplumsal sefaletini, hastalıklarını kaldırma ve tedavi etme kudretine sahip olabileceğine dair kadında uzvî (organik) ve hayatî, vazifeî (işlevsel) ve dimağî (düşünsel) kabiliyetlerin varlığı ispat edilebilir.

“Mevcudiyet felsefesi”nin bakış açısından kadının hâkimiyeti, insanlığın mevcudiyetinin doğal ve gerçek bir surette temini ve sürdürülmesi için hareket ve faaliyeti sevk ve idare edecek hâkimiyet olup, vazife olarak bir düzenden ve âmirlikten harice icat ve devam ettirebilmeyi başaran dimağen bu derece gelişmiş insanlarda, toplumsal mevcudiyetin özelliklerine göre asılda, “lüzumsuz fert” bulunamayacağı

dipnota bkz.

izaha muhtaç değildir. Doğada “genel ve sosyal gelişme kanunu”nun buna nasıl en büyük bir engel olduğu malumdur.

Kadının bu idarî-toplumsal hâkimiyetinin doğal ve esaslı olabilmesi için, her şeyden evvel insanlığın genel dimağına dayanması gerekir. Çünkü insanları asıl idare eden duygular ve düşüncelerdir.

Resmîyetin insanların psikolojileri ve sosyolojileri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu için, kadın hâkimiyeti de insanlığın maddî ve manevî mevcudiyetlerinin geneli üzerine kurulmuş bir resmîyete sahip olmalıdır. Çünkü kadın, insanlığın dimağı üzerinde nüfuzlu ve irade sahibi olursa hâkimiyeti başarılı olur. Bu sayede insanların genel dimağında yapabileceği verimli ve mesut gelişmeler, terbiyevî intibalar sayesinde insanların psikolojisini ve sosyolojisini kadınlığın ulu ve gerçek esaslarına, mevcudiyetlerine, doğaya, maddiyete yönlendirebilir ve ulaştırabilir. Kendisinin insana hâkimiyeti “nesliyet” ile başladığından, diğer bütün hâkimiyetlerinde bu “vazife nüvesi”ni daima esas ve temel olarak sunmalıdır. İnsanlıkta kadın mevcudiyetinin aslî görevleri (doğal, bilimsel, gelişimsel kanunlarla kesin olarak ispat edilen anatomik, fizyolojik, psikolojik hâkimiyet esasları üzerine gerçek bir surette dayanıp kurulmuş ve bunlardan doğan bir “gelişme silsilesi hâkimiyeti” ile) dimağî, ailevi, toplumsal, siyasî hâkimiyetleri temin ve idareyi başarmalıdır.

Onun bütün özellikleri bu mevcudiyeti kesin ve zorunlu olarak gerektirir. İnsanlığın gerçek çıkarı, gelişimi ve ilerlemesi, saadeti ve refahı bu mukaddes gayenin doğuşuna muhtaçtır ve bunu beklemektedir. İşte, doğaya, mevcudiyet felsefesine, determinizme, ilim ve fenne göre kadının insanlık içindeki uzvî, şahsî, neslî ve toplumsal anlamı budur.

Görüldüğü üzere, Genç Kalemler’in şimdiye kadarki yayını içinde istisnai bir yere sahip olan bu makalede Selahattin Asım Bey, kadının erkek karşısında üstünlüğünü ve hâkimiyetini savunmaktadır. Dr. Abdullah Cevdet Bey gibi, Batıcıların radikal kanadından olduğu ileri sürülen¹⁷²⁷ Selahattin Asım Bey’in bu (o dönem için gayet)

¹⁷²⁶ Buradaki ilginç yaklaşım Genç Kalemler’in milliyetçiliğine aykırı gibi görünmektedir.

¹⁷²⁷ Kurnaz, s. 25, 33-34. Ayrıca, Selahattin Asım Bey’e ilişkin 640 numaralı dipnota bkz. Bizim bu konuda şüphelerimiz olduğu az sonra görülecektir.

radikal görüşlerinin Genç Kalemler'in kadın sorunundaki genel/ortalama çizgisini ne kadar temsil ettiği şüphelidir. Muhtemelen Genç Kalemler mensuplarının önemli bir kısmı için bu bakış açısı fazla radikaldir. Bununla birlikte, milliyetçi ve çağdaşlaşmacı Genç Kalemler'in kadın sorununa duyarlı olması beklenmelidir ve Selahattin Asım Bey'in makalesinin dergide yayımlanması da bu duyarlılığın ve bu konuda radikal görüşlere açık olmanın bir göstergesidir.¹⁷²⁸

Selahattin Asım Bey'in "radikal Batıcılık"ı bağlamına dönecek olursak, bu makalede "anti-milliyetçi" diye yorumlanabilecek bir görüşe de rastlanmaktadır. Yazar, kadının psikolojisinin "kozmpolit" (umumî) olduğunu, gayritabî bir milliyet ihtirasına sahip olmadığını, insanlığa ve onun bütün mevcudiyetlerine azamî olarak sahip olduğunu dile getirmiştir. Şayet Selahattin Asım Bey'in Abdullah Cevdet Bey türünden "radikal Batıcı" olduğu görüşü sorgulanmadan kabul edilecek olursa, burada açıkça ve Genç Kalemler'in milliyetçi çizgisine gayet ters düşecek biçimde, "kozmpolit" anlayışta bir görüş öne sürdüğü kabul edilebilir. Ancak, bu hükme varmak için acele etmeyip, yazarın Genç Kalemler'de yayımlanan ikinci makalesini de değerlendirmek gerekir. Aşağıda değerlendirilecek olan bu ikinci makale Selahattin Asım Bey'in düşüncesindeki milliyetçiliği ortaya koyacak ve burada sarfedilen görüş üzerine yorum yapmayı daha zor bir hale getirecektir.

Selahattin Asım Bey'in Genç Kalemler dergisi yazarı olması vesilesiyle özellikle belirtilmesi gereken bir başka husus, üç devresinde de Genç Kalemler'in en yakın olduğu II. Meşrutiyet dönemi düşünce akımının Batıcılık olduğudur. Bunun kanıtı sadece Selahattin Asım Bey'in dergide yayımlanan makaleleri değildir. Belki daha önemlisi, Genç Kalemler'in dönemin Batıcılık akımının en önemli temsilcisi Dr. Abdullah Cevdet Bey'e ve onun (bu akımın en önemli yayın organı olan) ünlü dergisi "İctihad"a karşı gayet olumlu tutumudur.¹⁷²⁹ Genç Kalemler'in 12 numaralı nüshasının arka kapağının iç kısmında şu övücü tanıtım yer almaktadır:

¹⁷²⁸ Selahattin Asım Bey'in iki makalesi dışında Genç Kalemler'de "kadın"dan söz eden tek kişi Ömer Seyfettin'dir. Daha yukarıda gördüğümüz ve ileride de göreceğimiz gibi, Ömer Seyfettin bazı makalelerinde ve bazı hikâyelerinde "kadın" meselesine deyinmiştir. Onun bu konuda en kapsamlı yazıları "Bahar ve Kelebekler" ile "Aşk Dalgası" (ve kısmen de "Pamuk İpliği") başlıklı hikâyeleridir.

¹⁷²⁹ Ülkenin Batılılaşması önündeki temel engelin İslamiyet olduğunu savunan İctihad, geleneksel değerlere ve din kurumuna savaş açmış bir yayındır. Abdullah Cevdet Bey'in 1904'ten beri (önce

İçtihad

Bize Şekspir gibi, Şiller gibi, Bayrın¹⁷³⁰ gibi Garbın en büyük ediplerinin en kıymetli eserlerini tercüme ederek Osmanlı sanat ve ilim hayatına büyük hizmetler eden Doktor Abdullah Cevdet Bey'in İçtihad namıyla neşrettiği risaleyi bütün karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz. İçtihad'da iktisadî, içtimaî, edebî birçok faydalı makaleler vardır. On beş günde bir intişar eden her nüshası iki, ve senelik abone bedeli kırk kuruştur. İdarehanesi: İstanbul'da Şehremaneti karşısındadır.

Derginin 20 numaralı nüshasının arka kapağının dış yüzünde ise (İkinci Bölümde de aktarılan) şu nasihatli tanıtım yer almaktadır:

Türk Yurdu

İstanbul'da

Yeni Felsefe

Selanik'te

İçtihad

İstanbul'da

Genç Kalemler'in her kariî mutlaka bunları okumalıdır.

Daha yukarıda da belirtildiği gibi, bu tanıtımlar Genç Kalemler ekibinin hangi yayınları (ve dolayısıyla düşünce akımlarını) kendine daha yakın bulduğunu ortaya koyması açısından değerlidir.¹⁷³¹ İçtihad'ın iki kez övgüyle tanıtılması ve hararetle tavsiye edilmesi, Türk Yurdu ve Yeni Felsefe Mecmuası ile bu bağlamda bir tutulması, Genç Kalemler'e ilişkin yukarıda yapılan, “en yakın olduğu akım Batıcılık” değerlendirmesini destekler niteliktedir.¹⁷³²

Cenevre'de sonra Kahire'de) çıkarmakta olduğu İçtihad'ın İstanbul'da ilk sayısı 1 Haziran 1911'de çıkmıştır. Bkz. Şükrü Hanioğlu, “Batıcılık”, **TCTA** 5. Cilt, s. 1384. Genç Kalemler'in Abdullah Cevdet Bey'e ve dergisine yönelik olumlu tutumunda ideolojik yakınlıktan başka, Abdullah Cevdet Bey'in dil konusunda Genç Kalemler'e yakın duruşu önemli bir etken olsa gerektir. Cenap Şahabettin Bey, Abdullah Cevdet Bey'in Yeni Lisan hareketine taraftar olduğunu söyler. Bkz. Tarakçı, s. 28. II. Meşrutiyet döneminin önemli ve revaçtaki yayınlarından biri olan İçtihad'ın tirajının ikibin civarında dolaştığını ve belli dönemlerde (tartışmalı sayılarda üç baskı yapılarak) beşbine kadar çıktığını bir not olarak düşelim. Hanioğlu, s. 1387.

¹⁷³⁰ William Shakespeare, Friedrich von Schiller, Lord Byron. Abdullah Cevdet Bey'in bu türden çevirileri dönemin okur çevresinde büyük etki yapmıştır. Bir değerlendirme için bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 249-250.

¹⁷³¹ 26 numaralı nüshanın arka kapağında “Tavsiye Edeceğimiz Eserler” başlığı altında Türk Yurdu yine tavsiye edilmiştir. Tavsiye edilen bir diğer dergi “Donanma Mecmuası”dır. Bu sonuncusu için şöyle denmektedir: “Son numarası gayet nefistir. Hem istifade etmek hem sevgili donanmamıza hizmet etmek arzusunda bulunan her Osmanlı mutlaka almalıdır.”

¹⁷³² Kuşkusuz, bu tespit dergi içeriği de hesaba katılarak yapılmıştır. Türkçülük-Batıcılık yakınlığı çok da şaşırtıcı bir durum değildir. Nitekim Tunaya'nın deyişiyle, İttihat ve Terakki programındaki milliyetçilik ilkesi, Batılılaşmak ve hatta laikleşmekle aynı anlamda sayılmıştır. Cemiyet, hurafelere ve gelenekçiliğe

Genç Kalemler'in 10 numaralı nüshası "1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi" (14 Ekim 1911) tarihini taşır. 29 Eylül 1911'de İtalya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Bu nüshanın "Haftanın Hadisesi" sütunu şöyle başlar:

Vatanın her yerinde:

– Yeis ve asabiyet.. Mukarenciliğiyle¹⁷³³ meşhur, hırsızlığıyla maruf İtalyanlar zavallı vatanımızın kıymetli bir cüzü olan Trablusgarp'ı, sadaret sandalyesinde müsterih bir uykuya dalan Hakkı Paşa'nın Marinbad seyahatine dair gördüğü rüyalarla sermest olmasından istifade ederek¹⁷³⁴ elimizden kapmak istiyorlar. Bilmiyorlar ki yaşamaya ahd eden bir millet ölmeye de hazırdır, öldürmeye de!¹⁷³⁵

29 Eylül 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı'nın ve (bununla ilintili olarak) 30 Eylül 1911'de başlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kongresinin (1911 Kongresi) Genç Kalemler için kelimenin gerçek anlamıyla bir dönüm noktası olduğuna aşağıda değinilecektir. Ancak, bu dönümün Genç Kalemler yayınında ifadesini/yansımasını bulması ve Genç Kalemler'in üçüncü devresini başlatması 11 numaralı nüshada değil, 12 numaralı nüshadadır. 11 numaralı nüsha 5 Kasım 1911'de çıkmış olsa da az sonra görüleceği gibi, başta içerik olmak üzere her yönden halen ikinci devreye aittir. Kopuş, 1 Aralık 1912 günü çıkan 12 numaralı nüshada (yani ikinci cildin son sayısında) görülecektir.¹⁷³⁶

karşı büyük çapta bir savaş açmıştır. Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I**, s. 62-63; Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 50, 52.

¹⁷³³ **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 279.

¹⁷³⁴ Daha yukarıda İbrahim Hakkı Paşa'nın İttihatçıların isteğiyle sadrazam olduğuna ve onun başkanlığındaki hükümetin daha çok bir "İttihatçı hükümeti" olduğuna deyinilmişti. Trablusgarp Savaşı başladığı sırada halen Hakkı Paşa hükümeti iktidardadır. Ancak, oldukça yıpranmış durumdadır. Muhalefetten başka, kamuoyu, basın ve hatta İttihatçıların bir kısmı da Hakkı Paşa'ya karşı bir konuma geçmiştir. Temmuz ayı sonlarından itibaren İttihatçı gazetelerde kabinedeki bunalımdan söz edilmeye başlanmıştır. İttihatçılar Hakkı Paşa'ya olan güvenlerini artık kaybetmişlerdir ve onu devirmek için bir fırsat kollamaktadırlar. Bu fırsatı Trablusgarp Savaşı yaratır. Hakkı Paşa savaşın başlamasının hemen ardından sadrazamlıktan istifa eder. Bkz. Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 148. Bu nedenle, Ali Canip Bey'in eski sadrazamı sert bir şekilde eleştirmesi İttihatçı duruşuyla çelişmez.

¹⁷³⁵ Lâkayt (Ali Canip), "Haftanın Hadisesi", **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 176.

¹⁷³⁶ Bu türden bir dönüşümde belirli bir sürenin geçmesi olağandır.

11 numaralı nüshanın başmakalesi de bir öncekinin devamıdır ve “Osmanlı İmlasının Tarihi 2” başlığını taşır.¹⁷³⁷ Başlıktan anlaşılacağı üzere, bu yazıda Osmanlı imlasının tarihi üzerinde durulur. İmlanın dil ile yazının uyumu olduğu tanımından hareketle, ağırlıklı olarak, Arap yazısı ile Osmanlı Türkçesinin uyumsuzluğuna değinilmiştir. Arap yazısı ile Osmanlı Türkçesi üç devirde üç türlü uyum kurma girişiminde bulunmuş ama bunların hiçbirisi tam ve sabit bir uyum sağlayamamıştır. Bu makalede bu üç devirden ilki, yani Osmanlı imlasındaki ilk devir (Selçuk imlası) ele alınır ve söz konusu uyumsuzluk, nedenleriyle beraber gösterilir.

Makale, gelecek sayıda işlenecek konuya değinilerek son bulmuştur: “Gelecek makalemizde lisanımızın Arap yazısına ikinci intibakından neşet eden ‘eski imla’nın tekâmül ve teessüsünden bahsedeceğiz.”¹⁷³⁸

Gökalp’in bu makalesi, Arapça ile Türkçenin (özellikle imladaki) karşıtlıklarını vurgulaması, Arap yazısının/alfabesinin Türkçeye uygun olmadığını öne sürmesi bakımından önemlidir.

Aynı sayıda yayımlanan “Üslup-Şahsiyet” başlıklı makalesinde¹⁷³⁹ Ali Canip Bey, Genç Kalemler’in geçen sayısında bir tenkit yazısı¹⁷⁴⁰ çıkan Ethem Hidayet Bey’i üslup sahibi olmayı kolay bir şey zannetmekle eleştirir ve “üslup” konusu üzerinde durur.

Ona göre sanatta en zor şey üsluptur. Nasıl bir şair, bir ressam veya bir heykeltıraş diğer sanatçılardan üsluplarıyla ayrıldığı ölçüde yükselmiş olursa, bir kavim ve millet de diğer kavimlerden ve milletlerden üslubuyla ayrıldığı ölçüde yükselir. Üslup sadece şekil demek değildir. Üslup bir adamın, bir kavmin “şahsiyet”i demektir.

¹⁷³⁷ GKTH (Ziya Gökalp), “Osmanlı İmlasının Tarihi 2”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 178-180.

¹⁷³⁸ Gelecek nüshada böyle bir yazının yer almadığını görecektir ve bunun muhtemel nedenleri üzerinde duracağız.

¹⁷³⁹ Yekta Bahir (Ali Canip), “Üslup-Şahsiyet”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 183, 186-188.

¹⁷⁴⁰ Ethem Hidayet, “Erganun İçin”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 10 (1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi), s. 165-167, 170.

Şahsiyet kazanmak, üslup sahibi olmak her sanatçı (ve herhalde her kavim ve millet) için en mukaddes bir mefkûre/ideal olmalıdır.¹⁷⁴¹

Genç Kalemler'in bu nüshasında Duruy'dan yapılan tarih tercümesinin son bölümü yayımlandığı gibi¹⁷⁴², Andreyev'in "Kırmızı Hande" başlıklı romanının tercümesi de "Rus Edebiyatı" üst başlığıyla tefrika edilmeye başlanmıştır.¹⁷⁴³

C. ÜÇÜNCÜ DEVRE

Az evvel belirtildiği gibi, 29 Eylül 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı¹⁷⁴⁴ ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 30 Eylül 1911'de başlayan kongresi Genç Kalemler için bir dönüm noktası olmuştur.¹⁷⁴⁵ Genç Kalemler'in ikinci kırılma noktası 1 Aralık 1912 günü çıkan 12 numaralı nüshadır. Bu nüsha ile beraber Genç Kalemler için yeni bir dönem (üçüncü devre) başlar.¹⁷⁴⁶ Şimdi, Genç Kalemler'in geldiği bu dönemeç açılanmaya, bu yeni dönemin ayırıcı vasıfları nedenleriyle beraber irdelenmeye çalışılacaktır.

12 numaralı nüshanın başmakalesi Hamdullah Suphi Bey'in Genç Kalemler'in soruşturma mektubuna verdiği cevaptır.¹⁷⁴⁷ Özetle, Hamdullah Suphi Bey Genç Kalemler'in dil konusundaki görüşlerine (Yeni Lisan'a) katılmaktadır.

¹⁷⁴¹ Bu makalede "kavim" ve "millet" tabirlerinin kullanımında daha özenli davranıldığına işaret edelim. Makalenin ana temasını Ali Canip Bey'in daha evvel de sık sık deyindiği "özgünlük" konusu oluşturur.

¹⁷⁴² "1830 Vakaları ve Neticeleri -Duriyu'dan -Mabat", Kaya Alp (müt.), **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 188-191. Bu son bölümde artık 1848 Devrimlerine geçilmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca, yazının sonuna "mabadi var" kaydı da düşülmüştür. Ancak, bu seri devam etmemiştir.

¹⁷⁴³ Leonid Andriyef, "Kırmızı Hande -Birinci Kısım Birinci Parça", Kaya Alp (müt.), **GK**, İkinci Cilt Numara: 11 (Pazar 23 Teşrinievvel 1327), s. 184-185.

¹⁷⁴⁴ Trablusgarp Savaşı hakkında çok yönlü ve kapsamlı bilgi için bkz. Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 1989; Bayur, (Cilt: II Kısım I), s. 70-133, 433-440; Karal, **Osmanlı Tarihi IX**, Cilt, s. 255-286. Bu konuda özgün bir çalışma Orhan Koloğlu'na aittir. Trablusgarp Savaşı'na karşı Sosyalist Enternasyonal'in (II. Enternasyonal) ve Masonların aldığı tutuma odaklanan bu çalışma için bkz. Orhan Koloğlu, **Osmanlı-İtalya Libya Savaşında İttihatçılar, Masonlar ve Sosyalist Enternasyonal**, 1. Basım, Ankara: Ümit Yayıncılık, Temmuz 1999.

¹⁷⁴⁵ Tunaya'nın II. Meşrutiyet'in siyasî fikir akımları ile (Trablusgarp Savaşı gibi) dış olaylar arasındaki bağlantıya dikkat çektiğini belirtelim. Bkz. Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 19.

¹⁷⁴⁶ Üçüncü devre Aralık 1911-Kasım 1912 dönemine karşılık gelir.

¹⁷⁴⁷ Hamdullah Suphi, (başlıksız), **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 194-196.

Bu, aynı zamanda, Genç Kalemler ekibinin (veya ekipten birinin) başmakaleyi yazmadığı ilk sayıdır. Hâlbuki yukarıda görüldüğü üzere, Gökalp tarafından kaleme alınan 11 numaralı nüshanın başmakalesi, gelecek (12 numaralı) nüshada işlenecek konuya değinilerek son bulmuştur. Hamdullah Suphi Bey'in mektubunun sonunda buna ilişkin bir “özür” açıklaması yer alır. “İtizar” kaydından sonra şöyle denmektedir: “Uzun tetkikler yaparak yazdığımız imla makalelerimizden bu haftaya ait olanı yetişemedi. Muhterem karilerimiz gelecek nüshamızı beklesinler.” Ancak, bu makale gelecek (13 numaralı) nüshada da yayımlanmayacaktır. Hatta böyle bir yazı Genç Kalemler’de hiçbir zaman çıkmayacaktır.¹⁷⁴⁸ Aslında bu, Genç Kalemler’deki değişimin ilk işareti gibidir.

Sözünü ettiğimiz kırılmanın ilk belirtilerinden biri başmakalelerdeki değişimle kendini belli eder. Şimdiye dek görüldüğü üzere, ikinci cildin ilk onbir sayısının (ikinci devrenin tüm nüshalarının) başmakalesi Yeni Lisan konuludur ve bunların hepsini Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip üçlüsünden biri (veya ikisi birlikte), çoğunlukla da ilk ikisi yazmıştır. Üçüncü devrede (12-27 numaralı nüshalarda) ise bu durum köklü bir şekilde değişikliğe uğrar.

12-27 numaralı nüshalara topluca bakılacak olursa; 12, 13, 14, 15 ve 23 numaralı nüshaların başmakaleleri Yeni Lisan soruşturmasına verilen cevaplardır. 16 numaralı nüshanın Yeni Lisan üst başlıklı yazısı kısa bir tebrik mektubudur. 19 numaralı nüshanın başmakalesi Şemsettin Sami Bey’in bir makalesidir. 17-18 ve 20 numaralı nüshaların başmakaleleri Yeni Lisan konusuna ayrılmamıştır. Mehmet Ali Tevfik Bey’in verdiği konferansların metinleridir. 24-25 numaralı nüshanın GKTH imzalı kısa giriş yazısı Yeni Lisan üst başlığını taşımakla beraber daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Yani, bu metni bir Yeni Lisan yazısı olarak değerlendirmek güçtür. 26 numaralı nüshanın başmakalesi Mehmet Necip Bey’in gönderdiği bir mektuptur. Geriye 21, 22 ve 27 numaralı nüshalar kalmaktadır. Üçü de Yeni Lisan konulu olan bu makalelerin ikincisi Mustafa Nermi, diğer ikisi ise Ali Canip Beyler tarafından kaleme

¹⁷⁴⁸ Öksüz’ün çalışmasında açıklamakta güçlük çektiğimiz bir bilgi yer almaktadır. Öksüz’ün verdiği bilgiye göre, Genç Kalemler’in 12 numaralı nüshasında “Yeni Lisan- Eski İmla” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Hatta Öksüz bu yazıyı kısaca tanıtır da. Bkz. Öksüz, s. 108, 110-111. İlginç olan husus şudur ki Genç Kalemler dergisinde böyle bir yazıya rastlanmamaktadır. Genç Kalemler üzerine yapılmış diğer çalışmaların hiçbirinde de böyle bir yazıdan söz edildiğine rastlamadık.

alınmıştır. Bu toplu döküm ile ikinci devre kıyaslanacak olursa, başmakale düzleminde şu sonuçlara varılır:

1) Üçüncü devrenin 14 başmakalesinin¹⁷⁴⁹ sadece iki tanesi hem çekirdek üçlünden (Ali Canip-Ömer Seyfettin-Gökalp) biri tarafından yazılmış, hem de Yeni Lisan konuludur. Yani, ikinci devrede 11’de 11 olan oran, üçüncü devrede 14’te 2’dir.

2) Üçüncü devrenin 14 başmakalesinin sadece altı tanesi Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyelerinden biri tarafından (veya ortak olarak) yazılmıştır. Yani, ikinci devrede 11’de 11 olan oran, üçüncü devrede 14’te 6’dır.

3) İkinci maddede sözü edilen altı başmakaleden üçünün çekirdek üçlü dışında kalan Tahrir Heyeti üyeleri tarafından yazıldığı kesindir. İkisininse çekirdek üçlünden biri (Ali Canip Bey) tarafından yazıldığı kesindir. Demek ki ikinci devrede (çekirdek üçlüye ilişkin) 11’de 11 olan oran, üçüncü devrede en fazla 14’te 3’tür.

4) İkinci devrenin 11 başmakalesinin 10.5’u Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp tarafından yazılmıştır. Üçüncü devrenin 14 başmakalesinin 13’ününse bu iki isim dışındaki kimseler tarafından yazıldığı kesindir.¹⁷⁵⁰ Yani, ikinci devrede 11’de 11 olan oran, üçüncü devrede 14’te en fazla 1’dir.

5) Üçüncü devrenin 14 başmakalesinin 12’si Yeni Lisan konuludur. Yani, ikinci devrede 11’de 11 olan oran, üçüncü devrede 14’te 12’dir.¹⁷⁵¹

6) Üçüncü devredeki (başmakale konumunda olsun veya olmasın, yazarı kim olursa olsun) Yeni Lisan içerikli yazılar toplam 15 tanedir.¹⁷⁵² Aynı koşullarda ikinci devredeki Yeni Lisan içerikli makalelerin sayısı ise 13’tür.¹⁷⁵³ Yani, ikinci devrede

¹⁷⁴⁹ İki mümtaz nüshada ikişer sayı birlikte çıktığı için 16 dergi nüshası olmakla birlikte 14 başmakale vardır.

¹⁷⁵⁰ Geriye kalan tek başmakale GKTH imzalıdır. Kim tarafından kaleme alındığı tespit edilebilmiş değildir.

¹⁷⁵¹ Aslında, “Yeni Lisan” üst başlığıyla verilmiş olsalar da 16 ve 24-25 numaralı nüshaların başyazıları “Yeni Lisan” kategorisinde değerlendirilmeyebilir. Bunların ilki kısa bir tebrik mektubudur. İkincisi ise içerik itibarıyla Yeni Lisan konusunun kapsamını aşar niteliktedir.

¹⁷⁵² Bir önceki dipnotta belirtilen husus bu madde için de geçerlidir.

¹⁷⁵³ 11 başmakalenin dışında, 2 ve 3 numaralı nüshaların “Gençlik Kavgası” sütunundaki makaleler de Yeni Lisan içerikli olduğu için buraya dâhil edilmiştir. Bu yazılar Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beyler’e aittir.

11’de 13 olan oran, üçüncü devrede 16’da¹⁷⁵⁴ 15’tir. Yazar açısından bakılırsa, ikinci devrede tüm Yeni Lisan metinleri çekirdek üçlünün kaleminden çıkmadadır. Yani, oran yine 11’de 13’tür. Üçüncü devrenin 15 Yeni Lisan yazısınına sadece 7 tanesi Genç Kalemler Tahrir Heyeti veya üyeleri tarafından (sadece çekirdek üçlü değil) kaleme alınmıştır.

Yukarıdaki tabloda kendini ortaya koyan (ve şimdiye dek Genç Kalemler incelemelerinde her nedense fark edilmeyen)¹⁷⁵⁵ bu keskin hareketlilik yorumlanmaya muhtaçtır. Bu yorumlamaya geçmeden evvel (söz konusu keskinliği arttıracığı için) özellikle belirtilmesi gereken husus, 3. ciltle (12 numaralı nüsha ile) birlikte derginin sayfa adedinin arttırılmış olduğudur. Diğer bir deyişle, tüm bu hareketlilik, derginin sayfa sayısının arttığı bir ortamda gerçekleşmiştir. Bunun, oransal bir anlamı veya sonuçları olacağı açıktır. O nedenle, değerlendirme yaparken bu hususun gözden kaçırılmaması gerekir.

Demek ki ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: 1) Genç Kalemler başmakaleleri artık mutlaka Yeni Lisan konulu değildir. 2) Genç Kalemler’in başmakaleleri (ve Yeni Lisan başmakaleleri de) artık mutlaka çekirdek üçlü tarafından yazılıyor değildir ve hatta çoğunlukla onlar tarafından yazılmamaktadır.¹⁷⁵⁶ 3) Aynı durum, genel olarak da (yani, başmakale olmayan Yeni Lisan makaleleri için de) geçerlidir.¹⁷⁵⁷ 4) Sayfa

¹⁷⁵⁴ Genel düzlemde 14 üzerinden değil, 16 üzerinden hesabetmek gerekir çünkü 16 nüsha vardır.

¹⁷⁵⁵ Parlatır-Çetin ve Özyurt değişimi bir yönüyle kısmen sezmiş görünürler. Parlatır-Çetin “III. Ciltten başlayarak dil ve edebiyat tartışmalarının başlardaki hızını yavaş yavaş kaybettiği dikkati çeker” değerlendirmesini yapar. Parlatır-Çetin, s. XXV. Bu tespit sadece bir yönüyle doğrudur çünkü aslında tartışma bu cildin başlarında kesilir ama sonra bu dönemde de (özellikle 17-18 numaralı nüshadan itibaren) üstelik artarak sürer. Asıl hızını kaybeden, “milli edebiyat” tartışması, Yeni Lisan’ın polemik yapılmadan izah edilmesi ve çekirdek üçlünün katkısıdır. Yoksa Yeni Lisan tartışmaları hararetinden çok da bir şey kaybetmeden ve hatta şiddetlenerek son sayıya kadar sürecektir. Özyurt ise son ciltte dergi kadrosunun dil konusundaki yazılarının yok denecek kadar azaldığını belirtir. Ona göre Yeni Lisan hakkında söylenmesi gerekenler derginin ikinci cildinde söylenmiş gibidir. Özyurt, s. 65. Bu tespit de sadece bir yönüyle doğrudur. Çünkü dergi kadrosunun dil yazıları performansındaki düşüş son ciltte değil 12 numaralı nüshada, yani ikinci cildin son sayısında başlar, üçüncü ve dördüncü ciltlerde sürer. Ayrıca, Özyurt’un “son cilt” kastında bir belirsizlik söz konusudur. Son cilt derken sanki 3. cildi kastediyor izlenimi edinilebilmektedir. Bunlar dışında, bu iki araştırmacıda da değişime ilişkin tespitler bunlardan ibaret kalır.

¹⁷⁵⁶ Nitekim 11 numaralı nüshadan sonra bu üçlünün birinin yazdığı ilk Yeni Lisan başmakalesi ancak 21 numaralı nüshada çıkmıştır.

¹⁷⁵⁷ 11 numaralı nüshadan 17-18 numaralı nüshaya kadar Genç Kalemler ekibinden hiç kimsenin Yeni Lisan makalesi yoktur. Başmakale olmayan Yeni Lisan makaleleri 17-18, 20 ve 24-25 numaralı nüshalarda yayımlanmıştır ve hepsi de Genç Kalemler ekibinin kaleminden çıkmadadır.

adedinin de arttırıldığı göz önüne alınırsa, oransal olarak dergide Yeni Lisan konusuna ayrılan yer ciddi biçimde azalmıştır.

Yukarıda sunulan tablo dışında belirtilmesi gereken ve çok daha önemli bir husus, Yeni Lisan yazıları dışında da (yani, toplam olarak) ilk 11 sayıya göre son16 sayıda çekirdek üçlünün çok daha az yazdığıdır. 12 numaralı nüshadan itibaren Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beylerin yazı performansında belirgin bir düşüş göze çarpar.

Bu noktaya ilişkin olarak bir başka hususa da değinilmelidir. Üçüncü devrede çekirdek üçlü (ve Tahrir Heyeti mensupları) tarafından yazılan Yeni Lisan makalelerinin biri (24-25 numaralı nüshadaki) hariç tümü polemiktir. Hâlbuki ikinci devrede polemik yazıları üçüncü devreye göre oldukça azdır. Tablonun geri kalan kısmı düşünülecek olursa, buradan, çekirdek üçlünün ve Tahrir Heyeti'nin sadece gerekli olduğu zaman veya zorunlu kaldıklarında (kendilerine/Yeni Lisan'a bir hücumda bulunulduğunda) Yeni Lisan yazısı kaleme aldıkları sonucu çıkarılabilir.

Öyleyse, buraya kadar anlatılanlardan, Genç Kalemler'in geldiği dönemeçten (12 numaralı nüshadan) itibaren görünen iki temel özelliği kendini ortaya koyar: 1) Yeni Lisan konusu Genç Kalemler ekibi için eski hararetini yitirmiş ve hatta biraz arka planda kalmaya başlamıştır.¹⁷⁵⁸ 2) Genç Kalemler dergisinin ve Yeni Lisan hareketinin kurucularının, başka bir deyişle Genç Kalemler'in temel direği olan çekirdek üçlünün (özellikle de Gökalp'in) dergiye yazı düzleminde katkısı belirgin şekilde azalmıştır.¹⁷⁵⁹

Bu yeni devrede görülen üçüncü bir temel özellik ise şudur: Kurucuların oransal katkısı azalırken, doğal olarak dergiye yeni yazarlar katılmış¹⁷⁶⁰ ve daha önce de derginin yazarı olan bazı kimselerin katkısı artmıştır.¹⁷⁶¹ Başka bir deyişle, üçüncü devrede imza çeşitliliği açısından daha zengin bir görünüm söz konusudur. Bu devrede sivrilen üç isim görülür. Bunlar, Mustafa Nermi, Suphi Ethem ve Mehmet Ali Tevfik

¹⁷⁵⁸ Dil konusundaki görüşlerinde (Yeni Lisan programında) ise herhangi bir değişiklik olmadığı belirtilmelidir.

¹⁷⁵⁹ Bu iki olgunun derginin sayfa sayısının arttırılmasıyla birlikte belirmesi, durumu daha bir çarpıcı kıldığı için tekrar hatırlanmalıdır. Dergi büyürken, kurucuları “küçülme”tedir.”

¹⁷⁶⁰ Örneğin, Suphi Ethem ve Mehmet Ali Tevfik Beyler.

¹⁷⁶¹ Örneğin, (özellikle) Mustafa Nermi, Aka Gündüz, Hakkı Süha ve Mim. Selahattin Beyler.

Beylerdir. Bu gruba Aka Gündüz de dâhil edilebilir. Üçüncü devrede dergi ekibine (Tahrir Heyeti'ne) iki yeni ismin katılması önemlidir. Mehmet Ali Tevfik ve Suphi Ethem Beyler derginin yayın çizgisini etkileyecek kadar önemli kalemlerdir.¹⁷⁶²

Üçüncü devrenin diğer özelliklerine geçmeden evvel, çekirdek üçlü dediğimiz Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beylerin sözünü ettiğimiz durumları üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. Yukarıda belirtildiği gibi, Genç Kalemler'in ikinci devresine tam anlamıyla damgasını vuran bu üç ismin üçüncü devre yazı performanslarında belirgin bir düşüş görülür. Bu durum en çok Gökalp, en az Ali Canip Bey için söz konusudur.¹⁷⁶³

Doğal olarak, bu durumu nasıl açıklamak gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Dergide ve bu çalışmada kullanılan ilgili kaynakların hiçbirinde bu değişime ilişkin herhangi bir bilginin veya en azından bir ipucunun bulunmadığı belirtilmelidir.¹⁷⁶⁴ Öyleyse yapılabilecek tek şey sadece bazı tahminlerde bulunmak olacaktır.

Genç Kalemler'in yeni bir aşamaya geçişinin özellikle siyasî ve toplumsal gelişmelerle ilintili olduğuna yukarıda değinilmişti. Trablusgarp Savaşı ve Cemiyet'in 1911 Kongresi bu noktada belirleyici önemde görünmektedir. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile muhalefet arasındaki gerginliğin ve mücadelenin iyice şiddetlenmiş olduğu da belirtilmelidir. Merkez-i Umumi üyesi olduğu hatırlanırsa, hem iç hem de dış siyasetin böylesine kızıştığı bir ortamda, böylesine çalkantılı bir siyasî atmosfer içinde Gökalp'in başka işlerle meşgul olduğu tahmininde bulunulabilir.

Üstelik Gökalp, kendisine ilişkin biyografik bölümde görüldüğü üzere, o sırada yaklaşmakta olan seçimlerde aday olmuştur. Seçimler 1912 yılının ilk üç ayında

¹⁷⁶² Bu yeni üçlünün çekirdek üçlüye göre konumunu tahayyül edebilmek için, onlara Genç Kalemler'in "orta katman aydınlar"ı denebilir. Bkz. Çetinkaya, agm.

¹⁷⁶³ Burada ayrıntılara girmeyi gerekli görmüyoruz. Sözünü ettiğimiz düşüş, Ek IV'ten rahatlıkla takip edilebilir.

¹⁷⁶⁴ Genç Kalemler incelemeleri ve ikincil kaynaklar zaten durumun farkında değildir. Hatıralarda, özellikle de Genç Kalemler konusunda en aydınlatıcı bilgileri veren Yöntem'inkilerde ise herhangi bir ipucuna rastlanmaz. Bir tek, Ömer Seyfettin'in hatıralarında geçen bir ifade belki zikredilebilir. Ömer Seyfettin hatıra defterinde (7 Kanunievvel 1917'de) az hikâye yazmasının nedenlerinden biri olarak şöyle yazmıştır: "Zabitlikten istifa ederek Selânik'e geldikten sonra tam yazı hayatına atılacağım zaman birbiri üstüne gelen buhranlar... Evet, İtalya Muharebesi, Balkan Muharebesi... .. Eskiden: - Şu buhran da geçsin de... derdim." Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri- Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**, s. 255.

yapılmış ve Mart ayında tamamlanmıştır. Şubat 1912’de Selanik’ten Diyarbakır’a giden Gökalp, mebus seçilince İstanbul’a gider. 18 Nisan günü (Meclis’in açıldığı gün) İstanbul’da olduğu kesindir. Bundan sonra da ailesiyle birlikte İstanbul’a taşınır.¹⁷⁶⁵

Genç Kalemler’de çıkan yazıları takip edilirse, bu süreçte dergi ile bağıntı tümüyle kopartmadığı görülür. Dergide yer alan son yazısı Meclis’in açıldığı günlere denk düşer.

Ali Canip Bey ile Ömer Seyfettin’in durumlarını açıklamak (bilgi yetersizliği nedeniyle) daha güçtür. İttihatçı olan bu iki ismin de Cemiyet üyesi olarak seçim çalışmalarına katılmış olabilecekleri tahminde bulunulabilir. Yapılabilecek bir diğer tahmin, Trablusgarp Savaşı’nın doğurduğu ortamla ilgilidir. Aşağıda, Cemiyet’in İtalya karşısı kapsamlı bir kampanyaya giriştiğine değinilecektir.¹⁷⁶⁶ Yine aşağıda, Genç Kalemler’in yazı düzleminde bu kampanyaya dâhil olacağı, başka bir deyişle, kampanyanın bir parçası olacağı görülecektir. Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beyler bu kampanyaya ayrıca yazı faaliyeti dışında da katılmış, birtakım etkinlikler içerisinde yer almış olabilirler.¹⁷⁶⁷ Son olarak, bu söylenenlerin tahminden öte bir değeri olmadığını, bu iki ismin yazı performanslarındaki düşüş dışında hiçbir anlamlı ipucunun bulunmadığını ve bu durumun burada yapılan tahminlerle hiçbir ilgisinin bulunmayabileceğini tekrar belirtmekte fayda vardır.

¹⁷⁶⁵ Kırzioğlu, s. 207-208, 224. İkinci Bölümde “Ziya Gökalp” kısmına bkz.

¹⁷⁶⁶ Ömer Seyfettin’in “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyesi dolayısıyla bu konu ele alınacaktır.

¹⁷⁶⁷ Bu aşamada akla, o sıralarda kurulduğu iddia edilen Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gelmektedir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin fiilî kuruluş tarihi tartışmalı görünmektedir. Bu konuda çelişen iddialardan biri Ahmad tarafından öne sürülmektedir. Ahmad’ın verdiği bilgiye göre, Cemiyet’in 1911 Kongresi’nde yaşanan hararetli tartışmalardan sonra 5 Ekim’de bu örgütün kurulduğunu açıklayan bir bildiri yayınlanmıştır. Bu örgüt, Selanik İTC’nin sekiz üyesinden meydana gelmektedir ve genel olarak esas görevi, mümkün olan her yolla savaş çabalarını desteklemektir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti hükümetten bağımsız olarak çalışan gayriresmî bir örgüttür. Bkz. Ahmad, “Jön Türkler Döneminde Savaş ve Toplum 1908-1918”, *TT*, s. 49. Ayrıca bkz. Ahmad, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, s. 123. Ahmad’ın verdiği bilgi Tunaya’nınkilerle çelişmektedir. Ayrıca, Tunaya’nın verdiği bilgi kendi içinde de çelişkilidir. Bkz. Tunaya (Cilt 1), s. 475-483; Tunaya (Cilt 3), s. 360-363. Görebildiğimiz kadarıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üzerine yapılmış en kapsamlı çalışma Polat’a aittir. Bkz. Nazım H. Polat, **Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991. Örgütün daha çok resmî kuruluşuna odaklanan Polat’da da (bkz. Polat, s. 16 vd.) Ahmad’ı doğrulayacak bir bilgi mevcut değildir. Görüldüğü üzere, mesele oldukça çetrefillidir. Şayet Ahmad haklı ise, Genç Kalemler ekibinin (daha doğrusu çekirdek üçlünün) bu oluşum içinde yer alıp almadıkları da cevabı olmayan başka bir problematik olarak durmaktadır.

Yeniden Genç Kalemler'deki değişime dönülecek olursa, içerikteki (yayın çizgisindeki) farklılaşmayla karşılaşılır. Her ne kadar dergi ikinci ciltle beraber esas içerik yapısını kazanmış olsa da üçüncü devre bu açıdan da kimi değişiklikler gösterir. Bu değişiklikler daha önce ele alınmış olduğu için burada ayrıntılar tekrar edilmeyecektir.¹⁷⁶⁸ Özetlenecek olursa, bu devrede dil ve edebiyatın gerek teorik makale gerekse edebî ürün düzleminde oransal ağırlığını kaybetmeye başladığı¹⁷⁶⁹ ve teorik makalelerin kendi içinde de ağırlığın izahat yönelimli metinlerden tartışma (polemik) yönelimlere kaydığı; yabancı edebiyatlara karşı ilginin artarak ve genişleyerek sürdüğü; özellikle Mustafa Nermi ve Suphi Ethem Beylerin yazı performanslarına bağlı olarak “bilim/felsefe” kategorisinde değerlendirilebilecek olan metinlerin sayısında ciddi bir artış olduğu; Ali Canip Bey'in hazırladığı iki mizah sütununun artık dergide yer almadığı görülmektedir.¹⁷⁷⁰

Bu bağlamda üçüncü devrede göze çarpan ilk özellik, derginin bir dil ve edebiyat dergisi olmaktan artık tümüyle çıkışıdır. Genç Kalemler bu devrede, daha geniş kapsamlı; dile ve edebiyata verilen ağırlık varlığını sürdürmekle birlikte, farklı alanları da kapsayan, içerik itibarıyla daha zengin bir yayına dönüşmüştür. Üçüncü ve dördüncü ciltler için dil/edebiyat, kültür ve felsefe/bilim dergisi nitelemesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Bir diğer önemli değişiklik, edebî ürünlerin (özellikle şiir ve hikâye) içeriklerindeki aşk gibi kişisel konulardan toplumsal ve siyasî konulara doğru gerçekleşen dönüşümün şiddetle kuvvetlenmesidir. Bu dönüşüm kuşkusuz, güncel siyasî gelişmelerle ve Genç Kalemler'in milliyetçiliğindeki koyulaşmayla ilintilidir. Günlük siyaset her ne kadar Genç Kalemler'in gündeminde yoksa da özellikle Trablusgarp Savaşı dergi içeriğini kuvvetli bir şekilde etkilemiştir.

Genç Kalemler'in üçüncü devresinde sanat (edebî ürünler) ağırlıklı olarak toplumsallaşır ve siyasîleşir. Bu dönemde Genç Kalemler'in edebiyatı bir “harp

¹⁷⁶⁸ “İçerik Özellikleri” kısmına bkz.

¹⁷⁶⁹ Giriş yazısı olarak kısa bir tebrik mektubunun yer aldığı 16 numaralı nüshada dil/edebiyat üzerine hiçbir makalenin bulunmadığına, 20 numaralı nüshada “Yeni Lisan” sütununun hiç yer almadığına daha önce işaret edilmişti.

¹⁷⁷⁰ Olumsuz koşulların (Trablusgarp Savaşı) dergiyi daha “asık suratlı” bir hale getirdiğini söylemek herhalde pek de yanlış olmayacaktır.

edebiyatı”na dönüşür.¹⁷⁷¹ Özellikle şiirde ve hikâyede propaganda unsurları görülmeye başlanır. Bu vatanseverlik ajitasyonunun ideolojik niteliğine aşağıda değinilecektir.

Son olarak, ideoloji düzlemindeki farklılaşmalara değinmek gerekir. Bu noktada belirtilmesi gereken ilk dönüşüm yazarlara ilişkindir. Genç Kalemler’in birinci devresinde Türkçülük yaptığını söyleyebileceğimiz dergi yazarları sadece Ali Canip Bey ile Kâzım Nami Bey’dir. Bunlara bir de bu cildin son sayısındaki şiiriyle Gökalp eklenebilir. İkinci devrede ise Türkçülük yapanlar Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beylerdir. Demek ki Genç Kalemler’in ilk 17 sayısında (birinci cildin altı, ikinci cildin onbir sayısı) sadece dört kişinin yazdıklarında Türkçülük görülür. Zaten bu son üç ismin yazı performansı ikinci devrede öylesine yüksektir ki Genç Kalemler ikinci ciltten itibaren (birinci devreden farklı şekilde) bir bütün olarak milliyetçi bir yayın görünümü verir.

Bir yandan derginin sayfa adedi artarken diğer yandan Genç Kalemler’in milliyetçi ideolojisinin taşıyıcısı olan çekirdek üçlünün yazı performansındaki düşüşün beraberinde bir yazar zenginliği getirdiğine yukarıda değinilmişti. Bu yazar çeşitlenmesi dışında ve kısmen ona bağlı önemli bir değişim, Türkçülüğün artık sadece bu üç kişinin yazılarında değil, başka yazarların ürünlerinde de görülür olmasıdır. Başka bir deyişle, artık derginin diğer yazarları da Türkçülük yapmaktadırlar. Bu minvalde zikredilmesi gereken isimler, Mustafa Nermi, Aka Gündüz, Mehmet Ali Tevfik, Suphi Ethem, Hakkı Süha, Kemal Nesrin, M. Selahattin ve Selahattin Asım Beylerdir.

İdeolojik değişimin ikinci boyutu, Genç Kalemler’in milliyetçiliğinde meydana gelen genişleme ve derinleşmedir. Milliyetçi/vatansever ve kısmen de “Doğulu” bağlam ve retorik son devrede iyice ağırlık kazanır; milliyetçi söylemin tonu şiddetlenir ve (Trablusgarp Savaşı iklimi içinde) kültürel boyutu aşarak siyaset boyutuna daha çok

¹⁷⁷¹ Aslında Polat’ın da belirttiği gibi, II. Meşrutiyet devri edebiyatı bir harp ortamı edebiyatıdır. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 49. Bununla birlikte, bu edebiyatın belirli dönemlerde şiddetleneceği tahmin edilebilir. Bu arada savaşın başladığı günlerde İstanbul basınının durumuna işaret etmekte fayda vardır. Trablusgarp Savaşı’nın başlamasıyla İstanbul gazetelerinde hayal mahsulü (Türkler lehine abartılı) asparagas haberler çıktığı görülür. Basın bu yolla halkın heyecanını ayakta tutmaya çalışır ama halkın bu türden haberlere pek de inandığı söylenemez. Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 273. Aynı zamanda halktan gazetelere İtalya’ya karşı neler yapılabileceğine dair okur mektupları da gelmektedir. Şıvgın, s. 53.

taşar. Trablusgarp şokunun Osmanlıcılığı iyice sorgulanır kıldığını ve “ittihad-ı anasır”a olan inancı ciddi biçimde zayıflattığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁷⁷²

Milliyetçi muhtevanın (milliyetçilik ideolojisinin) ve retoriğin belirgin şekilde ve her aşamada (her türde ve alanda) kuvvetlenmesi vesilesiyle derginin başı (birinci cildi) ile sonu (dördüncü cildi), yani birinci devre ile üçüncü devre arasında ciddi bir ideolojik farklılığın olduğuna işaret etmek gerekir. Aradaki sürenin topu topu bir buçuk-iki yıl olduğu hatırlanacak olursa, bu dönüşümün oldukça hızlı ve keskin olduğu anlaşılabilir.¹⁷⁷³

Milliyetçi tondaki belirgin kuvvetlenme her düzlemde kendini gösterir. Edebî ürünlerden¹⁷⁷⁴, makale türündeki yazılardan ve yabancı edebiyat (gerek makale gerekse tercüme) kategorisinden başka, bu gelişme sütun isimlerine de yansımıştır. Üçüncü devrenin yeni ve en sık görülen sütunlarından biri “Vatan Sesleri”dir. “Tarih” bir sütun olarak zayıflasa da milliyetçi tonu ağır basan metinlerde ideolojik nitelikte tarihî atıflarla sıkça karşılaşılır.

Milliyetçilik esas itibarıyla yine kültür alanında sürdürülmekle, yani, temelde yine kültürel milliyetçilik yapılmakla beraber, üçüncü devrede Genç Kalemler milliyetçiliğinin kültür alanının dışına daha çok taşıdığı, siyasî tonun daha bir ağırlık kazandığı, derginin daha siyasî bir renge büründüğü söylenebilir.¹⁷⁷⁵

¹⁷⁷² Georgeon’un dikkat çektiği önemli bir konu, Türkçülüğün Balkan Savaşı öncesinde gösterdiği dinamizmdir. 1911’de kendini gösteren bu dinamizme deyin Georgeon’a göre, sık sık söylenenin aksine, Balkan Savaşı Türk milliyetçiliği tarihinde belirleyici bir rol oynamamıştır. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 27. Gerçekten de şayet Genç Kalemler’in yayını dikkate alınacak olursa, Trablusgarp Savaşı’nın bu meyanda önemli bir etken olduğu görülecektir.

¹⁷⁷³ 1910 yılının sonları ve 1911 yılının başlarında çıkan birinci cilt nüshaları ile 1912 yılının sonlarında çıkan son cilt nüshalarını arka arkaya ve karşılaştırarak okumak bu hususta açık bir fikir verecektir.

¹⁷⁷⁴ Burada kastedilen edebî ürünlerin içeriğidir. Şekle ilişkin olarak belirtilmesi gereken gelişme ise, üçüncü devrede artık şiirde hece vezninin kabul edilmesidir.

¹⁷⁷⁵ Genç Kalemler çevresinden olan ve Gökalp’in ilhamıyla yazdığı ilgili makalesi Ağustos 1912’de yayımlanan Tekin Alp, bu makalesinde, Yeni Hayat grubunun Masonluğu reddettiğinden söz ettikten sonra aynen şöyle der: “... Tam Osmanlılık denilen insaniyetçi hayale de hafif bir kalb ile veda etmek lâzımdır; müşterek yaşamak hususundaki azimleri, bitişik kül hâlinde bulunmağı kabul etmeyen kavimlerle bir ve taksim kabul etmez bir millet teşkili, kolay kolay iddia olunamaz. ... Arnavutların, Arabların her gün daha ziyade tebarüz eden teferrüdcü (partikülarist) temayülleri önünde açıktan açığa vaziyet almak zarurî olacaktır. O vakit Türkçülük hissi akim kalmış olan Osmanlılaşmanın büsbütün yerini tutacak ve dahilî siyasetin başlıca amili olacaktır.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 151, 155.

Yukarıda, bu devrede Genç Kalemler'in kültürel üretiminin bir "harp edebiyatı"na dönüştüğüne, edebî ürünlerde propaganda unsurlarının görülmeye başlandığına işaret edilmişti. Bu vatanseverlik ajitasyonu esas itibarıyla Türkçü, sonra Osmanlıcı şekilde ortaya çıkmakla birlikte, çok az da olsa İslamcı tonlara da sahiptir. Bu noktada belirtilmesi gereken husus, Osmanlıcılığın ve de özellikle İslamcılığın işlevsel niteliğidir. Bunların, savaş ortamında siyasî amaçlar için kullanıldığı açıkça görülmektedir. Bu durum özellikle İslamî motifler için geçerlidir.

Bir yandan Genç Kalemler'in kültürel üretimi savaşın çıkarlarına uygun bir şekle bürünürken, diğer yandan, milliyetçi (Türkçü) kültürel üretimin savaş koşullarından yararlandığı, savaşı kendi milli kimlik üretme amacı doğrultusunda kullandığı söylenebilir.¹⁷⁷⁶

Genç Kalemler'in üçüncü devre ideolojisi konusunda söylenmesi gereken bir diğer şey, dergide Batı (Avrupa) karşıtı söylemin şiddetlenmesi ve daha sistematize bir hale gelmesidir.¹⁷⁷⁷ Bu söylem yer yer anti-emperyalist ve ezilen Doğu ülkeleri arasında dayanışmacı bir niteliğe ulaşır. Bununla birlikte, Batıya yönelik eleştiri hiçbir zaman İslamcı bir nitelikte olmamış ve felsefî düzlemde Batıdan beslenme sürmüştür.

Son olarak belirtilmesi gereken bir gelişme, dergide içerik itibarıyla bilimin yükselişiyle beraber, ideolojik düzlemde de bilimin ve materyalizmin iyice ön plana çıkışı ve açıkça olmasa da sonuç itibarıyla din karşıtlığının kuvvetlenerek sürmesidir.¹⁷⁷⁸

Bu temel belirlemelerin ardından, üçüncü devrenin içeriğine geçilebilir. Mustafa Nermi Bey'in Paris'ten yazdığı "Alfred Fouillée'ye Göre Fertte Hayatî Veraset

¹⁷⁷⁶ Genç Kalemler'in üçüncü devresi (Trablusgarp Savaşı ortamı) için geçerli olduğunu düşündüğüm bu görüşü, Dünya Savaşı dönemi Türkçülüğü için öne süren şu çalışmadan alıyorum: Köroğlu, s. 82.

¹⁷⁷⁷ 1908 Devrimi sonrası toprak kayıplarının (ve bu arada Trablusgarp'ın kaybedilmesinin) Avrupa düşmanlığını giderek büyüttüğü açıktır. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 26.

¹⁷⁷⁸ Genç Kalemler'de görülen bilimcilik (bilimin neredeyse bir kült haline getirilişi), materyalizm ve din karşıtlığı (dine karşı bilimin savunulması) Jön Türk düşünce geleneğinin temel unsurlarıdır. Bu geleneğin kökleri için bkz. Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, s. 9-57. Osmanlı materyalizmi üzerine özet bilgi için bkz. Işın, "Osmanlı Materyalizmi", s. 363-370. Ülken'in deyişiyle, "İkinci Meşrutiyet'de mekanist evrimcilikle pozitivism ve materyalizm en çok yayılan fikirlerdi." Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 433.

ve Terbiye” başlıklı yazıda¹⁷⁷⁹ ele alınan temel soru, “hayatta kazanılan ruhî ve ahlâkî mümtaziyetler (seçkinlikler veya seçkin özellikler) zürriyeti (soyu, nesli) doğduran doğruya bedensel olarak faydalandırabilir mi?” sorusudur. Başka bir deyişle yazar, ebeveynin psikolojik ve ahlakî niteliklerinin (kültürün) kalıtım yoluyla çocuğa geçip geçemeyeceği üzerinde durmaktadır. Anadan doğma (viladî) kişisel özellikler (zâtîyatlar) geçer (intikal eder) mi? Daha genel olarak, kalıtsal olarak çocuğa ebeveyninden kültürel özellikler miras kalır mı, kalırsa neler miras kalır? Yazara göre bu meselenin hayatî, toplumsal ve ahlâkî yönlerden büyük bir önemi vardır.

Genç Kalemler dergisinde ilk kez Darwin ile Lamarck’tan¹⁷⁸⁰ ve onların görüşlerinden söz edilen makalede, Fouillée’nin de fikirlerinden yararlanan yazar, bu soruya olumlu cevap verir ve şu sonuca varır: Neslimizin, ırkımızın kaderi, kimsenin değil, bizim elimizdedir. Irk ve onun geleceği babaların elindedir. Vardığı bu sonuçtan yola çıkan yazar, o güne ilişkin ve o günün gençleri için bazı görevler belirler.

Biz, mademki: Bugün zavallı memleketimizde inkılâplar yaşatacak bir hayat; saadetler, harikalar yaratacak bir faaliyet istiyoruz, kendimizi, neslimizi ıslah edelim. Âtîye karşı korkak ve miskin değil, metin ve mücahit bir “zürriyet” ile atılalım. Ve buna muvaffak olabilmek için biz bütün gençler manevî cihatlar açalım. Maneviyatlarımızı, ahlâkımızı [içtimaî bir müessese tarzında kabul ediyorum.] titreten âmilleri kıralım. Âtîye, orada yaşayacak gençlere diyelim ki:

- Vücudunuzu bir mabet gibi muazzaz ve mukaddes biliniz... Irkımızın terakkisini tehdit eden “dâhilî muhitler”i vücuda getirmeye değil, öldürmeye çalışınız.¹⁷⁸¹

Mustafa Nermi Bey’in bütün bu fikir jimnastiğini bu alıntıdaki sonuca varmak için yaptığına şüphe yoktur. Bu ilginç yazının akla ilk getirdiği şey, “ırk” terimini birkaç kez kullanan yazarın ırkçılık yapıp yapmadığıdır. Başka yazılarını da gördüğümüz ve göreceğimiz Mustafa Nermi Bey’in milliyetçi olduğuna şüphe yoktur. Ancak, daha önce gördüğümüz gibi, II. Meşrutiyet Türkçülüğünde “ırk” kelimesinin kullanılması, tek

¹⁷⁷⁹ Mim. Nermi, “Alfred Föyye’ye Göre Fertte Hayatî Veraset ve Terbiye”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 197-199, 202-203.

¹⁷⁸⁰ Darwin ve Lamarck için bkz. Timuçin, s. 221-222, 243-248 ve 1107 numaralı dipnot.

¹⁷⁸¹ Mim. Nermi, “Alfred Föyye’ye Göre Fertte Hayatî Veraset ve Terbiye”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 203.

başına, onu kullananın ırkçı olduğunu göstermeye yetmez çünkü bu terim sıklıkla “ulus” veya “etnisite” karşılığı olarak kullanılmıştır. O nedenle yazının bağlamına odaklanmak gerekecektir.

Bu metinde çarpıcı olan husus, gerçekte doğru olsun veya olmasın, yazarın, kültüre ilişkin özelliklerin ebeveynden çocuğa kalıtsal olarak geçebileceğini savunmasıdır. Biyolojik veya kalıtsal olana yapılan vurgu oranında, metinde ırkçı görüşlerin etkisini bulmak mümkündür. Ancak, bilim dışı bir şekilde olsa da burada kültüre yapılan vurgu belirleyicidir.¹⁷⁸² Yazarın ilgisi bu noktaya yöneliktir, yoksa örneğin maddî (bedensel/biyolojik) kalıcı unsurlara değil. Çocuğun (gelecek nesillerin) kültürel olarak nasıl olacağı babaya bağlanmaktadır. Başka bir deyişle, “ırk”ta değişmez, sabit unsurlar söz konusu değildir. Gençlere yapılan son çağrıda, gelecekte de bunun böyle olacağı zımnen kabul edilir çünkü terakkiyi tehdit eden “dâhilî muhitler” ortaya çıkabilmektedir. Bu bakış açısı, misyonu/sorumluluğu mevcut gençliğe yükler ve belki de bilinçli veya bilinçsiz olarak tam da mevcut gençliğe böyle bir misyon/sorumluluk yükleyebilmek için kurgulanmıştır. Sonuç itibarıyla bu metin şu şekilde nitelenebilir: Irkçı lekeleri olan ama esas itibarıyla ırkçı olmayan milliyetçi bir metin.

Genç Kalemler’de daha önce aşk temalı mensur şiirler yazan Kemal Nesrin’in milliyetçi ilk eseri bu nüshada yayımlanmıştır. Selanik’te yazılan bu mensur şiirin üst başlığı “İtalya Trablus’u Çiğnerken”, başlığı ise “Şanlı Bayrağımıza”dır.¹⁷⁸³ İlginçtir, önceki iki yazısı “daha küçüklerin yazıları” üst başlığıyla verilen Kemal Nesrin’in bu ve sonraki yazısında (ki o da milliyetçi bir eserdir) bu kayda rastlanmaz.

Bu kısa mensur şiirde iki tema belirgindir. Bunlardan ilki (tarihten bugüne uzanan) “şan”, ikincisi ise (bugünden yarına uzanan) “intikam”dır. “İntikam”, Genç Kalemler’de o güne dek kendini gösteren milliyetçilikte görünmeyen bir unsur olarak,

¹⁷⁸² Genç Kalemler milliyetçiliğinin ırkçı olmadığı daha önce de belirtilmişti. Hareketin içindeki bir kimse, üstelik Yahudi kökenli bir Türk milliyetçisi olan Tekin Alp de bu noktayı vurgulamıştır: “İrkin saf olmamasının, melez, karışık olmasının, daimî ihtilâtlar Osmanlıların kanını fasılasız bir surette karışdırmış olmasının pek az ehemmiyeti vardır. Bir kavmi teşkil eden şey, hakikî müşâbehet, tarih neş’et değil, bu müşâbihlik hayalidir. Milletlerin teşekkülü, beşerin tarih-i tabiisinden (antropoloji) tevellüd etmez.” P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 148.

bir yeniliktir. Doğal olarak, bu intikam duygusu İtalya'ya (bir Avrupa/Batı devletine) yönelmiştir. “İntikam” teması ile birlikte kaçınılmaz olarak ses tonu da sertleşmiştir. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırısı “hain hareket”, İtalya ise “kuduz köpek”tir. Şiirde Türklükten hiç bahsedilmemesi, yalnızca Osmanlılığın şanlı savaşçı geçmişine atıf yapılması dikkat çeken bir diğer unsurdur. Dolayısıyla, Kemal Nesrin'in manzumesini “Osmanlı vatanseveri” bir metin olarak sınıflandırmak gerekir.

Aynı sayıda, Kemal Nesrin'inkine çok benzer bir durum Aka Gündüz için de geçerlidir. Bu sayıya dek Genç Kalemler'de hiçbirisi politik ve milliyetçi içeriğe sahip olmayan biri mensur üç şiiri yayımlanan Aka Gündüz'ün bu sayıda tümüyle konjonktürel (Trablusgarp Savaşı'na ilişkin) ve siyasî bir hikâyesi yayımlanır: “Kayıkçı”.¹⁷⁸⁴ Bu, ayrıca, gerçek adı Enis Avni olan Aka Gündüz'ün Genç Kalemler'de “Aka Gündüz” müstearını kullandığı ilk yazısıdır. Dergide bundan sonraki tüm yazılarını “Aka Gündüz” olarak imzalayacaktır.

“Yeni Lisanla Milli Hikâye” kaydını taşıyan¹⁷⁸⁵ bu hikâyenin kahramanı Trablus limanında kayıkçılık yapan bir Arap'tır. Beş çocuğu, karısı ve ihtiyar büyükbabasıyla yaşamaktadır. Bu sekiz kişilik ailenin geçimini sağlayan tek şey bir kayıktır. Bu kayık sayesinde yaşadıklarını bilen Arap kayıkçı kayığını ailesinden bile daha çok sevmektedir. Ancak, İtalyan bombardımanı sırasında kayığı, isabet eden bir obüsle parça parça olur.

Bir süre ihtiyar adamın cenazesi için biriktirdiği parayla idare eden aile, bu para bitince açlık ve sefalet içinde kalır. Bunun üzerine kayıkçı, İtalyan ordugâhından bir torba peksimet çalıp aç ailesine getirir ama evde aile fertleri tam peksimetleri yemeye başlamışken İtalyan askerleri evi basar ve kayıkçıyı casuslukla suçlayarak tüm aileyi götürür. O sırada evde olmayan ailenin on üç yaşındaki en büyük oğlu eve döndüğünde sadece hasta ve ihtiyar büyük babanın ölüsünü bulur. İtalyan askerlerinin ailesini götürdüğünü bir arkadaşından öğrendikten sonra koşarak ordugâha gider. Tam

¹⁷⁸³ Kemal Nesrin, “İtalya Trablus'u Çiğnerken- Şanlı Bayrağımıza”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 201.

¹⁷⁸⁴ Aka Gündüz, “Kayıkçı”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 12 (18 Teşrinisani 1327 Cuma), s. 203-207.

¹⁷⁸⁵ Ön kapaktaki “Bu Nüshamızda” kısmında bu hikâye, “Trablusgarp'ta İtalyanların yaptığı cinayetleri havi ve milli hikaye” şeklinde sunulmuştur.

oraya vardığı sırada ailesinin tüm fertleri İtalyan askerleri tarafından halkın toplandığı meydanın ortasında kurşuna dizilir. Çocuk, yanlarına vardığında hepsi ölmüştür. Çocuk, annesinin kucağında ölmüş kundaktaki kardeşini kucağına alıp hızla yerinden fırlar. Onu farkedene İtalyan askerleri arkasından ateş açarlar. Çocuk uzunca bir süre kaçtıktan sonra birileri tarafından tutulur. Ama kendisini tutanların yabancı olmadığını hissetmiştir. Onu bir Türk subayının çadırına getirirler. Burada başka subaylar da vardır. Çocuk olanları anlatırken Türk subayı heyecanını zabtetmek için yumruğunu sıkırmaktadır. Çocuk kucağında tuttuğu kundaktaki ölü kardeşini subaya uzatırken şöyle der: “Al kardeşimi... İntikam, intikam al!”

Görüldüğü üzere, Aka Gündüz’ün hikâyesinde de temel motif “intikam”dır. İtalyan askerleri zalimdir. İntikamı alacak olan, kurtarıcı Türklere (Türk askeridir). Ancak, bu hikâyede daha dikkat çeken özellik, Genç Kalemler’de daha önce herhangi bir metinde bu oranda hiç görülmedik bir şey, hikâyedeki dinî (İslamî) tondur.¹⁷⁸⁶

Hikâyenin başından itibaren dinî içerikli atıflar görülür. Kayıkçı Allah’a şükreder; karısı “Ramazan geliyor” dediğinde “kısmet”, kızları “bayram geliyor” dediğinde “Allah büyüktür” der. Büyükbaba, Allah-din-devlet için yaşadığını ifade eder, “halifenin askerleri”nden söz eder, “sonrasına Allah kerim”, “Ya Rab! Ya Rahim!” der. Kayıkçı ve oğlu da “Ya Rab! Ya Rahim!” derler. Bunlar arasında “Allah-din-devlet için yaşamak” ve “halifenin ordusu” siyasî açımları olan (Osmanlıcılık/İslamcılık) ifadelerdir. Devlet Osmanlı Devleti, İslam halifesi Osmanlı padişahıdır.

Demek ki Aka Gündüz’in hikâyesi Türkçü olmaktan ziyade, Osmanlıcılık ve İslamcılık bir metin/mesaj olarak nitelenmelidir ve bu türden bir metne Genç Kalemler’de ilk kez rastlanmaktadır.

¹⁷⁸⁶ Bu hikâyeyi (ve daha başkalarını) değerlendirirken konjonktürü gözden kaçırmamak gerekir. Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı’da başta birleştirici bir etkisi olmuştur. Bu haksız saldırı Osmanlı kamuoyunu heyecanlandırmış ve Müslümanları halifeliği savunmak üzere toparlanmaya itmıştır. Bkz. Kayalı, s. 120. Trablusgarp Savaşı dolayısıyla Panislamizmin yükselişi ve İttihatçıların Panislamist politikaları için bkz. Jacob M. Landau, **Pan-İslâm Politikaları -İdeoloji ve Örgütlenme-**, Nigar Bulut (çev.), 1. Basım, İstanbul: Anka Yayınları, Kasım 2001, s. 166-171. Tekin Alp’in deyişiyle, “Trablusgarp Savaşı sırasında Pan-İslâmcılık gündemdeydi”; Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 192.

Genç Kalemler’de çıkan ve ses getiren en ünlü hikâyelerden biri, 13 numaralı nüshada “Yeni Lisan’la Hikâye” kaydıyla yayımlanan “Primo Türk Çocuğu”dur.¹⁷⁸⁷ Trablusgarp Savaşı’nın başlamasının hemen ardından yazıldığı görülen bu eser, Ömer Seyfettin’in Genç Kalemler’de yer alan hikâyelerinin en uzunudur ve 13 numaralı nüshanın neredeyse tamamını doldurmuştur.¹⁷⁸⁸ Hikâyenin başına, Gökâlp’in “Turan” manzumesinin ünlü son iki dizesi düşülmüştür.

Olaylar Selanik’te 1911 yılının Eylül ayında geçer. Tahsilini Paris’te görmüş, memleketine döndükten sonra dolgun bir maaşla İzmir’de çalışmaya başlamış, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kıızıyla evlenmiş olan genç mühendis Kenan Bey, ecnebi ve Levanten çevrelerde, “taassup ve hayvanlık denilen Türklükten nefretiyle, Türklüğe yani medeniyetsizliğe karşı olan gareziyle”, Avrupa görgü kurallarındaki bilgisi ve becerisiyle, nazikliğiyle, şen ve şuhluğuyla meşhur bir kimsedir.

Ancak, Kenan Bey şimdi bambaşka bir ruh hali içindedir. “Kırk sekiz saat in feci ve inanılmaz tarihi sinirlerine dokunmuştu”r. Kafasında fırtınalar kopmakta, kendi kendisiyle hesaplaşmaktadır. Onu bu ruhî sarsıntıya, bu hesaplaşmaya iten şey İtalyanların Trablusgarp’a saldırması olmuştur.

Kenan Bey Selanik’te o gün yapılan gösterilerin ardından iki kez yalısının önüne kadar gitse de içeri girememiş, “lanetlerden kaçan bir hain” gibi sokaklarda kaybolmak istemiştir. Gece vakti ne yapacağını bilemez bir halde yalnız başına dolaşırken¹⁷⁸⁹, “bu nasıl olur?” diye sayıklamaktadır. Duyduklarının, gördüklerinin, gazetelerde okuduklarının doğru olduğunu aklı almamaktadır.

¹⁷⁸⁷ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 3-11, 14-27.

¹⁷⁸⁸ Üçüncü cilt (13 numaralı nüsha) ile birlikte derginin sayfa sayısı arttırılmıştır. 13 numaralı nüsha 28 sayfadır. “Primo Türk Çocuğu” dolu dolu 26 sayfayı biraz aşan büyüklüğüyle, Genç Kalemler’de çıkmış en hacimli metinlerden biridir. Bu nüshada ayrıca, Şahabettin Süleyman Bey’in Genç Kalemler soruşturmasına verdiği cevap başmakale olarak yayımlanmıştır. Şahabettin Süleyman Bey cevabında, Yeni Lisan’ı doğru bulduğunu belirtmekte ama buna karşın yazı alışkanlıklarından vazgeçemeyeceğini de samimi bir şekilde itiraf etmektedir. Bkz. Şahabettin Süleyman, (başlıksız), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 1-2. Bunlar dışında, Hakkı Süha Bey’in bir mensur şiiri, M. Selahattin Bey’in bir şiiri ve Ethem Hidayet Bey’in kendisine daha önce Ali Canip Bey tarafından yöneltilmiş eleştiriye kısa bir cevabı ile Ali Canip Bey’in bu cevaba verdiği kısa karşılık yer alır.

¹⁷⁸⁹ Yazarın buradaki çevre tasvirinde mesajlarla yüklü önemli ayrıntılar vardır. Mesela arabalar içinde yarım gecelik sarhoş aşıklarıyla öpüşerek geçen artistler için, “medenî ve necip Garbın vahşi Türkiye’ye bir hediyesi olan bu kibar ve mümtaz orospular” denmektedir.

Yirminci asrın orta yerinde; fertlerin, cemiyetlerin, devletlerin ve milletlerin hakları tamamıyla taayyün etmiş ümit olunurken bu korsan hücumu beklenir miydi? Bu ne kadar şenî bir cinayetti....¹⁷⁹⁰

Hâlbuki daha evvel Kenan Bey savaşı hiç sevmez bir kimsedir. Onun mezhebi, “hakikate dokunmayarak daima hayal içinde yaşayan o tembel korkak ve hasta mütefekkirlerin müşterek şiiri, ‘insaniyet’ hülyası”dır.¹⁷⁹¹ Dokuz yıldır masondur. Selanik’teki İtalyan Mason Locası’na mensuptur. Üstelik çoğu üyesi Yahudi ve Levanten olan locada itibarlı ve nüfuzludur. Dünyada masonluktan başka hiçbir gerçek olamayacağına inanacak, ne anane ne geçmiş ne vatan ne de kavmiyet tanıyacak kadar koyu bir masondur. “İrk ve muhit nazariyesini, ruhu ve fikri hasta bütün zavallılar gibi inkâr” eder. “Fazilet ve insaniyet” fikri, bütün mantıklara, bütün fenlere, bütün gerçeklere isyan eden bir din gibi, onu, yaşayan bir ceset halinde bırakmıştır.

Ama şimdi, İtalyan Locası üyesi olduğunu hatırlamak bütün varlığını sarsmaktadır. Kenan Bey “insaniyete hizmet eden Avrupalılar”ı, “gaddar Avrupa’yı” düşünür. Fransa, İngiltere, Almanya, İspanya, hatta Portekiz ve Belçika bile sömürgecidir. Sömürgelerini kana boyamakta, oralarda zulümler yapmakta, masum insanları öldürmekte, şehirleri yıkmakta, milletleri esir etmekte, vatanlarını ve mallarını çalmakta, ırzlarını, hayatlarını, ruhlarını zapt etmektedir. Sömürgesi dar gelen İtalya ise şimdi Trablus’a saldırmaktadır.

Kenan Bey kendisine bunun nasıl bir insaniyet olduğunu sormaktadır. “Bu insaniyetin vahşilikten, barbarlıktan, yamyamlıktan” bir farkı yoktur. Silahsız Afrika’yı tümüyle zapt eden “bu yırtıcı, insafsız, müthiş Avrupalılar” Asya’yı da paylaşmaktadırlar ve bu tecavüzlerine soğukkanlılıkla “Şark Meselesi” demektedirler. Milyonlarca insanı insandan saymamakta, onlara hayvan muamelesi yapmaktadırlar. Dolandırıcı ve alçak Avrupalılar tüm bunları, kendi ülkelerinde yalancılıktan (ve gülünç) insaniyetler gösterir ve hatta hayvanları koruma cemiyetleri kurarken yapmaktadır. Örneğin Çin’deki afyon meselesinde görüldüğü gibi, ticaretini üç yüz milyon insanın

¹⁷⁹⁰ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 4.

¹⁷⁹¹ Burada Ömer Seyfettin, Sosyal Darwinist perspektifini, üstelik bu düşüncenin köküne de işaret ederek ortaya koyar. Kenan Bey, organizmadaki mücadele fiilinin toplumda, insanlıkta da lazım ve zorunlu

sağlığından, geleceğinden daha değerli görmekte, üç yüz milyon Çinliye ülkelerindeki köpekler kadar önem vermemektedirler. İngilizlerin kanını emdiği Hindistan için de durum farklı değildir. Rusya ise Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğnemektedir. İran'ı haritadan silmek için İngilizlerle ittifak etmiştir.

Dahası, “Türkiye’nin taksimi de muhakkaktı! Çünkü Asya yağmasına onu engel görüyorlardı. Evvela onu zayıf bırakmak, mahvetmek lazımdı.” Avrupalıların bu yöndeki faaliyetleri bir asırdır sürmektedir. Son idam kararı ise Reval Mülakatı’nda verilmiştir. Meşrutiyet ilan edilince bu karar güya ertelenmiştir. Fakat gerçekte bu erteleme tamamen bir yalandır. “Bizi dünya yüzünden kaldırmak için çizilen plan” durmaktadır. Avrupalılar bütün meseleleri kendilerince birer birer halledeceklerdir. Yalnız bu meselelerin hepsi için uygun vakit beklenmektedir. İşte Trablus meselesinin halli zamanı gelmiştir. Dehşet içinde bunları düşünen Kenan Bey de herkes gibi bunun farkında olmamıştır.

Kenan Bey hayalinde Trablus’u görmektedir. Ortada hiçbir neden yokken alçak düşman bu güzel memleketi topa tutmuş, zapta kalkışmıştır. Böyle kaba bir tecavüze kimler cesaret edebilmiştir diye düşünür. Bu milletin (İtalyanların) içinde hiç mi namuslu bir kimse yoktur. Bu millet baştan aşağıya kadar korsan mıdır? İtalya başbakanı ve dışişleri bakanı, Avrupa devlet adamlarının çoğu gibi masondurlar. “Yalnız insaniyet, başka bir şey yok!” diyen masonlar şimdi nerededir? Kenan Bey bütün bunları düşünürken başı dönmektedir.

Bütün hayatında ne kadar yanlış ve çürük fikirlerle aldandığını; kavmiyetsizliğin, milliyetsizliğin, “beynelmileliyetçilik ve masonluk” hülyasının biraz düşünebilen bir adamı hüngür hüngür ağlatacak derece gülünç bir budalalık olduğunu anlıyor, istemeyerek, içinden:

- Ben neyim?...

diye kendi kendine soruyor, fakat:

- Türküm!...

demeye cesaret edemiyor, şimdiye kadar ruhu zapt olunmuş kıymetsiz bir cesetten başka bir şey olmadığını idrak ile hiddetinden ve utanmasından ağlamak

olduğunu fenle, tecrübe ile gösteren Darwin’den nefret eden bir kimsedir. Az aşağıda belirtildiği gibi, “ırk ve muhit nazariyesi”ni inkâr eder.

istiyordu. O da Türkleri dünya yüzünden kaldırmak için birbirleriyle tamamıyla ittifak etmiş olan Avrupalıların naçiz bir kulu, mutî bir hizmetçisi, memlûk bir kölesi değil miydi? Avrupalılara, Avrupalıların âdetlerine, ananelerine, terbiyelerine, muaşeretlerine, muhitlerine, cemiyetlerine tapmıyor muydu? Ecnebilere aldıkları ehemmiyetsiz bir nişan, bir madalya onu nasıl deli gibi sevincinden çıldırtır ve iftihar ettirirdi?...

Türkleri, Türklerin vatanını mesele mesele taksim edip taksit ile maddî olarak parçalamaya çalışan bu yağmacı ve doymaz Avrupalılar manevî hücumlarını da ihmal etmiyorlardı. Lisanlarını, maariflerini, ahlâklarını, terbiyelerini, âdetlerini neşr ile bir asırdan beri içimizde yalnız isimleri “Türk ve Şarklı” kalmış müthiş bir “renksiz ordu” teşkil ediyorlar, bu “renksiz”lerle şekîmemize¹⁷⁹² saldırıyorlar, bizi zayıflatıyorlar, milliyet ve Türklük fikrini fran masonluk efsanesiyle boğuyorlardı. Düne gelinceye kadar kendisi bile:

- Türküm!

demeye sıkılmıyor muydu? Ve bu memlekette kendisi gibi tarihinin büyüklüğünü, mazisinin şerefini, dedelerinin şanını bilmeyen, inkâr eden(,)¹⁷⁹³ milliyetinden utanan ne kadar Avrupalılaşmış renksiz vardı? ...¹⁷⁹⁴

Bu düşünceler içinde sarsılan Kenan Bey evini hatırlayınca soğuk bir titreme duyar. O eve giderse ölecekmiş gibi gelir. Bir otele gider ama bir türlü uyuyamaz. 48 saattir ardı ardına gelen olaylar onu şaşırtmış, ruhunu değiştirmiştir. Kenan Bey, artık ne kadar İtalyan varsa hepsinin kovulacağını, İtalyan dostu görünen Türklerin lanet ve nefret içinde hakarete maruz kalacaklarını ve sınır dışı edileceklerini düşünür. Aklına İtalyan karısı Grazya ve oğlu gelir. Böyle bir günü hiç düşünmemiş, bu ana kadar hep mesut yaşamıştır. Bir Batılıyla, bir İtalyan ile evlenmek ona pek doğal ve hatta iftihar edilecek bir özellik gibi gelmiştir.

Geçmişini, Grazya ile nasıl evlendiğini hatırlar. İzmir’de görür görmez ona âşık olmuş, evlenebilmek için, kendisi gibi mühendis olan babası Mösyö Vitalis ile tanışıp yakınlık kurmuştur. İtalya’dan beş parasız gelmiş olan Mösyö Vitalis Türkiye’de dalavereyle, vurgunla zengin olmuş bir kimsedir. Kenan Bey, hükümetteki işlerinde,

¹⁷⁹² Dayanma. Devellioğlu, s. 987.

¹⁷⁹³ Metinde virgöl yoktur ama anlam gereği olması gerekir.

¹⁷⁹⁴ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 7-8.

dalaverelerinde ve vurgunlarında ona bedava yardım eder. Ayrıca bu zengin Türk, Mösyö Vitalis'in kızına pahalı hediyeler de almaktadır.

Ama Mösyö Vitalis Kenan Bey'in kızıyla evlenmek istediğini öğrenince çok kızmış ve şiddetle reddetmiştir. Ona göre, “bir barbara, bir vahşiye, bir medeniyet düşmanına, hasılı bir Türk'e” kız verilemez. Aradan birkaç ay geçtikten sonra ise kızının da bu Türkü istediğini görür. Ayrıca, büyük bir menfaatin de kendisini beklediğini fark etmiştir. Bunun üzerine duruma bir kılıf uydurur. Ona göre Türkiye’de sultanın ailesinden başka gerçek Türk yoktur. Bugün görülen Rumeli ve Anadolu ahalisi gerçekte Rum’dur fakat zorla dinleri değiştirilmiştir.¹⁷⁹⁵ Türkiye Avrupalılar tarafından paylaşıldıktan sonra tüm bu Rumlar eski dinlerine döneceklerdir. İşte Kenan da bir Rum çocuğudur; asla bir Türk olamaz. Bu görüşünü kızına anlattıktan ve onun coşkulu onayını aldıktan sonra Kenan Bey davet edilir ve bu konu ona da açılır. O da Türkiye’de hiç Türk olmadığını onaylar. Artık evlilik yolu açılmıştır.

Mösyö Vitalis Kenan Bey'in babasından kalan yüklü mirası hesaba katmaktadır. Ayrıca, Şark Meselesi halledilince, yani Türkiye Avrupalılarca paylaşılnca, en büyük mevkileri böyle Kenan gibi Avrupa’da tahsil görmüş, aynı zamanda yerlilerin ruhuna vakıf adamların işgal edeceğini hesabetmektedir. Bazı şartlar ileri sürerek evlenmelerini kabul eder. Bu şartlar arasında paraya ilişkin hususlar olduğu gibi, Kenan Bey'in Türk âdetlerine sadık akrabalarıyla teması tümüyle kesmesi, doğacak çocukların İtalyan terbiyesi ile yetiştirilmesi ve İtalyan olması gibi hususlar da vardır. Kenan Bey tüm bu şartları kabul etmiş ve sonunda Grazya ile evlenmiştir.

İki sene içinde iki erkek çocukları olmuştur. İtalyan âdetlerine uygun olarak çocuklarını numara ile çağırmakta, ilkinde “Primo”, ikincisine “Sekundo” demektedirler. Ama Sekundo iki yıl önce hastalanarak ölmüştür. Bu arada Mösyö Vitalis, Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkiye’de işlerin iyi gitmeyeceğini düşünerek bir servetle birlikte, on parasız geldiği İtalya’ya dönmüştür.

On yıldır mutlu bir evlilik sürdüren Kenan Bey şimdi artık, karısının tabiiyetini değiştirmeye razı olup olmayacağını düşünmektedir. Uykusuz ve düşünmekle geçen

gecenin ardından sabah olunca otelden ayrılır. Sokaklarda yürürken mutsuz bir yüze rastlamaması dikkatini çekmiştir. Aksine, “şapkacılar”ı daha şen, daha mutlu görmektedir. Bütün bu “renksiz ve Türklüğe düşman güruh” sevinmektedir. Öyle ki dışardan biri gelse bayram günü zannedecektir. Kenan Bey içinden, “Sevininiz, hainler, sevininiz! Bizim felaketimiz sizin için saadettir!” diye söylenir.

Tramvay bekleyen şapkacı erkekler düşman filosunun zaferini anlatmaktadırlar. Herkesin birbiriyle konuştuğu tramvayda ise Türkçe bir kelime bile geçmemektedir. Tıka basa dolu tramvayda sadece üç fesli (Türk) vardır. Dışarıda da bir fesli bile görünmemektedir.

Sonunda yalısına gelen Kenan Bey iki yol sandığının hazırlanmış olduğunu görür. O sırada evde olmayan karısı herhalde yolculuğa hazırlanmaktadır. Kenan Bey kendini evine yabancı hisseder. İlk defa görüyormuş gibi etrafına bakar ve hayret eder. Burada Türk hayatına, Türk ruhuna dair bir gölge, bir çizgi bile yoktur. Bursa’daki çocukluğunu ve baba evini hatırlar. Babası ona kendisinin ve dedelerinin savaşlarda kullandığı düşman kanıyla lekelenmiş bir kılıç göstermiştir. Babası ona bu kılıcın yedi muharebe gördüğünü, üzerindeki düşman kanının en büyük kıymeti olduğunu ve bu nedenle temizlenemeyeceğini söyler. Evde duvarda asılı bütün kılıçlar böyledir.

Duvarda asılı duran bir levhada ise mertlik nasihatleri veren, “mert bir Türk ruhundan” saçılan bir kaside vardır. Kenan Bey küçükken bu satırları nasıl daima okuduğunu ve ezberlediğini düşünür.¹⁷⁹⁵ Bu levha babasının ve çevresinin kalplerinin, ahlâklarının tercümesi gibidir. Annesini, kız kardeşini aklından geçiren Kenan Bey, şimdi bu muazzez vücutlardan, kendi aslından ve esaslarından çok uzaktır.

Şu an içinde bulunduğu evi ise ona tümüyle yabancı, her şeyiyle bir Avrupa evidir. Kenan Bey düşündükçe iki gündür farkına vardığı mevcudiyetinin aşağılığını, sefaletini, adiliğini, mefkûresizliğini anlamakta; kaybettiği kavmiyeti, unuttuğu milliyeti, kıymetini bilemediği esasları için acı bir matem duymaktadır.

¹⁷⁹⁵ Ömer Seyfettin bu iddiadan “Primo”ya atıf yaparak “Efruz Bey”de de söz eder. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 185-186.

¹⁷⁹⁶ Bu kaside Diyarbakırlı Sait Paşa’nın ünlü dizeleridir: “ ‘Geçme namert köprüsünden, ko apartsın su seni! / Korkma düşmandan, ki ateş olsa yandırmaz seni! / Müstakim ol, Hazreti Allah utandırmaz seni!’ ” Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 16.

Bu arada eşi Grazya da gelmiştir. Karısı onunla konuşurken Kenan Bey sevdiğini zannettiği bu kadının gerçekte aslıyla, esaslarıyla, kavmiyetiyle kendisine ne kadar yabancı, ne kadar uzak ve hatta bir düşman olduğunu düşünmektedir.

Grazya sabahleyin tercüman ile konuştuğunu, ondan kimsenin (ve bu arada Türklerin de) bilmediği havadisler öğrendiğini anlatır. Buna göre, bu sene içinde Şark Meselesi hallolacaktır çünkü bütün Avrupalılar birbirleriyle anlaşmışlar ve Türkiye'yi aralarında paylaşmışlardır. Sultanlık Avrupalıların himayesine alınarak Türkiye'de uluslararası bir idare kurulacaktır. Avrupa'nın programı budur.

Tercüman korkularını da dile getirmiştir. Şimdi hükümet Genç Türklerin elindedir ve bu gençler halkı heyecana getirmek, haşin ve ortak bir ruh yaratmak kabiliyetine sahiptirler. Şark Meselesi'nin halline girişildiği bir sırada hükümet ellerinde olursa, büyük felaketlerin ortaya çıkması kesindir. Çünkü ihtiyar Türklerle birleşecekler, Rumeli'de ve Anadolu'da savaşmaya başlayacaklardır. O zaman birçok katliam beklemek gerekecektir.

Tercüman iç politikaya dair bilgi de vermiştir. Bir iki hafta içinde Trablus'un zaptı heyecanıyla mebuslar hükümeti devireceklerdir. Bütün konsoloslar yeni kabinenin, Avrupa'da tahsil görmüş, Avrupa fikirli, adem-i merkeziyet (yani muhtariyet) taraftarı, gerçek hürriyeti, yani Avrupa himayesini isteyen, milliyet taassubundan uzak muhalif mebuslardan oluşacağına emindirler. Bu hükümet, Avrupa'nın tüm istediklerini¹⁷⁹⁷ yaparak Şark Meselesi'ni kan dökülmeden mutlu bir şekilde bitirecektir. O zaman ne taassup, ne de cehalet kalacak, Avrupa medeniyeti galebe çalacak¹⁷⁹⁸; sert ve savaşçı milyonlarca yarım vahşi, yumuşak ameleler haline gelecektir.

Ama tercüman yine de hükümetin Genç Türklerin elinde kalmasından korkmaktadır. Bunlar gayet mağrur, cahil ve şovendirler. Avrupalıları hiç sevmezler. İhtilalden, kan dökmekten, boş yere savunma ve inattan çekinmezler. Barbarca cesurdurlar. Hatta oniki saat içinde İtalyanları Türkiye'den kovmaya kalkışmışlar, boykot ilan ederek İtalyan ticaretini zarara uğratmak serseriliğini göstermişlerdir.

Tercüman, iki-üç ay için Selanik'i terketmenin uygun olacağını söylemiş ve Grazya da pasaportlarını hazırlatmıştır. Ayrıca, İtalya'dan telgraf çeken babası da bu fikirdedir. Ama şimdiye kadar neslinin düşmanı olan bu kadınla, vatanının zaptını ve iflasını hoş gören bu Batılı ile nasıl yaşadığına kendi kendine şaşırان Kenan Bey Selanik'ten ayrılmayı reddeder. Tam tartışmaya başlayacakları sırada içeri Primo girer ama annesinin azarıyla tekrar odadan dışarı çıkar.

Primo şimdi dışarda dün yaşadıklarını düşünmektedir. Bir Türk paşasının oğlu olan okul arkadaşı Orhan ona, babası Türk olduğuna göre kendisinin de Türk olduğunu söylemiş, Genç Türkler'in beyannamesini tercüme etmiş¹⁷⁹⁹, Türklerle İtalyanların savaştığını anlatmıştır. Türklerin dünyanın en cesur, en asil, en sağlam bir milleti olduğundan, asırlarca bütün Asya'ya hâkim olduklarından, Avrupa'yı ezip köpek gibi inlettiklerinden, medeniyet yollarını açtıklarından, her yere kahramanlık, temiz kan, saf ahlâk, yenilik götürdüklerinden, Atilla'dan, Cengiz'den söz etmiştir. Birkaç asır evvel Avrupa'yı terbiye eden Osmanlı Türklerine şimdi hepsinin birden, bütün Avrupalıların saldırdığını, mahvetmeye uğraştığını anlatır. İtalya, bütün Avrupa'nın teşvikiyle ortaya atılmıştır. Ama başaramayacaklar, Türklerin ne kadar kuvvetli olduklarını, ne kadar yenilmez bir kuvvet olduklarını tekrar göreceklerdir. Primo tüm bunları dinlerken kendi babası da bir Türk olduğu için gururlanmıştır.

Daha çok Rumlarla arkadaşlık eden Primo'nun Türk olmayan arkadaşları içinde Orhan kadar güzeli, sevimlisi ve kuvvetlisi yoktur. Primo onla beraber bulunmaktan büyük zevk alır.

Bu sırada İttihat ve Terakki Kulübü önünde gösteriye hazırlanan bir kalabalığa rastlarlar. Kenarında İtalyan renklerinden kordela olan şapkası nedeniyle Primo korkunca, Orhan ona, korkmamasını, kendisinin bir Türk olduğunu, Türklerin hiçbir zaman hiçbir yerde hiçbir şeyden korkmadıklarını söyler. Primo'nun şapkasını bir saatliğine bahçenin tütücüsüne emanet bıraktıktan sonra göstericilere katılırlar. Kalabalık grup İtalyan konsolosluğu önünde eylem yapıp ateşli biçimde İtalya'yı protesto etmiş ve vatansever/milliyetçi nutuklar atılmıştır. Sonra göstericiler dağılmıştır.

¹⁷⁹⁷ Yazar burada uzunca bir liste verir. Bunun içinde siyasî, askerî, ekonomik ve malî maddeler vardır.

İşte Primo kapının önünde dün yaşadığı bu olayları düşünürken bir yandan gururlanmaktadır. Diğer yandan, sabahleyin tercümanla, şimdi de babasıyla konuşurken kendisini kovan annesinin davranışını çok içlerlemiştir. Hâlbuki o kendini, Asya'yı ve Avrupa'yı fetheden mert ve cesur Türklerden biri olarak hissetmektedir. Daima hâkim olan, bu krallar, beyler hakanlar, emirler nesline mensup bir Türk asla kovulamaz diye düşünmektedir. İçeri girip annesine bunu sormaya hazırlanırken içerden gelen sert tartışma onu durdurur. Primo annesiyle babasının tartışmalarını dinlemeye koyulur.

Anne ile babanın tartışmasının üslubu ve içeriği tahmin edilebilir. Kenan Bey'in "Türk ol" talebi, karısı tarafından "vahşiliği kabul etmem" denerek reddedilir. Geriye Primo'nun ne olacağı kalmaktadır. Kenan Bey'e göre, şayet oğlu İtalya'ya giderse ya papaz ya da korsan olacaktır. Primo'nun kendisine sormaya karar verirler ve onu içeri çağırırlar. Babası ona, kendisiyle kalıp Türk mü olmak, yoksa annesiyle İtalya'ya gidip İtalyan mı olmak istediğini sorar. Primo kapının arkasında kararını vermiştir. Asla İtalyan olmayacaktır. Annesinin Türk olmaya tenezzül etmemesi gibi, o da İtalyan olmaya tenezzül etmeyecektir. Kendisi bir Türk, yani bir kahraman gibi davranmaya karar vermiştir. Babasının sorusunun ardından bozuk bir Türkçe ile "Ben... Turko çocuk... Ben, yok İtalyano... Ben burda... Ben çocuk Türk..." diye haykırır ve annesiyle babasının şaşkın bakışları arsında, eline geçirdiği bir sandalye ile duvardaki (Garibaldi gibi) İtalyan ünlülerinin resimlerini kırar.

Kenan Bey, pek yükseklerden kendisine bakan "bu Türk çocuğu"nu kucaklar. Onun gözlerinin derinliklerinde, şimdiye kadar bir ham hayal addettiği şeyin büyük bir gerçek olduğunu görür. "Büyük Türk ruhunun yeni nesilde, yeni hayatta tekrar doğduğunu" anlar. İki günde kendisi de böyle büyük bir değişim geçirmiştir. "Büyük tecavüzler, büyük felaketler daima büyük inkılâplara başlangıç olmaz mıydı?" diye düşünür.

Primo, "ben Turko" diyerek varlığını idrak ve ilan ederken; "Grazya; muzaffer, genç, kavî ve uyanık Turan'ın muhakkak galebesi altında ezilecek olan zayıf, hasta ve

¹⁷⁹⁸ İtalya, "medeniyet getiriciliği" iddiasıyla Tranlugarp'a saldırmıştır. Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 18.

¹⁷⁹⁹ Primo Türkçe bilmediği için Fransızca konuşmaktadırlar.

misikin Garbın korkak ve kadından bir timsali gibi” hıçkırarak ağlamaktadır. Hikâye burada son bulur.

“Primo”, Genç Kalemler dergisi açısından önemli ve muhakkak değerlendirilmesi gereken bir metindir.¹⁸⁰⁰ İkinci devrenin manifestosu (Yeni Lisan manifestosu), nasıl Ömer Seyfettin tarafından yazılmış ve ikinci cildin ilk nüshasında yayımlanmışsa; Genç Kalemler’in üçüncü devresinin manifestosu da Ömer Seyfettin’in kaleminden çıkmıştır. İşte bu manifesto, üçüncü cildin ilk sayısında yayımlanan “Primo Türk Çocuğu”dur. Yer yer makale özellikleri gösteren bu hikâye, Genç Kalemler’in yeni yöneliminin temel hatlarını verir.¹⁸⁰¹

Bu hikâyeyi tahlile girişmeden evvel nasıl bir ortam içinde yazıldığına kısaca da olsa değinmek, böyle bir tahlil için de faydalı olacaktır. Tahmin edileceği gibi, İtalya’nın Osmanlı toprağına (Trablusgarp’a) ani saldırısı sürpriz olmuş ve ülkede derin bir heyecan, üzüntü ve öfke doğurmuştur. Savaşın başlamasının ardından Türk basını, II. Meşrutiyet yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile ticari ve ekonomik ilişkileri gelişmiş olan İtalya’ya karşı bir “ekonomi savaşı” verilmesi fikrini yaymaya başlamıştır. Buna göre İtalyan mallarına karşı boykot uygulanacaktır. Hatta İtalya’ya verilen kapitülasyonların kaldırılması gündeme gelmiştir. Boykot fikri kısa zamanda ekonomi sınırlarını aşarak toplumsal ve kültürel bir nitelik de kazanmış ve bir “Husumet Paktı” ortaya çıkmıştır.

Hazırlanmasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin payı olan bu pakta göre, İtalya ile hiçbir alışveriş yapılmayacak; İtalyan ürünlerine hiçbir zaman rağbet

¹⁸⁰⁰ Parlatur, “Primo”yu, dergideki “hikâyeler içinde en çok dikkat çeken” olarak değerlendirirken ve Enginün, “yazarın dünya görüşü açısından büyük önem” taşıyan dört hikâyesi arasında sayarken haklıdırlar. Bkz. Parlatur, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 108; İnci Enginün, “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Yabancılar”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**, s. 59. Bu hikâyenin Genç Kalemler incelemeleri için önemli olması gerekir. Hâlbuki Genç Kalemler çalışmalarında, gayet şaşırtıcı bir biçimde, ya ismi zikredilip geçilir ya da kendisinden hiç söz edilmez. Örneğin Arai, üstelik çalışmasını milliyetçilik eksenini üzerinden yürütürken, “Primo”dan hiç söz etmez. Dilde sadeleşme/Yeni Lisan konusuna odaklanan Öksüz’de de durum aynıdır. Bkz. Arai, s. 49-79; Arai (MTSD), s. 183-186; Öksüz, s. 77-173. Dergiyi bütünüyle incelediğini iddia eden Çelik ise sadece dört satır bahseder. Çelik, s. 188. Bu hikâyenin bir değerlendirmesi için bkz. Mehmet Kaplan, “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?” **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar** 2, 6. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Kasım 2004, s. 211-216.

¹⁸⁰¹ “Primo” yer yer makaleleşen bir hikâyedir. Yazar, hikâyenin belirli bölümlerinde makaleyi andıran bir söylem kullanır ve tahliller yapar. Bu bölümlerde konuşan doğrudan doğruya Ömer Seyfettin’dir.

edilmeyecek; İtalyan vapurlarına binilmeyecek; İtalyanca konuşulmayacak; İtalyan okullarına çocuklar gönderilmeyecek; İtalyan postasına mektup verilmeyecek; İtalyan hizmetçi ve işçi kullanılmayacak; hiçbir İtalyan’a ahlâk ve insanlık kuralları dışında yardım edilmeyecek; ahlâkın yasaklamadığı hususlarda İtalyanlar mümkün olduğunca zarara sokulacak; çocuklar İtalyanlara karşı düşmanlık duyguları ile büyütülecektir.¹⁸⁰²

Görüldüğü üzere başını İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çektiği¹⁸⁰³ bu İtalya karşıtı kampanyanın¹⁸⁰⁴ çoğu maddesini Ömer Seyfettin’in hikâyesinde bulmak mümkündür. Özel olarak bu hikâyenin, genel olarak da Genç Kalemler’in bu kampanya içinde yer aldığını söylemek yanlış olamayacaktır.¹⁸⁰⁵ Denebilir ki “Primo”, Genç Kalemler’deki propaganda içerimli harp edebiyatının en nitelikli örneklerinden biridir.¹⁸⁰⁶ Belirtilmesi gereken bir diğer husus, bu hikâyenin ayrıca, geçtiği dönemin gerçekçi bir resmini vermesi açısından da önemli olduğudur. Bu genel çerçeve içinde şimdi “Primo”nun tahliline geçilebilir.

¹⁸⁰² Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 274-275. Halide Edip Adivar hatıralarında bu günleri anlatır ve İtalya karşıtlığının boyutlarını çok güzel ortaya koyar. Onun anlatımına göre, Trablus’un işgali ortalığı alt üst etmiştir. İtalyan olan her şey boykot edilecektir. Herkes, “makarna yemeyin, İtalyan malı almayacağım, İtalyanca konuşmayacağım” diye and içip durmaktadır. Bu sırada, “Handan” adlı romanında bir karakterin, ünlü İtalyan besteci Verdi’den bir hava çalmış olmasından dolayı Adivar Selânik’ten bir hayli şiddetli tepki mektupları almıştır. Bkz. Halide Edib Adivar, **Mor Salkımlı Ev**, 7. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları, Kasım 2005, s. 176.

¹⁸⁰³ “Birkaç aydan beri Cemiyet, kendini savunmakla yetinmek zorunda kalmıştı. Savaş, birden bire, İttihatçılara, halkın yurtseverlik duygularına seslenmek, saldırıya geçmek, inisiyatifi yeniden ele almak olanağını getiriyordu. Kamuoyu, İtalyan saldırısına karşı direnmeye ve yurdun şerefine korunmasını istemeye kıskırtılıyordu. İtalya’nın saldırısına eşit güçte bir karşısaldırıyla karşılık veremeyen Türkler, daha önce Avusturya’ya karşı girişilen ve başarıyla sonuçlanan boykotu, bu kez de İtalyan ticaretine uygulamaya karar verdiler. 7 Ekim’de Adliye Nezaretinin bütün İmparatorluğa dağıttığı bir sirkülerle, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde İtalyanlara tanınan kapitülasyonların yürürlükten kaldırıldığı açıklanıyordu.” Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, s. 124.

¹⁸⁰⁴ Uşaklıgil, hatıralarında bütün durumu özetlemiş gibidir. Buna göre, Trablusgarp’ta siyasî/diplomatik ve askerî açıdan yapılabilecek bir şey yoktur. Yapılacak tek bir iş vardır; milli şerefi kurtarmak. Bunu ise ancak millet yapabilir. Milleti harekete geçirmek için ortada bir kuvvet de vardır. Bu kuvvet İttihat ve Terakki Cemiyeti’dir. Matbuat memleketin hiddetine tercüman olur. İri yazılarla İtalya’ya ebedî husumet vaadeden başlıklar ve bunların altına ateşli makaleler koyar. Matbuattan sonra mitingler gelir. Bir üçüncü hareket tarzı boykottur. Mesele milli şerefi koruma kaygısından ibaret olunca yine en etkin çareyi Cemiyet bulmuştur. Bu dördüncü çare, Trablusgarp’a gizlice (Enver ve Mustafa Kemal Beyler gibi) bazı genç subayları göndermek ve orada bir gerilla savaşı tertiplemeektir. Bkz. Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**, s. 300-302.

¹⁸⁰⁵ Arai’nin tespit ettiği önemli bir olgu, Cemiyet ile Genç Kalemler arasındaki ilişki açısından her ikisinin de halka önem vermeleridir. Bkz. Arai, s. 78; Arai (MTSD), s. 185. Georgeon’un deyişiyle, “Jön-Türklerin hedeflerinden biri, İttihad ve Terakki Komitesi’ni,...bir dayanışma ve harekete geçme odağı haline getirmek olacaktır.” Georgeon, “Müslüman ve Dönme Selânik”, **Selânik 1850-1918**, s. 123. Ayrıca bkz. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 32.

¹⁸⁰⁶ Alangu, “Primo”yu, “güdümlü hikâye anlayışı”nın en açık örneği olarak değerlendirir ve bunun, Ömer Seyfettin’in bu tür hikâyelerinin ilk örneği olduğunu belirtir. Alangu, s. 187.

Ömer Seyfettin'in bu hikâyesinin bazı ana damarları olduğu görülmektedir. Her şeyden evvel, buradaki Türk milliyetçiliğin hedef tahtasına oturttuğu esas şey, bir bütün olarak Batıdır, Avrupadır. Daha doğrusu, açıkça bu şekilde formüle edilmemiş olmakla birlikte, bir bütün olarak Avrupa emperyalizmidir. Dolayısıyla bu metnin temel niteliğinin anti-emperyalist olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu konumlanış tüm hikâyenin omurgasını oluşturur.¹⁸⁰⁷

Genç Kalemler Batı karşıtı söyleme yabancı olmamakla birlikte, burada bu söylemin şiddetlendiği, derinleştiği ve daha sistemli bir hale geldiği söylenebilir. Burada Batı, tüm yönleriyle; siyaset, ekonomi ve kültür emperyalizmleriyle, tarih teorileriyle; her anlamda ikiyüzlülüğüyle, ülke içindeki uzantılarıyla (alafranga tiplerle ve işbirlikçilerle) hedef alınmaktadır. Bu anti-emperyalist perspektifin önemli bir uzantısı, diğer ezilen dünya (Afrika, Asya, Çin, Hindistan, İran, Rusya Türkistanı) ülkelerine olan ilgi ve sevgidir. Avrupa'nın Asya yağmasına Türkiye'yi engel gördüğünün ifade edilmesi de Türkiye'ye bir tür kilit (önder) rol atfetmesi bakımından dikkat çekicidir.

“Primo” ispat etmektedir ki Trablusgarp Savaşı Türkçülere, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözüme, parçalanma sürecinin son bulmadığını ve büyük Avrupa devletlerinin Türkiye'yi paylaşma niyetlerini artık açıkça göstermiştir. Böylece 1908 Devrimi'nin getirdiği büyük umut (Meşrutiyet rejiminin çözülmeyi durduracağı umudu veya hayali) da artık kesin öldürücü darbeyi yemiştir. Kenan Bey'in “büyük tecavüzler, büyük felaketler daima büyük inkılâplara başlangıç olmaz mıydı?” demesi bu açıdan da anlamlıdır. Metnin “bağımsızlıkçı” niteliğine de işaret edilmelidir. Avrupa emperyalizmi ülkeyi paylaşmak, milyonlarca Türkü kendine amele yapmak istemektedir.¹⁸⁰⁸

¹⁸⁰⁷ Kaplan'ın belirttiği gibi, “Avrupa - Türkler tezadı” hikâyenin bütün yapısına hâkimdir. Kaplan, “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?”, s. 212-213.

¹⁸⁰⁸ Trablusgarp Savaşı sadece İtalya'ya karşı değil tüm Avrupa'ya karşı hoşnutsuzluk doğurmuştur. Hatta Avrupa'nın “kayıtsız” tavrı bir rejim meselesi olarak algılanmıştır. Ahmad'ın deyişiyle, “Türkiye'nin yalnız bırakılışı ve Avrupa'nın buna karşı tepkisi, ya da tepki göstermeyişi, Türkler tarafından, Avrupa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki meşrutiyet rejimine karşı pek olumlu bir tavır takınmaması olarak yorumlanıyordu.” Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, s. 123.

Hikâyede görülen ikinci ana damar, şiddetli mason karşıtlığıdır. Genç Kalemler her türden enternasyonalizme (vatansızlığa ve kozmopolitizme) karşı olmakla birlikte, burada enternasyonalizmi ve insaniyetçiliği kesin olarak mahkum edilen akım masonluktur.¹⁸⁰⁹ Genç Kalemler’de örneğin yine enternasyonalist bir akım olan sosyalizme karşı eleştiri ve reddediş hiçbir zaman bu şiddette olmayacaktır.

Masonluğun İttihatçılar arasında yaygın olduğu ve hatta Genç Kalemler ekibinden olan Kâzım Nami Bey’in de mason olduğu hatırlanacak olursa, “Primo”nun yalnızca “mason kozmopolitizmi”ne yönelik bir hücum olmadığı, Cemiyet’in belirli bir kesimini de hedeflediği tahmin edilebilir.¹⁸¹⁰

Tümüyle siyasî (siyasî mesajlarla yüklü) diyebileceğimiz bu hikâyenin önemle belirtilmesi gereken bir yönü, açıkça İttihatçı ve muhalefet karşıtı mesajıdır. İlginç hususlardan biri, yazarın muhalefet ile emperyalist Avrupa devletleri arasındaki işbirlikçi ilişkiyi vurgulamasıdır. Bir yanda İttihatçılar (Jön Türkler), diğer yanda Avrupa emperyalizmi ve onunla işbirliği içinde olan muhalefet vardır.

Bu arada, Cemiyet’in yarı-resmî yayın organı olan Genç Kalemler’in misyonu da “Primo”da ortaya konulmuş gibidir: “Şimdi hükümet Genç Türklerin elinde idi. Ve bu gençler ahaliyi heyecana getirmek, haşin ve müşterek bir ruh yaratmak maharetine sahiptiler.”¹⁸¹¹

“Primo” vesilesiyle Genç Kalemler’in üçüncü devresine ilişkin özellikle belirtilmesi gereken bir özellik, edebî ürünlerin kuvvetli bir şekilde kişisellikten

¹⁸⁰⁹ Yeni Hayat kitaplarından “Vatan! Yalnız Vatan...”’da da esas hedef masonluk, beynelmilel gizli cemiyetler, “insaniyet” ve “beynelmileliyet” fikirleri (kozmpolitizm), vatansızlık, uluslararasıılık ve Türkiye’yi paylaşmayı hedefleyen ikiyüzlü Avrupa emperyalizmidir. Bkz. GKTH, **Vatan! Yalnız Vatan....** Bu kitapçık, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin başının Hizb-i Cedit hareketiyle belada olduğu bir dönemde yayınlanmıştır. Hizb-i Cedit’in İttihatçılara yönelttiği en önemli eleştirilerden biri Masonluk olmuştur. Hizb-i Cedit için bkz. Tunaya (Cilt 3), s. 270-276; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 258-261. Yöntem’in hatıralarındaki anlatımı, bu kitapçık ile Hizb-i Cedit’in Cemiyet’e yönelttiği suçlamalar arasında bir bağ olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Bkz. Yöntem, “Hızb-i Cedit”, **YT**, s. 354. Genç Kalemler’in anti-masonluğunun anti-emperyalist yaklaşımının bir parçası olduğu belirtilmelidir.

¹⁸¹⁰ Yeni Hayatçıların Masonluk hakkındaki görüşü için ayrıca bkz. P. Risal (Tekin Alp), “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, s. 124-125, 151. Yeni Hayatçıların Masonluk karşıtlığının, bu akımın “Avrupa hükûmetlerinin elinde bir esaret âleti” olmasından kaynaklandığını Tekin Alp de vurgulamıştır.

¹⁸¹¹ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 18.

uzaklaşması (toplumsallaşması) ve siyasallaşmasıdır.¹⁸¹² Bu siyasallaşma tabîi ki ağırlıklı olarak Türkçülük yönündedir veya daha doğrusu yükselen Türkçülük ile el ele gitmektedir. Denebilir ki Genç Kalemler’de artık aşk tecrit edilmiş, kenarlara sürülmüştür. Anlaşılan, Genç Kalemler bir yandan siyasallaşır ve Türkçülüğü de derinleşirken, öte yanda edebiyat dünyasında milli bir heyecan uyandırmak istemektedir.¹⁸¹³

Aka Gündüz’ün geçen nüshada yer alan hikâyesinden sonra, Ömer Seyfettin’in bu hikâyesinde Osmanlıcı ve İslamcı hiçbir ize rastlanmadığı da belirtilmelidir. Hatta, Osmanlıcılık zımnen reddedilmiştir denebilir. Ülkenin durumuna sevinenler gayrimüslim unsurlar ve levantenlerdir. Baştan aşağı siyasî içerikli bir metin olan Primo’da Türkçülük artık neredeyse tamamen siyaset düzlemine geçmiştir. Belki de sadece adının konması kalmıştır.

Bu arada, “Primo”nun da daha önce görüldüğü türden açık milliyetçi motiflerle (örneğin kahraman ve şanlı geçmiş; uyuyan Türklerin uyanması ve milli bilince varması; büyük Türk ruhu, Atilla, Cengiz vs.) bezenmiş olduğunu belirtmeye gerek yoktur.

Bu yazıda rastlanan Yahudi eleştirisine de bir ilk olması hasebiyle işaret edilmelidir. Örneğin daha hikâyenin başında “altınlı iktisat ve menfaat rüyaları gören müsterih Yahudi mahalleleri”nden söz edilmesi; İtalyan Locası’nın dörtte üçünün Levantenlerden ve Yahudilerden oluştuğunun bildirilmesi, Yahudilere yönelik üstü örtülü eleştirilerdir.

Demek ki “Primo Türk Çocuğu”nun temel nitelikleri şöyle özetlenebilir: Siyaset alanına da taşan Türkçülük (Türk milliyetçiliği), anti-emperyalizm,

¹⁸¹² Yöntem’in “Primo” için yaptığı yorum bu hususta oldukça açıklayıcıdır. Yöntem’in ifadesiyle, “bu hikâye, millî duygularla dolu güzel bir eser olduğu kadar, ‘beynelmileliyet’ fikrine nasıl ve nereden darbe vurulursa daha amansız olacağını kestiren usta bir propagandacı muharrir mahsulü olduğunu gösteriyordu... Onun kalemindeki sanatkât füsunu, hikâyeyi kuru bir propaganda malı olmaktan koruyor, enfes bir edebî eser kıymeti veriyordu.” Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

¹⁸¹³ Bunu da Genç Kalemler’in yeni yönelimiyle birlikte Yöntem’in verdiği bilgiden çıkarmak mümkündür. Yöntem, İtalya’nın Trablusgarp’a saldırışının o dönem edebiyat âleminde “yazık ki” bir heyecan uyandırmadığını, herkesin sustuğunu, bir kayıtsızlığın görüldüğünü belirtir. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 22.

bağımsızlıkçılık, anti-masonluk, Osmanlıcılığın/Osmanlılığın ve İslamcılığın/İslamın “unutuluşu/silinişi”, Jön Türklük/İttihatçılık, Muhalefet’e karşıtlık.¹⁸¹⁴

14 numaralı nüshanın başmakalesi de Genç Kalemli soruşturmasına verilmiş bir cevaptır.¹⁸¹⁵ Bu cevabı diğerlerinden ayıran özellik yazarının kimliğidir. Yazar, Macar Türkolojisi’nin önemli isimlerinden, Budapeşte Şark Ticaret Mektebi Müdürü Doktor Ignacz Kunos’dur¹⁸¹⁶ ve mektubunu da Budapeşte’den göndermiştir. Yazısının başında “malumdur ki milliyet hissini uyandırmak için en evvel milli bir lisan olması lazımdır” diyen ve Macarcadaki “millet lisanında yaşar” atasözünü zikreden Kunos da Yeni Lisan hareketine destek verir. Ayrıca yazısını, “Trablus çöllerinde akan kanlarınızdan muzafferiyet gülleri açsın” temennisiyle bitirir.

Yazarın kimliği akla, Genç Kalemli’nin Macar Turancılar ile bir ilişkisinin olup olmadığı, daha doğrusu bu ilişkinin hangi boyutta olduğu sorusunu getirir. Nitekim 16 numaralı nüshada da Budapeşte Şark Ticaret Akademisi Müdavimi ve Macar Şark Gençleri Maarif Cemiyeti Reisi Hersekli Bakamoviç Salih’in Tahrir Heyeti’ne hitaben yazdığı kısa bir tebrik ve övgü mesajı yer alır.¹⁸¹⁷ Ama dergide buna ilişkin başka da bir işaret görülmez. Macar Turancılar ile Genç Kalemli arasında bir temas olduğuna kuşku olmamakla birlikte, bu ilişkinin etkin bir boyutu olduğuna dair herhangi bir bilgiye veya işarete rastlanmamaktadır.

Genç Kalemli’nin üçüncü devresinin en karakteristik özelliklerinden biri, bilimin ve de özellikle doğa bilimlerinin ve materyalist felsefenin belirgin bir biçimde ön plana çıkışıdır. Bu öne çıkış, konu itibarıyla bu türden makalelerin dergide çok daha fazla yer alması ve tanıtılmasıyla kendini gösterir.¹⁸¹⁸ Doğa bilimleri ve materyalist görüşler okura tanıtılmaya, bu perspektif ele alınan çeşitli konulara uygulanmaya

¹⁸¹⁴ Hikâyenin diline dair Kaplan’ın yaptığı değerlendirme dikkate değerdir: “Ömer Seyfettin diğer hikâyeleri gibi bu hikâyesini de, davasını güttüğü ‘yaşayan Türkçe’ ile yazmıştır. Servet-i Fünun Osmanlıcasının hâkim olduğu o devirde Ömer Seyfettin’in hikâyesi muhtevassından önce dili ile pırl pırl parlıyordu. Ve bu dil, hikâyede müdafaa edilen anafikre tamamiyle uygundur. Ayrıca bu üslûba yazarın hayat görüşü, duygu ve düşüncesi de sinmiştir.” Kaplan, “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?”, s. 215.

¹⁸¹⁵ Ignacz Kunos, (başlıksız), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 29-30.

¹⁸¹⁶ Ayrıca, Türk Derneği’nin Budapeşte Şubesi başkanı olduğu görülmüştü. İlgili (652 numaralı) dipnottaki kaynak dışında bkz. Önen, s. 57. Kunos (1860-1945) için ayrıca bkz. “Kunos, Ignacz”, **AB**, Cilt 20, s. 8-9.

¹⁸¹⁷ Bakamoviç Salih, (başlıksız), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 73.

¹⁸¹⁸ Yoksa, perspektif itibarıyla ikinci devre de bilimci ve materyalisttir.

çalışılmıştır. Bu arada kaçınılmaz olarak, doğrudan doğruya din ve hatta tanrı inancı karşısı denebilecek bir söylem de gelişmiştir.

Bu bilimcilik-materyalizmcilik etkinliğinde özellikle iki isim ön plana çıkar. Bu isimler, her ikisi de Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyesi olan Mustafa Nermi ve Suphi Ethem Beylerdir. Genç Kalemler'in bilim ve materyalizm cephesini esas olarak onlar temsil etmişlerdir.

14 numaralı nüsha yeni ve önemli bir ismin Genç Kalemler'e yazar olarak katıldığı sayıdır. Bu isim, Genç Kalemler Tahrir Heyeti üyesi Suphi Ethem Bey'dir. Suphi Ethem Bey, başladığı bu sayıdan itibaren, Genç Kalemler'in en üretken yazarlarından biri olmuştur.

İlk makalesi olan “Antropoloji Dersleri”nin¹⁸¹⁹ içeriğinden çok amacı bizim konumuz açısından önemlidir. Suphi Ethem Bey makalesinin başında bu yazıyı neden yazdığı hakkında bilgi verir. Görölmektedir ki asıl niyeti sadece bir antropoloji yazısı yazmak ve sadece antropolojiyi tanıtmak değil, “tabîiyat”ı (doğal bilimleri) ve materyalist görüşleri okurun daha iyi kavrayabilmesi için bazı temel bilgileri okura vermek, okurun kafasında altyapıyı kurmaktır. Bu nedenle Suphi Ethem Bey “antropoloji (insaniyet) dersleri” gibi bir dizi “ders” yazısı hazırlayacaktır.

Ali Canip Bey, “İbtidaiyet-Originalité” başlıklı makalesinde¹⁸²⁰, “her milletin edebî ürünleri diğer dillere tercüme edilirken neden Türklerinki edilmiyor?”, “neden hiçbir Batı müdakkiki Türkleri anlamaya çalışmıyor?” sorularına yanıt arar.

Yazar, sorusunun cevabını Leon Cahun'dan¹⁸²¹ yaptığı bir alıntıyla verir. Bu cevap kısaca, Türk eserlerinin özgün (orijinal) olmaması, kopya veya taklit (başkalarından alınma) olmasıdır. Ali Canip Bey'e göre her millet diğerinden “usül” (yöntem) ve “teknik” alabilir. Çünkü terakki vasıtaları bunlardan ibarettir. Türkler ise şimdiye dek böyle yapmamış, başka kavimlerden bu iki vasıta ile birlikte onların

¹⁸¹⁹ Suphi Ethem, ““Antropoloji’ Dersleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 31-35.

¹⁸²⁰ Yekta Bahir (Ali Canip), “İbtidaiyet Originalité”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 35-40.

¹⁸²¹ Fransız Türkolog Leon Cahun (1841-1900), Türk milliyetçiliğinin gelişiminde önemli etkisi olan kimselerdendir. Cahun için 3 numaralı dipnottaki kaynaklara bakılabilir.

bilimde, sanatta buldukları gerçekleri ve yaratıları çapulcu gibi almışlardır ve hâlâ da böyle yapmaktadırlar. Yazar, bu duruma isyan eder.

Niçin?. Biz insan değil miyiz?. Biz de yeni hakikatler, yeni bedialar çıkaramaz mıyız, yaratamaz mıyız?.. Heyhat! Vaktiyle Çinlileşmiş âlimlerimiz, Acemleşmiş şairlerimiz Türklüğü temsil edemedikleri gibi bugün Avrupalılaştırmış münevverlerimiz yine bir şey yapamıyorlar... Âlimlik gramofonluk, maymunluk, papağanlık değildir. O halde nedir?..¹⁸²²

Genç Kalemler başyazarı bu soruyu cevaplamaya diğer ulusların bilim ve sanat alanlarındaki yaratıcılıklarından söz ederek başlar. Bütün bunlar arasında yalnız bir kavmin, Türklerin sesi duyulmamaktadır. Çünkü Türkler o iki vasıtayı almakla yetinmemektedirler; “hangi ses bize aksederse tıpkı hamam kubbesi gibi onu tekrarlıyoruz.”¹⁸²³ Öyle ki “bizim genç şairlerimiz şiirlerini tekrar ettikleri Fransız sembolistlerinin nağmeleri arasında Trablus için bir manzume bulamadıkları için” dilsiz (ebkem) kalmaktadırlar. Bu şairler “en hain, en feci bir tecavüzden” (Trablusgarp saldırısı kastediliyor) bile üzüntüye kapılmamaktadırlar ve bunun en büyük sorumlusu dedelerimizdir.

Ali Canip Bey yazısını, mümkün olsaydı Trablus’a değil, bu gençlerin şu sarhoşluğuna acıklı bir mersiye “yazardım” diyerek ve şu birkaç sayfayı bile Gustave Le Bon gibi Batılı düşünürlerin kitaplarını karıştırmadan meydana çıkaramadığını belirterek (yani, bir tür özeleştiri de yaparak) bitirir.¹⁸²⁴

Ali Canip Bey’in makalesinde daha önce savunduğu “özgünlük/orijinallik” merkezli görüşler tekrar edilmiştir. Bu yazının ilginç yönü, (Genç Kalemler’de daha önce görülmüş olan) “Batıdan alınacaklar-alınmayacaklar” ayrımına gidilmiş olmasıdır. Bu ayrım gelecekte Gökalp’in “hars-medeniyet” sınıflamasında sistematize edeceği görüşe benzer.¹⁸²⁵

¹⁸²² Yekta Bahir (Ali Canip), “İbtidaiyet Originalité”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 38.

¹⁸²³ Yazar burada, eleştiri okunu Ali Kemal ile Rıza Tevfik Beylere dokundurur.

¹⁸²⁴ Ali Canip Bey, fikirlerini tamamen benimsemediği Le Bon’dan zaman zaman yararlanmıştır. Filizok, s. 168.

¹⁸²⁵ Ayrıca, Kaya Alp’in “Japonya İmparatorluğu” yazı dizisinin sonunda yaptığıyla aynıdır.

Ziya Gökalp'in "Gökalp" adını ilk (ve Genç Kalemler'de tek) kez kullandığı "Altın Destan" başlıklı manzumesi¹⁸²⁶, dergide yine ilk kez kullanılan "Vatan Sesleri" sütununda verilmiştir ve eserin başında Bismarck'ın "Türkler Asya'nın centilmenleridir" sözü yer almaktadır.¹⁸²⁷ Genç Kalemler'de yayımlanan en uzun manzume olan bu eserin sonuna bir de sözlük eklenmiştir. Çünkü "Altın Destan"da çok sayıda öz Türkçe kelime kullanılmıştır.

"Altın Destan"ın dikkat çekici yönlerinden biri budur; yani, çok sayıda (halkın bilmediği) öz Türkçe kelime kullanılmış olmasıdır.¹⁸²⁸ Zaten yazar da bunun farkında olduğu için bir sözlük eklediğini belirtir. Genç Kalemler gibi, eski Türkçeden kelime almayı reddeden bir yayın için "Altın Destan"ın bir çelişki olduğu açıktır ve nitekim bu çelişki hareketin muarızları tarafından kullanılmıştır.¹⁸²⁹ Hatta, Ali Canip ve Ömer Seyfettin Beyler de bu tarz yazı diline karşıdır.¹⁸³⁰ Demek ki Genç Kalemler'in gayet uyumlu görünen çekirdek üçlüsü dil konusunda (teoride değil ama) uygulamada farklı tutumlar alabilmişlerdir ve bu noktada Genç Kalemler'in hâkim çizgisinden (sola) sapan Gökalp olmuştur.¹⁸³¹

Bunun dışında "Altın Destan", bir Türk destanı olarak tasarlanmıştır. Tarihî ve mitolojik bir içeriğe sahiptir. Türklerin Osmanlı/İslam öncesi dönemine hasretle odaklanmıştır. Şiirde İslamdan (Türklerin İslamiyet döneminden) ve Osmanlıdan hiç

¹⁸²⁶ Gök Alp (Ziya Gökalp), "Altın Destan", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 14 (13 Kânunusani 1327), s. 40-47. "Altın Destan" derginin ön kapağından, "Bu nüshamızda Gök Alp Bey'in Türk ananelerini havi: Altın Destan'ını okuyunuz" şeklinde özel olarak duyurulmuştur. Bu şiir üzerine yapılmış bir değerlendirme için bkz. Mehmet Kaplan, "Altın Destan", **Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, 21. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 2005, s. 190-193.

¹⁸²⁷ Bu şiirin başında yazarının Asya'da olduğuna ve şiiri de oradan yazdığına dair bir açıklamanın yer aldığı ve şiirin sonuna da "Kazvin" kaydının düşülmüş olduğuna yukarıda değinilmişti. Kaplan'a göre bu uygulama, şiire efsanevî bir hava vermek için yapılmıştır. Gerçekte "Oralarda gezen Gökalp'in kendisi değil, muhayyilesi"dir. Kaplan, "Altın Destan", s. 190.

¹⁸²⁸ Kaplan'ın ifadesiyle, Türkçülük ve Turancılık burada kelimelerle de kendisini gösterir. Türk tarih ve coğrafyasından alınma şahıs ve yer adları, manzumeye hususi bir çeşni vermiştir. Bu tür kelimeler muhayyilede geniş bir mekan ve zaman perspektifi tesis etmektedir. Bunlar, Meşrutiyet devrinde gelişen Türkçü şiirlerin âdetâ mitolojisini kurarlar. Kaplan, "Altın Destan", s. 192-193.

¹⁸²⁹ Örneğin Fuat Bey bir yazısında haklı olarak tam da bu çelişkiye parmak basmıştır. Bkz. Öksüz, s. 121.

¹⁸³⁰ Yöntem, hatıralarında bunu dile getirmiştir: "Hattâ Ziyâ'nın mehcür Türkçe kelimeleriyle kaleme almış olduğu 'Altın Destan' unvanlı bir manzumesi İstanbul'da itirazlara sebep olmuştu; ben ve Ömer Seyfettin de bu tarzda bir yazı diline muârizdik, Ziyâ'nın bu tarzda ikinci bir manzumesini neşretmedim. Hiçbir şey demedi." Yöntem, "Ömer Seyfettin İçin", **PYM**, s. 390.

söz edilmez. Hatta “Yüce Türk Tanrısı, gönder bir yalvaç!” gibi İslam dışı/karşıtı olarak nitelenebilecek söylem içermesiyle dikkat çekicidir. Pantürkist bir bakışın, bir aranişın¹⁸³², hayıflanır (hüzünlü) bir üslubun (bir tür ağıt üslubunun) ve ihtişamlı geçmişe vurgunun hâkim olduğu bu manzumede de “Turan” gündemdedir. Dahası, Gökalp bu şiirinde “ulus” kelimesini kullanır.¹⁸³³

Sadece içeriğiyle değil, üslubu ile de ideolojik bir karakter taşıyan¹⁸³⁴ “Altın Destan” Türkçü/Pantürkçü/Turancı yönelimlere kuvvet vermiştir. Nitekim pek çok Türkçü yazar bu şiirden sonra yaygınlaşan bir modaya uyarak mitolojik Türk tarihinden alınan isimleri kendilerine müstear seçmişler¹⁸³⁵, bu destan “az sonra kendi şekil ve ruhunda genç edîbler tarafından manzumeler yazılmasına sebep olmuştur.”¹⁸³⁶

15 numaralı nüshanın “Vatan Sesleri” sütununda yer alan yazı Mustafa Nermi Bey tarafından Paris’te kaleme alınmıştır.¹⁸³⁷ “Ertuğrul’a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1” başlıklı bu metin mektup formatındadır. Ertuğrul adlı (gerçekten varolup olmadığını bilmediğimiz, muhtemelen sadece gençliği simgeleyen) bir gence (gençliğe) hitaben, nasihatçı bir üslupla yazılmıştır. Yazar özetle, gençliğe beş şeyi tembihler: Bilim, çalışma, mücadele, ilerleme (terakki) ve irade... Yazarın bilime olan kesin bağlılığından başka, dinî hurafeleri mahkûm etmesi ve insanların ilk dinlerini kendilerinin nasıl yarattığından söz etmesi metnin dikkat çeken yönleridir. Yazıya Sosyal Darwinist bir perspektifin hâkim olduğu da belirtilmelidir.¹⁸³⁸

¹⁸³¹ Genç Kalemler incelemelerinde çekirdek üçlü dil bahsinde tam bir uyum içindeymiş gibi sunulur. Hâlbuki, en azından uygulamada hiç de böyle değildir. Bu durumu tespit edip üzerinde duranlardan biri Filizok’tur. Bkz. Filizok, s. 107-109. Ancak, onun da verdiği örneklerden biri oldukça tartışmalıdır.

¹⁸³² Kaplan’ın deyişiyle, umumî tonu itibarıyla bir mersiye havası taşıyan şiir boyunca kaybedilmiş bir şeyin aranişi vardır ve her kıtanın sonunda tekrarlanan “nerede?” nakaratı bu aranişi kuvvetle hissettirir. Bir ulusun dağılışımdan doğan hüznün ile onu tekrar bir araya toplamak, geçmişine uygun bir gelecek yaratmak hasreti şiiri baştan başa kateder. Kaplan’a göre, bir medeniyetin çökmesinden doğan hüznün ve ızdırap, Meşrutiyet devri şairlerinin buluştukları noktadır. Kaplan, “Altın Destan”, s. 190-191.

¹⁸³³ Manzumenin sonundaki sözlükte “ulus” kelimesinin de tanımı verilir ki bizim bugün anladığımızdan farklıdır. Ayrıca “Turan”ın tanımının verildiğini de belirtelim.

¹⁸³⁴ Kaplan, “Altın Destan”, s. 192.

¹⁸³⁵ Köroğlu, s. 268.

¹⁸³⁶ Yöntem, “Yazı Dili Münakaşaları”, **PYM**, s. 532. Gökalp’in “Turan” ve “Altın Destan” başlıklı manzumeleri Türk Yurdu dergisinin 17 Ekim 1912 tarihli 24. sayısına ek ve hediye olarak verilen “Altın Armağan”da yer almıştır. Bkz. **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 419, 423-424.

¹⁸³⁷ Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 51-53, 56-59.

¹⁸³⁸ Mesela şöyle der: “Bu asrın pek büyük bir düsturu var: Ezmeyen ezilir.”

Bu sayının bir diğer önemli yazısı, Ziya Gökalp'in kaleme aldığı "Rıza Tevfik'in Felsefesi" başlıklı makaledir.¹⁸³⁹ Rıza Tevfik Bey'in felsefî şahsiyetinin ne olduğunun mizahî bir üslupla ortaya çıkarılmaya çalışıldığı bu makalede, "Filozof"un sırayla, "materyalist", "determinist", "pozitivist", "evrimci", "kuvvet-fikirci" (Fouillée'ci) ve "bireyci" olup olmadığı irdelenir ve hiçbirisi olmadığı sonucuna varılır. Bu arada tüm bu başlıklar hakkında bilgi de verilmiş olur.¹⁸⁴⁰

Sonuçta, Rıza Tevfik Bey'in bir egotist/solipsist (eneî) olduğu sonucuna varılır. Egotistler egoistlerden farklıdır. Egotist ne kendi yararını ne de milletin çıkarlarını düşünen kimsedir. Onun tek düşüncesi kendisinin hiç kimseye benzemediğinin herkes tarafından bilinmesidir. Kendisinin bir harika, bir mucize olarak düşünülmesini ister.

Yazara göre egotizm, toplumlar için müthiş bir afet, toplumsal bir hastalık; egotistler şifa kabul etmez hastalar, insanların en tehlikeli kısmıdır. Kısacası, Rıza Tevfik Bey hastadır.¹⁸⁴¹ Gökalp'e göre bu türden manevi hastalıkları ancak içtimaiyat ilmi (toplumbilim) açıklayabilir çünkü bu bir mefkûre hastalığıdır.

Geçen kısımda da değinilen bu makalenin önemli özelliklerinden biri, Durkheim'in toplumbilimin gerçek kurucusu olarak sunulmasıdır. Gökalp'in düşüncesinde ve Türk milliyetçiliğinde Durkheim etkisi artık kendini iyice belli eder bir hale gelmiştir.¹⁸⁴²

¹⁸³⁹ Celal Sakıp (Ziya Gökalp), "Rıza Tevfik'in Felsefesi", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 60-71. Bu makale ön kapakta "Bu nüshamızda Celal Sakıp Bey tarafından yazılan Rıza Tevfik'in Felsefesi'ni okuyunuz" şeklinde özel olarak vurgulanmıştır. Ayrıca, bir önceki nüshanın ön kapağında da gelecek nüshada yayımlanacağı duyurulmuştur. Tarihler bakılacak olursa, anlaşılan, bu makale, Rıza Tevfik Bey'in Genç Kalemler'i eleştirdiği yazısına verilmiş bir karşılıktır. Rıza Tevfik Bey'in bu makalesi için bkz. Rıza Tevfik, "Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi", **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 61-62.

¹⁸⁴⁰ Özellikle "materyalizm" ve "determinizm" bahisleri üzerinde daha uzunca durulmuştur.

¹⁸⁴¹ Birinci Bölümde de deyindiğimiz gibi, Rıza Tevfik Bey'e yönelik bu sert eleştiri herhalde siyasi güdülerle yapılmıştır.

¹⁸⁴² Genç Kalemler'in bu nüshasında Şerif Yahya imzalı "Papatyalar" başlıklı kısa bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıya düşülen Tahrir Heyeti imzalı dipnotta şöyle denmektedir: "Selanik İttihat ve Terakki Mektebi'nin altıncı sınıfında bulunan Şerif Bey bugün Trablus çöllerinde bütün mücahitlerle birlikte zalim düşmanlarımızla çarpışan Hatip Ömer Naci Bey kardeşimizin biraderidir." Bkz. Şerif Yahya, "Papatyalar", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 66. Ali Canip Bey'in bu nüshada yayımlanan şiiri [bkz. Ali Canip, "Sokak Feneri", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 54] üzerine bir değerlendirme için bkz. Kaplan, "Sokak Feneri", **Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, s. 195.

Ahmet Zeki Bey adlı bir dergi okurunun Türkçeye tercüme edilen felsefî ve ilmî eserler tavsiye etmeleri isteği üzerine, Genç Kalemler'in bu (15 numaralı) nüshasının arka kapağının iç yüzünde "Açık Muhaberelerimiz" başlığı altında bazı tercüme tavsiye edildikten sonra şöyle denir: "Eğer Fransızcaya aşina iseniz en büyük ve yeni Fransız içtimaiyatçılarından 'Durkhaym'ın bütün eserlerini okuyunuz."

Genç Kalemler'in 16 numaralı nüshasının ön kapağında şu ibare yer almaktadır: "Yüz milyonluk büyük Türk neslini tahkire yeltenenler hain ve kör onları alkışlayanlar alçak ve nankördür."

Bakamoviç Salih'in yukarıda sözü edilen tebrik mesajıyla başlayan 16 numaralı nüshada Suphi Ethem Bey'in iki makalesi birden yer alır. Bunlardan ilki "Dekart ve Felsefesi"¹⁸⁴³, diğeri ise ikinci bölümü yayımlanan "Antropoloji Dersleri"dir.¹⁸⁴⁴

René Descartes'ın yaşam öyküsünün anlatıldığı bu ilk yazının başında Suphi Ethem Bey, Descartes'ın çağdaş felsefenin babası olduğunu ve felsefe tarihinde adını onun kadar uzun yaşatabilmiş bir başka düşünürün bulunmadığını söyledikten sonra, bu dâhînin hayatının ve felsefesinin Türkler arasında böylesine bilinmemesine hayret etmemenin elde olmadığını ifade eder. Fransız felsefe tarihine büyük bir Descartes bahşeden tesadüf, diğer medenî kavimlerin hiçbirine böyle bir lütufta bulunmamıştır. Türkler ise maalesef, değil felsefede, düşüncede bile pek geridedir.

Suphi Ethem Bey'e göre, Ortaçağ'da Türkler arasında yetişen İbn-i Sina, Buhârî, Uluğ Bey, son asırlarda Hoca İshak Efendi gibi pek sayılı, üçü beşi geçmeyen düşünürlerimizi yalnız sözlüklerde, ansiklopedilerde okumakla yetinmekteyiz. Hâlbuki her kavim kendi bilim tarihinde yaşamış olan düşünürleriyle ve dâhîleriyle iftihar eder. Bu övünmenin doğurduğu gurur da zannedildiği kadar önemsiz değildir. Fakat biz (Türkler) bu hususlara karşı lâkayt ve şahsiyetimizden de habersiziz. Eski zamanlarda savaşçı olduğu kadar, çok bilgili (kümmelîn-i efâzıldan) de sayılan Türklüğün uykudan henüz uyanmak üzere olan gençliğinin fikir meydanında daha metin adımlarla

¹⁸⁴³ Suphi Ethem, "Dekart ve Felsefesi", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 74-75, 78-80.

¹⁸⁴⁴ Suphi Ethem, "'Antropoloji' Dersleri", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 81-83, 86-87.

yürümesini temin için her çalışkan gencin hissesine bir şey düşmektedir. Suphi Ethem Bey de payına düşen vazifeyi yerine getirmek amacıyla Batıda yetişip Türklerce meçhul kalmış (Descartes gibi) simaları (bugünün terakkiye istekli fertlerine ithaf ile) tanıtacaktır.

Yabancılar bakarak belki bizim de milli gururumuzun nazik noktaları tahriş edilir, ve bu suretle biz de kendimize has ilmî, fikrî bir cereyanın teminini tekeffül¹⁸⁴⁵ ederiz.¹⁸⁴⁶

Görüldüğü üzere, Suphi Ethem Bey Batı bilim/felsefe tarihi kanalıyla “ulusal gururun nazik noktalarına” dokunmak, bu yolla özgün (Türlere has) bir bilim/düşünce akımı ortaya çıkarmak istemektedir. Eski Türklerin bilim/düşünce alanında da önemsiz olmadıklarını vurgularken de Suphi Ethem Bey’in niyeti açıktır. O, bilim/düşünce kanalından bir ulusal bilinç ve gurur yaratmak veya buna katkıda bulunmak istemektedir.

Aka Gündüz’ün Genç Kalemler’de çıkan ikinci hikâyesi olan “Nine ve Oğul”¹⁸⁴⁷, hikâyenin anlatıcısının Baykal’ın öbür tarafındaki “Türk ili”nden gelmiş arkadaşı ile tanışmalarından söz etmesiyle başlar. Kendisine “karındaş” diye hitabeden bu arkadaşı her vakit ona memleketini, ocağı hiç sönmeyecek bu “Türk ili”ni heyecanla anlatır.

Neredeyse beş yıl birbirlerini görmeyen bu iki arkadaş bir gün Bursa’da karşılaşrlar. “Türk ilinin oğlu” Harbiye’ye girmiştir, “bir Türk zabiti” olacaktır. Arkadaşını memlekette gelen ninesinin de olduğu evine “Türk aş” yemeye götürür. Hikâye anlatıcısı nine ile tanışır. Nine ona “Türk müsün sen, oğul” diye sorar. “Evet” cevabını alınca, “Türk kal ve olmayanları sev” diye karşılık verir.

Bundan sonra iki arkadaşın irtibatı yine kesilir. Aradan neredeyse üç yıl geçmiştir. Anlatıcı bir gün arkadaşından, yine “karındaş” diye hitabeden bir mektup alır.

¹⁸⁴⁵ Birine kefil olma, kefalet etme veya verme. Devellioğlu, s. 1065.

¹⁸⁴⁶ Suphi Ethem, “Dekart ve Felsefesi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 75, 78.

¹⁸⁴⁷ Aka Gündüz, “Nine ve Oğul”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 88-92. Bu hikâye bir önceki nüshanın ön kapağında “Gelecek Nüşamızda” kısmında “Aka Gündüz Bey’in feci bir vakayı havi hikâyesi” şeklinde duyurulmuştur. Yazarın “Türk Kalbi” adlı kitabında bu hikâye “Türk Kalbi” başlığıyla ilk sırada yer almaktadır.

Arkadaşı savaşıta ağır yaralandığını, yakında öleceğini yazmakta, ninesini ziyaret etmesini istemektedir. Ölümünü yadırgamamaktadır. Bir Türk mülazımının bundan çok yaşadığı görülmemiştir. O şehit olacak, Hakkın mükafatını görecektir. Ninesini teselli etmesine gerek olmadığını yazmıştır. Çünkü teselliye ihtiyacı yoktur; o “Türk ninesidir”. Başkalarını düşünebilmek için kendisini unutmasını isteyerek mektubunu bitirmiştir.

Anlatıcı hemen nineye gider. Ama nine genç subayın öldüğünü daha önce öğrenmiş, memketine gitmek için hazırlıklarını tamamlamıştır. Neden gittiği sorulunca, oğlunu orada doğurup burada şehit verdiğini, şimdi işinin yine orada olduğunu, kızının doğurduğu iki torununu yine orada büyütüp burada şehit vereceğini söyler.

Vedalaşırken nine anlatıcıya bir yadigâr olmak üzere bir yüzük verir. Anlatıcı daha sonra baktığında, yüzüğün iç kısmına şu cümlemin yazılmış olduğunu görür: “Türk kal, ve olmayanları sev!”

Aka Gündüz’ün bu hikâyesinde üç özellik belirgin ve önemlidir. İlk olarak, bu ikinci hikâyesinde de en dikkat çekici hususlardan biri, ilk hikâyesinde olduğu gibi, dinî içerikli (İslamî) atıflardır. Hikâyede çok belirgin bir dinî ton görülür.

İkinci olarak, bu seferki hikâyenin kahramanları Doğu Türkleri olmakla birlikte, bunların da yine Batı Türkleri (Osmanlılar) için şehit olmaları, kendilerini, çocuklarını, torunlarını oralarda yetiştirip buralarda şehit vermeleri anlamlıdır. Demek ki Osmanlı dışı Türklere ilgi Osmanlı-merkezli ve Osmanlı Türkleri içindir. Evvelki maddede sözünü ettiğimiz İslamî ton da sanki aradaki bu bağı inşa etme işleviyle yüklüdür. Belki bu durumu, “Osmanlı Türkleri yararına tek taraflı bir Pantürkizm” olarak nitelemek yanlış olmaz.

Üçüncü husus, “Türk kal ve olmayanları sev” tembihidir. Türklüğünü unutmamak ama Türk olmayanlara da düşman olmayıp, üstelik onları sevmek, hiç kuşkusuz ılımlı bir milliyetçilik anlayışının ifadesidir. Belki de bu tembihin arkasında

Osmanlıcı bir perspektif mevcuttur. Bu şiar, Türkleştirme politikasının açık bir reddi olarak da kabul edilebilir.¹⁸⁴⁸

Genç Kalemler'in 17-18 numaralı nüshasının 12 numaralı nüshada başlayan, 13 numaralı nüshada manifestosu ortaya konan sürecin doruğu olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Yeni sene münasebetiyle "Mümtaz Nüsha" ve 56 sayfa olan, ön kapaktan "Yarının Gençliğine" ithaf edilen bu sayı, Mehmet Ali Tevfik Bey'in Genç Kalemler ekibine (dergide çıkan yazısıyla) katıldığı, Yeni Lisan polemiğinin en önemli yazılarından birinin yayımlandığı, bütün metinlerin milliyetçi nitelikte olduğu, ağırlıklı olarak Trablusgarp Savaşı'na göndermelerle yüklü bir sayıdır.¹⁸⁴⁹

17-18 numaralı nüsha, Hüseyinzâde Ali Bey ile Ali Canip Bey'in tavsiyeleri ve metihleri üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi tarafından Selanik'e davet edilen, Selanik'te İttihat ve Terakki Kulübü'nde konferanslar veren ve bu arada Genç Kalemler Tahrir Heyeti'ne üye olan Mehmet Ali Tevfik Bey'in, bu konferanslarından birinin (22 Şubat 1912'de verilenin) metniyle başlar. "Tarih" sütununda sunulan bu metnin başlığı "Hindistan ve Türkler"dir.¹⁸⁵⁰

"Tarihinden feragat eden bir millet, istikbalinden de feragat etmiştir" deyişinin başına konulduğu yazı, bir önceki ("Manevi Yurt" başlıklı) konferansa atıfla başlar. Mehmet Ali Tevfik Bey, geçen konferansında manevi yurdun, asıl vatanın kurulmasının gerekliliğinden söz ederken, bunun meydana çıkarılmasının tarihin irdelenmesi suretiyle gerçekleşeceğini söylemiştir. Şimdi kendisi de tarihi sorgulamış ve bu ihtiyar onun kulağına; Alp Tegin, Sevük Tegin, Gazne, Babür, Hümayun, Ekber, Nur Cihan Begüm,

¹⁸⁴⁸ Tekin Alp'e göre "Türkçülük hareketinin müfrit milliyetçi (şovenist) bir seyr ibraz etmediğini söylemek lâzımdır. ... Hedefi siyasî değildir, bütün memlekete hakimiyetini kabul etdirmeye meyli yoktur." Tekin Alp, hareketin mensuplarının milliyetçi fikirlerinde bir dereceye kadar geniş görüşlülük gösterdiklerini ifade ederken Aka Gündüz'ün bu hikâyesinin de yer aldığı "Türk Kalbi" adlı kitabını ve yukarıda zikredilen şiarı örnek verir. Diğer kavimlerin yine de korkularını gizlemediklerini ve Türkçülerin samimiyetinden kuşku duyduklarını belirtir. Ancak, nasıl düşünürlerse düşünsünler, "Türkçülük hissi meşrudur." Bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 155-156. Bu nüshanın, yabancı edebiyatlara ilgi açısından hesaba katılması gereken bir yazısı, "Sırp Edebiyatı" üstbaşlığı ile verilen, Boran Veçik'ten yapılmış bir tercümedir. Bkz. Boran Veçik, "İnsan ve Köpek", Teodor Petrovik (müt.), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 16 (16 Şubat 1327), s. 85.

¹⁸⁴⁹ Bu nüshanın burada ayrıca ele almaya gerek duymadığımız tercümesi de toplumsal ve vatansever niteliktedir. Bkz. Ogust Anjeliye (Auguste Angellier), "Kadîm Aydınlıklar İçinde -(Vatanî Muhavereler'den: -Hatip ile Dostunun Muhaveresi-)", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 140-151.

¹⁸⁵⁰ Mehmet Ali Tevfik, "Hindistan ve Türkler", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 97-127.

Şah Cihan, Evreng-i Zib, Delhi, Durbar gibi altın kelimeler fısıldamıştır. Bu ihtişamlı kelimelerin her biri Mehmet Ali Tevfik Bey'in maneviyatında aydınlık bir sabah açmış, genç umudunu feyizlendirecek bir güneş olmuştur. Ona göre bunlar aynı tesiri dinleyiciler (okuyucular) üzerinde de yapacaktır.

Konferansın konusu Türklerin Hindistan'daki saltanatıdır.¹⁸⁵¹ Konferansın amacı bir kez daha ifade edilir. Yukarıda zikredilen kelimeler; “Bu büyük simalar, bu büyük hatıralar bir dakika için mazinin kefenleri içinden baş kaldırarak milli gururumuzu okşayacak, ümidimizi tazeleyecekler!”

Yazar (veya konuşmacı), Türklerden önceki Hindistan'a ilişkin genel bir giriş yaptıktan sonra asıl konuya gelir.¹⁸⁵² Ona göre Türklerin Hindistan saltanatı tarihin en şaşalı bir faslıdır. Türkler asırlarca Hindistan'ı kuvvetli demir pazuları içinde tutmuşlar, orada yüksek bir medeniyet yaratmışlardır. Hindistan'ın en sağlam fakat en adil hâkimleri Türkler olmuştur. Tarih, Hindistan'ın hiçbir zaman Türk hakanları zamanında sahip olduğu medeniyet ve refaha, doğruluğa ve bayındırlığa erişemediğini ispatlar. Bundan sonra Mehmet Ali Tevfik Bey uzun uzun Hindistan'daki Türk saltanatının tarihini kronolojik sırayla anlatır.¹⁸⁵³

Anlatımını bitiren Mehmet Ali Tevfik Bey'e göre, tarihin bu sayfası insanda taşkın bir heyecan, derin bir hayranlık uyandırır. Hindistan'daki Türk hâkimiyeti her açıdan göz kamaştırıcıdır. Parlak bir medeniyetin timsalidir. Bir ikisi hariç bütün hakanlar medenî (mütemeddin) kimselerdir. Mehmet Ali Tevfik Bey sözlerini şöyle sürdürür:

Efendiler,
İşte barbar Türklerin hali!

¹⁸⁵¹ II. Meşrutiyet basınında Fransa, İran ve Japonya'dan başka, Hindistan da ilgi odağı olmuştur. Bkz. Brummett, s. 193-194.

¹⁸⁵² Burada Mehmet Ali Tevfik Bey, Türklerin Hindistan'daki saltanatından, bir yıl önce Hüseyinzade Ali Bey sayesinde haberdar olduğunu ve hayretler içinde kaldığını söyler.

¹⁸⁵³ Kendisinin verdiği bilgiye göre, bu anlatımda temel kaynağı Alfred Rambaud ile Ernest Lavisse'in 12 ciltlik “Tarih-i Umumi”sidir. Rambaud ve Lavisse'in pozitivist-ulusçu tarih anlayışına sahip Fransız tarihçiler olduklarını belirtelim. Duruy gibi, Fransız Metodik Okulu mensubu ve Türkiye'de tanınan bir tarihçi olan Lavisse için bkz. Ersanlı, s. 25, 35, 38, 186.

İftira, tecavüz gibi şeylerle melûf¹⁸⁵⁴ olan Avrupa'nın bize, "barbar Türk" diye iftira etmesi pek tabiidir. Tabî olmayan, caiz olmayan şey, bizim Avrupa tarafından tarihin cephesine atılan bu şenî¹⁸⁵⁵ iftirayı kabul etmemizdir. Evet, Avrupa'nın yalanına inandık; fakat şimdi o gaflet ve cehalet devirlerinden uzaktayız!

Bundan sonra Avrupa'nın yalanlarına, iftiralarına inanmayacağız, tarihi dinleyeceğiz.

Türk milleti, tarihî tefessühlerin¹⁸⁵⁶ kendisini bütün ırklar fevkinde yetişilmez bir erîkeye¹⁸⁵⁷ i'lâ¹⁸⁵⁸ etmesine intizâren¹⁸⁵⁹, şimdiden Anglo Sakson ve Latin milletleriyle beraberdir.¹⁸⁶⁰

Üç bölümden oluşan "Lâhika" (ek) kısmında Mehmet Ali Tevfik Bey, Hint ve Osmanlı hakanlıklarının aynı zamanda en parlak devirlerini yaşadıklarını belirterek, tarihin hiçbir zaman, aynı milletin, aynı ırkın aynı zamanda bu kadar parlak iki saltanat kurduğunu göstermediğini ifade eder. Türkler için yapılan hakaretler vesilesiyle şöyle yazar:

Bu konferansı hazırladığım esnada bir İngiliz gazetecisinin Türk kavmi hakkındaki tahkirlerine, bedbaht bir gazete makes olmuştu. Asil ve mütehevvir bir nefret ve istikrâhla¹⁸⁶¹ karşılanan bu garazkârane iftiraları reddetmek hakikaten bir külfet teşkil eder. Otuz asırlık bir medeniyet ve irfan tarihi, bu adi müfterileri susturmaya kâfi değil mi?

Bu büyük kavmin saf ve vakur hüviyetine vaki olan çirkin taarruzların kalbimizde uyandırdığı gazap ve nefret ne kadar payansız olursa olsun bu tecavüzlerin sefil faillerine bir cihetten müteşekkir olmalıyız. Onlar, henüz inkişafa başlayan ve fakat genişliğiyle, şiddetiyle istikbali hakkında parlak bir fikir veren milli hisleri ikaz etmekten başka bir şey yapmıyorlar. Arzuları hilafına vasıl

¹⁸⁵⁴ Alışılmış, alışmış, huy edinmiş. Devellioğlu, s. 610.

¹⁸⁵⁵ Fena, kötü, ayıp, utanılacak. Devellioğlu, s. 989.

¹⁸⁵⁶ Açılma, genişleme. Devellioğlu, s. 1058.

¹⁸⁵⁷ Taht. Devellioğlu, s. 228.

¹⁸⁵⁸ Yükseltme, yüceltme. Devellioğlu, s. 426.

¹⁸⁵⁹ Bekleyerek, gözleyerek. Devellioğlu, s. 444.

¹⁸⁶⁰ Mehmet Ali Tevfik, "Hindistan ve Türkler", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 124-125.

¹⁸⁶¹ Tiksinme, iğrenme. Devellioğlu, s. 459.

oldukları bu netice Türk kavminin müfterileri için ne âteşin bir ceza, ne ağır bir inhizâmıdır!¹⁸⁶²

Görüldüğü üzere yazar, ulusal bilincin ve ulusal gururun yaratılmasında, başka bir deyişle ulusun inşasında tarihin sahip olduğu işlevin farkındadır; bunu yazısının daha başında ifade etmiş ve buna uygun bir düşünsel ürün ortaya koymuştur. Metnin bir diğer hedefi, Avrupa'nın oryantalist tarih anlayışı, diğer bir deyişle Avrupa'nın Türkler hakkındaki iftiralarıdır. Mehmet Ali Tevfik Bey'in hedef tahtasında da Avrupa vardır.

Bu nüshada ayrıca, Mehmet Ali Tevfik Bey'in ünlü “İntikam Şiirleri” de (makalesinin içine serpiştirilmiş halde) yayımlanmıştır.¹⁸⁶³ Aslında bu üst başlık ve “İntikam Şiirleri”ni oluşturan yedi şiirin başlıkları, bu manzum serinin içeriği hakkında açık bir fikir verir. Bu yedi şiirin isimleri sırasıyla, “Roma”, “Türk Genci”, “Müttehem” (suçlu), “Hilal”, “Bahar”, “Fedakâr Gemicilere” ve “Niyaz”dır. Düşülen kayıttan, Selanik'te yazıldığı anlaşılan ve Genç Kalemler'de yayımlanmalarıyla birlikte ses getiren¹⁸⁶⁴ bu milliyetçi şiirlere damgasını vuran şey, İtalya'ya yönelik şiddetli nefret duygusu ve intikam arzusudur.

17-18 numaralı Genç Kalemler nüshası, Yeni Lisan tartışmalarının en önemli metinlerinden birini de içermektedir. Bu makale aynı zamanda, Yeni Lisan hareketinin gelişimindeki ve bu açıdan Genç Kalemler yayınındaki yeni bir aşamaya da işaret eder. Çelik'in de tespit ettiği gibi¹⁸⁶⁵, bundan önceki Yeni Lisan yazıları ağırlıklı olarak dil programının açıklanması, bazı tezlerin öne sürülmesi şeklindeyken, bu makaleden itibaren yayımlanan Yeni Lisan yazıları ağırlıklı olarak polemik karakterindedir; bunlar, Yeni Lisan'a karşı muarızlar tarafından yapılan hücumlara verilen karşılıklardır.

¹⁸⁶² Mehmet Ali Tevfik, “Hindistan ve Türkler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 126. İnhizâm, hezimete uğrama/yenilme anlamındadır. Devellioğlu, s. 439.

¹⁸⁶³ Mehmet Ali Tevfik, “İntikam Şiirleri”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 121-126, 128.

¹⁸⁶⁴ İkinci Bölümde “Mehmet Ali Tevfik” kısmında “İntikam Şiirleri”nin yayımlandığı dönemde nasıl büyük bir ses getirdiğine değinilmişti. Bunun bir örneği olarak Rübâb dergisindeki tanıtım gösterilebilir. Bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 265. Aynı yazıda 17-18 numaralı Genç Kalemler mümtaz nüshasının “hakikaten nefis” diye nitelendiğini de belirtelim Bkz. Polat, s. 266.

¹⁸⁶⁵ Çelik, s. 83.

Söz konusu metin, dergide “Kâzım Nami” imzasını taşıyan, ancak, Ziya Gökalp tarafından yazıldığını bildiğimiz “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi” başlıklı makaledir.¹⁸⁶⁶ Daha yukarıda görüldüğü üzere, Yeni Lisan tartışmaları oldukça erken bir tarihte başlamış ama Köprülüzade Fuat Bey’in Servet-i Fünun’da çıkan bir yazısıyla şiddetlenmiştir. Yukarıda Fuat Bey’in bu yazısından ve ona verilen karşılıklardan bahsedilmişti.

Fuat Bey daha sonra, yine Servet-i Fünun dergisinin 29 Şubat 1912 (16 Şubat 1327) tarihli 1082. sayısında yayımlanan “Yeni Lisan” başlıklı bir yazıyla¹⁸⁶⁷ tartışmayı sürdürmüştür. İşte 17-18 numaralı Genç Kalemler nüshasında yayımlanan makale, Fuat Bey’in yankılar uyandıran bu yazısına verilmiş, adından da anlaşılacağı üzere, gayet sert bir karşılıktır.¹⁸⁶⁸

Yeni Lisan’ı “hayatî bir inkılâp”, “yaratıcı tekâmül” olarak niteleyen yazar, Fuat Bey’in iddialarına madde madde cevap verir. İlk madde, itiraz edilen “Yeni Lisan” adlandırmasına ilişkindir.¹⁸⁶⁹ Yazara göre bu, Türkçenin doğal gelişimine bilinçli bir yön veren basit fakat özel bir addır ve girişilen yenilik hareketi de böyle bir isme layıktır. “Yeni”, sadece yapay ürünler için kullanılabilecek bir sıfat değildir.

Toplumsal yenilikler ve gelişimler zihinlerde özel isimlerle tespit edilmedikçe bilinçli bir hale gelmediği için birer unvanla belirlenmelerine ihtiyaç vardır. Bu isimler çoğunlukla halkın ilgisini çekmek amacıyla kulağa çarpan tabirlerden seçilir.

İkinci mesele Yeni Lisancılarının yalnızca Selanik gençlerinden ibaret sanılmasıdır. Yazara göre Yeni Lisan’ın ilk beşiği Selanik değil, vatanın hem siyasî hem de düşünsel başkenti olan İstanbul olduğu gibi, hareketin en hararetli yandaşları da yine

¹⁸⁶⁶ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 128-129, 132-139.

¹⁸⁶⁷ Bu yazının tam çevrimyazı metni için bkz. Çelik, s. 84-93.

¹⁸⁶⁸ Fuat Bey’in bu makalesi Yeni Lisan’a yöneltilen ilk ciddi eleştiri olarak kabul edilebilir. Öksüz, s. 118.

¹⁸⁶⁹ Bu, Yeni Lisan hareketine yöneltilen temel eleştirilerden biridir. Bu eleştiri sayılmasa da Yeni Lisan’a yöneltilen temel eleştirilerin toplu bir özet dökümü için bkz. Öksüz, s. 131, 171; Parlatur, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, s. 104.

oradadır. Daha ne Fuat Bey ne de Selanik gençleri ortadayken, Yeni Lisan'ın esaslarını anlatan bir kişi vardır. Bu kişi, merhum Şemsettin Sami Bey'dir.¹⁸⁷⁰

Üçüncü madde Yeni Lisancıların sanattaki başarısına ilişkindir. Fuat Bey'in bu konuda en kuvvetli delilini Rıza Tevfik Bey'den aldığı, Genç Kalemler'inse Filozof'u mantık huzunda sorumsuz addettiği için "Türk Yurdu"nda yayımlanan makalesindeki¹⁸⁷¹ kehanetlerini şimdiye dek çürütmeye lüzüm görmediği belirtilir ve şimdi bu işe girilir. Rıza Tevfik Bey'in iddia ettiği gibi, Mehmet Emin Bey bir "avam Türkçesi" ihya etmeye çalışmamış, şiirlerini âşık mesleğini diriltmek için yazmamıştır. Mehmet Emin Bey gerek aristokrat gerek demokrat bütün düşünenlerin ortak dili olabilecek genel/ortak bir Türkçeye ihtiyaç görmüş ve Türk şiiri için de hece veznini tercih etmiştir. Rıza Tevfik Bey'in onu zorla bir avam yazarı, bir saz şairi yapmaya kalkışması ne kadar gülünçse, Yeni Lisan'ı aristokrat bir dil olmaktan kurtulmadığı, Eski Lisan'dan yalnız tamlama farkıyla ayrıldığı için eksik/sakat addetmesi de o kadar gülünçtür.

Yeni Lisancılar hiçbir zaman bir "avam lisanı" yaratmak iddiasında bulunmamışlardır. Türkçenin doğal gelişimini inceleyerek, bilimsel, edebî, konuşmalarıyla beraber genel/ortak Türkçenin alacağı şekli göstermişlerdir.

Hiç kimse Yeni Lisan'la güzel bir şey yazılamayacağını ispat edemez. Çünkü Yeni Lisan'la henüz yeterince eser verilmemiştir. Yeni Lisan daha iki sene evvel doğmuş bir çocuktur. Eski Lisan ise işlene işlene bugünkü halini almış yaşlı bir üstattır. Henüz bir buçuk senelik bir ömrü olan Yeni Lisan vaat ettiği eserlerin büyük kısmını, çağ fen ve tecrübe çağı oldukça, dil de fen ve tecrübe esaslarına dayandıkça gelecekte, hem de yakın gelecekte gösterecektir.

Ama bugün bile Yeni Lisan'la eserler verilmeye yavaş yavaş başlanmıştır. Farkı görebilmek için örneğin Ali Canip Bey ile Ahmet Haşim'in şiirleri karşılaştırılabilir. Bugünün ve yarının "Türk ruhlu gençleri" Türkçe tamlamalardan

¹⁸⁷⁰ Yazının burasında düşülen dipnotta gelecek sayıda Şemsettin Sami Bey'in makalesinin yayımlanacağı bildirilir. Yayımlanmıştır.

¹⁸⁷¹ Daha önce de atıfta bulunduğumuz şu makalesinden söz edilmektedir: Rıza Tevfik, "Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi", **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. s. 61-62.

başka tamlama kabul etmedikçe, Türkçe “su” kelimesi yerine kullanılan ve Fuat Bey’in savunduğu “âb” kelimesi gibi (“su”yun hakkını çalan) imtiyazlı serseri kelimeler ancak dildeki kapitülasyonların himayesinde yazı yazabilenlerin eserlerinde yer bulabilecektir. Fakat bu eserler de sahipleri dışında okuyucudan mahrum kalacaklardır. Çünkü dilbilim ispat etmektedir ki bir dilde aynı anlamda kullanılan iki kelime arasında mutlaka bir fark vardır. Aksi takdirde bu iki kelimedenden biri ölmeye mahkûmdur. Türkçede de sırf kendi dillerinden beraber getirdikleri tamlamalar sayesinde yaşayan kelimeler zaman içinde ölmektedir. Türkçenin doğal gelişimi bilimin bu iddiasını ispat etmektedir.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ne mensup gençlerin hiçbiri bugün bu ölmeye mahkûm kelimeleri hatta hatırlarına bile getirmemektedirler.¹⁸⁷² İşte Yeni Lisancılar böyle bilimsel bir esasa dayanmaktadırlar. Yazar, kendilerinin önce okuduklarını, sonra Yeni Lisan’ın doğru olduğuna kanaat getirdiklerini ve bu kanaatla da yetinmeyerek aralarından bazılarının Avrupa üniversitelerinde sürekli bu mesele ile uğraştıklarını belirtir.¹⁸⁷³

Dördüncü mesele Arapça ve Farsça tamlamaların güzelliği iddiasıdır. Bu iddiaya karşı yazar, söz konusu güzelliğin bu tamlamalardan değil, onları kullanan (Cenap Şahabettin ve Halit Ziya gibi) yazarların edebî şahsiyetinden kaynaklandığını, aynı yazarların Yeni Lisan’la yazacak olurlarsa eserlerinin daha mümtaz, daha sanatsal olacağını ifade eder.

Beşinci mesele vezine ilişkindir. Aruz vezninin tamlamasız olamayacağı iddiası karşısında yazar, her gün aruz vezninde tamlamasız şiirler yazıldığını ve hatta bunlardan bir tanesinin Fuat Bey’in makalesinin hemen yanında yayımlandığını söyler. Üstelik bunlar daha akıcı ve samimiyken aksini iddia etmek, mantık vadisinde Filozof Rıza Tevfik Bey’in çırağı olmak demektir. Burada yazar, Yeni Lisan’la yazılmış olmaktan başka, kuvvet ve dayanıklılık noktasından da Yeni Hayat’ın bir şiiri olarak,

¹⁸⁷² Burada yazar “selikiyyat” terimini kullanır ki Levend’in verdiği bilgiye göre bu, Gökâlp’in türettiği bir terimdir. Bkz. Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, s. 333. Bu terimi “stylistique” karşılığı olarak kullandıkları daha ileride değerlendirilecek bir yazıdan anlaşılmaktadır. “Mefkûre”, “fikriyat”, “aliyat”, “hars”, “tahrir”, “istimâl” Gökâlp’in türettiği diğer bazı kelimelerdir. Bkz. Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 273 (347. dipnot).

¹⁸⁷³ O sırada Paris’te bulunan ve dil konusunda da çalışmalar yapan Mustafa Nermi Bey kastediliyor olsa gerektir.

Ali Canip Bey'in daha önce dergide yayımlanmış olan “Ağlatmak Aşkı” başlıklı manzumesini¹⁸⁷⁴ örnek gösterir.

Altınca madde, tamlamalar kaldırılırsa hece veznini kabul etmek zorunda kalınacağı iddiasına ilişkindir. Yazarın ifadesiyle, aruz vezni Arapçaya ve Acemceye mahsus değildir. Yunan ve Latin şiirleri de aruz veznindedir. Yedi-sekiz asırdan beri Türk şiirleri de bu tarz vezinle yazılmaktadır. Aruz vezniyle tamlamasız yazılmış pek çok beyit gösterilebilir. Türkçe, yapısı gereği aruz vezninde tamlamasız şiirlerin yazılmasına müsaittir.

Yazarın ifadesiyle, Genç Kalemlerciler hece veznini sevmekle birlikte aruz veznini de reddetmez. Bununla birlikte, dilin şive ve uyumu ihlal edilecekse aruzdan feragat edilmesini tercih eder.¹⁸⁷⁵

Gökalp'in üzerinde durduğu yedinci iddia, dilde sadeleşme eğilimi eski bir gerçek olduğu halde, Selanik gençlerinin Şinasi Efendi'den beri bilinen bu gerçeği benimsemek, dile tahakküm etmek istemeleri şeklindedir. Yazarın deyişiyle, Yeni Lisancılar zaten Türkçenin Şinasi Efendi'den beri sedeliğe meylettiğini inkâr etmemişlerdir. Aksine, davalarının bir kanıtı olarak bundan uzun uzadıya bahsetmişlerdir. Yeni Lisancılar ortaya yoktan bir yenilik koyduklarını iddia etmemektedirler. Onlar yalnızca, bu yeniliği yöntemsel olarak desteklemekte ve yaymaktadırlar.

“Dile tahakküm” iddiası da gülünç bir sayıklamadan ibarettir. Gökalp'e göre Tanzimat ruhu Osmanlılığın çehresine resmî bir Avrupa peçesi takarak, Avrupalıların teveccühünü kazanmak ve bu sayede hasta adama daha bir müddet hayat kazandırmak istemiştir. Osmanlılığın yenileşmesi milletin ruhî yükselmesinde değil, şekli olgunlaşmasında aranmıştır. Avrupa'nın medenî şekilleri kabul edilince bütün hastalıkların şifa bulacağı zannedilmiştir. Bu durum aynen, Şinasi Efendi'nin lisanında da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Hükümeti Tanzimat ilkelerini siyaset düzleminde tatbik ettiği sırada, bu yenilik dil ve edebiyat alanında “Şinasi hareketi”ni doğurmuştur.

¹⁸⁷⁴ Ali Canip, “Ağlatmak Aşkı”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 4 (26 Mayıs Perşembe), s. 69.

¹⁸⁷⁵ Başta hece veznine açıkça karşı çıkan Genç Kalemler'in bu görüşünün artık değiştiği görülmektedir.

Tanzimat dili olan Şinasi dili (“içtimaî muayyeniyet kanunu” gereğince) Tanzimat ruhundan ayrılamamıştır.

Nasıl Tanzimat ruhundan doğan siyasî ve toplumsal hareketlerin dil ve edebiyatta yansıması olmuşsa, inkılâbın, yani 1908 Devrimi’nin de bu alanda akisleri görülmüştür. Tanzimat’ın esasî “haricî intibak” olduğu için dilde ve edebiyatta da Fransızca’yı taklit dışında bir yenilik getirememiştir. 1908 İnkılâbı ise “dâhilî intibak”ı gaye edindiği için, inkılâp dilinde ve edebiyatında da halka yönelik (enâmî) temayüller, kavmî özlemler görünmesi kaçınılmaz ve doğaldır. Bu nedenle Şinasi lisanındaki sadelikle Yeni Lisan’daki samimiyet arasındaki fark, devlet adamlarının düşündüğü Tanzimat hareketi ile millet mücahitlerinin hissettiği inkılâp hamlesi arasındaki fark ile aynıdır.

Sekizinci madde “tasfiyecilik” konusuna ayrılmıştır. Yazara göre, Fuat Bey’in ileri sürdüğü gibi, tasfiyeciler demokratlıktan dolayı güzelliği faydaya feda etmiş değillerdir. Tasfiyeciler güzelliğe aykırı bir dil icat etmek istememişlerdir. Tasfiyeciler de Mehmet Emin Bey ve Yeni Lisancılar gibi Türkçeyi sadeleştirmek istemişlerdir. Bu sadelikten şiirin ve sanatın da yararlanacağına kanaatleri vardır. Onların tek bir hataları vardır ki o da “dil kendi köklerinden değil, kendi tasarruflarından oluşur”¹⁸⁷⁶ gerçeğini bilmemeleridir. Bu nedenle, Fuat Bey’in iddiasının aksine, hareketleri kesinlikle makul ve mantıklı değildir çünkü dilbilime, mantık ve tecrübeye aykırıdır. Fuat Bey’in bu hareket için bir yandan uygulanması mümkün değil derken diğer yandan bu hareketi makul ve mantıklı bulması da bir garibedir.¹⁸⁷⁷

Dokuzuncu olarak, Yeni Lisancıların eski lisanla yazılan eserleri beğenmedikleri iddiası üzerinde durulur. Bu, bazı siyasî propagandaları andıran çirkin bir iftiradır. Yeni Lisancılar, eski lisanla yazılmış parçaları, mutlaka “eski lisanla

¹⁸⁷⁶ Bunun Max Müller’in görüşü olduğu yukarıda görülmüştü.

¹⁸⁷⁷ Burada, paradoksal diyebileceğimiz bir duruma işaret etmek gerekir. Genç Kalemler döneminde (öncesinde ve sonrasında da) tasfiyecilerin sayısı oldukça azdır ve bu yaklaşımın ön plana çıkmış tek ismi yukarıda kendisinden bahsedilen Fuat Raif Bey’dir. Küçük bir kesim dışında bu tasfiyeci görüş (Arapça ve Farsça kelimelerin tümüyle tasfiyesi ve yerlerine öz Türkçe kelimelerin ikame edilmesi, bu kelimelerin gerekirse uydurulması) kimse tarafından benimsenmemiş ve kuvvetli bir eleştiriye maruz kalmıştır. Tasfiyecilik akımı böylesine tecrit bir haldeyken (Genç Kalemler’de görüldüğü gibi) sürekli mevzubahis olması, suçlamalarda ve tartışmalarda hep gündemde kalması; başka bir deyişle cılız gücüne oranla

yazıldıkları için beğenmiyoruz” dememektedirler. Sadece, “eski lisanı beğenmeyiz, çünkü o fenne ve tabiata muhalif bir ucubedir” demektedirler.

Son madde, Fuat Bey’in, dilin üç-beş kişinin keyfiyle meydana gelmeyeceği düşüncesine (ve dolayısıyla Yeni Lisan hareketini yapay bir hareket olmakla suçlamasına) ilişkindir. Yazar’ın deyişiyle, dillerin doğal, yani toplumsal ürünler olduğu Yeni Lisancılar tarafından da kabul edilen bir gerçektir. Hatta bundan dolayıdır ki Yeni Lisancılar tasfiyecilerin hareketini makul ve mantıklı görmemişlerdir ve hiçbir zaman “Yeni Lisan” deyince “Esperanto” gibi şeylerin akla gelebileceğine ihtimal vermemişlerdir. Yeni Lisan Fuat Bey’in sandığı gibi yapay bir yenilik değildir. Dilin Şinasi Efendi’den beri sadeliğe yürüdüğünü söyleyen Fuat Bey’in Yeni Lisan’ı yapay bir yenilik sanması pek şiddetli bir çelişkidir. Yeni Lisan’da yapay olan hiçbir şey gösterilemez. Yeni Lisan bir yaşını henüz tamamlamıştır. Önünde umut uyandırıcı bir ufuk vardır. Geçmiş karşı olabilir ama gelecek Yeni Lisan’a vaad olunmuştur. Gökalp makalesini şöyle tamamlar:

Yeni Lisan içtimaî Türklükte, “manevî yurt” mefkûresinde büyük bir yardımcı buldu. Bugün kalpleri Türk hissiyle çarpan yeni nesil bu lisanı seviyor; bu lisanı yazıyor, ve bu cereyan her gün iki misli bir kuvvet alıyor; çünkü o nesil biliyor ki otuz milyonluk bir milletle yüz milyonluk bir kavmin natıkası olan mukaddes bir lisan bir kaç yüzbin kişilik imtiyazlı bir sınıfın “argo”su halinde kalmaz. Çünkü bulutsuz ve geniş bir muhite güneşli bir lisan lazım; çünkü hür bir millet esir bir lisana tahammül edemez.¹⁸⁷⁸

Görüldüğü gibi bu makalede Yeni Lisan konusu kapsamlı ve aydınlatıcı bir şekilde ele alınmış, eleştiriler cevaplandırılmıştır.¹⁸⁷⁹ Metinde görülen, Tanzimat’a ve Tanzimatçılara yönelik “Batı ile ilişki” merkezli eleştiriler özellikle önemlidir. Çünkü Tanzimat eleştirisi Türkçülük akımının temel unsurlarından biri olacaktır. Bunun dışında, son alıntıda Genç Kalemler’in temel izlekleri dışı vurulmuştur: Türkçülük (ve

doğurduğu gürültünün büyüklüğü ancak, Köroğlu’nun dediği gibi (Köroğlu, s. 107), bu görüşün Türk kültürel alanı için adeta terörize edici olmasıyla ve destabilize edici etkisiyle bir nebze açıklanabilir.

¹⁸⁷⁸ Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 139. Makalenin son paragrafı budur. Ama Öksüz, “yazısını şu uyarı ile bitirir” diyerek burada bulunmayan bir “alıntı” yapar. Bkz. Öksüz, s. 120.

¹⁸⁷⁹ Yeni Lisancıların Yeni Lisan’a yönelik eleştirilere verdikleri cevapların toplu özet dökümü için bkz. Öksüz, s. 131-132, 171-172.

hatta kültürel Pantürkçülük), Osmanlı merkezîyetçiliği (resmî dil), halkçılık ve bağımsızlık.

Mehmet Ali Tevfik Bey'in yedi şiiri haricinde, 17-18 numaralı nüshada dört şiir daha yayımlanmıştır. Bunların dördü de toplumsal/siyasî içeriklidir ve biri hariç tümü milliyetçi karakterdedir.¹⁸⁸⁰ Üçü doğrudan Trablusgarp Savaşı'na ilişkindir. Son üç şiir üç genç yazara aittir. M. Selahattin Bey'in "Trablustakilere"¹⁸⁸¹, Hakkı Süha Bey'in "İştîyâkım"¹⁸⁸² ve Cemal Mukbil Bey'in "İsyan"¹⁸⁸³ başlıklı manzumeleri "intikam şiirleri" kategorisinde sayılabilir.¹⁸⁸⁴ Bunlar arasında Hakkı Süha Bey'in, doğrudan tüm Batı'yı hedef almasıyla ve eski Türk tarihine (Atilla'ya) atfıyla farklılaşır. Cemal Mukbil Bey'in manzumesi ise Türkçü olmaktan ziyade Osmanlıcı (Osmanlı vatanseveri) bir nitelik taşır. Bu üç şiirin bir diğer ortak özelliği ise, yazarlarının Genç Kalemler'deki toplumsal/siyasî içerikli ve (Cemal Mukbil Bey'in hariç olmak üzere) milliyetçi karakterdeki ilk ürünleri olmalarıdır.

Sözü edilen dördüncü manzume ise Ali Canip Bey'e aittir. Ali Canip Bey'in "Türk Yurdu'ndaki kardeşlerime" ithafını taşıyan "Kış Duası" başlıklı şiiri¹⁸⁸⁵ de "Altın Dağ", "Altınordu", "kurultay", "Aylı Han otağı" gibi eski Türk tarihine/mitolojisine ait tabirlerin kullanıldığı toplumsal içerikli ve milliyetçi bir şiiridir.¹⁸⁸⁶ "Kış Duası" ayrıca, Ali Canip Bey'in hece vezniyle yazılmış ilk şiiridir.¹⁸⁸⁷

17-18 numaralı nüshanın son yazısı, "Tıp Fakültesi'nden Altmış Efendi Namına Mim. Ali, Elif. İrfan, Talat Doğan, Aydın. Ruhi, Tayyar Nezihi, Kâzım"

¹⁸⁸⁰ Demek ki 17-18 numaralı nüshada toplam 11 şiir yayımlanmıştır ki Genç Kalemler'in adet itibarıyla en çok şiir içeren sayısıdır. Ama bundan daha önemlisi, bunların tümünün toplumsal/siyasî içerikli oluşu ve 10'unun Türkçü 1'inin ise Osmanlı vatanseveri niteliğidir. Genç Kalemler'in üçüncü devresinde sanat (edebî ürünler) büyük oranda siyasîleşmiş ve milliyetçileşmiştir.

¹⁸⁸¹ Mim. Selahattin, "Trablustakilere", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 131.

¹⁸⁸² Hakkı Süha, "İştîyakım", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 148.

¹⁸⁸³ Cemal Mukbil, "İsyan", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 149.

¹⁸⁸⁴ Yöntem, bu genç şairlerin Trablusgarp Savaşı konulu manzumelerini Genç Kalemler'de yayımlamalarından daha sonra söz etmiştir. Bkz. Yöntem, **Ömer Seyfeddin**, s. 24.

¹⁸⁸⁵ Ali Canip, "Kış Duası", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 130. Türk Yurdu'nun 18 Nisan 1912 tarihli 11 numaralı nüshasında da yayımlanmıştır. Bkz. **TY**, (çevrimyazı basım) 1. Cilt, s. 173.

¹⁸⁸⁶ Filizok, bu şiirin Orta Asya Türklüğünün ıstıraplarını dile getiren sosyal muhtevalı bir şiir olduğunu söyler: Filizok, s. 78.

¹⁸⁸⁷ Filizok, s. 78. Bu nüshayı Genç Kalemler'in hece veznini resmen kabul ettiği nüsha saymak herhalde yanlış olmayacaktır.

imzasını taşıyan ve Köprülüzade Fuat Bey'e hitaben yazılmış olan "Bir Tarize Cevap" başlıklı eleştiridir.¹⁸⁸⁸

Yeni Lisan'a karşı takındığı muhalif tutum nedeniyle, Türklükle alâkası kuvvetli olan gençlerin kendisinden ayrılmaya, uzaklaşmaya başlayacağı uyarısının yapıldığı bu açık mektupta¹⁸⁸⁹, "yüz milyonluk büyük ve mukaddes Türk ırkının", Fuat Bey'in tuttuğu yolla değil, Genç Kalemler'in milli hikâyeleri, sanatsal ve hissî şiirleriyle uyanacağı belirtilir. Fuat Bey'in anlamsız bir heves, sonuçsuz bir girişim sandığı Yeni Lisan, kalbi kavmî bir aşkla çarpan bütün Türk gençlerinde pek kuvvetli akisler, etkiler yaratmıştır ve yaratmaktadır. Büyük Türk nesli bu medeniyet çağında yüksek bir mevki kazanmak ve hakkı elinden alınmak istenirse vermemek için gerekirse mukavemetini göstermek amacıyla uyanacaktır.

Fuat Bey yanlış düşünceleriyle Türklüğün derin, samimi bir noktasını tariz ettiği için gençler, sözlerini bütün çürüklüğüyle yine ona iade etmektedirler. Fuat Bey'den kendi çevresine bakması, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan çeşitli kavimlerin kendi dilleri için nasıl çalıştıklarını görmesi istenir. 20. yüzyıl "mücadele ve kavmiyet asrı"dır.¹⁸⁹⁰

Yazarlar tarafından, bu ruhî durumdan yalnız Türklerin mi mahrum kalmaya mahkûm olduğu sorulduktan sonra dile getirilen sözler, Genç Kalemler'in gerek yurtiçindeki gerekse yurtdışındaki rolünü ve etkisini anlamak açısından önemlidir.

Har ve samimi bir lisanla varlığımızı biz Türk gençlerine önce Genç Kalemler heyeti gösterdiği için bütün gençlik kendilerini yine har ve samimi ihtiramlarla karşılıyor; ve açtıkları tekamül mecrasını takip ile daima arkalarında koşuyor.

"Türk Yurdu" ve "Genç Kalemler" hakkında koskoca Türk âleminin muhtelif ve birbirinden pek uzak yerlerindeki şerefli, ihtiramlı alkışları samimi akislerini bilmiyor ve işitmiyorsanız "Şimal Türkleri"nin yevmî ve haftalık

¹⁸⁸⁸ "Bir Tarize Cevap", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 152.

¹⁸⁸⁹ II. Meşrutiyet basınında yazarların veya okurların yazdığı bu türden açık mektuplar yaygındır. Brummett, s. 105 (12. dipnot).

¹⁸⁹⁰ Sosyal Darwinizm düşüncesi burada da kendini göstermektedir.

mecmualarını bir defa okuyunuz; okuyunuz da Yeni Lisan'ı, bize benliğimizi
öğreten saf dilimizi ürcûfelerle¹⁸⁹¹ çürütmekten vazgeçiniz.¹⁸⁹²

Tıbbiyelilerin bu mektubu yorum gerektirmeyecek kadar açıktır. Yine de özellikle belirtilmesi gereken şey, Genç Kalemler dergisinin Türk milliyetçiliğinin gelişiminde ne kadar önemli bir rol oynadığı ve Tıbbiye gibi Türk devriminde ve Türkçülük hareketinde belirleyici hamlelere beşik olmuş bir kurum üzerindeki kuvvetli etkisidir.¹⁸⁹³

Tıbbiyelilerin 17-18 numaralı nüshada yayımlanan bu mektubunu, bir sonraki sayıda bir başka okulun öğrencilerinin; Darümuallimin talebelerinin bir çağrı yazısı izler. 19 numaralı nüshanın ön dış kapağının iç yüzünde yer alan “Fikir Ordusunun Enzâr-ı Hamiyetine” başlıklı bu yazıya¹⁸⁹⁴, “İtalyan haydutları”nın Trablus’a saldırısının Osmanlıların gündemine “tayyare” meselesini soktuğu belirlemesiyle başlanır. Uçağın savaştaki önemi, bir orduya yaptığı hizmet, İtalya’nın Trablusgarp’a saldırısı örneği üzerinden anlatılır. İtalyanlar uçaklarla hem istihbarat toplamış, hem broşürler atarak propaganda yapmış, hem de havadan bombalar yağdırmıştır.

İşte, uçağın bir ordu için önemini kavramış olan Darümuallimin öğrencileri, “muallimin tayyaresi” adıyla bir uçak almaya karar vermişlerdir ve bunun için para toplamaktadırlar. Çağrıda, iştirak etmek isteyen öğretmenlerin yapabilecekleri katkıyı “Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti”ne “muallimin tayyaresi” namına göndermeleri istenmektedir.¹⁸⁹⁵

¹⁸⁹¹ Yalan, uydurma söz. Devellioğlu, s. 1129.

¹⁸⁹² “Bir Tarize Cevap”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 17-18 (Mart 1328), s. 152.

¹⁸⁹³ Bu yazıdan, Genç Kalemler’in Tıbbiyeliler tarafından yakından takibedildiği ve desteklendiği anlaşılmaktadır. Türk milliyetçiliğinin doğuşu konusunda ilk sesin Selanik’ten geldiğini söyleyen Agâh Sırrı Levend, Genç Kalemler’in seferberlik emrinin Askerî Tıbbiye öğrencileri arasında yankı uyandırdığını belirtir. Hüseyin Enver Sarp ise, Askerî Tıbbiye öğrencileri arasında gelişen Türk milliyetçiliğinin Genç Kalemler’den esinlendiği iddiasına karşı çıkar. Bkz. Üstel, s. 54.

¹⁸⁹⁴ “Darümuallimin Talebesi Namına Cemal, Ahmet Nurettin, Abdullah, Ata, Faik Ulvi, Nurettin, Hafız Mehmet Tayyar, Mehmet Tevfik, Mim, Nuri, Yakup Yahya, Salih Sabri, Şahap Nazmî” imzasını, “31 Mart sene 327 Dersaadet” kaydını taşıyan ve neredeyse bir sayfa uzunluğundaki bu yazı ne derginin çevrimyazı basımında bulunmaktadır ne de Genç Kalemler incelemelerinde bu yazıdan söz edilir.

¹⁸⁹⁵ Bu günlerde uçak ihtiyacı konusunda ülkede bir hareketlenme olduğunu ve bu işin başını da basının çektiğini Ahmet Şerif Bey’in 16 Mart 1912 tarihli Tanin’de çıkan “Uçaklar” başlıklı yazısından öğrenmekteyiz. 1911-1912 döneminde yaptığı Trablusgarp gezisi notları Tanin’de yayımlanan Ahmet Şerif Bey de Trablusgarp’da İtalyan uçaklarının neler yaptığını anlatarak uçağın önemine vurgu yapar. Bkz. Ahmet Şerif, **Arnavudluk’da, Sûriye’de, Trablusgarp’da Tanîn** II. Cilt, Mehmed Çetin Börekçi

Şemsettin Sami Bey'in tanınmış bir makalesinin başmakale olarak çıktığı¹⁸⁹⁶ 19 numaralı nüshanın ilginç yazılarından biri, ünlü Rus romancı Fyodor Mikailoviç Dostoyevski (1821-1881)¹⁸⁹⁷ üzerinedir. Kaya Alp tarafından kaleme alınan “Türk Düşmanlarından: Dostoyevski”¹⁸⁹⁸ başlıklı bu makaleye, Dostoyevski'nin, onlar arasında sayılmak istense de hayatının ikinci kısmında tutmuş olduğu yolla, Rus edebiyatına canlı bir şekil veren Gogol ve Turgenyev gibi mümtaz düşünürlerden çok ayrıldığıının ifade edilmesiyle başlanır. Yazara göre Dostoyevski, edebî hayatıyla siyasî hayatını karıştırdığı andan itibaren bütün gündelikçi yazarlar gibi siyasetin ihtiraslı akımlarına kapılmış ve nezih edebî simasını kaybetmiştir.

Yazar, Dostoyevski'nin bir kısım Rus tarafından sevilbileceğini ama Türklerin onu nefrete yakın bir hisle düşünmeleri gerektiğini belirtir çünkü Dostoyevski dehşetli bir Slavcı, bir Türk düşmanıdır. Kaya Alp de bu yazısında onu edebî şahsiyetiyle değil, siyasî, Türk düşmanı sıfatıyla okurlarına tanıtacaktır.

1867'de yayınladığı “Cinayet ve Mücazat” (Suç ve Ceza)¹⁸⁹⁹ Kaya Alp'e göre Dostoyevski'nin en güzel eseridir ama aynı zamanda edebî hayatının da mezarıdır. Çünkü bundan sonra siyasete kapılmış ve müthiş bir Slavcı olmuştur. Hürriyetçi partiler Dostoyevski'yi reddetmiş, o da zaten bir gerici, bir tutucu, bir İncilci haline gelmiştir.

Dostoyevski'nin Türk düşmanlığının makalelerinin derlendiği bir kitaptan örneklenmesinin ardından, Kaya Alp yazısını, Dostoyevski'nin 1881'de ölümüyle Slav ve Ortodoks âleminin kuvvetli bir parçasını yitirmesine karşın, insanlığın ve aynı zamanda Türklüğün inatçı bir düşmanından kurtulduğunu söyleyerek sonlandırır.

(hızl.), Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 259-262. Ahmet Şerif Bey'in Trablusgarp gezisi notları ayrıca Trablusgarp Savaşı hakkında da ayrıntılı bilgi içerir (bkz. age. s. 241-286). II. Meşrutiyet basınında uçağa yönelik genel ilgi için ayrıca bkz. Brummett, s. 479-485.

¹⁸⁹⁶ Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 153-160. Bu, Şemsettin Sami Bey'in en önemli ve ünlü makalelerinden biridir. Tam çevrimyazı metni şu çalışmada da bulunmaktadır: Levend, **Şemsettin Sami**, s. 161-171.

¹⁸⁹⁷ Dostoyevski için bkz. Walicki, s. 277-290, 305-307.

¹⁸⁹⁸ Kaya Alp, “Türk Düşmanlarından: Dostoyevski”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 161-163.

¹⁸⁹⁹ Yazar 1867 tarihini veriyorsa da “Suç ve Ceza” 1866'da yayınlanmıştır.

Mustafa Nermi Bey'in "Türk Ananesi" üst başlığı altında yayımlanan şiiri "Alan Goya"¹⁹⁰⁰ da tarihî/mitolojik içerikli milliyetçi bir metindir. Şiirin başlığına bir dipnot düşülerek, "Alan Goya"nın mitolojik bir Türk kadını olduğu ve bugünkü dilde "Ziyalı Geyik" anlamına geldiği; nurdan yaratılmış olan Alan Goya'nın Meryem gibi ilahî bir mucize sonucu iki oğlu olduğu ve Alan Goya'nın Türk nesli hükümdarlarının anası sayıldığı bilgisi verilir.

Mustafa Nermi Bey'in, "Turan" manzumesinin etkisi altında olduğu görülen bu şiirinde tipik milliyetçi çizgiler dışında dikkat çeken en önemli özellik, "Turan" şiirinde olduğu gibi, Avrupamerkezci tarih anlayışının yerilmesi ve Türklere yönelik, bu tarih anlayışından kurtulma çağrısıdır. İskender'in, Sezar'ın biraz unutulması istenir. Bir siyah sis şairin tarihinin şanlarını kanadıyla örtmektedir. Bugün bu şanlı tarihi örten kanat yarın kuşkusuz kırılacaktır. Bugün gülen gözlerde yarın matem görülecektir. Şair, Sezar'ı, İskender'i, Neron'yu okurken annesi Alan Goya'nın sesi asırları delerek geçmişten ona gelmektedir: "Hain evlat, yaptığın ne, diyor, düşün kimsin sen?"

Ömer Seyfettin'in bugün de en ünlü hikâyelerinden biri olan "Ant" da bu nüshada yayımlanmıştır.¹⁹⁰¹ Yazarın Gönen'deki çocukluğundan bir parça olduğu anlaşılan ve "samimi, karşılıksız, fedakâr arkadaşlık" temasının işlendiği bu hikâyenin bitiminde söylenenler değinilmeye değerdir.

Yazar, kavmiyetten, Türklükten uzaklaştıkça, ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve bencillik, adilik ve miskinlik cehennemi olarak nitelediği karanlık uçurumun daha kokuşmuş derinliklerine yuvarlanıldığını dile getirir. Demek ki ona göre, kavmiyetin ahlakî bir boyutu vardır ve Türklükten uzaklaşmak ahlâksızlığı kuvvetlendirmektedir.

Genç Kalemler'in 10 numaralı nüshasında yayımlanmış bir makalesini değerlendirdiğimiz Selahattin Asım Bey'in ikinci makalesi 19 numaralı nüshada çıkmıştır ve "Kadın ve Cemiyet Hayatı" başlığını taşır.¹⁹⁰² Bu makalesi, Genç Kalemler

¹⁹⁰⁰ Mim. Nermi, "Alan Goya", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 164-165.

¹⁹⁰¹ Ömer Seyfettin, "Ant", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 166-171.

¹⁹⁰² Selahattin Asım, "Kadın ve Cemiyet Hayatı", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 174-176.

milliyetçiliği ile Selahattin Asım Bey'in düşüncesindeki paralellikleri görmek açısından önemlidir.¹⁹⁰³

Selahattin Asım Bey makalesine, toplumbilimin verdiği kesin kanaate dayanarak, toplumsal hayatını madden ve manen kurmaya, düzenlemeye, yenilemeye niyet eden toplumların işe, insanlığın bütün varlığının nüvesi ve temeli olan kadından başlamak zorunda olduklarını iddia ederek başlar. Bu gelişme yolu gözden kaçarsa bütün emekler boşa çıkacaktır.

Milletlerin tarihleri incelenirse, bu milletlerin gerek gerileme gerekse ilerleme âmillerini hep kadının hazırladığı görülecektir. Çünkü bir milletin ahlâkını, ruhunu, karakterini ortaya çıkaran, muhafaza eden ve sürdüren hep kadındır. Bütün bu mevcudiyetler şayet kadında bozulursa, artık nesiller boyunca zincirleme bir şekilde düşüş ve bozulma artarak sürer. Pedagojinin bu hususu ihmal ettiğini belirten yazar, eğitimin önemini tümüyle reddetmese de asıl vurguyu toplum hayatına yapar.

Hâlbuki bizde, toplumun kurulması ve şekillenmesi için, toplumun asıl kurucusu ve meydana getiricisi olacak olan unsur/temel, ihmal edilmektedir. Kadının bütün maddiyatı, maneviyatı, dimağı, toplumsal yönü ihmal edilmekte, sonra da toplum hayatının kurulmasından, şekillendirilmesinden söz edilmektedir.

Kadınlar topluma katılmadan, onların toplumsal hakları, görevleri ve mevkileri tayin ve temin edilmeden; yani, kadınlar pratik olarak toplumda yaşamadan, onların ve dolayısıyla milletin gerçek, doğal, bilimsel, ciddi hayata, emeğe kudretli ve yatkın bir iradeye dayanan toplumun icaplarına uygun ve onu temin edip sürdürebilecek ahlâkı ve ruhiyeti, hiçbir pedagoji, hiçbir üniversite ortaya çıkaramaz. Bunun dışında ortaya çıkarılmasına çalışılan ahlâk ve ruh, toplumsal olanla hiçbir alâkası olmayarak sadece ferdiyete ait olur.

Selahattin Asım Bey'in bu durumun sonucuna dair bundan sonraki sözleri, düşüncesindeki milliyetçi yönü ortaya koyar. Ona göre, bunun sonucunun ne olduğunu, milliyetimize, vatanımıza, içtimaiyatımıza gerçek ve lazım olduğu kadar bir bağlılık

¹⁹⁰³ Tekin Alp'in Yeni Hayatçıların kadın konusuna yaklaşımlarına ilişkin değerlendirmesi için bkz. P. Risal (Tekin Alp), "Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar", s. 152.

beslemeyerek, geleceğimizi, ırkımızı, milli ve devlet varlığımızı pek eksik olarak benimseyerek, toplumsal olana ilişkin her şeyi “neme lazım”la geçiştiren şimdiki neslin kör, hain, budala ve cahil lâkaytlığı altında kahrolan vatanımızın durumu anlatmaktadır.

Öyleyse, bir toplum hayatı, toplumsal bir ahlâk, ruh ve irade temin edilmek isteniyorsa (ki temin edilmezse son muhakkaktır), her şeyden evvel kadını toplumsal hayata katmak için gereken sebepleri, çevreleri hazırlamaya ve tamamlamaya çalışmak gerekmektedir.

Kadın aynı zamanda bir emek ve çalışma âmilidir. Milletin toplumsallığını temin etmekten ve tamamlamaktan başka, onu medeniyete, iradeye, faaliyete teşvik eder ve isteklendirir. Kadınsız yaşamak, çalışmak, topluma, ırka, millete hizmet etmek, yani kadınsız bir toplumda sürüklenmek pek kuru ve acı olur. Bu durum, milleti, fertleri ve toplumu amaçtan, arzudan ve (Genç Kalemler’in temel kavramlarından biri olan) “mefkûre”den uzaklaştırır. Amaçsız, idaresiz, miskin ve sefil yapar. Milletimizde bütün bu, hayat, medeniyet, ilerleme ve gelişme âmillerinin bulunmamasına en büyük sebep kadınsızlıktır.

Yazara göre, bizim “sosyolojimizin” en büyük toplumsal hastalığı, en büyük meselesi budur. Bu hastalık tedavi edilmeden, bu mesele sosyolojik olarak doğal ve bilimsel bir şekilde halledilmeden millete, topluma bir ruh, bir hayat vermek mümkün olmaz. Çünkü “mefkûre”siz, amaçsız, idaresiz hayat olmaz; bu nedenle bizim milletimizin hayatı yoktur. O, hissiz, hareketsiz, adeta bir ölü gibi sürüklenmektedir. Bunun sebebi kadından ve kadınlıktan mahrumiyettir.

Kadının nasıl bir ilerleme ve gelişme âmili, bir hayat ve hareket etkeni olduğunu anlamak için ilerleyen (gelişen) ve ilerleyemeyen (gelişemeyen), yaşayan ve yaşamayan milletlere bakmak yeterlidir. Kadın insanlığın bütün mevcudiyetlerinde esas, hâkim, nüve ve yönetici olduğu için, bir işi ehlinin ve sahibinin yapması doğal olarak başka türlü olacaktır. Kadın ailenin esası, ruhu olduğu gibi, toplum hayatının da esası ve ruhudur. Çünkü aile toplumun temelidir. Bu yüzden gerçek ve doğal toplum hayatı “ailevî” olandır. Ailesiz toplum hayatı maddî-manevî birçok tehlikelere, sefaletlere, hastalıklara maruzdur. Toplum hayatı aileyle yaşanmalıdır.

Makalenin bu aşamasında, II. Meşrutiyet döneminin Abdullah Cevdet Bey gibi radikal Batıcıları arasında sayılan Selahattin Asım Bey'in Genç Kalemler ile olan bir diğer düşünsel yakınlığı kendini ortaya koyar. Selahattin Asım Bey'e göre, Batının ailesiz, sefih, hasta, yalnız zevki hissedecek kadar sakat ve isterik toplum hayatının bize lüzumu yoktur. Bizim ruhumuz, ırkımız, karakterimiz ancak ailevî ve zevk ve sefahatten ziyade "faydacı" bir toplum hayatına uygun düşer. Biz de sosyolojimizi bu doğal ve gerçek yolda takip ederek toplumumuzu böyle bilimsel esaslara dayandırarak kurabilir ve şekillendirebiliriz. Bizim toplum mefkûremiz ancak bu gelişme yolunda meydana çıkabilir. Bunun dışında toplum mefkûremiz bir halüsünasyondan (birsam) ibaret kalır ve bir his ve hayal yanılmasından başka bir şey olamaz.

Görüldüğü üzere Selahattin Asım Bey'in bu yazısında kadının toplum hayatına katılımının toplum/millet açısından can alıcı önemi vurgulanır. Yazarın bu makalesinin, ilk makalesine göre Genç Kalemler'in amaçlarına ve zihniyetine çok daha uygun düştüğüne kuşku yoktur. Selahattin Asım Bey bu yazısında konuya, milliyetçi denebilecek bir perspektifle ve yeni bir toplum, yeni bir hayat kurmak, "mefkûre" yaratmak noktasından yaklaşır. Batı tipi yaşamı Türkler için uygun görmemesi ve buna karşı çıkması, onun Batıcılığının kayıtsız şartsız bir Batıcılık olmadığını, milliyetçi görüşlerin (ve herhalde Genç Kalemler'in) etkisinde olduğunu gösterir.¹⁹⁰⁴

20 numaralı nüshanın başmakalesi Mehmet Ali Tevfik Bey'in Selanik'te 18 Ocak 1912'de verdiği ilk konferansın metnidir. "Manevi Yurt" başlıklı bu makale, "Yeni Hayat" üstbaşlığı altında yayımlanmıştır.¹⁹⁰⁵ Yazının başında ünlü Fransız düşünür/tarihçi Ernest Renan'dan bir alıntı yer almaktadır. Bu alıntı şöyledir:

¹⁹⁰⁴ Bu sayıda yer almış ve Genç Kalemler'in yayın çizgisi açısından istisnai (ama zihniyet itibariyle hiç de aykırı olmayan) bir yazı da "Beden Terbiyesi" başlıklı makaledir. Bkz. Mülazım Sadri, "Beden Terbiyesi", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 19 (11 Nisan 1328), s. 172-173. Bu yazıda gençlerin atıllığı, spora önem verilmemesi eleştirilmekte, sporun ve beden eğitiminin toplumsal açıdan ve "hayat kavgası" noktasından önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, ebeveynler ve öğretmenler için yedi maddelik bir beden eğitimi programı da önerilir. Genç Kalemler üzerindeki Herbert Spencer etkisi ve Spencer'ın "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesi (bkz. Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 257) hatırlanacak olursa, dergide bu türden bir yazının bulunması anlaşılabilir. Ayrıca, spor, bir uluslaşma aracı olarak da işlevsel olmuştur. "Avrupa eğitim kuramlarının bir yönü Osmanlı basınına derinden etkilemişti: Eğitimin güçlü, sağlıklı, modern yurttaş yetiştirmesi zorunluluğu. Sağlıklı yurttaş eğitilmiş, aynı zamanda dinç olmalıydı. Dolayısıyla basın, milliyetçilik ve meşrutiyetçilikle beraber Avrupa'dan gelen beden kültürünün örneklerine de bakıyordu." Brummett, s. 320.

¹⁹⁰⁵ Mehmet Ali Tevfik, "Manevi Yurt", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177-189.

Mazide müşterek mefharetlere ve bugün müşterek bir iradeye malik olmak, beraberce büyük işler yapmış bulunmak ve yine bu yolda büyük işler yapmak arzusunu beslemek, işte bir millet olmanın esaslı şartları.¹⁹⁰⁶

Mehmet Ali Tevfik Bey konuşmasına, milli düşünceleri ve milli duyguları açıklamakla vakit geçirmeyeceğini, zaten konferans salonunda bulunan genç, ihtiyar herkesin kendisi gibi Türk mefkûresini (idealini) bir eş, bir âşık gibi sevdiğini bildiğini söyleyerek başlar. O, bu muazzaz ümidin bekası, yükselmesi hakkında düşündüklerini anlatacaktır.

Türklerin yegâne kurtuluş çaresi olan bu mefkûre dâim kılınmak, yükseltilmek isteniyorsa, Mehmet Ali Tevfik Bey'in "manevi yurt" dediği kavramı, fikri, duyguyu meydana getirmek lazımdır. İnsanlığı bilen her Türkün en kutsal görevi, manevi yurt/vatan kavramının evvela yaratılmasına/icadına, sonra da neşrine/yayılmasına çalışmak olmalıdır.

Bundan sonra yazar, kendisinin büyük bir önem vererek öne sürdüğü manevi yurt/vatan kavramının ne olduğu üzerinde durur. Bunun için de önce vatan fikri üzerine bazı değerlendirmelerde bulunur. Evvela, her insanın üstünde doğduğu ve dünyadaki diğer toprak parçalarına göre daha samimi bir ilişkisi olduğu somut toprak parçası anlamındaki "maddî vatan"ı tanımlar. Maddî vatanın bugün de kuvveti sürmekle beraber, etkisi eskisi kadar çok değildir. Ulaşımın gelişmesi, yabancıların rahat etmesini sağlamak için her yerde vücuda getirilen kurumlar, ticaretin mevcut durumu, insanların maddî vatan için besledikleri aşka ve bağlılığa hâlel getirmiştir. Bugün artık herkes, "insanın rahat ettiği yer vatandır" demektedir.

Bugün "vatanperverlik" diye anılan kutsal his, manevi yurda/vatana bağlanmaktan doğmaktadır. Manevi yurt ise, şimdi yaşayanların evvelce yaşamış olanlara ruhen bağlı olmasının ifadesidir. Vatan hakkındaki fikirlere anılar ve gelenekler karışır karışmaz vatan maddîlikten çıkar, manevi olur. Manevi vatanın aslî unsuru mezarlıktır. Lamartine'in¹⁹⁰⁷ deyişiyle, vatani yaratan ve icat eden şey ölülerin toprağıdır. Asıl vatanperverlik şimdi yaşayanların evvelce yaşamış olanlara ruhen bağlı

¹⁹⁰⁶ Mehmet Ali Tevfik, "Manevi Yurt", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 177.

olmasıdır. Bu ruhî bağıllığı oluşturan unsurlar üç tanedir. Bunlar, aynı kandan olmak hissi; belirli bir tarzda ve belirli bazı düşünce ve duygu dairesinde büyütülmüş olmak hissi; bir de şükran hissidir.

Şimdi vatan aşkını kalplerde, dimağlarda sürdüren, hatta doğduğu memleketi herhangi bir sebepten dolayı sevmeyenlere bile vatan aşkını veren şey, bu manevi yurt/vatan fikridir. Verdiği bir örnekle bu düşüncesini açan yazara göre vatanperverlik, bir milletin varlık direği olan bu ulvî his ve fikre; manevi vatana bağlı olmaktan ibarettir.

Yaşamak isteyen her millet mutlaka bir manevi yurt vücuda getirmelidir. Bu gerçek o kadar açıktır ki birçok millet bir manevi yurt yaratmak için her türden tedbire başvurmuştur. Mehmet Ali Tevfik Bey buna örnek olarak Arjantin ve Japonya'yı verir.¹⁹⁰⁸

Arjantin'e her yıl birçok Avrupalı göçmen gelmekte, bunların çocukları Arjantin mekteplerinde aldıkları eğitimle derhal koyu milliyet sahibi Arjantinli olmaktadır. Bu hayret verici sonuca, bütün okullarda aşırılık derecesinde milli bir eğitim verilmesi sayesinde ulaşılabilmektedir. Arjantinli öğretmenler memleketlerinin büyüklüğünü ve ulviyetini o derece göklere çıkarmaktadırlar ki tarihi ve hatta diğer memleketlerin varlığını bile inkâr etmiş olmaktadır. Milletin büyüklerini, hatta bazen uydurdukları safsatalarla gülünç duruma düşecek kadar yüceltmektedirler.

Ancak, yazara göre bunlar “meşru yalanlar”dır. Manevi vatan, vatanperverlik başka şekilde oluşmaz. Arjantinli öğretmenlere gülmemek, milli onurlarını ve haysiyetlerini (hamiyet) yücelterek onlardan ders almak gerekir.

Japonya'nın “Asya'nın İngilteresi” haline gelmesi de manevi vatanın icadı sayesinde gerçekleşmiştir. Japonya'da da manevi vatan Arjantin hocalarınıninkine benzer telkinler sayesinde oluşmuştur. Japonlar 1877'de Avrupa tehlikesini hissettiklerinde bir

¹⁹⁰⁷ Fransız şair Alphonse de Lamartine (1790-1869) için bkz. Timuçin, s. 101-104.

¹⁹⁰⁸ Burada Japonya'nın bir kez daha model olarak sunulduğu görülmektedir ki daha yukarıda belirtildiği gibi, Japonya'nın idealize edilmesi II. Meşrutiyet basınının genel bir özelliğidir. Brummett, s. 193. Arjantin örneği ise Anderson'ın milliyetçiliğin Latin Amerika'da doğduğu iddiasını hatırlatmaktadır. “Giriş” bölümüne bkz.

manevi vatan vücuda getirmenin gerekliliğini de anlamış ve bu işe girişmişlerdir. Bir taraftan gazeteler, diğer yandan ilköğretim hocaları yirmi otuz sene kadar sürekli olarak çocuklara milli bir taassup aşılamışlardır. Japon çocukları milli gurur ve Avrupalılardan iğrenme duygularıyla büyütülmüştür. Hatta Japon yenilikçiler, halkta Japonya'dan başka bir millete meyil ortaya çıkmaması için Avrupa'nın medeniyete olan hizmetlerini bile gizlemişlerdir.

Mehmet Ali Tevfik Bey gerçeğin ortaya çıkması bakımından bu hareketin belki uygun olmadığı ama Japon yenilikçilerin böyle hareket etmekle vatanlarını ihya ettikleri kanaatindedir.

İşte Japonya manevi bir vatan haline gelerek, vatanperverlik denilen kırılmaz silaha sarılarak “ırk-ı ebyaz” (beyaz ırk) tehlikesini atlatmış, hatta şimdi kendisi “ırk-ı ebyaz” için bir tehlike olmuştur.

Demek ki manevi vatani icat etmek için çocuklara milli bir terbiye vermek yeterlidir. Mehmet Ali Tevfik Bey bu düşüncesini biraz daha açmaya çalışır. O da Ağaoğlu Ahmet Bey gibi milliyetin beş şeyden (din, dil, tarih, kavim edebiyatı, kavim geleneği) ibaret olduğu fikrindedir. Milliyeti, Mehmet Ali Tevfik Bey'in tercih ettiği tabirle manevi yurdu oluşturan bu beş unsurdur. Japonların vatanperverler yetiştirmek için başvurdukları tedbirler de bunların hemen hemen aynısıdır. Japon çocuğu önce annesinden, sonra da okul hocalarından milli bir terbiye alır.

Yazara göre Türkler (biz) bir manevi vatan yaratmak için Arjantinliler gibi safsatalar, yalanlar uydurmak zorunda değildir. Türklerin gerçeği aydınlatması, tarihi yoklaması yeter. Türkler kadar kendi kendisine iftira etmiş, kendi kendisinden habersiz bulunan başka bir millet yoktur. Ama bunlar artık mazide kalmıştır.

Türkler doğmaya başlamıştır. Avrupa'nın can çekişen bir ihtiyara mahsus hal ile sendelediği şu dakikada Türkler doğmuş veya dirilmiştir. Bu doğumun/dirilmenin her gün yeni bir işareti görülmektedir. Bu işaretlerse bir görevi ihtar etmektedir. O görev, manevi vatani vücuda getirmektir. Türkler onu, Arjantinliler gibi yalan ve safsata ile değil, gerçeği aydınlatarak ve tarihi sorguya çekerek yaratacaklardır.

Yazara göre Türkler eski zamanların en asil, en hünerli, en faziletli kavmi olmuşlardır. Tarihin bu gerçeği Türk çocuklarının dimağına işlenirse manevi vatan, gerçek vatanperverlik doğmuş olacaktır. “Barbar Türk” ifadesi Batının tarihe fırlattığı iftiraların en kötüsü ve en reddedilmişidir.

Yazar, ilk ağa ait bütün o muhteşem ve uzun övünülecek şeyler silsilesini atlayarak ortaçağa geçeceğini ifade eder. Ortaçağ için Buhar ,  bn-i Sina, Celalettin-i R m , Uluğ Bey ve Timurlenk’ten bahsettikten sonra, Osmanlı Türkleri dönemine geçer ve burada da Fuz l , Mithat Paşa, Mimar Sinan, Mustafa Reşit Paşa,    nc  Selim ve  bn-i Kemal zikredilir. Tüm bu anlatımdan sonra, “Avrupa’nın barbar diye tavsif ettiği milleti gördünüz m ?” der.

Mehmet Ali Tevfik Bey Türklerin bir millet, bir manevi yurt v coda getirmek için yalana ve safsataya muhtaç olmadıklarını tekrarlar. Bunun için, müstesna bir yıldız gibi bütün tarihi aydınlatarak geçen eski Türk zek sını öğrenmek, bilmek yetecektir.

Avrupa’da vatan ve millet kavramları asırlarca önce ortaya çıkmıştır. Hatta bunların yok edilmesi için meydana atılan vatan aleyhtarlığı bile hayli ilerlemiştir. Zavallı T rklerse bir vatan yapmaya şimdi başlayacaktır. Bu durum ne kadar üzücü olursa olsun azmimize h el getiremeyecektir: “Bir Türk milleti, bir Türk vatani yapacağız!”

Yapılacaktır çünkü milliyet teşkil edemeyen bir kavim milliyetleri oluşmuş kavimlerle karşı karşıya gelince ya tamamıyla mahvolup gider ya da o kavimler içinde eriyip kaybolur. Bunları yaşamak istemeyen Türklerin dünya üzerinde önemli bir rolleri vardır ve bunu gerçekleştireceklerdir. Yirmi beş asırlık bir medeniyetin hediyesi olan şanlı ve parlak bir tarih önümüzde durmaktadır. “Biz ona güzide sayfalar ilave etmekle babalarımıza karşı şükran vazifesini yerine getireceğiz, ahfada da yol göstereceğiz!”

Mehmet Ali Tevfik Bey’in bundan sonraki sözleri, tüm yazısının  zeti ve anafikri gibidir: “Türk milleti, Türk vatani yapılmalı diyorum. Nasıl? Türk etnografisini, Türk coğrafyasını, Türk tarihini, Türk mefahirini öğrenmek suretiyle.”

Yazara göre bu, kutsal bir arzudur ve bu muazzam işe hemen başlanmalıdır. Her Türk bir ufak taş getirmek suretiyle bu vatan ve milliyet sarayının binasının inşasına yardım etmelidir. Mehmet Ali Tevfik Bey kendisi de bunun için Türk duygularını coşturacak bir okuma kitabı yazacağını bildirir. Dinleyicilerden de manevi yurdu bir gönül arzusu olarak kabul etmelerini ve bu arzuyu gerçekleştirmek için çalışmalarını ister. Konferans, Mehmet Ali Tevfik Bey'in şu sözleriyle son bulur:

Biz genç, ihtiyar bütün vatanperver Türkler manevî yurt mefkûresi etrafında o kadar samimiyetle, o kadar gayretle çalışalım ki ahlâfın bizi takdis etmesi için: 'Mehmet Hân-ı Hâmis devri Türklerindendir!' sözü kâfi gelsin!¹⁹⁰⁹

Yazının bundan sonraki kısmı üç bölümden oluşan bir "lâhika"dır (ek) ve Mehmet Ali Tevfik Bey'in görüşlerini destekler nitelikte kanıtlardan oluşur. İlk bölümde yazar, Güney Kutbu'nun Norveçli Amudsen tarafından keşfinden bahseder. Amudsen'in ve Norveç Meclis Başkanı'nın konuşmalarından alıntı yapar. Yazara göre, Başkan'ın sözleri, övünülecek şeylere bağlılığın vatanperverlikte ne kadar etkin bir unsur olduğunu ispat etmektedir. Şimdiki Norveç halkı kâşifin vatandaşı olmakla iftihar etiği gibi, yarın doğacak Norveç çocukları da Amudsen'i anarak Norveçli olmakta bir mutluluk hissedecek; böyle büyük şahsiyetleri yetiştiren vatani tecavüze uğradığında onu korumak için kanını büyük bir minnet ve sevinçle dökecektir.

İkinci bölüm Batılı bir oryantalistin İbn-i Sina'dan bahseden kitabından yapılmış ve İbn-i Sina'nın ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu belirten bir alıntıya ayrılmıştır. Mehmet Ali Tevfik Bey, kitabın yazarının Farabî'yi de önemli âlimler arasında saydığını ve Farabî'nin Türk olduğunu ifade eder.

Üçüncü bölümde ise Fransız yazar René Bazin'in yazdığı bir okuma kitabından söz edilir. Mehmet Ali Tevfik Bey'in "baştan aşağıya kadar bir vatanperverlik incili" dediği kitabın girişinde vatani sevdirecek, ona hizmet arzusu verecek bir okumanın gereğinin belirtildiği kaydedilir ve kitaptan bir alıntı yapılır.

Görüldüğü üzere, Mehmet Ali Tevfik Bey uluslar ve milliyetçilik konusunda oldukça berrak bir bilince sahiptir. Ona göre hâlihazırda varolmayan ulusun ve ulusal

bilincin/kimliğin inşa edilmesi gereklidir.¹⁹¹⁰ Nitekim başka uluslar böyle yapmışlardır. Üstelik Genç Kalemler Tahrir Heyeti'nin bu yeni üyesine göre bunu yaparken başka ulusların yaptığı gibi yalan söylemenin (veya “geleneğin icadı”nın) bir sakıncası yoktur. Ama zaten Türkler yalan söylemeye ihtiyaç duymayacaklardır çünkü bu türden tarihsel malzemeye yeterince sahiptirler. Demek ki Mehmet Ali Tevfik Bey'e göre Türk ulusu, Türklük bilinci inşa edilecektir. Ulusun inşasında temel araçlar ise eğitim (aile/okul) ve tarih olacaktır.

Son olarak, bu yazıda da Türkler hakkındaki iftiraları (oryantalist tarih yaklaşımı) dolayısıyla Avrupa'ya çıkışıldığını belirtmek yerinde olur.¹⁹¹¹

Bu nüshanın tek manzumesi olan İsmet Bey'in “Makyavel'e” başlıklı şiiri¹⁹¹², adından anlaşılacağı üzere anti-İtalyan bir içeriktedir ve “intikam şiirleri” kategorisine dâhil edilebilir.¹⁹¹³

Aka Gündüz'ün “Vatan Sesleri” sütununda çıkan mensur şiiri “Rüyamın Masalı”nda¹⁹¹⁴ bir bebek bekleyen şairin gerçeküstü rüyası anlatılır. Eser, milliyetçi atıflar içerir. Mesela bebek “Türk çocuğu” olduğu için güzeldir. “Altın Dağ”, “gök bayrak”, “ak tuğ”, “al bayrak” gibi tabirler kullanılır. Bebeğin “ruh adı”, “ezelî adı” “Türk”tür.

Hikâyelerindeki kadar olmasa da Aka Gündüz'ün bu mensur şiirinde de dinî motifler görülür. Bebeğe (şayet erkekse), “kuvveti imanla besleme” tenbihinde bulunulur. “Hakkın kudreti var”dır.

¹⁹⁰⁹ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 187.

¹⁹¹⁰ Yazar, daha çok, Fransız tipi iradî bir milliyetçilik anlayışına sahip görünür. Yazının başında Ernest Renan'dan alıntı yapılması da aslında bunun göstergesi gibidir. Milletin tanımında öznel tercihleri ön plana çıkaran Ernest Renan'a göre millet, her gün tekrarlanan bir plebisittir (halk oylaması). Yani millet, kendisini oluşturan bireylerin onayına (gönüllü katılımına) dayanır. Bkz. Özkırımlı, s. 52-53; Erözden, s. 84, 92; Jaffrelot, s. 54. Renan'ın düşüncesinde, iradî katılıma dayanan ulus anlayışının ne ölçüde içerildiğine dair kuşku için bkz. Erözden, s. 92-94.

¹⁹¹¹ Türk Yurdu dergisinin 31 Ekim 1912 tarihli 25. sayısında Mehmet Ali Tevfik Bey'in “Yine Manevî Yurt” başlıklı bir makalesi yayımlanmıştır. Bkz. Mehmet Ali Tevfik, “Yine Manevî Yurt”, **TY**, (çevrimyazı basım) 2. Cilt, s. 18-21. Bu yazısında Genç Kalemler'de yayımlanan iki makalesine de atıfta bulunulur. Ayrıca yine “Manevi Yurt”tan bir bahsi için bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı'nın Defteri**, s. 62-63.

¹⁹¹² Ayın. İsmet, “Makyavel'e”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 190.

Köprülüzade Fuat Bey’in makaleleriyle şiddetlenen Yeni Lisan tartışmalarına katılan bir diğer İstanbul aydını, Kara Osmanzade Yakup Kadri Bey olmuştur. Rübâb dergisinin 2 Mayıs 1912 (19 Nisan 1328) tarihli 14 numaralı nüshasında yayımlanan “Netâyic”¹⁹¹⁵ başlıklı oldukça ağır ve alaycı yazısıyla birlikte, Yakup Kadri Bey de Genç Kalemler/Yeni Lisan karşıtı cephe içindeki yerini almıştır.

Genç Kalemler’in 20 numaralı nüshasının “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzasını¹⁹¹⁶ ve “Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap” başlığını taşıyan son yazısı, Yakup Kadri Bey’in sözü edilen makalesine karşılık olarak (aynı sertlikle ve alaycılıkla) yazılmış kısa bir cevaptır.¹⁹¹⁷

Genç Kalemler’e göre, “mukaddes bir mefkûrenin doğurduğu Yeni Lisan”a saldıran ve bütün bir gençliğe hakaret eden Yakup Kadri Bey’i çıldırtan ve hücum ettiren sebep şudur:

...bir tarafta beyzade, irad-hâr¹⁹¹⁸, mirasyedi, sefihane hayata âşık, insaniyetin en mübeccel esaslarına tamamen bîgâne, müstehzi, sahte bir aristokrasi ile süslenmiş, bir kelime ile lövanten şahsiyetler, diğer tarafında enamiyet, yani demokrasinin fakir, mütevazı çocukları var. Birincileri “eneci” yani hodnümâ, ötekileri “buduncu”, yani vatan hizmetkârı diye tavsif de kabildir. Birincilerin ihtirası, her şeye rağmen kendi şahsiyetlerine zevk ve mahzuziyetlerden bir saray yapmak, ikincilerin mefkûresi, içinden nebean ettikleri ve üstüne dayandıkları enemiyle beraber yükselmektir. Velhasıl birinciler menfaatçi, ikinciler de mefkûrecidir.¹⁹¹⁹

¹⁹¹³ Bu nüshanın tercümesi de toplumsal ve vatansever içerikli bir Fransız hikâyesidir. Bkz. Rinemezeroa (René Maizeroy), “Canlı Meşale”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 196-199.

¹⁹¹⁴ Aka Gündüz, “Rüyamın Masalı”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 194-196.

¹⁹¹⁵ Bu yazının tam çevrimyazı metni için bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 523-526.

¹⁹¹⁶ Genç Kalemler’de yayımlanan yazılar içinde tam olarak kimin kaleminden çıktığını bilmediğimiz metinlerden biri budur. Kimi nitelikleri bize, bu yazının Ali Canip Bey (veya ikinci bir ihtimal olarak Ziya Gökalp) tarafından yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

¹⁹¹⁷ GKTH, “Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 200.

¹⁹¹⁸ Bu kelime çevrimyazı metinden aktarılmıştır. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 452.

¹⁹¹⁹ GKTH, “Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 200.

Genç Kalemler’e göre kavga şimdi başlamıştır. Mefkûrecilerin ilk zaferlerini görerek çıldıranlar silahlarını kolay kolay bırakmayacaklardır. Genç Kalemler zaferi kazanacak taraf hakkında herhangi bir şüphe beslemediği için, amansız bir savunma ile saldıranları kahretmeye karar vermiştir.¹⁹²⁰

Yeni Lisan derin ve süreğen bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bilimsel olarak doğru, sanatsal olarak güzel olduğu gibi, aşırılıklardan da tamamen uzaktır. Mutlak bir zorunluluğa tekabül ettiği için daima yükselerek ilerleyecek, iftiracıları ve muarızları onun bu direniş kabul etmeyen yükselişi önünde yere serileceklerdir.

Yukarıdaki alıntının en önemli özelliği, Yeni Lisan tartışmasının taraflarını halkçı bir bakış açısıyla tasnif etmesidir. Burada bir kez daha, II. Meşrutiyet devri Türk Halkçılığı’nın ilk yayın organlarından biri olan Genç Kalemler’in ideolojisinin halkçı yönü kendini göstermektedir.¹⁹²¹

Genç Kalemler’in 17-18 numaralı nüshasındaki eleştiri yazısına karşılık olarak, 2 Mayıs 1912 (19 Nisan 1328) tarihli ve 1091 numaralı Servet-i Fünun’da Köprülüzade Fuat Bey’in “Türklük ve Yeni Lisan” başlıklı yeni bir yazısı yayımlanmıştır. Genç Kalemler’in 21 numaralı nüshasının “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzalı başmakalesiyle¹⁹²² tartışma sürdürülür.

Makalenin hemen başında Genç Kalemler’in dil konusundaki (yazıdaki ifadeyle) bütün iddiası (yani, Yeni Lisan) tek bir cümleyle özetlenmiştir. Genç Kalemler’in bütün davası, dilbilimin “her lisana yalnız kendi sarfı hâkim olmalıdır” yaklaşımıyla özetlenebilir.

¹⁹²⁰ Gerçekten de Genç Kalemler’in kavgayı birkaç koldan yürüttüğü görülmektedir. Örneğin bu nüshanın ilginç yazılarından biri, Ali Canip Bey tarafından kaleme alınmıştır ve Genç Kalemler’in sert bir polemige tutuşmuş olduğu Köprüzade Fuat Bey’in intihallerini ortaya koyar. Bkz. Celal Sakıp (Ali Canip), “Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 191-194.

¹⁹²¹ Genç Kalemler’in Yakup Kadri Bey’e yönelik bu sert karşılığı, daha önce Yeni Lisan hareketine ılımlı yaklaşan Şahabettin Süleyman Bey’in, arkadaşı Yakup Kadri Bey’den taraf olarak Genç Kalemler’e tavır almasına neden olmuştur. Bkz. Polat, **Şahabeddin Süleyman**, s. 43. Şahabettin Süleyman Bey’in Rübâb dergisinin 23 Mayıs 1912 (10 Mayıs 1328) tarihli 17. sayısında çıkan, “Genç Kalemler Tahrir Heyetine” hitaben yazılmış açıklamasının çevrimyazısı için bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 527.

¹⁹²² GKTH (Ali Canip), “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 202-207.

Bundan sonra, Yeni Lisan hareketinin kısa bir tarihçesi verilir. Bulgaristan’da yayınlanan “Mir” gazetesinin evvelden öngördüğü gibi, Yeni Lisan cereyanının terakki tutkunları ile alışkanlık esirleri arasında bir mücadele doğuracağı anlaşılmıştır ve Fuat Bey’in 1082 numaralı Servet-i Fünun’da çıkan “Yeni Lisan” başlıklı yazısıyla nihayet bu da olmuştur. Bu yazıya 17-18 numaralı Genç Kalemler’de yanıt verildikten sonra, 1091 numaralı Servet-i Fünun’da Fuat Bey’in bir önceki makalesindekiyle aynı görüşleri savunduğu bir yazısı daha çıkmıştır.

Makalenin bundan sonraki kısmında Fuat Bey’in bu son yazısında Genç Kalemler’e yönelttiği, tartışmaya şahsi unsurları karıştırma (tartışmayı kişiselleştirme) meselesine değinilir. Genç Kalemler şahsi hususları karıştırmak istememiştir. Fuat Bey’in hastalığı olan “ferdî gurur”la şahsiyattan bahsetmesinin sonucu olarak bu şekilde cevap vermeye mecbur kalmıştır.

Bundan sonra, Genç Kalemler’in Fuat Bey’e ilişkin iddiası ispatlanır. Yani, Fuat Bey’in işe şahsi unsurları daha en baştan nasıl karıştırdığı somut örneklerle (yazılarından yapılan alıntılarla) ortaya konur.

Birileri tarafından buna zorlanmazsa; karşısındaki, şahsa değil fikre karşıt olursa Genç Kalemler onu hürmetle selamlayacak, cevaplarını da ona göre verecektir. Şayet Fuat Bey ciddi bir tartışmaya girişmek istiyorsa, Genç Kalemler, kendi esaslarını bu yazıda sorular şeklinde Fuat Bey’e takdim etmektedir. Genç Kalemler dogmatik değildir. İddialarının aksini ispat ederse şimdiye kadarki kanaatlerini kendi elleriyle kahredecektir.

Makalenin bundan sonraki kısmı dört madde halinde, sözü edilen esaslara/sorulara ayrılmıştır. İlk maddede, dilbilimin, “bir dil köklerinden değil tasarruflarından oluştuğu için başka dillerden kelime alabilir ama kural alamaz” ilkesi tekrarlanır ve Yeni Lisan’ın bu bilimsel esasa dayandığı ifade edilir.

İkinci maddede¹⁹²³ konuya, yeni bir ilim olduğu söylenen “selikiyyat” (stylistique) açısından yaklaşılır. Buna göre, her dilin içinde bir “ortak dil” vardır.

¹⁹²³ Makalede “2)”nin çıkmadığı görülmekte ama yazının akışı (anlam) itibarıyla ikinci maddenin buradan başladığı anlaşılmaktadır.

“Ortak dil”in kelimeleri mensup olduğu kavmin yalnız bir kısmını hatırlatmaz, genelini akla getirir. Genç Kalemler Yeni Lisan’ı “yüz milyonluk koca bir Türk neslinin istikbal lisani olarak” tanıdığı için tasfiyecilerden ayrılmıştır. Bir “avam lisani” yaratmaya çalışmamıştır. Yeni Lisan bir kısmının değil, bütün bir kavmin lisani olacaktır. Makalede bu görüş örneklerle açıklanır.

Ancak, bu temel ilke yanında yazar istisnai bir duruma da işaret eder ve böylece Fuat Bey’in Gökalp’in “Altın Destan”ını örnek vererek yönelttiği (aksini savunurken öz Türkçe kelimeler kullanma) eleştirisine de cevap vermiş olur. Buna göre, kelimeler fikirlerin şekillenmesinden başka bir şey olmadığından, eğer bir kısım hatırlatılmak isteniyorsa, o zaman bu türden kelimelerin kullanılmasına diyecek bir şey yoktur. Çünkü bir fikir o fikri en güzel ifade edecek kelimeye muhtaçtır. Bu nedenle eski veya yeni lisana örnek olarak yazılmayan Gökalp’in destanları eski Türk kelimeleriyle doludur. “O büyük ve muhterem refikimiz bu kelimeleri ihya için değil, o muhteşem maziyi ihtar için yazmıştır.”

Üçüncü maddede meseleye bu sefer toplumbilim açısından yaklaşılr. Buradaki açıklamalardan Durkheim etkisinin artık iyice belirgin bir hale geldiği ve örneğin Tarde’in tümüyle reddedildiği veya unutulduğu anlaşılmaktadır.

Yazara göre, toplumbilimin son kuramları (yani, Durkheim), fertlerin birleşmesinden toplamda büsbütün başka içerikte bir toplumsal vicdanın ortaya çıktığını ispatlamaktadır. Bu toplumsal vicdanın ortaya çıkardığı toplumsal hadiseler ise fertlerin isteklerine tabi olmaktan uzaktır. Bu tür hadiselerde fertlerin görevi, toplumsal vicdandaki bilinçsiz eğilimlere bilinçli bir cereyan vermektir. Tarde’in yanlış/hastalıklı (sakîm) yöntemini birkaç makalesinde zikreden Fuat Bey, “bugünkü içtimaiyat ilmine istiklalini kazandıran büyük Durkhaym’ın şu yukarıda hulâsa” edilen iddialarına kayıtsız değilse, Yeni Lisan meselesinde Genç Kalemler’in de tamamen bu kanaate göre hareket ettiğini görmüştür.

Genç Kalemler Türkçenin gelişim safhalarını inceleyip, bir taraftan bu incelemenin, diğer taraftan dilbilimin ortaya koyduğu bulgularla (teminlerle) yetinerek, bu gelişimi hızlandırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Tasfiyecilere katılmamış ve bu

çizgisiyle yanlış yapmadığını da Yeni Lisan'ın kazandığı taraftarlarla anlamıştır. Yazar, sayfalarca açıklanmaya muhtaç bu konunun ayrıntılandırılmasını sonraki makalelere bıraktıklarını belirterek, Yeni Lisan'ın doğru olduğunu toplumbilimin de temin ettiğini ifade etmekle yetinir.

Dördüncü maddede “ırk-kavim” meselesi ele alınır ve bu kısım Genç Kalemler'in milliyetçilik anlayışının ve temel misyonunun ortaya konulması açısından çok değerlidir.

Genç Kalemler “saf ve tarihî ırklar”ın (antropolojik anlamda ırkın) varlığına inanmamaktadır. İnandığı bir şey varsa o da dillere dayanan kavmiyetlerdir. 20. yüzyıldaki bütün mücadeleleri bunlar yapmaktadır. Genç Kalemler'e göre Türk kavminin en feci toplumsal hastalığı şimdiye dek benliğini tanımamış olmasıdır. Bu hastalık Türklerde unutulmaz yaralar açmıştır.

Türkler benliklerini tanımayarak özgün bir medeniyet kurmadıkları, diğer kavimlerin bilim ve sanat eserlerini olduğu haliyle kabul ettikleri gibi, Türkler içinden yetişen âlimler ve şairler de (aydınlar) yine benliklerini tanımayarak şu veya bu kılığa girmişlerdir. İşte bu müthiş “esaret hastalığı”ndan kurtulmak için, Genç Kalemler, dilin/Türkçenin bağımsızlığından işe başlamak istemektedir. Vatanını seven herkes de Genç Kalemler'le birlikte böyle düşünmektedir.¹⁹²⁴

Ali Canip Bey'in bu önemli makalesi de şimdiye dek Genç Kalemler için söylenenleri destekler niteliktedir. Her şeyden evvel Genç Kalemler ırkçı bir milliyetçiliği açıkça reddeder. Uлуу “dil” ile tanımlar. Ayrıca makalede dilsel/kültürel Pantürkçülük yapıldığı görülür. Aydın karşıtı (halkçı) denebilecek ton bu yazıda da kendini gösterir. Ayrıca, Türkçülük akımının (veya en azından bu akımın bir kolunun) Durkheim toplumbilimi ile birleşmesi de tamamlanmış gibidir.

¹⁹²⁴ Ali Canip Bey makalesini, bu yazıyla tartışmayı kişisellikten çok uzak olan bir yola yönelttiklerini, günahın kendilerinden büsbütün gittiğini, şayet Fuat Bey aynı yolda giderse, kendisini istedikleri kadar hırpalamak zorunda kalacaklarını belirterek bitirir.

Bu makaleye ilişkin belirtilmesi gereken son nokta, prensipte halkın diline girmemiş öz Türkçe kelime kullanımını reddeden Genç Kalemler'in, bunun bir istisnası olarak, Türkçülük yapmayı ("o muhteşem maziye ihtar için") getirmesidir.

Suphi Ethem Bey'in "Alman Edebiyat Tarihine Umumî Bir Nazar" başlıklı makalesi¹⁹²⁵, adından da anlaşılacağı üzere, eski çağlardan 19. yüzyıla Alman edebiyatı tarihi üzerine bir incelemedir. Bu uzunca makalenin dikkat çeken yönlerinden biri, esas itibarıyla "Almanların Yeni Lisan ve Milli Edebiyat hareketi"nin, daha doğrusu Almancanın sadeleşme/ulusallaşma tarihinin ve milli Alman edebiyatının oluşumunun anlatılmış olmasıdır. Öyle ki okura Türkçe/Türk edebiyatı ile Almanca/Alman edebiyatı arasında açık ve faydalı bir karşılaştırma yapabilme imkânı sunulmuştur denebilir. Üzerinde özellikle ve ağırlıklı olarak durulan isimler Martin Luther, Goethe ve Schiller'dir.¹⁹²⁶

Makalede ortaya konan değinilmeye değer tespitlerden biri, Gutenberg devrinde gelişen matbaacılık ile dil/edebiyat alanındaki ulusal ve sadeleşmecî gelişme arasındaki ilişkinin belirlenmiş olmasıdır.

Suphi Ethem Bey aynı zamanda (ve kaçınılmaz olarak) Alman milliyetçiliğinin doğuşu üzerinde de durur. Yazarın anlatımına göre, Almanya'da milliyet fikri 19. yüzyılda gözüktür. Alman gençlerine duygusal ve düşünsel bir ortaklık bahşeden kendi şairleri olmuştur. Vatan fikrinin doğuşunda düşman komşu devletin (Almanya için Fransa) siyaset düzleminde oynadığı rol ne ise, yeni bir neslin meydana getirilmesinde fen, felsefe ve hatta edebiyat alanlarında yanılanların (müteallitlerin) etkileri de aynıdır.

Alman milli birliğini hazırlayan, onları yalnız "vatan!" diye feryat ettiren, Fransızların fazla kozmopolitliği olmuştur. Fransa'daki devrimler komşu memleketlerde derin izler bırakmıştır. Suphi Ethem Bey bunları yazdıktan sonra Türkler için şu

¹⁹²⁵ Suphi Ethem, "Alman Edebiyat Tarihine Umumî Bir Nazar", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 207-211, 214-220.

¹⁹²⁶ Goethe ve Schiller için bkz. Timuçin, s. 158-163.

değerlendirmeyi yapar: “Yazıklar olsun ki, senelerden beri ensemize inen tedîb¹⁹²⁷ sillelerinden Türk gençleri hâlâ mütenebbih olamıyorlar!”

Yazara göre, bugünün sağlam, kuvvetli Almanyasını meydana koyan, Fransızların Napoléon’udur. Almanya’da milli duygu ve düşüncelerin (asabiyetin) galeyana gelmesi Napoléon’dan yedikleri uyandırıcı tokattan sonradır. Kozmopolit Fichte’yi vatan lehine feryat ettiren yine dış baskı, yine Fransızların saldırılarıdır.¹⁹²⁸ Suphi Ethem Bey makalesini Türk gençlerine ilişkin şu sözlerle sonlandırır.

Her gün kafasında bombalar patlayan, her gün bir uzvu yaralanan Türk gençliği bakalım ne vakit aklını başına alacak da millî bir ittihat ile lisanını, edebiyatını, felsefesini, bilhassa düşünce ve menfaatini birleştirecek? Zannedersem bu zaman geldi de geçiyor bile.. ..¹⁹²⁹

Suphi Ethem Bey’in bir dipnotunda dile getirdiği bir tespit de önemlidir. Buna göre, bugünkü Fransa’yı vücuda getiren insanlar aslen Fransız değildirler. Bunların hepsi yabancıdır.

Ali Canip Bey’in toplumsal içerikli şiirlerinin en meşhuru olan ve yayımlandığı dönemde büyük ses getiren “Şark’ın Ufukları”¹⁹³⁰ da 21 numaralı nüshada yer alır. Genç Kalemler’de yayımlanan en önemli manzumelerden biri olan ve “büyük kardeşim Ziya’ya” kaydıyla Ziya Gökalp’e ithaf edilen bu şiir şöyledir:

Daldım gözünde vehm uyuyan susmuş ufkuna
Ey Şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?..

Hâlâ huşûa kubbeler en hisli bir penâh,
Hâlâ minarelerde tevekkül diyen bir ah,

¹⁹²⁷ Edeplendirme, terbiye etme. Devellioğlu, s. 1054.

¹⁹²⁸ Suphi Ethem Bey, milliyetçilik düşüncesinin (Alman romantik milliyetçiliğinin) babalarından olan Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) konusunda yanılmamaktadır. Başta, bireysel özgürlüğe olan düşkünlüğü nedeniyle “vatanseverlik” kavramına ilgisiz kalan Fichte’nin düşüncesinde 1806 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Bunda o yıl Fransa ile Prusya arasında patlak veren savaş önemli bir rol oynamıştır. Bu tarihten itibaren Fichte Alman milliyetçiliğini savunmuştur. Bkz. Özkırımlı, s. 31-32. Bu arada, Fichte’nin dile büyük önem verdiği ve dil unsurunu ulusal bütünlüğün temeli olarak koyduğuna işaret edilmelidir. Bkz. Erözden, s. 90-91.

¹⁹²⁹ Suphi Ethem, “Alman Edebiyat Tarihine Umumî Bir Nazar”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 220.

Hâlâ saçaklarında güler baykuş evlerin,
Hâlâ köpek eninleri serper sokakta kin,
Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes,
Hâlâ beşik gıcirtısı, hâlâ o tozlu ses.....

Yükselmeyen tazarruun ey Şark bitmiyor,
“Hayya ale’lfelâh”ını gökler işitmiyor...

Sönsün fezalarında sükûn işleyen seher,
Dönsün zeminlerinde de isyana secdeler;
Diz çökmesin sağır göğe öksüz duaların,
Yaksın bütün ufukları artık belâların;
Her zulmü, kahır boğmaya bir parça kan yeter;
Ey Şark uyan, yeter, yeter.. Ey Şark uyan, yeter!..

Görüldüğü üzere bu metin, asırlarca süren uykusundan uyanması ve karanlıklardan kurtulması için Doğu’ya, Doğululara yapılmış şiddetli bir çağrıdır. Hiçbir şekilde Batı’dan söz edilmese de Doğu’nun karşıtı veya alternatifi olmak itibarıyla Batı karşıtı veya daha doğrusu Batı’ya karşı Doğu’dan yana bir tavır içerdiği söylenebilir.

Daha açık olan, eleştirinin dolaylı ve hatta dolaysız olarak İslam dinine ve dinî yaşam tarzına yöneltilmiş olmasıdır.¹⁹³¹ Kubbeler hâlâ (Tanrı huzurunda) boyun eğmenin (huşûnun) hisli (duygusal) koruyucusudur. Minarelerde hâlâ işi Allah’a bırakıp kadere razı olma (tevekkül) seslendirilmekte, hurafeler hâlâ yaşatılmaktadır. Doğu’nun (herhalde Tanrıya) yakarışları bitmemekte ama aynı zamanda bu yakarışlar (herhalde Tanrıya ulaşmamak anlamında) yükselmemektedir.

İlk üç parçada durum tespit edildikten sonra, son parçada Doğu’nun yapması gerekenler dile getirilir. Sessizlik son bulmalı, secdeler isyana dönmelidir. İsyana inanmak dışında, bu ifadelerden dine, Tanrıya yönelik bir isyanın önerildiği de hissedilmektedir. Çünkü hemen ardından, dua etmek (Tanrıya yalvarmak) için sağır

¹⁹³⁰ Ali Canip, “Şark’ın Ufukları”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 213.

¹⁹³¹ Saffet Ürfî’nin deyişiyle, bu manzume “isyankâr”dır. (Betin), s. 10.

göge (kendisini duymayan Tanrıya) diz çökmemesi istenir. Duaların “öksüz” (babasız) olması, Tanrı tarafından zaten duyulmadıklarını ifade eder. Demek ki Tanrıdan yüz çevirmesi tavsiye edilmektedir. Çözüm, dinde ve Tanrıda değildir.

Bunun yerine, kederi/gamı artık bütün ufukları yakmalıdır. Bütün zulümleri ve kahrı boğmak için (dua değil) bir parça kan yeterlidir. Doğu, artık uyanmalıdır.

21 numaralı nüshada Mustafa Nermi Bey’in kaleme aldığı yeni bir yazı dizisi yayımlanmaya başlamıştır. “Felsefe” sütununda verilen bu ilginç yazı dizisi “Ölüm ve Hayat” üst başlığını taşır. İlk bölümün alt başlığı, dizinin ana temasının “ölümden sonra hayat fikri” olduğunu gösterir.¹⁹³²

Mustafa Nermi Bey yazısının girişinde (“Mukaddime”), bu yazıyı hangi niyetle hazırladığını bildirir. II. Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra başını Bahattin Bey isimli bir kimsenin çektiği bir “İspiritizmacılık” modası başlamıştır.¹⁹³³ Medyumlar aracılığıyla gelecekte haber almayla, maddî âlem dışıyla, doğa ötesiyle, peri masallarıyla, mucize hikâyeleriyle ilgilenen bu bilim dışı ve acınacak cereyan önceleri rağbet görse de bir müddet sonra birden bire sönmüştür. Ama bu arada zekâlar da vakitlerini boşa harcamışlardır.

Mustafa Nermi Bey, spiritizma modasının doğduğu, büyüdüğü ve öldüğü zamanlarda konuyla ilgili bazı şeyler okumuş ama tam anlamıyla tatmin olmamıştır. Paris’e geldikten sonra kütüphanede bulduğu bir kitapsa bu tatmini sağlayacak bir vasıta olmuştur. Söz konusu eser Charles Letourneau’nun “Evolution Religieuse” (Dinin Evrimi) adlı kitabıdır. Spiritizmanın konusunu teşkil eden “ölümden sonra hayat fikri” bu kitapta güzel bir şekilde anlatılmıştır. Mustafa Nermi Bey’in makalesinin ana kaynağı da bu kitap olmuştur. Ayrıca, Herbert Spencer gibi başka düşünürlerin eserlerinden de yararlanmışlardır.

¹⁹³² Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Muhtelif Irklarda Ölüm ve Ölümden Sonra Hayat Fikrinin Tenemmüv ve Tekamülü Hakkında İctimaî Tetkikler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 21 (16 Mayıs 1328), s. 220-224.

¹⁹³³ İspiritizmacılığın II. Meşrutiyet yıllarında belirli bir yaygınlığa ulaştığı anlaşılmaktadır. İstanbul’da 1910-1912’de “İspiritizma” adlı bir dergi yayınlanmış olmaktan başka, dönemin mizah dergileri de bu meseleyi dillerine dolamışlardır. Bkz. Brummett, s. 351-355.

Mustafa Nermi Bey'in bundan sonraki sözleri ilginçtir. Kendi deyişiyle, onun niyeti, kendi çevremizde yaşayan, yaşamaya başlayan fikirlerin doğru olup olmadığının ortaya çıkması için tartışma kapısını açmak, fikirlerin etkilendiği nedenleri az çok gösterebilmektir. Kendisi bu makaledeki fikirlerden sorumlu değildir çünkü bunları Letourneau'dan¹⁹³⁴ almaktadır; kendisiyle pek az alakalıdır. Yalnızca, muhitteki derin sessizliği yırtmak için bunu yayımlamaktadır. Üstelik Mustafa Nermi Bey din âlimlerinden de burada gerçeğe aykırı gördükleri şeyleri lütfen açıklamalarını rica eder. Çünkü doğal olarak Batı bilginleri, birçok imamlar gibi yüksek düşünememişlerdir. Bugün İslam felsefesinin tenkit edeceği konu fen olacaktır. Çünkü "İtizalciler" in¹⁹³⁵ yok olmaları bu konunun tartışılmasını sonuçsuz bırakmıştır.

Mustafa Nermi Bey, amacının ne kadar samimi olduğunu okurlarının anladıklarından emin olduğunu; niyetinin âlimlere, okurlara bir tartışma zemini hazırlamak olduğunu; artık böyle kalpten gelen bir arzuyla yapılan hataların okurlarca affedileceğini ifade ederek girişi tamamlar.

Bu ilginç açıklamalar daha makaleyi okumaya başlamadan kafada şüpheler uyandırmaktadır. Mustafa Nermi Bey'in böylesine hassas ve savunmacı bir duruş geliştirmesi bu makalenin içeriği hususunda uyarıcı olmalıdır. Yazıda dinin hüküm sürdüğü alana geçileceği, dinî konulara temas edileceği ve üstelik dinî anlayışa (yaşamın dinsel algılanışına) oldukça ters düşen fikirler ileri sürüleceği; dinsel perspektife ters düşen (seküler ve materyalist) bir perspektifle hayata, ölüme ve ölümden sonraki hayata bakılacağı anlaşılmaktadır.¹⁹³⁶

Mustafa Nermi Bey, ilk başlığı "İslav Esatirinin Tesiri"¹⁹³⁷ olan yazısına, Köprülü'de geçen çocukluğundan hatıralarla başlar. Mahallenin yaşlı kadınlarının bir araya gelip hayaletlerden, ölümlerin dirilip vampir haline gelmelerinden ve bu

¹⁹³⁴ Fransız düşünür, antropolog ve etnolog Charles Letourneau (1831-1902) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 358. Letourneau'nun Abdullah Cevdet Bey'in düşünce yapısını şekillendiren düşünürlerden biri olduğunu bir not olarak düşelim. Bkz. Hanioglu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, s. 402.

¹⁹³⁵ Vâsıl b. Atâ'nın kurduğu "mu'tezile mezhebi" taraftarları. Devellioğlu, s. 470. "İtizalcı", kelime anlamı olarak "doğru yoldan ayrılan" anlamına gelir. Pakalın (II), s. 586.

¹⁹³⁶ Açıklanması daha güç olan şey, Mustafa Nermi Bey'in neden böyle bir açıklama yapmaya ihtiyaç duyduğudur. Bu belki de o sıralarda kuvvetlenen Panislamizm'le dolaylı olarak çalışma kaygısından kaynaklanmaktadır.

vampirlerin yapmadıkları fenalık kalmadığından, vampir avcılarından; kısacası doğaüstü korkunç hikâyelerden, hurafelerden bahsettiklerini anlatır. Yazara göre bu gerçek dışı hikâyelerin spiritizma kitaplarında anlatılanlardan bir farkı yoktur. Vampirler, cinler, tekin olmayan evler meselesi pek eskidir. İnsanlığın doğumuyla başlamıştır ve hangi toplum incelenirse incelensin böyle inançlar görülür. Acaba bunun nedeni nedir?

Yazar, toplumların, ırkların hayatlarını anlamak açısından masalların özel bir öneme sahip oldukları düşüncesindedir. Çünkü masallar ve gelenekler bir toplumsal tipin aklının, dimağının, hayatının haricileşen (dışavuran) bir şeklidir. Ancak bunlar sayesinde o toplumların ruhiyetlerine, onları böyle düşünmeye mecbur eden nedenlere ulaşılabilir.

Gelenekler insanların ilkel (iptidaî) hayatî tezahürlerini gösterir. Ölüme ilişkin rivayetler, dedelerimizin ilkel korkularını ve kendi yarattıkları tesellileri içerir. Bütün bu gelenek yığınlarında ortak, genel bir his, ölümden sonra yaşayış hissi görülür. Bunun nedeni nedir?

Yazara göre insanlar akılsal gelişimlerinde üç safhadan geçerler. İlk safha, kesinlikle nedenleri tayin edememek; ikinci safha, nedenleri birer sonluk (intihaiyyet) ve evlâlıkla (üstünlükle) açıklamak; üçüncü aşama ise “fen”dir.

İnsan doğrudan fen devresine atlamamıştır. Doğadaki hadiselerin nedenlerini uzun zaman, asırlarca anlayamamıştır. Bugün bile onun zavallı timsalleri vardır. Demek ki toplumsal dimağın değişimi ve gelişimi doğal hadiseler gibi seri değildir.

Öyleyse insanlar ilk devrelerde nasıl düşünmektedirler? İnsanlar ilk önce kendilerinin dışındaki şekilleri/suretları (heyetleri) kendi uzantıları gibi nitelmişlerdir. Her şeyde bir ruh, bir hayat, manevî bir varlık aramışlardır. Taşlar, ağaçlar ilkel insanları epeyce düşündürmüş ve korkutmuştur. İlkel insan hiçbir varlığın yokluğunu tasavvur edemez. Örneğin bir ağaç kurumuşsa bunun, ağacın ruhunun uçmasından kaynaklandığını düşünür. Hayatın birden bire sönebileceği, bugün seven-sevilen bir

¹⁹³⁷ “Slav Mitolojisinin Etkisi”.

kimsenin yarın toprak olacağı tasavvur edilemediğinden, ilkel akıl buna razı olmadığından, hayat ile ölüm arasındaki ilişkiyi tayin edemediğinden, onun için doğal ölüm de yoktur. O bütün buhranları dindirecek sebepler bulup kendisini aldatmaya çalışmıştır.

İlkel insanın düşünüş tarzına ilişkin bu düşüncenin doğru olduğunu gösteren birçok işaret vardır. Mesela Slav mitolojisi ruh ile cismi büsbütün ayrı şeyler olarak kabul etmiştir. Slav mitolojisine göre cismin bir de gölgesi vardır.

Yazar bu gibi düşünceleri yaşatan ölmemiş bir teamülden (âdetten) bahsetmek istediğini belirterek kendi yaşamından bir anektot aktarmaya başlar. Ancak, yazı “mabadi gelecek nüshada” kaydıyla burada son bulur.¹⁹³⁸

Genç Kalemler’in 22 numaralı nüshası “Verdiğimiz Bir Karar” başlıklı, “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzalı sert açıklamayla başlar.¹⁹³⁹ Tahrir Heyeti tartışmayı hakaret ve küfür şekline dönüştürenleri, haysiyete ve namusa el uzatanları artık, bu eli kırması için adalete/kanuna havale edecektir.¹⁹⁴⁰

Bu açıklamanın ardından, Mustafa Nermi Bey’in yazdığı “Yeni Lisan İstilas Karşısında” başlıklı başmakale gelir.¹⁹⁴¹ Genç Kalemler’de çıkan en hacimli metinlerden biri olan bu makale de esas itibarıyla bir polemik yazıdır. Fuat ve özellikle Yakup Kadri Beylerin tüm iddiaları topluca cevaplandırılmış, Genç Kalemler’in Yeni Lisan programı bir bütün olarak tekrar ortaya konulmuştur. Mustafa

¹⁹³⁸ Bu yazı dizisi üzerine değerlendirmeyi topluca, dizinin son parçasının ardından yapacağız.

¹⁹³⁹ GKTH, “Verdiğimiz Bir Karar”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 225. Birinci Bölümde bu açıklamanın tamamı aktarılmıştır. “İTC-GK İlişisini Tespit Edenler” kısmına bkz.

¹⁹⁴⁰ Genç Kalemler’in 22 numaralı nüshası 19 Haziran 1912 tarihlidir. Yakup Kadri Bey’in Yeni Lisan’ı eleştiren ilk makalesine yukarıda deyinilmiştir. Yakup Kadri Bey’in aynı başlıklı (“Netâyic-II”) ikinci makalesi yine Rübâb dergisinin 24 Mayıs 1328 (6 Haziran 1912) tarihli 19 numaralı nüshasında yayımlanmıştır. (Bu yazının tam çevrimyazı metni için bkz. Polat, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, s. 528-530). Ancak, bu makale bir Yeni Lisan tartışması değildir. Dolayısıyla, bu açıklamanın Yakup Kadri Bey’in ikinci makalesi vesilesiyle yapıldığını düşünmek güçtür.

¹⁹⁴¹ Mim. Nermi, “Yeni Lisan İstilas Karşısında”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 226-251.

Nermi Bey'in bu yazısının, geçmiş sayılarda yayımlanan Yeni Lisan makaleleri ile Yeni Lisan tartışmalarının bir çeşit özeti (veya toplu dökümü) olduğu söylenebilir.¹⁹⁴²

Aka Gündüz'ün Genç Kalemler'de çıkan son yazısı 22 numaralı nüshada yayımlanan "Ukkaş bin Mansur" başlıklı hikâyesidir.¹⁹⁴³ Ukkaş bin Mansur, Trablus'un en fakir devecisidir. Kalabalık bir ailesi vardır. İtalyanların bombardımandan sonra karaya çıktıkları günün akşamı, başlarında bir subay (ve onun yanında da bir tercüman) olmak üzere bir İtalyan müfrezesi Ukkaş bin Mansur'un evine gelerek hecînini¹⁹⁴⁴ ister. Deveyi güneye nakliyat için, Ukkaş bin Mansur'un deyişiyle, onları (Trablusluları) öldürmek için kullanacaklardır. Ukkaş bin Mansur önce devesini vermek istemez ama iş zora girince deveyi vereceğini söyler. Getirmeye diye gider ama deve üzerinde kaçır. İtalyan müfrezesi arkasından ateş eder ve Ukkaş bin Mansur vurulup düşer fakat deve kaçmıştır.

Ukkaş ölmek üzereyken tebessüm etmekte ve parmağını uzatarak, "Hecîn gitti. Oraya; oraya gitti" demektedir. İtalyan subay öfkeyle "nereye?" diye sorunca, Ukkaş ölmenden önce şöyle cevap verir: "Orası... Ordu-yı Osmani, asâkirü'l halife." Hikâye şu cümleyle son bulur: "Hecîn orduya, Ukkaş bin Mansur Allah'a kavuştu."

Aka Gündüz'ün bu hikâyesi ile daha evvelki "Kayıkçı" adlı hikâyesi arasındaki benzerlikler açıktır. Bu paralellik tema ve hikâyenin kurgusu açısından söz konusu olduğu gibi, ideolojik yapı, siyasî mesaj açısından da böyledir. Ancak, bazı ince ama önemli farklılıklar da vardır.

"Kayıkçı"da olduğu gibi, "Ukkaş bin Mansur"da da dinî (İslamî) bir ton görülür ve hatta daha da koyulaşmıştır. Ukkaş bin Mansur'un ailesinin okuduğu dua (ki hikâye içinde oransal olarak hatırı sayılır bir hacme sahiptir), "Allah İslama yardım eder", "Ya İslam", "Allah'a kavuştu" (şehit oldu) türünden ifadeler ve "halife"ye atıflar bu minvalde sayılabilir.

¹⁹⁴² Çelik, s. 108. Tekrara düşeceğimizi ve ek bir faydası olmadığını düşündüğümüz için bu makaleyi ayrıca ele almıyoruz.

¹⁹⁴³ Aka Gündüz, "Ukkaş bin Mansur", **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 252-256.

¹⁹⁴⁴ İki hörgüçlü ve çok hızlı koşan bir cins deve. Devellioğlu, s. 352.

Dikkat çeken özelliklerden biri, “Kayıkçı”nın aksine, bu hikâyede Türklerden Türk olarak hiç söz edilmemiş olmasıdır. Bunun yanında, halifeye (“Halife Sultan Muhammed”, “halifenin askerleri”) ve Osmanlılığa (halifeye yapılan atıflarla birlikte, “Osmanlı Ordusu”) yapılan atıflar, “Ukkaş bin Mansur”un mesajının kesin olarak Osmanlıcı-İslamcı olduğunu ortaya koyar. Bu yönüyle Aka Gündüz’ün bu hikâyesi Genç Kalemler’deki istisnâî metinlerden biridir.¹⁹⁴⁵

Milliyetçiliği malum olan ve hatta bir evvelki yazısında açıkça Türkçülük yapan Aka Gündüz’ün “Ukkaş bin Mansur” başlıklı hikâyesinde Türk’ün adının dahi (geçebilme imkânı varken) geçmemesi ve İslama, Osmanlılığa yapılan net vurgu (Osmanlıcılık/İslamcılık yapılması), bir İttihatçı tarafından siyaset (siyasî konjonktür) gereği yazılmış bir edebî metin ile karşı karşıya olunduğunu ortaya koyar. Aka Gündüz’e bu Osmanlıcı-İslamcı hikâyeleri yazdıran, Trablusgarp Savaşı’nın “zorunlu kıldığı” Osmanlıcı ama daha çok Panislamist siyaset olsa gerektir. Genç Kalemler’deki Aka Gündüz örneği, Türkçü İttihatçıların siyaset gereği Osmanlıcılık-İslamcılık yapmalarının tipik bir örneğidir. Burada İslam salt bir araçtan ibaret görüntüsü verir.¹⁹⁴⁶

23 numaralı nüshanın başmakalesi İzzet Ulvi Bey’in Genç Kalemler’in soruşturma mektubuna verdiği cevaptır¹⁹⁴⁷ ve özetle, yazar, Genç Kalemler’in dil konusunda ileri sürdüğü görüşlere katıldığını bildirir.

Ömer Seyfettin’in yine bu nüshada yayımlanan “Yıkık Han” adlı şiiri¹⁹⁴⁸ toplumsal içeriklidir. “Yıkık Han” ile Osmanlı devleti/ülkesi kastediliyor gibidir. Bu, bir yıkık binadır. Koca zaman sert eliyle bu yurdu ezmiştir. Bu yurt şairin ruhuna bir acı, garip bir elem duyurmuştur. “Yıkık Han”ın etrafında gördüğü her şey, ağır bir hasta gibi baygın baygın uyumaktadır. Şair, sonu, âkıbeti düşünmeye başlar. Tam, “şu hiçliğe bile bile gidiyorken, niçin böyle yürüyeyim, üzüleyim her adım” derken, bir kovuktan

¹⁹⁴⁵ Bu bağlamda (ve doğal olarak) Aka Gündüz’ün de Genç Kalemler’in istisnai yazarlarından biri olduğunu belirtmek gerekir.

¹⁹⁴⁶ Jön Türklerin çoğu dinden kopmuş da olsa, “İslam’ın -bir araç olarak- hatırı sayılır bir dayanışma değerini koruduğu kanısındadırlar. ... Milliyetçilerin tahlilleri de Jön Türklerle aşağı yukarı aynıdır: İslami dayanışmayı korumak gerekir.” Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 15, 33.

¹⁹⁴⁷ İzzet Ulvi, “Genç Kalemler’in Muhterem Tahrir Heyeti’ne”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 258-259.

¹⁹⁴⁸ Ömer Seyfettin, “Yıkık Han”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 269.

birden bir şey uçar. Şair, bir kahkaha koptuğunu ve üzerinden geçen baykuşun “yürü, yaşayana yol gerek” dediğini sanır.¹⁹⁴⁹

Mustafa Nermi Bey’in geçen nüshada başladığı “Ölüm ve Hayat” başlıklı yazı dizisinin ikinci bölümü 23 numaralı nüshada yayımlanmıştır.¹⁹⁵⁰ Yazar geçen bölümde aktarmaya başladığı yarım kalan anektodu tamamlar ve bir “gölge ruh” kabul eden Slav mitolojisindeki¹⁹⁵¹ hurafelerden, Slavlar arasındaki batıl inanışlardan ve bunlara bağlı âdetlerden (“Bujik Gecesi”nden) söz eder.

Üstelik bu hurafelerin, mitolojik unsurların bazıları Slavlarla münasebette bulunan Türklere de geçmiştir ama başka türlü yorumlara uğramıştır. Yazara göre, her toplumsal fert, kendi bünyesine göre, mitolojisine “sıfat”lar izafe etmiştir. Çevrenin fertlerdeki ruhiyet, gelenek ve âdetler üzerinde büyük bir etkisi vardır. Meşhur Amerikalı bilgin Draper “Din ile Fennin Kavgaları” adlı eserinde bu etkileri gayet güzel açıklar.¹⁹⁵²

Mustafa Nermi Bey Slav mitolojisinin Türkleri nasıl etkilediği, bu etkilerin nasıl bir değişikliğe (seçmeye) uğradığı sorularını cevaplamaya, Türklerin ruhiyetlerini ele alarak başlar. Türklerin Asya’da yaptıkları, Avrupa’ya ve Afrika’ya götördükleri zaferli tarih göstermektedir ki Türkler faal (aktif) bir unsurdur. Hislerinin, düşüncelerinin esası hiçbir zaman edilgen (pasif) olamaz. Bundan başka, Leon Cahun’un dediği gibi, Türkler “maddecî” bir unsurdur. Öyleyse Türklere geçen mitoloji, Türklerde, Türklerin öz hayatı içinde doğan gelenekler faal ve çeşitlenen bir sahada değişikliğe (seçmeye) uğramıştır. Yazar bu türden değişikliklere Orta Asya’daki eski Türk hayatından¹⁹⁵³ ve Slav mitolojisinden etkilenmiş Balkan Türklerinden örnekler

¹⁹⁴⁹ Bu şiirin mesajını biz, “en kötü anda bile umudu yitirmemek, ne olursa olsun yaşamak için yürümek” diye yorumluyoruz.

¹⁹⁵⁰ Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Ölümden Sonra Hayat Fikrinin Tekamülü Hakkında İçtimâî Tetkikler”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23 (19 Haziran 1328), s. 270-279.

¹⁹⁵¹ “Slav mitolojisi” derken asıl “Slav mitolojisi”ni kastetmediğini, muhtelif Slav ırkları arasındaki mitolojinin bazılarından bahsettiğini bir dipnotta dile getirir.

¹⁹⁵² Mustafa Nermi Bey’in Draper’e atıf yapması anlamlıdır. Daha II. Abdülhamit zamanında kitapları Türkçeye tercüme edilen John William Draper’in ana fikri, toplumda çatışan temel unsurların “din” ile “bilim” olduğu ve bunun aynı zamanda tarihî bir karakter taşıdığı idi. Bkz. Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, s. 33.

¹⁹⁵³ Burada Mustafa Nermi Bey’in önemli bir ifadesine dikkat çekilmelidir. M. Nermi Bey Şamanların kötü ruhları def etme iktidarına sahip olmalarına dikkat edilmesini ister. Dikkat edilmesi gereken nokta, Şamanların bu iktidarı “Baş Tanrı”dan değil, ahalinin, Türk ırkının ruhiyetinden almış olmalarıdır.

verir. Verdiği örneklerden sonra bir sonuca varır. İlkel ruhiyetin (insanın) doğal faaliyetlerinden biri, insanların kendi niteliklerini ruhlara da yaymaları veya vermeleridir. Başka bir deyişle, insanlar ruhları da kendileri gibi tasavvur ederler.

Mustafa Nermi Bey'in bundan sonraki tespiti, yazı dizisinin girişinde yaptığı savunmacı açıklamayı ve neden böyle bir savunma yapmaya ihtiyaç duyduğunu hatırlatır. Yazara göre, etkili (nâfiz) olabilmek için ilkel geleneklerden, kavimlerin metafizik bilincinden feyz almak zorunda kalan “bütün mukaddes kitaplar”, maddî fertlerin manevileştirilmiş niteliklerini tekrarlamaktan (terennüm etmekten) kurtulamamışlardır.

Yazının ikinci arabölümü olan “Muhtelif Kavimlerde Ölüm ve Hayat”a, ilkel akılda bütün doğal kanunların “cevher” diye açıklandığı bilgisi verilerek başlanır. İlkel toplumsal fert, uyumanın (uykunun) psikolojik sebebini bilmemektedir. Doğal ölümün ne demek olduğunu anlamak onun için pek zor bir meseledir. Yolda koşarken ayağı kaysa, bir neden arar, bulur, bunu bir ruhun gizli etkisine yorar. Yazar, buna ilişkin bazı örnekler verir ve ilkel toplumların ruhlar hakkında böyle bir zemin hazırladıktan sonra “ebedî bir hayat”ı zihinde kurmaya, hayalde canlandırmaya başladıklarını belirtir.

Yine bazı örneklerden sonra şu önemli (ve yine girişteki savunmacı ifadeleri akla getiren) hükme varır: Her kabile ölümden sonraki hayatı dünyadaki arzusuna göre yorumlamıştır. Ölümden sonraki hayat fikri, dünyada elde edilememiş imkânsız ideallerin “canlandırılmış” ifadesinden başka bir şey değildir. Mesela sıcak ülkelerde yaşayanların cennetleri serin, soğuk ülkelerde yaşayanları ılıktır. Nebîler ve resuller (kitaplı-kitapsız peygamberler), kendilerinin bahsettikleri cennetleri sevmeyenleri, o cennetlerin vaat ettiği aldatıcı sahnelere kapılmayanları, insaf etmeyerek, “kafir” saymışlardır.

Bundan sonra yazar, ölümden sonra hayat fikrinin gelişimini dünyanın çeşitli bölgelerinden ve çeşitli toplumlarından pek çok örnek vererek açar. Yazı dizisinin ikinci bölümü, ölümden sonra hayat fikrinin gelişiminde, gelişip büyümesinde dimağda

yaşayan hatıraların, faal izlenimlerin büyük ve manevî bir etkisi olduğu sonucuna varılarak sonlandırılır.¹⁹⁵⁴

23 numaralı nüsha ile Genç Kalemler'in üçüncü cildi son bulur. Dördüncü cildin ilk sayısı, 1908 Devrimi'nin yıldönümü vesilesiyle "Mümtaz Nüsha" olarak ve iki sayı bir arada çıkan 24-25 numaralı nüshadır.

Bu nüshanın "Genç Kalemler Tahrir Heyeti" imzalı¹⁹⁵⁵ ve "Vatan Çocuklarına" başlıklı kısa başmakalesi¹⁹⁵⁶ her ne kadar Yeni Lisan sütununda sunulmuşsa da dil konusunun sınırlarını aşan bir metindir; çok daha genel bir içeriğe sahiptir.¹⁹⁵⁷ Yazının başında şu dize yer almaktadır: "Siz asılsız türediler değilsiniz, sizdeki / Kanlar taşır hakanlardan kalma 'büyük emel'i". Genç Kalemler zihniyetini yoruma gerek bırakmayacak kadar açık ve bir bütün olarak yansıttığı için bu kısa yazı aynen alıntılanacaktır.

Türk yavruları, hakan oğulları,

Yüz milyonluk mukaddes neslimize en büyük fenalığı yapanları sorsalardı, hariçteki düşmanları değil, tarihi açar, Türk olduğu halde Türklükten kaçan büyük zekâları gösterirdik. Evet daima vakur, daima asil, daima kendini tanıyarak yaşayan "hadsî"¹⁹⁵⁸ Türklük"ün yanibaşında bir de "zihnî Türklük" vardır ki, eğer evvelki necip kuvvete galebe etse idi, bugün zahirde uyuyan, fakat hakikatte pek esaslı bir kuvvetle uyanan büyük "Turan"ın kızıl ufukları ebediyen sönecekti; o zaman bu yüce diyarın öz oğullarını bazen ahmak, bazen sağır zanneden vefasız çocuklarına merhametle bakan gözler de bulunmayacaktı.

Fakat görüyoruz ki bütün mahareti mensup olduğu kavmi tahkirden, bütün zekâsı bu "kavmiyet asrı"nda ancak boş vakit bulanları güldürmekten ibaret olanların zihnî mevcudiyetleri müstehaseleşmek¹⁹⁵⁹ için çok bir müddet beklemiyor; ve zaman(¹⁹⁶⁰) zaman uçurumlardan atlayan, volkanları söndüren,

¹⁹⁵⁴ Rus romancı Andreyev'den tercüme edilen tefrika en son bu nüshada yer alır. Bkz. Leonid Andriyef, "Kırmızı Hande -Beşinci Parça", Kaya Alp (müt.), **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 260-267.

¹⁹⁵⁵ Öksüz, bu metnin söyleyiş ve muhteva itibarıyla Gökalp'e ait olduğunu sandığını ifade eder. Öksüz, s. 111.

¹⁹⁵⁶ GKTH, "Vatan Çocuklarına", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 2-3.

¹⁹⁵⁷ Bu nedenle, "Yeni Lisan" üstbaşlığına karşın, bir Yeni Lisan yazısı sayılmayabilir.

¹⁹⁵⁸ Zan ve tahminle ilgili, sezgili. Devellioğlu, s. 310.

¹⁹⁵⁹ Fosilleşme. Devellioğlu, s. 748.

¹⁹⁶⁰ Orijinal metinde virgül var ama olmaması gerekir.

tufanları susturan Türk nesli, bugün vücudunun şurasında burasında gıdalanmak isteyen bu vefasız çocukları için nevmîd¹⁹⁶¹ değil, hatta meyus olmuyor; çünkü artık bu kan onlara bir zehirdir.

Fakat siz ey Türk yavruları, hakan oğulları bilmiyor musunuz ki içinde yaşadığımız bu gürültülü asır bizden ağır ve mütereddit değil, çabuk ve pervasız yürüyüşler bekliyor. Esaret ve kanaat, bize, memleketimizde yaşayan bozuk enmuzeçlerden daha yabancı kalmalıdır. Oğuz Hanları, Cengiz Hanları, Fatihleri, Selimleri, ve sonra İbn-i Sinaları, Farabileri, Uluğ Beyleri, Hamitleri yetiştiren Türklük hâlâ esir ve kani yaşarsa, hâlâ içtimaî hayatını kahreden zincirleri parçalamazsa, ah evet bunlar olmazsa düşmanlarımızı kahr için bütün kuvvetini sarfa müheyya¹⁹⁶² olan parmaklarımız kendi gırtlığımızı sıkımsı olacaktır.¹⁹⁶³

Hayır mı, diyorsunuz hayır mı? Evet biz de hayır diyoruz, intihar etmeyeceğiz; fakat bilelim ki müthiş pazularımızı hareketsiz bırakan mahkumiyet zincirlerinin daha ilk halkasını tamamen kıramadık.¹⁹⁶⁴

Yüz milyonluk soyumuzu her şeyden evvel bir gösterecek dilimizin kapitülasyonlarını atamadık; hâlâ “çırağ-ı köhne”yi “nûş eyleyen”¹⁹⁶⁵ taassup sahipleriyle beraber ecnebi kaidelerinin tahakkümünden kurtulamadık. Gerçi içtimaî vicdanımızdaki son tezahürler bu tufeylîlerin¹⁹⁶⁶ pek yakın bir zamanda tard ve lağvını tebşir¹⁹⁶⁷ ediyorsa da bu tebşire karşı bizim vazifemiz lâkayt durmak değildir; azmedelim, Çin Sedlerini yıkan, Apenin dağlarını titreten Türk şekîmesi¹⁹⁶⁸ iki buçuk ârızî¹⁹⁶⁹ ecnebi kaidesini atamayacak kadar küçük değildir.

Türkçeye yabancılar değil, yalnız kendi kaidelerimiz hâkim olmalıdır.

Pantürkist bir tonla ve Türklük bilincinden yoksun veya daha doğrusu Türkçü olmayan aydınlara ağır bir yüklenmeyle başlayan bu milliyetçi metnin ilk özelliği halkçı çizgisidir. İkinci vurgu “terakki”nin gereğine yapılmıştır. “İçtimaî hayatı kahreden zincirler” (esaret ve kanaat) mutlaka parçalanmalıdır. Genç Kalemler’in dil meselesine

¹⁹⁶¹ Ümitsiz. Devellioğlu, s. 830.

¹⁹⁶² Âmâde, hazır. Devellioğlu, s. 714.

¹⁹⁶³ Yazının bundan sonraki kısmı yer yer okunamayacak kadar siliktir. O nedenle bazı kısımları çevrimyazı metninden aktaracağız. Bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 509-510.

¹⁹⁶⁴ Burada bir cümle olduğu anlaşılmaktadır ama cümle çok siliktir ve okunamamaktadır. Çevrimyazı metinde de yoktur.

¹⁹⁶⁵ “Nûş”, tatlı, bal, içki anlamındadır. Devellioğlu, s. 845.

¹⁹⁶⁶ Dalkavuk, sığıntı, asalak. Devellioğlu, s. 1112.

¹⁹⁶⁷ Müjdelemek. Devellioğlu, s. 1048.

¹⁹⁶⁸ Dayanıklılık. Devellioğlu, s. 987.

¹⁹⁶⁹ Sonradan çıkan, gelip geçici. Devellioğlu, s. 38.

yüklediği anlamın genişliği bir kez daha ifadesini bulur. “Mahkumiyet zincirlerinin ilk halkası” dil kapitülasyonları, dildeki ecnebi kurallardır. Bu arada metinde ikinci kez dil Pantürkizmi görülür.

Ömer Seyfettin’in Genç Kalem’de yayımlanan son hikâyesi olan “Aşk” Dalgası”¹⁹⁷⁰ kadın sorununun (Türk kadınının durumunun) ele alındığı bir metindir ve bir edebî eserden çok, yazarın bu konudaki fikirlerini hikâye formatında sunduğu izlenimi uyandırır. Aşk/kadın meselesi dolayısıyla yazarın din (İslam) konusundaki düşünceleri de bu hikâyede (bir kez daha) dışa vurulmuştur. Aslında Ömer Seyfettin kadın/aşk, kadın/erkek ilişkileri noktasından hareketle topluma, toplum yaşamına yönelik daha genel eleştiriler getirmektedir.

Hikâye, vapurda karşılaşan uzun zamandır görüşmemiş iki arkadaşın aşk ve kadın üzerine sohbetinden ibarettir. Henüz bekâr olan ve aşk hayalleri kuran (“aşk dalgası” geçen) anlatıcının arkadaşı “içtimaî hakikat”ten söz eder. Ona göre her yerde bir çevre (muhit), bir toplumsal vicdan vardır ve en mutlak ve zalim bir tarzda hükmünü sürer. Türklerin muhitinde aşk şiddetle yasaktır. Bir Türk ondört yaşına girdi mi yakın akrabalarından başka bir kadının yüzünü göremez. O halde kimseyi de sevemez. Çevre, toplumsal vicdan çok kuvvetlidir. Öyle ki bir filozof Allahtan bahsederken, onun toplumsal çevreden başka bir şey olmadığını ifade etmiştir ve anlatıcının arkadaşı da bu sözü biraz doğru bulmaktadır. Ona göre, bu filozof, Allah’ın ezeli kanununu işletmek için hep çevreyi, çevrenin toplumsal vicdanını kullandığını görerek bu hükme varmıştır.

Bu ezeli ve direnilmez kanun yerine göre değişmektedir. Burada kötü kabul edilen öbür tarafta iyi kabul edilebilmektedir. Kutsal kitapların bütün tabiat, organizma (uzviyet), gelişim kanunlarına inat olarak hiç değişmez kalması gereken emirlerine bile her yerde başka türlü boyun eğilmektedir. Esasları tek olan Hristiyanlık ve İslam her yerde başka türlü yaşanmaktadır.

Allah’ın Türkiye’deki ezeli ve karşı gelinmez kanunu, yani toplumsal vicdan, aşkı bütün kuvvetiyle yasak etmiştir. Türkiye’de kimse sevişememektedir ve sevişemeyecektir çünkü sevmek için evvela görmek gerekir. Hâlbuki genç bir kızla

değil sevişmek, anlaşılmak, konuşmak, yüzünü bir kerecik olsun görmek bile imkânsızdır. Bu şiddetli yasağa karşı duranlar anarşistlerin, nihilistlerin, eski zamanlardaki dinsizlerin akıbetine uğrarlar. Toplumsal ve acıklı bir ölümle sönüp giderler.

Kurnazlar, yasak aşkın usta kaçakçıları ise küçük hırsızlıklarından bıkmazlar; hep bir yürek çarpıntısı içinde yaşarlar. Eski edebiyata Acemistan’dan, yeni edebiyata Fransa’dan gelen aşk masalları, şiirler şifa bulmaz bir frengi gibi bu kaçakçıların bütün varlığına geçmiştir. Onlar daima macera ararlar. Kadınların görülmesinin dehşetle yasak olduğu bir muhite zıt ve ecnebi muhitlerin âdetlerini, mesela sevişmek hulyasını sokmak isterler. Kendilerini yabancı ve uzak memleketlerde geçen hayalî romanların kahramanları yerine koyarlar.

Edebî dergilerde yayımlanan şiirlerde konu hep “gece ve kadın”dır. Hâlbuki Türkiye’de ikisi de yoktur. Türk muhitinde gece alaturka saat birden sonra bütün perdeler iner, sokaklar tenhalaşır.

Beyoğlu tarafı asla Türk değildir. Orada yabancılar kendi muhitlerini, kendi âdetlerini yaşarlar. Erkeklerle kadınlar birlikte eğlenirler. Aralarına karışan bir kısım Türk de yabancıların kadınlarına hasretle bakar. Kısacası, Türklerin gecesi yoktur.

Yine bu yeni şiirlerde boyuna göller anlatılır. Hâlbuki İstanbul’da Terkos Gölü’nden başka göl bulunmaz. Oraya da şairlerin hiçbirisi gitmemiştir. Yüzlerce mısralarla, manzumelerle anlatılan sevişmeler, sevgililer de yalandır. Şairin sevgilisi ancak hayalindedir. Gerçekte bugünkü Türk muhitinde sevişmek, bir genç kızla üç-dört dakika konuşabilmek imkânsızdır. Hatta bir erkeğin gündüz vakti biraz genç görünen annesiyle bir arabaya binmesi bile tehlikelidir.

Seyir yerlerinde, bu zavallı feci ve gülünç yerlerde de aşk mümkün değildir. Kadınlarla erkekler buralarda asla birbirlerine yaklaşamazlar. Aralarındaki mesafeden başka, orada bulunan birkaç düzine polis de muhitin toplumsal vicdanını ve taassup ve cehalet devinin arzusunu yerine getirmek için kral kadar selahiyete sahiptir. Öyle ki

¹⁹⁷⁰ Ömer Seyfettin, “Aşk Dalgası”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 4-11, 14-15.

sokakta bir erkek, kendi kız kardeşiyle konuştu mu hemen rezalet çıkar ve olay karakolda sonlanır.

Türk muhitinde dinden, geleneklerden, âdetlerden, ulemalardan, ihtiyarlardan, gericilerden, hükümetin polisinden ziyade bu aşk yasağını isteyenlerse Türk kadınlarıdır.¹⁹⁷¹ Bunlar aşkın ve güzelliğin en dehşetli düşmanıdır. Dışarıda kendi kavminden hiç kadın yüzü görmeyen erkeklerine evlerinde de bakacak yüz göstermezler. Dışarıdaki zabitanın en dehşetlisi evdedir. Mesela eve hizmetçi alınacaksa olabilecek en çirkinini alır, onu daha da çirkinleştirir ve evin erkeğine görünmemesi için iyice tembihlerler.

Genç kızlarla görüşmek ve sevişmek mümkün olmadığından, evlenme meselesi de onların elinde bir madendir; istedikleri gibi işletirler. Birinci emelleri oğullarına veya kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Görücü kadınlar güzelden ziyade çirkin ararlar. Çünkü oğullarının veya kardeşlerinin güzel karısını seveceğinden, onun lafını dinleyeceğinden ve kendi pabuçlarının dama atılacağından korkarlar. Bu yüzden İstanbul’da evde kalan kızların yüzde doksanı en güzeller, en cazibeliler, en sevimlilerdir. Erkekler kendileri için bulunan ve çok güzel olduğu söylenen kızların ne olduğunu ancak zıfaf gecesi görürler.

Erkeklerini, hiçbir fırsatı kaçırmayarak güzel görmekten, aşktan, sevişmekten mahrum bırakan bu kadınlar aynı zulmü kendi cinslerine de yaparlar. Tanıdıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer veya kocasından boşanıp diğer birine varırsa, hepsi birden onu afroz ederler. Anneler, kızlarını ellerinden geldiği kadar güzellikten, süsten, şuhluktan, serbestlikten menederler. Oğullarının, kızlarının gizlice görüşmelerine göz yuman annelere “boynuz dikeyor” gözüyle bakılır.

¹⁹⁷¹ Ömer Seyfettin’in, hikâyelerinde kadına karşı genellikle menfi bir tavır aldığını söyleyen Enginün, Ömer Seyfettin’in bilhassa kadın kahramanları arasında yabancıların milliyetçi olmalarına karşılık Türk kadınlarında bu duygunun bulunmamasının, Türk toplumuna yönelttiği en kuvvetli eleştirilerin başında geldiğini belirtir. Enginün, “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Yabancılar”, s. 71.

Bazı yeni romanlarda gösterilen Türkiye’deki kibar âlemi ise bütünüyle bir hayal ürünüdür. Türklerin arasında eskiden de şimdi de imtiyazlı bir sınıf yoktur.¹⁹⁷² Büyük memurların, eski devirden kalma paşaların ve bir parça zengin olanların aileleri yapay bir kibar âlemi yapmaya çalışırlar ve esaslarını feda ederek sözde Batılılaşırlar, Frenkleşirler. Fakat sonuçta, semtlerinden ayrılmak zorunda bile kalacak kadar, bütün muhit onlara düşman olur. Yeni şiirlerdeki göller, geceler, aşklar gibi, yeni romanlardaki, erkeklerin karşısına çıkabilen, onlarla tokalaşan, örtüsüz ve hatta dekolte halde onlarla konuşabilen kadınlar da uydurma, yalandır. Bu romanlar, Batı romanlarının tekrarından, tercümesinden, taklidinden başka bir şey değildir.

Anlatıcının arkadaşına göre böyle, diniyle, gelenekleriyle, âdetleriyle, kanunlarıyla, hükümetiyle, zabıtasıyla, aile teşkilatıyla ve hatta kadınlarıyla aşkı yasak eden, nikah düşen erkek ve kadını asla birbirine göstermeyen bir muhitte aşk aramak, sevişmek inadı bir serserilikten başka bir şey değildir. Böyle bir muhitin toplumsal vicdanına karşı gelmek, en kuvvetli ve muazzam hükümetlere karşı anarşistlik etmekten daha büyük bir çılgınlıktır.

Arkadaşını dinleyen anlatıcı şimdi, fertlerini ikiye ayıran, onları aşktan ve sevişmekten mahrum bırakan, annelerini, karılarını, kızlarını (kadınlarını) hapsederek asırlarca daldığı rüyasız ve granit uykusundan asla uyanmayan bir kavmin, bir toplumun sonunun ne olabileceğini düşünür.

Görüldüğü üzere, Ömer Seyfettin aşk/kadın-erkek münasebeti noktasından hareketle tüm toplum yapısını ve günlük yaşamı eleştirir. Edebiyat, din, hükümet, polis, yaşlılar, gericiler ve hatta kadınlar bile bu eleştiriden nasibini alır. Hikâyenin başlarında “din” ve “kutsal kitaplar” üzerine yapılan eleştirel değerlendirmeler özellikle belirtilmeye değerdir.¹⁹⁷³

¹⁹⁷² Ömer Seyfettin’in bu değerlendirmesinde toplumsal sınıflar açısından doğruluk payı vardır. Türk toplumunun İmparatorluğun Hristiyan toplumları kadar iç farklılaşmaya uğramadığı bir gerçektir. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 2.

¹⁹⁷³ Bu sayıda çıkan, Âkil Koyuncu Bey’in “Fırtına” başlıklı ve “Talat’a” ithaf edilmiş kısa şiiri toplumsal içeriklidir. Bu şiirde ülkenin içinde bulunduğu durum anlatılmak istenmiş gibidir. Bkz. Âkil Koyuncu, “Fırtına”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 12.

Bu sayının dikkat çekici metinlerinden biri de Bulgar yazar İvan Vazof'un ve eserlerinin tanıtıldığı uzunca bir makaledir.¹⁹⁷⁴ Ali Canip Bey'in kaleme aldığı bu makalenin girişinde yapılan açıklama, Genç Kalemler'in çeşitli toplumların/ulusların edebiyatlarına yönelik ilgisini görmek açısından faydalıdır. Bu açıklamada şöyle denmektedir:

Bugüne kadar memleketimizde Fransız, hatta İngiliz, Alman edebiyatlarına dair -iyi fena- bazı şeyler yazılmıştır. Fakat bize daha yakın olan kavimlerden, Bulgarlardan, Sırlardan, Yunanlılardan, Ruslardan hiç bahsedilmedi. Bu pek büyük bir noksanıdır. Hususiyle körükörüne Fransız edebiyatının füsünuna kapılarak başka kavimlerin nasıl bedfalar yarattıklarını tetkik etmemek affolunmaz bir kabahat sayılsa caizdir. Bütün bunları nazara alan Tahrir Heyetimiz ara sıra karilerine Rus edebiyatından bazı parçalar takdim ettiği gibi bugün de meşhur Bulgar ediplerinden İvan Vazof'un hayatını anlatmak istiyor.¹⁹⁷⁵

Açıklamanın ardından Vazof'un hayat hikâyesi anlatılmış, siyasî ve edebî kişiliği ve eserleri tanıtılmıştır. 1850'de doğan Vazof hürriyetçi ve Bulgar milliyetçisidir; Bulgarları ataletten, mefkûresizlikten kurtarmak istemiştir. Bulgar milletinin emellerini kendisi için rehber kabul etmiş, bu yönde eserler vermiştir. Eserlerinde “insaniyetperver” Avrupalılardan yakındır. Bulgar milli edebiyatının en önemli isimlerinden biri olmaktan başka, siyasî bir kimliğe de sahiptir. Milliyetçi Bulgar komitalarıyla ilişki içinde olmuş, Osmanlı yönetimine karşı eserleriyle mücadele vermiştir.

Makalenin sonunda “Netice” kısmında Vazof'un sanatsal değeri üzerinde durulur. Medeniyetin yüksek aşamalarına ulaşmış büyük milletlerin yetiştirdiği dehalardan çok geride kaldığına şüphe olmadığı belirtilir. Ancak, onun değeri “gölge his”lerle malul olmamasında, yani gerçekçi ve samimi olmasındadır. Sahtelikten tamamen uzak bir hassasiyetle gerçek bir şair olduğunu göstermiştir. Bu da kıymetine kâfidir.

¹⁹⁷⁴ GKTH (Ali Canip), “İvan Vazof”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 16-24.

¹⁹⁷⁵ GKTH (Ali Canip), “İvan Vazof”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 16.

Genç Kalemler’de, üstelik eski Osmanlı yönetimine karşı mücadele vermiş bir Bulgar milliyetçisinin böyle genişçe ve nesnel bir gözle tanıtılması, sanatının böyle olumlu bir şekilde değerlendirilmesi, Genç Kalemler’in milliyetçiliğinin hiç de bağnaz, içe kapalı ve hatta “kindar” bir milliyetçilik olmadığını göstermesi açısından anlamlıdır.¹⁹⁷⁶

Suphi Ethem Bey’in “Kimyada Tekâmül”¹⁹⁷⁷ başlıklı makalesinde, makalenin adından da anlaşılacağı üzere, kimya biliminin öncesi (simya devresi), bu bilimin doğuşu (Lavoisier) ve gelişimi konu edilir. Bu makale iki kelimedede özetlenebilir: Bilim ve materyalizm.

Suphi Ethem Bey’in, kimyanın gerçek kurucusu olan Lavoisier’ye¹⁹⁷⁸, onun ortaya koyduğu ve materyalist dünya görüşünün temel dayanaklarından biri olan “maddenin sakınımı kanunu”na (“maddenin tahaffuzu kanunu”) özel bir önem verdiği anlaşılmaktadır.¹⁹⁷⁹ Lavoisier, âlemde bir atomun (“ferdî cüz”) bile kaybolmadığını ve hareketinin mutlak (daima payidar) olduğunu öne sürmüştür.

Lavoisier’den sonraki gelişim anlatıldıktan sonra, yazının sonunda şu sonuca varılır: Âlemde bütün bileşikler (mürekkepler) bir ilk/ilkel (iptidaî) kökten (cürsümeden) doğar. İlk/ilkel unsurlar en önce gayet basit ve sabit bir oranda düzene konarak terekküp eder (karışıp birleşir) ve kanun gereğince ilkel basit bileşikler meydana gelir. Bu basit bileşiklerden daha karmaşık ve daha bileşiklerine vücut verilir.

¹⁹⁷⁶ Beyatlı’nın, Sofya ziyareti sırasında gördüğü ve cenazesine de tanık olduğu Vazof hakkındaki değerlendirmeleri aydınlatıcıdır. Bkz. Yahya Kemal (Beyatlı), **Çocukluğum Gençliğim Siyâsî ve Edebî Hatıralarım**, 4. Basım, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1999, s. 161-163. Ömer Seyfettin birkaç yıl sonra Vazof için şu değerlendirmeyi yapar: “Bulgarların en büyük yazarı Vazof’un eseri bile nihayet bir han odası hikâyesine benzer. Ne tasvir vardır, ne de sanat!..” Ünaydın, s. 220. Mehmet Ali Tevfik Bey’in Vazof değerlendirmesi için bkz. Mehmet Ali Tevfik (Yükselen), **Turanlı’nın Defteri**, s. 83-85.

¹⁹⁷⁷ Suphi Ethem, “Kimyada Tekâmül”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 25-27, 30-31.

¹⁹⁷⁸ Antoine Laurent de Lavoisier (1743-1794) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 344-345.

¹⁹⁷⁹ Ülken, Buchner ve Haeckel gibi düşünürlerin temsil ettiği biyolojik/evrimci materyalistler için şöyle der: “Maddenin ve enerjinin sakımı (tahaffuz) en büyük ilkeleridir. Bu cevher ezeli ve ebedi olduğuna göre, ondan önce hiçbir şey yoktur, ondan sonra da hiçbir şey yoktur. O bir ‘pan-naturisme’dir. Şu halde onlara göre Allah yoktur, zira onun vücudu için tabiatın sınırlı ve yaratılmış olması gerekir. Bu suretle materyalizm, ilk defa açık olarak ateizm ve monizm şeklini almıştır.” Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 242.

Kaya Alp'in "Büyük 10 Temmuz Günü'ne" ithaf edilen "Vatan" başlıklı makalesi¹⁹⁸⁰ her kavmin, her hür milletin ilk kelimelerinin, yeni konuşmaya başlayan çocuklarının işittiği ilk kelimelerinden birinin "vatan" olduğu ifade edilerek başlar. Çünkü "vatan", ana, baba, ekmek gibi, bir kavmin en doğal ihtiyaçlarından, en samimi alâkalarından biridir.

10 Temmuz'a (1908 Devrimi'ne) kadar, bu kutsal ve yüce kelimeyi alenen telaffuza cesaret eden diller burulmuş, ağızlar koparılmıştır. Hatta fikir ve zihindeki irtisamların bir fotoğrafla keşfi kabil olsa bu fikirler dimağlarda ezilecek, parçalanacaktır. Bütün bir millet için en cana yakın, en sıcak bir kelime olan "vatan", istibdadı isteyenler için en haşin, en korkunç ve en çirkin bir söz konumunda olmuştur. Onu değil kaleme, kaale bile almak bir cinayet, istibdada karşı müthiş bir ihanet sayılmıştır.

10 Temmuz bütün o kara günleri, o karanlık ve korkunç ufukları hürriyet ve serbestî nuruyla aydınlatınca kalplerde ve ruhlarda gizlice beslenen vatan hissi ve fikri meydana çıkmıştır. Anlamını idrak eden de etmeyen de "yaşasın vatan!" diye şuursuzca haykırarak ve vatani yüceltilmiştir. Vatan gerçekten de yüceltmeye layıktır.

Gençlerde vatan fikri ve hissi yerleşmedikçe, bütün yeni nesiller tarafından vatanın ve manevi yurdun gerçek anlamı anlaşılmayıp, iyiden iyiye bilinmedikçe memleket için selamet ve hatta bağımsızlık olmayacaktır. İnsanlık ne kadar ilerlerse ilerlesin, insanın fikir ve irfanı ne derece yükselirse yükselsin, vatanın maddî ve manevî değerine ve önemine hâlel getiremez. Sosyalizm ve komünizm gibi "umumi vatan" hayali etrafında toplanan doktrinlerin gerçek bir sonuca ulaşması mümkün değildir. Bu doktrinlerin önde gelenlerinin kuramları birer fikrî faraziyeden ibarettir. Hâlbuki vatan yalnız fikir değil, aynı zamanda histir. Fikirler çeşitli sebepler altında değiştirilebilir ama hisleri yıkmak, değiştirmek mümkün değildir.

Fikir, bir şeyin zihindeki timsalidir ve bundan dolayı değişmeye kabiliyetlidir. His ise kaynağını varlığımızın en gizli derinliklerinden alan aşk gibi, ruhun hareketi gibi, bütün propagandalara, bütün mantıklara karşı dilsiz, asidir. Vatanperverlik aşktır,

¹⁹⁸⁰ Kaya Alp, "Vatan", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32-35, 38.

en kuvvetli bir histir. Bu aşk bütün zamanların ve bütün kavimlerin insanlarına menfaat, gurur, muhabbet, sanatsal/yaratıcı hissiyata eğilim gibi karşı konulması imkânsız bir kuvvetin sebeplerinden ilham olunmuştur.

Dünyada büyük bir mevki işgal eden, tarihte önemli roller oynamış bulunan, diğer milletlerin kıskandığı, imrendiği kahramanlar, âlimler, düşünürler, şairler, sanatkârlar yetiştirmiş olan bir vatana mensubiyet kadar güzel ve onurlu bir şey düşünülemez.

Her kavmin, her milletin tarihi incelenirse, kendisine şan ve şeref bahşeden olaylara rastlanır. Yüce ve muazzam Osmanlı İmparatorluğu'nun, Osmanlı Hakanlığı'nın geçmişteki iftiharları bugün, yarın ve her zaman bir Türkü ve bir Osmanlıyı gurur içinde yaşatacak mertebede parlak ve boldur. Milletler geçmişlerine olan bağlılıkla ve ilgiyle yaşarlar. Bir millet için şimdi (hâl) yoktur. Hâl, geçmiş ile geleceğin denge merkezidir. Geçmişin parlak, renkli ve muhteşem eserleriyle, hatıralarıyla canlanan milletler parlak bir gelecek hazırlarlar.

Geçmişe ilgisiz kalmak, vatani ihmal etmek hüsrân doğurur. Vatan, ta dünyanın kuruluşundan beri insanlar arasında yerleşmiş bir şeydir. Daha ilk topluluk devirlerinde bile insanlar bir vatan kurmaya ve onu sevmeye, onu savunmaya çalışmışlardır. Fransız düşünür Condorcet¹⁹⁸¹, önemli bir eserinde başlangıçta vatanların nasıl kurulduğunu göstermiştir.

Condorcet'nin görüşlerini özetleyen yazar, Auguste Comte'un da vatanın esası hakkında aynı sureti kabul ettiğini ifade eder. Buna göre, vatanın temelinde aile kurumu vardır. Vatan, aynı nesilden çoğalmış ailelerin toplamından oluşur. Aile kurumu üç his üzerine kuruludur. Bunlar, çocukların hürmeti ve riayeti, karı-koca sevgisi ve ebeveynin şefkatidir. Bu üç maddenin iki esas düsturu insanı tamamıyla tarif ve tayin etmiştir. Bunların ilki atalara saygı, ikincisi gelecek nesillere (torunlara) sevgidir.

Vatan hissinde amil olan şeylerden biri de güzelliştir (hüsân). İnsanlar daha başlangıçta menfaatten evvel güzelliği aramışlardır. Çoğunlukla, sıradan

¹⁹⁸¹ Condorcet (1743-1794) için bkz. Hançerlioğlu (Cilt 1), s. 106.

zorunluluklardan (çıkarlardan) ziyade fikir uyuşmazlıkları yüzünden birbirlerini boğazlamışlardır. Kendileri için en gerekli şeyleri bulanları (örneğin ateşi bulan kişiyi) unuttukları halde, fikir adamlarını hiç unutmamış ve onları yüceltmişlerdir.

İnsan yalnız ekmekle yaşamaz, mefkûre ve hatıralarla da yaşar. Bir insanın ruhundan, şanlı bir kavme mensup olmaktan kaynaklanan gururu çıkarmak mümkün değildir. Şanlı atalarının hatıralarıyla çarpan bir kalbi durdurmak, babalarının istediklerini dileyen, aynı doğal eğilime sahip olmayı arzulayan dimağı men eylemek mümkün olmaz. Çünkü kendinden sonrakilere bıraktığı şaheserlerden ve yaptığı büyük işler için çekilen acıların artık sakın ve müsterih hatıralarından tad almak boş bir kelimeden ibaret değildir.

Milli ahlâk ve adetler de vatan fikrinin önemli âmillerindendir. Çünkü bunlar her kavmin karakterini ve mizacını meydana getirir. İnsanları birbirine yaklaştırmak için mizaçların benzemesi fikirdeki ortaklıktan daha etkilidir. Aynı âdet, aynı yaşayış, aynı gelenek ve mizaç insanları birbirine yaklaştırmak için en etkili araçlardır.

Vatana yönelik ortak sevgi vatanın kendine has zevklerinden, gözle görülür şeylerinden uzak yaşamamaya bağlıdır. Doğu’da oturanlar Batı’nın âdetlerini ve tabiatlarını (özelliklerini) alacak olursa, doğal olarak kendi vatandaşının duygularına yabancı kalır. Bundan dolayı, kendi vatanını sevmek hususunda lâkayt kalmış olur. İnsanları birbirinden uzaklaştırmak için kendi âdetlerinden, tarzlarından, zevklerinden tamamıyla başka bir şey karşısında bulundurmak yeterli olur. Çünkü o zaman o insanın hissedeceği nefret, silinmez bir nefret olacaktır. Her millet kendi âdetlerini ve özelliklerini güzel bulur. Onun dışındakilere memnun bir gözle bakmaz ve hatta nefret ve alay dolu bir gözle bakar. Bu, eski zamanlardan beri böyledir. Örneğin Romalılar ve Yunanlar kendileri dışındaki bütün kavimleri “barbar” saymışlar, onlara “barbar” demişlerdir.

Batı, medeniyetiyle ve gelişmeleriyle övünür. Dünyanın en medenî kavmi olduğunu ilan eder. Ama örneğin Çinlilere, Afrikalılara sorulsa, onlar bütün Avrupalıların barbar olduklarını söyleyeceklerdir. Yazarın ifadesiyle, “gerçi bunda

Avrupalıların medeniyet namına icra eylemekte oldukları zulümlerin de hususi bir tesiri yok değildir.”

Demek ki kesin düstur şudur: Âdetlerin, tabiatların, zevklerin uyumu, hislerin uyumlu olduğunu gösterir. Hislerin fikirler üzerindeki itiraz kabul etmez etkisi de düşünülecek olursa, aynı kuvvetin şiddetli bir vatan sevgisiyle birbirine bağlı olduğu ortaya çıkar.

Madem ki bir araya gelmiş bu kadar çok kuvvet, vatan fikrinin teyidinde çalışmaktadır; bu teşkilat meşru, faydalı, gerekli ve esaslı bulunmaktadır; ve aynı zamanda şahsın güvenliğini ve mutluluğunu temin etmektedir, öyleyse vatani muhafaza etmek ve savunmak için hayatı tehlikeye atmakta tereddüt edilemez. Yaşamaklığımızı temin eyleyecek surette yaşayabilmek için ölümün karşısına çıkmak mantıklıdır. Kişisel çıkarların genel çıkarlarla ayakta durduğunu bilenler, vatanın her karış toprağını inat ve sebat ile muhafaza etmeye çalışırlar.

Vatansız yaşamak tarih öncesi zamanlara geri dönmek demektir. Vatan fikrinden ve hissinden uzak yaşamak, insaniyetin ve medeniyetin gerçek anlamıyla yükseldiği şu zamanda mümkün şeylerden değildir. Eğer insanlarda vatan fikri ve hissi olmasaydı, bütünüyle kendi keyfine ve arzusuna kalan büyük kalabalıklar tarih öncesi zamanlarda olduğu gibi yırtıcı, acımasız, bencil olurlardı. Sefil ve perişan kaldıkları zamanlar, karşılaşacakları şeylere acımayarak hırsla saldırırlardı. O zaman insan bugünkü mümtaz adını almaya hak kazanamayacağı gibi, ötede beride yaşayan, konuşmaktan mahrum mahlûklardan da farkı olmazdı.

Sonuç olarak, medeniyet ve terakki, vatan fikrinin ve hissini bütün kuvvetiyle hükümler olmasına; milletlerin heybet ve haşmetle bekasını ve bağımsızlığını muhafaza etmesi ise milliyet hissini o milletin bütün fertlerinde şiddetle duyulmasına ve görünmesine bağlıdır.

Kaya Alp’in makalesi vatanseverlik duygusu aşılama, vatanseverliğin unsurlarını belirlemeye, meşruluğunu ve gerekliliğini ispatlamaya çalışan bir metindir. Vatan fikri ve vatanseverlikle terakki/medeniyet, bağımsızlık, selamet ve hatta insan olma arasında bağ kurması; “vatan”ı tarihsel bir kategori olmaktan çıkarıp, ona ezeli ve

eebî bir nitelik yükleyerek tüm tarihe yayması; medeniyet namına giriştiği zulümlerden bahsederek Avrupa'ya yöneltile eleştiri metnin ilgi çekici yönleridir. Makalenin önemli bir diğer yönü ise hem Osmanlıcı hem de Türkçü bir karakterde olması; daha doğrusu, Türkçü olduğu anlaşılan yazarın Osmanlılığı itinayla gözetmesidir.¹⁹⁸²

Kaya Alp'in sosyalizme değinmesi vesilesiyle Genç Kalemler'de sosyalizmin ne şekilde değerlendirildiği (Genç Kalemler'in sosyalizm konusundaki görüşü) üzerinde durulabilir. Genel bir tablo çıkarılacak olursa, öncelikle Genç Kalemler'de sosyalizmden çok az söz edildiği belirtilmelidir. İkinci olarak, söz edildiğinde de çoğunlukla eleştirel bir üslup kullanılmış ve sosyalizmle araya bir mesafe konulmuştur. Başka bir deyişle, sosyalist olunmadığı açık bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁹⁸³ Üçüncüsü, bu, sosyalizme karşı oluş (örneğin masonlukla karşılaştırıldığında) hiçbir zaman çok şiddetli değildir; hatta gayet ılımlıdır. Başka bir deyişle, Genç Kalemler'de koyu bir anti-sosyalizm görülmez. Hatta sosyalizmin olumlu yönlerinden dahi söz edilir ve bir seferinde sosyalizm tamamen “olumlu” tarafa konulmuştur. Ayrıca, sosyalist (veya sosyalizm yönelimli) diyebileceğimiz bir kimse olan Rasim Haşmet Bey, Genç Kalemler çevresindeki gruptandır ve dergide bir de toplumsal içerikli bir şiiri yayımlanmıştır.¹⁹⁸⁴ Clovis Hugues gibi militan sosyalist bir yazardan yapılan bir çevirinin dergide yayımlandığını da belirtmek gerekir.¹⁹⁸⁵

Genç Kalemler'de sosyalizme karşı tutumunu ortaya koyan ilk yazar Ziya Gökalp olmuştur.¹⁹⁸⁶ Gökalp'e göre sosyalizm (ve ayrıca feminizm de) belirsiz bir gayedir. Sosyalist kuramcılar kurgular (fiction) arkasında koşmakta, hayalî (ütöpik) bir

¹⁹⁸² Uşaklıgil'in deyişiyle, “Dağınık ve birbirinden ayrı parçalara ayrılan memleketlerde her biri başka bir ırktan başka bir dinden efradı, etrafında toplayarak tek bir câzibe merkezi olabilecek bir mefhum yoktu. Bu mefhum ancak vatan mefhumu olabilirdi.” Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**, s. 159.

¹⁹⁸³ “1914'ten önceki elli yılda ön plana çıkan milliyetçiliğin niteliği ne olursa olsun, bütün türlerinde şöyle ortak bir yan var gibiydi: Yeni proleter sosyalist hareketlerin reddedilmesi.” Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, s. 148.

¹⁹⁸⁴ Rasim Haşmet Bey için 641 numaralı dipnota bkz. Suphi Ethem Bey için de “sosyalist” değerlendirmesi yapıldığına yukarıda deyinilmiştir. “Suphi Ethem” kısmına bkz.

¹⁹⁸⁵ “Kloveis Hug'dan: Bomba”, **GK**, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 120. Fransız sosyalist şair Clovis Hugues (1851-1907) için bkz. “Clovis Hugues”, 2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Clovis_Hugues.

¹⁹⁸⁶ Demirtaş (Ziya Gökalp), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 8 (10 Ağustos Çarşamba), s. 139.

cennet tasavvur etmektedirler. Ancak, sosyalizm, sosyal adaletin, sosyal hürriyetin yerleşmesine hizmet de etmiştir.

Sosyalizmden dolayı yolla söz eden ikinci Genç Kalemler mensubu Ömer Seyfettin'dir. Yukarıda değerlendirilen “Bomba” adlı hikâyesinde sosyalizm (sosyalistler) olumlu tarafı temsil eder. Ancak, burada da sosyalizmin ütöpik olduğu sosyalist karakterlerin ağızlarından ifade edilir.¹⁹⁸⁷

Rasim Haşmet Bey, Genç Kalemler'de yayımlanan tek yazısı olan “İrade” başlıklı şiirinde¹⁹⁸⁸ sosyalizmden hiç söz etmez. Ancak, daha evvel de belirtildiği gibi, bu manzumede ezilenler (emekçiler) ve de özellikle fakir köylülük ön plana çıkarılmış, onlardan yana bir tutum alınmıştır.

Ömer Seyfettin'in “Primo” hikâyesinde olumsuz/kötü karakterin (Mösyö Vitalis) eski bir sosyalist olması da ilginç sayılabilecek bir ayrıntıdır.¹⁹⁸⁹ Mustafa Nermi Bey ise bir yazısında, insanların kendi kendileriyle savaşıma duygusu konusunda ümitli olan “ıfratçı sosyalistler”e katılmadığını ifade eder.¹⁹⁹⁰ Yine Mustafa Nermi Bey bir Yeni Lisan makalesinde “dillerin sosyalisti, beynelmilelcisi var mı?” diye sorarak, sosyalizmi “uluslararasıcı” (enternasyonalist) anlamında kullanır.¹⁹⁹¹

Son olarak Kaya Alp'in yukarıda aktarılan değinmesi gelir. Tekrar edecek olursak, Kaya Alp'e göre sosyalizm ve komünizm gibi “umumi vatan” hayali etrafında toplanan doktrinlerin gerçek bir sonuca ulaşması mümkün değildir. Bu doktrinlerin önde gelenlerinin kuramları birer fikrî faraziye ibarettir.¹⁹⁹² Kısacası, Kaya Alp'e göre de sosyalizm/komünizm gerçekleştiremeyecek bir ütopyadır.

Sosyalizmin enternasyonalist bir ideoloji olduğu da hatırlanacak olursa, tüm bunlara bir de Genç Kalemler'in her türden uluslararasıcılığa karşı olduğunu eklemek gerekmektedir.

¹⁹⁸⁷ Ömer Seyfettin, “Bomba”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 147-151, 154-159.

¹⁹⁸⁸ Rasim Haşmet, “İrade”, **GK**, İkinci Cilt Numara: 9 (4 Eylül Pazar), s. 152.

¹⁹⁸⁹ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 13 (5 Kânunuevvel 1327), s. 10.

¹⁹⁹⁰ Mim. Nermi, “Ertuğrul'a Mektuplarım: Aile-Vatan-İnsaniyet 1”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 15 (1 Şubat 1327), s. 58.

¹⁹⁹¹ Mim. Nermi, “Yeni Lisan İstilası Karşısında”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 22 (6 Haziran 1328), s. 238.

¹⁹⁹² Kaya Alp, “Vatan”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 32.

Demek ki Genç Kalemler'in sosyalizme yönelik eleştirisi iki noktada odaklanır. Bunların birincisi, sosyalizmin belirsiz ve gerçek dışı/gerçekleşemez (ütopik) oluşu, ikincisi ise ulusal değil enternasyonalist oluşudur.¹⁹⁹³

Sonuç itibariyle, Selanik'te çıkan¹⁹⁹⁴ Genç Kalemler'i, sosyalist olmayan ve sosyalizmi belirli noktalardan eleştiren ama bu eleştirilerinde oldukça ölçülü olan ve zaman zaman sosyalizme sempatiyle yaklaşan ve hatta belki de sosyalizmden etkilenmiş bir yayın organı olarak değerlendirmek gerekir.¹⁹⁹⁵

¹⁹⁹³ Kerim Sadi, Genç Kalemler'in sosyalizme bu bakışına deyindir. Bkz. Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu), s. 219-220.

¹⁹⁹⁴ II. Meşrutiyet döneminde Selanik İmparatorluk'taki sosyalizmin merkezi durumundadır. Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 421. Gerek Selanik'in bu konumu gerekse genel olarak II. Meşrutiyet dönemi sosyalizmi için bkz. Tuncay, **Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)**, s. 29-37; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**; Dumont - Haupt, age.; George S. Harris, **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları**. Enis Yedek (çev.), 2. Basım, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976, s. 17-41.

¹⁹⁹⁵ Berkes'e göre, Hürriyet rejimini bir demokrasi anlayışı olarak görme eğilimi Meşrutiyet'in ilk yıllarında devrimci düşüncenin merkezi olan Selanik'te başlamıştır. Burada bir grup gencin kurduğu bir fikir çevresi, Yeni Felsefe Mecmuası ve Genç Kalemler'de bu yeni fikirleri yaymaya başlamıştır. Bu dergiler çevresinde kümelenen gençler fikir tartışmaları yapmakta ve bu tartışmalarda bir grup da sosyalizmi benimsemektedir. Batı'nın sosyalist düşünürleri hakkında okuru bilgilendirmekten başka, Batı'yı sosyalist bir bakış açısından eleştirmişlerdir. Türkiye için yeni bir toplumsal görüş gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Hepsisi de aynı görüşte olmayan ama farklı fikirleri dürüstlikle yayınlayan bu grubun tartışmalarından "Yeni Hayat" adını taktıkları bir akım belirmeye başlamıştır. Buna paralel olarak Genç Kalemler'deki yazarlar da halkçılık fikrini savunmuşlardır. Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, s. 61-62. Yine Berkes, başka bir çalışmasında, Yeni Hayat çevresini "sosyalistimsi" olarak niteler. Genç Kalemler-Yeni Felsefe Mecmuası çevresinin özelliklerinden biri, o zamanın biricik sosyalist düşünce merkezi olan Selanik havası içinde, öteki gençlerin (ütopyacı sosyalistlerin) düşüncesine karşı besledikleri ilgi yoluyla ilk toplum düşüncülüğünü getirmesidir. Yeni Felsefe Mecmuası'nda görülen tartışmalar, "Yeni Hayat" adını alan bu düşün çevresinde sosyalizm ilgisinden sosyoloji ilgisinin nasıl geliştiğini gösterir. Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 421-422. Alkan, Berkes'in bu konudaki görüşlerini kabul etmez. Gerekçe olarak da Yeni Felsefe Mecmuası'nda sosyalizmin başından beri yerildiğini gösterir. Alkan, "Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet'te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası", s. 379. Harris'e göre sosyalist hareket, o sırada Selanik'te gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin fikirleri üzerinde önemli bir etki yaratmışa benzer. Gökalep Türk milliyetçi entelektüel ekolünün esaslarını hazırlarken, bu derin inceleme ve araştırma devresinde Selanik sosyalistleri önemli bir rol oynamışlardır. Bu kimselerden biri de Rasim Haşmet Bey'dir. Türkçüler onun yayın faaliyetleri sayesinde Marx'ı ve uluslararası sosyalist hareketin başlıca önderlerini tanımışlardır. Gökalep grubu radikal sosyal reform kavramına sempati duymuş, sosyalist ve milliyetçi fikirleri uzlaştırmaya hatırı sayılır ölçüde dikkat etmiştir. Türkçüler sosyalizmi sosyal ve ekonomik yön ve görünüşler içinde düşünmüş ve anlamışlardır. Türk milliyetçiliği hamuruna radikal bir sosyalist maya katma gayreti, Kemalizm'in ilerideki gelişmesini hazırlamada önemli bir katkıda bulunduğu gibi, birleştikleri alaşım, Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve Şevket Süreyya gibi kimseler için Türk milliyetçiliğinden komünizme geçişi kolaylaştıracaktır. Bkz. Harris, s. 25-26. Bu son olguya Avcıoğlu da işaret eder. Ethem Nejat, Mustafa Suphi, Şevket Süreyya ve Nazım Hikmet gibi ilk Türk komünistleri halkçı Türkçüler arasından çıkmıştır. Avcıoğlu ayrıca, 1908 Devrimi'nden sonra Türkçü akımın sola kayışından, halka yönelişinden (halkçılığından), sosyal devrimin Türkçülerin gündemine girdiğinden söz eder. Bkz. Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi 2**. Cilt, İstanbul: Tekin Yayınevi, s. 459 vd. Ermeni ve Rus devrimcileri için de aynı durum geçerlidir. Bkz. Odabaşı, "II. Meşrutiyet Dönemi

Yeniden 24-25 numaralı nüshaya dönülecek olursa; Hakkı Süha Bey'in bu sayıda yer alan "Âtî" başlıklı şiiri¹⁹⁹⁶ Genç Kalemler'in milliyetçi şiirlerinden bir diğeridir. Şair burada "Gelecek"e hitabeder. "Gelecek"ten, o haşmet saçan aydınlığın doğması için, asırların yoğunlaşan/koyulaşan karanlığını/zulmetini bir parça eşmesini ister. Zulmet ve inzivanın, "yüksel!" diyen büyükbabanın şanlı namını yerlere indirmemesi temenni edilir. "Gelecek"i takdis eden "bugün"ün neden sönük olduğunu "Gelecek"e sorar ve "bari sen "hilal"ın¹⁹⁹⁷ yüzünü çiğnetme" der. Solduysa bile "hilal"ın bütünüyle parçalanmamasını, "hilal"ın bir iniltiye dönen şikâyetini dinlemesini ister. Şiir şu dizayle son bulur: "Âtî, seninle yükselerek Türkün elleri / Döksün ateşli kinini, kırsın emelleri..."

Genç Kalemler'in bu sayısının "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar"¹⁹⁹⁸ başlıklı polemiği Ömer Seyfettin tarafından ve esas itibariyle Yakup Kadri Bey'e¹⁹⁹⁹ (ve ayrıca Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif Beylere) karşılık olmak üzere yazılmıştır.²⁰⁰⁰

Türk Halkçılığı ve Halka Doğru Dergisi", s. 13. Ancak, Avcıoğlu'na göre Gökalp (Yeni Hayat) çevresindeki halkçılık derebeylere karşı da yönelmiş bir sınıf tepkisi değildir. Kaynağını daha çok Hristiyanların Türk ve Müslümanlardan daha zengin ve bilgili olmasından almaktadır. Bu yüzden, milliyetçilik karakteri ağır basan bu halkçılığın sosyalizmle bir yakınlığı yoktur. Türk aydınının o dönemde karşı karşıya olduğu mesele Türk proletaryasını patronların sömürsünden kurtarmak değil, "Türk milleti" olabilmektir. Bunun için de ekonomik hayatta "Türk patron" yaratma özlemi güçlüdür. Rum ve Bulgar sosyalistlerini yakından tanıdıkları halde, enternasyonalist proletarya hareketine ilgi duymamışlardır. Bkz. Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, s. 126. Georgeon'a göre, II. Meşrutiyet döneminde milliyetçilik ile sosyalizm birbirine çok yakındır ve (Mustafa Suphi gibi) birçok sosyalist ve komünist milliyetçi saflardan çıkmıştır. Sosyalizmle milliyetçiliğin bu buluşması Türk milliyetçiliğine ilerici bir renk kazandıran etkenlerden biridir. Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, s. 9.

¹⁹⁹⁶ Hakkı Süha, "Âtî", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 37.

¹⁹⁹⁷ "Hilal" burada, Osmanlı İmparatorluğu'nu simgeliyor olsa gerektir.

¹⁹⁹⁸ Perviz (Ömer Seyfettin), "Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 39-43, 46-50.

¹⁹⁹⁹ Onun, yukarıda zikredilen "Netayic" başlıklı makalesine verilmiş bir cevaptır.

²⁰⁰⁰ Ömer Seyfettin, "son günlerde muarızlarımız arasında iki mühim çehre göründü: Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif" der ve tartışmayı onlara (özellikle Süleyman Nazif Bey'e) yönelik olarak sürdürür. Yeni Lisan'a dair itirazları cevapsız bırakmamaya ve edilen itirazlara kendi sistemlerinde cevap vermeye kesinlikle karar vermiş oldukları için, bu iki büyük çehre ile uğraşacaklarının kati olduğunu belirtir. Nitekim Cenap Şahabettin Bey'e Ali Canip Bey'in "Hak"ta, Süleyman Nazif Bey'e de kendisinin "Zekâ"da ilk cevaplarını vermiş olduklarını bildirir; Agm. s. 47-48. Cenap Şahabettin Bey Yeni Lisan tartışmalarına "Hak" gazetesinin 10 Haziran 1912 (28 Mayıs 1328) tarihli haftalık edebî ilavesinde çıkan "Oğluma İkinci Mektup" başlıklı yazısıyla katılmıştır. Ali Canip Bey aynı yayının 12 Temmuz 1912 (29 Haziran 1328) tarihli sayısında buna cevap verir ki Ömer Seyfettin'in sözünü ettiği ilk cevaplardan biri budur. Öksüz, s. 126-127. Ali Canip-Cenap Şahabettin tartışması, ileride göreceğimiz gibi, daha sonra da sürecektir. Ali Canip Bey'in bu ilk yazısı için bkz. Ali Canip, "Cenab Şahabeddin Bey'e... I", **PYM**, s. 631-633. Süleyman Nazif Bey ise Yeni Lisan tartışmalarına "Şehbal"ın 28 Haziran 1912 (15 Haziran 1328) tarihli nüshasındaki yazısıyla katılır. Buna Ömer Seyfettin'in verdiği "Yeni Lisana Dair" başlıklı cevap, 8 Temmuz 1912 (25 Haziran 1328) tarihli "Yirminci Asırda Zekâ" dergisinde çıkar. Öksüz, s. 128-

Burada bu makale ele alınırken, çeşitli vesilelerle zaten birkaç kez tekrar edilmiş olan dil konusundaki fikirler (Yeni Lisan programını) bir kez daha tekrar edilmeyecek, metin sadece “milliyetçilik” açısından değerlendirilecektir.

Yalnızca, Ömer Seyfettin’in Yeni Lisan için yaptığı bir tanıma değinmek faydalı olacaktır. Yeni Lisan hareketinin başlatıcısı olan Ömer Seyfettin’e göre Yeni Lisan, “konuşurken haberimiz olmadan tabiatın yaptığı şeyleri yazarken de ihmal etmemek” olarak tarif edilebilir. Başka bir deyişle, konuşma dili ile yazı dilinin (konuşma dili lehine) aynı (tek) olmasıdır.

Ömer Seyfettin’in bu tarifi ile Ali Canip Bey’in daha yukarıda yaptığı tarifi²⁰⁰¹ bir araya getirilmesi Genç Kalem’lerin tüm dil (Yeni Lisan) programını ortaya koymaya yeter. Buna göre Yeni Lisan; bir dile yalnızca kendi kurallarının hâkim olması ve konuşma ile yazı dillerinin (konuşma dili lehine olmak üzere) aynı olmasıdır. Kısacası Türkçeye sadece Türkçenin kuralları hâkim olacak ve Türkçe konuşma ve yazı dilleri aynı/tek olacaktır. Bütün Yeni Lisan davasını bu şekilde özetlemek mümkündür.

Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı bu Yeni Lisan tartışmasında da eski lisan “Türklüğünü kaybetmiş” olarak nitelenir. Siyasî İnkılâp (1908 Devrimi) ile birlikte ve belki daha evvel uyanan, varlığını duyan, varolmaya niyet eden gençlik, dünyanın en güzel ve ahenkli dili olan Türkçeyi yalnız avama ve kadınlara, yalnız konuşma alanına bırakıp, yine eski lisanla “milletine yabancı ve faydasız kalamazdı” ve nitekim kalmayıp isyan etmiştir. Basit, sade ve mükemmel Türkçe’yi boğan kapitülasyonları atmaya, koparmaya girişmiştir. Türkçeyi devirip enkazı üzerinde yükselen bu ecnebi kapitülasyonlar milletin ruhunu millete duyurmamaktadır. İşte bugünkü uyanan gençlik yaşamak isteyen milletini ve onun ruhunu kurtarmak istemektedir.²⁰⁰²

Ömer Seyfettin Gökâlp’in eski Türkçe kelimeler içeren şiirlerini de daha önce Ali Canip Bey’in de kullandığı argümana dayanarak savunmuştur. Yazara göre,

129. Ömer Seyfettin’in bu yazısı için bkz. “Yeni Lisana Dair”, Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Makaleler 1**, s. 164-167.

²⁰⁰¹ Söz konusu olan, 21 numaralı nüshanın başmakalesinde yaptığı ve daha yukarıda belirtilmiş olan tariftir.

²⁰⁰² Yazar, konuşurken ecnebi dilbilgisine riayet edenler olduğunu söyler. Türkiye’de yegâne imtiyazlı tabakayı oluşturan Abdülhamit bendeğâni bunlar arasındadır.

kelimeler anlatacakları fikirlere göre seçilir. Sırf eski Türklüğe ait bir-iki manzumede kullanılan “budun” kelimesi, “millet” kelimesinin yerine geçmeyecektir. Fakat yine böyle eski Türklüğü hatırlatmak gerekirse istenildiği kadar yazılabilir.

Yakup Kadri Bey, milletini ve varlığını idrak ederek, edebiyatı tekeli altına alan vatansız ve milletsiz “Enderun argosu”na (eski lisana) isyan eden uyanık gençliğin varlığını toplumsal hayatımız için bir tehlike saymaktadır. Hâlbuki kavmî özelemlerle uyanan ve dillerini düzeltmek isteyenlerin sesi işitilirse değil, “İntikam Şiirleri”ni okunmaz bir angarya olarak gören duygusuz bir gençliğin sesi hâlâ işitiliyorsa toplumsal bir tehlike ile karşı karşıya bulunuluyor demektir. Kendi şairlerini alkışlayan vahşi ve medeniyetsiz İtalyan gençliğinden daha adî ve miskin bir gençlik varsa, Rumeli’ni Cermen, Anadolu’yu Slav askerlerinin çizmelerinin çiğneyeceğinden şüphe edilmemelidir. Çünkü şayet öyleyse, Türklük sönmüş, bitmiş demektir.

Ancak, durum hiç de böyle değildir. Uyanmaya başlayan büyük Türklük, milliyeti, hâkimiyeti, geleceği ve geçmişiyi beraber dilini de milliyetsizlerin elinden kurtaracaktır. Ölüp ölüp de yine ölmeyen bu kuvveti dışarıdaki sayısız düşmanları gibi, içindeki vefasız evlatları, tabiatını, Türklüğünü kaybetmiş cahil sartlar da deviremeyecektir.

Siyasî Osmanlılığın resmî dili Osmanlıca değil Türkçedir ve bu, anayasa ile temin edilmiştir. Osmanlıca isminde bir dil yoktur ve olamaz. Genç Kalemler karşıtları isterlerse, esersiz ve fıkirsiz meşhur Filozof’un (Rıza Tevfik Bey’in) Türklere “sağlamdır” tavsiyesiyle takdim ettiği Boşo Efendi veya Osmanlı Bankası²⁰⁰³ kadar mükemmel Osmanlı olsunlar, herhalde dilleri Türkçe olacaktır. Asya’dan Avrupa’ya kadar her tarafta konuşulan dilin bütün şubelerine “Türkçe” denir. Yeni Lisan

²⁰⁰³ Manastır Vilayeti’ne bağlı Serfiçe Mebusu Yorgi Boşo Efendi’nin “Ben Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım” dediği sıkça ifade edilir. Tunaya, Mebusan zabıtlarında böyle bir söze rastlamadığını belirtir. Tunaya’nın ironik deyişiyle, Osmanlı Bankası Boşo Efendi’den daha Osmanlıdır. Tunaya (Cilt 3), s. 220. Bleda ise Boşo Efendi’nin meclis kürsüsünden hepsinin yüzüne karşı söylediği bu cümleyi unutmadığını ifade eder; Bleda, s. 63. Ömer Seyfettin burada söylediklerini “Efruz Bey”de de yinelemiştir. Bkz. Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**, s. 185. Boşo Efendi’ye Gökalp’in ünlü atfı (“Vatan” başlıklı manzumesi) için bkz. Gökalp, **Yeni Hayat**, (sayfa numarasız/üçüncü manzume). Çevrimyazı için bkz. (Gökalp), **Ziya Gökalp Külliyyatı – 1 Şiirler ve Halk Masalları**, s. 100, 340. Ayrıca bkz. Karaosmanoğlu, **Hüküm Gecesi**, s. 128-129. Kendisi de muhalefet saflarında bulunmuş bir kimse olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “hatıra” tadındaki bu romanı (Hüküm Gecesi), muhalefetin çok nitelikli ve ayrıntılı bir portresini sunmaktadır.

muarızlarının karşısında akıyla okuyan, düşünen, “kuvvetli ve uyanık bir Türk gençliği” vardır.

Ömer Seyfettin, makalesinin sonuna eklediği “not”ta (“hamiş”) Ahmet Haşım Bey’in bir şiirindeki Türkçe yanlışlarını gösterir. Bu bölüm şöyle son bulur:

Ey Türk muharrirleri! Yazmadan evvel Türkçe konuşmasını, ana dilimizin şivesini, ahengini, tabiatını, tecvidini öğrenmeye; ondaki gizli, derin, vâsi güzelliklerin farkına varmaya gayret ediniz. Ve unutmayınız ki karalama değil, eser yazıyorsunuz....²⁰⁰⁴

Ömer Seyfettin’in bu milliyetçi makalesi özellikle siyasî atıfları ve imalarıyla belirginleşir. Hatta Osmanlıcılığın hâkim olması gereken siyaset düzlemine geçtiği ve Boşo Efendi örneği üzerinden Osmanlıcılığı ve Osmanlılığı zımnen eleştirdiği ve hatta reddettiği görülür. Ülkenin varlığını Türklüğe bağlaması ve aksi halde vatanın düşman tarafından paylaşılacağını ifade etmesi bu bağlamda anlamlıdır. Oldukça ilginç bir husus, sadece Rumeli ve Anadolu için kaygı duymasındır. Bilinçli veya bilinçsiz, yazarın asıl “vatan” olarak algıladığı sadece Rumeli ve Anadolu olmalıdır.

Mümtaz Nüsha’nın son yazısı Paris’te bulunan Mustafa Nermi Bey’in “Paris Hayatı” üst başlığıyla verilen, “Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle” başlıklı makalesidir.²⁰⁰⁵ Bu yazıda, bir ulusun geçmişine, tarihine, büyük adamlarına neden önem vermesi, neden onları unutmaması gerektiği ve bunun için neler yapılması gerektiği konusu işlenir.²⁰⁰⁶ Mustafa Nermi Bey’in makalesi tam anlamıyla ulus-inşasını hedefler nitelikte bir metindir.

Henüz çocukken Batı’ya dair yazılanları okuduğunu bildiren yazar, Batı’nın değişmeyen bir özelliğini gördüğünü belirtir. Bu özellik, Batı’nın “büyük çocuklar”ına karşı duyduğu yüksek hürmettir.

²⁰⁰⁴ Perviz (Ömer Seyfettin), “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 50.

²⁰⁰⁵ Mim. Nermi, “Paris Hayatı- Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 51-56.

²⁰⁰⁶ Mustafa Nermi Bey’in bu yazıda savunduğu şey, Tekin Alp’in anlatımına göre, Balkan Savaşı sonrasında hayata geçirilmiştir; bkz. Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, s. 187.

Aradan yıllar geçtikten sonra yazar Paris’e gelmiştir ve artık Batı’yı yakından görmektedir. Ona göre Batı’nın bütün kurumları, asırlardan taşan hayatı, Batı’da geçmişin her safhasına ait duygulanmaları korumacı ellerin kucakladığını, onları yaşatmak istediğini göstermektedir.

Batı’nın kişisel yaşayışında bile geçmiş günlerin önemli yoğunlaşmaları (tekasüfleri) feyizli hatıralar halinde çalkalanır; onları canlandırmak Batı hayatı için bir ihtiyaçtır. Zaten her aşiret, her kavim, her millet bu ihtiyacı ne kadar duymuşsa, bu ihtiyaçla ne kadar titremişse ortak hayatında da o kadar “benlik” toplanmış, o kadar yaşamıştır. Bir toplum toplumsal etkilenimlerini/duygulanımlarını (müteessiriyetlerini) büyük hatıralardan çıkarır.

Yazar, bundan sonra, “büyük hatıralar”ın içeriğinin neden ibaret olduğunu, bugünle pek az alâkası olan “büyük manevî mevcudiyeler”i çılgın gösterilerle alkışlamaktan ne gibi bir sonuç alınacağını ve bunun bir yarar sağlayıp sağlamayacağını sorar ve bu sorulara yanıt arar.

Ona göre, toplum bir bilinç, bir “kuvvet-fikir” manzumesidir ki daima “ferdiyet”i geçer, onun üstünde yaşar. Toplum (toplum) kesinlikle bireyden (tek parçadan) başka, bireylerin (parçaların) toplamından ayrı bir şeydir. Yani bütün, parçaların toplamından oluşur ama parçalardan tümüyle farklı niteliktedir. Mustafa Nermi Bey bu yazısında ileri süreceği görüşlerin felsefî temelini oluşturan bu kuramı örnekler de vererek açar. Bu arada vatan fikrinin gelişimini de ele alır.

Yazara göre, “büyük hatıralar”a hürmet edildikçe toplumun temsil ettiği bilinçte “hoş teessürler” doğar. Batı’da bu hususta en ufak şeyler bile unutulmamış, onlara can verilmiştir. Batı’nın Doğu’dan ayrıldığı en esaslı nokta da işte burasıdır; geçmişine verdiği önem ve onu can verme çabasıdır.

Toplumların da bireyler gibi hatıraları, sevdikleri ve sadık kaldıkları bir geçmişleri vardır. Toplum sık sık geçmiş şanlı günlerini hatırlar, o uzak geçmişten sevinçler çıkarır. Toplumların toplumsal bir geçmişi olması zorunludur. Geçmişinden habersiz olan (mütehassıs olmayan), hatıralarını anmayı bilmeyen toplumların bilinci çok yapısaldır (mebnâidir). Bu toplumların toplumsal hayatı yoktur. Bunlar bir fertler

toplamından başka bir şey değildir. Böyle toplumlarda mefkûreler kendileri için uygun ortamlar bulamazlar.

Toplum ve vatan hayatı ortak sahipliklerden/paylaşımlardan (temellüklerden) ve bunların hayatını temin etmek arzusundan doğduğu için, besleyicisi (mürebbsi), gelenekler oluşturan büyük ve yüceltilecek olaylardır. Fertleri ne kadar ihmalci olursa olsun toplumlar koruyucudur. Fertlerin eleştirdikleri gelenekleri onurla yaşatır.

Batı toplumu bütün bunları bir saniye bile unutmamıştır. Batı'nın her yerinde korunmuş bir hatıra vardır. Batı'da hemen her hafta bu ortak şeyler (mülkiyetler) sevinçlerle kutlanır.

Mustafa Nermi Bey birkaç gün evvel, Jean Jacques Rousseau'nun ikiyüzüncü doğum günü nedeniyle Fransa'da (Paris'te) yapılan etkinlikleri, büyük kutlamaları ayrıntılı olarak anlatır. Fransızlar Rousseau'yu Fransa'nın ortak oğlu bilmekte ve onun vatandaşı olmakla iftihar etmektedirler. Fransa/Fransız bilinci her asırdan, yaşadığı her devirden böyle büyük hatıraları toplamakta ve biriktirmektedir. Bu önemli iştirakleri hatıralarla anlamlandırırken oğullarında “milli onur”u besler. Bugün Rousseau'nun hatırası ihya edilirken onun vatandaşı olduğu için gururlanan bir Fransız, yarın bu hissini Hugo'nun, Lamartine'in anılmasını sağlayan ayinlerden toplar ve her gün sevilen bu ortak sahiplikler Fransız ruhiyeti, Fransız bilinci için pek değerli sonuçlar hazırlar. Vatan duygusu nasıl güçlü (mudil) dede hatıralarından ibaretse, o temiz duygularla yaşayan toplumun zihnî ve yaratıcı kıymetleri de güçlü, büyük vatandaşların anılmasından çoğalır.²⁰⁰⁷

Türklerde ise maalesef ortak paylaşımlar/sahiplikler (temellükler), ortak hatıralar büsbütün unutulmuştur. Onları unutturan kara kuvvetler hâkim olmuştur.²⁰⁰⁸

Anma törenleri, ortak paylaşımları kuvvetlendirdiğine, milli, edebî, siyasî benlikler verdiğine ve vatandaşlar bu benliklerden daha sıkı ilişkiler, daha samimi bağlar elde ettiklerine göre, bu tür törenler kötü değildir. Şimdinin gençleri geçmişte

²⁰⁰⁷ Yazar burada, okurlar arasında kendisini Rousseaucu zannedenlerin aflatını rica eder. Sadece, Rousseau'nun Fransız toplumundaki nüfuzunu örnek olarak göstermek istediğini belirtir.

²⁰⁰⁸ Yazar, bu duruma o günlerden bir örnek de verir.

yaşamış, milletin bilincinde feyizli birer amil gibi sonsuzluklar fısıldayan büyük zekâlara bütün kalpleriyle hürmet etmektedirler. Türklerdeki gibi, büyüklere layık oldukları hürmeti gösterememek, hâlâ bu hürmetin gereğini anlamamak ve anlayanları ayıplamak bir zavallılıktır. Hâlbuki Türkler, örneğin bir Fuzulî'nin, bir Nedim'in hemşerisi olmakla iftihar etmelidir.

Koca bir millet büyük çocuklarını bilmelidir. Kitapta okunan bir isimle törenlerde anılan bir ismin nüfuzu arasında fark vardır. Her ülkede ahali, vatandaşlarını kitaplardan ziyade törenlerde öğrenir, anlar. Bu nedenle kitapta okumakla yetinilemez. İyi eğitim almamış bir kimse, abidelerden, sık sık yapılan anma törenlerinden, genel konferanslardan öğrenir ve anlar.

Batı düzgün ve düzenli bir hayat yaşarken, Doğu, zavallı ve sakat inlemektedir. Hayatî tezahürlerinde hiçbir düzen meydana gelememektedir. Bütün bu hastalıkların canlı nedeni tutucular, hürmet düşmanlarıdır.

Mustafa Nermi Bey makalesini Türkiye'deki gençlerden bir ricada ve bazı nasihatlerde bulunarak sonlandırır. Gençlerden büyüklerini bilmelerini, onlara hürmet göstermelerini ve onlar için anma törenleri yapmalarını; canından bıkmış, küskün, kudretsiz varlıklar gibi hareketsiz durmamalarını ister. Her yerde en küçük bir tarihî, edebî hatıradan büyük samimiyetler çıkmaktadır. Millet, kavim, varlığını duymaktadır çünkü varlık, hiçbir şey bilmeden habersiz yaşayan insan yığınınından ibaret değildir. Bu düşüncede olmayanları kendi hallerine bırakmamalı, onları yumruklar indirici eleştirilerle ezmelidir. Onlar bilim ve felsefe dairesindeki eleştirilerden anlamazlar ama gençlik görevini yerine getirmeli ve kudretini göstermelidir. Her yerde büyüklerini anmalıdır. Gençlik bu şartlar dahilinde aynı övünçlerle, aynı hatıralarla, aynı duygularla birbiriyle olan bağıı anlar ve bu geleneklerden doğan kardeşliği hiçbir şey bozamaz. Vatan duygusu ve kardeşlik nasihatlerden çok etkilenmez. Onu, memleketin sunduğu heyetler vatandaşlara bilinçsiz bir halde yerleştirir ve o, bu ortak paylaşımların aydınlatabildiği kadar anlaşılır. Muhterem Türk gençliği bunu açıklamalı/aydınlatmalı; Rousseau için Fransa'da yapılan anma törenlerinden ibret almalıdır.

Görüldüğü üzere, Mustafa Nermi Bey ortak ulusal bilinç yaratma malzemeleri ve araçları üzerinde durmaktadır. Makalesinin ana fikri, uzak-yakın tarihin (en geniş anlamıyla geçmişten gelen tüm ortak değerlerin) çeşitli şekillerde ve de özellikle törenler yoluyla anılmasıdır.²⁰⁰⁹

26 numaralı nüshanın Yeni Lisan başmakalesi İzmir’den Mehmet Necip (Türkçü) Bey tarafından yazılmıştır.²⁰¹⁰ Necip Bey, Mustafa Nermi Bey’in 22 numaralı nüshada yayımlanan Yeni Lisan makalesini esas itibarıyla onaylamakla ve övmekle birlikte, bazı eleştiriler ve sorular yöneltmiştir. Bu eleştirilerin ve soruların muhatabı olan Mustafa Nermi Bey Genç Kalemler’de cevap veremeyecektir çünkü az sonra Genç Kalemler’in yayın hayatı son bulacaktır.

Bunun yanında, Mustafa Nermi Bey’in, ilk bölümü 15 numaralı nüshada yayımlanan “Ertuğrul’a Mektuplarım” başlıklı yazı serisinin ikinci bölümü 26 numaralı nüshada yayımlamıştır.²⁰¹¹

Yazar, Ertuğrul’un kendisine gönderdiği mektuptan söz ederken, “sevgili bir memleketin, azimli ve cesur bir imparatorluğun mavi ve tuğralı pulu, beyaz zemini üzerinde bana ateşli aşinalıklar gönderiyordu” diyerek yazıya başlar.

Mustafa Nermi Bey, 20. asırda vatan fikrinin çocukça olduğu ve insanlık için çalışmak gerektiği düşüncesi üzerinde durur.²⁰¹² Yazara göre, Ömer Seyfettin Bey’in “Primo, Türk Çocuğu” hikâyesinden medeniyetten ve insaniyetten bahsedenlerin ne kadar yırtıcı olduğu anlaşılmıştır. İnsan her okuduğunu doğru kabul etmemelidir. Geçmişin karanlıkları içine gömülen, geçmişe ait gerçekler ve düsturlar vardır ki bugün için bir tehlike, bir afet haline gelmiştir. Gerçekler çağın mantığıyla, toplumların bilinçlerinde yaşayan hassasiyetlerle tayin edilebilir. Toplumların bilincinde çırpınan duygular daima ve önemle tetkik edilmelidir. Bireylerin hareketlerini, programını yalnız

²⁰⁰⁹ Bu sayıda yayımlanan bir diğer yazı olan Kemal Nesrin’in “Denizlerde” başlıklı mensur şiirinin başına “Şark’ın Ufukları”nın iki dizesi (“Daldım gözünde vehm uyuyan susmuş ufku/ Ey Şark, kanmadın mı asırlarca uykuna”) konulmuştur. Metnin içinde de bir yerde, “Şarkın ufuklardan bakan ezeli ve ebedi uykusu”ndan söz edilir. Bkz. Kemal Nesrin, “Denizlerde”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 24-25 (10 Temmuz 1328), s. 36.

²⁰¹⁰ Mehmet Necip, “Mim. Nermi Bey’e”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 58-62.

²⁰¹¹ Mim. Nermi, “Ertuğrul’a Mektuplarım 2: Aile, Vatan, İnsaniyet”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 62-68.

onlar tayin eder. Ferdin hassasiyeti toplumun bilinci karşısında pek önemsiz bir hareketten başka bir şey değildir.

Toplumları idare eden gerçekler fertlerde yaşamaz. Onu toplumsal bütünü (toplamın) genel bilincinde aramalıdır. Gerçeğin bundan daha güzel bir ölçüsü bulunamaz. İnsan kendi toplumundan/sisteminden (manzumesinden), ezeli hislerini saklayan beşikten uzaklaşmamalıdır. Süslü insaniyet fikirlerini yayan yazılar, yalancı kasidelerden başka bir şey değildir.

Bugün “insaniyet” pek belirsiz ve gölgeli bir anlama gelmektedir. Burada sözü edilen “insaniyet”, “iyilikseverlik” anlamındaki “insaniyet” değildir. “Humanite” adı altında yaşanılmak istenen kavram ve hayali toplumun bilinci kastedilmektedir. Hâlbuki hem “insaniyet” kelimesinin taşıdığı bir bilinç yoktur hem de bu, muhtelif bilinçlerden, muhtelif toplumsal bünyelerden muğlak bir bileşke yapabilecek kuvvetlerden mahrumdur. Bugün “insaniyet” diye müşterek ve muğlak bir bilinç olmadığı için onun manevi toplumu da tasarlanamaz.

Bugün yalnız, “vatan” vardır. Vatan fikri, kimilerinin idia ettiği gibi, ölmüş değildir. Bu fikir, insanlığın ilk devresinde bile başka bir tarzda var olmuştur. Toplumlarla beraber ortaya çıkmıştır. Toplumlar fikirlerle yaşar. Başka bir deyişle, toplumların esası fikirdir. Fikirlerin ağır/yavaş dönüşümleri toplumların ruhiyetlerinde toplumsal başkalaşım (istihaleler) vücuda getirir. Bu toplumsal başkalaşım/dönüşüm sırasında bilinçlerin seçtiği araziye (elit) sabit değildir. Vatan fikri de bu “araziye”nin gölgesidir, ondan bir an ayrılmaz.

İnsanlar için vatan tarih boyunca değişmiştir. Başlangıçta hükümdar, vatandır. Sonra din vatan olmuştur. Bunlar uğruna çalışılmış, savaşlar yapılmış ve ölmüştür. En sonunda gerçek vatan fikri doğmuştur. Herkes anlamıştır ki toplumun mutluluğu ve refahı için çalışmak, toplumu mutlu etmek herkesin vazifesidir. İşte bu idrak 20. yüzyıla nasip olmuştur.

²⁰¹² Ertuğrul, mektubunda, bu görüşün savunulduğu bir makale okuduğunu yazmıştır.

Vatanperver olabilmek için bir bayrak altında yaşayanları sevmek, onların saadetlerini temenni etmek, felaketlerden emin bulundurmak hisleriyle dolu olmak gerekir. Vatanperver olanları hiçbir toplumun kurumu, diğer bir sistemin (toplumun) fertlerine yardım etmekten men etmez.

Bulutlar üzerindeki, insaniyet gibi maddî hulyaların avcıları, siyasî ve toplumsal acizlikler içinde ezilen, boğulan ferdiyetler yığındır. Acizlik daima tarafsız kuvvetler, melek gibi okşayıcı eller yaratır. Kendi kuvvetiyle hakkını alamayanlar başkasının himayesine sığınır. İnsaniyet, toplumsal ve siyasî acizlerin sığındığı eşit ve tarafsız mabuttur. Bunu, toplumsal acizlik teselliler almak için yaratmıştır.

Karşısında lekesiz geleceğin büyük bir feyizle, büyük bir bolluk içinde kaynaştığını gören kuvvetli bir Türk genci, acizleri avutan mefkûrelerden çok uzak durmalıdır. Çünkü bu mefkûreler bazen toplumun bilincini de zedeler, toplumun bünyesine de girebilir. Memleket için en büyük tehlike o zaman hazırlanmış olur.²⁰¹³

Türk genci vatanını eski bir Turanlı savaşçı gibi sevmelidir. Eski zamanlarda bir Turanlı, kendisini vatanına bağlı bilir, onun kanunlarına, kurumlarına bütün kalbiyle itaat etmeyi sonsuz bir şeref sayar; vatan kardeşlerini sever, düşmanlarına acırdı. İşte “ahlâkî insaniyet” de budur.

Yazar, uluslararası cereyanların neden ve nasıl başladığını sorar. Ona göre, pek adi ve sınırlı bir terbiye görmüş, tarihinin mukaddes telkinlerini alamayan birçok zavallılar, bu müthiş cereyanın etkisine çok kolay kapılırlar. Hayatî ihtiyaçlar onları daha korkunç enginlere sürükler. Hayatını kurtarmak için kendi toplumu/sistemi (manzumesi) dışında bir kuruma bağlanmak ihtiyacını duyar. Bu yeni ve yabancı çevre onun ruhiyetinde etkin olmaya başlar. Yavaş yavaş eski hayatın gölgeleri silinir; çocukları büsbütün yeni bir saha içinde didinir. Tarihi imdadına yetişmezse o da derin karanlıklar içinde kalır. Bu derin karanlık, “uluslararasılık”tır (enternasyonalizm/kozmpolitizm). Demek ki “uluslararasılık”ın iki nedeni, acizlik ve zorunluluktur. Bunlara manevî ve ahlâkî eksiklikler de dâhildir.

²⁰¹³ Yazar burada Fransa örneğini verir ve dünyada kavganın, savaşın olmayacağı bir toplum olmadığını, bunun bir hayal olduğunu belirtir. Sosyal Darwinist bakışı burada da kendini sezdirir gibidir.

Memleketin maddî ve manevî saadeti temin edilebilirse, bunun temini için çalışılırsa, Türk gençliği gibi sağlam ve metin mefkûrelere sadık kalınırsa istenilen olur. Ve bundan daha büyük bir insaniyet de düşünülemez.

İnsaniyet toplumlarda esaslı bir ıslahat yapılması, insanın mesut gelişimlerini kolaylaştırmak anlamına geliyorsa, bu inşa görevi ani bir şekilde yapılamaz. Çünkü insaniyet bir bileşimdir. Bilinçleri (şuurları) farklı toplumların toplamını (bütünü) ifade eder. Islahat ise yalnız ortak bir şura sahip toplumlarda, fert yığınlarında olur. İnsaniyet gibi katışık (mudill) bir bütünde hiçbir ıslahat yapılamaz. İnsaniyet için çalışılmak isteniyorsa doğrudan doğruya bir şey yapılamaz. Bunun için hayale kapılmamak gerekir.

Herkes kendi homojen kitlesini, toplumunu ıslah etmelidir. Bir toplumun ıslahı için çalışma görevi en çok o toplumun fertlerine düşer. Fertlerde bu mefkûre doğduğu andan itibaren gerçek vatanperverlik yaşıyor demektir. İnsaniyet için çalışmak isteyenlerin mutlaka vatanperver olmaları gerekir. Toplum mesut olunca, toplumda gerçek ıslahat yapılırca insaniyet mesut olmuş, insaniyette ıslahat yapılmış olur. İnsaniyete ulaşmak için geçilmesi gereken yol budur.

Mustafa Nermi Bey yazısının sonunda Ertuğrul'a (gençliğe) tembihlerini özetler. Ertuğrul vatanını sevecek, vatanını sevmek onun görevi olacak, vatan kardeşlerine yardım edecek, acizlere mahsus mefkûreleri öldürmeye çalışacak, mensup olduğu sistemi unutarak yapay sistemlere doğru koşmayacak, kardeşlerini böyle cereyanlardan koruyacaktır. Gözleri geçmişin ihtişamını görecek, bundan sonra kalpler her an aynı duygularla çarpacak, aynı hava teneffüs edilecektir.

Yazarın son sözü, “Vatanını kendin gibi sev, en büyük insaniyet budur” olur. Bu son söz, bu milliyetçi yazının ana fikrini de özlü bir şekilde ortaya koyar.

Suphi Ethem Bey, “İslamların ‘Ulûm-ı Tabiiye’ye Hizmetleri” başlıklı makalesinde²⁰¹⁴, İslamiyetin ilk doğduğu dönemde ve ortaçağda Müslümanların doğa bilimleri alanında yaptığı katkıyı ele alır. Yazıda milliyetçilik noktasından iki husus

²⁰¹⁴ Suphi Ethem, “İslamların ‘Ulûm-ı Tabiiye’ye Hizmetleri”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 68-71.

dikkat çeker. İlki, İslam dünyasında genişleyen medeniyetin Araplara değil, bütün İslamlara mahsus olduğunun ifade edilmesidir. İkinci husus ise, Suphi Ethem Bey'in, Acem veya Arap olduğu iddia edilen İbn-i Sina'nın ne Acem ne de Arap olduğunu, felsefesini Arapça izah eden, Doğu'nun pek nadir yetiştirdiği "kümmelîn-i irfan"dan (irfan kamillerinden) bir "Türk oğlu Türk" olduğunu belirtmesidir.

Mustafa Nermi Bey'in "Ölüm ve Hayat" başlıklı makale dizisinin "Mısır ve Berberlerin Dinleri" başlıklı üçüncü bölümü 26 numaralı nüshanın son yazısıdır.²⁰¹⁵ Yazar, Mısır'ın ilk sakinlerinden olan ve kendisinin Mısır medeniyetinde âmil (Eski Mısır'ın kurucuları) olarak kabul ettiği Berberlerde ölüm ve hayat fikrine geçmeden evvel, Genç Kalemler'in milliyetçiliği açısından çok önemli bir tespitte bulunur. Aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi, ırk konusunda Tahrir Heyeti üyesi Mustafa Nermi Bey de Genç Kalemler ekibi içinde istisna değildir.

Tarihi araştırırken bizim en ziyade dikkatimizi bir şey celbediyor, mesela: Saf bir ırk, bir kavim bulamıyoruz, hepsi birbiriyle iyice kaynaşmış, birçok hâssalarını kaybetmiş, daha yeni hususiyetler kazanmış.²⁰¹⁶

Bundan sonra yazar, Berber neslinin özelliklerini gösteren toplumsal sistemlerden (gruplardan) biri olan Guanşlar üzerinde durur. Guanşlar ölümden sonra hayata inanmaktadır. Bütün vahşi kavimler gibi Guanşlar da ölümden sonraki bu hayatı tıpkı dünyadaki hayatın bir kopyası olarak tahayyül etmişlerdir.

Guanşların ilahları çoktur. Kayalara, dağlara bile taparlar. Ayrıca ruhlara da inanmaktadırlar ve bu ruhlardan biri ilk erkeği ve ilk kadını topraktan, sudan yaratmıştır. Bu bilgiyi veren Mustafa Nermi Bey okurun dikkatini bu inanışla kitaplı dinler arasındaki benzerliğe çeker: "Karilerimin dikkatini celbederim. Birçok dinler de ilk erkeğin ilk kadının topraktan yaratıldığını iddia ederler." Aslında yazarın Guanşların inançlarına ilişkin olarak verdiği bilgiyle büyük dinlerin öğretileri arasındaki benzerlikler belirgindir. Örneğin Guanşlarda da oruç vardır ve yazar bu ibadeti, "demek

²⁰¹⁵ Mim. Nermi, "Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberilerin Dinleri 3", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 72-80.

²⁰¹⁶ Mim. Nermi, "Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberilerin Dinleri 3", **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 26 (24 Ağustos 1328), s. 73.

oluyor ki: dinler, orucu ilahın merhametini kazanmak için icat etmiştir” şeklinde değerlendirir.

Guanşların yağmur duası vesilesiyle Mustafa Nermi Bey, “tabiatın sabit ve kati kanunlarını hiç kimsenin duası, hiç kimsenin ağlaması değiştirmez” diyerek materyalist bakışını bir kez daha ortaya koyar.

Yazar, Guanşlardan sonra Berberlerin özelliklerini gösteren gruplardan bir diğeri olan Tuareglerin dini üzerinde durur. Tuaregler İslamiyeti kabul etmiş olmakla birlikte sözde Müslümandırlar. İslamiyet onlarda büyük bir etki yapmamıştır. İlkel dinlerini sürdürmektedirler. Tuaregler müminleri mesut eden ağaçlı bir cennete, şeytanın hâkim olduğu yakıcı bir cehenneme inanırlar. Yazar, sonuç itibariyle (yazısının son bölümünde) Mısırlılarda ölümden sonra hayat inancı olduğunu ifade eder.

Genç Kalemler dergisinin son nüshasının başmakalesi²⁰¹⁷ yine bir Yeni Lisan polemigiğidir ve Cenap Şahabettin Bey’e karşı Ali Canip Bey tarafından kaleme alınmıştır.²⁰¹⁸

Genç Kalemler başyazarına göre, Durkheim’ın iddiasına bakılırsa birey fikirlerinde bile serbest değildir. Genç Kalemler Türkçedeki kapitülasyonları birilerinin etkisi altında kalarak atmak istemiş değildir. Rübâb-ı Şikeste şairinin (Tevfik Fikret’in) asla hoşlanmadığı bombalar Türklüğün kalbinde yaralar açtıkça, Makedonya ovaları

²⁰¹⁷ Ali Canip, “Cenap Şahabettin Bey’e”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 82-86.

²⁰¹⁸ Daha yukarıda Cenap Şahabettin Bey’in Yeni Lisan tartışmalarına girişine ve Ali Canip Bey’in ona verdiği ilk cevaba değinilmişti. Cenap Şahabettin - Ali Canip tartışması bundan sonra da karşılıklı yazılarla sürmüştür. Cenap Şahabettin Bey “Hak” gazetesinde, “Şehbal” ve “Servet-i Funun” dergilerinde bu minvalde yazılar kaleme almıştır. Bkz. (Ergun), s. 12. Ali Canip Bey’in Cenap Şahabettin Bey’e karşı yazdığı ikinci ve üçüncü makaleler “Hak” gazetesinin 22 Temmuz 1912 (9 Temmuz 1328) ve 2 Ağustos 1912 (20 Temmuz 1328) tarihli ilavelerinde yayımlanmıştır. Bu makaleler için bkz. “Cenab Şahabeddin Bey’e... II”, “Cenab Şahabeddin Bey’e... III”, **PYM**, s. 634-640. Cenap Şahabettin Bey’in yine Ali Canip Bey’e karşı kaleme alınmış bir yazısı, “Şehbal” dergisinin 28 Eylül 1912 (15 Eylül 1328) tarihli nüshasında “Açık Mektuplar” başlığıyla yayımlanmıştır. İşte Ali Canip Bey’in Genç Kalemler’in son nüshasında yayımlanan makalesi Şehbal’deki bu yazıya karşılık olarak verilmiş olan cevaptır. Bkz. Öksüz, s. 130. Ali Canip - Cenap Şahabettin tartışması Genç Kalemler’in yayın hayatının son bulmasından sonra da sürecektir. Bu uzun tartışma, Ali Canip Bey’in 1918’de basılan (ama piyasaya 1919’da çıktığı bildirilen; Filizok, s. 233) bir kitabına isim olacağı gibi, bu kitapta Ali Canip Bey’in Cenap Şahabettin Bey’e karşı yazdığı bütün yazılar da yer almıştır. Bkz. Ali Canip (Yöntem), **Milli Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey’le Münakaşalarım 1328-1329**, İstanbul: Kanaat Matbaası, 1918. Bu kitabın kapsamlı bir tanıtımı için bkz. Filizok, s. 93-113. Genç Kalemler (ve Ali Canip Bey) Cenap

kızıl kana boyandıkça, Türk hâkimiyetini yıkmak isteyen kulların her gün yeni bir cinayetini gördükçe, Genç Kalemler de milliyetçiliğinin kuvvetlendiğini hissetmiştir.²⁰¹⁹ O zaman karşılarında bir “Turan” güneşi doğmuştur. Bu güneşin artık her tarafta tütmeğe başlayan ve Türk ocaklarını aydınlatan ışıkları Cenap Şahabettin Bey’in zeki bakışlarına da isabet etse, o da Yeni Lisan’dan bu kadar ürkmeyecektir.

Ali Canip Bey Orta/Uzak Asya’dan (Kaşgar’dan) söz ederek, orada, vatandan uzak kalmış onsekiz milyon Türkün Çin’in “anamitçi” idaresine ateşler saçmak için yalnız küçük bir kıvılcım istediğini ifade eder ki buradaki Pantürkçülük siyasî bir ton da içermektedir.

Yazar ayrıca, “güzellik için güzellik” diyen kanaatin artık tamamen düştüğünü, estetik ilminin “hayat için güzellik”i savunduğunu belirtir.

Mustafa Nermi Bey’in Genç Kalemler’de çıkan ilk ve tek hikâyesi, derginin son sayısında yayımlanan “Bir Şehidin Kitabesi”dir.²⁰²⁰ Olay, sıcak bir Temmuz günü (muhtemelen Rumeli’ndeki) bir Türk köyünde geçer. Postacıyı gören köylülerden Arslan Çavuş, “bizim evlat, bakalım kaç asi tepelemiş?” der. Ama mektup ona değil, Ayşe Hanım’a gelmiştir. Postacı, iletmesi için mektubu Arslan Çavuş’a verir.

Ayşe Hanım duldur. Kocası Ahmet Onbaşı şehit olmuştur. Ayşe Hanım aç kalmamak, kimseye muhtaç olmamak için yalnız başına tarlasında çalışmakta, vergisini gününü geçirmeden vermeye, namusunu korumaya uğraşmaktadır. Oğlu Mustafa da

Şahabettin Bey’i, yıkmak istediği edebiyat anlayışının temsilcilerinden biri olarak görmüştür. Enginün, **Cenap Şahabettin**, s. 26; Filizok, s. 103.

²⁰¹⁹ “Ama İttihatçılar, Rumeli’de yalnız komitacılığı öğrenmediler. Milliyetçilik uğruna aynı dinden bile olanların kanlı bıçaklı olduklarını ve en kirli, insanlığa en aykırı davranışlarda bulunduklarını yakından görerek ve bu kavgaya katılarak pek yaman bir milliyetçilik eğitimi görmüş oldular.” Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 224-225. Yöntem, daha ileriki yıllarda (1929’da) kaleme aldığı bir yazısında dilde sadeleşme ile milliyetçilik ve bu milliyetçiliğin ortaya çıkışı arasındaki ilişkiye şöyle temas eder: “Türk edebiyatı içinde şahsî heves sâikasıyla sade yazanlara pek eski zamanlardan itibaren tesadüf edilir; fakat bu sade yazmanın bir prensip olarak kabul edilmesi, bilhassa muayyen esaslara göre bu uğurda çalışılması ve cereyan açılması, Meşrutiyetin ilânından biraz sonra, yani Balkan Harbi’nden biraz evvel başlar. Çünkü Türkiye’de başka unsurların isyanı ve bu isyanların Türk gençliği üzerinde aksülâmel yaparak nasyonalizmin uyanması o tarihtedir. Demek oluyor ki usûlî bir şekilde sadelik cereyanı kuvvetini nasyonalizmden almış...” Yöntem, “Türkçe’ye Dâir”, **PYM**, s. 435. John Plamenatz’a göre milliyetçilik, bir halkın ulusal veya kültürel kimliğini, bu kimlik tehdide maruz kaldığı zaman korumak veya hiç varolmadığı hallerde, bu kimliği yaratmak veya geliştirmek gayreti olarak tanımlanabilir. Milliyetçilik, kendisini kültürel açıdan dezavantajlı konumda hisseden halkların geliştirdiği bir tepkidir. Bkz. Erözden, s. 86.

büyümüş, iki ay önce askere alınmış, asiler üzerine sevk edilmiştir.²⁰²¹ Mustafa'nın akıbeti bilinmemektedir. Belki de şehit düşmüştür çünkü köyün ihtiyarları hep, köyden çıkan bir gencin bir daha oraya dönmediğini anlatırlar. Bütün dul analar ölüm mektubu almıştır.

Küçük köy dullarla doludur. Burası adeta asi kavimlerin ezilmesi için açılmış bir zavallı asker fabrikası gibidir. Gençler öleceklerini biliyorlarmış gibi askere gitmeden evlenir, çocuklarını, öksüz mini mini Türkleri genç karılarının aciz kollarına bırakır.

Yorgunluklarla iyice yıpranmış olan genç dul Ayşe, bütün bu felaketlere büyük Türklük için katlanmaktadır. Genç kocası kendisini Türklüğü kurtarmak, hakanlardan kalan büyük emeli söndürmemek için yalnız ve aç bırakmıştır. Şimdi de oğlu Mustafa imparatorların bile söndüremediği o büyük ve güneşli gayeye doğru koşmakta, onun için çalışmaktadır.

Arslan Çavuş postacının verdiği mektubu bir sene evvelki isyanda²⁰²² çolak kalan kuvvetli ve kahraman elleri içinde, “Türk oğlunun ölüm okşar başını / Akıtmadan babası için yaşını” diye biten şarkısını söyleyerek Ayşe'ye götürür. Köyün imamı da o sırada Ayşe'nin yanındadır.

İmam mektubu açar ve okur. Mustafa'nın, “bu Türk “kahramanı”nın şehit düştüğü, evvelce babasının şehit olduğu köyün yanına gömüldüğü, buranın Kosova Ovası'ndaki Sultan Murat Türbesi'nin yukarısı olduğu bildirilmektedir. Mustafa ölürken, annesine yazmalarını, düşmandan arka çevirmediğini, düşmanla bir olmadığını ona bildirmelerini, son nefesinde kırmızı bayrakla örtülmesini istemiştir. Mektup, “sıkılma, sen bir şehit anası oldun” sözleriyle son bulur.

²⁰²⁰ Mim. Nermi, “Bir Şehidin Kitâbesi”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 87-90.

²⁰²¹ Bu hikâyede söz konusu olan, Mayıs 1912'de başlayan büyük Arnavut ayaklanması (bkz. Bayur, [Cilt: II Kısım: I], s. 261-262) olmalıdır. Hem hikâyenin yayımlandığı nüshanın tarihi buna uygundur hem de az ileride görüleceği gibi, Mustafa'nın Kosova'da şehit düştüğü ve oraya defnedildiği bildirilmektedir.

²⁰²² Mart 1911'de başlayan Arnavut isyanı (bkz. Bayur, [Cilt: II Kısım: I], s. 35) kastediliyor olsa gerektir. Bu da bir önceki dipnotta verilen bilginin doğruluğunu destekler nitelikte bir işarettir.

Köylü kadın oğlunun birkaç hafta evvel geçtiği yollara bakar. Bu yollar sanki ahret yoludur. Oradan ne kadar Türk geçmişse geri gelmemiştir. Ayşe Hanım'ın “oğlumun intikamını kim alacak?” sözleriyle hikâye son bulur.

Osmanlıcılığa hiçbir şekilde iltifat etmeyen bu Türkçü hikâye yorum gerektirmeyecek kadar açıktır. İlginç özelliklerinden biri, sözü edilen “asiler”in kim olduğunun bildirilmemesidir. Daha yukarıda dipnotta belirtildiği gibi, bu “asiler” Arnavutlardır. Yani, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir İslam unsurudur. “Türklüğü kurtarmak için” savaşılanlar onlardır.

Bu sayının “Vatan Sesleri” sütununda “Asya Mektupları” başlığıyla bazı gezi mektuplarının yayımlanmasına başlanır.²⁰²³ Metnin sonunda “Uluğ Agan” imzası bulunmaktadır. Anlaşılan, tercüme yapan ve aşağıda değineceğimiz giriş yazısını kaleme alan, bu kişidir.

Yazının girişinde verilen bilgiye göre, bu mektuplar bir Fransız tarafından Türklerin anayurdundan, bugün öksüz, istiklalsiz yaşayan bir kıtadan yazılmıştır. Bir yabancı tarafından yazılmış olduğu için istenen sıcaklık ve samimilik elbette bu mektuplarda bulunamayacaktır. Fransız yazar Asya'daki Türklüğün açıklıklarını, ıstıraplarını duymaz, korkunç sefaletini, solgun varlığını görmez. Fakat bu mektuplarda Türk kavminin oradaki yaşayışını, bugün hakansız kalmış olan kıtanın durumunu iyice ortaya koyan yanlar da az değildir.

Bu nedenle okurlara, “sevgili Türk kardeşler”e, yirmi dört sene evvel meşhur “Deba” gazetesine gönderilen bu mektupların tercümesi takdim edilmek istenmiştir. Yazar (tercüme eden) bilmektedir ki Türklerin büyük tarihinin geniş havasını soluyan ruhlar bu satırların ifadeleri üzerinde düğümlenecektir. Bu mektuplar okurlara Asya'nın öksüzlüğünden acı hediyeler verecektir. Fakat okur, bir yandan toprakla, iklimle çarpışan, diğer yandan düşmanlarının demirli vasıtalarına göğüs açan Turan kardeşlerini biraz daha yakından tanıyacaktır. Onların ümitsiz gözyaşlarıyla ıslanan yüzlerini, (sizden/okurdan) büyük ümitler bekleyen gözlerini yakından görecektir. Bu satırlar da

²⁰²³ “Asya Mektupları”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 90-94. Bu nüshanın hem dış hem de iç kapağında yer alan fotoğrafın altına; “Turan Kırkları [Bu nüshamızdaki Asya Mektupları'nı okuyunuz.]” yazısı düşülmüştür. Ek V'e bkz.

böyle bir emelle yazılmıştır. Yazar (tercüme eden), Türk ruhu Fransız şivesinden mustarip olacağı için metni kelime kelime tercüme etmediğini de belirtir.

Giriş yazısının sonunda okurlardan “Kayıhan’ın yaşadığı topraklar”ı unutmamalarını rica eder. Okurların, kardeşlerine ve çocuklarına Turan çocuklarını unutmamalarını, tarihin ıstıraplı esirliğinden onları kurtarmalarını söylemelerini ister. Atilalar, Cengizler, Celalettinler (Mevlana), Osmanlar yetiştiren bir ocak, geçmişini diriltecek kuvvetten yoksun farzedilemez. Giriş bölümü şu sözlerle son bulur: “Bizim ruhlarımızda aynı duygu yaşasın. Korkak tarih bu büyük Türk ruhu karşısında elbette boyun eğer.”

Bundan sonra 1888 yılında yazılmış ilk mektuba geçilir. Bu mektup (gezi yazısı) dizisinin süreceği anlaşılmaktadır ama bu nüsha Genç Kalemler’in son sayısı olmuştur.²⁰²⁴

Genç Kalemler’in son nüshasında iki şiir yayımlanmıştır. Bunlardan ilki M. Selahattin Bey’in kaleminden çıkmış olan “Koşun”dur.²⁰²⁵ Bu şiir, anlaşılan, yaklaşmakta olan Balkan Savaşı’nın öngörülmesiyle ve uyandırdığı duygularla yazılmıştır. Nitekim cihada, şana, yani kutsal savaşa ve zafere, şehitliğe koşulacaktır. Milliyetçi olduğunu söyleyemeyeceğimiz bu metinde İslamî ton ve Osmanlıcı nitelik açıktır.

İkinci şiir, Cemal Mukbil Bey’in imzasını taşıyan “Sulh”tür.²⁰²⁶ Şiirdeki ana fikir, bir ayıp olarak nitelenen “barış”ın (düşmanla barış anlaşması yapılmasının) reddedilmesi ve “sonuna kadar savaş”ın savunulmasıdır. Bu şiir, artık Trablusgarp için İtalya ile barışa çok yaklaşıldığı bir sırada bu barışa bir tepki olarak yazılmıştır.²⁰²⁷ Bu metin de ilki gibi Türkçü değil Osmanlıcıdır ama İslamî tonu ilkinde göre çok daha zayıftır. “Kan”, “ateş”, “kin” iki şiirin de ortak vurgularıdır.

²⁰²⁴ Bu arada “Giriş”in kültürel Pantürkist bir metin olduğu da gözden kaçmamalıdır.

²⁰²⁵ Mim. Selahattin, “Koşun”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 90.

²⁰²⁶ Cemal Mukbil, “Sulh”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 91.

²⁰²⁷ Balkan devletleri arasında bir ittifak hazırlanmakta olduğu haberlerinin dolaşmaya başlaması üzerine Osmanlı Hükümeti Ağustos ayından itibaren İtalya ile barış görüşmelerine resmen başlamak zorunda kalmıştır. 15 Ekim 1912’de barış imzalanır. Bkz. Karal, **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt, s. 286. Daha kapsamlı bilgi için bkz. Şıvgın, s. 123-145; Bayur, (Cilt: II Kısım I), s. 433-440. Şiirin yazıldığı tarih, yayımlandığı

“Ölüm ve Hayat” dizisinin dördüncü parçasında²⁰²⁸ Mustafa Nermi Bey Eski Mısırlıların dinî inanışlarını anlatmayı sürdürür. Yine, büyük (kitaplı) dinler ile arkaik inançlar arasındaki benzerlikler ve yazarın bu benzerliklere yaptığı vurgu dikkat çeker. Örneğin Eski Mısırlılara göre insan dünyada ne yaparsa ölümden sonra ona göre muamele görecektir. Yazar bu inanışın büyük ve resmî dinlerin kurulmasından evvel mevcut olduğuna işaret eder. Bir başka yerde ise Slav mitolojisi ile eski bir Mısır inanışı arasındaki açık bağlantıyı gösterir.

Beşinci Ramses’in bir kitabedeki sözlerini alıntıladıktan sonra, “karilerim, dikkat ediyor musunuz?” diyerek okurun dikkatini çeker ve (riya, sarhoşluk, hırsızlık, cinayet gibi) kimi büyük günahların bazı kimselerin sandığı gibi yeni olmadığını, bu günahların İsa’dan binlerce sene evvel konulmuş olduklarını belirtir. Sema ile hiçbir ilişkisi olmayan batıl dinler, Mısırlıların eski inançlarını güzel birer ganimet saymışlardır.

Eski Mısırlılardan bir dua alıntısı yaptıktan ve alıntının ardından yine “buraya dikkatinizi celbederim” diyerek okurun dikkatini çektikten sonra, İslam dininin reddettiği/yasakladığı bazı şeylerin, Müslümanlıktan ve Hristiyanlıktan çok önce yasaklanmış olduğuna işaret eder.

Bunların dışında, Eski Mısır inancında ruhların cennette dünyadaki hayatlarına benzer bir hayat yaşadıkları, her ilkel kabilede olduğu gibi Mısır toplumunda da Allahların doğal kuvvetlerden ibaret olduğu, büyük Allah’ın esasen uzun bir müddet insan şeklinde düşünüldüğü şeklindeki bilgiler, bu minvalde ilginçtir.

Mustafa Nermi Bey’in bu tefrikası da sürececek görünür ama artık Genç Kalemler dergisinin yayını son bulmaktadır. O nedenle bu yazı dizisinin devamını bilemiyoruz. Ancak, şimdiye kadar olan kısım bu tefrikanın temel mesajını ortaya koymuş gibidir. Mustafa Nermi Bey, ilkel dinleri sosyolojik ve tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Başka bir deyişle, söz konusu olan din sosyolojisi ve tarihidir. Yazı

nüshanın çıkış tarihi (15 Ekim) ve şiirin içeriğinden başka, şiirde “çöllerdeki mücahit”ten söz edilmesi de bu manzumede İtalya ile yapılacak barışa tepki gösterildiğini ortaya koymaktadır.

²⁰²⁸ Mim. Nermi, “Ölüm ve Hayat: Mısır ve Berberilerin Dinleri 3”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), s. 95-100.

dizisinin “çekingen” ana fikri ise dinlerin ve tanrıların insanlar tarafından yaratıldıkları, yani, “gök”ün “yer”den doğduğu veya “gök”ün “yer”in yansıması olduğudur. Ayrıca, anlaşılan, kitaplı dinler de insan yaratımı olan ilkel dinlerden köklenmiş/beslenmiştir.

“Gök Alp” imzasını taşıdığı için çoğunlukla Ziya Gökalp’in sayılan ama Ali Canip Bey’in kaleminden çıktığını bildiğimiz “Cenk Türküsü” başlıklı manzume²⁰²⁹, Genç Kalemler’in sonunu (Balkan Savaşı’nı) haber verir. Belli ki Balkan Savaşı’nın artık kaçınılmaz olduğunun farkedilmesi üzerine yazılmış ve belki de aceleyle bir ek sayfa halinde son sayıya dâhil edilmiştir. Adı gibi, bir savaş şarkısıdır. Bu milliyetçi şiir, “Türk Oğullarına” ithaf edilmiş ve onlara hitaben yazılmıştır.

Düşman “öz yurduna” yine el atmış, hakkı zulüm kanatmıştır. Türk oğlu Atilla’nın oğlu olduğunu unutmayacaktır. “Medeniyet” (yani Avrupa/Batı) dememelidir çünkü o sağırdır, duymaz. Diğer bir deyişle, Batı’dan medet umulmamalıdır. Onun yerine, taş üstünde taş kalmamalı, Türk oğlu durmamalı, kırmalıdır. Bayırlar kafalarla doldurulmalı, böylece düz yol haline gelmelidir. Türk oğlu Atilla’nın oğlu olduğunu unutmamalıdır. “Plevne” yine al bayrak takacak, Tuna nehri gece gündüz kan akacak, Türkün kahır bütün Balkan’ı yakacaktır. Türk oğlu Atilla’nın oğlu olduğunu unutmamalıdır.

²⁰²⁹ Gök Alp (Ali Canip), “Cenk Türküsü”, **GK**, Dördüncü Cilt Numara: 27 (2 Teşrinievvel 1328), sayfa numarasız/ek sayfa. Duman, (3. Cilt Belgeler), s. 116. Manzumenin tamamı Birinci Bölümde alıntılanmıştır. “Genç Kalemler’in Yayın Hayatının Sonu” kısmına bkz.

SONUÇ

Kasım 1910 - 15 Ekim 1912 tarih aralığında Selanik'te toplam 33 sayı çıkan ve II. Meşrutiyet döneminin en önemli süreli yayınlarından biri olan Genç Kalemler dergisinin incelendiği bu çalışmanın ortaya koyduğu bulguları, çalışmanın iki temel ve bir dizi ikincil varsayımını eksen alarak değerlendirmek uygun olacaktır.

Çalışmanın, ikincil varsayımlarının bazılarının da zeminini oluşturan iki temel varsayımı hatırlanacak olursa, bunlardan biri, Genç Kalemler dergisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yarı-resmî veya gayrı-resmî yayın organı olduğu ve dergiye ilişkin pek çok hususun (ve en başta da yayın çizgisinin) bu bağlamda ve sayede açıklanabilecek olmasıdır. İkinci temel varsayım ise, bir veya iki değil, üç Genç Kalemler olduğudur. Başka bir deyişle, yerleşmiş kanının aksine, Genç Kalemler bir veya iki değil, üç farklı aşamadan geçmiştir ve bu farklılık dergiye ilişkin hemen her (teknik, yazar kadrosu, yayın çizgisi/içerik, ideoloji) düzlemde söz konusudur. Demek ki “süreç” süreklilikler kadar kopuşlar da içermektedir ve ikisi üzerine de (ama özellikle ikincisine) odaklanmak gerekmiştir.

Genç Kalemler'e ilişkin pek çok iddianın eleştiri süzgecinden geçirildiği bu bağlamda bulguların değerlendirmesine, “bir dizi ikincil varsayım” içinde saydığımız, Genç Kalemler'e ilişkin birincil ve (çoğunlukla bunları referans alan) ikincil çalışmaların muzdarip bulundukları maddî hatalardan başlamak uygun bir giriş olacaktır.

14 Nisan - 4 Ekim 1910 döneminde, ilk üç sayısı Manastır'da, sonraki beş sayısı Selanik'te olmak üzere toplam sekiz sayı çıkan Hüsün ve Şiir dergisi, Genç Kalemler dergisinin öncülüdür. Genç Kalemler dergisinin yayın hayatı Hüsün ve Şiir'in isminin “Genç Kalemler” olarak değiştirilmesiyle başlar. Çalışmanın, derginin kuruluşu, teknik ve idarî özellikleri, idarî kadrosu, hedef ve okur kitlesi, siyasî konumlanışı üzerinde yoğunlaşan Birinci Bölümünde, Genç Kalemler'in öncülü olan Hüsün ve Şiir dergisi çeşitli boyutlarıyla genel olarak değerlendirilmiştir. Hüsün ve Şiir'in ilk iki sayısının, şimdiye dek araştırmacıların haberdar olmadığı görülen, dış kapakları

bulunmuş; bu sayede derginin 14 Nisan 1910'da yayın hayatına girdiği, ikinci sayısının 28 Nisan 1910'da çıktığı belgelenmiştir. Böylece, Hüsün ve Şiir'in ilk üç sayısının tarihsiz yayınlandığı iddiasıyla birlikte, derginin Haziran 1909'da yayın hayatına girdiği iddiasının da gerçek dışı olduğu kanıtlanmıştır.

Hüsün ve Şiir'in isminin değiştirilmesiyle 1910 yılının (kuvvetle muhtemelen) Kasım ayında yayın hayatı başlayan Genç Kalemler'in birinci cildini oluşturan ilk altı sayının da tarihsiz çıktığı iddia edilmiştir. Yine, bulunan bir dış kapak sayesinde bu cildin 2-10 numaralı ikinci nüshasının 13 Aralık 1910'da çıktığı belgelenmiştir. Dolayısıyla birinci cilt nüshalarının tarihsiz çıkmadıkları, sadece, dış kapakları olmadığı için bizim bu tarihleri bilmediğimiz hükmüne varmak gerekir.

Hüsün ve Şiir dergisi, II. Meşrutiyet dönemi dergilerinin ortalama bir örneği görüntüsü verir. Esas itibariyle, daha çok gençlerin yazdığı bir edebiyat dergisi olsa da edebiyat/sanat dışı konulara (örneğin toplumbilime, Darwin'in Evrim Kuramı'na) gösterdiği ilgi dikkate değerdir ve bu yönü, Genç Kalemler'e ilişkin anlamlı bir ipucu içerir.

Hüsün ve Şiir, gerek yazar kadrosu, gerek teknik özellikleri, gerekse içeriği itibariyle Genç Kalemler dergisinin birinci cildinin (veya birinci evresinin) öncülüdür. Hüsün ve Şiir ile Genç Kalemler'in birinci cildi arasında, isim değişikliği ve idarî kadro dışında belirgin bir farklılık görülmez. Esas olan sürekliliktir.

Genç Kalemler, dört cilt halinde yayınlanmıştır. Genç Kalemler'in birinci aşaması veya devresi altı sayıdan (1-9'dan 6-14'e) oluşan ilk cilde tekabül eder. Bu ilk aşama takvim itibariyle Kasım 1910 - Mart 1911 tarihsel kesitine denk düşer.

İçerik özellikleri/yayın çizgisi açısından Genç Kalemler'in birinci cildi de Hüsün ve Şiir gibi, aynı zamanda başka alanlara da ilgi gösteren tipik bir edebiyat dergisi görüntüsü verir. Bu aşamada dergide görülen hâkim edebiyat anlayışı Fecr-i Âtîcidir. Bununla birlikte, milli edebiyat akımının naif belirtilerine rastlanır. Bu dönemde dil konusu çok az işlenmiştir ve dil itibariyle de dönemin genel eğilimine bağlı kalınmıştır. Dergide çok sayıda edebî ürün (özellikle manzume) yer alır ve bunların en önemli özelliği kişisel nitelikte (esas olarak aşk konulu) olmalarıdır.

Birinci aşamanın ideolojik/siyasî çizgisi, belirgin şekilde Osmanlıcı ve Batıcıdır. Türkçü yönelimin işaretleri görülse de bu yönelim oldukça tecrit edilmiş bir haldedir. Bu tecrit olma durumu hem yazarlar (sadece Ali Canip ve Kâzım Nami Beylerin yazılarında görülmesi), hem alan (sadece dil ve edebiyat alanında o da kısmen görülmesi), hem de milliyetçiliğin düzlemi (sadece kültürel düzlemde o da kısmen görülmesi) açısından geçerlidir. Birinci aşamanın ideolojik/siyasî tonlaması sırayla (en koyudan en açığa) şöyledir: Osmanlıcı-Batıcı-Türkçü. Bu üçleme Genç Kalemler'in değişmezleri (süreklilikleri) arasında yer alır. Ancak, üçlemenin tonlaması sonraki devrelerde ciddi biçimde değişecektir.

Birinci evrenin dinamo işlevi gören yazarları, Ali Canip ve Kâzım Nami Beylerdir. Ali Canip Bey üzerinde özellikle durmak gerekir çünkü tüm Genç Kalemler sürecinde (üç aşamada da) değişmeyen en önemli şeylerden (sürekliliklerden) biri odur. Ali Canip (Yöntem) Bey, derginin kurucularından biri, editörü, başyazarı, gerçek yöneticisi ve en üretken yazardır. Kısacası Genç Kalemler'in en önemli mimarıdır. Bugün Ziya Gökalp ile Ömer Seyfettin'in ünlerinin gölgesinde kalmış olması nedeniyle, bu durum özellikle belirtilmelidir. Bu belirtme sadece bir "hakkını verme" ihtiyacından kaynaklanmaz; iletişim tarihimize bir not düşme açısından da zaruridir. Ali Canip Bey, Genç Kalemler içindeki belirleyici rolüyle, Türk basın/dergicilik tarihinin önemli mensuplarından biri olmuştur. Ayrıca, sonraki yıllarda çeşitli vesilelerle aktardığı kapsamlı bilgi dolayısıyla Genç Kalemler konusunda tartışmasız birinci kaynak konumundadır.

Hüsün ve Şiir'den Genç Kalemler'e geçerken idarî kadroda yaşanan değişim, kalıcı olacağı için özellikle belirtilmelidir. Genç Kalemler'in 1-9 numaralı ilk sayısından itibaren derginin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi Nesimi Sarım Bey olmuş ve derginin yayını son buluncaya kadar da bu görevde kalmıştır. Diğer bir deyişle, başlangıcından sonuna dek dergi idaresinin başında bulunan ve dolayısıyla hukuken de dergiden sorumlu olan kişi Nesimi Sarım Bey'dir. Bir diğer "süreklilik" olan Nesimi Sarım Bey üzerine söylenmesi gereken en önemli şey, kendisinin aynı zamanda militan bir İttihatçı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kâtibi olmasıdır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Genç Kalemler arasındaki organik ilişkiye az sonra değinilecektir. Bu ilişki, ikinci ciltten (aşamadan) itibaren kesin olmakla birlikte, birinci cilt ve hatta Hüsün ve Şiir için de (aynı yoğunlukta olmasa da) geçerli olduğuna dair kimi işaretler mevcuttur. Nesimi Sarım Bey, bu işaretlerin en önemlilerinden biridir.

Süreklilik noktasında belirtilmesi gereken bir diğer husus, gerek Hüsün ve Şiir'in gerekse Genç Kalemler'in Jön Türk akımı ve geleneği içinde yer alan yayınlar olmalarıdır. Başka bir deyişle, Genç Kalemler tüm evrelerinde bir "Jön Türk yayını"dır ve devrimcidir. Dergi için "Genç Kalemler" gibi bir ismin seçilmesi bununla ilintili olsa gerektir. Genç Kalemler tüm yayın hayatı boyunca bu akım içinde kalmayı sürdürecektir. Dolayısıyla üç aşamada da II. Abdülhamit'in İstibdat Rejimi kesin olarak mahkûm edilmiş ve 1908 Devrimi savunulmuştur. Sultan Abdülhamit'in dergide sadece istibdat rejimiyle değil, "Türk düşmanlığı" ile de suçlanması anlamlıdır.

Genç Kalemler dergisinin kendisine hedef kitle olarak aydın gençliği seçtiği, gerek dergide yapılan kimi açıklamalardan gerekse dergi içeriğinden anlaşılmaktadır. Derginin siyasî/ideolojik konumlanması ve ilişkileri ile hedef kitlesi arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihtiyaçları ve çizgisiyle de uyumlu olan bu hedef-kitle belirlemesi, derginin tüm yayın hayatı boyunca geçerli kalmıştır. Adı ve içeriği, kurucuları, yazar kadrosu, çevresi ve hedef kitlesi göz önüne alınırsa, Genç Kalemler'in bir gençlik dergisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu aşamada beliren soru, "hangi gençlik?"tir ve bu soru Genç Kalemler için özellikle etnisite açısından cevaplandırılmalıdır. Derginin birinci aşaması için söylenebilecek şey, bu gençliğin "Osmanlı gençliği" olduğudur. Türklerin Türkçe olarak çıkardığı ve Türk entelijansiyasının entelektüel sınırları içinde kalan bir dergide "Osmanlı gençliği"nin fiiliyatta "Türk gençliği"ne varacağı gerçeği çok da önemli değildir. Önemli olan, derginin hedef-kitle belirlemesi ve bunu dışavurum şeklidir. Bu açıdan bakılınca birinci aşamada Genç Kalemler'in hedef-kitlesi Osmanlı gençliğidir. Sonraki aşamalarda bunun değişeceği görülecektir. Öyleyse, tüm süreçte hedef-kitle için "gençlik" üst başlığı hiç değişmeyecek de olsa alt maddelerde bazı kopuşlar söz konusu olacaktır.

Gençlik eksenli bir Jön Türk yayını olmasıyla ilintili olarak, Genç Kalemler'in ilk devresinde görülen eski-yeni (dün-bugün) karşıtlığı ve yeni/bugün tarafında saf tutuş, sadece birinci devrenin değil tüm dergi sürecinin ana temellerinden birini oluşturur. Genç Kalemler'in içeriğindeki gençlik teması aslında, derginin tüm içerik omurgasını oluşturduğu görülen eski-yeni, dün-bugün çelişkisiyle ve tüm bunlar da hedef kitle olarak gençliğin seçilmesiyle uyumludur.

Genç Kalemler'in ikinci devresi, derginin ikinci kuruluşuyla, yani ikinci cildin ilk sayısı ile başlar ve bu cildin ilk 11 sayısını içerir (Numara 1 - 11). Bu devre takvim itibarıyla Nisan 1911 - Aralık 1911 tarih dilimine tekabül eder. Genç Kalemler'in "ikinci kuruluşu" olarak nitelediğimiz süreç, derginin gerek teknik yapısında gerek yazı kadrosunda gerek içeriğinde/yayın çizgisinde gerekse siyasî/ideolojik duruşunda belirgin bir dönüşümle kendini ortaya koyar. Bu kopuş daha en başta görüntüde kendini dışa vurur. Yeni devresinde Genç Kalemler'in ebadı büyümüştür.

Ali Canip - Ömer Seyfettin - Ziya Gökalp yoldaşlığı bu dönüşümün zeminini oluşturan temel unsurlardan biridir. İlk devre ile ikincisi arasındaki kopmalardan biri de zaten bu noktada gerçekleşir. Derginin yazı kadrosu belirgin bir dönüşüme uğrar. Yazar düzleminde ikinci devreye, kelimenin gerçek anlamıyla damga vuran, bu üç isimdir. Bu aşamada önemle belirtilmesi gereken bir husus, Ömer Seyffetin ile Ziya Gökalp'in tanınmaya (ünlenmeye) başlamalarının Genç Kalemler döneminde gerçekleşeceğidir. Yoksa ilgili eserlerde yaratılan imajda olduğu gibi, Genç Kalemler'e "bugünkü ünlere ve nüfuzları" ile başlamış değildir. Bir yönüyle, Genç Kalemler sürecinin rahle-i tedrisinden geçerek sonraki (ve bugünkü) konumlarına ulaşabilmişlerdir.

İkinci ciltle beraber Genç Kalemler'in, birinci cildin de dahil olduğu II. Meşrutiyet basını ortalamasından koptuğu söylenebilir. Bu noktada belirleyici unsur, Genç Kalemler'in bir "dava dergisi"ne dönüşmesidir. İkinci cildin ilk sayısında başlatılan dil (Yeni Lisan) ve az sonra da edebiyat (milli edebiyat) hareketi Genç Kalemler'e, bugün de tanınmasını sağlayan kimliğini kazandırmıştır. Bu kimlik öylesine baskın bir konumdadır ki Genç Kalemler'in diğer devrelerinin ihmal edilmesine neden olagelmıştır. Bu baskın konumlandırma ve ihmal, farklı aşamalardan geçmiş bir süreli yayının statik bir şekilde yekpare bir bütün olarak algılanmasına ve sunulmasına neden

olmuştur. Sürecin aynı zamanda bir süreklilik gösterdiğine kuşku yoktur. Ama kopuşlar öylesine ihmal edilmiştir ki vurguyu ihmal edilene, yani kopuşlara yapmakta fayda vardır.

Ömer Seyfettin'in fikir babası olduğu ve çerçevesi dilde sadeleşme ve uluslaşma olarak belirlenebilecek olan “Yeni Lisan” davası, ikinci devreye damgasını vuran konudur. Bütün Yeni Lisan davasının içeriğini şu şekilde özetlemek mümkündür: Türkçeye sadece Türkçenin kuralları hâkim olacak ve Türkçe konuşma ve yazı dilleri (konuşma dili -İstanbul Türkçesi- lehine olmak üzere) aynı/tek olacaktır. Bu temel ilkelerden hareket eden Genç Kalemler, Edebiyat-ı Cedide'nin ve Fecr-i Âtî'nin temsil ettiği dil anlayışını (ağdalı Osmanlıca) reddettiği gibi, tasfiyecilerin savunduğu arılaştırmaya (öz Türkçeciliğe) da karşı çıkmıştır.

İkinci devrenin asıl sorunsalı dil (dilde sadeleşme ve uluslaşma) ve edebiyat (edebiyatta uluslaşma/milli edebiyat) meselesidir. Dolayısıyla, ikinci devrede Genç Kalemler esas itibarıyla bir dil ve edebiyat dergisidir. Bu da ilk devreye göre bir farklılıktır çünkü birinci devrede söz konusu olan sadece bir edebiyat dergisidir. Dil meselesinin ikinci devrede gündeme girişi bir yana, ön planda olduğu da belirtilmelidir.

Edebî ürünler bu devresinde de dergide önemli bir yer tutar. Ancak, ilk devreye göre üç önemli fark söz konusudur. İlk olarak, bu devrenin edebî ürünleri öne sürülen dil anlayışının somut örnekleri, yani teorisinin uygulamaya geçirilmiş halleridir. Dolayısıyla davanın parçası olarak işlevseldirler. İkinci olarak, yeni devrenin edebî ürünlerinde bir yandan aşk gibi kişisel konular varlığını sürdürürken, diğer yandan bu kişisel konulardan (yani, aşktan) uzaklaşmaya başlanır ve toplumsal olana daha sık rastlanılır. Üçüncü olarak, birinci devrede edebî ürünler tahtında oturan şiirin tahtına bu devrede hikâye türü ortak olmuş gibidir.

İkinci devrede artık Genç Kalemler Fecr-i Âtîci çizgiden kurtulur ve milli edebiyat akımının yayın organı (ve başlatıcısı) olarak boy gösterir. Ayrıca, ilk devreye göre çok daha “sosyal faydacı” bir edebiyat anlayışına kayılmıştır. Bunlardan başka, bir davaya adanma, doğal olarak dergiyi, birinci devreden farklı olarak, iddialı ve tartışmacı bir yayına dönüştürür. Yeni Lisan ve milli edebiyat hareketi dönemin özellikle İstanbul

aydınları arasında ciddi bir tepki doğurmuş ve Genç Kalemler ile bu aydınlar arasında sert polemiklerin yaşanmasına neden olmuştur. Yeni Lisan/milli edebiyat tartışmaları aslında bir açıdan çevre ile merkezin karşı karşıya gelişidir. Bir Selanik dergisi olan Genç Kalemler, bir yönüyle, (sürelî yayınlar düzleminde Servet-i Fünun'un temsil ettiği) payitahtın kozmopolitizmine karşı taşranın ulusal tepkisini temsil eder.

Özellikle belirtilmesi gereken şeylerden biri de Genç Kalemler'in başlattığı ve güçlü bir yankı bulan Yeni Lisan (ve sonra da millî edebiyat) hareketinin başarısıdır. Bu başarının birden fazla nedeni olduğuna kuşku yoktur. Nitelikli bir aydın ekibin kolektif olarak hareket etmesi; sağlam bir teorik çerçeve içinde sistemli ve gerçekçi bir dil programının öne sürülmesi ve bu programın uygulamaya geçirilmiş olması; kararlı, ısrarcı, hatta hırçın ve tartışmacı tutum bu nedenlerin bazılarıdır. Ancak, özellikle işaret edilmesi gereken iki etken daha söz konusudur. Bunlardan biri, hareketin sadece bir dil hareketi olmayıp siyasî ve ideolojik boyutlarının da olması ve sürekli bu nitelikte atıflar içermesidir. Vurgulanması gereken ikinci neden ise İttihat ve Terakki etkenidir; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğidir. Dilde sadeleşme ve uluslaşma akımı ilk kez arkasına tam teşekküllü bir siyasî örgütü almış, ilk kez siyasal iktidardan tam anlamıyla bir destek görmüştür. Hareketin kapsamlı etkisinde ve kesin başarısında bu unsur belirleyici olmuş görünür.

İkinci devrenin bir diğer farklılığı, yabancı edebiyatlara karşı gösterilen ilginin yoğunlaşmasıdır. Fransız edebiyatından yapılan tercümelerin sayısındaki artış belirgindir. Ama daha dikkat çekici olanı, Fransız edebiyatı dışında bir edebiyata, Rus edebiyatına olan ilginin açık şekilde kendini göstermesidir. Bu yönelim, Batı taklitçiliğini reddeden Genç Kalemler'in (ve Türkçü akımın) arayış içinde olduğu ve yeni kaynaklara yöneldiği şeklinde yorumlanabilir.

Özellikle belirtilmesi gereken bir diğer husus, ikinci ciltle beraber derginin ilgi alanında göze çarpan genişlemedir. Birinci devre, başka alanlardan kimi metinler içerse de rahatlıkla “edebiyat dergisi” olarak kategorize edilebilir. Ancak, ikinci devreyi bir “dil ve edebiyat dergisi” olarak sınıflamak her zaman o kadar kolay değildir. Çünkü ikinci devrede dil ve edebiyat türünde yazılar dışında tarih, felsefe, kadın konulu yazılar önemli bir yer tutar. Mizah sütunlarının ikiye çıkarılmış olması da unutulmamalıdır.

Başka bir deyişle, Genç Kalemler, ikinci devresinde daha geniş ufuklu, hayatın çok daha büyük bölümüyle ilgilenen bir süreli yayına dönüşmüştür.

Özellikle ikinci devreden itibaren (ve üçüncü devrede de) dergi ekibinin başlıca kaygısının kârlılık olmadığı, başka bir deyişle derginin ticarî güdülerle çıkarılmadığı anlaşılmaktadır. Derginin fiyatı ve abonelik koşulları ama hepsinden önemlisi, ikinci devreden itibaren sadece tek bir reklâm alınmış olması bunun en önemli kanıtıdır. Genç Kalemler bir “fikir dergisi” veya “kanaat yayınlayan basın”dır ve bu dergiyi çıkaranlar için en geniş anlamıyla “kamuoyunun yönlendirilmesi” öncelikli hedeftir. Bir misyon üstlenmekle veya bir dava dergisine dönüşmekle ilintili olan bu durum, derginin nasıl finanse edildiği sorusunu daha önemli hale getirmektedir.

Finansman meselesi de dâhil olmak üzere, Genç Kalemler’i her yönüyle çözümlemede kavranması gereken temel halka, derginin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisidir. Çekirdek üçlünün (Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beyler) yoldaşlığı ve bir dava organına dönüşme dışında, sözünü ettiğimiz yapısal dönüşümün zeminini oluşturan bir diğer temel unsur, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile organik ilişkinin kurulmasıdır. Genç Kalemler, ikinci ve üçüncü devrelerinde Cemiyet ile organik bir ilişki içinde olmuştur. Bu ilişki, gerek maddî (finansal), gerek kadro, gerekse siyaset/ideoloji düzleminde söz konusudur. Genç Kalemler, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin her anlamda maddî destek verdiği, İttihatçıların çıkardığı ve yazar kadrosunu İttihatçıların oluşturduğu, içerik itibarıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasetine ve ideolojisine uygun yayın yapan bir dergidir. Dergiye ilişkin hangi yön üzerinde durulursa durulsun, bu, gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Genç Kalemler, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yarı-resmî (veya gayri-resmî) yayın organı, naşir-i efkârıdır.

Genç Kalemler’in sadece sıradan bir dil ve edebiyat dergisi olmadığı, daha geniş anlamıyla yeni bir kültür/hayat yaratma ve bir ideolojiyi topluma hâkim kılma peşinde olduğu dikkate alınacak olursa, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Genç Kalemler’de kendi ideolojisinin ve kültür politikasının araçlarından birini bulduğu veya belki de daha doğru olarak bu araçlardan birini yarattığı söylenebilir. II. Meşrutiyet döneminde, tüm çevre etkinlikleriyle birlikte Genç Kalemler dergisi, kültür

politikalarında önemli bir rol oynamış, Cemiyet'in kültür/ideoloji aygıtlarının en önemlilerinden biri olmuştur.

Genç Kalemler'in yürüttüğü dil hareketiyle Cemiyet'in merkezîyetçi dil politikası arasında yakın bir ilişki olduğu gibi, Genç Kalemler'in siyasî tonlar yüklü kültür milliyetçiliği ile Cemiyet'in gittikçe yükselen ama alenileşemeyen Türkçülüğü arasında da bir bağ söz konusudur. Bununla beraber, derginin doğrudan doğruya Cemiyet Merkezi tarafından talimatla yönetildiği ve/veya dergide her zaman parti çizgisinin birebir izlendiği sanılmamalıdır. Cemiyet'in dergiye doğrudan bir müdahalesi olmamıştır. Genç Kalemler örneğinde olduğu gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çeşitli yayınlarla sıra dışı ve karmaşık denebilecek ilişkileri olmuştur.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir husus, pratik nedenlerle “Cemiyet” deyip geçilen (ve dolayısıyla istemeden yekpare bir bütün olduğu izlenimi verilen) siyasî örgütün hiç de homojen bir bütün olmadığıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde daha Osmanlıcı, daha İslamcı, daha Batıcı ve daha Türkçü kesimler ve kimseler olduğuna şüphe yoktur. Genç Kalemler'in bu karmaşık tablo içindeki konumu (daha Türkçü olanlardan olduğuna şüphe olmamakla birlikte) yeterli açıklığa sahip değildir. Bu açıdan ve daha genel olarak Cemiyet ile olan organik ilişkisi nedeniyle Genç Kalemler sürecinin her yönüyle daha tatmin edici bir şekilde aydınlatılması, İttihat ve Terakki Cemiyeti literatürünün gelişmesine (bu konuda yapılacak yeni çalışmalara) da bağlıdır.

Genç Kalemler-İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkisinde üç isim ana bağlantı noktası konumundadır. Bunların başında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1910 Kongresi'nde Merkez-i Umumi üyeliğine seçilen Ziya Gökalp gelir. 1910 Kongresi, bu kongrede Gökalp'in Merkez-i Umumi üyeliğine seçilmesi ve örgütün gençlik kolundan sorumlu olması ve dergi ekibine katılımıyla Genç Kalemler'in yeni devresinin başlaması arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Bir İttihatçı olan ve başyazarlık (editörlük) görevine Merkez-i Umumi tarafından atanan Ali Canip ve hem İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi kâtibi hem de derginin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü olan Nesimi Sarım Beylerse diğer iki ana bağlantı noktasını oluştururlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan ilişkinin birinci cilt ve hatta Hüsün ve Şiir için de geçerli olduğuna dair kimi işaretler mevcuttur. Ancak, bu devrelerde ilişki daha dolaylı görünür. Bu dolaylı ilişkinin organik bir ilişkiye dönüşmesi ikinci devrenin başlamasından hemen önce gerçekleşmiştir.

Genç Kalemler'in birinci devresi ile ikinci (ve üçüncü) devreleri arasındaki en önemli farklardan biri de dergiyi çıkaran ekibin ve çevresinin dergi merkezli dergicilik dışı faaliyetleridir. İlk devrede görülmeyen ve ilk kez ikinci devrede girilen bu türden etkinlikler hem üstlenilen misyonla hem de İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgilidir. Kitapçıklar yayınlamak, anket yapmak, konferanslar, tartışma toplantıları ve gece dersleri düzenlemek, tercüme yapmak ve ders kitapları hazırlamak bu türden faaliyetlerdir.

Genç Kalemler'e ilişkin olarak şimdiye dek hiç değinilmemiş bir nokta olan hedef-kitle konusunda özellikle belirtilmesi gereken husus, hedef-kitle olarak belirlenen gençliğin etnisite sınırlarıdır. İkinci devreden itibaren derginin hedef kitlesi genel olarak gençlik (Osmanlı gençliği) değil, Türk gençliğidir. Türkler dışındaki unsurlar (hatta İslam olanlar) Genç Kalemler'in hedef-kitle kapsamına girmezler. Toplumsal sınıflar düzleminde, açıkça olmasa da toplumun alt-orta katmanlarına yönelim kendini belli eder. Cinsiyet boyutunda ise, öncelik erkeklere verilse de kadınlar da tümüyle ihmal edilmiş değildir. Özetle, Genç Kalemler dergisinin (ikinci ve üçüncü devrelerinin) hedef kitlesi, toplumun alt-orta katmanlarına dâhil olan tahsilli Türk gençleridir.

Veri yetersizliği nedeniyle derginin okur profili hakkında ancak, oldukça genel bir tahminde bulunmak mümkündür. Gerek derginin genel konumundan, gerekse "Bilmece" sütununda yer alan listelerden anlaşılan, derginin okur profilinin hedef kitle ile genel olarak uyumlu olduğudur. İkinci ve üçüncü devrelerde genç ve tahsilli (ve aydın) Türkler (öncelikle erkekler olmakla birlikte ve az da olsa kadınlar da) derginin esas okur kitlesini oluşturmaktadır.

Birinci ve ikinci devreler arasındaki kopuş, en çarpıcı şekilde ideolojik düzlemde görülür. Bu bağlamda ikinci devrenin en dikkat çekici ve açıklayıcı kavramlarından biri "Yeni Hayat"tır. Genç Kalemler'in ikinci devresinden itibaren inşa

etmeye çalışıp savunduğu programın ve ideolojinin temel taşı, “İçtimaî İnkılâp” ve “Yeni Hayat” kavramlarında yatar. Bu devrede sıkça işlenen Yeni Hayat, siyasî dönüşümün (1908 Devrimi) yeterli olmadığı tespitinden hareketle, bir de toplumsal dönüşümün (içtimaî inkılâp) gerekli olduğu sonucuna varılmasıyla üretilmiş bir kavramdır. Siyasî inkılâp içtimaî inkılâpla tamamlanmalıdır. Siyasî devrimden sonra toplumsal devrim gerçekleştirilecek ve yeni bir hayat/toplum kurulacaktır. “Yeni Hayat”ın kilit noktası, bu hayatın bir ulusun hayatı veya ulusal bir hayat olmasıdır.

Aslında Yeni Lisan davası da dil sorununun çok ötesinde bir içeriğe sahiptir ve Yeni Hayat kavramıyla yakından ilişkilidir. Yeni Lisan, Yeni Hayat’ın alt başlıklarından biridir. Dil, Yeni Hayat’ın kuruluşunda bir kalkış veya başlangıç noktasıdır. Yeni Lisan hem Yeni Hayat’ın bir unsurudur (onun dili ve onun bu dil üzerinde yükselecek edebiyatının temelidir) hem de ona ulaşmanın temel araçlarından biri ve belki de birincisidir (temel iletişim aracıdır). Nihai hedef ise, hayatın tüm alanlarını kapsayacak toptan bir dönüşümdür. Yeni bir hayatın, yani yeni bir toplumun inşasıdır. Yeni Lisan hareketinin dikkat edilmesi gereken en önemli yönü, sadece bir dil (ve edebiyat) hareketi olmayıp kültürel, ideolojik ve siyasî boyutlarının da bulunmasıdır. Genç Kalemler’in başlattığı hareket, dil/edebiyat eksenli düşünsel ve toplumsal bir hareket olmuştur.

Bunu, “Genç Kalemler zinciri” diye adlandırılabilir mantıkta görmek de mümkündür. Yeni Lisan (sade ve ulusal dil), bilimin ve edebiyatın herkese yayılması için şarttır. Bilimin ve edebiyatın herkes arasında yayılması ise ilerlemenin şartıdır. Türklerin varlıklarını ve egemenliklerini koruyabilmeleri, yani kurtulmaları içinse kuvvetli ve ciddi bir ilerleme gereklidir. Çünkü çağ, bir ilerleme ve mücadele çağıdır. Dolayısıyla, Yeni Lisan davası basit bir dil davası değil, bir hayat, bir kurtuluş, bir varlık, bir bağımsızlık davasıdır.

Dil, ulus kurgusunda kolektif kimliğin ve “biz”lik bilincinin (ve “öteki”nden farklılaşmanın) en temel unsurlarından biri ve hatta belki de birincisidir. Dolayısıyla ulusal kimliğin ve ulus inşasının vazgeçilmez bir ögesidir. “Yeni” (ulusal) dil, yeni (ulusal) hayatın olmazsa olmaz şartıdır.

Genç Kalemler'in amacı içtimaî inkılâbı gerçekleştirmek, yeni bir hayat kurmak, yeni bir hayatı ve toplumu inşa etmektir. Tüm dergi yayını, bu hayatın unsurlarını (bu hayatın nasıl bir hayat olacağını) belirlemek, bu hedefe ulaşmanın vasıtalarını bulmak ve yaratmak olarak özetlemek çok da yanlış olmaz. Bu çerçeve içinde Yeni Lisan'ın baş yeri tutması, Genç Kalemler ekibinin dil konusunu hayatî bir mesele olarak algılamasından ve dili Yeni Hayat'a açılan kapının kilidi olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Yeni Hayat ise, tüm yaşamı ve toplumu kapsar.

Genç Kalemler'in birinci devre içeriğinin ideolojik düzlemde Osmanlıcılık veya Osmanlı vatanseverliği ile karakterize olduğu belirtilmişti. Birinci devrenin ideolojik tonlama sırası Osmanlıcı-Batıcı-Türkçü şeklindedir. İkinci devrede bu üçlemenin sırası (tonlaması) kesin bir şekilde değişime uğrar. Artık sıralama şöyledir: Türkçü-Batıcı-Osmanlıcı.

Genç Kalemler'de Osmanlıcılık hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmamış ve her zaman Türk milliyetçiliği bir arada bulunmuştur. Devleti (imparatorluğu) koruma/kurtarma kaygısı, Genç Kalemler'in Osmanlıcılıktan tümüyle vazgeçememesini getirmiştir ve bu durum aslında genel olarak İttihatçılar için geçerlidir. Ancak, ilk devreden farklı olarak artık roller değişmiştir. Osmanlıcı ton zayıflamış, Türkçü ton yoğunlaşmıştır. Şimdi tecrit durumunda olan ve sadece bir alana (siyaset alanına) hapsedilen Osmanlıcılıktır. Hatta Türk milliyetçiliği yer yer bu alana da el uzatır. Genç Kalemler'in kültür milliyetçiliği siyasî imalar ve atıflarla yüklüdür. Öyle ki siyasî Osmanlıcılığının zaman zaman inandırıcılığını yitirdiği bile söylenebilir.

İkinci devrenin Türkçülüğü, birinci devrenin Osmanlıcılık yanında ezilen naif milliyetçiliği değildir. Milliyetçi söylemde hem niceliksel bir artış hem de niteliksel bir derinleşme göze çarpar. Birinci cildin satır arası değinimleri ikinci ciltle birlikte başat faktöre dönüşür. Üstelik çok daha sistemli bir milliyetçi perspektif derginin ideolojik omurgasına yerleşir. Ayrıca, genel olarak ilgi alanının genişlemesine bağlı olarak bu milliyetçilik dil ve edebiyat alanlarının ötesine geçer. Milliyetçi bir bakış açısıyla ele alınan tarih, bunun en tipik örneğidir.

Birinci devrenin çok naif ve Osmanlıcılık altında ezilen kültür milliyetçiliği ikinci devrede yerini açık, güçlü ve dolgun bir kültür milliyetçiliğine bırakır. Hatta Türkçülük zaman zaman kültür alanının sınırlarını zorlar. Bu kültür milliyetçiliği artık siyasî tonlar ve imalar da içermektedir.

Genç Kalemler'in ikinci (ve özellikle üçüncü) devresinin, Türkçülük akımının/ideolojisinin dil/edebiyat veya daha genel olarak kültür alanından siyaset alanına geçiş aşamasını temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, Genç Kalemler'de görülen milliyetçiliği, çoğunlukla yapıldığı gibi, "kültür milliyetçiliği" olarak sınıflamakla yetinmek, bu yayını olduğundan daha dar bir alana sıkıştırmak anlamına gelecektir.

Genç Kalemler'in, örneğin dönemin bir diğer ünlü milliyetçi dergisi Türk Yurdu'na göre, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklere çok daha ilgisiz olduğu bir gerçektir. Ancak, hiç ilgisi olmadığı da söylenemez. Türk Yurdu kadar olmasa da Genç Kalemler'in de Osmanlı dışı Türklere ilgisi görülür. Hatta derginin son iki devresinde yer yer Pantürkçülük yapılır.

Genç Kalemler'in Pantürkizmi zayıf ve yüzeyseldir. Kendini nadiren gösterir ve ortaya çıktığında da dilsel/kültürel karakterdedir. Bununla beraber, çok nadiren (sadece iki kez), içerdiği siyasî bir tonla kültür sınırlarını belli belirsiz yokladığı söylenebilir. Genç Kalemler'in "ulusal uzam"ı, kesin hatlarla çizilmemiş olmakla birlikte, Rumeli ve Anadolu'dur.

Ama daha ilginç, görüldüğü az yerde de bu Pantürkçülüğün "bütün Türkler için" olmaktan ziyade, "Osmanlı Türkleri için/yararına" olduğu izlenimi uyandırmasıdır. Diğer bir deyişle, Genç Kalemler'in Pantürkçülüğünde Osmanlı dışı Türkler bir nevi malzeme veya araç konumundadır. Esas olan Osmanlı Türklerinin çıkarıdır ve bütün Türklerin birliği de Osmanlı Türkleri yararına tek taraflı olarak konumlandırılır. Genç Kalemler'deki Pantürkçülük bağımsız bir hedef olmaktan ziyade, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne verilecek potansiyel bir yanıt niteliğinde görünür.

Bu konumlanışla ilişkili bir diğer husus, Genç Kalemler’de zaman zaman Osmanlı Türkleri karşısında Osmanlı dışı Türklerin “geri” olarak nitelenerek küçümsenmesidir.

Demek ki Genç Kalemler’in esas ilgi alanı Osmanlı Türkleridir ama bu odaklanma, Osmanlı dışı Türklere karşı ilginin hiç olmadığı anlamına da gelmemektedir.

Genç Kalemler milliyetçi olduğu gibi, aynı zamanda halkçıdır da. Bu özellik de ilk devrede görünmez. Yeni devresiyle birlikte Genç Kalemler, II. Meşrutiyet dönemi halkçı akımının kalkış noktalarından biri olmuştur ve bu özellik üçüncü devrede de sürer.

Rus Narodnik akımından etkilenen ve halkçı bir yayın olan Genç Kalemler sosyalist değildir ve dergide sosyalizm belirli noktalardan eleştirilmiştir. Ancak, bu eleştirilerde oldukça ölçülü olduğu, zaman zaman sosyalizme sempatiyle yaklaşıldığı ve hatta belki de sosyalizmden etkilenilmiş olduğu söylenebilir.

Demek ki ikinci devrenin ideolojik düzlemde iki temel açıdan ilk devreden ayrıldığı söylenebilir: Toplumsallaşma ve Türkçüleşme. Halkçı yönü belirgin Türkçülük artık, yeni bir hayatın temeli, neredeyse tüm yaşamı kapsayacak bir toplum projesi olarak belirirken; önceki devrin sıradan edebiyat dergisi Genç Kalemler de artık ulusal bilinç aşlamaya, ulusal gurur ve özgüven, “mefkûre” (“ideal”) yaratmaya çalışan bir yayın haline gelmekte, bir ulus-inşası aygıtı olarak boy göstermektedir. Bu, Osmanlıcı bir edebiyat dergisinin Türkçü bir fikir dergisine dönüşümüdür.

Yeniden Türkçü-Batıcı-Osmanlıcı tonlama sıralamasına dönülecek olursa, söylenmesi gereken önemli şeylerden biri şudur: II. Meşrutiyet döneminin (Türkçülük dışındaki) diğer akımları olan Osmanlıcılık, Batıcılık ve İslamcılık arasında Genç Kalemler’in en yakın olduğu Batıcılık, en uzak olduğu ise İslamcılıktır. Genç Kalemler’de gittikçe kuvvetlenen Türkçülük ile hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmasa da gittikçe zayıflayan Osmanlıcılık arasında Batıcılık istikrarlı bir görüntü verir. İslamcılık ise Genç Kalemler’de hiç denecek kadar az görünür; kelimenin gerçek anlamıyla istisnadır.

İkinci devrenin bir diğer önemli özelliği, “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” isimli bir kurulun oluşturulmuş olmasıdır. Çalışmanın, derginin yazar kadrosu üzerinde yoğunlaşan İkinci Bölümünde ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, kimlerden oluştuğu şimdiye dek bilinmeyen “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” mensuplarının tespit edilmiş olmasıdır. İkinci devrede ortaya çıkan ve üçüncü devrede yeni katılımlarla genişleyen Genç Kalemler Tahrir Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır: Ali Canip, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Mustafa Nermi, Kâzım Nami, Aka Gündüz, Suphi Ethem ve Mehmet Ali Tevfik Beyler. Son iki isim dergi ekibine üçüncü devrede katılmışlardır.

Bu sekiz kişi aynı zamanda derginin en önemli ve üretken yazarlarıdır. Yazı performanslarıyla derginin büyük kısmını dolduranlar onlardır. Buradan, Genç Kalemler’in geniş bir yazı kadrosuna sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Demek ki yayınlandığı dönemde ses getiren, bugün bile ününü koruyan Genç Kalemler, topu topu sekiz-on kişinin eseridir.

Tahrir Heyeti üyelerinin (istisnalar saklı kalmak koşuluyla) genel özellikleri şöyle özetlenebilir: Rumelili (Balkanlı) olmaları; II. Abdülhamit döneminde (çoğunlukla 1880’lerde) doğmuş olmaları; toplumun alt-orta sınıflarına mensubiyetleri; mektepli, Batı tarzı eğitim almış ve Batı (özellikle Fransız) fikir dünyasından besleniyor olmaları; hayatlarının bir döneminde öğretmenlik yapmış olmaları; matbuat dünyası içinde yer almaları; Jön Türk geleneğinden gelmeleri, İstibdat rejimine karşı siyasî mücadeleye katılmış olmaları ve resmen İttihatçı veya Cemiyet’e çok yakın kimseler olmaları; bu siyasî duruşa karşın çoğunun günlük siyasetten uzak durması ve daha çok kültür/sanat ve bilim düzlemlerinde faaliyet gösteriyor oluşları; burjuva zihniyetli ve çağdaşlaşmacı olmaları; Türk ve Türkçü olmaları.

Genç Kalemler söz konusu olduğunda, dergide imzası bulunan isimlerle, “dergi yazarı” olarak nitelenebilecek kimseleri birbirinden ayırmak gereklidir. Çünkü dergide herhangi bir nedenle bir ürünü bulunan ama “dergi yazarı” denilemeyecek çok sayıda kimse vardır. Buna göre, Genç Kalemler dergisinin Tahrir Heyeti üyeleri dışında kalan yazarları şunlardır: Mustafa Halûk, M. Selahattin (Güngör), Hüseyin Hüsnü, Âkil Koyuncu, Hakkı Süha (Gezgin), Kemal Nesrin, Hüseyin Naci, Celal Sahir (Erozan), Cemal Mukbil, Muvaffak Galip, Ethem Hidayet ve Selahattin Asım Beyler.

Yazarlar (özellikle Tahrir Heyeti üyesi olanlar) konusunda tespit edilen ve önemle belirtilmesi gereken bir özellik, dergiye katkıları noktasındaki değişkenliktir. Genç Kalemler hiç de çoğunlukla sunulduğu gibi, sadece Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beylerden ibaret değildir. Derginin değişik dönemlerinde değişik kalemlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun tek istisnası, dergi yayınının en başından en sonuna dek ön planda olan Ali Canip Bey'dir.

Birinci devrenin sürükleyici yazarları Ali Canip ve Kâzım Nami Beyler'dir. İkinci devrede Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beyler belirgin şekilde ön plana geçer. Aşağıda görüleceği gibi, üçüncü devrede bu durum da değişecektir.

Genç Kalemler'in yeni bir aşamaya geçişi özellikle siyasî ve toplumsal gelişmelerle ilintilidir. Trablusgarp Savaşı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 Kongresi bu noktada belirleyici gelişmelerdir. Genç Kalemler'in ikinci kırılma noktası 1 Aralık 1911 günü çıkan 12 numaralı nüshadır. Bu nüsha ile beraber Genç Kalemler için yeni bir dönem (üçüncü devre) başlar. 12 numaralı nüshada başlayan bu son süreç, derginin yayın hayatından çekilmesine dek sürecektir. Başka bir deyişle, Genç Kalemler'in üçüncü devresi Aralık 1911 - Kasım 1912 tarih dilimine denk düşer ve 12-27 numaralı nüshaları içerir.

Burada da dönüşüm önce görüntüde (teknik özelliklerde) kendini dışa vurur. 13 numaralı nüshadan itibaren derginin ebadı küçülür. Birinci cildin boyutlarına geri dönülür. Ancak, bununla beraber derginin sayfa sayısı da artar. İlk iki devrede 16 sayfa olan dergi artık 24 sayfa çıkmaya başlar. Bu devrenin ilerleyen sayılarında fotoğraf kullanılmaya başlanması da II. Meşrutiyet dönemi basınının genel koşulları açısından not edilmesi gereken bir değişimdir.

Üçüncü aşamayı niteleyen en önemli kopma noktalarından biri, yazarlara ilişkindir. Genç Kalemler dergisinin ve Yeni Lisan hareketinin kurucularının, yani Genç Kalemler'in temel direği olan çekirdek üçlünün (özellikle de Gökalp'in) yazı katkısı üçüncü devrede belirgin şekilde azalır. Kurucuların oransal katkısı azalırken, doğal olarak dergiye yeni yazarlar katılmış ve daha önce de derginin yazarı olan bazı kimselerin katkısı artmıştır. Diğer bir deyişle, üçüncü devrede imza çeşitliliği açısından

daha zengin bir görünüm söz konusudur. Bu devrede sivrilen üç isim görülür. Bunlar, Mustafa Nermi, Suphi Ethem ve Mehmet Ali Tevfik Beylerdir. Bu gruba belki Aka Gündüz de katılabilir. Üçüncü devrede dergi ekibine (Tahrir Heyeti'ne), derginin yayın çizgisini etkileyecek kadar önemli iki yeni ismin (Mehmet Ali Tevfik ve Suphi Ethem Beyler) katılması dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Üçüncü devre ile ikincisi arasındaki en önemli kopuşlardan biri dergi içeriğine (yayın çizgisine) ilişkindir. Her ne kadar Genç Kalemler ikinci ciltle beraber esas içerik yapısını kazanmış olsa da üçüncü devre bu açıdan da kimi önemli değişiklikler içermektedir. Her şeyden evvel, ikinci devrenin ağırlık noktası olan Yeni Lisan konusu Genç Kalemler ekibi için eski hararetini yitirmiş ve hatta biraz arka planda kalmaya başlamıştır. Dahası, bu devrede dil ve edebiyatın gerek teorik makale gerekse edebî ürün düzleminde oransal ağırlığını kaybetmeye başladığı ve teorik makalelerin kendi içinde de ağırlığın izahat yönelimli metinlerden tartışma (polemik) yönelimlere kaydığı görülür.

Yabancı edebiyatlara karşı ilgi artarak ve genişleyerek sürerken, özellikle Mustafa Nermi ve Suphi Ethem Beylerin yazı performanslarına bağlı olarak “bilim/felsefe” kategorisinde değerlendirilebilecek olan metinlerin sayısında ciddi bir artış söz konusudur. Ayrıca, Ali Canip Bey'in hazırladığı iki mizah sütununun artık dergide yer almadığı belirtilmelidir.

Bu bağlamda üçüncü devrede göze çarpan ilk husus, derginin bir dil ve edebiyat dergisi olmaktan iyice çıkışıdır. Genç Kalemler bu devrede, daha geniş kapsamlı; dile ve edebiyata verilen önem varlığını sürdürmekle birlikte, farklı alanları da kapsayan, içerik itibarıyla çok daha zengin bir yayına dönüşmüştür. Üçüncü ve dördüncü ciltler için dil/edebiyat, kültür ve felsefe/bilim dergisi nitelemesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Bir diğer önemli değişiklik, edebî ürünlerin (özellikle şiir ve hikâye) içeriklerindeki aşk gibi kişisel konulardan toplumsal ve siyasî konulara doğru gerçekleşen dönüşümün şiddetle kuvvetlenmesidir. Bu dönüşüm kuşkusuz, güncel siyasî gelişmelerle ve Genç Kalemler'in milliyetçiliğindeki koyulaşmayla ilişkilidir.

Günlük siyaset her ne kadar Genç Kalemler'in gündeminde prensip olarak yoksa da özellikle Trablusgarp Savaşı dergi içeriğini kuvvetli bir şekilde etkilemiştir.

Genç Kalemler'in üçüncü devresinde sanat (edebî ürünler) ağırlıklı olarak toplumsallaşır ve siyasîleşir. Bu dönemde Genç Kalemler'in edebiyatı bir "harp edebiyatı"na dönüşür. Özellikle şiirde ve hikâyede propaganda unsurları görülmeye başlanır. Söz konusu olan, Türkçü tonu yoğun bir vatanseverlik ajitasyonudur.

İdeoloji düzlemindeki farklılaşmalara da değinmek gerekir. Derginin ikinci devresindeki tonlama (Türkçü-Batıcı-Osmanlıcı) üçüncü devrede de temelde sürer. Ancak, Türkçü ton iyice şiddetlenir; genişler ve derinleşir.

Bu noktada belirtilmesi gereken ilk dönüşüm yazarlara ilişkindir. Genç Kalemler'in birinci devresinde Türkçülük yaptığını söyleyebileceğimiz dergi yazarları sadece Ali Canip Bey ile Kâzım Nami Bey'dir. Bunlara bir de bu cildin son sayısındaki şiiriyle Gökâlp eklenmelidir. İkinci devrede ise Türkçülük yapanlar Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Beylerdir. Demek ki Genç Kalemler'in ilk iki devresinde (ilk 17 sayısında) sadece dört kişinin ürünlerinde Türk milliyetçiliği görülür.

Kısmen kalem zenginleşmesine bağlı önemli bir değişim, Türkçülüğün artık sadece bu üç kişinin yazılarında değil, başka yazarların ürünlerinde de görülmesidir. Çekirdek üçlü dışında bu minvalde zikredilmesi gereken isimler, Mustafa Nermi, Aka Gündüz, Mehmet Ali Tevfik, Suphi Ethem, Hakkı Süha, Kemal Nesrin, M. Selahattin ve Selahattin Asım Beylerdir.

İdeolojik değişimin ikinci boyutu, Genç Kalemler'in milliyetçiliğinde meydana gelen genişleme ve derinleşmedir. Milliyetçi/vatansever ve kısmen de "Doğulu" bağlam ve retorik son devrede iyice ağırlık kazanır, milliyetçi söylemin tonu şiddetlenir ve (Trablusgarp Savaşı iklimi içinde) kültürel boyutu aşarak siyaset boyutuna daha çok taşar. Trablusgarp şokunun Osmanlıcılığı iyice sorgulanır kıldığını ve "ittihad-ı anasır"a olan inancı biraz daha zayıflattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu noktada vurgulanması gereken olgu, Balkan Savaşları'nın gölgesinde kalan ve bu nedenle de etkileri üzerinde genellikle fazlaca durulmayan (veya Balkan Savaşı

ile birlikte toptan durulan) Trablusgarp Savaşı'nın Türkçülük akımının (ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülüğünün) gelişimindeki önemli rolüdür. Bu çalışmada, Türkçü akımın önde gelen temsilcisi Genç Kalemler örneği üzerinden, (daha başka nedenler unutulmadan) Trablusgarp Savaşı'nın Türk milliyetçiliğine dikkat çekici bir ivme kazandırdığı görülmüştür.

Milliyetçi tondaki belirgin kuvvetlenme her düzlemde kendini gösterir. Edebi ürünlerden, makale türündeki yazılardan ve yabancı edebiyat (gerek makale gerekse tercüme) kategorisinden başka, bu durum sütun isimlerine bile yansımıştır.

Daha yukarıda ifade edildiği gibi, üçüncü devrede de kültürel Pantürkçülük görülür ama milliyetçilik noktasındaki genel yönelimin aksine, şiddetlenmez.

Genç Kalemler'de milliyetçiliğin belirgin şekilde, her aşamada ve bir buçuk-iki yıl gibi oldukça kısa sayılabilecek bir sürede nasıl kuvvetlendiğini görmek için birinci ve üçüncü devreleri kabaca bile olsa kıyaslamak yeterlidir. Derginin başı (birinci cildi) ile sonu (dördüncü cildi), yani birinci devre ile üçüncü devre arasında ciddi bir ideolojik farklılığın olduğu özellikle belirtilmelidir.

Türkçülük esas itibarıyla yine kültür alanında sürdürülmekle, yani temelde yine kültürel milliyetçilik düzleminde kalınmakla birlikte, üçüncü devrede milliyetçiliğin kültür alanının dışına daha çok taşdığı, siyasî tonun daha bir ağırlık kazandığı, derginin daha siyasî bir renge büründüğü söylenebilir. Dergide Osmanlıcılık hiçbir zaman açıkça reddedilmemiş, görünürde her zaman savunulmuştur. Ancak, Genç Kalemler'in söylemi kimi zamanlar öyle bir noktaya varmaktadır ki açıkça ifade edilmemiş de olsa bu anlarda mantıken Osmanlıcılığın reddi sonucuna varılabilmektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan organik ilişkisi nedeniyle Genç Kalemler'de Türk olmayan Osmanlı unsurlarına karşı bir "Türleştirme politikası"nın savunulup savunulmadığını belirlemek önemlidir. Genç Kalemler'in üç farklı devresi için de böyle bir politika güdüldüğünü söyleyebilmek mümkün değildir. Genç Kalemler'in "Türkleştirme politikası" yalnızca Türk unsura yöneliktir.

Belirleyici bir unsur olmamakla birlikte, üçüncü devrenin ideolojik açılımlarındaki bir değişikliğe de değinilmelidir. Genç Kalemler'in bir "harp edebiyatı"na dönüşen ve dolayısıyla propaganda unsurları (vatanseverlik ajitasyonu) içeren kültürel üretimi esas itibariyle Türkçü, sonra Osmanlıcı şekilde ortaya çıkmakla birlikte, çok az da olsa İslamcı tonlara da sahiptir. Başka bir deyişle, çok az ve diğerleriyle kıyaslanamayacak oranda da olsa bu devrede (dördüncü sırada) İslamcılık da görülür. Bu açıdan belirtilmesi gereken husus, Osmanlıcılığın ve de özellikle İslamcılığın işlevsel niteliğidir. Bunların, savaş ortamında siyasî amaçlar için kullanıldığı açıkça görülmektedir. Bu durum özellikle İslamî motifler için geçerlidir.

Bir yandan Genç Kalemler'in kültürel üretimi savaşın ortamına uygun bir şekle bürünürken, diğer yandan, milliyetçi (Türkçü) kültürel üretimin savaş koşullarından yararlandığı, savaşı kendi milli kimlik üretme amacı doğrultusunda kullandığı da söylenebilir.

Genç Kalemler'in üçüncü devre ideolojisi konusunda söylenmesi gereken bir diğer şey, dergide Batı (Avrupa) karşıtı söylemin bir yandan şiddetlenmesi, diğer yandan daha sistematize hale gelmesidir. İtalya üzerinden "intikam" vurgusu yoğun olan bu söylem, yer yer anti-emperyalist ve ezilen (Doğulu) milletler arasında dayanışmacılık niteliğine ulaşır. Bununla birlikte, Batı'ya yönelik eleştiri ve öfke hiçbir zaman İslamcı bir nitelikte olmamış, felsefi/düşünsel düzlemde, aşağıda değinileceği gibi, Batı'dan beslenme sürmüştür.

Özellikle belirtilmesi gereken bir husus, dergide içerik itibariyle bilimin yükselişiyle beraber, ideolojik düzlemde de bilimin ve materyalizmin iyice ön plana çıkışı ve açıkça olmasa da sonuç itibariyle din karşıtlığının kuvvetlenerek sürmesidir.

İkinci devrenin manifestosu (ilk Yeni Lisan makalesi) nasıl Ömer Seyfettin tarafından yazılmış ve ikinci cildin ilk nüshasında yayımlanmışsa; Genç Kalemler'in üçüncü devresinin manifestosu da Ömer Seyfettin'in kaleminden çıkmıştır. Bu metin, 13 numaralı nüshada yayımlanan "Primo Türk Çocuğu" başlıklı "makalemsi" hikâyedir. Yer yer makale özellikleri gösteren bu hikâye, Genç Kalemler'in yeni yöneliminin temel hatlarını verir.

Genç Kalemler'in ikinci ve üçüncü (ve hatta birinci) devreleri arasındaki kimi sürekliliklere yukarıda genel hatlarıyla değinilmiştir. Bunlar dışında belirtilmesi gereken bazı önemli hususlar da vardır.

Öncelikle, üç dönemde de Genç Kalemler'in temel referansı Batı ve esas olarak da Fransız bilimi/felsefesi/toplumbilimi ve edebiyatı olmuştur. Batılı, bilhassa Fransız kaynaklara dergide onlarca ve hatta yüzlerce atıf vardır. Genç Kalemler'in ana düşünsel kaynağı Fransa'dır ve bu durum tüm devreler için geçerlidir. Ayrıca, Avrupa ve Fransa bir model de sunmaktadır. Genç Kalemler'in temel toplum modeli, Batı Avrupa'da olabilecek en yetkin örneklerinin bulunduğu, ulus düzleminde örgütlenen burjuva toplumdur.

Buna karşın, Genç Kalemler özellikle ikinci devreden itibaren Batı karşısında çok hassas bir duruş göstermiş ve Batı'ya karşı "dikkatli" diye nitelenebilecek bir tutum geliştirmeye çalışmıştır. Genç Kalemler'deki egemen düşüncenin başat özelliklerinden biri, körü körüne taklidin şiddetle reddedilmesidir. Dergide Tanzimatçılığın mahkûm edilmesinin temel nedenlerinden biri de budur. Bu ilke eski Osmanlı toplumu için olduğu kadar, Batı için de geçerlidir. Genç Kalemler Batı'dan ıktibas ı tümüyle reddetmemekle birlikte, özgünlüğü ve yaratıcılığı ön plana çıkarmıştır. Batı'nın hazinelerinden beslenilecek ama özgün (ulusal) olan yaratılacaktır. Ayrıca, özellikle üçüncü devrede açık bir Avrupa karşıtlığı ve anti-emperyalizm görülür. Bağımsızlıkçılık ikinci ve üçüncü devrelerin belirgin niteliklerinden bir diğeridir.

Genç Kalemler'in temsilcisi olduğu ideolojinin temel unsurlarından biri de bilim veya bilimciliktir. Genç Kalemler tam anlamıyla "bilimperest" bir yayındır. Hatta bunun da ötesinde, dergide bilim neredeyse bir kült haline getirilmiştir. Tüm dergi yayını bilimin Genç Kalemler için en yüksek değerlerden biri olduğunu ve açıkça telaffuz edilmemiş olsa bile, kesinlikle dinden üstün tutulduğunu ortaya koyar. Tüm Genç Kalemler ekibine laik ve bilimci bir perspektif hâkimdir. Din ise, kelimenin gerçek anlamıyla kenara sürülmüştür.

“Terakki” (ilerleme) de (özellikle bilim ile ilintili olarak) Genç Kalemler’in temel düsturlarından biridir. Bilim ve terakki vurgusu, derginin düşünsel/felsefi temelinde yatan pozitivist/materyalist anlayışla uyumludur.

İkinci ve üçüncü devrelerde Genç Kalemler üzerinde etkili olan isimler arasında idealist voluntarist felsefesiyle Alfred Fouillée’yi, toplumbilim kuramıyla Emile Durkheim’ı ve dil konusundaki görüşleriyle Max Müller’i özel olarak zikretmek gerekir. Yerli kaynaklarda ise özellikle Hüseyinzade Ali Bey ile Şemsettin Sami Bey’in etkilerinden söz edilmelidir. Şemsettin Sami ve Hüseyinzade Ali Beyler dil, milliyetçilik ve halkçılık noktalarından dergi ekibi üzerinde etkili olmuşlardır. Dilbilim, toplumbilim, doğa bilimleri ve tarih derginin favori disiplinleridir. Genç Kalemler’de ekonomi konusuna önem verilmemesi dikkat çekecek kadar belirgindir. Doğaya materyalist bakış netken, toplum idealist bir perspektifle ele alınmıştır. Toplumsal gelişimde esas olan fikirlerdir. Genç Kalemler’in esas odaklandığı alan “kültür” olmuştur. Bununla birlikte, çok az da olsa, “milli iktisat” anlayışının ilk ışıkları bazı yazılarda görülebilir.

Milliyetçi ve çağdaşlaşmacı bir hareketin kadın konusuna ilgisiz kalması düşünülemez. Nitekim kadın meselesi Genç Kalemler’in ikinci ve üçüncü devrelerinde (fazla olmasa da) ele alınmıştır. Bu konudaki tutumun (kadın-erkek eşitliğinin, kadının toplum hayatında yer almasının savunulması) çağdaşlaşma hedefiyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Sunulan tüm bu tablo sonunda, Genç Kalemler’in asıl ikinci ve üçüncü devrelerinin Türk fikir ve basın tarihi açısından önemli ve dikkate değer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle bu devrelerinde Genç Kalemler için, kadro ve hedef-kitle itibariyle gençlik; nitelik itibariyle fikir (veya kanaat); alan/içerik itibariyle dil/edebiyat, kültür ve bilim/felsefe; siyasî duruş itibariyle İttihatçı (Jön Türk); felsefe itibariyle doğada pozitivist/materyalist, toplumda idealist; ideoloji itibariyle ise milliyetçi (Türkçü), çağdaşlaşmacı ve Osmanlıcı bir dergi denebilir.

Genç Kalemler’in milliyetçiliği halkçı, bağımsızlıkçı, anti-emperyalist, çağdaşlaşmacı, laik ve bilimcidir. Sosyal Darwinizm etkisi görülür ama kesinlikle ırkçı

değildir. Temel unsuru “dil”dir. Esas olarak kültürel karakterde olsa da siyasî tonlar içeren, siyaset alanına taşan bir milliyetçiliktir. En büyük başarısını kültür (dil ve edebiyat) alanında kazanırken, siyasî Türkçülüğe geçiş (Osmanlıcılığın her alanda reddi ve sonunda ulus-devletin inşası) için de önemli bir merhale olmuştur. Genç Kalemler dergisinin Türk milliyetçiliğinin gelişiminde ne kadar önemli bir rol oynadığı, Tıbbiye gibi, Türk devrim tarihinde ve Türkçülük hareketinde belirleyici hamlelere beşik olmuş bir kurum üzerindeki etkisinden de anlaşılmaktadır.

Genç Kalemler bir yandan, kendisinden çok evvel başlamış dilde sadeleşme/uluslaşma akımının II. Meşrutiyet dönemindeki en önemli ve o zamana dek görülmemiş nitelikteki sıçramasını temsil ederken, aynı zamanda, 20. yüzyıl Türk edebiyatına damgasını vuracak olan milli edebiyat akımının da gerçek kurucusu olarak ortaya çıkmıştır. Dil (dilde sadeleşme/uluslaşma) ve edebiyat (milli edebiyat) alanlarının ve hatta “kültür”ün “1908”i Genç Kalemler’dir demek çok da yanlış olmaz. Ancak, Genç Kalemler ekibi meselenin dil ve edebiyattan ibaret olmadığını da farkındadır.

Genç Kalemler, yeni bir hayat yaratmayı hedeflemiş kimselerin kitle iletişim aracıdır. Bu hayat, çağdaş bir toplumun/ulusun laik ve ulusal hayatıdır. Aslında Genç Kalemler’in soyunduğu iş “ulus inşası”dır. Halka ulusal bilincin/kimliğin kazandırılması temel misyondur. Bu misyonun yerine getirilmesinde dil (Türkçe), edebiyat (mili edebiyat) ve tarih (İslamiyet öncesi Türk tarihi) temel araçlar olarak kullanılmıştır. Genç Kalemler ekibinden Mehmet Ali Tevfik Bey bu misyonu gayet özlü bir şekilde dile getirmiştir: “Türk milleti, Türk vatani yapılmalı diyorum. Nasıl? Türk etnografisini, Türk coğrafyasını, Türk tarihini, Türk mefahirini öğrenmek suretiyle.”²⁰³⁰

Tüm Genç Kalemler faaliyetini ve Genç Kalemler’in varlık nedenini, ekibin en önemli isimlerinden biri olan Mustafa Nermi Bey’in Birinci Bölümde de alıntılanan aşağıdaki sözleri kadar aydınlatan başka bir metne rastlamak zordur.

Biz diyorduk ki, bir Osmanlı devleti var, ama desteği nedir? Nereye dayanıyor? Desteği olan, olması gereken bir halk var, ama maneviyât, imân, ideal

²⁰³⁰ Mehmet Ali Tevfik, “Manevi Yurt”, **GK**, Üçüncü Cilt Numara: 20 (27 Nisan 1328), s. 186.

bakımlarından ortada varlığı yok. İşte Genç Kalemler'in, kimselerin farkına varmadığı, ama o sırada bizim başlıca meşgalemiz olan bir dâvâsı da, devletin istinâd edeceği milleti canlandırıp ortaya çıkarmaktı. Ona çağdaş milletler sırasında bir biçim vermeliydik. Her şey, dergi ve yeni lisân, edebiyat, bizi bu amaca götürecek vâsıtalar. Bu amaca nasıl varalım diye düşünüyorduk, münâkaşa ediyorduk. ... Bu dâvâları, Selânik Merkezi Umumisi'nde Talât Paşa ile birlikte konuşuyoruz. Merkezi Umumî, ideolojik bir hazırlık hummâsı içindeydi. Ömer Seyfettin, kollarını sıvayıp broşürler işine böylece girdi.²⁰³¹

Öncelikle, burada ifadesini bulan temel kaygı (ki Genç Kalemler'in de ana kaygısıdır) devletin yaşatılması, vatanın kurtarılmasıdır. Bir devlet vardır ama tabanı veya desteği yoktur. Bu devletin desteği olması gereken halk (Türk unsur), "ideal"den ("ulusal bilinç"ten) yoksundur. Genç Kalemler'in temel davası, devletin dayanacağı "millet"i canlandırıp ortaya çıkarmaktır (ulusu inşa etmektir). Ona bir "çağdaş millet" (ulus) biçimi verilmelidir. Her şey (Genç Kalemler dergisi, Yeni Lisan ve milli edebiyat hareketleri, dergi çevresinde yürütülen faaliyetler) bu amaca ulaşmanın araçları olmaktan ibarettir. Bu amaca ulaşma yolları İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde ve Cemiyet çevresinde (Cemiyet'in üst düzey isimleriyle birlikte) düşünülmekte ve tartışılmaktadır. Merkez-i Umumi ideolojik bir hazırlık hummasına girişmiştir ve Ömer Seyfettin'in hazırladığı broşürler örneğinde olduğu gibi, Genç Kalemler'in faaliyetleri de bu hummanın bir parçasıdır.

Burada Genç Kalemler'in ana paradoksu da kendini dışa vurur. Bu paradoks, ulus inşasının, çokuluslu imparatorluğu kurtarma/koruma kaygısı ve çabasıyla el ele gidişinden kaynaklanır. Türkçü olup ve Türkçülük yapıp aynı zamanda Osmanlılık da yapmak, daha doğrusu Türkçülüğü belirli bir alanın dışına taşırmamaya özen göstermeye çalışmak, Türkçüler (Genç Kalemler, İttihatçılar) için sıkıntılı bir durum yaratmış ve çelişkiye düşmelerine neden olmuştur. Siyaset ile kültür düzlemlerini birbirinden ayrı tutmaya ve kültür düzleminde Türkçü bir yol izlerken siyaset düzleminde Osmanlıcı bir yol izlemeye çalışmışlardır. Bu paradoks daha ileriki bir dönemde, ancak imparatorluğun çöküşü ile çözülebilecektir.

²⁰³¹ Alangu, s. 429-430.

Genç Kalemler içeriğinde olduğu gibi, örneğin dil ve tarih nasıl ulusal bilinç ve kimlik yaratılmasında “yayın-ıç” bir araçsa, bizzat yayının kendisi de içerikteki bu aracı (veya ideolojiyi) taşıyan bir başka araçtır. Çalışmanın “Giriş” bölümünde, kitle iletişim araçlarının (özellikle de süreli yayınların) milliyetçi akımların doğup gelişmesinde ve ulus inşası sürecinde önemli bir işleve sahip olduğu, çeşitli kuramcılarının ağzından ifade edilmişti. Genç Kalemler, bu olgunun Türkiye düzlemindeki iyi bir örneği olarak da boy göstermektedir.

Genç Kalemler’in yayın sürecindeki devresel kopuşlar ve süreklilikler, dönemin Osmanlı/Türk toplumundaki ekonomik, siyasî, toplumsal, kültürel, düşünsel gelişmeleri ve dönüşümleri kavramak açısından olduğu gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin özellikle kültür politikalarının ve ideolojisinin gelişiminin aydınlatılması bakımından da önemlidir. Balkan Savaşı’nın Genç Kalemler’in yayın hayatını sonlandırması bu süreci Genç Kalemler üzerinden takip etmeyi olanaksız kılmıştır. Bu takibi sürdürebilmek için yeni yönelimler belirlemek ve yeni çalışmalar yapmak gerekecektir.

1908 Devrimi ile başlayan II. Meşrutiyet dönemi, Türk tarihinin en hareketli, canlı, zengin, çarpıcı ve önemli devirlerinden biri olmaktan başka, Cumhuriyet dönemine uzanan sürecin ve Cumhuriyet döneminin köklerini de içinde barındırır. Yeni Türkiye’nin hayata geçirip de II. Meşrutiyet döneminde konuşulup tartışılmamış neredeyse hiçbir şey yok gibidir.

Bu çalışmada aydınlatılmaya çalışılan tüm özellikleriyle Genç Kalemler, Osmanlı/Türk tarihindeki belirleyici tarihsel aşamalardan biri olan II. Meşrutiyet dönemi fikir ve basın dünyasının en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla, kendi çalkantılı döneminden ve bu dönemin en önemli siyasî oluşumu olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden başka, sonraki dönemleri; özellikle de yeni Türk devletinin kuruluşunu ve Cumhuriyet dönemindeki gelişmeleri ve hatta bugünü bile anlamak açısından üzerinde dikkatle durulması gereken bir kaynaktır.

EKLER

Ek I: Dönem Kronolojisi²⁰³²

1908

Manastır'da İTC tarafından Hürriyet'in İlanı: 23 Temmuz.

II. Abdülhamit'in Meşrutiyet'i resmen ilan edi i: 24 Temmuz.

Sansürün kalkı ı: 25 Temmuz.

Sadrazam Sait Paşa'nın istifası ve Kamil Paşa'nın sadareti: 4-5 Ağustos.

Fedak ranı Millet Cemiyeti'nin kurulu u: Ağustos.

Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kurulu u: 14 Eylül.

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı ve Bulgaristan'ın ba ımsızlı ını ilanı: 5 Ekim.

Giritli Rumların Girit'i Yunanistan'a ba ladıklarını ilan etmeleri: 6 Ekim.

Fes Boykotu: 7 Ekim.

Genel seçimler: Kasım-Aralık.

Meclis-i Mebusan'ın a ılı ı: 17 Aralık.

Ali Canip-Ömer Seyfettin dostlu unun ba laması: 1908 sonları 1909 ba ları.

1909

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın kuruluşu: 6 Şubat.

Kamil Paşa'nın istifası ve Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti: 13-14 Şubat.

Fes Boykotu'nun sonu: 26 Şubat.

İttihad-ı Muhammedî Fırkası'nın kuruluşu: 5 Nisan.

Serbestî gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi: 6 Nisan.

Cinayeti protesto gösterileri: 7 Nisan.

31 Mart Vakası: 13 Nisan.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifası ve Ahmet Tevfik Paşa hükümeti: 13-14 Nisan 1909.

Adana Ermeni olayları: 14 Nisan.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a hareket edişi: 17 Nisan.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi: 23-24 Nisan.

Sıkıyönetim ilanı: 25 Nisan.

Sultan II. Abdülhamit'in halli ve V. Mehmet Reşat'ın padişahlığı: 27 Nisan.

Meclis-i Umumi'nin Abdülhamit'i Selanik'te ikamete mecbur etmesi: 29 Nisan.

Ahmet Tevfik Paşa'nın istifası ve Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti: 5 Mayıs.

Matbuat Kanunu: 29 Temmuz.

İTC 'nin İkinci (1909) Kongresi: Eylül.

Mutedil Hürriyetperveran Fırkası'nın kuruluşu: Kasım.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlıktan istifası: 28 Aralık.

²⁰³² Bu kronolojinin hazırlanmasında esas olarak şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Bayur (Cilt: II Kısım: IV), s. 681-731; "Siyasal ve Toplumsal Olaylar Kronolojisi", **TCTA** 6. Cilt, s. 1461-1466; Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, s. 87-90; Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, s. 443-444.

1910

İbrahim Hakkı Paşa hükümeti: 12 Ocak.

Osmanlı Ahrar Fırkası'nın faaliyetine son verdiğini bildiren beyannamesi: 30 Ocak.

Ahali Fırkası'nın kuruluşu: 21 Şubat.

Hüsün ve Şiir'in yayın hayatına girişi (birinci sayı): 14 Nisan.

HŞ ikinci sayı: 28 Nisan.

Arnavutluk'ta ayaklanma: Mart-Nisan.

HŞ üçüncü sayı: Muhtemelen Mayıs.

Sadâ-yı Millet gazetesi başyazarı Ahmet Samim'in öldürülmesi: 9 Haziran.

HŞ dördüncü sayı: 23 Temmuz.

HŞ beşinci sayı: 14 Ağustos.

HŞ altıncı sayı: 29 Ağustos.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluşu: Eylül.

HŞ yedinci sayı: 16 Eylül.

HŞ sekizinci sayı: 4 Ekim.

Gökalp'in İTC Merkez-i Umumi üyesi oluşu (1910 Kongresi): Ağustos-Ekim.

Genç Kalemler'in yayın hayatına girişi (Numara: 1-9): Muhtemelen Kasım.

GK 2-10: 13 Aralık.

1911

GK 3-11: Muhtemelen Ocak ayı başı.

Yemen’de ayaklanma: Ocak.

GK 4-12: Muhtemelen Ocak sonu veya Şubat başı.

Ömer Seyfettin’in Ali Canip’e mektubu: 28 Ocak.

“Turan” şiirinin yazılışı: 17 Şubat.

GK 5-13: Muhtemelen Şubat.

GK 6-14 (birinci cildin son nüshası): Kuvvetle muhtemelen 7 Mart.

Arnavutluk’ta ayaklanma: Mart.

Ali Canip-Ziya Gökalp tanışması: 7-23 Mart arası.

İTC Merkez-i Umumisi’nden Ali Canip’e gelen mektup ve karar sureti: 25 Mart.

GK 1 (ikinci cildin ilk nüshası): Kuvvetle muhtemelen 11 Nisan.

Cenevre Türk Yurdu’nun kuruluşu: 15 Nisan.

GK 2: 10 Mayıs.

GK 3: 19 Mayıs.

Sultan V. Mehmet Reşat’ın Rumeli gezisine çıkışı: 5 Haziran.

Sultan V. Mehmet Reşat’ın Selanik’te karaya çıkışı: 8 Haziran.

GK 4: 8 Haziran.

GK 5: 2 Temmuz.

Türk Ocağı’nın kuruluşu: 3 Temmuz.

Gazeteci Zeki Bey'in öldürölmesi: 11 Temmuz.

GK 7: 9 Ağustos.

GK 8: 23 Ağustos.

GK 9: 17 Eylül.

İtalya'nın savaş ilanı (Trablusgarp Savaşı): 29 Eylül.

İbrahim Hakkı Paşa'nın istifası ve Sait Paşa hükümeti: 29-30 Eylül.

İTC Kongresi: 30 Eylül.

GK 10: 14 Ekim.

İtalya'nın Trablusgarp'ı topraklarına kattığını ilan etmesi: 5 Kasım.

GK 11: 5 Kasım.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kuruluşu: 21 Kasım.

GK 12 (ikinci cildin son nüshası): 1 Aralık.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın HİF'e katılım kararı: 5 Aralık.

GK 13 (üçüncü cildin ilk nüshası): 18 Aralık.

Sait Paşa'nın sadarettten çekilmesi: 30 Aralık.

1911 Genel Seçimleri (Sopalı seçimler): 1911 sonu 1912 başı.

1912

Sait Paşa'nın yeniden sadrazam oluşu: 1 Ocak.

Meclis-i Mebusan'ın kapatılması: 18 Ocak.

GK 14: 26 Ocak.

GK 15: 14 Şubat.

GK 16: 29 Şubat.

Türk Ocağı'nın kurulması: 25 Mart.

GK 17-18: Mart/Nisan.

Yeni meclisin açılması: 18 Nisan.

İtalya'nın 12 Ada'ya saldırıya başlaması: 23 Nisan.

GK 19: 24 Nisan.

Büyük Arnavutluk ayaklanmasının başlaması: 6 Mayıs.

GK 20: 10 Mayıs.

İtalya'nın 12 Ada'yı işgali: 17 Mayıs.

GK 21: 29 Mayıs.

GK 22: 19 Haziran.

Halaskâr Zabitan Grubu'nun kurulması: Mayıs-Haziran.

GK 23 (üçüncü cildin son nüshası): 2 Temmuz.

Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluşu: 5 Temmuz.

Sait Paşa'nın sadrazamlıktan çekilmesi (İTC'nin iktidarı kaybedişi): 16-17 Temmuz.

Büyük Kabine (Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi): 22 Temmuz.

GK Numara: 24-25 (dördüncü cildin ilk nüshası): 23 Temmuz.

Meclis-i Mebusan'ın feshi: 5 Ağustos.

GK 26: 6 Eylül.

GK 27 (son nüsha): 15 Ekim.

İtalya ile barış antlaşması (Uşi Antlaşması): 15 Ekim.

I. Balkan Savaşı'nın başlaması: 17 Ekim.

Yunan birliklerinin Selanik'e girişi: 9 Kasım.

Ek II: Teknik Harita

Hüsün ve Şiir

Toplam 8 sayı; Numara: 1-8.

Numara 1:	1 Nisan 326	(14 Nisan 1910 Perşembe)	Sayfa No: 1-16 (16 s.)
Numara 2:	15 Nisan 326	(28 Nisan 1910 Perşembe)	Sayfa No: 1-16 (16 s.)
Numara 3:	Tarihi tespit edilemedi.		Sayfa No: 1-16 (16 s.)
Numara 4:	10 Temmuz 326 Cumartesi (Nüsha-yı Mefharet) ²⁰³³	(23 Temmuz 1910)	Sayfa No: 1-16 (16 s.)
Numara 5:	1 Ağustos 326 Pazar	(14 Ağustos 1910)	Sayfa No: 17-32 (16 s.)
Numara 6:	16 Ağustos 326 Pazartesi	(29 Ağustos 1910)	Sayfa No: 33-48 (16 s.) ²⁰³⁴
Numara 7:	3 Eylül 326 Cuma	(16 Eylül 1910)	Sayfa No: 49-64 (16 s.)
Numara 8:	21 Eylül Salı	(4 Ekim 1910)	Sayfa No: 65-80 (16 s.)

Genç Kalemler

Birinci Cilt: Toplam 6 sayı; Numara 1/9-6/14.

Numara 1-9:	Tarihi tespit edilemedi.	Sayfa No: 81-96	(16 s.)
Numara 2-10:	Salı 30 Teşrinisani 326	(13 Aralık 1910)	Sayfa No: 97-112 (16 s.)
Numara 3-11:	Tarihi tespit edilemedi.	Sayfa No: 113-128	(16 s.)
Numara 4-12:	Tarihi tespit edilemedi.	Sayfa No: 129-143	(12 s.) ²⁰³⁵
Numara 5-13:	Tarihi tespit edilemedi.	Sayfa No: 144-159	(16 s.)
Numara 6-14:	Tarihi tespit edilemedi. ²⁰³⁶	Sayfa No: 160-175	(16 s.)

İkinci Cilt: Toplam 12 sayı; Numara: 1-12.

Numara 1:	Tarihi tespit edilemedi. ²⁰³⁷	Sayfa No: 1-24	(24 s.)
Numara 2:	27 Nisan Çarşamba	(10 Mayıs 1911)	Sayfa No: 25-40 (16 s.)

²⁰³³ 10 Temmuz'un yıldönümü nedeniyle "İftihar Sayısı". Bu sayıdan itibaren ayrıca "birinci cilt" kaydı düşülmeye başlanır.

²⁰³⁴ "Kısm-ı Mahsus" başlıklı iki sayfalık bir ek içerir. Bu sayfalar numarasızdır ve bu tabloya dâhil edilmemiştir.

²⁰³⁵ 211 numaralı dipnota bkz.

²⁰³⁶ Kuvvetle muhtemelen 22 Şubat 1326 (7 Mart 1911).

Numara 3:	6 Mayıs Cuma	(19 Mayıs 1911)	Sayfa No: 41-56	(16 s.)
Numara 4:	26 Mayıs Perşembe	(8 Haziran 1911)	Sayfa No: 57-80	(24 s.)
	(Mümtaz Nüsha) ²⁰³⁸			
Numara 5:	19 Haziran Cumartesi	(Pazar 2 Temmuz 1911)	Sayfa No: 81-96	(16 s.)
Numara 6:	19 Haziran Cumartesi ²⁰³⁹	(Pazar 2 Temmuz 1911)	Sayfa No: 97-112	(16 s.)
Numara 7:	27 Temmuz Çarşamba	(9 Ağustos 1911)	Sayfa No: 113-128	(16 s.)
Numara 8:	10 Ağustos Çarşamba	(23 Ağustos 1911)	Sayfa No: 129-144	(16 s.)
Numara 9:	4 Eylül Pazar	(17 Eylül 1911)	Sayfa No: 145-160	(16 s.)
Numara 10:	1 Teşrinievvel 1327 Cumartesi	(14 Ekim 1911)	Sayfa No: 161-176	(16 s.)
Numara 11:	Pazar 23 Teşrinievvel 1327	(5 Kasım 1911)	Sayfa No: 177-192	(16 s.)
Numara 12:	Cuma 18 Teşrinisani 1327	(1 Aralık 1911)	Sayfa No: 193-208	(16 s.)

Üçüncü Cilt: Toplam 11 sayı; Numara: 13-23.

Numara 13:	5 Kânunuevvel 1327	(18 Aralık 1911 Pazartesi)	Sayfa No: 1-28	(28 s.)
Numara 14:	13 Kânunusani 1327	(26 Ocak 1912 Cuma)	Sayfa No: 29-48	(20 s.)
Numara 15:	1 Şubat 1327	(14 Şubat 1912 Çarşamba)	Sayfa No: 49-72	(24 s.)
Numara 16:	16 Şubat 1327	(29 Şubat 1912 Perşembe)	Sayfa No: 73-96	(24 s.)
Numara 17-18:	Mart 1328	(Mart/Nisan 1912)	Sayfa No: 97-152	(56 s.)
	(Mümtaz Nüsha) ²⁰⁴⁰			
Numara 19:	11 Nisan 1328	(24 Nisan 1912 Çarşamba)	Sayfa No: 153-176	(24 s.)
Numara 20:	27 Nisan 1328	(10 Mayıs 1912 Cuma)	Sayfa No: 177-200	(24 s.)
Numara 21:	16 Mayıs 1328	(29 Mayıs 1912 Çarşamba)	Sayfa No: 201-224	(24 s.)
Numara 22:	6 Haziran 1328	(19 Haziran 1912 Çarşamba)	Sayfa No: 225-256	(32 s.)
Numara 23:	19 Haziran 1328	(2 Temmuz 1912 Salı)	Sayfa No: 257-280	(24 s.)

Dördüncü Cilt: Toplam 4 sayı; Numara: 24-27.

Numara 24-25:	10 Temmuz 1328	(23 Temmuz 1912 Salı)	Sayfa No: 1-56	(56 s.)
	(Mümtaz Nüsha) ²⁰⁴¹			
Numara 26:	24 Ağustos 1328	(6 Eylül 1912 Cuma)	Sayfa No: 57-80	(24 s.)
Numara 27:	2 Teşrinievvel 1328	(15 Ekim 1912 Salı)	Sayfa No: 81-100	(20 s.)

²⁰³⁷ Kuvvetle muhtemelen 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911 Salı).

²⁰³⁸ “Padişahımızın teşrifi münasebetiyle: Mümtaz nüsha”.

²⁰³⁹ 5 ve 6 numaralı nüshaların üzerinde aynı tarih yer almaktadır. Ayrıca 19 Haziran 1327, Cumartesi değil Pazar’dır.

²⁰⁴⁰ “Yeni Sene, Mümtaz Nüsha”.

²⁰⁴¹ “10 Temmuz’a Mahsus Mümtaz Nüsha”.

Ek III: Kronolojik Fihrist

Birinci Cilt

Numara: 1-9

- Müdüriyet, “*Sevgili Karilerimize*”, s. 81-82. (Çıkış yazısı).
- Rumeli Sermuharriri (Kâzım Nami), “*Siyasî Notlar*”, s. 82-84. (Makale).
- Ali Canip, “(Musâhabe-i Edebiye)- *Edebiyat-ı Müstakbelemiz* -(Gençlerden İstimzacımız Münasebetiyle)”, s. 84-85. Ayın. Cim. (Ali Canip), “*Hamiş*”, s. 85. (Makale).
- “*Takazâ-yı Edebî*”, s. 86-87, 90-92. (Soruşturma).²⁰⁴²
- Mim. Enver (Ömer Seyfettin), “*Telhî-i Âmâl* -(Ali Canip Bey’e)”, s. 88. (Şiir).
- Ayın. Naci (Ömer Naci), “(Dün:)- *Gözlerinin Karşısında*”, s. 89. (Şiir).²⁰⁴³
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Serâir-i Hüsün ve Şiirin*”, s. 89. (Şiir).
- Mustafa Haluk, “*Gözler*”, s. 92-93. (Mensur Şiir).
- Ha. Hüsnü (Hüseyin Hüsnü), “*Odasında*”, s. 94. (Mensur Şiir).
- (Henri Welschinger), “*Bismark* (Henri Velşinger’dan -1- -1786’dan 1862’ye Prusya-)”, Mehmet Şeref (müt.), s. 94-96. (Makale).²⁰⁴⁴

²⁰⁴² Kısa bir açıklama yazısının ardından şu isimlerin görüşleri verilmiştir. Celal Sahir, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Haşim, Tahsin Nahit, Yakup Kadri, Refik Halit, Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Nafiz, Mim. Bahattin, Mehmet Behçet, Fehmi Razi, Mim. Nermi, Ali Canip, Rasim Haşmet, Yekta Bahir (Ali Canip), Behlül Mübin, Ethem Hidayet, Müfit Ratip, Ali Süha, Ha. Hüsnü.

²⁰⁴³ Daha önce Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmıştır. Genç Kalemler’de şiirin sonuna “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

- Kahkaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr: Osman Sermet*”, s. 96. (Mizahi Portre).
- Müdür-i Mesul: Nesimi Sarım, (başlıksız), s. 96. (Kısa açıklama).

Numara: 2-10

- Kaf. Nün. (Kâzım Nami), “*Siyasî Notlar*”, s. 97-98. (Makale).
- Ali Canip, “(Bir Tevdi-i Fikrî)- *Bizde Edebiyat Dersleri*”, s. 99-101. (Makale).
- (Albert Mallet), “(Alber Male’den:)- *Keldânîler’in Hayât-ı Diniyeleri I*”, Mim. Nermi (müt.), s. 102-103, 106. (Makale).²⁰⁴⁵
- Ali Canip, “(Pek küçük vücudunda pek büyük bir ruh-ı şiir ve sanat yaşayan mini mini Lemi’ye)- *Al Bayrağımıza*”, s. 104. (Şiir).
- Faik Âli, “(Dün:) *Fâni Güzelliklere*”, s. 105. (Şiir).²⁰⁴⁶
- Âkil Koyuncu, “(Bugün:) *Gece*”, s. 105. (Şiir).
- Mim. Haluk, “*Kalem*”, s. 107. (Mensur Şiir).
- Ha. Hüsnü (Hüseyin Hüsnü), “(Küçük Hikâye)- *Açık Eflatun*”, s. 108-111. (Hikâye).²⁰⁴⁷
- Kahkaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr: Ali Canip*”, s. 112. (Mizahi Portre).

²⁰⁴⁴ Metnin sonuna “Paris: Mehmet Şeref” imzası atılmıştır. Ancak, başında yer alan “Henri Velşinger’den” ibaresinden, yazının telif bir makale değil bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Henri Welschinger yazar, Mehmet Şeref ise mütercim olarak listelenmiştir.

²⁰⁴⁵ Metnin sonuna “Mim. Nermi” imzası atılmıştır. Ancak başında yer alan “Alber Male’den” ibaresinden yazının telif bir makale değil bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Albert Mallet yazar, M. Nermi ise mütercim olarak listelenmiştir.

Numara: 3-11

- (İmzasız), “*Şuayb*”, s. 113. (Vefatı dolayısıyla anma yazısı)
- Kaf. Nûn. (Kâzım Nami), “*Siyasî Notlar*”, s. 114-115. (Makale).
- Ali Canip, “*Âtî-i Edebîmiz* -(Bir tevdi-i fikrî)”, s. 116-117. (Makale).
- Mustafa Haluk, “*Böğürtlen Çiçekleri* -(Hamit Bey’e)”, s. 116. (Mensur Şiir).
- Ha. Hüsnü (Hüseyin Hüsnü), “*Veda* -(Fantezi)”, s. 117. (Mensur Şiir/Fantezi).
- Yunus Nadi, “*‘Rumeli’nin Genç Kalemlerine*”, s. 118-119. (Mektup/Makale).
- (Clovis Hugues), “(Kloveis Hug’dan:)- *Bomba* -(Beş Perde Temaşa)”, Âkil Koyuncu (müt.), s. 120. (Piyes).²⁰⁴⁸
- Süleyman Nesip, “(Dün:)- *Ayrıldıktan Sonra*”, s. 121. (Şiir).²⁰⁴⁹
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Beklerken..*”, s. 121. (Şiir).
- Mim. Zühtü, “*Âsâr-ı Cesîme Merakî*”, s. 122. (Makale).
- Cemalettin, “*Mücahidin-i İlm ü Din ve İstibdat* -(Mukaddime -1-)”, s. 123-126. (Makale).²⁰⁵⁰
- Ha. Hüsnü (Hüseyin Hüsnü), “(Küçük hikâye:)- *Açık Eflatun*”, s. 127. (Hikâye).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr Nesimî Sarım* -(Bıçakçızade Emin Bey’e)”, s. 128. (Mizahi Portre).

²⁰⁴⁶ Daha önce Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmıştır. Genç Kalemler’de şiirin sonuna “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁴⁷ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁴⁸ Metnin sonuna “Âkil Koyuncu” imzası atılmıştır. Ancak başında yer alan “Kloveis Hug’dan” ibaresinden yazının telif bir makale değil bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Clovis Hugues yazar, Âkil Koyuncu ise mütercim olarak listelenmiştir.

²⁰⁴⁹ Daha önce Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmış olan bu şiirin altına “Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁵⁰ Yazının başında şu açıklama yer alır: “Hukuk reis-i muhteremi Cemalettin Efendi hazretleri tarafından risalemize ithaf olunan eser-i güzîn-i fazılanedir ki derc-i sütun-ı mübahat eylemekle kesb-i fâhr ederiz.” Yazının sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

Numara: 4-12

- Ali Canip, “*Gençler Ne Diyor?... (Her günkü bir meseleye dair:)*”, s. 129-131. (Makale).
- Mustafa Haluk, “(Ruh-ı Ezhâr 2)- *Leylak*”, s. 131. (Mensur Şiir).
- Kâzım Nami, “*Türkçe mi, Osmanlıca mı?*”, s. 132-133, 136. (Makale).
- Celal Sahir, “*Karşında*”, s. 134. (Mensur Şiir).
- Aydın. Naci (Ömer Naci), “(Dün:)- *Perî-i Seher* -(Kardeşim Sahir’e)”, s. 135. (Şiir).²⁰⁵¹
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Son Ümidim* -(Sana, zalim)”, s. 135. (Şiir).
- Mustafa Haluk, “*Bir Hâile-i Siyah* -(Muvaffak Galip’e)”, s. 137. (Küçük Hikâye).
- Orhan Necip, “*Yadigârsız Aşklar* (Matmazel Lam.’a), s. 138 veya 141. (Mensur Şiir).²⁰⁵²
- Mim. Enver (Ömer Seyfettin), “(Âsâr-ı Vâride:)- *Ânât-ı Mülhime*”, s. 138 veya 141. (Şiir).²⁰⁵³
- Cemal Mukbil, “*Mendil* -(İlyas Cemal Bey kardeşime)”, s. 138 veya 141. (Şiir).²⁰⁵⁴
- İsmail Neşat, “*Niyaz...*”, s. 142. (Mensur Şiir).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr Ayın. İsmet* -(Âkil Koyuncu’ya)”, s. 143. (Mizahi Portre).

²⁰⁵¹ Daha önce Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmış olan bu şiirin altına “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁵² Sayfa numarasına ilişkin karışıklık için 211 numaralı dipnota bkz. “Lam” “L”dir. Yani, “Matmazel L’ye”.

²⁰⁵³ Sayfa numarasına ilişkin karışıklık için 211 numaralı dipnota bkz.

²⁰⁵⁴ Sayfa numarasına ilişkin karışıklık için 211 numaralı dipnota bkz. Burada geçen “Cemal” kelimesi orijinal metinde okunamamış, çevrimyazı metinden aktarılmıştır; bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 45.

Numara: 5-13

- Ali Canip, “(Hikmet-i bedâyi bahislerinden:)- *Sanat ve Mahiyeti* -(Şekle ait bir kalem tecrübesi)”, s. 144-145. (Makale).
- Kâzım Nami, “*Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?*”, s. 146-148. (Makale).
- Hüseyin Naci, “(Şiir)- *Yarın Akşam* -(Matmazel Be. Ha.)”, s. 148. (Şiir).
- Muvaffak Galip, “*Gençler ve Edebiyat* -(Muhit-i Mesai musahabe-i edebiyesi münasebetiyle)”, s. 149-150. (Makale/Polemik).
- Tevfik Fikret, “*Ferdâ...* -(Bugünün gençlerine:)”, s. 151. (Şiir).
- Hüseyin Siret, “(Dün:)- *İtizar-ı Mükerrer*”, s. 152. (Şiir).²⁰⁵⁵
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Benim Aşkım* -(Âtiye)”, s. 152. (Şiir).
- Hüseyin Naci, “*Ver Libr İçin*”, s. 153-155. (Makale).²⁰⁵⁶
- Ha. Hüsnü (Hüseyin Hüsnü), “*Sigara*”, s. 155. (Mensur Şiir).
- Ethem Hidayet, “(Musahabe-i Edebiye:) *Cereyan-ı Umumi* (Edebiyatımız- ve bugünkü itirazlar...)”, s. 156-158. (Makale).
- Kakhaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr Ömer Seyfettin* -(Ali Canip’e)”, s. 159. (Mizahi Portre).

²⁰⁵⁵ Şiirin sonuna “Leyâl-i Girîzân’dan” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁵⁶ Çevrimyazı basıma göre başlığın Fransızca yazılışı “Vers Libres” şeklindedir; bkz. **Genç Kalemler Dergisi** (çevrimyazı basım), s. 54. Yazının sonuna “Mabadi gelecek nüshamızda” kaydı düşülmüştür.

Numara: 6-14

- Ali Canip, “*Beni Terket!..*”, s. 160. (Şiir).
- Ali Canip, “*Düne Nazaran Bugün* (Şekle ait bir kalem tecrübesi) *Kavgalarım-Hüseyin Cahit-*”, s. 161-165. (Makale/Polemik).
- Mustafa Haluk, “(Tayf)- *Kamer* -(Ha. Hüsnü’ye)”, s. 163-164. (Mensur Şiir).
- İmzasız, “(Zavallılıklarım)- *Bir Ân-ı Tekeddür* -(Ali Canip’e)”, s. 165. (Mensur Şiir).²⁰⁵⁷
- Mustafa Haluk, “(Bugünküler)- *Üslup Meselesi*”, s. 166, 169-170. (Makale).
- Rıfkı Necdet, “*Bir Ân-ı Telehhüf* (Ali Canip’e)”, s. 166. (Mensur Şiir).
- Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “*Turan* -(Talat ve Canip’e)”, s. 167. (Şiir).
- Ali Canip, “*Asker!..* -(Tevfik Sedat ve Talat’a)”, s. 167. (Şiir).
- Hüseyin Suat, “(Dün:)- *Pervâ-yı Firkat*”, s. 168. (Şiir).²⁰⁵⁸
- Celal Sahir, “(Bugün:)- *Büyük ve Hakiki Aşka*”, s. 168. (Şiir).
- Hüseyin Naci, “*Ver Libr İçin*”, s. 171-174. (Makale).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Sahife-i Handekâr Hoca Behçet Rıfkı* -(Doktor Cezmi Agâh’a)”, s. 175. (Mizahi Portre).

²⁰⁵⁷ Yazı imzasızdır. İki sonraki yazıyla olan benzerliğine bakılırsa, Rıfkı Necdet’e ait olabilir. Bu iki yazı 165. ve 166. sayfalarda birbirine paralel olarak kutu içinde verilmiştir.

²⁰⁵⁸ Şiirin sonuna “Lâne-i Melâl” kaydı düşülmüştür.

İkinci Cilt

Numara: 1

- ? (Ömer Seyfettin), “*Yeni Lisan*”, s. 1-7. (Makale).
- Tahsin Nahit, “(Tenkit)- *Siyah Kitap Münasebetiyle...*”, s. 7-9. (Makale).
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- (Yeni Lisanla)- *Edebî İnkılâplar*”, s. 9-11. (Makale).
- Fazıl Ahmet, “*Yaşadıkça ve Düşündükçe*”, s. 12. (Makale).
- Seniha Hikmet (Aka Gündüz), “*Kedim* -(Kadın Yazıları)”, s. 12. (Şiir).
- Hüseyin Suat, “(Dün:)- *Zevcemin Mezarında* -(Cenap Şehabettin’e)”, s. 13. (Şiir).²⁰⁵⁹
- Perviz (Ömer Seyfettin), “(Bugün:)- *Kış Hisleri* -(Yeni Lisanla)”, s. 13. (Şiir).
- Ömer Seyfettin, “*Bahar ve Kelebekler....* -(Yeni Lisanla)”, s. 14-20. (Hikâye).
- Mustafa Haluk, “(Ruh-ı Ezhâr)- *Menekşeler*”, s. 16. (Mensur Şiir).
- Ha. Hüsnü, “(Yeni Lisanla)- *Dehliz* -(Mustafa Haluk’a), s. 18. (Mensur Şiir).
- Muvaffak Galip, “(Gençlik Kavgası)- *Muhit-i Mesai’ye Cevap*”, s. 20-21. (Makale/Polemik).
- Anatol Frans (Anatole France), “(Tefrikamız 1)- *Kırmızı Zambak*”, s. 22-23. (Roman).²⁰⁶⁰
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi* -(Kahkaha)”, s. 24. (Mizah).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Enis Avnî*”, s. 24. (Mizahi Portre).

²⁰⁵⁹ Şiirin sonuna “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁶⁰ Tercüme eden bildirilmemiştir. Tefrikanın sonraki parçalarına bakılırsa, mütercimi Kâzım Nami Bey’dir. Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

Numara: 2

- ? (Ali Canip-Ziya Gökalp), “*Yeni Lisan*”, s. 25-29. (Makale).
- Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “(Felsefe)- *Bugünkü Felsefe*”, s. 29-31, 34. (Makale).
- Enis Avni (Aka Gündüz), “(Şiir)- *Şitânın İlhamı*”, s. 32. (Şiir).
- Ayşe Mebrure (Aka Gündüz), “(Kadın Yazıları)- *Ben ve Gölge*”, s. 32. (Mensur Şiir).
- Âkil Koyuncu, “*Sevgi Yurdu* -(Hece vezniyle)”, s. 32. (Şiir).
- Süleyman Nazif, “(Dün:)- *Sûziş-i Telâkki*”, s. 33. (Şiir).²⁰⁶¹
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Gecelerimiz* -(Yeni Lisan’la)”, s. 33. (Şiir).
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- *Garp Mektebinin Amilleri*”, s. 34-35. (Makale).
- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Gençlik Kavgası)- ‘*Plevne Tarih-i Harbi*’ Müellifi *Mütekaid Miralay Mahmut Talat Bey*”, s. 35-38. (Makale/Polemik).
- Anatol Frans (Anatole France), “(Tefrikamız 2)- *Kırmızı Zambak*”, Kâzım Nami (mütercimi), s. 38-39. (Roman).²⁰⁶²
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 40. (Mizah).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahîfe Âkil Koyuncu* -(Nesimî Sarım’a)”, s. 40. (Mizahi Portre).

Numara: 3

- ? (Ömer Seyfettin), “*Yeni Lisan*”, s. 41-45. (Makale).²⁰⁶³
- Harald Höfding (Harald Höffding), “(Felsefe)- *Alfred Föyve’nin Tekamülcü Felsefesi*”, s. 45-47. (Makale).²⁰⁶⁴
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- *Milli Lisan ve Milli Edebiyat*”, s. 47, 50-52. (Makale).
- Âkil Koyuncu, “(Şiir)- *Girit İçin* -(Yeni Lisan’dan evvel)”, s. 48. (Şiir).
- Fernan Greg (Fernand Gregh) (?), “*Son Saat*”, s. 48. (Mensur Şiir).²⁰⁶⁵
- Francis de Croisset, “(Fransi Krova’dan)- *Kiremitlikler Üstünde*”, Ayın. Asfer (Âkil Koyuncu) (müt.), s. 48. (Şiir).
- Cenap Şahabettin, “(Dün:)- *Kendim İçin*”, s. 49. (Şiir).²⁰⁶⁶
- Ali Canip, (Bugün:)- *Baykuş* -(Yeni Lisan’la)”, s. 49. (Şiir).
- Perviz (Ömer Seyfettin), “(Gençlik Kavgası)- *‘Beni Terket’ Şiirine! Dair* -(Muhittin Bey’e)”, s. 52-55. (Makale/Polemik).²⁰⁶⁷
- Anatol Frans (Anatole France), “(Tefrikamız 3)- *Kırmızı Zambak*”, Kâzım Nami (müt.), s. 55. (Roman).²⁰⁶⁸
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 56. (Mizah).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahîfe Rasim Haşmet* -(Âkil Koyuncu’ya)”, s. 56. (Mizahi Portre).

²⁰⁶¹ Sonuna düşülen “İrtikâ” kaydından şiirin daha önce bu dergide çıktığı anlaşılmaktadır.

²⁰⁶² Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁶³ Metnin sonuna “Gelecek nüshaya: Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit’in hizmeti” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁶⁴ Mütercimi dergide belirtilmemişse de makalenin Ziya Gökalp tarafından tercüme edildiği bilinmektedir.

²⁰⁶⁵ Yazar için düşülen dipnotta “Mösyö Fernan Greg en yeni ve en hassas Fransız şairlerindendir” denmektedir. Ancak, eserin yazarı gerçekte Gregh değildir. 663 numaralı dipnota bkz.

²⁰⁶⁶ Daha önce Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmış olduğu için şiirin sonuna “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁶⁷ Başlıkta “!” işaretinin yanlış yerde çıktığı anlaşılmaktadır. Metnin içinde “Beni Terket!” olarak geçmektedir.

²⁰⁶⁸ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

Numara: 4

- GKTH, “(başlıksız)”, s. 57. (Padişaha hitap).²⁰⁶⁹
- ? (Ömer Seyfettin), “*Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit* -(Kendisine)”, s. 58-61. (Makale).
- Tevfik Sedat (Ziya Gökalp), “(Felsefe)- *Muhyiddin-i Arabî*”, s. 61-64. (Makale).
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Tekellümî Hikâye:- *Pamuk İpliği*”, s. 64-67, 70-72. (Hikâye).
- Ömer Seyfettin, “(Şiir)- *Ey Aşk!* -(Yeni Lisan’la), s. 68. (Şiir).
- Şarl Geren (Charles Green), “*Akşamlar*”, s. 68. (Mensur Şiir).²⁰⁷⁰
- Mim. Nermi, “*Kalbin* -(Sana)”, s. 68. (Şiir).
- Faik Ali, “(Dün:- *Hayme Nişîn* -(Yeşilyurtlular’a)”, s. 69. (Şiir).²⁰⁷¹
- Ali Canip, “(Bugün:- *Ağlatmak Aşkı* -(Nermi’ye)”, s. 69. (Şiir).
- GKTH, “*Emin Bülent Bey’e*”, s. 69. (Emin Bülent Bey’e hitap).²⁰⁷²
- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Gençlik Kavgası)- *Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?* -(Köprülüzade Mehmet Fuat Bey’e), s. 72-77. (Makale/Polemik).
- Demirtaş (Ziya Gökalp), “*Meşhed’e Doğru* -(Feridun Perviz’e)”, s. 78. (Şiir).
- Anatol Frans (Anatole France), “*Kırmızı Zambak*”, Kâzım Nami (müt.), s. 79. (Roman).²⁰⁷³
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 80. (Mizah).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Ayın. Naci* -(Tevfik Rüştü’ye)”, s. 80. (Mizahi Portre).

²⁰⁶⁹ Bu nüshanın ön kapağında “Padişahımıza şükran ve mahmudet takdimesi” şeklinde verilmiştir. Bu yazı İkinci Cilt Fihristi’nde hiç listelenmemiştir.

²⁰⁷⁰ Yazar için düşünülen dipnotta “Şarl Geren, yirmi dokuz yaşında ölmüş, şeklen biraz ihmalkâr, fakat derin, saf bir Fransız şairidir” denmektedir.

²⁰⁷¹ Şiirin sonuna “Fânî Teselliler” kaydı düşünülmüştür.

²⁰⁷² Emin Bülent Bey için düşünülen dipnotta şöyle denmektedir: “ ‘Hatif Diyor ki’ gibi, ‘Kin’ gibi büyük eserlerin pederi olan Emin Bülent Bey’e ihtiram eseri olmak üzere Tahrir Heyetimizce bir hediye

Numara: 5

- ? (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan ’ın Güzelliği*”, s. 81-86. (Makale).
- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Tenkit)- *Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret*”, s. 86-87, 90-92. (Makale/Eleştiri).²⁰⁷⁴
- Demirtaş (Ziya Gökalp), “(Şiir)- (Türk Tarihi’nden:)- *Altın Yurt*”, s. 88. (Şiir).
- Tevfik Fikret, “(Dün:)- *Zelzele* -(Haluk’un Defteri’nden), s. 89. (Şiir).
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Yıldırım*”, s. 89. (Şiir).
- (Baron Soyeseço), “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:)”, Kaya Alp (müt.), s. 93-95. (Makale).²⁰⁷⁵
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Yusuf Osman* -(Anatol Frans’a)”, s. 96. (Mizahi Portre).
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 96. (Mizah).
- GKTH, “*El Yazıları* -Mim. Elif. Bey’e”, arka kapak iç yüz. (Cevap yazısı).

Numara: 6

- GKTH (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Türkçe Terkiplerin Güzelliği*”, s. 97-99. (Makale).

gönderilmesi kararlaştırılmış olduğundan dört parçadan ibaret olan bu naçiz şey on güne kadar Rıfkı Necdet Bey kardeşimiz İstanbul’a götürerek genç şaire bizzat takdim edecektir.”

²⁰⁷³ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁷⁴ Başlığa düşülen dipnotta, “Bir hafta evvel Rumeli’de intişar eden bu tenkit lüzumuna mebnî tafsil edilmiştir” denmektedir.

²⁰⁷⁵ Dergide yazının muharriri olarak Kaya Alp ismi verilmiştir. Giriş bölümü Kaya Alp tarafından yazılmış olmakla birlikte, bu bölümde Kaya Alp’in kendisinin belirttiği gibi, metin esas olarak Baron Soyeseço’nun makalelerinden yapılmış derleme bir tercümedir. Tercüme Kaya Alp tarafından yapılmıştır. Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Sanat ve Edebiyat)- *Milli Edebiyat Meselesi I*”, s. 99-103. (Makale).
- Perviz (Ömer Seyfettin), “(Hikâye)- *İrtica Haberi* -(Bir zabitin cep defterinden)”, s. 103, 106-110. (Hikâye).
- Ali Canip, “(Şiir)- *Kelebek*”, s. 104. (Şiir).
- Jan Lui Vodvaye (Jean Louis Vodvaye), “*Bahçelerde*”, s. 104. (Mensur Şiir).²⁰⁷⁶
- Mim. Nermi, “*Mektubunu Okurken*”, s. 104. (Şiir).
- Faik Âli, “(Dün:) *Maziden Bir Gölge*”, s. 105. (Şiir).
- Ali Canip, “(Bugün:) *Git!..*”, s. 105. (Şiir).
- Kemal Nesrin, “(Daha Küçüklerin Yazıları)- *Elveda*”, s. 105. (Mensur Şiir).
- (Anatole France), “*Kırmızı Zambak*”, s. 111. (Roman).²⁰⁷⁷
- Kakhkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Tahsin Nahit* -(Ali Süha Bey’e)”, s. 112. (Mizahi Portre).
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 112. (Mizah).

Numara: 7

- Selanik Maarif Müdürü, “*Maarif Müdüriyeti’nden*”, ön dış kapak iç yüz. (Duyuru).
- GKTH (Ziya Gökalp), “*Yeni Lisan* -(‘Yeni Muhîtlül Maarif’ Muhterem Heyeti’ne)”, s. 113-117. (Makale).²⁰⁷⁸

²⁰⁷⁶ Yazarın ismine düşülen dipnotta şöyle denmektedir: “Mösyö Jan Lui Vodvaye henüz yirmisekiz yaşında bir Fransız şairidir. Güzel ve kıymetli romanları ve şiirleri vardır. Büyükbabası meşhur ‘Haşet’ kütüphanesinin müessislerindendir.”

²⁰⁷⁷ Yazar ve mütercim belirtilmemiştir. Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁷⁸ Şu dipnot düşülmüştür: “Yeni Muhîtlül Maarif Encümeni’ne gönderilecek ilmî layihanın sureti.”

- (Victor Duruy), “(Tarih)- 1830 Avrupa’da İhtilâl -(Duriyu’dan mütercem)”, Kaya Alp (müt.), s. 117-119, 122-123. (Makale).²⁰⁷⁹
- Gök Alp (Ali Canip), “(Şiir)- *Türklük* -(Türedilere)”, s. 120. (Şiir).
- Fernan Greg (Fernand Gregh), “*Alacakaranlıkta*”, s. 120. (Mensur Şiir).²⁰⁸⁰
- Mim. Selahattin, “(Daha küçüklerin yazıları)- *Karanlık Feryatlar*”, s. 120. (Şiir).
- Hüseyin Daniş, “(Dün:)- *Bulutlar*”, s. 121. (Şiir).²⁰⁸¹
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Gurûbdan Sonra*”, s. 121. (Şiir).
- (Baron Soyesaço), “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:) (Mabat)”, Kaya Alp (müt.), s. 123-124. (Makale).²⁰⁸²
- Kâzım Nami, “(Hikâye)- *Bir Kanlı Çarpışma*”, s. 125-127. (Hikâye).
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Kâzım Nami* -(Ali Canip’e)”, s. 128. (Mizahi Portre).
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 128. (Mizah).

Numara: 8

- GKTH (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Kelime-Lâfız ve Lügat-Istılah*”, s. 129-131. (Makale).
- Reşat Nuri, “(Eser ve Zat)- *Mehmet Rauf Bey* -(Cidal münasebetiyle)”, s. 131-135, 138. (Eleştiri).

²⁰⁷⁹ Yazının muharriri olarak Kaya Alp gösterilmişse de metnin Duruy’dan tercüme edildiği düşülen kayıttan anlaşılmaktadır.

²⁰⁸⁰ Mütercime ilişkin bir kayıt düşülmese de yazının Ömer Seyfettin tarafından tercüme edildiği bilinmektedir.

²⁰⁸¹ Şiirin sonuna “Eski Servet-i Fünun” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁸² Yazının muharriri olarak yine Kaya Alp ismi verilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, metin Baron Soyesaço’nun makalelerinden yapılmış derleme bir tercümedir. Tercüme Kaya Alp tarafından yapılmıştır. Metnin başına “Mabat”, sonuna ise “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

- Kemal Nesrin, “(Şiir) (Daha küçüklerin yazıları?)- *Harabeler*”, s. 136. (Mensur Şiir).
- Süleyman Nesip, “(Dün:)- *Hande-i Adem*”, s. 137. (Şiir).
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Kurbağalar*”, s. 137. (Şiir).
- Demirtaş (Ziya Gökalp), “(Felsefe)- *Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler*”, s. 138-141. (Makale).
- Gök Alp (Ali Canip), “(Hikâye)- *Akdeniz’de* -(Yirmi sene sonra)”, s. 141-142. (Hikâye).
- (Baron Soyesaço), “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:) -(Mabat)”, Kaya Alp (müt.), s. 143. (Makale).²⁰⁸³
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Mim. Nermi* -(Necmettin Zahir’e)”, s. 144. (Mizahi Portre).
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 144. (Mizah).

Numara: 9

- GKTH (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan ve İmla*”, s. 145-147. (Makale).
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Hikâye:)- *Bomba* -(Ali Süha Bey’e)”, s. 147-151, 154-159. (Hikâye).
- Rasim Haşmet, “(Şiir)- *İrade* -(Muhterem ve fazıl doktor Ethem Bey’e)”, s. 152. (Şiir).
- Hakkı Süha, “*Mezarlıkta*”, s. 153. (Mensur Şiir).
- Hüseyin Nahit, “*Mehtap* -(Kemal Nesrin’e)”, s. 153. (Mensur Şiir).

²⁰⁸³ Yazının muharriri olarak yine Kaya Alp ismi verilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, metin Baron Soyesaço’nun makalelerinden yapılmış derleme bir tercümedir. Tercüme Kaya Alp tarafından yapılmıştır.

- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Doktor Ali Cezmi Agâh* -(Tevfik Rüştü’ye)”, s. 160. (Mizahi Portre).

- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 160. (Mizah).

Numara: 10

- GKTH (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Osmanlı İmlası’nın Tarihi I*”, s. 161-165. (Makale).

- Ethem Hidayet, “(Tenkit)- *Erganun İçin*”, s. 165-167, 170. (Eleştiri/Makale).

- Maksim Gorki, “(Şiir) (Rus Edebiyatı)- *Çalar Saat*”, Kaya Alp (müt.), s. 168-169. (Mensur Şiir).

- Selahattin Asım, “(İlim)- *Kadının İçtimaî Hakimiyeti* (Hayriye Melek Hunc Hanım’a)”, s. 170-173. (Makale).

- (Victor Duruy), “(Tarih)- *1830 Vakaları ve Neticeleri* -(Duriyu’dan)”, Kaya Alp (müt.), s. 173-175.²⁰⁸⁴

- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Rıza Tevfik Bakon’un Marifet Şakirdi* -(Ömer Seyfettin’e hediye)”, s. 176. (Mizahi Portre).

- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 176. (Mizah).

Numara: 11

- Celal Sahir, “(Şiir)- *Cünûn* -(Yeni Lisan’la)”, s. 177. (Şiir).

Başına “Mabat” kaydı düşülen metin, tefrikanın son parçasıdır. Yazının sonunda mütercimin son sözleri yer alır.

²⁰⁸⁴ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

- GKTH (Ziya Gökalp), “(Yeni Lisan)- *Osmanlı İmlası’nın Tarihi 2*”, s. 178-180. (Makale).
- Şin. Loturnu (Charles Letourneau), “(Felsefe)- *Milletlerin Ruhîyetleri Birinci Kitap/ Hayvanlarda Ruh Tekamülü/ Vicdan*” Ayın. Rıfat (müt.), s. 180-183. (Makale).²⁰⁸⁵
- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Sanat ve Edebiyat)- *Üslup-Şahsiyet*”, s. 183, 186-188. (Makale).
- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* (Birinci Kısım Birinci Parça)”, Kaya Alp (müt.), s. 184-185. (Roman).
- (Victor Duruy), “(Tarih)- *1830 Vakaları ve Neticeleri* -(Duriyu’dan) (Mabat)”, Kaya Alp (müt.), s. 188-191. (Makale).²⁰⁸⁶
- Kahkaha (Ali Canip), “*Handekâr Sahife Celal Sahir* -(Ali Canip’e)”, s. 192. (Mizahi Portre).
- Lâkayt (Ali Canip), “*Haftanın Hadisesi*”, s. 192. (Mizah).

Numara: 12

- Ali Canip, “(Şiir)- *O*”, s. 193. (Şiir).²⁰⁸⁷
- Hamdullah Suphi, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, s. 194-196. (Mektup/Makale).²⁰⁸⁸

²⁰⁸⁵ Bu nüshanın ön kapağında “Bu Nüşamızda” denerek dergi içindeki yazılar verilirken “Şarl Loturnu” şeklinde geçmektedir.

²⁰⁸⁶ Metnin başına “Mabat”, sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁸⁷ Şiirin başlığı çıkmamıştır. Başlığın “O” olduğunu bu sayının ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” bölümünden ve yine bu sayının sonunda yer alan Fihrist’ten öğrenmekteyiz.

²⁰⁸⁸ Yazının başında şu açıklama yer alır: “[Tahrir Heyetimizce birkaç ay evvel Yeni Lisan hakkındaki fikirlerini istimzac maksadıyla bütün Osmanlı muharrirlerine birer matbu anket gönderilmişti. Vürud edecek cevaplar senelik büyük ve musavver nüshamızda derc edilecektir. Trablus meselesinin tesiriyle olsa gerek ki bugüne kadar cevap alamadık. Yalnız Hamdullah Suphi Bey’le biraz sonra Raif Necdet ve Şehabettin Süleyman Beyler birer mektup gönderdiler ki kendilerine alenen teşekkür ve daha etraflı olarak yeniden bir istimzac kitabı kaleme almakta olduğumuzu beyan ederek lütfettikleri cevapları sırasıyla Genç Kalemler’e derc ediyoruz:]” Yazı başlıksızdır. Fihrist’te “Yeni Lisan’a Dair Mektup”, ön kapakta yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında ise “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup” olarak verilmiştir. 196.

- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Alfred Föyye’ye Göre Fertte Hayatı Veraset ve Terbiye*”, s. 197-199, 202-203. (Makale).
- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Birinci Kısım İkinci Parça)”, Kaya Alp (müt.), s. 200-201. (Roman).²⁰⁸⁹
- Kemal Nesrin, “(İtalya Trablus’u Çiğnerken)- *Şanlı Bayrağımıza*”, s. 201. (Mensur Şiir).
- Aka Gündüz, “(Yeni Lisan’la Milli Hikâye:- *Kayıkçı*”, s. 203-207. (Hikâye).
- “*İkinci Cilt’in Fihristi*”, s. 208.

Üçüncü Cilt

Numara: 13

- Şahabettin Süleyman, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, s. 1-2. (Mektup/Makale).²⁰⁹⁰
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Hikâye)- *Primo Türk Çocuğu*”, s. 3-11, 14-27. (Hikâye).²⁰⁹¹
- Hakkı Süha, “*Unuttun mu?..*”, s. 12. (Mensur Şiir).²⁰⁹²
- Mim. Selahattin, “*Niçin Yazamam?..*”, s. 13. (Şiir).

sayfanın sonunda bir özür notu bulunur. Şöyledir: “İtizar Uzun tetkikler yaparak yazdığımız imla makalelerimizden bu haftaya ait olanı yetişemedi. Muhterem karilerimiz gelecek nüshamızı beklesinler.”

²⁰⁸⁹ Yazının sonunda Üçüncü Parça’ya geçilmiştir.

²⁰⁹⁰ Yazının başında şu açıklama yer alır: “[Yeni Lisan’a dair izah ve havi olarak bütün Osmanlı muharrirlerine gönderdiğimiz ‘İstimzac’ kitabına genç ediplerimizden Şehabettin Süleyman Bey’in verdiği cevaptır.]” Yazı başlıksızdır. Bu nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında ve Üçüncü Cilt’in Fihristi’nde “Yeni Lisan Hakkında” olarak verilmiştir.

²⁰⁹¹ Hikâyenin başında Gökalp’in “Turan” manzumesinin son iki mısrası yer almaktadır.

²⁰⁹² Bu mensurenin başlığı, nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında “Hatırlıyor musun?” şeklinde geçmektedir.

- (Ethem Hidayet), “(Kîl ü Kâl)- başlıksız -(Muhterem Ali Canip Bey kardeşime)”, s. 27-28. Yekta Bahir (Ali Canip), “*Ethem Hidayet Bey’e*”, s. 28. (Cevap/Eleştiri).²⁰⁹³

Numara: 14

- Doktor Kunoş İknaz (Ignacz Kunos), “(Yeni Lisan)- başlıksız”, s. 29-30. (Makale/Mektup).²⁰⁹⁴

- Suphi Ethem, “(İlim)- ‘*Antropoloji*’ Dersleri”, s. 31-35. (Makale).

- Yekta Bahir (Ali Canip), “(Sanat ve Edebiyat)- *İbtidaiyet Originalité*”, s. 35-40. (Makale).

- Gök Alp (Ziya Gökalp), “(Vatan Sesleri)- *Altın Destan* (Genç Kalemler ve Türk Yurdu muharirlerine)”, s. 40-47. (Şiir/Açıklamalı).²⁰⁹⁵

- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Dördüncü Parça)”, Kaya Alp (müt.), s. 47-48. (Roman).²⁰⁹⁶

²⁰⁹³ İlk metin imzasız olmakla birlikte yazarının, gerek yazının içeriği ve Ali Canip Bey’in hitabından, gerekse bu nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmından, Ethem Hidayet Bey olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kısa parça dergide tek bir yazı gibi düzenlenmiş olduğu için burada birlikte, “Yazar Adına Göre Alfabetik Fihrist”te ise ayrı ayrı listelenmiştir.

²⁰⁹⁴ Yazının başında şu açıklama yer alır: “[En müktedir müsteşriklerden ve kıymetli muhiplerimizden Budapeşte Şark Ticaret Mektebi Müdürü Mösyö Doktor Kunoş İknaz’ın Yeni Lisan hakkında gönderdiği mektubu büyük bir hürmet ve muhabbetle aynen derç ediyoruz:]” Yazı başlıksızdır. Nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında “Yeni Lisan Hakkında Mektup”, Üçüncü Cilt’in Fihristi’nde “Yeni Lisan Hakkında” olarak verilmiştir.

²⁰⁹⁵ Yazının başında şu açıklama yer alır: “[Aşağıdaki Türk ananelerini havi satırları bugün Asya’nın sakın ve nihayetsiz çöllerinde dolaşan Tahrir Heyetimizden Gök Alp Bey orada, o ana yurdunda yazarak

Numara: 15

- Raif Necdet, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, s. 49-51. (Makale/Mektup).²⁰⁹⁷
- Mim. Nermi, “(Vatan Sesleri)- *Ertuğrul’a Mektuplarım Aile-Vatan-İnsaniyet I*”, s. 51-53, 56-59. (Mektup).
- Ali Canip, “*Sokak Feneri*”, s. 54. (Şiir).
- Ömer Seyfettin, “*Ayrılık*”, s. 55. (Şiir).
- Celal Sakıp (Ziya Gökalp), “(Eser ve Zat)- *Rıza Tevfik’in Felsefesi*”, s. 60-71. (Makale).
- Şerif Yahya (Şerif Cemal Kısakürek), “*Papatyalar* (Kardeşim Şahabettin Niyazi’ye)”, s. 66-67. (Mensur Şiir).²⁰⁹⁸
- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Mabat)”, Kaya Alp (müt.), s. 71-72. (Roman).²⁰⁹⁹
- Lozan Türk Yurdu, “*Lozan’da Türk Talebesi Derneği*”, ön ve arka kapak iç yüz. (Duyuru).

göndermiştir.]” Ayrıca, Bismarck’ın “Türkler Asya’nın centilmenleridir” sözü de verilmiştir. Şiir 43. sayfanın sonunda biter. 44. sayfadan itibaren şiirde geçen öz Türkçe kelimelerin anlamları verilir.

²⁰⁹⁶ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²⁰⁹⁷ Yazının başında şu açıklama yer alır: “[Yeni Lisan’a dair izah ve sualleri havi olarak bütün Osmanlı muharrirlerine gönderdiğimiz ‘İstimzac’ kitabına genç ediplerimizden Raif Necdet Bey’in verdiği cevaptır:]” Yazı başlıksızdır. Nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında “Yeni Lisan Hakkında Mektup”, Üçüncü Cilt’in Fihristi’nde “Yeni Lisan Hakkında” olarak verilmiştir.

²⁰⁹⁸ Yazar için düşünülen Tahrir Heyeti imzalı dipnotta şöyle denmektedir: “Henüz onüç, ondört yaşlarında bir vatan yavrusu olan Şerif Yahya Bey’in bu eserini okuduğumuz zaman mest ve hayran kaldık; çünkü okuyan karilerimizin de teslim edeceği gibi, içinde öyle büyüklükler bulduk ki sahibinden pek, az zaman sonra, edebiyat âlemimizin ne zenginlikler kazanacağını teslim etmemek kabil olamıyor. Selanik İttihat

Numara: 16

- Bakamoviç Salih, (Yeni Lisan)- başlıksız”, s. 73. (Mektup).²¹⁰⁰
- Tahrir Heyeti, “*Mümtaz Nüşamız*”, s. 74. (Duyuru).
- Suphi Ethem, “(Eser ve Zat)- *Dekart ve Felsefesi*”, s. 74-75, 78-80. (Makale).
- Ali Canip, “*Şimşek*”, s. 76. (Şiir).
- Mim. Selahattin, “*Sana Baktıkça...*”, s. 77. (Şiir).
- Suphi Ethem, “(İlim)- ‘*Antropoloji*’ Dersleri”, s. 81-83, 86-87. (Makale).
- Jul Renar (Jules Renard), “(Tarih-i Tabîî)- *Hindiler*”, Mim. Şekip (müt.), s. 84.
- Boran Veçik, “(Sırp Edebiyatı’ndan):- *İnsan ve Köpek*”, Teodor Petrovik (müt.), s. 85. (Hikâye).
- Aka Gündüz, “*Nine ve Oğul*”, s. 88-92. (Hikâye).²¹⁰¹
- ? (Ali Canip), “(Eski Yunan Hayatından Bir Masal)- *Filozofla Şair*”, s. 93-94. (Hikâye).
- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Mabat)”, Kaya Alp (müt.), s. 94-96. (Roman).

ve Terakki Mektebi’nin altıncı sınıfında bulunan Şerif Bey bugün Trablus çöllerinde bütün mücahitlerle birlikte zalim düşmanlarımızla çarpışan Hatip Ömer Naci Bey kardeşimizin biraderidir.”

²⁰⁹⁹ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²¹⁰⁰ Yazı başlıksızdır. Nüşanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında “Yeni Lisan Hakkında Mektup” olarak verilmiştir. Üçüncü Cilt’in Fihristi’nde bu yazı yer almaz.

²¹⁰¹ Yazının başında şu açıklama yer alır: “Birkaç güne kadar ‘Türk Kalbi’ unvanlı küçük hikâyeleri intişar edecek olan Kafkasyalı genç edip Aka Gündüz Bey’in kitabının içindeki eserlerinden birini numune olarak karilerimize takdim ediyoruz.” Bu nüşanın ön kapağında bu hikâyenin başlığı “Ana ve Oğul” şeklinde verilmiştir. Aynı yerde “Bu Nüşamızda” kısmında ve Fihristte ise yine “Nine ve Oğul”dur.

Numara: 17-18

- Mehmet Ali Tevfik, “(Tarih)- *Hindistan ve Türkler*”, s. 97-127. (Konferans/Makale).²¹⁰²
- Mehmet Ali Tevfik, “*İntikam Şiirleri*”, s. 121-126, 128. (Şiir).²¹⁰³
- Kâzım Nami (Ziya Gökalp), “*Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantığın Psikolojisi*”, s. 128-129, 132-139. (Polemik/Makale).
- Ali Canip, “*Kış Duası* -(Türk Yurdu’ndaki kardeşlerime)”, s. 130. (Şiir).
- Mim. Selahattin, “*Trablustakilere*”, s. 131. (Şiir).
- Ogust Anjeliye (Auguste Angellier), “(Ecnebi Edebiyatı)- *Kadîm Aydınlıklar İçinde* - (Vatanî Muhavereler’den: -Hatip ile Dostunun Muhaveresi-)”, s. 140-151.
- Hakkı Süha, “*İştîyakım* -(Üstadım Ali Canip Bey’e)”, s. 148. (Şiir).
- Cemal Mukbil, “*İsyan* (Ali Canip’e)”, s. 149. (Şiir).
- Tıp Fakültesi’nden Altmış Efendi Namına Mim. Ali, Elif. İrfan, Talat Doğan, Aydın. Ruhi, Tayyar Nezihi, Kâzım, “*Bir Tarize Cevap* (Köprülüzâde Fuat Bey’e)”, s. 152. (Polemik/Makale).

Numara: 19

- Darülmualimin Talebesi Namına Cemal, Ahmet Nurettin, Abdullah, Ata, Faik Ulvi, Nurettin, Hafız Mehmet Tayyar, Mehmet Tevfik, Mim. Nuri, Yakup Yahya, Salih Sabri, Şahap Nazmi, “*Fikir Ordusunun Enzâr-ı Hamiyetine*”, ön dış kapak iç yüz.
- Şemsettin Sami, “(Yeni Lisan)- *Lisan ve Edebiyatımız*”, s. 153-160. (Makale).²¹⁰⁴

²¹⁰² Yazı başlığına şu dipnot düşülmüştür: “9 Şubat 1327 Perşembe gecesine Selanik İttihat ve Terakki Kulübü’nde irat edilen konferanstır.”

²¹⁰³ “İntikam Şiirleri” her biri bir sayfaya gelecek şekilde yedi adet şiirden oluşur. Bu şiirler, “Roma”, “Türk Genci”, “Müttehem”, “Hilal”, “Bahar”, “Fedakâr Gemicilere” ve “Niyaz”dır.

- Kaya Alp, “(Eser ve Zat)- *Türk Düşmanlarından: Dostoyevski*”, s. 161-163. (Makale).
- Mim. Nermi, “(Türk Ananesi)- *Alan Goya* -(Ömer Seyfettin ve Ali Canip’e)”, s. 164-165. (Şiir).²¹⁰⁵
- Ömer Seyfettin, “(Hikâye)- *And*”, s. 166-171. (Hikâye).
- Mülazım Sadri, “(Fen)- *Beden Terbiyesi*”, s. 172-173. (Makale).
- Selahattin Asım, “(İlim)- *Kadın ve Cemiyet Hayatı*”, s. 174-176. (Makale).

Numara: 20

- Mehmet Ali Tevfik, “(Yeni Hayat)- *Manevi Yurt*”, s. 177-189. (Konferans/Makale).²¹⁰⁶
- Ayın. İsmet, “*Makyavel’e*”, s. 190. (Şiir).
- Celal Sakıp (Ali Canip), “(Eser ve Zat)- *Tetebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey*”, s. 191-194. (Polemik/Makale).
- Aka Gündüz, “(Vatan Sesleri)- *Rüyamın Masalı*”, s. 194-196. (Mensur Şiir).
- Rinemezeroa (René Maizeroy), “(Hikâye)- *Canlı Meşale*”, s. 196-199. (Hikâye).²¹⁰⁷
- Ali Canip, “(Kîl ü Kâl)- *Kâzım Nami Bey’e*”, s. 199. (Mektup).²¹⁰⁸
- GKTH, “*Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap*”, s. 200. (Polemik/Makale).

²¹⁰⁴ Metnin başında şu açıklama yer alır: “[Aşağıdaki makale merhum Şemsettin Sami Bey’indir. Lisaniyat esaslarına istinat eden Yeni Lisan’ın ilk defa olarak Tahrir Heyetimizce müdafaa edilmediğini bu makale pek güzel ispat ediyor. Lisaniyatta her vukuf sahibi Yeni Lisan’a taraftardır. Karilerimizin ehemmiyetle mütalalarını rica ederiz:]” Yöntem’in bir anlatımından bu açıklamayı Ömer Seyfettin’in yazdığı izlenimi edinilmektedir. Bkz. Yöntem, “Edebî Lisanda İnkılâp Mes’elesi”, **PYM**, s. 461.

²¹⁰⁵ Başlığa şu dipnot düşülmüştür: “Fransız müverrihi Poti Dö La Karvi’ye göre ‘Alan Goya’ esatiri ve timsali bir Türk kadınıdır; ‘Alan’ ziyalı, ‘Goya’ geyik manasınadır. Bugünkü Türkçe’de (ziyalı geyik) demektir. Türk esatirine nazaran Alan Goya nurdan yaratılmış ve Meryem gibi lâhuî bir mucize neticesinde iki oğlu olmuştur ki büyüğü (Belkeda), küçüğü (Yekeda)dır. (Alan Goya) Türk nesli hükümdarlarının anası sayılır.” Poti Dö La Karvi=Poti De La Carvée.

²¹⁰⁶ Metnin başlığına düşülen dipnot şöyledir: “5 Kanunisanı 1327 tarihinde Selanik İttihat ve Terakki Rıhtım Kulübü’nde irad edilen konferanstır.”

²¹⁰⁷ Yazara düşülen dipnotta “Fransız ediplerinden” denmektedir.

²¹⁰⁸ “Ali Canip” imzalı bu kısa metnin yazarı olarak, ön kapaktaki “Bu Nüşamızda” kısmında “Tahrir Heyeti” verilmiştir.

Numara: 21

- GKTH (Ali Canip), “*Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune*”, s. 202-207. (Polemik/Makale).
- Suphi Ethem, “(Sanat ve Edebiyat)- *Alman Edebiyat Tarihine Umumî Bir Nazar* - (Kalem tecrübelerimden)”, s. 207-211, 214-220. (Makale).
- Ali Canip, “*Şark’ın Ufukları* -(Büyük kardeşim Ziya’ya)”, s. 213. (Şiir).
- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Ölüm ve Hayat Muhtelif Irklarda Ölüm ve Ölümünden Sonra Hayat Fikrinin Tenemmüv ve Tekamülü Hakkında İçtimaî Tetkikler* -(Sevgili kardeşim Ali Canip’e)”, s. 220-224.²¹⁰⁹

Numara: 22

- GKTH, “*Verdiğimiz Bir Karar*”, s. 225. (Açıklama).
- Mim. Nermi, “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan İstilası Karşısında*”, s. 226-251. (Makale/Polemik).²¹¹⁰
- Aka Gündüz, “(Hikâye)- *Ukkaş Bin Mansur*”, s. 252-256. (Hikâye).
- İmzasız, “*Karilerimize*”, s. 256. (Açıklama).

Numara: 23

- İzzet Ulvi, “(Yeni Lisan)- *Genç Kalemler’in Muhterem Tahrir Heyeti’ne*”, s. 258-259. (Mektup/Makale).²¹¹¹

²¹⁰⁹ Metnin sonuna “Mabadi gelecek nüshada” kaydı düşülmüştür.

²¹¹⁰ Yazara düşülen dipnotta şöyle denmektedir: “Mim. Nermi Bey bu makalesine “Alp Arslan” imzasını atmıştı. Şöhret arzusuyla bunalmayan adamlar, arasına müstear nam da kullanırlar. Fakat bunu korkaklığa hamletmek garabetini gösterenler olduğu için kıymetli arkadaşımızın iznini almaksızın asıl ismini yazdık.”

- Leonid Andriyef (Leonid Andreyev), “(Ecnebi Edebiyatı) (Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Beşinci Parça)”, Kaya Alp (müt.), s. 260-267. (Roman).
- Ali Canip, “*Yaprak* -(Cemal Mukbil Bey’e)”, s. 268. (Şiir).
- Ömer Seyfettin, “*Yıkık Han*”, s. 269. (Şiir).
- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Ölüm ve Hayat Ölümünden Sonra Hayat Fikrinin Tekamülü Hakkında İçtimai Tetkikler* -(Alt tarafı)”, s. 270-279. (Makale).²¹¹²
- “*Üçüncü Cilt’in Fihristi*”, s. 280. (Fihrist).
- İmzasız, “*Gelecek Nüşamız*”, s. 280. (Açıklama).
- İmzasız, “*Fevkalade Nüşamız*”, s. 280. (Açıklama).

Dördüncü Cilt

Numara: 24-25

- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Vatan Çocuklarına*”, s. 2-3. (Makale).
- Ömer Seyfettin, “(Hikâye)- *Aşk Dalgası*”, s. 4-11, 14-15. (Hikâye).
- Âkil Koyuncu, “*Fırtına* -(Talat’a)”, s. 12. (Şiir).
- Aydın. Asfer (Âkil Koyuncu), “*Adı* -(Annesine)”, s. 13. (Şiir).
- GKTH (Ali Canip), “(Eser ve Zat)- *İvan Vazof*”, s. 16-24. (Makale).
- Suphi Ethem, “(İlim)- *Kimyada Tekamül*”, s. 25-27, 30-31. (Makale).

²¹¹¹ Yazının başlığı, bu nüshanın ön kapağında yer alan “Bu Nüşamızda” kısmında “Yeni Lisan’a Dair”, Üçüncü Cilt’in Fihristi’nde ise “Yeni Lisan Hakkında” olarak verilmiştir.

²¹¹² Metnin sonuna “Sonu var” kaydı düşülmüştür.

- Kaya Alp, “(Vatan Sesleri)- *Vatan* -(Büyük 10 Temmuz Günü’ne)”, s. 32-35, 38. (Makale).
- Ali Canip, “*Kartal*”, s. 36. (Şiir).
- Kemal Nesrin, “*Denizlerde* -(İskenderiye’ye doğru)”, s. 36. (Mensur Şiir.)
- Jul Renar (Jules Renard), “(Tarih-i Tabîî)- *Kuşu Kuşu*”, Mim. Şekip (müt.), s. 37.
- Hakkı Süha, “*Âtî*”, s. 37. (Şiir).
- Perviz (Ömer Seyfettin), “(Gençlik Kavgası)- *Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar*”, s. 39-43, 46-50. (Polemik/Makale).
- Ayın. Kemalettin, “*Saraylarda..*”, s. 44. (Mensur Şiir).
- Mim. Selahattin, “*Kadın ve Ateş* -(Ona)”, s. 45. (Şiir).
- Mim. Nermi, “(Paris Hayatı)- *Russo ’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle*”, s. 51-56. (Makale).
- İmzasız, “*Osmaniye Matbaası*”, sayfa numarasız/ek sayfa. (İlan).²¹¹³

Numara: 26

- Mehmet Necip (Türkçü), “(Yeni Lisan)- *Mim. Nermi Bey’e*”, s. 58-62. (Makale).²¹¹⁴
- Mim. Nermi, “(Vatan Sesleri)- *Ertuğrul’a Mektuplarım 2 Aile, Vatan, İnsaniyet*”, s. 62-68. (Mektup).
- Suphi Ethem, “(İlim)- *İslamların ‘Ulûm-ı Tabiye’ye Hidmetleri*”, s. 68-71. (Makale).
- Mim. Nermi, “*Ölüm ve Hayat Mısır ve Berberlerin Dinleri*”, s. 72-80. (Makale).²¹¹⁵

²¹¹³ Bu ek sayfa HTUK’deki Genç Kalemler takımının 24-25 numaralı nüshasının içinde bulunmaktadır.

²¹¹⁴ Yazının başında şu açıklama yer almıştır: “[Aşağıdaki makale İzmir Paket Gümrüğü Başkâtibi Necip Bey tarafından gönderilmiştir; bu münasebetle Mim. Nermi Bey’le Necip Bey arasında ilmî bir mübahese başlayacağı tabîî olmakla karilerimizin ehemmiyetle okumalarını tavsiye ederiz.]”

Numara: 27

- Ali Canip, “(Yeni Lisan)- *Cenap Şahabettin Bey’e*”, s. 82-86. (Polemik/Makale).
- Mim. Nermi, “(Hikâye)- *Bir Şehidin Kitabesi*”, s. 87-90. (Hikâye).
- (Bir Fransız gezgin), “(Vatan Sesleri)- *Asya Mektupları*”, Uluğ Agan (müt.), s. 90-94. (Gezi mektupları).²¹¹⁶
- Mim. Selahattin, “*Koşun*”, s. 90. (Şiir).
- Cemal Mukbil, “*Sulh*”, s. 91. (Şiir).
- Mim. Nermi, “*Ölüm ve Hayat Mısır ve Berberlerin Dinleri*”, s. 95-100. (Makale).
- Gök Alp (Ali Canip), “*Cenk Türküsü* -(Türk Oğullarına)”, sayfa numarasız/ek sayfa. (Şiir).

²¹¹⁵ Metnin sonuna “Mabadi var” kaydı düşülmüştür.

²¹¹⁶ Sonunda Uluğ Agan imzası yer almakla birlikte metin, bir Fransız gezgininin mektuplarından oluşturmaktadır. Açıklama yazısından Uluğ Agan’ın mütercim olduğu anlaşılmaktadır.

Ek IV: Yazar Adına Göre Alfabetik Fihrist

Ahmet Haşim

- Fernan Greg, “*Son Saat*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 48.

Aka Gündüz

- Seniha Hikmet, “*Kedim* -(Kadın Yazıları)”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 12.
- Enis Avni, “(Şiir)- *Şitânın İlhamı*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 32.
- Ayşe Mebrure, “(Kadın Yazıları)- *Ben ve Gölge*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 32.
- Aka Gündüz, “(Yeni Lisan’la Milli Hikâye:- *Kayıkçı*”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 203-207.
- Aka Gündüz, “*Nine ve Oğul*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 88-92.
- Aka Gündüz, “(Vatan Sesleri)- *Rüyamın Masalı*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 194-196.
- Aka Gündüz, “(Hikâye)- *Ukkaş Bin Mansur*”, Üçüncü Cilt Numara: 22, s. 252-256.

Âkil Koyuncu

- Âkil Koyuncu, “(Bugün:) *Gece*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 105.
- Âkil Koyuncu, “*Sevgi Yurdu* -(Hece vezniyle)”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 32.
- Âkil Koyuncu, “(Şiir)- *Girit İçin* -(Yeni Lisan’dan evvel)”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 48.

- Âkil Koyuncu, “*Fırtına* -(Talat’a)”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 12.

- Aydın. Asfer, “*Adı* -(Annesine)”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 13.

Ali Canip

- Ali Canip, “(Musâhabe-i Edebiye)- *Edebiyat-ı Müstakbelemiz* -(Gençlerden İstimzacımız Münasebetiyle)”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 84-85. Aydın. Cim., “*Hamiş*”, s. 85.

- Ali Canip, “(Bugün:)- *Serâir-i Hüsn ve Şiirin*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 89.

- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr: Osman Sermet*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 96.

- Ali Canip, “(Bir Tevdi-i Fikrî)- *Bizde Edebiyat Dersleri*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 99-101.

- Ali Canip, “(Pek küçük vücudunda pek büyük bir ruh-ı şiir ve sanat yaşayan mini mini Lemi’ye)- *Al Bayrağımıza*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 104.

- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr: Ali Canip*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 112.

- Ali Canip, “*Âtî-i Edebîmiz* -(Bir tevdi-i fikrî)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116-117.

- Ali Canip, “(Bugün:)- *Beklerken..*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 121.

- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr Nesimî Sarım* -(Bıçakçızade Emin Bey’e)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 128.

- Ali Canip, “*Gençler Ne Diyor?... (Her günkü bir meseleye dair:)*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 129-131.

- Ali Canip, “(Bugün:)- *Son Ümidim* -(Sana, zalim)”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 135.

- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr Aydın. İsmet* -(Âkil Koyuncu’ya)”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 143.

- Ali Canip, “(Hikmet-i bedâyi bahislerinden:)- *Sanat ve Mahiyeti* -(Şekle ait bir kalem tecrübesi)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 144-145.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Benim Aşkım* -(Âtîye)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 152.
- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr Ömer Seyfettin* -(Ali Canip’e)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 159.
- Ali Canip, “*Beni Terket!..*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 160.
- Ali Canip, “*Düne Nazaran Bugün* (Şekle ait bir kalem tecrübesi) *Kavgalarım-Hüseyin Cahit-*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 161-165.
- Ali Canip, “*Asker!..* -(Tevfik Sedat ve Talat’a)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.
- Kahkaha, “*Sahife-i Handekâr Hoca Behçet Rıfka* -(Doktor Cezmi Agâh’a)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 175.
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- -(Yeni Lisanla)- *Edebî İnkılâplar*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 9-11.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi* -(Kahkaha)”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 24.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Enis Avni*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 24.
- ? (Ali Canip-Ziya Gökalp), “*Yeni Lisan*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 25-29.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Gecelerimiz* -(Yeni Lisan’la)”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 33.
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- *Garp Mektebinin Amilleri*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 34-35.
- Yekta Bahir, “(Gençlik Kavgası)- ‘*Plevne Tarih-i Harbi*’ Müellifi Mütেকaid Miralay Mahmut Talat Bey”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 35-38.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 40.

- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Âkil Koyuncu* -(Nesimî Sarım’a)”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 40.
- Ali Canip, “(Sanat ve Edebiyat)- *Milli Lisan ve Milli Edebiyat*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 47, 50-52.
- Ali Canip, (Bugün:)- *Baykuş* -(Yeni Lisan’la)”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 49.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 56.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Rasim Haşmet* -(Âkil Koyuncu’ya)”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 56.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Ağlatmak Aşkı* -(Nermi’ye)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 69.
- Yekta Bahir, “(Gençlik Kavgası)- *Milli, Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?* -(Köprülüzade Mehmet Fuat Bey’e), İkinci Cilt Numara: 4, s. 72-77.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 80.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Ayın. Naci* -(Tevfik Rüştü’ye)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 80.
- Yekta Bahir, “(Tenkit)- *Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret*”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 86-87, 90-92.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Yıldırım*”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 89.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Yusuf Osman* -(Anatol Frans’a)”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 96.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 96.
- Yekta Bahir, “(Sanat ve Edebiyat)- *Milli Edebiyat Meselesi I*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 99-103.
- Ali Canip, “(Şiir)- *Kelebek*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 104.

- Ali Canip, “(Bugün:) *Git!..*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 105.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Tahsin Nahit* -(Ali Süha Bey’e)”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 112.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 112.
- Gök Alp, “(Şiir)- *Türklük* -(Türedilere)”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 120.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Gurûbdan Sonra*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 121.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Kâzım Nami* -(Ali Canip’e)”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 128.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 128.
- Ali Canip, “(Bugün:)- *Kurbağalar*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 137.
- Gök Alp, “(Hikâye)- *Akdeniz’de* -(Yirmi sene sonra)”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 141-142.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Mim. Nermi* -(Necmettin Zahir’e)”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 144.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 144.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Doktor Ali Cezmi Agâh* -(Tevfik Rüştü’ye)”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 160.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 160.
- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Rıza Tevfik Bakon’un Marifet Şakirdi* -(Ömer Seyfettin’e hediye dir)”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 176.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 176.
- Yekta Bahir, “(Sanat ve Edebiyat)- *Üslup-Şahsiyet*”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 183, 186-188.

- Kahkaha, “*Handekâr Sahife Celal Sahir* -(Ali Canip’e)”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 192.
- Lâkayt, “*Haftanın Hadisesi*”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 192.
- Ali Canip, “(Şiir)- *O*”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 193.
- Yekta Bahir, “*Ethem Hidayet Bey’e*”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 28.
- Yekta Bahir, “(Sanat ve Edebiyat)- *İbtidaiyet Originalité*”, Üçüncü Cilt Numara: 14, s. 35-40.
- Ali Canip, “*Sokak Feneri*”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 54.
- Ali Canip, “*Şimşek*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 76.
- ?, “(Eski Yunan Hayatından Bir Masal)- *Filozofla Şair*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 93-94.
- Ali Canip, “*Kış Duası* -(Türk Yurdu’ndaki kardeşlerime)”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 130.
- Celal Sakıp, “(Eser ve Zat)- *Tettebbu Karşısında Mehmet Fuat Bey*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 191-194.
- Ali Canip, “(Kîl ü Kâl)- *Kâzım Nami Bey’e*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 199.
- GKTH, “*Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune*”, Üçüncü Cilt Numara: 21, s. 202-207.
- Ali Canip, “*Şark’ın Ufukları* -(Büyük kardeşim Ziya’ya)”, Üçüncü Cilt Numara: 21, s. 213.
- Ali Canip, “*Yaprak* -(Cemal Mukbil Bey’e)”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 268.
- GKTH, “(Eser ve Zat)- *İvan Vazof*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 16-24.
- Ali Canip, “*Kartal*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 36.

- Ali Canip, “(Yeni Lisan)- *Cenap Şahabettin Bey’e*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 82-86.

- Gök Alp, “*Cenk Türküsü* -(Türk Oğullarına)”, sayfa numarasız/ek sayfa.

Leonid Nikolayeviç Andreyev

- Leonid Andriyef, “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* (Birinci Kısım Birinci Parça)”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 184-185.

- Leonid Andriyef, “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Birinci Kısım İkinci Parça)”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 200-201.

- Leonid Andriyef, “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Dördüncü Parça)”, Üçüncü Cilt Numara: 14, s. 47-48.

- Leonid Andriyef, “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Mabat)”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 71-72.

- Leonid Andriyef , “(Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Mabat)”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 94-96.

- Leonid Andriyef, “(Ecnebi Edebiyatı) (Rus Edebiyatı)- *Kırmızı Hande* -(Beşinci Parça)”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 260-267.

Auguste Angellier

- Ogust Anjeliye “(Ecnebi Edebiyatı)- *Kadîm Aydınlıklar İçinde* -(Vatanî Muhavereler’den: -Hatip ile Dostunun Muhaveresi-)”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 140-151.

Aydın. İsmet

- Aydın. İsmet, “*Makyavel’e*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 190.

Aydın. Kemalettin

- Aydın. Kemalettin, “*Saraylarda..*”, Dördüncü Cilt Numara: 25, s. 44.

Bakamoviç Salih

- Bakamoviç Salih, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 73.

Celal Sahir

- Celal Sahir, “*Karşında*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 134.
- Celal Sahir, “(Bugün:)- *Büyük ve Hakiki Aşka*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 168.
- Celal Sahir, “(Şiir)- *Cünûn* -(Yeni Lisan’la)”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 177.

Cemal Mukbil

- Cemal Mukbil, “*Mendil* -(İlyas Cemal Bey kardeşime)”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 138 veya 141.
- Cemal Mukbil, “*İsyan* (Ali Canip’e)”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 149.
- Cemal Mukbil, “*Sulh*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 91.

Cemalettin Efendi

- Cemalettin, “*Mücahidin-i İlm ü Din ve İstibdat* -(Mukaddime -1-)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 123-126.

Cenap Şahabettin

- Cenap Şahabettin, “(Dün:)- *Kendim İçin*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 49.

Francis de Croisset

- “(Fransi Krova’dan)- *Kiremitlikler Üstünde*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 48.

Jean Victor Duruy

- “(Tarih)- *1830 Avrupa’da İhtilâl* -(Duriyu’dan mütercem)”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 117-119, 122-123.
- “(Tarih)- *1830 Vakaları ve Neticeleri* -(Duriyu’dan)”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 173-175.
- “(Tarih)- *1830 Vakaları ve Neticeleri* -(Duriyu’dan) (Mabat)”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 188-191.

Ethem Hidayet

- Ethem Hidayet, “(Musahabe-i Edebiye:) *Cereyan-ı Umumi* (Edebiyatımız- ve bugünkü itirazlar...)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 156-158.
- Ethem Hidayet, “(Tenkit)- *Erganun İçin*”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 165-167, 170.

- “(Kîl ü Kâl)- başlıksız -(Muhterem Ali Canip Bey kardeşime)”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 27-28.

Faik Ali

- Faik Âli, “(Dün:) *Fâni Güzelliklere*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 105.
- Faik Ali, “(Dün:)- *Hayme Nişîn* -(Yeşilyurtlular’a)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 69.
- Faik Âli, “(Dün:) *Maziden Bir Gölge*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 105.

Fazıl Ahmet

- Fazıl Ahmet, “*Yaşadıkça ve Düşündükçe*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 12.

Anatole France

- Anatol Frans, “(Tefrikamız 1)- *Kırmızı Zambak*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 22-23.
- Anatol Frans, “(Tefrikamız 2)- *Kırmızı Zambak*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 38-39.
- Anatol Frans, “(Tefrikamız 3)- *Kırmızı Zambak*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 55.
- Anatol Frans, “*Kırmızı Zambak*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 79.
- “*Kırmızı Zambak*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 111.

Charles Green

- Şarl Geren, “*Akşamlar*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 68.

Maksim Gorki

- Maksim Gorki, “(Şiir) (Rus Edebiyatı)- *Çalar Saat*”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 168-169.

Fernand Gregh

- Fernan Greg, “*Alacakaranlıkta*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 120.

Hakkı Süha

- Hakkı Süha, “*Mezarlıkta*”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 153.
- Hakkı Süha, “*Unuttun mu?..*”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 12.
- Hakkı Süha, “*İhtiyakım* -(Üstadım Ali Canip Bey’e)”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 148.
- Hakkı Süha, “*Âtî*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 37.

Hamdullah Suphi

- Hamdullah Suphi, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 194-196.

Harald Höffding

- Harald Höffding, “(Felsefe)- *Alfred Föyve’nin Tekamülcü Felsefesi*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 45-47.

Clovis Hugues

“(Kloveis Hug’dan:)- *Bomba* -(Beş Perde Temaşa)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 120.

Hüseyin Daniş

- Hüseyin Daniş, “(Dün:)- *Bulutlar*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 121.

Hüseyin Hüsnü

- Ha. Hüsnü, “*Odasında*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 94.

- Ha. Hüsnü, “(Küçük Hikâye)- *Açık Eflatun*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 108-111.

- Ha. Hüsnü, “*Veda* -(Fantezi)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 117.

- Ha. Hüsnü, “(Küçük hikâye:)- *Açık Eflatun*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 127.

- Ha. Hüsnü, “*Sigara*”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 155.

- Ha. Hüsnü, “(Yeni Lisanla)- *Dehliz* -(Mustafa Haluk’a), İkinci Cilt Numara: 1, s. 18.

Hüseyin Naci

- Hüseyin Naci, “(Şiir)- *Yarın Akşam* -(Matmazel Be. Ha.)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 148.

- Hüseyin Naci, “*Ver Libr İçin*”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 153-155.

- Hüseyin Naci, “*Ver Libr İçin*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 171-174.

Hüseyin Nahit

- Hüseyin Nahit, “*Mehtap* -(Kemal Nesrin’e)”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 153.

Hüseyin Siret

- Hüseyin Siret, “(Dün:)- *İtizar-ı Mükerrer*”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 152.

Hüseyin Suat

- Hüseyin Suat, “(Dün:)- *Pervâ-yı Firkat*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 168.
- Hüseyin Suat, “(Dün:)- *Zevcemin Mezarında* -(Cenap Şahabettin’e)”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 13.

Ignacz Kunos

- Doktor İknaz Kunoş “(Yeni Lisan)- başlıksız”, Üçüncü Cilt Numara: 14, s. 29-30.

İsmail Neşat

- İsmail Neşat, “*Niyaz...*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 142.

İzzet Ulvi

- İzzet Ulvi, “(Yeni Lisan)- *Genç Kalemler’in Muhterem Tahrir Heyeti’ne*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 258-259.

Kaya Alp

- Kaya Alp, “(Eser ve Zat)- *Türk Düşmanlarından: Dostoyevski*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 161-163.
- Kaya Alp, “(Vatan Sesleri)- *Vatan* -(Büyük 10 Temmuz Günü’ne)”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 32-35, 38.

Kâzım Nami

- Rumeli Sermuharriri, “*Siyasî Notlar*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 82-84.
- Kaf. Nûn., “*Siyasî Notlar*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 97-98.
- Kaf. Nûn., “*Siyasî Notlar*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 114-115.
- Kâzım Nami, “*Türkçe mi, Osmanlıca mı?*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 132-133, 136.
- Kâzım Nami, “*Bizde Niçin Tarih Yazılamıyor?*”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 146-148.
- Kâzım Nami, “(Hikâye)- *Bir Kanlı Çarpışma*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 125-127.

Kemal Nesrin

- Kemal Nesrin, “(Daha Küçüklerin Yazıları):- *Elveda*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 105.
- Kemal Nesrin, “(Şiir) (Daha küçüklerin yazıları?)- *Harabeler*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 136.
- Kemal Nesrin, “(İtalya Trablus’u Çiğnerken)- *Şanlı Bayrağımıza*”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 201.

- Kemal Nesrin, “*Denizlerde -(İskenderiye’ye doğru)*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 36.

Charles Letourneau

- Şin. Loturnu “(Felsefe)- *Milletlerin Ruhîyetleri Birinci Kitap/ Hayvanlarda Ruh Tekamülü/ Vicdan*” Aydın. Rıfat (müt.), İkinci Cilt Numara: 11, s. 180-183.

René Maizeroy

- Rinemezeroa, “(Hikâye)- *Canlı Meşale*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 196-199.

Albert Mallet

- “(Alber Male’den:)- *Keldânîler’in Hayât-ı Diniyeleri I*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 102-103, 106.

Mehmet Ali Tevfik

- Mehmet Ali Tevfik, “(Tarih)- *Hindistan ve Türkler*”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 97-127.

- Mehmet Ali Tevfik, “*İntikam Şiirleri*”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 121-126, 128.

- Mehmet Ali Tevfik, “(Yeni Hayat)- *Manevi Yurt*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 177-189.

Mehmet Necip

- Mehmet Necip, “(Yeni Lisan)- *Mim. Nermi Bey’e*”, Dördüncü Cilt Numara: 26, s. 58-62.

Mustafa Haluk

- Mustafa Haluk, “*Gözler*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 92-93.
- Mim. Haluk, “*Kalem*”, Birinci Cilt Numara: 2-10, s. 107.
- Mustafa Haluk, “*Böğürtlen Çiçekleri* -(Hamit Bey’e)”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 116.
- Mustafa Haluk, “(Ruh-ı Ezhâr 2)- *Leylak*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 131.
- Mustafa Haluk, “*Bir Hâile-i Siyah* -(Muvaffak Galip’e)”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 137.
- Mustafa Haluk, “(Tayf)- *Kamer* -(Ha. Hüsnü’ye)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 163-164.
- Mustafa Haluk, “(Bugünküler)- *Üslup Meselesi*”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 166, 169-170.
- Mustafa Haluk, “(Ruh-ı Ezhâr)- *Menekşeler*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 16.

Mustafa Nermi

- Mim. Nermi, “*Kalbin* -(Sana)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 68.
- Mim. Nermi, “*Mektubunu Okurken*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 104.

- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Alfred Föyve’ye Göre Fertte Hayatî Veraset ve Terbiye*”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 197-199, 202-203.
- Mim. Nermi, “(Vatan Sesleri)- *Ertuğrul’a Mektuplarım Aile-Vatan-İnsaniyet 1*”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 51-53, 56-59.
- Mim. Nermi, “(Türk Ananesi)- *Alan Goya -(Ömer Seyfettin ve Ali Canip’e)*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 164-165.
- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Ölüm ve Hayat Muhtelif Irklarda Ölüm ve Ölümünden Sonra Hayat Fikrinin Tenemmüv ve Tekamülü Hakkında İçtimaî Tetkikler -(Sevgili kardeşim Ali Canip’e)*”, Üçüncü Cilt Numara: 21, s. 220-224.
- Mim. Nermi, “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan İstilasî Karşısında*”, Üçüncü Cilt Numara: 22, s. 226-251.
- Mim. Nermi, “(Felsefe)- *Ölüm ve Hayat Ölümünden Sonra Hayat Fikrinin Tekamülü Hakkında İçtimaî Tetkikler -(Alt tarafı)*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 270-279.
- Mim. Nermi, “(Paris Hayatı)- *Russo’nun İkiyüzüncü Senesi Münasebetiyle*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 51-56.
- Mim. Nermi, “(Vatan Sesleri)- *Ertuğrul’a Mektuplarım 2 Aile, Vatan, İnsaniyet*”, Dördüncü Cilt Numara: 26, s. 62-68.
- Mim. Nermi, “*Ölüm ve Hayat Mısır ve Berberlerin Dinleri*”, Dördüncü Cilt Numara: 26, s. 72-80.
- Mim. Nermi, “(Hikâye)- *Bir Şehidin Kitabesi*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 87-90.
- Mim. Nermi, “*Ölüm ve Hayat Mısır ve Berberlerin Dinleri*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 95-100.

Muvaffak Galip

- Muvaffak Galip, “*Gençler ve Edebiyat* -(Muhit-i Mesai musahabe-i edebiyesi münasebetiyle)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 149-150.
- Muvaffak Galip, “(Gençlik Kavgası)- *Muhit-i Mesai’ye Cevap*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 20-21.

Mülazım Sadri

- Mülazım Sadri, “(Fen)- *Beden Terbiyesi*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 172-173.

Mim. Selahattin

- Mim. Selahattin, “(Daha küçüklerin yazıları):- *Karanlık Feryatlar*”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 120.
- Mim. Selahattin, “*Niçin Yazamam?..*”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 13.
- Mim. Selahattin, “*Sana Baktıkça...*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 77.
- Mim. Selahattin, “*Trablustakilere*”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 131.
- Mim. Selahattin, “*Kadın ve Ateş* -(Ona)”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 45.
- Mim. Selahattin, “*Koşun*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 90.

Mim. Zühtü

- Mim. Zühtü, “*Âsâr-ı Cesîme Merakı*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 122.

Nesimi Sarım

- Müdür-i Mesul: Nesimi Sarım, “(başlıksız)”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 96.

Orhan Necip

- Orhan Necip, “*Yadigârsız Aşklar* (Matmazel Lam.a), Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 138 veya 141.

Ömer Naci

- Aydın. Naci, “(Dün:)- *Gözlerinin Karşısında*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 89.
- Aydın. Naci, “(Dün:)- *Perî-i Seher* -(Kardeşim Sahir’e)”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 135.

Ömer Seyfettin

- Mîm. Enver, “*Telhî-i Âmâl* -(Ali Canip Bey’e)”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 88.
- Mîm. Enver, “(Âsâr-ı Vâride:)- *Ânât-ı Mülhime*”, Birinci Cilt Numara: 4-12, s. 138 veya 141.
- ?, “*Yeni Lisan*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 1-7.
- Perviz, “(Bugün:)- *Kış Hisleri* -(Yeni Lisanla)”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 13.
- Ömer Seyfettin, “*Bahar ve Kelebekler....* -(Yeni Lisanla)”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 14-20.
- ?, “*Yeni Lisan*”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 41-45.

- Perviz, “(Gençlik Kavgası)- *‘Beni Terket’ Şiirine! Dair* -(Muhittin Bey’e)”, İkinci Cilt Numara: 3, s. 52-55.
- ?, “*Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit* -(Kendisine)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 58-61.
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Tekellümî Hikâye:)- *Pamuk İpliği*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 64-67, 70-72.
- Ömer Seyfettin, “(Şiir)- *Ey Aşk!* -(Yeni Lisan’la), İkinci Cilt Numara: 4, s. 68.
- Perviz, “(Hikâye)- *İrtica Haberi* -(Bir zabitin cep defterinden)”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 103, 106-110.
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Hikâye:)- *Bomba* -(Ali Süha Bey’e)”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 147-151, 154-159.
- Ömer Seyfettin, “(Yeni Lisan’la Hikâye)- *Primo Türk Çocuğu*”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 3-11, 14-27.
- Ömer Seyfettin, “*Ayrılık*”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 55.
- Ömer Seyfettin, “(Hikâye)- *And*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 166-171.
- Ömer Seyfettin, “*Yıkık Han*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 269.
- Ömer Seyfettin, “(Hikâye)- *Aşk Dalgası*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 4-11, 14-15.
- Perviz, “(Gençlik Kavgası)- *Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 39-43, 46-50.

Rasim Haşmet

- Rasim Haşmet, “(Şiir)- *İrade* -(Muhterem ve fazıl doktor Ethem Bey’e)”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 152.

Reşat Nuri

- Reşat Nuri, “(Eser ve Zat)- *Mehmet Rauf Bey* -(Cidal münasebetiyle)”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 131-135, 138.

Rıfkı Necdet

- Rıfkı Necdet, “*Bir Ân-ı Telehhüf* (Ali Canip’e)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 166.

Pierre-Jules Renard

- Jul Renar, “(Tarih-i Tabîî)- *Hindiler*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 84.
- Jul Renar, “(Tarih-i Tabîî)- *Kuşu Kuşu*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 37.

Selahattin Asım

- Selahattin Asım, “(İlim)- *Kadının İçtimaî Hakimiyeti* (Hayriye Melek Hunc Hanım’a)”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 170-173.
- Selahattin Asım, “(İlim)- *Kadın ve Cemiyet Hayatı*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 174-176.

Baron Soyesaço

- “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:)”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 93-95.
- “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:) (Mabat)”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 123-124.
- “(İlim)- *Japonya İmparatorluğu* -(Yeni Hayat:) -(Mabat)”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 143.

Suphi Ethem

- Suphi Ethem, “(İlim)- ‘Antropoloji’ Dersleri”, Üçüncü Cilt Numara: 14, s. 31-35.
- Suphi Ethem, “(Eser ve Zat)- *Dekart ve Felsefesi*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 74-75, 78-80.
- Suphi Ethem, “(İlim)- ‘Antropoloji’ Dersleri”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 81-83, 86-87.
- Suphi Ethem, “(Sanat ve Edebiyat)- *Alman Edebiyat Tarihine Umumî Bir Nazar - (Kalem tecrübelerimden)*”, Üçüncü Cilt Numara: 21, s. 207-211, 214-220.
- Suphi Ethem, “(İlim)- *Kimyada Tekamül*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 25-27, 30-31.
- Suphi Ethem, “(İlim)- *İslamların ‘Ulûm-ı Tabiye’ye Hidmetleri*”, Dördüncü Cilt Numara: 26, s. 68-71.

Süleyman Nazif

- Süleyman Nazif, “(Dün:)- *Sûzîş-i Telâki*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 33.

Süleyman Nesip

- Süleyman Nesip, “(Dün:)- *Ayrıldıktan Sonra*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 121.
- Süleyman Nesip, “(Dün:)- *Hande-i Adem*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 137.

Şahabettin Süleyman

- Şahabettin Süleyman, “(Yeni Lisan)- başlıksız”, Üçüncü Cilt Numara: 13, s. 1-2.

Şemsettin Sami

- Şemsettin Sami, “(Yeni Lisan)- *Lisan ve Edebiyatımız*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, s. 153-160.

Şerif Yahya (Şerif Cemal Kısakürek)

- Şerif Yahya, “*Papatyalar* (Kardeşim Şahabettin Niyazi’ye)”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 66-67.

Tahsin Nahit

- Tahsin Nahit, “(Tenkit)- *Siyah Kitap Münasebetiyle...*”, İkinci Cilt Numara: 1, s. 7-9.

Tevfik Fikret

- Tevfik Fikret, “*Ferdâ...* -(Bugünün gençlerine:)”, Birinci Cilt Numara: 5-13, s. 151.
- Tevfik Fikret, “(Dün:)- *Zelzele* -(Haluk’un Defteri’nden), İkinci Cilt Numara: 5, s. 89.

Bir Fransız gezgin

- “(Vatan Sesleri)- *Asya Mektupları*”, Dördüncü Cilt Numara: 27, s. 90-94.

Boran Veçik

- Boran Veçik, “(Sırp Edebiyatı’ndan:)- *İnsan ve Köpek*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 85.

Jean Louis Vodvaye

- Jan Lui Vodvaye, “*Bahçelerde*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 104.

Henri Welschinger

- “*Bismark* (Henri Velşinger’den -1- -1786’dan 1862’ye Prusya-)”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 94-96.

Yunus Nadi

- Yunus Nadi, “ ‘*Rumeli’nin Genç Kalemlerine*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 118-119.

Ziya Gökalp

- Tevfik Sedat, “*Turan* -(Talat ve Canip’e)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 167.
- ? (Ali Canip-Ziya Gökalp), “*Yeni Lisan*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 25-29.
- Tevfik Sedat, “(Felsefe)- *Bugünkü Felsefe*”, İkinci Cilt Numara: 2, s. 29-31, 34.
- Tevfik Sedat, “(Felsefe)- *Muhyiddin-i Arabî*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 61-64.
- Demirtaş, “*Meşhed’e Doğru* -(Feridun Perviz’e)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 78.
- ?, “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan’ın Güzelliği*”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 81-86.
- Demirtaş, “(Şiir)- (Türk Tarihi’nden:)- *Altın Yurt*”, İkinci Cilt Numara: 5, s. 88.
- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Türkçe Terkiplerin Güzelliği*”, İkinci Cilt Numara: 6, s. 97-99.
- GKTH, “*Yeni Lisan* -(‘Yeni Muhîtü’l Maarif’ Muhterem Heyeti’ne)”, İkinci Cilt Numara: 7, s. 113-117.

- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Kelime-Lâfız ve Lügat-İstılah*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 129-131.
- Demirtaş, “(Felsefe)- *Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler*”, İkinci Cilt Numara: 8, s. 138-141.
- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Yeni Lisan ve İmla*”, İkinci Cilt Numara: 9, s. 145-147.
- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Osmanlı İmlası’nın Tarihi I*”, İkinci Cilt Numara: 10, s. 161-165.
- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Osmanlı İmlası’nın Tarihi 2*”, İkinci Cilt Numara: 11, s. 178-180.
- Gök Alp, “(Vatan Sesleri)- *Altın Destan* (Genç Kalemler ve Türk Yurdu muharrirlerine)”, Üçüncü Cilt Numara: 14, s. 40-47.
- Celal Sakıp, “(Eser ve Zat)- *Rıza Tevfik’in Felsefesi*”, Üçüncü Cilt Numara: 15, s. 60-71.
- Kâzım Nami, “*Yeni Lisan ve Hasta Bir Mantiğin Psikolojisi*”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 128-129, 132-139.

Kolektif

- “*Takazâ-yı Edebî*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 86-87, 90-92.
- Tıp Fakültesi’nden Altmış Efendi Namına Mim. Ali, Elif. İrfan, Talat Doğan, Aydın. Ruhi, Tayyar Nezihi, Kâzım, “*Bir Tarize Cevap* (Köprülüzâde Fuat Bey’e)”, Üçüncü Cilt Numara: 17-18, s. 152.
- Darülmualimin Talebesi Namına Cemal, Ahmet Nurettin, Abdullah, Ata, Faik Ulvi, Nurettin, Hafız Mehmet Tayyar, Mehmet Tevfik, Mim. Nuri, Yakup Yahya, Salih Sabri, Şahap Nazmi, “*Fikir Ordusunun Enzâr-ı Hamiyetine*”, Üçüncü Cilt Numara: 19, ön dış kapak iç yüz.

“Müdüriyet”, “GKTH”, “Tahrir Heyeti” imzalı olup yazarı tespit edilememiş, imzasız olup dergi idaresi tarafından yazıldığı anlaşılan ve diğer metinler.

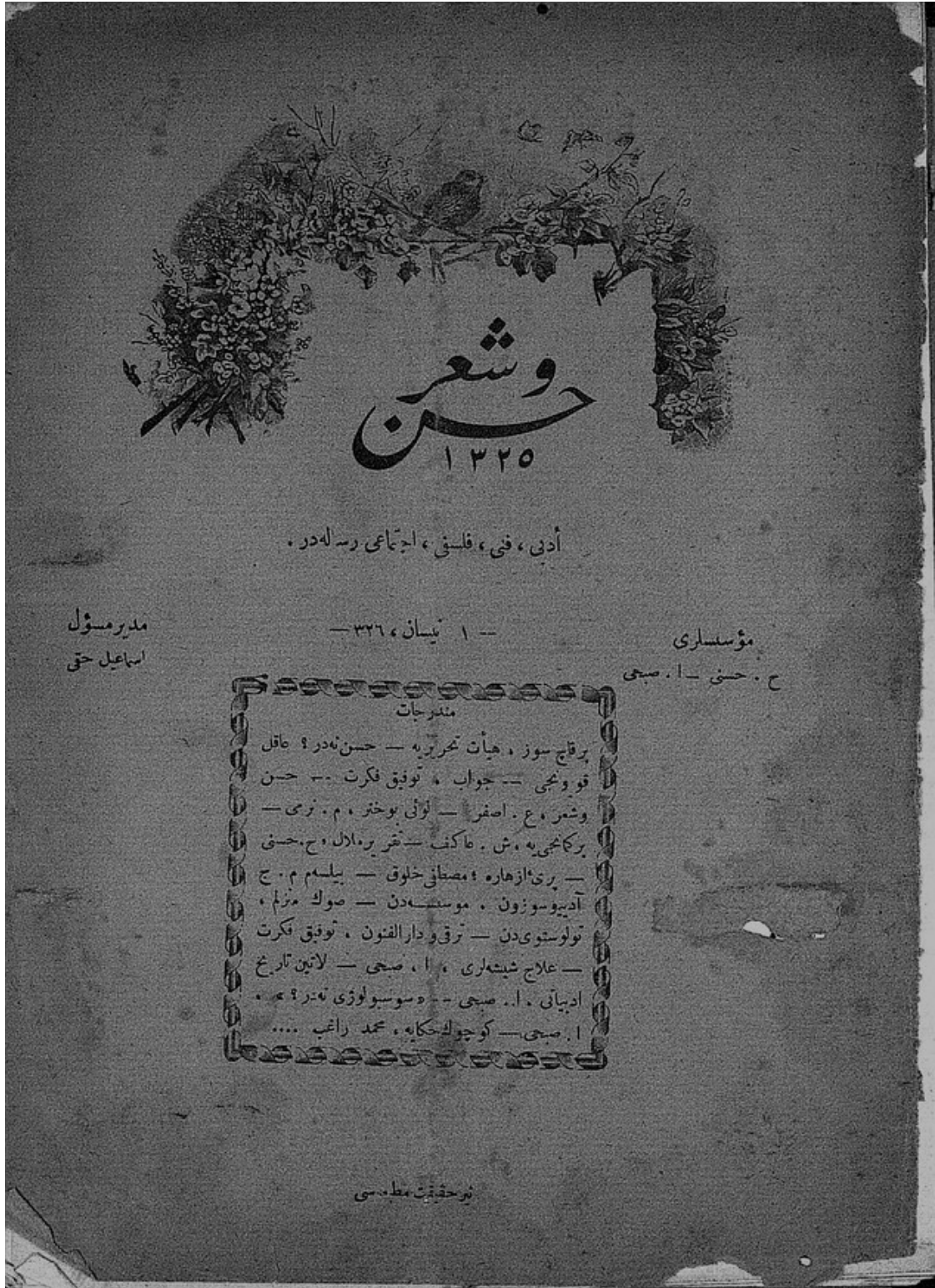
- Müdüriyet, “*Sevgili Karilerimize*”, Birinci Cilt Numara: 1-9, s. 81-82.
- “*Şuayb*”, Birinci Cilt Numara: 3-11, s. 113.
- GKTH, “(başlıksız)”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 57.
- GKTH, “*Emin Bülent Bey’e*”, İkinci Cilt Numara: 4, s. 69.
- GKTH, “*El Yazıları -Mim. Elif. Bey’e*”, İkinci Cilt Numara: 5, arka kapak iç yüz.
- Selanik Maarif Müdürü, “*Maarif Müdüriyeti’nden*”, İkinci Cilt Numara: 7, ön dış kapak iç yüz.
- “*İkinci Cilt’in Fihristi*”, İkinci Cilt Numara: 12, s. 208.
- Lozan Türk Yurdu, “*Lozan’da Türk Talebesi Derneği*”, Üçüncü Cilt Numara: 15, ön ve arka kapak iç yüz.
- Tahrir Heyeti, “*Mümtaz Nüshamız*”, Üçüncü Cilt Numara: 16, s. 74.
- GKTH, “*Pes-paye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap*”, Üçüncü Cilt Numara: 20, s. 200.
- GKTH, “*Verdiğimiz Bir Karar*”, Üçüncü Cilt Numara: 22, s. 225.
- “*Karilerimize*”, Üçüncü Cilt Numara: 22, s. 256.
- “*Üçüncü Cilt’in Fihristi*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 280.
- “*Gelecek Nüshamız*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 280.
- “*Fevkalade Nüshamız*”, Üçüncü Cilt Numara: 23, s. 280.
- GKTH, “(Yeni Lisan)- *Vatan Çocuklarına*”, Dördüncü Cilt Numara: 24-25, s. 2-3.

İmzasız

- “(Zavallılıklarım)- *Bir Ân-ı Tekeddür* -(Ali Canip’e)”, Birinci Cilt Numara: 6-14, s. 165.²¹¹⁷
- “*Osmaniye Matbaası*”, sayfa numarasız/ek sayfa.

²¹¹⁷ Yazarı muhtemelen Rıfkı Necdî’tir.

Ek V: Dergiden Örnekler

Resim 1: Hüsn ve Şiir'in 1 numaralı nüshasının dış kapağı.

ISTANBUL BELEDİYESİ
Atatürk Kütüphanesi
No. 10/908

کنج قلملر

GUAINDI-KALEMLAIR

برنجی جلد — ادبی علمی رسالہ نیم ماہہ — نومبر ۱ — ۹
کرک امور ادارہ بہ کرک امور تحریر بہ عائد بالجملہ اوراق حمید بک نامہ کوندربللیدر

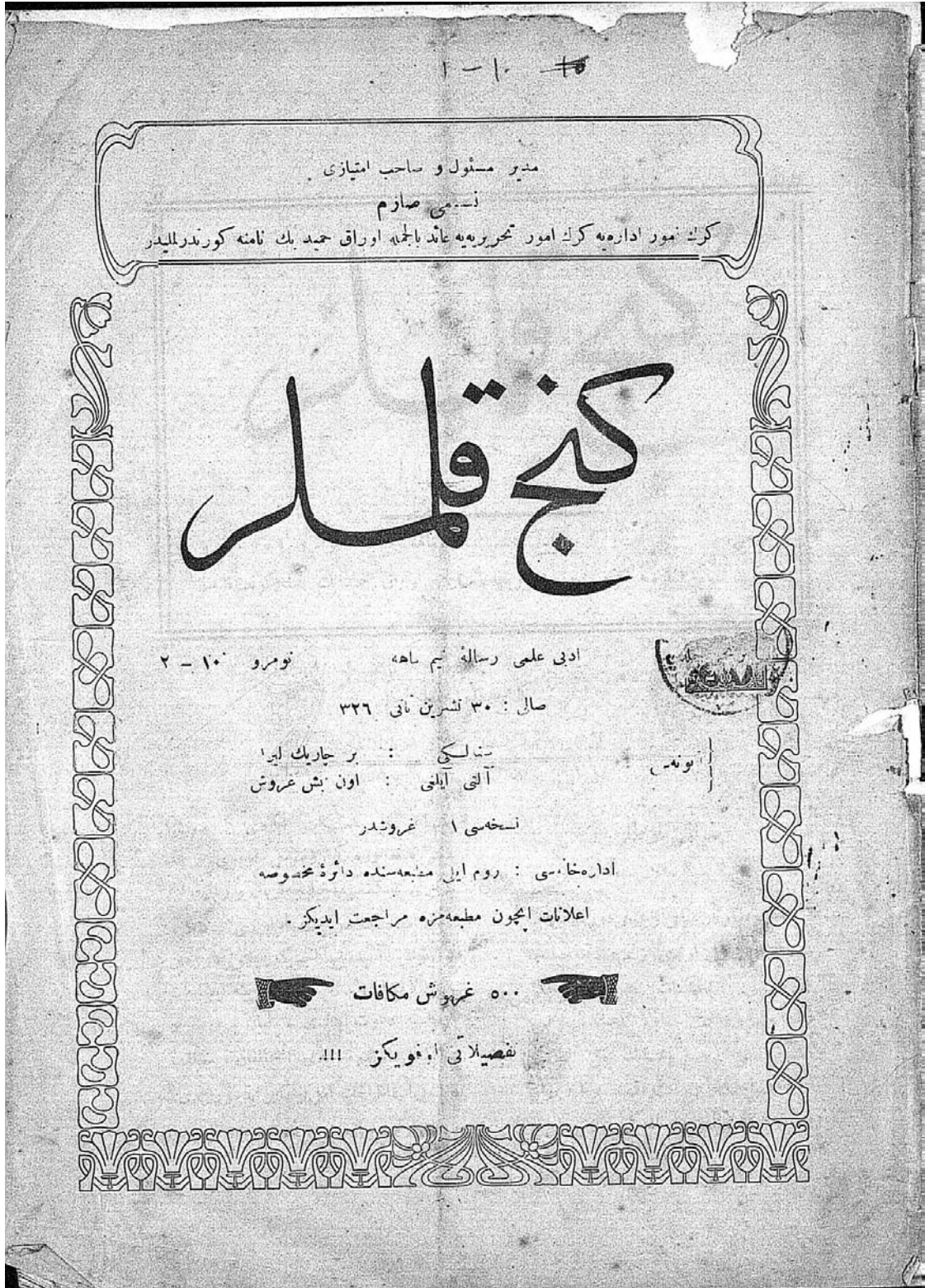

T. Hecman
2

سویلی قارئلر مزہ

بو کون برنجی نسخہ سی او قودیفکیز (کنج قلملر) اولجہ انتشار ایدن (حسن و شعر)
لک بر شکل متکاملندن باشقہ برشی دکلدیر؛ اوت غزته مزک هیئت تحریریه سی سزک اولجہ طاب.
نیدیفکیز کنجیلردر. اوئلر دوشوندیلرکه، (حسن و شعر) نامی یالکیز احتیساساتہ متعلق
موادہ تعلق ایدیور، حالوکه مقصدلری یالکر بو دکلدی؛ حسن و شعرک شمول معناسندن

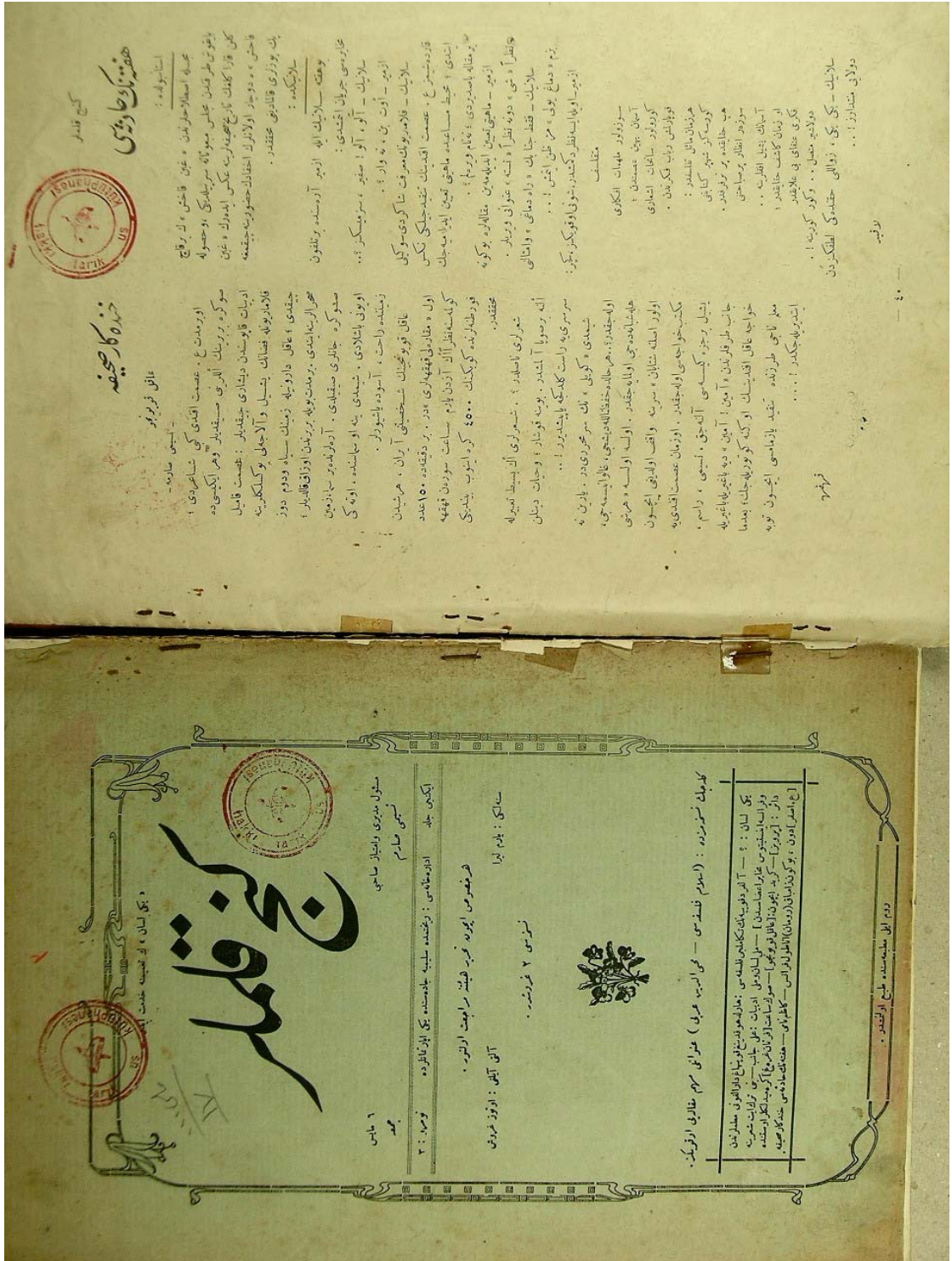
Resim 2: Genç Kalemler'in 1-9 numaralı ilk nüshasının birinci sayfası (iç kapağı).

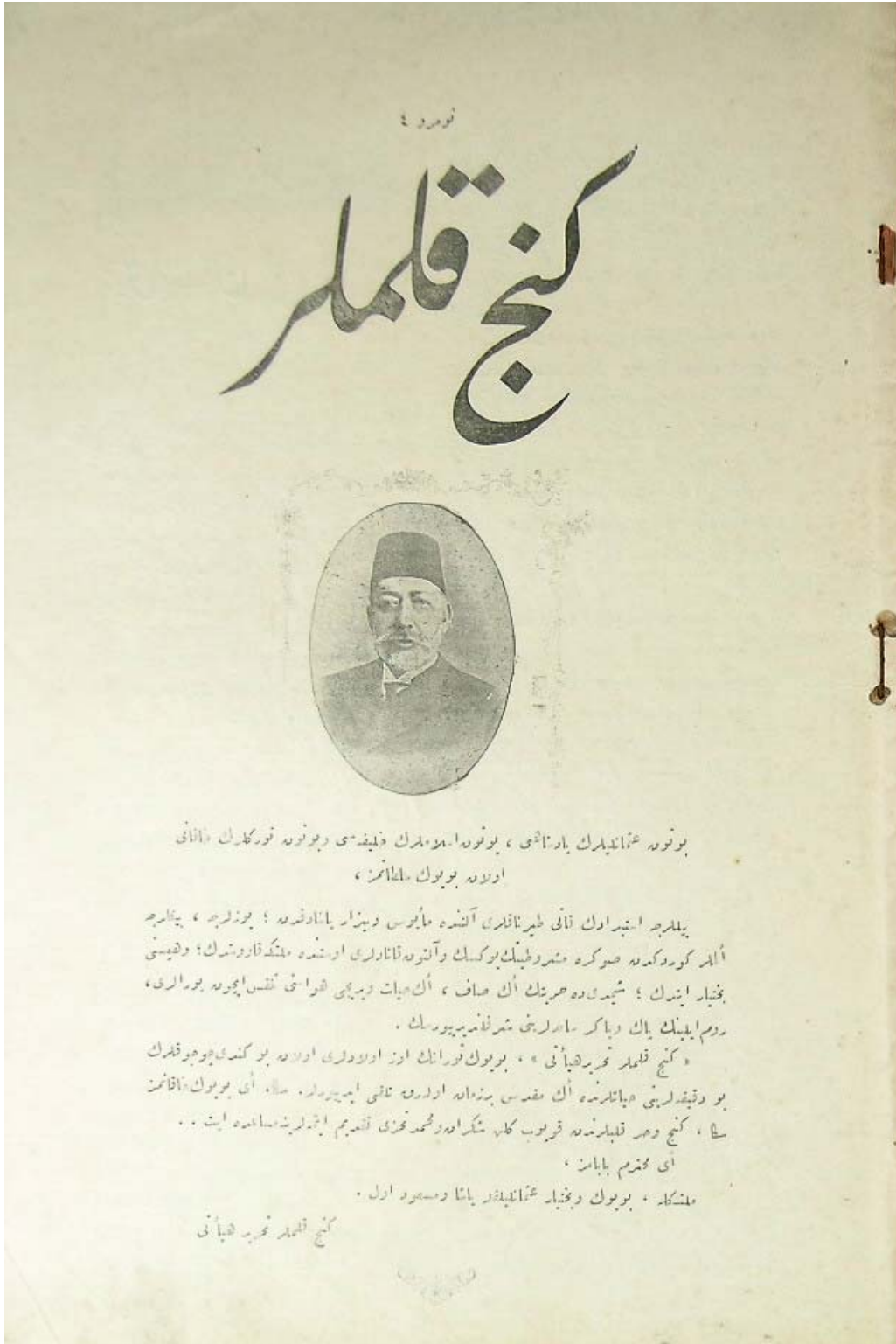

Resim 3: 2-10 numaralı nüshanın dış kapağı.

Resim 4: 1 numaralı nüshanın birinci sayfası (iç kapağı).

Resim 6: 4 numaralı nüshanın birinci sayfası (iç kapağı). Sultan V. Mehmet Reşat'ın fotoğrafı.

کنج قلم

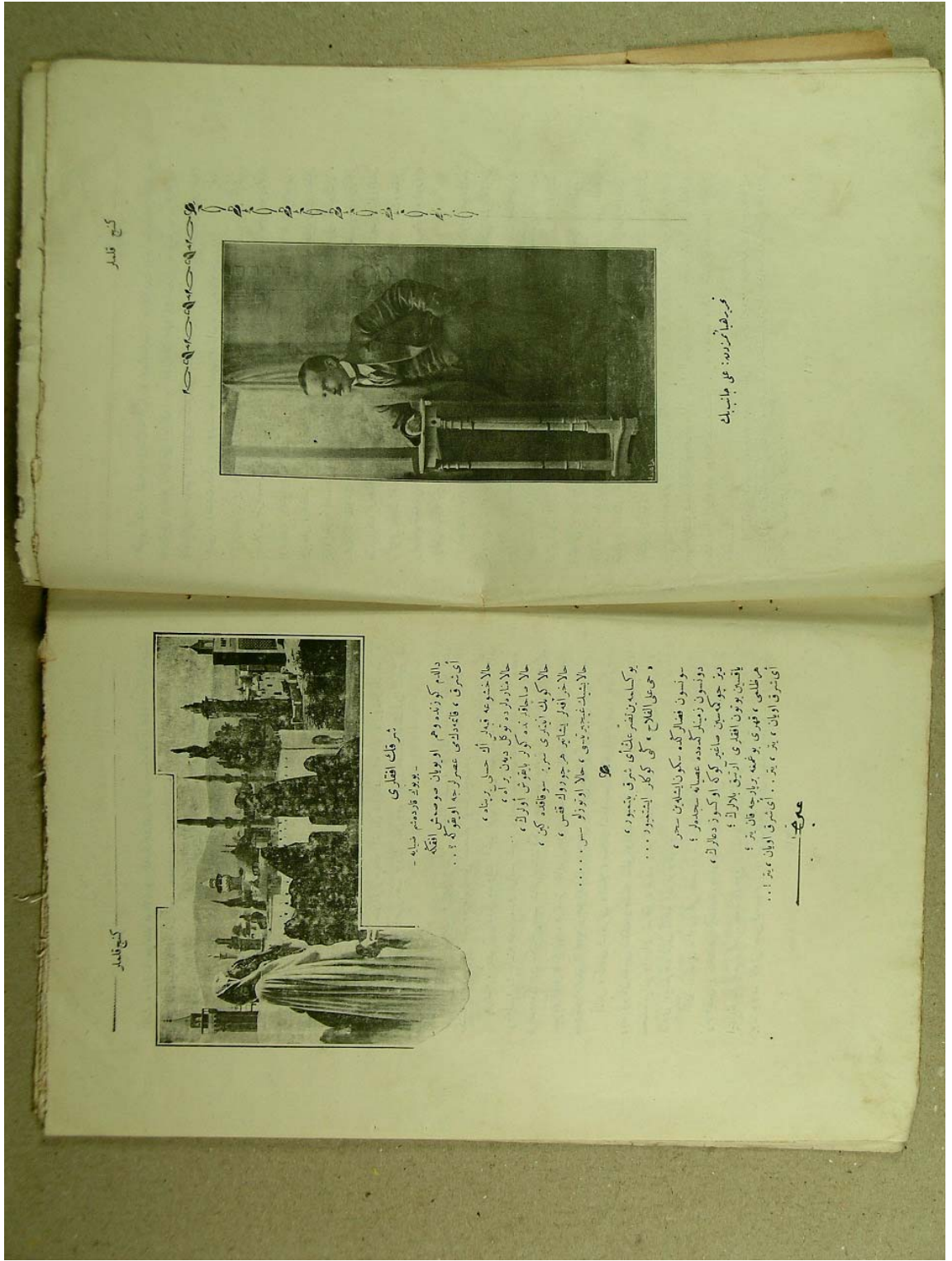
اوره بشره بر افتخار ایدور اربی ، علمی ، مجموعہ

نومبر : ۲۱ اوچتی جلد مایس ۱۳۳۸

مسؤل مدیر نمایی صارم بک
وطنک ایشقدا کار اولادلرین اولان نسیمی صارم بک بوندن برآی اول ازمیردن سلائیکه کلیرکن راکب اولدیقی
تکساس واپوری برطورییه اصابت ایدورک غرق اولدیغندن ساعتلرجه ذکرده قالقدن موکرمه تخلص ایدلشدور.

Resim 7: 21 numaralı nüshanın ilk sayfası (iç kapağı). Nesimi Sarım Bey'in fotoğrafı.

Resim 8: 21 numaralı nüshanın 212. ve 213. sayfaları. Ali Canip Bey'in fotoğrafı.

[illegible]

فلسفہ

توہم و وصیات

مؤلف: م. م. نورى

تختلف عرفانده علوم و از علوم به صورت ا حیات و کمال
شده و نظام مفهده اجتماعی و فقهی

محمّد

[illegible]

44.

کے قلمدار

ایستادیم. ب. یوبه رسالبر، لکندیه اکی دمه طیل ایلدیه، قازار اوا انوش ایدن بروجون یوبه نوم ایدیش خادامی خلیل اولوغراش ایلر، کی وسالام خیلدیه مولوالاسین، لکندیه علیه فارنی، نه فارنی، قازار بوزلک تهاک کوسالبر، دیم، قنط ایستادیم، سالیار، کاتلا انشار ایشین.

برون بزه دوغان دوش بر حسن احتیاجیه بر تنه اتم . بوراد اسی مصر لبرک و مملرله قاردهش ،

کچا کہ آتی واضع الی دینور ایدم بوجہ کہی نصادفدن سو کرا ، برقع کون سو کرا
 غریب عقیدہ ، وہ استاد ایمان پات نہ تھی نہ سکھو نہ بیگموس ،
 لاکھ لاکھ اسباب اید ، خلاصہ بھون پرلہ آٹھ حق برجران باشلادی ، ہمالہ الدین لک

ابدى . سلاسله ، استايوله ، خاصه بزيون بربرون
 سويلدي نظريه لري تطبيق ايلك . . . اوخ ، بونه قادار ك زمامدي ، آرتيق آسندن خبر ائقن بك

ولای، پک ایلیمسیرسی اوتاسی؛ ماموران سوره
رتمو قونی آلان طبعیک، ذنک فوندمک نظر مارا، ماسالار، بری حکمارلی، معجزول متلبار
سکه دیکدک حاکمیه لاشیه، راجائی ریضقی آتات منار ایچکمکی، و بویک طبعی ادبی، برهمن

دیکھو دیکھو حاضرسن براجمی ری
کینہلر ، مکتبیں جیہار جیہاز خصوص برلدر لہر لہر لہر ، پامافریک فوراق ورتدلو ناسرلہ ،
کچہر ار او ، اتفاقا ماضیک علمي شفاعتہ التہا ایديو لردی . بیامالین لیک تعریف ابتدکی کی

برمدایوم یوانی، شهر ترک لوجیدی، هرکه، لعیب اولامادی. لاکان نادی برمدایومدی

سازگارند، البته ردی که یک بر جهان پالسون، کیرل اولسون، ملیک نو قندهاشانان اوخ، نه طائی رویا، . . . آتیق اسان، مادی عالمه پولوغی نیاتسر حادهلری کندیت لوجخلره جابره دن مع یهده بزر

کال ووردیوردری، سپردری به . یقین برآید
حاضرله توج السین . سیرخسه فونن باقیه ریشی ایسی یا . بوکی نین . دهر، دراک
که : تا به حالو ج . فوسبر آل . آندنه درونوق موجودلر صایعلاان مزارله ، معصوم ، آیتلره ملاتار

پیشکار و جدال آئینہ دیدبان جھنڈا آراستہ کی رابطہ فی تعین آتش دہکمی . اور آفاق ماص
مقام ملے . شہرہ ل منبلا دن صبران تردد راہ چالیسویں ، زوالی و شیم ادغال ، فہ کوسکو

نشاندهای : جابو، جیورجس، جیوریس
 نازان برهانلر حاضر لیبراردی . جالبو : حقیقتده هیچ بزنی . آون هیچ بزنی بوفونی
 افند ز خالک وشی . سیدز خالک سی . فاکبیر خالک کولکسی دامه آتیده دولاشیوردی

توجه بر تاریخ مصادره ، قمار ، کونتره بورین شبهه له دوله ماضی جانی ، یونانی و بریتانیایی ماضیه افلاق بر طایف کوزی اولسون فیزالشورودی .

چلمین برابری شلایه سی کی نوشانی پوسلیر ، بر آرزو را نوتی غیر آلا جندی ، صومس جندی
اولیده اولانی ، ایندی سی نایبی ای اولکدن موکرا پوجریان بر دهره سو نندی ، قتل یازنی

تکپنسر اولادیه . ماشلان بالیه بوشلی ایچمه برک لکه . موهوم برمن اراسلی اراپان دده

[illegible]

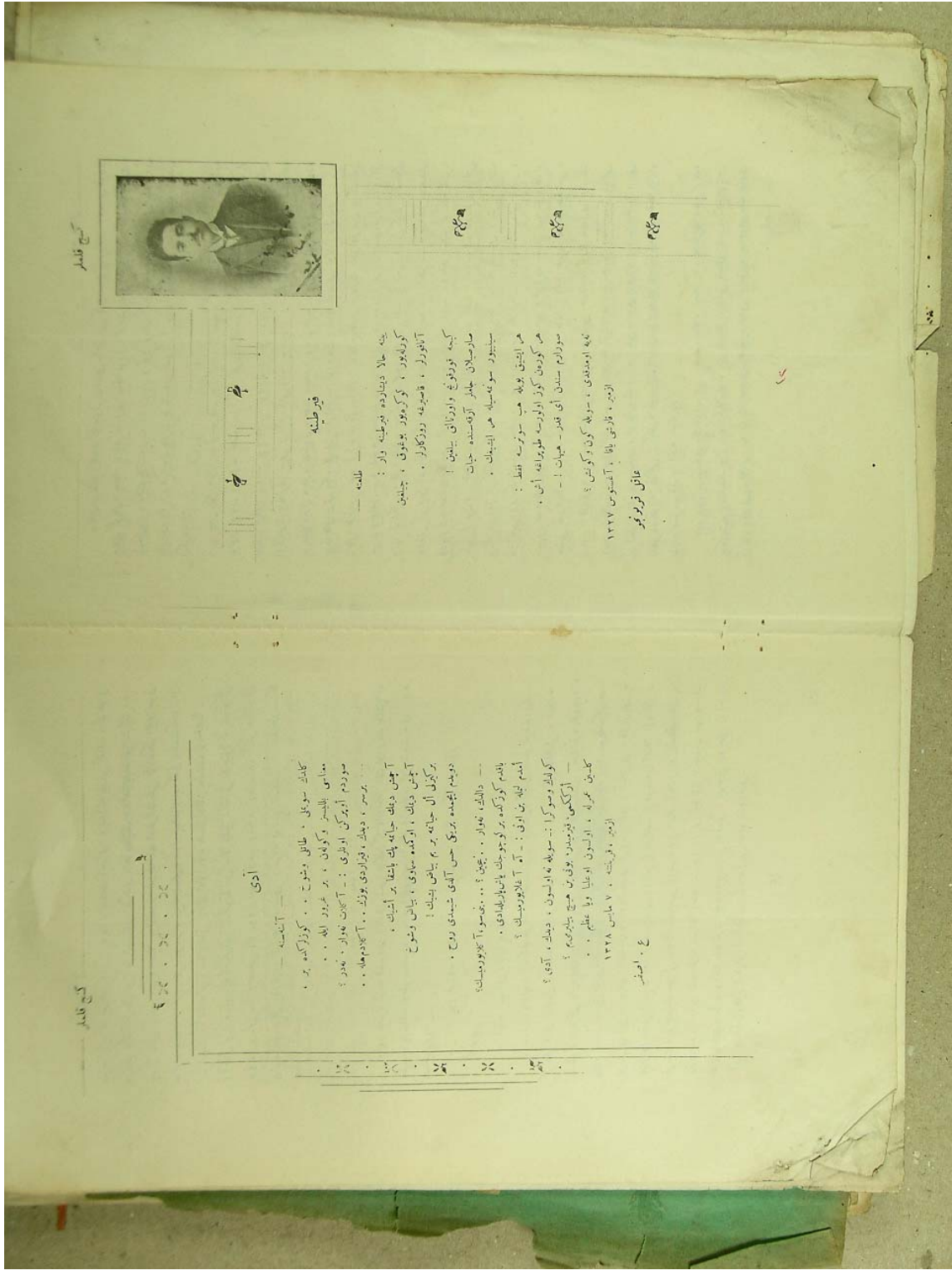
آرژونکر، اربوناجی، پروانسله، هدیه ارشدی . سنت زوئانی، و کیتخان، سنده، کوبور، نال، انزلی، قاری،
Evolution religieuse، و انزلی، هدیه، حال، و علوی، کوبور، نال، انزلی، قاری،
کوبور، نال، انزلی، قاری،

نادر ۷ - صفحه تکمیل ابدن پائری
تاکالیه که ادبی موسک

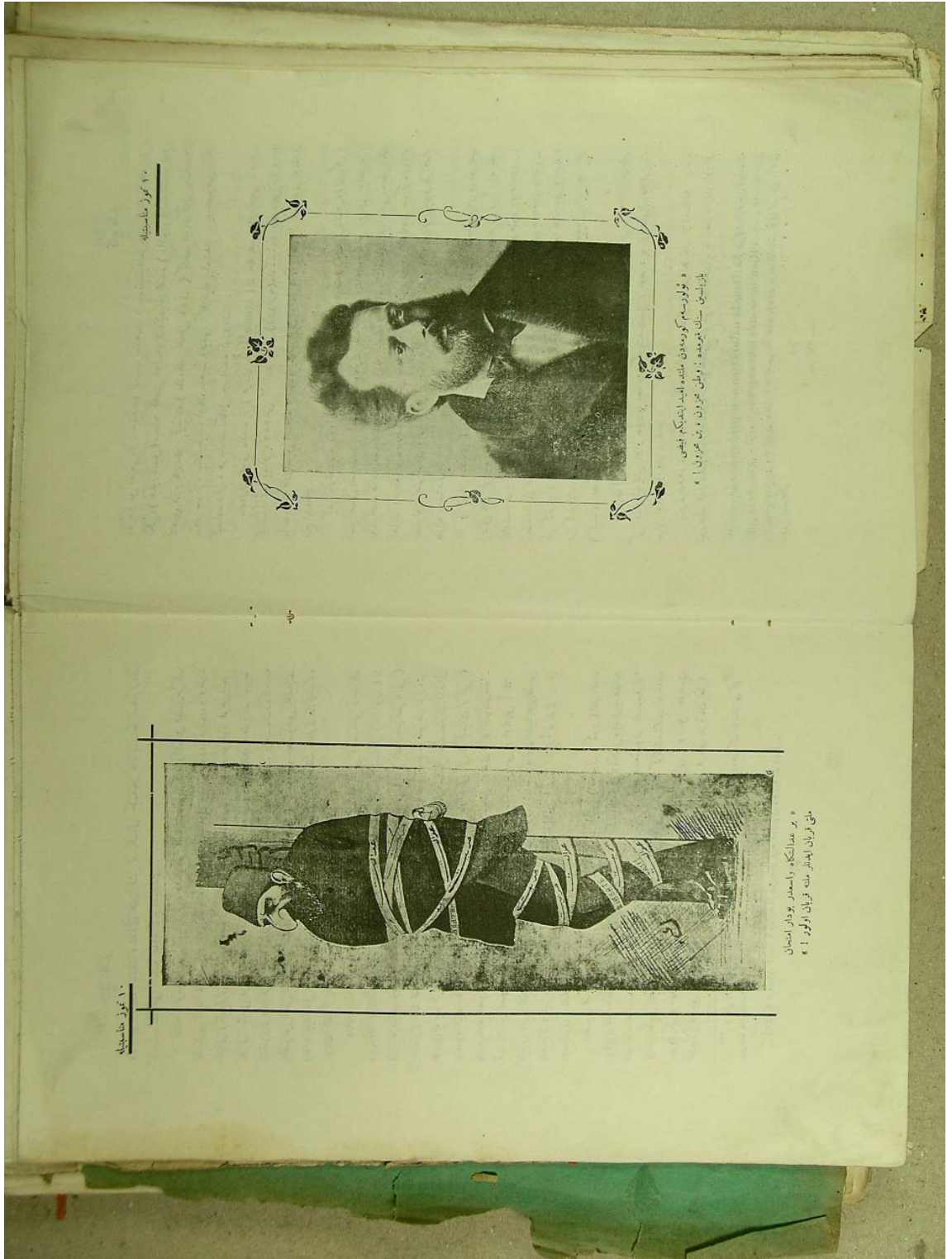
درباره حسن ایدم . لکن یک آبی کوربوردم که بر آرم ، بر آرمایه ای یعنی بر آرمایه ای
 از آن به نظر قساری آنکی علی ماهیتی غالب اند . بی . لوتور قساری بر آرمایه ای

— ۲۲ —

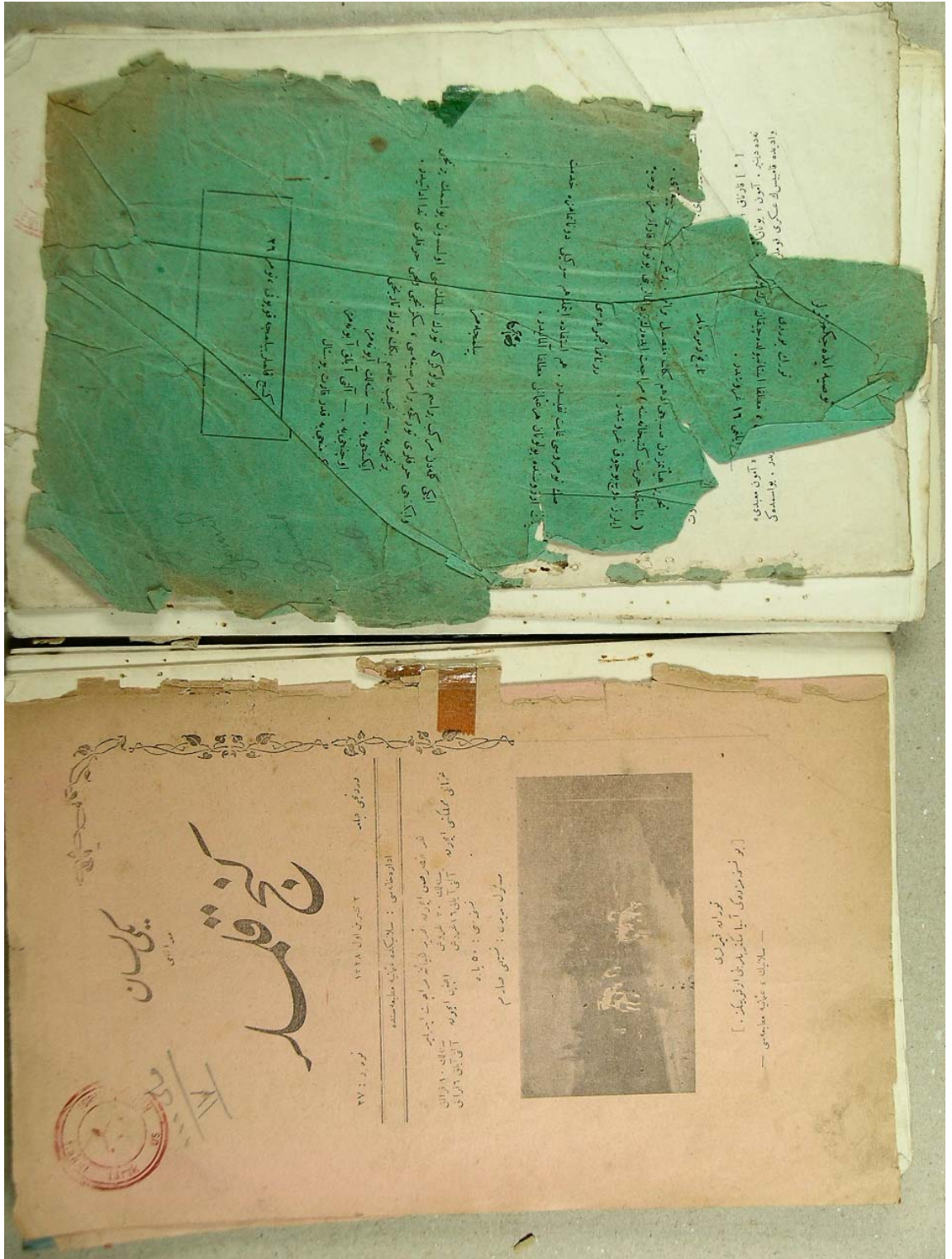
This image shows a blank, aged, cream-colored page, likely an endpaper or flyleaf of a book. The paper has a slightly textured appearance with some minor discoloration and a dark vertical crease on the right side. A small dark spot is visible near the top center.

Resim 12: 24-25 numaralı nüshanın 12. ve 13. sayfaları. Âkil Koyuncu Bey'in fotoğrafı.

Resim 13: 24-25 numaralı nüshanın 28. ve 29. sayfaları. Namık Kemal'in resmi ve Abdülhamit karikatürü.

Resim 15: 26 numaralı nüshanın arka kapağı ve 27 numaralı (son) nüshanın ön (dış) kapağı.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Genç Kalemler. 33 sayı. Selanik. Çevrimyazı basım: **Genç Kalemler Dergisi**. İsmail Parlatır - Nurullah Çetin (hızl.). Ankara: TDK Yayınları, 1999.

Hüsün ve Şiir. 8 sayı. Manastır-Selanik.

Kitaplar

(Adivar), Halide Edib. **Harap Mabetler**. 2. Basım. Orhaniye Matbaası, 1342-1924.

Adivar, Halide Edib. **Mor Salkımlı Ev**. 7. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları, Kasım 2005.

Adivar, Halide Edib. **Yeni Turan**. 5. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları, (tarihsiz).

Ağaoğlu, Samet. **Babamın Arkadaşları**. 2. Basım. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, (tarihsiz).

Ahmad, Feroz. **İttihat ve Terakki 1908-1914**. Nuran Yavuz (çev.). 4. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Ekim 1995.

Ahmad, Feroz. **İttihatçılıktan Kemalizme**. Fatmagül Berktaş (Baltalı) (çev.). 3. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Mart 1996.

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**. Yavuz Alogan (çev.). 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Aralık 1999.

Ahmet Hamdi - (Sertel) Mim. Zekeriya. **Hayat ve Şebab**. Selanik: Rumeli Matbaası, 1327.

Ahmet Şerif. **Anadolu'da Tanîn** I. Cilt. Mehmed Çetin Börekçi (hızl.). Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Ahmet Şerif. **Arnavudluk'da, Sûriye'de, Trablusgarb'de Tanîn** II. Cilt. Mehmed Çetin Börekçi (hızl.). Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Ahmet Şuayb. **Hayat ve Kitaplar: Tetebbuat-ı Edebiye ve Tarihiye**. Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi, 1317. Çevrimyazı basım: Ahmed Şuayb, **Hayat ve Kitaplar**. Erdoğan Erbay (hızl.). 1. Basım. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2005.

Aka Gündüz, **Türk Kalbi**. 1. Basım. İstanbul: Matbaa-i Hukukiye, 1327.

Akçura, Yusuf. **Türkçülüğün Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Kasım 1998.

Akçura, Yusuf. **Üç Tarz-ı Siyaset**. 4. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1998.

Akşin, Sina. **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**. 4. Basım. Ankara: İmaj Yayıncılık, Eylül 2001.

Akşin, Sina. **Jön Türkler ve İttihat Terakki**. 2. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1998.

Akşin, Sina. **Şariatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı**. 3. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1994.

Akyüz, Kenan. **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.

Alangu, Tahir. **Ömer Seyfeddin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı**. İstanbul: May Yayınları, 1968.

Althusser, Louis. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Yusuf Alp/Mahmut Özışık (çev.). 4. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, Ekim 1994.

Amin, Samir. **Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi**. Mehmet Sert (çev.). 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Temmuz 1993.

And, Metin. **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu 1908-1923**. 1. Basım. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1971.

- Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler** Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. İskender Savaşır (çev.). 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, Ağustos 1993.
- Arai, Masami. **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**. Tansel Demirel (çev.). 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Aron, Raymond. **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**. Korkmaz Alemdar (çev.). 4. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Ekim 2000.
- Atay, Falih Rıfkı. **Çankaya**. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, 1969.
- Avcıoğlu, Doğan. **Millî Kurtuluş Tarihi** 2. Cilt. İstanbul: Tekin Yayınevi, (tarihsiz).
- Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**. 2. Basım. Ankara Bilgi Yayınevi, Şubat 1969.
- Aydemir, Şevket Süreyya. **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa** Cilt II 1908-1914. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.
- Aydın, Suavi. **Modernleşme ve Milliyetçilik**. 1. Basım. Ankara: Gündoğan Yayınları. Mayıs 1993.
- Babacan, Hasan. **Mehmed Talât Paşa (1874-1921)**. Ankara: TTK Yayınları, 2005.
- Bağcı, Rıza. **Baha Tevfik'in Hayatı Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**. İzmir: Kaynak Yayınları, 1996.
- Banarlı, Nihad Sâmî. **Resimli Türk Edebiyatı Târîhi II**. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971.
- Barbier, Frédéric – Lavenir, Catherine Bertho. **Diderot'dan İnternete Medya Tarihi**. Kerem Eksen (çev.). 1. Basım. İstanbul: Okyanus Yayınları, Aralık 2001.
- Bayat, Ali Haydar. **Hüseyinzâde Ali Bey**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Baykal, Hülya. **Türk Basın Tarihi 1831-1923**. İstanbul: Afa Matbaacılık, 1990.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: I Kısım I. 4. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1991.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: II Kısım: I. 3. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1991.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: II Kısım: IV. 3. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1991.

Behmoaras, Liz. **Kimsin Jak Samanon?** 1. Basım. İstanbul: Sel Yayıncılık, 1997.

Bekir Fahri. **Jönler**. Atilla Özkırımlı (bas. hzl.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

(Betin) Saffet Ürfi. **Ziya Gökalp ve Mefkûre Arasındaki Münasebet Vesilesiyle Bir Tetkik Tecrübesi**. İkbâl Kütüphanesi (naşiri). Dersaadet: Tanin Matbaası, 1923.

Bengi, Hilmi. **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

Berkes, Niyazi. **Felsefe ve Toplumbilim Yazıları**. 1. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, Şubat 1985.

Berkes, Niyazi. **Türk Düşününde Batı Sorunu**. 1. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Mayıs 1975.

Berkes, Niyazi. **Türkiye’de Çağdaşlaşma**. Ahmet Kuyaş (yay. hzl.). 3. Basım. İstanbul: YKY, Kasım 2002.

Berktaş, Halil. **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Mayıs 1983.

(Beyatlı), Yahya Kemal. **Çocukluğum Gençliğim Siyâsî ve Edebî Hatıralarım**. 4. Basım. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1999.

(Beyatlı), Yahya Kemal. **Siyâsî ve Edebî Portreler**. 3. Basım. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, tarihsiz.

- Billig, Michael. **Banal Milliyetçilik**. Cem Şişkolar (çev.). 1. Basım. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, Aralık 2002.
- Birgen, Muhittin. **İttihat ve Terakki’de On Sene** 1. Cilt İttihat ve Terakki Neydi?. Zeki Arıkan (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, Mart 2006.
- Birinci, Ali. **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**. 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Nisan 1990.
- Bleda, Mithat Şükrü. **İmparatorluğun Çöküşü**. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1979.
- Bolay, Süleyman Hayri. **Türkiye’de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi**. 2. Basım. İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 1979.
- Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**. 4. Basım. Gerçek Yayınevi, 1993.
- Brummett, Palmira. **II. Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911**. Ayşen Anadol (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Cemal Paşa. **Hatıralar**. Alpay Kabacalı (yay. hızl.). 1. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2001.
- Cevdet Kudret. **Abdülhamit Devrinde Sansür**. 1. Basım. Milliyet Yayınları, Ocak 1977.
- Chatterjee, Partha. **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**. Sami Oğuz (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Chatterjee, Partha. **Ulus ve Parçaları**. İsmail Çekem (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Çakır, Hamza. **Osmanlıda Basın - İktidar İlişkileri** (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın). Ankara: Siyasal Kitabevi, Haziran 2002.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman. **Türkiye’de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi**. İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964.
- Çavdar, Tevfik. **Bir Örgüt Ustasının Yaşamöyküsü: Talât Paşa**. 4. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Temmuz 2001.

- Çelik Bilgin. **İttihatçılar ve Arnavutlar**. 1. Basım. İstanbul: Büke Kitapları, Ağustos 2004.
- Çelik, Hüseyin. **Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma**. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Çetinkaya, Y. Doğan. **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**. 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Çeviker, Turgut. **Burun: Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi**. 1. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, Aralık 1988.
- Çeviker, Turgut. **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü II- Meşrutiyet Dönemi 1908-1918**. 1. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, Temmuz 1988.
- Davison, Roderic H. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876** 1. Cilt. Osman Akınhay (çev.). 1. Basım. İstanbul: Papirüs Yayınevi, Ocak 1997.
- Demirkan, Tarık. **Macar Turancıları**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Haziran 2000.
- Deutsch, Karl W. **Nationalism and Social Communication** An Inquiry Into the Foundations Of Nationality. New York - Londra: The Technology Press of The Massachusetts Institute of Technology ve John Wiley & Sons, Inc. New York, Chapman & Hall, Ltd. London, 1953.
- Doğan, Abide. **Aka Gündüz**. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi**. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1956.
- Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.

- Dumont, Paul. **Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**. Ali Berkday (çev.). 1. Basım. İstanbul: YKY, Ekim 2002.
- Dumont, Paul - Georgeon, François. **Bir İmparatorluğun Ölümü 1908-1923**. Server Tanilli (çev.). Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı, Ekim 1997.
- Dumont, Paul - Haupt, George. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler**. Tuğrul Artunkal (çev.). 1. Basım. İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977.
- Duru, Kazım Nami. **“İttihat ve Terakki” Hatıralarım**. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1957.
- Duru, Kazım Nami. **Ziya Gökalp**. 2. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- Ebüzziya, Ziyad. **Şinasi**. Hüseyin Çelik (yay. hzl.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Eldem, Vedat. **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.
- Enginün, İnci. **Cenap Şahabettin**. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Ercilasun, Bilge. **II. Meşrutiyet Devrinde Tenkit I: Türkçü Tenkit**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1995.
- Ercilasun, Bilge. **Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit**. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Nisan 1981.
- Erdoğan, İrfan - Alemdar, Korkmaz. **Öteki Kuram** Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Ankara: Erk, 2002.
- Ergin, Osman. **Türk Maarif Tarihi** Cilt: 3-4. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- (Ergun), Sadeddin Nüzhet. **Ali Canip Hayatı ve Eserleri**. İstanbul: Cumhuriyet Kitaphanesi, 1937.
- Erişirgil, Mehmet Emin. **Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp**. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar (hzl.). 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1984.

- Ersanlı, Büşra. **İktidar ve Tarih** Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Ertürk, Hüsamettin. **İki Devrin Perde Arkası**. Samih Nafiz Tansu (hatıraları kaleme alan), 1. Basım. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996.
- (Erozan), Celal Sahir. **Siyah Kitap**. İstanbul: Muhtar Halit Kütüphanesi, 1328.
- Erözden, Ozan. **Ulus-Devlet**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 1997.
- Eyicil, Ahmet. **Doktor Nazım Bey**. 1. Basım. Ankara: Gün Yayıncılık, Ekim 2004.
- Filizok, Rıza. **Ali Canip’in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2001.
- France, Anatole. **Kırmızı Zambak**. İsmail Yerguz (çev.). 1. Basım. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2002.
- Freire, Paulo ve Macedo, Donaldo. **Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma**. Serap Ayhan (çev.). 1. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Haziran 1998.
- Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl**. 1. Basım. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Eylül 1987.
- Georgeon, François. **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**. Ali Berktaş (çev.). 1. Basım. İstanbul: YKY, Ocak 2006.
- Georgeon, François. **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**. Alev Er (çev.). 3. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Aralık 1999.
- (Gerçek), Selim Nüzhet. **Türk Gazeteciliği**. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Gezgin, Hakkı Süha. **Edebî Portreler**. Beşir Ayvazoğlu (yay. hzl.). 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, Temmuz 1997.
- Gencer, Mustafa. **Jön Türk Modernizmi ve “Alman Ruhu”**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Genç Kalemler Tahrir Heyeti. **Milli Jimnastik**. (Yeni Hayat Kitapları Adet: 1). Selanik: Rumeli Matbaası (tarihsiz).

Genç Kalemler Tahrir Heyeti. **Vatan! Yalnız Vatan....** . (Yeni Hayat Kitapları Adet: 2). Selanik: Rumeli Matbaası (tarihsiz).

Girgin, Atilla. **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2001.

Goorfinkel, Nina. **Gorki: Hayatı, Yazıları ve Konuşmaları**. Hüseyin Portakal (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Aralık 1992.

Göçmen, Muammer. **İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri**. 1. Basım, İstanbul: Kitabevi, Temmuz 1995.

Gökalp, Ziya. **Kızılma**. Hikmet Tanyu (hızl.). 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Gökalp, Ziya. **Makaleler I**. Şevket Beysanoğlu (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Gökalp, Ziya. **Makaleler II**. Süleyman Hayri Bolay (hızl.). 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Şubat 1982.

Gökalp, Ziya. **Makaleler IX**. Şevket Beysanoğlu (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.

Gökalp, Ziya. **Şakî İbrahim Destanı**. İstanbul: İstanbul Yayınları, 1953.

Gökalp, Ziya. **Türkçülüğün Esasları**. Mehmet Kaplan (hızl.). 2. Basım. İstanbul: MEB Yayınları, 1990. Osmanlıca basım: Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**. Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1339.

Gökalp, Ziya. **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**. İbrahim Kutluk (hızl.). 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Gökalp, Ziya. **Yeni Hayat**, Yeni Mecmua (naşiri). İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1918.

(Gökalp, Ziya.) **Ziya Gökalp Diyor ki...** . Ali Nüzhet Göksel (hızl.). İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950.

(Gökalp, Ziya.) **Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**. Ali Nüzhet Göksel (hızl.). İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1956.

(Gökalp, Ziya.) **Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları**. Fevziye Abdullah Tansel (arş. ve hızl.). 3. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1989.

Göksel, Ali Nüzhet. **Ziya Gökalp Hayatı Sanatı Eseri**. 4. Basım. İstanbul: Varlık Yayınları, Eylül 1963.

Guibernau, Montserrat. **Milliyetçilikler** 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler. Neşe Nur Domaniç (çev.). 1. Basım. İstanbul: Sarmal Yayınevi, Mayıs 1997.

Gürbüz, Yılmaz. **Balkan Acısı**. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1975.

Habermas, Jürgen. **Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü**. Tanıl Bora-Mithat Sancar (çev.). 5. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Halkın, Léon - E. **Tarih Tenkidinin Unsurları**. Bahaeddin Yediyıldız (çev.). Ankara: TTK Yayınları, 1989.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**. İstanbul: Üçdal Neşriyat, tarihsiz.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**. İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz.

Harris, George S. **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları**. Enis Yedek (çev.). 2. Basım. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976.

Hayes, Carlton J. H. **Milliyetçilik: Bir Din**. Murat Çiftkaya (çev.). İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.

Heinzelmann, Tobias. **Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914**. Türkis Noyan (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, Haziran 2004.

Heyd, Uriel. **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**. Kadir Günay (çev.). 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Eylül 1979.

Hobsbawm, Eric J. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik** "Program, Mit, Gerçeklik. Osman Akınhay (çev.). 2. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Nisan 1995.

Hobsbawm, Eric J. **Devrim Çağı: 1789-1848**. Jülide Ergüder-Alâeddin Şenel (çev.). 1. Basım. Ankara: V Yayınları, Aralık 1989.

Hobsbawm, Eric J. **İmparatorluk Çağı 1875-1914**. Vedat Aslan (çev.). 2. Basım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Temmuz 2003.

Hobsbawm, Eric J. **Sermaye Çağı 1848-1875**. Bahadır Sina Şener (çev.). 1. Basım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 1998.

Huyugüzel, Ö. Faruk. **Necip Türkçü**. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Hüseyin Kâzım Kadri. **Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım**. İsmail Kara (hızl.). 2. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Haziran 2000.

Iacovella, Angelo. **Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk**. Tülin Altınova (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 1998.

(İbrahim Temo). **İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları**. İstanbul: Arba Yayınları, 1987.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: I. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: X. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. **Son Asır Türk Şairleri** Cüz: XI. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1970.

İnuğur, M. Nuri. **Basın ve Yayın Tarihi**. 3. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 1993.

İnuğur, M. Nuri. **Türk Basınında “İz” Bırakanlar**. 2. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 1999.

İrtem, Süleyman Kâni. **Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür**. Osman Selim Kocahanoğlu (yay. haz.). İstanbul: Temel Yayınları, 1999.

İskit, Server. **Türkiye’de Matbuat Rejimleri**. İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939.

İskit, Server. **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**. Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, 1943.

İskit, Server R. **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**. 1. Basım. İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.

Jeanneney, Jean-Noel. **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**. Esra Atuk (çev.). 1. Basım. İstanbul: YKY, Ocak 1998.

Jusdanis, Gregory. **Geçikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi**. Tuncay Birkan (çev.). 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, Mayıs 1998.

Kabacalı, Alpay. **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**. 1. Basım. İstanbul: Literatür Yayınları, Eylül 2000.

Kansu, Aykut. **1908 Devrimi**. Ayda Erbal (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Kaplan, Mehmet. **Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser**. 2. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Şubat 1987.

Karaca, Nesrin Tağızade. **Celal Sahir Erozan**. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Karakaş, Mehmet. **Türk Ulusçuluğunun İnşası**. 1. Basım. Ankara: Vadi Yayınları, Şubat 2000.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi IX**. Cilt İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918). Ankara: TTK Yayınları, 1996.

- Karaman, Deniz. **Câvid Bey ve Ulûm-ı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmûası**. Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**. Atilla Özkırımlı (bas. hzl.). 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Hüküm Gecesi**. Atilla Özkırımlı (yay. hzl.). 3. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998. Osmanlıca basım: Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**. İstanbul: Milliyet Matbaası, 1927.
- Kars, H. Zafer. **1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği**. 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Haziran 1997.
- Kayalı, Hasan. **Jön Türkler ve Araplar**. Türkan Yöney (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ağustos 1998.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret. **Bir Roman Gibi**. 2. Basım. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Ekim 2002.
- Kâzım Karabekir. **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**. 2. Basım. İstanbul: Emre Yayınları, Ocak 1995.
- Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu). **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı**. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, Nisan 1994.
- Kıvılcımlı, Hikmet. **Edebiyat-ı Cedide'nin Felsefesi**. Emin Karaca (yay. hzl.). 1. Basım. İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları, Ekim 1989.
- Koç, Murat. **Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908-2004)**. 1. Basım. İstanbul: Temel Yayınları, Şubat 2005.
- Koçer, Hasan Ali. **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Kohn, Hans. **Türk Milliyetçiliği**. Ali Çetinkaya (çev.). İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1944.
- Koloğlu, Orhan. **1908 Basın Patlaması**. 1. Basım. İstanbul: BAS-HAŞ, Şubat 2005.
- Koloğlu, Orhan. **İttihatçılar ve Masonlar**. 2. Basım. İstanbul: Eylül Yayınları, Nisan 2002.

Koloğlu, Orhan. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, Aralık 1994.

Koloğlu, Orhan. **Osmanlı-İtalya Libya Savaşında İttihatçılar, Masonlar ve Sosyalist Enternasyonal**. 1. Basım. Ankara: Ümit Yayıncılık, Temmuz 1999.

Korlaelçi, Murtaza. **Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi**. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Köprülü, Fuat. **Edebiyat Araştırmaları**. 3. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Köprülü, Orhan F. **Fuad Köprülü**. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Köroğlu, Erol. **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Kösemihal, Nurettin Şazi. **Durkheim Sosyolojisi**. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Ekim 1971.

Kösemihal, Nurettin Şazi. **Sosyoloji Tarihi**. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.

Kuran, Ahmed Bedevi. **İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki**. İstanbul: Tan Matbaası, 1948.

Kuran, Ahmet Bedevi. **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**. 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Nisan 2000.

Kurdakul, Şükran. **Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönemi**. 1. Basım, İstanbul: May Yayınları, Aralık 1976.

Kurnaz, Şefika. **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**. 1. Basım. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.

Kushner, David. **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)**. Şevket Serdar Türet - Rekin Ertem - Fahri Erdem (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kervan Yayınları, Ağustos 1979.

Kür, İsmet. **Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991.

- Landau, Jacob M. **Pan-İslâm Politikaları -İdeoloji ve Örgütlenme-**. Nigar Bulut (çev.). 1. Basım. İstanbul: Anka Yayınları, Kasım 2001.
- Landau, Jacob M. **Pantürkizm**. Mesut Akın (çev.). 1. Basım. İstanbul: Sarmal Yayınevi, Aralık 1999.
- Landau, Jacob M. **Tekinalp: Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Le Bon, Gustave. **Kitleler Psikolojisi**. 1. Basım. İstanbul: Hayat Yayınları, Kasım 1997. Osmanlıca basım: Le Bon, Gustave. **Ruh-ül Akvam**. Doktor Abdullah Cevdet (çev.). 2. Basım. İstanbul: Matbaa-i İctihad, 1913.
- Lenin, V. İ. **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**. Muzaffer Erdost (çev.). 8. Basım. Ankara: Sol Yayınları, Kasım 1992.
- Levend, Agâh Sırrı. **Şemsettin Sami**. Ankara: TDK Yayınları, 1969.
- Levend, Agâh Sırrı. **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**. 2. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 1960.
- Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. Metin Kıratlı (çev.). 8. Basım. Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- (Lütfi Fikri Bey). **Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü "Daima Muhalefet"**. Yücel Demirel (yay. hzl.), İstanbul: Arma Yayınları, Mayıs 1991.
- Lütfi Simavi. **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim**. 2. Basım. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004.
- McLuhan, Marshall. **Gutenberg Galaksisi** Tipografik İnsanın Oluşumu. Gül Çağalı Güven (çev.). 1. Basım. İstanbul: YKY, Mayıs 2001.
- Mardin, Şerif. **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908**. 6. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Mert, Necati. **Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar**. 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, Nisan 2004.

Mutluay, Rauf. **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)**. 1. Basım. İstanbul: Gerçek Yayınevi, Mayıs 1973.

Mutluay, Rauf. **100 Soruda Tanzimat ve Servetifünun Edebiyatı (XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı)**. 2. Basım. İstanbul: Gerçek Yayınevi, Ekim 1988.

Mutluay, Rauf. **100 Soruda Türk Edebiyatı**. 5. Basım. İstanbul: Gerçek Yayınevi, Aralık 1981.

(Naciye Neyyal). **Ressam Naciye Neyyal'ın Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları**. Fatma Rezan Hürmen (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Pınar Yayınları, Mart 2000.

Nevsâl-i Milli 1330 Birinci Sene. T. Z. (düz.). İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası (Frat, Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi), 1330/1914.

Oba, Ali Engin. **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**. 1. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ocak 1995.

Okay, Cüneyd. **Eski Harfli Çocuk Dergileri**. İstanbul: Kitabevi, Şubat 1999.

Olgun, İbrahim. **Necip Türkçü**. Ankara: TDK Yayınları, 1971.

Oral, Fuat Süreyya. **Türk Basın Tarihi** Birinci Kitap-Osmanlı İmparatorluğu Dönemi. yer, yayınevi, tarih yok.

Ortaç, Yusuf Ziya. **Bizim Yokuş**. İstanbul: Akbaba Yayınları, 1966.

Ortaç, Yusuf Ziya. **Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler**. 2. Basım. İstanbul: Akbaba Yayınevi, 1963.

Orkun, Hüseyin Namık. **Türkçülüğün Tarihi**. İstanbul: Berkalp Kitabevi, 1944.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923). Mete Tuncay-Erik Jan Zürcher (der.). Mete Tuncay (çev.). 3. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Ozansoy, Halit Fahri. **Edebiyatçılar Çevremde**. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1970.

Ozansoy, Halit Fahri. **Edebiyatçılar Geçiyor**. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1967.

Öksüz, Yusuf Ziya. **Türkçenin Sadeleşme Tarihi-Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**. 1. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 1995.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri 1 Efruz Bey**. 11. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 2003.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri Hikâyeler 1**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 1999.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri Hikâyeler 3**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Kasım 1999.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri Makaleler 1**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 2001.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri Makaleler 2 - Tercümeler**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 2001.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Mart 2000.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri 12 Doğduğum Yer**. Muzaffer Uyguner (hızl.). 3. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri 13 Dil Konusunda Yazılar**. Muzaffer Uyguner (hızl.). 1. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 1989.

Ömer Seyfettin. **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**. Muzaffer Uyguner (hızl.). 2. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002.

Ömer Seyfettin **Bütün Eserleri 17 Yaşasın Dolap Öyküler-Yazılar-Fıkralar-Şiirler-Çeviriler**. Muzaffer Uyguner (hızl.). 1. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 2002.

- Önen, Nizam. **İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**. 1. Basım. İstanbul: Sarmal Yayınevi, Nisan 1999.
- Parla, Taha. **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm**. 4. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Parlatır, İsmail. **Şinasi**. 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Perinçek, Doğu. **Aydın ve Kültür**. 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Mart 2002.
- Perinçek, Doğu. **Osmanlı’dan Bugüne Toplum ve Devlet**. 3. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Kasım 1991.
- Petrosyan, Yuriy Aşatoviç. **Sovyet Gözüyle Jöntürkler**. Mazlum Beyhan ve Ayşe Hacıhasanoğlu (çev.). 1. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 1974.
- Polat, Nazım H. **Külliyyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin**. 1. Basım. İstanbul: Arma Yayınları, Kasım 1998.
- Polat, Nazım H. **Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti**. 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Polat, Nazım H. **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**. 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Polat, Nazım H. **Şahabeddin Süleyman**. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Ramsaur, Ernest Edmondson. **Jön Türkler ve 1908 İhtilâli**. Nuran Yavuz (çev.). 2. Basım. İstanbul: Sander Yayınları, Şubat 1982.
- Sadoğlu, Hüseyin. **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2003.
- Safa, Peyami. **Türk İnkılâbına Bakışlar**. Kanaat Kitabevi, 1938.

Sait Paşa, **Gazeteci Lisani**. Dersaadet: Sabah Matbaası, 1327.

Sakaoğlu, Necdet. **Osmanlı Eğitim Tarihi**. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, Ekim 1993.

Salahaddin Asım. **Osmanlı'da Kadınlığın Durumu**. Metin Martı (hızl.). İstanbul: Arba Yayınları, Kasım 1989.

Sarınay, Yusuf. **Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004.

Schlesinger, Philip. **Medya, Devlet ve Ulus** Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler. Mehmet Küçük (çev.). 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Ağustos 1994.

Sertel, Sabiha. **İlericilik, Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret**. 3. Basım. İstanbul: Çağdaş Yayınları, Ekim 1996.

Sertel, Yıldız. **Babam Gazeteci Zekeriya Sertel: Susmayan Adam**. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Ekim 2002.

Sertel, Zekeriya. **Hatırladıklarım**. 5. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2001.

Sevük, İsmail Habib. **Dil Davası**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1949.

(Sevük), İsmail Habib. **Edebî Yeniliğimiz**. İstanbul: Remzi Kitabevi, (tarihsiz).

(Sinanoğlu), Nüzhet Haşim. **Milli Edebiyata Doğru** Birinci Cilt. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi, 1918.

Smith, Anthony D. **Millî Kimlik**. Bahadır Sina Şener (çev.). 3. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909). Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Önal (hızl.), Ankara: TTK Yayınları, 1995.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi. 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Mayıs 1997.

Stalin, Josef. **Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu**. Muzaffer Erdost (çev.). 4. Basım. Ankara: Sol Yayınları, Kasım 1994.

Süleyman Fehmi. **Edebiyat**, 3. Basım, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1328.

Swietochowski, Tadeusz. **Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920**. Nuray Mert (çev.). 1. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları, Ağustos 1988.

Şapolyo, Enver Behnan. **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**. Ankara: Güven Matbaası, 1971.

Şapolyo, Enver Behnan. **Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**. İstanbul: Güven Basımevi, 1943.

Şenel, Alâeddin. **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**. 2. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, Kasım 1993.

Şıvgın, Hale. **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**. Ankara: AKDİTK Atatürk Araştırma Merkezi, 1989.

Şinasi. **Makaleler (Külliyat IV)**. Fevziye Abdullah Tansel (bas. hzl.). Ankara: Dün-Bugün Yayınevi, 1960.

Taggart, Paul. **Popülizm**. Barış Yıldırım (çev.). 1. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2004.

Tahsin Nahit ve Ruhsan Nevvâre. **Jön Türk Üç Perdelik Milli Temaşa**. Dersaadet: Asodoryan Matbaası, 1325.

Tanilli, Server. **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. **Edebiyat Üzerine Makaleler**. Zeynep Kerman (hzl.). 5. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 1998.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**. 9. Basım. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001.

- Tarakçı, Celâl. **Cenâb Şehabeddin’de Tenkid** -Dil, Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri. Samsun: Eser Matbaası, 1986.
- Temir, Ahmet. **Yusuf Akçura**. 2. Basım. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1997.
- Tevetoğlu, Fethi. **Ömer Nâci**. 2. Basım. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Tevetoğlu, Fethi. **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler (1910-1960)**. 1. Basım. Ankara: (yayınevi yok), Şubat 1967.
- Tevfik Fikret. **Haluk’un Defteri**. İstanbul: Tanin Matbaası, 1327.
- Timuçin, Afşar. **Düşünce Tarihi** Üçüncü Cilt. 3. Basım. İstanbul: Bulut Yayınları, 2001.
- Timurtaş, Faruk K. **Dil Dâvası ve Ziya Gökalp**. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1965.
- Tokgöz, Ahmet İhsan. **Matbuat Hatıralarım**. Alpay Kabacalı (yay. haz.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, Haziran 1993.
- Tolga, Osman. **Ziya Gökalp ve İktisadî Fikirleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1949.
- Toprak, Zafer. **Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)**. Ankara: Yurt Yayınları, 1982.
- Topuz, Hıfzı. **Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları**. 1. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, Ekim 1998.
- Topuz, Hıfzı. **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Kasım 2003.
- Tuğay, Asaf. **İbret: Abdülhamid’e Verilen Journaller ve Journalciler**. İstanbul: Okat Yayınevi, (tarihsiz).
- Tunaya, Tarık Zafer. **Hürriyet’in İlânı**. 2. Basım. İstanbul: Arba Yayınları, Ağustos 1996.

- Tunaya, Tarık Zafer. **İslamcılık Akımı**. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasal Partiler** Cilt 1. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasal Partiler** Cilt 3. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I**. Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı, Ocak 1999.
- Tuncay, Mete. **Türkiye’de Sol Akımlar-I (1908-1925)**. 2. Basım. İstanbul: BDS Yayınları, Ağustos 2000.
- Tuncer, Hüseyin. **Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı**. İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.
- Tuncer, Hüseyin. **Servet-i Fünun Edebiyatı**. 1. Basım. İzmir: Akademi Kitabevi, Kasım 1992.
- Tuncer, Hüseyin. **Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme**. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Turhan, Dağlı Oğlu Hikmet. **Şemsettin Sami Hayatı ve Eserleri**. İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934.
- Türk Yurdu**. Çevrimyazı basım. 1. Cilt (1-2) (1911-1912). Ankara: Tutibay Yayınları, 1998.
- Türk Yurdu**. Çevrimyazı basım. 2. Cilt (3-4) (1912-1913). Ankara: Tutibay Yayınları, 1999.
- Türkiye’de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984)**. 1. Basım, İstanbul: Gelişim Yayınları, Ekim 1984.
- Türkiye’de Yabancı Dilde Basın**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1985.

Tütengil, Cavit Orhan. **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, 1966.

Tütengil, Cavit Orhan. **“Yeni Osmanlılar”dan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**. 2. Basım. İstanbul: Belge Yayınları, Şubat 1985.

Tütengil, Cavit Orhan. **Ziya Gökalp Üstüne Notlar**. İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1964.

Ubicini, J. H. A. **1855’de Türkiye** 1. Cilt. Ayda Düz (çev.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Ocak 1977.

Uçman, Abdullah. **Rıza Tevfik’in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma**. İstanbul: Kitabevi, Ekim 2004.

Uraz, Murad. **Aka Gündüz: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar**. İstanbul: Sühulet Kitabevi, 1938.

Uşaklıgil, Halid Ziya. **Aşk-ı Memnu** Bütün Eserleri Romanlar: 1. Muharrem Kaya (yay. hzl.). 1. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları, Eylül 2001.

Uşaklıgil, Halid Ziya. **Kırk Yıl**. Şemsettin Kutlu (hzl.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987.

Uşaklıgil, Halid Ziya. **Saray ve Ötesi**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1981.

Ülken, Hilmi Ziya. **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**. 7. Basım. Ülken Yayınları, 2001.

Ülken, Hilmi Ziya. **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**. İstanbul: Ülken Yayınları, 1997.

Ünaydın, Ruşen Eşref. **Diyorlar ki**. Şemseddin Kutlu (hzl.), 3. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Üstel, Füsun. **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Vatandaş, Celalettin. **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu**. 1. Basım. İstanbul: Açılımkitap, Haziran 2004.

Veinstein, Gilles (hızl.). **Selânik 1850-1918**. Cüneyt Akalın (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Volkan Gazetesi 1908-1909 Derviş Vahdeti. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.). İstanbul: İz Yayıncılık, 1992.

Walicki, Andrzej. **Rus Düşünce Tarihi 1760-1900 Aydınlanmadan Marksizme**. Alâeddin Şenel (çev.). 1. Basım. Ankara: V Yayınları, Şubat 1987.

Yalçın, Hüseyin Cahit. **Edebiyat Anıları**. Rauf Mutluay (hızl.). 3. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 1999.

(Yalçın), Hüseyin Cahit. **Hayal İçinde**. 1. Basım. İstanbul: Ulum Matbaası, Mart 1317.

(Yalçın), Hüseyin Cahit. **Kavgalarım**. Tanin Matbaası, 1326.

Yalçın, Hüseyin Cahit. **Siyasal Anılar**. 2. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2000.

Yalman, Ahmed Emin. **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 (1888-1922)**. Erol Şadi Erdinç (hızl.). 2. Basım. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997.

Yerlikaya, İlhan. **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi**. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1994.

Yılmaz, Ayfer - Çandır, Kâzım. **Tahsin Nâhid'in Piyesleri**. 1. Basım. Ankara: Ürün Yayınları, Nisan 2005.

(Yöntem), Ali Canip. **Geçtiğim Yol**. Ahmediye Matbaacılık Şirketi, 1918/1334.

(Yöntem), Ali Canip. **Milli Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey'le Münakaşalarım 1328-1329**. İstanbul: Kanaat Matbaası, 1918.

Yöntem, Ali Canib. **Ömer Seyfeddin Hayatı-Eserleri**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1947.

Yöntem, Canip. **Ömer Seyfeddin: Hayatı ve Eserleri**. Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1935.

(Yöntem, Ali Canip). **Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

(Yöntem), Ali Canip. **Türk Edebiyatı Antolojisi (Lise Kitapları: III. Sınıf)**. 2. Basım. İstanbul: Devlet Matbaası, 1934.

Yücebaş, Hilmi. **Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz: Hayatı-Hâtıraları-Eserleri**. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1959.

Yücel, Hasan Ali. **Edebiyat Tarihimizden**. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.

(Yükselen). Mehmet Ali Tevfik. **Turanlı'nın Defteri**. Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1330.

Makaleler

Ahmad, Feroz. "Jön Türkler Döneminde Savaş ve Toplum 1908-1918", **Tarih ve Toplum**. Cilt: 11 Sayı: 64, Nisan 1989.

Akbayar, Nuri. "Osmanlı Yayıncılığı", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** 6. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

(Akçura, Yusuf). (Başlıksız), **Hakimiyet-i Milliye**. Numara: 395, 4 Ocak 1922, s. 1-2. Çevrimyazı basım: Akçura, Yusuf. "‘Halka Doğru’ ve Tolstoy", **Teori**. Sayı: 188, Eylül 2005.

Akünel, Dündar. "Jön Türk Gazeteleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** 3. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

- Akşin, Sina. “Önsöz”. Çiçek, Hikmet. **Dr. Bahattin Şakir İttihat ve Terakki’den Teşkilatı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobeni**. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, Temmuz 2004.
- Akşin, Sina. “Türk Ulusçuluğu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz.
- Alemdar, Korkmaz. “Tarih ve İletişim”, **İletişim ve Tarih**. 1. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Nisan 1996.
- Alkan, Mehmet Ö. “II. Meşrutiyet’te Doğa Felsefesi veya Suphi Ethem Üzerine Notlar”, **Felsefe Dergisi**. Sayı: 29 (89/3).
- Alkan, Mehmet Ö. “Laik Bir İdeolojinin Doğuşu ya da II. Meşrutiyet’te Türkçülüğün Toplumsal İdeolojisi: Yeni Hayat ve Yeni Felsefe Mecmuası”, **Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan**. İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992.
- And, Metin. “Tanzimat ve Meşrutiyet’te Tiyatro Yazarlığı”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 6. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Arai, Masami. “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 1 Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Arıkan, Zeki. “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 1. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, (tarihsiz).
- Arslan, Emre. “Türkiye’de Irkçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Azim, Mehmet. “Çocuk Bahçesi Dergileri”, **Müteferrika**. Sayı: 19, Yaz 2001.
- Balçık, M. Berk. “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

- Bauer, Otto. “‘Ulus’ Konsepti”, **Avusturya Marksizmi**. Tom Bottomore - Patrick Goode (der.). Celal A. Kanat (Türkçe bas. der.). 1. Basım. İstanbul: Kavram Yayınları, Ocak 1992.
- Birinci, Ali. “Vatan! Yalnız Vatan Hakkında Birkaç Söz...”, **Tarih ve Toplum**. Cilt: 12 Sayı: 70, Ekim 1989.
- Birinci, Ali. “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin II. Meşrutiyet Sonrasındaki İlk Nizamnamesi”, **Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan**. İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992.
- Cevdet Kudret. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Cora, Y. Tolga. “II. Meşrutiyet’te Beden Terbiyesi; Genç Kalemler’in ‘Milli Jimnastik’ (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar”, **Müteferrika**. Sayı: 29, Yaz 2006/1.
- Cunbur, Müjgan. “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.
- Çelik, Hüseyin. “Genç Kalemler Dergisi Üzerine Yazılanlar ve Bazı Hatalar”, **Türk Dili**. Sayı: 430, Ekim 1987.
- Çetik, Mete. “Manastır’da İlan-ı Hürriyet’e Dair Bir Albüm Münasebetiyle İttihat ve Terakki Manastır Örgütü”, **Tarih ve Toplum**. Cilt: 30 Sayı: 178, Ekim 1998.
- Çetinkaya, Y. Doğan. “Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Demir, Remzi. “Subhi Edhem Bey’in Bilim Tarihi ve Bilim Felsefesi Bilinci”, **Bilim ve Ütopya**. Sayı: 139, Ocak 2006.
- (Duru), Kâzım Nami. “Merhumun Tercüme-i Hâli ve Menâkıbı”, **Türk Yurdu**. Yıl: 1 Sayı: 7, 9 Şubat 1327 - 22 Şubat 1912. Çevrimyazı basım, 1. Cilt. Ankara: Tutubay Yayınları, 1998.

(Duru), Kâzım Nami. “Türkçe Sarfın Mucidi”, **Türk Yurdu**. Yıl: 1 Sayı: 24, 4 Teşrinievvel 1328 - 17 Ekim 1912. Çevrimyazı basım, 1. Cilt. Ankara: Tutibay Yayınları, 1998.

Enginün, İnci. “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Yabancılar”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Enginün, İnci. “Ömer Seyfettin’in Hikâyeciliği”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.

Ertop, Konur. “Dil Devrimine Yön Veren ve Ulusal Edebiyat Akımına Temel Oluşturan Yayın Organı: Genç Kalemler”, **Milliyet Sanat Dergisi**. Sayı: 20, 15 Mart 1981.

Ertop, Konur. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Dil Sadeleşmesi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Georgeon, François. “Müslüman ve Dönme Selânik”, **Selânik 1850-1918**. Gilles Veinstein (hızl.). Cüneyt Akalın (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Gerçek, Selim Nüzhet. “Jön Türk Gazeteleri”, **Türk Matbuatı**. Ali Birinci (der.). Ankara: Gezgin Kitabevi.

Gerçek, Selim Nüzhet. “Jön Türk Neşriyatı”, **Türk Matbuatı**. Ali Birinci (der.). Ankara: Gezgin Kitabevi.

Gökalp, Ziya. “Halkçılık”, **Yeni Mecmua**. İkinci Cilt Sayı: 32, 14 Şubat 1918.

Gökalp, Ziya. “Türkçülük Nasıl Doğdu”, **Yeni Mecmua**. İkinci Cilt Sayı: 40, 18 Nisan 1918.

Gözaydın, Nevzat. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Halk Edebiyatı Etkileri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

- Gümüőğlu, Firdevs. “Türk Yurdu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Hanioğlu, Şükrü. “Batıcılık”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 5. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Jön Türk Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 3. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Jön Türklerin Yabancı Dilde Yayınladıkları Dergilerde İşledikleri Temalar”, **Türkiye’de Yabancı Dilde Basın**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1985.
- Hanioğlu, Şükrü. “Osmanlıcılık”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 5. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hanioğlu, Şükrü. “Türkçülük”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 5. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hobsbawm, Eric. “Introduction: Inventing Traditions”, **The Invention of Tradition**. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger (edit.). 11. Basım. Cambridge: Cambridge University Pres, 2003.
- Huyugüzel, Ö. Faruk. “Ömer Seyfeddin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Işın, Ekrem. “Osmanlı Materyalizmi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Işın, Ekrem. “Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Jaffrelot, Christophe. “Bazı Ulus Teorileri”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**. Jean Leca (hızl.). Siren İdemen (çev.). 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, Eylül 1998.
- Kaplan, Mehmet. “Altın Destan”, **Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**. 21. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 2005.

- Kaplan, Mehmet. “Bahar ve Kelebekler’in Tahlili”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Kaplan, Mehmet. “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2**. 6. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Kasım 2004.
- Kaplan, Mehmet. “Sokak Feneri”, **Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**. 21. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Eylül 2005.
- Karakoç, İrfan. “Osmanlı Basınında Öncü Bir Sosyalist Dergi: İştirak”, **Müteferrika**. Sayı: 15, Yaz 1999-1.
- Karal, Enver Ziya. “Tanzimat’tan Sonra Türk Dili Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi 2**. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- “Kâzım Nami Bey”, **Nevsâl-i Milli** 1330 Birinci Sene. T. Z. (düz.). İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası (Frat, Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi), 1330/1914.
- Kocabaşoğlu, Uygur. “Bu Bir Rekor mudur?”, **Tarih ve Toplum**. Cilt: 11 Sayı: 64, Nisan 1989.
- Korlaelçi, Murtaza. “Pozitivist Düşüncenin İthali”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 1 Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Lenin, V.I. “Nereden Başlamalı?”, **Seçme Eserler** Cilt: 2. Süheyla Kaya-İsmail Yarkın (çev.). 1. Basım. İstanbul: İnter Yayınları, Kasım 1993.
- Levend, Ağâh Sırrı. “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1961**. Ankara: TDK Yayınları, 1962.
- Lory, Bernard. “Yıl 1912, Yunanlılar Kente Girer”, **Selânik 1850-1918**. Gilles Veinstein (hızl.). **Selânik 1850-1918**. Cüneyt Akalın (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Lory, Bernard - Popovic, Alexandre. “Balkanlar’ın Kavşağındaki Manastır 1816-1918”, **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**. Paul Dumont - François

- Georgeon (edit.). Ali Berkay (çev.). 2. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Şubat 1999.
- Mardin, Şerif. “19. yy’da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Odabaşı, Arda. “Fransız Devrimi’nin Dil Politikaları (1789-1794)”, **Bilim ve Ütopya**. Sayı: 115, Ocak 2004.
- Odabaşı, Arda. “Dilde Devrimcilik: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi”, **Teori**. Sayı: 165, Ekim 2003.
- Odabaşı, Arda. “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Halkçılığı ve Halka Doğru Dergisi”, **Teori**. Sayı: 188, Eylül 2005.
- Odabaşı, Arda. “Tanzimatçılığa Karşı Yeni Osmanlılar”, **Bilim ve Ütopya**. Sayı: 132, Haziran 2005.
- Ömer Seyfettin. “Ali Canip Bey ve Sanatı”, **Nevsâl-i Milli** 1330 Birinci Sene. T. Z. (düz.). İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası (Frat, Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi), 1330/1914.
- Ömer Seyfettin. “Yeni Lisana Dair”, **Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Makaleler 1**. Hülya Argunşah (hızl.). 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, Ocak 2001.
- Özdem, Ragıp. “Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz”, **Tanzimat 2**. 2. Basım. İstanbul: MEB Yayınları, 1999.
- Özyurt, Cevat. “Dilde ve Edebiyatta Uluslaşma: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi”, **Muhafazakâr Düşünce**. Yıl: 2 Sayı: 5, Güz 2005.
- Parlatır, İsmail. “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.
- Parlatır, İsmail - Çetin, Nurullah. “Sunuş”, **Genç Kalemler Dergisi**. İsmail Parlatır - Nurullah Çetin (hızl.). Ankara: TDK Yayınları, 1999.

Rıza Tevfik. “Emin Bey ve Emin Bey Türkçesi”, **Türk Yurdu**. Yıl: 1 Sayı: 4, 29 Kanunievvel 1327 - 11 Ocak 1912. Çevrimyazı basım, 1. Cilt. Ankara: Tutubay Yayınları, 1998.

“Selim Sırrının İttihatçılığı”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 6, 5 Nisan 1962.

(Tanır), Ali Haydar. “Hatıralar”, **Ziya Gökalp Dergisi**. Cilt: 1 Sayı: 1, Kasım 1974.

Tekeli, İlhan. “Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması”, **Cumhuriyetin Harcı** 1. Kitap. (İlhan Tekeli ve Selim İlkin). 1. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2003.

Tekeli, İlhan. “Türkiye’de Halkçılık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz.

Tekeli, İlhan - İlkin, Selim. “İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selânik’in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği”, **Cumhuriyetin Harcı** 1. Kitap. (İlhan Tekeli ve Selim İlkin). 1. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2003.

Tekeli, İlhan - Şaylan, Gencay. “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, **Toplum ve Bilim**. Sayı: 5-6, 1978.

Tekin Alp, “Hal Tercümesi”, Jacob M. Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Tekin Alp, “Hal Tercümesi (1939)”, Jacob M. Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Tekin Alp, “Türkçülük ve Pan-Türkçülük Ülküsü”, Jacob M. Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

(Tekin Alp) Risal, P., “Türkler Bir Rûh-ı Millî Arıyorlar”, Jacob M. Landau, **Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Tansel, Fevziye Abdullah. “Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla Ömer Seyfeddin’in Hayât Çizgisi İlk Eser ve Şiirleri”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer**

Seyfettin. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.

Toprak, Zafer. “Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm”, **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu.** Sabahattin Şen (yay. hzl.). 1. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları, Temmuz 1995.

Toprak, Zafer. “Bir ‘Evrak-ı Muzırır’: Şehrah Gazetesi”, **Tarih ve Toplum.** Sayı: 37, Ocak 1987.

Toprak, Zafer. “Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların ‘Türkleştirme Politikası’”, **Toplumsal Tarih.** Sayı: 146, Şubat 2006.

Toprak, Zafer. “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, **Türkiye’de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984).** 1. Basım. İstanbul: Gelişim Yayınları, Ekim 1984.

Toprak, Zafer. “II. Meşrutiyet’te Fikir Dergileri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 1. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, (tarihsiz).

Toprak, Zafer. “Mustafa Nermi ve Fransız İhtilâl-i Kebiri”, **Tarih ve Toplum.** Cilt: 12 Sayı: 67, Temmuz 1989.

Toprak, Zafer. “Osmanlı’da Toplumbilimin Doğuşu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 1 Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Toprak, Zafer. “Osmanlı Narodnikleri: ‘Halka Doğru’ Gidenler”, **Toplum ve Bilim.** Sayı: 24, Kış 1984.

Toprak, Zafer. “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, **Tarih ve Demokrasi-Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan.** 1. Basım. İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Tunaya, Tarık Zafer. “Muhalefet Tarihinin Heyecanlı Siması: Lütfi Fikri Bey”, **Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü “Daima Muhalefet”.** Yücel Demirel (yay. hzl.). İstanbul: Arma Yayınları, Mayıs 1991.

Tuncay, Mete. “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1911 Kongresi Belgeleri”, **Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan.** İstanbul Barosu Yayını, Nisan 1992.

- Tütengil, Cavit Orhan. “Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu”, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, 1966.
- Uçman, Abdullah. “Ömer Seyfeddin - Rıza Tevfik”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Uçman, Abdullah. “Rıza Tevfik’e Mektuplar: V ‘Yeni Lisan’ Hareketi ve Ali Cânib”, **Tarih ve Toplum**. Sayı: 137, Mayıs 1995.
- Ünder, Hasan. “Türkiye’de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce** Cilt 4 Milliyetçilik. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Üyepazarcı, Erol. “İttihatçıların Anılarından Çıkmayan Kent: ‘Kâbe-i Hürriyet’ Selânik ve Kısa Süren Saltanatı I-II”, **Tarih ve Toplum**. Cilt 30 Sayı 177, Eylül 1998; Cilt 30 Sayı 178, Ekim 1998.
- Varlık, Bülent. “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 1. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, (tarihsiz).
- Yavuz, Erdal. “Jön Türk Basını”, **İletişim**. 1981/2.
- Yöntem, Ali Canip. “Abdülhamit Nasıl Bir İnsandı?!..”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 3 Sayı: 27, 30 Ağustos 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Ahmet Hâşim Bey’e”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.
- Yöntem, Ali Canip. “Ahmet Midhat Efendi Selânik’te”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.
- Yöntem, Ali Canip. “Benim Bildiğim Talât Paşa”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 6, 5 Nisan 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Bab-ı Âli Baskını’nın Bilinmeyen Tarafları”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 2 Sayı: 26, 23 Ağustos 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Bahar ve Kelebekler’e Dair”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Bergson ve Ziya Gökalp”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Bizim Selânik’te Bir Gezinti”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 11, 10 Mayıs 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Cenab Şahabeddin Bey’e... I”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Cenab Şahabeddin Bey’e... II”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Cenab Şahabeddin Bey’e... III”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Cenab Şahabeddin Bey’e... VI”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Devirlerden Hatıralar- Selânik’te Toplanan Gençler İstibdada Karşı Bir Fikir Hareketine Nasıl Başladı Bu Hareketi Nasıl Yürüttüler”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt 1 Sayı 1, 1 Mart 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Edebî Lisanda İnkılâp Meselesi”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Eski Bir Türkçü: Mehmet Ali Tevfik”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

- Yöntem, Ali Canip. “Fecr-i Âtî ve Muârizîni”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.
- Yöntem, Ali Canip. “Gençliğimizde Gönül İşleri”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 8, 19 Nisan 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Genç Kalemelerin Yeni Dil Davası”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 12, 17 Mayıs 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Her Yönü ile Abdülhamid”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 3 Sayı: 29, 13 Eylül 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Hızb-i Cedid”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 2 Sayı: 25, 16 Ağustos 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “İki Münakaşacıya Bir Cevap”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.
- (Yöntem, Ali Canip) A.C.Y. “Lütfi Fikri Beyin Başına Gelenler”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 13, 24 Mayıs 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Mehmet Ali Tevfik Bey”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 7, 12 Nisan 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “ ‘Milliyetperverlik’ Cereyanının En Büyük ve Kuvvetli Şahsiyeti Ziya Gökalp”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 3 Sayı: 38, 15 Kasım 1962.
- Yöntem, Ali Canip. “Muallim Cûdî Efendi”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.
- Yöntem, Ali Canip. “Ömer Seyfettin İçin”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Ömer Seyfettin’in 30. Ölüm Yıldönümü’nde”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Ömer Seyfettin ve Değeri”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Rıza Tevfik Selânik’te”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 5, 29 Mart 1962.

Yöntem, Ali Canip. “San’at Hakkında”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Selânik’te Bir Edebiyat Çekişmesi”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 2 Sayı: 14, 31 Mayıs 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Selânik’te 10 Temmuz Sabahı”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 2 Sayı: 22, 26 Temmuz 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Tevfik Fikret’in Hiç Bilinmeyen Bir Şiiri”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 4, 22 Mart 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Türkçe’ye Dâir”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Türk Dili Cemiyetinin İlk Kurultayı”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 2 Sayı: 16, 14 Haziran 1962.

(Yöntem), Ali Canip. “Türk’ün Kitabı İçin”, **Türk Yurdu**. Yıl: 2 Sayı: 46, 8 Ağustos 1329 - 21 Ağustos 1913. Çevrimyazı basım, 2. Cilt. Ankara: Tutibay Yayınları, 1999.

Yöntem, Ali Canip. “Yakın Fikir Tarihimizde Servet-i Fünun’un Rolü...”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 13, 24 Mayıs 1962.

(Yöntem, Ali Canip) A.C.Y. “ ‘Yakın Tarihimiz’de Bilinmesi Gereken İki Hakikat”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 3 Sayı: 28 (6 Eylül 1962).

Yöntem, Ali Canip. “Yazı Dili Münakaşaları”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

Yöntem, Ali Canip. “Zamanın Meşhur Gazetecisi Basiretçi Ali Efendi”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 3 Sayı: 23, 2 Ağustos 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Ziya Gökalp’e Türkçülüğü Aşılayan Adam”, **Yakın Tarihimiz**. Cilt: 1 Sayı: 9, 26 Nisan 1962.

Yöntem, Ali Canip. “Ziya Gökalp’in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü Genç Kalem ve ‘O’”, **Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri**. Ahmet Sevgi - Mustafa Özcan (hızl.). 2. Basım. Konya: Tablet Kitabevi, Mart 2005.

(Yükselen), Mehmet Ali Tevfik. “Yine Manevî Yurt”, **Türk Yurdu**. Yıl: 2 Sayı: 25, 18 Teşrinievvel 1328 - 31 Ekim 1912. Çevrimyazı basım, 2. Cilt. Ankara: Tutubay Yayınları, 1999.

Ansiklopediler - Sözlükler - Kılavuzlar - Bibliyografyalar

Akbayar, Nuri. **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**. 2. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ekim 2003.

Akün, Ömer Faruk. “Şemseddin Sâmî”, **İslam Ansiklopedisi** 11. Cilt. 2. Basım. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1979.

Akün, Ömer Faruk. “Şinasi”, **İslam Ansiklopedisi** 11. Cilt. 2. Basım. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1979.

“Andreyev, Leonid Nikolayeviç”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 2. İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1993.

Binark, İsmet - Sefercioğlu, Nejat. **Doğumunun 95. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp Bibliyografyası Kitap-Makale**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971.

Çelik, Hüseyin. “Genç Kalemler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** Cilt 14. İstanbul: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996.

Dağlı, Yücel - Üçer, Cumhure. **Tarih Çevirme Kılavuzu V. Cilt**. Ankara: TTK Yayınları, 1997.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Aydın Sami Güneyçal (yay. hzl.). 18. Basım. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2001.

Dil Encümeni. **İmlâ Lûgati**. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

Duman, Hasan. **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)** 3 Cilt. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000.

“Duru, Kâzım Nami”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 10. İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994.

Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986. Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık (yay. hzl.). İstanbul, 2001. (CD-ROM).

“Fustel de Coulanges, Numa Denis”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 13. İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994.

“Genç Kalemler”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 13. İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994.

“Genç Kalemler”, **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi** 5. Cilt. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971.

Gövsa, İbrahim Alâettin. **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**. Yedigün Neşriyatı, (tarihsiz).

Hançerlioğlu, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi** Düşünürler Bölümü 2 Cilt. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Aralık 2000.

“Janet, Pierre”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 17. İstanbul-Münih: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994.

“Kunos, Ignacz”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 20. İstanbul: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994.

Necatigil, Behçet. **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**. 12. Basım. İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1985.

Okay, Cüneyd. **Osmanlıca Süreli Yayınlar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**. Ankara: Gezgın Kitabevi, Haziran 2000.

Pakalın, Mehmet Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** 3 Cilt. 16. Basım. İstanbul: MEB Yayınları, 2004.

“Renard, Jules”, **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi** Cilt 26. İstanbul: Ana Yayıncılık A. Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., 1993.

“Siyasal ve Toplumsal Olaylar Kronolojisi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** 6. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

T. F. (Tevetoğlu, Fethi). “Genç Kalemeler”, **Türk Ansiklopedisi** Cilt XVII. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1968/9.

Tuncer, Hüseyin. **Türk Yurdu Bibliyografyası**. İzmir: Akademi Kitabevi, 1993.

Tütengil, Cavit Orhan. **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1949.

Yayınlanmamış Tezler

Bölükoğlu, Eser. “Genç Kalemler’de Yayınlanan Şiirler ve Yeni Lisan’da Şiir Anlayışı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 1998.

Özden, Mehmet. “II. Meşrutiyet Devri Halkçılık Düşüncesi ve ‘Halka Doğru’ Dergisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi SBE, Eylül 1985.

Yeşildağ, Mustafa. “Genç Kalemler Dergisinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi SBE, 1995.

İnternet

“Hugues, Clovis”, 2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Clovis_Hugues.

TTK, “Tarih Çevirme Kılavuzu”, 2006, <http://www.ttk.gov.tr/takvim.asp>.